תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

עירובין ב

דפים כו - נב

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

שו"ע או"ח סי' קי ס"ח: הנכנס לבית המדרש יתפלל

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא יֵאָרַע דְּבַר תַּקָּלָה עַל יָדִי וְלֹא אֶכָּשֵׁל בִּדְבַר הֲלָכָה וְיִשְׂמְחוּ בִּי חֲבֵרַי וְלֹא אוֹמַר עַל טָמֵא טָהוֹר וְלֹא עַל טָהוֹר טָמֵא וְלֹא עַל מֻתָּר אָסוּר וְלֹא עַל אָסוּר מֻתָּר וְלֹא יִכָּשְׁלוּ חֲבֵרַי בִּדְבַר הֲלָכָה וְאֶשְׂמַח בָּהֶם: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:

וכתב הט"ז (שם ס"ק ח): נ"ל דהוא הדין במי שיושב ללמוד אפילו ביחידות, ונ"ל נוסחא אחרת קצרה כוללת הרבה וזו היא:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתָּאִיר עֵינַי בְּמְאוֹר תּוֹרָתֶךָ וְתַצִּילֵנִי מִכָּל מִכְשׁוֹל וְטָעוּת חֵן בְּדִינַי אִסּוּר וְהֶתֵּר חֵן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת חֵן בְּהוֹרָאָה חֵן בִּלְמוּד: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: וּמַה שֶּׁשָּׁגִיתִי כְּבָר הַעֲמִידֵנִי עַל הָאֱמֶת וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דְּבַר אֱמֶת עַד מְאֹד: כִּי ה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וְתְבוּנָה:

וביציאתו יאמר:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאֲנִי מַשְׁכִּים וְהֵם מַשְׁכִּימִים, אֲנִי מַשְׁכִּים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לְדָבָרִים בְּטֵלִים. אֲנִי עָמֵל וְהֵם עֲמֵלִים, אֲנִי עָמֵל וּמְקַבֵּל שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר. אֲנִי רָץ וְהֵם רָצִים, אֲנִי רָץ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

עירובין ב
דפים כו - נב

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

ין ולא מצאתי לי חבר. היינו דוקא בתלמידיו דמניח כל שעה (פסחים דף נט:). עד שבמחי אלל ר"ש בן יעקב והוה לדברי ב' נמי לא מצא חבר שמעש מר"ש קאמר:

אצוותא חדוויתא. פירש בקונטרס סיב עבה הגדל בהקל וכרך ועולה כלולי בפיס ואין נראה לר"י דבפ' כל שעה (פסחים דף נט.) אמרי' מה מצה מין זרעים אף מרור מין זרעים ותסס אמרינן מתרגמינא אלוותא דזיקלא ומפשר להן ב' מינין ומניחן נכרכין כמיב הקהל ס:

הדרן עלך עושין פסין

בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח והבל ניקח בכסף מעשר חוץ מן המים ומן המלח [ב] הנודר מן המזון מותר במלח ובמים [ג] מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה סומכוס אומר בחולין ולכהן בבית הפרס ר' יהודה אומר אפי' בין [ד] הקברות מפני

מערבין. עירובי תחילות (ה) ותמומין: **ומשתתפין.** במצוי לבוד כרשות [ו] לגבי השתתפות העשויה לאכילת ב' יום ולא לאכילת יום אחד: **חוץ מן המים ומן המלח.** ללמד מידי דממזון הן, וטעמא דעירוב משום דלעתא דילמא הוה לערב לבני מבוי כלומר מלמחר בי' (נקמן דף פב.) ומפני רבה מפני בלוי מרחקת ומפני מורה ולפעמים מצה ולדון ולערער עמהם כדי להציל מיהם לתלמיד בממ' ע"ז (דף יג.) ובפרק מי שהוליכוהו (נקמן דף מז.) דמדלא מייתי הם הם לא דיבי יהודה ממש דבלא מחילי ולכך נקט נמי הכי מצות ולא נקט מחרימי וכן מניח במשנה כגון שמתו בטומאה דרבנן נמי שמתו (מגילה דף יט:) וגבי מדלגין היינו ע"ג מרחוק: **הוא גבי מחרימי** שרו ליה רבנן: **ויש"ראי בתרומה.** סומכוס אומר בחולין: **כהן** בבית הפרס: **ומגמרי'** מפרס מאי טעמא לא פליג סומכוס אלמא קסבר מפרס היא ולמה סומכוס קאמר לה. מניחין עירוב לכהן בבית הפרס, ופ"ג דבעינן דמלי למיזל ולמיקני ומילקיה מתם, דאי לא מלי מחיל מתם היכי קני שמיה בההוא דוכתא למהוי כאלו שכח שם (ג), בבית הפרס שפיר דמי, דספיקא דרבנן הוא ומותר לישכח ע"י נפוח[ט]: לחון

מתני' ר"א. כלומר ר' אלעזר שמעתי מר"ש: **רשות ביתו ביש.** ופ"ג אלא כלפי פרים בהדיא רשות ביתו, ואלו מתני' בדלפי פרים, דאי פירש לו מני למימר ר' אלעזר בקצתי לי מבר ולא מצלמתי, דהא כ"ש מודו דברי: **פשיטא.** דבהכי פליגי, ולמה ליה לרבי שמעון למיתני שמעתי דבר חינא תרגימנא. לתלמי כלומר: **אמר רחבה אנא ורב הונא בר חינא תרגימנא.** לתלמי כתמיהני לומר דבר אחר, דלר' אלעזר מצטרך בעין יפה מבטל ולא אמרינן מלר דגלי גלי בית דלא גלי לן גלי, ואילף מיניה דבטיל לחד מיניהו בטיל כולהו ולא אמרי' למלן דגלי גלי למלן דלא גלי לן גלי, ולרבנן צריך לבטל לכל אחד ואחד, כי היכי דלגבי בית סבירא להו דמלי דלא פרים לן בטיל הכל נמי למלן דלא פרים לן בטיל ומלן אמלוין, דלמ"ג [ה] דהלי דבטיל ליה עירב עם מצירו [ו] עירב מאחמול מבעמא דהכי מולקת לן עירב דהכי שמעת לה מדלידים הוא, ולכומיס מצית למהר (נקמן דף ב:) אחד מן הבור שמח והיה לו בית אחד והיתה רשותו לאחד מבני רשות צריך [ב]בטל [ב]כל אחד ואחד. עיין [ב]בטל דף קג ע"ב מוס' ד"ה בעינו לשותפיו:

כמתימני לומר: אמר רחבה אנא ורב הונא בר חינא תרגימנא. לתלמי כתמיהני לומר דבר אחר, דלר' אלעזר מצטרך בעין יפה מבטל ולא אמרי' מיניה דגלי גלי בית דלא גלי לן גלי, ואילף מיניה דבטיל לחד מיניהו בטיל כולהו ולא אמרי' למלן דגלי גלי למלן דלא גלי לן גלי, ולרבנן צריך לבטל לכל אחד ואחד, כי היכי דלגבי בית סבירא להו דאפי' לא פרים לן בטיל הכל נמי למלן דלא פרים לן בטיל ומלן אמלוין, דלמ"ג [ה] דהלי דבטיל ליה עירב עם מצירו [ו] עירב מאחמול מבעמא דהכי מולקת לן עירב דהכי שמעת לה מדלידים הוא, ולכומיס מצית למהר (נקמן דף ב:) אחד מן הבור שמח והיה לו בית אחד והיתה רשותו לאחד מבני רשות צריך [ב]בטל [ב]כל אחד ואחד. עיין [ב]בטל דף קג ע"ב מוס' ד"ה בעינו לשותפיו:

הא ר"א והא רבנן כשתימצי לומר לדברי ר' אליעזר המבטל רשות חצירו רשות ביתו ביטל [ז] לרבנן [א] המבטל רשות חצירו רשות ביתו לא ביטל פשיטא אמר רחבה [ב] אנא ורב הונא בר חינא תרגימנא לא נצרכא אלא לחמשה ששרוין בחצר אחד ושבח אחד מהן ולא עירב לדברי ר"א כשהוא מבטל רשותו אין צריך לבטל לכל אחד ואחד, לרבנן [ג] כשהוא מבטל רשותו צריך לבטל לכל אחד ואחד [ד] כמאן אזלא הא דתניא חמשה ששרוין בחצר אחד ושבח אחד מהן ולא עירב כשהוא מבטל רשותו אין צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד כמאן אמר רב הונא בר יהודה אמר רב ששת כמאן בר"א אל רב פפא לאביי לר"א אי אמר לא מבטילנא ולרבנן אי אמר מבטילנא מאי טעמא דר"א משום דקסבר המבטל רשות חצירו רשות ביתו והאי אמר אנא לא מבטילנא או דילמא טעמא דר"א משום [ה] רבית בלא חצר לא עבידי אינשי דדיירי וכי קאמר לא מבטילנא לאו כל כמיניה אע"ג דאמר דיירנא לאו כלום קאמר [ו] ולרבנן אי אמר מבטילנא מאי טעמא דרבנן משום דקסברי המבטל רשות חצירו רשות ביתו לא ביטל והאי אמר מבטילנא או דלמא טעמא דרבנן משום דלא עביד אינש דמסלק נפשיה לגמרי מבית וחצר והוי כי אורח לגביהו והאי כי אמר מבטילנא לאו כל כמיניה (קאמר [ז]) א"ל בין לרבנן בין לר"א [ח] כיון דגלי דעתיה גלי: וכן שמעתי ממנו שיוצאים בערקבלין בפסח: מאי ערקבלין [ט] אמר ריש לקיש אצוותא חרוזאתא:

הדרן עלך עושין פסין

בכל [ט] מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח והבל ניקח בכסף מעשר חוץ מן המים ומן המלח [י] הנודר מן המזון מותר במלח ובמים [א] מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה סומכוס אומר בחולין ולכהן בבית הפרס ר' יהודה אומר אפי' [ב] הקברות מפני

מערבין. עירובי תחילות (ה) ותמומין: **ומשתתפין.** במצוי לבוד כרשות [ו] לגבי השתתפות העשויה לאכילת ב' יום ולא לאכילת יום אחד: **חוץ מן המים ומן המלח.** ללמד מידי דממזון הן, וטעמא דעירוב משום דלעתא דילמא הוה לערב לבני מבוי כלומר מלמחר בי' (נקמן דף פב.) ומפני רבה מפני בלוי מרחקת ומפני מורה ולפעמים מצה ולדון ולערער עמהם כדי להציל מיהם לתלמיד בממ' ע"ז (דף יג.) ובפרק מי שהוליכוהו (נקמן דף מז.) דמדלא מייתי הם הם לא דיבי יהודה ממש דבלא מחילי ולכך נקט נמי הכי מצות ולא נקט מחרימי וכן מניח במשנה כגון שמתו בטומאה דרבנן נמי שמתו (מגילה דף יט:) וגבי מדלגין היינו ע"ג מרחוק: **הוא גבי מחרימי** שרו ליה רבנן: **ויש"ראי בתרומה.** סומכוס אומר בחולין: **כהן** בבית הפרס: **ומגמרי'** מפרס מאי טעמא לא פליג סומכוס אלמא קסבר מפרס היא ולמה סומכוס קאמר לה. מניחין עירוב לכהן בבית הפרס, ופ"ג דבעינן דמלי למיזל ולמיקני ומילקיה מתם, דאי לא מלי מחיל מתם היכי קני שמיה בההוא דוכתא למהוי כאלו שכח שם (ג), בבית הפרס שפיר דמי, דספיקא דרבנן הוא ומותר לישכח ע"י נפוח[ט]: לחון

ולא מצאתי לי חבר. היינו דוקא בתלמידיו דמניח כל שעה (פסחים דף נט:). עד שבמחי אלל ר"ש בן יעקב והוה לדברי ב' נמי לא מצא חבר שמעש מר"ש קאמר:

אצוותא חדוויתא. פירש בקונטרס סיב עבה הגדל בהקל וכרך ועולה כלולי בפיס ואין נראה לר"י דבפ' כל שעה (פסחים דף נט.) אמרי' מה מצה מין זרעים אף מרור מין זרעים ותסס אמרינן מתרגמינא אלוותא דזיקלא ומפשר להן ב' מינין ומניחן נכרכין כמיב הקהל ס:

הדרן עלך עושין פסין

בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח והבל ניקח בכסף מעשר חוץ מן המים ומן המלח [ב] הנודר מן המזון מותר במלח ובמים [ג] מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה סומכוס אומר בחולין ולכהן בבית הפרס ר' יהודה אומר אפי' [ד] הקברות מפני

מערבין. עירובי תחילות (ה) ותמומין: **ומשתתפין.** במצוי לבוד כרשות [ו] לגבי השתתפות העשויה לאכילת ב' יום ולא לאכילת יום אחד: **חוץ מן המים ומן המלח.** ללמד מידי דממזון הן, וטעמא דעירוב משום דלעתא דילמא הוה לערב לבני מבוי כלומר מלמחר בי' (נקמן דף פב.) ומפני רבה מפני בלוי מרחקת ומפני מורה ולפעמים מצה ולדון ולערער עמהם כדי להציל מיהם לתלמיד בממ' ע"ז (דף יג.) ובפרק מי שהוליכוהו (נקמן דף מז.) דמדלא מייתי הם הם לא דיבי יהודה ממש דבלא מחילי ולכך נקט נמי הכי מצות ולא נקט מחרימי וכן מניח במשנה כגון שמתו בטומאה דרבנן נמי שמתו (מגילה דף יט:) וגבי מדלגין היינו ע"ג מרחוק: **הוא גבי מחרימי** שרו ליה רבנן: **ויש"ראי בתרומה.** סומכוס אומר בחולין: **כהן** בבית הפרס: **ומגמרי'** מפרס מאי טעמא לא פליג סומכוס אלמא קסבר מפרס היא ולמה סומכוס קאמר לה. מניחין עירוב לכהן בבית הפרס, ופ"ג דבעינן דמלי למיזל ולמיקני ומילקיה מתם, דאי לא מלי מחיל מתם היכי קני שמיה בההוא דוכתא למהוי כאלו שכח שם (ג), בבית הפרס שפיר דמי, דספיקא דרבנן הוא ומותר לישכח ע"י נפוח[ט]: לחון

מתני' ר"א. כלומר ר' אלעזר שמעתי מר"ש: **רשות ביתו ביש.** ופ"ג אלא כלפי פרים בהדיא רשות ביתו, ואלו מתני' בדלפי פרים, דאי פירש לו מני למימר ר' אלעזר בקצתי לי מבר ולא מצלמתי, דהא כ"ש מודו דברי: **פשיטא.** דבהכי פליגי, ולמה ליה לרבי שמעון למיתני שמעתי דבר חינא תרגימנא. לתלמי כתמיהני לומר דבר אחר, דלר' אלעזר מצטרך בעין יפה מבטל ולא אמרי' מיניה דגלי גלי בית דלא גלי לן גלי, ואילף מיניה דבטיל לחד מיניהו בטיל כולהו ולא אמרי' למלן דגלי גלי למלן דלא גלי לן גלי, ולרבנן צריך לבטל לכל אחד ואחד, כי היכי דלגבי בית סבירא להו דאפי' לא פרים לן בטיל הכל נמי למלן דלא פרים לן בטיל ומלן אמלוין, דלמ"ג [ה] דהלי דבטיל ליה עירב עם מצירו [ו] עירב מאחמול מבעמא דהכי מולקת לן עירב דהכי שמעת לה מדלידים הוא, ולכומיס מצית למהר (נקמן דף ב:) אחד מן הבור שמח והיה לו בית אחד והיתה רשותו לאחד מבני רשות צריך [ב]בטל [ב]כל אחד ואחד. עיין [ב]בטל דף קג ע"ב מוס' ד"ה בעינו לשותפיו:

**הא ר"א והא רבנן כשתימצי לומר לדברי ר' אליעזר המבטל רשות חצירו רשות ביתו ביטל [ז] לרבנן [א] המבטל רשות חצירו רשות ביתו לא ביטל פשיטא אמר רחבה [ב] אנא ורב הונא בר חינא תרגימנא לא נצרכא אלא לחמשה ששרוין בחצר אחד ושבח אחד מהן ולא עירב לדברי ר"א כשהוא מבטל רשותו אין צריך לבטל לכל אחד ואחד, לרבנן [ג] כשהוא מבטל רשותו צריך לבטל לכל אחד ואחד [ד] כמאן אזלא הא דתניא חמשה ששרוין בחצר אחד ושבח אחד מהן ולא עירב כשהוא מבטל רשותו אין צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד כמאן אמר רב הונא בר יהודה אמר רב ששת כמאן בר"א אל רב פפא לאביי לר"א אי אמר לא מבטילנא ולרבנן אי אמר מבטילנא מאי טעמא דר"א משום דקסבר המבטל רשות חצירו רשות ביתו והאי אמר אנא לא מבטילנא או דילמא טעמא דר"א משום [ה] רבית בלא חצר לא עבידי אינשי דדיירי וכי קאמר לא מבטילנא לאו כל כמיניה אע"ג דאמר דיירנא לאו כלום קאמר [ו] ולרבנן אי אמר מבטילנא מאי טעמא דרבנן משום דקסברי המבטל רשות חצירו רשות ביתו לא ביטל והאי אמר מבטילנא או דלמא טעמא דרבנן משום דלא עביד אינש דמסלק נפשיה לגמרי מבית וחצר והוי כי אורח לגביהו והאי כי אמר מבטילנא לאו כל כמיניה (קאמר [ז]) א"ל בין לרבנן בין לר"א [ח] כיון דגלי דעתיה גלי: וכן שמעתי ממנו שיוצאים בערקבלין בפסח: מאי ערקבלין [ט] אמר ריש לקיש אצוותא חרוזאתא:

הדרן עלך עושין פסין

בכל [ט] מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח והבל ניקח בכסף מעשר חוץ מן המים ומן המלח [י] הנודר מן המזון מותר במלח ובמים [א] מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה סומכוס אומר בחולין ולכהן בבית הפרס ר' יהודה אומר אפי' [ב] הקברות מפני

מערבין. עירובי תחילות (ה) ותמומין: **ומשתתפין.** במצוי לבוד כרשות [ו] לגבי השתתפות העשויה לאכילת ב' יום ולא לאכילת יום אחד: **חוץ מן המים ומן המלח.** ללמד מידי דממזון הן, וטעמא דעירוב משום דלעתא דילמא הוה לערב לבני מבוי כלומר מלמחר בי' (נקמן דף פב.) ומפני רבה מפני בלוי מרחקת ומפני מורה ולפעמים מצה ולדון ולערער עמהם כדי להציל מיהם לתלמיד בממ' ע"ז (דף יג.) ובפרק מי שהוליכוהו (נקמן דף מז.) דמדלא מייתי הם הם לא דיבי יהודה ממש דבלא מחילי ולכך נקט נמי הכי מצות ולא נקט מחרימי וכן מניח במשנה כגון שמתו בטומאה דרבנן נמי שמתו (מגילה דף יט:) וגבי מדלגין היינו ע"ג מרחוק: **הוא גבי מחרימי** שרו ליה רבנן: **ויש"ראי בתרומה.** סומכוס אומר בחולין: **כהן** בבית הפרס: **ומגמרי'** מפרס מאי טעמא לא פליג סומכוס אלמא קסבר מפרס היא ולמה סומכוס קאמר לה. מניחין עירוב לכהן בבית הפרס, ופ"ג דבעינן דמלי למיזל ולמיקני ומילקיה מתם, דאי לא מלי מחיל מתם היכי קני שמיה בההוא דוכתא למהוי כאלו שכח שם (ג), בבית הפרס שפיר דמי, דספיקא דרבנן הוא ומותר לישכח ע"י נפוח[ט]: לחון

עין משפט
נר מצוה

נא א ב מיי' פ"ג מהל' עירובין הלכה ו סמג עשין ו טוש"ע או"ח ת"ס סי' שפ סעיף ה:

נב ג מיי' שם הל' ג טוש"ע שם סי"ג:

א ד מיי' פ"ג מהלכות עירובין הל' ח סמג עשין ו טוש"ע או"ח ת"ס סי' שפו סעיף ה:

רבינו חננאל

ופרקינן מתני' ר' אלעזר אידך רבנן ואמיקנא בהי השתרוין בחצר אחת ושכח אחד ולא ערב לדברי ר' אליעזר אין צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד לדברי חכמים צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד. א"ל רב פפא לאביי לר' אלעזר אי פריש ואמר רשות חצרי בשלחי רשות ביתי לא בשלחי ולרבנן אי פריש ואמר רשות חצרי רשות ביתי מאי. ושמטוא בין לרבנן ובין לר' אליעזר כיון דגלי גלי: ערקבלין פי' ריקות שמם אצווא חרוזתא. ריקות שיוצאין בהן בפסח.

הדרן עלך עושין פסין

פ"ג בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח כו'.

משנת ראשונים

בשתימצי דומה. כשתמצא בעצמך לדחת לפרוֹ שעמך ותצוך לומר דהיינו שעמא דר' אליעזר. **[הרשב"א]**

בכל מערבין ומשתתפין. ר"מ פ"ל דתחומין דאורייתא בפרק בכל מערבין (שם לה:) דאפי' אית ליה בהדר דעירובי חצרות בפת בבעירובי תחומין מערבין בכל דבר דלא אשכחן דפליג ר"מ אסתם משנה דבכל מערבין ושעמא דקפליר בחחומים דלא בעי פת משום דאין מערבין אלא לדבר מצוה. **[תוספות, שבת לד.]**

חוץ מן המים ומן המלח. ירושלמי לפי שהוא מין קללה ואין הנגוף ניתוך המימה. והשעם במדרש ויכולו בפסוק וה' המשיר על סדום. **[הרוקח]**

הלכות עירובין סימן קצב)

(מגיה דף נה:) לעולם פסח לא העמידו דבריהם במקום כרם פי' אפי' במקום כרם לגולל תרומה העמידו דבריהם במקום מימה פי' אף על גב דליכא כרם אלא מימה בדפריסים אבל בטומאת כהן ליכא כרם אלא לגו לא העמידו דבריהם במקום מלוה לתפי' אם מערבין לנזיר ביין. כן הדין לכל אדם בכה שנזר או נשבע שלא יאכלנו כמו שיתבאר. **[מאירי]**

ויש"ראי בתרומה. הנאה של כילאי אסורה לזרים אבל שאי הנאות שרי דתנן בפרק בכל מערבין (עירובין דף כה:) דמערבין לישראל בתרומה. **[תוספות, שבת כו.]**

מסורת חש"ם עם הוספות

ט) נקמן פט:, ג) נקמן ט"ו, ג) נקמן פב:], ד) נקמן פא:], ה) נקמן פב:], ו) נקמן לה:, ז) נקמן כח:], ח) פסחים כב:, נקמן כח:], ט) עי' לקמן ל:, י) דף כז:, יא) סוכה לו:, יב) ד"ה בפיב, יג) עיין תוס' ד"ה בעינו לשותפיו, יד) עיין ביצה כה: ד"ה אלא, טו) עי' לקמן לא ע"א.

הגהות הב"ח

(ב) רש"י ד"ה כגל מערכין עירובי תחילות. ג"כ כן מוכח לה בלקמ ד"ה ר"ש: (ג) ד"ה מון ומי' רשות אחת כתוב אחת ומיניה ומסיק ומי' ממומן ממנה שם ומסק שמעת שם דהא לאו ביתו הוא ולא מצי למירר שם בבית שפרק שוכר למי: (ד) תוס' ד"ה ולכהן ומי' פנ"ע לתיכה פסח נמי איכא כרת.

גליון הש"ם

גמ' בשהוא מבטל רשות צריך לבטל [ב]כל אחד ואחד. עיין לקמן דף קג ע"ב מוס' ד"ה בעינו לשותפיו:

הגהות וציונים

ב) ס"א אמר רבא (גליון) כ"ה בכתה"י ובדפוסיי וכרשיי"ם בכל הדפוסיי: ג) כל זה מכאן עד "כאן כ"ה" נמחק בכ"א אינו, רש"ל (גליון), ועיי' דף"ס: ד) נוסח הדפוס כפול ומיותר ונתערבב יחד שורי צריכות אמאי, באחד היה כותב "לא מבטילנא לאו כל כמיניה" ובשני "אע"ג דאמר דיירנא לאו כלום קאמר" והדפוס נתערבב שזה עם זה (דק"ס ערש"י): ה) תיכת "קאמר" מיותר ולית בכתה"י הדפוס, ובדפוסי הנוסח לאו כלום קאמר (וכן הגיה בית דוד, דק"ס): ו) צ"ל בפיס ובכלה, וכ"א בכרכות (גליון): ז) ס"א בבית הקברות (גליון), כ"ה בכתה"י ובכ"מ: ח) [ע"ג דהאי דכר עם חבירתו] כנון זה דאמר עצמו: ט) [שייך לעיל בכ"מ]:

פרק שלישי – בכל מערבין

הקדמה לפרק שלישי. עיקר פרקנו עוסק בפרטי עשיית 'עירוב תחומין' על ידי הנחת מאכל, שנועד כדי לקבוע את 'מקום השביתה' לענין שיוכל המניח לילך משם ואילך אלפיים אמה לכל רוח.

הרוצה לצאת בשבת מעבר לאלפיים אמה של תחום שבת, יכול לשנות את מקום שביתתו על ידי הנחת מאכל מבעוד יום [במקום מסויים בתוך התחום], בשיעור שתי סעודות. מקום הנחת המאכל נחשב למקום שביתתו, שמשם מודדים לו אלפיים אמה [ובכך נשתנה שיעור התחום שלו, להקל ולהחמיר]. וזאת למרות שבכניסת השבת האדם נמצא במקום אחר, וכן מקום לינתו במקום אחר, לפי שהמקום שבו מונחים מאכליו של האדם נחשב לעיקר מקום מגוריו, ו'אנן סהדי' שהיה רצונו לקבוע שם את מקומו, אילו היה המקום ראוי למגורים (שו"ע או"ח תט, ז, ולבוש ומשנ"ב שם, ולבוש שם, תח, א, ע"פ גמ' להלן).

לשון 'עירוב' תחומין, מושאלת מ'עירוב' חצרות, שעניינו לערב את החצרות והבתים יחד לרשות אחת, ושמם דומה, בגלל ששניהם נעשים על ידי הנחת מאכל (מגיד משנה יו"ט ו, א, בדעת הרמב"ם). ויש מפרשים ש'עירוב' תחומין נקרא כך על שם שהוא כמערב יחד את המקום הרחוק והקרוב, להתיר את היציאה ביניהם (שם, בדעת הרמב"ם).

עיקר דין תחומין, והאופנים השונים לקביעת מקום השביתה, יתבארו בפרקים ד-ה.

מְשָׁנָה. בַּכֹּל מְעָרְבִין עירובי תחומין (רש"י; תוס' ד"ה בכל) [וכעיקרו של הפרק, שעוסק בעירובי תחומין (תוס' שם)], וכן עירובי חצרות, לפי ההוה אמינא של הגמ' להלן (רש"י ורבינו יהונתן, ע"פ שו"ת רעק"א קמא, יד, וכדרכו של רש"י לפרש לפי ההוה אמינא, וראה הגהות הב"ח), שאילו למסקנת הגמ' אין מערבין עירובי חצרות אלא בפת (תוס' שם, ורעק"א שם). [ביאור ענין עירובי חצרות ושיתוף מבואות, ראה להלן עמ' 1 בהערות].

חוּץ מִן הַמַּיִם וּמִן הַמֶּלַח, שאינם נחשבים למזון (רש"י), ואין סומכים עליהם לסעודה, לא בפני עצמם, ולא יחד עם את הפת (רשב"א).

מְעָרְבִין לַנָּזִיר בְּיַיִן וְכוּ', עירובי תחומין (רש"י), אבל עירובי חצרות ושיתופי מבואות, אין מערבים ביין ובתרומה כשיש שם כהן ונזיר, שבדבר שנעשה בין כמה שכנים, חששו חז"ל שיבואו לידי איבה, שהנזיר והישראל ישמרו איבה לשכניהם כשיתנו מאכל שהם אינם יכולים לאוכלו, או שהשכנים ישמרו איבה לנזיר ולישראל כשיתנו מאכל שבלאו הכי אינם יכולים לאכלו (עצי אלמוגים שפו, כ, בדעת רש"י, ע"פ מה שמצינו לקמן [פא, א] שחששו חז"ל בעניינים אלו משום איבה). ויש מפרשים, שגם עירובי חצרות ושיתופי מבואות מערבין במאכל הראוי לאחרים, אף שאסור באכילה למערב, כגון יין לנזיר ותרומה לישראל (רמב"ם עירובין א, יד). ■ להלכה, מערבין עירובי תחומין ועירובי חצרות ושיתופי מבואות, במאכל שמותר לחלק מהאנשים, אף שאסור למערב בעצמו (שו"ע או"ח שפו, ח, ומשנ"ב ושעה"צ שם).

גְּמָרָא. אֵין לְמֵדִין מִן הַכְּלָלוֹת - שבמקום שנאמר כלל במשנה, יתכן שיהיו דברים יוצאים מן הכלל (רש"י), שהכלל נאמר על רוב המקומות (רמב"ם פיהמ"ש קידושין א, ז). אכן, יש שכתבו, שאין להחליט מדעתנו שלא ללמוד מהכללות אלא ע"פ הוכחה ממשנה או מגמ', שהכלל אינו מוחלט (רא"ש שבועות ו, ה), וכאשר נזכר כלל בדברי אמוראים, נחלקו ראשונים האם למדין מן הכללות (יד מלאכי כג).

עוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ. הקדמה. סוגייתנו עוסקת בחמשה אופנים שבהם זב [או אחד מהטמאים החמורים כמותו, כגון זבה, נדה ויולדת], מטמא שלא על ידי מגע. שני האופנים הראשונים שייכים לרישא של המשנה דלהלן – 'שנישא על גבי הזב' (ע"פ שיטת תוס' והריטב"א), ושלשת האופנים האחרונים, שייכים לסיפא – 'שהזב נישא עליו', ואלו הם:

[א] היסט – דבר שהזב מזיז, או נושא [-דהיינו שהדבר נמצא עליו, אף אם אינו מזיזו] נעשה ראשון לטומאה.

[ב] עליונו של זב – טומאה זו דומה לטומאת היסט בכך שהיא חלה על דבר שהזב מזיז או נושא, ובכך שהיא בדרגת ראשון לטומאה, אלא שהיא חלוקה מהיסט, להחמיר ולהקל: להחמיר, שהיא מטמאת גם כאשר הזב מזיז או נושא רק חלק מהדבר הטהור, כגון, בגד גדול שמקצתו נגרר על הארץ, ובשונה מהיסט שצריך להזיז את כולו [אכן, במסיט את האדם, כתב החזו"א (זבים ד, ז) שלא נאמר דין זה]. ומאידך, קלה טומאת עליונו של זב, שאינה נוהגת בכל דבר, ובשונה מהיסט [וכפי שיתבאר להלן (ד"ה כל שנשא)].

[ג] משכב ומושב – דבר המחזיק את רוב כובד גופו של הזב, כגון מיטה המשמשת למשכב הזב, או כסא המשמש לו כמושב, וכך גם שטיח שהוא דורך עליו, או מקל שהוא נשען עליו, וכיוצא בזה (זבים ב, ד, ו-ה, ה), כל אלו נטמאים בטומאה חמורה של 'אב הטומאה'. המשכב והמושב [וגם המרכב] נקראים במשניות גם בשם 'מדרס'.

[ד] מרכב – עניינו יתבאר להלן בסוגיה, וגם הוא נטמא בטומאה חמורה של 'אב הטומאה' כמשכב ומושב, אכן, בפרט אחד טומאתו קלה, שהוא אינו מטמא את בגדיו של הנוגע בו, ואילו משכב ומושב מטמאים את בגדיו של הנוגע בהם [אולם הנושא את המרכב חמור כנושא את המשכב, שבגדיו נטמאים] (כלים א, ג).

[ה] משא – אדם טהור הנושא את חבירו הזב [ואפילו כשנושא רק את מקצת גופו (זבים ה, ד)], במשך כל זמן הנשיאה, הרי הוא טמא בטומאה חמורה הכוללת גם את בגדיו, ואת הכלים שהוא נוגע בהם באותה שעה, ולאחר פרישתו מהטומאה, נעשה ראשון לטומאה (שם, א).

כָּל שֶׁנִּשָּׂא עַל גַּבֵּי הַזָּב טָמֵא, בטומאת 'עליונו של זב' (רש"י), ולשון 'כל' לאו דוקא (תוס' ד"ה כל שנישא), שטומאה זו אינה נוהגת אלא בכלים, ולא באוכלים ומשקים ואדם וכלי חרס (חזו"א זבים ד, ז). ויתכן גם שאין טומאה זו נוהגת אלא בכלים שרגילים להזיזם ולנשאם (ספק התוס' שם, ע"פ מהר"ם). ויש שפירשו, שלשון 'כל' הוא בדוקא, וכוונת המשנה לטומאת היסט, שבה נטמא כל דבר (ריטב"א, וכן ציידדו התוס' שם).

וְכֹל שֶׁהַזָּב נִשָּׂא עָלָיו, טָהוֹר - כל דבר שאינו מיועד למשכב או למושב, המחזיק את רוב כובד גופו של הזב, טהור מטומאה חמורה, ואינו נעשה אלא ראשון לטומאה (תוס' ד"ה כל שהזב), ונקטה המשנה בלשונה 'שהוא טהור', כיון שלעולם אינו מטמא טומאה חמורה, בשונה מעליונו של זב [המוזכר ברישא] ומאדם הנושא את הזב [המוזכר להלן במשנה] שתיתכן בהם טומאה חמורה, שכל זמן חיבורם לזב הם מטמאים טומאה חמורה [וכל שכן שהוא שונה ממשכב ומושב (המוזכרים בהמשך המשנה), שלעולם נחשבים לאב הטומאה לטמא טומאה חמורה] (אור שמח מטמאי משכב ומושב ו, ה).

גַּבָּא דְּאַכְפָּא - עץ המשמש לאחיזת הרוכב על הבהמה בשעת הרכיבה, ומחמת האחיזה נחשב שהזב נישא עליו, להיטמא משום 'מרכב'. עץ זה מחובר לאוכף ובולט ממנו (ריטב"א בדעת רש"י, וראה ציור להלן עמ' 126), ויש סוברים שהוא כלי נפרד מהאוכף (ריטב"א בפי' שני).

הָאַכְפָּ טָמֵא מוֹשָׁב, וְהַהָפוּס טָמֵא מֶרְכָּב, שגזירת הכתוב היא, שעל אף שהם שני חלקים של כלי אחד, כל אחד מהם יטמא בטומאה אחרת (ריטב"א בדעת רש"י הנ"ל), או שהם שני כלים המטמאים כל אחד כדינו (ריטב"א, ע"פ הפי' השני הנ"ל).

וְהָא אִיכָּא כְּמֵהֵין וּפִטְרִיּוֹת, שאין מערבים בהם (כפשטות הגמ' והראשונים, בניגוד לגירסת הגר"א דלהלן), משום שאינם זנים את האדם (רש"י קידושין לד, א), ואין אדם סומך עליהם לא לסעודה, ולא ללפתן, ואינם חשובים כמאכל בעיני בני אדם (רשב"א; ריטב"א), ואפילו כשהם מבושלים (ע"פ הריטב"א לעיל כו, ב; משנ"ב שפו, כג, בשם הגר"א בדעת השו"ע) [ושאלת הגמ' היא בדוקא מכמהין ופטריות, שבכל אופן אין מערבים בהם, אפילו לאחר בישולם, ובשונה ממיני מאכל שונים, שמערבים בהם רק לאחר שמתקנים אותם לאכילה (ריטב"א שם)]. ויש מפרשים, שדוקא בכמהין ופטריות חיים אין מערבים, משום שאינם ראויים כך לאכילה, ואין מערבים בדברים שאינם ראויים לאכילה בשעת חלות העירוב בכניסת השבת (תוס' ד"ה מאן), אבל כשהם מבושלים מערבים בהם (כף החיים או"ח שפו, כו, בדעת תוס' הנ"ל, וכדעת הגר"א דלהלן). ויש מפרשים, ששאלת הגמ' היא על הכלל האמור בסיפא של המשנה, שהכל ניקח בכסף מעשר שני, והרי כמהין ופטריות אינם ניקחים בכסף מעשר שני [כמבואר להלן (ע"ב, וראה שם שיש חולקים)]. וביארו, שאין לפרש את שאלת הגמ' לענין עירוב, שאם הכוונה לכמהין ופטריות שלא התבשלו, למה לא נקטו חיטים ושעורים וכדו', שגם בהם אין מערבין כשהם חיים, ואם הכוונה לכמהין ופטריות שהתבשלו, הלא לאחר בישולם מערבים בהם (ראה הגהות הגר"א ומהר"ם רנשבורג על גליון הגמ' ובביאורו לשו"ע או"ח שפו, ה). ■ **להלכה**, אין מערבים בכמהין ופטריות (שו"ע או"ח שם) ואפילו מבושלים [כדעת הרשב"א והריטב"א] (משנ"ב שם), ויש סוברים, שבמבושלים מערבים [כדעת התוס' והגר"א] (משנ"ב וכף החיים שם).

אֲבָל בְּמַיִם וּמֶלַח, שעירבן יחד ועשה מהם 'מי מלח' (רש"י; שעה"צ שפו, כט, ע"פ ירושלמי וראשונים), הנחשבים למזון הראוי לטיבול הפת (רש"י) [בשונה ממלח בפני עצמו, שאמנם ראוי לטיבול פת, אבל אינו עומד לכך (אור החמה)], ואפילו אם לא הוסיף שמן לתערובת [שהנאמר בגמ' להלן (ריש ע"ב) על עירוב שמן, היינו דוקא לענין מעשר שני, שיש בו דין 'פרי'] (ריטב"א להלן ע"ב, בדעת הרי"ף והרמב"ם), ויש מפרשים שדוקא כשהוסיף להם גם שמן מערבים בהם (תוס' ד"ה אבל, ריטב"א שם, שכן משמעות הגמ' להלן). ■ **להלכה**, מערבים במים ומלח מעורבים [כדעת הרי"ף והרמב"ם], ויש אומרים שדוקא כשהוסיף להם גם שמן [כדעת התוס'] (שו"ע או"ח שפו, ה), **והלכה כדעה הראשונה** (משנ"ב שם).

המשך במילואים עמ' 112

מפני שיכול לחוץ ולילך[ס] ולאכול: **גמ'** א"ר יוחנן אין למידין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו חוץ מדקאמר אפי' במקום שנאמר בו חוץ מכלל דלאו הכא קאי היכא קאי התם קאי כל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבין ונשים פטורות ושלא הזמן גרמא אחד נשים ואחד אנשים חייבין וכללא הוא דכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות הרי מצה שמחה והקהל דמצות עשה שהזמן גרמא הוא ונשים חייבות וכל[ב] מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות הרי תלמוד תורה פריה ורביה ופדיון הבן דמצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים פטורות אלא אמר רבי יוחנן אין למידין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו חוץ אמר אביי ואיתימא רבי ירמיה אף אנן נמי תנינא עוד כלל אחר אמרו כל שנישא על גבי הזב טמא וכל שהזב נישא עליו טהור חוץ מן הראוי למשכב ומושב והאדם ותו ליכא והא איכא מרכב האי מרכב היכי דמי אי דיתיב עליה היינו מושב אנן הכי קאמרינן הא איכא גבא דאוכפא דתניא האוכף טמא מושב והתפוס טמא מרכב אלא שמע מינה אין למידין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו חוץ אמר רבינא ואיתימא רב נחמן אף אנן נמי תנינא בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים והמלח [א] ותו ליכא [ב] [א] והא איכא כמיהין ופטריות אלא שמע מינה אין למידין מן הכללות ואפי' במקום שנאמר בו חוץ: הכל ניקח בכסף מעשר כו': ר' אליעזר[ג] ור' יוסי בר חנינא חד מתני אעירוב וחד מתני אמעשר חד מתני אעירוב ל"ש אלא מים בפני עצמו ומלח בפני עצמו דאין מערבין אבל במים ומלח מערבין וחד מתני אמעשר לא שנו אלא מים בפני עצמו ומלח בפני עצמו דאין ניקחין אבל מים ומלח ניקחין בכסף מעשר מאן דמתני אמעשר כ"ש אעירוב ומאן דמתני אעירוב אבל אמעשר לא מ"ט פירא בעינן כי אתא רבי יצחק מתני אמעשר מיתיבי העיד ר' יהודה בן גדיש לפני ר"א של בית אבא היו לוקחין ציר בכסף מעשר אמר לו שמא לא שמעת אלא כשקרבי דגים מעורבין בהן ואפילו רבי יהודה בן גדיש לא קאמר אלא בציר דשומנא דפירא היא אבל מים ומלח לא אמר רב יוסף לא

רש"י

לחוץ. לעשות מחילה בינו ובין הקבר שלא יאהיל עליו, וכגון בשידה תיבה ומגדל[ו], יכנס שם מבעוד יום בעגלות אם ירצה, אלמא חזי ליה: **גמ'** אין למידין מן הכללות. כל היכא דתנן כלל לא אמרי' דוקא הוא, דאיכא כלל דלא דק במילתיה ואיכא מילי דליתנהו בההוא כלל, כי הנך דאמרינן לקמן: ואפילו במקום שנאמר בו חוץ. מדבר פלוני, דאיכא למימר מדאפקיה להאי וודאי דק בכלליה, אפילו הכי לא ילפינן מיניה, דדלמא שייר ולא אפיק כל מאי דבעי: מדקאמר. רבי יוחנן אפי' מכלל דכי אמר' למילתיה לאו הכא אמרה, דהכא נאמר בו חוץ וממילתיה משמע דאכלל שלא נאמר בו חוץ אמרה ומש"ה אמר אפי', כלומר לא מיבעיא היכא[ד] דלא נאמר בו חוץ אלא אפי' במקום שנאמר בו חוץ: ונשים פטורות. בפרק קמא דקדושין (דף לד.) יליף טעמא: מצה. לילה הראשונה חובת עשה היא בערב תאכלו מצות[ו] (שמות יב), ושאר כל הימים אם רצה להסתפק בבשר בלא לחם אין חובה עליו לאכול: שמחה. ושמחת אתה וביתך (דברים יד) הרי נשים במשמע[ח], ומצה נמי חובה לנשים במס' פסחים (דף מג:) מהיקישא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, ונשים ישנן בבל תאכל חמץ, דכל מצות לא תעשה נשים מוזהרות כאנשים (א) בפ"ק דקדושין (דף כט.): הקהל. במועד שנת השמטה בחג הסוכות המלך עומד על בימה וקורא לפניהן מצות משנה תורה כדאיתא בסוטה (דף מא.), וכתיב האנשים והנשים והטף: תלמוד תורה. נשים פטורות, דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם[ט]: פריה ורביה. דכתיב פרו ורבו ומלאו (ב) וכבשוה, איש דרכו לכבוש ואין אשה דרכה לכבוש (יבמות סה:): פדיון. בנו הבכור חובה על האב ולא על האם, (ג) בקידושין (כט.) שמעינן לה מדכתיב תפדה קרי ביה תפדה כל שחייב ליפדות חייב לפדות את בנו, ואשה אינה בכלל פדיון עצמה דכתיב (שמות לד) בכור בניך תפדה ולא בנותיך אינה נמי במצות פדיון בנה הבכור: כל שנישא על גבי הזב. עליונו של זב, דכתיב (ויקרא טו) בכל אשר יהיה תחתיו ואמרינן בפרק בנות כותים (נדה דף לג.) מאי תחתיו אי נימא תחתיו לזב היינו משכב אלא בכל אשר יהיה הזב תחתיו והיינו עליונו של זב: חוץ מן הראוי למשכב ומושב. אבל שאינו ראוי טהור, כדאמר בחומר בקודש (חגיגה דף כג:) יכול כפה סאה וישב עליה יהא טמא תלמוד לומר והיושב על הכלי אשר ישב עליו מי שמיוחד לישיבה, יצא זה שאינו מיוחד לישיבה שאומרים עמוד ונעשה מלאכתנו: והאדם. דכתיב[י] והנושא אותם אף הזב במשמע אותם: תפוס. לאוכף, ארצו"ן[פ] בלעז, שכשרוכב תופס באותו עץ שנקרא ארצו"ן, ולהכי מטמא משום מרכב: חד מתני אעירוב וחד מתני אמעשר. האי לא שנו דקאמרינן לקמן: מים ומלח. המעורבין, מזון הן לטבל בהן פתו: פירא בעינן. כדלקמן (עמוד ב') מכלל ופרט: כי אתא רבי יצחק מתני. להאי לא שנו אמעשר: דשומנא דפירא. אפילו כשאין קרבי דגים מעורבים בו יש שם קצת משמנן עם המים ומלח: אבל מים ומלח. בעלמא דלאו ציר הוא לא אמר: לא

תוספות

מפני שיכול לחוץ ולילך ולאכול. אבל אי לאו הכי לא הוי עירוב אע"ג דחזי לישראל משום דהוי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר[ס] והיינו טעמא דת"ק דלא הוי עירוב ולא משום דס"ל כסומכוס ומיהו ר' יהודה משמע דסבר כסומכוס מדקאמר ולאכול וכן קאמר בברייתא לקמן (דף לא.) מערבין לכהן טהור בתרומה טהורה משמע דבעי מידי דחזי ליה: **כל** שנישא על גבי הזב. אם נפרש דבהיסט איירי שמסיט כולו הוי כל דוקא ובכמה דוכתי קרי להיסט משא אבל אי מיירי בעליונו של זב שאינו מסיט כולו (ד) ושמקצתו נגרר בארץ דלאו היסט הוא כדאמרינן (ת"כ פ' מצורע[ל]) איזהו מגע שהוא ככולו הוי אומר זה היסטו מספקא לר"י אי שייך בכל דבר או לא דעליונו של זב נפקא לן[מ] מבכל אשר יהיה תחתיו הזב (ה) אי הוי דומיא דמשכב ומושב שאינו נוהג אלא בדבר הראוי לכך או לא: **כל** שהזב נישא עליו טהור. אומר רבינו תם דטהור מטומאה חמורה דאינו מטמא אדם וכלים אבל טמא טומאה קלה כגון לטמא אוכלין ומשקין אף על גב דאינו ראוי למשכב ומושב ומייתי ראיה מפרק דם הנדה (דף נד:) דקאמרינן אי מה היא עושה משכב ומושב כו' (ו) אף מדוה[נ] נמי עושה משכב ומושב לטמא אדם לטמא בגדים ומשני אמר קרא היא ולא דמה אי מה היא מטמאה באבן מסמא אף מדוה נמי והשתא כיון שמיעט דמה מדין משכב ומושב מאי קאמרינן תו לליטמא באבן מסמא והא אבן מסמא היינו משכב ומושב דמטעם משכב ומושב הוא דמיטמא כדקתני בתורת כהנים[ס] אפילו עשרה כלים זה על זה ואפילו על גבי אבן מסמא מניין תלמוד לומר כל המשכב ואבן מסמא מפרש רבינו תם דהיינו אבן גדולה שיש כלים תחתיה ואין מרגישין הכלים בכובד הזב היושב על האבן שבלא הזב האבן כבידה ביותר ומפרש התם רבינו תם דהכי פירושו אי מה היא כו' כלומר דנהי שמיעטת דמה מטומאה חמורה אכתי מניין שלא יטמא טומאה קלה אף על גב דממעט ממשכב ומושב צריך למעט מטומאה קלה והיינו משום דאפילו דבר שאינו ראוי למשכב ומושב מטמא טומאה קלה ואין נראה דבהדיא כתיב בתורת כהנים[פ] תניא כל אשר ישכב עליו הזב יטמא יכול יטמא דבר שאינו ראוי לשכיבה לא מה היא אינה מטמאה כו' יכול הוא והיא לא יטמאו טומאה חמורה אבל יטמאו טומאה קלה תלמוד לומר משכב אלמא מידי דלא חזי למשכב ומושב טהור לגמרי ונראה לפרש דמה שמרבה בתורת כהנים אבן מסמא מוכל המשכב היינו דוקא לטומאה קלה וטמא בשום מקום ממעט לה מטומאה חמורה אבל מידי דלא חזי למשכב ומושב אפי' טומאה קלה ליכא ולכך אע"ג דמיעט דמה מדין משכב ומושב לענין טומאה חמורה עדיין צריך למעט מדין אבן מסמא שהוא לענין טומאה קלה: **אי** דיתיב עלה היינו מושב. תימה דבקרא כתיב מרכב ומושב ודין חלוק זה מזה[ע] וי"ל דנהי דקרא מחלק בין ישיבה דרכיבה לישיבה דעלמא מ"מ התנא דקאמר חוץ מן הראוי למשכב ומושב כל עניני ישיבות קאמר ולא נימא דלא דק בכללי' משום הכי קאמר היינו מושב: **אבל** במים ומלח מערבין. בסמוך מוקי בשנותן לתוכן שמן וקשה לתיפוק לי משום שמן כדפריך לקמן (עמוד ב') אמעשר והכא לא שייך שינויא דהתם ויש לומר דהכא איצטריך דאף על גב דלא הוי מן השמן מזון שתי סעודות: **מאן** דמתני אמעשר כ"ש אעירוב. וקשה הא איכא כמיהין ופטריות[ז] וכפניות ופולין יבשין דאמרינן לקמן[פ] דאין מערבין

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"א מהלכות משכב ומושב הל' א ופ"ו הלכה ג והלכה ו:
ג ב מיי' פ"ז שם הל' ו ופ"ו הלכה ח:
ד ג מיי' פ"ז שם הל' א ופ"ו הל' ו ופ"ח הלכה ג:
ה ד מיי' פכ"ה מהל' כלים הלכה כ:
ו ה ו מיי' פ"א מהל' עירובין הלכה ח סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שפו סעיף ה:
ז ז מיי' פ"ז מהלכות מעשר שני הלכה ד סמג עשין קלו:

רבינו חננאל

[נדפס בסוף המסכת]

משנת ראשונים

כל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבין ונשים פטורות, לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו, ואם היתה מחוייבת במצות עשה שהזמן גרמא אפשר שבשעת עשיית המצוה יצוה אותה הבעל לעשות מצותו ואם תעשה מצות הבורא ותניח מצותו אוי לה מבעלה, ואם תעשה מצותו ותניח מצות הבורא אוי לה מיוצרה, לפיכך פטרה הבורא ממצותיו כדי להיות לה שלום עם בעלה. [אבודרהם, ברכת המצות ומשפטיהם]

אע"פ שהנשים פטורות מכמה מצות, חלק יש להם במצות שעושין בעליהן, דגרסינן בסוטה (כא.) ודקאמרת אשה אינה מצווה ועושה, נהי דפקדי לא מפקדא, באגרא דמקריין ומתניין בנייהו ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא מי לא פלגי בהדייהו. וגדולה מזו אמרו דגרסינן (ברכות יז.) גדולה [הבטחה] שהבטיחן הקב"ה לנשים מן האנשים וכו', נשים במאי זכיין, באקרויי בנייהו לבי מדרשא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ומתאחרין לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא. [כללי המצוות]

אלא שמע מינה אין למידין מן הכללות, ואם תאמר סוף סוף מאי כל דקאמר כיון דאינו כולל אין זה כלל, ויש לומר כי הקצת הוא כל בערך אל עצמו. [הליכות עולם שער שלישי פרק ב]

דוקא בדברי התנאים נאמר מפני שהיו שונים בלשון קצרה ולא יכלו לבאר כל הצורך לפעמים וגם בדברי התנאים אין אומרים כן אלא על ידי הדוחק היכא שאין לנו תירוץ אחר אבל אם היינו יכולים לתרץ בענין אחר היינו מתרצים ותדע שכן הוא שהרי בכמה מקומות בתלמוד מקשה ותו ליכא והא איכא וכו'. ולא משני אין למדין מן הכללות משום דאתי ליה שנויא אחרינא אין רוצה ליכנס בזה הדוחק. [שו"ת מהרי"ק סימן י]

ואפילו במקום שנאמר בו חוץ. שסומכין הם על רוב הענינים ואין חוששין למה שיוצא הימנו [מאירי] **והא איכא כמיהין ופטריות.** שאע"פ שנאכלין כמות שהן אינם ראויין לעירוב שהרי אין אדם סומך עליהם לא מחמת סעודה ולא מחמת לפתן ולא חשיבי אוכלא לבני אינשי, ומאן דאכיל ליה בתורת ליפתן בטלה דעתו אצל כל אדם. [הריטב"א]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן כט., קידושין לד., ב) [קידושין שם כט. וש"נ], ג) זבים פ"ה מ"ג, ד) תוספתא דכלים ב"ב פ"ב, ה) תוספתא מעשר שני פ"א הי"ד, ו) לקמן לא., ז) פסחים דף קב., ח) פסחים קט. ועיי"ש תוס' ד"ה שנאמר, ט) קידושין דף כט:, י) ויקרא טו י, כ) עי' לקמן לב: לד:, ל) זבים פ"ב ה"ב, וכן בנדה דף מג., מ) נדה דף לב סע"ב, נ) זבים פרק ג ה"א, ס) זבים פרק ז ה"י"א, ע) [הסטגע במרכב אין טעון כיבוס בגדים כדמוכח בתורת כהנים עי' תוס' פסחים ג ע"א ד"ה שהרי], פ) כח ע"א וע"ב ע"ש.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שמחה וכו' מוזהרות כאנשים דהוקשו נשים לאנשים לכל עונשים שבתורה בפרק קמא דקדושין: (ב) ד"ה פריה ורביה וכו' ומלאו את הארץ וכבשוה: (ג) ד"ה פדיון וכו' על האב בבכורות[פ] שמעינן לה מדכתיב תפדה וקרי' ביה תִּפָּדֶה כל שחייב לפדות את עצמו חייב: (ד) תוס' ד"ה כל שנישא וכו' מסיט כולו כגון שמקצתו: (ה) בא"ד תחתיו הזב מי הוה דומיא: (ו) ד"ה כל שהזב וכו' מה היא עושה משכב ומושב לטמא אדם ולטמא בגדים אף מדוה נמי וכו' לטמא בגדים כו' ומשני וכו' אף מדוה נמי מטמאה באבן מסמא והשתא כיון וכו' תלמוד לומר וכל המשכב:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' הא איכא כמיהין ופטריות. נ"ב וכו' כל"ל כמו שהגיה מהר"ש ווילנא. וביאור דבריו בביאוריו לש"ע א"ח סי' שפו ס"ק ט"ז יעו"ש באורך דקושית הש"ס קאי על ניקח בכסף מעשר. וכמיהין ופטריות אינן ניקחין כדאיתא בתורת כהנים פ"א פיסקא ח' אבל לענין עירוב לא שייך כלל דממ"נ אם במבושלין הוו מאכל ומערבין בהם כמוכח בשבת ס"ח ע"א ואם מיין הם הל"ל מתבואה שאין מערבין בה כלקמן דף כ"ט ע"א ר"ו כמאור ודפו"ח אף שהוא ל"ג כרי"ף והמב"ם. וע"ע גם בתוספות ד"ה מאן דמתני וכו' דסברי דליקחין בכסף מעשר נגד הש"ס כסברת הגאון ז"ל. וי"ל [ועי' ירושלמי כאן]:

הגהות הגר"א

[א] גמ' חוץ מן המים והמלח. נ"ב וכו': [ב] והאיכא כמיהין ופטריות. נ"ב פ"א פסקא מ':

הגהות וציונים

א] גירסת ירושלמי ובמשנה שבמשניות מפני שיכול לילך לחוץ ולאכול, וגירסת רי"ף לצאת לחוץ ולאכול, וגירסת הרא"ש מפני שיכול לחוץ ולאכול (גליון) והנכון כגי' הרא"ש, וכ"ה בכת"י דפו"ר וכ"ה במשניות דפו"י ובירושלמי דפו"י וברי"ף כת"י (דק"ס): ב] בכת"י ודפו"ר הנוסח ותו כל מצות עשה שלא וכו': ג] [צ"ל ר' אליעזר] (גליון): ד] הכא (כת"י, וכ"ה גנזי יוסף): ס] העץ שלפני הסרגל [היינו האוכף] ושל אחריו המחזיקין את הרוכב מלהחלק לפניו או לאחריו (מזרחי ויקרא טו ט): ו] [צ"ל דמה] (גליון): ז] עי' חשק שלמה (בילקו"מ) דתיבות "כמיהין ופטריות" ט"ס הן דודאי אינן ניקחין בכסף מעשר (עי' הגר"ב רנשבורג) ועי"ש מה שמגיה בדברי התוס': ח] כ"ה בכת"י ובכל הדפו"י ויפה הגיהו בדפו"ח כלפנינו (דק"ס):

עין משפט נר מצוה

ח א ב שם הלכה י:
ט ג מיי' פ"ח שם הלכה א:
י ד מיי' שם הלכה ב:
יא ה מיי' פ"ז שם הלכה ו:
יב ו מיי' שם הל' ג:

לא נצרכה א אלא שנתן לתוכן שמן אמר ליה אביי ותיפוק ליה משום שמן לא צריכא ב שנתן דמי מים ומלח בהבלעה ובהבלעה מי שרי אין והתניא בן בג בג אומר א) בבקר ג מלמד שלוקחין בקר על גב עורו ובצאן מלמד שלוקחין צאן על גב גיזתה וביין מלמד ד שלוקחין יין על גב קנקנו ובשכר מלמד ה שלוקחין תמד משהחמיץ א"ר יוחנן מאן דמתרגם לי בבקר אליבא דבן בג בג ו מובילנא מאניה אבתריה לבי מסותא מאי טעמא כולהו צריכי לבר מבבקר דלא צריך מאי צריכי דאי כתב רחמנא בבקר הוה אמינא בקר הוא המזדבן על גב עורו משום דגופיה הוא אבל צאן על גב גיזתה דלאו גופיה הוא אימא לא ואי כתב רחמנא בצאן על גב גיזתה הוה אמינא משום דמחובר בה אבל יין ע"ג קנקנו אימא לא ואי כתב רחמנא ביין הוה אמינא משום דהיינו נטירותיה אבל תמד משהחמיץ דקיוהא בעלמא הוא אימא לא כתב רחמנא שכר ואי כתב רחמנא בשכר הוה אמינא מאי שכר דבילה קעילית דפירא הוא אבל יין על גב קנקנו אימא לא ואי כתב רחמנא יין על גב קנקנו ו דהיינו נטירותיה אבל צאן על גב גיזתה אימא לא כתב רחמנא צאן דאפילו על גב גיזתה בבקר למה לי וכ"ת אי לא כתב רחמנא בבקר הוה אמינא צאן על גב עורה אין על גב גיזתה לא כתב רחמנא בבקר לאתויי עורו אייתר ליה צאן לאתויי גיזתה אי לא כתב רחמנא בקר לא הוה אמינא צאן על גב עורה אין על גב גיזתה לא דאם כן לכתוב רחמנא בקר דממילא אייתר ליה צאן וכיון דכתב רחמנא צאן דאפילו על גב גיזתה בבקר למה לי השתא צאן על גב גיזתה מיזדבנא בקר על גב עורו מיבעיא א) היינו דקאמר רבי יוחנן מאן דמתרגם לי בבקר אליבא דבן בג בג מובילנא מאניה לבי מסותא. במאי קא מיפלגי רבי יהודה בן גדיש ור"א והני תנאי דלקמן ר' יהודה בן גדיש ור"א דרשי רבויי ומיעוטי והני תנאי דרשי כללי ופרטי ר' יהודה בן גדיש ור"א דרשי ריבויי ומיעוטי א) ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך ריבה בבקר ובצאן וביין ובשכר מיעט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וריבה ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל מאי רבי רבי כל מילי ומאי מיעט לר"א מיעט ציר לר' יהודה בן גדיש מיעט מים ומלח והני תנאי דרשי כללי ופרטי ז דתניא ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט ח מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע אף כל פרי מפרי וגידולי קרקע ותניא אידך מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ אף כל ולד ולדות הארץ מאי בינייהו אמר אביי דגים איכא בינייהו למאן דאמר פרי מפרי וגידולי קרקע הני דגים גידולי קרקע נינהו למאן דאמר ולד ולדות הארץ דגים ממיא איברו ומי אמר אביי דגים גידולי קרקע נינהו והאמר אביי אכל

רש"י

לא נצרכה. הא דמתני ר' יצחק מים ומלח המעורבין ניקחין אלא כשנתן לתוכן שמן: בהבלעה. בשביל המים והמלח קנה השמן ביוקר והבליע בו דמיהן, וכי האי גוונא שרי רבי יצחק: והתניא. בניחותא: הואיל וכתיב בכל אשר תאוה נפשך למה לי למיכתב [תו] בבקר ובצאן וביין ובשכר, אלא לדרשא, בבקר ללמדך שלוקחים בקר אגב עורו ויצא העור לחולין ג), ואין צריך למוכרו ולחזור ולאכלו בירושלים: אגב גיזותיה. אע"ג דאיכא תרתי, עור וגיזה דנפקי לחולין: אגב קנקן. חבית של חרס שהיין שמור בתוכו, ויצא הקנקן לחולין: תמד. שנותנים מים בחרצנים ולכשהחמיץ שנגמרה תסיסתו הוי כיין, אלמא מדקתני בבקר אגב עורו אלמא בהבלעה שרי, ואע"ג דעור באנפי נפשיה לא חזי ג) דמידי דמאכל בעינן כדכתיב ואכלת: מאן דמתרגם בקר. דלא צריך למיכתביה אליבא דבן בג בג כו': עורו. מחובר לבשר ואינו יכול להפשיטו מחיים: אבל גיזה. יכול לגוזזה מחיים, והוה אמינא דליתסר דלא גופא דפירא הוא: קיוהא. כמו תקהינה שיניו (ירמיה לא), כלומר לאו פירא ממש הוא אלא מים בעלמא שנכנס בהן קיוהא של חרצנים, איגרו"ס ג) בלעז: ואי כתב שכר הוה אמינא. הבלעה לעולם אסירא, והאי שכר לאו תמד הוא דנילף מיניה דיהיב דמים של מים בהבלעה, אלא האי שכר דבילה קעילית היא מאותו מקום דמשכרא, כדאמרינן בכריתות (דף יג:) אכל דבילה קעילית ונכנס למקדש חייב: דאם כן. דלאן לאו למישרי גיזות הוא דאתא אלא עור, לא הוה כתיב קרא צאן אלא בקר דלית ליה גיזות: במאי קא מיפלגי רבי יהודה ורבי אליעזר. דאמרי תרוייהו דגים ניקחין וציר הוא דפליגי: והני תנאי דלקמן. דדרשי פרי מפרי וגידולי קרקע וולד ולדות הארץ, ותרוייהו ממעטי דגים וכ"ש ציר: ה"ג לר"א מיעט ציר ולרבי יהודה מיעט מים ומלח. דלאו ציר: ה"ג דתניא ונתתה הכסף וגו': פרי מפרי. עגל נולד מאמו וכן שה, וענבים מחרצנים שזורעין החרצנים: וגידולי קרקע. שכולן ניזונין וגדלין מן הקרקע: ולד ולדות הארץ. שנבראו מן הארץ במעשה בראשית: דגים. גידולי קרקע נינהו קסבר, שהדגים ניזונין מן הקרקע:

תוספות

מערבין בהן אף על גב דמסתמא נקנין בכסף מעשר דפרי מפרי הן וגידולי קרקע ויש לומר הא דאין מערבין בהן היינו משום דלא חזו אלא ע"י תיקון וגבי עירוב צריך שיהו ראויין לאכילה בשעה שהעירוב חל אבל לטמא טומאת אוכל או ליקח בכסף מעשר שפיר דמי כיון דחזו על ידי תיקון אבל דבר שאין צריך תיקון אם ניקח בכסף מעשר כל שכן דמערבין בו וכן משני לקמן ז) אכפניות דלענין טומאת אוכל שאני דראוי למתקן על ידי האור ומתני' דמעילה דקתני ומזון שתי סעודות לעירוב וכבילה לטמא טומאת אוכלין דמשמע דהא בהא תליא כדאמר לקמן ח) היינו בדבר שאין צריך תיקון ורבא דאמר וכי מערבין בתפוחים לחדודי ההוא מדרבנן עבד דהא אטו מי לא הוה ידע דניקח בכסף מעשר דהוי פירי מפירי וגדולי קרקע דאין לומר דמיירי בתפוחים של יער דצריך למתקן דאם כן לא מייתי שפיר ממתני' דמעילה:

הוה אמינא מאי שכר דבילה קעילית. כל הני דרשות מיתורא דביתי"ן דריש דפרטי צריכי לפרט וכלל דמה נפשך צריכי תרי מינייהו כדאמרינן בפרק קמא דקדושין (דף יז.) גבי הענקה דאי כתיב צאן הוה אמינא גידולי קרקע לא ואי כתיב גורן הוה אמינא בעלי חיים לא ושאר פרטי נמי שמא צריכי לשום דרשה ועוד דבשבועות פ"ג (דף כג.) ובפרק בתרא דיומא (דף עו.) פריך ואימא דבילה קעילית ומשני גמר שכר שכר מנזיר והכא נפקא לן מדמרבינן יין אגב קנקן אלא התם אצטריך שכר שכר דלא נימא שכר גופיה דבילה קעילית היא והכא אבי"ת דבשכר קאי וקשה דהיכי קאמר הכא דהוה אמינא דבי"ת דבשכר לדבילה קעילית אתא הא מכלל ופרט נפקא דהוו פירי מפירי ועוד הקשה מה"ר שמואל דהיכי בעי למימר התם דשכר גופיה לדבילה קעילית והאמר הכא דאי לאו יתור דיין אגב קנקן ה"א דבי"ת דבשכר לדבילה קעילית ויש לומר דשכר גופיה בעי למימר לדבילה קעילית בעינן והכא בדבילה מעורבת עם המים שכך רגילים לתקנם וחשיב טפי מתמד ואם תאמר אמאי לא מוכח התם דשתיה בכלל אכילה מדמרבינן תמד ואמר רחמנא ואכלת וליכא למימר ע"י אניגרון כדאמרינן התם דמידי דמשכר בעינן הואיל ואתי מריבויא דבשכר וי"ל דואכלת לא קאי אביתי"ן אלא אגופיה דקרא דהא עור וגיזה וקנקן לאו בני אכילה נינהו:

הוה אמינא צאן על גב עורו אין. ואם תאמר והא נפקא לן מיין אגב קנקן דעור נמי חשיב שומר כדאמרי' בהעור והרוטב (חולין דף קיח.) וי"ל דעור לא הוי כל כך שומר לבשר דמשהופשט לא הוי שומר אבל יין אי אפשר בלא קנקן:

רבינו חננאל

הכל לא ופריק רב יוסף הא דתני ר' יצחק כגון שנתן שמן על גבי המליח והבליע לו דמי מים ומלח בשמן. פי' ששוה השמן לבדו חצי איסר וא"ל הריני קונה מאצלך השמן לבדו באיסר והמים והמלח בחנם. ומנ"ל דכי האי גוונא שרי דתניא בן בג בג אומר ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וגו' לא הי' לו לומר בבקר ללמד שלוקחין בקר על גבי עורו. פי' מבליע דמי עור בבשר: בצאן כו'. א"ר יוחנן מאן דמתרגם לי בבקר אליבא דבן בג בג מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא. פי' אני משמש כתלמיד לרב מ"ט הני כלהו בצאן וביין ובשכר צריכ' [לבדן] מבבקר דלא הוה צריך דאתי מהני אמאי כתביה רחמנא ולא אשתכח ליה תרגומא. ובמאי פליגי יהודה בן גדיש דמרבה ליקח ציר במעות מעשר שני ור' אליעזר דאוסר והני תנאי דבעינא למימר לקמן ואמרי' (נמי) יהודה בן גדיש ור' אליעזר דרשי התורה ברבויי ומיעוטי כתיב ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך ריבה כל דבר שתתאוה וחזר וכתב בבקר ובצאן ביין ובשכ' מיעט כל דבר ולא התיר אלא [אלו] בלבד עוד חזר וכללו בכל אשר תשאלך נפשך חזר וריבה לן כל דבר שתשאלך נפשך ריבה ומיעט וריבה למדנו כל שהוא בתורה כעניין הזה דרשינן לא חזר ריבוי באחרונה אלא שריבה הכל מאי רבי רבי הכל אי הכי מיעוט למאי אתא ואמרינן אתא לר' אליעזר למעט [ציר] קסבר בעינן עיקר פירי והאי שומנא דפירי הוא ליהודה בן גדיש למעוטי מים ומלח. הני תנאי דרשי כללי ופרטי דתניא ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש פרי מפרי וגדולי קרקע אף כל פרי מפרי וגדולי קרקע. האי תנא דספרי דבי רב דבי ר' ישמעאל תנא מה הפרט מפורש וולד וולדות הארץ אף כל וולד וולדות הארץ. מאי בינייהו אמר אביי דגים איכא בינייהו. האי תנא דמרבי כל דהוא פרי מפרי וגדולי קרקע מרבי אפי' דגים דהני נמי גדולי קרקע נינהו. ואקשינן דאביי אדאביי אי דגים גדולי קרקע נינהו אמאי אכל

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ב"מ מא. סנהדרין סב:], ב) ב"ק נד: סנ. מיר לה:, ג) מע"ש פ"א מ"ד, ד) [דף כח:], ה) [דף כט.].

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' היינו דקאמר ר' יוחנן מאן דמתרגם לי בבקר אליבא דבן בג בג. ע' ב"ק דף נד ע"א תוס' ד"ה תמור דגר וכו' וב"מ דף נג ע"א ד"ה תמור וכו' וצ"ע שלא הקשו מן בבקר דהכא ולא עיין מירוש:

תורה אור השלם

א) וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ: [דברים יד, כו]

הגהות וציונים

א] בדפו"י נוסף הו"א משום דהיינו נטירותיה: ב] תיבת "חזי" ליתא בכת"י ובדפו"ר והוסיפוה בדפוסים שאח"כ בשיבוש (דק"ס): ג] תמיצות:

משנת ראשונים

בן בג בג אומר. פירוש המפרשים על אלו החכמים שהיו בני גרים, ועל כן אמר בן הא הא, הוא בן אברהם ושרה שנתוספו בהם שני ההין. וכן בן בג בג נוטריקון בן גרים. [מרכבת המשנה למהר"י אלאשקר, אבות פ"ה מ"ל]

שמעתי מהחכמים שאמרו לי ששם בן ב"ג הוא ר"ת בן גר בן גיורת. [ספר יוחסין מאמר ראשון]

לרבי אליעזר מיעט ציר. דאילו מים ומלח משמע דלא צריכי מיעוטא כי לא היו בכלל מעולם שהרי אינם פרי ולא אוכל, שאילו היה בכלל הרבוי הא ודאי כל ריבה ומיעט וריבה אין לך למעט אלא הגרוע שבתוך הריבוי, שהרי הריבוי השני מרבה כל דבר אלא כיון דכתיב ביה מיעוטא לא סגי דלא אתי לשום מידי. [הריטב"א]

מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע. ויש לשאול, היכן מצינו שהבקר והצאן הם גדולי קרקע יש לומר ממה שכתוב (בראשית א) תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וגו'. או יש לומר שהן גדלות על ידי גדולי קרקע שהם העשבים. [אבודרהם, י"ג מדות דרבי ישמעאל]

אף כל פרי מפרי וגידולי קרקע. לשון פרי לאו דוקא אלא כל דבר שהוא פורה ופי' גדולי קרקע הוא כל דבר שהוא מזונם או יניקתם מן הארץ לבד ומתוך כך אין לוקחי' מהם דגים מפני שאע"פ שהם פרי מפרי אינן גדולי קרקע ר"ל שאין נזונין מן הארץ לבד. [מאירי]

שֶׁנָּתַן דְּמֵי מַיִם וּמֶלַח בְּהֶבְלָעָה – שנותן את התשלום עבור כל התערובת של המים והמלח והשמן יחד, וכפי שנלמד מהפסוק דלהלן, שהבלעה כעין זו מותרת, ולא נאסר אלא ליתן תשלום עבור מים ומלח בפני עצמם (רש"י, ריטב"א, ודרך אמונה מעשר שני ז, נד). ואין זה דומה להבלעה שמצינו במקומות אחרים, שמשלם ביוקר עבור דבר אחד ולוקח דבר נוסף בחינם, אלא כאן התשלום הוא עבור כל התערובת יחד (בהה"ל שם). ויש מפרשים גם כאן, שמשלם ביוקר עבור השמן ולוקח את המים והמלח בחינם (רבנו חננאל).

וּבְהֶבְלָעָה מִי שָׁרֵי, אֵין וְהָתַנְיָא וְכוּ', שמותר ליקח במעות מעשר שני דבר שאינו ראוי לאכילה בהבלעה עם דבר הראוי לאכילה, כשהוא מחובר עמו [כעור וגיזה], או כשהוא שומר עליו [כחבית של יין], אבל אין לוקחים בהבלעה כלי שיש בו בשר, או כלכלה מלאה פירות (גאון יעקב). ואפילו כשיכול לקנות בלא הבלעה, כגון שמזומן לו לקנות בשר לבדו, בלא עור וגיזות, התירה תורה לקנות בהבלעה, בשביל שיקח ברווח, וכדרך בני אדם ליקח לעצמם בעין יפה (ריטב"א). אכן, ההיתר לקנות בהבלעה הוא רק באופן שאין המוכר מדקדק ליקח כסף במיוחד עבור העור, אלא לוקח עבור הכל בהבלעה (רמב"ם מעשר שני ח, ג, ע"פ דרך אמונה ובבהה"ל שם).

מְלַמֵּד שֶׁלּוֹקְחִין בָּקָר עַל גַּב עוֹרוֹ – שעל אף שאין קונים בכסף מעשר שני אלא דברים הראויים לאכילה, מכל מקום קונים בעלי חיים יחד עם העור והגיזה שאינם ראויים לאכילה, והעור והגיזה יוצאים לחולין (רש"י וריטב"א), לאחר אכילת הבשר, או שמעולם לא התקדשו העור והגיזה בקדושת מעשר שני (ראה במחלוקת המובאת בבהה"ל מעשר שני ח, א). ויש שכתבו שהיינו דוקא בעודם חיים, שהעור והגיזה טפלים לבעל-חי ומותר לקנותם בהבלעה, אבל לאחר שחיטה אסור לקנות בהבלעה בשר עם עור וגיזה (ריטב"א בשם יש אומרים; דרך אמונה שם, ג, בשם תוספתא).

יַיִן עַל גַּב קַנְקַנּוֹ - חבית החרס שהיין שמור בתוכה (רש"י), ודוקא כשהחבית סתומה ודרכה להימכר כך (רמב"ם מעשר שני ח, ב). ודוקא ביין שהוא חשוב, אבל לשאר משקים אין החבית מתבטלת ואינה ניקחת בהבלעה (רמב"ם שם, ה, ודרך אמונה שם).

שֶׁלּוֹקְחִין תֶּמֶד מִשֶּׁהֶחְמִיץ, שקונים בכסף מעשר שני משקה שנחשב כמו יין, העשוי מתערובת של מים עם חרצנים, וזהו מדין 'הבלעה', שהרי אין קונים מים בכסף מעשר שני (רש"י ד"ה ואי). ויש מפרשים, שאין זה מדין 'הבלעה' אלא שתמד נחשב כיין שנקנה בכסף מעשר שני (חי' המאירי; תוס' חולין כו, א ד"ה בשהחמיץ), שנלמד מהכתוב שמקילים להחשיבו כיין לענין מעשר שני, על אף שלשאר דיני התורה אין דינו כיין (דרך אמונה מעשר שני ז, ל).

הָוֵה אָמִינָא מַאי שֵׁכָר דְּבֵלָה קָעֵילִית, הגורמת לאדם הרגשה של שכרות (רש"י), ומשום כך אינה ראויה כל כך לאכילה, ואין דרך לאוכלה, ולכן אלמלא ריבוי הכתוב לא היה ניתן לקנותה בכסף מעשר שני (ריטב"א; תוס' יומא עו, ב ד"ה גמר). ויש מפרשים את ריבוי הפסוק, על מים המעורבים בדבלה קעילית, שלכן צריכים ריבוי שאפשר לקנותם בכסף מעשר שני (תוס' ד"ה הוה).

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גְּדִישׁ וְכוּ' וְרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר דָּרְשֵׁי רִבּוּיֵי וּמְעוּטֵי וְהָנֵי תַּנָּאֵי דָּרְשֵׁי כְּלָלֵי וּפְרָטֵי. שנחלקו תנאים בדרכי הדרש בשני שלבים, התלויים זה בזה:

[א] כאשר נכתב בתורה דבר במשמעות כוללת, ואחר כך נכתבו דוגמאות לכך [כגון במעשר שני, שנכתב תחילה 'בכל אשר תאוה נפשך' ואחר כך נכתבו דוגמאות של 'בבקר ובצאן' וגו'], יש סוברים שהם נדרשים ב'כלל ופרט', דהיינו שהדוגמאות הן הפירוט והפירוש של הכלל שנאמר קודם, ולכן 'כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט'. ויש סוברים שהם נדרשים ב'ריבוי ומיעוט', שהמיעוט לא בא לפרש ולפרט, אלא שמהריבוי היה משמע כל דבר, ובא המיעוט לומר שלא הכל במשמע, אלא רק דברים הדומים לדוגמאות שהוזכרו במיעוט [וכעין זה נחלקו איך לדרוש באופן ההפוך, של 'פרט וכלל' או 'מיעוט וריבוי'].

[ב] עוד נחלקו, כיצד לדרוש באופן שהתורה חזרה וכתבה את הדבר במשמעות כוללת [כגון במעשר שני שנכתב שוב 'ובכל אשר תשאלך נפשך'], שלפי הדעה הראשונה, הכלל השני מרבה רק דברים הדומים לפרט, ולכן 'כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט', שיש לנו לומר 'תפסת מועט תפסת', ואילו לדעה השניה בהכרח שהריבוי השני מרבה דברים נוספים שלא נכללו ב'ריבוי ומיעוט', ולכן מרבים כל דבר מלבד דבר אחד, השונה לגמרי מהפרט (רש"י בשבועות ד, ב, וסנהדרין מו, א; ריטב"א).

לְרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר מִיעֵט צִיר, שהוא הדבר השונה לגמרי מהפרט, שצריכים פסוק למעטו, שאילו מים ומלח, אף שהם מעורבים יחד, אין צריך למעטם מדרשה לדעת רבי אליעזר, שהרי אינם לא פרי ולא אוכל (ריטב"א).

לְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן גְּדִישׁ מִיעֵט מַיִם וּמֶלַח, המעורבים יחד, שלדעתו צריך למעטם מדרשה, ואם כן זהו הדבר השונה לגמרי מהפרט (ריטב"א).

פְּרִי מִפְּרִי – שבעלי חיים נולדים זה מזה, וענבים גדלים מזריעת הגרעינים (רש"י), ולשון 'פרי' מתפרש במשמעות של 'פרה ורבה' (מאירי), ולאפוקי מים ומלח וכמהין ופטריות, שאין להם זרע ואין יוצאים זה מזה (רש"י ב"ק סג, א, וכן בביאור הגר"א או"ח שפו, ו, לענין כמהין ופטריות). מאידך, יש סוברים שלוקחים כמהין ופטריות מכסף מעשר שני (תוס' לעיל ע"א ד"ה מאן, וראה באר שבע, ג שתמה, איך אפשר להחשיבם פרי מפרי, ובעצי אלמוגים שפו, י כתב שאין לגרוס כן בדברי התוס').

וְגִדּוּלֵי קָרְקַע, שגם בקר וצאן ניזונים וגדלים מצמחים הגדלים בקרקע (רש"י), שכן ל'גידולי קרקע', מלבד המשמעות המצומצמת של צמחים הגדלים ויונקים ממש מהקרקע, יש גם משמעות רחבה יותר, הכוללת בעלי חיים שהם גדלים ורבים מכח הקרקע, והדבר מתפרש בכל מקום לפי עניינו, שלענין דינים רבים [כגון ברכת 'בורא פרי האדמה' ודינים נוספים] הכוונה היא רק לצמחים, ואילו לענין מעשר שני שמפורשים בתורה גם צמחים וגם בעלי חיים, למדים מן הצד השווה שבהם לרבות 'גידולי קרקע' במשמעות הרחבה (ריטב"א סוכה יא, ב).

וּמִי אָמַר אַבַּיֵי דָּגִים גִּידּוּלֵי קַרְקַע וְכוּ'. שהדגים ניזונים גם משרשי עשבים ומהקרקע, וגם מאכילת דגים קטנים מהם, ולכן יש לדון אם נחשבים לגידולי קרקע (ראה רש"י, מאירי ורש"י ביצה כג, ב).

אָכַל פּוּטִיתָא לוֹקֶה אַרְבַּע, שהפוטיתא היא 'שרץ המים', ונאמרו בתורה שני לאוים כלליים על כל סוגי השרצים, ועוד שני לאוים על שרץ המים (רש"י וריטב"א), שהעובר על איסור אחד שנכפל בתורה בכמה מקומות [כאשר אין צורך בכפילות לדרשה מסוימת], לוקה כמספר המקומות שנכפל האיסור בתורה (רמב"ן ספר המצוות שורש ט, ולהלן תתבאר שיטת הרמב"ם בענין זה), ואפילו כאשר אוכל את הפוטיתא בחייה, חייב, שעל אכילת בריה חייבים גם על אכילה שלא כדרך (חקרי לב יו"ד סוף עא).

והחיוב על אכילת הפוטיתא, הוא למרות שאין בה שיעור כזית, כיון שעל 'בריה' חייבים גם כשאין בו שיעור (רש"י), ודוקא כשבלע את הפוטיתא (רש"י מכות טז, ב), שאילו אכלה בלעיסה, כבר נחתכה ובטל ממנה שם בריה קודם בליעתה (חקרי לב שם, מג, אכן ראה משנ"ב רי, ו, וחוט שני עירובין עמ' כט).

נִמְלָה לוֹקֶה חֲמֵשׁ, למרות שהיא מאוסה [וכן הצרעה דלהלן] ובני אדם בדלים ממנה, שכיון שאסרה התורה אכילת שרצים, בהכרח שאסרתם למרות שהם מאוסים בטבעם [ובשונה משאר מאכלות אסורות שנמאסו, שמותרים] (ראה רשב"א משמרת הבית בית ד שער א; חינוך תעב). ויש חולקים, שגם בשרצים אין חייבים אלא אם כן הם אינם מאוסים, וכוונת הגמ' כאן, שהיה ראוי ללקות אילו לא היה מיאוס באכילתם (בדק הבית לרא"ה שם).

צְרָעָה לוֹקֶה שֵׁשׁ, היינו שני הלאוים הכלליים שנאמרו בכל סוגי השרצים, ועוד לאו מיוחד לשרץ העוף, ועוד שלשה לאוים המיוחדים לשרץ הארץ, שהצרעה נחשבת גם ל'שרץ העוף', וגם ל'שרץ הארץ' (רש"י וריטב"א).

אכן, איסור 'ולא תשקצו וגו' ובכל אשר תרמוש האדמה' וגו' אינו נוהג אלא בבעלי חיים גדולים (רש"י), כדוגמת הבהמות שנזכרו בתחילת הפסוק [ובשונה ממקומות אחרים שמצינו שהשרצים בכלל רמשים (ראה תוס' ד"ה צירעה, שהקשו מכך על דברי רש"י)]. ויש סוברים, שגם באכילת שרצים עוברים על איסור זה, אלא שאין לוקים עליו, לפי שהוא 'לאו שבכללות', או לפי שלא נוסף בכתוב זה איסור בפני עצמו, ואינו אלא אזהרה נוספת על האיסור של מאכלות אסורות (רמב"ן ספר המצות שורש ט).

ויש מפרשים את הסוגיא באופן אחר [לפי שלדעתם על איסור אחד שנכפל בתורה כמה פעמים, אין לוקים אלא פעם אחת], שאיסור שרצים אינו נקבע לפי שמו ומינו של השרץ, אלא לפי צורתו וטבעו. שהרי לא נתפרשו בכתוב השמות והמינים האסורים [כדרך שנתפרשו השמות והמינים של הבהמות והחיות והעופות, שאיסורם נקבע לפי השם והמין שלהם], אלא איסור 'שרץ הארץ' נאמר על שרץ שטבעו ללכת על הארץ, ואיסור 'שרץ העוף' על שרץ בעל כנפיים שטבעו לעופף, ואיסור 'שרץ המים' על שרץ הגדל במים, ובסך הכל מצינו ששה איסורים בתורה הנוגעים לצורות ופעולות שונות של שרצים. לפיכך, שרץ שמצד צורתו וטבעו נכלל בכמה איסורים [כגון, שטבעו גם ללכת וגם לעופף, וכיוצא בזה], עוברים עליו משום אותם האיסורים שנכלל בהם, ולכן לוקים על 'פוטיתא' 'נמלה' ו'צרעה' מספר פעמים בהתאם לצורתם וטבעם [אבל אילו האיסור היה נקבע לפי השם והמין, היה בהכרח נקבע השם והמין המסוים של אותו השרץ, ולא היה נאסר אלא משום כך] (דעת הרמב"ם ל"ת קעט ומאכלות אסורות ב, כג, ע"פ חי' הגרי"ז מנחות כט, א, בשם אביו הגר"ח).

מְעָרְבִין בְּפַעְפּוּעִין וְכוּ', שהם ירקות הראויים לאכילה ללא תיקון נוסף, ולפעמים הם נאכלים לסעודה (ריטב"א).

אֲבָל לֹא בְּחָזִיז – שחת של תבואה (רש"י), שאין מערבים אלא בדבר הראוי לסעודה בפני עצמו או עם הפת (ריטב"א להלן ע"ב).

מְרוּבֵּי בָנִים – שכבר קיימו מצות פריה בהולדת בן ובת (שבות יעקב ג, ל, ע"פ רש"י תענית יא, א). ויש מפרשים, שיש להם בן אחד או בת אחת (ראה שבות יעקב שם וגליוני הש"ס).

כִּי קָאָמַר רַב בְּהִנְדְּקוֹקֵי מָדַאי – שמותר לערב רק בגודגדניות הגדלות בארץ מָדַי, שאינן מזיקות כלל (רש"י), אבל חשוכי בנים לא יערבו בגודגדניות המזיקות להם, שלפי תירוץ זה בגמ' מה שמערבים בדבר הראוי לאחרים, היינו רק בדבר שראוי מטבעו למערב, אלא שנאסר עליו באכילה, כגון יין לנזיר, אבל בגודגדניות שמזיקות מצד טבען לחשוכי בנים, לא מועיל מה שאינן מזיקות למרובי בנים (ריטב"א). ■ להלכה, אין מערבים בגודגדניות לאחר שהוקשו ונעשו כעץ, וקשה לאוכלן, אבל לפני שהוקשו מערבים בהן, לפי שהן ראויות למרובי בנים [כפי התירוץ השני בגמ'] (שו"ע או"ח שפו, ה, ע"פ ביאור הגר"א).

לְבָתַר דְּאָתָא רַב לְבָבֶל, וראה שאוכלים שם חזיז, ולכן הורה שמערבים בו (רש"י), בכל העולם (ריטב"א).

וּבָבֶל הַוְיָא רוּפָּא דְּעָלְמָא, שכיון שבני בבל נוהגים במנהג משונה בעיני האנשים שברוב העולם, אין חשיבות למנהגם [בשונה ממה שמצינו בסוגיות אחרות, שיש חשיבות גם למנהג אחד המקומות, כשאינו מנהג משונה, אלא כגון שבאותו מקום יש שפע של מין מסויים, ולכן הם נוהגים בו באופן אחר משאר המקומות] (תוס' ד"ה ובבל וריטב"א), ולכן אפילו בבבל אין ראוי לערב בו (ריטב"א). ויש מפרשים ששאלת הגמ' היא רק על שאר העולם, שכיון שאינם אוכלים אותו אינו יכול להיחשב לגביהם כאוכל, אף שבבבל אוכלים אותו (תורת רפאל עירובי תחומין ס, בדעת כמה ראשונים; ראה ריטב"א בתחילת דבריו, ושפת אמת).

שֶׁזְּרָעָן לְיֶרֶק וְכוּ' זְרָעָן לְזֶרַע וְכוּ', שבמינים אלו הדרך לאכול את הירק ואת הזרע (רש"י), ומכל מקום חילקה הברייתא בין 'זרען לירק' לבין 'זרען לזרע', שיש חילוק בדבר לענין קביעת שנת גידולם [בנוגע לקביעת שנת מעשר שני או מעשר עני, ובנוגע לדין שאין מעשרים מגידולי שנה אחת על גידולי שנה אחרת], שאם זרען לירק, הזרע נטפל לירק ושנת הגידול של שניהם נקבעת כדין ירק, שתלוי בזמן הלקיטה, ואם זרען לזרע, הירק נטפל לזרע, ושנת הגידול של שניהם כדין זרעים (תוס' ד"ה לזרע וראשונים, וראה דרך אמונה תרומות ב, נו, וציהה"ל שם קעה, בפרטי הדין). מאידך, יש סוברים, שדין הזרע נקבע תמיד כדין זרעים, ודין הירק, נקבע תמיד כדין הירקות, ואינו תלוי אם זרען לירק או לזרע לזרע (דרך אמונה שם, בדעת הרמב"ם שם).

וחילוק נוסף מצינו בין 'זרען לירק' לבין 'זרען לזרע', לענין תרומה מן הרע על היפה, שאותו המין שזרע עבורו נחשב למין היפה (תוס' שם), שלדעתם יסוד הדין לתרום מן היפה, הוא כדי להראות חביבות המצוה, כשנותן לצורך המצוה את מה שנחשב אצלו לטוב ויפה (ביהה"ל שם), ויש חולקים, שיפה ורע אינו תלוי בכוונת זריעתו (ריטב"א), שלדעתם, יסוד הדין לתרום מן היפה, הוא משום טובתו של הכהן, ואינו תלוי במה שנחשב אצל הבעלים (ביהה"ל שם).

גמרא

(א) [א] אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש [ב] צירעה לוקה שש ואם איתא פוטיתא נמי לילקי משום השרץ השורץ על הארץ אלא אמר רבינא עופות איכא בינייהו למאן דאמר פרי מפרי וגידולי קרקע [ג] הני נמי גידולי קרקע נינהו למאן דאמר ולד ולדות הארץ הני עופות (ב) מן הרקק נבראו מאן דמרבי עופות מאי טעמיה ומאן דממעיט עופות מאי טעמיה מאן דמרבי עופות קסבר כללא בתרא דוקא פרט וכלל נעשה כלל מוסף על הפרט ואיתרבו להו כל מילי ואהני כללא קמא למעוטי כל דלא דמי ליה משני צדדין ומאן דממעט עופות קסבר כללא קמא דווקא כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט הני אין מידי אחרינא לא ואהני כללא בתרא לרבויי כל דדמי ליה משלשה צדדין: א"ר יהודה משמיה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מערבין בפעפועין ובחלגלוגות ובגודגדניות אבל לא בחזיז ולא [ד] בכפניות ובגודגדניות מי מערבין והתניא גודגדניות מרובי בנים יאכלו חשוכי בנים לא יאכלו [ה] ואם הוקשו לזרע אף מרובי בנים לא יאכלו תרגמא אשלא הוקשו לזרע ומרובי בנים ואיבעית אימא לעולם לחשוכי בנים דהא חזו למרובי בנים מי לא תנן (ג) מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה אלמא אע"ג דלא חזי להאי חזי להאי הכא נמי אע"ג דלא חזי להאי חזי להאי ואיבעית אימא כי קאמר רב בהנדקוקי מדאי. ובחזיז לא והאמר רב יהודה א"ר כשות וחזיז מערבין בהן ומברכין עליהן בורא פרי האדמה לא קשיא הא מקמי (ד) דאתא רב לבבל הא לבתר דאתא רב לבבל ובבל הויא (ה) רובא דעלמא והתניא (ו) [ו] הפול והשעורה [ז] והתילתן שזרען לירק בטלה דעתו אצל כל אדם לפיכך זרען חייב וירקן פטור [ח] השחליים והגרגיר שזרען לירק מתעשרין ירק וזרע זרען לזרע מתעשרין זרע וירק כי קאמר רב בדגנונייתא

רש"י

פוטיתא. שרץ המים קטן שאין בו כזית, ואפ"ה כיון דבריה היא אכילה היא[ל] ולוקה ד' מלקיות, בשרץ המים כתיב (א) בתורת כהנים[מ] אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם הרי כאן שנים, וכלל בהן בין שרץ הארץ בין שרץ המים, ומשום[נ] מבשרם לא תאכלו, ומשום[ס] וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו: נמלה. שהוא שרץ הארץ לוקה ה', תרתי הא דאמרן, וכל הולך על גחון[א] לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום[פ] הרי ג', וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל[צ] הרי ד', ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ[ק] הרי ה', כולן בפרשת ויהי ביום השמיני: צרעה לוקה שש. שהיא שרץ העוף, ולקי בכל הני חמשה, מוסף עליו וכל שרץ העוף שקץ[ב] הוא לא יאכל[ר] במשנה תורה [הרי שש], והאי דכתיב[ש] בקדושים תהיו ולא תשקצו את נפשותיכ' בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש לא חשיב ליה, דבבהמה וחיה ועוף גדולים משתעי ולא בשרצים דלא כתיב בהו שרץ דלשון שרץ דבר שהוא נד בארץ ואינו נראה אלא ע"י שירוצו וריחושו מפני קוטנו: ואם איתא. דדגים גידולי קרקע ניהו פוטיתא נמי לילקי משום שרץ הארץ גרסי', ולא גרסי' לילקי ה', דשבע בעי למילקי, חמש דשרץ הארץ ושתים דשרץ המים: מאי טעמא דמאן דמרבי עופות קסבר. כל היכא דאיכא כלל ופרט וכלל כללא בתרא עיקר ובתריה אזלינן: והוה ליה פרט וכלל ונעשה כלל מוסיף על הפרט ומרבי כל מילי. וכללא קמא דאתי למעוטי ולמימר דנדרשי' בכלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט ולא נרבי מידי לא אזלינן בתריה, ומיהו אהני פורתא למימר דכי מרבי כללא בתרא לא כל מילי מרבי אלא כעין הפרט מאי דדמי ליה מב' צדדין דהוי פרי מפרי וגידולי קרקע, ומיתרבי נמי עופות בהאי דינא, ולמעוטי דגים דלא דמו ליה אלא בחד צד בפרי מפרי: ומאן דממעט עופות קסבר. כל היכא דאיכא כלל ופרט כללא קמא דווקא, ואין בכלל אלא מה שבפרט וממעטי כל מילי ואפי' מאי דדמי ליה בפרטא[ג], והדר כתב כללא בתרא לאפוקי ממיעוטא דכללא קמא במקצת, ולאתויי מיהא מידי דדמי לפרטא בכל ג' צדדין דהוי פרי מפרי וגידולי קרקע וולד וולדות הארץ: פעפועין. ירקות שקורין קקולי בל' ארמי, יוטלי"ש בלע"ז: חלגלוגות. פולפי"ר[ד] בלע"ז: גודגדניות. אליינדר"א[ה] בלע"ז: חזיז. שחת של תבואה כשהוא ירק, וגוזזין ואוכלין אותו: כפניות. תמרים רעות שלא בישלו כל צרכן: גודגדניות. ממעיטין את הזרע: ואם הוקשו. הקלחין כעץ שכבר צמח בהן זרעו[ו], קשין הקלחין לכל אדם: תרגמא. להא דאמר רב מערבין אשלא הוקשו, וזה המערב בהן יש לו בנים, דהשתא חזו ליה: הנדקוקי מדאי. גודגדניות שבמדי יפות הן: כשות. הומלי"ן[ז]: בבבל אוכלין חזיז, וכי אתא רב לבבל וחזא דאכלי להו אמר מערבין, ומעיקרא אמר דאין מערבין: לירק. לאכול בירקן: זרען חייב. במעשר[ח], ואע"פ שלא זרען מתחילה לכך: וירקן פטור. דלאו מידי הוא: שחליים. קרישו"ן[ט]: הגרגיר. אורוגא[י], נאכל בין זרע ובין ירק: כי קאמר רב. דמערבין בהן: בדגנונייתא

תוספות

צירעה לוקה שש. פי' בקונט' דהא דכתיב בקדושים לא תשקצו וגו' ובכל אשר תרמש האדמה בגדולים משתעי דלא כתיב שרץ וקשה דבפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נט:) דרשינן ובכל חיה הרומשת זה נחש משמע דרמישה נמי הוי דבר הרוחש כמו נחש ההולך על גחונו ומפרש ה"ר יעקב דאורלינ"ש דבמעילה פרק קדשי מזבח (דף טז:) מוקי האי קרא דוקא בשמונה שרצים כדכתיב אשר הבדלתי לכם לטמא במובדלין דבר הכתוב: אהני כללא קמא למעוטי כל דלא דמי ליה משני צדדים. וא"ת דבנזיר בפ' ג' מינין (דף לה:) אמר מאי איכא בין תרי פרטי וכללא לתרי כללי ופרטא תרי כללי ופרטא אי איכא דדמי ליה אפי' בחד צד מרבינן תרי פרטי וכללא עד דדמי ליה מכל צדדין משמע דבחד צד סגי וי"ל דשני צדדין דהכא הוי כחד צד דהתם דשני צדדין פרי מפרי וגידולי קרקע שוין הן ובפ"ק דקדושין (דף כד:) גבי שן ועין דריש מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ואינו חוזר הא נמי צדדין שוין והא דפריך התם למימר מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ובטל ממלאכה ואינו חוזר היינו למאן דאמר כללא קמא דווקא דע"כ צד דבטל ממלאכתו גרוע מהנך מדקמשני לחפשי ישלחנו ריבויא הוא ואם שוה הוא אמאי מרבינן ליה טפי משאר צדדין וכי האי סוגיא איתא בחולין (דף סו.) בסוף אלו טריפות גבי ארבה וכרים אלו מומין (בכורות דף לז.) גבי פסח או עור ואתו כולהו כמאן דאמר כללא קמא דווקא כדפירש' ועוד אומר ר"י דאתא שפיר אפי' למ"ד כללא בתרא דווקא ולדידיה נמי צריך שידמה בכל צדדין החשובין אע"פ שהא' חשוב מחבירו רק שלא יהיה צד גרוע יותר מדאי אבל למאן דאמר כללא קמא דוקא מצריך שיהא דומה אף בצד גרוע הרבה והדבר מסור לחכמים להכיר איזהו צד גרוע שחולקין בו: ובבל הויא רובא דעלמא והתניא כו'. תימה אמאי לא משני כדמשני בפ' חבית (שבת ד' קמד:) מי דמי ערביא אתרא הכא בטלה דעתו אצל כל אדם וי"ל דהתם ודאי שייך לחלק דכולי עלמא נמי אם היו להם גמלים הרבה כמו בערביא היו מקיימין קוצים בשדותיהן ולכך יש חשיבות באתרא אבל בית מנשיא אע"פ שכל העולם נמי אם היו להם רמונים[ק] היו כוסטין כיון דלא הוי אלא חד גברא בטלה דעתו אבל הכא שבכל העולם יש חזיז ולא אכלי אין לחלק בין אתרא לגברא ולהכי נמי לקמן (דף כט:) דפריך ופרסאי הוו רובא דעלמא ולא מייתי מהך ברייתא דליבטלו פרסאי לגבי רובא דעלמא דאין לי לבטלם כיון דרוב בשר יש להם ושאר העולם נמי אם הוי להם רוב בשר היו אוכלים בלא לחם דומיא דערביא ומייתי שפיר מבגדי עניים דלא בעי שיעור עשירים כיון שפחות חשוב בעינייהו ועוד דמדמי השיעורים להדדי ולא שייך נמי לאתויי לקמן ההיא דחבית: [וע"ע תוס' שבת לג: ד"ה ואת"ל] לפיכך זרען חייב וירקן פטור. אין להקשות מאי לפיכך הא קתני דבטלה דעתו דאיכא למימר בטלה דעתו לענין דמתעשר אחר הבאת שליש[ע] כדין זרע או לענין תורם מן הרעה על היפה: לזרע מתעשרין זרע וירק. תימה אמאי לא עירב ותני להו זרען לזרע או לירק מתעשרין זרע וירק ואומר ר"י דהיכא דזרען לירק הוי ירק עיקר[פ] ומתעשר הכל אחר לקיטה כירק בין ירק בין זרע ואם זרע לזרע מתעשר הכל לשעבר אחר זמן הראוי למעשר זרע ולא בתר לקיטה ולהכי תנא ברישא ירק וזרע ובסיפא זרע וירק דברישא ירק עיקר ובסיפא זרע עיקר ונפקא מינה נמי לענין מן הרעה על היפה דכשירק עיקר הוי ירק יפה וכשזרע עיקר הוי זרע יפה והוי מן הזרע על הירק מן היפה על הרעה וכן משמע בירושלמי בפרק [רביעי] דמעשרות[צ]:

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ב מהלכות מאכלות אסורות הל' כג [וברב אלפס סוף פרק ג דחולין ד' רפב. וברא"ש שם סימן סט]:
יד ב מיי' שם הל' כד:
טו ג מיי' פ"ז מהל' מעשר שני הל' יג:
טז ד ה טוש"ע א"ח סי' שפו ס"ה:
יז ו מיי' פ"ב מהלכות תרומות הלכה ז:
יח ז שם הלכה ח:
יט ח שם הלכה ה:

רבינו חננאל

אכל פוטיתא דהוא דג טמא לוקה משום אאל"ס (א) [ארבעה לאוין] נילקו נמי משום שרץ השורץ על הארץ. ומשני רבינא לא תימא דגים איכא בינייהו דדגים ודאי אליבא דאביי לאו גידולי קרקע נינהו אלא אימא עופות איכא בינייהו. האי תנא מרבי להו דגידולי קרקע נינהו ואידך תנא ממעט להו דלא וולד וולדות נינהו (רבא) [אלא] מרקק מים איברו. ואמרינן מכדי הני תרי תנאי כללי ופרטי דרשי מ"ט האי ממעט לעוף והאי מרבה ליה ואמרינן האי תנא דמרבי ליה לעוף קסבר כללא בתרא דוקא דהדר וכתב ובכל אשר תשאלך נפשך דהוה פרט וכלל דנעשה כלל מוסיף על הפרט ואיתרבי להו כל מילי (ב) אהני כללא קמא למעוטי כל דדמי ליה מב' צדדין והן פרי מפרי וגדולי קרקע ולא דמי להו מב' צדדין כגון מים ומלח כמיהין ופטריות שאינן פרי מפרי וכגון דגים שהן פרי מפרי אינן גידולי קרקע ומרבי אפילו עופות שהן פרי מפרי וגדולי קרקע. ואידך תנא סבר כללא קמא דווקא דהוה ליה כלל ופרט ותורת כל כלל ופרט אין בכלל אלא מה שפרט הני דפריש קרא אין מידי אחרינא לא אהני כללא בתרא לרבויי כל דדמי ליה בג' צדדין והן פרי מפרי וגדולי קרקע ותולדת בריתו מן הארץ למעוטי מים ומלח וכמיהין ופטריות כדאמרן ולעופות נמי אע"ג דאינון פרי מפרי וגדולי קרקע מרקק מים נבראו ואינן דומין לבקר וצאן שהן פרי מפרי וגדולי קרקע ותולדת בריתן מן הארץ וכענין שמועה זו היא במס' נזיר (דף לה ע"ב) וסוגיא חדא היא לתרווייהו כאשר פירשנו. וכן בענין מבית המקדש (בסוכה נ ע"ב) ר' דריש לה בכללי ופרטי ומרבי כל מיני מתכות וממעט של עץ. ור' יוסי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) מכות טז: פסחים כד., ב) [חולין דף כז: ע"ש], ג) [לעיל כו:], ד) [עי' תוס' גיטין ו. ותוס' ב"ק פ. ד"ה מכי אתא], ה) [שבת דף לג. וש"נ], ו) [תוספתא פרק ב דשביעית], ז) עי' חולין צג סע"א, ח) ויקרא יא מג, ט) שם פסוק יא, י) דברים יד י, כ) ויקרא יא מב, ל) שם פסוק מא, מ) שם פסוק מד, נ) דברים יד יט, ס) ויקרא כ כה, ע) עי' רש"ש, ועי' ירושלמי פ"ד דמעשרות ה"ד, פ) עי' ירושלמי פ"ב דשביעית ה"ה גבי פול המצרי, צ) ה"ד.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה פוטיתא וכו' ד' מלקיות בשרץ המים כתיב מבשרם לא תאכלו בת"כ בויהי ביום השמיני ולאו שני במשנה תורה וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו וכתיב בת"כ אל תשקצו את נפשותיכם וכו' בין שרץ המים הס"ד:

רב נסים גאון

פ"ג בכל מערבין אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מערבין בפעפועין ובחלגלוגות ובגודגדניות. פירושו בגמ' דבני מערבא והכי גרסי בעון קומוי אילין אינון אמר לון קקולי וחנדקוקי ופרפחיני:

הגהות וציונים

א] בדפו"ר נוסף כל לשון הפסוק וכל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם הרי וכו': ב] [צ"ל טמא] (גליון): ג] בדפו"ר ואפי' מאי דדמי לפרטא: ד] צמח הנקרא רגילה (רא"ש שביעית פ"ז מ"א). ה] גר, עשב שורש שלו עגול (רש"י שמות טז לא ובמדבר יא ז). ו] בכתי"י ובאו"ר צמח בהן זרע: ז] צמח מטפס המשמש לעשיית שכר: ח] בדפו"ר נוסף שאם המתין ולא ליקטן ירק עד שצמח זרעין וליקטן חייב ואע"פ וכו': ט] מין ירק המשמש למאכל ולרפואה (יומא מט. וערוך): י] רויקט, צמח בעל פרחים לבנים או צהובים עם ורידים סגולים, עליו ארוכים ומשוננים, טעמו חריף כעין החרדל: כ] יש להוסיף ומעגים הרבה, וכ"ה בתוס' שבת צב ע"ב (באה"מ), ועי' הלשון בתוס' הרא"ש:

חשק שלמה על ר"ח

א) אולי זה ר"ח וכל אשר אין לו סנפיר וגו' [אמנם בערוך ערך פטח איתא לוקה ד' וסימניך דאל"ט (והוא סימן לאווין)]. ב) נראה דל"ל כל מילי דדמי ליה מב' צדדין וכו'.

בדגונייתא זרע גרגיר למאי חזי א"ר יוחנן שכן ראשונים שלא היה להן פלפלין שוחקין אותו ומטבילין בו את הצלי. (א) ר' זירא כי הוה חליש מגרסיה הוה אזיל ויתיב אפיתחא דרב יהודה בר אמי אמר כי נפקי ועיילי רבנן איקום מקמייהו ואקבל בהו אגרא נפק אתא ינוקא דבי רב א"ל מאי אגמרך רבך א"ל כשות בורא פרי האדמה חזיז שהכל נהיה בדברו אמר ליה אדרבה איפכא מיסתברא האי מארעא קא מרבי והאי מאוירא קא מרבי א והלכתא כינוקא דבי רב מ"ט האי גמר פירי והאי לאו גמר פירי ומאי דקאמרת האי מארעא קא רבי והאי מאוירא קא רבי לא היא כשות נמי מארעא קא רבי דהא קא חזינן דקטלינן לה להיזמתא ומייתא (א) כשותא. ובכפניות אין מערבין והתניא (ב) ב קור ניקח בכסף מעשר ג ואין מטמא טומאת אוכלין וכפניות נקחות בכסף מעשר ד ומטמאות טומאת אוכלים רבי יהודה אומר (ג) קור הרי הוא כעץ לכל דבריו אלא שניקח בכסף מעשר וכפניות הרי הן כפרי לכל דבריהם אלא ה שפטורות מן המעשר התם בדניסחני[א] אי הכי בהא לימא רבי יהודה פטורות מן המעשר (ד) והתניא אמר רבי יהודה לא הוזכרו פגי ביתיוני אלא לענין מעשר בלבד פגי ביתיוני ואהיני דטובינא חייבין במעשר אלא לעולם לאו בניסחני ולענין טומאת אוכלין שאני כדאמר רבי יוחנן הואיל וראוי למתקן ע"י האור הכא נמי הואיל ויכול למתקן ע"י האור והיכא אתמר דרבי יוחנן אהא (ה) דתניא שקדים המרים קטנים חייבין גדולים פטורין מתוקים גדולים חייבין קטנים פטורין רבי שמעון[ב] ברבי יוסי אומר משום אביו זה וזה לפטור ואמרי לה זה וזה לחיוב א"ר אילעא (ב) הורה רבי חנינא בציפורי כדברי האומר ו זה וזה לפטור ולמאן דאמר זה וזה לחיוב למאי חזי א"ר יוחנן הואיל וראוי למתקן ע"י האור. אמר מר רבי יהודה אומר קור הרי הוא כעץ לכל דבריו אלא שניקח בכסף מעשר היינו תנא קמא אמר אביי שלקו וטגנו איכא בינייהו מתקיף לה רבא מי איכא למאן דאמר שלקו וטגנו לא והתניא (ו) העור והשיליא אין מטמאין טומאת אוכלין ז עור ששלקו ושיליא שחישב עליה מטמאין טומאת אוכלין אלא אמר רבא איכא בינייהו ברכה דאתמר קור[ג] רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו רב יהודה אמר בורא פרי האדמה אוכלא הוא ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו כיון שסופו להקשות לא מברכינן עילויה בורא פרי האדמה א"ל שמואל לרב יהודה שיננא כוותיך מסתברא דהא ח צנון שסופו להקשות ומברכינן עליה בורא פרי האדמה ולא היא צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא דיקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא ואע"ג דקלסיה שמואל לרב יהודה ט הלכתא כוותיה דשמואל: גופא אמר רב יהודה אמר רב כשות וחזיז מערבין בהן ומברכין עליהם בורא פרי האדמה כשות בכמה כדאמר רב יחיאל כמלא היד י הכא נמי כמלא היד חזיז בכמה אמר רבה בר טוביה בר יצחק אמר רב כמלא אוזילתא דאיכרי אמר רב חלקיה בר טוביה מערבין בקליא[ז] בקליא ס"ד אלא בירקא דקליא וכמה אמר רב יחיאל כמלא היד רבי ירמיה נפק לקירייתא בעו מיניה מהו לערב בפולין לחין לא הוה בידיה כי אתא לבי מדרשא אמרו ליה הכי אמר רבי ינאי כ מערבין בפולין לחין וכמה אמר רב יחיאל כמלא היד אמר רב המנונא ל מערבין בתרדין חיין אינו והאמר רב חסדא סילקא חייא קטיל גברא חייא

ההוא

בדגונייתא. בחזיז שגדל בגינה, דכולי עלמא אכלי להו: כשות. גדל בהיזמי, ואין לו שורש בקרקע אלא מהיזמי לחם: כשות גמר פרי. ונקרא פרי: דקטלי להיזמתא. שקוצצין ההיזמי ומייתי כשותא, אלמא אי לא ינקא מארעא לא רביא: קור. דבר רך הנוסף על הדקל בכל שנה, וקודם שיגיעו ימות הגשמים ויתקשה ויעשה עץ קרי ליה קור, וטוב למאכל הוא: ניקח בכסף מעשר. דפרי מפרי וגדולי קרקע הוא: ואינו מטמא טומאת אוכלין. ואפילו חישב עליו לאכילה, דלאו אוכל הוא: קור הרי הוא כעץ כו'. לקמן פריך היינו ת"ק: אלא שפטורות מן המעשר. דלא נגמרה מלאכתן, ולתנא קמא חייבות דלכל מילי פירות נינהו, ומדקתני מטמאות טומאת אוכלים אלמא אוכל נינהו: התם. דקתני מטמאות: בדניסחני[א]. דקלים זכרים שעושין כפניות ואינם נעשים תמרים לעולם, וכפניות הוא גמר פירן, ולוקטים אותן בניסן, והנהו אוכלא נינהו, וכי קאמר רב בדקלים נקיבות שכפניות שלהן נעשים תמרים, הלכך אכתי לא גמר פרי הוא: לא הוזכרו וכו'. בתוספתא לשביעית (פ"ז) היא ומייתי בגמרא דפסחים בפרק מקום שנהגו (ג), אוכלים בתאנים עד שיכלו פגי ביתוני רבי יהודה אומר כו': ביתוני. מקום: פגי. תאנים הן[ד] שלא נתבשלו: אהיני. הן כפניות, והנך דטובינא כולם זכרים הן, ומשום הכי חייבין במעשר דגמר פירא הוא, וכל שכן דגמר פירא[ה] הוא לשאר מילי: ויכול למתקן. אף על פי שעכשיו בקטנותן מרין הן, אבל לענין עירוב בעינן מידי דחזי בההיא שעתא והני הא לא מתקינהו, ולענין מעשר משום דלא גמר פירא הוא: קטנים חייבין. משום שהוא גמר פרי שלהן, שכשגדלין נעשין מרים: וגדולים פטורין. ממעשר, דלאו אוכל נינהו: מתוקין קטנים פטורין. דלא נגמרו: זה וזה לפטור. מרים בין גדולים ובין קטנים, גדולים דלאו אוכלא, קטנים דלאו [גמר] פירא: שלקו. מבושל הרבה: וטיגנו. בשמן, פר"ט בלע"ז, לרבי יהודה אפי' שלקו וטיגנו אינו מטמא, לתנא קמא אם שלקו וטיגנו מטמא דלא (ד) אמרי הרי הוא כעץ: עור ששלקו מטמא. אבל במחשבה גרידתא לא: ושיליא. אפי' במחשבה גרידתא, וכיון דמהניא שליקה לעור כ"ש לקור דחזי לאכילה מעיקרא: ברכה איכא בינייהו. לתנא קמא בורא פרי האדמה, לרבי יהודה שהכל דסופו להקשות: אדעתא דפוגלא. לאוכלו כשהוא רך: כשות בכמה. הויא לה מזון ב' סעודות, דאמרינן לקמן (דף פ:) מזון שתי סעודות לעירוב: אוזילתא. ווי"ל[ו] בלע"ז, אגודות ירק שכורכין האיכרים: קליא. קלח של עשב, וקשה כעץ: לקרייתא. כפרים, לראות בתבואתו[ח]:
בשיל

ראשונים שלא היה להן פלפלין. הקשה ה"ר שמעון א"כ מהאי טעמא נמי פלפלין חייבין במעשר ואם כן מטמאין טומאת אוכלין דהא בהא תליא כדאמר בפ' בא סימן (נדה דף נ:) והתם בגמרא[ט] מייתי נמנו וגמרו שאין פלפלין מטמאין טומאת אוכלין וי"ל דהא לגרגיר חייב במעשר לאו משום דמטבילין בו אלא משום כששוחקין אותו חזי למיכל בעינייה אבל אין רגילות לשוחקו כדי לאוכלו בעינייה אלא כדי לטבל בו אבל פלפלין גם כי נשחקו לא חזו בעינייהו ופטורין מן המעשר[י]:
והאי לאו גמר פירא הוא. והא דאמר רב יהודה אמר רב כשות וחזיז מברכין עליהן בפה"א הא אוקימנא בדגונייתא:
קור ניקח בכסף מעשר ואין מטמא טומאת אוכלים. תימה דבפ' בא סימן (נדה דף נא:) פריך גבי קושט וחימוס וראשי בשמים אי נקחין בכסף מעשר ליטמאו טומאת אוכלין ומסיק דנמנו וגמרו שאין נקחין בכסף מעשר ואין מטמאין טומאת אוכלין והכא קתני דקור ניקח בכסף מעשר ואין מטמא טומאת אוכלין וי"ל ודאי התם אי חזי לאכילה הוי אוכל ושפיר קרינן ביה מכל האוכל אשר יאכל[כ] אבל הכא קור לא מיקרי אוכל כיון דסופו להקשות ולא נטעי דיקלא אדעתא דקורא ומכל מקום ניקח בכסף מעשר דהשתא הוא רך והוי פרי מפרי אע"ג דלא הוי אוכל:
הואיל וראוי למתקן ע"י האור. וקור אף על גב דחזי ע"י שליקה וטיגון לא מטמא טומאת אוכלין משום דהוי כעץ בעלמא אלא דחזי ע"י שליקה כמו עור דבסמוך אבל הכא דבקל יכול למתקן חשיב אוכל ואף קודם מיתוק מטמא טומאת אוכלין:
זה וזה לפטור ואמרי לה זה וזה לחיוב. אמרים גדולים וקטנים קאי אבל אין לפרש דקאי אקטנים מרים ומתוקים דבסוף פ"ק דחולין (דף כה:) גרסינן ברוב ספרים ולמ"ד זה וזה לחיוב גדולים למאי חזו:
איכא בינייהו ברכה. לתנא קמא מברך בפה"א ואע"ג דלענין ברכה מיקרי פרי מכל מקום לא חשיב לטמא טומאת אוכלין:
מאי

כ א טוש"ע א"ח סי' רד סעיף ח:
כא ב מיי' פ"ו מהל' מעשר שני הל' ח:
כב ג מיי' פ"ב מהל' טומאת אוכלין הלכה י:
כג ד שם הלכה יג:
כד ה מיי' פ"ג מהלכות מעשר הלכה ט:
כה ו מיי' פ"ב מהל' מעשר הלכה ט ופ"ב הלכה ה סמג עשין קלה:
כו ז מיי' פ"ב מהלכות טומאת אוכלין הל' טו סמג עשין קלו:
כז ח טוש"ע א"ח סי' רג סעיף ח:
כח ט מיי' פ"א מהל' ברכות הלכה ו סמג עשין כז טוש"ע א"ח סי' רד סעיף א:
כט י מיי' פ"א מהל' עירובין הלכה יא סמג עשין א:
ל כ ל מיי' וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שפו סעיף ז:

רבינו חננאל

זרע גרגיל למאי חזי. א"ר יוחנן שכן ראשונים שלא היה להן פלפלין שוחקין זרע גרגיל ומטבלין בו בשר צלי. ואסיקנא כישות מברכין עליה בורא פרי האדמה דמארעא קא רבי דהא חזינן דקטלי הזמתא ומייתא כשותא היא גמר פירא אבל (חזיו) [חזיז] שהכל נהיה בדברו דהא לא גמר פירא לפיכך אמר רב אין מערבין בחזיז דדברא כדאוקימנא וגם לא בכפניות. ואקשינן בכפניות לא [מערבין] והתניא קור אלגומר ניקח בכסף מעשר ואינו מטמא טומאת אוכלין וכפניות נלקחות בכסף מעשר ומטמאין טומאת אוכלין כו'. ופרקינן כי תניא זו הברייתא כפניות הרי הן כפרי לכל דבריהן אלא שפטורין מן המעשר בדניסני. פי' הן הכפניות הללו שיוצאין בניסן העשויות להיאכל כפניות כי הן דקלין ידועין שפירותיהן נאכלין כפניות (נאכלין) ואינן מתקיימין להגמר תמרים אבל שאר דקלים כפניות היוצאות אחר ניסן שראויות להיות תמרים עכשיו כפנין חשובין ולא נגמרו. ואקשינן אי הכי בהא לימא ר' יהודה פטורה מן המעשר. והתניא א"ר יהודה לא הוזכרו פגי ביתיוני אלא לענין מעשר. ביתיוני פי' מקום ואהיני דטובינא. פי' בוסר חייבין במעשר. פי' כיון שכן דרכם להאכל חייבין במעשר שכבר נגמרה מלאכתן הכא בכפניות דניסני הוי נגמרה מלאכתן אמאי פטורין מן המעשר לר' יהודה. ומפרקינן לעולם דלאו דניסני אלא כפניות שהן פגין קתני וכי קתני כפניות הרי הן כפרי לענין טומאת אוכלין קתני מ"ש הואיל וראוי לתקן ע"י האור ולעשותן אוכל וכר' יוחנן דאמר בשחיטת חולין פרק ראשון בשקדים המרים הואיל ויכול לתקן ע"י האור והא דאמר ר' (יוחנן) יהודה קור דהוא אגמור הרי הוא כעץ לכל דבריו היינו ת"ק דאמר [אין מטמא טומאת אוכלין] ואתא אביי לפרק שלקו

מסורת הש"ס

א) [נדרים כח. ע"ש], ב) [תוספתא מ"ש פ"א ותוספתא טבול יום פ"ב ע"ש], ג) עוקצין פ"ג מ"ז ע"ש, ד) פסחים נג. ע"ש תוספתא פ"ז דשביעית, ה) חולין כה:, ו) [חולין עז:] תוספתא טהרות פ"ב ה"ד, ז) [קליא הוא עשב שטורפין וטוחנין אותו בבורית וכובסין בגדים כמו קלס מלך בבל ואלו סירקות ירקות שדה הנגלגלין בם, ערוך ערך קליא א'], ח) בב"מ פח ע"א רש"י ד"ה לקרייתא פי' לעירו, ועי' בגליון בב"מ שם: ט) [דף נג:], י) [וע"ע תוס' יומא פא: ד"ה שהפלפלין ותוס' נדה נ ע"א ד"ה כל שחייב], כ) ויקרא יא לד.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומייתא כשותא. נ"ב ומייתא לשון מיתה כלומר יבש הכשות. ערוך ערך כשות: (ב) שם אמר ר' אילעא אמר ר' יהודה הורה ר' חנינא: (ג) רש"י ד"ה לא הוזכרו וכו' בפ' מקום נ"ב דף נג ע"ב: (ד) ד"ה וטיגנו וכו' דלא אמר הרי:

הגהות וציונים

א] גירסת רש"י בדפו"י ור"ח בדניסני, ופי' על שם שנגמרין ונלקטין בניסן (תוי' הרשב"א והר"ן ועוד ראשונים) וכ"ה בכמה דפו"ר בגמ' (וע"ע בראשונים שם הביאור להגירסא שלפנינו בגמ'), ועי' תורת חיים: ב] צ"ל רבי ישמעאל בר' יוסי (גליון), כ"ה בכתי"י ובחולין: ג] ברכות לו ע"א [ושם איתא קורא] (גליון), וכ"ה בכתי"י והיא היא (דק"ס): ד] בכתי"י תאנים רעות שלא נתבשלו: ה] ברוב הדפו"י וכל שכן דפירא הוא: ו] אגודת עשבים:

משנת ראשונים

בדגונייתא. מין חזיז ידוע שאינו ראוי להבאה כלל ולא היה עולה יפה ונוהגין לזורעו לאכילת ירקו כשהוא לח, אבל חזין דעלמא אין מערבין בו אפילו בבבל דבטלה דעתם אצל כל אדם. [הריטב"א]
והלכתא כינוקא דבי רב. ואע"ג דאמר רב חזיז מברכין עליו בורא פרי האדמה, הא אוקמה לה בדגוניתא שדרכן לאוכלו כך וגמר פירא הוי והכא בדברא. [הרשב"א]
קור. עץ רך הנוסף בראשו של דקל, ואוכלין אותו בני אדם, ובימות הגשמים הוא מתקשה. [רע"ב, עוקצין פ"ג מ"ז]
שיננא כוותיך מסתברא. כתב רבינו האיי גאון ז"ל, שיננא פשוטו בלשון ארמי ששיניו גדולות, שכל מה שהוא גדול שינים קרו ליה שיננא. ויש שדורשין שמעתתיה חריפין כחץ שנון. [שיטמ"ק, כתובות נג.]

וטיגנו איכא בינייהו דר' יהודה סבר אפילו שלקו וטיגנו אינו מטמא אוכלין שאע"פ שהעור אינו אוכל כיון דהא עץ הוא ות"ק סבר כיון דטיגנו מטמא ודחה רבא האי פריקא מדתניא עור שלקו ושיליא שחשב עליה מטמא טומאת אוכלין אע"פ שהעור אינו אוכל כיון ששלקו נעשה אוכל. אמר רבה ברכה איכא בינייהו (ר' יהודה סבר) [ת"ק] [...]

מהו לערב בפולין לחין. דוקא לחין קא מיבעיא להו ומפני שמקצתן אוכלין אותן חיין, אע"פ שדרך חשיבות אכילתן היא לאחר בישול, אבל ביבשין לא קמיבעיא ליה דלעולם אינן נאכלין חיין ופשיטא דאין מערבין בהן. [הרשב"א]

אוכלא ובריך עליה בפה"א. ושמואל אמר כיון שסופו להקשות לאו אוכלא. והלכתא כשמואל דדיקלא אדעתא דקורא לא נטעי אינשי [...] אמר רב ששת כישות וחזיז מערבין בהן ומברכין עליהן בורא פרי האדמה ואוקמה בדגונייתא. [...]

כִּי קָאָמַר רַב בְּדִגְנוֹנְיֵיתָא. ■ להלכה, בזמננו אין מערבים בחזיז לפי שאין אנו רגילים לאוכלו (ב"י או"ח שפו, ז, בדעת הטור), ויש שכתב שמערבים בחזיז (רמב"ם עירובין א, יא, והאריכו האחרונים בביאור דבריו והתאמתם לסוגיתנו).

רַבִּי זֵירָא כִּי הֲוָה חָלֵישׁ מִגְּרְסֵיהּ וְכוּ', שגם כשהיה חלש מלהתעלות בתורה על ידי לימוד, ביקש להתעלות בתורה על ידי קיום מצות כבוד תלמידי חכמים השייכת למצות תלמוד תורה (אמת ליעקב).

אֵיקוּם מְקַמַּיְיהוּ וַאֲקַבֵּל בְּהוּ אַגְּרָא – אקום בפני התלמידים היוצאים מבית המדרש, ואקבל שכר (רש"י ברכות כח, א), שכיון שרבי זירא, שהיה אדם גדול, לא היה חייב לעמוד בפני התלמידים, הרי זו מצוה של רשות שמותר לעשותה על מנת לקבל פרס (פתח עיניים [לחיד"א] שם).

וְהַאי לַאו גְּמַר פֵּירֵי, ואינו נקרא פרי לענין ברכת 'בורא פרי האדמה' (ע"פ רש"י ד"ה כשות), ומכל מקום כיון שראוי לאכילה מברכים עליו 'שהכל' [שאילו דבר שאינו ראוי לאכילה אין מברכים עליו ברכת הנהנין], אך לענין עירוב אין די בכך שראוי לאכילה [כמבואר לעיל (ד"ה אבל לא בחזיז)], ולכן אין מערבין עליו (ריטב"א), והיינו בחזיז סתם, אבל על חזיז הגדל בגינה אמר רב לעיל שמברכים 'בורא פרי האדמה' (תוס' ד"ה והאי). ■ וכך נפסק להלכה, שכל פרי האדמה שלא נגמר גידולו וראוי לאכילה, מברכים עליו 'שהכל נהיה בדברו' (משנ"ב רד, יג), ועל חזיז הגדל בגינות, מברכים 'בורא פרי האדמה' [כדעת רב ע"פ תוס' הנ"ל], ויש אומרים שמברכים 'שהכל' [שלדעתם, דברי תוס' לא נאמרו בתורת פסק להלכה] (שעה"צ שם, יא).

קוֹר – ענף שגדל על הדקל, שבתחילה הוא רך וראוי למאכל, עד שבימות הגשמים מתקשה ונעשה כעץ שאינו ראוי לאכילה (רש"י כאן ובברכות לו, א). אכן, אפילו כשהוא רך, אין רגילים לאוכלו, ונטיעת הדקל אינה על דעת לאוכלו (כמבואר להלן בסוגיא), ואפילו אם חישב עליו לאוכלו, לא מועילה מחשבה שיחשב אוכל, כיון שאינו עומד לאכילה כלל, ובטלה דעתו אצל כל אדם (מקדש דוד טהרות מב, ב). ויש סוברים, שגם כשהוא רך, אינו ראוי לאכילה בלא תיקון של שליקה או טיגון מרובה [שלדעתם, אילו היה ראוי לאכילה כמות שהוא, היה מטמא טומאת אוכלין] (תוס' ד"ה הואיל).

הוֹאִיל וְיָכוֹל לְמִתְקָן, שאוכל שצריך תיקון נחשב אוכל לענין טומאת אוכלים, אבל לענין עירוב, צריך שיהא ראוי לאכילה בפועל בשעת הנחת העירוב (רש"י), אבל אם מיתק אותם בפועל, מערבים בהם (רשב"א בשם הראב"ד). ואף לענין חיוב במעשרות, אין מועילה סברא זו שיכול למתקן [לדעת רבי יהודה], משום שחיוב מעשר חל רק לאחר גמר הפרי, ואילו כפניות, לא נגמר פריים (רש"י), או משום שאין חיוב מעשרות אלא בדבר הראוי מצד עצמו, כמו 'דגן תירוש ויצהר', ואילו כפניות אינן ראויות אלא על ידי מיתוק (רשב"א).

שְׁקַדִּים הַמָּרִים קְטַנִּים חַיָּיבִין, שבעודם קטנים הם עדיין מתוקים, ונחשב שהגיעו לשלב של גמר פרי לחיוב מעשרות (רש"י), בשונה מהשקדים המתוקים, שאין אוכלים אותם בקטנותם [למרות שהם מתוקים לא פחות משקדים המרים בקטנותם], כיון שאנשים מעדיפים להמתין ולאכלם בגדלותם (חזו"א מעשרות א, ז).

גְּדוֹלִים פְּטוּרִין, שדבר שאינו ראוי כלל לאכילה, אינו חייב בתרומות ובמעשרות, בשונה מפרי הראוי לאכילה, שחייב בתרומות ובמעשרות אף אם הוא קצת מר (ריטב"א).

זֶה וָזֶה לְפָטוּר – שקדים המרים, פטורים בין כשהם גדולים ואינם ראויים לאכילה ובין כשהם קטנים ועדיין לא הגיעו לשלב של 'גמר פרי' (רש"י), שנחלקו התנאים כאן בסברא, מתי נחשב שיעור גמר הפרי של שקדים מרים (חזו"א שם).

שָׁלְקוֹ וְטִגְּנוֹ אֵיכָא בֵּינַיְיהוּ, שלדעת ת"ק [ולמסקנת הגמ', לדעת הכל] שליקה או טיגון מועילים להחשיבו כאוכל (רש"י), שעל אף שאינו עומד לאכילה כלל [ואפילו מחשבה אינה מועלת להחשיבו כאוכל, כמבואר לעיל], מעשה השליקה והטיגון לשם אכילה, מועילים לתת לו חשיבות של אוכל (מקדש דוד טהרות מב, ב). ויש סוברים, שהשליקה והטיגון נצרכים כדי לתקנו שיהא ראוי לאכילה, ולא די בכך שהוא ראוי לתיקון, כדרך שמצינו בכפניות ובשקדים, לפי שהקור אינו נתקן בקלות כמותם (תוס' ד"ה הואיל), או לפי שהקור אינו צריך תיקון כמותם (רשב"א).

קוֹר וְכוּ' בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, אֲכָלָא הוּא, ומכל מקום אין מברכים עליו 'בורא פרי העץ' [על אף שהדקל הוא עץ], כיון שהקור אינו 'פרי', אלא חלק מגזע העץ הגדל באדמה (רא"ה ברכות לו, א).

צְנוֹן נָטְעֵי אִינָשֵׁי וְכוּ'. ■ וכך נפסק להלכה, שעל צנון מברכים 'בורא פרי האדמה' (שו"ע או"ח רג, ח, וראה במשנ"ב שם, על הצנון שלנו שאין דרך לאוכלו בפני עצמו).

דְּקָלָא לֹא נָטְעֵי אִינָשֵׁי אַדַּעְתָּא דְּקוֹרָא, שהאוכלו ממעט את ענפי האילן (רש"י ברכות לו, א), ומשום כך, אף שהוא ראוי לאכילה אינו נחשב פרי, וברכתו 'שהכל' (טור או"ח רד). ויש מפרשים שטעם זה הוא בצירוף הטעם שסופו להקשות (מרדכי ברכות קיד). ■ להלכה, קורא ברכתו 'שהכל', שאינו עומד לאכילה (שו"ע או"ח רד, א, ומשנ"ב שם, וראה משנ"ב דרשו שם הע' 7, לענין הנוטע את הדקל על דעת אכילת הקור).

מַהוּ לְעָרֵב בְּפוֹלִין לַחִין וְכוּ', לפני בישולם, שיש אנשים שאוכלים אותם כך, למרות שאין זו דרך אכילתם החשובה (רשב"א), אבל בפולים יבשים, פשוט שאין מערבים (תוס' לעיל כז, א ד"ה מאן), שאינם נאכלים ללא בישול (רשב"א; ריטב"א). ■ להלכה, מערבים בפולים לחים (שו"ע או"ח שפו, ז), ואין מערבים בפולים יבשים (שו"ע שם, ה).

כְּמָלֵא הַיָּד, שזוהי הכמות הנאכלת מהם בסעודה שאוכלים בה מאכלים נוספים [שכך מחשבים את שיעור העירוב] (ריטב"א, ע"פ גמ' להלן כט, ב).

הֲהוּא בְּבָשִׁיל וְלֹא בָּשִׁיל, שאינו בריא לגוף (רש"י), ולכן אין מערבים בו, אבל בשאר הירקות, מערבים גם כשאינם מבושלים לגמרי (ראב"ד עירובין א, יא). מאידך, יש סוברים שדין זה הוא בכל הירקות, שאין מערבים בהם כשאינם מבושלים לגמרי (רמב"ם שם), לפי שאין דרך לאוכלם כך (מגיד משנה שם). ■ להלכה, אין מערבים בירקות שאינם מבושלים לגמרי (שו"ע או"ח שפו, ה), אבל בירק מבושל לגמרי או בירקות חיים שהדרך לאוכלם כך, מערבים (משנ"ב שם).

וְהוּא דְּיָתֵיב אַבֵּי תָּפֵי וְעָבֵיד תּוֹךְ תּוֹךְ, בזמן שהוא מתבשל היטב (רש"י), אבל כל זמן שלא הגיע לשיעור זה, הוא בכלל 'בשיל ואינו בשיל', שאין מערבים בו (אמרי נועם [לגר"א] ברכות לט, א).

הֲרֵינִי כְּבֶן עַזַּאי בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא – שצלולה דעתי, והנני מזומן להשיב בחריפות לכל שאלה (רש"י). ויש מפרשים, שאמר כן בנוגע להלכות עירובין, שהיה בקי בהם ביותר (רבנו חננאל). וכיון שהשתבח בגדולתו, שאלוהו תלמידיו בדבר הלכה, כי גדלות חכמת התורה היא בדברי הלכה (אמונה ובטחון לחזו"א ג, כא).

תַּפּוּחִים, הגדלים בגינות ובפרדסים (תוס' לעיל כז, ב ד"ה מאן; רשב"א), שאילו תפוחים הגדלים ביערות, שאינם ראויים לאכילה ללא מיתוק, אין מערבים בהם קודם מיתוקם (תוס' שם). ויש סוברים שהכוונה לתפוחים הגדלים ביערות, הנאכלים על ידי הדחק גם קודם מיתוקם (תוס' רבינו פרץ, ע"פ קרן אורה; ריטב"א).

וְכִי מְעָרְבִין בְּתַפּוּחִים, שאף שהדבר פשוט שמערבים בתפוחים, שאולו רבא בשביל לחדדו, מהיכן פשוט לו כן (תוס' שם), או שהיה רבא סבור שאין מערבים אלא במאכל המשמש לעיקר הסעודה, ולא במאכל המשמש לקינוח, כתפוחים (רשב"א). ויש מפרשים, ששאלת רבא היתה על תפוחי יער, מנין שמערבים בהם, הואיל ואינם ראויים לאכילה קודם שיתמתקו (תוס' רבינו פרץ וריטב"א, לשיטתם הנ"ל).

שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לְעֵירוּב תחומין [אבל עירוב חצרות אין מערבים אלא בפת (גמ' להלן עא, ב), ולא שייך לדון בו על צירוף מאכלים], וכן לשיתוף מבואות כל האוכלים מצטרפים (רמב"ם בפיה"מ מעילה ד, ה, ובהל' עירובין א, יא, ומגיד משנה שם). ויש חולקים, ששיתוף מבואות מערבים במין אחד בלבד (ראב"ד שם). ■ להלכה, כל האוכלים מצטרפים למזון שתי סעודות לעירובי תחומין ולשיתופי מבואות (שו"ע או"ח שם, ד, ו-תט, ז).

וטעם השיעור של שתי סעודות לעירוב, כיון שהעירוב נועד לקבוע את דירתו של האדם, ולכן צריך שיהא בו שיעור הנצרך לאכילת יום אחד, כדרך בני אדם, האוכלים סעודה אחת בליל שבת ואחת ביום השבת (תורת חיים; לבוש או"ח שפו, ז), ואין מחשבים את הסעודה השלישית, שאינה קבועה כל כך (לבוש שם).

וּכְבֵיצָה לְטַמֵּא טְמֵאַת אֳכָלִים, שאוכלים שהתחברו לגוש אחד, מצטרפים יחד לשיעור כביצה לענין טומאה (משנה למלך טומאת אוכלין ד, ג), שאין אוכל מטמא אחרים אלא כשיש בו שיעור כביצה [שאילו לענין קבלת טומאה, אוכל נטמא אפילו בשיעור כל שהוא] (רמב"ם טומאת אוכלים ד, א; רש"י פסחים לג, ב). ויש סוברים, שגם לענין קבלת טומאה, אין אוכל נטמא בפחות מכביצה (תוס' פסחים שם ד"ה לאימת, והוסיפו שגם רש"י חזר בו).

דְּקָתָנֵי וּבְמָזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לְעֵרוּב וּכְבֵיצָה לְטַמֵּא וְכוּ', שדיני מאכל לעירוב ולטומאה שווים זה לזה (רש"י), אכן, לענין מאכל המחוסר תיקון, יש חילוק ביניהם, שלענין קבלת טומאה די בכך שהוא ראוי לאכילה על ידי תיקון כדי להיחשב כמאכל, אבל לענין עירוב אין מערבים בו אלא אם הוא ראוי לאכילה בשעת העירוב (תוס' לעיל כז, ב ד"ה מאן).

עוּכְלָא תַּבְלִין וְכוּ', שהוא שיעור הראוי לשתי סעודות (ריטב"א). שכאשר מעשר עני מתחלק בין כמה עניים בגרונות, צריך ליתן לכל אחד 'שיעור נתינה', וכפי שנלמד מהכתוב (רש"י), וטעם הכתוב, לפי שבגורן אין מצויים מאכלים שיוכלו העניים לקנות לעצמם (רמב"ם מתנות עניים ו, יב), אכן, כאשר בעל הבית מחלק בתוך ביתו את המעשר עני, יכול ליתן אפילו שיעור כלשהו לכל עני (רמב"ם ודרך אמונה שם).

וַעֲשָׂרָה אֲגוֹזִים וַחֲמִשָּׁה אֲפַרְסְקִים וְכוּ', **וְכֵן לְעֵירוּב.** ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שפו, ז ומשנ"ב שם, לט), ושיעורים אלו הם כשמערב בהם בעודם חיים, אולם שיעור פירות מבושלים נקבע לפי הנצרך מהם לשתי סעודות (שעה"צ שם, לז).

הָנֵי חֲשִׁיבִי וְהָנֵי לֹא חֲשִׁיבִי, שהאפרסקים חשובים, ודי שיהא בהם כשיעור שאוכלים אותם בסעודה שיש בה מאכלים נוספים (רש"י), אבל התפוחים שאינם חשובים, צריך שיהא בהם כשיעור שאוכלים מהם בסעודה שאוכלים בה רק תפוחים (חי' המאירי). ■ להלכה, תפוחי יער שאינם נאכלים אלא על ידי הדחק, שיעורם בקב [כדעת הראשונים המפרשים את הסוגיא בתפוחי יער (ראה לעיל ד"ה תפוחים)] (שו"ע או"ח שפו, ז). ויש סוברים, ששיעור זה הוא בכל התפוחים (משנ"ב שם).

כְּדֵי שֶׁיְּמַכְּרֵם וְיִקַּח בָּהֶן מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, ואף שאין בפירות עצמם כדי שיעור אכילה לשתי סעודות. והיינו דוקא לענין מעשר עני, שאילו לענין עירוב, צריך שיהא במאכל עצמו שיעור שתי סעודות (ריטב"א).

וְתַבְלִין לָאו בְּנֵי אֲכִילָה נִינְהוּ, ויתכן שסבר רב יוסף, שאין מערבים בתבלין (רש"י), משום שאין מערבים אלא בדבר שהוא אוכל, ואילו תבלין אינו אוכל לעצמו, אלא רק משמש תיבול למאכלים אחרים (ריטב"א). אכן, לא נאמרו דברים אלו אלא בדעת רב יוסף, אבל למסקנת הגמ' מערבים גם בתבלין (אור זרוע עירובין קלא, ע"פ רש"י הנ"ל; רמב"ם עירובין א, יא, ע"פ ב"י או"ח שפו, ה), שדי בכך שראוי לתבל בו את האוכלים (משנ"ב שם, ל). ויש סוברים, שגם למסקנת הגמ', אין מערבים בתבלין (רא"ש; טור שם). ■ להלכה, הובאו שתי הדעות (שו"ע שם).

מִי לֹא קָתָנֵי חִטִּין וּשְׂעוֹרִין וְלָאו בְּנֵי אֲכִילָה נִינְהוּ. ■ וכך נפסק להלכה, שאין מערבים בחיטים ושעורים (שו"ע שם).

מְעָרְבִין בִּשְׁתֵּי רְבִיעִיּוֹת שֶׁל יַיִן, דהיינו חצי לוג (רש"י), ונקטו 'שתי רביעיות' [ולא 'חצי לוג'] משום ששיעור עירוב תלוי בשתי סעודות, שבכל אחת מהן שותים רביעית אחת של יין (תורת חיים), או משום, ששיעור רביעית הוא שיעור מוכר וידוע, שמשתמשים בו רבות לכוס של ברכה (נודע ביהודה קמא או"ח לח).

בְּחַמְרָא מְבַשְּׁלָא, שמטבלים בו את הפת (רש"י כאן, ולעיל ד"ה כדי), ויש מפרשים, ששותים אותו כקינוח סעודה (רשב"א עבודת הקודש בית נתיבות, ד). ■ להלכה, הובאו שתי הדעות האם שיעור יין מבושל הוא בכדי טיבול הפת, או בכדי שתיה לקינוח (משנ"ב שפו, לו), ויין שאינו מבושל, שיעורו שתי רביעיות (שו"ע שם, ו).

■ המשך במילואים עמ' 112

גמרא

ההוא בבשיל ולא בשיל איכא דאמרי אמר רב המנונא אין מערבין בתרדין חיין דאמר רב חסדא סילקא חייא קטיל גברא חייא והא קא חזינן דקא אכלי ולא מייתי התם בבשיל ולא בשיל אמר רב חסדא תבשיל של תרדין יפה ללב וטוב לעינים וכל שכן לבני מעיים אמר אביי והוא דיתיב אבי תפי ועביד תוך תוך. אמר רבא הריני כבן עזאי בשוקי טבריא אמר ליה ההוא מרבנן לרבא תפוחים בכמה אמר ליה וכי מערבין בתפוחים ולא והתנן כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בחצי פרס ובמזון שתי סעודות לעירוב וכביצה לטמא טומאת אוכלים והאי מאי תיובתא אילימא משום דקתני כל האוכלין והני בני אכילה נינהו והאמר רבי יוחנן אין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו חוץ אלא משום דקתני ובמזון שתי סעודות לעירוב וכביצה לטמא טומאת אוכלין והני נמי בני טמויי טומאת אוכלין נינהו וכמה אמר ר"נ תפוחים בקב מיתיבי ר"ש בן אלעזר אומר עוכלא תבלין וליטרא ירק ועשרה אגוזין וחמשה אפרסקין ושני רמונים ואתרוג אחד ואמר גורסק בר דרי משמיה דרב מנשיא בר שגובלי משמיה דרב וכן לעירוב והני נמי ליהוו כי אפרסקין הני חשיבי והני לא חשיבי אמר רב יוסף שרא ליה מריה לרב מנשיא בר שגובלי אנא אמריתא ניהליה אמתני' והוא אמרה אברייתא דתנן אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטין וקב שעורין רבי מאיר אומר חצי קב שעורין וקב וחצי כוסמין וקב גרוגרות או מנה דבילה רבי עקיבא אומר פרס וחצי לוג יין ר"ע אומר רביעית ורביעית שמן ר"ע אומר שמינית ושאר כל הפירות אמר אבא שאול כדי שימכרם ויקח בהן מזון שתי סעודות ואמר רב וכן לעירוב ומאי אולמיה דהאי מהך אילימא משום דקא תני בהך תבלין ותבלין לאו בני אכילה נינהו אטו הכא מי לא קתני חטין ושעורין ולאו בני אכילה נינהו אלא משום דקתני חצי לוג יין ואמר רב מערבין בשתי רביעיות של יין מדבעינן כולי האי ש"מ כי אמר רב וכן לעירוב אהא מתני' קאמר ש"מ. אמר מר ובמזון שתי סעודות לעירוב סבר רב יוסף למימר עד דאיכא סעודה מהאי וסעודה מהאי אמר ליה רבה אפילו למחצה לשליש ולרביע. גופא אמר רב מערבין בשתי רביעיות של יין ומי בעינן כולי האי והתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר יין כדי לאכול בו חומץ כדי לטבל בו זיתים ובצלים כדי לאכול בהן שתי סעודות התם בחמרא מבשלא אמר מר חומץ כדי לטבל בו אמר רב גידל אמר רב כדי לטבל בו מזון שתי סעודות של ירק איכא דאמרי אמר רב גידל אמר רב ירק הנאכל בשתי סעודות אמר מר זיתים ובצלים כדי לאכול בהן מזון שתי סעודות ובבצלים מי מערבין והתניא אמר ר' שמעון בן אלעזר פעם אחת שבת רבי מאיר בערדיסקא ובא אדם אחד לפניו אמר לו ר' עירבתי בבצלים לטיבעין והושיבו ר' מאיר בארבע אמות שלו לא קשיא הא בעלים הא באימהות דתניא אכל בצל והשכים ומת אין אומרין ממה מת ואמר שמואל לא שנו אלא בעלים אבל באימהות לית לן בה ובעלין נמי לא אמרן אלא

דלא

רש"י

בשיל ולא בשיל. קטיל גברא: איכא דאמרי אמר רב המנונא כו' והא חזינן אינשי דאכלי ולא מייתי התם בבשיל ולא בשיל. כי קאמר רב המנונא אין מערבין בבשיל ולא בשיל: אבי תפי. בכירה מקום שפיתת הקדירה: ועביד תוך תוך. שמבושל יפה ונלטמק כולו עד שימוח, וכשהוא רותח דומה כמשמיע קול זה תוך תוך: הריני כבן עזאי בשוקי טבריא. יומא בדיחא הוה ליה לרבא, ואמר להו לתלמידיו השתא ניפי דעתאי והריני מזומן להשיב בחריפות לכל מי שישאלני כבן עזאי שהיה דורש בשוקי טבריא ולא היה בימיו עוקר הרים כמותו [והיה אומר כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה]: לפסול את הגויה. אם אכל אוכלין טמאין, אע"פ שאין אוכל מטמא אדם במגע אי אכיל מינייהו חצי פרס דהיינו שני ביצים נפסל [גופו] מלאכול בתרומה, כדתנן בפירקין לקמן (דף פב:) ותאי חציה לפסול את הגויה, חציה היינו פרס לשון פרוסה, ותאי חציה היינו חצי פרס: אלא משום דתני. עירוב דומיא דטומאת אוכלין, למשמע כל שהוא מטמא טומאת אוכלין יש בו מזון שתי סעודות חזי לעירוב, ותפוחין בני טמויי ניהו: ר' שמעון בן אלעזר. במעשר עני שמחלקו לעניים הרבה על הגורן קאי, וקאמר אין פוחתין לעני בגורן מהאי שיעור, דכתיב ונתת ללוי לגר ליתום ולאלמנה ובציר מהכי לא הוי נתינה: עוכלא. שמינית שבליטרא, וליטרא הוא לוג: וכן לעירוב. דחלק עני בגורן נמי מזון שתי סעודות היא כדאמר לקמן: ה"ג והני נמי ליהוי כאפרסקין. ותיסגי בחמשה: חשיבי. ואמרינן לקמן כל שהוא ליפתן כדי לאכול בו, אלמא לאו ממש סעודות דליהוי כולה סעודתא מההוא מינא בעינן אלא כל מידי לפום חשיבותיה, אם ליפתן שאדם רגיל ללפת בו את הפת [שיעורו כדי ללפת בו את הפת] לשתי סעודות, ואם דבר הרגיל לבא בקיום סעודה הוא שיעורו בכדי שאדם רגיל להביא קיום לב' סעודות: שרי ליה מריה. ימחול לו אדונו על דבר זה לרבי מנשיא: דאנא אמריתא ניהליה. להא דאמר רב וכן לעירוב אמתני' כדמפרש ואזיל, והוא אגמריה לגורסק בר דרי אברייתא: אין פוחתין לעני בגורן. ממעשר עני, אם יש לו הרבה לחלק ובאו עניים הרבה והוא מחלק לכל אחד אל יפחות לו משיעור זה דנתינה בעינן, והתם קתני היה לו דבר מועט נותן לפניהם והן מחלקין ביניהן: מחצי קב חיטין. ואם שעורין קב, ואם כוסמין קב ומחצה: דבילה. לאחר שנדרסין בעיגול קרי להו דבילה, ושוב אינו מוכר במדה אלא במשקל: פרס. חצי מנה: ומאי אולמיה דהאי מהך. דאיקפד רב יוסף ארב מנשיא דאמר אברייתא, במאי דאיירי מתניתין לא איירי ברייתא ולא סתרן אהדדי, הני שיעורייהו בהכי והני שיעורייהו בהכי: לאו בני אכילה נינהו. וסבירא ליה לרב יוסף דאין מערבין בהן, הלכך וכן לעירוב לאו עלה אתמר: אלא משום דקתני חצי לוג יין. דהיינו שתי רביעיות, ושמעינן ליה לרב גבי עירוב נמי דקאמר הכי: וסעודה מהאי. ב' אוכלין מצטרפין לעירוב, אבל ג' וד' דליכא סעודה מכל חד לא: יין כדי לאכול בו. לשרות בו פת מזון ב' סעודות: חומץ כדי לטבל בו. בשר מזון ב' סעודות: כדי לאכול בהן. ללפת בהן את הפת לב' סעודות: התם. דקתני יין כדי לאכול בו: בחמרא מבושל. קאמר דחשוב ללפת בו, אבל חמרא בעלמא בעינן להיות בו שתיית ב' סעודות והיינו ב' רביעיות: מזון ב' סעודות של ירק. שכל הסעודה מן הירק: ירק הנאכל בב' סעודות. בפת: בערדיסקא ובא אחד לפניו. בשבת מחוץ לתחום על ידי עירוב שעירב ממקומו לטיבעין, והיא ערדיסקא באלפים אמה שבין עירובו לטיבעין: והושיבו ר' מאיר בד' אמותיו. אסר לו לצאת ולזוז ממקומו מד' אמותיו שהיה עומד בהן בשעת שאלה, דקסבר לאו עירוב הוא ונמצא יוצא חוץ לתחום בלא עירוב, ותנן לקמן בפ' מי שהוציאוהו (דף מה:) אין לו אלא ד' אמות: עלין. לא חשיבי ורעיס לאכול:

דלא

תוספות

מאי אולמיה דהאי מהאי. נראה לפרש דקים ליה להש"ס דרב יוסף לא שמעיה לרב אמתני' בפירוש אלא משום טעם דקדק רב יוסף לאמר רב אמתני' ולהכי קאמר מאי אולמיה דהאי מהאי מאיזה כח בא לדקדק ומשני משום דקתני מתני' חצי לוג יין ואמר רב מערבין בשתי רביעיות יין והך מילתא לא אמר רב בפירוש אלא מכללא דההיא דוכן לעירוב איתמר א"כ שמע מינה דוכן לעירוב אמתני' איתמר דאי אברייתא מנא ליה דסבר רב מערבין בשתי רביעיות יין דהא פשיטא דאין ללמוד זה מזה מדלא אמר כל שיעורי עירוב כשיעורי מתנות עניים:

חומץ כדי לטבל בו. היינו רביעית כדאמרינן בפרק הדר (דף סה.) וליקנו להו רביעתא דחלא בחביתא:

והושיבו ר' מאיר בד' אמותיו. חוץ לעיר היה דבעיר היה מהלך את כולה כדאמרינן במי שהוציאוהו (דף מא:) אי נמי סבר לה כרבי יהושע דאמר אין לו אלא ארבע אמות ואין לומר משום דרבי מאיר קניס שוגג אטו מזיד דהא בדאורייתא לא קניס ואית ליה בפירקין [דף לה:] דתחומין דאורייתא ועוד כיון דחשבינן כל העיר כארבע אמות אפילו במזיד נמי מהלך את כולה דמזיד נמי אית ליה ארבע אמות. בתוספות רבינו יהודה:

מפני

עין משפט נר מצוה

מסורת הש"ס עם הוספות

הגהות הב"ח

גליון הש"ס

הנהות וציונים

רבינו חננאל

משנת ראשונים

עין משפט
נר מצוה

לח א שם סעיף ה:
לט ב מיי' פ"ז מהל' מקוואות הלכה ז:
מ ג שם הלכה ח:
מא ד מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה ג:
מב ה ו מיי' פ"א מהל' עירובין הלכה יא:
מג ז ח מיי' שם הל' י ופ"ו שם הלכה ז טוש"ע א"ח סי' שפו סעיף ו:
מד ט מיי' פכ"ב מהל' כלים הלכה כ:
מה י שם הלכה כג:

גמרא

דלא אבציל זירתא אבל אבציל זירתא לית לן בה אמר רב פפא לא אמרן אלא דלא אישתי שיכרא אבל אישתי שיכרא לית לן בה תנו רבנן לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו ומעשה ברבי חנינא שאכל חצי בצל וחצי נחש שבו וחלה ונטה למות ובקשו חביריו רחמים עליו וחיה מפני שהשעה צריכה לו: א"ר זירא אמר שמואל שכר מערבין בו ופוסל את המקוה בשלשת לוגין מתקיף לה רב כהנא (א) פשיטא וכי מה בין זה למי צבע דתנן רבי יוסי אומר מי צבע פוסלין את המקוה בשלשת לוגין אמרי התם מיא דצבעא מיקרי הכא שיכרא איקרי ובכמה מערבין סבר רב אחא בריה דרב יוסף קמיה דרב יוסף למימר בתרין רבעי שכרא כדתנן המוציא יין כדי מזיגת הכוס ותני עלה כדי מזיגת כוס יפה מאי כוס יפה כוס של ברכה ואמר ר"נ אמר רבה בר אבוה כוס של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית וכדרבא דאמר רבא כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא וקתני סיפא ושאר כל המשקין ברביעית וכל השופכין ברביעית מדהתם על חד ארבע הכא נמי על חד ארבע ולא היא התם הוא דבציר מהכי לא חשיב אבל הכא לא דעבידי אינשי דשתו כסא בצפרא וכסא בפניא וסמכי עילויהו. תמרים בכמה אמר רב יוסף תמרים בקב אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא אכל גרוגרות ושילם תמרים תבא עליו ברכה היכי דמי אילימא לפי דמים דאכל מיניה בזוזא וקא משלם ליה בזוזא מאי תבא עליו ברכה בזוזא אכל בזוזא קא משלם אלא לאו לפי מדה דאכל מיניה גריוא דגרוגרות דשויא זוזא וקא משלם ליה גריוא דתמרים דשוי ארבעה וקתני תבא עליו ברכה אלמא תמרים עדיפי אמר ליה אביי לעולם דאכל מיניה בזוזא וקא משלם בזוזא ומאי תבא עליו ברכה דאכל מיניה מידי דלא קפיץ עליה זבינא וקא משלם ליה מידי דקפיץ עליה זבינא. שתיתא אמר רב אחא בר פנחס תרי שרגושי כיסאני אמר אביי תרי בוני דפומבדיתא אמר אביי אמרה לי אם הני כסאני מעלו לליבא ומבטלי מחשבתא ואמר אביי אמרה לי אם האי מאן דאית ליה חולשא דליבא לייתי בישרא דאטמא ימינא דדיכרא ולייתי כבויי דרעיתא דניסן ואי ליכא כבויי דרעיתא לייתי סוגייני דערבתא וניכבביה וניכול ונשתי בתריה חמרא מרקא: אמר רב יהודה אמר שמואל כל שהוא ליפתן כדי לאכול בו כל שאינו ליפתן כדי לאכול הימנו בשר חי כדי לאכול הימנו בשר צלי רבה אמר כדי לאכול בו ורב יוסף אמר כדי לאכול הימנו אמר רב יוסף מנא אמינא לה דהני פרסאי אכלי טבהקי בלא נהמא אמר ליה אביי ופרסאי הוו רובא דעלמא והתנן בגדי עניים לעניים בגדי עשירים לעשירים

אבל

רש"י

דלא אבציל זירתא. שלא גדלו זרת [יש להן אדם] בבצל: נחש שבו. אדם שרף הבצל: ופוסל את המקוה. כשאר מים שאובין: מתקיף לה רב כהנא מה בין זה למי צבע. ופשיטא דפוסל: שיכרא מיקרי. וקס"ד אין עליו שם מים: תרין ריבעי שיכרא. תרי לוגין, דלוג רובע קב: המוציא יין. בשבת: כדי מזיגת כוס. כמו שנותנין יין חי בכוס כדי למוזגו במים: רובע רביעית. רובע לוג יין חי: וקתני סיפא. דהמוציא יין, ושאר כל המשקין הוצאתן ברביעית דהיינו לוג: ומדהתם. בהוצאת שבת בעינן על חד דיין ארבע דשיכרא, דיין תני רובע רביעית ובשאר כל המשקין תני רביעית: הכא נמי. גבי עירוב בעינן ארבע, ואמר רב לעיל מערבין בשני רביעית יין, אלמא בשיכרא תרי לוגי בעינן: דשתי כסא. של רביעית לוג שכר בצפרא וכסא בפניא וסמיך עלייהו: אכל גרוגרות. של תרומה בשוגג: בזוזא. בשוה זוז: וקא משלם ליה. תמרים היקרים מגרוגרת, ולא שילם לו לפי מדה אלא לפי דמים: אלמא תמרים עדיפי. ותנן לעיל גבי עני בגורן קב גרוגרות ואמר רב וכן לעירוב, וכ"ש תמרים דודאי סגי להו בהכי: א"ל אביי. מהא לא תשמע דתמרים עדיפי, לעולם גרוגרות עדיפי, ולפי דמים משלם, ומאי ברכה דקפיץ עליה זבינא לוקחים, ולענין עירוב בעינן טפי מקב: שתיתא. מאכל שעושין מקמח קלי שנתייבש בתנור, ונותנין דבש לתוך התבשיל: שרגושי. תרודין: כיסני. קליות: בוני. מדות: מחשבתא. דאגה: כבויי דרעייתא דניסן. לפיעי בקר: סוגייני דערבתא. קיסמין של ערבה: וניכבביה. יעשה מהן גחלת ויצלה בהן אותו בשר וניכול: חמרא מרקא. יין מזוג: כדי לאכול בו. כל שהוא לפתן שיעורו כדי לאכול בו, ללפת בו את הפת מזון ב' סעודות: כדי לאכול הימנו. שיהו כל שתי הסעודות ממנו: בשר חי. אינו לפתן, ובעינן כדי לאכול ממנו: בשר צלי. פליגי ביה אי הוי ליפתן אי לא: טבהקי. חתיכות: בגדי עניים. שלש על שלש מקבלין טומאה לעניים: בגדי עשירים. שלשה על שלשה מקבלין טומאה אף לעשירים:

ה"ג

תוספות

מפני נחש שבו. פ"ה אדם של סרף בצל ור"ת פי' העמוד שבתוכו שמתעגל בתוכו כמין גבעול ומתקבלין בו זרע הבצל אותו העמוד נקרא נחש של בצל: **הכא** שכר איקרי. ולפ"ה פוסל המקוה והא דאמר בפ"ק דמכות[מ] דיין מזוג אינו פוסל את המקוה אפילו כשיש בו ג' לוגין מים שאובין משום דחמרא מזיגא מיקרי שאני שכר דכל עיקרו אינו אלא מים ועוד דהתם מיקרי חמרא מזיגא ושם חמרא עילוי' ופירי לא פסיל המקוה: **כדי** שימזגנו ויעמוד על רביעית. משמע דכוס של ברכה טעון מזיגה וכן בפרק ג' שאכלו (ברכות נ:) ובהמוכר פירות (ב"ב דף צז:) אמר ואין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים ותימה דבפרק שלשה שאכלו (ברכות נא.) אמרינן עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה וחשיב חי ותירץ רש"י דחי דקאמר היינו שיתננו חי בכוס ואחר כך ימזוג לאפוקי שלא ימזגנו בכוס זה ויתננו בכוס אחר שמברך עליו ור"ת מפרש דחי היינו מזוג ולא מזוג דאמר בפרק בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע.) אינו חייב עד שישתה יין חי ומוקי לה במזוג ולא מזוג ונותן בו קצת מים בתחילת הברכה ובברכת הארץ מוסיף עליו מים עד שיהא מזוג כראוי כדאמר בפ' ג' שאכלו (ברכות נא.) שמוסיף בברכת הארץ והיינו מים ולא כמו שפירש שם בקונט' שמוסיף יין ובני נרבונה מפרשים דחי קאי אכוס ולאפוקי כוס שבור דכולהו עשרה דברים קאי אכוס ושייך חי בכוס כדאמר (ב"ק נד.) שבירתן זו היא מיתתן ובפרק בתרא דמכות (דף טז:) אמר ריסק ט' נמלין ואחד חי ר"ל אותו חי שלם[י]: **ויעמוד** על רביעית. נראה כמו שפי' רש"י בהמוציא (שבת דף עו:) דכוס של ברכה צריך שיהא בה רובע רביעית הלוג כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית הלוג ולא כטועים שמפרשים רובע רביעית הקב דהיינו רביעית הלוג כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית הקב דהיינו לוג דהא בנזיר בפרק שלשה מינים (דף לח.) חשיב הך דשאר משקין ברביעית דמייתי הכא ומשמע הכא ובהמוציא (שבת דף עו.) דהיינו שיעור כוס יפה אחר מזיגתו והנהו דחשיב בנזיר הוי רביעית הלוג מדחשיב רביעית שמן לנזיר דיליף מקרא בהתודה דהוי חצי שיעור של תודה ותנן בפ' שתי מדות (מנחות דף פח:) חצי לוג שמן לתודה ועוד תני התם ז' מדות של לח היו במקדש רביעית הלוג מה היא משמשת רביעית מים למצורע רביעית שמן לנזיר וחשיב נמי רביעית דם מטמא באהל דהיינו רביעית הלוג כדמשמע בפרק כ"ג בנזיר (דף נג.) דאמר חצי קב עצמות וחצי לוג דם לכל רובע קב עצמות ורביעית דם לא לכל ופריך נמי התם ותו ליכא והאיכא מי רביעית נוטלין מהן לידים והיינו מי רביעית הלוג כדמוכח במס' ידים (פ"א מ"א): **כל** חמרא דלא דרי על חד תלת. והא דאמר בדיני ממונות (סנהדרין דף לז.) אל יחסר המזג שאם נצרך אחד מהם לצאת רואין אם יש שם עשרים ושלשה[פ] דמשמע דמזוג הוי שני חלקים מים אומר ר"י דקרא איירי ביין השרוני דהוי ב' חלקים מים[ס] דליכא לאוקמא קרא בקפס מזוג דרביע דסנהדרין למאי חזי אבל שליש חזי לדיני נפשות ליהוי סנהדרי קטנה[ע]: **אלמא** תמרים עדיפי. ואם תאמר כיון דעדיפן דילמא לא בעינן קב ויש לומר דמייתי ראיה דיותר מקב לא בעי: **בגדי** עניים. דווקא בטומאת מדרס יש חילוק בין עניים לעשירים דביחוד תליא מילתא ואין דרך עשיר לייחד פחות משלשה על שלשה טפחים ואם ייחד בטלה דעתו אבל בטומאת מת אין חילוק ואף לעשירים הוי בשלש על שלש דבפרק במה מדליקין (שבת דף כו:) תניא שלש על שלש מניין תלמוד לומר והבגד ולא מפליג בין עניים לעשירים ועוד דבמסכת כלים פרק כ"ז (משנה ב) תנן דבגד מטמא שלשה על שלשה למדרס ושלש על שלש למת ועל כרחך בעשירים מיירי דבעניים תנן פכ"ח (משנה ח) בגדי עניים אף על פי שאין בהם שלשה על שלשה[צ] טמאין מדרס כך פר"ת ודלא כפ"ה דסוף כירה (שבת דף מז.) שלש על שלש לא מטמא ביד עשיר כלל:

לימא

רבינו חננאל

א"ר זירא אמר שמואל שכר מערבין בו ופוסל את המקוה בג' לוגין. ואתקיף רב כהנא עליה הא פשיטא מ"ש ממי צבע דתנן ר' יוסי אומר מי צבע פוסלין את המקוה בג' לוגין ומשני איצטריך משום דהני מיא דצבעא מיקרו והמים פוסלין שהן שאובין אבל [הכא] שיכרא מיקרי. שיעור שיכרא לעירוב בכמה ואתינן למימר תרי רבעא שיכרא שאם תמזגם יעמוד בב' לוגין על חד תמניא. בהוצאת שבת פי' בהוצאת שבת המוציא רובע רביעית [חייב] נמצא ב' רביעיות של עירוב ח' חלקים כהוצאת שבת דתנן המוציא יין כדי מזיג' כוס ואוקימנ' בכוס של ברכ' (אומרים כוס של ברכה) ואמרינן כוס של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית כדרבא דאמר כל חמרא דלא דרי מקבל על חד תלת מיא לאו חמרא הוא וקתני סיפא ושאר המשקין ברביעית ומדהתם על חד ארבעה הכא נמי על חד ארבעה דאינון תמניא רביעיות (בב') [דאינון ב'] לוגין ולא היא התם בציר מהכא מרובע רביעית לא חשיב אבל הכא גבי עירוב עבידי אינשי דשתו כסא דשכרא בצפרא דהוא רביעית מזוג וכסא דשכרא בפנייא וסמכי עלוייהו. תמרים בכמה אמר רב יוסף קב דייק רב חסדא מהא דתניא אין פוחתין לעני בגורן מקב גרוגרות ואמר רב וכן לעירוב וסבר תמרי דעדיפי הן לא כל שכן ומנא אמינא לה דתניא אכל גרוגרות ושלם תמרים תבא עליו ברכה הדיא אסוויק. שתיתא תרין שרגושי הן מרות קטנות אינן ידועות עכשיו כיסאני תרי כוני כוני נמי מרות הן בכתובות פרק (א) כתנא בפרושה ואינון מיני תרגימא כדתניא בתוספתא בברכות הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עליהן בורא מיני. כסנין פ' (עוגבה) [בשרא] דאטמא אבר הירך חמרא מרקא השוקט על שמריו כדכתיב ושוקט הוא על שמריו ולא הורק מכלי אל כלי. אמר רב יהודה אמר שמואל כל דבר שהוא לפתן לאחר כדי לאכול בו ב' סעודות וכל הנאכל כמות שהוא כדי לאכול הימנו ב' סעודות. בשר צלי רבה אמר כדי לאכול בו רב יוסף אמר כדי

מסורת הש"ס
עם הוספות

הגהות הב"ח

(א) גמ' מתקיף לה רב כהנא וכי מה בין כל"ל ותיבת "פשיטא" נמחק [ועיין דק"ס אות ב]: (ב) רש"י ד"ה דלא אבציל זירתא שלא גדל לזרת בבצל ועוד יש להן אדם הס"ד:

גליון הש"ס

גמ' דלא אבציל זירתא. עיין תוס' פ"ז מ"ד דשבת. שם אבציל. בתוס' חולין נט ע"ב ד"ה והרי היא להם הגירסא כאן אפציל וכתבו דהוי כמו אבציל:

רב נסים גאון

שכר מערבין בו ופוסל את המקוה בג' לוגין. עיקר דיליה במסכת מקואות (פרק ב משנה ד) ר' אליעזר אומר רביעית מים שאובין בין בתחלה בין בסוף שיעורו בג' לוגין ובמסכת עדיות בפרק א' (מ"ג) העידו מפי שמעיה ואבטליון ששלשה לוגים מים שאובין פוסלין המקוה ואיתה בגמ' דיציאות השבת (דף טו.) תרין כוני היא שמה של מידה ואיתה בכתובות בפרק אלמנה ניזונת (דף צט) באתרא דכיילי

הגהות וציונים

חשק שלמה על ר"ח

(א) [אלמנה ניזונת דף צט ע"ב כונא כונא].

משנת ראשונים

לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו. ויש

שפירשו כי נחש של בצל הוא תולעת שנעשה בו שהוא סכנה כארס של נחש וכדרך שאמרו קפא דתאיני וקפא דחסא. [הריטב"א] **מי צבע פוסלין את המקוה בשלשת לוגין.** מים גמורים שהצבע נוטל בהם ידיו, ומשתנים מראיו בכך והם כמראה צבע, דתניא ר' יוסי אומר מי צבע פוסלין את המקוה בג' לוגין כדין מים, וקיי"ל דהא דר' יוסי דברי הכל היא או הלכה הם. [הריטב"א, מכות ג:] **התם מיא דצבעא מיקרי.** כלומר דהתם רבנן אחמור בה משום גזרה דקרו ליה אינשי מיא דצבעא ואילו לא היו פוסלין את המקוה היו סבורין שאפילו מים גמורים אינן פוסלין בשלשה לוגין. [הריטב"א, מכות ג:] **הכא שיכרא איקרי.** שכבר אבד מהם שם המים ואין זה כמי הצבע שפוסלין שמי הצבע לא אבד מהם שם המים והם נקראים מים של צבע אבל אלו יצא מהם שם מים. [מאירי, מכות ג:] **מאי כוס יפה כוס של ברכה.** שהצריכו חכמים לייפותו כדאמרינן (ברכות נא.) עשרה דברים אמרו בכוס של ברכה וכו' ואנו אין לנו אלא ארבע חי ומלא שטיפה והדחה, פי' וסימניך חמש"ה. [הריטב"א, שבת עו:] **בשר חי כדי לאכול הימנו.** יש שפירשו בשר חי ממש וכגון שהוא מלוח שאינו נאכל מחמת מלחו דאי לא אין דרך לסעוד בו, וכן פירשו בירושלמי, ובשר צלי היינו צלי ולא צלי והיינו טבהקי, דאילו צלי ממש דכו"ע כדי לאכול בו, ויש שפירשו בשר חי צלי ולא צלי כדאמרינן התם (סנהדרין ע.) גבי בן סורר ומורה בשר חי בשיל ולא בשיל, וצלי צלי גמור, ופירוש טבהקי חתיכות של צלי. [הריטב"א]

אֲבָל אִבְּצִיל זִרְתָּא לֵית לָן בָּהּ. ■ וכך נפסק להלכה, שבעלים קטנים של בצל, המזיקים לגוף, אין מערבים (שו"ע או"ח שפו, ה), ובבצלים עצמם, מערבים (משנ"ב שם).

וּבְקֹשׁוּ חֲבֶרָיו רַחֲמִים עָלָיו וְחָיָה, מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לוֹ - שהיה הדור צריך לו (פי' המיוחס לרש"י שבעין יעקב), ואלמלא שהיתה השעה צריכה לו, לא היו מבקשים רחמים עליו, מפני שגרם רעה לעצמו שעבר על דברי חכמים (ריטב"א), והכניס עצמו לסכנה (הגהות יעב"ץ), ויש מפרשים, שאלמלא שהשעה צריכה לו, לא היה ניצול מהסכנה הגדולה שהיה שרוי בה (קרן אורה).

שֵׁכָר מְעָרְבִין בּוֹ - משקה העשוי ממים שמעורב בהם תמרים, שעורים, או כישות (תוס' ר"ד). ויש מפרשים, משקה העשוי ממים שמעורב בהם חרצנים של ענבים, לאחר שהחמיץ ונעשה ראוי לשתיה, שאילו קודם שהחמיץ, אינו ראוי לשתיה, ואין מערבים בו (ריטב"א).

וּפוֹסֵל אֶת הַמָּקוֶה בִּשְׁלֹשָׁה לֻגִּין, כדין מים, הפוסלים את המקוה כאשר נשפכו למקוה קודם שנתמלאה בארבעים סאה מים כשרים, ובשונה משאר המשקים שאין פוסלים את המקוה בשלשה לוגין (ראה רמב"ם מקואות ז, א). ויש שכתבו, שבשיכר העשוי מתערובת מים וחרצנים, אין מצרפים לחשבון אלא את המים שבשיכר, ולא את היין שבשיכר [שהתמד לאחר שהחמיץ, נדון כמשקה המעורב ממים ויין יחד] (ריטב"א).

מַאי כּוֹס יָפֶה, כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה - כוס שמברכים עליה ברכת המזון, שהצריכו חכמים לעשותה 'כוס יפה' על ידי עיטור ועיטוף ודברים נוספים (רש"י שבת עו, ב).

רֹבַע רְבִיעִית וְכוּ' - ששיעור כוס של ברכה הוא רביעית הקב [=לוג], ואם כן צריך שיהא בה לכל הפחות רבע של רביעית הקב יין חי, כדי שכשימזגנו בשלשה חלקים מים, יעמוד שיעורו על רביעית הקב (רש"י). ויש מפרשים, ששיעור כוס של ברכה הוא רביעית הלוג, ואם כן צריך שיהא בה לכל הפחות רבע של רביעית הלוג יין חי, כדי שכשימזגנו בשלשה חלקים מים, יעמוד שיעורו על רביעית הלוג (רש"י שבת עו, ב, ותוס' כאן ד"ה ויעמוד). ויש שכתב, שהמחלוקת הנ"ל תלויה במחלוקת אמוראים (ראה מרומי שדה שיישב כך את הסתירה הנ"ל בדברי רש"י).

■ להלכה, שיעור כוס של ברכה הוא רביעית הלוג [כדעת רש"י בשבת ותוס'] (שו"ע או"ח תעב, ט, ומשנ"ב שם), ומצוה מן המובחר לברך על יין מזוג (שו"ע שם רעב, ה, ומשנ"ב שם, יג), אולם יינות שבזמננו שהם חלשים, טוב יותר שלא למוזגם (רמ"א שם, ומשנ"ב תעב, כח-כט).

מִדְּהָתָם עַל חַד אַרְבַּע, הָכָא נַמִּי עַל חַד אַרְבַּע - כשם שלענין הוצאה, שיעור שיכר הוא פי ארבע מיין חי, כך גם לענין עירוב (רש"י), שסברה הגמ', שהשיעור שאמר רב שתי רביעיות יין לעירוב [ראה לעיל (ע"א)] הוא ביין חי (רש"ש).

אֲבָל הָכָא לֹא דַּעֲבִידִי אִינָשֵׁי דִּשְׁתּוּ וְכוּ'. ולפי מסקנה זו, מסתבר שגם השיעור של שתי רביעיות יין לעירוב הוא ביין מזוג (רש"ש), ואילו ביין חי, די לערב בחצי רביעית יין, שלאחר מזיגתו במים יעמוד על שיעור שתי רביעיות (חי' המאירי; רש"ש).

כְּסָא בְּצַפְרָא וְכָסָא בְּפַנְיָא וְסָמְכֵי עֲלָוֵיהוּ. ■ וכך נפסק להלכה, שכל המשקים, וכן יין חי, שיעורם שתי רביעיות (שו"ע או"ח שפו, ו), רביעית לכל סעודה (לבוש שם, וראה לעיל ד"ה שתי סעודות).

מָנָא אֲמִינָא לָהּ דְּתַנְיָא וְכוּ', שהתמרים יקרים ומשובחים מגרוגרות, אלא שכמות הגרוגרות הנדחסת בקב, יתירה על הכמות של קב תמרים, ולכן יש לדון מה עדיף, קב תמרים או קב גרוגרות (מנחת ישראל [לר"י רייך, אב"ד בודפסט, תרס"ח]).

אָכַל גְּרוֹגְרוֹת, בשווג (רש"י), שזר האוכל תרומה בשווג, צריך ליתן לכהן פירות בשיעור קרן וחומש של התרומה שאכל, והפירות הניתנים לכהן הופכים להיות תרומה (משנה תרומות ו, א), ודנה הגמ' (פסחים לב, א) כיצד מחשבים שיעור קרן וחומש, האם לפי כמות התרומה שאכל, או לפי שוויה, ולדעת רב יוסף יש להוכיח מברייתא זו שמשלם לפי הכמות, ואילו אביי דוחה את הוכחתו (כמבואר בגמ' שם, וכמובא להלן בסמוך).

דְּאָכַל מְנֵיהּ בְּזוּזָא וְקָא מְשַׁלֵּם לֵיהּ בְּזוּזָא - שמשלם לכהן מעט תמרים יקרים שמחירם זוז, בעד הגרוגרות הרבות שאכל שמחירן זוז (רש"י), שהגם שעדיין לא הוכרע הנדון האם תמרים עדיפים מגרוגרות, מכל מקום זה ודאי שהתמרים יקרים מגרוגרות, וכל הנדון הוא רק בחישוב של קב תמרים ביחס לקב גרוגרות, כיון שקב גרוגרות מכיל יותר מקב תמרים [וכמבואר לעיל] (מנחת ישראל בישוב קושיית הרש"ש מדוע כתב רש"י שהתמרים יקרים יותר עוד לפני שהוכרע הנדון בגמ').

לְעוֹלָם דְּאָכַל מִינֵיהּ בְּזוּזָא וְכוּ'. אמנם, לא אמר כן אביי אלא בתורת דחיה בעלמא, שאין להוכיח מהברייתא, אבל לעולם שיעור תמרים כגרוגרת (רשב"א). ■ וכך נפסק להלכה (משנ"ב שפו, מד).

כָּל שֶׁהוּא לְפָתָן וְכוּ'. ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שפו, ו).

בָּשָׂר חַי, שאינו לפתן, וצריכים לשער כמה אוכלים ממנו בשתי סעודות (רש"י), וכגון שהוא מלוח הרבה, שדרך לאוכלו אפילו כשהוא חי (רשב"א; ריטב"א), או שהוא צלוי קצת (ריטב"א), שאילו בשר חי לגמרי וללא מליחה, אין דרך לאכלו, ואין מערבים בו (רשב"א; ריטב"א). ■ וכך נפסק להלכה, שמערבים בבשר חי כדי אכילת שתי סעודות (שו"ע או"ח שפו, ו), כשהוא מליח או צלוי קצת וראוי לאכילה (ביאה"ל שם).

וּפַרְסָאֵי הֲווּ רוּבָּא דְּעָלְמָא, ואין ראוי שמנהגם יקבע לכל העולם, אכן לענין מקומם, מנהגם קובע, כדין מנהג אחד המקומות שאינו נחשב למנהג משונה, שקובע את הדין באותו מקום [שמנהג אכילת הבשר בפרס אינו שינוי מדעת הבריות, אלא שיש להם שפע של בשר, ואילו היה לכל העולם שפע כזה, גם היו נוהגים כך] (תוס' לעיל כח, א ד"ה ובבל). ויש סוברים, שגם במקום שנהגו לאכול בשר צלי בפני עצמו, בטלה דעתם, וגם להם די בשיעור כדי ללפת בו (פמ"ג או"ח שפו א"א ו, ושעה"צ שם ס"ק לא, בדעת המג"א שם).

אֲבָל בִּגְדֵי עֲשִׁירִים לַעֲנִיִּים לֹא - שלענניים חשיבות בגד לענין קבלת טומאה היא גם בשיעור שאינו נחשב בגד לעשירים, ומהראוי שאף לענין עירוב, רוב העולם יוכלו לערב בבשר בשיעור קטן הראוי להם לשתי סעודות, הגם שלפרסיים אין די בשיעור זה (רש"י), שמאחר שמצינו שהעניים שהם מיעוט העולם אינם נגררים אחר העשירים שהם רוב העולם, בודאי שרוב העולם לא יגררו אחר מנהג הפרסיים (ריטב"א לעיל כט, ב).

מְעָרְבִין לְחוֹלֶה וּלְזָקֵן כְּדֵי מְזוֹנוֹ וּלְרַעֲבָתָן וְכוּ', ומוכח מכאן שלענין עירוב הולכים להקל, שהרי הקלו גם לזקן ולחולה כדי מזונם, וגם לרעבתן כדי סעודת כל אדם (רש"י). ויש מפרשים, שההוכחה היא רק מזקן וחולה, שאילו מרעבתן אין להוכיח למנהג הפרסיים בבשר, שהרעבתן הוא אדם יחיד הנוהג במנהג משונה ובטלה דעתו, ואילו הפרסיים הם אומה שלמה הנוהגת מנהג שאינו משונה (ריטב"א).

קַשְׁיָא, ■ להלכה, בשר צלוי נחשב לפתן, ושיעורו לעירוב כפי הנצרך ללפת שתי סעודות [כדעת רבה] (שו"ע או"ח שפו, ו), שכך היא דרך אכילתו ברוב העולם (משנ"ב שם), ובאותם המקומות שרגילים לאוכלו בלא פת, נחלקו אחרונים אם בטלה דעתם, או שהם צריכים להניח ממנו בשיעור אכילת שתי סעודות בלא פת (שעה"צ שם). [דין עירוב לזקן, לחולה ולרעבתן להלכה, ראה להלן (ע"ב ד"ה אבל)].

עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן פִּתְחוֹ כְּמִלּוֹאוֹ, שכאשר יש מת בתוך בית, נטמא כל הנמצא תחת משקוף הבית מעבר לדלת הסגורה [אף שמחמת הדלת הסגורה אינו נחשב חלק מאהל המת], משום ש'סוף טומאה לצאת' משם, דהיינו שזהו המקום שדרכו עתיד המת לעבור בעת הוצאתו מן הבית. וכאשר יש לבית כמה פתחים, שאחד מהם בשיעור ארבעה טפחים ומעלה, והשאר קטנים מארבעה טפחים, לא נטמא אלא הפתח הגדול, שמסתבר שיוציאוהו משם. ועל כך אמר רבי שמעון בן אלעזר, שדין זה הוא דוקא בסתם מתים, שאפשר להוציאם בפתח של ארבעה טפחים, אבל במת גדול כעוג מלך הבשן, שיעור 'פתח גדול' אינו ארבעה טפחים, אלא בשיעור שיכולים להוציאו משם (רש"י וריטב"א).

וְאַבַּיֵי - איך תתיישב הסתירה בין הברייתא שהביא אביי לעיל לבין ברייתא זו (מהרש"א). ויש מפרשים שהשאלה היא על דברי אביי עצמו, שביאר את הברייתא שברעבתן משערים לפי כל אדם, משום שהולכים לקולא, אבל לולי דבריו, היה ניתן ליישב את הסתירה בין הברייתות על פי מסקנת הגמ' (להלן ע"ב) בדעת רבי שמעון בן אלעזר, שדוקא רעבתן דינו חלוק, משום שבטלה דעתו אצל כל אדם, ולפי זה מיושבת הסתירה, שהוצאת מת גדול מפתח קטן היא דבר שלא שייך לומר בו 'בטלה דעתו', שאין הדבר תלוי בטבעו ובדעתו של האדם, אלא הוא דבר שבמציאות שאי אפשר להוציא מת גדול מפתח קטן (הגהות יעב"ץ במהדו' וגשל, וראה בדבריו ההוכחה שאביי חולק על מסקנת הגמ').

מְעָרְבִין בְּבֵיצִים חַיּוֹת, הנאכלות כך בשעת הדחק (ריטב"א). **וְכַמָּה וְכוּ' שְׁתַּיִם.** ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שפו, ז).

לֵימָא תֶּהֱוֵי תְּיוּבְתַּיְהוּ נַמִּי מֵהָא, שגם אם נוכל לתרץ את התיובתא ההיא, עדיין תהיה עליהם תיובתא מהמשנה כאן (ראה רש"י יבמות מא, ב), ובפרט שהתיובתא שם היא מכח ברייתא, וכאן מכח משנה (שפת אמת). ■ להלכה, ברכת האורז היא 'בורא מיני מזונות' [שלא כדעת רב ושמואל] (שו"ע או"ח רח, ז).

אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב וְכוּ'. הקדמה. הסוגיא שלפנינו עוסקת בעירוב במאכל שאסר אדם בנדר או בשבועה, ומצינו שני חילוקים בין נדר לשבועה: [א] במהות האיסור - ששבועה היא 'איסור גברא', שהנשבע מתייחס לפעולה מסוימת [כגון 'שבועה שלא אוכל'], ואילו נדר הוא איסור חפצא, שהנודר מתייחס לחפץ מסוים [כגון 'קונם כיכר זו עלי']. [ב] בהיקף האיסור כשאוסרים דבר מאכל – שהנשבע רגיל לפרט ולאסור את פעולת האכילה בלבד, ואילו הנודר רגיל לאסור את המאכל בסתם, ונמצא שהמאכל נאסר גם בהנאה.

שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל וְכוּ' כִּכָּר זוֹ עָלַי וְכוּ', שמאכל שנאסר רק באכילה, מערבים בו, כיון שהוא ראוי לאחרים [או משום שבידו להישאל על מה שאסר על עצמו (חי' הר"ן)], ומאכל האסור גם בהנאה, אין מערבים בו, שהעירוב נחשב כהנאה מהמאכל (רש"י), ונקט רב הונא את איסור האכילה באופן של שבועה, ואת איסור ההנאה באופן של נדר, כפי הרגילות שהנשבעים אוסרים רק את פעולת האכילה, ואילו הנודרים אוסרים גם את ההנאה [כמבואר לעיל] (ריטב"א).

ויש מפרשים, שבמאכל הנאסר בשבועה מערבין, ואילו במאכל הנאסר בנדר אין מערבין, שעל הנדרים גזרו חכמים אגב הקדשות שאין מערבים בהם, משום שהנדר וההקדש דומים זה לזה בכך ששניהם איסור חפצא (תוס' ד"ה ככר, ע"פ ריטב"א, רא"ש ג, ב). אבל מעיקר הדין אפשר לערב בדבר האסור בהנאה, לפי שאין מערבים אלא לדבר מצוה, ו'מצוות לאו ליהנות ניתנו' (תוס' שם, ע"פ גמ' להלן לא, א) [אכן, לדעת רש"י סובר רב הונא, ש'מצוות ליהנות ניתנו' (חי' הר"ן)].

מַאי לָאו דְּאָמַר עָלַי, ומשמע שמותר לערב גם בדבר שאסר על עצמו בהנאה, שלא התכוון אלא להנאה העיקרית, שהיא האכילה (רש"י). עוד יש לפרש, שמשמע שמותר לערב גם בדבר האסור בהנאה, לפי ש'מצוות לאו ליהנות ניתנו' (רש"י להלן ד"ה אוכל, ע"פ מהר"ם המבאר שדבריו מוסבים על הגמ' כאן).

לֹא, דְּאָמַר זוֹ - שאמר 'שבועה שלא אוכל כיכר זו' (רש"י), ואף שהברייתא נקטה במפורש 'הנודר', לא דקדקה בדבר, וכמו שמצינו בכמה מקומות שלא דקדקו בדבר זה (תורת חיים).

כִּכָּר זוֹ הֶקְדֵּשׁ, אֵין מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ, שכל מה שמצינו שמערבים באיסורים שיש להם היתר על ידי שאלה (כמבואר להלן ע"ב), היינו דוקא בצירוף זה שהאיסור אינו מוחלט על כל העולם [כגון תרומה, המותרת לכהנים], אבל הקדש איסורו מוחלט על כל העולם (תוס' להלן ע"ב ד"ה ולפרוש).

לְפִי שֶׁאֵין מְעָרְבִין בְּהֶקְדֵּשׁוֹת, שהקדש אסור בכל ההנאות לכל העולם (רש"י). אכן, אין מניעה מלערב בהקדש מצד החיסרון בבעלות המערב [שהרי הכיכר אינה שלו אלא של הקדש], שלא מצינו שצריכים בעלות גמורה על המאכל שמערבים בו, ודי בכך שאפשרות האכילה היא רק לזה שמערב, כגון כאן שרק הוא יכול להישאל על ההקדש ולהתירו באכילה. [וכן יש לתרץ לדעת הסוברים שאין בעלות על איסורי הנאה, את מה שמצינו בסוגיתנו שמערבים בדבר האסור בהנאה משום נדר] (קהלות יעקב עירובין סי' י, ב).

■ המשך במילואים עמ' 112

מו א מיי' פי"ז מהל' טומאת מת הל' ה:
מז ב מיי' פ"א מהל' עירובין הל' יא סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שפו סעיף ז:
מח ג ד טוש"ע י"ד סי' ריז סעיף יט:
מט ה ו מיי' פ"א מהל' עירובין הל' יד טוש"ע א"ח סי' שפו סעיף ט:

אבל בגדי עשירים לעניים לא וכי תימא הכא לחומרא והכא לחומרא והתניא [א] רבי שמעון בן אלעזר אומר מערבין לחולה ולזקן[א] כדי מזונו ולרעבתן בסעודה בינונית של כל אדם קשיא ומי אמר ר"ש בן אלעזר הכי והתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר עוג מלך הבשן פיתחו כמלואו [א] ואביי[ב] התם היכי ליעביד הדומי נהדמיה [ונפקיה] איבעיא להו פליגי רבנן עליה דרבי שמעון בן אלעזר או לא ת"ש דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן עוג מלך הבשן [א] פיתחו בארבעה[ג] התם דאיכא פתחים קטנים טובא ואיכא חד דהוי ארבעה דודאי כי קא מרוח בההוא קא מרוח. אמר רב חייא בר רב אשי אמר רב מערבין בבשר חי אמר רב שימי בר חייא מערבין בביצים חיות וכמה אמר רב נחמן בר יצחק (אחת[ד]) סיני אמר [ב] שתים: [ג] הנודר מן המזון מותר במים כו': [ה] מלח ומים הוא דלא איקרי מזון הא כל מילי איקרי מזון לימא תיהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו אין מברכין בורא מיני מזונות אלא על חמשת המינין בלבד [ו] ולאו אותביניה חדא זימנא לימא תיהוי תיובתייהו נמי מהא אמר רב הונא [ד] באומר כל הזן עלי מים ומלח הוא דלא זייני הא כל מילי זייני [ז] והאמר רבה בר בר חנה כי הוה אזילנא בתריה דרבי יוחנן למיכל פירי דגינוסר כי הוינן בי מאה הוה מנקטינן לכל חד וחד עשרה עשרה כי הוינן בי עשרה הוה מנקטינן לכל חד וחד מאה מאה וכל מאה מינייהו לא הוי מחזיק להו צנא בת תלתא סאוי והוה אכיל להו לכולהון ואמר שבועתא דלא טעים לי זיונא אימא מזונא. אמר רב הונא אמר רב שבועה שלא אוכל ככר זו מערבין לו בה ככר זו עלי אין מערבין לו בה מיתיבי [ח] הנודר מן הככר מערבין לו בה מאי לאו דאמר עלי לא דאמר זו הכי נמי מסתברא דקתני סיפא אימתי בזמן שאמר שבועה שלא אטעמנה אבל אמר עלי מאי הכי נמי דאין מערבין לו בה א"ה אדתני ככר זו הקדש אין מערבין לו בה [ט] לפי שאין מערבין בהקדשות ליפלוג וליתני בדידיה במה דברים אמורים דאמר זו אבל אמר עלי אין מערבין לו בה אמר לך רב הונא אלא מאי כל היכא דאמר עלי מערבין קשיא רישא חסורי מיחסרא והכי קתני הנודר מן הככר מערבין לו בה ואפילו אמר עלי נעשה כאומר שבועה שלא אטעמנה מכל מקום קשיא לרב הונא הוא דאמר כרבי אליעזר דתניא רבי אליעזר אומר שבועה שלא אוכל ככר זו מערבין לו בה ככר זו עלי אין מערבין לו בה ומי אמר רבי אליעזר הכי והתניא זה הכלל אדם אוסר עצמו באוכל מערבין לו בה אוכל הנאסר לו לאדם אין מערבין לו בה רבי אליעזר אומר [ה] ככר זו עלי מערבין לו בה ככר זו הקדש אין מערבין לו בה לפי שאין מערבין (לו) בהקדשות תרי תנאי ואליבא דרבי אליעזר: מערבין לנזיר ביין כו': מתני' דלא כב"ש דתניא ב"ש אומרים אין מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה ב"ה אומרים [י] מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה אמרו להן ב"ה לב"ש אי אתם מודים

רש"י

ה"ג אבל בגדי עשירים לעניים לא. כלומר לעניים לא בעינן בגדי עשירים אלא כיון דלדידהו חזו אזלי בתרייהו, הכא נמי אע"ג דלפרסאי לאו ליפתן הוא כיון דלדידן הוי ליפתן ניסגי בשיעור זוטא: הכא לחומרא. דכיון דחזו להו מקבלי טומאה: והכא לחומרא. דעד דהוי ליפתן לכ"ע ליבעי שיעורא רבה: והתניא. גבי עירוב דכיון דחזו לזקן ולחולה אף על גב דלכל אדם לא הוי מזון שתי סעודות מערבין מיהא למאן דחזי, וגבי רעבתן דאכיל טפי סגי בבינונית, אלמא לקולא אזלינן: פתחו במלואו. להציל על שאר פתחים[י], ואי ליכא פתח דחזי ליה כל חור מלא אגרוף[כ] שבכתלים טמאין: הדומי נהדמיה. יחתכוהו לאיברין: פליגי רבנן. במת בבית: פתחים קטנים. פחותין מד': בההוא מרווח. הלכך מציל על כולן, אבל כולן שוין בד' או בי' אמות כולן טמאין, דלא ידעי' בהי מרווח ומפיק, ואפילו נפתח אחד מהן והאחרים סגורין או חישב עליו להוציאו באחד מהן דתנן בגמרא במסכת ביצה (דף לח.) הוא טמא (א) וכולן טהורים, ה"מ היכא דהאי חזי ליה ואפילו כולהו חזי ליה, אבל היכא דליכא חד דחזי ליה ובעי מרווח וכולן שוין לא ידעינן בהי מרווח: סיני. קרי רב[ל] יוסף[מ], לפי שהיה בקי במשניות ובברייתות: ולאו אותביניה חדא זימנא. בכילד מברכין (דף לז.): באומר כל הזן עלי. מתני' לאסר ליה בכל מילי לאו דאמר יאסר עלי מזון, דודאי לא מיקרי מזון אלא ה' מינין דהוו מין דגן דזייני וסעדי ליבא[ט], אלא כגון דאמר יאסר עלי כל הזן למשמע כל דבר המשביע, דכל מילי זייני חוץ ממים ומלח, אבל מיסעד לא סעדי ולא מיקרו מזון: גינוסר. ארץ ים כינרת[י], ופירותיה מתוקין: דלא טעים לי זיונא. לא אכלתי לשובע ועדיין אני רעב: זיונא ס"ד לא גרסינן הכא אלא במס' ברכות, והכא גרסינן אימא מזונא: מערבין לו בה. דלא נדר אלא מאכילה, ואי משום דלא חזיא ליה הא חזיא לאחריני, מידי דהוה אנזיר ביין: ככר זו עלי. משמע כל דבר הנאתה קאסר עליה: מאי לאו דאמר עלי. ושמע מינה דלא אסר אינש אדעתיה אלא דרך עיקר הנאתה, וכי נדר אדעתא דאכילה נדר[ז]: לא דאמר הרי זו. שבועה שלא אוכל ככר זו: הקדש. ודאי אסור בכל הנאות ואינו ראוי לשום אדם: בדידיה. בככר של חולין: אלא מאי כל היכא דאמר עלי מערבין. דלא משמע אלא אכילה: קשיא רישא. דקתני אימתי בזמן שאמר שבועה שלא אטעמנה, דמשמע הא אמר עלי לא. ומשני הא לא קשיא דחסורי מיחסרא כו' עד נעשה כאומר כו', דלא מסיק אדעתיה לאסור עליו אלא דרך הנאתה דהיינו אכילה: אדם אוסר עצמו באוכל. שתלה הנדר במעשה שהוא עושה בעצמו, דהיינו שלא אוכל: מערבין לו בה. דהכא הנאה דממילא היא, ולאו איהו עביד: אוכל הנאסר על האדם. כגון ככר זו תיאסר עלי או שבועה שלא אהנה מככר זו, דהשתא לא תלה האיסור במעשה שבגופו אלא אפילו הנאה דממילא, אין מערבין לו בה.[ז] ל"א ככר זו עלי אין מערבין לו בה דאמר לקמן (דף לא.) אין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו, הלכך משום הנאה לא איכפת לן, ואי משום דלא חזיא ליה הא חזיא לאחריני דומיא דנזיר ביין, ככר זו הקדש לא חזיא לא לדידיה ולא לאחריני, ואכן סעודה הראויה בעינן כדלקמן, זה עיקר: שמערבין

תוספות

לימא תהוי תיובתא. ואם תאמר והא מאן דפליג ארב ושמואל לא פליג אלא באורז ודוחן[ו] וא"כ תקשה לכולהו ועוד תיקשי ליה מתניתין דכילד מברכין (ברכות דף מ:) דיש כמה דברים דמברכין עליו שהכל או בפ"ה וי"ל דדווקא לרב ושמואל פריך דלא חשיבי אורז ודוחן אף על גב דקבעי נמי סעודתא עלייהו א"כ סבירא להו דכל מילי לא מיקרו מזון אלא ה' מינין בלבד אבל מאן דפליג עלייהו סבר שפיר דכל מילי איקרו מזון אך דלא תקנו בורא מיני מזונות אלא אהנך דקבעי סעודתא עלייהו ואאורז ודוחן קבעי נמי: ככר זו עלי אין מערבין לו בה. תימה לר"י אמאי נקט בהאי שבועה ובהאי נדר בשבועה גופה או בנדר גופיה הוה מצי לפלוגי דהיכא דאסר עליה באכילה מערבין לו בה בהנאה אין מערבין לו בה ועוד דאמר לקמן (דף לא.) לכ"ע אין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו משמע דליכא תנא דפליג והא רבי אליעזר דבסמוך דאמר ככר זו עלי דאין מערבין לו בה משום דאסור בהנאה אם כן סבר דמערבין לו לדבר הרשות או מצות ליהנות ניתנו ונראה כרשב"ם דמפרש דאין מערבין לו בה אפי' אמר קונם אכילת ככר זו עלי משום דקונם הוי כעין הקדש ואתי לאחלופי בהקדש אבל אמר שבועה אפילו אמר שבועה שלא אהנה מככר זו כיון דלא מיחלף בהקדש מערבין לו בה דאין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו ונקט שבועה שלא אוכל דאפי' הכי בקונם אין מערבין לו בה וקשה לפירושו דכי פריך בסמוך לרב הונא ליפלוג וליתני בדידיה לישני דהכי קאמר אבל אמר עלי נעשה כאומר ככר זו הקדש ואין מערבין לו בה ולפי' הקונטרס ניחא דאין לו לתלות בהקדשות דאסירי לדידיה ולאחריני ויש לומר דלא מצי לשנויי הכי משום דמסיים בה לפי שאין מערבין בהקדשות משמע דווקא בהקדשות אבל בקונמות מערבין:

רבינו חננאל

לאכול היימנו דהא פרסאי [אכלין טבהקי פי' בשר צלי בלא נהמא. ואקשיה עליה אביי ופרסאי הוו רובא דעלמא. כלומר מפני שהפרסיים אוכלין בשר צלי בלא פת נעשה כל העולם כולו כמותם ועלתה לרב יוסף בקשיא מהא דתניא ר' שמעון בן אלעזר אומר מערבין לחולה ולזקן כדי מזונו ולרעבתן כדי סעודה בינונית של כל אדם. ומי א"ר שמעון בן אלעזר הכי שאם הוא משונה מרוב בני אדם מעמידין אותו במדה של בינתים והתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר עוג מלך הבשן פתחו כמלואו. כלומר אם יש כמלואו וחושש להוציאו ממנו מטהר שאר פתחי הבית ואם לאו כל הפתחים טמאין. ודחינן התם גבי עוג משום דלא אפשר היכי נעביד נגחחי אברים אברים ונייפקיה. [איבעיא להו] מי פליגי עליה אי לא. ת"ש דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן עוג מלך הבשן פתחו בד' ש"מ פליגי עליה. ודחי אביי התם כגון דאיכא פתחים קטנים טובא ואיכא חד דהוי ד' טפחים ודאי כי מרוח ופתח פתחא לאפוקיה מיניה בהאיך רבה מוסיף קמרוהו. משום דרב אמר מערבין בבשר חי ובביצים חיים וכמה אמר רב נחמן סיני [אמר] שתים. ומפורש בסוף הוריות רב יוסף סיני רבה עוקר הרים: ירושלמי בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח. א"ר יוסא מפני שאין הגוף ניזון מהן ר' לוי אמר שהן מין קללה. פי' מים מי המבול מלח מכת סדום. משנה בכלים פרק כ"ז בגדי עניים אע"פ שאין להם ג' על ג' הרי אלו טמאין מדרס: מתני' הנודר מן המזון מותר במים ומלח. ואקשינן וכי כל מילי איקרו מזון (כדאתינן) [כדאמרינן] והא רב ושמואל דאמרי תרווייהו אין מברכין בורא מיני מזונות אלא על ה' מינין הללו חיטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון ולא אותבוה חדא זימנא נימא מיהא נמי תהוי עלייהו תיובתא. ופריק ר' יוחנן מתני' בנודר ואמר כל דבר הזן אסור עליו ואקשינן תוב וכי כל מילי זייני חוץ ממים ומלח והא ר' יוחנן הוה אכיל פירות גינוסר טובא והוה משתבע דלא טעים לי זיונא. ופריקנן לא תימא זיונא אלא תימא מזונא.

[המשך בסוף המסכת]

מסורת הש"ס

א) [תוספתא פי"ז ה"ב], ב) ברכות לה:, ג) [פסחים קב.], ד) ברכות מד., ה) תוספתא פ"ב ה"ז, ו) עי' אהלות פי"ז מ"ג רשם פ"ג מ"ג, ז) עי' כלים פכ"ו מ"ב, ח) [סוף מסכת ברכות וסוף מסכת הוריות], ט) עי' בברכות לה:, י) מגילה דף ו., כ) ברכות לז ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בהדא מרווח וכו' הוא טמא. נ"ב ע"ל פרק הדר דף סח ע"א.

גליון הש"ס

גמ' לפי שאין מערבין בהקדשות. כעין זה שבת ד' כא ע"א וש"נ:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' ואביי התם היכי ליעביד הדומי נהדמיה. נ"ב פי' כמתיה וכי נגוליה כולי האי לתמכו למחיכות ועי' ריטב"א:

רב נסים גאון

בכנא כנא כנא בפרושתה: עוג מלך הבשן פתחו בד'. עיקרו באהלות בפ"ג (משנה ו) כזית מן המת פתחו [בטפחו] המת פתחו בד' טפחים: אמר רב נחמן בר יצחק סיני אמר ב'. היינו רב יוסף ובירורא דמילתא בסוף מסכת ברכות ובסוף מסכת הוריות רב יוסף סיני ורבה עוקר הרים:

הגהות וציונים

א] [לפנינו בתוספתא איתא אסטנים וקטן] (גליון), ועיי"ש בהגהות הגר"א: ב] בכת"י ובכמה דפוסים הגירסא אמר אביי התם וכו', [ועי' מהרש"א יד דוד וק"ס]: ג] בכת"י נוסף אמר אביי התם (וכ"ה בריטב"א): ד] רש"י מ"ז (גליון), וכן ליתא בכת"י ראשונים ובדפו"ר, וכ"ה נכון דאי פליגי אהדדי הו"ל להקדים דרב יוסף לדרבנ"ח ואדרבה קדים ליה והו סתמא דגמ' מ"ש דקדים ליה לרב יוסף הכא בשם סיני (דק"ס): ה] בכת"י ובדפו"ר סיני. רב יוסף קרי סיני: ו] בדפו"ר נוסף א"נ מצות לאו ליהנות ניתנו: ז] כאן הס"ד הלישנא אחרינא שייך לעיל ורב"ס ס"א (מהרש"ל בדפו"ר) וכ"כ מהר"ם דקאי אדלעיל אחרי הדיבור "הקדש", ולולי המסתפינא הייתי אומר שבמקום תיבות "ל"א" צ"ל ר"א אומר והוא תחילת דיבור הרד"ק (מראה אש) ועי' גם בחושק שלמה בשם ספר דגראה דשו"ט נפל בדברי רש"י וצ"ל ר"א ככר זו וכו', התחיכות "זה עיקר" ט"ס הוא (עיי"ש בילקו"ם). ובכת"י ליתא כלל מכאן עד סוף הדיבור:

משנת ראשונים

מערבין בביצים חיות. פי' חיים ממש דזימנין שסועדין בהם כן על ידי הדחק. [הריטב"א] מאי לאו דאמר עלי. ואע"ג דקתני בהדיא הנודר ונדר דאסר חפצא אנפשיה משמע, אפי' הכי איצטריך לימר מאי לאו משום דהוה ידע דאיכא למטעי בה משום דקתני סיפא אימתי בזמן שאמר שלא אטעמנה. [הרשב"א] חסורי מיחסרא והכי קתני. אין הכוונה להיות המשנה חסרה כלל חלילה, אבל הכוונה שהיא חסרה אצלנו מפני חסרון שכלנו מפני שאין אנו מגיעים לעומק חכמת דור של חכמי המשנה, ולפיכך עשו רבינא ורב אשי פירוש על המשנה ההוא התלמוד ובארו ספקות המשנה והאריכו לשונם לשון המשנה העמוק והסתום. ומה שאמר אתך כלומר בעבורך, כי בזכותו עשה עמהם. [רבינו בחיי, שמות לד כו] מכל מקום קשיא לרב הונא. וא"ת וליתא רב הונא נמי חסורי מיחסרא והכי קתני אימתי בזמן שאמר שבועה שלא אטעמנה אבל אמר עלי נעשה כאומר ככר זה הקדש, י"ל דהא אי אפשר דא"כ מאי לפי שאין מערבין בהקדשות. [הרשב"א] תרי תנאי ואליבא דרבי אליעזר. כל היכא דפליגי תרי תנאי אליבא דחד דבר במשנה אחת הלכה כתנא בתרא, שהראשון היה בנערותו והשני היה בזקנותו, וכן אומר הכריתות. אי לא דמסתפינא אמינא דכל כהאי גוונא לא משקר מר מהיהו דתמיה אלא שמעו מרבן ומשכחת לה דמעיקרא אמר הכי ושוב חזר בו האחד ושכחו וחזרו האחד לא שמע. [הליכות עולם שער חמישי פרק ב] [הליכות עולם שער שני פרק ב]

תרומה נמי אפשר דמתשיל.[ב] ולא מצי לאוקמה במתומה ביד כהן דמי דמו לו מצי לאתשולי עליה כלאחר כפרק הנודר מן הילוך (נדרים עט.) ומדקתני במתניתין משמע דווקא במתניתין אבל בתרומה אפי' ביד ישראל לא: **ולפרוש** עליה במקום אחר. הקשה ר"ח דלכל לכך שהוא משום שמא לא יגזו עליו רבים מן הסעודות ואף על גב דרבים עליו אין רבים מן הסעודות לפרוש עליו שלא יכנס למקומן[ד] כפירקין (דף לח:) דתניא התם קונם שיהא טובתו קיימת לו מ"מ מותר לתקן הטבל ללא גזו עליו רבים מן הסעודות עד שתהא לילה ניכרת וידוע והא דתנן בפרה מלילין[ה] (שבת דף ג:) לפרק המביה לתן מפני שהן הולכין ושיינו כיצנן לר' אליעזר קס"ל דהך מתני' דהכא דתנן כרבי משום דקס"ל משניות מוקפ"ז דמוקי להו הכי"ת לקמן[ו] כרבי ור"ש דתנן בפ"ק דתרומות[ז] תני' ר"ח תרומה יבי' ולא מצי לאוקמי בתרומה ביד כהן ובי' ר"ש דמס"ק מגדים שם בפי' הכי"ת בפס הר"י ממץ ר"מ ישעי"ם ורש"ק:

רבינו חננאל

הא דתניא לגבול דלא כתניא (תוספתא) [ותניא] תנינא אומר כל עצמן של ב"ש לא היו מהרים בעירוב עד שיוציא מטהר וכל כלי תשמישו לשם. מאן תנא דהא ותניא עירב בלבנים והנודר בשותרים אף בלבנים לא יצא תניא היא ואליבא דב"ש. סומכוס אומר בהולין ואליבא לגזירי בית לא פליגי לאפי משום ביין חזי לשאר בני"א שאין נזירים תורמה נמי חזיא לשאר בני"א אלא ניזר משום האפשר דמיחלף על נזירותו ושוב ליה תורמה נמי אפשר דמיחלף עלה ומקא לחולין. ורבנין תרומה אי מחשתיל עלה תורא אמרה לשבלא ועניין היא אמרה (עליו) ולאמרחי עלהן דהא תורמה ממקום אחר נשאה זו כלולה וחלין ותזיען לא יזכו להוציא עליה תרומה ממקום אחר דלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. פי' אין תורמין על פירות שהן בבאן ממירות שהן מוקפין במקום אחר ואין מוקפין. כלומר הוקיף שמקיפין על כולן ומצא כאילו נוענין אלו באלו ומצא חותם מצד זה לצד זה ואמרינן אפשר דמחשתיל עלה ומפרש ממנה הנשאת ואוכה היא לאכילה כמו הזין לגזיר לאחר שישאל על נזירותו ודחינן לא פליג סומכוס אלא בתרומה שהיא מצוה שאם ישאל עליה יחזור לשבלא ויפרוש ממנה תורמה לא תשאר בה מזון כ' שנורות.

[המשך בסוף המסכת]

משנת ראשונים

ש"ב בדברים והצדוק לשותרים. והצדוק לצאת בשותרין, פי' היה רגיל בכך או שהיה יודע שצריך להם והשיגוה לא קנה שבהיות כיון שלא הוציא כל כלי תשמישו, דאילו בשאינו רגיל בהם אלא שנתחדש לו ענין [בשבת] שהוצרך להם הא דאי אין זה מעכב עליו כיון שכבר הוציא כל כלי תשמישו שהיה צריך לו, פי' הערוך בשם ר"ח ז"ל. [הריטב"א]

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [נקמן נה. ניסין ל: מ"ק ז:] כלים פ"ה. ג) [נקמן נ"ב:] פ"ר מ"ה פ"ש ד) [נקמן מח.], ה) [תוספ' פ"ו], ו) כתוספ' מה: תוספ' פ"ה, ז) נדה לו:, ח) [ועי"ש בגמ' לו:], ט) אהלות ו"ה, י) עי' תוס' לעיל כו. ד"ה המפנין, כ) לב: לד: להה, ל) [ד"ה לא], מ) [נקמן ל: ע"ש], נ) [נקמן ל: ע"ש].

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ולפרוש ובו' איכא למימר הכי דתניא פרישה הויגו בשום דמרישא שמעינ'. עי' תוס' דפסחים ד' כה ע"א ד"ה שנר עבר ממנו:

רב נסים גאון

לא נחשדו חברים להרים שלא מן המוקף. עיקר דלילה במסנה במסכת חלה בפרק א' (משנה ה) החלה התרומה חייבין עליה מיהא תוקפני כר' ראין נושלין מן המוקף על הטבא אלא מן המוקף הוה הדבר בתרומה גדולה אבל בתרומת מעשר לא כמו דפרש במסנתן כיוכרים בפרק ב' (פ"ג) תרומת מעשר לכיוכרים בשתי דוכים ולתרומה גבי' דוכים נושלת מן השדה על המוקף כביוכרים. ובגמ' דבני מערבא בפרק (א"ו) [ב"ב] דתרומות גדולה מעשר מלמדת שהמוקף מעשר נושלת מן המוקף ומניין שתרומת מעשר נושלת מן המוקף תלמוד לומר מעשרותיכם אפילו אחד מעשרותיכם ואחד בכלל; אלא סומכוס סבר לה כרבנן דאמר דבר שהוא משום שבות בזרע עליו בין השמשות. עיקר דלילה בהא בריתמא דבתרי פרקא (פי' לה) פליגי בה רבי ורבנן דאמרינן לא פליגי רבי ורבי אחאי דבבני חנניא נתנו באילו למעלה מי שפחים כר' חכמים אומרים בכל מקום שהוא לעולם אין עירובו עירוב:

הגהות וציונים

ב) [בפנינו בתוספתא איתא **אפפנים** וקמן (גליון:)]. ג) [רש"י גורס שמה אחל **תניא** רבי הודה אומר (גליון) וכ"ה בכתבי ובדפוסי"]. ד) בכתבי ובדפוסי' לא הוי עיכוב **לחידי**. ה) בכתבי' ודפוסי' הוי ש"מ: ו) **ה"ה בהניא** שנויה: ז) בדפוסי' ועצם קטן **נדחה** בפסיפתה, והיא הנוסחא הנכונה וכן פי' בפסוקים [ראה לקוטי רש"י (ר"ת)]. ח) ארוך עץ קבוע בקרקע ונתונים לתוכו כלים ואוכלים. ט) נ"ב"ע **אבר** (באה"מ).

שמערבין לגדול ביום הכפורים אמרו להן הכפורים אבל אמרו להן כשם שמערבין לגדול ביום הכפורים כך מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה ובית שמאי התם איכא סעודה הראויה מבעוד יום הכא ליכא סעודה הראויה מבעוד יום כמאן דלא כחנניה דתניא חנניה אומר כל עצמן של בית שמאי לא היו מודים בעירוב עד שיוציא ממטתו וכל כלי תשמישו לשם כמאן אזלא הא דתניא עירב בשחורים לא יצא בלבנים בלבנים לא יצא בשחורים כמאן אמר רב נחמן בר יצחק חנניה היא ואליבא דב"ש ולחנניה בשחורים הוא דלא יצא הא בלבנים יצא האמר עד שיוציא ממטתו וכלי תשמישו לשם הכי קאמר עירב בלבנים והוצרך לשחורים אף בלבנים לא יצא כמאן אמר רב נחמן בר יצחק חנניה היא ואליבא דבית שמאי: סומכוס אומר בהולין: ואילו לגזיר ביין לא פליג מאי טעמא אפשר דמתשיל אנזירותיה אי הכי תרומה נמי אפשר דמתשיל עילויה אי מתשיל עלה הדרא לטיבלא וליפרוש עלה ממקום אחר [ו] לא נחשדו חבירים לתרום שלא מן המוקף ולפרוש עלה מניה וביה דלית בה שיעורא ומאי פסקא אלא סומכוס סבר לה כרבנן [ז] דאמרי כל דבר שהוא משום שבות גזרו עליו בין השמשות. כמאן אזלא הא [ח] דתנן יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם מלא קומצו מנחה ומלא חפניו קטרת והשותה מלא לוגמיו ביום הכפורים ובמזון שתי סעודות לעירוב כמאן א"ר וירא סומכוס היא דאמר מאי דחזי ליה בעינן [ט] לימא פליגא אדרבי שמעון בן אלעזר דתניא [י] ר"ש בן אלעזר אומר [יא]מערבין לחולה ולזקן [יב] כדי מזונו ולרעבתן בסעודה בינונית של כל אדם תרגומא אחולה וזקן אבל רעבתן בטלה דעתו אצל כל אדם: [יג]ולכתן בבית הפרס: [יד] דאמר רב יהודה אמר שמואל [טו]מפה אדם בית הפרס והולך [טז] רבי יהודה בר אמי משמיה דרב יהודה אמר [יז]בית הפרס שנידש טהור: רבי יהודה אומר אף בית הקברות: תנא מפני שכול לחוץ ולילך בשידה תיבה ומגדל קא סבר אהל זרוק שמיה אהל ובפלוגתא דרבי תנאי [יח]דתניא הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל רבי [יט]מטמא רבי יוסי ברבי יהודה מטהר במאי קמיפלגי מ"ט [כ]אהל זרוק לאו שמיה אהל ומ"ט אהל זרוק שמיה אהל והא דתניא [כא] רבי יהודה אומר מערבין

העמים. מטמא בהאל: שידה. מלכבת מיט עגלה עשויה כקופסא מגדל. מטמא"ר: [כב] אהל זרוק לאו שמיה אהל. וכל שאינו אהל אינו מוקן: שמיה אהל. ומוקן, ובגולה שמקיעין שממוקח מ' סאה בלח שהם כוריים ביצה [כג], לפי קטנה כלי היא ומקבלת טומאה ולא מיחלא, וכ"ש דממני' כרבי שמעון לזו, ובין לרבי יהודה ובין לרבנן כסומכוס פליגי דזו [כד] דאמר מידי דמזי ליה למיכליה בההיא שעתא בעינן: מטמא

בסעודה ביומיה ול"ג גם ממידי דמזי להו בעינן שיעור סעודה ביומיה לאחן מכרכא שהכל נרכנן ב' שיעורין למזוא ולזקן ול"ג לפי מה שהוא מחם מטמא ממי לפפוחי ישהלא בתרומה מחולה ולזקן הוא דין דהוה מרגומא מחולה בסעודה בינונית ולא בשאר בני אדם דקתני רעבתן בטלה דעתו אצל כל אדם: **ולכתן בבית הפרס.** חבור, קרוין לכל תלמיד חכמים, וכן קורין למלמדי חכמים חבורים. וקראם בשם זה מפני שחבורתם זה לזה היא החבורת ואחותן מפני שהוא לשם שמים. **[ביהמ"ש למהדמ"ם, דמאי פ"ב מ"ג]** **ומאי סלקא.** כלומר מי פסק לחנא שלעולם לא הוי אלא שיעורה מצומצמת של תרומה ללמוחן ולינהנ שאין מערבין למחמכים בתרומה. **[הריטב"א]** **מגפה אדם בית הפרס.** לשיכן בקרא בית הפרס מחמה ומהשטיות ומקבר על כולו מעניין המרישה והשטיות. **[פיהמ"ש למהדמ"ם, אהלות פ"י]** פירוש שהיו שמחרים בר קבר, ואפילו חכמים דכל המקיים אחמה יש לחוש לעצם כשעורה שהמחרישה מלכיה אותו והיא מטמאה במגע. ובירושלמי פרכינן אם כן מאי שנא עצם כשעורה שלא יהא מטמא באהל כמו שהוא מטמא במגע. **[הריטב"א, ברכות יט:]** שעה אי אפשר לאכול בתרומה אלא בשעה שהוא מוקף לחולין כדי שלא יהא מפסיד מה שנתן לחולין. ואם תאמר אם כן מאי שנא מידי דמזי להו דמטמא אהל אפילו בשעה שאי אפשר לאכלו בתרומה אלא בשעה שהוא מוקף לחולין, לפי שהוא מזון לכל אדם ואי אפשר לאדם שיחיה בלא מזון, אבל שאר דברים שאינן מזון לכל אדם אלא לחולה או לזקן אפילו בשעה שהוא מוקף לחולין אינו מטמא אהל במגע. **[הריטב"א]** פירוש בשיש שם דרך קבועה לרבים, וכיון דליכא למיחש אלא לעצם כשעורה ניכר הנראה הלא אותו שכשעורה על ידי דרישת הרבים הוא נפחת משיעורו ושוב אינו מטמא אהל במגע. **[הריטב"א, ברכות יט:]**

שֶׁמְּעָרְבִין לְגָדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, לפי שהמאכל ראוי לקטן שאינו בר עונשין (רש"י), שמותר לו לכתחילה לאכול ביום הכיפורים (אגרות משה יו"ד א, ג, שזו כוונת רש"י), וקרוב למצוה להאכיל את הקטן ביום הכיפורים (קרן אורה), שהקטן אינו מצווה כלל על עינוי יום הכיפורים [ואין טעם ההיתר משום שיש 'פיקוח נפש' בתענית הקטן, שאין זו סיבה להתיר את העירוב, כשם שאין מערבים במאכלות אסורות, למרות שהותרו במקום פיקוח נפש]. אכן, במאכלות אסורות, אין מערבים, למרות שהם ראויים לגויים, משום שצריך שהמאכל יהא ראוי למי ששייך בתורת עירוב, וקטן שייך בתורת עירוב אף שאין מוזהר על כך, והראיה שאסור לספות לקטן (מרחשת א, יב בהע').

אִיכָּא סְעוּדָה הֲרָאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם, שמצינו שתי דעות (בגמ' להלן לח, ב) מתי השעה המדויקת שבה חל העירוב, האם בסוף היום של ערב שבת [או ערב יום הכיפורים], או בתחילת הלילה של שבת [או יום הכיפורים], ולדעת בית שמאי מוכרח שהעירוב חל בסוף היום, בעוד שמותר באכילה, והיינו קודם לזמן של 'תוספת יום הכיפורים' שאסור לאכול בו (רשב"א; ריטב"א, וראה להלן ד"ה כל דבר).

בֵּית שַׁמַּאי לֹא הָיוּ מוֹדִים בְּעֵרוּב וְכוּ'. שמצינו שני אופנים לקביעת מקום השביתה, או על ידי שהאדם מערב ברגליו, דהיינו שעומד בכניסת השבת במקום שבו רוצה לקנות שביתה, או על ידי שמניח שם מבעוד יום מזון שתי סעודות (וכמו שיתבאר להלן מט, ב), ובית שמאי נחלקו על שני האופנים האלו (רש"י ד"ה עירבו). ויש סוברים, שבית שמאי לא נחלקו אלא על האופן השני, של הנחת מזון מבעוד יום, אבל מודים הם באופן הראשון שמערב ברגליו (תוס' רי"ד).

עַד שֶׁיּוֹצִיא מִטָּתוֹ וְכָל כְּלֵי תַּשְׁמִישָׁיו לְשָׁם – שיניח במקום שביתתו את כל הכלים שידוע לו בכניסת השבת שיצטרך להם באותה שבת (ריטב"א), וכן יניח שם את כל הנצרך למאכלו באותה שבת, ואם כן בודאי אי אפשר לערב ביין לנזיר או בתרומה לישראל, ובהכרח שהתנא של הברייתא נחלק על חנניה (גאון יעקב).

עֵירַב בְּלָבָנִים וְהוּצַרְךְ לְשֶׁחוֹרִים – לבגדים שחורים שהיה ידוע בכניסת השבת שיצטרך להם באותה שבת (ריטב"א).

אִי הָכִי, תְּרוּמָה נַמִּי אֶפְשָׁר דְּמַתְּשִׁיל עִילָּוֵיהּ, על ידי שימצא פתח לתרומתו, שאילו היה יודע מה שיארע לא היה תורם, ומשום כך מתחרט על מה שתרם (רש"י, וכשיטתו להלן סד, ב, כמבואר ברש"ש כאן, וראה באר הגולה יו"ד רכח, כב).

לֹא נֶחְשְׁדוּ חֲבֵרִים וְכוּ', כלומר, שיש איסור בדבר, ונקט לשון 'לא נחשדו' אגב מקומות אחרים בגמ' שמתאימה בהם לשון זו (ריטב"א).

שֶׁלֹּא מִן הַמּוּקָּף, 'מוקף' היינו 'סמוך', שצריך שהתרומה תהא סמוכה לפירות שתורם עליהם (רש"י), ויש מפרשים 'מוקף' מלשון 'היקף', שהתרומה והפירות יהיו בתוך היקף מחיצות אחד (ראה דרך אמונה ציה"ל תרומות ג, רס).

כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת וְכוּ'. שמדרבנן אסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת (רש"י), משום שנראה כמתקן (רש"י ביצה ט, א; רמב"ם שבת כג, ט, ו-יד), או משום שנראה כמקדיש (רמב"ם שם, יד), ובזמן חלות העירוב בבין השמשות, כבר לא היה יכול להפריש תרומות ומעשרות, לפי שהעירוב חל בבין השמשות [בסוף היום או בתחילת היום הבא, כמובא לעיל (ד"ה איכא)], ולא קודם לכן [ואין זה דומה למבואר לעיל לענין יום הכיפורים, שיש סוברים שהעירוב חל בו מבעוד יום קודם תוספת יום הכיפורים, לפי שיום הכיפורים הוא יום האסור באכילה לכל, ובהכרח שיוקדם בו זמן חלות העירוב מאשר בשאר שבתות (בית מאיר)].

וטעמם של חכמים שמערבים בתרומה, למסקנת הגמ', יכול להתפרש בשני אופנים, או שהוא משום שיכול להישאל עליה ולחזור ולתקנה מיניה וביה בבין השמשות, שלדעתם לא גזרו על שבות בבין השמשות, או משום שלדעתם די בכך שהתרומה ראויה לכהנים (ריטב"א). ומצד הטעם השני ניתן לערב אף בתרומה בשיעור מצומצם של שתי סעודות, שאינו יכול לתרום עליו מיניה וביה (ראה תוס' רעק"א, שמסתימת דברי חכמים מוכרח שסוברים שמועיל אף בשיעור מצומצם, וכטעם השני).

ונמצא, שיש בענין זה ארבע דעות: [א] לבית שמאי אליבא דחנניה, צריך להוציא למקום העירוב את כל כליו. [ב] לבית שמאי [בברייתא הראשונה], צריך לערב במאכל המותר בפועל למערב עצמו. [ג] לסומכוס, די בכך שיהא יכול להיות ראוי למערב על ידי שאלה. [ד] לבית הלל, די בכך שהמאכל ראוי לאחרים (גאון יעקב). ■ להלכה, מערבים בדבר הראוי לאכילה לאחרים, כגון יין לנזיר ותרומה לישראל [כדעת בית הלל] (שו"ע או"ח שפו, ח), אבל בזמן הזה, שאין הכהנים אוכלים בתרומה משום טומאה, אין מערבים בה (משנ"ב שם).

וְהַשּׁוֹתֶה מְלֹא לוּגְמָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שאיסור עינוי ביום הכיפורים תלוי בישוב הדעת, ששיעורו משתנה לכל אדם כפי מלוא לוגמיו שלו [ואילו לענין אכילה יש שיעור קבוע של ככותבת לכל העולם, שכך ידוע לחז"ל שכל העולם מתיישבת דעתם בשיעור זה] (גמ' יומא פ, ב).

תַּרְגּוּמָא אַחוֹלָה וְזָקֵן, שהולכים בהם להקל לפי סעודתם המועטת (רש"י), והוא הדין באדם בריא שסעודתו מועטת, כל עוד שאינו בגדר 'בטלה דעתו אצל כל אדם' (גאון יעקב). ויש שהוסיפו, ששיעור עירוב לחולה וזקן, תלוי במחלוקת חכמים וסומכוס, שלדעת חכמים מערבים לחולה ולזקן גם במאכלים שאינם יכולים לאוכלם במצבם, שהרי לדעת חכמים מערבים לאדם גם באוכל שאינו ראוי אלא לאחרים, ובמאכלים אלו בהכרח לשער כאכילתו של הבריא, ואגב זה השוו את המידות וקבעו שלעולם ישערו כאכילת הבריא, ואילו לדעת סומכוס שאין מערבים לאדם אלא במאכל הראוי לו, מערבים להם בשיעור הראוי למאכלם (תוס' ד"ה תרגומא בתי' ראשון, ותוס' רא"ש).

אֲבָל רַעֲבָתָן בְּטֵלָה דַּעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם. ■ להלכה, מקילים בשיעור עירוב, לרעבתן כשיעור אכילת אדם בינוני, ולחולה ולזקן כשיעור אכילתם [כדעת רבי שמעון בן אלעזר] (שו"ע או"ח תט, ז, ע"פ משנ"ב שם), ויש המצדדים להחמיר, שלחולה ולזקן מערבים בשיעור שתי סעודות של אדם בריא [כדעת חכמים לתי' הראשון בתוס'] (ביאה"ל שם, בשם האחרונים). אמנם, במאכלים שאין הזקן והחולה יכולים לאוכלם במצבם, לכל הדעות מערבים להם בשיעור שתי סעודות של אדם בריא (ביאה"ל שם).

וּלְכֹהֵן בְּבֵית הַפְּרָס. הקדמה. לאחר שנתבארו סוגי המאכלים הראוים לעירוב, ממשיכה הגמ' לדון במקום שבו צריכים להניח את העירוב, שכיון שבמקום זה הוא קונה את שביתתו, צריך שיוכל להגיע אליו (כמבואר להלן לב, ב). ומחלוקת חכמים וסומכוס [דלעיל, לענין מאכל הראוי לאחרים] שייכת גם בנדון זה, שלדעת

■ המשך במילואים עמ' 112

הֵיכִי אָזִיל, בְּשִׁירָה תֵּיבָה וּמִגְדָּל, לרווחא דמילתא נקט כן, כלומר, שאפילו לבית הקברות [שהנכנס אליו בדרך כלל נוגע בקברים או מאהיל עליהם, ונטמא מדאורייתא (רדב"ז ממרים ג, יג; משנ"ב תט, ו)] יכול להיכנס על ידי אהל זרוק, וכל שכן בקבר יחידי, שיכול להתקרב אליו בלא אהל כלל (רש"י). ואף שארבע אמות סביב הקבר [-תפוסת הקבר] מטמאות מדרבנן, אין הכהנים מוזהרים על טומאה זו (תוס' רא"ש), ויש מפרשים, שהכהנים מוזהרים על טומאה זו, אולם כיון שאין איסורה אלא מדרבנן משום הרחקה, יכול להתקרב על ידי שידה תיבה ומגדל גם לדעת הסוברים שאהל זרוק אינו נחשב אהל, שדי בכך להרחקה (תוס' ד"ה היכי). ויתכן שההיתר הוא אפילו במגדל שאין בו שיעור אהל [שאין בו ארבעים סאה], שסוף סוף הוא משמש כהרחקה (ביאה"ל שם, א). ■ להלכה, אסור לכהן להתקרב לתוך ארבע אמות של קבר [כדעת תוס'] (שו"ע יו"ד שעא, ה, וראה שם פרטים נוספים).

וְהֵיכִי מַיְיתֵי לָהּ – איך יטול בשבת את התרומה מעל גבי הקבר לאוכלה, שאסור לכהן להושיט את ידו על גבי קבר, שהמאהיל על קבר נטמא בטומאת מת החמורה (רבינו יהונתן), וכן אינו יכול למשוך אליו את התרומה באמצעות כלי, שהרי לאחר שהכלי יטמא בטומאת אב הטומאה כשיאהיל על הקבר, יחזור ויטמא את הכהן בטומאת ראשון לטומאה, ולא יוכל לאכול את התרומה (רש"י וריטב"א) [אולם אין איסור בעצם הדבר שהכהן נטמא בטומאת ראשון לטומאה (ר"ן)].

דְּמַיְיתֵי לָהּ אֲחוֹרֵיהּ – שיקח כלי שחודו [-עביו] פחות מטפח, ויטול את התרומה מהקבר כאשר החוד כלפי מעלה, כך שגם אם רוחב הכלי טפח, מכל מקום כיון שהוא מוטה על חודו, אין כאן אהל טפח (רש"י, ע"פ רש"ש).

■ להלכה, כהן יכול ליטול את עירובו מעל הקבר, כשיתקרב לשם בשידה תיבה ומגדל ויטול את העירוב על ידי כלי עץ שאינו מקבל טומאה ואין בו רוחב טפח (ביאה"ל תט, א, בשם המג"א, וראה שם בשיעור המגדל. וראה עוד שם פרטי הדין בזמן הזה שכולנו טמאי מתים, ובמהדו' דרשו שם הע' 4).

קָסָבְרֵי אָסוּר לִקְנוֹת בֵּית בְּאִיסּוּרֵי הֲנָאָה, שהמצבה שבונים על גבי קבר אסורה בהנאה (שעה"צ תט, א, וראה שם לגבי רגבי עפר בקברים ללא מצבה). אכן, זהו טעמם של חכמים רק בדין זה של הנחת עירוב בקבר יחידי, אבל מה שאסרו במשנה לכהן ליתן עירובו בבית הקברות, היינו כשמניח את העירוב בין הקברים, שבאופן זה אין איסור הנאה, ולא נאסר אלא משום הטומאה [כמבואר בסוגית הגמ' לעיל] (תוס' רבינו פרץ).

אֵין מְעָרְבִין אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה. ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח תנו, א, וראה שם גדר המצוה לענין זה).

מִצְוֹת לַאו לְיֵהָנוֹת נִיתְּנוּ, שההנאה שדנים עליה בסוגיה היא בעצם קנין העירוב, וקנין העירוב נחשב למצוה כיון שעשייתו היא לצורך מצוה. אמנם, ההנאה שתהיה לו בכך שבפועל יוכל ללכת בשבת עד לסוף אלפיים אמה ממקום הנחת העירוב, אינה הנאה ישירה מהקבר, ולא נאסרו איסורי הנאה אלא בהנאה ישירה. ומטעם זה מובן מה שמותר לו ללכת בשבת אפילו לדבר הרשות [כדין כל עירוב שנעשה לדבר מצוה, שמתיר את ההליכה גם לדבר הרשות (ראה הגהות אשר"י להלן ח, א)], שההליכה בפועל אינה צריכה להיתר של 'מצוות לאו להנות ניתנו' (שו"ת אבני מילואים כא, ע"פ ריטב"א סוכה לא, ב).

ומטעם זה מובן ההיתר גם לדעת הסוברים שהכלל של 'מצוות לאו להנות ניתנו' אינו מתיר לקיים מצוות דרבנן באיסורי הנאה דאורייתא, שכיון שההנאה היא בעצם קנין העירוב, הרי שכלפי הדאורייתא אין זו הנאה כלל, וכלפי הדרבנן, קיום המצוה מדרבנן מתיר הנאה זו שהתחדשה רק מחמת הדין דרבנן [אמנם אילו היתה ההנאה במה שבפועל יוכל ללכת בשבת, הרי זו הנאה גמורה, ולדעה זו אין לקיים מצוות דרבנן באיסורי הנאה דאורייתא] (קהלות יעקב עירובין יא, ע"פ האבני מילואים הנ"ל ותורת רפאל נט).

וּמַר סָבַר נִיחָא לֵיהּ דְּמִנְטָרָא, ואפילו בדיעבד אין עירובו עירוב (רמב"ם עירובין ו, יז), שכיון שעבר על איסור בהנחת העירוב, קנסוהו שלא יחול העירוב (קרן אורה לעיל ל, ב; חזו"א או"ח צו, ל בפי' הראשון).

דְּאִי אִצְטְרִיךְ אָכִיל לֵיהּ. ■ להלכה, הנותן עירובו על מצבה שבבית הקברות, האסורה בהנאה, אינו עירוב [כדעת רבנן], אבל יכול ליתנו במקומות המותרים בהנאה, כגון בקרקע שעל גבי קבר שאין עליו מצבה, וכל שכן על קרקע שבין קבר לקבר (שו"ע או"ח תט, א ומשנ"ב שם, ב). ויש מתירים להניח את העירוב על גבי מצבה, שאין זה נחשב הנאה האסורה [כדעת רבי יהודה], ובשעת הדחק יש להקל [וכל זה בישראל, שאילו בכהן אסור משום טומאה, כמובא לעיל (ע"א)] (ביאה"ל שם).

מַשְׁנָה. וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וכן במעשר שני בירושלים קודם פדיון, שאפשר לאוכלו שם (רמב"ם עירובין א, טו).

וְהַכֹּהֲנִים בְּחַלָּה, המותרת להם באכילה, וכן מותר לישראל לערב בחלה, לדעת חכמים [לעיל (כו, ב), החולקים על סומכוס ומתירים לערב בתרומה הראויה לכהנים], ונקטה המשנה 'כהנים' משום שהחלה מצויה אצלם (רא"ש בפי' ראשון), ויש מפרשים, שמשנתנו כדעת סומכוס, שאין מערבים בחלה ובתרומה אלא לכהנים (תוס' רבינו פרץ). ■ להלכה, בזמן הזה, אין מערבין בחלה שהופרשה בארץ ישראל, שהרי אסורה באכילה אף לכהנים, שכולנו טמאי מתים, אבל בחלת חוץ לארץ, מערבים, שמעיקר הדין היא מותרת באכילה לכהן שטבל לקריו (משנ"ב שפו, מז, ושעה"צ שם).

אֲבָל לֹא בְּטֶבֶל וְכוּ'. על אף שיכול להתירו באכילה על ידי הפרשת תרומות ומעשרות, המותרת בבין השמשות לדעת רבי, אין מערבים בו מטעם 'הואיל וראוי לתקנו' כדרך שאמרו שמערבים ביין לנזיר הואיל ויכול להישאל, שאין אומרים 'הואיל' אלא בדבר המותר באכילה למקצת אנשים כבר עכשיו, כמו יין שמותר לשאינם נזירים (תוס' לעיל ל, ב ד"ה ולפרושו).

וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, אף שיכול להתירם באכילה על ידי פדיון (רש"י), שאין אומרים 'הואיל' בדבר שעתה אסור לכולם (תוס' רי"ד, וכסברת תוס' הנ"ל), ומטעם זה גם אין אומרים 'הואיל' ויכול להישאל על ההקדש (תוס' הנ"ל).

גְּמָרָא. מִיגּוֹ דְּאִי בָּעֵי מַפְקַר לְהוּ לְנִכְסֵיהּ וְכוּ'. שפירות דמאי אינם נחשבים כמאכל האסור באכילה, כיון שאיסור דמאי נחשב לאיסור קל, שניתן להתירו על ידי הפקרת הנכסים, ולכן מועיל ה'מיגו' גם לדעת הסוברים שאסור להפקיר נכסיו בשבת וביום טוב [שאין הכוונה בזה שנחשב ראוי משום ש'בידו' להתיר את האיסור ויהיה ראוי בפועל, אלא שהאיסור עצמו הוא איסור קל כיון שניתן להתירו, ולכן אינו מחשיב את המאכל לבלתי ראוי] (עמק ברכה עמ' צח, ודרך אמונה בביהכ"ל מעשר שני ה, יב, וראה שער המלך לולב ח, ב שפירש את הסוגיא באופן מחודש).

דְּתָנֵן מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי, שלפי שהעניים מחזרים גם על פתחי עמי הארצות, הקלו עליהם שיוכלו לסמוך על עיקר הדין שרוב עמי הארץ מעשרים הם (רש"י שבת קכז, ב). ועוד, שהקלו על נותני צדקה, שיוכלו ליתן מן הדמאי (רמב"ם פיה"מ דמאי ג, א).

מסורת הש"ם
עם הוספות

א) ר"ה כח., ב) לקמן פב., ג) [לקמן עח:], ד) ברכות מז. שבת קכז: פסחים לה: סוכה לה:, ה) דמאי פ"ג מ"א לעיל יז:, ו) עי' רש"ש, ז) דף פב., ח) סוכה שם ע"ב, ט) [כדאיתא סוטה מד.], י) דף טו:, כ) פרשתא ו ה"ד, ל) עי' תו"כ זבים פ"ב ה"ד, מ) שבת דף פג:, נ) שבת דף לד ע"א.

גליון הש"ם

גמ' מכלל דר"י סבר מותר מצות לאו ליהנות. עי' לקמן דף עח ע"ב תוס' ד"ה אפילו: תוד"ה ומ"ם אהל זרוק וכו' ורשב"א מפרש דלתות. עי' טורי אבן חגיגה דף כה ע"א ד"ה הא מני רבי היא: ד"ה היכי אזיל וכו' דלא הויא אלא הרחקה. עי' ב"ב דף קא ע"א תוס' ד"ה ומו:

הגהות וציונים

א] בכמה דפו"ר (בגמ' וברש"י) אחודיה, וכ"ה בריטב"א (עיי"ש), והמהרש"ל (דפו"ר) שהגיה כן ברש"י בודאי שהגיה כן גם בגמ' אלא שהמדפיסים לא דקו בתריה ונשמט מהם (דק"ס), ובכת"י אחודה, וע"ע רש"ש ובילקוט מפרשים (ועי' ביפה עינים): ב] בדפו"ר לך, ולפנינו ע"פ המהרש"ל: ג] צ"ל אחודיה (מהרש"ל בדפו"ר) וכ"ה בכת"י ודפו"ר (ועי' אות א): ד] צ"ל אחודיה (גליון) ועי' לעיל: ה] [צ"ל ורשב"ם] (גליון) פירש התם [בב"ב שם סוד"ה לעולם ר"א] (וע"ע תוס' שם ד"ה ושאני):

רבינו חננאל

[נדפס בסוף המסכת]

משנת ראשונים

או שנילושה במי פירות. כגון מי תותין ורמונים ושאר, ואילו יין ושמן מכשירין הן כדאיתא בפ"ק דפסחים, ושלא כפירוש ר"ח ז"ל. [הריטב"א]

והיכי מייתי לה. דהא כי נקיט לה בשום כלי מטמא הכלי באהל המת ואע"פ שאין בו פותח טפח, דלטומאת עצמן בכל שהן כדאיתא במסכת אהלות (פט"ו מ"א) גבי [האיכר] עובר ומרדע על כתפו ומייתי לה בפ"ק דשבת (יז.), וחוזר הכלי ומטמא את [האדם] ולא חזיא [ליהן] לאכילה. [הריטב"א]

ומר סבר ניחא ליה דמינטרא. ואע"ג שאין לו הנאה במאי דקנה תמן ביותו למיזל לדבר מצוה, הא קא מהני כד מנח ריפתא דעירובא התם ומינטר התם והיכי מצטריך ליה אכיל ליה. [הריטב"א]

ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו. אי קשיא נימא מיגו דאי בעי פריק להו ואע"ג דלא פרקינהו יהא עירוב כדאמרן גבי יין דנזיר תשובה כל מידי דחזי לאחריני ולדידיה לא חזי אמרינן בי' הואיל כגון גבי יין לנזיר ותרומה לישראל וחשבי' להו ע"י הואיל דחזי נמי לדידיה, אבל מידי דלא חזי אפילו לאחריני לא אמרינן ביה הואיל ובדמאי דאמרינן הואיל, משום דחזי לאחריני לאכסניא ולעניים, א"נ אין מחללין בין השמשות. [תוספות רי"ד]

עין משפט
נר מצוה

נד א מיי' פ"ו מהל' עירובין הלכה יז טוש"ע א"ח סימן תט סעיף א:
נה ב מיי' פ"א מהלכות עירובין הלכה טו:

רב נסים גאון

בית הפרס. כבר פירשנוהו קודם לכן וה"נ עצם כשעורה שמטמא כבר פירשנוה קודם לכן במסכת שבת: שנילושה במי פירות. עיקרו הוא שאמר הכתוב (ויקרא יא) מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים יטמא וכך פירשוהו (תורת כהנים) אין לי אלא מים הטל והיין והשמן והדם הדבש והחלב מניין ת"ל וכל משקה יכול מי תותים ומי רמונים ושאר כל מיני פירות שיש להם שם לווי ועוד ממה שאמר הכתוב אחר כן וכי יותן מים על זרע ואמרו בפירושו הרי זה בא ללמד על השרץ שלא יטמא את הזרעים אלא לאחר הכשר מים מניין לעשות שאר משקין כמים ת"ל מים מים אמורין למעלה ומים אמורין למטה מה מים אמורין למעלה עשה בהן שאר משקין כמים אף מים האמורין למטה נעשה בהן שאר משקין כמים וזו ראיה על כל המשקין שנידונין בהכשר מים ומאי היא ז' המשקין כמו שפירשום בכאן כך פירשום עוד במשנת מכשירין בפ' ו' (משנה ד) ז' משקין הן הטל והיין והשמן והדם וחלב ודבש דבורים ואמרו תולדות למים היוצא מן העין ומן האוזן ובתוספתא שבת (פרק ט) גרסי מניין לדם שהוא משקה שנא' (במדבר כג) ודם חללים ישתה ומניין ליין שהוא משקה שנאמר (דברים לב) ודם ענב תשתה חמר מניין לדבש שהוא משקה שנאמר (שם) ויניקהו דבש מסלע מניין לשמן שהוא משקה שנאמר (ישעיה כה) משתה שמנים משתה שמרים מניין לחלב שהוא משקה שנאמר (שופטים ד) ותפתח את נאד החלב ותשקהו מניין לטל שהוא משקה שנאמר (שם ו) וימץ טל מן הגזה מלא הספל מים מנין לדם לדה שהוא משקה שנאמר (ויקרא כ) מקור דמיה ואומר (זכריה יג) ביום ההוא יהיה מקור נפתח מנין לדמעת עין שהוא משקה שנאמר (תהלים פ) ותשקמו בדמעות שליש ואומר (ירמיה ט) ועפעפינו יזלו מים כל אלו שכתובין הם שקרויים משקה אבל מי פירות יצאו מכלל אלו המשקין ואינם מכשירין את הזרעים לטומאה ואיתא נמי בתוספ' מכשירין (פרק ג) מי פירות מטמאין ולא מכשירין ובתו' עוקצים עיסה שנילושה במי פירות טהורה שאין לך שמחזיר לאוכלין אלא משקין ובמס' חלה (פ"ב משנה ב) עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה ונאכלת בידים מסואבות ובמס' תרומות (פי"א מ"ב) נמי שנינו וחז"ב תאנה ותאכל ניקודים או קליות או תלוש במי פירות ואיתא נמי בתלמוד בכורות בפרק הלוקח בהמה (כב) ובב"ב לא יחפור (יט) איתא מדאקשינן ותיפוק ליה דהוה ליה דבר שהוא מקבל טומאה ואינו חוצץ ופרקינן בשנילושה במי פירות: היכי מייתי לה בפשוטי כלי עץ דלא מקבלי טומאה. עיקר דילה במשנה במס' כלים בפ"ב כלי עץ וכלי עור כלי עצם כלי זכוכית פשוטיהם טהורין ומקבליהן טמאים ובתוס' שחיטת חולין (פ"א) גולמי כלי עץ טמאים ופשוטיהן (טמאין) [טהורין] ואיתא בסוף גמ' דהכל שוחטין (דף כה): עיקר דברי רבא לאו ליהנות ניתנו. במס' ר"ה בפ' ראוהו ב"ד (דף כח) ובמס' חולין בפ' כיסוי הדם (דף פט) בסופו ועיקר דברי רב יוסף אין מערבין אלא לדבר מצוה בתחילת פ' כיצד משתתפין (פב):

מערבין לכהן טהור בתרומה טהורה בקבר היכי אזיל בשידה תיבה ומגדל והא כיון דאחתא איטמיא לה בשלא הוכשרה או שנילושה במי פירות והיכי מייתי לה בפשוטי כלי עץ דלא מקבלי טומאה והא קא מאהיל דמייתי לה אחוריה[א] אי הכי מ"ט דרבנן קסברי אסור לקנות בית באיסורי הנאה °מכלל דר' יהודה סבר מותר קסבר מצות לאו ליהנות ניתנו אלא [א]הא דאמר רבא מצות לאו ליהנות ניתנו לימא כתנאי אמרה לשמעתיה אמר לך רבא אי סבירא להו[ב] דאין מערבין אלא לדבר מצוה דכולי עלמא מצות לאו ליהנות ניתנו והכא בהא קמיפלגי מ"ס אין מערבין אלא לדבר מצוה ומ"ס מערבין אפילו לדבר הרשות אלא הא [ג]דאמר רב יוסף אין מערבין אלא לדבר מצוה לימא כתנאי אמרה לשמעתיה אמר לך רב יוסף דכולי עלמא אין מערבין אלא לדבר מצוה ודכולי עלמא מצות לאו ליהנות ניתנו ובהא קמיפלגי מ"ס [ד]כיון דקנה ליה עירוב לא ניחא ליה דמינטרא ומ"ס [א]ניחא ליה דמינטרא דאי איצטריך אכיל ליה:

מתני' [ב]מערבין בדמאי ובמעשר ראשון שנטלה תרומתו ובמעשר שני והקדש שנפדו והכהנים בחלה [ובתרומה] אבל לא בטבל ולא במעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו: **גמ'** [ה]דמאי הא לא חזי ליה מיגו דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזו ליה השתא נמי חזי ליה [ו]דתנן מאכילין את העניים דמאי ואת

רש"י

מערבין לכהן טהור בתרומה טהורה בקבר. וכ"ש בחולין דאי נמי מיטמו חזו ליה[ו], אלא אפי' בתרומה דאי מטמאה לא חזיא ליה אפשר למיעבד תקנתא כדמפרש ואזיל, ודוקא נקט טהור בטהורה, אבל בטמאה לא דלא חזיא ליה לא לכהן טמא ולא לכהן טהור, וכהן טמא בטהורה נמי לא דלא חזיא ליה: היכי אזיל בשידה תיבה ומגדל והא כיון דאחתא מיטמיא ליה. כלומר נהי דלר' יהודה אפילו בבית הקברות איכא תקנתא למיזל בשידה תיבה ומגדל וכ"ש קבר יחידי שיכול לעמוד אצלו, אלא מיהא תרומה מכי אנחה התם מטמיא באהילו של קבר: במי פירות. שאין מכשירין: והיכי מייתי לה. לאוכלה, דהא רבי יהודה ראוי לאוכלו בעי מדנקט טהור בטהורה ולא אכשר טמא בטהורה משום דחזיא לאחריני, ועוד מדתני במתניתין לחוץ ולאכול: בפשוטי כלי עץ דלא מקבלי טומאה. אבל במידי דמקבל טומאה לא, דה"ל כלי טמא מת שהוא אב הטומאה דמיטמא מחמת אהל ומטמא ליה לאדם, וטמא אסור בתרומה טהורה וקאי עליה במיתה, ואע"ג דלית בה פותח טפח דמייתי ליה אחוריה[ב] כדמפרש לקמן, קי"ל (שבת דף יז.) בי"ח דבר שכל המטלטלין מביאין את הטומאה על עצמן כשהאהילו על מת בכל שהן ומטמא ליה אדם האוחזו ותו לא חזיא ליה תרומה: והא קא מאהיל. קס"ד כשיש בכלי פותח טפח או בהקיפו טפח, וגזרו על האדם הנושא בעוני המרדע ביליאות השבת (שם): דמייתי ליה אחוריה[ג]. דכלי שאין בתודו טפח לאו אהל הוא: אי הכי מ"ט דרבנן. בקבר יחידי, נהי דאיפלגו במתניתין בבית הקברות דלא סבירא להו דתיהוי מחילה באהל זרוק, אבל הכא יכול לעמוד על שפתו ויביאנו אצלו: אסור לקנות בית באיסורי הנאה. בקבר, והא הנאה היא דמישתרי ביה למיפק חוץ לתחום, וכל תשמישי המת אסורין בהנאה דנפקא לן בסנהדרין (דף מז:) מותמת שם מרים וגמר שם שם מעגלה ערופה, ואפילו בישראל נמי אסרי רבנן, והא דתני כהן להודיעך כחו דרבי יהודה: מצות לאו ליהנות נתנו. ואין מערבין אלא לדבר מצוה ללכת לבית האבל או לבית המשתה כדלקמן[ז]: הא דרבא. במסכת ר"ה (דף כח.) תוקעין בשופר של עולה: רבנן סברי מערבין אפילו לדבר הרשות. והלכך הנאה היא: הא דרב יוסף. בכילד משתתפין (דף פב.): כיון דקנה ליה עירוב. בין השמשות תו לא איכפת ליה בנטירותא, ועד קניית עירוב אי נמי ניחא ליה לאו הנאה היא דמשום מצוה הוא: **מתני'** בדמאי. בככר שלקחה מעם הארץ ולא הפריש ממנה דמאי: ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו. ואע"ג דמאי פריק להו, השתא מיהא לא מפרק: **גמ'**

אכסניא

תוספות

קתני בברייתא דמייתי בנזיר בפרק כהן גדול (דף נה.) ר' יוסי ברבי יהודה אומר תיבה שהיתה מלאה כלים זרקה באהל המת טמאה ואם היתה מונחת טהורה וא"ת למ"ד אהל זרוק לא שמיה אהל מה היו מועילים דלתות שתחת התינוקות מפני קבר התהום כדאמר בפרק הישן (סוכה ד' כא.) הא אהל זרוק הוא ואומר ר"ת שיסבור שלא היו מביאין דלתות אלא שוורים שכריסם רחבה כדא"ר יהודה התם והשוורים רחמנא קרינהו אהל דכתיב ובעצמות וגידים תסוככני[ח] (איוב י) °ורשב"א מפרש דלתות על גב שוורים לכ"ע הוי אהל דתנן באהלות (פ"ו מ"א) אדם וכלים נעשים אהל לטמא אבל לא לטהר פירוש מביאין טומאה ואין מפסיקין בין טומאה שתחתיהם לכלים שעליהם ולא מיירי באדם וכלים שעושים עצמן אהלים אלא כדמפרש התם כגון נדבך של אבנים או דלתות על האדם או על הכלים אפילו כלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה ומשמע דסבר דאהל זרוק לא שמיה אהל דאי שמיה אהל כשנתן הנדבך על גבי הכלים אמאי לא יהיה חשוב אהל להפסיק והא כלי עצמו נעשה אהל להפסיק כשאינו מקבל טומאה כגון שידה תיבה ומגדל למ"ד שמיה אהל וקתני סיפא נתון על גבי אבנים שאינם כלים או על דבר שיש בו רוח חיים דומיא דשוורים בפרק הישן (סוכה ד' כא.) טומאה תחתיו כלים שעליו טהורין כו' משמע דבענין זה הוי אהל לכ"ע: **היכי** אזיל בשידה תיבה ומגדל. פירש נהי דלר' יהודה איכא תקנה אפילו בבית הקברות על ידי שידה תיבה ומגדל ובקבר יחידי נמי שגזרו[ט] שתופס ד' אמות סביביו משום הרחקה כ"ש דמצי אזיל בשידה תיבה ומגדל ולקמן פריך מאי טעמייהו דרבנן בקבר יחידי נהי דבבית הקברות גדול לא הוי אגילה הכא °דלא הויא אלא הרחקה אמאי פליגי הא מצי אזיל בשידה תיבה ומגדל דאין לך הרחקה גדולה מזו:

בשלא הוכשרה. ולספרים דגרסי או שנילושה במי פירות ה"פ בשלא הוכשרה כגון שעירב בפירות או בפת שנילושה במי פירות: **בפשוטי** כלי עץ. משמע דלא מקבלי טומאה אפילו מדרבנן וכן תנן במס' כלים (פ"ב מ"א) ומייתי לה בפ"ק דשבת (ד' טו.) כלי עץ וכלי זכוכית פשוטיהם טהורים ומקבליהם טמאין וע"כ פשוטין טהורים אפי' מדרבנן דכלי זכוכית אפילו יש להן בית קבול אין להן טומאה אלא מדרבנן כדאמר בשבת[י] וכן משמע בכמה דוכתי דטהורין פשוטי כלי עץ אפי' מדרבנן וקשה דבהמוכר בית (ב"ב דף סו.) אומר שאני פשוטי כלי עץ דמדרבנן גבי דף של נחתומין והתם לא איירי בהנך דחזו למדרסות דהנהו מקבלי טומאה דאורייתא דכל המטמא מדרס מטמא טומאת מת כדילפינן בב"ק פ"ב (דף כה.) ק"ו מפכים קטנים ורשב"א[ה] פירש התם דאין לחוש כיון דמסקנא לא קיימא הכי דמוקי לה בדף של מתכת ור"י מפרש דכלי עץ שהם רחבים כעין דף וראוי להניח עליהם ספלים גזרו רבנן עלייהו טומאה משום דדמו למקבלי כלי עץ אבל פשוטי כלי עץ שאינם רחבים טהורין אפילו מדרבנן וי"מ דדף של נחתומים וכיוצא בזה שהם שימושי אדם ותשמשין שימושי אדם גזרו רבנן בהן טומאה כדמוכח בתורת כהנים בפרשת ביום השמיני[כ] דממעט סולם וקולב מכלי עץ ולא כל כלי עץ ומרבה שולחן וטבלא ודולבקי מכל וקאמר ומה ראית ת"ל שק מה שק מיוחד שהם תשמישי אדם ותשמשי תשמישי כו' וע"כ כשאין ראוין למדרס איירי מדלא נקט כסא ומטה ועוד דמוכל המשכב[ל] ה"ל לרבויינהו וכשאין להן בית קבול נמי איירי מדלא קאמר מה שק מיטלטל מלא וריקן אלמא מקבלי טומאה מדרבנן ואף על גב דדריש מקרא אסמכתא בעלמא הוא ועיקר דרשה דרשינן[מ] למה שק מיטלטל מלא וריקן וכמה מדרשות יש בת"כ דהוי רק אסמכתא ותדע דבפרק שתי הלחם (מנחות דף נו:) אמר רבי יוחנן לדברי האומר מסגרת למטה היתה פי' ברגלים ולא בשולחן טבלא המתהפכת טמאה כדדרשינן מעל השולחן הטהור מכלל דאיכא שהוא טמא ולדברי האומר למעלה היתה טבלא המתהפכת תיבעי לך דשל מקדש מקבל טומאה לפי שיש לו בית קיבול וצריך קרא דהטהור מכלל שהוא טמא שהיו מגביהין אותו לעולי רגלים שלא תאמר עשוי לנחת הוא והשתא אמאי תיבעי תיפשוט מדרשה דת"כ אלא ש"מ אסמכתא בעלמא היא כדפרישית והא דמשמע התם דטבלא המתהפכת עדיפא לקבל טומאה דאורייתא מאשר פשוטי כלי עץ היינו כדפ"ה משום דראוי להשתמש מב' לדדין:

דמאי הא לא חזי ליה. נראה דלסומכוס דווקא פריך דלרבנן אף על גב דלא חזי ליה הא חזי לעניים ואם תאמר ולסומכוס הא חזי ליה דמצי לאפרושי מיניה וביה אפילו לרבנן דרבי דספק חשיכה מעשרין הדמאי[נ] ויש לומר דמשמע ליה מתניתין אפילו ליכא אלא שתי סעודות מצומצמות דמסתמא מתניתין איירי בכל ענין ולעיל (דף ל:) נמי דפריך מאי פסקא משום דמשמע ליה דמתניתין איירי אפילו ביתר משתי סעודות ומיהו בפרק מפנין (שבת דף קכז:) פריך נמי הכי גבי טלטול ומשני כי הכא מיגו דמפקר כו' והתם הוה מצי למימר דחזי לעניים אלא משום דהתם מיבעי ליה לשנויי כי הכא ובפרק כל שעה (פסחים דף לה:) ובפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מז.):

רשב"א

ר"ה בפ' ראוהו ב"ד (דף כח) ובמס' חולין בפ' כיסוי הדם (דף פט) בסופו ועיקר דברי רב יוסף אין מערבין אלא לדבר מצוה בתחילת פ' כיצד משתתפין (פב):

עין משפט
נר מצוה

נו א מיי' פ"ג מהל' תרומות הל' יג טור י"ד סימן שלא:
נז ב ג מיי' פ"ו מהל' עירובין הלכה כב סמג עשין א טוש"ע א"ח סימן שפו סעיף ח:
נח ד מיי' פ"ו מהל' עירובין הלכה טז סמג שם טוש"ע א"ח סי' שפו סעיף י:
נט ה ו מיי' פ"ו שם הלכה כב סמג שם טוש"ע א"ח סימן שפו סעיף ה:
ס ז מיי' פ"ד מהלכות תרומות הלכה ו:

רבינו חננאל
[נדפס בסוף המסכת]

תורה אור השלם
א) וְאֶל הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְיָ מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר: [במדבר יח, כו]
ב) כֵּן תָּרִימוּ גַם אַתֶּם תְּרוּמַת יְיָ מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת יְיָ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן: מִכֹּל מַתְּנֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל תְּרוּמַת יְיָ מִכָּל חֶלְבּוֹ אֶת מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ: [במדבר יח, כח-כט]
ג) וְנָתַתָּה בַּכָּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: [דברים יד, כה]

משנת ראשונים

אמר רב הונא תנא בית שמאי אומרים. וא"ת רב הונא דברי בית שמאי אתא לאשמועינן דאי משום בית הלל הא איכא סתמא אחריתי, וי"ל דאתא לאשמועינן דאי משכחת סתמא אין מאכילין בית שמאי היא ואינה הלכה. [הריטב"א, ברכות מז.]

לא צריכא שהקדימו בשבלין, כל לא צריכא הכי פירושו לא נצרכה הא דפלוני אלא לכהאי גוונא וכו', והגמ' קצר בלשונו השמיטו אלא וכו'. וראיתי מי שמפרש ומחלק הלשון ואומר לא כלומר לאו פשיטא אנו מפרשים כך, וכפי' הראשון הוא שיטת [רבותינו האשכנזים].
[הליכות עולם שער שני פרק א]

ומה ראית. פי' רבינו מאיר דמסתבר טפי לחיובי הקדימו בשבלים משום דהדה ליה למידע שלא הופרשה ממנו תרומה גדולה.
[תוספות הרא"ש, שבת קכז:]

ובמעשר שני והקדש שנפדו. הא איצטריך למתני תרווייהו מעשר הקדש משום סיפא דקתני ולא במעשר שני והקדש שנפדו דהתם בתרווייהו אתא לאשמועינן חידושא כדמפרש לקמן.
[תוספות הרא"ש, שבת קכז:]

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) [ברכות מז.] שבת קכז: פסחים לה: ביצה יג:, ב) תמורה ה:, ג) [כסף שאין עליו צורה מלשון סומא שאין לו עיניס. ערוך], ד) [ב"מ מז:], ה) [עי' בתוספות שבת קכח.], ו) [לקמן סא:], ז) [נזיר יב. גיטין סד. חולין יב.], ח) [מעילה כא. ע"ש], ט) תרומות פ"ג מ"ה, י) ביצה דף יז., כ) עי' חולין דף טו., ל) לקמן דף נא., מ) לב. ד"ה מחוה ידו, נ) דפיקין הלכה ב, ס) [ע"ש כא. בתוס' ד"ה נתנו וכו'], ע) לקמן פב ע"א.

הגהות הב"ח
(א) גמ' ואת האכסניא דמאי ואמר רב הונא: (ב) שם אמר קרא תרימו את תרומת ה' מכל מעשרותיכם[ו] ומה ראית: (ג) רש"י ד"ה מכל וכו' בלויס כתיב תרימו תרומת ה' מכל מעשרותיכם[ו] אפילו תרומה גדולה: (ד) תוס' ד"ה רשב"א גרים לריך להתחיל תרימו את תרומת ה' רשב"א גרים וכו' מכל מעשרותיכם בתרומת כל"ל ותיבת תרימו נמחק: (ה) ד"ה והיכא וכו' דלא אלימי למיקני שביתה והשתא:

גליון הש"ס
תוס' ד"ה כאן. ואע"ג דבפ"ק דפסחים. כתוי' כתבתי לתמוה דהתם מעידים שבדקו ומאמינים להם בדרבנן וה"נ י"ל דאם באו ואמרו הגמתו העירוב נאמנים אבל הכא הא לא מיירי מזו אלא שמלאכי לערב דזה לא בשולח לגדול לריכים לבא עליו מדין חזקה שליח עושה שליחותו והך חזקה לא אמרינן בקטן ועא"ג דכי הוא תוס' ד"ה והיכא. וברייתא דמעילה וכו'. לא הוו לריכי לזה כיון דעל מתניתין לחוד לא לריך לשנויי רק מכח לרוף ברייתא דמעילה מש"ה דייקי יותר על הך ברייתא לחודיה. מ"ש מהכרח"א לא ידענא וכו' בעניי לא ידענא מאי קושיה הא י"ל דזהו מפסק פשיטא להש"ס דקוף ופיל לא מסימני:

הגהות וציונים
א] בכת"י ודפוס ריא"ף נוסף מאן אינו מודה בעירוב א"ר חסדא וכו': ב] חתיכת מתכת עגולה מוכנה להטבעה: ג] בדפוס ריא"ף נוסף וגבייה קטן לא גרע ממי שיש לו שותפות: ד] [ו"ו שייך לעיל במשנה] (גליון): ה] צ"ל אשר תקחו (גליון), ראה הפסוקים בתורה אור השלם וכו' הג' הב"ח: ו] כצ"ל הוא בכמה כת"י ובדפוס ריא"ף איתא כמו בשבת ובפסחים אמר קרא מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה', ועי' תוס': ז] ובר"ש דפו"ר ליתא התיבות "תרימו את" והדיבור מתחיל כל תרומת ה'. אפי' תרומה גדולה, ועי' לקוטי רש"י:

(ד) **רשב"א** גרים מכל מתנותיכם תרימו דאיירי בתרומה גדולה אבל מכל מעשרותיכם תרימו[ט] בתרומת מעשר קמיירי:

ומה ראית. מפרש ריב"א מה ראית לחלק בין הקדימו בכרי להקדימו בשבלין אימא בהקדימו בכרי נמי פטור מתרומה גדולה הואיל ולא הוקבע עדיין למעשר וקרא דמכל מתנותיכם אתי לחיובי בראה פני הבית אבל לא יתכן לפרש הכי ומה ראית נימא איפכא לחייב הקדימו בשבלין ולפטור הקדימו בכרי דאין זו סברא:

וקא משמע לן דאין חומש מעכב. וא"ת אמאי לא פשיט מהכא בפרק הזהב (ב"מ דף נד.) דאין החומש מעכב וי"ל משום דאיכא למידחי ולאוקומי כשנתן החומש ואף על גב דמילתא דפשיטא היא אגב מעשר ראשון נקט מעשר שני:

שפדאו על גב אסימון. פ"ה מעה בלא צורה והא דמחללין מעשר שני על אסימון לר' דוסא טפי ממעות הניתנין לסימן לבית המרחץ בפרק הזהב (ב"מ דף מז:) היינו משום דאסימון עשוי במשקל ורוחב כראוי ואינו מחוסר אלא צורה ובדבר קל יטביעו כמה מהם וקשה לר"ת דבפרק במה אשה (שבת דף סה.) אמר אי משום צורתא ליעבד לה פולסא משמע דיש עליו צורה ובהזהב אמר מאי אסימון פולסא וי"ל לפ"ה דקרי אסימון לכל דבר שאינו עשוי כהלכתו או של כסף ואין עליו צורה או של עץ ויש עליו צורה:

ונתן הכסף וקם לו. ואף על גב דבעלמא שוה כסף ככסף הכא איכא מיעוטא דדרשינן האי קרא בכלל ופרט וכלל וכן משמע בבכורות דתנן בפרק יש בכור (דף נא.) אין פודין לא בעבדים כו' ולא בהקדשות ומפרש בגמרא ולא הקדש בכל אלו וגבי בכור דריש בכלל ופרט וא"ת דאמרינן במעילה (דף יח.) בונין בחול ואח"כ מקדישין אלמא מחללין מעות הקדש על הבנין וי"ל לענין זה חשיב תלוש ולבסוף חברו תלוש[י] אי נמי התם חשיב תלוש טפי כיון דאי לא קדיש עומד לתלישה:

כאן בעירובי תחומין. פ"ה עירובי תחומין אקנויי שביתה הוא וקטן לא אלים למיקני. וקשה דבפרק בתרא דמעילה (דף כא.) אמר גבי שלא ביד חרש שוטה וקטן עשה שליחותו בעל הבית מעל ופריך והא לאו בני שליחות נינהו ומשני עשאוהו כההיא דנתנו על הפיל והוליכו על הקוף והוליכו הרי זה עירוב אלמא איתעביד שליחותייהו הכא נמי איתעביד שליחותייהו אלמא אפילו על הקוף ופיל הרי זה עירוב ועוד לפירושו משמע דאי הוה אלים למיקני הוה מהימני ליה והוי עירוב וא"כ היכי פריך בסמוך ודילמא לא ממטי ודלמא לא שקיל מיניה דכיון דמהימני ליה ממטי ליה ואי לא שקלי מיניה יחזור לכן נראה לפרש דעירובי תחומין הואיל ואסמכוה אקרא[ל] חמירי ולא הימנוהו רבנן ולא הוי עירוב אם לא בעומד ורואהו וההיא דמעילה דנתנו על הקוף דהוי עירוב מיירי נמי בעומד ורואהו דכשאינו עומד ורואהו לא הוי עירוב כדתניא במתניתין נתנו לקוף והוליכו אין זה עירוב ולכך קתני במעילה על הקוף משמע דאינו סומך על חכמתו והכא במתניתין קתני לקוף משמע דסומך עליהם[ס] ואף על גב דבפ"ק דפסחים (דף ד:) אמר גבי בדיקת חמץ המניחוהו רבנן בדרבנן היינו בבית שלהם דרמי עלייהו אבל שליחות איכא למימר דמייאשי וכעין זה פ"ה לקמן[מ] גבי חזקה על חבר ובירושלמי[נ] נמי מחלק בין אמר לא וערב בין אמר אלא ואערב לך:

וליחוש דילמא לא שקיל מיניה כדאמר רב יחיאל. וא"ת מאי קא פריך ומאי קא משני הא מדיוקא דמתני' שמעינן דחזקה שליח עושה שליחותו דקתני ביד חרש שוטה וקטן אין זה עירוב הא ביד פיקח הרי זה עירוב וי"ל דהתם סומך עליו לגמרי אבל הכא שאמר לו לקבל מהם דלא סמיך עליו בכל השליחות ממנע ולא עביד משום הכי פריך ומשני דאפילו הכי חזקה שליח עושה שליחותו:

והיכא איתמר דרב חסדא וכו'. וא"ת אמאי לא איתמר מילתייהו אמתניתין דהכי נמי לריך לשנויי אמתניתין י"ל דס"ל דטעם דמתניתין דאין זה עירוב לאו משום דלא מהימני אלא משום דלא אלימי למיקני (ה) תחומין והשתא לא קשה מידי אמתניתין דמהימני להו וברייתא דמעילה[פ] דקתני אפי' לפיל הוי עירוב לא שמיע להו ומתניתין דמעילה איכא לשנויי שינויא אחרינא דמשני התם דעשאוהו כמעטן של זיתים דהא דניחא ליה חשיב כמעשה:

אכסניא. חיילות מלכי ישראל שמטילין אותן על בני העיר לזון, והוו להו כעניים שהרי אין בבתיהן: **שהקדימו בשבלין.** לתרומה גדולה, דמן התורה התרומה קודמת למעשר דראשית קראה רחמנא[ט] ומן המותר הוא נותן מעשר ראשון ללוי, ועכשיו הערים הלוי וקדמו כדי שלא יחסרנו כהן אחד מנ' במעשר: **מכל מעשרותיכם.** בלוים כתיב: **תרימו את** (ג) **כל תרומת ה'.** אפילו תרומה גדולה: **ומה ראית.** דמוקמת קרא לחיוב בהקדימו בכרי, וקרא לפטור בהקדימו בשבלים: **האי.** הקדימו בכרי אידגן, וכיון דנקרא דגן נעשה טבל לתרומה כדכתיב (דברים יח) ראשית דגנך: **והאי לא אידגן.** וכי שקליה לוי עדיין לא היה טבול לתרומה: **ולא במעשר ראשון שלא נטלה תרומתו.** קס"ד בתרומת מעשר קאמר, וקא פריך פשיטא: **לא נצרכה שהקדימו בכרי.** והאי תרומה דקאמר היינו תרומה גדולה דחזי לאפרושי מיניה מקמי דליפרשי מעשר מיניה קאמר: **כדאמר ליה רב פפא לאביי.** לעיל בשמעתין: **אסימון.** מעה בלא צורה, פנטו"ן[פ] בלע"ז: **ונתן הכסף.** במקדיש שדהו כתיב ויסף חמישית כסף ערכך (ויקרא כז): **מתני' שאינו מודה בעירוב.** כותי: **גמ' גובה את העירוב.** מבני אדם ומערב עליהם: **עירובי חצירות.** דערובי רשותייהו בעלמא הוא, הלכך ממילא מיערב, ואע"ג דאין מעשה קטן כלום לא איכפת לן כדתנן לקמן (דף עג.) בעל הבית שהיה שותף עם שכיניו א"צ לערב[פ], אבל עירובי תחומין אקנויי שביתה הוא[י] וקטן לא אליס למיקני: **[ד] לקבל הימנו.** קודם שיגיע שם, והמקבלו יערב עליו: **דילמא לא ממטי ליה.** קטן עד לידו של מקבל: **בעומד ורואהו.** עד שמוליכו: **ודלמא ההוא לא שקיל מיניה.** ולא מערב ליה אף על פי שהבטיחו: **קוף ופיל.** פעמים שהן מלומדים: **בשל תורה אין חזקה כו'.** כלומר לא סמכינן אחזקה על דחזינן לעבד: בשל

ואת אכסניא (א) דמאי אמר רב הונא תנא בית שמאי אומרים אין מאכילין את העניים דמאי ובית הלל אומרים מאכילין את העניים דמאי: ובמעשר ראשון שנטלה כו': פשיטא לא צריכא שהקדימו בשבלין ונטלה ממנו תרומת מעשר ולא נטלה ממנו תרומה גדולה וכדר' אבהו אמר ריש לקיש דאמר ר' אבהו אמר ריש לקיש [א] א מעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה שנאמר [א] והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר א"ל רב פפא לאביי [ב] אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי א"ל עליך אמר קרא (ב) [ב] מכל מעשרותיכם תרימו את כל תרומת ה' ומה ראית האי אידגן והאי לא אידגן: ובמעשר שני והקדש שנפדו: פשיטא לא צריכא שנתן את הקרן ולא נתן את החומש וקמ"ל דאין החומש מעכב: אבל לא בטבל: פשיטא לא צריכא בטבל טבול מדרבנן וכגון שזרעו בעציץ שאינו נקוב: ולא במעשר ראשון שלא נטלה תרומתו: פשיטא לא צריכא שהקדימו בכרי ונטלה ממנו תרומת מעשר ולא נטלה ממנו תרומה גדולה מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאביי קמ"ל כדשני ליה: ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו: פשיטא לא צריכא שפדאן ולא פדאן כהלכתן מעשר שפדאו על גב אסימון[ג] ורחמנא אמר [ג] וצרת הכסף [ד] כסף שיש עליו צורה הקדש שחיללו על גב קרקע דרחמנא אמר [ה] ונתן הכסף וקם לו: **מתני'** [ב] השולח עירובו ביד חרש שוטה וקטן או ביד [ו] מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב ואם אמר לאחר לקבלו ממנו הרי זה עירוב: **גמ'** וקטן לא והאמר רב הונא קטן גובה את העירוב לא קשיא כאן [ג] בעירובי תחומין כאן [ד] בעירובי חצירות: או ביד מי שאינו מודה בעירוב: מאן[א] אמר רב חסדא כותאי: ואם אמר לאחר לקבלו הימנו הרי זה עירוב: וליחוש דילמא לא ממטי ליה כדאמר רב חסדא בעומד ורואהו [ה] ה"נ בעומד ורואהו וליחוש דילמא לא שקיל מיניה כדאמר רב יחיאל חזקה [ו] שליח עושה שליחותו הכא נמי חזקה שליח עושה שליחותו והיכא איתמר דרב חסדא ורב יחיאל אהא אתמר דתניא [פ] [ז] נתנו לפיל והוליכו לקוף והוליכו אין זה עירוב ואם אמר לאחר לקבלו הימנו הרי זה עירוב ודילמא לא ממטי ליה אמר רב חסדא בעומד ורואהו ודילמא לא מקבל ליה מיניה אמר רב יחיאל חזקה שליח עושה שליחותו. אמר רב נחמן [ז] בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו בשל

אבל לא במבל פשיטא. דהא לא חזי לשום אדם לא לדידיה ולא לאחריני, ואפילו תימא דאיכא הואיל דאי בעי מפריש מיניה וביה בבין השמשות אליבא דרבי, מ"מ הא פרישנא לעיל דאפילו לסומכוס לא אמרינן הואיל אלא [במידי] דבלא הואיל חזי לאחריני וכדפרישנא לעיל (ל:) דמהאי טעמא הוא שאין מערבין בהקדשות לדברי הכל ואפילו לסומכוס ואליבא דרבי. [הריטב"א]

אַכְסַנְיָא, חיילים יהודים שהוטל על בני העיר לפרנסם, ונחשבים כעניים משום שאינם נמצאים בבתיהם (רש"י), ויש מפרשים, אורחים שהזמינם לביתו כיון שאין להם היכן לאכול (רמב"ם מעשר י, יא, ע"פ דרך אמונה שם).

שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּשַׁבָּלִין וְכוּ'. הקדמה. בהפרשת תרומות ומעשרות יש להבדיל בין חובת ההפרשה לבין האפשרות להפריש, שחובת ההפרשה אינה אלא לאחר שחל על הפירות 'שם טבל' [ראה להלן (ד"ה האי)], אולם האפשרות להפריש היא מיד לאחר תלישת הפירות, עוד קודם שחל עליהם 'שם טבל' [אלא שיש איסור מהתורה להפריש קודם גמר מלאכה] (ראה משנה תרומות א, י, ור"ש שם, רמב"ם תרומות ה, ד).

פָּטוּר מִתְּרוּמָה גְּדוֹלָה, והוא 'דין פטור', שכיון שחל שֵׁם מעשר ראשון על הפירות קודם חלות חיוב הפרשת תרומה גדולה, שוב לא חל בהם חיוב זה. עוד יש לפרש, שאף שחל כבר שם מעשר ראשון על הפירות, מכל מקום חל עליהם החיוב של הפרשת תרומה גדולה, אלא שחידשה התורה שבאופן זה אין חיוב להפריש בנפרד גם תרומה גדולה וגם תרומת מעשר, אלא באותה הפרשה של ה'תרומת מעשר' יוצא גם ידי חובת ה'תרומה גדולה' (ראה חזו"א דמאי ד, כג; מעדני ארץ תרומות ג, יג, תורת זרעים שם א, ה).

וּמָה רָאִיתָ - מנין לך שהפסוק המחייב נאמר על 'הקדימו בכרי' והפסוק הפוטר נאמר על 'הקדימו בשיבולים', ולא להיפך (רש"י כאן ובביצה יג, ב), שאף שזו היא הסברא הפשוטה (וכקושיית תוס'), כיון שאמר לו 'עליך אמר קרא' היה סבור שיש משמעות לכך מתוך המקראות בעצמם ושאלו היכן מרומז הדבר, והשיב לו שהדבר פשוט מסברא (ריטב"א).

הַאי אִידְּגַן וְהַאי לָא אִידְּגַן. שהמפריש מעשר ראשון לאחר שחל שם טבל על הפירות, וכבר חלה החובה לתרום תרומה גדולה מהפירות, צריך לחזור ולתרום תרומה גדולה מהמעשר ראשון, ואילו המפריש מעשר ראשון קודם שחל שם טבל על הפירות, אין צריך לתרום אלא תרומת מעשר (ראה רש"י). ואף שבגמ' הוזכר רק המירוח ['אידגן'] שהוא גמר המלאכה [כמבואר במשנה במעשרות (א, ו)], מכל מקום הכוונה בזה לחלות 'שם טבל' ככל דיניו, דהיינו לאחר שנשלמה קביעות הפירות למעשרות [בראיית פני הבית וכדו' (ב"מ פח, א)] (ראה תוס' שבת קכז, ב ד"ה האי בתי' השני, וקונטרסי שיעורים ב"מ עמ' קח בדעתם). ויש סוברים, שכוונת הגמ' היא אכן רק למירוח, שחלות שם טבל היא בגמר המלאכה, ואילו ראיית פני הבית היא דין בפני עצמו באיסור האכילה של הטבל, שאינו חל בפועל עד לראיית פני הבית, ואינו נוגע לסוגייתנו (ראה תוס' שם בתי' הראשון [וכן מבואר בתוס' כאן ד"ה ומה], וקונטרסי שיעורים שם בדעתם).

וְקָא מַשְׁמַע לָן דְּאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב, שגם אם לא נתן את החומש, פקע מהפירות איסור מעשר שני והקדש, ואף שמדרבנן אסור לאוכלם עד לנתינת החומש (רמב"ם מעשר שני ה, יב), מכל מקום נחשבים כראויים לאכילה, כיון שמותר ליתן בשבת את החומש ולהתירם באכילה (כך ציידד הגרי"ש אלישיב, מובא בדרך אמונה שם ציהה"ל קה), ויש סוברים, שאסור ליתן את החומש בשבת (דרך אמונה שם), ומה שנחשבים פירות אלו כראויים לאכילה, הוא משום שאינם אסורים אלא באיסור קל משום חשש שמא יפשע (ביהה"ל שם בתי' השני).

וְכִגּוֹן שֶׁזָּרְעוֹ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, או באופנים אחרים של טבל דרבנן, כגון גידולי חוץ לארץ, או טבל בזמן הזה (אור זרוע קלב), או פירות שאינם משבעת המינים שאין חיובם אלא מדרבנן (רבינו יהונתן, וראה דרך אמונה תרומות ב, א, דעות שונות אלו מינים חיובם מהתורה, ואלו חיובם מדרבנן).

מַשְׁנָה. בְּיַד מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְּעֵרוּב - כותי (רש"י, ע"פ הגמ' להלן), וכן מי שאינו מודה בדברי חז"ל (משנ"ב תט, מב, ושעה"צ שם, מא). והטעם שאינו עירוב, שכיון שהוא חשוד על הדבר, אינו נאמן לומר שהניח את העירוב, ואפילו ראה המשלח שהשליח הניחו, שמא לא הניחו לשם עירוב (רבינו יהונתן ח, א מדפי הרי"ף; וכע"ז במאירי). ויש שפירש, שכיון שאינו מודה בעירוב, נחשב שאינו בתורת עירוב, ולכן אינו נעשה שליח לכך (ביאור הגר"א או"ח שפה, ב, ומרומי שדה בדעתו; גאון יעקב להלן סא, ב). ■ **וכן הלכה** (שו"ע או"ח תט, ח, ומשנ"ב שם, מב).

גְּמָרָא. כָּאן בְּעֵרוּבֵי תְּחוּמִין - שצריך לקנות שביתה במקום הנחת העירוב, ואין בכח הקטן [וכן חרש או שוטה] לקנות שביתה, ולכן אינו נעשה שליח לערב (רש"י; ריטב"א; רבינו יהונתן ח, א מדפי הרי"ף; מאירי) [ולפירוש זה, אף אם עמד וראה שהקטן הניח את העירוב, אינו מועיל (מג"א תט, טו)]. ויש שפירשו, שכיון שעירובי תחומין יש להם סמך מן המקרא (ראה להלן נא, א), החמירו בהם חכמים ואמרו שקטן [וכן חרש או שוטה] אינו נאמן לומר שהניח את העירוב (תוס' ד"ה כאן) [ולפירוש זה, אם עמד וראה שהקטן הניח את העירוב, מועיל (שם), ובתנאי ששמע שאמר שהניחו לשם עירוב (פמ"ג שם א"א טו)].

■ להלכה, אם שלח את העירוב ביד חרש שוטה וקטן, אינו עירוב (שו"ע או"ח תט, ח), ואפילו עמד מרחוק וראה שהניחו את העירוב, אינו מועיל [כדעת רש"י והראשונים הנ"ל] (משנ"ב שם, מא).

כּוּתָאֵי - ולא רצה רב חסדא לפרש ש'מי שאינו מודה בערוב' הוא נכרי, שדין זה הוא פשוט, שהרי נכרי אינו בר שליחות (יעב"ץ).

וְלֵיחוֹשׁ דִּילְמָא לֹא שָׁקֵיל מְנֵיהּ, ואף שהבטיחו על כך לא יערב עבורו (רש"י). ואף שאין זה אלא ספק שמא לא יערב עבורו, אין להקל בזה מטעם 'ספיקא דרבנן לקולא', שאין אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' אלא במקום שנעשה דבר המתיר, ואנו מסופקים האם נעשה בזמן המתיר, או האם נעשה בשיעור המתיר, אבל במקום שאנו מסופקים האם נעשה כלל דבר המתיר, אין אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' (משנה למלך בכורות ד, א). ויש שסובר שבעלמא גם באופן זה אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא', אלא שבעירוב תחומין אין להקל בספק, משום שיש להעמיד את האדם על חזקת תחומו הראשון [לסוברים כן (ראה ביאורנו להלן לו, א ד"ה ערב)] (שער המלך מקואות י, ו, וראה גם פתחי תשובה יו"ד קי, כ).

חֲזָקָה שָׁלִיחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ - ובודאי נטל את העירוב מיד הקטן, ועירב עבור המשלח. ודי שהמשלח יראה שהקטן הגיע למקום שהשליח נמצא שם, ואין צריך שיראה שנתנו ליד השליח, אלא גם לענין זה יכול לסמוך על החזקה ש'שליח עושה שליחותו', וכמשמעות דברי הגמ', שעל הקושיא 'ודילמא לא שקיל', תירצה שסומכים על החזקה שודאי נטלו ממנו (ביאה"ל תט, ח ד"ה ונתנו, ע"פ רש"י, רבינו יהונתן, ורמב"ם עירובין ו, כב). ויש סוברים שצריך שיראה שנתנו ליד השליח, ואין לסמוך בזה על החזקה ש'שליח עושה שליחותו' (ריטב"א; ביאה"ל שם בדעת הטור והשו"ע שם), וכוונת הגמ' 'ודילמא לא שקיל' היא שאף שראה שנתנו ליד השליח, שמא השליח לא נטלו על דעת לעשות שליחותו ולערב עבורו, ועל זה תירצה שחזקה שעשה שליחותו (ריטב"א).

■ המשך בעמ' הבא

וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה וְכוּ' - ודוקא במקום שאם השליח לא יעשה שליחותו והמשלח יסמוך עליו שעשאה, יבוא המשלח לידי עבירה, אבל אם לא יבוא לידי עבירה, גם רב ששת מודה שבשל תורה אין סומכים על חזקה זו (תוס' ד"ה רב ששת, בשם ר"י; רא"ש ג, ג). ויש סוברים שגם במקום שהמשלח לא יבוא לידי מכשול אם יסמוך על השליח, סובר רב ששת שאף בשל תורה סומכים על חזקה זו (שושנת העמקים [לבעל הפמ"ג] כב, בדעת הראשונים [דלהלן] שהלכה כרב נחמן, ולא דחו כדחיית תוס' והרא"ש; קרן אורה בדעת הרמב"ם תרומות ד, ו).

יש מהראשונים שפסקו כרב ששת (תוס' שם, בשם הר"ש מפולירר"א; רא"ש שם), ויש מהראשונים שפסקו כרב נחמן (תוס' שם, בשם ר"ת; רבינו יהונתן ח, א מדפי הרי"ף; רמב"ם שם, וכסף משנה שם בדעתו). ■ להלכה, בשל תורה אין סומכים על חזקת שליח עושה שליחותו [כרב נחמן] (שו"ע יו"ד שלא, לד, הובא במשנ"ב תט, נ). ויש אומרים שאף בשל תורה סומכים על חזקה זו [כרב ששת], ודוקא במקום שאם המשלח יסמוך על השליח שעשה שליחותו, יבוא לידי מכשול [כתוס' בשם ר"י, והרא"ש] (רמ"א יו"ד שם, הובא במשנ"ב שם).

וְהָרְחוֹקִים מוּתָּרִים מֵחֲצוֹת הַיּוֹם - ו'חצות' שהרחוקים מותרים בו, נקבע לפי זמנו בירושלים, ולא לפי זמנו במקומות הרחוקים (פיה"מ להרמב"ם מנחות י, ה; כפתור ופרח נה).

הָהֵם כְּדְקָתָנֵי טַעְמָא לְפִי שֶׁיּוֹדְעִין וְכוּ' - ורב ששת שהוכיח מכאן שסומכים על חזקת שליח עושה שליחותו, סבר שכשם שסומכים על החזקה שאין בית דין מתעצלים בו, כך יש לסמוך על החזקה ששליח עושה שליחותו (גאון יעקב).

והגמ' לא דוחה שדוקא בקרבן העומר סומכים על החזקה שהכהנים עשו שליחותם משום שכהנים זריזים הם, משום שבדבר שיש אפשרות לדחות את עשייתו לזמן מאוחר יותר, אינם מזדרזים להקדימו ['זריזים' היינו דוקא בדבר שזמנו עכשיו, שמזדרזים לעשותו] (ריטב"א).

וְנוֹתֶנֶת בַּשּׁוֹפָר - שהיו מניחים בו מעות לקיני חובה (רש"י). והיתה צוררת מעותיה, כדי שלא יתערבו עם מעות של נשים אחרות (תוס' פסחים צ, ב ד"ה עד, וכע"ז בריטב"א, לפי הגהת כור לזהב).

וְאוֹכֶלֶת בְּקָדָשִׁים לְעֶרֶב - שדוקא מן החדש יכולים הרחוקים לאכול מחצות היום [כדלעיל בגמ'], שקרבן העומר הוא קרבן ציבור ובית דין ממהרים בו ביותר, אבל בקרבן יולדת או זבה שהוא קרבן יחיד, אינם מזדרזים כל כך (תוס' חגיגה כא, א ד"ה האונן).

צֵא וְלַקֵּט לְךָ תְּאֵנִים מִתְאֵנָתִי וְכוּ' - ואף שחיוב תאנים בתרומות ומעשרות הוא רק מדרבנן, ובשל סופרים גם לרב נחמן סומכים על חזקת שליח עושה שליחותו, מכל מקום מוכיח מכאן רב ששת כשיטתו, כיון שיסוד חיוב מעשר הוא מדאורייתא [דהיינו בדגן, תירוש ויצהר], ואם כן לדעת רב נחמן אין לסמוך בזה על חזקת שליח עושה שליחותו (תוס' ד"ה תאנים; רשב"א; ריטב"א), שכל תקנת חכמים היא כעין דאורייתא, וכשם שבדאורייתא אין סומכים על חזקת שליח עושה שליחותו, כך גם בדינים דרבנן שעיקרם מן התורה, אין סומכים על החזקה זו (תוס' רא"ש; וראה נודע ביהודה קמא אה"ע ב, שלסוברים שתחומין של י"ב מיל מדאורייתא אין לפרש כך, שהרי אם כן גם בתחומין אי אפשר לסמוך על חזקה זו). ויש שסובר שכל פירות האילן חייבים במעשר מן התורה (רמב"ם תרומות ב, א), ולפי זה מובנת בפשיטות הוכחת רב ששת מכאן שגם בשל תורה סומכים על חזקת שליח עושה שליחותו (מאירי; נודע ביהודה שם).

אֲבָל כּוּלֵּי עָלְמָא חֲזָקָה שָׁלִיחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ - וסומכים על בעל הפירות שודאי עישר את הפירות שנתן לעם הארץ (רש"י). ואף שבעל הפירות לא נתמנה כשליח לעשר הפירות, כיון שנתן רשות לעם הארץ לאכול מהפירות, וידע שסומך עליו שעישר מהם, ודאי טרח לקיים את המוטל עליו ועישר מן הפירות, וכל שכן שאם נתמנה כשליח לכך, שעושה שליחותו (ריטב"א. אמנם ברש"י משמע שנתמנה כשליח).

הָתָם כִּדְרַב חֲנִינָא חוֹזָאָה וְכוּ' - ומכך שהגמ' לא תירצה שדוקא בחבר אומרים שחזקה שעושה שליחותו, מוכח שגם בעם הארץ אומרים חזקה זו (ריטב"א).

וְחָבֵר אַחֵר שׁוֹמְעוֹ - ואינו עובר עליהם משום גזל, כגון שהעם הארץ שקיבלם נתן רשות לחבר לאוכלם, או שנתנם לו במתנה (ריטב"א).

המשך מעמוד קודם

וחזקה זו שהשליח עושה שליחותו, היא רק במקום שהשליח הבטיח בפירוש שיעשה שליחותו ויניח את העירוב, אבל אם שתק ולא אמר דבר, אין כאן חזקה שעשה שליחותו (גאון יעקב להלן לב, א, הובא במשנ"ב תט, מט).

■ להלכה, אם שלח את העירוב ביד חרש שוטה וקטן, ואפילו על גבי פיל או קוף, ואמר לאחר ליטלו מהם וראה מרחוק שאכן הגיע ונטלו, אם אותו אחר הבטיח לו בפירוש שיניח את העירוב עבורו, הרי זה עירוב, אע"פ שלא ראה שהניחו, שחזקה 'שליח עושה שליחותו' [כדעת הריטב"א] (שו"ע שם, ומשנ"ב שם, וראה ביאה"ל שם ד"ה ונתנו).

אָמַר רַב נַחְמָן בְּשֶׁל תּוֹרָה וְכוּ', אין סומכים על החזקה שעשה שליחותו, עד שיראו שעשה (רש"י), שחזקה זו אינה מבררת שודאי עשה שליחותו [כדין רוב], אלא רק בגדר ספק [כמחצה על מחצה], ולכן בשל תורה הולכים לחומרא, ש'ספיקא דאורייתא לחומרא', ובשל סופרים הולכים לקולא, ש'ספיקא דרבנן לקולא' (שיטמ"ק נזיר יב, א ד"ה והרב עזריאל, וראה אחיעזר ג, עג בביאור דבריו; וראה לעיל ד"ה וליחוש, שיש סוברים שאין לומר כאן 'ספיקא דרבנן לקולא'). ויש שביאר שגדר חזקה זו הוא כרוב, אלא שהואיל וזהו 'רוב התלוי במעשה' האדם, מדרבנן אין לסמוך עליו לענין דינים דאורייתא, ולכן בשל תורה אין מועילה חזקה זו, ורק בשל סופרים אפשר לסמוך עליה (שושנת העמקים [לבעל הפמ"ג] יב, הובא באחיעזר שם).

ודוקא לקולא אין סומכים בשל תורה על חזקה זו, שמא לא עשה שליחותו, אבל לחומרא גם בשל תורה חוששים לחזקה זו, שמא עשה שליחותו (ריטב"א).

בשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה חזקה שליח עושה שליחותו א"ר ששת מנא אמינא לה דתנן [א] [א]משקרב העומר הותר החדש מיד [ב] והרחוקים מותרים מחצות היום ואילך והא חדש דאורייתא הוא וקתני הרחוקים מותרין מחצות היום ואילך לאו משום חזקה שליח עושה שליחותו ורב נחמן התם כדקתני טעמא לפי שיודעין שאין בית דין מתעצלין בו ואיכא דאמרי אמר רב נחמן מנא אמינא לה דקתני טעמא לפי שיודעין שאין ב"ד מתעצלין בו ב"ד הוא דלא מתעצלין בו הא שליח מתעצל בו ורב ששת אמר לך ב"ד עד פלגיה דיומא שליח כולי יומא. אמר רב ששת מנא אמינא לה [ב]דתניא [ג] האשה שיש עליה לידה או זיבה מביאה מעות ונותנת בשופר וטובלת ואוכלת בקדשים לערב [ד] מאי טעמא לאו משום דאמרינן חזקה שליח עושה שליחותו ורב נחמן התם כדרב שמעיה [ה] דאמר רב שמעיה חזקה אין ב"ד של כהנים עומדים משם עד שיכלו כל מעות שבשופר. אמר רב ששת מנא אמינא לה דתניא האומר לחבירו צא ולקט לך תאנים מתאנתי אוכל מהן עראי ומעשרן ודאי מלא לך כלכלה זו תאנים מתאנתי אוכל מהן עראי ומעשרן דמאי [ג]במה דברים אמורים בעם הארץ אבל בחבר אוכל ואינו צריך לעשר דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר במה דברים אמורים בעם הארץ אבל בחבר אינו אוכל עד שיעשר לפי [ו] שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף אמר רבי נראין דברי מדברי אבא מוטב שיחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ולא יאכילו לעמי הארץ טבלים עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר נחשדו ומר סבר לא נחשדו אבל כולי עלמא חזקה שליח עושה שליחותו ורב נחמן התם כדרב חנינא חוזאה [ז] דאמר רב חנינא חוזאה חזקה הוא על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו. אמר מר במה דברים אמורים בעם הארץ אבל בחבר אוכל ואינו צריך לעשר דברי רבי האי עם הארץ דקאמר ליה למאן אילימא דקאמר לעם הארץ חבריה מעשרן דמאי מי ציית אלא בעם הארץ דקאמר ליה לחבר אימא סיפא נראין דברי מדברי אבא מוטב שיחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ואל יאכילו לעמי הארץ טבלין עמי הארץ מאי בעי התם אמר רבינא [ד]רישא בעם הארץ שאמר לחבר סיפא בחבר שאמר לעם הארץ וחבר אחר שומעו רבי סבר

רש"י

בשל סופרים. סמכינן אחזקת שליח, דאי נמי לא עביד לא ממטי איסורא, כגון עירובי תחומין: **הרחוקין.** מירושלים, שאין יודעין אם עדיין קרב העומר, מותרין מחצות היום, אלמא סמכינן אכהנים שהן שלוחינו דעבדי שליחותייהו ומקרבי ליה: **התם כדקתני טעמא כו'.** ואבי דינא סמכינן, אבל אשליח בעלמא לא: **שליח כולי יומא.** נטרינן, ומכי מטא לאורתא סמכינן עליה, דודאי לא עבר היום עד שעשה הבטחתו: **מעות.** דמי שתי תורים: **ונותנת בשופר.** שכתוב עליו קינין, שבו נותנין מעות קיני חובה, כדתנן בשקלים (פ"ו משנה ה) י"ג שופרות כו': **וטובלת.** דתנן (חגיגה דף כא.) האונן והמחוסר כפורים צריכין טבילה לקודש: **ואוכלת בקדשים לערב.** אלמא חזקה כהנים עושין שליחותן הואיל והדבר תלוי בהן, שהנשים סומכות עליהן שלא יעבור היום עד שיקנו קינין בכל מעות שבאותו שופר ויקריבום, כדי שלא יאכלו הנשים קדשים בטומאת הגוף [ח] שהוא בכרת: **ורב נחמן אמר לך.** הא נמי חזקה דבי דינא הוא: **צא ולקט לך תאנים מתאנתי.** ולא נתן מדה ללקיטתו: **אוכל.** המלקט מן הנלקטות: **עראי.** בלא מעשר, וכשבא לאכלן קבע מעשרן ודאי מעשרות ודאין תרומה גדולה וכל דיני הפרשה, שאין ספק לומר שמא בעל הבית עישר עליהן ממקום אחר דהא לא ידע כמה ליקט: **אבל אמר לו מלא לך כלכלה זו.** הואיל ונותן זה יודע כמה לוקט יש לומר שמא זה הנותן חושש שמא יסמוך עליו שיתן לו דבר היתר ומעשר עליהן ממקום אחר, הילכך מלקט זה אוכל מהן עראי בלא מעשר, וכשבא לאוכלן קבע אין צריך לעשרן ודאי אלא דמאי (א) יפריש ויאכל הוא בעצמו המעשרות של לוי ושל עני כשאר לוקח פירות מעם הארץ שמחזיקן בספק מעושרין אף אלו ספק מעושרין הן ותורת דמאי עליהן: **בד"א.** דספק הן, ודמאי מיהא בעי אפרושי: **בעם הארץ.** שהנותן עם הארץ הוא, ואינו חושש בלפני עור: **אבל בחבר.** ודאי מעושרין הן, ואין צריך לעשרן אפילו דמאי: **רשב"ג אומר בד"א.** דסגי בדמאי בזמן שהנותן עם הארץ, וחשוד לתרום שלא מן המוקף: **אבל.** היה הנותן חבר לא יאכל קבע הלוקט עד שיעשרם מעשרות ודאי: **רבי** בנו של רשב"ג הוה: **ואל יאכילו לעמי הארץ טבלים.** לקמן מפרש הי ניהו עם הארץ: **לא נחשדו.** לתרום שלא מן המוקף, הא לאו הכי ודאי הוה סמכינן על בעל הבית זה שהוא שליח על כך, שמוטל עליו לעשר מה שהוא נותן ואל יאכיל איסור לעם הארץ: **מתחת ידו.** דהואיל ופירי דידיה הוא עליה דידיה רמי ותיים אלפני עור, אבל שליח דקביל עליה מחבירו איכא למימר דמייאש ולא עביד, דסבר ההוא לא סמיך עלי: **מי ציית לך.** לעשורי ספק, הא עם הארץ חבריה מהימן ליה טפי מינך: **רישא.** דקתני מעשרן דמאי בעם הארץ דקאמר ליה לחבר, סיפא כו', והכי קאמר במה דברים אמורים דלוקט צריך לעשרן דמאי בעם הארץ שאמר לו לחבר לקט דאיכא לספוקי אי עישר עלייהו האי בעל הבית אי לא, אבל בחבר שאמר לעם הארץ לקט כלכלה זו וחבר אחר שמע [א] ממנו אוכל ואינו צריך לעשר דמאי, דודאי כיון דנותן חבר ולוקט עם הארץ חייש הנותן דלא ליכלינהו בטבלייהו ותורם אף שלא מן המוקף, דמוטב יחשדו חברים כו':

תוספות

רב ששת אמר חזקה שליח עושה שליחותו. הרב רבינו שמשון מפולירר"א פוסק כרב ששת דבה"ג פוסק דהלכה כרב נחמן בדיני [ט] וכרב ששת באיסורי ולר"ת נראה דהלכה כרב נחמן דבפ' התקבל (גיטין דף סד.) אמר בעל אמר לגירושין ושליש אמר לגירושין והיא אומרת נתן לי ואבד אין דבר שבערוה פחות משנים ופריך מהא דאמר האומר לחבירו צא וקדש לי אשה סתם (ב) אסור בכל הנשים שבעולם אלמא חזקה שליח עושה שליחותו ומשני ה"מ לחומרא אבל לקולא לא ובפ"ק דחולין (דף יב.) נמי מסיק לעולם אין חזקה שליח עושה שליחותו והאומר לשלוחו [ב] צא ותרום לי והלך ומצא תרום אין חזקתו תרום דילמא איניש אחרינא שמע ותרם ואע"ג דהתם רב נחמן קאמר לה מ"מ סליק הש"ס התם הכי והוא דבעא מיניה קיבלה ועוד דרב שמעיה דבסמוך סבר נמי כרב נחמן דלרב ששת לא היה צריך לחזקת (ג) כהנים ואומר ר"י דמכל זה אין ראיה דרב ששת נמי לית ליה חזקה שליח עושה שליחותו אלא במקום שאם לא יעשה שליחותו יבא המשלח לידי עבירה אם יסמוך עליו ולכך בגט אין השליח חושש ליתן גט והיא דחולין נמי אינו חושש לשחוט ולתרום שאם לא יתרום יראה המשלח שאינו תרום ולא אסיק אדעתיה שמא אחר ישמע ויתרום ודרב שמעיה נמי איכא למימר דלא אמר כדי ליתן טעם למה סומכין על הכהנים אלא ליישב דברי רב דאמר בפ' האשה (פסחים דף צ:) אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ אף על גב דמקוה לפניו דילמא פשע ולא טביל אבל שוחטין וזורקין על מחוסר כפורים ואע"ג דהוי נמי מחוסר מעשה דליכא למיחש דילמא פשע כדרב שמעיה והתם נמי מייתי לה:

הרחוקים מותרין. אף על גב דע"כ צריכין להקריב משום מצות העומר מ"מ מייתי ראיה מהא דשרו רחוקין מחצות ואילך אף על גב דיש שהות כל היום אלא שממהרין לפי שיודעין שהרחוקין סומכין עליהן וכן גבי קיני זבה ויולדת אף על גב דמצווין להקריב באותו יום מיהא לא מיחייבי אי לאו משום שסומכות עליהן וחזקה שליח עושה שליחותו:

האומר לחברו צא ולקוט לך. בפרק לולב (סוכה דף לט.) גבי הלוקח לולב מחבירו בשביעית מגיה שם רש"י מעם הארץ משום דלא הוה קרי ליה חבירו ואין צריך להגיה דהכא מוקי לה בעם הארץ שאמר לחבר אע"ג דקתני לחברו ובשבת פרק השואל (דף קנ.) אמר אומר [ג] אדם לחברו צא ושכור לי פועלים ומוקי לה בחברו נכרי:

תאנים מתאנתי. אף על גב דמעשר פירות מדרבנן ורב נחמן מודה דבשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו כיון דעיקר שם מעשר מן התורה חשיב לה [ט] כשל תורה: ולא איסורא

עין משפט נר מצוה

סא א מיי' פ"י מהל' מאכלות אסורות הלכה ב:

סב ב מיי' פ"ה מהל' מחוסרי כפרה הלכה יב:

סג ג ד מיי' פ"י מהל' מעשר הלכה י:

רבינו חננאל

מערבין בדמאי דהא חזי ליה כב"ה דאמרי מאכילין את העניים דמאי ואי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה. [א] ירושלמי לכהן בבית הפרס ועתה אפי' בבית הקברות וראוי לעבור על השבת. וכ"ש ראוי הוא ליכנס בשידה תיבה ומגדל ולעשות לו חור פחות מטפח (ולחטוט ובקיסם) [ולחתור בקיסם] ולאכול. ובמעשר ראשון כו' [ב] וכבר פירשנו. השולח עירובו ביד חש"ו אינו עירוב אוקימנא בעירובי תחומין אבל בעירובי חצרות קי"ל כרב הונא דאמר קטן גובה את העירוב מאן אינון שאינן מודים בעירובי אמר רב חסדא כותאי אם אמר לאחר לקבלו ממנו ועומד ורואהו כדרב חסדא עד שמגיע אצלו הרי זה עירוב. ואקשי' הילמא האי לא קביל מיניה. ושנינן חזקה שליח עושה שליחותו. והו כיון שא"ל לקבלו ממנו ונתרצה לקבלו חזקה שקבל כדרב יחזאל. האי דרב חסדא ורב יחזאל אהא אמרה דתניא נתנו לפיל או לקוף והוליכו אינו עירוב ואם אמר לאחר לקבלו ממנו [הרי זה עירוב] הלמא לא מקביל ליה. אמר רב יחזאל חזקה שליח עושה שליחותו ומקבלו. אמר רב נחמן בשל סופרים אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו אבל בשל תורה עד שיתברר שעשה שליחותו ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה חזקה שליח עושה שליחותו. אמר רב ששת מנא אמינא לה דתנן במנחות משקרב העומר מותר בחדש מיד. והרחוקין מחצות היום כו' ופשוטה היא [וכו'] ורב ששת בב"ד אין מתעצלין ושרי מחצות היום אבל גבי שליח כל היום יחזור מזה אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו. אמר רב ששת מנא אמינא לה דתניא האשה שיש עליה לידה או זיבה מביאה מעות לקינה ונותנת בשופר וטובלת ואוכלת [בקדשים] לערב מאי טעמא לאו משום דאמרינן חזקה שליח עושה שליחותו ורחי רב נחמן ואמר התם כדרב שמעיה דאמר חזקה אין ב"ד עומדין משם עד שיכלו כל המעות שבשופר. אמר רב ששת מנא אמינא לה דתניא האומר לחבירו צא ולקט לך תאנים [מתאנתי] אוכל מהן עראי ומעשרין דמאי מלא לך כלכלה זו אוכל מהן עראי ומעשרין ודאי. בד"א בעם הארץ אבל חבר אוכל ואין צריך לעשר דברי רבי רשב"ג אומר לא יאכל עד שיעשר לפי שלא נחשדו חברים לתרום [שלא] מן המוקף. א"ר נראין דברי מדברי

מסורת הש"ס

א) מנחות סח., ב) [ר"ה ל. מנחות סח. סוכה מא.], ג) תוספתא שקלים פ"ג ה"ב, ד) [הא דהכא דוקא לענין תרומה ובשביל גבי עומר שרי מתמול, עי' תוס' חגיגה כא ע"ה ד"ה האונן וכו' תוס' וכמים לא ע"ב ד"ה טובל], ה) פסחים ל:, ו) [לעיל ל: וש"נ], ז) [פסחים ט. וש"נ], ח) [מנחות כו. וש"נ], ט) כתובות יג ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אבל אמר וכו' לעשרן ודאי אלא דמאי שמא הנותן עישר אלא יפריש ויאכל הוא: (ב) תוס' ד"ה רב ששת וכו' אשה סתם ומה שלוחו אסור בכל הנשים: (ג) בא"ד לא היה צריך לחזקת ב"ד כהנים:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה תאנים מתאנתי וכו' כשל תורה. עי' לקמן דף לו ע"ב תוס' ד"ה מאן תנא:

רב נסים גאון

האשה שיש עליה לידה או זיבה מביאה מעות ונותנת בשופר. פי' שופר האמור כאן היא תיבה שמקבצין לתוכה מעות של קינין כמפורש במס' שקלים (פ"ו מ"ה) י"ג שופרות היו במקדש וכתוב עליהן תקלין חדתין ותקלין עתיקין ולזה נתכוונו במס' גיטין בפרק הניזקין (דף ס) הא שיפורא דמעיקרא בי רב הונא ולבסוף בי רבה ולבסוף בי רב יוסף ולבסוף בי אביי ולבסוף בי רבא:

הגהות וציונים

א] צ"ל חבר אחר ששמע ממנו אוכל (מהרש"ל בדפו"ר) וכ"ה במה דפו"י. ב] יש להוסיף האומר לשלוחו צא ושחוט לי צא ותרום לי הלך וכו' (מהרש"ל) וכציע"ש בתוס' הרא"ש (ע"י"ש ובסוגיא דחולין שם). ג] צ"ל אמר לא יאמר אדם (גליון).

משנת ראשונים

הרחוקים מותרין מחצות היום ואילך. ולכן צריכין אנשים שישמרו חצות יום ירושלים לא חצות אותן המקומות. לפי שאפשר שיהיה מוקדם, או מאוחר זה יודע מחכמת אורך הארצות. וכמו שהוא מפורסם אצל בעלי התכונה. ע"כ. [פיהמ"ש להרמב"ם, מנחות פ"י]

לפי שיודעין שאין בית דין מתעצלין בו. הא דלא פרקינן דשאני כהנים זריזין הן, משום דלהוה מילתא שיש להם זמן יותר לעשות ליכא טעמא דלורזו נפשייהו אי לאו טעמא דחזקה שליח עושה שליחותו בעלמא. [הריטב"א] ורב נחמן התם כדרב שמעיה. ומיהו לא מצי לאותביה לרב ששת מהא כדאותבינן לעיל בחד לישנא דקתני טעמא לפי שאין ב"ד מתעצלין [בו], דהא דרב שמעיה מימרא היא ומימרא לרב ששת לית ליה. [הריטב"א] עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר נחשדו. לאו דוקא שנחשדו בכל מקום חס ושלום, אלא לומר שנחשדו במקום זה וכדמפרש טעמא לקמן ולישנא קלילא נקט. [הריטב"א] במה דברים אמורים בעם הארץ. קורים לאדם שאין בו תורה עם הארץ כלומר חשוך שבארץ, כדכתיב והנה כהה הנגע, ומתרגמינן והא עמיא מכתשא. [אור זרוע ח"א, אלפא ביתא סי' ד] עם הארץ האמור בכל מקום, שרוצה בתקונה של הארץ, אבל אין בו חכמה להבדיל בתקונין הראויין. [רע"ב, אבות פ"ה מ"י] אבל בחבר אוכל ואינו צריך לעשר. וקרי ליה חבר, משום דכתיב בני מצוות עמיתך, ודרשינן עם שאתך בתורה ובמצות ותרגומו חברך, וזה מקבל עליו חומרות המצוות כדי שלא להכשיל את הרבים קרי חבר, כלומר הוי חבר האמור בתורה. [ר"ש סירילאו, דמאי פ"ב מ"ג]

אבא מוטב שיחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. ואל יאכילו לעמי הארץ טבלא. ודייק רב ששת מנה ואו' עד כאן לא פליגי ר' ואבא אלא בנחשדו. אבל כ"ע חזקה שליח עושה שליחותו. (וכמו) [וכיון] דאמר לך לקט לי וראי ליקט ודחי רב נחמן הכי לאו משום דחזקה שליח עושה שליחותו אלא כדרב [חנינא חוזאה] חזקה הוא החבר שאין מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו לפי' א"ר אם החבר אמר לע"ה הדאי עשר עליהן מביתו לפי' אוכל עם הארץ ודאי ע"ה וא"צ לעשר. ואבנה א' [לא] נחשדו חברים לתרום מביתיה (כעלמא) [על מהן] שהוא בשדה. אמר מר בד"א שמעשרין דמאי בעם הארץ האי עה"א [דקאמר ליה למאן] אי לע"ה כמותו לקוט לי [לא] לעשר כלל לא וודאי ולא דמאי אלא אע"ה לא לחבר אותו חבר

חשק שלמה על ר"ח א) דברי ירושלמי אלו שייך למעלה קודם ד"ה מערבין. ב) אולי צ"ל כר"א אמר כל שמקדימו בשיטתו וכבר פירשנו כל"ל ואולי פירש כן בס"פ של ברכות דף מ"ז ע"ב. ג) נ"ל דהלמא לא מקביל ליה אמר ליה לא מקבל בשומר

סבר אותו חבר אוכל ואינו צריך לעשר דודאי עישורי מעשר ההוא חבר קמא עילויה ורבן שמעון בן גמליאל אומר לא יאכל עד שיעשר לפי [א] שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ואמר ליה רבי מוטב שיחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ואל יאכילו עמי הארץ טבלים במאי קמיפלגי רבי סבר ניחא ליה לחבר דלעביד הוא איסורא קלילא [ב] ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה ורבן שמעון בן גמליאל סבר ניחא ליה לחבר דליעבד עם הארץ איסורא רבה ואיהו אפי' איסורא קלילא לא ליעבד:

מתני' [א]נתנו באילן למעלה מעשרה טפחים אין עירובו עירוב למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב נתנו בבור אפילו עמוק מאה אמה עירובו עירוב: **גמ'** יתיב רבי חייא בר אבא ורבי אסי ורבא בר נתן ויתיב רב נחמן גבייהו ויתבי וקאמרי האי אילן דקאי היכא אילימא דקאי ברשות היחיד מה לי למעלה מה לי למטה [ג]רשות היחיד עולה עד לרקיע ואלא דקאי ברשות הרבים דנתכוון לשבות היכא אילימא דנתכוון לשבות למעלה הוא ועירובו במקום אחד הוא אלא (א) נתכוון לשבות למטה והא קא משתמש באילן לעולם דקאי ברה"ר ונתכוון לשבות למטה ורבי היא [ד]דאמר [ב]כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות אמר להו רב נחמן יישר [ה]וכן אמר שמואל (ב) אמרו ליה פתריתו בה כולי האי אינהו נמי הכי קא פתרי בה [אלא הכי [ו]] אמרו ליה קבעיתו ליה בגמרא אמר להו אין אתמר נמי אמר רב נחמן אמר שמואל הכא באילן העומד ברשות הרבים עסקינן גבוה עשרה ורחב ארבעה ונתכוון לשבות למטה ורבי היא דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות. אמר רבא [ג]ל"ש אלא באילן העומד חוץ לעיבורה של עיר אבל אילן העומד בתוך עיבורה של עיר אפילו למעלה מעשרה הרי זה עירוב דמתא כמאן דמליא דמיא אי הכי חוץ לעיבורה של עיר נמי כיון דאמר רבא [י]הנותן עירובו יש לו ארבע אמות הויא לה רשות היחיד ורשות היחיד עולה עד לרקיע אמר רב יצחק בריה דרב משרשיא הכא באילן הנוטה חוץ לארבע אמות עסקינן ונתכוון

איסורא קלילא. שלא מן המוקף: **איסורא רבה.** לאכול טבלים: **מתני' למעלה מעשרה טפחים כו'.** מפרש בגמרא: **נתנו בבור כו'.** מפרש בגמרא: **גמ' אי דנתכוון.** לקנות שביתתו על האילן: **הוא ועירובו במקום אחד.** ואפילו למעלה מי' עירובו עירוב: **אלא דנתכוון לשבות למטה.** תירוצא הוא, הילכך למעלה מעשרה אין עירובו עירוב, דבמקום שנתכוון לשבות שם היא שביתתו, וכיון דאי הוה בעי למישקל עירוביה ומיכליה בשעה שהעירוב זוכה לו דהיינו בין השמשות לא מצי שקיל [ליה] דמייתי מרשות היחיד לרשות הרבים לא הוה עירובו עירוב, וכגון דאילן רחב ד' דהוי למעלה מי' דידיה רשות היחיד, ולמטה מי' עירובו עירוב, ואע"ג דלמטה מי' כרמלית הוא דכל מג' עד ט' ברוחב ד' כרמלית היא כדאמרן ביציאות השבת (שבת דף ח.) וקא מייתי ליה מכרמלית לרה"ר, הא מוקמי לה כרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות: **והא משתמש באילן.** כי שקיל ליה, ואמאי עירובו עירוב אפי' למטה מעשרה והא לא מצי שקיל ליה, דשימוש אילן שבות הוא כדתנן (ביצה דף לו:) אלו הן משום שבות לא עולין באילן, והוא הדין דמצי למיפרך והא קא מייתי מכרמלית לרשות הרבים, אלא כיון דהא שבות והא שבות חדא מינייהו נקט: **בין השמשות.** שהיא שעת קניית עירוב, וכיון דההיא שעתא מצי שקיל ליה נמצאת סעודה הראויה לו באותה שעה (ג) ותו לא איכפת לן. **לא גזרו עליו בין השמשות** דכיון דבין השמשות ספיקא הוא ושבות דרבנן הוא לא גזור, ולקמן (לג.) מפרש מאי רבי ומאי רבנן: **עיבורה של עיר.** כל בית שישנו בתוך שבעים אמה ושירים לעיר קרי עיבורה של עיר בפרק כיצד מעברין (לקמן דף נז.): **אבל באילן העומד בתוך עיבורה של עיר.** כגון שהיתה עיר בתוך [ה] אלפים אמה של עירו והיה רוצה לילך עוד אלפים, והניח עירובו באותה העיר באילן העומד בתוך עיבורה של עיר: **אפי' למעלה מעשרה.** והוא נתכוון לשבות למטה עירובו עירוב: **דמתא.** מתוך שהיא מוקפת יישוב מחיצות [ו] ואינה מגולה חזינא לה כמאן דמליא עפרא, והוי כמאן דנתכוון לשבות למעלה מעשרה, ואע"ג דאי בעי למשקליה לא מצי שקיל דהא אילן רשות היחיד ותחתיו רשות הרבים, חזינן למקום שביתתו כאילו הוא גבוה למיהוי כאילו נתכוון לשבות למעלה ויקנה לו העירוב: **כיון דאמר רבא הנותן את עירובו כו'.** לקמן בהאי פירקא (דף לה.) גבי נתגלגל חוץ לתחום דקתני מתניתין אינו עירוב ואמר רבא לא שנו אלא שנתגלגל חוץ לתחום ארבע אמות אבל תוך ארבע אמות הנותן את עירובו יש לו ארבע אמות, כלומר ארבע אמות שסביביו הוו ליה כמוקפות מחיצות, וכי היכי דהנותן את עירובו בבית שמקצתו בתחום ומקצתו חוץ לתחום מהלך את כולו וחולה לו אלפים אמה דהוי כל הבית כאילו הוא בתוך תחומו כדאמרינן לקמן בכיצד מעברין (דף סא.) אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה כו', הא נמי כל ארבע אמות הוו להו כבית ומצי לאיתויי מחוץ לתחום בתוך התחום, אלמא לרבא כרשות היחיד הן לו: **ורשות היחיד עולה עד לרקיע.** ואפילו נתנו למעלה מעשרה הוא ועירובו ברשות היחיד הן, והכי דלא רשות היחיד ממש ניהו לגבי איסורא דאורייתא למשקליה מאילן להתם דהא ליכא מחיצה, מיהו לענין מיהוי הוא ועירובו במקום אחד הוי חד רשותא, דומיא דנותן בעיבורה של עיר דחזי ליה רבא כמאן דמליא: **באילן.** שנופו נוטה חוץ לארבע אמות (ד) שהוא סוף התחום, והניח עירובו בנופו חוץ לד' אמות:

והוא

ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה. והא דמסיק פ"ק דשבת (דף ד.) גבי הדביק פת בתנור דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך הכא שאני שהוא גורם לו לעבור שהוא אומר לו לקוט וסבור שעשרן ומיהו קשה דבפרק תמיד נשחט (פסחים דף נט.) אמר אין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטרת ונרות בכל השנה ופסח ומחוסר כפורים בערבי פסחים בלבד שטובל ואוכל פסחו לערב וקעברי כהני אעשה דהשלמה שאין בו כרת כדי שיקיים זה מצות עשה שיש בו כרת וכן אמר הכא בפרק בתרא (דף קג.) דכהן דעלתה לו יבלת חברו חותכו לו בשיניו כדי שיעשה עבודתו ואף ע"ג דאי לאו עבודתו היה אסור והתם לא שרינן רדיית הפת שהיא מדרבנן ואומר ר"י שיש לחלק בההיא דהדביק לפי שפשע שהדביק סמוך לחשיכה ואע"ג דהוי שוגג איבעי ליה לאסוקי אדעתיה אבל בהנך דלא פשע מידי שרי והא דשרי (גיטין דף לח:) בחציה שפחה וחציה בת חורין לשחררה כשנהגו בה מנהג הפקר אע"ג שעובר בעשה לא דמי פריצות דידהו למדביק פת בתנור שאותו לא היה אנוס כלל אבל שפחה האסורה לעבדים ולבני חורין והיא להוטה אחר זנות אי אפשר שלא תכשיל בני אדם ודמו לאונסין ועוד דהוה ליה כמצוה דרבים כדמשני (שם:) גבי ר' אליעזר ששיחרר עבדו להשלימו לעשרה מצוה דרבים שאני[ז]: **מה** לי למעלה מה לי למטה. השתא לאכתי לא אסיק אדעתיה דאתי כרבי הוי מצי לאקשויי דבין למעלה ובין למטה לא יהיה עירוב משום דמשתמש באילן אלא דפריך כיון דלמטה הוי עירוב ולא איכפת לן במה שמשתמש באילן למעלה נמי ליהוי עירוב דהוא ועירובו במקום אחד הוא: **דרה"י** עולה עד לרקיע. לא הוי צריך להאי טעמא דרשות היחיד עולה עד לרקיע דאי נמי הוי מקום פטור הוא ועירובו במקום אחד אלא האמת אומר: **הא** קמשתמש באילן. פירש רש"י דהוא הדין דהוה מצי למיפרך והא קמייתי מכרמלית לרשות הרבים אלא חדא מב' פירכי נקט ומהר"י מפרש דהוי מצי לשנויי דקאי בכרמלית: **והא** אמר רבא הנותן עירובו יש לו ד' אמות. לכל רוח כאילו מוקפת מחיצה וכיון דחשבינן עיבורה של עיר כמאן דמליא אע"פ שהוא רשות הרבים לפי שהוא כמוקף לבני העיר שהוא חשוב בכלל העיר כד' אמות לענין תחום שבת וכן לנותן שם עירובו (לקמן דף ס:) גם חוץ לעיבורו של עיר יש[ז] לו ארבע אמות במקום שביתתו בלא חשבון אלפים אמה יחשב נמי כמאן דמליא[ח]:

הכא באילן שנוטה חוץ לד' אמות. פירש רש"י הלכך למטה מעשרה עירובו עירוב דמצי לאתויי פחות מארבע אמות עד תוך ארבע אמותיו ולא הוצרך לפרש כן אלא משום שרוצה להכשיר אפילו הניחו ברחוק הרבה מארבע אמותיו דאם לא היה נוטה אלא שלש אמות או שתי אמות חוץ לארבע אמותיו יכול להביאו בבת אחת ומהר"י מפרש דאפילו במופלג טובא יכול להוליכו בבת אחת עד מקום שביתתו [ט]דכיון דעוקרו מכרמלית שוב אינו מתחייב בהנחתו אלא משום שבות:

להדר

כד א ב מיי' פכ"ד מהל' שבת הלכה י ופ"ו מהל' עירובין הלכה ט י סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שז סעיף כג וסימן שמב ס"א וסימן תט ס"ב:
כה ג מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם:

רבינו חננאל

חבר מעשר דמאי חייש שמא ע"ה שא' לו לקט לי עשר עליהן מביתו ההוה ליה ספק [מעשר] דמאי. אי הכי [הא] דתני רבי מוטב שיחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ואל יאכילו לעם הארץ טבלים. בעל האחנה שהוא התרום ע"ה הוא המוקף ואוכל הוא חבר. ואוקמה רבינא רישא בע"ה דאמר לחבר לפיכך מעשרין דמאי וסיפא בחבר שאמר לע"ה חבר אחר שומע. וסבר [רבי] החבר ששומע לחבר שאמר לע"ה מלא לך כלכלה זו [אוכל] (אבל) [אותו] החבר ששמע ואע"ג לעשר דבודאי ההוא חבר קמא דא"ל מלא לך כלכלה זו עישורי מעשר עילויה מביתיה ואע"ג שאינו מן המוקף. סבר ניחא ליה למיעבד איסורא קלילא לתרום שלא מן המוקף. ולא ליעבדיה לע"ה איסורא רבה אכילת טבלים. ואבוה סבר לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ולא חייש החבר (כע"ה) [לע"ה] אע"פ דעביד איסורא רבה ולא ליעבד הוא איסורא קלילא: מתני' נתנו באילן למעלה מי"ט אינו עירוב וכו'. אוקימנא באילן העומד ברה"ר ואם נתן עירובו למטה מעשרה טפחים כיון שנתכוון לשבות למטה הוא ועירובו במקום אחד הן. ואקשינן והא קמשתמש באילן. ושנינן מתני' רבי היא דחשיש באילן משום שבות והא דתנן אלו הן (מב') [משום] שבות לא עולין באילן כו' ורבי סבר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות וקניית העירוב בין השמשות הוא והנה בין השמשות לא היה אסור להשתמש באילן שנמצא אותה העת שקנה עירובו הוא ועירובו במקום אחד. אמר להו רב נחמן לר' (אתא) חייא בר אבא ולר' (יוסי) [אסי] ולרבא בר נתן ישר וכן אמר שמואל וכי כולי האי אתון קבעי פתרא בגמ'. אמר רבא לא שנו אלא באילן העומד חוץ לעיבורה של עיר. אבל בתוך עיבורה של עיר אפילו למעלה מי' עירובו דעיר כמאן [דמליא מיא] (דמיא) אי הכי חוץ לעיבורה של עיר נמי (דקא) [דהא] אמר רבא המניח עירובו יש לו ד' אמות הוא רה"י ורה"י עולה עד לרקיע. ושנינן הכא באילן הנוטה חוץ לד' אמות עסקינן ונתכוון לשבות בעיקרו.

א) [לעיל דף ל: וש"נ], ב) [פי' מעט, יוקח לא מעט מים מרגום (יונתן) [ירושלמי] קליל מיא, ערוך ערך קל ב'], ג) [לקמן לד: שבת ז.], ד) שבת מ: [לקמן לד: לה: עה:], ה) [ברכות מב ע"ב שבת עג ע"א קג ע"ב פסחים עג ע"ב כ"מ נא ע"ב סנהדרין ק ע"ב שבועות מ"ע מה ע"ב חולין ז ע"ב עה ע"ב עו ע"ב], ו) [לקמן לה. ועי' תוס' נב.], ז) [ועי' תוס' פסחים פח: ד"ה כופין], ח) [ועי' תוס' לקמן מז: ד"ה דשלא].

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא דנתכוון לשבות: (ב) שם וכן אמר שמואל יישר אמרו ליה: (ג) רש"י ד"ה בין השמשות וכו' באותה שעה היא ותו לא: (ד) ד"ה באילן שנופו נוטה חוץ לד' אמות (שהוא סוף התחום) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה הכא באילן שנוטה וכו' דכיון דעוקרו מכרמלית. עי' סוכה דף מג. תוספות ד"ה ויעבירנו:

רב נסים גאון

אלא דנתכוון לשבות למטה הא קא משתמש באילן. במסכת יום טוב בפרק משילין (דף לו:) אמרו אלו הן משום שבות [לא עולין באילן] לא גזרו עליו רבנן בין השמשות (רבנן) כלומר שימוש אילן:

הגהות וציונים

א] גי' ח"מ (גליון) ועי' דק"ס: ב] בדפו"ר בסוף אלפים אמה: ג] בכת"י ובדפו"ר יישוב ומחיצות: ד] גרצ"ל שיש לו (באה"מ): ה] כ"ה בכת"י ובדפו"ר, אולם עי' ריטב"א בשם רש"י שמחזק (וכלומר דרב נחמן גם העיד להם שכן אמר שמואל כדבריהם), וכן כתב רש"י במקומות המצוינים במסה"ש דל"ג תו "יישר" אלא וכן אמר שמואל (והוא נמי אוקים כן, ואולי הוא טעות המעתיק בדברי הב"ח ואין בכוונת הב"ח להוסיף "יישר" אחרי תיבת "שמואל", אחרונים) ועי' בריטב"א שם: ו] וכן ליתא בכת"י ודפו"ר, ועי' מהרש"א ועי' מהרש"א לקמן לה ע"א בד"ה נתגלגל ובפרישה בטוא"ח סי' תט אות (ג) [ו]:

משנת ראשונים

רבי סבר ניחא ליה לחבר דלעביד הוא איסורא קלילא. ההא דאמרינן בפ"ק דשבת (ד.) וכי אומרין לו לאדם עמוד וחטא כדי שיזכה חבריך אפילו אליבא דרבי אתיא, דשאני התם שאין (לו) לב"ד לומר לו כן אלא אם כן הוא עושה מעצמו. [הריטב"א]

אלא נתכוון לשבות למטה. דודאי מתניתין בהכין מיירי שנתכוון לשבות למטה ולפיכך הניחו למעלה מעשרה אין עירובו עירוב, דמיירי באילן שהוא רחב ד' טפחים והוה ליה עירובו ברשות היחיד והוא ברשות הרבים דלא מצי שקיל ליה, וכשהניחו למטה מעשרה עירובו עירוב דהוא ועירובו במקום אחד הוא. [הריטב"א] **וכן אמר שמואל.** ולא גרסינן וכן אמר שמואל יישר, דשמואל לאו אתיובתייהו קאי אלא מנפשיה אמרה, וכדאמרי ליה לר"נ קבעיתו לה בגמרא. [הרשב"א]

אוֹתוֹ חָבֵר אוֹכֵל וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר וְכוּ'. ■ וכן הלכה (רמב"ם מעשר י, י).

נִיחָא לֵיהּ לְחָבֵר וְכוּ' - ואף שאין אומרים לאדם 'חטא כדי שיזכה חבירך' (שבת ד, א), כאן נוח לחבר לעבור על איסור קל כדי שלא יעבור עם הארץ איסור חמור, כיון שהחבר גורם לו לעבור בכך שאומר לו 'לקוט', ולכן סובר שהפירות מעושרים (תוס' ד"ה ולא). ויש שתירצו, שכאשר חבירו עובר בשוגג על איסור שבת שעונשו חטאת, אין אומרים לאדם שיחטא כדי לפטור את חבירו מלהוציא ממון על קרבן חטאת, אבל כאן העם הארץ עומד לעבור בשוגג על איסור טבל שהוא איסור חמור שעונשו מיתה בידי שמים, ובזה נוח לחבר לעבור על איסור קל כדי להצילו (ריטב"א שבת שם, בתי' השני).

אִסּוּרָא קַלְּיֵלָא - לתרום שלא מן המוקף (רש"י). ומכך שמותר לחבר לעבור על איסור זה כדי להציל את עם הארץ מאכילת טבל, מוכח כדעת הסובר שהאיסור לתרום שלא מן המוקף הוא מדרבנן [שמא התרומה אינה בעין בשעה שתורם] (רש"י גיטין ל, ב ד"ה מוקף), שאילו היה אסור מדאורייתא, אין היתר לעבור עליו כדי להציל את עם הארץ מאיסור חמור יותר (הגהת משנה למלך תרומות ג, יז). ויש שפירש, שאף לסוברים שהאיסור לתרום שלא מן המוקף הוא מדאורייתא (תוס' שם ד"ה לתרום), כיון שאיסור זה קל מאיסור אכילת טבל, מותר לחבר לעבור עליו כדי להציל את עם הארץ מאיסור טבל (שו"ת הרשב"א א, קכז, ונודע ביהודה תנינא אה"ע לז, בשמו).

הקדמה. הסוגיא להלן מבארת באיזה מקום יש להניח את העירוב תחומין, שהואיל וענין העירוב הוא שקונה שביתה במקום שמונח בו, צריך שיהיה העירוב מונח במקום שהאדם שעירב בו יכול ליטלו ממנו בלי לעבור על שום איסור (חי' המאירי; וראה ביאורנו להלן לד, א ד"ה נימא, שאם העירוב נמצא ברשות שהאדם נמצא בה, אפילו רחוק ממנו הרבה, כל שיכול להגיע אליו בשבת, עירובו עירוב).

גְּמָרָא. וְהָא קָא מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאִילָן - כשנוטל את העירוב מהאילן, ואפילו אם העירוב למטה מעשרה טפחים אינו יכול ליטלו בשבת, ומדוע עירובו עירוב (רש"י). ואף שהניח את העירוב על האילן מבעוד יום, נטילתו מן האילן בשבת אסורה, שפעמים שנשען על האילן, ונמצא משתמש בו (ריטב"א; וראה רשב"א). ויש שסובר שעצם נטילת העירוב מן האילן נחשבת שימוש באילן (ר"ן).

והגמ' יכלה להקשות על משנתנו שאסור ליטול את העירוב מהאילן כיון שבכך הוא מטלטלו מהאילן שהוא כרמלית לרשות הרבים (רש"י), אלא שעל קושיא זו אפשר לתרץ שמדובר שהניח את העירוב על צידי האילן שהם רשות הרבים [כגון שהדביק שם דבילה], או שהניחו בחור שבאילן שאין בו ארבעה טפחים [וכדעת חכמים (לעיל יא, ב) שאינם סוברים 'חוקקים להשלים'], ולכן הגמ' העדיפה להקשות מהאיסור להשתמש באילן (ריטב"א בדעת רש"י, וראה גאון יעקב). ויש שפירש, שהגמ' לא הקשתה כן, משום שאפשר לתרץ שמדובר באילן שעומד בכרמלית, כך שאין איסור טלטול בנטילת העירוב ממנו (תוס' ד"ה הא, בשם מהר"י).

■ להלכה, הניח חפץ על האילן מבעוד יום, אסור ליטלו משם בשבת (רמ"א או"ח שלו, א), משום שעלול לבוא על ידי זה להשען על האילן או על אחד מענפיו [כדעת הריטב"א] (משנ"ב שם, יב).

כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת לֹא גָּזְרוּ עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - שכיון שבין השמשות הוא ספק יום ספק לילה, לא גזרו בו על שבות שאיסורה רק מדרבנן (רש"י). ואמנם לא הקלו אלא במקום מצוה או דוחק (רמב"ם שבת כד, י, ועירובין ו, ט; וכע"ז ברשב"א וריטב"א להלן עח, ב), אלא שכיון שאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, ואם יהיה אסור ליטול את העירוב מהאילן לא יחול העירוב, לכן ההיתר ליטלו מהאילן נחשב צורך מצוה (משנ"ב שמב, ג). ויש שסובר, שבשאר איסורי שבות מודה רבי שגזרו עליהם בין השמשות, ודוקא בעירובי תחומין באופן האמור בגמ' כאן, שכבר הניח את העירוב מבעוד יום, סובר שלא גזרו בבין השמשות, והקילו שיש לדון כאילו מותר לעשותם בבין השמשות, כדי שלא יפסל העירוב מחמת האיסור שבות (ראב"ד, הובא ברשב"א להלן לג, ב וריטב"א כאן ובשבת לד, א).

ואף שגם אם הניחו למעלה מעשרה טפחים יכול לומר לנכרי לטלטל את העירוב מהאילן לרשות הרבים, ואמירה לנכרי אסורה רק משום שבות שלא גזרו עליה בבין השמשות, מכל מקום כיון שהדבר תלוי ברצון הנכרי ויתכן שלא יסכים לטלטל את העירוב, אינו נחשב ש'בידו' לאכול את העירוב (תפארת ישראל יכין כח, בתי' השני).

■ להלכה, צריך שיהא הוא ועירובו במקום אחד בבין השמשות, שהוא שעת קניית העירוב. לפיכך, אם נתכוין לשבות ברשות הרבים והניח עירובו ברשות היחיד, או להיפך, אינו עירוב, שאסור לו להוציא את העירוב מרשות לרשות בבין השמשות. אבל אם נתכוין לשבות ברשות היחיד או ברשות הרבים והניח עירובו בכרמלית, או להיפך, הרי זה עירוב, שאיסור הוצאה מכרמלית לרשות היחיד או לרשות הרבים אינו אלא מדרבנן, וכל דבר שאסור מדרבנן לא גזרו עליו בבין השמשות [כדעת רבי], ודוקא במקום מצוה [כגון עירוב תחומין שנעשים עבור דבר מצוה], או בשעת הדחק [כדעת הרמב"ם] (שו"ע או"ח תט, ב. וראה שם שמב, א, ובמשנ"ב שם).

אֲבָל אִילָן הָעוֹמֵד בְּתוֹךְ עִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר וְכוּ' - שהאילן עומד סמוך לעיר בתוך שבעים אמה ושני שליש, והעיר מוקפת מחיצות, שבאופן זה הקילו חכמים לדון כאילו היא מליאה עפר, ונמצא מקום שביתת האדם למעלה מעשרה, במקום שהעירוב מונח בו (ע"פ רש"י וריטב"א). ואף שעיבורה של העיר אינו מוקף מחיצות, מכל מקום כיון שדינו כעיר עצמה, נחשב כאילו הוא בתוך מחיצות העיר, וכאילו מחיצות העיר מקיפות גם את מקום עיבורה של העיר (ריטב"א. ולדבריו דין זה הוא דוקא בעיר מוקפת מחיצות, וכן נקט הגאון יעקב, אולם הב"ח [או"ח תט ד"ה ומ"ש או שהאילן] כתב, שאף אם אינה מוקפת מחיצות נדונית כאילו מליאה עפר, ובלבד שיש בה ישוב קבוע, וכן נקט השערה"צ תח, יג).

וְנִתְכַּוֵּין לִשְׁבּוֹת בְּעִקָּרוֹ - ולמטה מעשרה עירובו עירוב, כיון שלמטה מעשרה האילן הוא כרמלית, ויכול לטלטל את העירוב לרשות הרבים ולהביאו אצלו לתוך ארבע אמותיו על ידי שיטלטלנו מעט מעט, פחות מארבע אמות בכל פעם (רש"י). ואף שגם טלטול זה אסור מדרבנן, הלא משנתנו סוברת כרבי, שלא גזרו על שבות בין השמשות [שאם לא כן אינו יכול לטלטל כלל את העירוב מהאילן, שהוא כרמלית, לרשות הרבים] (רבינו פרץ וריטב"א בדעת רש"י). וכיון שהוא ועירובו תחת האילן, אע"פ שהעירוב רחוק ממנו יותר מארבע אמות, נחשב שהוא ועירובו במקום אחד, שהאילן מצרף את מקום שביתת האדם עם מקום העירוב (ריטב"א בדעת רש"י).

ויש שפירשו, שהעירוב נמצא בתוך שמונה אמות ממקום האדם, ובטלטול אחד במשך פחות מארבע אמות יכול להביאו לתוך ארבע אמותיו, שהן מקום שביתתו, ולכן נחשב שהוא ועירובו במקום אחד. אבל אם העירוב נמצא במרחק גדול משמונה אמות ממקום האדם, אינו עירוב, ואף שיכול להביאו למקומו פחות פחות מארבע אמות וטלטול זה אינו אסור אלא מדרבנן, בשבות כזה שדומה לאיסור תורה מודה רבי שגזרו עליו בבין השמשות (ריטב"א בשם ר"י; ר"ן; וכע"ז בעבודת הקודש לרשב"א בית נתיבות ה, יט, הובא במגיד משנה עירובין ו, ח; וראה עוד ביאורנו להלן לד, א ד"ה והכא).

ויש שפירש, שגם אם העירוב רחוק שמונה אמות או יותר יכול להביאו אצלו בבת אחת, שכיון שעוקרו מהאילן שהוא כרמלית, אין איסור דאורייתא בהעברתו ובהנחתו ברשות הרבים [שאיסור טלטול דאורייתא הוא רק כשעוקר ומניח ברשות הרבים], ולא גזרו עליהן בבין השמשות (תוס' לעיל לב, ב ד"ה הכא, בשם מהר"י).

■ להלכה, אם הניח עירובו ברשות הרבים במרחק שמונה אמות מהמקום שנתכוון לשבות בו, אינו עירוב, שאסור להביאו אצלו מעט מעט פחות מארבע אמות בכל פעם, ואף שהוא איסור שבות, לא התירוהו בין השמשות, הואיל וקרוב לבוא על ידי זה למלאכה דאורייתא [כדעת הרשב"א] (משנ"ב תט, יב). ואם העירוב במרחק פחות משמונה אמות, כשר, שהנותן עירובו יש לו ארבע אמות, ונמצא שצריך לטלטלו רק פעם אחת פחות מארבע אמות [כדעת הריטב"א והר"ן] (שעה"צ שם, יד, וראה משנ"ב מהדו' דרשו הע' 10 בשם החזו"א).

דְּהָדַר זָקִיף - שבסוף נטיית האילן מחוץ לארבע אמות מעיקרו, שהיא למטה מעשרה טפחים, חוזר ועולה למעלה מגובה עשרה טפחים [ראה עמ' 148 ציור א] (רש"י). ומתחת לחלק האילן שלמעלה מעשרה טפחים יש סתימה שמונעת מגדיים לעבור שם, ולכן אין בקיעת הגדיים מבטלת ממנו שם רשות היחיד (תוס' ד"ה דהדר, בפי' הראשון). ועוד יש לפרש, שחלק האילן שלמעלה מעשרה טפחים גבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה, ונחשב רשות היחיד, ולכן אין בקיעת הגדיים שתחתיו מבטלת ממנו שם רשות היחיד (ע"פ תוס' שם ותוס' רבינו פרץ, בפי' השני), ונחשב כבית שבנוי ברשות הרבים על גבי עמודים, שהוא רשות היחיד (ריטב"א).

וְהָא אִי בָּעֵי מַיְיתֵי לָהּ דֶּרֶךְ עָלָיו - שכיון שנחשב שארבע אמותיו עולות עד לרקיע, נחשב שמקום שביתתו הוא בגובה האילן למעלה מעשרה, וכיון שגובה האילן למעלה מעשרה הוא רשות היחיד, יכול לעלות לשם ולהביא את העירוב אצלו דרך נטיית האילן [שנחשבת כרמלית, הואיל ואינה גבוהה עשרה] לעיקרו של האילן [כנגד מקום שביתתו בקרקע] בגובה עשרה, שגם שם הוא רשות היחיד, ואם כן נמצא שהוא ועירובו במקום אחד (ע"פ רש"י, ותוס' ד"ה והא, ותוס' רא"ש, בדעתו).

ויש שפירש את קושיית הגמ', שיכול להביא את העירוב למקום שביתתו ממש, ואף שהעירוב נמצא ברשות היחיד [על חלקו של האילן שגבוה מעשרה טפחים] ומקום שביתתו הוא ברשות הרבים, מכל מקום יכול להניחו באמצע על נטיית האילן שהיא כרמלית, ואחר כך ליטלו משם ולהביאו אצלו למטה לעיקרו של האילן, ובאופן זה אינו נחשב מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים (ע"פ תוס' שם בשם ר"י, ותוס' רא"ש).

כְּשֶׁרַבִּים מְכַתְּפִין עָלָיו - שנטיית האילן משמשת את הרבים לכתף על גבה את משאם ולכן היא נחשבת רשות הרבים, כך שאם יעביר דרכה את העירוב נמצא מטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים, ואף שמעבירו למעלה מעשרה [ואין רשות הרבים למעלה מעשרה (שבת ז, ב)], מכל מקום הרי הוא 'מושיט' מרשות היחיד לרשות היחיד דרך אויר רשות הרבים למעלה מעשרה, שחייב (רש"י). ויש שפירש, שאינו נחשב 'מושיט' [כיון שמושיטו חוץ לארבע אמותיו (מהרש"א)], אלא נחשב מעביר מרשות היחיד לרשות היחיד דרך אויר רשות הרבים למעלה מעשרה, שחייב (תוס' ד"ה והא, בדעת רש"י; וראה רשב"א וריטב"א).

ולדעת המפרשים שקושיית הגמ' היא שיכול להניחו על נטיית האילן ולחזור וליטלו ולהביאו למטה, תירוץ הגמ' הוא שמדובר שרבים מכתפים עליה ונחשבת רשות הרבים, ולכן אינו יכול להניח שם את העירוב, שנמצא מטלטל מרשות היחיד לרשות הרבים (תוס' שם, בשם ר"י).

עָמוּד תְּשָׁעָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - ודוקא גבוה תשעה, לא פחות ולא יותר, שבגובה זה ראוי לכתף עליו (רש"י שבת ח, א ד"ה תשעה; רמב"ם שבת יד, ח). ויש שפירשו, שגובהו תשעה או למעלה מכך עד עשרה טפחים, שבכך ראוי לכתף עליו (רא"ש שם א, טו; טור או"ח שמה).

וְרַבִּים מְכַתְּפִין עָלָיו - ואף אם אינם מכתפים עליו נחשב רשות הרבים, הואיל וראוי לכתף עליו (מאירי שבת ח, א בשם יש אומרים). ויש שפירש, שדוקא אם מכתפים עליו בפועל נחשב רשות הרבים (רשב"א שבת ח, א בשם הראב"ד; מאירי שם, בשם יש אומרים).

■ להלכה, עמוד גבוה תשעה טפחים ורבים מכתפים עליו, נחשב רשות הרבים. ודוקא אם גבוה תשעה טפחים מצומצמים, אבל אם גבוה יותר מכך, אינו נחשב רשות הרבים [כדעת רש"י והרמב"ם] (שו"ע או"ח שמה, י, ומשנ"ב שם, לב). ויש מי שאומר, שמתשעה ועד עשרה טפחים נחשב רשות הרבים [כדעת הרא"ש והטור] (שו"ע שם), והלכה כדעה הראשונה (משנ"ב שם, לו). ואם אין הרבים מכתפים עליו, אף שראוי לכתף עליו אינו נחשב רשות הרבים [כדעת הראב"ד] (משנ"ב שם, לג, וראה שעה"צ שם, לו).

לֵימָא קָסָבְרִי רַבָּנָן צְדָדִין אֲסוּרִין - שנטילת העירוב מהכלכלה התלויה באילן נחשבת שימוש ב'צדדין' של האילן, שנחלקו בו בגמ' (שבת קנד, ב) האם מותר, ומכך שחכמים סוברים שאסור ליטול את העירוב מהכלכלה בשבת, מוכח כדעת הסובר שאסור להשתמש בצדדי האילן (רש"י). ויש שפירשו, שקושיית הגמ' היא שכיון שלחכמים העירוב אינו מועיל, מוכח שגם בבין השמשות שהוא שעת קניית העירוב, אסור ליטול את העירוב מהכלכלה שהיא צדדי האילן, וקשה, וכי חכמים סוברים שאסור להשתמש בצדדי האילן גם בבין השמשות (רב נסים גאון; רבנו חננאל, וראשונים בשמו. וראה יד דוד וקרן אורה).

ונתכוין לשבות בעיקרו ומאי למעלה ומאי למטה דהדר זקיף והא אי בעי מייתי לה דרך עליו כשרבים מכתפין עליו וכדעולא [א] דאמר עולא [א]עמוד תשעה ברשות הרבים ורבים מכתפין עליו וזרק ונח על גביו חייב: מאי רבי ומאי רבנן דתניא [ב] נתנו באילן למעלה מעשרה טפחים אין עירובו עירוב למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב ואסור ליטלו בתוך שלשה מותר ליטלו נתנו בכלכלה ותלאו באילן אפילו למעלה מעשרה טפחים עירובו עירוב דברי רבי וחכמים אומרים כל מקום שאסור ליטלו אין עירובו עירוב וחכ"א אהייא אילימא אסיפא לימא קסברי רבנן צדדין אסורין אלא ארישא האי אילן היכי דמי אי דלית ביה ארבעה מקום פטור הוא [ה] ואי דאית ביה ארבעה כי נתנו בכלכלה מאי הוי אמר רבינא רישא דאית ביה ארבעה סיפא דלית ביה ארבעה וכלכלה משלימתו לארבעה ורבי

רש"י

והוא נתכוון לשבות בעיקרו. הלכך למטה מי' עירובו עירוב דמלי נפיק ליה חוץ לד' אמותיו כמה דבעי ולמשקליה ולאייתוייה (א) פחות מד' אמות עד לתוך ד' אמותיו, ואע"ג דמשוינן להו ניהליה רשות היחיד לגבי קניית עירוב להקל לאו רה"י גמורה היא שלא יוכל להביא מתוכה להן לתוכן דהא לאו מחילה איכא ולא חילוק רשות איכא ומאן קא משוי להו בית עירוב הוא דמשוי ליה וכי איכוון לבית דהיתרא איכוון ולא לשויה בית דאיסורא. למעלה מי' אין עירובו עירוב דהא כי נפיק ושקליה מייתי מרה"י לרה"ר, ולקמן פריך הא אי בעי מייתי ליה דרך עליו: **ומאי למעלה ומאי למטה.** בדבר הנוטה שוה הוא, ואי למעלה אית ביה למטה לית ביה, ולא שייך ביה לשון מעלה ומטה אלא לשון גבוה ונמוך, והכי איבעיא ליה למיתני נתנו באילן גבוה י' אין עירובו עירוב אין גבוה עשרה עירובו עירוב, ומדתני מעלה ומטה משמע דזקוף ויכול להניח למעלה בגובהו או למטה בשיפולו: **דהדר זקיף.** בסוף נטייתו, ומשכחת ביה מעלה ומטה בזקיפתו כגון דנטייתו כולה למטה מי', דאי למעלה מי' לא משכחת בזקיפתו מעלה ומטה: **והא אי בעי מייתי ליה דרך עליו.** כי הוי חוץ לד' אמות נמי ולמעלה מי', כיון דד' אמותיו עולות עד לרקיע רה"י (ב) הרי יכול לעלות לאילן עד למעלה מעשרה וליטלו, דהא כל האילן מעשרה ולמעלה רה"י, ומביאו למקום שביתתו [ו]: **כשרבים מכתפין.** על נטיית הנוף שחוץ לד' אמותיו הנמוכה מי' דהויא רה"ר כדעולא, וכי מייתי ליה למעלה מעשרה דרך אוירה של נטייה עובר באויר רה"ר, וקיימא לן במושיט מרשות היחיד לרה"י דרך אויר רה"ר אפילו למעלה מי' חייב, דתנן בפרק הזורק (שבת דף צו.) היו שתיהן בדיוטא אחת הזורק פטור המושיט חייב שכך היתה עבודת הלוים: **עמוד ט'.** דוקא נקט ט', כדאמר ביציאות השבת (דף ח.) דפחות מג' ארעא סמיכתא היא דדרסי לה רבים, מג' עד ט' לא מדרס דרסי לה מפני גובהה ולא כתופי מכתפי עלה מפני שנמוכה לכתף הלכך לאו רה"ר היא אלא כרמלית, ט' חזיא לכתופי והוי רה"ר, עשרה רה"י: **וזרק.** מתחילת ארבע לסוף ד': **ונח על גביו חייב.** דהויא לה עקירה והנחה מתחילת ד' לסוף ד' ברה"ר, אבל אין רבים מכתפין עליו אע"ג דזרק ד' אמות ברשות הרבים כיון דלא הויא הנחה ברה"ר פטור: **למעלה מעשרה אין עירובו עירוב.** וכדאוקימנא מתניתין בנתכוון לשבות בעיקרו ונופו נוטה חוץ לארבע אמות והדר זקיף: **ואסור ליטלו.** אפילו הא דלמטה מעשרה אסור ליטלו למחר בשבת אם רצה לאוכלו משום דמשתמש באילן, ואפילו הכי קני ליה עירוב בין השמשות, דכיון דשמוש אילן שבות דרבנן הוא לא גזרו עליו בין השמשות ואי הוה בעי למשקליה ההיא שעתא מצי שקיל. כל איסור שבת ויו"ט דהוי מדרבנן קרי שבות: **בתוך ג'.** הניח עירובו באילן למטה משלשה סמוך לקרקע: **מותר ליטלו.** בשבת, דכל למטה משלשה אפילו באילן לא גזרו עליו דהוי כארעא סמיכתא, והכי נמי תנן בפרק בתרא (דף צט:) היו שרשיו גבוהין מן הארץ ג' לא ישב עליהן: **נתנו בכלכלה כו' אפילו למעלה מעשרה עירובו עירוב.** לקמן מפרש בשאין האילן רחב ד'. ואסור ליטלו לא גרסינן, דאי גרסינן אמאי מתמה לקמן אדרבנן ואמר לימא קא סברי רבנן לדדין אסורין ואדרבי לא מתמה, ומשום דקיימי רבנן עליה ואמרין כל מקום שאסור ליטלו כו' לפיכך נכתב בספרים (ג) ואי גרסינן ליה טעמא משום דקסבר לדדין אסורין: **אילימא אסיפא.** דקאמר רבי נתנו בכלכלה עירובו עירוב, ואמרי ליה רבנן הואיל וסוף סוף אסור ליטלו בשבת משום שימוש אילן אין עירובו עירוב, לגזרו על השבות בין השמשות: **נימא קסברי רבנן צדדין דאילן אסורין.** כגון הכא דאינו משתמש באילן עצמו אי הוה שקיל לעירובו אפילו בשבת בכלכלה הוא דמשתמש שהוא לידי אילן, ופלוגתא היא בפ' מי שהחשיך (שבת דף קנד:) איכא למ"ד אסור ואיכא למ"ד מותר, והשתא נימא מהכא לדדין אסורין ויהוי ההוא דשרי כיחיד במקום רבים ותיהוי הך מתניתא סייעתא למאי דפסקינן התם הלכתא לדדין אסורים: **אלא ארישא.** קיימי רבנן, דקאמר רבי נתנו באילן למטה מעשרה עירובו עירוב ואסור ליטלו, ואמרי ליה רבנן אע"ג דהוא ועירובו ברה"ר [ז] כיון דאסור ליטלו בשבת משום אילן אסור ליטלו בין השמשות שהוא ספק ואין עירובו עירוב: **אי דלית ביה ארבעה.** רוחב: **מקום פטור הוא.** דכל פחות מרוחב ד' קי"ל ביציאות השבת דלא הוי רשות בפני עצמו ובטל אגל רה"ר ואגל רה"י אם עומד ביניהן, כדאמרינן (שם דף ו.) עומד אדם על האסקופה נוטל מן העני ונותן לו מבעל הבית ונותן לו, ואפילו איסורא דרבנן ליכא, והכא כי נתנו למעלה מעשרה לאו ברה"י הוא ואמאי אין עירובו עירוב הרי יכול ליטלו לרשות הרבים: **ואי דאית ביה ד'.** ומשום הכי קאסר ליה רישא, סיפא אמאי מהני ליה כלכלה הא רשות היחיד הוא ואסור: **רישא דאית ביה ד'.** ומשום הכי למעלה מי' אין עירובו עירוב, דהוא ברה"ר ועירובו ברה"י: **סיפא דלית בה ד'.** ומשום הכי לאו רה"י היא, וכלכלה דנקט משום דרבי סבר לה כר' יהודה דאמר עירוב המונח למעלה מי' לא הוי עירוב ואפילו נתכוין לשבות למעלה אלא א"כ מונח על גבי מקום ארבעה, הלכך אי לאו כלכלה ליכא עירוב על גבי מקום ארבעה אלא כלכלה משלימתו לארבעה:

תוספות

דהדר זקיף. וא"ת והיכי חשיב למעלה מעשרה רה"י הא גדיים בוקעין בו תחתיו ואפילו ר' יוסי בר' יהודה לא שרי אלא בהדלן מחילות [ג] וי"ל למיירי כגון שסתום תחת הזקיפה דלא מצי בקעי אי נמי כגון שיש גובה י' באותו זקיפה דחשיב רה"י אע"ג דגדיים בוקעין כמו עגלות כדאמר בהזורק (שבת לט.) דהוי רה"י אע"ג דתחתיהן הוי רה"ר: **והא** אי בעי מייתי לה דרך עליו. פ"ה דיכול לעלות באילן עד למעלה מעשרה וליטלו דהא כל האילן מעשרה ולמעלה רה"י ויביאנו אצלו למקום שביתתו יש סבורים שר"ל שגם האויר שהוא למעלה מי' אפילו כנגד [ד] הנטייה שהיתה פחותה מי' הוי רה"י ולא עלה זה על דעת רש"י דלא הוי רה"י אלא כרמלית ומה שפירש ויביאנו למקום שביתתו אין לומר דהיינו לעיקרו של אילן דהא [ה] רה"ר גמורה ואע"ג דד' אמותיו חשבינן כרה"י היינו דוקא למהוי הוא ועירובו במקום אחד אבל להתיר להביא שם מרה"י או לאסור מרה"ר שם לא חשיב רה"י דהא לית ליה מחילות ולא חלוק רשות ומשני כשרבים מכתפים עליו על נטיית הנוף הנמוכה מי' דהוי רה"ר כדעולא וקיימא לן במושיט מרה"י לרה"י דרך אויר רה"ר אפילו למעלה מעשרה חייב דתנן בהזורק (שם דף צו.) היו שתיהן בדיוטא אחת הזורק פטור והמושיט חייב שכך היתה עבודת הלוים ונראה דלאו מושיט הוא אלא מעביר את העירוב רחוק חוץ לד' אמות וחייב אפילו זה כנגד זה כדאי' בהזורק (שם דף צז.) א"ר אלעזר המוליא משוי למעלה מעשרה חייב שכן משא בני קהת ומקום עקירתו והנחתו הוי רה"י וקשה אכתי אי בעי זריק ליה עד נגד מקום השביתה דזורק פטור ור"י מפרש והא אי בעי מייתי ליה דרך עליו היינו שיניחנו על הנטייה שהיא כרמלית ויחזור ויביאנו לעיקרו של אילן שהוא מקום שביתתו ממש ומשני כשרבים מכתפין עליו דהשתא לא מצי מנח ליה על נטייה דהוי מוליא מרה"י לרה"ר והואיל ואי בעי זריק ליה עד נגד מקום השביתה ליכא למימר דכי זריק ליה נמי אכתי לא הוי עירוב אלא משום דד' אמות חשיבי רה"י ועולה עד לרקיע וכולי האי ודאי לא אמרינן הואיל אך קשה דאכתי משכחת לה דאינו חייב כגון [ז] בזה עוקר וזה מניח [ח] אי נמי דכי מטי ליה עד מקום הנטייה יניח על ידו או על כתיפו למעלה מי' דהא דמחייב בהזורק מעביר למעלה מעשרה היינו דוקא בדלא נח למעלה מעשרה דהכי מוקי לה ההיא דפ"ק דשבת (דף ח:) גבי אסקופה דאם נטל ונתן שלשתן פטורין ופריך נימא תהוי תיובתא דרבא דאמר המעביר חפץ כו' ומשני התם לא נח הכא נח ונראה לי דבכל הנהו כיון דבקל יבא לידי איסור דאורייתא אפילו רבי מודה דגזרו עליו בין השמשות כדאמרינן לקמן (דף לד:) גבי קנה דלרכיך לגזור שמא יקטום: **אי** דאית ביה ארבעה כי נתנו בכלכלה מאי הוי. דכיון דהאילן רשות היחיד הויא ליה כלכלה חורי רה"י [ט] ובחורי רשות היחיד אין לחוש אם גדיים בוקעים בו: **וכלכלה** משלימתו לד'. פירש"י אף על גב דבראשו הוי ד' לא הוי רה"י הואיל ואין בתחתיו רוחב ד' ולא הוי רה"י אלא אם כן מתחיל להיות רחב ארבעה בתוך ג' הסמוכין לארץ ולא נראה דבשלהי פ' הזורק (שבת דף קא.) אמר עמוד גבוה י' וברחבו רחב ארבעה אם למטה (ד) רוחב כותל שלשה זרק ונח על גביו חייב כיון דרוחב שלשה לא בעי גדיים וצריך לומר באין בתחתיו ג':
ורבי
וסבר

סו א מיי' פי"ד מהלכות שבת הלכה ח סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שמה סעיף י':

רבינו חננאל

ומאי למעלה ומאי למטה דהדר זקיף אי הוי למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב למעלה מעשרה טפחי' אין עירובו עירוב. דהוא במקום (אחד) [אחר]. ועירובו במקום אחד. **ואמרינן והא אי בעי מייתי ליה דרך עליו.** פי' עליו על גופו של אדם. ובן עזאי דאמר מהלך כעומד דמי וי"א הא לא אפשר דגרסינן בהמוצא תפילין לימא הוי תיובתא דרבא דאמר המעביר חפץ מתחלת ד' לסוף ד' והעבירו דרך עליו וכו' ופי' עליו על כפיפתו של אילן. כשרבים מכתפין עליו. וכדעולא דאמר עמוד ט' ברה"ר ורבים מכתפין עליו וזרק ונח ע"ג חייב. **מאי רבי ומאי רבנן** דתניא נתנו באילן (אפילו) למעלה מעשרה טפחים [אין] עירובו עירוב למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב ואסור לטלטלו. נתנו בכלכלה ותלאו באילן אפי' למעל' מעשרה טפחים עירובו עירוב ואסור לטלטלו דברי רבי וחכ"א כל מקום שאסור לטלטלו אין עירובו עירוב. **רבנן אהייא אי נימא אסיפא** אנתנו בכלכלה נימא רבנן סברי צדדין אסורין להשתמש בהן שהכלכלה התלויה באילן בצידי האילן היא ואע"ג דגרסינן בסוף שבת והלכתא צדדין אסורין ה"מ בשבת עצמה אבל בין השמשות לא גזרו בהו רבנן בצדדין איסורא אלא אנ רישא נתנו על האילן עצמו היכי דמי אי דלית ביה רוחב ד' טפחים פחות מד' טפחים מקום פטור הוא ואי דאית ביה ד' אמות כו'. **ופירשה רבינא** [רישא] דאית ביה ד"ט סיפא דלית ביה ד' טפחים

משנת ראשונים

והא אי בעי מייתי לה דרך עליו. אע"פ שהניחו למעלה מעשרה בההוא דהדר זקוף הא עירוב דמשי לאתויי במקום שביתתו דרך עליו שלא יעמיד ברה"ר ויטלנו ויביאנו אצלו אלא יעבירנו על גבי הנוף שאינו גבוה י' דהוא כרמלית עד שיביאנו למקום שביתתו שהוא תחת האילן. [תוספות רי"ד]

עמוד תשעה ברשות הרבים ורבים מכתפין עליו. פרש"י ז"ל ואע"ג דאינו רחב ד' וכן כתב גם הרמב"ם ז"ל, ותמהא לי דהא בעינן הנחה על גבי מקום ד' וליכא, וי"ל דכיון דמשום דמכתפי ביה משוינן ליה רשות הרבים ודרך המכתפין לכתף אע"פ שאין בו ד' לפי שאין מניחים שם משאן אלא נסמכין בו, הרי הוא מקום חשוב וראוי לתשמישו, והרי זה כידו של אדם החשובה לו כד' על ד' לפי שדרכם של בני אדם להעמיד כליהם בידיהם, ועוד דכיון דדרכן לכתף עליו מחשבת הרבים משויא ליה מקום, ולא גרע מזורק ונח בפי הכלב או בפי הכבשן (עירובין צט.). [הרשב"א, שבת ח.]

והראב"ד ז"ל פירש דוקא ברחב ד' ודוקא שמכתפין עליו אבל כשאין מכתפין עליו ואע"ג דראוי לכתף עליו לא, והא דאמרינן הכא תשעה ודאי מכתפי עליה, הכי קאמר תשעה ודאי ראוי לכתף עליו ודרכן של בני אדם לכתף עליו, וכיון שהוא ראוי לכך ומכתפין עליו עכשיו כרה"ר הוא, שאילו לא היה ראוי לכתף עליו אע"פ שהרבים מכתפין עליו לא היינו נותנין לו דין רה"ר כיון שאינו ראוי לכך. [הרשב"א, שבת ח.] **ואי דאית ביה ארבעה כי נתנו בכלכלה מאי הוי.** דנהי דכלכלה גופה לא חשיבא רשות היחיד דהא לית בגופה גובה עשרה טפחים ויש תחתיה בקיעת הגדיים, מ"מ כיון דאילן עצמו גבוה י' טפחים ורחב ד' הוי רשות היחיד והכלכלה נתונה שם בצדו הויא לה כלכלה כחורי רשות היחיד דהוו כרשות היחיד כדאיתא בפ"ק דשבת (ז:). [הריטב"א] **סיפא דלית ביה ארבעה.** וכיון שאין באילן ד' טפחים למיהוי רשות היחיד תו לא חשיבא כלכלה חורי רשות היחיד. [הריטב"א]

א) שבת ח., ב) תוספתא פ"ב ה"ט, ג) לקמן ע"ב, ד) שבת דף צג., ה) שבת דף ז ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה והוא נתכוון וכו' ולאייתוייה פחות פחות מד' אמות כל"ל והד"א עם דיבור הקודם: (ב) ד"ה והא אי בעי וכו' ולרקיע הוא והרי יכול: (ג) ד"ה נתנו בכלכלה וכו' לפיכך נכתב בספרים (ולא גרסי' וכו' אסורים) תא"מ ונ"ב ק"א אין זה: (ד) תוס' ד"ה וכלכלה וכו' אם למטה הוי רוחב שלשה כל"ל ותיבת "כותל" נמחק: [והגריעב"ץ גרס רוחב קצר שלשה]:

רב נסים גאון

לימא קסברי רבנן צדדין אסורין. איתא במס' שבת בפרק מי שהחשיך לו בדרך (דף קנד:) דתנינן בה בצדדי' קני דהוה פליגי ביה אי לאו כאילן עצמו והכבהמה עצמה דאמר ואסור להשתמש בהן בשבת אי לא ובטוספא פסקו הלכה ואמרו הלכתא צדדין אסורין צידי צדדין מותרין. ואית דמקשי עלה ואמר וכי מאחר שנפסקה הלכה כי הצדדין אסורין למה מתמיהין בכאן בעירובין לימא קא סברי רבנן צדדין אסורין ותירוץ הדבר הזה דומין אותה לפי הפירוק שפירקו בסוף וישב לי לפרק על הקושיא ולומר כי זה שאמרו בעירובין לימא קסברי רבנן צדדין אסורין אלו הדברים תרוצין לעיקר דברי רבנן כל שהוא משום שבות לא גזרו (א) עליו בין השמשות וכשהגיעו לצדדים התמיהו ואמרו לימא קא סברי רבנן צדדין אסורין בין השמשות וחזרו והדר כי בין השמשות לא גזרו רבנן אלא על אילן גופו אבל על צדדים [לא גזרו] אלא

חשק שלמה
על רב נסים גאון

א) נראה דצ"ל גזרו עליו בהשמ"ש.

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף ואפילו למעלה מעשרה נמי מותר: ב] בדפו"ר נוסף דרך כרמלית: ג] ... שהנטייה שהיא למטה מעשרה כרמלית היא (וע' תוס' ובריטב"א) וע' הג' יעב"ץ: ג] בדפו"ר "בהה"ר" (במקום "ברה"ר") ברשות אחד (ולפנינו ע"פ מהרש"ל (דפו"ר) ומהרש"א שהגיהו נוסח דפו"י שהיה לפניהם "ברה"י", ועי' דק"ס: ד] בדפו"י הנוסח שהוא למעלה מן הנטייה, והנוסח שלפנינו הוא ע"פ המהרש"ל ועי' הג' יעב"ץ (בילקו"מ): ה] צ"ל דהא הוי רה"ר גמורה (באה"מ): ו] א"נ בלאחר יד א"נ דכי מטי וכו' [ח"מ] (גליון), וכ"ה בדפו"י ובתוס' הרא"ש:

ורבי סבר לה כר' מאיר וסבר לה כר' יהודה סבר לה כרבי מאיר דאמר [א] חוקקין להשלים וסבר לה כר' יהודה דאמר בעינן עירוב על גבי מקום ארבעה וליכא. מאי רבי יהודה דתניא [ב] רבי יהודה אומר נעץ קורה ברשות הרבים והניח עירובו עליה גבוהה י' ורחבה ד' עירובו עירוב ואם לאו אין עירובו עירוב אדרבה הוא ועירובו במקום אחד (א) אלא הכי קאמר גבוהה עשרה צריך שיהא בראשה ארבעה אין גבוהה עשרה אין צריך שיהא בראשה ארבעה כמאן דלא כרבי יוסי ברבי יהודה [ג] דתניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר נעץ קנה ברשות הרבים והניח בראשו טרסקל זרק ונח על גביו חייב אפילו תימא רבי יוסי ברבי יהודה התם הדרן מחיצתא הכא לא הדרן מחיצתא. רבי ירמיה אמר שאני כלכלה הואיל ויכול לנטותה ולהביאה לתוך עשרה יתיב רב פפא וקא אמר להא שמעתא איתיביה רב בר שבא לרב פפא[א] [ד] כיצד הוא עושה מוליכו בראשון ומחשיך עליו ונוטלו ובא לו בשני מחשיך עליו ואוכלו ובא לו אמאי

רש"י

וסבר לה כר' מאיר. דאמר גבי כיפה בפרק קמא (דף יא:) חוקקין להשלים, ומיהו רשות היחיד גמורה לא הוי כיון דאין בתחתיתו של אילן רחב ד', אע"ג דבראשו רחב ארבעה דכלכלה משלימה ליה לא הוי רשות היחיד אא"כ מתחיל להיות רחבו ארבעה בתוך ג' הסמוכים לקרקע, דהכי אמרינן בהזורק (שבת דף קא.) גבי בולייתא דמישן והן ספינות ששוליהן חדים ואין בשוליהן רוחב ד' ולמעלה הן הולכות ומרחיבות הרבה ומחילתן גבוהות י' אין מטלטלין בהן אלא ארבע אמות דלאו רה"י נינהו ואע"ג דגבוהים עשרה ורחבין ארבעה מלמעלה הואיל ובשוליהן לא הוי ארבעה, והכא גבי אילן נמי טעמא משום הכי הוא, ותדע שזהו הטעם מדקאמר לקמן כמאן דלא כר' יוסי בר ר' יהודה וכו' ובהזורק נמי מותבינן עלה דההיא מהא דר' יוסי [בר' יהודה]: בעינן עירוב על גבי מקום ד' וליכא. בלא כלכלה: ס"ג גבוהה עשרה ורחבה ד' עירובו עירוב ואם לאו אין עירובו עירוב. גבוהה י' ורחבה ארבעה עירובו עירוב אע"ג דרה"י היא הך קורה והוא נתכוון לשבות ברשות הרבים הא אמרן הנותן את עירובו יש לו ארבע אמות ורשות היחיד עולה עד לרקיע, וגבי אילן הוא דלא הוי עירוב כדאוקימנא בנופה נוטה חוץ לד"א, אבל הכא דליכא נוף שפיר דמי: ואם לאו אין עירובו עירוב. קס"ד דהכי קאמר ואם לאו דאינה גבוהה עשרה או שאינה רחבה ארבעה אין עירובו עירוב, ולהכי מתמהינן אאינה גבוהה עשרה אדרבה כ"ש דעירובו עירוב, דכשאינה גבוהה י' הויא כמאן דמנחה ברשות הרבים: אלא. האי ואם לאו דקתני לאו אגובהה קאי אלא ארוחב קאי, והכי קאמר גבוהה י' והניחה בראשה אם יש ברחבה ד' דהוי מקום חשוב להנחת עירוב עירובו עירוב, ומשום דהוא ברה"ר ועירובו ברה"י לא מיתסר כדאמר דהנותן את עירובו יש לו ד' אמות, ואם לאו דגבוהה י' ואינה רחבה ד' אין עירובו עירוב, דכיון דגבוהה עשרה ואין העירוב מונח על גבי מקום ד' הוה ליה כמונח באויר, ומדוקיא שמעינן הא אינה גבוהה עשרה אפילו אינה רחבה ד' עירובו עירוב, דכיון דלמטה מעשרה היא כמאן דמנחה אארעא דמיא, דכל למטה מי' קלוטה כמה שהונחה דמיא[ה]: גבוהה עשרה. דמידלייא מרה"ר, צריך שיהא ברוחבה ארבעה שיהא שם מקום חשוב: אינה גבוהה עשרה אין צריך שיהא רוחבה ד'. דאפילו פחות מד' עירובו עירוב, דכל למטה מעשרה כמאן דמנחה אארעא היא: כמאן. מתרץ רבינא לעיל אע"ג דחוקקין להשלים ואיכא רוחב ד' לא הוי רה"י משום דאין בעיקרו ד', דלא כר' יוסי בר' יהודה: טרסקל. סל רחב ד', וזרק מרשות הרבים ונח על גביו חייב שהרי זרק מרשות הרבים לרה"י, אלמא אע"ג דקנה אינו רחב ד' הוי רה"י הואיל ועליונו ד', דאמרינן גוד אחית, והכי מפרש בהזורק: התם הדרן מחיצתא. מחיצות הטרסקל סובבות את הקנה שהרי תחוב באמצעיתו, וכי אמרינן גוד אחית מחיצות הטרסקל עד הקרקע נמצא קנה מוקף מחיצות שהלכן ארבעה, ותו ליכא למימר מידי: הכא לא הדרן מחיצות. דכלכלה אינה מקפת את עביו של אילן, וכי אמרינן גוד אחית אכתי אית לן למימר חוקקין להשלים לאיצטרופי כלכלה בהדי אילן, ותרתי לא אמרינן. ואית דמפרשי כמאן דלא כר' יוסי אנעץ קורה קאי, דקא"ר יהודה קורה שאין ברחבה ד' מלמעלה לא הוי רה"י ואמרינן הא דלא כר' יוסי דאמר טרסקל הוי רשות היחיד ומוקמי לה בשאין רחב ארבעה, ולאו מילתא היא, חדא דבהדיא מפורש בהזורק ומותבינן מינה אדרב הונא דאיירי בבולייתא דמישן שרחבות למעלה וקצרות למטה ואותבינן ונימא גוד אחית מחיצתא מי לא תניא ר' יוסי בר ר' יהודה כו' אלמא טעמא משום גוד אחית הוא ונמצא תחתונו של קנה מוקף מחיצות בחלל ארבעה, ואי כשאין טרסקל רחב ד' כי אמרינן גוד אחית מאי הוי, ועוד בכל דוכתא דאמר פחות מד' לאו רשות הוא אמאי לא אמרינן כמאן דלא כרבי יוסי בר' יהודה כדאמר הכא: רבי ירמיה אמר. לעולם מתניתין[ב] דלעיל רישא וסיפא ברוחב ד', ודקא קשיא לך כי נתנו בכלכלה מאי הוי: שאני כלכלה. הואיל וארוכה היא יכול לנטותה ולא יעקרנה מתלייתה ויטה ראשה אחד עד שיהא לתוך י' ויטול את עירובו: מתיב רב בר שבא כיצד הוא עושה. מתניתין (ב) היא ביו"ט שלפני השבת ורוצה לערב לשני הימים, כילד הוא עושה, מוליכו בראשון בערב יו"ט לסוף אלפים, ועל ידי שלוחו קאמר, דאי איהו גופיה בלא פת נמי קני ליה שביתה כיון דהתם יתיב וקדים עליה יומא: ומחשיך עליו. עד שיקנה לו העירוב: ונוטלו ובא לו. שאם יניחנו שם שמא יאבד ושוב אין לו עירוב ליום המחרת, כדקתני מתניתין[ד] נאכל עירובו בראשון עירובו לראשון ואין עירובו לשני, וחוזר ומוליכו בשני שהוא ערב שבת ומחשיך עליו, ואוכלו שם אם ירצה דלהביאו אי אפשר דשבת הוא, ואם יו"ט אחר השבת הוא על כרחו יניחנו שם ע"ש, ולמחר ילך ויראה אם עדיין ישנו שם ויחשיך עליו יהא לו עירוב לשני ואם אבד ישב בביתו. קתני מיהת המערב צריך להוליך עירובו לסוף אלפים, ואמאי צריך להוליכו משעשאו לשם עירוב נימא אף על גב דלא אמטייה כמאן דאמטייה דמי דהא אמרת הואיל ויכול לנטותה, והא הכא כמאן דלא אמטייה הוא דהא הוא ברה"ר ועירובו ברשות היחיד וקאמרת הואיל ויכול לנטותה, ומה לי הואיל ויכול לנטותה ומה לי[ג] יכול להביאה. והאי דנקט לאותובי מתניתין דיום טוב ושבת משום דלא תנן במשנה אחריתי הולכת עירוב בהדיא כי הכא:

אמר

תוספות

ורבי סבר כר' מאיר דאמר חוקקין להשלים וכרבי יהודה דבעי עירוב על מקום ד'. וא"ת והך כלכלה היכי דמי אם היא שוה לגבי האילן או תלויה למטה בפחות מג' לגבי האילן אם היא שוה לגבי האילן[ד] א"כ אמאי צריך חקיקה ואם היא תלויה למטה מג' לגבי האילן א"כ היכי פריך לעיל ואי אית ביה ד' כי נתנו על הכלכלה מאי הוי הא לא חשיב רשות היחיד אפילו יש באילן ד' אם לא מטעם חקיקה דרחוקה מגג האילן וי"ל כגון שפי הכלכלה שוה לגבי האילן ומ"ה הוי חורי רה"י והעירוב מונח בשולי הכלכלה שהיא רחוקה ג' ולהכי צריך חקיקה והא דלא מוקי שהעירוב בפי הכלכלה או שהכלכלה רחבה ד' ומכל מקום לא הוי רה"י הואיל והגדיים בוקעין בו וי"ל דא"כ במאי דנקט כלכלה לא השמיענו מידי דלינקוט עמוד שיש בראשו ד' ואין בתחתיתו ג' ואף על גב דאשמעינן דלדדין אסורין לא הוי ליה למתנייה הכא כיון שבעירוב לא השמיענו כלום אלא ודאי נקט כלכלה לאשמעינן דחוקקין להשלים ובעינן עירוב על מקום ד' וא"ת אכתי למה ליה למימר כלל סבר לה כרבי מאיר וסבר לה כר' יהודה לימא לעולם אימא לך דלא בעינן עירוב על גבי מקום ד' והכא כשהכלכלה שוה לראשו של אילן וקמ"ל דלא חשיב רשות היחיד אפילו לרבי יוסי ברבי יהודה דחשיב טרסקל רשות היחיד משום דהתם הדרן מחיצתא ונראה לפרש דמשמע ליה דווקא נתנו על כלכלה הוי עירוב הא נתנו על גבי אילן לא הוי עירוב מדקתני נתנו בכלכלה ולא קתני תלאו לכלכלה באילן ונתן שם עירובו הלכך ע"כ אויר דשולי הכלכלה רחוק שלשה מגג האילן:

כמאן דלא כר' יוסי בר' יהודה. לספרים דגרסי בסמוך התם (כי) הדרן מחיצתא אבל בקורה לא הדרן מחיצתא דמשמע דקאי אברייתא דנעץ קורה ומשמע ליה דאיירי אפילו חוץ לארבע אמותיו דומיא דמתניתין אפילו הכי הוי עירוב דכיון דאין בתחתיתו ג' אע"ג דראשו ד' לא הוי רשות היחיד דגדיים בוקעים בו ולהכי קאמר דלא כרבי יוסי ברבי יהודה:

הואיל ויכול לנטותו ולהביאו תוך עשרה. פירש רבינו שמואל דהאי אמורא סבר לה כרבנן דאמרי בהמצניע (שבת דף צב.) אגד כלי שמיה אגד וכיון דאגד כלי למעלה מיו"ד כשנח העירוב למטה (ג) אין בהנחה זו איסור הוצאה (הואיל[ה]) ואחר שנח ברה"ר יכול ליטלו ולאוכלו ומיהו אפילו לא שמיה אגד אין כאן איסור הוצאה הואיל ונח בכלכלה למטה מעשרה דהוי כרמלית אם רוחב ד' ואין בהטייה זו איסור דאורייתא:

איתיביה רב בר שבא כו'. לפ"ה דפי' לעיל[ו] גבי אילן הנוטה חוץ לד"א דלמטה מיו"ד הוי עירוב הואיל ומצי לאתויי פחות מארבע צריך לחלק בין הואיל דהכא להתם:

מוליכו. פ"ה ועל ידי שלוחו קאמר דאיהו אפילו בלא פת קני ליה שביתה ופי' כן משום דבסוף מי שהוציאוהו (לקמן נא:) (ד) פסקינן כרב נחמן והלכתא דרבי יהודה לאחד עני ועשיר מערב ברגליו:

ואמאי

רבינו חננאל

וכלכלה משלימתו לד' טפחים ור' סבר לה כר' יהוד' דאמר בעינן עירוב ע"ג מקום (פטור) ד' וליכ' ד' טפחים (לא). מאי ר' יהודה דתניא נעץ קורה ברה"ר להניח עירובו עליה גבוהה י' טפחים ורחבה ד' עירובו עירוב אין גבוה י' טפחים אין צריך בראשו ד' ואפי' אין בראשו ד' הוא ועירובו במקום אחד הן [כמאן דלא] כר' יוסי בר' יהודה דתניא רבי יוסי ב"ר יהודה אומר נעץ קנה ברה"ר והניח בראשו טרסקל זרק ונח ע"ג חייב כלומר דרה"י היא. ור' יהודה סבר גבוה י' ואינו רחב [א] ד' רה"ר היא דתני עירובו עירוב. ודחינן אפילו תימא ר' יוסי כאבוה סבירא ליה ושני טרסקל הואיל והדרן מחיצתא אבל (לא) עמוד או קורה דלא הדרן מחיצתא לאו כרה"י היא. ר' ירמיה אמר שאני כלכלה הואיל ויכול לנטותה ולהביאה בתוך עשרה טפחים אע"ג שלא הביאה כמי שהביאה נחשבת. אי הכי הא דתנן כיצד היה עושה מוליכו בראשון מחשיך עליו נוטלו ובא לו

חשק שלמה על ר"ח

א) [נראה דל"ל גבוה י' ואינו רחב ד' למטה רה"ר היא כצ"ל ולגי' רבינו פירושו הוא כמו שכתב התוס' בד"ה כמאן ודו"ק].

רב נסים גאון

אלא בשבת עצמה אבל בבין השמשות לא גזרו: סבר לה כר' מאיר דאמר חוקקין להשלים. כבר פירשנוהו לשעבר:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [שבת ז: ק. לעיל יא: לקמן קא: יומא יא:], ב) עי' תוספתא פ"ב ה"ט, ג) שבת ה. קא., ד) לקמן לח., ה) עי' שבת ד. ועי' רשב"א וריטב"א, ו) ריש ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ועירובו במקום אחד הוא אלא: (ב) רש"י ד"ה מתיב רב וכו' מתני' היא. נ"ב לקמן לח: (ג) תוס' ד"ה הואיל וכו' כשנח העירוב למטה מעשרה אין בהנחה: (ד) ד"ה מוליכו וכו' דבסוף מי שהוציאוהו. נ"ב דף נא ע"ב ועי' שם דלאחד עני ואחד עשיר אפי' לא משכה לו בדרך:

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף ומי אמרינן הואיל והתנן כיצד וכו': ב] לעולם מתניתא דרבי דלעיל (דפו"ר): ג] בכת"י ובדפו"ר ומה לי הואיל ויכול להביאה: ד] התיבות "אם היא שוה לגבי האילן" נראה מיותר כאן (וכפי הנראה נכפל בטעות), ובתוס' הרא"ש ליתא ועיי"ש ובריטב"א דברי התוס' ביתר ביאור (ועי' רש"ש): ה] נמחק ע"פ מהרש"ל (בדפו"ר):

סָבַר לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר חוֹקְקִין לְהַשָּׁלִים - דבר שאין בו שיעור ויש בו עובי שניתן לחקוק בו ולהשלים לשיעור, דנים כאילו הוא חקוק ויש בו כשיעור (רש"י שבת ז, ב ד"ה רבי מאיר סבר). ואף כאן, דנים כאילו עובי האילן שבצד הכלכלה חקוק ויחד עם הכלכלה יש שם רוחב ארבעה טפחים, ונמצא שהעירוב מונח במקום שיש בו ארבעה. ומכל מקום אינו נחשב רשות היחיד, הואיל ובתחתית האילן סמוך לקרקע אין רוחב ארבעה [ראה עמ' 150 ציור ב], ולכן אף שהאדם שובת ברשות הרבים, נחשב שהוא ועירובו במקום אחד (רש"י). ויש שסובר שאף אם אין בתחתיתו רוחב ארבעה נחשב רשות היחיד, אלא שכאן מדובר שאין בה אפילו רוחב שלשה, ולכן אינו נחשב רשות היחיד (תוס' לעיל ע"א ד"ה וכלכלה).

ויש שפירש, שכיון שאין בו רוחב ארבעה אלא מדין 'חוקקין להשלים', אינו נחשב רשות היחיד, כיון שלדעת רבי דין 'חוקקין' נאמר רק לענין דינים דרבנן, כגון הלכה זו שצריך שהעירוב יהיה מונח על גבי מקום ארבעה, אבל לענין דינים דאורייתא כגון לעשות רשות היחיד, לא נאמר דין 'חוקקין' (ריטב"א בשם רבנו חננאל, וראה רשב"א בשמו).

וְסָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה וְכוּ' - והלכה כחכמים שחולקים על רבי יהודה וסוברים שאין צריך עירוב על גבי מקום ארבעה (רא"ש ג, ד; וראה ב"י או"ח תט ד"ה ומ"ש רבינו אע"פ, שכן משמע מסתימות כל הפוסקים). ■ וכן הלכה (שעה"צ תט, טז).

גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וּרְחָבָה אַרְבָּעָה עֵרוּבוֹ עֵרוּב - ואף שנתכוין לשבות למטה ברשות הרבים, והמקום שבראש הקורה הוא רשות היחיד, נחשב שהוא ועירובו במקום אחד, שכיון שהנותן עירובו יש לו ארבע אמות [כמבואר לעיל (לב, ב)] ורשות היחיד שלו עולה עד לרקיע, נחשב שהוא ועירובו במקום אחד (רש"י). ויש שפירשו, שנתכוין לשבות על הקורה למעלה, ולכן נחשב שהוא ועירובו במקום אחד (רבינו פרץ ותוס' רא"ש בפי' הראשון).

ויש שפירשו שהמקום שבראש הקורה אינו נחשב רשות היחיד, אף שיש בו רוחב ארבעה, הואיל ומדובר בקורה שהולכת ונעשית צרה כלפי מטה, וכיון שהגדיים בוקעים תחת חלקה העליון, אינו נחשב רשות היחיד אלא מקום פטור, ולכן נחשב שהוא ועירובו במקום אחד (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד; רבינו פרץ ותוס' רא"ש בפי' השני).

אֵין גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה וְכוּ' - העירוב נחשב כמונח בקרקע (רש"י), שכיון שהוא למטה מעשרה שהוא אויר מקומו של האדם, אף שאין בראשה ארבעה עירובו עירוב, שנחשב כמונח בקרקע במקום שביתתו (רשב"א ור"ן בדעת רש"י).

כְּמַאן דְּלָא כְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה וְכוּ' - לפי תירוצו של רבינא לעיל, שבברייתא מדובר באילן שיש בראשו ארבעה רק מדין 'חוקקין', ואינו נחשב רשות היחיד כיון שבעיקרו אין רוחב ארבעה, נמצא שהברייתא אינה סוברת כרבי יוסי ברבי יהודה, שהרי לדעתו הטרסקל נחשב רשות היחיד אף שהקנה שתחתיו אינו רחב ארבעה (רש"י).

ויש שפירשו, שקושיית הגמ' היא שמדברי רבי יהודה בברייתא 'נעץ קורה' וכו' נראה שאינו סובר כרבי יוסי ברבי יהודה, שהרי התבאר [לדעת מפרשים אלו (ראה לעיל ד"ה גבוה עשרה)] שבגבוהה עשרה ורחבה ארבעה אין המקום שבראש הקורה נחשב רשות היחיד כיון שהיא צרה מלמטה והגדיים בוקעים שם, ואילו לרבי יוסי ברבי יהודה גם באופן זה נחשבת רשות היחיד (תוס' ד"ה כמאן; רבינו פרץ; רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד; תוס' רא"ש).

הָתָם הָדְרָן מְחִיצָתָא וְכוּ' - בקנה שבראשו טרסקל, מחיצות הטרסקל סובבות את הקנה, שהרי הוא תחוב תחתיו באמצע, וכיון שאומרים 'גוד אחית' במחיצות הטרסקל, נמצא שהקנה מוקף במחיצות מכל צדדיו ולכן נחשב רשות היחיד. אבל בכלכלה שבראש האילן, אין די ב'גוד אחית', אלא צריך לומר גם 'חוקקין להשלים' כדי שיהיה בראש האילן מקום שרוחבו ארבעה טפחים, ואין אומרים שני דינים יחד, גם 'גוד אחית' וגם 'חוקקין להשלים' (רש"י). ויש שפירש, שבכלכלה שבראש האילן אי אפשר לומר 'גוד אחית', כיון שהכלכלה תלויה רק בצד אחד של האילן, ומחיצותיה אינן מקיפות את כולו (רבינו פרץ).

ולמפרשים שקושיית הגמ' היא שמדברי רבי יהודה בברייתא 'נעץ קורה' נראה שאינו סובר כרבי יוסי ברבי יהודה, תירוץ הגמ' הוא שבטרסקל מקיפות המחיצות את הקנה ונראות כיורדות כלפי מטה, ולכן ראוי לומר בהן 'גוד אחית', אבל בקורה שרחבה ארבעה וכלפי מטה הולכת ונעשית צרה, אין המחיצות שבראשה נראות כיורדות כלפי מטה, ולכן אין אומרים בהן 'גוד אחית' (ריטב"א; וכע"ז בתוס' רא"ש ובר"ן; וראה מהרש"א בתוס' ד"ה כמאן).

שַׁאנִי כַּלְכָּלָה הוֹאִיל וְיָכוֹל לִנְטוֹתָהּ וְכוּ' - וכיון שראשה האחד נשאר למעלה מעשרה שהוא רשות היחיד, נחשב שגם העירוב שבתוכה לא יצא מרשות היחיד, וכדעת הסובר (שבת צב, א) 'אגד כלי' נחשב אגד, ולכן אין איסור בהטיית הכלכלה. ולאחר שראש הכלכלה נח ברשות הרבים ונמצא העירוב מונח בפועל ברשות הרבים, יכול להוציאו מן הכלכלה ולאוכלו ברשות הרבים (ע"פ רש"י; תוס' ד"ה הואיל בשם רבינו שמואל; רשב"א; ריטב"א).

ויש שפירש, שאף אם 'אגד כלי' אינו נחשב אגד, אין איסור טלטול בהטיית הכלכלה, משום שהעירוב שבתוך הכלכלה למטה מעשרה נחשב כמונח בכרמלית [בכלכלה רחבה ארבעה], ולכן אין איסור דאורייתא בהטייתה מלמעלה מעשרה [שהוא רשות היחיד] (תוס' שם בפי' השני).

אֵיתִיבֵיהּ רַב בַּר שַׁבָּא לְרַב פָּפָּא וְכוּ' - ולא הקשה כן על דברי הגמ' לעיל (ע"א) שמעמידה את משנתנו באילן הנוטה חוץ לארבע אמות, שאם נתן את העירוב באילן למטה מעשרה עירובו עירוב הואיל ויכול להביאו אצלו מעט מעט פחות מארבע אמות בכל פעם [למפרשים כן, ראה לעיל (שם ד"ה ונתכוין)], והרי בברייתא דלהלן מבואר שאין אומרים 'הואיל', משום שיש לחלק, שלעיל העירוב נמצא באותה רשות שהאדם נמצא בה, ולכן אומרים 'הואיל' שיכול להביאו אצלו מעט מעט, אבל כאן העירוב ברשות היחיד ומקום שביתתו הוא ברשות הרבים, ודין 'הואיל' אינו מועיל שיחשב שהוא ועירובו במקום אחד (תוס' ד"ה איתיביה, וקרן אורה בדעתם; רבינו פרץ להלן לד, א).

נִימָא כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי אַמְטוֹיֵי וְכוּ' - קושיית הגמ' היא מכל עירוב תחומין, בין שנעשה בערב יום טוב ובין שנעשה בערב שבת, מדוע צריך להוליכו למקום השביתה ואין די בכך שראוי להוליכו, והגמ' הביאה דוקא משנה זו, משום שבה מפורש שצריך להוליך את העירוב למקום השביתה (רש"י לעיל לג, ב ד"ה ונוטלו). ואף שבבין השמשות של ערב שבת שהוא שעת קניית העירוב אי אפשר לומר 'הואיל ויכול להוליכו למקום השביתה', שהרי אסור אז להוליכו לשם משום איסור 'הוצאה', מכל מקום יכול להוציא את העירוב מביתו מבעוד יום ולהוליכו סמוך למקום השביתה, במרחק כזה שבבין השמשות יספיק להוליכו למקום השביתה מעט מעט פחות מארבע אמות בכל פעם, שדבר זה אסור רק משום שבות, ולדעת רבי לא גזרו עליו בבין השמשות (רבינו פרץ ותוס' רא"ש בדעת רש"י; וראה תוס' ד"ה ואמאי, שדחו פירוש זה).

ויש שפירשו שבאמת קושיית הגמ' אינה מעירוב תחומין של שבת, כיון שבבין השמשות של שבת יש איסור הוצאה ואי אפשר לומר 'הואיל', אלא קושיית הגמ' היא רק מעירוב תחומין של יום טוב, שאין בו איסור הוצאה, ולכן הגמ' מקשה דוקא ממשנה זו (תוס' שם בשם ר"י; רשב"א וריטב"א בשם תוס'). ■ להלכה, אם העירוב נמצא באותה רשות שהאדם נמצא בה, ואפילו אם העירוב ברשות היחיד או ברשות הרבים והאדם בכרמלית, או להיפך, כל שאין ביניהם הפסק של רשות הרבים שמונה אמות [שלא יצטרך להוליכו מעט מעט פחות מארבע אמות], נחשב שהוא ועירובו במקום אחד, ואף אם נתכוון לקנות שביתה במרחק גדול מהעירוב, הרי זה עירוב, ובלבד שיהיה העירוב בתוך התחום (ע"פ ביאה"ל תט, ב, משנ"ב שם, יב, וחזו"א או"ח קט, יט), ובמרחק כזה שיכול להביאו למקומו בתוך בין השמשות, שאם לא כן אינו נחשב שהוא ועירובו במקום אחד (חזו"א שם, ע"פ תוס' שם).

גְּזֵירָה מִשּׁוּם יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת אַחַר שַׁבָּת, ומערב לצורך יום טוב, ואי אפשר לומר 'הואיל' ויכול להביאו בבין השמשות של מוצאי שבת למקום שביתתו, שהרי אינו יכול להוליכו לשבת למקום העירוב (רש"י).

ואין לומר שיכול להוליכו מערב שבת ולהניחו במקום המשתמר סמוך למקום שביתתו, ולאחר מכן בבין השמשות של מוצאי שבת להוליכו מעט מעט פחות מארבע אמות בכל פעם עד מקום שביתתו, וכיון שאינו אלא שבות לא גזרו עליו בין השמשות, משום שרק בבין השמשות של ערב שבת סובר רבי שלא גזרו על שבות, אבל בבין השמשות של מוצאי שבת מודה רבי שגזרו (רבינו פרץ בדעת רש"י; פמ"ג או"ח שמב א"א), שכיון שכבר חלה קדושת היום, אין אומרים שפקעה מספק בבין השמשות (מג"א שמב). ויש סוברים שאף בבין השמשות של מוצאי שבת סובר רבי שלא גזרו בו על השבות (רשב"א לעיל לב, ב; שער המלך שבת כד, י, בדעת ההגהה בתוס' ד"ה ואמאי, וראה פמ"ג שם. וראה עוד מג"א שם שהסתפק בזה).

■ להלכה, נחלקו הפוסקים האם גם בבין השמשות של מוצאי שבת לא גזרו על איסור שבות, ולמעשה יש להחמיר עד הזמן הסמוך לצאת הכוכבים שהוא ודאי בין השמשות, משום שאין אנו בקיאים לדעת מתי מתחיל זמן בין השמשות שאינו ודאי יום (משנ"ב שמב, ב, וביאה"ל שם ד"ה בין).

נִתְכַּוֵּן לִשְׁבוֹת בְּרֹאשׁ הַשּׁוֹבָךְ וְכוּ' - והניח עירובו בכותל, אם הניחו בכותל למעלה מעשרה עירובו עירוב, כי יכול להביאו אצלו ונמצא שהוא ועירובו במקום אחד, ואם הניחו בכותל למטה מעשרה, כגון בטפח תשיעי שרבים מכתפים עליו ונחשב רשות הרבים, אין עירובו עירוב, שאין יכול לטלטלו מרשות הרבים לרשות היחיד ולהביאו אצלו, ונמצא שהוא במקום אחד ועירובו במקום אחר (רש"י בפי' שני; רשב"א; ריטב"א).

ועוד יש לפרש, שהניח את עירובו בתוך השובך או בתוך המגדל, ואם הניחו למעלה מעשרה עירובו עירוב, שכיון שיכול לרדת ולאכול את העירוב במקום שמונח בו, נחשב שהוא ועירובו במקום אחד [הואיל וגם הוא נמצא למעלה מעשרה, וכל למעלה מעשרה טפחים עד לרקיע נחשב כרשות אחת]. ואם הניחו למטה מעשרה אין עירובו עירוב, ואף שיכול לרדת ולאכול את העירוב במקום שמונח בו, אין זה במקום שביתת האדם שהוא למעלה מעשרה בראש האילן או השובך, וכיון שהעירוב למטה מעשרה שהוא כרמלית [שתקרת המגדל אינה גבוהה עשרה (תוס' רא"ש)], ומקום שביתת האדם למעלה מעשרה שהוא רשות היחיד, נמצא שהוא במקום אחד ועירובו במקום אחר (רש"י בפי' ראשון). וליטול את העירוב מהמקום שמונח בו למטה מעשרה ולהביאו אצלו לראש המגדל [שנחשב רשות היחיד] דרך אויר רשות הרבים, אסור (שם), ואף שאיסור זה אינו אלא משום שבות, בשבות כזה שדומה למלאכה דאורייתא, מודה רבי שגזרו בו גם בבין השמשות (ריטב"א; וראה תוס' ד"ה או).

הָכָא נַמִּי נִימָא הוֹאִיל וְיָכוֹל לְנָטוֹתוֹ וְכוּ' וְהָכָא בְּמִגְדָּל אָרֹךְ עַסְקִינַן וְכוּ' - לדעת המפרשים שהניח עירובו בכותל, קושיית הגמ' היא שיכול להטות את המגדל ולהביאו לתוך רשות הרבים ויהיה ראש המגדל כרמלית, ואז יוכל להביא לשם את העירוב מהכותל. ותירוץ הגמ' הוא שמדובר במגדל ארוך, שאם יטה אותו יצא חוץ לארבע אמותיו, ואם כן אין עירובו עירוב, משום שנמצא רחוק יותר מארבע אמות ממקום שביתתו, או משום שלא יוכל לטלטלו ארבע אמות ברשות הרבים ולהביאו למקום שביתתו [ואף לטלטלו פחות פחות מארבע אמות אסור, ואף שטלטול זה איסורו רק משום שבות, בשבות כזה מודה רבי שאסור גם בבין השמשות, משום שדומה לאיסור תורה (ע"פ ריטב"א כאן ולעיל לב, ב. וכתב שרש"י כאן חזר בו מדבריו לעיל לג, א ד"ה והוא, שכתב שלא גזרו על שבות זה בין השמשות, ראה ביאורנו לעיל שם ד"ה ונתכוין, וראה גם מהר"ם), או משום שיכול לבוא בנקל לידי מלאכה האסורה מן התורה (ע"פ תוס' ד"ה ואמאי, ולעיל שם ד"ה והא)] (רש"י).

ולדעת המפרשים שהניח את עירובו בתוך השובך או המגדל, קושיית הגמ' היא שיכול להטות את המגדל ולהשליכו לארץ, וליטול את העירוב מהמגדל שהוא כרמלית ולאוכלו במקום שביתתו ברשות הרבים. ותירוץ הגמ' הוא שמדובר במגדל ארוך יותר מארבע אמות, כך שאם יטה אותו למטה, יהיה ראשו מחוץ לארבע אמות מהמקום שהמגדל היה בו מתחילה, ואם יביא את העירוב ויאכלנו במקום שביתתו בראש המגדל, נמצא שאינו עומד באותן ארבע אמות שקנה בהן שביתה מתחילה (רש"י). ואין לומר 'הואיל' ויכול ליטול את המגדל כולו ולהביא את ראש המגדל למקום שהיה מונח בו מתחילה [ונמצא בתוך ארבע אמות למקום שביתתו], משום שאין אומרים 'הואיל' על נטילת כל המגדל [שהוא שינוי גדול ממה שהיה מתחילה] (תוס' רא"ש).

אמאי נימא כיון דאי בעי אמטויי מצי ממטי ליה אע"ג דלא אמטייה כמאן דאמטייה דמי א"ר זירא גזירה משום י"ט שחל להיות אחר שבת. איתיביה נתכוון לשבות ברה"ר והניח עירובו בכותל למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב למעלה מי' טפחים אין עירובו עירוב נתכוון לשבות בראש השובך או בראש המגדל למעלה מי' טפחים עירובו עירוב למטה מי' טפחים אין עירובו עירוב ואמאי הכי נמי נימא הואיל ויכול לנטותו ולהביאו לתוך עשרה א"ר ירמיה הכא במגדל מסומר עסקינן רבא אמר אפילו תימא במגדל שאינו מסומר והכא במגדל ארוך עסקינן דאי ממטי ליה פורתא [א] אזיל חוץ לארבע אמות היכי דמי אי דאיכא כוותא ומתנא לייתיה בכוותא ומתנא דלית ליה כוותא ומתנא: נתנו בבור אפילו עמוק מאה אמה וכו': האי בור דקאי היכא אילימא דקאי ברשות היחיד פשיטא

רש"י

א"ר זירא. הא דאצרכו רבנן לכל המערבין להוליך עירובן למקום שביתתן גזירה משום יו"ט אחר השבת, דאי בעי לאמטוייה בשבת לערב ליום המחרת לא מצי ממטי ליה וצריך להוליכו מערב שבת, ואי אמרת בעלמא נשבקיה בביתיה משום הואיל הכי נמי אתי למיסמך עליה ונפיק על עירוב שבביתו ביו"ט אחר השבת, והתם אפילו הואיל ליכא: והניח עירובו בכותל. סמוך למקום שביתתו חוץ לארבע אמות קאמר, וכדאוקימנא באילן, דאי תוך ארבע אמות אפילו למעלה מי' נמי עירובו עירוב, דהנותן את עירובו יש לו ארבע אמות: למטה מעשרה עירובו עירוב. ואע"ג דעירובו חוץ לארבע אמותיו מצי שקיל ליה ואיתויי פחות פחות מארבע אמות, דהא אפילו בשבת לא אסיר כי האי גוונא אלא משום שבות דרבנן והכא דבין השמשות הוא לא גזור: למעלה מעשרה אינו עירוב. דאי נפיק חוץ לארבע אמותיו קאי ברה"ר ולא מצי למשקליה מרה"י דהוא ברה"ר ועירובו ברה"י, והכא ליכא למימר כמאן דמלי דהא חוץ לארבע אמותיו הוא: נתכוון לשבות שביתתו בראש המגדל. והוא גבוה הרבה, והניח עירובו לתוכו: אם למעלה מעשרה הניחו עירובו עירוב. ואע"פ שאינו יכול ליטלו משם ולהביאו למקום שביתתו, דהא ממטי ליה מרה"י לרה"י דרך אויר רה"ר וקיימא לן [א] במושיט דאפילו למעלה מי' חייב, הרי יכול לירד ולאוכלו במקום שהוא מונח שם, דכיון דלמעלה מעשרה הוא הוי כבמקום שביתתו ממש, דכל למעלה מעשרה עד לרקיע חדא רשותא היא: למטה מי'. כגון שיש עליות למגדל זו למעלה מזו, והניחו בעליה שלמטה מי' דהויא כרמלית: אין עירובו עירוב. דהא לא מצי למישקליה מההוא כרמלית ואיתויי לראש המגדל ששובת שם משום אויר רה"ר דממטי ליה דרך אויר רה"ר לרשות היחיד, ואי נחית ואכיל ליה התם נפיק ליה ממקום שביתתו, ואנן סעודה הראויה מבעוד יום במקומו בעינן: ואמאי. למטה מי' אינו עירוב נימא הואיל ויכול לנטות המגדל ולהשליכו למטה ונמצא מקום שביתתו מוטל לארץ ברשות הרבים ושקיל ליה מכרמלית ואכיל ליה במקום שביתתו, דהא לא גזרו על השבות דהא על כרחך רבי היא מדתני רישא הניח עירובו בכותל למטה מעשרה עירובו עירוב ואף על גב דהוא ברה"ר ועירובו בכרמלית: במגדל המסומר. תקוע במסמרות בכותל ואינו יכול לנטות: במגדל ארוך. הרבה יותר מד' אמות: דכי ממטי ליה. למגדל עד דהוי ראשו למטה מי' נפיק ליה ראשו חוץ לד' אמות ממקום שהיה המגדל יושב בתחילה, וכי שקיל ליה ואמטי ליה עד ראש המגדל ואכיל ליה איסתכח דלא קאי בד' אמות שנתכוון לשבות בהן: ואי איכא כוותא ומיתנא כו'. כוותא חלון[א], מיתנא חבל, אם ארובה בראש המגדל ויש חבל בידו וקשור בעירוב ואפילו כשהוא בכרמלית למטה מי' יביאנו אצלו דרך תוכו של מגדל, דהא מכרמלית לרשות היחיד הוא: ל"א שמעתי ועיקר, נתכוון לשבות בראש המגדל או בראש השובך אהניח עירובו בכותל קאי, וקתני דהשתא הוי איפכא, דאי למעלה מי' הניחו בכותל עירובו עירוב שהמגדל אצל הכותל ויכול להביאו אצלו ואין הפסק ביניהן, למטה מי' כגון בטפח תשיעי ורבים מכתפין עליו דהוי רה"ר[ב] אין עירובו עירוב דלא מצי מייתי ליה מרה"ר לרה"י, ואמאי לימא הואיל ויכול לנטות המגדל של מקום שביתה ולהביאו לתוך רה"ר דניהוי ראש המגדל כרמלית דרחב ד' ואינו גבוה י'. נפק ליה מחוץ לד' אמות מרחיק ראש המגדל מן העירוב ארבע אמות ולא מצי למשקליה ולאיתויי לראש המגדל דנמצא מעבירו ד' אמות ברה"ר, אי נמי נמצאת שביתתו מתרחקת (ב) ארבע אמותיו הראשונות ואין זה מקומו. מתנא חבל, כוותא חלון, אם יש חלון במגדל כנגד מקום שהעירוב שם ויש חבל קטן בידו וקשור חבל בעירוב מבעוד יום אפילו כשהוא ברה"ר למטה מי' וראש השני יהא במגדל יביאנו אצלו, דכיון דאיגודו בידו אינו אלא משום שבות כי מייתי ליה מרה"ר לרה"י, כדתנן בריש המוצא תפילין[ג] היה קורא בראש הגג ונתגלגל הספר מידו אפילו בארך עצמו גוללו אצלו שאין לך דבר שהוא משום שבות עומד בפני כתבי הקודש, אלמא היכא דאיגודו בידו שבות בעלמא הוא, ואתי אליבא דרבי דאמר לא גזרו על השבות בין השמשות:

ה"ג

תוספות

ואמאי נימא כיון דאי בעי לאמטויי מצי ממטי ליה כו'. פ"ה הא דנקט לאותוביה ממתניתין דיו"ט ושבת משום דלא תנא במשנה אחריתי הולכת עירוב בהדיא כדהכא ולר"י נראה דדוקא מי"ט פריך אבל מהא דבעיא הולכת עירוב להכא לערב בערב שבת לא מצי למיפרך דהא בין השמשות שהוא שעת קניית עירוב לא מצי לאמטויי התם משום איסור הוצאה ואין ליישב דברי רש"י דודאי מהולכת עירוב של כל השנה [לא [ב]] היה יכול להקשות למה היה צריך להוליכו עד מקום השביתה לא היה צריך רק להוציאו מביתו ולהניחו ברשות הרבים במקום קרוב כשיעור שני תילתי מיל או שלשה רביעי מיל או חצי מיל שהם שיעורי בין השמשות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה[ג] דאי בעי ממטי ליה פחות פחות מד' עד מקום השביתה דהא לרבנן דרבי לא מצי לאמטויי פחות פחות מד' אמות הלכך צריך להוליכו עד מקום השביתה ולרבי נמי איכא למימר דהא דצריך להוליכו עד מקום השביתה היינו כששביתתו ברה"י הוא ויש רה"ר בין ביתו למקום שביתתו *. ועוד נראה לר"י דאף כששביתתו ברה"ר צריך להוליכו גם לרבי עד מקום שביתתו דמודה רבי שיש להחמיר בשבות בפחות מארבע אמותיו[ד] כמו שמודה בקנה דגזר שמא יקטום[ה] משום דבקל יבא לידי איסור שבת דאורייתא וה"ה דבהאי שבות נמי יש להחמיר וכי משני גזירה משום יו"ט אחר שבת כו' הוה מצי לשנויי גזרינן אטו כל שבת דעלמא דבכמה דוכתין[ו] אמר גזירה יו"ט אטו שבת אלא דעדיפא למגזר יו"ט אטו יו"ט אע"ג דבעלמא גזרינן בעירוב דמקילינן טפי לא הוה גזרינן יו"ט אטו שבת: גזירה אטו יו"ט שחל להיות אחר השבת. והא דאמר לעיל[ז] גבי אילן כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות ולא גזרינן משום יו"ט שחל להיות אחר השבת או לפני השבת דאז ממה נפשך אסור להשתמש באילן היינו משום דהתם היא גופא לא הויא אלא משום שבות ואינו אסור ליטלו אלא מדרבנן אבל הכא דביו"ט שחל להיות אחר השבת אי אפשר להוליכו משום איסור הוצאה דאורייתא גזרי' שאר יו"ט אטו הא: או בראש המגדל למטה מעשרה אין עירובו עירוב. פי' בקונט' בלשון ראשון דלא מצי למשקלי' מכרמלית ולאיתויי לראש המגדל ששובת שם דממטי ליה דרך אויר רה"ר לרה"י וקשה דאמאי אינו עירוב הא ליכא איסורא דאורייתא וכרבי אתיא מדפריך בתר הכי אי איכא כוותא ומתנא ה"נ ואע"ג דבאגודו בידו איכא נמי איסורא דרבנן לכך נראה דלא הוי כרמלית אלא רה"ר כגון שהוא בטפח תשיעי ורבים מכתפין עליו או בחורי (ג) רה"ר דהוי כרה"ר[ח] ול"ע דכי נמי הוי רה"ר אם בכה"ג הוי מושיט הואיל ואינו מושיט דרך קרקע רה"ר ואי לא הוי מושיט נ"ל דמיירי שאי אפשר להושיט מראש המגדל וליטול אלא דרך כוותא שכנגד העירוב צריך להביאו לתוך המגדל ומשם יביאנו למקום שביתתו: הכי נמי נימא הואיל ויכול לנטותו. נראה לר"י דקסבר הש"ס דכי נמי יטה ראש המגדל הוי שביתתו בראש המגדל כ"ז שאין ראש התחתון זז ממקומו דאם בשמטה ראש המגדל שביתתו לעולם במקום שהיה ראשו בתחילה כשהיה זקוף דהיינו כנגד הראש התחתון א"כ מאי משני הכא במגדל ארוך עסקינן דאי ממטי ליה קא נפיק חוץ לד' אמות מה לנו במה שיצא ראש העליון חוץ לד' אמות כיון שאין שביתתו שם אלא ודאי שביתתו לעולם בראש המגדל[ט] ולהכי במגדל ארוך אי אפשר לנטותו דאי ממטי ליה נפיק ליה חוץ לד' אמות ונמצא מרוחק מעירובו ארבע אמות ולא יוכל להביא עירובו לראש המגדל אפילו לרבי כדפי' לעיל[י] דמודה בשבות בפחות פחות מד' אמות לאסור אי נמי אינו עירוב כדפ"ה משום שנמצא שביתתו מתרחקת מד' אמות הראשונות ואין זה מקומו והוי כאלו מסיר כל המגדל ממקומו הראשון ומעמידו חוץ לד' אמות דהשתא שביתתו בקרקעית המגדל שהיה בתחילה והואיל (ד) ושקיל ליה כוליה האי ודאי לא אמרו: אי איכא כוותא ומתנא. הא דלא פריך לעיל נמי הכי גבי אילן משום דאין דרך מתנא להיות גבי אילן ואין לומר דנייתי דכולי האי ודאי לא אמרינן הואיל אי נמי יש לומר דהשתא דוקא פריך מכיון דאמר הואיל ויכול לנטותו:

אי

הגה"ה

אבל כששביתתו ברה"ר לא יצטרך להוליכו עד מקום השביתה וע"כ כן נ"ל האמת לפירוש הקונ' דאי לעולם צריך להוליכו עד מקום השביתה א"כ תיקשי ליה מרבי ולא יוכל לתרץ מה שמתרץ גזירה אטו י"ט שלאחר שבת. ע"כ:

רבינו חננאל

אמאי נימא כיון דיכול למיזל ולאמטויי לעירובו אע"ג דלא אזל ואמטייה כמאן דאזיל ואמטייה דמי. ופריק ר' זירא גזירה משום יו"ט אחר השבת שאינו יכול לילך בעירובו בשבת לפיכך הצריכוהו דלא תהוי עירוב עד דממטייה ליה. איתיביה נתכוון לשבות ברה"ר ונתן עירובו בכותל למעלה מעשרה טפחים אין עירובו עירוב שהוא ברה"ר ועירובו ברה"י נתכוון לשבות בראש השובך או בראש המגדל אם עירובו בכותל למעלה מעשרה הוא עירובו עירוב למטה מי' אין עירובו עירוב שהרי הוא ברה"י ועירובו ברה"ר ואמאי נימא כיון דיכול לנטות את המגדל ולהביאו בתוך עשרה כמאן דאמטיי חזי והרי הוא נמי ברה"ר הוא שובת ואמאי קתני אין עירובו עירוב. ופריק ר' ירמיה הכא במגדל מסומר עסקינן דלא יכול למינטיה. רב פפא אמר אפילו תימא במגדל [שאינו] מסומר והכא במגדל ארוך עסקינן דאי מנטליה נפיק חוץ לד' אמות והרי אמרו המניח עירובו יש לו ד' אמות וכו' ואסיקנא דלית ליה כוותא ומתנא לאיתויי עירוב גביה: נתנו בבור אפילו עמוק ק' אמה הרי

משנת ראשונים

למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב. יש שפירשו דאתיא אליבא דרבי אפילו בחור שיש בו ד' דהוי כרמלית דבכרמלית לא גזרו בבין השמשות, ואליבא דרבנן נמי אתיא כשהניחו בפני הכותל או בחור שאין בו ד', ולמ"ד (שבת ז:) חורי רשות הרבים כרשות הרבים דמו, אתיא אפילו בחור שיש בו ד'. [הריטב"א]

נתכוון לשבות בראש השובך וכו', למטה מעשרה טפחים אין עירובו עירוב. ועוד פרש"י אין עירובו עירוב דהא לא מצי מישקליה מההוא כרמלית ואיתויי לראש המגדל ששובת שם משום דממטי ליה דרך אויר רשות הרבים לרשות היחיד, ופירושו תמוה היכי אשכחן חיוב דאוריתא כי האי גונא, הילכך פירושו דלשון אחרון עיקר. [תוספות הרא"ש]

אי דאיכא כוותא ומתנא לייתיה בכוותא ומתנא. הראב"ד ז"ל גריס לכתא ומותנא ולכתא הוא הגלגל ההולך ומתגלגל מעצמו וע"כ נקרא לכתא מלשון הליכה, ומפני שהעמידה במגדל ארוך קמקשה הכי דכיון שהוא ארוך כ"כ היאך הניחו שם אלא שקשרו בחבל ושלשלו למטה וכיון שכן אפילו למטה מעשרה טפחים יהא עירוב שהרי יכול להביאו אצלו כיון דאגדו בידו, ומפני זה הקשה קושיא זו כאן מה שלא הקשה כן גבי נתנו באילן למעלה מעשרה טפחים. [הרשב"א]

דלית ליה כוותא ומתנא. כלומר דקודם שעלה לראש המגדל נתנו בידו למטה מעשרה טפחים. [הרשב"א]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [שבת נו.], ב) לעיל לג., ג) (לקמן דף לז:), ד) שבת דף לד:, ה) לקמן ע"ב, ו) [ביצה יח.], ז) [דף לב:], ח) שבת ז: (עי' הג' הב"ח), ט) ד"ה ואמאי.

הגהות הב"ח

(א) גמ' דאי ממטי ליה פורתא נפיק ליה חוץ: (ב) מתרחקת מארבע אמותיו: (ג) תוס' ד"ה או בראש וכו' או בחורי רה"י דהוי כרה"י ול"ע: (ד) ד"ה הכי נמי וכו' והואיל ואי שקיל ליה:

הגהות וציונים

א] בדפו"ר כוותא ארובה מיתנא חבל אם יש ארובה וכו' יקשור החבל בעירוב וכו', וכ"ה בריטב"א בשם רש"י בפירושו הראשון כוותא "ארובה" (ועי' רשב"א וריטב"א המאריכים בביאור ב' הפירושים דרש"י בסוגיין): ב] תיבת "לא" נוספה ע"פ הגרי"פ, ונראה שהוא בטעות (גנזי יוסף): ג] נדצ"ל בשבות דפחות פחות מארבע אמות (וכן הוא הלשון בתוס' הרא"ש ובתור"פ ועי"ש עוד ובריטב"א מה שכתבו בדברי רש"י ותוס'): ד] בראש המגדל ארוך ולהכי בראש המגדל א"א לנטותו, כצ"ל [מהר"ם] (גליון). נראה דכוונת מהר"ם להגיה הנוסח המשובש בדפו"י שצ"ל כלפנינו וט"ס נפל בהגהתו (גנזי יוסף):

פשיטא ‏רה"י עולה עד לרקיע וכי היכי דסלקא לעיל ה"נ דנחתא לתחת ואלא דקאי ברשות הרבים דנתכוון לשבות היכא אי למעלה (א) הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא אי למטה פשיטא הוא ועירובו במקום אחד לא צריכא דקאי בכרמלית ונתכוון לשבות למעלה ורבי היא דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות: **מתני'** נתנו בראש הקנה או בראש הקונדס בזמן שהוא תלוש ונעוץ אפילו גבוה ק' אמה הרי זה עירוב: **גמ'** רמי ליה רב אדא בר מתנא לרבא תלוש ונעוץ אין לא תלוש ונעוץ לא מני רבנן היא דאמרי כל דבר שהוא משום שבות גזרו עליו בין השמשות והא אמרת רישא רבי רישא רבי וסיפא רבנן א"ל כבר רמי ליה רמי בר חמא לרב חסדא ושני ליה רישא רבי וסיפא רבנן רבינא אמר כולה רבי היא וסיפא גזירה שמא יקטום: ההוא פולמוסא דאתא לנהרדעא אמר להו רב נחמן פוקו עבידו כבושי כבשי באגמא ולמחר ניזיל וניתיב עלויהו איתיביה רמי בר חמא לרב נחמן ואמרי לה רב עוקבא בר אבא לרב נחמן תלוש ונעוץ אין לא תלוש ולא נעוץ לא א"ל התם בעוזרדין ומנא תימרא דשני לן בין עוזרדין לשאין עוזרדין דתניא הקנין והאטדין וההגין מין אילן הן ואינן כלאים בכרם ותניא אידך הקנים והקידן והאורבנין מין ירק הן והן כלאים בכרם קשיא אהדדי אלא ש"מ כאן בעוזרדין כאן בשאין עוזרדין ש"מ וקידה מין ירק הוא והתנן אין מרכיבין פגם ע"ג קידה לבנה מפני שהוא ירק באילן אמר רב פפא קידה לחוד וקידה לבנה לחוד: **מתני'** נתנו במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב ר"א אומר אם אינו יודע שהמפתח במקומו אינו עירוב: **גמ'** ואמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא רב ושמואל דאמרי תרוייהו הכא במגדל של לבנים עסקינן ור"מ היא דאמר פוחת לכתחילה ונוטל דתנן בית שמילאהו פירות סתום ונפחת נוטל ממקום הפחת ר' מאיר אומר פוחת ונוטל לכתחילה והאמר רב נחמן בר אדא אמר שמואל באוירא דליבני הכא נמי באוירא דליבני והא אמר רבי זירא בי"ט אמרו אבל לא בשבת ה"נ בי"ט אי הכי היינו דקתני עלה ר"א אומר אם בעיר אבד עירובו עירוב ואם בשדה אבד אין עירובו עירוב ואי ביום טוב מה לי עיר מה לי שדה
חסורי

רש"י

הכי גרסינן פשיטא רשות היחיד עולה עד לרקיע וכי היכי דסלקא לעיל ה"נ נחתא לתחת. ומאי אפילו: בור עמוק עשרה רה"י היא: בבור דקאי בכרמלית. כגון בקעה דהיינו שדות, דהוי בור רה"י ושפתו כרמלית: **מתני'** קונדס. פל"ו בלע"ז, ואינם מחוברים אלא תלושין ונעוצין בארץ, ובגמ' פריך והאמרת רישא רבי היא דאמר לא גזרו במחובר בין השמשות: **אפילו** גבוה מאה אמה. הואיל ואינו רחב ד' למטה לאו רשות היחיד הוא, ואע"ג דלמעלה ד', דהא עירוב על גבי מקום ד' בעינן: **גמ'** תלוש ונעוץ. הוא דהוי עירוב אבל מחובר לא הוה עירוב, משום דכי (ב) בעי למשקליה משתמש באילן: **גזירה** שמא יקטום. לפי שהקנה רך הוא איכא למיגזר שמא יקטום כי שקיל ליה, אבל אילן קשה הוא, ובין השמשות לשמא יעלה ויתלוש לא חיישינן, אבל לקטימת קנה ודאי היא איידי דרכיכא מיקטמא, ולאו שבות הוא אלא מלאכה דמיחייב משום קוצר: **פולמוסא**. חיל המלך, היה מקום דחוק לתלמידים מפני אנשי החיל: **כבושי** כבשי באגמא. לאו וכפו הקנים זה על זה הרבה [לעשותן] כמין כסאות לישב עליהן: **לא** תלוש ונעוץ לא. אלמא קנים כאילן הן ואסור להשתמש עליהן: **עוזרדין**. שהוקשו כבר הרי הן כאילן, וכי שרינן בשאין עוזרדין בעוד הקנים רכין דהוו כירק, ובירק לא הזכירו חכמים שבות (ג): **עוזרדין** אטדין והיגין מיני קוצים הן: **קידן**. בושם ששמו קידה: **אורבנין**. אורשרי"ש: **קשיא**. קניס אקניס: **פגם**. רוד"א: **מתני'** ואבד המפתח עירובו עירוב. בגמרא מפרש לה. וכגון שהמגדל ברה"י, דאי הוה ביה מפתח לא הוה ביה שום איסור דהוא ועירובו ברה"י: **גמ'** ואמאי. נהי דתרווייהו ברה"י נינהו, כיון דלא מצי שקיל ליה הוה ליה כשני מקומות: **של** לבנים. שנוח לסותרו, וכדבעי לאוקומי באוירא דליבני סדורות זו ע"ג זו בלא טיט ביניהן דלאו סתירה היא: דר"מ. במס' ביצה (לג:): **ונפחת**. מאליו, אפילו ביו"ט עצמו: **נוטל** ממקום הפחת. ולא מיתסר משום מוקצה, וסתמא כר"ש: **אף** פוחת לכתחילה. כדמוקי לה באוירא דליבני, דלאו סתירת אהל היא: **אם** בעיר אבד. המפתח: **עירובו** עירוב. דאי משכח ליה מצי מייתי ליה דרך חצירות וגגות וקרפיפות, שכולן רשות אחת הן כר"ש: **ואם** בשדה אין עירובו עירוב. דאי נמי משכח ליה לא מצי לאיתויי ליה. וג' מחלוקות בדבר, לת"ק בין בעיר בין בשדה עירובו עירוב דמצי סתר ליה, ולר' אליעזר דמתני' בין בעיר בין בשדה אין עירובו עירוב, דמיסתר לא מצי סתר דלית ליה דר"מ, ואיתויי נמי לא מצי אי הוה משכח ליה דלית ליה דר"ש דגגות וקרפיפות רשות אחת הן, ור' אליעזר דברייתא סבר לה כרבי שמעון, אי נמי ר' אליעזר דמתניתין לא איירי אלא בשדה והוא ניהו רבי אליעזר דברייתא: אבל

תוספות

אי למעלה אמאי וכו'. הוה מצי למימר משום דהנותן עירובו יש לו ד' אמות אלא דבעי לשנויי אפילו נתכוון לשבות חוץ לד' אמות מן הבור דומיא דרישא ולעיל גבי אילן לא רצה לתרץ דנתכוון לשבות חוץ לארבע אמות דרגילות הוא לשבות בעיקרו של אילן:

והאורבנין. פ"ה אורשרי"ש ואינו נראה דאותו כשהוקשה נעשה עץ גמור והוה ליה למחשב בברייתא דלעיל ולחלק בין עוזרדין לשאין עוזרדין כדמפליג גבי קניס ונראה לי שהוא שם מין ירק:

ואמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר. וא"ת והא הסתא ס"ד דבמגדל עץ איירי דהוי כלי מדקא משני הכא במגדל של לבנים עסקינן ועוד דסתם מגדל שבהש"ס של עץ וא"כ מאי פריך הרי מותר לשבר את הכלי וליטול מה שבתוכו כדתנן בפ' חבית (שבת דף קמו.) שובר אדם את החבית ליטול ממנה גרוגרות וטעמא כדאמר בסמוך משום דאין בנין וסתירה בכלים וי"ל דמשמע ליה במגדל גדול דשייך ביה בנין וסתירה דאי בקטן דהוי כלי מ"ט דר"א דפליג ועוד דבכלי נמי שייך בנין וסתירה כדאמר בהבונה (שם דף קב:) האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה והא דקאמר בסמוך דמר סבר כלי הוא ואין בנין בכלים כו' היינו בהנהו דאמר נוטלין אבל לא מחזירין דלא הוי בנין וסתירה גמורה או כדמוקי במסקנא במנעול קטיר במיתנא ומדמוקי לה בקטיר במיתנא משמע דווקא בהכי שרי אבל לשבר הכלי ולקלקלו אסור דשפיר שייך בנין וסתירה בכלים והא דשרי לשבר החבית הא מוקי לה בביצה פרק המביא (דף לג:) במוסתקי פירוש חתיכות המדובקות יחד ואף על גב דאליבא דרבי אליעזר דאמר קטמו להריח בו פטור אבל אסור מוקי לה במוסתקי דפריך ולית ליה לר"א שובר אדם את החבית וכו' לרבנן נמי צריך לאוקומא הכי דמודים אי הוה חייב חטאת לחלות בו שיניו דהוי אסור בקטמו להריח והא דבעי לרב ששת בפרק חבית (שבת דף קמו.) מהו למברז חביתא בבורטיא במוסתקי איירי ומיהו בירושלמי קאמר אמתני' דהכא הדא דתימא במגדל של אבן אבל במגדל של עץ נעשה כשובר את החבית ליטול ממנה גרוגרות משמע דבלא מוסתקי נמי שרי בכלי של עץ:

נוטל ממקום הפחת. פירש"י ולא מיתסר משום מוקצה דסתמא כר"ש וקשה למהר"י דאמר בריש ביצה (דף ג:) דביו"ט סתם לן תנא כרבי יהודה הא סתם לן תנא כר"ש נמי והך סתמא עדיפא דהויא בתרא ומיהו רש"י תירץ בביצה דהא דנוטל ממקום הפחת לא חשיב מוקצה הואיל ולא הוי מוקצה אלא משום פחיתא דהוי דרבנן דמוקי באוירא דליבני וכך נמי אמרינן בהמביא (שם דף לד:) טבל מוכן הוא אצל שבת שאם עבר ותקנו מתוקן משמע דלא חשיב מוקצה כיון דלא רכיב עליה איסורא דאורייתא ולמהר"י נראה לתרץ דהך לא חשיב סתמא דלא מצי למיתני דברי ר"ש דאפשר דר"ש סובר דפוחת לכתחילה כר"מ אבל הכא לשבת (ד' קטו:) דמתקנין את הדלועין דמצי למיתני בה דברי ר"ש ולא קתני חשיב ודאי סתמא: **והאמר** ר' זירא ביו"ט אמרו וכו'. והוה מצי לאוקמ' כרבי דבהכי אוירא דליבני לית (ד) ליה איסורא אלא מדרבנן כדאמר בהמביא (ביצה לג:) כיון דשרגינהו אקלינהו אלא דניחא ליה לאוקומה כרבנן כרבא דאוקי לעיל סיפא כרבנן ועי"ל דאם כן טעמא דר"א דאסר משום דסבר כרבנן ולא ניחא ליה לאוקמא פלוגתייהו בפלוגתא דרבי ורבנן:
חסורי

עין משפט נר מצוה

סז א ב מיי' פ"ו מהל' עירובין הלכה י טור שו"ע א"ח סי' תט סעיף ג:
סח ג מיי' פ"ה מהלכות כלאים הלכה יט:
סט ד מיי' פ"ג מהל' י"ט הלכה ט טור שו"ע א"ח סי' תקיח סעיף ט:

רבינו חננאל

זה עירוב כו'. אוקימנא בבור העומד בכרמלית ונתכוון לשבות למעלה ורבי היא דקאמר כל משום שבות לא גזרו רבנן עליו בין השמשות: **נתנו בראש הקנה כו'** עד בתלוש ונעוץ ש"מ דלא התירו בעירוב אלא בתלוש ונעוץ מכלל דבמחובר לקרקע אסור כמאן כרבנן דפליגי על ר' ואמרי כל משום שבות גזרו עליו בין השמשות. ואקשינן רישא דתני **נתנו באילן** אוקימנא לר' סיפא דתני נתנו בראש הקנה שהוא תלוש ונעוץ לרבנן רישא רבי וסיפא רבנן. **אמר רב חסדא** אין רישא רבי וסיפא רבנן **רבינא אמר** כולה רבי היא ובקנה מחובר אמאי לא, גזרו גזרה כיון דהוא אינו יכול לנוטחו שמא יקטמנו. **ההוא פולמוסא דאתי לנהרדעא** אמר רב נחמן לתלמידיו פוקו כבשו כבשה באגמא. פי' כבשו כופר הקנים שבאגם ותנו עליהן עפר כדי שיהו נחוים לישב עליהן בשבת. הקשו עליו איך אתה מורה לעשות כן וכי מותר להשתמש בקנים המחוברים לקרקע האנן תלוש ונעוץ תנן תלוש ונעוץ אין מחובר לא. **ופריק** מתני' בקנים עוזרדין חזקים שהן כמין אילן ואם יבא להשוות בהן כיון שהן חזקים ואינו יכול לנוטחן וליטול העירוב שעל ראשו. גזרה שמא יקטום. כי קאמינא בקנים דקים שהן עוזרדין שהן כמין ירק ונוחים להרכיבם ולנוטחם ולא אתי לקוטמתן דהני לאו מין אילן נינהו ולא גזרו בהו רבנן. ובירק נמי דמפריך ליתנון דהא קשין הן לאו מיפרכן לפיכך לא גזרו בהו. והביא ראיה לדבריו ממשנתנו דתנן הקנים מין אילן הן ותנן הקנים מין ירק הן. קשיין אהדדי ופריק הא דתני מין אילן בעוזרדין הא דתניא מין ירק כשאינן עוזרדין. **ואסיקנא קידה מין ירק הוא.** אבל קידה לבנה מין (ירק) [אילן] הוא. ויש מי שאמר אלקטע: **מתני' נתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח כו'.** ואקשינן כיון שאין יכול ליטלו הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא. אמאי תנן (אין) עירובו עירוב. **ופרקינן רב ושמואל דאמר מתני'** של בנין ור' מאיר היא דאמר במס' יו"ט בבית שמלא פירות סתום [ונפחת] פוחת לכתחלה ונוטל הכא נמי פוחת לכתחלה ונוטל העירוב. ודחינן להא בבית שהוא מלא פירות וסתום וא"ר מאיר פוחת לכתחלה ונוטל. תנא ביו"ט אמרו ולא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל דף לג: וש"נ], ב) [שם וש"נ], ג) [לעיל לג:], ד) תוספתא פ"ג דכלאים, ה) כלאים פ"א מ"ח ע"ש, ו) ביצה לא., ז) [שם ע"ש], ח) [ביצה שם], ט) [תוספתא פ"ג ושם איתא רבי אלעזר], י) עי' שבת ה., כ) שבת קא. (עי' רש"י לעיל לג: ד"ה וסבר לה כר"מ ובתוס' שם ע"א ד"ה וכלכלה), ל) כר"י לעיל לג: ועי' רא"ש סי' ד, מ) עי' שבת מד. וביצה לו: (ועי' רשב"א), נ) [לקמן פט.], ס) לעיל לב:, ע) (דף לה.), פ) שבת קכב ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אי למעלה אמאי הוא במקום אחד: (ב) רש"י ד"ה תלוש וכו' משום דכי שקיל ליה משתמש: (ג) ד"ה עוזרדין שהוקשו וכו' שבות הס"ד ואח"כ מ"ה אטדין ותיבת עוזרדין נמחק: (ד) תוס' ד"ה והאמר וכו' דליבני לית ביה איסורא:

גליון הש"ס

גמ' ותניא אידך הקנים והקידן. עי' בר"ש פ"א מ"ח דכלאים:

הגהות וציונים

א] צ"ל [בגמ' וברש"י] כבושו כבשי (דפו"י), ונראה שנתערבו כאן ב' נוסחאות דבכת"י ובדפו"ר (וכ"ה ברש"י) ליתא "עבידו" ובב"א ליתא "כבושו" ונתערבו יחד (דק"ס): ב] צ"ל לא תלוש ונעוץ לא, כדלעיל וכ"ה ברש"י (ח"מ, רש"ש): ג] [גירסת ירושלמי ורי"ף ורא"ש ונעל בפניו (גליון), וכ"ה בכת"י ובמשניות דפו"י: ד] [גירסת הערוך אארא, ופירוש לבינים סדורים זה אצל זה או זה ע"ג זה קורין לו כך בלשון פרסי (גליון): ה] כלונס מחודד לשיקוע באדמה: ו] בדפו"ר אבל קטימת קנה: ז] ערבה דקה (רש"י סנהדרין פב:) שמענפיה קולעים סלי נצרים: ח] צמח מרפא הנקרא גם "טיגנא" (רש"י ע"ז כח.) בעל פרחים צהובים ועליו נאכלין כתבלין: ט] בדפו"ר דאי הוה מפתח בידיה לא הוה ביה וכו' (וכ"ה ברש"י שבר"ף):

משנת ראשונים

תלוש ונעוץ אין לא תלוש ונעוץ לא. נתנו בראש הקנה או הקונדס הצומחין מן הארץ אינו עירוב גזירה שמא יתלוש, ואם היו תלושין ונעוצין הרי זה עירוב. [רמב"ם, עירובין פ"ו ה"י]

א"א אנן קונטס תנן והוא בד של עץ ארוך ויש הרבה כזה, והוא טעה במה שאמרו בגמרא תלוש ונעוץ אין לא תלוש ולא נעוץ לא, נדמה לו שעל הקנה ועל הקונדס אמרו ולא אמרו אלא על הקנה. [השגת הראב"ד] **כולה רבי היא וסיפא גזירה שמא יקטום.** וכיון דאוקימנא כרבי דוקא בשיש בראשו רחב ארבעה דלרבי מקום ד' חשוב להנחה בעינן, ובשאין בעיקרו נמי ארבעה כי היכי דלא ליהוי רה"י, והכין איתא בירושלמי דגרסינן התם א"ר מונא והוא שתהא טבלה נתונה בראשו. [הרשב"א] **הקנין והאטדין וההגין מין אילן הן ואינן כלאים בכרם.** אין אסור משום כלאי הכרם אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד, אבל שאר מיני זרעים מותר לזרעם בכרם ואין צריך לומר שאר אילנות. [רמב"ם, כלאים פ"ה ה"ו] **אם אינו יודע שהמפתח במקומו אינו עירוב.** מדקתני אם אין ידוע ולא קתני אם אין המפתח במקומו משמע דס"ל לר' אליעזר דספק עירוב אינו כשר וכר"מ ס"ל, ועוד משמע מתוך לשונו דדוקא בשאינו ידוע כלומר שנאבד ולא נודע מקומו אבל אם עדיין מפתח במקומו אלא ששכח אנה הניחוהו הרי זה כשר, וכ"כ הראב"ד ז"ל. [הרשב"א]

וְכִי הֵיכִי דְּסָלְקָא לְעֵילָּא הָכִי נַמִּי דְּנָחֲתָא לְתַחַת - שכיון שהוא עמוק עשרה כבר יש לו דין רשות היחיד, וכשם שרשות היחיד עולה למעלה כך היא יורדת למטה, ואם כן מה החידוש בכך ש'אפילו עמוק מאה אמה' נחשב רשות היחיד (ע"פ רש"י). ויש שפירשו, שרשות היחיד שהבור עומד בה יורדת ונוקבת עד לתהום (רשב"א בעבודת הקודש ג, א; מאירי שבת ז, ב ד"ה כשם), וקושיית הגמ' היא שעצם הדין שאם הניח עירובו בבור שאינו עירוב, פשוט הוא, שכשם שרשות היחיד עולה למעלה כך היא יורדת למטה, ונמצא הוא ועירובו במקום אחד [ומה שהוצרכו לטעם זה שרשות היחיד יורדת למטה, היינו דוקא בבור שאינו רחב ארבעה, אבל בבור רחב ארבעה, עירובו עירוב גם בלא טעם זה, שהרי הוא נחשב רשות היחיד מצד עצמו] (נתיבות הבית בדעת הרשב"א שם).

מַשְׁנָה. אֲפִילּוּ גָּבוֹהַּ מֵאָה אַמָּה הֲרֵי זֶה עֵרוּב - ואפילו אם הקנה מונח ברשות הרבים עירובו עירוב, ואף שרוחב הקנה למעלה ארבעה טפחים [כדעת רבי יהודה (לעיל לג, ב) שצריך שהעירוב יהיה מונח על גבי מקום ארבעה], כיון שלמטה אינו רחב ארבעה, אינו נחשב רשות היחיד [משום שהגדיים בוקעים בו, כדעת חכמים (שם), או משום שלא הדרן מחיצתא, כדעת רבי יוסי ברבי יהודה (שם)], ונמצא שהוא ועירובו במקום אחד (ע"פ רש"י וריטב"א). ויש שפירש, שרוחב הקנה למעלה פחות מארבעה טפחים [וכדעת חכמים שאין צריך שהעירוב יהיה מונח על גבי מקום ארבעה], ולכן אינו נחשב רשות היחיד (רא"ש ג, ד).

גְּמָרָא. וְסֵיפָא גּוּיְרָה שֶׁמָּא יִקְטֹם - בסיפא אסור מדרבנן ליטול את העירוב מהקנה, שכיון שהוא רך יש לחוש שמא יחתכנו בשעה שנוטל את העירוב (רש"י) [ואף שאינו מתכוין לחתוך, ודבר שאינו מתכוון מותר, כיון שבמתכוון אסור מדאורייתא, וקרוב שיחתוך, גזרו בזה (ביאה"ל תט, ג ד"ה ויתחייב)]. ויש שפירשו, שהחשש אינו שמא יחתוך בלא כוונה בשעת נטילת העירוב, אלא שמא יחתוך בכוונה כדי ליטול ממנו את העירוב בנקל (רשב"א; ריטב"א; ר"ן).

וכיון שקטימת הקנה מועילה לצמיחתו, ומדובר בקנה שעומד בקרקע של המערב, נחשבת הקטימה מלאכה שצריכה לגופה [שבמתכוון אסורה מדאורייתא], אף שכעת אינו מתכוון לקטום (רשב"א; ריטב"א).

ואף שגם גזירה זו היא 'שבות', מודה רבי שגזרו עליה בבין השמשות, כיון שיכול לבוא בנקל לידי מלאכה האסורה מן התורה (תוס' לעיל לג, א ד"ה והא, וראה לעיל ע"א ד"ה הכא).

פּוּקוּ עֲבִידוּ כְּבוּשֵׁי כַּבְשֵׁי בְּאַגְמָא - צאו וכופפו את הקנים שבאגם זה על זה ועשו מהם כמין כסאות, כדי לשבת עליהם (רש"י). וכדי להתיר את טלטול הקנים, שלא יהיו אסורים משום מוקצה, הצריכם רב נחמן לעשות בהם מעשה כדי להכינם מבעוד יום לישיבה (ריטב"א). ויש שפירש, שאמר להם לכבוש את הקנים מבעוד יום, כדי שאם יש בהם קנים שעומדים להישבר ואסור לשוברם בשבת [משום קוצר, ואף שאינו מתכוון לכך, פסיק רישיה הוא שישברו], ישברו מבעוד יום (רשב"א, ריטב"א ור"ן בשם הראב"ד).

הָתָם בְּעֵזְרֵדִין - במשנה מדובר בקנים שכבר התקשו, ודינם כאילן שאסרו חכמים להשתמש בו, והיתרו של רב נחמן לשבת על הקנים שנכבשו, הוא בקנים רכים שלא התקשו, שדינם כירק שלא אסרו חכמים להשתמש בו (רש"י). ויש שפירשו, שהיתרו של רב נחמן הוא במין קנים שאין דרכו להתקשות כלל, ודינו כירק שמותר להשתמש בו, ובמשנה מדובר ב'עוזרדין', והוא מין קנים שדרכו להתקשות בסוף גידולו, ודינו כאילן ואסור להשתמש בו [גם קודם שהתקשה (ריטב"א)] (רשב"א; ריטב"א בשם יש מפרשים; ר"ן).

■ להלכה, לא אסרו חכמים להשתמש במחובר אלא באילן, אבל בירק מותר (שו"ע או"ח שיב, ו), ולכן מותר להשתמש בקנים רכים כירק המחוברים לקרקע (רמ"א שם שלו, א). ואם הקנה קשה, אף שאינו קשה כאילן, אסור להשתמש בו, שעלול להישבר בקלות בשעת השימוש (משנ"ב שם, טו). ויש סוברים שההיתר הוא דוקא בקנים שאין דרכם להתקשות לעולם, אבל קנים שעשויים להתקשות, גם בעודם רכים נחשבים כאילן ואסור להשתמש בהם [כדעת הריטב"א] (משנ"ב שם, יד), ויש לפסוק כדעה זו (שעה"צ שם, ח).

ואם נתן את עירובו בראש קנה הצומח מן הארץ, אם הקנה רך כירק, עירובו עירוב. ואם הקנה אינו רך כל כך, אינו עירוב. ואם היה תלוש וחזר ונעצו בקרקע, ונתן עליו את העירוב, הרי זה עירוב (שו"ע או"ח תט, ג, ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים). ויש שסוברים, שבקנה רך כירק עירובו עירוב דוקא במין קנה רך שאינו עתיד להתקשות לעולם, אבל במין קנה שעתיד להתקשות ואסור להשתמש בו גם בעודו רך, אין עירובו עירוב [כדעת הריטב"א] (ביאה"ל שם ד"ה שהם).

מַשְׁנָה. אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהַמַּפְתֵּחַ בְּמְקוֹמוֹ וְכוּ' - ומלשון זו משמע שדוקא אם המפתח אבד ואינו נמצא במקומו, אינו עירוב, אבל אם ידוע לו שהמפתח נמצא במקומו [שהניחו במקום המשתמר, ומסתמא עודנו שם], אלא שאינו זוכר היכן הניחו, עירובו עירוב, שעשוי הוא להיזכר באיזה מקום הניחו (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד; ר"ן).

גְּמָרָא. הָכָא בְּמִגְדָּל שֶׁל לְבֵנִים עַסְקִינַן - אבל במגדל של עץ אין עירובו עירוב, שאסור לשוברו וליטול את העירוב, משום מלאכת 'סותר'. ואף שאין בנין וסתירה בכלים [כמבואר בגמ' להלן (לה, א)], כאן מדובר במגדל גדול, ובכלים גדולים יש סתירה, מפני שנחשבים כאהל (תוס' ד"ה ואמאי, בתי' הראשון; רשב"א; ר"ן; ריטב"א להלן לה, א בשם ריב"א; וכן חילק רש"י להלן שם ד"ה ומתני'). ויש שפירשו, שאף בכלים קטנים יש בנין וסתירה, ומה שאמרו שאין בנין וסתירה בכלים, היינו דוקא לענין חיתוך החבל שבמנעול הכלי, שאינו אסור משום סותר, וכפי מסקנת הסוגיא [להלן (שם)] (תוס' שם בתי' השני; רא"ש ג, ה).

■ להלכה, יש בנין וסתירה בכלים [ובלבד שהוא בנין גמור או סתירה גמורה], ואף בכלי קטן [כדעת תוס' בתירוץ שני והרא"ש] (שו"ע או"ח שיד, א ומשנ"ב שם, א. וראה שם פרטים נוספים).

סָתוּם וְנִפְחַת נוֹטֵל מִמְּקוֹם הַפֶּחָת - ואף שבבין השמשות אסור לפחות את הבית ואי אפשר ליטול ממנו את הפירות, אין אומרים שהפירות נאסרו אז משום מוקצה ו'מיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא', משום שמשנה זו סוברת כרבי שמעון שאינו סובר דין מוקצה (רש"י). ומדובר בבית רעוע, שהאדם יודע שעומד ליפול, כך שבזמן בין השמשות דעתו לקחת את הפירות לכשיפול, ולכן אינם מוקצה לרבי שמעון (רשב"א; ריטב"א).

■ המשך במילואים עמ' 112

בָּעִיר עֵרוּבוֹ עֵרוּב - ואף שבבין השמשות עדיין לא נמצא המפתח (רש"י; תוס' ד"ה בעיר), כיון שמצא אותו בשבת, נחשב כאילו היה בידו כבר בבין השמשות, הואיל ושכיח שימצאנו (תוס' רא"ש; טור או"ח שצד, ומשנ"ב שם, יא בשמו).

והגמ' חוזרת כאן מביאורה לעיל (לד, ב) שלרבי אליעזר אם אבד בעיר עירובו עירוב אף קודם שמצאו, הואיל ואם ימצאנו יוכל להביאו למקומו, וכעת סוברת הגמ' שרק כשימצא את המפתח עירובו עירוב, הואיל ויכול לטלטלו (מהר"ם, וראה שם שביאר מדוע הגמ' חוזרת בה).

בַּשָּׂדֶה אֵין עֵרוּבוֹ עֵרוּב כְּרַבָּנָן - כדעת חכמים (להלן צה, ב) שהמוצא תפילין בשדה אינו רשאי לטלטלן לעיר, וחולקים על רבי שמעון שסובר (שם) שמוליכין פחות מארבע אמות ונותנן לחבירו וחבירו מוליכן פחות מארבע אמות ונותנן לחבירו, עד שיגיעו למקום המשתמר [ולדעתו אם המפתח בשדה אכן יכול להביאו על ידי שיתנו לחבירו וכו'] (רבנו חננאל; בעל המאור ח, ב מדפי הרי"ף, הובא בגליון הש"ס; וראה מהרש"ל והגהות הב"ח שמחקו תיבות אלו).

ויש שפירשו, 'כרבנן' - שרבי אליעזר סובר כדעת חכמים החולקים על רבי וסוברים שגזרו על השבות בבין השמשות, וכיון שהשדה היא כרמלית, ואסור מדרבנן לטלטל את המפתח ממנה לעיר, אין עירובו עירוב [אבל לדעת רבי שלא גזרו על השבות בין השמשות, יכול לטלטל את המפתח מהשדה לעיר, ועירובו עירוב] (רש"ש; שפת אמת).

הָקִישׁ עַל גַּבֵּי שְׂדֵה תֵּיבָה וּמִגְדָּל טָמֵאין וְכוּ' - הם עצמם (רש"י, ע"פ רש"ש כאן וחזו"א זבים ג, ט), ואף שמחזיקים ארבעים סאה, כיון שאינם מחוברים בקרקע מקבלים טומאה (רבינו פרץ; וראה ריטב"א בשם תוס'). ויש שפירשו, שהם עצמם אינם מקבלים טומאה, כיון שיש בהם ארבעים סאה, והנדון הוא לגבי כלים או אדם הנמצאים על גבם או בתוכם (רשב"א; ריטב"א; ר"ש זבים ד, ג).

מֵחֲמַת רְעָדָה - שטפח ברגליו בקרקע והרעידה, ומחמת הרעדה ניסט הכלי וזז ממקומו. **בְּרֶעָדָה מֵחֲמַת כֹּחוֹ** - שהקיש על הכלי ממש, ולא הסיטו והזיזו ממקומו, אלא רק הרעידו (רש"י; ריטב"א). ויש שפירש להיפך, 'מחמת רעדה' - שהקיש על הכלי ממש והרעידו, אך לא הסיטו, אולם מה שעליו הוסט [לשיטתו שהנדון כאן אינו על הכלי], ו'רעדה מחמת כוחו' - שטפח ברגליו בקרקע והרעידה, ומחמת הרעדה ניסט הכלי עם מה שעליו (ר"ש זבים ד, ג).

וּבָעֵי סַכִּינָא לְמִפְסְקֵיהּ וְכוּ' - ואין לאסור את חיתוך החבל שבמנעול משום 'סותר', משום שאינו סותר ממש אלא רק כפותח דלת, ואיסורו רק מדרבנן שנראה כסותר, ומשנתנו סוברת כרבי שלא גזרו על שבות בבין השמשות, שהוא שעת קניית העירוב (רש"י).

ומה שסובר רבי אליעזר שאין עירובו עירוב מפני שאסור לטלטל את הסכין [כדעת רבי נחמיה, וכדלהלן בגמ'], אף שגם איסור זה הוא רק מדרבנן, משום שעל טלטול מוקצה מודה רבי שגזרו בבין השמשות, כיון שאם יטלטל עלול להימשך ולהוציאו לרשות הרבים, שהוא איסור דאורייתא [שהרי הטעם שגזרו על טלטול מוקצה הוא שמא יבוא להוציאו לרשות הרבים (שבת קכד, ב)], אבל בסתירת המנעול אינו יכול לבוא לידי איסור דאורייתא, והגזירה היא רק שמא יבוא לסתור בנין אחר, ובשבות כזה לא גזרו בבין השמשות (ר"ן, וראה תוס' ד"ה בעי).

ויש שפירש, שגם על איסור מוקצה לא גזרו בבין השמשות, והטעם שלרבי אליעזר אין עירובו עירוב הוא מפני שיש כאן שני איסורי שבות - סתירת המנעול וטלטול הסכין, וגם רבי מודה שמעשה שיש בו שני איסורי שבות, גזרו עליו בבין השמשות (רע"ב ג, ג). ויש שדחו פירוש זה, שהרי הגמ' לעיל (לב, ב) מבארת שהטעם שאם נתן את העירוב באילן למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב אף שמדרבנן אסור ליטלו מהאילן, הוא כרבי שלא גזרו על השבות בין השמשות, והרי גם שם יש שני איסורי שבות - שימוש באילן וטלטול מכרמלית לרשות הרבים, ומוכח שגם באופן זה סובר רבי שלא גזרו על השבות בין השמשות (תוס' רא"ש; רעק"א. וראה אבן העוזר).

ויש שפירשו, שרבי אליעזר סובר כחכמים שגזרו על השבות בין השמשות, וכיון שסובר כרבי נחמיה שהסכין אסורה בטלטול משום מוקצה, אין עירובו עירוב (תוס').

■ להלכה, אם נתן את העירוב במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח קודם בין השמשות, אם אי אפשר להוציא את העירוב מהמגדל אלא על ידי מלאכה האסורה מדאורייתא [כגון שהוא מגדל של בנין או שמחזיק ארבעים סאה, שסתירתו אסורה מדאורייתא], אינו עירוב, שהרי אינו יכול לאוכלו בשבת [אבל אם יכול ליטלו על ידי מלאכה האסורה מדרבנן, עירובו עירוב, כדעת רבי שלא גזרו על השבות בבין השמשות] (שו"ע או"ח שצד, ג, ומשנ"ב שם, ושו"ע שם תט, ד, ומשנ"ב שם).

ודוקא שהמפתח אבד, אבל אם מונח במקומו אלא ששכח היכן הניחו, עירובו עירוב, שעשוי להיזכר היכן הניחו [כדעת הרשב"א והריטב"א (הובאו דבריהם לעיל לד, ב ד"ה אם אינו)] (משנ"ב שצד, ח). ואם אבד המפתח ונמצא בשבת במקום שיכול להביאו בלי עשיית מלאכה דאורייתא, עירובו עירוב, ואף שלא היה בידו בין השמשות, שכיח הוא שימצאנו (משנ"ב שם, יא, כדעת רש"י, תוס' והטור).

מְשֻׁנֶּה. נִתְגַּלְגֵּל חוּץ לַתְּחוּם וְכוּ' אֵינוֹ עֵירוּב - ואפילו אם תחומין דרבנן, ולא גזרו על השבות בבין השמשות [כדעת רבי], כך שבבין השמשות היה מותר ללכת למקום שהעירוב נתגלגל לשם ולהחזירו לתוך התחום, מכל מקום אינו עירוב, שכיון שאם יקנה שביתה במקום שהעירוב נתגלגל לשם, נמצא עומד מחוץ לתחום, תקנו חכמים שדוקא אם העירוב נמצא בתוך התחום עירובו עירוב (תוס' ד"ה נתגלגל; תוס' רא"ש; וכע"ז ברשב"א ובר"ן).

ויש שפירש, שלא אמרו שעירוב קונה גם במקום שיש איסור שבות בקנייתו, אלא באיסור שבות צדדי שאינו מצד איסור תחומין [שלגבי עירוב הקילו לדונו כאילו יכול לעשות כן כדי שלא לפסול את עירובו (ריטב"א לעיל לב, ב בשם הראב"ד, הובא בביאורנו שם ד"ה כל דבר)], אבל באיסור תחומין אי אפשר לומר שלגבי עירוב הקילו לדון כאילו יכול לצאת חוץ לתחום, שהרי איסור זה גופא בא העירוב להתיר על ידי קנייתו בבין השמשות, ואם כן על כרחנו יש להתייחס לאיסור זה כאיסור הקיים גם בין השמשות (ריטב"א, ע"פ בית מאיר או"ח שסה, ח).

מְשֻׁחָשֵׁכָה חֲרֵי זֶה עֵרוּב - שכיון שקנה שביתה על ידי העירוב בבין השמשות, הואיל והותרה מקצת השבת, הותרה כולה (רש"י; פסקי הרי"ד). ויש שפירשו, שאף בלא טעם 'הואיל והותרה' עירובו עירוב, שכיון שכבר קנה שביתתו בבין השמשות, מה בכך שאחר כך נאבד העירוב, וכשם שאם קנה שביתתו בתוך העיר, יכול ללכת ממקומו אלפיים אמה אף אם לא היה לו מה לאכול בשבת, כך זה שקנה שביתתו במקום שהניח בו את העירוב, יכול ללכת משם אלפיים אמה גם אם נאכל העירוב (רבינו יהונתן ט, א מדפי הרי"ף; מאירי לעיל לב, ב).

המשך במילואים עמ' 113

חסורי מיחסרא והכי קתני נתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח הרי זה עירוב במה דברים אמורים ביום טוב אבל בשבת אין עירובו עירוב נמצא המפתח בין בעיר בין בשדה אין עירובו עירוב רבי אליעזר אומר בעיר עירובו עירוב בשדה אין עירובו עירוב בעיר עירובו עירוב כר' שמעון (א) דאמר אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן (א) בשדה אין עירובו עירוב כרבנן. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו הכא במגדל של עץ עסקינן דמר סבר כלי הוא ואין בנין בכלים ואין סתירה בכלים ומר סבר אהל הוא ובפלוגתא דהני תנאי דתנן הקיש על גבי שידה תיבה ומגדל טמאין רבי נחמיה ורבי שמעון מטהרין מאי לאו בהא קמפלגי מר סבר כלי הוא ומר סבר אהל הוא אמר אביי ותיסברא והתניא אהל וניסט טמא כלי ואינו ניסט טהור וקתני סיפא ואם היו ניסוטין טמאים זה הכלל ניסט מחמת כחו טמא מחמת רעדה טהור אלא אמר אביי דכ"ע היסט מחמת כחו טמא מחמת רעדה טהור והכא ברעדה מחמת כחו עסקינן ובהא קא מיפלגי דמר סבר הוי היסט ומר סבר לא הוי היסט ומתניתין במאי מוקמינן לה אביי ורבא דאמרי תרוייהו במנעול וקטיר במתנא עסקינן ובעי סכינא למיפסקיה תנא קמא סבר לה כרבי יוסי דאמר כל הכלים ניטלין בשבת חוץ ממסר הגדול ויתד של מחרישה ורבי אליעזר סבר לה כרבי נחמיה דאמר אפי' טלית אפי' תרווד אין ניטלין אלא לצורך תשמישן: **מתני'** נתגלגל חוץ לתחום נפל עליו גל או נשרף תרומה ונטמאת מבעוד יום אינו עירוב משחשיכה הרי זה עירוב אם ספק ר"מ ור' יהודה אומרים הרי זה חמר גמל ר' יוסי ור"ש אומרים ספק עירוב כשר אמר ר' יוסי אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים על ספק עירוב שכשר: **גמ'** נתגלגל חוץ לתחום אמר רבא לא שנו אלא שנתגלגל חוץ לארבע אמות אבל לתוך ד' אמות הנותן עירובו יש לו ד' אמות: נפל עליו גל וכו': קא ס"ד דאי בעי מצי שקיל ליה לימא מתניתין דלא כרבי דאי כרבי האמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות אפילו תימא כרבי לא צריכא דבעי מרא וחצינא וצריכי דאי תנא נתגלגל משום דליתא גביה אבל נפל עליו גל דאיתיה גביה אימא ליהוי עירוב ואי תנא נפל עליו גל משום דמיכסי אבל נתגלגל זימנין דאתי זיקא ומייתי ליה אימא ליהוי עירוב צריכא: או נשרף תרומה ונטמאת: למה לי תנא נשרף להודיעך

רש"י

אבל בשבת אין עירובו עירוב. דלא שרו ליה רבנן למיסתר: נמצא המפתח. בשבת: אין עירובו עירוב. דלית ליה דר"ש, והא דר"ש בפ' כל גגות: ואין סתירה בכלים. ואי בעי סתר ליה: הקיש. זב באגרופו על גבי שידה כו': טמאים. מפני שהסיטן, וכגון שהיה לבוש בית יד דלא מטמא בנגיעה, אי נמי שהקישו בחתיכת עץ שבידו: אהל הוא. ולא מקבל טומאה: ותסברא. דטעמא משום אהל ולאו אהל הוא: וניסט. שאינו תקוע יפה וכשמקיש בו ניסט טמא, ואם כלי הוא שמחובר ותקוע או כבד הרבה שאינו ניסט מחמתו טהור: וקתני נמי סיפא. דקמייתא דהקיש ע"ג שידה, אם היו ניסטין טמאין אפילו לרבי נחמיה ור"ש, אלמא טעמייהו לאו משום אהל הוא: זה הכלל ניסט מחמת כחו. שהסיט את הכלי או את האהל ממש, שניתקו ממושבו משהו: מחמת רעדה. שטפח ברגליו בקרקע ומחמת ניענוע הקרקע ניסט הכלי, אף על פי שניתק מן הארץ טהור, דלא כחו הוא: דבולי עלמא. אפילו לר' נחמיה, הסיט ממש מחמת כחו טמא ואפילו אהל: מחמת רעדה טהור. ואפילו הוא כלי: והכא ברעדה מחמת כחו. שהקיש עליהן ממש ולא נתקן ולא הוסטו אלא רעדו: ומתני'. דעירוב במאי מוקמינן לה, דהא לכ"ע אי גדול הוא אהל הוא ואמאי עירובו עירוב, אי קטן שאינו מחזיק מ' סאה בלא כלי הוא ומאי טעמא דר' אליעזר: קטיר במתנא. קשור המנעול בחבל: ובעי סכינא למיפסקיה. דאי הוה מצי למיפסקיה בידיה שפיר דמי אפי' לר' אליעזר, דאין חתיכ' אסורה אלא במחובר אבל הכא מקלקל הוא ושרי, כדתניא במסכת ביצה (דף לג:) חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך, ואע"ג דהכא אהל הוא ואמרינן התם שבקרקע אסור לחתוך, גזירה דרבנן היא דמיחזי כסותר ולא סותר בנין ממש הוא דהא פתיחת דלת בעלמא הוא, וכיון דשבות הוא לא גזרו עליו בין השמשות: אלא לצורך תשמישן. ועיקר תשמישו של סכין לא לחתוך חבלים הוא אלא לחם ובשר ואוכלין, והכי פליגי, תנא קמא לית ליה דרבי נחמיה הלכך עירובו עירוב דפסיק ליה למיתנא, רבי אליעזר אומר אם בעיר אבד הרי זה עירוב דכי משכח ליה מייתי ליה דרך קרפיפות, ואם בשדה אינו עירוב דמיפסיק מנעול לא מצי כדרבי נחמיה: מתני' נתגלגל חוץ לתחום אינו עירוב. הואיל ויש מביתו שהוא לן שם עד עירובו יותר מאלפים אמה, דממה נפשך כל היכא דקנה שביתה אי בביתו אי בעירובו לא מצי למיזל ולמשקליה: נפל עליו גל. מפרש בגמ' דבעי מרא וחצינא לפנויי, דהויא מלאכה ולא שבות: תרומה ונטמאת. דלא חזיא לא לדידיה ולא לאחריני: משחשיכה. כבר קנה עירוב בין השמשות, ושבת הואיל והותרה הותרה: ספק. אם מבעוד יום אם משחשיכה: הרי זה חמר גמל. דמספקא לן אי קני ליה זה עירוב והכא הוי ביתו ומהכא יש לו אלפים אמה לכל רוח והפסיד אלפים שמעבר ביתו והלאה, או שמא לא קנה עירוב ומביתו יש לו אלפים לכל רוח ולא קנה לעבר עירובו כלום, ומחמת ספק זה נאסר לילך אלא אלפים אמה שבין ביתו לעירובו דממה נפשך בהנך משתרי, אבל אלפים שמעירובו ואילך לא דילמא לא קנה עירוב, ומביתו ואילך נמי לא דלמא קנה עירוב, נמצא זה מושכו כאן לילך וזה מושכו לכאן, כאדם המנהיג חמור וגמל שהחמור הולך לפניו וזה מנהיגו והגמל הוא מושך וצריך לפנות לפניו ולאחריו: גמ' הנותן את עירובו. הואיל ונתכוין לקנות שם שביתה יש לו ארבע אמות, והואיל והנהו ארבע אמות מיבלען בתחומא הוו להו כתחומא, והוי כנותן את עירובו בבית שבסוף התחום שאפילו הוא אלף אמה מהלך את כולה ותולה לה אלפים אמה: דאי בעי שקיל ליה. וקתני מתניתין אינו עירוב משום טלטול אבנים דשבות דרבנן הוא: להודיעך

תוספות

חסורי מיחסרא והכי קתני. פ"ה וג' מחלוקות בדבר ולא דק דמתניתין איירי ביום טוב ופליגי אי מצי סתר ליה אי לאו וברייתא כשנמצא בשבת ופליגי בדר"ש והא דתניא בתוספתא (פרק שני) דעירובין ומודים חכמים לרבי אליעזר בבני חצר ובני מרפסת שנגבו עירובן ונתנוהו בבית אע"פ שיודעין שאין המפתח במקומו שעירובו עירוב היינו טעמא דבעירובי חצירות הקילו ומיהו נראה דאנמצא מפתח בשבת קאי מדקאמר ומודים חכמים לרבי אליעזר וביו"ט כי לא נמצא מפתח אדרבה חכמים הקילו טפי והוה ליה למימר איפכא ומודה רבי אליעזר לחכמים: **בעיר** עירובו עירוב. בנמצא בשבת אף על פי שהיה אבוד בין השמשות: **וקתני** סיפא אם היו ניסטין טמאין. מהך סיפא לחוד לא מצי למידק דמצי למימר דמחמת רעדה הוא דפליגי דיש חלוק בין אהל לכלי אבל בהיסט אהל נמי טמא לכך מייתי ברייתא דמחמת רעדה נמי אין חילוק בין אהל לכלי וברייתא לחוד נמי לא סגיא דהוה אמינא דאתיא לא (ג) כרבי נחמיה ולא כרבי שמעון להכי אייתי סיפא דמילתייהו: **ומתני'** במאי מוקי ליה. ולא בעי לאוקומ' בפלוגתא דאין בנין בכלים משום דפלוגתא דב"ש וב"ה היא בפרק (ג) ב' דביצה (ד' כב.): **בעי** סכינא למיפסקיה. פ"ה דאי ביד הוה שרי אפילו (ד) רבי אליעזר דמקלקל הוא דתניא במסכת ביצה (דף לג:) חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך ואף על גב דהכא אהל הוא ואמר שבקרקע אסור גזירה דרבנן הוא דמיחזי כסותר ולא סותר בנין ממש הוא דהא פתיחת דלת בעלמא הוא וכיון דשבות הוא לא גזרו עליו בה"ש ואינו נראה דכי נמי סבר רבי אליעזר כרבי נחמיה שרי דטלטול סכין לא אסור אלא מדרבנן לכך י"ל דהכא כלי הוא ואי הוה מצי למפסקיה ביד הוה שרי אבל בסכינא אסור כרבי נחמיה ולית ליה דרבי ומכאן מדקדק ר"י דחותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך היינו דוקא כעין קשר של מיתנא אבל פותח של עץ או של מתכת אסור לשבר דבכלי נמי יש בנין וסתירה כדפ"ל: **נתגלגל** חוץ לתחום. אפילו תחומין דרבנן ואפילו לרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות מכל מקום לא הוי עירוב אף על גב דבין השמשות מצי למשקליה ואיתויי כיון דאם קנה שביתה במקום שנתגלגל העירוב היה עומד עתה חוץ לתחום ואין לו אלא ארבע אמות הילכך תקנו רבנן שלא יהיה עירוב אלא כשהוא בתוך התחום: ספק

רבינו חננאל

... היסט מחמת כחו טמא והכא ברעדה מחמת כחו פליגי כגון שהכה הזב במקום ונתרעד כלי מחמת ההכאה ההיא ת"ק סבר הוי היסט ור' נחמיה ור' שמעון סברי לא הוי היסט.

[המשך בסוף המסכת]

רב נסים גאון

ר' אליעזר אומר בעיר עירובו עירוב כר' שמעון בשדה אין עירובו עירוב כרבנן. עיקר דילה בפרק כל גגות העיר כו' (דף פט) וחכמים אומרים כל אחד ואחד רשות בפני עצמו ר' שמעון אומר אחד גגות ואחד חצרות

משנת ראשונים

ואין בנין בכלים ואין סתירה בכלים. ולפיכך עירובו עירוב שהרי יכול לסתור המגדל בידו, ור' אליעזר סבר אהל הוא ויש בו משום סתירה. [הריטב"א]

הקיש על גבי שידה תיבה ומגדל. שידה, תיבה גדולה של עץ כמין ארון, תיבה קטנה כעין שולחנים. מגדל, של עץ עשוי לאוצר. [רע"ב, אהלות פ"ח מ"א] **אמר אביי ותיסברא.** פי' וכי כלל פשוט הוא בידך דדין היסט בכלי או אהל (כלי) [תלוי], דכל שהוא כלי טמא וכל שהוא אהל טהור, והתניא אהל ונסוט טמא כלי ואינו נסוט טהור אלמא כולה מילתא בנסוט ואינו נסוט תליא. [הריטב"א] **ובעי סכינא למיפסקיה.** וסכין אינו מיוחד לחתיכת מיתנא, ור"ח ז"ל פי' דבעי סכינא למפסקיה ונאבד הסכין ולא מצי למפסקי' אלא במר פסל וקרדום דאין זה תשמישן. [הרשב"א] **אפילו טלית אפילו תרווד אין ניטלין אלא לצורך תשמישן.** לצורך תשמישו המיוחד לו יותר להשתמש בחול, ולפיכך אפילו שופר דחזי לגמע בו מים לתינוק אסור לטלטלו לרבי נחמיה שאין זה תשמישו המיוחד לו אלא לתקיעה. [הריטב"א, שבת לו.] **לא צריכא דבעי מרא וחצינא.** קשיא לי הכא נמי שבות בעלמא הוא דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא כחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה, ומסתברא דהכא בארעא דיליה דמתקן וחייב אע"פ שאינו צריך עכשיו לאותו תיקון. [הרשב"א]

להודיעך כחו דרבי יוסי תנא תרומה ונטמאת להודיעך כחו דרבי מאיר וסבר ר"מ ספיקא לחומרא (א) והתנן א טמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל ואפילו טבל ספק טבל בארבעים סאה ספק לא טבל בארבעים סאה וכן שני מקוואות באחת יש בה ארבעים סאה ובאחת אין בה ארבעים סאה וטבל באחת מהן ואינו יודע באיזה מהן טבל ספיקו טמא (ג) במה דברים אמורים בטומאה חמורה אבל בטומאה קלה כגון שאכל אוכלין טמאין ושתה משקין טמאין והבא ראשו ורובו במים שאובין או[א] שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגין מים שאובין וירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל ואפילו טבל ספק טבל בארבעים סאה ספק לא טבל בארבעים סאה וכן שני מקוואות באחת יש בה ארבעים סאה ואחת אין בה ארבעים סאה וטבל באחת מהן ואינו יודע באיזה מהן טבל ספיקו טהור רבי יוסי מטמא קסבר ר"מ תחומין דאורייתא נינהו וסבר רבי מאיר תחומין דאורייתא והא (ו) תנן אם אין יכול להבליעו בזו אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום ר"מ שמעתי שמקדרין בהרים ואי ס"ד תחומין (ז) דאורייתא מי מקדרין והא (ח) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אין מקדרין לא בערי מקלט ולא בעגלה ערופה מפני שהן של תורה לא קשיא הא דידיה הא דרביה דיקא נמי דקתני בזו אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר שמעתי שמקדרין בהרים ש"מ. ורמי דאורייתא אדאורייתא לרבי מאיר דתנן (י) נגע באחד בלילה ואינו יודע אם חי אם מת ולמחר השכים ומצאו מת רבי מאיר מטהר וחכמים ב מטמאין שכל הטמאות כשעת מציאתן אמר רבי ירמיה משנתנו (א) (ב) שהיה עליה שרץ כל בין השמשות אי הכי בהא לימא רבי יוסי ספק עירוב כשר רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו הכא בשתי כיתי עדים עסקינן אחת אומרת מבעוד יום נטמאה ואחת אומרת משחשיכה רבא

להודיעך כחו דר' יוסי. דאע"ג דאינו בעולם לא מיתסר: להודיעך כחו דר"מ. דאע"ג דישנה בעולם, וי"ל העמידנה בבין השמשות על חזקתה וקודם לכן טהורה היתה, אפ"ה לא אמרינן חזקה לקולא: בטומאה חמורה. שניטמא בטומאה המטמאתו מן התורה, כגון באב הטומאה: אבל טומאה קלה. דרבנן היא, ואיזו טומאת דברי סופרים לטמאות אדם כגון אכל חצי פרס אוכלין טמאין והבא ראשו ורובו כו' מי"ח דבר הן בגליות השבת[ז]: ואפילו טבל. י"ל בו ספק כגון ספק טבל בארבעים סאה, שהיה מקוה לפנינו ונמצא חסר ואין אנו יודעין אם בשעת טבילה היה שלם ואח"כ חיסר או לא: וכן ב' מקוואות. שאנו בקיאים בא' מהן שלא היו בו מ' סאה מעולם: ספיקו טהור. וסתם משנה ר"מ: ור' יוסי מטמא. ולקמן מקשינן דרבי יוסי אדר' יוסי: תחומין דאורייתא. וספיקא דאורייתא לחומרא: אם אינו יכול להבליעו. בפרק כילד מעברין (מ:) היא, היה מודד ורוצה לסיים תחומי העיר ולעשות שם סימן, ותנן אין מודדין אלא בחבל של נ' אמה, והגיע לגיא או לגדר משופע ויכול להבליעו בחבל של נ' אמה מבליעו, ואף על פי ששפועו מרבה את הדרך ואם היה מודד שיפועו מכאן ועלייתו לעבר השני יש בו ק' או ר' אמות לא איכפת לן הואיל ומשפתו אל שפתו אין יותר מנ' אמה, ואם אינו יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה: בזו אמר רבי דוסתאי בר רבי ינאי משום ר"מ שמעתי שמקדרין בהרים. לא מבליעו בחבל ארוך יותר מנ' דהתנן אין מודדין אלא בחבל של נ' אמה, ולא מודד כל מדרונו כמות שהוא בחבל של חמשים בקרקע[ק] חלקה דאיכא חומרא טפי, אלא מודדו בחבלים קטנים של ארבע אמות ואוחזין בו ב' בני אדם בב' ראשי החבל התחתון נותן ראש החבל כנגד לבו והעליון כנגד מרגלותיו[ר] ומשתכרין בכל ארבע אמות כשיעור חצי קומת אדם, ולשון מקדרין כמו נוקבין, דמשוה מדת ההר כאילו הוא נקוב במקום מעמד רגלי העליון ומגא לבו במקום שרגליו עומדות עכשיו, וכשנותן החבל עכשיו כנגד מרגלותיו ה"ל כאילו נותן אותו כנגד לבו בקרקע חלקה כדרך כל המודדין: אין מקדרין בעגלה ערופה. כשבא למדוד הערים שסביבות החלל לידע איזו היא קרובה מכוון מודד את ההרים ואת הגאיות כמות שהן, ואף על פי שהמדרון מרבה את המדה ומרחיק את העיר: וכן בתחום ערי מקלט. דקי"ל[ס] כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט: שמעתי. ר' מאיר קאמר ליה, ושמעתי איכא למימר שמעתי מרבותי ולדידיה לא ס"ל: נגע באחד. באדם אחד: ר"מ מטהר. דאמר אוקמיה אחזקי' ואתמול חי היה, אלמא בספיקא דאורייתא ואיכא חזקה לקולא אזיל ר"מ בתר חזקה, ומתני' נמי ניזיל בתר חזקה ומעיקרא כי אנח התם טהור הואי: כל בין השמשות. מתחילתו ועד סופו, דודאי איטמי מבעוד יום דתחילת בין השמשות מערב שבת הוא: בהא לימא כו'. הא ודאי מבעוד יום איטמי, ומתני' קתני מבעוד יום אין עירובו עירוב דברי הכל: אחת אומרת מבעוד יום כו'. ובהא פליגי, ר' יוסי סבר אוקי תרי לגבהדי תרי ואוקי תרומה אחזקה קמייתא וכי אנחה טהורה הואי, ורבי מאיר סבר כיון דאיכא כת דמפקע ליה מחזקיה בספיקא דאורייתא לא אזלינן בתר חזקה, אבל בנוגע באחד בלילה דאין כת מוציאתו מחזקתו מוקמינן ליה כל הלילה בחזקתו, ובתר שעת מציאתו לא אזלינן דאיכא למימר השתא הוא דמיית:

רבא

ספק לא טבל ואפילו טבל כו'. הך ספק ספיקא נקט משום רבותא דסיפא דאפ"ה בטומאה קלה טהור ורילב"א מפרש דאו או קתני ואפילו טבל היינו או שטבל מדפריך בתר הכי אדרבה ואימא העמד מקוה על חזקתו ואימא לא חסר והא לא שייך למיפרך אספק טבל או לא טבל אלא או או קתני ופריך אספק טבל בארבעים סאה ספק לא טבל:

(ספיקו טהור[ג]). ר"מ ברה"ר איירי כדתני' בתוספתא [טהרות פ"ו] ר"מ מטהר שספק טומאה ברה"ר טהור: כל הטמאות כשעת מציאתן. תימה לדברים נדה (ג.) תנן שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן ואפילו הלל וחכמים דמטמאין מעת לעת או מפקידה לפקידה היינו דווקא לתרומה וקדשים או לקדש דווקא לחד לישנא[ט] אבל לחולין טהור לכ"ע ואמאי לא אמרינן דכל הטמאות כשעת מציאתן כי הכא ולא הוה לן לאוקמה אשה על חזקתה ועוד דהתם מטהרינן לה אפילו ברשות היחיד כדמוכח התם בשמעתא קמייתא והכא מטמאין אפילו ברה"ר כדמוכח בתוספתא שהבאתי וכ"ת דהכא לא מוקמינן אחזקיה משום דלא נבדק מבעוד יום אם היה חי כדקתני סיפא[י] ומודים חכמים לר"מ ברואהו חי מבערב וכו' דאשה נמי כיון דשכיחי בה דמים כאינה בדוקה דמיא כדאמרינן בנדה (דף ד.) ואור"י דכל הטמאות כשעת מציאתן לא הוי אלא לתרומה וקדשים כמו מעת לעת שבנדה ולפי זה צריך ליישב סוגיא דנדה ושם[כ] פי' ושמאי נמי אית ליה דכל הטמאות כשעת מציאתן והא דמטהר מעת לעת אפילו לקדשים היינו משום דחשיב אשה כבדוקה אי נמי משום בטול פריה ורביה כדאמר התם (דף ג:) וא"ת ולר"מ דמטהר ברה"ר מאי שנא דמעת לעת דמטמא אפילו ברה"ר כדאמר בירושלמי[ל] וי"ל באשה דאיכא ריעותא מגופה[מ] החמירו טפי:

אמר ר' ירמיה משנתנו כשהיה עליה כו'. וא"ת ומאי קושיא דר"מ אדר' מאיר דבמתני' הא דלא אוקמיה תרומה אחזקה לאו משום דהשתא היא טמאה אלא משום דאיכא חזקה אחרת כנגדה דמוקמינן לגברא בחזקת שלא עירב ולקמן נמי דקאמר היינו טעמא דרבי יוסי העמד טמא על חזקתו ואימא לא טבל במתני' נמי נימא העמד אדם על חזקת תחום ביתו ואימא לא עירב ואי הוה אמרינן דחזקה שלא עירב לא חשיב ליה הש"ס חזקה אתי שפיר ומיהו רש"י פי' לקמן[נ] העמד טמא על חזקתו חזקה לחומרא איכא ולקולא ליכא אבל במתני' איכא חזקה לקולא דהעמד תרומה על חזקתה ואיכא נמי חזקה לחומרא דהעמד אדם על חזקת תחום ביתו ואימא לא עירב ובדרבנן אזלינן לקולא והכא נמי י"ל דניחא ליה לשנויי אפי' סבר ר"מ עירובי תחומין דרבנן דהשתא לא מצי לשנויי הכי משום דמתני' איכא חזקה לחומרא דכיון דאיכא נמי חזקה לקולא הוי מצי למימר דהוי עירוב דספיקא דרבנן לקולא משום הכי מוקי מתני' בשני כיתי עדים דלא שייך למימר הכי כיון דאיכא כת דמפקי ליה מחזקתה ורבה ורב יוסף אתו לפרושי דברי רבי ירמיה:

בהא לימא רבי יוסי ספק עירוב כשר. הוה מצי למיפרך בהא לימא רבי מאיר ורבי יהודה הרי זה חמר גמל אלא דעדיפא טפי פריך:

הכא

עז א מיי' פ"י מהל' מקוואות הלכה ו סמג עשין רמח טוש"ע י"ד סי' רא סעיף עה:

עח ב מיי' פי"ח מהל' אבות הטומאות הלכה יד:

רבינו חננאל

לפניו להנהיגו לא זה מהלך במשיכה ולא הגמל בהנהגה נמצא אדם שביניהם יושב בלא הליכה לפיכך עשו כמו משל זה שאין לו רשות להלוך כמו חמר גמל ואקשינן וכי ר' מאיר בדבר שהוא ספק מחמיר והתניא טמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל כו' עד ספיקו טהור דברי ר' מאיר ור' יוסי מטמא. ופרקינן קסבר ר' מאיר תחומין דאורייתא שהן כגון טומאה חמורה שספיקה טמא. ור' יוסי אמר העיד אבטילס משום ה' זקנים על ספק העירוב שהוא כשר בזה הספק בלבד מיקל אבל בשאר ספיקות אפילו בטומאה קלה. כגון שאכל אוכלין טמאין ושתה משקין טמאין כו' ספיקו טמא. ואקשינן תוב וסבר ר' מאיר תחומין דאורייתא התנן אם אינו יכול להבליעו בזו א"ר דוסתאי ב"ר ינאי משום ר' מאיר שמעתי שמקדרין בהרים. פי' מקדרין חותכין כדתנן בפסחי' ובמוקדשין קודר בקופיץ. וגרסינן נמי בשבת קודר את כל האוכרות ולא קדירה ממש היא אלא אומרים בדעת כאלו קודרין את ההרים ואי ס"ד דסבר ר' מאיר תחומין דאורייתא היכי מקדרינן והא' רב נחמן אמר רבה בר אבוה אין מקדרין לא בערי מקלט לתת להם מדת מגרשיהם ולא בעגלה ערופה לראות איזו עיר הקרובה אל החלל מפני שהן של תורה ופרקינן לא קשיא הא מתני' דאוקימנא בתחומין דאורייתא דידיה. והא דקתני מקדרין דמשמע תחומין לאו דאורייתא דרבה. ודייקינן מדקתני משום ר' מאיר שמעינן מינה ר' מאיר הוא דשמע מרבותיו שמקדרין. ורמינן תוב ור' מאיר ספיקא דאורייתא לחומרא סבירא ליה דקתני תרומה ונטמאת ספק מבעוד יום או משחשיכה אינו עירוב והתנן נגע באחד בלילה ואינו יודע אם חי אם מת לשחר השכים ומצאו מת. ר' מאיר מטהר וחכמים מטמאין שכל הטומאות כשעת מציאתן ופריק ר' ירמיה משנתנו כשהיה השרץ עליה כל בין השמשות והזחין לענין פירוקא אי כשהיה השרץ על התרומה בין השמשות בהא לימא ר' יוסי ספק עירוב כשר.

הגהות וציונים

א] בכת"י הגי' וכן מטהר שנפלו וכו' (ועי' זבים פ"ה מ"ב ובשבת יג ע"ב): ב] בכמה דפו"י בקרקע: ג] צ"ל רבי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) מקוואות פ"ב מ"א, ב) [שם מ"ב], ג) לקמן נח., ד) [בילה לו: סוטה לג:], ה) לקמן נח:, ו) טהרות פ"ה מ"ז נדה ד., ז) שבתיג:, ח) [מכות יא:], ט) בנדה שם דף ו ע"א-ב, י) [בתוספתא שם], כ) דף ב. תוד"ה מעת, ל) פ"ק דנדה סה"א, מ) נדה שם דף ב רע"ב, נ) דף לו ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' משנתנו כשהיה:

גליון הש"ס

גמ' שהיה עליה שרץ כל ביהש"מ אי הכי בהא לימא ר"י. תמוה לי דלמאי מוקי שהיה השרץ עליה כל ביהש"מ לוקי בפשיטות דנפל עליה בתוך ביה"ש ואין ידעינן הזמן שנפל עליה דלי"ש לומר אוקמי אחזקה אלא דלא ידעינן אם עתה לילה או יום. ובהא שפיר אמר ר' יוסי דספק עירוב כשר וה' יאיר עיני:

רב נסים גאון

ואחד קרפיפות לכלים ששבתו בתוכן: אין מקדרין לא בעגלה ערופה ולא בערי מקלט. עגלה ערופה הוא שכתוב (דברים כא) ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל וערי מקלט הוא ששנינו בפרק אלו הן הגולין (מכות דף יא) כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט והיו מדקדקין במדידת העיר הקרובה אל החלל ובתחום ערי מקלט ולא היו מקדרין מפני שהן מן התורה ושמא יוסיפו על השיעור הקצוב להם:

אלא

משנת ראשונים

ספק טבל בארבעים סאה ספק לא טבל בארבעים סאה. הוא עדיפא טפי מקמייתא דבהא איכא דררא דטבילה, ובתרייתא עדיפא מכולהו דאיכא דררא דטבילה ואיתחזק שם מקוה שלם ולא זו אף זו קתני, והא דהדר תני להו בסיפא גבי טומאה קלה דרבנן משום כחו דרבי יוסי דמטמא בכולהו ואפילו בבתרייתא. [הריטב"א]

ספיקו טמא. לפי שכלל הוא אצלינו העמד טמא על חזקתו, וכיון שהטומאה ודאי לא תחזוק לו טהרה עד שתהא גם היא ודאי. [פיהמ"ש להרמב"ם, מקוואות פ"ב מ"א]

והבא ראשו ורובו במים שאובין. ביום שטבל קודם העריב שמשו, וא"ת תיפוק לי' שהוא טבול יום, יש לומר נפקא מינה לאחר שהעריב שמשו אם לא

מאיר מטהר, וכ"כ בספר נודע ביהודה ח"א יו"ד סוף סי' סה (דף סט ע"ד) עי"ש) וכ"ה בס"י (גליון), כ"ה בכל הדפו"י [וקאי אפלוגתא דנגע באחד בלילה] ובוקי סריקי תלו בו המדפיסים במהרש"ל (דק"ס):

חזר וטבל. [תוספות הרא"ש, שבת יג:] או שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגין מים שאובין. ואע"ג דבטהור לא גזרו כ"א בנפל ולא גזרו נמי בביאה כמו בטבול יום ונראה לר"י דבטהור לא רצו לגזור יותר אלא דוקא בנפילה כמו שרגילים להפיל עליהם מים שאובים אחר טבילה כדאמר בסמוך היו נוהגים עליהם ג' לוגים מים שאובים, [תוספות, שבת יג:] שמעתי שמקדרין בהרים. לשון מקדרין יש שפירש כמו נוקבין כלומר שנוקבין כאילו ההר נקוב במקום רגלי העליון והוא נכנס בתוך דרך הנקב עד לבו החבל הולך מלבו עד כנגד לבו של [התחתון] כדרך המודדין, והרבה יש בתלמוד לשון קדירה שהוא לשון נקב, ומקצת הגאונים ז"ל פירשו שהוא לשון שיעור ממוצע כמו הבא אומר מלשון קודר אדם קב או קב (ביצה כט.) ודומה לו לשון הערבי. [הריטב"א]

סְפֵק טָבֵל סְפֵק לֹא טָבֵל וַאֲפִילּוּ טָבֵל וְכוּ' - ונקטה המשנה אופן זה, שיש ספק ספיקא לחומרא, שמא לא טבל כלל, ואף אם טבל שמא לא היו שם ארבעים סאה, לומר שבטומאה קלה טהור אפילו באופן זה (תוס' ד"ה ספק). [ויש שלמד מכאן, שספיקא דרבנן לקולא, אף במקום שיש ספק ספיקא להחמיר (משנה למלך שאר אבות הטומאה ח, ה, ומקואות י, ו, והוסיף דאפשר שאף הריצב"א דלהלן מודה לכך. וראה גם משנה למלך בכורות ד, א)]. ועוד יש לפרש, שאלו שני מקרים נפרדים, האחד - ספק טבל ספק לא טבל, והשני - ספק יש שם ארבעים סאה ספק אין שם (תוס' שם, בשם ריצב"א).

בְּטֻמְאָה חֲמוּרָה - דהיינו אב הטומאה דאורייתא (רש"י; ר"ש מקואות ב, ב. וראה רש"ש כאן). ויש שפירשו, אף באב הטומאה דרבנן (ראב"ד מקואות י, ו; כסף משנה שם, בדעת הרמב"ם שם).

וְיָרַד לְטָבֵל וְכוּ' - המשנה דקדקה לכתוב 'וירד לטבול', שדוקא אם ודאי לו שירד לטבול ורק מסופק אם טבל לבסוף או לא, בזה בטומאה קלה ספיקו טהור, אבל אם מסופק האם ירד לטבול, ספיקו טמא (משנה למלך בכורות ד, א. וראה ביאורים לעיל לא, ב ד"ה וליחוש, שלדעת שער המלך מקואות י, ו, ספיקו טהור בכל אופן).

רַבִּי יוֹסֵי מְטַמֵּא - שלדעתו, אין אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' במקום שיש חזקת איסור [ורבי מאיר שחולק, סובר שגם במקום חזקת איסור אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא'] (ש"ך יו"ד קי כללי ספק ספיקא, כ; וראה עוד ביאורים להלן לו, א ד"ה ערב בתרומה). וכיון שהלכה כרבי יוסי, יש ללמוד מכאן שאין אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' במקום חזקת איסור (שם). ויש שנקטו שהלכה כרבי מאיר, ולדעתם 'ספיקא דרבנן לקולא' גם במקום חזקת איסור (פרי חדש שם, מט, ובכללי ספק ספיקא, טו; תורת השלמים קונטרס הספיקות לו). ■ להלכה, אין אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' במקום חזקת איסור, ובשעת הדחק יש לסמוך על הפוסקים שאף בזה אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' (משנ"ב עו, כה).

קַסָּבַר רַבִּי מֵאִיר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְיתָא נִינְהוּ - וכדעת רבי עקיבא (סוטה כז, ב) שלמד כן מן הכתוב, ואף שבתורה לא הוזכר שאם הניח עירוב תחומין מותר לצאת חוץ לתחום, סובר רבי מאיר שהלכה למשה מסיני שעירוב מועיל, או שחכמים אמרו מסברא שמועיל, שכיון שאמר 'תהא שביתתי במקום פלוני', נעשה אותו מקום כביתו, ומשם מודדים את תחומו (רמב"ן לעיל יז, ב. וראה טור או"ח תח, ומנחת חינוך כד, ב).

רַבִּי מֵאִיר מְטַהֵר - שיש להעמיד את המת על חזקתו הראשונה שהיה חי אתמול, ולומר שמת רק לאחר שנגע בו זה (רש"י). ומה שאמרו בתוספתא (טהרות ו, ו, הובא בתוס' ד"ה ספיקו) שטעמו של רבי מאיר מפני ש'ספק טומאה ברשות הרבים טהור', אינו סותר למבואר בקושיית הגמ' כאן שטעמו של רבי מאיר משום שמעמידים אותו על חזקתו, לפי שהטעם לכך ש'ספק טומאה ברשות הרבים טהור', הוא מפני שמעמידים אותו על חזקת טהרה (ראה תוס' נזיר נז, א ד"ה באומר, ותוס' סוטה כח, ב ד"ה מכאן), וזוהי קושיית הגמ', שמדברי רבי מאיר מוכח שסובר שהולכים אחר חזקה, ואם כן גם לגבי עירוב יש לנו ללכת אחר חזקת הטהרה של התרומה (קהלות יעקב יד, ב).

והגמ' אינה מתרצת שהטעם שרבי מאיר אינו הולך אחר חזקת הטהרה של התרומה הוא משום שיש כנגדה חזקה אחרת, שמעמידים את האדם על חזקת תחום ביתו ואומרים שלא עירב, משום שכשיש שתי חזקות סותרות בדין דרבנן, הרי זה ספק וספיקא דרבנן לקולא, והגמ' רוצה לבאר את דברי רבי מאיר גם אם יסבור שתחומין דרבנן (תוס' ד"ה אמר). ויש שפירש, שאין אומרים כלל חזקה שלא עירב, משום שדין חזקה הוא דוקא בדבר שהיה בו צורך עד עתה, ובערב שבת לא שייך עירוב (תוס' רא"ש). ויש שפירש, שכיון שיש חזקה בעירוב עצמו, אין ללכת אחר חזקת האדם, שעדיף ללכת אחר החזקה שיש בדבר שאירע בו הספק, מאשר ללכת אחר חזקת האדם שלא אירע בו הספק (רבינו פרץ; וראה יסוד זה גם בביאורים להלן לו, א ד"ה והכא, בשם הריטב"א בשם הר"מ בר שניאור).

ולדעת הסוברים ש'ספק טומאה ברשות הרבים טהור' גם במקום שאין חזקת טהרה (ראה תוס' חולין ט, ב ד"ה התם, רש"י נדה ב, א ד"ה העמד, ותוס' שם ד"ה והלל), קושיית הגמ' היא שמכך שרבי מאיר החמיר בספק עירוב, ולא הכשירו מדין חזקת טהרה, מוכח שסובר שהולכים אחר שעת מציאת העירוב, וכיון שבאותה שעה ראה שנטמא, אי אפשר להעמידו על חזקתו, שדין 'כשעת מציאתן', דוחה דין 'חזקה דמעיקרא', ואם כן קשה מדוע בנגע באחד בלילה ובבוקר מצאו שמת, סובר רבי מאיר שטהור מדין 'ספק טומאה ברשות הרבים', ואין דין 'כשעת מציאתן' דוחה דין 'ספק טומאה ברשות הרבים טהור' (קהלות יעקב שם, ג, ע"פ נודע ביהודה קמא יו"ד סה).

וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין שֶׁכָּל הַטְּמְאוֹת כְּשָׁעַת מְצִיאָתָן - ודוקא לענין תרומה וקדשים החמירו חכמים ללכת אחר החזקה שלפנינו, שכשם שבשעה שמצאו היה מת, כך בשעה שנגע בו היה מת, אבל לענין חולין יש ללכת אחר חזקת חי, שכשם שהיה טהור מעיקרא, כך היה חי בשעת נגיעה (תוס' ד"ה כל).

ויש שפירש, שחכמים מטמאים גם לענין חולין (חכם צבי ג, בדעת הרמב"ם שאר אבות הטומאות יח, יד), ואין מעמידים אותו על חזקת חי שכשם שהיה חי מעיקרא כך היה חי בשעת נגיעה, שכיון שלא ראינוהו לזה שהיה חי, הרי לא הוחזק לפנינו כחי, ואף שודאי היה חי, שמא בשעה שנגע בו זה היה מת, שהרי הרבה אנשים שידוע לנו שהיו חיים והיתה להם חזקת חיים, ידוע לנו שכבר מתו בשעה שנגע בזה ונתבטלה חזקתם, ואם כן אפשר שאף מת זה שנגע בו הטהור, מת קודם נגיעה [אבל אם ראוהו חי, אנו דנים שיש לו חזקת חי מחמת עצמו, וחזקה זו לא נתבטלה, ויש להעמידו על חזקת חי] (ע"פ נודע ביהודה קמא אה"ע לא, קהלות יעקב יד, ג, ואבי עזרי מטמאי משכב ומושב ג, ט).

מִשְּׁנָתָנוּ שֶׁהָיָה עָלָיו שֶׁרֶץ כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - מתחילתו ועד סופו, שודאי נטמא העירוב מבעוד יום (רש"י). וקושיית הגמ' **אִי הָכִי בְּהָא לֵימָא רַבִּי יוֹסֵי סְפֵק עֵרוּב כָּשֵׁר** היא, שאם כן אין זה ספק עירוב, שודאי נטמא (רשב"א). ויש שפירש, שלשון הגמ' 'כל' בין השמשות, לאו דוקא, אלא כוונת הגמ' שלאחר תחילת בין השמשות נפל שרץ על העירוב, ונמצא שהיה עליו רוב זמן בין השמשות (תוס' רא"ש).

הָכָא בִּשְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים עַסְקִינַן וְכוּ' - ורבי יוסי סובר שמעמידים את שתי כיתות העדים זו כנגד זו, וכאילו אין כאן עדים, ומעמידים את התרומה על חזקתה הראשונה שהיתה טהורה מבעוד יום, ורבי מאיר סובר שכיון שיש עדים שמעידים שנטמאה מבעוד יום, אי אפשר להעמיד את התרומה על חזקת טהרה, ולכן מספק אין עירובו עירוב (רש"י).

■ המשך במילואים עמ' 113

וְהָכָא חֲדָא חֲזָקָה לְקַלָּא - במשנתנו יש רק חזקה אחת לטהר, שיש לומר העמד תרומה על חזקתה שהיתה טהורה, ואין כח בחזקה זו כנגד העדים שאומרים שנטמאת מבעוד יום, ולכן מחמיר רבי מאיר (רש"י).

ורבא מפרש שרבי מאיר סובר ש'תרי ותרי ספיקא דרבנן' [כמסקנת הגמ' ביבמות (לא, א), וראה ביאורנו לעיל (לה, ב) בדעת רבה ורב יוסף בדברי רבי מאיר], וכיון שלדעה זו רק מדרבנן אין סומכים על חזקה במקום תרי ותרי, אם יש שתי חזקות לטהר, לא החמירו חכמים [אבל אם 'תרי ותרי ספיקא דאורייתא', הרי הטעם הוא משום שיש עדים כנגד החזקה, ואם כן גם בשתי חזקות הדבר ספק, שכשם שהעדים מוציאים מחזקה אחת, כך מוציאים משתי חזקות] (שב שמעתתא ו, יז; רעק"א).

והטעם שהוצרך רבא לפרש שיש שתי כיתות עדים מתי נטמאת התרומה, משום שאם אין שם עדים, גם לרבי מאיר יש להעמיד את התרומה על חזקת טהרה, ועירובו עירוב (רבינו פרץ, ריטב"א, ותוס' רא"ש בשם הר"ש מקוצי, בדעת רש"י. וראה תי' נוסף במהרש"א). ואף שלאדם שהניח את העירוב יש חזקה שלא עירב, דהיינו שמקום שביתתו הוא בתחום ביתו ולא במקום שהניח בו את העירוב, מכל מקום חזקת הטהרה של העירוב עדיפה מחזקה זו (רבינו פרץ; ריטב"א), משום שדין חזקה נאמר בדבר שעליו מסתפקים, ויסוד הספק אינו מהו מקום שביתת האדם, אלא מתי נטמא העירוב (ריטב"א בשם הר"מ בר שניאור; וראה ביאורנו לעיל לה, ב ד"ה רבי מאיר).

קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי תְּחוּמִין דְּרַבָּנָן, ואין להם עיקר מן התורה, ואינם דומים לטומאה דרבנן שיש לה עיקר מן התורה. ואמנם בירושלמי (עירובין ג, ד) אמרו שתחומין של י"ב מיל [שהוא שיעור מחנה ישראל במדבר] הם מדאורייתא, ונמצא שיש לתחומין של אלפיים אמה עיקר מן התורה, אולם הבבלי חולק על הירושלמי וסובר שאין איסור תחומין מדאורייתא כלל (רמב"ן לעיל יז, ב, רשב"א וריטב"א שם וכאן).

ולדעת הסוברים שתחומין בשיעור י"ב מיל הם מאורייתא (רי"ף ה, א מדפי הרי"ף; רמב"ם שבת כז, א), יש שביאר שבאמת גם הבבלי סובר כך, וכוונת הגמ' כאן היא שתחומין של אלפיים אמה נחשבים שאין להם עיקר מן התורה, ואינם דומים לטומאה דרבנן שיש לה עיקר מן התורה, כיון שעל טומאה דרבנן גזרו משום טומאה דאורייתא שדומה לה, ולכן יש להחמיר בה כשל תורה, אבל בתחומין של אלפיים אמה לא גזרו עליהם משום תחומין של י"ב מיל, שהרי הם רחוקים מהם מאד ואינם דומים להם, אלא גזרו עליהם משום שיש להם סמך מן הכתוב [כמבואר בגמ' להלן (נא, א)], ולכן יש להקל בהם (רשב"א וריטב"א כאן בשם הראב"ד).

■ להלכה, מן התורה מותר ללכת חוץ ממקומו עד י"ב מיל, וביותר מזה אסור [כדעת הרי"ף והרמב"ם], והרבה פוסקים חולקים וסוברים שגם חוץ לי"ב מיל אסור רק מדרבנן [כדעת הרמב"ן ושאר ראשונים] (משנ"ב שצז, א). ולמעשה, לדעת השו"ע והרמ"א יש להחמיר שיותר מי"ב מיל אסור מדאורייתא (ראה רמ"א תד, א, ומשנ"ב שם, ז בדעת השו"ע שם), ודעת הגר"א נוטה שגם יותר מי"ב מיל אסור רק מדרבנן (משנ"ב שם).

עֲרַב בְּתְרוּמָה סָפֵק טְהוֹרָה סָפֵק טְמֵאָה וְכוּ' אֵין זֶה סָפֵק עֵרוּב כָּשֵׁר - שכיון שקודם שהניח את העירוב נולד ספק בתרומה, נמצא שהעירוב לא עמד מעולם בחזקת כשרות (רש"י), ובלא חזקה אין להכשיר את העירוב מספק (תוס' שבת לד, א ד"ה שניהם).

ואף שתחומין דרבנן, אין אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא', משום שיש חזקה להחמיר, שמעמידים את האדם על חזקת תחום ביתו (רשב"א; וראה גם רש"י ד"ה העמד, שהזכיר חזקה זו).

ואף לדעת הסוברים שאין הולכים אחר חזקה זו (ראה ביאורנו לעיל לה, ב ד"ה רבי מאיר, בשם תוס' רא"ש), אין להכשיר את העירוב מדין 'ספיקא דרבנן לקולא', משום שבכל צד בספק זה יש קולא, והן שתי קולות הסותרות זו לזו, שאם הניח, למשל, את עירובו במרחק של אלפיים אמה מביתו לצד מזרח, אם נאמר שקנה שביתה במקום העירוב ויכול ללכת אלפיים אמה נוספות מעבר לעירוב לצד מזרח, נמצא שאינו יכול ללכת אפילו אמה אחת מביתו לצד מערב, ואם נאמר שלא קנה שביתה במקום העירוב אלא מקום שביתתו הוא בביתו ויכול ללכת אלפיים אמה לצד מערב, נמצא שאינו יכול ללכת את אותן אלפיים אמה שמעבר לעירובו לצד מזרח. וכיון שיש כאן שתי קולות הסותרות זו לזו, אי אפשר להקל כשתיהן, וגם להקל לאחד הצדדים אי אפשר, שהרי לכל צד שנקל תהיה זו חומרא לאידך גיסא, ולכן אין אומרים בזה 'ספיקא דרבנן לקולא' (קהלות יעקב יג, וראה גם חזו"א אה"ע פ, כח) [וראה ביאורנו לעיל (לה, ב שם), שדעת התוס' שגם בעירובי תחומין אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' (וכן דעת רש"י כאן ד"ה העמד)].

ויש סוברים שספק עירוב כשר גם בלא חזקה (רש"י שבת שם ד"ה שעירב, ותוס' שם בדעתו), ולדעתם, דברי הגמ' כאן שצריך חזקה כדי להכשיר את העירוב, נאמרו רק לפי רבי יוסי, שלדעתו אין אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' במקום חזקה [כמבואר בדבריו לעיל (לה, ב) שבטומאה דרבנן וספק אם טבל, טמא, ואין אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' משום שיש לו חזקת טומאה (ראה ביאורנו שם ד"ה רבי יוסי)], וכיון שלאדם שהניח את העירוב יש חזקה שלא עירב ומקום שביתתו הוא בביתו, אי אפשר להכשיר את העירוב בלא חזקת טהרה כנגדה. אבל לדעת רבי מאיר שאומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' גם במקום חזקה [כמבואר מדבריו (שם) שבטומאה דרבנן וספק אם טבל, טהור, אף שיש לו חזקת טומאה], העירוב כשר אף שיש לאדם חזקה שלא עירב ומקום שביתתו הוא בביתו, ואין צריך חזקה כנגדה כדי להכשיר את העירוב [וכיון שהלכה כרבי מאיר בדין 'ספיקא דרבנן לקולא' במקום חזקה, לכן פירש רש"י שספק עירוב כשר גם בלא חזקה] (שער המלך מקואות י, ו; רעק"א להלן לח, א; אמנם ראה ביאורנו לעיל שם, שיש סוברים שהלכה כרבי יוסי).

[נמצא, שדין ספק עירוב - לרבי מאיר ורבי יהודה הרי זה חמר גמל, ומותר ללכת רק אלפיים אמה שבין ביתו לעירובו (משנה לעיל לה, א ורש"י שם ד"ה הרי), וטעמם, משום שתחומין דאורייתא, וספיקא דאורייתא לחומרא (גמ' לה, ב ורש"י שם ד"ה תחומין), ואין להעמיד את העירוב על חזקתו, משום שמדובר כשיש שתי כיתות עדים שנחלקות האם העירוב כשר. ולרבי יוסי ורבי שמעון - כשר (משנה שם), וטעמם, משום שתחומין דרבנן (גמ' כאן). ויש שפירשו שגם אם אין לו חזקת כשרות, כשר (רש"י שבת לד, א), ויש שפירשו שרק אם יש לו חזקת כשרות (רש"י כאן, ותוס' שבת שם)].

וְאָמַר עָרֵבוּ לִי וְכוּ' - נקט לשון זו, משום שרוב המערבים בפת מניחים עירובם על ידי שליח, אבל ההולכים בעצמם למקום שרוצים לקנות בו שביתה, אינם מניחים שם פת כדי לקנות שביתה, אלא ממתינים שם עד החשיכה (ריטב"א).

■ המשך במילואים עמ' 113

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן נו. סוטה ל:], ב) [תוספתא פרק ב], ג) [לקמן ע"ב ודף לח:], ד) שבת ז. חולין יב. קיב., ה) [טבול יום פ"ד מ"ד], ו) פי' כדים צ"ל "כדי" (מצרי"ד) וראה ליקוטי רש"י, ז) צ"ל כו: (חת"ס). וע"ע בסמוך בהגר"צ.

עין משפט נר מצוה

עט א ב מיי' פ"ז מהל' עירובין הלכה טו טוש"ע א"ח סי' שצד סעיף א וסי' תט סעיף ו: פ ג ד ה מיי' שם הלכה טז טור שו"ע א"ח סי' שפו סעיף ע:

רבא אמר התם תרי חזקי לקולא והכא חדא חזקה לקולא (א). קשיא דר' יוסי אדר' יוסי אמר רב הונא בר חיננא שאני טומאה הואיל ויש לה עיקר מן התורה שבת נמי דאורייתא היא קסבר ר' יוסי (א) תחומין דרבנן ואיבעית אימא (א) הא דידיה הא דרביה דיקא נמי דקתני א"ר יוסי אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים שספק עירוב כשר ש"מ רבא אמר התם היינו טעמא דרבי יוסי העמד טמא על חזקתו ואימא לא טבל אדרבה העמד מקוה על חזקתו ואימא לא חסר במקוה שלא נמדד. תניא (ג) א כיצד אמר ר' יוסי ספק עירוב כשר עירב בתרומה ספק מבעוד יום נטמאת ספק משחשיכה נטמאת וכן בפירות ספק מבעוד יום נתקנו ספק משחשיכה נתקנו זה הוא ספק עירוב כשר אבל עירב בתרומה ספק טהורה ספק טמאה וכן בפירות ספק נתקנו ספק לא נתקנו אין זה ספק עירוב כשר מאי שנא תרומה דאמרינן העמד תרומה על חזקתה ואימא טהורה היא פירות נמי העמד טבל על חזקתו ואימא לא נתקנו לא תימא ספק מבעוד יום נתקנו אלא אימא ספק מבעוד יום נדמעו ספק משחשיכה נדמעו. בעא רב שמואל בר רב יצחק מרב הונא היו לפניו שתי ככרות אחת טמאה ואחת טהורה ואמר עירבו לי בטהורה בכל מקום שהיא מהו תיבעי לרבי מאיר תיבעי לר' יוסי תיבעי לר"מ עד כאן לא קאמר ר"מ התם דליכא טהורה הכא הא איכא טהורה או דילמא אפילו לרבי (ז) יוסי לא קאמר אלא התם דאם איתא דהיא טהורה ידע לה אבל הכא הא לא ידע לה אמר ליה בין לר' יוסי בין לרבי מאיר (ג) ב בעינן סעודה הראויה מבעוד יום וליכא. בעא מיניה רבא מרב נחמן ככר זו היום חול ולמחר קדש ואמר עירבו לי בזה מהו א"ל ג עירובו עירוב היום קדש ולמחר חול ואמר עירבו לי בזה מהו א"ל ד אין עירובו עירוב מאי שנא א"ל (ד) לכי תיכול עליה כורא דמלח' היום חול ולמחר קדש מספיקא לא נחתא ליה קדושה היום קדש ולמחר חול מספיקא לא פקעא ליה קדושתיה מיניה. (ה) תנן התם לגין (ו) טבול יום שמלאהו מן החבית של מעשר טבל ואמר הרי זה תרומת מעשר לכשתחשך דבריו קיימין ואם אמר עירבו לי בזה ה לא אמר כלום אמר רבא זאת אומרת סוף היום קונה עירוב

תוספות

הכא בשתי כיתי עדים. דר' מאיר לית ליה אוקי תרי בהדי תרי כו' אע"ג דבפרק שני דכתובות (דף כ.) אמרינן אוקי תרי בהדי תרי (ט) אפילו (ט) בדאורייתא הכא שאני דהשתא ודאי טומאה היא:

אדרבה העמד מקוה על חזקתו. הוה מצי לשנויי הרי חסר לפניך כדאמר פר' קמא דנדה (דף ג:) אלא דלא איירי הכא במקוה שנמדד ונמצא חסר:

במקוה שלא נמדד. וא"ת והא רבי יוסי מטמא אפילו טהרות אם נגע בהן דלענין דאמרינן ליה זיל טבול אפילו ר"מ מודה (ט) כדאמרינן גבי ספק טומאה ברשות הרבים וא"כ אדרבה נימא אוקי טהרות על חזקתן וי"ל דבספיקא דרבנן כי הכא לא אמרינן זיל טבול לרבי מאיר ופליגי אגברא אי בעי טבילה אבל טהרות מודה רבי יוסי דלא מטמאינן וכן איתא במסכת מקואות (פ"ב משנה ב) (ט) דקתני ורבי יוסי מטמא שספק (ז) ליטמא טמא לטמא אחרים טהור:

אבל עירב בתרומה ספק טמאה ספק טהורה. כגון שהיו ב' ציבורין לפניו אחד היה תרומה טמאה ואחד היה תרומה טהורה ועירב באחד מהן דליכא חזקה כלל:

ספק נדמעו. נראה כפ"ה בלשון שני נדמעו טבל בחולין ולא כסתם דימוע שבהש"ס אבל לשון ראשון שפירש נדמעו תרומה בחולין ואתיא כסומכוס אין נראה דהא קתני בברייתא דמערבין בתרומה ודוחק לומר דמיירי בתרומה לכהן:

מאי שנא. ואם תאמר והא רבא גופיה קאמר בסמוך זאת אומרת סוף היום קונה עירוב ואם סוף היום קונה עירוב אתיא דרב נחמן שפיר ואמאי קמיבעיא ליה מאי שנא ויש לומר דע"כ דרבא אית ליה דתחלת היום קונה עירוב דהא פסיק כריש בילה (דף ד:) כרב דאמר נולדה בזה אסורה בזה וטעמא דרב משום הכנה ומאן דאית ליה הכנה סבר תחילת היום קונה עירוב כדמוכח בפירקין (דף לח:) ורבא דאמר זאת אומרת סוף היום קונה עירוב אליבא דברייתא קאמר וליה לא ס"ל:

רש"י

רבא אמר. גבי נגע באחד נמי אפילו יש שני כיתי עדים חלוקות אחת אומרת קודם שנגע בו מת ואחת אומרת עכשיו מת הוי נמי ר"מ מטהר, ואפילו הכי לא תיקשי: התם תרי חזקי ניננהו. לטהר, ומשום הכי אזלינן לקולא, דאוקי תרי לבהדי תרי והעמד מת על חזקתו לאשונה כל הלילה וחי הוה, ועוד העמד נוגע על חזקתו לאשונה וטהור היה: הכא. במתניתין חדא חזקה הוא דאיכא למימר העמד תרומה על חזקתה, ומשום חדא חזקה לא מרעינן סהדי, הלכך אזלינן לחומרא: קשיא דר' יוסי. דברייתא דקתני בספק טבל ובספק לא טבל ובטומאה דרבנן אבל אוכלין כו' ורבי יוסי מטמא, ומתני' קתני ספק עירוב כשר, ואפילו תחומין דרבנן תיקשי: הואיל ויש לה עיקר מן התורה. דיש טומאה מן התורה ויש להחמיר בספק טבילתה, להכי אחמור רבנן אף בספק טבילת טומאה דרבנן, דלא ליתי לזלזולי בספק טבילת טומאה דאורייתא: שבת נמי דאורייתא היא. אתחומין פריך, למימר דתחומין דאורייתא וכר' עקיבא במס' סוטה (ב) (דף ל:): ומשני קסבר רבי יוסי תחומין דרבנן. ומשום דלא ליתו לזלזולי בשאר ספיקות דמלאכת שבת ליכא למיגזר, דלא דמו מלאכות לתחומין, אבל טומאות דמו להדדי: דידיה. מחמיר אפילו בספק דרבנן, ומתניתין דרביה אבטולמוס היא: העמד טמא על חזקתו כו'. חזקה לחומרא איכא לקולא ליכא, אבל מתני' איכא חזקה לקולא ולחומרא העמד אדם על חזקת תחום ביתו (ג) ואמר לא עירב העמד תרומה על חזקתה ועירב, ובדרבנן לקולא אזלינן: שלא נמדדה. מתחילתה ולא עמדה בחזקת כשרות: עירב בתרומה. טהורה ונטמאת משהניחה שם: ספק מבעוד יום נטמאת ספק משחשיכה נטמאת. אמרינן אוקמיה בין השמשות אחזקת' קמייתא וטהורה הואי והשתא משחשיכה הוא דאיטמי: וכן בפירות. של טבל: ספק מבעוד יום נתקנו. לאחר שהניחן שם: ספק משחשיכה נתקנו. ולא קנה עירוב, כדתנן במתני' אבל לא בטבל, ולקמן פריך בהאי מה חזקת כשרות איכא למכשר רבי יוסי דהא איכא למימר העמד טבל על חזקתו: ספק טמאה ספק טהורה. דקודם שהניחה שם נולד לה ספק, ולא היה שם חזקת הכשר עירוב מעולם: מאי שנא תרומה. דליכא ספק מבעוד יום נטמאה ספק משחשיכה למכשר לר' יוסי משום חזקה קמייתא: פירות. ספק מבעוד יום נתקנו ספק משחשיכה ואוקימנא נמי אחזקה קמייתא לטבל הוו וליפסול: נדמעו. חולין הוו מעיקרא מתוקנין ונפלה בהן תרומה ונדמעו, והאי תנא סבר לה כסומכוס דאמר (לעיל דף ל:) אין מערבין לישראל בתרומה, הלכך אם מבעו"י נדמעו לא חזי לכהנים אין עירובו עירוב. ל"א נדמעו שנפל לתוכן טבל, דלא חזי אפילו לכהן: עירבו לי בטהורה בכל מקום שהיא. והניחום שתיהן יחד בסוף התחום, וככרות של תרומה עסקינן, דאי בחולין חולין טמאין מותרין הן, דלאו כל אדם אוכל חוליו בטהרה: דליכא טהורה. ודלאית, דשמא מבעו"י נטמאת: או דילמא אפילו ר' יוסי. לא מכשר במתני' אלא משום דאי טהורה היא הא ידע לה היכא היא ואיזו היא סעודתו, ומשום ספק טומאה לא מיפסלא דאמר אוקמה אחזקה: אבל הכא לא ידע. הי ניהו סעודתו: בעינן סעודה הראויה מבעו"י וליכא. ואין עירובו כלום דאפילו תמר גמל לא הוי, דבשלמא מתני' סעודה הראויה הוי והשתא הוא דאיתילד בה ספק: ככר זו כו'. אמר על ככר אחת בע"ש היום יהא חול ולמחר יהא קדש, ועירב שלוחו בה: מהו. הואיל ובין השמשות ספק הוא חיישינן דילמא קודם קניית עירוב חל עליה הקדש ואין מערבין בהקדש, או לא אמרינן הכי: היום תהא קדש ולמחר תהא חול. על מעות שיש לי בבית מהו, מי אמרינן כי מטא בין השמשות נפק ליה מקדושתיה וקנה עירוב או לא: ומאי שנא. הא בין השמשות ספיקא הוא, מאי שנא הכא לקולא והכא לחומרא: לכי תיכול עלה כורא דמילחא. לכשתמדוד כור של מלח על דבר זה ותתנהו לי אומר לך טעמו: היום חול ולמחר קדש. ובין השמשות דקניית עירוב ספיקא הוא ומספיקא לא תפקיה ממילתיה קמייתא, וכן סיפא: של מעשר. ראשון שהיה עדיין טבל שלא הפריש הלוי ממנה תרומת מעשר, והרי הוא במיתה בעודו טבל ואפילו לכהנים ולא חזי לעירוב, ולגבי לגין טבול יום בעודו טבל לא פסיל לטבול יום מותר בנגיעה לחולין ולמעשר ואע"ג דפסיקא ביה תרומה שלא הורמה, ולמר הרי זו שבלגין תרומת מעשר על החבית לכשתחשך ויעריב שמשו שתהא כשרה לתרומה: דבריו קיימין. והתרומה טהורה: ואם אמר עירבו לי בזה לא אמר כלום. הואיל וכי מטא בין השמשות אכתי טבל הוא: סוף היום. ספק היום הוא לקנות עירוב: וסוף היום של ע"ש: קונה עירוב. וסוף היום אכתי טבל הוא:

דאי

רבינו חננאל

ופריק רבה ורב יוסף משנתינו בב' בתי עדים אחת אומרת מבעוד יום נטמאת התרומה ואחת אומרת משחשיכה. ופירק רבא פירוק אחר התם תרי חזקה לקולא חדא העמד זה על חזקתו ואימור לא היה מת באותה שעה שנגע בו. שניה העמד טהור על חזקתו ואימור לא נטמא. א) [והכא] אמרינן ספיקו טמא דאדרבה העמד גברא על חזקתו ואימור לא עירב בסעודה הראויה. קשיא דר' יוסי אדר' יוסי הכא במתני' קתני ספק עירוב [כשר] התם בברייתא קתני ספק טומאה (כשר) [טמא]. ופרקינן שאני טומאה דאפילו טומאה קלה יש לה עיקר מן התורה. לפיכך א"ר יוסי אפילו ספיקו טמא. אבל בעירובי תחומין דרבנן נינהו. אי [בעית] תימא הא דידיה ומתני' דרביה ופשוטה היא. רבא א' בשלמא התם העמד טמא על חזקתו ואימור לא טבל שלא נתבררה טבילתו כהוגן. אבל הכא מאי אית לך למימר העמד גברא על חזקתו ואימור לא עירב הרי עירב. מאי איכא בן שמא משחשיכה לא אתי שמא הדאי. מקוה נמי א"ת העמד מקוה על חזקתו ואימור לא חסר. איכא למימר הכי במקוה (שלא נמדדה) [שנמדדה] אבל במקוה (שנמדדה) [שלא נמדדה] תמצאת חסרה היכי יכלת למימר הכי לפיכך קתני טמא: ת"ר כיצד א"ר יוסי ספק עירוב כשר. עירב בתרומה ספק נטמאת ספק לא נטמאת וכן בפירות ספק נדמעו וספק לא נדמעו אבל עירב בתרומה ספק נטמאת מבעו"י ספק משחשכה נטמאה. וכן בפירות ספק מבעו"י כו' אין זה ספק עירוב כשר: היו לפניו ב' ככרות אחת טמאה ואחת טהורה. ואמ' עירובי בטהורה כ"מ שהיא איבעיא בין לר"מ בין לר' יוסי אינו עירוב בעינן סעודה הראויה מבעו"י וליכא. בעא מיניה [רבא] מר"נ ככר זו היום חול ולמחר קדש וא' עירובי בהן מהו. ופשט ליה קנה עירוב מ"ט בתר יומא (שרין) [שויין] ליה. פי' הולכין אחר עת העירוב

[המשך בסוף המסכת]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואיבעית אימא לא קשיא הא דידיה: (ב) רש"י ד"ה שבת נמי וכו' במס' סוטה. נ"ב דף כז: (ג) ד"ה העמד טמא וכו' משום ביתו ואימור לא:

גליון הש"ס

הגהות וציונים

חשק שלמה על ר"ח

א) [נראה דחסר כאן וצ"ל וכאן ליכא חזקה לקולא דהעמד תרומה על חזקתה ואימור לא נטמאה ולכן לקולא אזלינן וכו']. ב) [נראה דצ"ל משום דאיכא למימר שמא נטמאת מבעוד יום לא אזלינן לקולא ומילתא מילי ודלי].

משנת ראשונים

שבת נמי דאורייתא היא. ולי נראה דכי פרכינן שבת נמי יש לה עיקר מן התורה [היינו] בתחומי שנים עשר מיל, ופרקינן דקסבר רבי יוסי תחומין דרבנן לגמרי ואפילו של שנים עשר מיל. [הריטב"א]

דאי סלקא דעתך תחילת היום קונה עירוב אי אמר עירבו לי בזה אמאי לא אמר כלום אמר רב פפא אפילו תימא תחילת היום קונה עירוב [א] בעינן סעודה הראויה מבעוד יום וליכא: **מתני'** א מתנה אדם על עירובו ואומר אם באו נכרים מן המזרח עירובי למערב מן המערב עירובי למזרח אם באו לכאן ולכאן [א] למקום שארצה אלך לא באו לא לכאן ולא לכאן הריני כבני עירי ב אם בא חכם מן המזרח עירובי למזרח מן המערב עירובי למערב בא לכאן ולכאן למקום שארצה אלך לא לכאן ולא לכאן הריני כבני עירי רבי יהודה אומר אם היה אחד מהן רבו הולך אצל רבו ואם היו שניהן רבותיו למקום שירצה ילך: **גמ'** כי אתא רבי יצחק תני איפכא כולה מתניתין קשיא נכרים אנכרים קשיא חכם אחכם נכרים אנכרים לא קשיא הא בפרהגבנא °הא [ב] במרי דמתא חכם אחכם לא קשיא הא במותיב פירקי הא במקרי שמע: ר' יהודה אומר אם היה אחד מהן וכו': ורבנן זימנין דניחא ליה בחבריה טפי מרביה. אמר רב ליתא למתניתין מדתני איו [ג] דתני איו ר' יהודה אומר אין אדם מתנה על שני דברים כאחד אלא אם (כן) בא חכם למזרח עירובו למזרח ואם בא חכם למערב עירובו למערב אבל לכאן ולכאן לא מאי שנא לכאן ולכאן דלא [ד] דאין ברירה למזרח למערב נמי אין ברירה אמר רבי יוחנן וכבר בא חכם אדרבה ליתא לדאיו ממתניתין לא סלקא דעתך דהא שמעינן ליה לרבי יהודה דלית ליה ברירה דתנן [ה] הלוקח יין מבין הכותים אומר

רש"י

דאי אמרת תחילת היום. של שבת קונה עירוב, דהיינו סוף בין השמשות קונה עירוב, אמאי לא אמר כלום: **מתני'** מתנה אדם על עירובו. מניח אדם שני עירובין אחד לסוף אלפים למזרח ביתו ואחד לסוף אלפים אמה למערב ביתו: ואומר אם באו נכרים מן המזרח. וצריך אני לברוח מפניהם יקנה לי עירובי שבמערב ויהיו לי במערב ביתי ד' אלפים אמה, אע"ג דלא אתו עד למחר אמרינן יש ברירה דבין השמשות קנה לו עירובו דאידך גיסא: הריני כבני עירי. אלפים מעירי לכל רוח, ואין צריך להשתכר כאן ולהפסיד כאן: בא חכם למזרח. חוץ לתחום עירי ורוצה אני ללמוד תורה מפיו, ועכשיו איני יודע לאיזה צד יבא, ולמחר אשמע מבני אדם הבאים משם לכאן על ידי עירוב: רבי יהודה אומר. אם באו לכאן ולכאן ואחד מהן רבו ילך אצל רבו ולא אצל חכם[ג], דקים לן בגוויה דבשעת קניית עירוב דעתיה למקני ליה ההוא עירוב דלצד רבו, ומיהו איהו הוא דלא ידע לאיזה מן הצדדין יבא, והשתא דידע להתם ליזיל: גמ' תני איפכא. אייתי מתניתא בידיה דתני איפכא, בורח מן החכם ומתנה אם בא חכם למזרח עירובו למערב כו', ולגבי נכרים תני דלההוא צד דליתו נכרי' לקני עירוביה: פרהגבני. גבאי המס, ובורח מפניהם: מרי דמתא. צריך הוא לפייס או לצעוק: מותיב פירקי. לדרוש ברבים, דעת האדם לילך ולשמוע: מקרי שמע. כלומר מלמד תינוקות להתפלל, ומתניתין דר'[ד] יצחק בדאתו בי תרי חד להאי גיסא וחד להאי גיסא, ומתני' אדמותיב פירקי קאי, והכי קאמר בא מותיב פירקי למזרח [כו'] או בא לכאן ולכאן דתרווייהו מותיבי פירקי למקום שארצה אלך, ולכשיברור לו למחר אמרינן הוברר הדבר דבשעת קניית עירוב דעתיה אההוא חכם הוה, ודר' יצחק קאי אמקרי שמע, והכי קאמר בא מקרי שמע למזרח עירובי אדמותיב פירקי למערב, בא מקרי שמע למערב עירובי אדמותיב פירקי למזרח, בא לכאן ולכאן תרווייהו מותיבי פירקי או שניהן שוין למקום שארצה אלך. כך שמעתי: ורבנן. דפליגי אדר' יהודה דאפילו אחד מהן רבו ילך לאיזה שירצה: דזמנין דניחא ליה לאיניש בחבריה טפי מרביה. וי"ל ברירה אף כאן: ליתא למתני'. דקתני לר' יהודה היו שניהן רבותיו למקום שירצה ילך אלמא אית ליה לר' יהודה ברירה, דהא עירוב מאתמול קנה ואיהו השתא הוא דקא בריר ליה ואמרינן הוברר הדבר דמאתמול נמי דעתיה להאי הוה: ליתא למתניתין. אינה עיקר: מדתני איו. הואיל ואשכחן מתני' דתני איו דלאו הכי הוא: איו. שם חכם: על שני דברים. לומר בא לכאן ולכאן למקום שארצה אלך דאין ברירה, אלא על אחד ואינו יודע להיכן יבא יכול להתנות ולומר בא חכם למזרח כו': מאי שנא לכאן ולכאן. דתלה [בדעת] עצמו לומר באיזה שארצה אלך דלא שרי רבי יהודה: דאין ברירה. דכי בריר למחר אמרינן שמא אתמול כי קנה עירוב לאו דעתיה אהך הוה אלא אאידך: מזרח ומערב נמי. בשלא בא אלא אחד, וקא סלקא דעתך השתא דבין השמשות עדיין לא בא חכם למזרח שעדיין היה רחוק מן העיר שש אלפים פחות שתי אמות ומשחשיכה הלך אלפים ונכנס לתוך ארבעה אלפים של עיר, וזה שהניח עירובו ותלה בדעת החכם ואמר אם יבוא למזרח עירובי למזרח ואם לא יבא לא לכאן ולא לכאן הריני כבני עירי ולא יהא עירוב ולמחר שמע שבא למזרח מי יאמר דבשעת קניית עירוב היה דעת החכם ליכנס לתוך ד' אלפים של עיר דילמא לא היה בדעתו לזוז ולא קנה עירובו של זה, ור' יהודה קאמר דקני דאמרינן הוברר הדבר דסופו הוכיח שבין השמשות היה דעתו לכאן: א"ר יוחנן וכבר בא חכם. מתניתין[ה] בהכי עסקינן שבא חכם כבר קודם בין השמשות, אבל זה לא היה יודע להיכן בא או אם בא או לא, ולמחר כשנשמע לו גלויי מילתא בעלמא הוא ואיגלאי מילתא דההוא עירוב קנה, ואין זו סמך על ברירת ספק אלא קנייה ודאית, שהרי אמר לצד החכם יקנה לי העירוב והחכם כבר בא קודם קניית העירוב וקנה: אדרבה ליתא לדאיו. דמתניתין עיקר, וההיא ברייתא היא: לא סלקא דעתך. לאפוקי לההיא דאיו: הלוקח יין מבין הכותים. קודם שגזרו על יינם כדמפרש בשחיטת חולין[ו], וסתם כותים לא מפרשי תרומה, ואין לזה כלים להפריש לתוכן תרומה ומעשר: אומר

תוספות

דאי סלקא דעתך תחילת היום קונה עירוב. ואם תאמר נימא משום דמספיקא לא פקע טבל ומספיקא לא נחתא תרומה כדאמר לעיל ואור"י דלא דמי דודאי כי אמר היום חול ולמחר קדש מקפיד שלא תחול על העירוב קדושת[ו] היום אבל הכא רוצה הוא שתחול עליו שם תרומה מיד אם היה יכול ואינו אומר לכשתחשך אלא שתלא לגין מתורת טבול יום: ואם היו שניהן רבותיו. אצטריך לאשמועינן אפילו אחד רבו מובהק: לא ס"ד דשמעינן ליה לר' יהודה דלית ליה ברירה דתנן כו'. ואם תאמר אכתי ליתא לדאיו ולההיא דהלוקח מקמי מתניתין דהכא ומתני' דמי שאחזו (גיטין דף עג.) דמה היא באותן הימים דדייקינן מינה בריש כל הגט (שם דף כה:) דאית ליה לרבי יהודה ברירה ומקמי ברייתא דמרובה (ב"ק דף סט.) דקאמר רבי יהודה שחרית אומר בעל הבית כל מה שילקטו כו' דבכל הני אית ליה לרבי יהודה ברירה ויש לומר דרב מחלק בין תולה בדעת אחרים בין תולה בדעת עצמו כמו שמחלק אביי בריש כל הגט וההיא דגיטין ודמרובה הוי תולה בדעת אחרים והתם אית ליה ברירה אבל תולה בדעת עצמו לית ליה ברירה ולהכי קאמר דליתא למתניתין דקתני דאית לרבי יהודה ברירה אפילו בתולה בדעת עצמו מקמי דאיו ומקמי ההיא דהלוקח והאי דפריך אההיא דאיו מאי שנא דלכאן ולכאן דאין ברירה לא לרב פריך דלדידיה דמחלק בין תולה בדעת עצמו בין תולה בדעת אחרים אתי שפיר אלא למי שאינו מחלק פריך ור' יוחנן דמשני וכבר בא חכם נמי אין מחלק ולדידיה ודאי ליתא לדאיו (א) מקמי כל הנהו ומיהו קשה דבסוף ביצה (דף לז:) גבי ב' שלקחו בהמה וחבית בשותפות מדקדק דרבי יוחנן לית ליה ברירה מדמפרש מלתיה דאיו והא ע"כ לרבי יוחנן ליתא לדאיו כדפי' וי"ל דודאי הוה מצי לשנויי הכי אלא ניחא ליה לשנויי לעולם לא תיפוך אי נמי נהי דלר' יוחנן ליתא לדאיו דאמר דלר' יהודה אין ברירה מכל מקום מוכח שפיר דר' יוחנן לית ליה ברירה מדמשני ליה אבל קשה דאפילו בתולה בדעת אחרים נמי שמעינן לרבי יהודה דלית ליה ברירה דתנן בשקלים ומייתי לה בהוציאו לו (יומא דף נה.) דקאמר ר' יהודה לא היו שופרות לקיני חובה מפני התערובות ומפרש התם טעמא משום חטאת שמתו בעליה ומשום דלית ליה ברירה כדמוכח בההיא דלאיו והשתא הא לר' יוחנן ליתא לדאיו ולרב אית ליה ברירה לרבי יהודה בתולה בדעת אחרים וי"ל דהא דאית ליה ברירה לרבי יהודה בתולה בדעת אחרים ה"מ כשמתנה אבל בלא תנאי אינו מועיל: **דתנן** הלוקח יין מבין הכותים. דתניא גרסינן דבמשנה בדמאי פ"ז (משנה ד) ליכא אלא מלתיה דר"מ לחוד ואע"ג דר' מאיר גזר על יינן כדאמר פ"ק דחולין (דף ו.) זאת נשנית קודם גזירה ואף על גב דרבי יוסי ור"ש סבירא להו כותים גירי אריות הם כדאמר במנחות פרק ר' ישמעאל (דף סו.) תורמין משל נכרים על של כותים מ"מ כיון דפרשי מע"ז הם טפי משאר אומות ומחזיקים בתורה שבכתב[ז] ולא היו עובדין אלהיהם כמו שעשו בבית ראשון[ח] לא גזרו על יינן ואע"ג שגזרו על פתן[ט] כמו לרבי מאיר קודם גזירה שהיה פתן אסור ויינן מותר אי נמי הכא איירי כשטיהר ישראל יינו של כותי: שני

עין משפט נר מצוה

פא א מיי' פ"ח מהל' עירובין הלכה ג סמג עשין א:

פב ב מיי' שם טוש"ע א"ח סי' תיג:

רבינו חננאל

טבל טבול לתרומת מעשר היה ואין מערבין בטבל לפיכך לא אמר כלום. דאי ס"ד תחלת היום והוא תחלת לילי שבת הוא דקונה עירוב כיון שהעריב שמש נתקן הטבל אמאי אין עירובו עירוב. רב פפא אמר אפי' תימא תחלת היום קונה עירוב בעינן סעודה הראויה לו מבעוד יום וליכא דכל היום טבל היה: מתני' מתנה אדם על עירובו ואומר אם באו גוים למזרח עירובי (למזרח) [למערב] למערב וכו'. כי אתא רב יצחק מתני איפכא אם באו גוים מן המזרח עירובי למזרח למערב עירובי למערב ואמרינן קשיא גוים אגוים. כלומר מתני' [תנן] באו מן המזרח ובורח מהן למערב (ורישא) [וברייתא] באו מן המזרח והולך עליהם ופרקינן לא קשיא מתני' א) בפרהגבנאי פי' אנשים השורדין כגון דגרסי' (בב"ק קי"ז) בהאי שותה קם חד מסרה לפרהגבאנא דמלכא ובורח מהן מן המזרח למערב. והא דקתני ר' יצחק למרי מתא והולך אליו להקביל פניו ולהתקרב לו. וכן בא חכם למזרח במותיב פירקיה. פי' דרשן הוא בא לשמוע דברי תורה והא דקתני ר' יצחק בא חכם למזרח עירובי (למזרח) למערב במקרי שמע. חזן שמתרחק ממנו מפני שאינו צריך לו ומפורש כך בתלמוד א"י באו גוים מן המזרח עירובי למערב אית תנאי תנן במזרח מאן דמר במזרח באילן טקסיוט מאן דמר במערב באילן רומאי. בא חכם מן המזרח עירובי במזרח אית תנאי תנן במערב. מאן דמר במזרח באילן חכימיא. מ"ד במערב ברגיל: פיסקא ר' יהודה אומר אם היה אחד (מעין) [מהן] רבו ילך אצל רבו ואם היו שניהם רבותיו ילך למקום שירצה כיון שילך לאחד מהן נתברר כי על זה היה עירובו מאתמול אלמא אית ליה ברירה אמר רב ליתא למתני' מדתני איו דברי ר' יהודה לכאן ולכאן דלא דאין ברירה. אלא אם בא חכם במזרח עירובי במזרח למערב עירובי למערב (או) כר' יוחנן דאמר וכבר בא חכם ונתברר כי על דבר ברור עירב. ואמרינן ואמאי לא דחינן דברי איו דאמר לית ליה ברירה לר' יהודה (ומוקמינן) [מקמיה] מתניתין דפריש אית ליה לר' יהודה ברירה ודחינן הכי לא ס"ד דהא איכא מתניתא אחריתי

חשק שלמה על ר"ח

א) עיין ערוך ערך פרהגנן.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן לח:], ב) [עי' תוס' לקמן פב. ד"ה אין], ג) ביצה לז: חולין יד: [יומא ט:], ד) [לקמן עא.] חולין קלה: ב"ב כו:], ה) ב"ק סט: תוספתא דמאי פ"ח סוכה כג: יומא נה: מעילה כב. חולין יד. גיטין כח., ו) דף ו., ז) עי' חולין דף ד., ח) מלכים ב' יז לז, ט) שביעית פ"ח מ"י.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה לא ס"ד וכו' ולאי ליתיה לדאיו ולההיא דהלוקח מקמי כל:

גליון הש"ס

גמ' הא במרי דמתא. עי' לקמן דף פב ע"א תוד"ה אין מערבין:

הגהות וציונים

א] [גי' ירושלמי ומשנה שבמשניות **מכאן ומכאן**] (גליון), ולנוסח הדפוס בכל המשנה "מן המזרח" "מן המערב" כ"ה נכון, אבל בכמה כת"י הנוסח בכל המשנה "למזרח" "למערב" (דק"ס עי"ש): ב] צ"ל **דתניא**, עי' תוס' (גליון): ג] בדפו"ר ולא אצל **האחר** (וכ"ה ברש"י שברי"ף ובראשונים מעתיקי לשון רש"י): ד] ומתניתין ודר' יצחק (רש"ש באה"מ ועוד) וכ"ה בכת"י א': ה] צ"ל **מתניתא** [כלומר ברייתא דאיו] (דבש תמר, בדפו"י "מתני'"): ו] צ"ל קדושה (גליון):

משנת ראשונים

בא לכאן ולכאן למקום שארצה אלך. ואין אומרין שבודאי לא חל העירוב אלא לצד רבו ואם בירר הצד האחר בטלה דעתו שפעמים שאדם בורר לו אחר אף במקום רבו אם מצד שהטבע נמשך לפנים חדשות, אם מצד שהוא בוש מרבו לשאול והלה גס בו יותר ממנו. [מאירי]

קשיא נכרים אנכרים קשיא חכם אחכם. פי' קשיא צורת לשון המשנה לצורת לשון הברייתא, דאילו בעיקר דינא הכל יוצא לדרך אחד. [הריטב"א]

הא במותיב פירקי הא במקרי שמע. וא"ת ומה ענין לו לברוח מפני מקרי את שמע, פרש"י ז"ל דמיירי כשבא מותיב פרקי [למערב ומקרי שמע] למזרח, פי' וקאמר שאם בא חכם המקרי שמע למזרח עירובי למערב שיש שם מותיב פרקי ויודע היה שלא יבא המותיב פרקי מן הרוח שיבא המקרי את שמע. [הריטב"א]

הלוקח יין מבין הכותים. דווקא מבין הכותים. אבל בעמי הארץ לא מיירי הכא דעמי הארץ לא חשידי אתרומה. וטעמא משום דבר מועט הוא דחטה אחת פוטרת את הכרי. ועוד דאמרי' ששלח רבן יוחנן בן זכאי וראה שהיו מפרישין תרומה גדולה. אלמא עמי הארץ לא חשידי אתרומה. [ספר הישר לר"ת סימן תלט]

דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ תְּחִלַּת הַיּוֹם קוֹנֶה עֵרוּב וְכוּ' אַמַּאי לֹא אָמַר כְּלוּם - ואף שהתבאר לעיל (ע"א) שהאומר 'כיכר זו היום חול ולמחר קודש' עירובו עירוב, כיון שמספק לא חלה קדושה, כאן אין לומר שמספק לא חלה התרומה ואין עירובו עירוב, משום שדוקא האומר 'ולמחר קודש' מקפיד בדעתו שההקדש יחול רק למחר, ולכן בשעה שהיא ספק לא חלה קדושה, אבל כאן, אם לא היה הלגין טבול יום היה רוצה שתחול התרומה מיד, ולכן אם תחילת היום קונה עירוב, היתה התרומה חלה מספק והיה עירובו מועיל (תוס' ד"ה דאי; וראה רשב"א וריטב"א).

ויש שפירש, לשיטתו [המובאת לעיל (ע"א ד"ה סוף)] ש'תחילת היום' היינו סוף בין השמשות שהוא תחילת יום השבת, שכיון שתחילת קנין העירוב היא בסוף בין השמשות, אין הקנין נגמר אלא בשעה שודאי לילה, ובאותה שעה חלה התרומה בתורת ודאי, ודברי הגמ' לעיל שבאומר 'ולמחר קודש' לא חלה קדושה מספק, הם לפי הצד שסוף היום קונה עירוב (ר"ן).

אִי אָמַר עֵרְבוּ לִי בָּזֶה אַמַּאי לֹא אָמַר כְּלוּם - ואף שגם אם תחילת היום קונה עירוב, אין העירוב ראוי לאכילה, שמא עדיין ערב שבת הוא ועדיין הוא טבל, מכל מקום כיון שאיסור זה אינו אלא מחמת הספק שמא עדיין הוא יום שעבר, אינו נחשב שאינו ראוי לאכילה [שהרי אם כבר לילה, העירוב ראוי, ואם עדיין הוא יום, מותר לצאת חוץ לתחום גם בלא עירוב] (תוס' ראש"ש שבת כב, א, וראה גם חזו"א או"ח פ לדף לו, א).

מִשְׁנָה. מַתְנֶה אָדָם עַל עֵרוּבוֹ וְכוּ'. הקדמה. במשנה זו מתבאר דין 'ברירה' המוזכר פעמים רבות בש"ס, שענינו הוא, שתי פעולות הנעשות בזמן מסוים, שבעתיד יתברר על איזה מהן חל חלות העשיה, שאם אומרים 'יש ברירה' מתברר למפרע שאחת מהפעולות היא הפעולה שעליה חלה חלות העשיה וזה מועיל, ובמשנה התבאר דין זה כשמסתפק איזה עירוב צריך הוא שיחול, שאפשר להתנות היכן יקנה לו עירובו, וזה תלוי במחלוקת המוזכרת פעמים רבות בש"ס אם אומרים 'יש ברירה' או לא (גמ'), וכיון שעירוב תחומין הוא דרבנן, שייך לדון בדין 'ברירה', שבדרבנן יש ברירה, אבל בדאורייתא, לא מועיל ברירה (תוס' יו"ט, וראה גמ' להלן לז, ב).

ודין ברירה הוא דוקא באופן שצריך שיהא הבירור למפרע, וכגון בענייננו שצריך שיתברר בשבת למפרע שיחול דין ערוב על אחד מן העירובין שהניח מבעוד יום, אך אם אין צורך שהבירור יהא למפרע ודי שיתברר מכאן ולהבא, אין זה שייך לדין ברירה אלא לדין תנאי (ריטב"א). וכן אם היה מתנה רק על צד אחד, כגון 'אם בא חכם מן המזרח יהא עירוב, ואם לאו לא יהא עירוב', היה די בדין תנאי ולא היה צורך להגיע לדין ברירה, אך כיון שמתנה על שני צדדים, 'אם בא חכם מן המזרח עירובי למזרח, מן המערב עירובי למערב', יש צורך בדין ברירה (רמב"ן גיטין כה, ב, וראה רעק"א על המשנה) ויש סוברים, שאף בתנאי על צד אחד יש צורך בדין ברירה (רמב"ן שם, בשם רש"י, וקצות החושן סא, ג ד"ה אמנם ר' יוחנן, בדעת רש"י בגמ' להלן ד"ה מזרח ומערב).

אִם בָּאוּ נָכְרִים מִן הַמִּזְרָח וְכוּ', ואמנם 'אין מערבין אלא לדבר מצוה' [כמבואר בגמ' לקמן (פב, א)], אך כיון שמבואר בגמ' [כאן] שהוא הולך אל גוים ראשי העיר, ובעל העירוב רוצה ללכת לקראתם לדבר עמם לצורך בני העיר ולפקח על עסקיהם, נחשב דבר מצוה (תוס' שם ד"ה אין מערבין). ואפילו לדעת רבי יצחק [בגמ' כאן] שהגויים גובי מכס ובעל העירוב בורח מפניהם, גם זה נחשב צורך של דבר מצוה (פורת יוסף).

עֵירוּבֵי לְמַעֲרָב, ובאופן זה אין לו לצד מזרח אפילו אמה אחת, וכן במקרה הבא שיש לו ארבעת אלפים אמה לצד מזרח, אין לו לצד מערב אפילו אמה אחת. ומה שמבואר לעיל (לב, ב והלאה) שצריך שתהיה אפשרות בבין השמשות להביא את העירוב למקום שביתתו ולאוכלו שם, כלומר, שהוא ועירובו יהיו במקום אחד, וכאן אינו יכול להיות בבין השמשות גם במזרח וגם במערב, שהרי אם החכם יבוא למזרח אסור לו כאמור ללכת אפילו אמה אחת למערב [וכן להיפך], אך כיון שאין זה אלא חסרון ידיעה, ואם היה יודע על מה חל העירוב היה יכול ללכת לשם, אין בזה חיסרון, והרי זה דומה לדין הניח את העירוב במגדל ובשעת בין השמשות לא ידע היכן המפתח ורק בשבת מצאו, שמבואר לעיל (לד, ב) שעירובו עירוב, כיון שהיה זה רק חסרון ידיעה היכן נמצא המפתח (גאון יעקב, בתי' ראשון).

לֹא לְכָאן וְלֹא לְכָאן חֲרִינִי כִּבְנֵי עִירִי - הצורך באמירת צד זה, משום שמשנתנו כדעת רבי מאיר הסובר שצריך 'תנאי כפול', כלומר שצריך לומר את שני צדדי התנאי (ירושלמי בתי' ראשון. וראה קרן אורה המבאר שהבבלי חולק על הירושלמי).

וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן רַבּוֹתָיו לְמָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה יֵלֵךְ, החידוש בדין זה, שאפילו אחד מהם רבו מובהק, יכול ללכת למקום שרוצה (תוס'). שלפעמים התלמיד יודע על ענין מסוים שרבו שאינו מובהק יודע אותו טוב יותר מרבו המובהק. והתוספתא חולק על משנתנו, ולדעתו אם אחד מהם רבו מובהק, אין לו לילך אלא לצד רבו מובהק (חסדי דוד).

גְּמָרָא. קַשְׁיָא נָכְרִים אַנָּכְרִים קַשְׁיָא חָכָם אַחָכָם, והקושיא היא רק על לשונות המשנה והברייתא החלוקים, אך אין כל מחלוקת בדין ביניהם (ריטב"א).

הָא בְּמַקְרֵי שְׁמַע - במלמד תינוקות להתפלל. ומדובר בשנים הבאים לשני צידי העיר, אחד חכם הבא לדרוש ברבים ואחד מלמד תינוקות, ובעל העירוב חפץ ללכת לשמיעת הדרשה, ויודע ששניהם לא יבואו מאותו צד אך אינו יודע מאיזה צד יבוא כל אחד, ומתנה שאם מלמד התינוקות יבוא למזרח יקנה לו עירובו למערב ולהיפך (ע"פ רש"י, וריטב"א בביאור דבריו). ויש מפרש שהברייתא עוסקת שמגיע רק מלמד תינוקות לחוד, ורוצה בעל העירוב לברוח מפניו כי בא לבקש שכר לימודו עם התינוקות ואין בידו, ולא יודע מאיזה צד יגיע (הערוך, ערך פרק).

זִימְנִין דְּנִיחָא לֵיהּ בְּחַבְרֵיהּ טְפֵי מֵרַבֵּיהּ, שפעמים שדעת האדם נוחה בחבירו שאינו בוש לשאול ממנו כל חפצו, יותר מרבו שבוש ממנו, ואומרים 'יש ברירה' לברור לצד שבא חבירו. ורבי יהודה סובר שאין לו לברור אלא לצד רבו, שדעתו נוחה בו יותר מבחבירו, לפי שאינו מסופק במה שיאמר לו רבו שהוא הלכה למעשה, מה שאין כן בחבירו שמא אין הלכה כמותו (רבינו יהונתן).

וּכְבָר בָּא חָכָם, קודם בין השמשות, ואפילו אם בשעת התנאי כשהוא מניח את העירוב עדיין לא בא החכם, כיון שבשעת קניית העירוב שעת בין השמשות כבר בא, אין צורך להגיע לדין ברירה, אלא גילוי מילתא בעלמא הוא (שיטה מקובצת ב"ק סט, א בשם תוס' שאנץ והר' ישעיה; ריב"ש רכח). ויש סוברים, שיש צורך שיבוא החכם קודם הנחת העירוב (תפארת יעקב חולין יד, ב. וראה חי' מהר"י שפירא שם, שמעמיד שרש"י ותוס' שם נחלקו בזה).

המשך במילואים עמ' 114

אוֹמֵר שְׁנֵי לְגִין וְכוּ', שבשביל היתר אכילת הפירות אין צורך לתת את התרומות ומעשרות בפועל, אלא די בהפרשתם ובקריאת שֵׁם לחוד (תוס' מנחות נה, א ד"ה מחשבה). וכיון שאת 'מעשה המצוה' של הפרשת תרומות ומעשרות הוא עושה כעת, ורק 'חלות' התרומה והמעשר הוא לאחר זמן למפרע, את הברכה מברך כעת בשעת עשיית המצוה (חזו"א דמאי ט, טו).

עֲשָׂרָה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן תִּשְׁעָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, 'עשרה' ו'תשעה' לאו דוקא, שהרי אחר הפרשת שני לוגין לתרומה [כדי לתת ב'עין בינונית', ראה משנה תרומות (ד, ג)], נותרו רק תשעים ושמונה לוגין (תוס' כאן, וגיטין כה, א ד"ה עשרה, בפ' ראשון). ויש שפירש, ש'עשרה ו'תשעה' אין הכוונה ללוגין, אלא לחלקים, שאחרי הפרשת התרומה יחלק את הנותר למאה חלקים, עשרה חלקים יפריש למעשר ראשון, ותשעה חלקים למעשר שני (רש"י מעילה כב, א). ויש סוברים ש'עשרה' ו'תשעה' הוא כפשוטו, שגם אחרי הפרשתו שני לוגין לתרומה עליו להפריש עשרה לוגין למעשר ראשון ותשעה למעשר שני, שהרי מדאורייתא 'חיטה אחת פוטרת את הכרי' (קידושין נח, ב), וכדי לקיים נתינה ב'עין יפה' אינו יכול להפסיד את הלוי ואת העני (תוס' גיטין שם, בפ' שני. ובסוכה כג, ב ד"ה עשרה, וכן ר"ש דמאי ז, ד דחו דעה זו ולא ביארו טעמם, וראה רא"ש בדמאי שם).

וּמֵחֵל, שכיון שיכול לתקן את המעשר שני באמירה וחילול בלבד במה שיאמר 'הרי הוא מחולל על מעות שיש לי בתוך הבית', לא התירו חכמים לשתותו ולסמוך על אמירה ו'ברירה' בלבד, והלשון 'שאני עתיד להפריש' הולך על תרומה ומעשר ראשון (ע"פ רש"י כאן ובחולין יד, א), ואף שלדעת הסוברים ש'יש ברירה' הוא מן התורה, ובודאי אפשר לסמוך על זה לכתחילה, איננו חוששים לבקיעת הנוד עד כדי שנאסור לגמרי אופן זה של הפרשת תרומות ומעשרות, אך מה שאפשר לעשות כהוגן יעשה (ריטב"א סוכה כג, ב, בביאור דברי רש"י).

וְשׁוֹתֶה מְיָד, ואף שהתרומה והחולין מעורבים והתרומה נותנת טעם בחולין, אך כאשר מברר את יין התרומה למפרע, הוא מברר ומפריש את התרומה רק מהיין שקיים עכשיו, ואת הטעם של היין שיצא קודם הלא אינו מפריש, א"כ נשאר טעם זה חולין (שפת אמת סוכה כג, ב).

רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹסְרִין, ולדעתם 'אין ברירה', אבל אף על פי כן התרומה חלה, ולכן אסור לשתות מן היין, שהרי יתכן ותרומה מעורבת בו אפילו בכוס הראשונה (רש"י חולין יד, א ומעילה כב, א; תוס' להלן ע"ב ד"ה אלא מעתה בשם מהר"י). ויש סוברים, שאם 'אין ברירה' לא חלה התרומה (תוס' להלן שם, וביגיטין עג, ב ד"ה תנא. וראה חזו"א דמאי ט, י, שדעת רש"י שהתרומה לא חלה כלל) [וראה מש"כ להלן ע"ב (ד"ה רבי יוסי)].

וְאֶלָּא הָא דְּקָתָנֵי רַבִּי יְהוּדָה וְכוּ', ולא תירצה הגמ' לחלק בין דאורייתא לדרבנן, שבדאורייתא 'אין ברירה' ולכן סבר רבי יהודה בלוקח יין מבין הכותים ש'אין ברירה', ובעירוב תחומין שהוא מדרבנן סבר 'יש ברירה', משום שדעת רבי יהודה שתחומין דאורייתא, כמבואר במשנה לעיל (לה, א) שרבי מאיר ורבי יהודה סוברים בספק עירוב 'הרי זה חמר גמל', וביארה הגמ' (שם ע"ב) שטעמו של רבי מאיר משום שסבר תחומין דאורייתא וספק דאורייתא לחומרא, ומן הסתם זו גם סברת רבי יהודה בן זוגו של רבי מאיר (תוס' רא"ש, וראה מהרש"א להלן ע"ב).

וְסָבַר רַבִּי יוֹסֵי אֵין בְּרֵירָה וְהָתְנַן וְכוּ', ואף שבדברים שהיו ניכרים תחילה בפני עצמם ורק אח"כ נתערבו לא אומרים 'יש ברירה' [כמבואר בתוס' ישנים (יומא נה, ב ד"ה ונברור), המוכיח כן מהתוספתא, וכן בתוס' (סוטה יח, א ד"ה חזר וחלקן)], וכאן הרי המעות בהן קנו הנשים קיניהן היו ניכרות לפני הקניה למי הן שייכות, אך כיון שבשעת הקניה הן קנו בשותפות וכבר לא ניכר על המעות מי בעליהן, אומרים 'יש ברירה' (חתם סופר השלם, וראה שם בהערה).

אֵיזֶהוּ שֶׁיִּרְצֶה כֹּהֵן יַקְרִיב עוֹלָה, וּלְאֵיזֶה שֶׁיִּרְצֶה יַקְרִיב חַטָּאת, ואם לדעת רבי יוסי 'אין ברירה', הלא יתכן שהקריב עוף של אחת עבור חברתה, וקרבן שהוקרב לשם מי שאינו בעליו, אין בעליו יוצאים בו ידי חובה, כל שכן חטאת שגם נפסל, בהכרח שסובר רבי יוסי 'יש ברירה' (רש"י). ואמנם מבואר בזבחים (ב, ב) 'סתמא לשמה קאי', שהכהן המקריב אינו צריך לכוין שהוא מקריב את הקרבן עבור בעליו, אלא ממילא חל לשם בעליו, ואם כן יתכן שרבי יוסי סובר 'אין ברירה' והכהן יקריב סתמא [קושיית תוס', אשר מחמתה חולקים על רש"י כדלהלן], אלא שדין זה הוא רק באופן שהוברר תחילה מי הם בעלי הקרבן וכבר נקרא שֵׁם הבעלים על הזבח, אין קפידא שיברר הכהן המקריב מי הם הבעלים אלא ממילא הקרבן קרב לשמם, אך כאן בקיני שתי נשים שלא נקרא שמם על הזבח, על הכהן המקריב לברר זביחתו לשם בעליו ולומר לשם פלוני אני זובח, וכיון שמעורבין הם, אין אפשרות להקריב לשם בעליו רק על ידי דין ברירה (תוס' רא"ש ותוס' רי"ד, בישוב שיטת רש"י).

ויש מפרשים שהסיבה שאי אפשר להכשיר את הקינים אלא על ידי דין ברירה, הוא משום חשש שהקריב את שני העופות של אחת מהנשים לשם חטאת, ואת שני העופות של השניה לשם עולה, ונמצא עוף של כל אחת נעשה בפסול, שהרי את דם החטאת צריך להזות ולמַצּוֹת 'למטה מחוט הסקרא', ואת דם העולה צריך למצות מעל החוט, ומכיון שרבי יוסי מתיר לכהן להקריב באופן שירצה, בהכרח שסובר 'יש ברירה' (תוס').

הָתָם כְּשֶׁהִתְנוּ הנשים ביניהן שהקרבן שיקריב הכהן לשם כל אחת מהן, יהא שלה (רש"י). ובאופן זה אין צורך בדין ברירה [קושית תוס'], משום שהתנאי שלהן הוא שבשעת הקרבת הכהן וכוונתו לשמה יתברר של מי מהן כל קרבן, ורק באופן שצריך שיתברר למפרע כגון בעירובין שצריך לומר שבדעת החכם היה לבוא בבין השמשות לכאן, יש צורך בדין ברירה (רש"ש בישוב שיטת רש"י, וראה בריטב"א כעין זה). ויש מפרשים, שלא התערבו הקינים כלל אלא הדמים, והתנו בשעת לקיחת הקינים שקן זה לזו וקן זה לזו, והקרבתם מועילה מחמת התנאי שעשו ביניהן ולא מדין ברירה, והחידוש שלא גוזרים התנו אטו לא התנו (תוס', ע"פ מהרש"א, המוסיף שגירסת תוס' בגמ' 'מהו דתימא נגזור הא אטו הא'; רשב"א; ריטב"א).

קָא מַשְׁמַע לָן כְּדְרַב חִסְדָּא וְכוּ', שכיון שלא פירשו הנשים בשעת המקח איזה קן יהיה לכל אחת מהן, אפילו אם פירשו לאחר מכן יכול הכהן לעשות כמו שירצה, וחידושו של רב יוסי הוא דינו של רב חסדא, שאין הנשים יכולות לברר אחרי המקח מה חטאת ומה עולה (רש"י). ויש מפרשים, שרבי יוסי מחדש שלא גוזרים התנו אטו לא התנו, ובנוסף מחדש את דינו של רב חסדא, ושני החידושים מוכחים מדבריו, שאילו היה משמיענו רק שלא גוזרים התנו אטו לא התנו, היה די שיאמר שיכול הכהן לבחור לשם מי להקריב כל עוף, ולא היה צריך לפרט שיכול להקריב מה שירצה לשם חטאת ומה שירצה לשם עולה, ואילו היה משמיענו רק את דינו של רב חסדא, לא היה צריך להעמיד דינו בשני נשים שלקחו שני קינים אלא אף באשה אחת שקנתה קן סתום (ע"פ תוס', רשב"א וריטב"א).

אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני ומיחל ושותה מיד דברי ר"מ ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון [א]אוסרין. עולא אמר ליתא לאיו ממתני' ואלא הא דקתני ר' יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרין עולא זוזי[א] קתני דברי רבי מאיר ור' יהודה ר' יוסי ור' שמעון אוסרין. וסבר ר' יוסי אין ברירה [ה]והתנן רבי יוסי אומר [ב]שתי נשים שלקחו את קינידן בעירוב או שנתנו [דמי] קיניהן לכהן איזה שירצה כהן יקריב עולה ולאיזה שירצה יקריב חטאת אמר רבה התם כשהתנו אי הכי מאי למימרא קמ"ל כדרב חסדא [ו]דאמר רב חסדא [ג]אין הקינין מתפרשות אלא

אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש תרומה. מן המאה: הרי הן. בתוכו: ומיחל. מעשר שני שהוא יכול לתקן מיד בלא הפרשה לאחר שקרא עליו שם יחללנו בכל מקום שהוא על המעות, ושותה מיד, ולאחר זמן יפריש התרומה והמעשר ואמרינן הוברר הדבר שזהו תרומה: אוסרין. קס"ד השתא דטעמייהו משום דקסברי אין ברירה: [זוזי. זוגי]: בעירוב. בשותפות: לאיזה. מן הקינין שירלה ב' הפרידות יקריב עולות לשתי הנשים ואת קן הא' יקריב שתיהן חטאות לשתי הנשים, וכ"ש אם בא לחלק כל קן וקן פרידה לעולה ופרידה לחטאת דשפיר דמי, אלמא מדקא אמר שמותר ליקח קיניהן בעירוב מכלל דיש ברירה דאמרינן הוברר הדבר שזו הפרידה שהקריב לשמה של זו שלה היא, דאם בעלים בעינן, דאי אין ברירה איכא למימר חטאת ועולה שהקריב לה לא שלה היו אלא של חברתה, וקרבן הקרב בשנוי בעלים קי"ל בפסחים (דף ס:) ובזבחים (דף ב.) דאינו עולה לבעלים וכ"ש בחטאת שלא לשמה או שלא לשם בעליה לגמרי מיפסלא, וקביעות שם בעלים אינו תלוי בכהן: כשהתנו. הנשים ביניהן שכל מי שיקריב הכהן לשמה יהא שלה: אי הכי מאי למימרא. כיון דבדעת כהן תלוי: קמ"ל כדרב חסדא. שאע"פ שהיה כל קן וקן בפני עצמו אלא שלקחום ביחד, וסד"א על כרחו מכל קן צריך לעשות חטאת ועולה ולא יוכל לעשות מן הקן הא' שתי עולות לשתי הנשים ומקן השני ב' חטאות דלאו אדעתא דהכי יהבינהו, קא משמע לן כיון דלא אקבעינהו בהדיא בשעת לקיחה לאמר פרידה זו חטאת ופרידה זו עולה אפילו קבעום לאחר לקיחה יכול הכהן לעשות כמה שירצה: אין הקינין. של כל מחוסרי כפרה מתפרשות איזו עולה ואיזו חטאת: אלא

שני לוגין שאני עתיד להפריש. ואע"ג דע"ה לא נחשדו על תרומה גדולה כדאמרינן בסוטה (דף מח.) כותים אפילו תרומה גדולה אין מפרישין ואע"ג דבפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מז:) אמרינן דכותאי עשורי מעשרי כראוי דבמאי דכתיב מזהר זהירי ה"מ לאכול לעצמן אבל למכור לאחרים לא מעשרי דלא דרשי לפני עור לא תתן מכשול[ג] אלא כפשטיה ואע"ג דאינן חשודין על הגזל הכא לא חשיב ליה גזל דהוי ממון שאין לו תובעין ועוד דכל זמן שלא הופרש אינו דומה שיהא גזל שעדיין לא נתחייב ליתן לכהן או ללוי ותדע דע"ה לא נחשדו על הגזל וחשידי על המעשרות ועוד דסמכי אהא דדרשינן בבבא מליעא (דף פח:) עשר תעשר ואכלת ולא מוכר:

עשרה מעשר ראשון ותשעה מעשר שני. לאו דוקא עשרה ותשעה דלאחר שהסיר שני לוגין לתרומה גדולה פשו להו מאה נכי ב': מיחל. פ"ה מחלל על מעות ושותה מיד בלא הפרשה ואינו נראה דאינו יכול לחלל דדוקא בסיפא דהך מתני' גבי דמאי קתני ומחלל על מעות משום דקבע לו מקום דהוי כמו הפרשה דקתני התם מעשר שני בלפונו או בדרומו ובע"ש בין השמשות איירי כדקתני בתוספתא[ב] וקדש עליו היום ולכך בדמאי יכול לקבוע עליו מקום דספק חשיכה מעשרין את הדמאי[ז] אבל בכותים דודאי לא מעשרי הוי ודאי ולהכי לא קתני גבי כותים מעשר שני בלפונו או בדרומו כדקתני על דמאי ולא קתני נמי הכא ומחלל על מעות כדקתני גבי דמאי אלא ומיחל פירוש מתחיל[ח] או כמו שפי' רבינו תם דמיחל כמו מיהל בה"א פירוש מוזג כמו סבאך מהול במים (ישעיה א) ואחר השבת מפריש מעשר ראשון ושני כדקתני בתוספתא עשרה הבאין אחריהן תשעה הבאין אחריהן דכיון שאין יכול לקבוע לו מקום אם היה שותה בלא הפרשה היה שותה טבלים למפרע: דברי ר"מ. משמע דאית ליה לר"מ ברירה ולר' יהודה נמי קאמר רבה במסקנא דאית ליה ברירה והכא אסר משום דחייש לבקיעת נוד ואילו בפ' יש בכור (בכורות דף מח.) גבי נתנו עד שלא חלקו מוקי רבא ר"מ ור' יהודה כרב אסי דאמר האחין[ג] מחצה יורשין ומחצה לקוחות אלמא מספקא להו ויש לחלק בין הכא שמברר דבריו ומתנה בפירוש ואומר שאני עתיד להפריש להדיא דאחין שחלקו דאינו מברר דבריו כלום ובמרובה (ב"ק דף סט:) דפריך דר' יוחנן אדר' יוחנן דבההיא דכל המתלקט אית ליה ברירה ובההיא דאחין שחלקו שמעינן דלית ליה ברירה וחוזר בו הש"ס מדבריו מתוך קושיא זו הוה מצי לחלק כדפרי' אלא דניחא ליה למימר לעולם כל הנלקט כדקתני במתניתין וניחא ליה למימר לעולם לא תיפוך כדפי' לעיל[ו] ועוד דלא מצי לחלק הכי דהא ר' יוחנן לית ליה ברירה אפילו היכא דמברר ברים כל הגט[י]: רבי יוסי ור"ש אוסרין. משמע דר' יוסי לית ליה ברירה וכן בסמוך גבי מעשר שני שיש לי בביתי מחולל על סלע שתעלה בידי מן הכיס וקשה דשמעינן לר' יוסי דאית ליה ברירה במי שאחזו (גיטין דף עג:) דתנן ר' יוסי אומר מגורשת ואינה מגורשת ולכי מיית הוי גיטא אלמא יש ברירה דהכי דייקינן בריש כל הגט (שם דף כה:) לרבי יהודה ופ"ה התם אע"ג דתנאי הוא לריך ברירה כיון דאין בידו ובשעת התנאי ספק הוא והתנאי מתקיים מאליו[ט] ואי לאו משום ברירה לא הוי גט והכי נמי בשמעתא חשיב ברירה אם בא חכם למזרח כו' ואע"ג דמתנה וכן בריש כל הגט[ט] הריני בועליך ע"מ שירצה אבא כו' והא דאמרי בשמעתין הרי זה תרומה על זה אם ירדו גשמים כו' ה"נ לא הוי תרומה דפשיטא ליה דהויא תרומה היינו למאן דאית ליה ברירה קאמר ולמאן דמחלק בין תולה בדעת עלמו לדעת אחרים ניחא אבל למאן דלא מחלק קשה וי"ל דהתם בגיטין עומד הדבר להתברר בודאי שהרי יחיה או ימות אבל הכא יכול להיות שלא יבא לידי הפרשה או לא יעלה סלע מן הכיס תימה למאי דסלקא דעתך דלר' יהודה לית ליה ברירה א"כ סבר האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל כר' יוחנן וא"כ לא משכחת דמייתי בכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון דאין להן אלא קנין פירות ור' יהודה אית ליה בהחובל (ב"ק דף ל.) דלאו כקנין הגוף דמי גבי דין יום או יומים ולר' יוסי נמי לא משכחת לה דס"ל דאין ברירה וגבי דין יום או יומים מספקא ליה אם קנין פירות כקנין הגוף דמי אם לאו וכה"ג דייק הש"ס בסוף השולח (גיטין דף מח.) ותירץ ר"י דמדין יום או יומים אין ללמוד בעלמא דהתם כתב קרא כספו ותחתיו ולהכי לא מייתי בהשולח כי מייתי ההיא דשדה אחוזה: אוסרין. הקשה השר מקולי דהכא משמע אי טעמא דר"י משום בקיעת הנוד ליתא לדאיו מקמי מתני' ואילו בפ"ק דחולין (דף יד:) בשמעתין דנסבין חברייא למימר דר"י היא מייתי דאיו בתר דמוקי טעמא דר"י משום בקיעת הנוד ושם פירשתי[י] מה שנ"ל: והתניא[ד] ר' יוסי אומר. הוה מצי לשנויי דהתם בתולה בדעת אחרים: לאיזו שירצה כהן. פי' בקונטרס אלמא אית ליה ברירה דאי לית ליה ברירה איכא למימר חטאת שהקריב לא שלה היא אלא לחבירתה וקרבן הקרב בשנוי בעלים פסול ואין נראה להשר דהא מוכח בריש זבחים (דף ג:) דסתמא לשמה קאי א"כ בלא ברירה אפשר להקריב לו בסתם ונראה דמוכח דאי אין ברירה איכא למימר כל קן רחל הקריב למעלה וכל קן לאה הקריב למטה והקריב עולה למטה וחטאת למעלה: כשהתנו. פי' הקונטרס שהתנו הנשים שכל שיקריב לשמה יהא שלה וקשה לפירושו דהיינו ברירה גמורה שתולה בדעת הכהן שאותו שיעשה יתברר שהוא שלה דכיון שנתערבו הקינין אי אפשר כלל בלא ברירה ונראה לר"י לפרש כשהתנו הנשים בשעת לקיחה זה יהיה שלי וזה יהיה שלך וכן בנתנו דמי קיניהן לכהן בעירוב ונתנם למוכר ופירש בשעת לקיחה קן זה לזו וקן זה לזו ונמלא שלא נתערבו הקינין אלא המעות ופריך אי הכי מאי למימרא דכיון שלא נתערבו הקינין פשיטא דשריא ומשני מהו דתימא דנגזור התנו אטו לא התנו[ס] דכיון שנותנין הדמים בעירוב יקחו גם כן הקינין בעירוב ואז אי אפשר בלא ברירה קמשמע לן דלא גזרינן וכדרב חסדא גרסינן פירוש וקמ"ל נמי כדרב חסדא ותרתי קמ"ל מדנקט שתי נשים ולא נקט באשה אחת משמע דאתא לאשמעינן דלא גזרינן התנו אטו לא התנו ואי לא אתא לאשמעינן נמי כדרב חסדא לא הוה ליה למתני לאיזה שירצה יקריב עולה ולאיזה שירצה יקריב חטאת דלא הוה צריך להזכיר עולה וחטאת אלא ללאה ושל רחל לרחל: אלא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) קינין פרק א מ"ד, ב) כריתות כח. יומא מא. [נזיר כו:], ג) נדה דף נו., ד) שבת דף לד:, ה) [ח"ל הערוך ערך גל ומיחל ושותה פי' מתחיל ושותה פי"א אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן מתחלת הערב וכן המעשר אחריהן כי' וכן הוא פירש מהול במים, ולא עוד דליתא ט' ע"א כתבו תוס' בשם הרב משולם מה שכתבו כאן וביגיטין כה ע"ב בשם רבינו תם], ו) דף לו: ד"ה לא, ז) [גיטין ל' כה.], ח) עי' תוס' יומא דף נו. סד"ה דברי ר"מ מש"ש על הסוגיא כאן, ט) [שם], י) [בד"ה התם].

הגהות וציונים

א] [במגילה טז ע"א איתא אייתא זוזא מבהירא פירש"י זוזא זוג, ובכתובות עא ע"א איתא זוגי זוגי קתני, גם בערוך לא נמצא מלת זוזא] (גליון) ובדפוסים הנוסח גם כאן זוגי זוגי קתני (הדיבור ברש"י ליתא בכת"י ובכל הדפו' נוסף ע"פ חכמת מנוח): ב] כדקתני בתוספתא [דמאי פ"ח ה"ז] ועדיין לא קדש עליו, כצ"ל (גליון) ועי' מהרש"ל: ג] צ"ל האחין שחלקו (באה"מ) וכ"ה בתוס' הרא"ש: ד] [צ"ל והתנן] (גליון): ס] גירסת התוס' בגמ' הוא כהנוסח בכת"י שנוסף אי הכי מאי למימרא מהו דתימא נגזור זימנין דלא התנו קמ"ל ומאי קמ"ל כדר"ח וכו', וכ"ה ברשב"א וריטב"א ועוד ראשונים (דק"ס).

עין משפט נר מצוה

פג א מיי' פ"ז מהל' מעשר הלכה א סמג עשין קלה:
פד ב ג מיי' פ"ח מהל' פסולי המוקדשין הלכה ח:

רבינו חננאל

אחריתי דלית ליה לר' יהודה ברירה (הא) [מהא דתנן] הלוקח יין מבין הכותים אומר ב' לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני. ומיחל ושותה דברי ר' מאיר. ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון אוסרין ואקשינן וסבר ר' יוסי אין ברירה והא תנן ר' יוסי אומר ב' נשים [שלקחו את קיניהן] בעירוב או שנתנו דמי קיניהן בעירוב איזה מהן שירצה מקריב עולה. פי' כיון שהקריבה לחטאת נתברר כי זו שלקחה מתחלה לחטאת וכן העולה אלמא אית ליה לר' יוסי ברירה. ופריק רבה (כשהיתה) [כשהתנו] ביניהן בכך. ועל כן א"ר יוסי איזה שירצה מקריב חטאת. ומאי אתא לאשמעינן כדרב חסדא דאמר אין

משנת ראשונים

שני לוגין שאני עתיד להפריש שני לוגין, אם היה דבר הנקנה מאה לוג, וכל זה דרך משל. ועל דרך זה יעשה אם קנה לוג אחד או אלף לוג, קורא שם לכל השיעורים הראויים לאותו דבר.

[פיהמ"ש להרמב"ם, דמאי פ"ז מ"ד]

עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני. לאו דוקא, שהרי לאחר שהפריש ממאה ב' לוגין לתרומה גדולה ונשאר צ"ח לא יהיה המעשר אלא י' לוגין פחות חומש ומעשר שני שמנה לוגין ושמנה עשיריות וחומש עשירית.

[רע"ב, דמאי פ"ז מ"ד]

ובזמן ששותה משייר כל אותם השיעורים מאותו היין ולוקח אותם ועושה בהם מה שצריך לעשות, להוליך התרומה לכהן, והמעשר ללוי, ומעשר שני אוכלו בירושלם או מחללו על המעות.

[פיהמ"ש להרמב"ם, דמאי פ"ז מ"ד]

ומיחל ושותה מיד. ומיחל ושותה היינו כדפירש ר"ח ז"ל שהוא לשון כי החל האדם כלומר מתחיל ושותה מיד.

[הריטב"א, סוכה כג:]

והכא אינו קורא שם לתרומת מעשר כמו בבבא של דמאי, משום דגבי דמאי דמעשרן והן שלו קורא שם לתרומת מעשר כדי לתקן את המעשר ולאכלו, אבל כאן שהוא טבל ודאי צריך ליתן המעשר ללוי והלוי יקרא שם לתרומת מעשר. **[רע"ב, דמאי פ"ז מ"ד]** **שתי נשים שלקחו את קיניהן בעירוב.** קרבנות העוף קרויין קינין, לשון קן צפור. **[רע"ב, אבות פ"ג מ"ח]**

עין משפט
נר מצוה

פה א מיי' פ"ז מהלכות מעשר הלכה ח:
פו ב מיי' פ"ד מהלכות מ"ש הלכה טו:
פז ג ד מיי' פ"ח מהל' עירובין הלכה ז סמג עשין א' טור ש"ע א"ח סימן תיג:

אלא אי בלקיחת בעלים אי בעשיית כהן ואכתי סבר ר' יוסי אין ברירה (א) והתניא [א] עם הארץ שאמר לחבר קח לי אגודה אחת של ירק או גלוסקא אחת [א] אינו צריך לעשר דברי רבי יוסי וחכ"א צריך לעשר איפוך תא שמע [ב] האומר מעשר שיש לי בביתי מחולל על סלע שתעלה בידי מן הכיס רבי יוסי אומר [ב] מחולל איפוך אימא ר' יוסי אומר לא חילל ומאי חזית דאפכת תרתי מקמי חדא איפוך חדא מקמי תרתי הא ודאי איפכא תניא דקתני סיפא ומודה רבי יוסי באומר מעשר שיש לי בתוך ביתי יהא מחולל על סלע חדשה שתעלה בידי מן הכים שחילל מדקאמר הכא שחילל מכלל דהתם לא חילל האי סלע חדשה ה"ד אי דאיכא תרתי תלת דיש ברירה היינו קמייתא אלא דליכא אלא חדא מאי תעלה איידי דתני רישא תעלה תנא סיפא נמי תעלה. א"ל רבא לרב נחמן מאן האי תנא דאפילו בדרבנן לית ליה ברירה דתניא אמר לחמשה הריני מערב על איזה מכם שארצה רציתי ילך לא רציתי לא ילך רצה מבעו"י עירובו עירוב משחשיכה אין עירובו עירוב אישתיק ולא א"ל ולא מידי ולימא ליה תנא דבי איו הוא לא שמיע ליה [ג] רב יוסף אמר תנאי שקלת מעלמא תנאי היא דתניא הריני מערב לשבתות של כל השנה רציתי אלך לא רציתי לא אלך רצה מבעוד יום עירובו עירוב משחשיכה רבי שמעון אומר [ג] עירובו עירוב וחכמים אומרים אין עירובו עירוב והא שמעינן לרבי שמעון דלית ליה ברירה קשיא דרבי שמעון אדר"ש אלא איפוך מאי קשיא דילמא [ד] כי לית ליה לר' שמעון ברירה בדאורייתא אבל בדרבנן אית ליה (ג) קסבר רב יוסף מאן דאית ליה ברירה ל"ש בדאורייתא ל"ש בדרבנן אית ליה ומאן דלית ליה ברירה ל"ש בדאורייתא ול"ש בדרבנן לית ליה רבא[א] אמר [ה] שאני התם דבעינן ראשית [ו] ששיריה ניכרין א"ל אביי אלא מעתה היו לפניו שני רמונים של טבל ואמר אם ירדו גשמים היום יהא זה תרומה על זה ואם לא ירדו גשמים היום יהא זה תרומה על זה ה"נ בין ירדו בין לא ירדו דאין בדבריו כלום וכ"ת הכי נמי [ט] והתנן [האומר] תרומת הכרי הזה ומעשרותיו בתוכו ותרומת מעשר זה בתוכו ר"ש אומר קרא השם שאני התם דאיכא סביביו ואב"א כדקתני טעמא [י] אמרו לו לר"מ אי אתה מודה שמא יבקע הנוד ונמצא זה שותה טבלים למפרע אמר להן לכשיבקע ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא דבעינן ראשית ששיריה ניכרין לדידך מאי קאמרי ליה הכי קאמרי ליה לדידן בעינן ראשית ששיריה ניכרין
אי

אלא אי בלקיחת בעלים. שאמרו בשעת לקיחה זו אני לוקח לעולה וזו לחטאת: **או בעשיית כהן.** אבל אם לקחום סתם ואחר כך קרא עליהן שם אין השם חל עליהן ויכול הכהן לשנותן, וקרא דריש רב חסדא בסדר יומא[ו] ולקחה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת וכתיב גבי כהן ועשה הכהן את האחד חטאת והאחד עולה, אלמא אין שם עולה וחטאת חל עליהן אלא בלקיחה או בעשייה: **עם הארץ שאמר לחבר.** שהיה חבר הולך לשוק ליקח לו ירק לעצמו ואמר לו עם הארץ (ג) קח גם לי אגודת ירק, אין צריך חבר לעשר דמאי מאותה שנותן לעם הארץ, אע"פ שלקח שלו ושל עם הארץ סתם ולא פירש כשקנאן זה לי וזה לעם הארץ, והוא מעם הארץ לקחן, יש ברירה כשנותנו לעם הארץ שזו לצרכו לוקחה[ד] ואין חבר זה מוכרה לו: **וחכמים אומרים צריך לעשר.** דאין ברירה, וי"ל זו לצורך חבר לקוחה והוא חוזר ומחליפה לעם הארץ, וחבר אינו רשאי למכור לעם הארץ דבר שאינו מתוקן: **רבי יוסי אומר חילל.** וכי סליק סלע בידיה אמרינן יש ברירה שזו היא שחילל מעשר שני עליה, דאי אין ברירה לא אמר מידי אלא אמרינן דהאי סלע דסלקא בידיה השתא לא הוה דעתיה להחליף ואישתכח דקא אכיל מעשר שני בלא פדיה: **דאפכת תרתי.** אגודה וחילול: **מקמי חדא.** יין מבין הכותים: **דקתני סיפא.** דהך דחילול: **סלע חדשה.** ואין שם אלא היא, ולקמן פריך מאי תעלה: **שחילל.** דכיון דאין שם חדשה אלא היא מנכרא מלתא: **אי דאיכא תרתי תלת.** חדשות היינו קמייתא, ואמאי חילל: **מאן האי תנא.** דבעינן למימר דלית ליה ברירה אפילו בעירוב דמדרבנן הוא: ה"ג **על איזה** מהן שארצה רציתי ילך לא רציתי לא ילך רצה מבעוד יום כו' משחשיכה אינו עירוב. דילמא בין השמשות לא הוה דעתיה להאי: **תנא דבי איו.** אליבא דרבי יהודה דבעירוב נמי קאמר אין ברירה: **לא שמיע ליה.** ומהנך תנאי דלעיל לא מצי אמר, דכולהו מילי דאורייתא נינהו: **רציתי אלך לא רציתי לא אלך.** היה מונח עירובו בסוף אלפים למזרח במקום המשתמר, והרי הוא מניחו שם עכשיו לכל השנה כולה, שבשבת שירצה יקנה לו עירובו ובשבת שלא ירצה יהיה כבני עירו ולא יקנה לו העירוב להפסידו אלפים אמה שבמערב: **עירובו עירוב.** ויש ברירה, דבין השמשות דעתיה הכי הוה: **והא שמעינן לר"ש.** גבי יין הבא מבין הכותים: **רבא[ג] אמר.** טעמא דרבי שמעון ביין לאו משום דאין ברירה הוא, דאית ליה ברירה, אלא משום דקרייה רחמנא לתרומה ראשית דגנך ותירושך מכלל שתהא מובדלת תרומה משיריה בשעה שקורא עליה שם, שתהא היא נראית ראשית ואלו שיריה: **היו לפניו שני רמונים כו'.** בהדיא הוי ליה למיפרך מהא דלקמן דתנן תרומת הכרי כו', אלא הלכתא דעלמא נקט, כלומר אם באתה לדרוש ברכים אליבא דר"ש אתה דורש על אחד שהיו לפניו שני רמונים כו': **אין בדבריו כלום.** הואיל ובשעת קריאת השם אינו ניכר איזו תרומה ואיזו שיריה, דהא הכא גבי יין ניכרין שיריה לאחר זמן כי הכא וקאסר ר' שמעון: **בתוכו.** באמצעיתו תהא תרומתו כדי שיעור תרומה, ומעשרותיו תהא להסיר סביביו: **ותרומת מעשר בתוכו.** מילתא אחריתי היא, כלומר או אם היה כרי של מעשר ואמר תהא תרומת מעשר שלו בתוכו קרא שם, ועד עכשיו אם אכל ממנו לא היה בו אלא איסור של טבל, ומעתה אם אכלו לוקה עליו משום תרומה ומשום מעשר שני חוץ לירושלים, ואם ניטמא ואכלו חייב משום אוכל תרומה בטומאה: **דאיכא סביביו.** שיריה ניכרין, דלאיהו בתוכו קאמר: **ואיבעית אימא.** ר' שמעון אית ליה ברירה, וגבי יין דקאסר לאו משום דקסבר אין ברירה אלא כדקתני טעמא שמא יבקע הנוד קודם שיפריש הימנו ונמצא ששתה טבלין למפרע, דבשלמא כי מפריש לה לאחר זמן איכא למימר הך דמטא השתא לחלק כהן יש ברירה דמעיקרא בתוך הנוד נמי דידיה הואי משעת קריאת שם וחולין שתה, אבל כי בקע הנוד ולא איברר לה תרומה מיניה מאי יש ברירה איכא למימר הא אפילו לבסוף לאו לכלל תרומה אתאי: **לכשיבקע.** נעיין בדבר לאוסרו, כלומר דלא חיישינן להכי דלא שכיח, דאי בעי מסר ליה לשומר[ח]:
מתני'

אלא דליכא אלא חדא. וקמ"ל דלא גזרינן אטו היכא דאיכא תרתי או תלת: **מאן** האי תנא דאפילו בדרבנן לית ליה ברירה. הוי מצי למימר רבי יוסי דאגודה של ירק היא דהוי מדרבנן ושמא כיון דעיקר מעשר מן התורה חשיב ליה כדאורייתא כדפ"ל (דף לג. בד"ה תאנים) גבי לקט תאנים מתאנתי:

אלא איפוך. בלא איפוך הוה אשכחן תנא דבדרבנן לית ליה ברירה דהיינו דר"ש אלא דבעי לאוכוחי בהדיא שם התנא ולהכי מוכח דמבעיא לן למימר איפוך ולכך קאמר אלא ומיהו לפי זה לא אתי שפיר הא דקאמר בסמוך קסבר מאן דלית ליה ברירה לא שנא בדרבנן לא שנא בדאורייתא: [ז] **קסבר** (ד) רב יוסף. וא"ת דהכא מסיק רב יוסף דלרבי שמעון אין ברירה ובריש כל הגט (גיטין דף כה:) אית ליה ברירה גבי הריני בועליך על מנת שירצה אבא וי"ל דרב יוסף מחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים כרב משרשיא דהתם ורבא דלא מחלק התם מסיק הכא דלרבי שמעון יש ברירה וטעמא דאסר משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרין:

אלא מעתה היו לפניו שני רמונים. וא"ת וליפרוך ה"נ אי הוי טעמא משום דאין ברירה וי"ל דאי טעמא משום דאין ברירה הוא אין תימ' דודאי כיון דאין ברירה הכי נמי דלא הויא תרומה אבל אי מטעמא דבעינן ראשית ששיריה ניכרין ה"נ דבשני רמונין לא הויא תרומה והא בשני רמונים לא מסתברא שפיר האי טעמא ומיהו אי אמר התם האי טעמא דראשית ה"נ אית לן למימר גבי רמונים דלא מסתבר לפלוגי בהו והא דמייתי מתרומת הכרי בתוכו ר' שמעון אומר קרא שם למאי דלא ידע דאיכא סביביו הוי מצי לאקשויי נמי לטעמא דאין ברירה ומהר"י מפרש דאי טעמא דרבי שמעון משום דאין ברירה אתי שפיר דודאי היתה אחת מהן תרומה ומותר הכהן לאכלן ואע"ג דאין ברירה דחד מינייהו ודאי תרומה אבל אטעמא דראשית פריך שפיר הכי נמי דלא הוי כלל תרומה ויהיה כהן אסור לאכלן וכן בההיא דתרומת הכרי בתוכו קרא שם וכהן מצי אכיל לכל מה שבתוך הכרי אע"ג דאין ברירה: **ולמאי** דסליק אדעתין מעיקרא דבעיא ראשית ששיריה ניכרין. הכי נמי הוה מצי למימר לטעמא דברירה[ט]:
אי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ספ"ז דדמאי ע"ש] ותוספתא שם פ"ח ה"א, ב) תוספתא פ"ד דמעשר שני, ג) [לעיל לב: וש"נ], ד) [פסחים לג:], ה) תרומות פ"ג מ"ה, ו) יומא ט: גיטין כו. סוכה כד. חולין יד: [תוספתא דמאי פ"ז], ז) [דף מא.], ח) גיטין דף כח ע"ב עי"ש.

הגהות הב"ח

(א) גמ' והתניא עם הארץ. נ"ב דומה לזה (כתב הרי"ף) [בסוף] פ"ז דמס' דמאי ועי"ש: (ב) שם קסבר מאן דאית ליה כצ"ל ותיבות "רב יוסף" נמחק: (ג) רש"י ד"ה עם הארץ וכו' עם הארץ (קח גם לי אגודת ירק) תא"מ ונ"ב ס"א קח לי אגודת ירק ועיקר: (ד) תוס' ד"ה קסבר מאן כו'. וא"ת דהכא מסיק ר' יוסף לר' שמעון לית ליה ברירה:

גליון הש"ס

גמ' שאני התם דבעינן ראשית ששיריה ניכרין. עי' מכות דף יט ע"ב תוס' ד"ה תרומה בעטוקיה:

הגהות וציונים

א] [עי' תוס' גיטין כו ע"א ד"ה התם] (גליון) שכתבו דגרסינן הכא רבה אמר, וכן פירש הר"ש בסדר זרעים להדיא [עי"ש דמאי פ"ז מ"ד] וכן מצאתי בס"א (מהרש"ל), וכ"ה בכת"י (ועי' תורת חיים וביד דוד, דק"ס): ב] בדפו"ר שוו לצורך לקחה וזו לצורך ע"ה ואין חבר מוכרה לו: ג] צ"ל רבה (מהרש"ל בדפו"ר) ועי' אות א: ד] רש"ל כתב דהך "קסבר ר' יוסף" שייך לדלעיל והוא דיבור אחד עם הך דלעיל וכצ"ל ל"ש בדרבנן ול"ש בדאורייתא הל"ל קסבר ר' יוסף וא"ת וכו' (גליון), עי"ש במהרש"ל והגהות מהרש"א (וע"ע מהר"ם ובהכת"ח בילקו"מ): ה] לטעמא דאין ברירה, כצ"ל, ח"מ (גליון) וכ"ה בדפו"ר: ו] וכן ליתא בכת"י, ועי' מהרש"ל מהרש"א ומהר"ם בתוה"ד אלא:

משנת ראשונים

אלא אי בלקיחת בעלים או בעשיית כהן. פרי"ו ז"ל דקינין לאו דוקא אלא הוא הדין לקרבנות בהמה שתומין כגון נזיר שהפריש סתם שתי בהמות לקרבנותיו ולא פירש איזו לעולה ואיזו לאשם, וכן כל כיוצא בזה, דגלי רחמנא בקינין הה"ה לכל הקרבנות, והיינו דפרכינן בסמוך מההיא דגדול דמיירי בשעיר שהוא קרבן בהמה, ובמסכת נזיר (כו:) פרכינן מינה גבי בהמה, הא דנקט רב חסדא קינין משום דקראי דלקיחה ועשייה בהכי מיירי. [הריטב"א]
וחכמים אומרים צריך לעשר. ואם אמר זו אני לוקח לפלוני וזו לעצמי אינו מעשר את של פלוני עם הארץ אא"כ חזרו ונתערבו. [מאירי]

רבינו חננאל

הקינין מתפרשות אלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן קמ"ל ר' יוסי כרב חסדא דמעשיית כהן הקינין מתפרשות ולעולם בשהתנו כי עשיית כהן תוכה כל אחת בשלה אבל ברירה לית ליה. ת"ש **עם הארץ שאמר לחבר** קח לי אגודת ירק אחת אוכל ואינו צריך לעשר דברי ר' יוסי כו'. פי' ע"ה שאמ' לחבר קנה לי כמו שתקנה לעצמך והלך וקנה ב' ועישר על אחת מהן ואחרי כן נתן לע"ה אחת הנשארת לו א"ר יוסי אוכל ואינו צריך לעשר עליה נתברר כיון שלקחה כי המעשר שהוציא מקודם על זו הוציאו והנה אית ליה ברירה ופרקינן איפוך [ותריץ] הכי אינו אוכל עד שיעשר וחכמים פוטרין. **ת"ש האומר מעשר שני שיש לי יהא מחולל על המעות כו'.** ואמרי' אפיך ואימא לא חלל דברי ר' יוסי ממאי מדקתני סיפא מודה ר' יוסי דאומר מעשר שני שיש לי יהא מחולל על סלע חדשה שתעלה בידי מן הכיס שחילל מדקתני סיפא חילל מכלל דרישא לא חילל קאמר. ואיך קאתיא סיפא בדלית ליה בכיס אלא אותה סלע חדשה בלבד ואיידי דתני רישא תעלה תנא סיפא נמי תעלה [ואף] דלא הוה צריך. א"ל רבא לרב נחמן מאן האי תנא דאפילו דעירוב דהוא מדרבנן לית ליה ברירה דתניא האומר הריני מערב לחמשה על איזה מהן שארצה רציתי ילך לא רציתי לא ילך רצה מבעו"י עירובו עירוב רצה משחשכה אין עירובו עירוב. ואין לאשתיק. ולימא ליה הא תנא דבי איו הוא לא שמיע ליה. רב יוסף אמר תנאי (ודרישא) הריני מערב לכל שבתות השנה רציתי אלך [לא] רציתי לא אלך אלא הריני כבני עירי רצה מבעו"י עירובו עירוב משחשכה ר' שמעון אומר עירובו עירוב וחכ"א אין עירובו עירוב והא שמעינן ליה לר' שמעון דאמר בהלוקח יין מבין הכותים שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה דלית ליה ברירה. ופרקינן אפיך ואימא ר' שמעון אומר אין עירובו עירוב וחכ"א אומרים עירובו עירוב ואמרינן אמאי אפכת דלמא כי לית ליה לר' שמעון ברירה בתרומה דהיא דאורייתא אבל בעירוב דהוא מדרבנן אית ליה ברירה ודחינן לא מאן דלית ליה ברירה לא שנא בין דאורייתא בין דרבנן לית ליה ברירה ומאן דתני דאית ליה בין בדאורייתא בין בדרבנן אית ליה. רבא אמר היינו טעמא דר' שמעון בהלוקח יין מבין הכותים וקסבר תרומה אקרי ראשית וכל ראשית יש לו אחרית ידוע הלכך בעינן תרומה ששיריה ניכרין וכיון שנוגע היין שיש בתוכו כולו מעורב ואינו ניכר בין ראשית לשיריה אע"פ ג) שא' תרומה ולאו משום דלית ליה ברירא. [המשך בסוף המסכתא]

באומר מעשר שיש לי בתוך ביתי יהא מחולל על סלע חדשה. מעשר שני צריך לחללו על מעות מצויים לו ושתה ברשותו ומ"ש אם [אמר] מעשר שני שיש לי יהא מחולל על סלע שתעלה בידי מן הכיס הרי זה חלל ואע"פ שיש הרבה בכיס ואין צריך לומר אם לא היתה שם סלע אלא אחת והיא חדשה שהוצרך לה. [מאירי] אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי. ואשתיק רב נחמן דלא ידע שתא דהאי ברייתא מני. [הריטב"א] ואי בעית אימא כדקתני טעמא. ומסקנא דהכא פליגא אמסקנא דפרק כל הגט וסוגיין אחריני דאמרינן בתלמודא דטעמא דרבי יהודה ורבי יוסי בההיא דלוקח יין משום דאין ברירה, וזו מן הסוגיות המתחלפות בתלמוד. [הריטב"א]

חשק שלמה על ר"ח א) נראה דל"ל תנאי היא דתניא הריני מערב וכו'. ב) נראה דל"ל מפני שאמר הכרי תרומה איזו כלום.

אי בִּלְקִיחַת בָּעָלִים, ואף אם יש לו תורים בשובך, יכול להקדישן ולקבוע בשעת ההקדש מי לחטאת ומי לעולה, ורב חסדא ממעט רק באופן שקונה לשם הקדש בסתמא ואח"כ קובע, שכיון שכבר חל ההקדש בסתמא, שוב אינו יכול לקבוע [אלא בשעת הקרבה] (שפת אמת כריתות כח, א).

אִי בַּעֲשִׂיַּת כֹּהֵן, שכתוב אחד (ויקרא יב, ח) אומר 'ולקחה שתי תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת', הרי שלקיחת בעלים קובע לעולה ולחטאת, וכתוב אחר (שם טו, ל) אומר 'ועשה הכהן את האחד חטאת ואת האחד עולה', הרי שגם עשיית הכהן קובעת (גמ' יומא מא, א). ואף שהכתוב דיבר בקינים, לומדים מקינים לשאר קרבנות [כגון נזיר שמביא עולה ושלמים, והפריש שני קרבנות בסתמא, שמתפרשות או בשעת לקיחה או בשעת עשיה], ונקט רב חסדא קינים, כיון שבהם הכתובים עוסקים (תוס' נזיר כז, א ד"ה וכי, בשם ר"מ; תוס' ישנים, וריטב"א יומא שם). ויש סוברים, שדקדק רב חסדא בלשונו, ואמר דינו רק בקרבן עופות ולא בשאר קרבנות, כיון שהכתובים עוסקים בקרבן עופות בלבד (תוס' נזיר שם; מאירי יומא שם).

עִם הָאָרֶץ שֶׁאָמַר לְחָבֵר וְכוּ' - עם הארץ שביקש מהחבר לקנות לו, וקנה החבר מעם הארץ גם לעצמו ונתערבו והרי הן דמאי, לדעת רבי יוסי יכול החבר לתתן לעם הארץ מבלי לעשרן, אף שאסור לחבר לתת לעם הארץ פירות דמאי וחייב קודם לעשרן, משום שאומרים 'יש ברירה' ונתברר שהניתן לעם הארץ מעולם לא היה של החבר, ולדעת רבנן 'אין ברירה' ושמא אגודה זו היתה של החבר, ולכן עליו לעשר קודם שנותן לו (רש"י). ויש שפירש, שהחבר כבר עישר משלו על אחת האגודות כשהיו מעורבות, ואמר שהמעשר יחול על אותה אגודה שהיא שלו בכל מקום שהיא, ונתן אחת מן האגודות לעם הארץ, לדעת רבי יוסי 'יש ברירה' שהאגודה שעישר נותרה בידו ואינו צריך לעשרה שנית, ולדעת רבנן 'אין ברירה' וצריך לעשר את מה שבידו (רבנו חננאל). והטעם שלדעת רבי יוסי מותר לחבר לתת לעם הארץ שאינו מתוקן [קושיית תוס' רא"ש, ריטב"א ורשב"א על רבנו חננאל (ולדעת רש"י לא קשה כיון שהוא רק שלוחו, ואין איסור להיות שליח של עם הארץ)], משום שמדובר בעם הארץ עני או אורח, וכדעת רבן גמליאל (דמאי ג, א) שמותר אפילו למכור להם דמאי (דרך אמונה מעשר י, ח ד"ה ע"ה שנתן).

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מְחֻלָּל, ואם 'אין ברירה' לא אמר כלום ואין כאן פדיון כלל, ונמצא אוכל פירות מעשר שני חוץ לירושלים ללא פדייה (רש"י). ולשיטות הסוברות שאם 'אין ברירה' יש חלות רק איננו יודעים על מה חל [ראה תוס' ד"ה אלא מעתה, ומש"כ לעיל (ע"א, ד"ה רבי יהודה)], אכן יכולה היתה הגמ' לתרץ שלעולם סובר רבי יוסי 'אין ברירה' והפדיון חל, רק שאנו איננו יודעים על מה הוא חל (מהר"י קורקוס מעשר שני ד, טו, בתי' ראשון). או ששונה דין מעשר שני שאמר בו הכתוב 'וצרת הכסף בידך' (דברים יד, כה) ודרשו בו (ב"ק צח, א) שיהא 'מצוי בידך', ואם אינו ידוע ולא יכול להתברר איזה מטבע הוא המעשר שני, אין זה נחשב 'מצוי בידך' (דבר אברהם א ל, ה).

מַאן חַאי תַּנָּא דְּאָפִילּוּ בְּדְרַבָּנָן לֵית לֵיהּ בְּרֵירָה, ולא הביאה הגמ' את דעת רבי יוסי לעיל באגודה של ירק, שגם במעשר ירק דרבנן אין ברירה, שכיון שעיקר מעשר הוא מן התורה, נחשב כדאורייתא לענין הדין שאין ברירה (תוס'). או שסברה כאן הגמ' כי רב יוסי לא אמר דבריו על אגודה של ירק, אלא על גלוסקא [שמעשר שלה מן התורה] בלבד (תוס' רא"ש). ואף להדעות הסוברות (רמב"ם שבת כז, א, ועוד ראשונים) שתחומין של י"ב מיל הוא דאורייתא, אין איסור תחומין נחשב שיש לו עיקר מן התורה מאחר ואין איסור זה מפורש בתורה (הגהות אשר"י לעיל א, כד. וראה מלא הרועים).

חֲרִינִי מְעָרֵב לְשַׁבָּתוֹת שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, שכל שבת שארצה יקנה לי עירובי, ואוכל ללכת רק ארבעת אלפים אמה מעירי לצד העירוב, ובשבת שלא ארצה אהיה כבני עירי ולא יקנה לו עירובי, ואוכל ללכת אלפיים אמה לכל רוח (רש"י). ויש סובר, שיכול לערב לשבת אחת בלבד משבתות השנה, איזו שיבחר (מאירי). ■ להלכה, מניח עירוב לכל שבתות השנה, ואומר שבת שארצה – ואפילו שבתות הרבה – יקנה לי עירובי, ושבת שלא ארצה לא יקנה [כדעת רש"י] (שו"ע או"ח תיג, א, וביאה"ל שם ד"ה שארצה).

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב, ומכאן ראיה לשיטות הסוברות שאם אין ברירה אין חלות כלל [ראה מש"כ לעיל (ד"ה רבי יוסי)], כי אם יש חלות רק שאיננו יודעים על מה הוא חל, מדוע אין עירובו עירוב (תוס' גיטין עג, ב ד"ה תנא). ולשיטות הסוברות שאף אם אין ברירה יש חלות, רק אנו איננו יודעים על מה הוא חל, יש לחלק בין הנדון של לוקח יין מבין הכותים לבין עירוב, שבלוקח יין מבית הכותים ודאי רצונו שתחול ההפרשה על היין, אלא שאין מבורר על איזה חלק חלה הפרשה, ולכן אנו אומרים שההפרשה חלה ונשאר הדבר אינו מבורר, משא"כ בעירוב שעצם חלות העירוב עדיין הוא בספק, שלא החליט אם רצונו בעירוב, לכן לא חל כלל (קהלות יעקב גיטין יט, בשם כתונת פסים).

בְּדְאוֹרַיְיתָא אֲבָל בְּדְרַבָּנָן אִית לֵיהּ, שמצב של 'ברירה' הוא ספיקא דדינא, ולכן בדיני תורה אנו נוקטים 'אין ברירה' כי ספק דאורייתא לחומרא, ואילו בדינים דרבנן נוקטים 'יש ברירה' שהרי ספק דרבנן לקולא (ר"ן גיטין יב, ב מדפי הריף; כסף משנה גירושין ג, א, בדעת הרמב"ם שם). ואכן, כשהחומרא היא לומר 'יש ברירה', צריך להחמיר בדאורייתא ולומר 'יש ברירה' (ר"ן שם). ויש סוברים, שהחילוק בין דאורייתא לדרבנן אינו משום דין ספק, אלא שמעיקר הדין נוקטים 'אין ברירה', ולכן בדאורייתא – אפילו אם זה לקולא – 'אין ברירה', אך בדינים דרבנן הקילו חכמים לסמוך על ברירה לקולא (ים של שלמה ב"ק ה, דיני ברירה; תוס' יו"ט פסחים ח, ב).

עֵירוּבוֹ עֵירוּב, מפני ש'יש ברירה', שבבין השמשות היה בדעתו שיקנה לו עירובו לשבת זו (רש"י). ולאו דוקא שהיה דעתו ממש לזה, כי אם אומר שהוא יודע בבירור שלא גמר בדעתו מקודם, וכי לא יהיה עירובו עירוב. אלא הכוונה שמה שהיה ספק אצלו, הרי הוא כאומר 'למקום שארצה אחר כך, יקנה לי עירובי עתה', שכיון ש'יש ברירה' קונה לו למפרע כאילו בירר קודם (שעה"צ תיג, ב). ואם גמר בדעתו מבעוד יום שלא לסמוך על העירוב בשבת זו, ונכשחשיכה חזר בו ורוצה בעירוב, כיון שמבעוד יום לא רצה, מעמידים אותו על החזקה שבבין השמשות גם לא רוצה, ואין עירובו עירוב (שם, בשם גאון יעקב).

שַׁאנִי הָתָם דְּבָעִינַן רֹאשִׁית שְׁשִׁירֶיהָ נִכְרִין, וחילוק זה אינו בדעת רבי שמעון בלבד, אלא אף בדעת רבי יהודה ורבי יוסי, מהם הקשתה הגמ' לעיל, שיתכן והם סוברים 'יש ברירה', אלא שבתרומה יש דין מיוחד שיהיו שיריה ניכרים (מהרש"א). ורבי מאיר המתיר לשתות מהיין שקורא עליו שם תרומה ומעשרות על מה שעתיד להפריש ממנו לאחר מכן, חולק ולדעתו אין דין 'שיריה ניכרין' (ריב"ן מכות יט, ב, נדפס בצד הגמ', במקום פירוש רש"י). או שסובר שכיון שאומרים 'יש ברירה', אם כן כאשר יפריש ויתברר למפרע שעל מה שהפריש חל המעשר, נמצא גם 'שיריה ניכרין' למפרע (רמב"ן חולין יד, א, בשם 'גאון').

מִשְּׁנָה. הקדמה. אין אפשרות לקנות שביתה לאותה שבת בשני מקומות שונים [כגון לחציו הראשון של יום שבת במזרח העיר, ולחציו השני במערב], ולכן מקום שביתה שנקבע בתחילת שבת נשאר עד סופה. משנתנו תדון לגבי יום טוב ושבת הסמוכים זה לזה, שאם הם 'קדושה אחת' – שהם נחשבים כיום אחד ארוך – מקום השביתה שנקבע ביום הראשון נשאר גם ביום השני, ואם הם 'שתי קדושות', אפשר לקנות שביתה לכל אחד מהם ברוח אחרת (גמ').

מְעֶרֶב אָדָם שְׁנֵי עֵירוּבִין - שלדעת רבי אליעזר יום טוב ושבת הסמוכים זה לזה הם 'שתי קדושות', ולכן יכול להניח שני עירובין לשני צדדים בערב היום הראשון, ואומר עירוב זה יקנה לי ליום הראשון, ועירוב זה יקנה לי ליום השני (רש"י). והטעם שצריך להניח אף את העירוב של היום השני כבר בערב היום הראשון, משום שאם יניחנו ביום הראשון נראה כ'מכין' מיום טוב לשבת. ואף שתחילת יום שבת קונה את העירוב, ונמצא שאין היום טוב 'מכין' לשבת, אך כיון שמניח את הפת ביום טוב, ובאותו היום אסור לו ללכת לצד השני והנחת הפת מתירה לו הליכה זו, נראה כ'מכין' (רשב"א וריטב"א, ע"פ הגמ' להלן). וכל שכן לפי סברת הגמ' בתחילה שיכול להניח עירוב אחד במרחק אלפיים אמה למזרח העיר, ועירוב שני במרחק אלפיים אמה למערב העיר, שבאופן זה בודאי צריך להניח כבר בערב היום הראשון גם את העירוב ליום השני, שהרי אם הניח את עירובו ליום הראשון בסוף אלפיים אמה למזרח, לא יוכל ללכת ביום הראשון להניח את העירוב בסוף אלפיים למערב, שהרי אינו יכול לצאת מן העיר לצד מערב אפילו פסיעה אחת [אמנם למסקנת הגמ' צריך שלא יהיו יותר מאלפיים אמה בין העירוב שלצד מזרח לבין העירוב שלצד מערב] (ריטב"א. וראה מהרש"א בדעת רש"י).

וְאוֹמֵר עֵרוּבִי בָּרִאשׁוֹן לַמִּזְרָח וּבַשֵּׁנִי לַמַּעֲרָב, ורשאי להתנות ולומר 'אם ארצה יהא עירובי בראשון למזרח, ובשני למערב' או להיפך, כיון ש'יש ברירה' [כמבואר במשנה הקודמת (לו, ב)], ויוברר למפרע איזה מקום קנה שביתה (רמב"ם עירובין ח, ה; רשב"א עבודת הקודש, בית נתיבות שער חמישי). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח תטז, א, ומשנ"ב שם, ד).

אוֹ מְעֶרֶב לְרוּחַ אַחַת אוֹ אֵינוֹ מְעֶרֶב כָּל עִקָּר, וממה שכתבה המשנה 'או אינו מערב כל עיקר' ולא כתבה 'או מערב לרוח אחת או ליום אחד', משמע שכשם שאינו יכול לערב ליום אחד למזרח וליום השני למערב, כך אינו יכול לערב רק ליום אחד וביום השני להיות כבני עירו (ע"פ רש"י וריטב"א).

ולשון 'אינו מערב כל עיקר' משמע שאם הניח שני עירובין לשתי רוחות, אין עירובו כלום, ואם הוא בביתו בבין השמשות, כיון שלא עשה כלום בעירובו הרי הוא כבני עירו, משום שאין אדם עוקר דעתו מביתו אלא על דעת שיקנה לו עירובו. אך אם היה בא בדרך ונתן עירובו לשתי רוחות, אל יזוז ממקומו, שהרי עקר שביתתו מכאן, ובמקום עירובו לא קנה, וכדעת רב להלן (מט, ב) שאם עירב לשני צדדים ועקר דעתו מביתו, אין העירוב חל כלל ואסור לו לזוז ממקומו (רשב"א בפי' ראשון וריטב"א, ע"פ הגמ' להלן נ, ב ו-נב, א, ראה גאון יעקב). ועוד יש לפרש, ש'אינו מערב כל עיקר' אין הכוונה שלא חל העירוב כלל, אלא הכוונה שלא עשה כל עיקר כפי שחשב לעשות ללכת יום זה למזרח ויום זה למערב, ולדעת רב אל יזוז ממקומו, אך לדעת שמואל (שם) מותר לו ללכת כפי ששני העירובין יחד מתירים לו, כגון אם הניח עירוב אחד לסוף אלף אמה מצד מזרח, ועירוב שני לסוף אלף אמה מצד מערב, יכול ללכת את האלפיים אמה שבין שני העירובין [וזה הוא הנקרא 'חמר גמל', ראה משנה לעיל (לה, א)] (רשב"א בפי' שני).

מוֹלִיכוֹ בָּרִאשׁוֹן וּמַחֲשִׁיךְ עָלָיו - שלוחו מוליך את העירוב בערב היום הראשון, דהיינו ערב יום טוב, למקום שרוצה לקנות בו שביתתו ביום טוב, וממתין שם עד הלילה, כדי שיקנה לו העירוב שביתה במקום זה, שאם בעל העירוב בעצמו היה הולך לשם ונשאר שם עד הלילה, לא היה צריך להביא פת, משום שהוא קונה שביתה בעצם הימצאותו שם בבין השמשות של כניסת החג, ש'עיקר עירוב ברגל' [כמבואר להלן (נא, ב)] (רש"י לעיל לג, ב, ותוס' שם ד"ה מוליכו).

וְנוֹטְלוֹ וּבָא לוֹ, בַּשֵּׁנִי מַחֲשִׁיךְ עָלָיו - והטעם שנוטל את העירוב, כי אם יאבד לא יהיה לו עירוב ליום השני (רש"י). ואם יש לו מקום המשתמר, יכול להניחו שם עד בין השמשות של יום השני (רשב"א; ריטב"א). ואמרה המשנה 'נוטלו ובא לו' דרך עצה טובה, שאם אין לו מקום המשתמר, יקחנו לביתו (מגיד משנה עירובין ח, ח, בדעת הרשב"א). או שחידשה בזה שאף שנטל את העירוב לביתו, יכול להחזירו למחר ואינו נחשב כ'מכין' מיום טוב לשבת, כיון שכבר מערב יום טוב אמר שיקנה לו העירוב לשבת [אבל אם לא אמר בערב יום טוב בפירוש שרוצה שיחול העירוב גם לצורך שבת, אסור לערב מפני שנראה כ'מכין' מיום טוב לשבת] (ריטב"א, ע"פ הגמ' להלן). ודעת הירושלמי (ה"ו) ש'נוטלו' הוא לעיכובא, שכיון שאין לערב לכתחילה מיום טוב לשבת, נמצא שהיום טוב 'מפסיק' בין הנחת העירוב בערב יום טוב לשבת, ועל כן חייב ליטלו לביתו ולהחזירו למחרת סמוך לשבת (רשב"א; ריטב"א).

גְּמָרָא. הָכָא שְׁתֵּי קְדֻשּׁוֹת, דעת הסובר ש'קדושה אחת' הם, הוא משום ששניהם נקראים בתורה 'שבת' (רש"י פסחים מו, ב ד"ה מדאורייתא), ודעת הסובר ש'שתי קדושות' הם, הוא משום שקדושת יום טוב קלה מקדושת שבת, והיא כחול לעומת שבת (ירושלמי, ט). ולדעת הסובר 'קדושה אחת', זהו מדאורייתא, ואפילו לקולא בדינים דאורייתא (קרן אורה, בדעת הרמב"ן פסחים טו, א מדפי הרי"ף). ויש סוברים, ש'קדושה אחת', היינו לחומרא אבל לא לקולא, ורק לגבי דינים דרבנן ניתן להקל להחשיבם כ'קדושה אחת' (מאירי ביצה ד, ב; קרן אורה בדעת הראב"ד עירובין ח, ח). ויש סובר, שלכולי עלמא מדאורייתא קדושה אחת הם, ונחלקו רק לענין דינים דרבנן (ערוך השלחן או"ח תקכז, א).

וְרַבָּנָן סַפּוֹקֵי מְסַפְּקָא לְהוּ וְהָכָא לְחַמְרָא וְהָכָא לְחַמְרָא, ואף שמבואר לעיל (לה, א) שספק עירוב כשר, אך במקום שהתנא עצמו מסתפק בדין, הולכים לחומרא אף שהוא ספק דרבנן [וכמו במקרה שהספק הוא מחמת חסרון ידיעה] (רעק"א).

אִי אִתָּה מוֹדֶה שֶׁאֵין מְעָרְבִין בַּתְּחִלָּה מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת וְכוּ' הָא לַאֵי קָדְשָׁה אַחַת הִיא, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הָתָם מִשּׁוּם חֲכָנָה ואף מבואר בגמ' להלן (ע"ב) שגם רבנן מודים שאסור לערב מיום טוב לשבת משום הכנה, מכל מקום זה הוא דוקא בעירובי תחומין, אולם כאן הקשו על רבי אליעזר מעירובי חצירות [וכפי שכתבו התוס' (ד"ה ורבי אליעזר)], שלדעתם אין איסור הכנה בעירוב חצירות מיום טוב לשבת, כיון שאין בעירוב חצירות קנין, אלא עירוב רשות בלבד, ואילו רבי אליעזר סובר שיש בזה איסור הכנה כיון שהעירוב מתיר לו את הטלטול בשבת (רשב"א וריטב"א, בשם תוס'. וראה תוס' [ד"ה ורבי אליעזר] טעם אחר מדוע אין בעירוב חצירות איסור הכנה).

אי אתה מודה שמא יבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע אמר להן לכשיבקע: **מתני׳** [א]רבי אליעזר אומר יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניה ובין מלאחריה מערב אדם שני עירובין ואומר עירובי בראשון [א] למזרח ובשני למערב בראשון למערב ובשני למזרח עירובי בראשון ובשני כבני עירי עירובי בשני ובראשון כבני עירי וחכ"א או מערב לרוח אחת או אינו מערב כל עיקר או מערב לשני ימים או אינו מערב כל עיקר [א] [ב]כיצד יעשה מוליכו בראשון ומחשיך עליו ונוטלו ובא לו בשני מחשיך עליו ואוכלו ובא לו ונמצא משתכר בהליכתו ומשתכר בעירובו נאכל בראשון עירובו לראשון ואין עירובו לשני אמר להם ר׳ אליעזר מודים אתם לי שהן שתי קדושות: **גמ׳** לרוח אחת מאי ניהו לשני ימים לשני ימים מאי ניהו לרוח אחת היינו קמייתא הכי קאמרי ליה רבנן לר׳ אליעזר אי אתה מודה שאין מערבין ליום אחד חציו לצפון וחציו לדרום אמר להן אבל כשם שאין מערבין ליום אחד חציו לדרום וחציו לצפון כך אין מערבין לשני ימים יום אחד למזרח ויום אחד למערב ור"א התם קדושה אחת הכא ב׳ קדושות אמר להן ר"א אי אתם מודים שאם עירב ברגליו ביום ראשון מערב ברגליו ביום שני נאכל עירובו ביום ראשון אין יוצא עליו ביום שני אמרו לו אבל הא לאיי ב׳ קדושות הן ורבנן ספוקי מספקא להו והכא לחומרא והכא לחומרא אמרו לו לרבי אליעזר אי אתה מודה שאין מערבין בתחילה מיו"ט לשבת אמר להן אבל הא לאיי קדושה אחת היא ורבי אליעזר התם משום הכנה. ת"ר [ג] [ג]עירב ברגליו ביום ראשון מערב ברגליו ביום שני נאכל עירובו ביום ראשון אין יוצא עליו ביום שני דברי רבי ר׳ יהודה אומר הרי

רש"י

מתני׳ מערב אדם שני עירובין. אם היה צריך יום ראשון לילך לכאן ויום שני לילך לכאן, יכול לערב למזרח ולמערב ערב יו"ט [ב] הראשון: ואומר עירובי. של מזרח יקנה לי היום לצורך מחר ועירובי של מערב יקנה לי בבין השמשות דלמחר לצורך יום שני, דקסבר רבי אליעזר שבת ויו"ט לאו כחד יומא אריכא נינהו אלא שתי קדושות, ולכל חד יומא אית ליה חדא שביתה ובכל חדא מיקניא ליה שביתה לאיזה צד שירצה, וביה"ש דקמא לדידיה הוא דקני ולא ליום ב׳: עירובי בראשון ובשני כבני עירי כו׳. כלומר ואם לא היה רוצה לילך אלא באחד מן הלדדין ביום ראשון ובשני אין צריך לזוז מתחומו לא לכאן ולא לכאן, ואינו רוצה להפסיד [ד] לא אלפים של תחומו מכאן ולא אלפים של תחומו מכאן, יערב עירוב אחד לצד שהוא רוצה לילך בו ביום ראשון ויאמר עירובי זה יקנה לי לצורך מחר ובשני הריני כבני עירי שלא עירבו, או אם היה צריך לילך בשני ולא בראשון יאמר עירובי זה יקנה לי ביה"ש של מחר ובראשון אהיה כבני עירי: או מערב לרוח אחת. לצורך שני ימים: או אינו מערב כל עיקר. אפילו לצד אחד להיות באחד מן הימים כבני עירו: או מערב לב׳ ימים. ובגמרא פריך היינו לרוח אחת: מוליכו. השליח: בראשון. ערב יו"ט שלפני השבת: ומחשיך עליו. עד שיקנה העירוב: ונוטלו ובא לו. שמא יאבד ושוב אין לו עירוב בשני, כדקתני נאכל עירובו בראשון וכו׳, וחוזר ומוליכו בשני כו׳: משתכר בהליכתו. כלומר קנה לו הליכה ליום מחר: ומשתכר בעירובו. שאוכלו, וביו"ט אחר שבת דלא אפשר בהכי מוליכו בראשון וחוזר והולך שם בשני לראות אם קיים עירובו ומחשיך עליו, ואם רצה יאכלנו אחרי כן: מודים אתם לי שהן ב׳ קדושות. דקאמריתו אין עירוב לשני, דאי קדושה אחת ה"ל כחד יומא אריכא ויקנה בין השמשות של ראשון לשניהן, וכיון דשתי קדושות הן יכול לערב נמי לב׳ רוחות: **גמ׳** לרוח אחת. דקתני מתני׳: מאי ניהו. פשיטא דלשני ימים קאמר, בניחותא: ולשני הימים. דקתני: מאי ניהו. פשיטא לי דלרוח אחת קאמר, וא"כ תרתי למה לי היינו קמייתא: אי אתה מודה ביום אחד. דמערב לרוח אחת או אינו מערב כל עיקר, לב׳ ימים נמי או מערב כמו ליום אחד או אינו מערב כל עיקר: אבל. אמת, כמו אבל שרה ומתרגם קושטא (בראשית יז): שאם עירב ברגליו. שלא היה לו פת לשגר ע"י שליח ולערב, והלך הוא בעצמו וישב לסוף אלפים אמה עד שקדש עליו היום וקנה שביתה וחזר ולן בביתו: מערב ברגליו בשני. צריך לערב ברגליו אף בשני ואינו יכול לצאת בשני חוץ לתחום ע"י קנייה הראשונה, או אם נאכל עירובו המערב בפת ונאכל עירובו ביום ראשון לאחר שקנה העירוב אי אתם מודים לי שאינו יוצא עליו בשני ע"י אותה קנייה: הא לאיי. ר׳ אליעזר קמהדר לה, וקאמר ודאי אף לדבריכם ב׳ קדושות הן, ולא גרסינן לאיי אפנויי מופני דאינו דורש לא פסוק ולא ג"ש, דבכולי הש"ס הן תרגום של לאיי: ורבנן מספקא להו. בשבת ויו"ט אי קדושה אחת נינהו אי שתי קדושות: ועבדי הכא לחומרא. דאין יכול לערב לשני רוחות דלמא חדא קדושה היא: והכא לחומרא. דאי נאכל בראשון דאין עירוב לשני דלמא ב׳ קדושות הן: אי אתה מודה שאין מערבין בתחילה מיו"ט לשבת. אם לא עירב בין השמשות של ערב יו"ט והולך לצאת בשבת אי אתה מודה שאינו יכול לערב מיו"ט לשבת, אלמא קדושה אחת היא, והרי הוא כיום אחד שאינו יכול לערב בחצי היום אם לא עירב בין השמשות: משום הכנה. שמכין מיו"ט לשבת, ולא משום טעמא דחד יומא הוא: אין יוצא עליו בשני. והרי הוא כבני עירו, דודאי שתי קדושות הן ואין עליו חשש ספק:

תוספות

אי אתה מודה שמא יבקע הנוד. תימה להנהו דמפרשי טעמייהו משום דאין ברירה או משום ראשית כו׳ כיון דקתני סיפא אי אתה מודה שמא יבקע הנוד מנא להו דלא הוה טעמא מש"ה וי"ל דידע הש"ס שאין זה עיקר הטעם ואע"פ שהן עצמן לא היו חושבים זה הטעם עיקר מ"מ היו שואלין אותו לדעת מה ישיב וכענין זה יש בזבחים (דף עז:) גבי איברים תמימים שנתערבו באיברים בעלי מומין דרבי אליעזר אומר יקרב ורואה אני את בשר של בעל מום כאילו הן עצים ואין זה עיקר טעמו דבנרבע ורובע מודה רבי אליעזר וטעם בעל מום משום דכתיב מום בם לא ירצו הא על ידי תערובות ירצו ור׳ אליעזר דקאמר רואה אני כאילו הן עצים היה שואל לחכמים למה לא יכשירו מאותו טעם אע"פ שהוא בעצמו לא היה חושש לאותו טעם וכהנה רבות בש"ס [ד]: **אמרו** לו אבל. לא לגמרי מודו לו לר׳ אליעזר דלר׳ אליעזר הוי כבני עירו ולרבנן כיון דמספקא להו הוי כחמר גמל: **ורבי** אליעזר התם משום הכנה. וא"ת ולמה לי טעמא משום הכנה תיפוק לי׳ דאסור למיקני שביתה בשבת פי׳ ביו"ט כיון דביו"ט אסור לצאת חוץ לתחום כדאמר פרק ב׳ דביצה (דף יז.) דאין מניחין עירובי תחומין מיו"ט לחבירו ואע"ג דהתם לא שייך ביה הכנה דהא נולדה בזה מותרת בזה [ה] ואור"י דאצטריך לטעמא דהכנה משום דמאן [ג] דשרי התם למיקני שביתה בשבתא א"נ משום דרבנן הקשו לר׳ אליעזר גם מעירובי חצירות ולכך צריך לתרץ משום הכנה תדע דהכנה נמי שייך בעירובי חצירות דהא רב פוסק בשמעתין כר׳ אליעזר דשתי קדושות הן ורב גופיה פסיק בריש פרק ב׳ דביצה (דף טז:) דהלכה כת"ק דאמר יו"ט שחל להיות בע"ש אין מערבין לא עירובי תחומין ולא עירובי חצירות וכיון דשתי קדושות הן אמאי אין מערבין ע"כ משום הכנה ומיהו התם דקאמר רבי מערבין עירובי חצירות אבל לא עירובי תחומין מ"מ דמכשרי עירובי חצירות משמע דלית ליה הכנה וא"כ למה אין מערבין עירובי תחומין ולמאן דאסר למקני שביתה בשבתא ניחא אבל למאן דשרי קשה ושמא י"ל דבהכי פליגי רבי ורבנן דרבי סבר לא שייך איסור הכנה בעירובי חצירות כיון דביום טוב שרי להוציא מחצר לחצר: **משום** הכנה. איסור הכנה דאורייתא היא כדילפינן לקמן בשמעתין ומה שאופין מיו"ט לשבת משום עירובי תבשילין מפרש רבה בפרק אלו עוברין (פסחים דף מו:) משום הואיל ומקלעי ליה אורחין וא"ת והיכי בעי באלו עוברין (שם) למימר דר׳ אליעזר לית ליה הואיל א"כ לדידיה איך אופין מיו"ט לשבת הא אית ליה איסור הכנה הכא בשמעתין וי"ל דההיא דאלו עוברין סבר דאסור למיקני שביתה בשבתא ואז לא צריכין לטעמא דהכנה כדפי׳ ועירובי חצירות נמי סבר ההיא דאלו עוברין דמערבין לר׳ אליעזר מיו"ט לשבת כיון דלית ליה הכנה וא"ת הא אכתי מוכח בפ"ק דביצה (דף ד.) דאית ליה לר׳ אליעזר הכנה גבי ביצה שנולדה בשבת דקאמר רבי אליעזר עדיין היא מחלוקת ב"ש אומרים תיאכל ביו"ט וב"ה אומרים לא תיאכל וי"ל דרבי אליעזר סבר כב"ש דשמותי [ו] הוא ועוד דתניא בפ"ק דביצה (שם) דר׳ אליעזר אומר תיאכל היא ואמה וריצב"א אומר דלא שייך הכנה באפיה ובישול דאין זה אלא תיקון בעלמא שמתקן המאכל ולא שייך הכנה אלא לענין ביצה ועירוב שהוא דבר חדש:

לרוח אחת לשני הימים או אינו מערב כל עיקר ואפילו ליום אחד. [הריטב"א] **אי אתם מודים שאם עירב ברגליו ביום ראשון מערב ברגליו ביום שני.** לא שיערב לכתחילה בשני אלא שיהא מתנה בערב הראשון שיקנה שם שביתה למחר בשני, ולמחר בשני מחשיך שם לערב לשני כמו שהתנה, ומערב בשתיקה שאינו צריך לומר כלום דהשתא כיון שתחלת היום קונה עירוב אינו כמכין ולא כקונה עירוב מיו"ט לשבת, אבל לערב לכתחילה ביום הראשון לשני אסור ואפילו בשתיקה דהא מחזי כקונה מיו"ט לשבת. [הריטב"א]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל לג: [ע"ש לקמן לט. ע"ש], ב) [תוספתא פ"ד], ג) [עי׳ תוס׳ ד"ה ובענין], ד) [וע"ע תוס׳ סוכה כג. ד"ה רבי יהודה], ה) ביצה ד:, ו) [פ׳ מתלמידי ב"ש, עי׳ תוס׳ שבת קל ע"ב ד"ה דר"א שמותי הוא].

הגהות וציונים

א] גירי ירושלמי ורי"ף בה׳ "הראשון" "השני", וכן בכולם (גליון) כ"ה הנוסחא בכולם בדפו"ר ובמשניות אבל ברי"ף הנוסח בתרי בבי קמאי "הראשון" "השני" ובתרי בבי בתראי "בראשון" "בשני" והיא הנוסחא הטובה (דק"ס): ב] צ"ל ערב יום ראשון, וכ"ה ברע"ב (רש"ש): ג] צ"ל משום מאן דשרי (בארות המים):

עין משפט נר מצוה

פח א מיי׳ פ"ח מהל׳ עירובין הלכה ה סמג עשין א טוש"ע א"ח סי׳ תטז סעיף א:

פט ב ג מיי׳ שם הלכה א ט טוש"ע שם סעיף ג:

רבינו חננאל

מתני׳ ר׳ אליעזר אומר יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה מערב שני עירובין ואומר כו׳. תניא אמרו לו לר׳ אליעזר אין אתה מודה שאין מערבין ליום אחד חציו לצפון וחציו לדרום אמר להם אבל אמרו כשם שאין מערבין ליום אחד חציו לצפון וחציו לדרום כך אין מערבין לב׳ ימים (אם) [יום] אחד לצפון (ואם) [ויום] אחד לדרום. אמר להם (אם) [יום] אחד חדא קדושה היא (ואפשר) [ואי אפשר] לחלקו הכא בב׳ ימים ב׳ קדושות הן אמרו לו אי אתה מודה שאין מערבין לכתחילה מיו"ט לשבת אמר להן אבל. הא לאיי קדושה אחת הן א"ל התם משום הכנה שאין יו"ט מכין לשבת. אמר להם ר׳ אליעזר אי אתם מודים שאם עירב ברגליו בראשון מערב ברגליו בשני נאכל כו׳ ומפרש בפ׳ מי שהוציאוהו נכרים דתנן מי שבא בדרך והיה מכיר אילן או גדר כו׳ ואמרינן בגמרא זהו שאמרו העני מערב ברגליו ולא יצא העשיר חוץ לעיר ויאמר שביתתי במקומי לפי שלא התירו לערב ברגליו [אלא] למי שבא בדרך וחשכה לו לדברי ר"מ ר׳ יהודה אומר אחד עני ואחד עשיר כו׳: ת"ר עירב ברגליו בראשון מערב ברגליו בשני נאכל עירובו בראשון [אין] יוצא עליו בשני דברי רבי ר׳

משנת ראשונים

רבי אליעזר אומר יום טוב הסמוך לשבת. כשם שאסור לצאת חוץ לתחום בשבת כך אסור לצאת ביום טוב וביום הכפורים, וכשם שהמוציא מרשות לרשות בשבת חייב כך המוציא מרשות לרשות ביום הכפורים חייב, אבל ביום טוב מותר להוציא מרשות לרשות, לפיכך מערבין עירובי חצירות ומשתתפין במבואות ליום הכפורים כשבת, ומערבין עירובי תחומין ליום הכפורים ולימים טובים כדרך שמערבין לשבת. [רמב"ם, עירובין פ"ח ה"ד]

עירובי בראשון ובשני כבני עירי. שמאחר שימים חלוקים הם עושה בהם כרצונו. [מאירי]

לרוח אחת מאי ניהו לשני ימים. דעל כרחין כי אתו רבנן לאיפלוגי ולמימר או מערב לרוח אחת לא ליום אחד קאמרי דהא אפילו לרבי אליעזר נמי ולכו"ע אי אפשר לערב ליום אחד לשתי רוחות, אלא על כרחין לב"ק או מערב

גמרא

הרי זה חמר גמל רשב"ג ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומרים עירב ברגליו בראשון אין מערב ברגליו בשני נאכל עירובו ביום ראשון יוצא עליו בשני. אמר רב הלכה כד' זקנים הללו ואליבא דר"א דאמר ב' קדושות הן ואלו הן ד' זקנים רשב"ג ור' ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה ור"א בר"ש ור' יוסי בר יהודה סתימתאה ואיכא דאמרי חד מינייהו רבי אלעזר ומפיק ר' יוסי בר יהודה סתימתאה והא רשב"ג ור' ישמעאל בר' רבי יוחנן בן ברוקה איפכא שמעינן להו איפוך אי הכי היינו רבי אימא וכן אמר רשב"ג וכו' וליחשוב נמי רבי רבי תני לה ולא סבר לה רבנן נמי תנו לה ולא סברי לה רב גמרא גמיר לה. כי נח נפשיה דרב הונא עייל רב חסדא למירמא דרב אדרב מי אמר רב הלכה כד' זקנים ואליבא דר"א דאמר שתי קדושות הן והא איתמר שבת ויו"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה אמר רבה התם משום הכנה דתניא והיה ביום הששי והכינו חול מכין לשבת וחול מכין ליו"ט ואין יו"ט מכין לשבת ואין שבת מכינה ליום טוב א"ל אביי אלא הא דתנן כיצד הוא עושה מוליכו בראשון ומחשיך עליו ונוטלו ובא לו בשני מחשיך עליו ואוכלו ובא לו הא קא מכין מיו"ט לשבת א"ל רבה מי סברת סוף היום קונה עירוב תחלת היום קונה עירוב ושבת מכינה לעצמה אלא מעתה יערבו בלגין בעינן סעודה הראויה מבעוד יום וליכא אלא הא דתנן ר"א אומר יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניה ובין מלאחריה מערב אדם שני עירובין הא בעינן סעודה הראויה מבעוד יום וליכא מי סברת דמנח ליה בסוף אלפים אמה לכאן ובסוף אלפים אמה לכאן לא דמנח ליה בסוף אלף אמה לכאן ובסוף אלף אמה לכאן אלא הא דאמר רב יהודה עירב ברגליו יום ראשון מערב ברגליו יום שני עירב בפת ביום ראשון מערב בפת ביום שני הא קא מכין מיו"ט לשבת א"ל מי סברת דאזיל ואמר מידי דאזיל ושתיק ויתיב כמאן כרבי יוחנן בן נורי דאמר חפצי הפקר קונין שביתה אפילו תימא רבנן עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי יוחנן בן נורי אלא בישן דלא מצי אמר אבל בניעור דאי בעי למימר מצי אמר אע"ג דלא אמר כמאן דאמר דמי א"ל רבה בר רב חנין לאביי אי הוה שמיע ליה למר הא דתניא לא יהלך אדם לסוף שדהו לידע מה היא צריכה כיוצא בו לא

רש"י

הרי זה חמר גמל. דלמא הלא קדושה היא וקנה עירוב לשני ימים והפסיד אלפים שכנגד עירובו, וכאן לא קנה כלום אלא אלפים שהיו לו בלא עירוב ודלמא ב' קדושות הן ולא קנה עירובו אלא ליום אחד ודינו להיות בשני כבני עירו ואין לו כאן אלא אלפים, וממה נפשך בהנך אלפים אמה משתרי: אין מערב ברגליו בשני. א"נ לערב, דודאי קדושה אחת נינהו וכחדא יומא אריכא הוי: חד מינייהו ר' אלעזר. כל רבי אלעזר סתם בש"ס שהוא תנא רבי אלעזר בן שמוע הוא: סתימתאה. קרי כל מי שראה רבי דבריו במקומות הרבה ושנאן במשנה סתם: איפכא שמעינן להו. לעיל: וכן א"ר שמעון. נאכל עירובו בראשון אין יוצא עליו בשני: וליחשוב נמי רבי. דשמעינן ליה לעיל בהדיא: תני לה ולא סבר לה. ולדברי ר' אליעזר קאמר: רבנן נמי. הנך רבן שמעון ור' ישמעאל נהי דקתני וכן דלמא תנו ולא סברי לה: רב גמרא גמיר לה. מרביה דהנך ארבעה זקנים סבירא להו כר"א, אבל רבי תני ולא סבר לה: מי סברת סוף היום. של ע"ש קונה עירוב, דהוי יו"ט מכין לשבת: יערבו בלגין. לגין טבול יום, דתנן לעיל בפירקין (דף לו.) שמילאהו מן החבית של טבל ואמר הרי זה תרומת מעשר לכשתחשך דבריו קיימין ואם אמר עירבו לי בה לא אמר כלום, אלמא סוף היום קונה עירוב ואכתי טבל הוא: ה"ג אלא הא דתנן ר' אליעזר כו' הא בעינן סעודה הראויה מבעוד יום וליכא: מערב אדם שני עירובין. וקס"ד זה לסוף אלפים למזרח וזה לסוף אלפים למערב, וכי קנה לו יום ראשון למזרח אי הוה בעי למיזל למערב העיר פסיעה אחת לא מצי אזיל דממקום עירובו יש לו אלפים אמה לכל רוח והרי מעירובו ועד עירו הוי אלפים, וכל עירו מיהא מצי אזיל דכולה לדידיה כיון דלן בה כד' אמות דמיא ליה אבל טפי לא מצי אזיל ליה, והיכי קני ליה עירוב דמערב בבין השמשות הא בעינן סעודה הראויה מבעוד יום, והא אי הוה בעי למיזל ומיכליה מבעוד יום לא מצי אזיל: בסוף אלפים. דתו לית ליה לצד שכנגדו ביום ראשון כלום: לא דמנח ליה בסוף אלף כו'. דלא הוה צריך למיזל לא בראשון ולא בשני אלא שלשת אלפים ונתן עירובו בסוף אלף לכל צד, הילכך ביום ראשון אע"פ שקנה עירובו למזרח יכול לילך אל עירובו במערב, דהא ממקום עירובו שבמזרח עד עירוב שבמערב אלפים הוא דהוו: עירב בפת בראשון מערב בפת בשני. לקמן מפרש באותו פת: והא קא מכין. כשמערב ברגליו בשני מיו"ט לשבת, בשלמא מערב בשני בפת תרלת לתחילת היום קונה עירוב ועירוב דפת בשתיקה ממילא קני, אלא עירב ברגליו ס"ד דבעי למימר שביתתי במקומי ולא מצי לכוין תחילת היום ובעי למימר מבעוד יום ואישתכח דאמירתו מכין מיו"ט לשבת: רבי יוחנן בן נורי. לקמן במי שהוציאוהו קאמר דישן קונה שביתתו, ואף על גב דהוי כחפצי הפקר בעלמא שאין אדם מקנה להם שביתה: בניעור גרסינן: אי הוה שמיע ליה למר. לרבה דמתרץ ואזיל כל הנך תירוצי, וקאמר דמשום דלא אמר מידי שרי ואף על גב דאזיל התם מבעוד יום: לא יהלך. בשבת: לידע מה היא צריכה. אחר השבת: לא

תוספות

אמר רבה משום הכנה דתניא. ר"ת מחק מספרו דתניא משום דאמר בריש ביצה (דף ג:) רבה לטעמיה דאמר רבה והיה ביום הששי והכינו ואי ברייתא היא מאי קאמר לטעמיה ואין זו קושיא דנקט לטעמיה משום דרבה הביא הברייתא תחילה לבית המדרש ואין להקשות מן הברייתא לרבי יוחנן דלית ליה הכנה בפ"ק דביצה (דף ד.) דדילמא לא מיתני בי רבי חייא ורבי אושעיא ועוד דאיכא פלוגתא דתנאי בפ"ק דביצה (דף ד.) ורש"י פירש בביצה דרבה לטעמיה דאמר אליביה באלו עוברין (פסחים מז:) למוקצה לאורייתא מהאי קרא ולא נהירא ועוד דמשמע התם דהדר ביה:

ואין יו"ט מכין לשבת. דקרא משמע ביום הששי שהיה יורד המן ואמר במדרש (מכילתא פרשת בשלח) דדרשינן שלא ירד מן לישראל בשבתות וימים טובים ויש מדרשים חלוקים דדרשי' ויברך ויקדש ברכו במן וקדשו במן ובאתה קדשת וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים משמע דירד מן ביו"ט ולפי זה צ"ל דהששי משמע המבורר דהיינו חול כמו הירך המיומנת שבירך (חולין דף צא.):

והא בעינן סעודה. וא"ת והא ראויה היא לאותן שבתחומו כמו שמערבין לישראל בתרומה כיון שראויה לכהנים וי"ל דכמו שצריך בלילה דהיינו שעת קניית העירוב שיהא הוא ועירובו תוך התחום דאם נתגלגל העירוב חוץ לתחום לא הוי עירוב ה"נ צריך שתהא תוך תחומו מבעוד יום והא דקאמר והא בעינן סעודה הראויה מבעוד יום וליכא תימה דמשמע דניחא ליה אי לא בעינן סעודה הראויה מבעוד יום ואע"ג דסבר סוף היום קונה עירוב ואמאי כיון דס"ד דמנח אלפים לכאן ואלפים לכאן היכי קנייה ליה סוף היום עירוב ושביתתו הא עדיין בסוף היום ד' אלפים רחוק מעירובו:

הא קא מכין מיו"ט לשבת. וא"ת אמאי לא פריך לרב יהודה גופיה ממלתיה דנפשיה דע"כ אית ליה הכנה מדקאמר אין מערבין תחילה בפת והא קאמר עירב ברגליו ביום ראשון מערב ברגליו ביום שני וי"ל דהא דקאמר מערב ברגליו ביום שני ברייתא דלעיל קתני לה דפליגי בה רבי יהודה ורשב"ג והא דקא מייתי מלתיה דרב יהודה לפי שלא היתה ידועה להם תדע דלקמן קאמר אמלתא דרב יהודה אמר שמואל ובאותו הפת והיכי מפרש שמואל מלתיה דרב יהודה שהיה תלמידו אלא ודאי רב יהודה ברייתא קתני:

כמאן כרבי יוחנן בן נורי. וא"ת והא ר' יוחנן בן נורי לא אמר אלא בישן חוץ לתחום אבל תוך התחום הרי הוא כרגלי אנשי אותה העיר וי"ל דהתם משום דסתמא דעתו להיות כאנשי אותה העיר: וכן

עין משפט נר מצוה

צ א מיי' פ"ח מהל' עירובין הל' ח ט סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' תי"ז סעיף ב:

צא ב ג מיי' פ"א מהל' יו"ט הלכה יט סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סי' תקג סעיף א וסי' תקיג סעיף ה וסי' תקכז ס"א:

צב ד מיי' פ"ח מהל' עירובין הלכה יא יב יג טוש"ע א"ח סי' תטז סעיף ג:

צג ה מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סעיף ב:

צד ו מיי' פכ"ד מהל' שבת הלכה ב סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שו סעיף א:

[וכרב אלפס שבת פרק כג דף עא ע"ב]:

רבינו חננאל

יהודה אומר הרי זה חמר גמל. רשב"ג ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומרים עירב ברגליו בראשון [אין] מערב ברגליו בשני נאכל עירובו בראשון (אינו) יוצא עליו בשני אמר רב הלכה כד' זקנים רשב"ג ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר בר' שמעון סתימתאה ור' יוסי ב"ר יהודה סתימתאה וכולהו אליבא דר' אליעזר דאמר ב' קדושות הן ואקשינן והא רשב"ג ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה איפכא שמענא להו. כלומר דלא כר' אליעזר דאמר ב' קדושו' הן דהא קאמרי עירב ברגליו בראשון אין מערב ברגליו בשני נאכל עירובו בראשון יוצא עליו

מסורת הש"ס עם הוספות

גליון הש"ס

תורה אור השלם

א) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם: [שמות טז, ה]

רב נסים גאון

הגהות וציונים

משנת ראשונים

אֵיפוּךְ - דבריהם וסברתם. ולא כשאר 'איפוך' שבש"ס שהופכים את שמות התנאים, שאם כן נמצא שדעת רבי שהם קדושה אחת, ודעת תנאים אלו שהם שתי קדושות, ואם כן מה הקשו בגמ' 'אי הכי היינו רבי' (ע"פ תוס' רבינו פרץ וריטב"א).

כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב הוּנָא עֲיֵיל רַב חִסְדָּא לְמִרְמֵא דְּרַב אַדְּרַב, שבגמ' בב"מ (לג, א) מבואר, שמחמת קפידא שהיתה ביניהם רב חסדא נמנע לפגוש את רב הונא ארבעים שנה, ולכן רק לאחר פטירת רב הונא נכנס רב חסדא לבית המדרש (הגהות ר"א לנדא; מהרי"ץ חיות כאן, ובגיטין ז, א).

אִימָא וְכֵן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְכוּ', וצריך לשנות דברי רבן שמעון בן גמליאל קודם דברי רבי יהודה, שאם לא כן יפסיקו דברי רבי יהודה בין דברי רבי לדברי רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, ולא יתכן לומר 'וכן אמר רבן שמעון בן גמליאל' (ריטב"א).

הָתָם מִשּׁוּם הָכָנָה, שבאמת הם 'שתי קדושות', ואף על פי כן ביצה שנולדה ביום ראשון אסורה ביום שני, משום שאין יום טוב מכין לשבת. ומכל מקום אף לסוברים שהם 'קדושה אחת' אסורה, ואין לומר שכיון שהם 'קדושה אחת' הם כיום אחד והרי זה כאילו הכינה שבת לעצמה [שמבואר בגמ' להלן שמותר], משום שגזירת הכתוב הוא שאין יום טוב מכין לשבת (גאון יעקב).

והטעם שביצה שנולדה ביום ראשון נחשבת הכנה ליום שני, אף שכל ביצה שנולדה היום כבר נגמרה מאתמול, משום שהיא טובה יותר לאכילה אחר לידתה, וגם אינה ראויה לגידול אפרוחים אלא לאחר לידתה (ע"פ תוס' ביצה ד, א ד"ה אלא, בתי' ראשון, ורא"ש שם ז).

'וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ' - וסתם שישי יום חול הוא (רש"י ביצה ב, ב). או ש'השישי' בה"א הידיעה, משמע המבורר והידוע לכל, והיינו יום חול כפי שהוא ברוב ימות השנה (תוס'). **חוֹל מֻכָן לְשַׁבָּת, וְחוֹל מֻכָן לְיוֹם טוֹב,** ואף שהוזכרה בפסוק הכנה לשבת, ואילו הכנה ליום טוב לא הוזכרה בו, גם יום טוב קרוי שבת (רש"י שם).

וְאֵין יוֹם טוֹב מֻכָן לְשַׁבָּת, וְאֵין שַׁבָּת מֻכָנָה לְיוֹם טוֹב, ולאפות ולבשל ביום טוב עבור שבת על ידי 'עירוב תבשילין', מותר, 'הואיל ומקלעי ליה אורחין' – שיתכן ויזדמנו לו אורחים ביום טוב, וישתמש עבורם במה שהכין (דעת רבה בגמ' פסחים מו, ב). ואם בישל סמוך לחשיכה שכבר לא יוכלו להזדמן לו אורחים, לוקה (תוס' פסחים שם, ד"ה רבה). ואף אם נאמר שלרבי אליעזר אין היתר של 'הואיל' (ראה פסחים שם), מכל מקום אין לאסור לאפות ולבשל משום הכנה מיום טוב לשבת, לפי שאפיה או בישול הם רק תיקון של דברים קיימים, לא עשיית דבר חדש, ולכך אינן נחשבות הכנה (ריצב"א שם, בתי' שני; תוס' רא"ש שם, בשם ריב"א), והדלקת נר אף היא מותרת, משום שהפתילה בעולם (ביאור הגר"א או"ח תקא, יד).

מִי סָבְרַתְּ סוֹף הַיּוֹם קוֹנֶה עֵירוּב, תְּחִלַּת הַיּוֹם קוֹנֶה עֵירוּב - 'סוף היום' – תחילת בין השמשות, 'תחילת היום' – סוף בין השמשות (רש"י לעיל לו, א-ב; ריטב"א שם ע"א), והיינו שלמ"ד תחילת היום קונה עירוב צריך שיהא ראוי לו בסוף בין השמשות, כיון שקנין העירוב הוא לאחר בין השמשות, ברגע הראשון של הלילה (ר"ן שם ע"א בפי' דברי רש"י. ומכריח כן, שאם נפרש ששני הזמנים הם בתוך בין השמשות, לא תירץ רבה כלום, שמכיון שהעירוב חל בסוף בין השמשות, יתכן שיום טוב הכין לשבת, שכל זמן שלא הסתיים בין השמשות הוא ספק שמא עדיין יום טוב). ויש מפרשים, 'סוף היום' – סוף היום ממש, רגע לפני בין השמשות, 'תחילת היום' – רגע הראשון של הלילה (תוס' שם ד"ה מאי, ע"פ בית מאיר, וראה אבן העוזר לעיל לה, ב).

אֶלָּא מֵעַתָּה יְעָרְבוּ בָּלָגִין, ודוחק לומר שיש מחלוקת בין המשניות ורבנן במשנתנו חולקים על המשנה של לגין (ריטב"א).

בָּעֵינָן סְעוּדָה הָרְאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם, משום שבין השמשות הוא זמן קניית העירוב, וכיון שיתכן שבין השמשות הוא יום ראשון, לכן צריך שיהיה ראוי גם בסוף היום הראשון (שעה"צ תטז, טז). ואמנם הסעודה ראויה לשאר אנשי העיר, שלהם יש אלפים אמה לכל רוח, ודי בכך שהעירוב ראוי לאחרים [כמבואר במשנה (לעיל כו, ב) שמערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה], אך כיון שהוא עצמו אינו יכול להגיע אליו, דינו כנתגלגל העירוב חוץ לארבע אמות, שמבואר לעיל (לה, א) שאינו עירוב משום שצריך שהוא ועירובו יהיו במקום אחד (תוס'; רשב"א, וריטב"א בתי' שני). ועוד יש לפרש, שכיון שבלילה יהיה העירוב ראוי למערב עצמו, הרי הוא קונה אותו על דעת שיהא ראוי לו ולא על דעת שיהא ראוי לאחרים, ולכן צריך שגם מבעוד יום יהיה ראוי לו עצמו (ע"פ ריטב"א בתי' ראשון, בשם תוס', ור"ן).

אֶלָּא הָא דְּאָמַר רַב יְהוּדָה עֵירַב בְּרַגְלָיו יוֹם רִאשׁוֹן מְעָרֵב בְּרַגְלָיו יוֹם שֵׁנִי וְכוּ', שאמנם התבאר לעיל שאין איסור בהנחת עירוב ביום טוב לשבת, מפני שקנין העירוב חל בשבת והיא מכינה לעצמה, אולם זהו דוקא במערב בפת, שכשמערב בה בערב יום טוב ואומר שפת זו תקנה שביתה ליום טוב ולשבת, נקבע מקום השביתה גם לשבת, ואף שמחזיר את הפת לביתו, אין זו עקירה גמורה, כיון שאין הפת הולכת מעצמה אלא האדם מוליכה, ונוטלה על דעת להחזירה למחרת ולערב בה שנית, לכך די בהחזרת הפת בשתיקה, ללא אמירת 'שביתתי במקומי' [ונתינת הפת אינה מעשה הכנה, משום שתחילת היום קונה עירוב]. מה שאין כן במערב ברגליו, כיון שהאדם נייד ואינו קובע את מקומו במקום אחד, הגם שאמר בערב יום טוב שקובע מקום שביתתו גם לשבת, מכל מקום כאשר חזר למקומו משחשיכה נעקרה קביעותו, ולכן כשחוזר למחרת למקום השביתה עליו לומר 'שביתתי במקומי', ובאמירה זו הריהו מכין מיום טוב לשבת (רש"י, ע"פ רשב"א וריטב"א).

אֲבָל בְּנָעוֹר דְּאִי בָּעֵי לְמֵימַר מָצֵי אָמַר, אַף עַל גַּב דְּלֹא אָמַר כְּמאן דְּאָמַר דָּמֵי, ולא רק אם עירב מאתמול וחוזר ומערב בשני מערב בשתיקה, אלא אף המערב בתחילה ברגליו בערב שבת או בערב יום טוב יכול לערב בשתיקה ואינו צריך לומר כלום [והראיה, שבתחילה תלתה הגמ' את דינו של רבה שמערב ברגליו בשתיקה בדעת רבי יוחנן בן נורי, והרי בנדון דידן כבר עירב בערב יום טוב וגילה דעתו שרצונו לערב גם למחרת ולכן יכול לערב למחרת בשתיקה, אבל כשמערב מתחילה גם לדעת רבה צריך אמירה, אלא מוכח שדינו של רבה הוא אף אם מערב בתחילה בערב שבת או בערב יום טוב] (ריטב"א). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח תט, ז).

לֹא יְהַלֵּךְ אָדָם לְסוֹף שָׂדֵהוּ לְיַדַּע מַה הִיא צְרִיכָה, משום שנאמר (ישעיה נח, יג) 'אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי וגו', וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבֵּר דבר', והיינו, שאסור לאדם להתעסק בצרכי חול בשבת (ע"פ רש"י להלן לט, א, ורמב"ם שבת כד, א. ובמדרש [ויקרא רבה לד, טז] אמרו "עשות חפציך ביום קדשי' – מכאן אסור לאדם לצאת בתוך שדהו לידע מה היא צריכה בשבת').

לֹא יְטַיֵּל אָדָם עַל פֶּתַח מְדִינָה כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ מִיָּד, שבזמנם היו בתי המרחץ בפתח העיר [-המדינה] (תוס' שבת קנ, ב). ויש שהקשה, שהרי אמרו בגמ' (שם קיט, ב) 'חמין במוצאי שבת מלוגמא', ופירש רש"י 'לשתות ולרחוץ', ואם כן הרי זה בכלל חפצי שמים, שמותר להחשיך עליהם בשבת [כמבואר במשנה שם (קנא, א, ראה ר"ן שם)] (חתם סופר השלם כאן, וראה חתם סופר השלם שם קנז, א ד"ה אך בזה).

הָדָר בֵּיהּ - אילו היה רבה יודע בריייתא זו היה חוזר בו ממה שאמר שמותר לערב מיום טוב לשבת בשתיקה, שהלא בברייתא מבואר שפעולה הנעשית בשתיקה נחשבת כדיבור – ולכן ההליכה לסוף שדהו והטיול בפתח המדינה אסורים אף בשתיקה – וכך גם לענין איסור הכנה יש לאסור אף בשתיקה, שכיון שהולך ביום טוב למקום שביתתו כדי לערב לצורך שבת, הרי זה נחשב כאילו עירב לשבת בדיבור (ע"פ רש"י כאן, וריטב"א לעיל לח, ב).

הָתָם מוֹכְחָא מִלְּתָא, הָכָא לָאו מוֹכְחָא מִלְּתָא הִיא - שהליכה לסוף שדהו או טיול על יד המרחץ מוכיחים שבא לשם לצורך הלילה, לפי שאין לו דבר אחר לעשות שם, וכיון שניכר נחשב כדיבור. אבל יציאה מחוץ לעיר ביום טוב אינה מוכיחה שבא כדי לערב, ולכן אינה נחשבת כדיבור אלא כהרהור המותר (ע"פ רש"י, ומחצית השקל שז, יג). ודוקא הליכה לסוף שדהו אסורה, אך הליכה לגינתו [שבתוך התחום] מותרת, שאפשר שהולך לשם להנאתו (ריטב"א כאן, ותוס' שבת קנ, ב ד"ה ואין). ■ וכן הלכה (משנ"ב שז, א. וראה ביאה"ל שם ד"ה שמעיין).

אַמְרִינַן חַמְרָא אִרְכַּס לֵיהּ והלך לחפשו, ואף בשבת מותר להחזירו מתוך התחום, ולכן אין ניכר בהליכתו שעושה זאת עבור עירוב לשבת, ורק דבר שאסור לעשותו בשבת, כגון חרישת שדה או רחיצה במרחץ, אסור להתכונן בשבת להתעסק בו במוצאי שבת (רש"י). וכשהולך לסוף שדהו או מטייל על יד המרחץ, מאחר והוא מתעכב שם אי אפשר לומר שחמורו אבד לו ומחפשו, אבל בעירוב כיון שהוא יושב שם רק מעט וקונה שביתה, וחוזר לביתו מיד, ניתן לתלות שמחפש חמורו (מהר"ם).

עִירַב בְּרַגְלָיו בְּיוֹם רִאשׁוֹן מֶעֱרֶב בְּרַגְלָיו בְּשֵׁנִי וְכוּ', וביום השני צריך לעמוד באותו מקום שעירב בו ביום ראשון, שאז אינו צריך לערב בדיבור, כיון שכבר גילה דעתו שנוח לו בעירוב לרוח זו [אף שמפסיד אלפים אמה לצד השני]. אבל אינו יכול לערב ברגליו ביום שני לרוח אחרת, שהרי עדיין לא גילה דעתו שרוצה בשביתה זו, ואם כן עליו לערב בדיבור, שנחשב כהכנה (ע"פ רשב"א וריטב"א לעיל לח, ב). ויש סוברים, שיכול לערב ברגליו לרוח אחרת ביום שני בשתיקה (מאירי שם, וראה חיי אדם עז, ל). ■ להלכה, יש להחמיר שלא לערב ברגליו ביום שני לרוח אחרת [כדעת הרשב"א בחידושיו והריטב"א] (משנ"ב תנט, יז, ושעה"צ שם, יא. ואם ביום ראשון לא עירב כלל, לא ברגליו ולא בפת, ראה משנ"ב שם טז, ושעה"צ שם ח, שאינו יכול לערב ביום שני אפילו ברגליו, שכיון שמתחילה היה אסור ללכת מחוץ לתחום וכעת בא להתיר זאת לשבת, נראה כמכין מיום טוב לשבת).

וְרַבָּנָן, דִּילְמָא הָתָם עֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן, דחיה בעלמא היא, ופשטות דברי רבנן שצריך לערב דוקא באותה פת (רעק"א לעיל לח, א). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח תנט, ב).

מַשְׁנָה. רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהָיָה יֵרֵא שֶׁמָּא תִּתְעַבֵּר וְכוּ', משנתנו עוסקת בזמן שהיה החודש נקבע על פי הראיה בבית דין הגדול שבירושלים, כך שמפאת המרחק בכל מקום מלבד ירושלים לא היו יכולים לדעת אם אלול חסר ונקבע ראש השנה ביום שלשים, או שמא עיברו את החודש ונקבע ראש השנה ביום שלשים ואחד, ונמצא שהיו צריכים לעשות שני ימים טובים מספק (דקדוקי סופרים ושיירי קרבן, המבארים שתיבות 'בגולה קמיירי' שכתב רש"י, טעות סופר הוא).

וְכֵן בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בָּרִאשׁוֹן תֹּאכַל בַּשֵּׁנִי, ואף שבבין השמשות היתה אסורה מספק שמא עדיין יום ראשון הוא, אין אומרים בזה 'מיגו דאיתקצאי בין השמשות איתקצאי לכולי יומא', שהוא נאמר רק באיסור שנאסר מחמת קדושת יום הבא, אבל לא כמו כאן שנאסר מחמת היום שעבר (תוס' סוכה י, ב ד"ה עד וביצה ד, א ד"ה נימא, וראה ריטב"א להלן ע"ב, בתי' שני).

הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, אבל יחיד אינו אומר נוסח זה, משום שהזכרה בתנאי איננה הזכרה גמורה, והקלו כן רק בחזרת התפילה (אהל משה [לרא"מ הורביץ] סג, בתי' ראשון). או משום שיחיד יכול להזכיר ראש חודש ללא תנאי, ולחזור לתחילת הברכה ולאומרה שנית ללא הזכרת ראש חודש, ויוצא ממה נפשך. אבל בציבור אי אפשר לעשות כן, משום שהשומע עלול לסבור ששליח הציבור טעה מתחילה, ובאמת אינו ראש חודש היום, ולכן חזר (שם בתי' שלישי. ומציין שלדעתו תי' זה הוא היותר נכון).

הַחֲלִיצֵנוּ, זרזנו, כמאמר הכתוב (במדבר לב, יז) 'נחלץ חושים' (רש"י). או חזקנו ואמצנו (רבינו יהונתן). או הצילנו ומלטנו, כמאמר הכתוב (תהלים קמ, ב) 'חלצני ה' מאדם רע' (רע"ב). ובשאר ראשי חדשים מזכירים בתפילת 'יעלה ויבוא' רק 'זכרנו', כלשון הכתוב (במדבר י, י) 'ובראשי חדשיכם... והיו לכם לזכרון', אך בראש השנה שמבקשים בלשון זכירה מצד ראש השנה עבור כל השנה, מוכרחים לומר לשון מיוחדת עבור חודש תשרי בראש חודש שלו (מרומי שדה).

אִם הַיּוֹם אִם לְמָחָר, ולהלן (מ, א) מובאת דעת רבי דוסא בברייתא, שבכל ראש חודש יש להתנות כן. וטעם הדבר, שכיון שאומר 'החליצנו את יום ראש החודש הזה', אם אינו ראש חודש נראה שקרן בתפלתו (רבינו יהונתן; מאירי).

ורק לענין הזכרת ראש חודש סובר רבי דוסא שצריך להתנות, אבל לענין הזכרת ראש השנה עצמו מודה לחכמים שאינו עושה תנאי, כיון שהדבר עלול להביא לזלזול ביום טוב של ראש השנה [וכטעמם של חכמים המבואר להלן בגמ'] (פורת יוסף).

וּלְמָחָר הוּא אוֹמֵר אִם הַיּוֹם אִם אֶמֶשׁ, ואין זו צעקה לשעבר (קושיית הרש"ש), אלא הכוונה שאף אם אמש נגזר עלינו חלילה דבר רע, החליצנו היום (גפי אש), או שהכוונה שאם ראש השנה היה אמש, כבר התפללנו אמש (אור החמה).

גְּמָרָא. רַבִּי יוֹסֵי הִיא, ושנאוהו במשנה בלשון 'חכמים', לפי שהלכה כמותו (ריטב"א).

לא יטייל אדם על פתח מדינה כדי שיכנס למרחץ מיד [הוה] הדר ביה ולא היא שמיע ליה ולא הדר ביה התם מוכחא מילתא הכא לאו מוכחא מילתא היא אי צורבא מרבנן הוא אמרי' שמעתא משכתיה ואי עם הארץ הוא אמרי' חמרא אירכס ליה. גופא אמר רב יהודה [א] עירב ברגליו ביום ראשון מערב ברגליו בשני עירב בפת ביום ראשון מערב בפת ביום שני עירב בפת בראשון מערב ברגליו בשני עירב ברגליו בראשון אין מערב בפת בשני שאין מערבין בתחלה בפת עירב בפת ביום ראשון מערב בפת ביום שני אמר שמואל [ב] ובאותה הפת אמר רב אשי דיקא נמי מתני'[א] דקתני [ה] כיצד הוא עושה מוליכו בראשון ומחשיך עליו ונוטלו ובא לו בשני מחשיך עליו ואוכלו ובא לו ורבנן דילמא התם [ג] עצה טובה קמ"ל: **מתני'** ר' יהודה אומר ראש השנה שהיה ירא שמא תתעבר מערב אדם שני עירובין ואומר (א) עירובי בראשון[ב] למזרח ובשני למערב בראשון למערב ובשני למזרח עירובי בראשון ובשני כבני עירי עירובי בשני ובראשון כבני עירי [ג] ולא הודו לו חכמים [ו] ועוד אמר ר' יהודה מתנה אדם על הכלכלה ביו"ט ראשון ואוכלה בשני וכן ביצה שנולדה בראשון תאכל בשני ולא הודו לו חכמים ר' דוסא בן הרכינס אומר העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה אומר החליצנו ה' אלהינו את יום[ג] ראש החדש הזה אם היום אם למחר ולמחר הוא אומר אם היום אם אמש ולא הודו לו חכמים: **גמ'** מאן לא הודו לו אמר רב ר' יוסי היא דתניא [ד] מודים חכמים לר"א בר"ה שהיה ירא שמא תתעבר מערב אדם שני עירובין ואומר עירובי בראשון למזרח ובשני למערב בראשון למערב ובשני למזרח עירובי בראשון ובשני כבני עירי עירובי בשני ובראשון כבני עירי ר' יוסי אוסר אמר להן ר' יוסי אי אתם מודים [ה] שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש

ורבנן

לא יטייל אדם. בשבת או ביו"ט סמוך לחשיכה עד פתח מדינה כדי להתקרב למרחץ להיות מזומן ליכנס כשתחשך מיד, אלמא אף על גב דהילוך גרידא עביד ולא אמר מידי אסור, וגבי עירוב אי בדיבורא הוה אסור משום הכנה בשתיקותא נמי הוה אסור: **מוכחא מילתא.** דמאי בעי בשדהו אם לא לידע מה היא צריכה, ורחמנא אמר ממצוא חפצך וגו'[ו] (ישעיה נח), וכן בפתח המדינה, אבל חוץ לעיר עד התחום לא מוכחא מילתא דלערובי לצורך מחר קאזיל, ולא מסקי אינשי אדעתייהו, אלא אי צורבא מרבנן הוא אמרינן שמעתא משכתיה שמהרהר בה ואין דעתו עליו: **חמרא אירכס ליה.** ואזיל לעיוני, דאפילו בשבת מותר להשיבו מתוך התחום לביתו[ו], אבל מידי דאסיר ליה למיעבד בשבת אסיר ליה לזמוני נפשיה להוא מידי: **עירב בפת בראשון.** ונאכל עירובו, מערב ברגליו בשני: **שאין מערבין בתחילה בפת.** מי"ט לשבת משום הכנה, דקרי ליה השתא שם עירוב: **דיקא נמי.**[ד] דבאותה פת דקרא עליה שם מאתמול והשתא קא שתיק, אבל לא בפת אחרת דבעי למיקרי שם עירוב השתא: **ורבנן.** אביי ורבה בר חנן דקא מתמהי לעיל אהכנה דרבה, ולא ילפי מהא מתני' דדיקא כוותיה דמשמע בפת אחרת לא אלמא הכנה היא: **אמרי לך.** דילמא מתני' עצה טובה קמ"ל הא דקתני נוטלו ובא לו שלא יאבד ויפסיד פתו ויטרח באחרת, ולעולם אי בעי מערב באחרת, ודקתני אין עירוב לשני בקייה קמייתא קאמר אי לא הדר מערב: **מתני' שמא תתעבר.** בגולה קיימי[ה], שמא יעשו ב"ד הגדול אלול מעובר ויהיו שני ימים טובים, והוא צריך לילך בראשון לצד אחד ובשני לצד אחר: **מערב שני עירובין.** ומניחן בעי"ט זה לכאן וזה לכאן, ואומר כו' כדלעיל: **ולא הודו לו חכמים.** דקסברי קדושה אחת הן: **מתנה אדם על הכלכלה.** של טבל בי"ט ראשון של ר"ה, ואומר אם היום חול תהא זו תרומה על אלו ואם היום קדש אין בדברי כלום, דאין מגביהין תרומה בי"ט דשבות דרבנן היא במסכת ביצה[ס], ולמחר אומר אם אתמול קדש והיום חול תהא זו שאמרתי אתמול תרומה על אלו ואם היום קדש ואתמול חול כבר היא תרומה מאתמול, ואוכל כלכלה המתוקנת ומשייר התרומה: **ולא הודו לו חכמים.** דסברי דתרוייהו קדושה אחת היא ואין מגביהין בהן תרומה: **החליצנו.** זרזנו והחליצנו[ו], כמו נחלץ חושים (במדבר לב): **אם היום אם מחר.** אם היום הוא החליצנו היום, ואם מחר מחר: **ולא הודו לו חכמים.** בגמ'[ט] מפרש אי אתנאה קאי וקא סברי לאו ספק הוא אלא יום ראשון הוא ראש חדש, או אזכרון קאי וקסברי דאין מזכירין של ר"ה בראש השנה: **גמ' מודים חכמים.** אע"ג דפליגי עליה דר"א בשבת ויו"ט[י] הכא מודו דב' ימים טובים של ר"ה ב' קדושות הן, דחד מינייהו חול, ומשום ספיקא דלא ידעינן אי עברוהו ב"ד וקדשו ירחא ביום ל"א והוה ליה ראשון חול או ביום ל' נקבע והוי שני חול הוא דעבדי להו: **ור' יוסי אוסר.** דקסבר לאו משום ספיקא דשמא באו עדים ביום ל' ספק ביום ל"א לחודיה איתקון, אלא אף משום שמא באו עדים מן המנחה ולמעלה איתקון דתרוייהו קדישי, דאמור רבנן שהיו מלפין ביום ל' של אלול שמא יבאו עדים שנראית הלבנה בו ויקדשו ב"ד את החדש היום ונוהגין אותו היום קדש שמא י"ט הוא, ותניא[ס] תמיד של ר"ה שחרית קרב כהלכתו תמיד של חול ושיר של חול המתוקן ליום בהשיר שהיו הלוים אומרים במקדש ביום הראשון כו' [תמיד פ"ז מ"ד], ובתמיד של בין הערבים אומר שיר אחר הסירותי מסבל שכמו כדאמרינן בפרק בתרא של ר"ה (ד' ל:), ואם באו עדים אחר תמיד של בין הערבים שכבר קרב בשיר של חול תיקנו שיהיו מקדשין החדש מחר ומיום המחרת מונין קביעתו כדי לומר שיר הראוי לי"ט, ומ"מ גמר יום שלשים נוהגין קדש כתחלתו, שכך תקנו שיהו נוהגין אותו היום קדש ואפילו גמרו של יום, ואע"פ שיודעין שידחה ליום המחרת, ולמחר קדש, והרחוקים מב"ד דנוהגין שני ימים טובים לאו משום ספק נראית לבנה ביום ל' והוי שני חול ספק ביום ל"א והוי ראשון חול קא עבדי, אלא משום שמא באו עדים אחר תמיד של בין הערבים ונהגו ב"ד שניהן קדש קא עבדי, אלמא שניהן קדש: **אי אתם מודים כו'.** כדפרישית, אלמא אנן דרחקינן מב"ד מספקא לן דילמא הכי הוה ותרוייהו קדש:

ורבנן

וכן ביצה שנולדה ביום ראשון. פי' לא הודו לו שתאכל אפילו בשני דקדושה אחת היא ובריש ביצה (דף ג.) דפריך למאן דגזר ביצה משום משקין שזבו קשה דר' יהודה דהכא אדרבי יהודה דפ' חבית (שבת קמג.) דתנן ר' יהודה אומר אם לאוכלין היוצא מהן מותר ומשני אמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה צריך לומר ההיא דחבית מחליף דהך דהכא אם היה מחליף לא היה מרויח כלום דרבנן מחמירי טפי והא דאמר רבי יוחנן בפ' חבית (דף קמג:) הלכה כר' יהודה היינו לפי מה שהיתה המשנה שנויה כדאמר בהגוזל עצים (ב"ק ד' צו:) ולמאי דאפכיתו ותניתו הלכה כר"מ ובלאו הכי אין סברא להפוך כאן כל הסוגיות ואין להאריך[ו]: **מודים** חכמים לר' אליעזר. תימה דסברת חכמים הפוכה ממה דקי"ל כרב דפסיק לעיל[מ] כד' זקנים דשבת וי"ט ב' קדושות הן וב' ימים טובים של ר"ה קי"ל נמי כוותיה דנולדה בזה אסורה בזה[ו] והיינו אפכא מסברת חכמים: **אי אתם** מודים לי שאם באו עדים כו'. תימה לרבה דאמר בפ"ק דביצה (דף ה.) מתקנת רבן יוחנן בן זכאי שהתקין שיהו מקבלין עדות החדש כל היום כולו ביצה שריא וכי לא נחלקו ר' יוסי ור' יהודה אלא בזמן שבהמ"ק קיים ולא לדורות וי"ל דנפקא מינה אף על גב דפליגי בא"י בזמן שבהמ"ק קיים כדמשמע לישנא דקתני שהיה ירא שמא תתעבר מ"מ נפקא מינה פלוגתייהו גבי לאחר חורבן לבני בבל דהא דקאמר רבה מתקנת ריב"ז ביצה שריא היינו דוקא לבני א"י כדקתני התם בהדיא הא לן והא להו לפי שיש להם היכרא שנשתנה להן המנהג אחר חורבן שהיו מקבלים עדות כל היום אבל לבני בבל שלא נשתנה להם המנהג דלעולם עושין ב' ימים ביצה אסורה דכמו שבזמן שבהמ"ק קיים היה נחשב להם ב' ימים קדושה אחת הוא הדין לאחר חורבן דאין ניכר להם שום שינוי בין קודם חורבן בין לאחר חורבן והא דקאמר לקמן[ם] וכן היה רבי יוסי אוסר בשני ימים טובים של גליות ומפרש רבא דה"ק וכן היה רבי יוסי אוסר בשני ימים טובים של ר"ה בגולה לאו היינו אליבא דרבה דלדידיה עיקר פלוגתייהו בהכי אלא רבא לטעמיה דאמר פ"ק דביצה (דף ה:) אף מתקנת ריב"ז ואילך ביצה אסורה דמי לא מודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה פירוש סמוך לחשיכה כל כך שאין שהות ביום כדי לקבל עדות שנוהגין היום קדש ולמחר קדש שאע"פ[ז] שיודעין שלא יקדשוהו היום אלמא קדושה אחת היא שאע"פ שבטלה תקנתא ראשונה אחר חורבן שהיו מקבלין עדות החדש כל היום מסתמא לא בטלה לגמרי דבסמוך לחשיכה אין פנאי לקבל עדות ונוהגין אותו היום קדש כו' ורש"י ורבינו חננאל פירשו שם כל אחד ואחד לפי שיטת גירסתו ול"נ

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל לח. ע"ש], ב) [כתובות פא: לז. גיטין כב: ב"ב כט: כט. קיא. קס: חולין קלו:], ג) ביצה ג., ד) תוספתא פ"ד, ה) ביצה ה:, ו) שבת דף קיג., ז) עי' שבת נג: קנא. (בתוס' שם), ח) דף לז:, ט) דף מ., י) לעיל לח., כ) ר"ה לו., ל) [וע"ע תוס' ביצה ג. ד"ה ר' יוחנן], מ) דף לח:, נ) ביצה דף ד:, ס) ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) במשנה ואומר אם עירובי כל"ל וכן בגמ':

משנת ראשונים

הדר ביה. הוה הדר ביה ממאי דקאמר לעיל דכשנוטל ומחשיך עליו משום הכי מותר משום דלא בעי אמירה ואע"ג דבאמירה חשיבא הכנה בשתיקה שרי, דאלמא במילתא כי הא אע"ג דאסירא באמירה דמחזי כמכין אשתרי בשתיקה, ואילו בהא מתניתא אסרינן בשתיקה מאי דאסיר באמירה. [הריטב"א]

התם מוכחא מילתא. מיגרא מילתא דאינו מטייל אלא ליכנס למרחץ מיד אחר השבת שעל פתח מדינה רגילים להיות מרחצאות, כדאמרי' בפ"ק דמגילה (דף ו:) ה' מאות מעלות עשן חורן לחומה. [תוספות, שבת קנ:]

מוכחא מילתא דלצורך מחר אזיל. ושמעינן מינה שלא אסרו אלא ללכת לסוף שדהו, אבל ללכת לגנו שיש לו בתוך התחום מותר דמימר אמרי שהולך להתעדן שם, וכדכתיבנא בפרק חבית לדעת רי"ו ז"ל. [הריטב"א]

אי צורבא מרבנן הוא. צורבא מרבנן הוא כמו צרבת השחין, דבר חם המתחמם באשה של תורה האי צורבא מרבנן דרתח אורייתיה קא מרתחא ליה, שנאמר הלא כה דברי כאש. ד"א צורבא מרבנן קשה, בערבי קורין לחשים הקשות חנטא צריבא. [תשובות הגאונים שערי תשובה סימן פד]

לשון צורבא פי' דנגמר כל צורתו ונתמלא תורה. כדאמרינן פ"ק דביצה (ז.) הני ביעי דצריבו פי' שנגמרו ומעלו טפי משאר ביעי. [שו"ת מהר"י מברונא סימן קב]

אמר שמואל ובאותה הפת. ואע"ג דאמר אין מערבין בתחלה בפת סד"א ה"מ היכא דלא עירב בפת בראשון, והמי לי האי בא לפרש שמואל לדברי רב יהודה תלמידו. [תוספות הרא"ש]

מאן לא הודו לו אמר רב ר' יוסי היא. ושנאתה במשנה בלשון חכמים לפי שהלכה כמותו והוא דברייתא פריש דר' יוסי היא. [הריטב"א]

עין משפט נר מצוה

צה א ב מיי' פ"ח מהל' עירובין הלכה ט טוש"ע א"ח סי' תטז סעיף ב:

צו ג מיי' שם הלכה ה וטוש"ע א"ח שם ס"א:

רבינו חננאל

למיקנא מקום הא דתניא לא יטייל אדם בתוך שדהו לידע מה היא צריכה וכיוצא בו לא יטייל אדם על פתח מדינה כדי שתחשך ויכנס למרחץ מיד הוה הדר ביה. ודחינן לא לעולם הוה שמיעא ליה הא מתניתא (הוה) [ולא] הדר ביה דאמר התם מוכחא מלתא דאדעתא דהכי מטייל ולפיכך אסור. אבל הכא לא מוכחא מלתא (דצורבא) [דאי צורבא] מרבנן הוא האי דאזיל ויתיב התם מאן דחזי ליה א' שמעתא משכתיה ואתא הכא לעיוניה בה. אי עם הארץ [הוא] א' חמרא אירכס ליה ואתא הכא לאהדוריה: **גופא אמר רב יהודה עירב ברגליו בראשון מערב ברגליו בשני.** עירב בפת בראשון מערב בפת בשני. עירב (ברגליו) [בפת] בראשון מערב (בפת) [ברגליו] שני. עירב (בפת) [ברגליו] בראשון אינו מערב בפת בשני לפי שאין מערבין בתחלה בפת ביום השני. עירב בפת בראשון מערב בפת בשני. **אמר שמואל ובאותו הפת.** אמר רב אשי מתני נמי דייקא שאין מערבין בשני אלא בפת שעירב בו בראשון דתנן [כיצד] הוא עושה מוליכו בראשון כו': **מתני' ר' יהודה אומר ר"ה שהיה ירא שמא תתעבר מערב ב' עירובין ואומר עירובי הראשון למזרח כו' ולא הודו לו חכמים.** ואוקימנא מאן לא הודו לו חכמים ר' יוסי דאמרינן ר' יהודה אומר לא נחלקו ר' אליעזר וחכמים בהא דתניא מודים חכמים לר' אליעזר בר"ה שהיה מתיירא שמא תתעבר שמערב ב' עירובין ואומר עירובי הראשון למזרח ושני למערב כו' ור' יוסי אוסר אמר להם ר' יוסי אי אתם מודים שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו יום קדש ולמחר קודש

הגהות וציונים

א] בכת"י ודפו"ר מתני' נמי דיקא (דק"ס), וכהלשון הרגיל בכל הש"ס: ב] [גי' ירושלמי (ורי"ף) "הראשון" "והשני" (גליון), וע' לעיל לח ע"א הגהות וציונים אות א: ג] בראש ורבינו יהונתן (ועוד ראשונים) הגירסא החליצנו ה"א ביום ראש החדש הזה (רש"ש עיי"ש): ד] בכמה דפו"ר וראשונים מעתיקים לשון רש"י ליתא תיבות "דיקא נמי" והדיבור מתחיל ובאותה הפת. דוקא דקרא עליה שם וכו' והיא הנוסחא האמתית דקאי אדשמואל (דק"ס): ה] תיבות "בגולה קמיירי" ליתא בדפו"ר (וכן ליתא ברש"י שבריף) וראשונים מעתיקי רש"י, וכ"ה ישר דאדרבה בא"י מיירי מדלא אמר ר"י אומר שני יו"ט של ר"ה מערב אדם וכו' וכדכתבו התוס' (בד"ה אי אתם) והוספה מתלמיד אחד הוא (דק"ס), ועי' ראש משביר, מרומי שדה, ממ"נ: ו] בדפו"ר זרזנו והחליצנו כה כמו וכו' (וכ"ה ברע"ב דפו"ר): ז] צ"ל אע"פ (באה"מ): ס] כ"ה נוסח הרי"ף ועיי"ש הנוסח בכל המשנה, ונראה שכוונת הב"ח להגיה את כל המשנה כנוסח הרי"ף, וכ"ה הנוסח בכמה כת"י (דק"ס עיי"ש):

ורבנן התם כי היכי דלא לזלזולי ביה: ועוד א"ר יהודה וכו': וצריכא דאי אשמעינן (א) ר"ה בהא קאמר ר' יהודה משום דלא קעביד מידי אבל כלכלה דמיחזי כמתקן טיבלא אימא מודה להו לרבנן ואי אשמעינן הני תרתי משום דליכא למיגזר עלייהו אבל ביצה דאיכא למיגזר בה א) משום פירות הנושרין ב) ומשום משקין שזבו אימא מודה להו לרבנן צריכא: תניא כיצד א"ר יהודה מתנה אדם על הכלכלה ביו"ט ראשון ואוכלה בשני א היו לפניו שתי כלכלות של טבל אומר אם היום חול ולמחר קדש תהא זו תרומה על זו ואם היום קדש ולמחר חול אין בדברי כלום וקורא עליה שם ומניחה ולמחר הוא אומר אם היום חול תהא זו תרומה על זו ואם היום קדש אין בדברי כלום וקורא עליה שם ואוכלה ר' יוסי אוסר וכן היה ר' יוסי אוסר בשני ימים טובים של גליות. ההוא בר טביא דאתא לבי ריש גלותא דאתציד ביו"ט ראשון של גליות ואשתחיט ביו"ט שני ב ר"נ ורב חסדא אכלו רב ששת לא אכל אמר ר"נ מאי אעביד ליה לרב ששת דלא אכיל בישרא דטביא א"ל רב ששת והיכי איכול דתני איסי ואמרי לה איסי תני וכן היה ר' יוסי אוסר בשני ימים טובים של גליות אמר רבא ומאי קושיא דילמא ה"ק וכן היה ר' יוסי אוסר בשני יו"ט של ר"ה בגולה א"ה של גליות בגולה מיבעי ליה (ג) א"ר אסי ומאי קושיא דילמא הכי קאמר וכן היה ר' יוסי עושה איסור שני ימים טובים של גליות כשני ימים טובים של ראש השנה לרבנן דשרו ה אשכחיה רב ששת לרבה בר שמואל אמר ליה תני מר מידי בקדושות אמר ליה תנינא מודה רבי יוסי בשני ימים טובים של גליות אמר ליה ג) אי משכחת להו לא תימא להו ולא מידי אמר רב אשי לדידי אמר לי אמימר ההוא בר טביא לאו איתצודי איתציד אלא

ורבנן. אמרי לך התם נמי כיון דנלחה ליום המחרת הוי ראשון חול ולא הוי קודש אלא חד, והאי דתקון לגמור היום בקדושה כי היכי דלא לזלזולי ביום ל' של שנה האחרת, דאי שריית להו לעשות בו מלאכה מן המנחה ולמעלה כשיודעין שילחה אתו למיעבד ביה נמי קודם המנחה, ושמא יבאו עדים קודם המנחה ויהא היום קדש ונמלא שעשו מלאכה בי"ט: וצריכי. לרבי יהודה לאורויי דב' קדושות הן בהנך תלת מילי לענין עירוב וכלכלה וביצה: הכי גרסינן אבל כלכלה דמיחזי כמתקן טיבלא א) אימא לא: ביצה. שנולדה בי"ט איתסר בכלל גזירת פירות הנושרין שגזרו עליהן שמא יעלה ויתלוש ד), ויש שאוסרה בכלל משקין שזבו מן הענבים שגזרו עליהן משום שמא יסחוט ד), והך פלוגתא בשמעתא קמייתא דביצה: וקורא עליה שם. בתנאי כמו שאמרנו: ולמחר הוא אומר. על אותה עצמה שתהא תרומה על חברתה: וקורא עליה שם. על אותה של תרומה: ואוכלה. לחברתה: וכן היה ר' יוסי אוסר בשני ימים טובים של גליות. כגון ב' ימים של פסח ועצרת וסוכות שהתורה אמרה יום אחד שבתון ובגולה עושין שני ימים מפני שרחוקין מב"ד ואין יודעין אם הוקבעו תשרי וניסן ביום שלשים או ביום ל"א, ואף על גב דמשום ספק וחד מינייהו חול אפ"ה מחמיר בהו ר' יוסי, והנך דר"ה לא קרי להו של גליות מפני שאף בירושלים פעמים היו נעשין ב' ימים, וכגון שבאו עדים מן המנחה ולמעלה: בר טביא. צבי: דאיתציד בי"ט ראשון של גליות. ועל ידי נכרים: רב נחמן ורב חסדא אכלו. ממה נפשך אי אתמול חול הרי מותר, ואי אתמול קודש הרי היום חול והרי המתינו בכדי שיעשה: לא אכל. משום דקא סבר קדושה אחת היא: דתני איסי. בניחותא: ואמרי לה איסי תני. ובלשון תימה, כלומר איסי תני כו' והנא איכול: ומאי קושיא. דילמא הך סיפא נמי אראש השנה קאי, והכי קאמר וכן היה רבי יוסי אוסר בר"ה בגולה כל ראשי שנים כאותו שהיו עושים בירושלים כשבאים העדים מן המנחה ולמעלה: של גליות. משמע בהני שאין נעשים שנים אלא בגולה: אמר רב אסי ומאי קושיא דילמא. האי אוסר ה"ק וכן היה ר' יוסי עושה איסור שני ימים טובים של גליות קל כאיסור שני ימים של ר"ה לרבנן דפליגי עליו ואמרי מותר, כדתניא לעיל מודים חכמים לרבי אליעזר, ומוטב לתרוצי הכי מילתיה ולא נוקי שבשתא בר' יוסי, דקי"ל ר' יוסי נמוקו עמו ה), והאי תומרא בלא טעמא הוא: תנינא מודה ר"י בשני ימים טובים של גליות. דב' קדושות הן: אי משכחת להו. לרב נחמן ורב חסדא: לא תימא להו. להאי מילתא, דמיכספי לי על דלא אכלית מיניה: פסק. ושמעינן מדרב נחמן ורב חסדא ומדרבה בר שמואל ומדרב ששת להדר ביה, ומדרבא ז) לאמר במסכת

ול"נ וא"ת נהרדעי דאמרי התם ח) ביצה מותרת דלא חיישינן דילמא עברוה לאלול כמאן סברוה דלר' יהודה אפילו אי עברוה לא הוי קדושה אחת ואי כרבי יוסי הא קאסר הכא וי"ל דנהרדעי סברי דלעולם בבבל ביצה שריא אפילו בתקנה ראשונה דדוקא במקום ב"ד אי עברוה לאלול חשיב קדושה אחת אבל שלא במקום ב"ד דעבדי לעולם שני ימים הוו שתי קדושות דאזלינן בתר רוב שנים שאינן מעוברות כדאמרינן במס' ר"ה (דף כא.) לענין יום הכפורים שאין עושין אלא יום אחד ואף על גב דרבי יוסי סבר אפילו בבבל קדושה אחת הוו כדאמר ומודה רבי יוסי בשני ימים טובים של גליות משמע דבשני ימים טובים של ר"ה הוו קדושה אחת נהרדעי לא סבירא להו בהא כרבי יוסי: אי משכחת להו לא תימא להו. רש"י פסק דבדבר הנילוד או הנלקט ביו"ט ראשון של גליות דממתין בי"ט שני בכדי שיעשו ושרי דודאי קי"ל בשני י"ט של גליות דשתי קדושות הן כדמוכח הכא ובפרק קמא דביצה (ד' ד:) נמי פסקינן נולדה בזה מותרת בזה אלמא דשתי קדושות הן והא דפסיק רב פפא הלכתא בריש אין צדין (שם ד' כד:) דנכרי שהביא דורון לישראל כו' ולערב ד) בכדי שיעשו פי' בקונטרס דהיינו לערב די"ט ראשון ומותר ממה נפשך דאי יום ראשון קדש יום שני חול דהא שרינן ביצה ואבי הנילוד בי"ט ראשון לאוכלו בי"ט שני ולקמן ט) נמי גבי הנהו [בני] גננא דשרי להו רבינא לאורתא לאורותי ביה לאלתר אלמא קסבר דכי בעינן בכדי שיעשו היינו מי"ט ראשון דטעם בכדי שיעשו מפרש הקונטרס באין צדין (שם ד' כד:) כדי שלא יהנה ממלאכת י"ט ולפי טעם זה ודאי יש להתיר לעי"ט ראשון בכדי שיעשו דמה נפשך לא יהנה ממלאכת יו"ט כלפי' ולפי זה נמי אין צריך להמתין כשיעור שילך וילוד ויביא ויתלוש ויביא אלא שיעור תלישה לבד שהוא ברגע אחד קטן דאז לא יהנה ממלאכת י"ט ודוקא בדבר הנעשה בשביל ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו אבל בפירות הנושרין או שעשה הנכרי בשביל עצמו אין צריך בכדי שיעשו כדאמר בשבת בפ' שואל (ד' קנא.) אם רוב נכרים בעיר במוצאי שבת רוחץ בה מיד ומבשל בשבת דאמר בשוגג יאכל (שבת ד' לח.) אע"ג דנהנה ממלאכת שבת כיון דמילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן ובה"ג מפרש דצריך להמתין עד מוצאי יו"ט (ג) בכדי שיעשו וטעם כדי שיעשו יש לפרש משום שמא יאמר ישראל לנכרי לעשות ביום טוב כדי שיאכל לאלתר במוצאי יום טוב וזה אין שייך אלא בדבר הנעשה בשביל ישראל כדמשמע נמי בפרק שואל (שם ד' קנא.) והאיא בר טביא מיירי באיתליד מאליו על ידי שהיו מצודות פרושות מערב יום טוב ולא נכרי שהביא דורון לישראל הוה ורבינא דשרי לאורותי ביה לאלתר שמא לית ביצה (ד' יז.) מניח אדם עירובי תבשילין ועירובי תחומין מי"ט לחבירו ומתנה, ומדרב דאמר במסכת ביצה (ד' ד:) בב' ימים טובים של גליות ביצה שנולדה בזה מותרת בזה וקבעינן הלכתא כוותיה, דדבר הנילוד או הנלקט מן המחובר ביום טוב הראשון של גליות ממתין לערב בכדי שיעשו ומותר, דמכולהו שמעינן דאחד מהן חול, דאי מספקא לן בקדושה אחת אמאי מישתרי בהו ביצה, ואי משום דביצה איסורא דרבנן היא הא לא אישתרי בשני ימים טובים של ר"ה, ועוד קי"ל במסכת ביצה (ד' ד.) דספיקא דרבנן בדבר שיש לו מתירין אסור, ועוד נילת צבי מלאכה דאורייתא היא ושרייא, ובהלכות גדולות אסר, ויליף טעמא מדקבע רב פפא הילכתא י) נכרי שהביא דורון לישראל כו' ומוקי דהאי לערב אסורין בכדי שיעשו לערב של מוצאי יום טוב שני קאמר דליהוי ראוי לעשות קאמר, ובעיני נראה שאינו כן אלא כדפסם ואמר לערב פסם, אי ביום טוב ראשון הביאו ימתין לערב בכדי שיעשו ואוכלו, ולפיכך צריך להמתין דשמא היה היום קדש ולמחר חול ובעי המתנה בכדי שיעשו, ואי הוה איפכא כל שכן דאף בלא המתנה היו מותרין, ואי ביום שני הביאום ימתין לערב בכדי שיעשו דשמא היום קדש הוא, ותדע דעיקר מילתיה דרב פפא לערב יום טוב ראשון איתמר דאמר לקמן (דף מ.) הנהו בני גננא דגזו להו נכרים אסא ביום טוב שני לאורתא שרא להו רבינא ז) לאורותי לאלתר, אלמא קסבר כי בעינן בכדי שיעשו ביום טוב ראשון, דהא קים לן בקביעא דירחא דראשון עיקר והא דעבדינן תרי יומי משום דשלחו מתם הזהרו כו' ו), אבל יום טוב שני דקיל לא בעינן בכדי שיעשו, ומסקנא קבעינן הילכתא אף בי"ט שני בכדי שיעשו דלא ליתו לזלזולי ביה, ותשובת הגאון יש בידי כן. ע"כ פסק: לאו איתצודי איתציד. דודאי פשיטא ליה לרב ששת דשרי בשני: אלא

עין משפט נר מצוה

צז א מיי' פ"ו מהלכות יום טוב הלכה יג:

צח ב מיי' פ"א מהלכות יו"ט הלכה כד סמג לאוין סה ועה טור ש"ע א"ח סי' תקטו סעיף א:

רבינו חננאל

הנה אע"ג דנתעבר החדש תרוייהו קדושה אחת היא ורבנן התם לא נהגו קדושה בו ביום אלא כי היכי דלא ליזלזלו ביה (וליכא) [אי ליכא] סהדי אמרי' אי אתון סהדי מן המנחה ולמעלה הלא חול הוא. א) השתא בחזקת חול לפיכך התקינו שיהיו לעולם אותו היום נוהגין (אותו היום) קודש: ת"ר כיצד אר"י מתנה אדם על הכלכלה של פירות ביו"ט הראשון ואוכלה בשני. היו לפניו ב' כלכלות של טבל אומר אם היום קדש אין בדברי כלום. אם חול הוא תהא זו תרומה על זו וקורא עליה שם. ואומר ור' יוסי אוסר וכן היה ר' יוסי אוסר להתנות מיו"ט לחבירו בשני ימים טובים של גליות: ההוא טביא (דאתבציר) [דאיתציד] ביום טוב הראשון של גליות ואתאי לריש גלותא ואישתחיט ביו"ט שני. רב נחמן ורב חסדא אכלו ורב ששת לא אכל אמר היכי איכול (ומתני) [דתנין] וכן היה ר' יוסי אוסר בשני יו"ט של גליות מאן פליג עליה ר' יהודה [ור"ין] ור' יוסי הלכה כר' יוסי ואתא [רבה] לפרושי דברי איסי ואמר ודלמא הכי קתני איסי וכן היה ר' יוסי אוסר להתנות מיו"ט לחבירו בב' יו"ט של ר"ה [בגולה]. אבל בב' יו"ט של גליות מודה ליה לר' יהודה ונדחו דברי רבה. ואתא רב אשי לפרושי ואמר ודלמא לא קאי ר' יוסי (בהא) [אהא] מתני' דתני ר' יהודה אלא (לרבנן פליג) [האי ארבנן דפליגי] והכי קתני וכן היה ר' יוסי עושה איסור שני י"ט של גליות כאיסור ב' יו"ט של ר"ה. ב) ולרבנן היא דפליג דשרו בכלי ולא אתברורא שפיר אשכחיה רב ששת לרב שמואל א"ל תני מר מידי בקדושות. א"ל תנינא מודה ר' יוסי לחכמים בב' ימים של

חשק שלמה על ר"ח

א) נראה דל"ל ולכן גם השתא בחזקת חול הוא לפיכך תקנו שיהיו נוהגין לעולם אותו היום קודש. ב) נראה דל"ל לרבנן דפליגי ושרו בכלכלה.

רב נסים גאון

ביצה דאיכא למיגזר בה משום פירות הנושרין ומשום משקים שזבו איתא בתחלת מסכת יום טוב:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ביצה ג:], ב) שם ג., ג) [לעיל יא: ב"ק לה:], ד) ביצה דף ג, ה) גיטין דף סז., ו) ביצה דף כד:, ז) ביצה דף ד:, ח) (דף ו.), ט) (דף מ.).

הגהות הב"ח

(א) גמ' דאי אשמעינן רישא בהא קאמר ר' יהודה: (ב) שם בגולה מיבעי ליה (אמר רב אסי) תא"מ ונ"ב ק"א אמר רב אשי: (ג) תוס' ד"ה אי משכחת וכו' עד מוצאי יו"ט שני בכדי שיעשו וכו' לאלתר במוצאי יו"ט שני וזה אין שייך:

גליון הש"ס

גמ' אשכחיה רב ששת לרבה בר שמואל. כעין זה לעיל יא ע"ב ובב"ק לה ע"ב:

הגהות וציונים

א] רש"י מגיה הנוסח שבגמרא כת"י אבל כלכלה "דדילמא אתי לתקוני" טיבלא, ועי' ריטב"א: ב] צ"ל ומדרב, וכ"ה ברש"י שבריו"ף (גליון), אלא דעיין שם ברש"י שבריו"ף לפנינו שליתא כלל ההוכחה מהא דביצה יג ע"א מניח אדם וכו' ורק מהא דרב דנולדה בזה וכו', אמנם ע"פ הגמ' שם בביצה דלהו מניח אף עירובי תחומין מיו"ט לחבירו (מש"כ לרבא שם דאוסר בעת"ח) נדצ"ל ומדרב (ועי' רש"ש), ובדפו"ר איתא ומדרבה (ועי' דק"ס בביצה שם אות ל): ג] בדפו"ר רבא, וכן שם בגמ' (גליון), אבל עי' דק"ס בגמ' שם (דשם הגי' כלפנינו גם בכת"י ודפו"ר, ורק בריו"ף שם בדפו"ר (ולא בכת"י) איתא "רבא"): ד] צ"ל כר דממתין לערב בכדי שיעשו (דבש תמר)

משנת ראשונים

אבל כלכלה דמיחזי כמתקן טיבלא. דדילמא אתי לתקוני טבלא איכא לא. פי' דאי שרית ליה ביום שני דילמא למישרי בראשון ואי עביד הכי [נמצא] דמתקן [טיבלא]. ורש"י ז"ל מוחק הגירסא דהכי גרסינן אבל כלכלה דמחזי כמאן דמתקן טבלא ואין צורך. [הריטב"א]

אבל ביצה דאיכא למיגזר בה משום פירות הנושרין. פירות הנושרין אסורין ביו"ט ונתפרש טעם אסורן בכאן מגזרה שמא יעלה ויתלוש ודבר זה פרשוהו גדולי הרבנים בפירות שהיו מחוברים ונשרו ביו"ט מן העץ, וקשה לדבריהם שהרי הן מוקצה גמור מחמת איסור תלישה וכו'. [מאירי, ביצה ב:]

פרושה רבים כשהיו מבושלות ביותר עד שהיו עומדות ליפול מאליהן שאין בהן תורת מוקצה ודעתו של אדם עליהן שמכל מקום יש בהם גזרה שמא יעלה ויתלוש, ואע"פ שאמרו עליהם בפסחים מוכן לעורבים מוכן לאדם, אין הלכה כן. [מאירי, ביצה ב:] ואם היום קדש. לא היה צריך לומר ביום ב' אם היום קדש אין בדברי כלום אלא כדי שיהיו קודש ולא יזלזל במלאכה יאמר אם היום קדש אין בדברי כלום, דסבירא ליה לר' יהודה שתי קדושות הם. [רבינו יהונתן, דף י. מדה"ר] אי הכי של גליות בגולה מיבעי ליה. דלישנא ד[...] גליות לא מיתמר אלא באותן שאינם נעשים אלא בגליות ואינם בבית הועד לעולם אלא יום אחד. [הריטב"א]

וְרַבָּנָן הָתָם כִּי הֵיכִי דְּלֹא לְזַלְזוֹלֵי בֵּיהּ - שכאשר באים עדים מן המנחה ולמעלה ומתברר שראש השנה נדחה למחרת, יום הראשון הוא אמנם חול, אך אם יתירו בו עשיית מלאכה, עלולים בני אדם לבוא ולזלזל בו בשנים אחרות, ויעשו מלאכה גם קודם המנחה, כשעדיין אפשרי שיקדשו את החודש על פיהם ויתקדש היום. ורבי יוסי סובר שמטעם זה קבעוהו חכמים את שני הימים כקדושה אחת, אולם רבנן סוברים, שכיון שעיקר הטעם כדי שלא יזלזלו בו, די בגזירה שיגמרו אותו היום בקדושה, ואין צורך לגזור שיהיו קדושה אחת (ע"פ רש"י, רבנו חננאל וחזו"א או"ח קלא, ד).

דְּמָחֵי כְּמַתֵּקֵן טָבְלָא, כן גירסת רש"י. ויש שגורס 'דדילמא אתי לתקוני טיבלא', כלומר, שאם נתיר להפריש בשני הימים על תנאי, עלול להפריש ביום הראשון ללא תנאי, ונמצא שתיקן טבל ביום טוב (ריטב"א).

מִשּׁוּם פְּרוֹת הַנּוֹשְׁרִין וְכוּ', ולדעת רבה הסובר (ביצה ב, ב) שטעם איסור ביצה שנולדה ביום טוב הוא משום הכנה [כלומר, שצריך שכל צרכי היום יהיו מוכנים מבעוד יום], וכן לדעת רב נחמן (שם ע"א) שטעם האיסור הוא משום מוקצה של נולד, החידוש במימרא זו הוא, שרבי יהודה מתיר ביצה שנולדה ביום טוב ראשון לאוכלה ביום טוב שני, ולא גוזרים שמא יבוא לאכול נולד ביום טוב (קרן אורה, ע"פ הרמב"ם בפי' המשנה).

וּמִשּׁוּם מַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ, וגזרו בביצה משום 'משקין שזבו', שאיסורם משום גזירת סחיטה, למרות שבפירות שאינם עומדים לסחיטה לא גזרו על משקים היוצאים מהם משום 'משקין שזבו', משום שביצה עומדת להיסחט מהתרנגולת והדרך לגומעה חיה [מה שאין כן שאר פירות שאינם עומדים להיסחט כלל] (תוס' שבת קמג, ב ד"ה הלכה). או משום שביצה דומה לפירות העומדים לסחיטה, שנוח לו במשקה היוצא מהם וחושש שיבוא לסוחטם, וכן ביצה נוח לו בלידתה, וגזרו לאוסרה כי היא דומה למשקין שזבו מאליהן (רשב"א ביצה ג, א).

מַתְנֶה אָדָם עַל הַכַּלְכָּלָה וְכוּ', ומפריש אף שאינו יכול לברך על ההפרשה [שהרי זה ספק אם היא חלה כעת], ואינו דומה לאילם וערום וכיוצא בהם שאינם מפרישים משום שאינם יכולים לברך [כמבואר במשנה בתרומות (א, ו)] (קושיית השפת אמת, ראה מה שתירץ), שבאילם וערום כיון שאפשר לאחרים להפריש ולברך, אמרו שלא יפרישו כדי שתהא ההפרשה בשלימות עם ברכה, אבל כאן שמחמת הספק אין אדם שיכול לברך על הפרשה זו, יפריש ללא ברכה (לפלגות ראובן ח"ז. וראה מעדני ארץ תרומות ד, ד).

הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי כַּלְכָּלוֹת וְכוּ', ומכאן ראיה שמשום 'מתקן' אסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב אפילו בדיבור לחוד ללא הפרשה בפועל, שהרי כאן מדובר שהיו לפניו שתי כלכלות ואינו צריך להפריש בפועל, והיה די בדיבור שתהא כלכלה אחת תרומה על חברתה, ואף על פי כן אינו תורם (תוס' רי"ד שבת קמב, א).

וְאִם הָיוֹם קֹדֶשׁ אֵין בְּדָבָרֵי כֻלּוֹם, הטעם שאומר כן, כדי שיתן לב לכך שהיום קודש, ולא יבוא לעשות בו מלאכה (רבינו יהונתן).

הָהוּא בַּר טַבְיָא דַּאֲתָא לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא וְכוּ', שניצוד על ידי נכרים, ונכרי שעשה מלאכה עבור ישראל ביום טוב, אסור מדרבנן לישראל ליהנות ממנה, לא רק באותו היום ומשום מוקצה, אלא גם במוצאי היום עד לאחר שיעבור שיעור 'בכדי שיעשו' [כלומר, זמן שמספיק לישראל לעשות את המלאכה בהיתר] (כמבואר בביצה כד, ב). ואם עשאה ביום טוב ראשון של גלויות, אין צריך להמתין עד 'בכדי שיעשו' במוצאי היום השני, כי מה שצריך להמתין 'בכדי שיעשו' הוא כדי שלא יהנה ממלאכה שנעשתה ביום טוב, וכיון ששני ימים טובים של גלויות דינם כספק, ויום אחד קודש והשני חול, הרי ממה נפשך מותר ליהנות היממה ביום השני, ולכן הצבי שניצוד ביום הראשון הותר באכילה כבר במוצאי היום הראשון בכדי שיעשו (ע"פ רש"י כאן, ובביצה כד, ב בשֵׁם רבנו גרשום ורבנו קלונימוס, ותוס' כאן ושָׁם בביאור שיטתם, ורמב"ן ורשב"א כאן ושָׁם, ועוד).

ויש סוברים, שצריך להמתין עד 'בכדי שיעשו' במוצאי היום השני, כי לדעתם מה שצריך להמתין 'בכדי שיעשו', אינו כדי שלא יהנה ממלאכה שנעשתה ביום טוב, אלא הוא מחשש שמא יאמר ישראל לנכרי לעשות לו מלאכה ביום טוב כדי שיאכל לאלתר במוצאי היום השני. ומה שהותר כאן הצבי כבר במוצאי היום הראשון, משום שניצוד מאליו על ידי מצודות שנפרסו בערב יום טוב, ולא על ידי נכרי (ע"פ רש"י ותוס' כאן ובביצה שם בשֵׁם בה"ג, ורבנו יצחק הלוי; ראֹ"ש ביצה ג, ב בשֵׁם ר"ת, ועוד). ■ **להלכה**, שיעור 'בכדי שיעשו' הוא עד מוצאי היום הראשון [כדעת רש"י וסיעתו] (שו"ע או"ח תקטו, א). ויש מחמירים, שהוא עד מוצאי היום השני [כדעת הבה"ג וסיעתו] (רמ"א שם. וראה שם ובמשנ"ב ובביאה"ל כמה נפק"מ בין הטעמים, ומתי יש להקל כדעת רש"י וסיעתו, ופרטים נוספים).

דְּאִתְּצִיד, וצידת צבי היא מלאכה האסורה מדאורייתא אף ביום טוב (רש"י ד"ה פסק). ואמנם מלאכות שהן לצורך אוכל נפש מותר לעשותן ביום טוב, אולם צידה אסורה משום שאפשר לעשותה מאתמול [מה שאין כן שחיטה שאם יקדים וישחט בערב יום טוב, שמא עד מחר יסריח] (רש"י ביצה כג, ב). ויש סוברים, שלצורך אוכל נפש מותר לעשות מלאכה אפילו אם אפשר לעשותה מאתמול, וטעם איסור צידה ביום טוב הוא משום שדומה לקצירה, וקצירה היא מלאכה האסורה ביום טוב [כמו שדרשו בירושלמי, שרק המלאכות מלישה ואילך מותרות] (תוס' שם ד"ה אין צדין, ושם ג, א ד"ה גזרה). ויש סובר, שטעם איסור צידה הוא כדי שלא ילך בחורשות ויצוד, ונמצא בטל משמחת יום טוב (רשב"א שבת צה, א, בתי' שני).

דְּיִלְמָא הָכִי קָאָמַר וְכֵן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּגּוֹלָה - ואמנם כבר אמר כן לגבי ראש השנה בארץ ישראל, אולם היה מקום לומר שדוקא בארץ ישראל הם נקדושה אחת, כיון שבזמן המקדש מעולם לא עשו בה שני ימים טובים מחמת ספק, אלא מתקנת חכמים בתורת ודאי [ראה לעיל (סוף ע"א)]. ואף שבכל מקום אחר חוץ ממקום בית דין הגדול לא ידעו מתי נתקדש החודש, מכל מקום כל ארץ ישראל דינה לענין זה כמקום הועד [-בית דין הגדול שקידשו את החודש], כיון שכולה רואיה שיקדשו בה את החודש. מה שאין כן בגולה, שגם בזמן המקדש לא היו יודעים מתי קידשו את החודש והיו עושים שני ימים מספק, יתכן שגם שני ימי ראש השנה הם שתי קדושות כשאר ימים טובים של גלויות. ולכן הוצרך רבי יוסי להשמיענו, שגם בגולה הם נקדושה אחת, כיון שעשו שני ימים לא רק מחמת הספק מתי נקבע החודש, אלא גם מחמת הספק שמא בירושלים באו העדים מן המנחה ולמעלה ועשו שני ימים והיא קדושה אחת, ולכן לעולם דינם נקדושה אחת וביצה שנולדה בראשון אסורה בשני (רשב"א; ריטב"א).

אִי מְשַׁכַּחַת לְהוּ לֹא תֵּימָא לְהוּ וְלֹא מִידִּי - שאם ימצא את רב נחמן ורב חסדא, אל יאמר להם ברייתא זו, כדי שלא יביישוהו על שלא אכל עמהם מן הצבי (רש"י; ספר הנר). או שאם ימצא את בי ריש גלותא, אל יאמר להם כלום, כדי שלא יתבייש מהם שלא אכל ממאכלם (ריטב"א. וראה לעיל יא, ב).

אֶלָּא מֵחוּץ לַתְּחוּם, ואיסור תחומין לא הותר ביום טוב לצורך אוכל נפש, משום שאינו 'מלאכה' אלא איסור בפני עצמו, והתורה התירה לצורך אוכל נפש רק מה שאיסורו משום 'מלאכה' [וכפי שאמר הכתוב 'כל מלאכה לא יעשה בהם, אך אשר יאכל לכל נפש' וגו'] (חתם סופר או"ח קמט ד"ה מ"ש מהרש"א; קובץ שיעורים פסחים כג. וראה מהרש"א כתובות ז, א, ורעק"א פסחים צג, ב).

הַבָּא בְּשָׁבִיל יִשְׂרָאֵל זֶה מוּתָּר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר, שכיון שלא נעשתה מלאכה בגוף החפץ, לא החמירו בו אלא למי שהנכרי הביא בשבילו, אבל בשאר איסורים שהמלאכה נעשית בגוף החפץ, אסור אף לישראל אחר (תוס' ביצה כד, ב ד"ה ולערב; מהרש"א שם כה, א, בדעת רש"י ד"ה חוץ. וראה תוס' כאן סוף ד"ה אי), ויש סוברי, שהקלו באיסור תחומין משום שהוא מדרבנן (רש"י ביצה שם, תוס' שבת קכב, א ד"ה ואם), אמנם אף אם הביא מחוץ לי"ב מיל – שיש דעות שאיסורו מדאורייתא – לא החמירו לאסור לכל ישראל, משום שהוא איסור שאינו שוה בכל, שלישראל אחד הוא חוץ לתחום, ולישראל אחר הוא תוך התחום (ר"ן ביצה יג, ב מדפי הרי"ף, ע"פ הרמב"ן במלחמות שם), או משום שאינו מפורש בתורה (תרומת הדשן פג, ים של שלמה ביצה ג, ח. וראה מש"כ לעיל לז, ב ד"ה מאן).

■ להלכה, נכרי שהביא עבור ישראל מחוץ לתחום, ואפילו חוץ לי"ב מיל, וכן אם עשה שאר מלאכות דרבנן עבורו, מותר לישראל אחר ליהנות מהן [כדעת תוס' בשבת והר"ן בביצה] (שו"ע או"ח שכה ח ו-י, ומשנ"ב שם, מא, ושעה"צ שם, מג ו-מח).

כָּל דְּאָתֵי לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא אַדַּעְתָּא דְּכֻלְּהוּ רַבָּנַן אָתֵי, ומטעם זה אם הובא לישראל, אסורים כל בני ביתו, שהובא גם על דעתם (תוס'; תוס' רבינו פרץ). ואמנם אורח נחשב כישראל אחר (תרומת הדשן עח), אולם רבנן אלו היו סמוכים תמיד על שולחנו של ריש גלותא, ולכן כל המובא לבית ריש גלותא היה מובא גם על דעתם (ב"י או"ח תקטו, ד בתי' ראשון). ■ להלכה, הביא הנכרי עבור ישראל, אסורים אף בני ביתו כמותו (שו"ע או"ח תקטו, ה), ואורחים הסמוכים תדיר על שולחנו, הם כבני ביתו (משנ"ב שם, מז, וראה שם בענין אורחים שנזדמנו במקרה ופרטים נוספים).

שָׂרָא רָבָא לְמִזְבַּן מַנֵּיהּ, כיון שהיו רגילים לקנות אצלו, ולא הוצרכו לפסוק עמו ביום טוב את המחיר, שבאופן זה בלבד מותר מקח וממכר ביום טוב לצורך שמחת יום טוב [כמבואר בגמ' ביצה (כט, ב)] (פסקי הרי"ד; שו"ת הרא"ש כג, ו).

וְכָל שֶׁכֵּן הַאי דְּאַדַּעְתָּא דְּנָכְרִים אָתָא וְכוּ', כֵּיוָן דְּחָזָא דְּקָא **מַפְשֵׁי וּמַיְיתֵי לְהוּ אָסַר לְהוּ,** שבתחילה סברו הנכרים שהיהודים אינם קונים ביום טוב והביאו על דעת שהנכרים יקנו, ולכן התיר רבא לקנות מהם. אך משראו שאף היהודים קונים, הביאו על דעת למכור להם, ולכן אסר רבא לקנות מהם (רבנו חננאל). ואפילו אם רוב אנשי העיר הם נכרים, כעיר מחוזא שהיתה מקום המלכות והיו בה גוים פי כמה מיהודים, אך כיון שמרבים בשביל היהודים, אסור לקנות מהם (אוצר הגאונים, בשם רב נטרונאי גאון, מובא בב"י או"ח תקטו, ו. וכ"כ השיטה מקובצת ביצה כד, ב, והמחצית השקל תקטו, ג, שהיו רובה נכרים. אך ראה רש"י יומא יא, א שכתב שהיו רובה יהודים).

לֵיסַר לְהוּ מַר, ואמנם מותר להריח הדס בעודו מחובר (ראה סוכה לז, ב) ולא הוצרכו למלאכת הקציצה כדי להריח בהם, אך כיון שההדסים גדלו במקום רחוק, הועילה מלאכת הקציצה (רשב"א; ריטב"א כאן וסוכה לז, ב ד"ה אמר; מאירי ועוד). ויש סוברים, שבאופן שנכרי עשה מלאכה לצורך ישראל שרק על ידה יכול הישראל ליהנות מן הדבר [כקציצת ההדסים עבור כילת החתנים], אסרו את כלל ההנאות ואפילו הנאה שלא היה צורך במלאכת הנכרי, ומשום חשש שיאמר לנכרי לעשות מלאכה זו (ריטב"א כאן, וסוכה שם ד"ה תנ; ר"ן שם). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח תקטו, א, ומשנ"ב שם, ד).

בָּעִינָן בְּכְדֵי שֶׁיַּעֲשׂוֹ, כדי שלא יהנה ממלאכת שבת ויום טוב (רש"י שבת יח, ב, וביצה כד, ב; רשב"א וריטב"א לעיל לט, ב). ויש סוברים, שהוא משום חשש שמא יאמר לנכרי שיעשה לו מלאכה, כדי שיהא מוכן לו מיד במוצאי שבת ויום טוב (תוס' לעיל לט, ב ד"ה אי, ושבת כד, ב ד"ה ולערב, ושבת קכב, א ד"ה ואם; רמב"ן שבת קכב, א; רמב"ם שבת ו, ח, ועוד ראשונים). ואף שעצם האמירה לנכרי היא מדרבנן, אין זו 'גזירה לגזירה' אלא הכל גזירה אחת היא, כדי שלא יעשה אדם מלאכתו בשבת על ידי נכרי, ונעשית השבת חול (ע"פ רשב"א וריטב"א שבת קכב, א). ונפק"מ אם מותר כבר בליל יום טוב שני לאחר כדי שיעשו, כמבואר לעיל (לט, ב ד"ה ההוא בר טביא).

ושיעור 'בכדי שיעשו' – לפי הטעם שלא יהנה, יש להמתין רק כשיעור הזמן הדרוש לעשיית המלאכה האסורה, שבכך כבר אינו נהנה ממלאכת יום טוב, אך אין צריך להמתין כשיעור זמן ההליכה למקום עשיית המלאכה והבאתה אליו; ואילו לפי הטעם של חשש אמירה לנכרי, יש להסתפק אם צריך להמתין כשיעור זמן זה של ההליכה וההבאה, או שמא לא החמירו כל כך, ודי בשיעור הזמן הדרוש לעשיית המלאכה (תוס' לעיל שם). ■ להלכה, שיעור 'בכדי שיעשו', כולל גם את זמן ההליכה וההבאה (משנ"ב תקטו, נה).

מַהוּ לְהַזְכִּיר שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, בתפילת מוסף של ראש השנה, כשאומר 'ותתן לנו ה' אלקינו את יום הזכרון הזה', האם יוסיף להזכיר את ראש חודש, ויאמר 'את יום ראש החודש הזה, ואת יום הזכרון הזה' (רש"י), או להיפך, 'את יום הזכרון הזה, ואת יום ראש החודש הזה' (תשובות רש"י סה; מחזור ויטרי שכא). וכן בכל המקומות שמזכירים את יום הזכרון בתפילה, כגון ב'יעלה ויבוא', ובמוסף כשאומר 'ואת מוספי יום הזכרון הזה', ובחתימה 'מקדש ישראל ויום הזכרון', יזכיר גם את ראש חודש (תשובות רש"י שם).

אוֹ דִילְמָא זִכָּרוֹן אֶחָד עוֹלֶה לְכָאן וּלְכָאן - שמכיון שראש השנה הוא בהכרח ראש חודש, כשמזכיר ראש השנה, ממילא כלול בזה ראש חודש (רש"י להלן ע"ב ד"ה אמר, ובתשובותיו שם), שהכל יודעים שראש השנה הוא ראש חודש (רבינו יהונתן). ויש שפירשו, שכאשר אומר 'את יום הזכרון הזה', הרי מזכיר בזה גם ראש חודש, שנאמר (במדבר י, י) 'ובראשי חדשיכם וגו' והיו לכם לזכרון', ומוסב על שניהם, שכן אי אפשר לראש השנה בלא ראש חודש (ע"פ תוס' ומחזור ויטרי שם. וראה רש"ש, כי שיבוש הוא שהוסיפו המדפיסים ברש"י שלפנינו כתוס', שהרי כאמור להלן רש"י פירש לא כן).

לָמָּה לִי לְאֵיפְלוּגֵי בְּתַרְתֵּי, לפירושו של רב הונא לא קשה, שלדעתו נחלקו רבי דוסא וחכמים בשתי מחלוקות, במשנה נחלקו אם מזכירים ראש חודש בראש השנה, ובברייתא נחלקו אם בכל ראש חודש מזכירים בתפילה תנאי; אך לפירושם של תלמידי רב הונא שאף חכמים מודים שמזכירים ראש חודש בראש השנה, וגם במשנה מחלוקתם היא אם מזכירים תנאי, קשה למה נחלקו בזה פעמיים (תוס' רבינו פרץ; ריטב"א).

אלא מחוץ לתחום אתא מאן דאכל [א] סבר [ב] הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר ומאן דלא אכל סבר [א] כל דאתי לבי ריש גלותא אדעתא דכולהו רבנן אתי והא אשכחיה רב ששת לרבה בר שמואל וא"ל (ב) [ג] [ד] לא היו דברים מעולם. ההוא ליפתא דאתי למחוזא נפק רבא חזיא דכמישא שרא רבא למיזבן מיניה אמר הא ודאי מאיתמול נעקרה מאי אמרת מחוץ לתחום אתיא [ב] הבא בשביל ישראל זה מותר לאכול לישראל אחר וכל שכן האי דאדעתא דנכרים אתא כיון דחזא דקא מפשי ומייתי להו אסר להו: הנהו בני גננא דגזו להו[ה] אסא בי"ט שני לאורתא שרא להו רבינא לאורוחי ביה לאלתר א"ל רבא בר תחליפא לרבינא ליסר להו מר מפני שאינן בני תורה[ו] מתקיף לה רב שמעיה טעמא דאינן בני תורה הא בני תורה שרי והא בעינן בכדי שיעשו אזלו שיילוה לרבא אמר להו [ג] בעינן בכדי שיעשו: ר' דוסא אומר העובר לפני התיבה כו': אמר רבה כי הוינן בי רב הונא איבעיא לן מהו להזכיר של ראש חדש בראש השנה כיון דחלוקין במוספין אמרינן או דילמא זכרון אחד עולה לכאן ולכאן אמר לן תניתוה רבי דוסא אומר העובר לפני התיבה כו' מאי לאו להזכיר לא להתנות הכי נמי מסתברא מדקתני בברייתא וכן היה ר' דוסא עושה בראשי חדשים של כל השנה כולה ולא הודו לו אי אמרת בשלמא להתנות משום הכי לא הודו לו אלא אי אמרת להזכיר אמאי לא הודו לו ואלא מאי להתנות למה לי לאיפלוגי בתרתי צריכא דאי אשמעינן ר"ה הוה אמינא בהא קאמרי רבנן דלא [ז] משום דאתי לזלזולי ביה אבל בראשי חדשים של כל השנה כולה אימא מודו ליה לר' דוסא ואי אתמר בהא בהא קאמר ר' דוסא אבל בהך אימא מודה להו לרבנן צריכא מיתיבי [ח] ראש השנה שחל להיות בשבת בית שמאי אומרים מתפלל עשר ובית הלל אומרים [ד] מתפלל תשע ואם איתא בית שמאי אחת עשרה מבעי ליה

אמר

רש"י

אלא מחוץ לתחום קאתא. וכו ביום: והא אשכחיה רב ששת כו'. ואי בו ביום אמאי מטייל ליה אי קדושה אחת או ב' קדושות: דקא מפשי. נכרים ואייתי, אמר הני ודאי אדעתא דישראל מפשי ואייתו ואסר להו: בני גננא. קושרי כילות לחתנים וטותנים שם הדס: לפי שאינן בני תורה. ואתו לזלזולי ביום טוב שני: כיון דחלוקין במוספין. שמקריבין מוספי ראש חדש ומוספי ראש השנה, כדכתיב (במדבר כט) מלבד עולת החדש: אמרינן. בתפלה נמי את יום ראש החדש הזה ואת יום הזכרון הזה: זכרון אחד. את יום הזכרון הזה, דרחמנא קרייה זכרון דכתיב[ו] זכרון תרועה [ז ובר"ח נמי כתיב[ח] והיו לכם לזכרון]: מאי לאו. לא הודו אלהזכיר קאי, דלא הודו לו להזכיר של ר"ח בראש השנה: להתנות. אם היום אם למחר, אלא סתמא לימא, וכן יום המחרת: בראשי חדשים של כל השנה. שהוא ספק אם עיברוה בית דין: לזלזולי. אי מחזקינן ליה ספק אתו לזלזולי בשני[ג], אבל כי אמרינן סתמא מחזקינן להו בקדושה אחת: אבל בשאר חדשים. דשרו במלאכה וליכא למיחש לזלזולי אימא מודו ליה: מתפלל עשר. שלש ראשונות וג' אחרונות ושל שבת בפני עצמה הרי שבע, וקדושת היום וכולל עמה מלכיות[ט] הרי שמונה, וזכרונות ושופרות: ובית הלל אומרים מתפלל תשע. דכולל שבת ויום טוב בברכה אחת, וחותם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון: ואם איתא. דמזכיר של ראש חדש, לבית שמאי דבעי לכל חד ברכה בפני עצמה י"א מבעי ליה:

אמר

תוספות

לית ליה בכדי שיעשו כלל אפילו בי"ט ראשון או שמא אית ליה בי"ט ראשון שהוא מדאורייתא בכדי שיעשו במוצאי י"ט שני ומבשל בשבת אתי שפיר דיאכל דליכא למיגזר אטו שמא יבשל בשבת ולפי טעם זה היה צריך להמתין במוצאי י"ט שני כשיעור [שילך] ויתלוש ויביא דאי כדי שיתלוש לבד איכא למיחש שמא יאמר לנכרי בי"ט לתלוש כדי שיאכל במוצאי י"ט אחר שעה מועטת ושמא יש לומר דכולי האי לא החמירו חכמים וריצב"א אומר דבירושלמי (א) דנדה משמע לטעם כדי שיעשו כדפרש"י דתניא התם לא תמלא אשה קדירה עססיות ותורמוסין ותתנם לתוך התנור עם חשיכה ואם עשתה כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו ומפרש התם בתר הכי מפני שהניית שבת עליו וכיון דממתין בכדי שיעשו אינו נהנה ממלאכת שבת כלום ובשבת וי"ט אף לפרש"י אסור מזה לזה אף בדבר הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל ובדבר הניצוד והנלקט אפילו שלא בא בשביל ישראל יש לאסור בשבת וי"ט משום הכנה מידי דהוה אבילה שנולדה בזה אסורה בזה וכן משמע בריש ביצה (ד' ד.) דמשמע התם דרב דאסר ביצה אסר נמי עצים שנשרו מן הדקל ושירי מדורה ושירי פתילה ושמן שכבה בשבת ומפרש[ד] בירושלמי[י] דרב אוסר להדליק בי"ט ובהלכות גדולות בהלכות י"ט כתב דאע"ג דדבר הניצוד והנלקט בי"ט בשביל ישראל אסור עד מוצאי י"ט שני בדבר הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל שרי בי"ט שני מידי דהוה אבילה שנולדה בזה מותרת בזה ונראה שדקדקו מדקאמר באין צדין (שם ד' כד:) ולערב אסורים בכדי שיעשו אלמא יש [במינו] במחובר ולא קאמר נמי על הבא מחוץ לתחום משמע דאין צריך בו בכדי שיעשו וטעמא משום דבתחום הקילו כעין שהקילו לענין הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר ומיהו לבילה ודאי לא מדמינן דבילה לא שייך שמא יאמר לנכרי כמו בדבר הבא מחוץ לתחום:

אדעתא דכולהו רבנן קאתו. נראה לריצב"א דהכי הלכתא דקיימא לן כרב ששת כלפי רב נחמן באיסורי[כ] וכלפי רב חסדא נמי הלכתא כוותיה שהיה גדול ממנו כדאשכחן בכמה דוכתי[ל] בעי רב חסדא מרב ששת ובפ' הדר (לקמן ד' סז.) נמי אמר רב חסדא ורב ששת כי הוו פגעו אהדדי רב חסדא מירתע שפוותיה ממתני' דרב ששת ורב ששת מירתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא ואמר בסוף הוריות (ד' יד.) סיני ועוקר הרים סיני עדיף דהכל צריכין למרי חיטיא הלכך דבר הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל אסור לכל בני ביתו לאכול דאדעתא דכולהו קאתי:

הא ודאי מאתמול נעקרה. אבל אי היום נעקרה אסור אע"ג דאדעתא דנכרים אתו וטעמא משום מוקצה ואפילו לר"ש דלית ליה מוקצה הכא מודה כיון דלא לקטן מאתמול אקצינהו ודמי לגרוגרות ולצימוקין[מ] וכן משמע בריש המביא בביצה (ד' ל:) דכל היכא דאין יושב ומצפה אית ליה לר"ש מוקצה וכן פירש הקונטרס בריש אין צדין (שם ד' כד:) גבי נכרי שהביא דורון לישראל וא"ת דבפ"ק דחולין (ד' יד.) גבי השוחט בשבת משמע דלא הוי מוקצה לר"ש ואפילו לר' יהודה בעי למימר מעיקרא דלא הוי מוקצה וי"ל דמיירי ביושב ומצפה שמא ישחטנו חרש שוטה וקטן ואחרים רואין אותו[נ] וא"ת למה ליה טעמא בריש ביצה (ד' ג.) גבי פירות הנושרין שמא יעלה ויתלוש תיפוק ליה משום מוקצה וי"ל כגון דאית ליה עורבים דהוי מוכן לעורבים[ס] והא דאמרינן בפ' כל כתבי (שבת ד' קכב.) דאין מעמידין בהמה על גבי מוקצה בשבת פירוש עשבים שנתלשו בשבת הא פרשינן התם כגון שהיו עומדין בשעת חיבורן במקום שהבהמה לא היתה יכולה לבא שם אי נמי לצריך טעמא שמא יעלה ויתלוש לר"ש ביושב ומצפה וא"ת טעמא דמוקצה למה ליה תיפוק ליה משום שמא יעלה ויתלוש וי"ל דשמא יעלה ויתלוש לא הוי אלא בפירות האילן שקלים ליתלוש אבל לפתות דבעי מרא וחצינא לא וכן במשקין לגזרינן שמא יסחוט לפי שקלים ליסחוט ודגים שנצודו בי"ט אסורין[ע] משום מוקצה כגרוגרות וצימוקין ולא משום דגזרינן שמא יצוד ותדע דבסוף כל כתבי (שם ד' קכב.) גבי מילא מים לבהמתו ונכרי שהדליק הנר ועשה כבש לא אסרינן לישראל לירד אחריו גזירה שמא יעשנו והא דמדמי בפ"ק דחולין (ד' יד:) שמא ישחוט לשמא יסחוט הוה מצי למידחי דלא דמו כדפי' אלא דבלאו הכי דחי ליה שפיר:

זכרון אחד עולה. דבראש השנה כתיב זכרון תרועה ובראש חדש כתיב בפרשת בהעלותך גבי חצוצרות והיו לכם לזכרון פי' רשב"ם[פ] דאין צריך להזכיר מקראות של מוסף לא די"ט ולא דר"ח כדאמר רב חיננא[צ] א"ר בשילהי ר"ה (ד' לה.) כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך גבי מלכיות זכרונות ושופרות ואם התחיל צריך לסיים והא דתנן[ק] הפוחת לא יפחות משלש היינו בהתחיל והוא הדין נמי במקראות דקרבנות ואם בא להזכיר מזכיר אף של ר"ח ור"ת מפרש דההיא דרב חיננא דווקא במלכיות זכרונות ושופרות אבל דמוסף צריך להזכיר לעולם אבל דר"ח אין צריך כלל להזכיר דנפטר במה שאמר מלבד עולת החדש ומנחתה והגיה במחזורו ושני שעירים לכפר ושני תמידים כהלכתם ולר' יצחק אין נראה לחלק בין מלכיות זכרונות ושופרות למקראות דמוסף ויש גאונים קדמונים שאין מניחין לומר ובראשי חדשיכם דלא ליתי לזלזולי במועדות ויו"ט ראשון של ר"ה דיאמרו יום שני עיקר כמו בראשי חדשים של כל השנה ואתי לממני מועדות מיום שני ואין נראה לר"י דבכולהו שמעתא ליכא דחש להאי זלזולא ובערוך בערך חדש איזה הוא חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה[ר] פי' שאין אומר ובראשי חדשיכם לא בתפלה ולא (ג) בזולתה: [וע"ע תוס' ביצה טז. ד"ה איזהו ותוס' ר"ה ח: ד"ה שהחדש ועוד שם בתו' לה.]

לית

חשק שלמה על ר"ח

א) לכאורה הדבר פשוט דמאי דדחינן לא להתנות ארבנן קאי דר' דוסא הא בהדיא אמר דצריך להזכיר של ר"ח ואולי למש"כ רבינו דהאיבעיא אינו אלא אם צריך להזכיר מוסף של ר"ח עם מוסף ר"ה אפשר דגם ר' דוסא יש למבעיא ועדיין צ"ע.

משנת ראשונים

אמר הא ודאי מאיתמול נעקרה. דאי עקירא האידנא אע"ג דלאו אדעתא דישראל עקירא וקיימא לן עכו"ם שעשה כבש בשבת לעצמו ירד אחריו ישראל, הכא שאני דאסור משום מוקצה דפירות הנושרין בשבת או ביו"ט, אע"פ שאסרום משום גזירה שמא יעלה ויתלוש אף משום מוקצה אסורין, ואפילו לר"ש דלא עדיפי מגרוגרות וצימוקים דמודה בהו ר"ש. [הרשב"א] **לאורתא שרא להו רבינא לאורוחי ביה לאלתר.** ק"ל והא מתני' היא דכל מידי דעביד גוי בשבת בעינן למוצאי שבת בכדי שיעשו כדאמרינן בשבת בפ' שואל ומה לי שבת ומה לי יו"ט, ויש לומר מפני שהי' יו"ט שני הי' מיקל בו ולא הי' מצריך בכדי שיעשו. [תוספות רי"ד] **בעינן בכדי שיעשו.** וכדי שיעשו פר"ח ז"ל כשיעור שילך ישראל משחשיכה בגן ויגוז ויביא, ואחר שהיית זה השיעור שרי. [הרשב"א] **למה לי לאיפלוגי בתרתי.** דבשלמא לדידי אית לי למימר דבר"ה איפליגו להזכיר ובשאר ראשי חדשים אפליגו להתנות. [הריטב"א] **ואם איתא בית שמאי אחת עשרה מבעי ליה.** דכי היכי דעביד ברכה באנפי נפשה לקדושת שבת הוה ליה למימר ברכה אחריתי בשל ראש חדש כשם שמזכיר ראש חדש באנפי נפשיה במעין המאורע, אלא ודאי ש"מ דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן ולפיכך נכלל בברכת קדושת היום. [הריטב"א]

ליתא הלכתא כרב אחא בר יעקב. פירש רש"י ולא איתפרש ור"ח פי' דבפרק תולין (שבת ד' קלט.) גבי כשות' פריך וליתיב לינוקא דישראל ומשני דילמא אתי למיסרך וקים לן דרב אחא בר יעקב הקשה אותה קושיא: דלמא אתי למיסרך. אומר רבינו שמואל דוקא גבי זמן שהוא קבוע חיישינן דלמא אתי למיסרך אבל אם אירע ברית מילה בט' באב או ביוה"כ דלא הוי אלא אקראי בעלמא לא חיישינן דלמא אתי למיסרך ומעשה היה בחופה בעשרה בטבת נתנו הכוס לתינוק לשתות: [ומעשה היה בברית מילה ברבינו יעקב בר יקר שחל עשרה בטבת בא' בשבת והוא היה אב"ד ורצה להתפלל מנחה גדולה ורחצו ואכלו מפני שי"ט שלהן היה כדכתיב שם אנכי כו' והאי דלא מברכינן שהחיינו משום צערא דינוקא. תוס' שאנ"ץ]:

אמר ר' זירא. לעולם צריך להזכיר, ומיהו לבית שמאי ברכה באנפי נפשה לראש חדש לא בעי, ולאו משום דזכרון דראש השנה עולה לו דמשמע דכיון דראש השנה הוא היינו ראש חדש, דאי הוה נמי שבת וראש חדש ולאו ראש השנה לא בעי ליה ברכה בפני עצמה אלא חותם מקדש השבת וישראל וראשי חדשים, והלכך בראש השנה נמי חותם מקדש ישראל ויום הזכרון וראשי חדשים, ואע"ג דבשבת וראש השנה בעי לכל חד ברכה בפני עצמה בראש חדש מודו, למתוך שכולל ברכתו בתוך ברכת היום שחרית וערבית ואפילו בשאר שבתות, דההיא ודאי אפילו לבית שמאי פשיטא לן דלא בעי לכל חד ברכה לעצמו, דהא אי הוה מיקלע בחול אין לו ברכה שחרית וערבית אלא אומר יעלה ויבא בעבודה, והלכך כי מיקלע בשבת אפילו למאן דאמר לקמן דבשבת לא מדכרינן דראש חדש בעבודה אלא בברכת היום מיכלל הוא דכיילינן ולאו בפני עצמה: כולל נמי במוספין. לבית שמאי, ואע"ג דבחול אית ליה ברכה במוספין לעצמו הכא מיכלל הוא דכיילינן הואיל וכולל שחרית וערבית, אבל שאר ימים טובים דאית להו ברכה ערבית ושחרית כי מיקלעי בחול בהני פליגי בית שמאי כי מיקלעי בשבת ומצרכי להו ברכה בעצמן בכל תפלותיהם: ומי אית להו לבית שמאי כולל. בברכת המוספין של ראש חדש דאיקלע בשבת: מתפלל שמונה. של ראש חדש ושל שבת, ובמוספין קאמר: קשיא. וש"מ כיון דבשאר שבתות קא בעו ב"ש ברכה לראש חדש ובר"ה לא בעו לטעמא משום דזכרון דראש השנה עולה לו, וש"מ אפילו מכלליה ואדכורי נמי לא בעינן: וכולל עצמו. דשחרית וערבית בראש חדש שחל להיות בשבת: תנאי היא. דאיכא תנא דאפילו כולל לית ליה, אלא אומר יעלה ויבא בעבודה כבחול, אבל בברכת היום אינו נזכר כלל אפילו לכוללו: ומתחיל בשל שבת. ותתן לנו את יום המנוח הזה ומסיים בשל שבת מקדש השבת ותו לא, ומיהו במוספים באמצע ברכה הוא נכלל, אבל שחרית וערבית אינו נכלל אפילו באמצע, והאי תנא לית ליה כולל שחרית וערבית:

אמר רבי זירא שאני ר"ח מתוך שכולל לשחרית וערבית כולל נמי במוספין ומי אית להו לב"ש כולל והתניא ר"ח שחל להיות בשבת ב"ש אומרים מתפלל שמונה וב"ה אומרים מתפלל שבע קשיא: וכולל עצמו תנאי היא דתניא שבת שחל להיות בר"ח או בחולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל כדרכו שבע ואומר מעין המאורע בעבודה ר' אליעזר אומר בהודאה ואם לא אמר מחזירין אותו ובמוספין מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע רשב"ג ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומרים כל מקום שזקוק לשבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע מאי הוה עלה א"ר חסדא זכרון אחד עולה לו לכאן ולכאן וכן אמר רבה זכרון אחד עולה לו לכאן ולכאן: ואמר רבה כי הוינא בי רב הונא איבעיא לן מהו לומר זמן בראש השנה וביום הכפורים כיון דמזמן לזמן אתי אמרינן או דילמא כיון דלא איקרו רגלים לא אמרינן לא הוה בידיה כי אתאי בי רב יהודה אמר אנא אקרא חדתא נמי אמינא זמן א"ל רשות לא קא מיבעיא לי כי קא מיבעיא לי חובה מאי א"ל רב ושמואל דאמרי תרווייהו אין אומר זמן אלא בשלש רגלים מיתיבי תן חלק לשבעה וגם לשמונה ר' אליעזר אומר שבעה אלו ז' ימי בראשית שמונה אלו ח' ימי מילה ר' יהושע אומר שבעה אלו שבעה ימי פסח שמונה אלו שמונה ימי החג וכשהוא אומר וגם לרבות עצרת ור"ה ויוה"כ מאי לאו לזמן לא לברכה הכי נמי מסתברא דאי ס"ד לזמן זמן כל שבעה מי איכא הא לא קשיא דאי לא מברך האידנא מברך למחר וליום אוחרא מ"מ בעינן כוס לימא מסייע ליה לר"נ דאמר ר"נ זמן אומרו אפילו בשוק הא לא קשיא דאיקלע ליה כוס התינח עצרת ור"ה יום הכפורים היכי עביד אי מברך עליה ושתי ליה כיון דאמר זמן קבליה עליה ואסר ליה דהאמר ליה רב ירמיה בר אבא לרב מי בדלת וא"ל אין בדילנא לברוך עליה ולנחיה המברך צריך שיטעום ליתביה לינוקא לית הלכתא כרב אחא (א) דילמא אתי למסרך מאי הוי עלה שדרוה רבנן לרב ייםר סבא קמיה דרב חסדא במעלי יומא דריש שתא אמרו ליה זיל חזי היכי עביד עובדא תא אימא לן כי חזייה א"ל דלויה לרטיבא רפסא ליה בדוכתיה אייתו ליה כסא דחמרא קדיש ואמר זמן והלכתא אומר זמן בר"ה וביוה"כ והלכתא זמן אומרו אפילו בשוק: ואמר רבה כי הוינן בי רב הונא איבעיא לן בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי לא הוה בידיה אתאי לקמיה דרב יהודה ולא הוה בידיה אמר רבא נחזייה אנן דתניא ט' באב שחל להיות בשבת וכן

כל מקום שזוקק לשבע. ואפילו שחרית וערבית: קדושת היום. של ראש חדש עם של שבת, כגון את יום המנוח הזה ואת יום ראש חדש הזה, ואם מועד הוא את יום השבת הזה ואת יום חג פלוני הזה: (פסק ובמסכת ביצה קבעינן הלכתא דלא כי הני תנאי דמסיימי בשל שבת לחודיה במוספין, אלא אף קדושת היום בעי לאדכורי בחתימה מקדש השבת וישראל והזמנים, ובראש חדש מקדש השבת וישראל וראשי חדשים, אבל במאי דקאמר שחרית וערבית מתפלל כדרכו ואומר מעין המאורע בעבודה הלכתא כוותיה, וגבי כולל לשחרית וערבית קבעינן אין הלכה כאותו הזוג דאמרי כל מקום שזוקק לשבע כולל, בפרק שני דביצה:) מאי הוי עלה. מהו להזכיר של ראש חדש בראש השנה: אקרא חדתא. כשאני רואה דלעת חדשה משנה לשנה אמינא זמן: אלו שבעת ימי בראשית. השבת נבחר מתוכם: שמונה ימי מילה. השמיני נבחר מתוכם: אלו ז' ימי הפסח. שאתה צריך לתת חלק לכולם, ולקמן מפרש מאי חלק: לברכה. דמברכים כל יומא מקדש ישראל והזמנים: מכל מקום כוס בעינן. לעיל מהדר לאוקומי הכי נמי מסתברא דאי ס"ד זמן זמן כל ז' מי איכא, ודקאמר דאי לא אמר האידנא אומר למחר וליומא אחרינא האי נמי ליתא דהא כוס יין בעי לומר הברכה עליו, וסתמא דאינשי יומא קמא אית להו כוס אבל בשאר יומי לכולי עלמא לית להו: הא לא קשיא דמיקלעי ליה כוס. ולעולם אזמן קאי, ולרב נחמן לא תסייעיה: תינח עצרת וראש השנה. איכא למימר דזמן אכוס קאמר ליה, אלא יום הכפורים אי בזמן מוקמת ליה על כרחיך סייעתא לרב נחמן היא, דעל הכוס היכי ליעביד, אי מברך עליה ושתי ליה וכו': מי בדלת. פעם אחת נתקשרו שמים בעבים והתפלל רב של שבת מבעוד יום, ואמר ליה רב ירמיה לרב מי בדלת מן המלאכה משקבלת עליך שבת, ואמר ליה אין בדילנא: ליתביה לינוקא. לשתותו לאחר שיברך עליו, דהאי שיטעום דקאמר לאו דווקא קאמר אמברך דהוא הדין כי שתי אחרינא, לטעמא משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאלתר שתהא ברכת היין דבורא פרי הגפן שלא לצורך, ומכי טעם ליה אחרינא שפיר דמי, וכדתניא נמי בגמרא דפרק ראוהו בית דין (ר"ה כט:) לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם שהרי הן יכולין לעשות, אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות, ואף על פי שהוא לא טעם אלא בניו שפיר דמי ואף על פי שבירך עליה ברכת המוציא: לרב אחא בר יעקב לא איתפרש: דאתי למיסרך. התינוק אחר מנהג זה ולשתות ביום הכפורים אחר שיגדיל: מאי הוי עלה. צריך לומר זמן בראש השנה וביום הכפורים או לא: כד חזייה. רב חסדא לרב ייבא: אמר ליה דלויה לרטיבא רפסא ליה בדוכתיה. המגביה עץ לח שאינו ראוי להיסק בידוע שצריך למקומו הואיל ואליו אינו צריך, שעל חנם לא הגביהו, כלומר על חנם לא באת לכאן:

עין משפט נר מצוה

קב א מיי' פ"ב מהל' תפלה הלכה יא סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' תכה סעיף ג:

קג ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף א:

קד ג מיי' שם טור ש"ע שם סעיף ג:

קה ד מיי' פ"ב מהלכות תפלה הלכה ט סמג עשין כט טוש"ע א"ח סי' תקפב סעיף ו [וכרב אלפס שבועות סוף פ"ב דף רסח]:

קו ה מיי' פי"א מהלכות ברכות הלכה ג סמג עשין כז טוש"ע א"ח סי' רסג סעיף ג:

קז ו מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה כב סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' רעא סעיף א:

קח ז [מיי' פ"א מהל' תענית הלכה יג] טוש"ע א"ח סי' [illegible] סעיף ד ז:

קט ח מיי' פ"ה מהל' תענית הלכה ח סמג עשין ג טוש"ע א"ח סי' תקנד סעיף י:

תורה אור השלם

א) תֶּן חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה כִּי לֹא תֵדַע מַה יִּהְיֶה רָעָה עַל הָאָרֶץ: [קהלת יא, ב]

רבינו חננאל

א) וכן הלכתא כהני תנאי כ"מ שזוקק לשבע (כגון שבת) ואפילו בערבית שחרית ומנחה מתחיל בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע [ומסיים] בשל שבת והני מילי בר"ח וחוה"מ אבל ביום טוב אפילו בערבית ובשחרית ובמנחה מתחיל בשל שבת ומסיים בשל ג) שבת ואומר קדושת היום באמצע: ירושלמי ר' יוסא משלח כתוב לון אע"פ שסלחתו לכם סדרי מועדות אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש רב חסדא ורבה דאמרי תרווייהו זכרון אחד עולה לכאן ולכאן: אמר רבה איבעיא להו מהו להזכיר זמן בר"ה וביום הכפורים ואמר [ליה] רב ושמואל דאמרי תרווייהו אין אומרים זמן אלא בשלש רגלים בלבד. ומותבינן מהא תן חלק לשבעה גם לשמונה ר' אליעזר אומר שבעה אלו ז' ימי בראשית שמונה אלו ח' ימי מילה ר' יהושע אומר שבעה אלו ז' ימי הפסח שמונה אלו ח' ימי החג כשהוא אומר וגם לרבות עצרת ור"ה ויוה"כ מאי לאו הני כולהו עיקר לקדש אותן בזמן. (אתוה) ואוקימנא וגם לרבות גם עצרת מפני שהוא אומר בהן וה"ר ויוה"כ שאין בהן לא ד' ולא ח' שתתן להן חלק בזמן הזה יש בהן זמן. ודחי רב ושמואל לא לעולם זמן אין בהן אלא מהו חלק שתתן להן הזכרה בברכת המזון כמו פסח וסוכות. הכי נמי מסתברא דר"ה ויוה"כ אין בהן זמן משום דליכא זמן אלא בכוס. אי אמרת דאיקלע ליה כוס. תינח ר"ה אלא יוה"כ היכי עביד [אין] מייתי כוס ומברך עליה ומדבר ושתי ליה מכי

אמר זמן קבליה ליוה"כ עליה ואתסר בשתיה. דא"ל רב ירמיה לרב כיון דאת מצלי של שבת מבעו"י (אבדלת) [אי בדלת] וקבלת לשבת עלך וא"ל בדילנא. ליבריך אכסא ולישבקיה המברך צריך שיטעום ליתביה לינוקא ולישתייה דלאו בר חיובא הוא ליתא הלכתא כרב אחא בר יעקב דשדי בכי האי גוונא. דחיישינן דלמא אתי ינוקא למיסרך וישתה כוס ביוה"כ והוא גדול. כיוצא בו גרסינן בשבת פ' ר"א אומר תולין כו' (דף קלט.) ליתן לינוקא דישראל אתי למיסרך כו' ואסיקנא הלכתא אומר זמן בר"ה וביוה"כ וזמן אומר אפי' בשוק ולא צריך כוס. אמר רבא איבעיא לן בני בי רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא ובמעלי יומא טבא מהו למיתב כולי יומא בתעניתא. ושקלי וטרו בה

לחינוך אסור דאין אדם מברך לבטלה וכיון שהוא מברך ואין שותה ממנו אלא תינוק שלא הגיע לחינוך כמי שלא שתה ממנו אדם דמי, וא"ת אם הגיע לחינוך היכי יהבינן ליה, י"ל בשהגיע לחינוך מצות ולא הגיע לחינוך תענית. [הרשב"א]

חשק שלמה על רבינו חננאל א) נראה דל"ל ולית הילכתא כהני תנאי דהא בהדיא אמר רב הונא דאין הלכה כאותו הזוג וכן מסיק רבינו בעצמו בהדיא לקמן דדוקא ביו"ט מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת גם דפסק הש"ס דהילכתא כרבי דאף חותם בה מקדש השבת וישראל והזמנים ודברי רבינו [illegible]

מסורת הש"ס

א) ביצה יז. [תוספתא ברכות פ"ג] הי"ד ע"ש תוספתא איירי בר"ח ומוה"מ בחול אולם עיי"ש אור הגנוז אות טז ובנוסחאות כת"י אות ד, ב) [סוכה מז:], ג) ברכות כז: ד) [פס נב. פסחים קה:], ה) תענית כו: ו) [דף יז.], ז) עי' בנלם סו:, ח) [ועי' תוס' שבת קלט. ד"ה וליתן], ט) תהלים קיט קסב [ועי' שבת קל.], י) כתובות ח ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' לית הלכתא כרב אחא בר יעקב דילמא אתי למסרך. נ"ב עיין בפרק תולין שבת דף קלט במ"ש התוס' בד"ה וליתן ליה:

גליון הש"ס

רש"י דרב אחא ב"י לא איתפרש. ועי' ברכות כה ע"ב ברש"י ד"ה מאן מעמת ליה וס"ג:

הגהות וציונים

א] צ"ל וכן אמר רבא (מהרש"ל בדפו"ר) הגהה ישרה היא מאד דרבה הא קא בעי לה (דק"ס): ב] בשאלתות סוף וזאת הברכה איתא רב ייבא סבא וכן גירסת רש"י לפנינו (גליון), וכ"ה בכת"י ועי' בילקו"ם: ג] צ"ל אמר רבה נחזי אנן (יעב"ץ עיי"ש), וכ"ה בכת"י: ד] צ"ל מתחיל (גנז"י): ס] בדפו"ר לאו דווקא אמברך קאמר:

משנת ראשונים

ובית הלל אומרים מתפלל שבע קשיא. כתב רב האי גאון אע"פ שנשאר בקושיא כיון דלא קאמר תיובתא לאו משבשתא היא. [רא"ש, ברכות פרק ד סימן ב]

מאי הוה עלה. תמיהא לי מאי קא מיבעי ליה הו מאי הוי עלה דהא דייקינן לה שפיר מהא דב"ש. [הרשב"א]

זכרון אחד עולה לו לכאן ולכאן. שכל העולם יודעים שראש השנה הוא ר"ח ומדכתיב זכרון תרועה ולא כתב זכרון אחר אין לנו להזכירו בפירוש. [רבינו יהונתן דף י: מדה"ר]

אנא אקרא חדתא נמי אמינא זמן. הרואה פרי המתחדש משנה לשנה בתחלת ראייתו מברך שהחיינו. [רמב"ם, ברכות פי"א ה"ב]

המברך צריך שיטעום לא שיטעום דוקא אלא דיו שיטעום אחד מן החבורה ואפי' קטן שהרי אמר אחריה ליתביה לינוקא וכו'. [מאירי]

ליתביה לינוקא. וכדאמרינן (ר"ה כט:) אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות, ודוקא כשהגיע לחינוך הא קודם שהגיע

קַשְׁיָא, ואף שדברי רב זירא נדחו, ואם כן לכאורה נפשט שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן, מכל מקום שואלת הגמ' להלן 'מאי הוה עלה', משום שקושיא זו אינה פירכה גמורה על דברי רב זירא, כי לעולם יש לומר שאין זכרון אחד עולה לכאן ולכאן וצריך להזכיר של ראש חודש, ואעפ"כ כיון ששניהם ענין זכרון, אין צורך בברכה נפרדת למוספי ראש חודש אפילו לדעת בית שמאי (ריטב"א).

שַׁבָּת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, כיון שנשנתה הברייתא לגבי הלכות שבת, לכן כתבה 'שבת שחל להיות בראש חודש', ולא כפי הרגילות לתלות את שאינו תדיר בתדיר 'ראש חודש שחל להיות בשבת' (תוס' חכמי אנגליה ביצה יז, א, וראה עוד מהרש"א והגהות היעב"ץ שם).

רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר בְּהוֹדָאָה, ולדעתו, לאו דוקא בראש חודש או חול המועד שחלו בשבת, אלא בכל ראש חודש או חול המועד, גם כשחלים בחול, מזכירים בברכת מודים (תוספתא ברכות ג, יד, ושיטה מקובצת ביצה שם). ■ להלכה, ראש חודש, הן אם חל בחול הן אם חל בשבת, בכל התפילות [מלבד תפילת מוסף] מזכיר מעין המאורע בעבודה [כדעת תנא קמא] (שו"ע או"ח תכב, א, ו-תכה, א, ע"פ ירושלמי ברכות ד, ג. וראה שו"ע שם תצ, ב, ו-תרסג, ב).

וְאִם לֹא אָמַר מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, בחול המועד – בכל התפילות, ובראש חודש – בשחרית ובמנחה, אבל בערבית של ראש חודש אין מחזירים אותו [מפני שאין מקדשין את החודש בלילה] (מאירי ביצה יז, א, ושיטה מקובצת שם, ע"פ גמ' ברכות ל, ב). ויש שפירשו, שברייתא זו חולקת על הסוגיא בברכות, ולדעתה אף בערבית של ראש חודש חוזר [שלדעתה אפשר לקדש את החודש בלילה, ועל כן אם שכח בה חוזר] (קרבן נתנאל ביצה ב, ט, ק; צל"ח ביצה שם). ■ להלכה, אם לא אמר 'יעלה ויבוא', בחול המועד בכל התפילות, ובראש חודש בשחרית ובמנחה – חוזר, ובערבית – אינו חוזר (שו"ע או"ח תכב, א, ו-תצ, ב).

מַהוּ לוֹמַר זְמַן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְכוּ' - האם שייך לומר בהם 'לזמן הזה' כיון שהם באים מזמן לזמן, או שמא רק בשלשת הרגלים מתאימה לשון זו שכן הם נקראים 'זמנים', וכפי שתרגם אונקלוס 'שלש רגלים' (שמות כג, יד) – 'תלת זימנין', ואילו שאר ימים טובים אינם נקראים 'זמנים' (פסקי הרי"ד).

ויש שפירש, שהספק הוא אם ברכת 'שהחיינו' שייכת רק בשלשת הרגלים שהם ימי שמחה, ולא בראש השנה ויום כיפור שהם ימי דין, או שמא ברכה זו שייכת בכל דבר הבא מזמן לזמן. ופשט לו שכשם שהוא מברך על הדלעת אע"פ שאין לו בה שמחה [משום שהיא פרי גרוע וקשה לגוף (ראה נדרים מט, א), או משום שאין שמחה בראיית פרי חדש ביד חבירו], אך מברך משום שהיא באה מזמן לזמן, כך יש לברך בראש השנה וביום הכיפורים שהם באים מזמן לזמן ואין בהם שמחה (ע"פ תורת חיים, ומרומי שדה כאן ובברכות לז, ב, והעמק שאלה קעא, י).

אַקָּרָא חַדְתָּא נַמִּי אֲמִינָא זְמַן - כשאני רואה דלעת חדשה משנה לשנה, אני מברך עליה ברכת 'שהחיינו' (רש"י; רמב"ם ברכות י, ב). ונהגו העולם לברך בשעת אכילה, כמו שאת ברכת 'שהחיינו' על מצות לולב או סוכה, מברכים בשעת קיום המצוה ולא בשעת עשייתה (ע"פ רא"ש [וקרבן נתנאל, ט], ותוס' ברכות נט, ב ד"ה התם). ■ להלכה, הרואה פרי חדש המתחדש משנה לשנה, מברך 'שהחיינו' [כרש"י והרמב"ם], ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה [כהרא"ש] (שו"ע או"ח רכה, ג. ובמשנ"ב שם, יא, מביא טעם אחר מטעמו של הרא"ש. וראה מעשה רב אות עה). ואף על פרי האדמה [כדלעת] מברך 'שהחיינו' (ביאה"ל רכה, א).

אָמְרִי לֵיהּ רְשׁוּת לֹא קָא מְבָעֲיָא לִי, ומכאן שברכת 'שהחיינו' על פרי חדש אינה חובה אלא רשות (ע"פ אור זרוע ב קמ, ד, בשם רבינו שמואל, הגהות אשר"י, שו"ת הרשב"א א, רנ, ועוד). ואין הברכה לבטלה, משום שכך תקנו חכמים ברכה זו, שיברכנה אם ירצה (ב"י או"ח תלב, א ד"ה ומסתברא), או משום שברכה זו היא על שמחת הלב, ואם הוא שמח יכול לברך אף אם אינו חייב לברך (ב"ח שם, ושם כט, ב).

ויש סוברים, שכוונת הגמ' שאינו חייב לחזר אחר פרי חדש כדי לראותו ולהתחייב בברכה, אך אם נזדמן לו לראות, חייב לברך (האשכול, ברכות הודאה; ברכי יוסף או"ח רכה שיורי ברכה ב, בשם רבנו חננאל בר שמואל כתב יד). ויש סובר, שיש דברים שאם יאמר אדם אני שמח בהם, בטלה דעתו אצל כל אדם שאינם שמחים בזה, ואם מברך ברכתו לבטלה. ויש דברים [כדלעת חדשה, כלים חדשים וכדו'] שתלוי בכל אדם לפי דעתו, שאם אינו שמח בהם אסור לו לברך, ואם שמח בהם חייב לברך, וזו כוונת הגמ' 'רשות', שתלוי בדעת בני אדם (חתם סופר או"ח נה). ■ להלכה, ברכת 'שהחיינו' על פרי חדש אינה חובה אלא רשות, שאם לא מברך אינו נענש [כדעה ראשונה]. 'ומכל מקום ראוי ליזהר שלא לבטלה' (משנ"ב רכה, ט, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 27-26).

אֵין אוֹמֵר זְמַן אֶלָּא בְּשָׁלֹשׁ רְגָלִים, ומכאן ראיה שאין הלכה כדברי המשנה בברכות (נד, א) שיש לברך 'שהחיינו' על כלים חדשים, שהרי אינם באים מזמן לזמן (רב שרירא גאון, בתוס' סוכה מו, א ד"ה העושה). ומכל מקום הרשות בידו לברך, שכאשר אינו מזמן לזמן, אמנם אין הברכה חובה, אך היא רשות (שו"ת הרשב"א א, רמה). ויתכן שאין זה אלא בכלים חשובים קצת, אבל כלים חשובים שרוב בני אדם שמחים בקנייתם, הם באים מזמן לזמן (תרומת הדשן לו). ■ להלכה, קנה כלים חדשים חשובים [דברים שלב אדם שמח בהם, עני בראוי לו ועשיר בראוי לו], מברך 'שהחיינו', וכלים שאינם חשובים כל כך, אין לברך עליהם (שו"ע או"ח רכג, ג ו-ו, ומשנ"ב שם, יג, וראה שם פרטים נוספים).

לֹא, לְבָרְכָה, שבפסח, בעצרת ובסוכות מברך 'מקדש ישראל והזמנים', בראש השנה 'מקדש ישראל ויום הזכרון', וביום הכיפורים 'מקדש ישראל ויום הכיפורים' (ע"פ רש"י). ויש שפירש, שהכוונה להזכרת 'יעלה ויבוא' בברכת המזון (רבנו חננאל), ולפי זה מה שנזכר כאן יום הכיפורים, היינו לענין חולה שיש בו סכנה, שאם אכל פת מזכיר 'יעלה ויבוא' בברכת המזון [כדעת הגהות מיימוני (ברכות ב, ה)] (אור שמח שם, וראה שו"ע או"ח תריח, י, ומשנ"ב שם, כט, ושעה"צ שם, כא).

והטעם שלא הזכירה הברייתא ראשי חדשים, משום שחתימת 'מקדש ישראל וראשי חדשים', אינה מצד קדושת היום, שראש חודש אינו נחשב ליום קדוש, אלא משום שמקדשים בו את החודש [ולכן אם לא הזכיר 'יעלה ויבוא' בתפילת ערבית אינו חוזר, כי אין מקדשים את החודש בלילה], והפסוק עוסק בימים שבהם הברכה באה מצד קדושת היום (רא"מ הורביץ).

בָּעֵינָן כּוֹס, ובדרך כלל היין מצוי ביום הראשון, ובשאר ימי החג אינו מצוי (רש"י כאן, ובסוכה מז, ב). ודברי הברייתא אמורים בזמן שבית המקדש קיים, שהרי מעת שחרב בית המקדש אין שמחה אלא ביין [כמבואר בפסחים (קט, א)], ואם כן היין מצוי בכל ימי

החג לצורך קיום מצות 'ושמחת בחגך' (קובץ תשובות לגרי"ש אלישיב א, נז, במענה לשאלה זו מאת חתנו הגר"ח קניבסקי. וראה ביאה"ל תקכט, ב ד"ה כיצד).

כֵּיוָן דְּאָמַר זְמַן קִבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ וְאָסַר לֵיהּ, ומכאן ראיה שתענית שתחילתה בערב, וגמר לאכול סעודה מפסקת ולא קיבל עליו את התענית, אין התענית חלה עד שיקבלנה עליו, שהרי מבואר כי רק כאשר מברך 'שהחיינו' נאסר באכילה, למרות שכבר גמר בדעתו לא לאכול עוד קודם הברכה (ע"פ תוס' להלן מא, א ד"ה אי, רי"ף תענית ג, ב מדפיו, רשב"א וריטב"א כאן, ועוד, שהוכיחו כדעתם גם מהירושלמי ומהמדרש). ויש סוברים, שאין די בקבלה בלב, אלא צריך קבלה בפה (ב"י או"ח תקנג, א, בדעת המגיד משנה תענית ג, ג), ויש סוברים שדוקא ברכת 'שהחיינו' או תפילה הן קבלת תענית, אך אמירה סתמית בלשונו שמקבל עליו את התענית – אינה קבלה (ריטב"א ומאירי כאן; בעל המאור שם. וראה רא"ש תענית ד, לח, בשם הראב"ד).

■ להלכה, תענית שתחילתה בערב, אינה מתחלת קודם הערב אלא אם כן קיבל עליו את התענית (שו"ע או"ח תקנג, א). וקבלה בלב אינה קבלה, אלא צריך להוציא בשפתיו [כדעת הב"י בדעת המגיד משנה] (רמ"א שם, א). ויש סובר, שקבלה בלב היא קבלה (משנ"ב שם, ב. ראה שם ובמהדו' דרשו הע' 1 פרטים נוספים, וראה עוד רמ"א שם תרח, ג, ומשנ"ב שם, טו).

הַמְבָרֵךְ צָרִיךְ שֶׁיִּטְעֹם וְכוּ', לכתחילה ישתה ממנו המברך בעצמו, כי גנאי הוא לכוס שאין המברך שהכוס בידו שותה ממנה, ובדיעבד יכול אַחֵר לשתותו, אולם אם גם אחר אינו שותה, נמצאת הברכה לבטלה (שו"ת הר"ן נב, בדעת רש"י). ויש סוברים, שגם אם לא שותים כלל מן הכוס, אין הברכה לבטלה, שכיון שתקנו חכמים כוס של ברכה, אף זה נחשב הנאה מן היין עצמו וברכת 'בורא פרי הגפן' חלה על הנאה זו, והחיוב לשתות מן היין הוא רק משום שגנאי לכוס שמברכים עליה ולא שותים ממנה (מהר"ם שיק או"ח שיט, בדעת רש"י, וראה טעם נוסף בשו"ע הרב או"ח קצ, ד, וראה עוד מש"כ להלן בד"ה ליתביה).

ואין לומר שיברך רק ברכת 'שהחיינו' על הכוס, ולא יברך 'בורא פרי הגפן' ולא ישתה, כי אם ברכת הכוס טעונה כוס, בהכרח שצריך לברך 'בורא פרי הגפן' (תוס' רי"ד, מהדורה תליתאה).

■ להלכה, לכתחילה ישתה המברך עצמו, ובדיעבד יכול אַחֵר לשתותו, ואם לא שתו מן הכוס, הרי זו ברכה לבטלה (שו"ע או"ח קצ, א ו-ד, ומשנ"ב שם, ג; שו"ע שם רעא, יג-יד, ומשנ"ב שם, סד, שו"ע הרב קצ, ד).

לִיתְבֵיהּ לִינוּקָא - לקטן שהגיע לגיל חינוך לענין ברכות, אך לא הגיע לגיל חינוך לענין תענית, שאם לא הגיע לגיל חינוך לענין ברכות, נמצאת הברכה לבטלה (רשב"א; ריטב"א). ויש סוברים, שכל מה שצריך לשתות מן הכוס הוא רק משום שגנאי לכוס של ברכה אם לא שותים ממנה, ולכן אפשר לתתה אפילו לתינוק שלא הגיע לגיל חינוך, ומה שלא עושים כן לענין 'שהחיינו' של יום הכיפורים, שיברכו על הכוס ויתנו לתינוק שלא הגיע לגיל חינוך [שאין בו את החשש של 'דילמא אתי למיסרך' המבואר להלן בגמ'], משום שפעמים שאין מצוי שם תינוק כזה, ולכן ביטלו לגמרי את ברכת 'שהחיינו' של יום הכיפורים על הכוס (ע"פ ראב"ן, וכ"כ השו"ע הרב קצ, ד, ומהר"ם שיק או"ח שיט, בדעת רש"י, וראה מש"כ לעיל ד"ה המברך).

לֵית הִלְכְתָא כְּרַב אַחָא, ולא נמצא לפנינו בש"ס שהורה כן (רש"י). ויש מפרשים, שהכוונה לענין זריעת כשות בכרם, שמבואר במסכת שבת (קלט, א) שרב משרשיא היה נותן פרוטה לגוי קטן שיזרע לו, והקשתה הגמ' מדוע לא נתן לישראל קטן שיזרע לו, ותירצה שיש חשש שיעשה כן כשיגדל, והיה ידוע לגמ' שרב אחא הוא המקשה, ולדעתו אין חוששים 'דילמא אתי למיסרך' (תוס' כאן ובשבת קלט, א ד"ה ולית; רשב"א; ריטב"א). ויש מפרשים, שהכוונה למבואר במסכת נדה (סז, ב) שהתיר רב אחא לנדה לטבול ביום השמיני [ולא הצריך להמתין עד הלילה] מפני הגנבים, ולא חשש לסרך בתה שתלמד ממנה לטבול ביום (תוס' בשבת שם, תוס' רא"ש ותוס' רבינו פרץ כאן, בשם 'יש מפרשים', וראה שדוחים פירושם).

דִּילְמָא אָתֵי לְמִסְרַךְ, ומה שמאכילים את הקטנים ביום הכיפורים ואין חוששים שמא יאכלו בגדלותם, כי ההאכלה היא לצרכו ומבין שזה מחמת שהוא קטן, אבל מה שהוא עושה לצרכנו, יבוא לומר שהוא היתר גמור (רשב"א; ריטב"א). ועוד, שיין הקידוש הוא בכניסת הלילה, כאשר עדיין אינו צמא, ולכן אם ישתה יסבור שמותר לשתות ו'אתי למיסרך', אך כשמאכילים אותו בחצי היום כשהוא רעב, 'לא אתי למיסרך', שמבין שמחשש סכנה האכילוהו (אבודרהם סדר תפלת יוה"כ, בתי' שני. וראה לבוש או"ח תריט, א).

בְּמַעֲלֵי יוֹמָא דְּרֵישׁ שַׁתָּא - בקידוש של ליל ראש השנה מבעוד יום, כשאר מקומות בש"ס ש'מעלי יומא' היינו בעוד שהיום הבא לא בא (ראה יומא פז, ב ועוד מקומות), ומכאן ראיה שאפשר להוסיף מן החול על הקודש אף בראש השנה [שלא כדעת מהרי"ל (שו"ת לג) שבראש השנה אין להוסיף מן החול על הקודש משום שהוא יום דין] (שואל ומשיב רביעאה ג, קכה).

קִדֵּשׁ וְאָמַר זְמַן, ומכאן ראיה שברכת 'שהחיינו' בראש השנה וביום הכיפורים היא חובה, שהרי רב חסדא הבין כי רב יימר בא לפניו כדי ללמוד הלכה, ואם כן אילו היתה רשות, לא היה מברכה על הכוס (ר"ן), או שלא היה מברכה כלל, והיה מלמד בזה שהיא רשות (תורת חיים), ולא עוד אלא שאם היא רשות, גם היה אסור לו לברכה בתוך הקידוש, שהרי יש בכך הפסק בין ברכת הקידוש לשתיית הכוס (העמק שאלה קנא, י; אבני נזר או"ח תנ, ד).

וְהִלְכְתָא אוֹמַר זְמַן בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה ■ וכן הלכה. וביום טוב שני של ראש השנה, לכתחילה יביא לפניו בשעת הברכה פרי חדש או ילבש בגד חדש ויכוון אף עליהם [שיש סוברים שאין אומרים בו 'שהחיינו' משום ששני הימים קדושה אחת הם, וכבר בירך ביום טוב ראשון], ואם אין לו, יברך 'שהחיינו' אף בלא פרי חדש (שו"ע ורמ"א או"ח תר, ב, ומשנ"ב שם ב ו-ה). **וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהִלְכְתָא זְמַן אוֹמְרוֹ אֲפִילּוּ בַּשּׁוּק,** ■ להלכה, ביום הכיפורים נוהגים לברך 'שהחיינו' לאחר 'כל נדרי' שלא על הכוס (שו"ע או"ח תריט, א, וראה שעה"צ שם, ז). ובשלשת הרגלים יש לאומרה על הכוס, ואם לא בירך על הכוס, מברך כשנזכר אפילו בשוק (טור או"ח תריט, א, משנ"ב תעג, א, ושעה"צ שם, ה, ומשנ"ב תרמב, ב). ולכן אין למחות ביד נשים הנוהגות לברך 'שהחיינו' בעת הדלקת הנרות ביום טוב שלא על הכוס (משנ"ב רסג, כג).

בַּר בֵּי רַב דִּיתֵיב בְּתַעֲנִיתָא בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא, שדרך תלמידי חכמים להתענות בערב שבת (טור או"ח רמט), כדי שיכנסו לשבת כשהם תאבים לאכול (ב"י שם), ודוקא תלמידי חכמים, שיודעים לכוון באכילתם לשם מצוה, אבל מי שאינו תלמיד חכם יש לו לחוש שכיון שיהיה תאב לאכול, יאכל למילוי תאוותו ולא לשם עונג שבת (כתב סופר או"ח לט). ויש שפירש, שהכוונה לתלמידים

שהיו נמשכים בשמועתם ומתוך כך התענו בערב שבת (מאירי להלן מא, א בפי' ראשון). ולא הסתפקה הגמ' לגבי תעניות ציבור, משום שאינן חלות בערב שבת, מלבד צום עשרה בטבת, שאפילו היה חל בשבת היו צמים אותו משום שנאמר בו 'בעצם היום הזה' (יחזקאל כד, ב) כמו ביום הכיפורים [כמבואר באבודרהם (סדר תפלות התענית)], וכל שכן אם חל בערב שבת שמשלימים אותו (אור שמח תעניות ה, ו).

- להלכה, דרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת [כדברי הטור] (שו"ע או"ח רמט, ג), והסכימו האחרונים שאין להתענות, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, אבל אם הוא איסטניס כל כך, שאם יאכל ביום לא יוכל לאכול בלילה לתיאבון, מנהג טוב להתענות אם אין התענית מזיקה לו (משנ"ב שם, יח). וצום עשרה בטבת, אם חל בערב שבת, משלימים אותו (רמ"א שם, ד, ומשנ"ב שם, כא).

מְבִיאִין לוֹ כַּבֵּיצָה וְאוֹכֵל - כביצה ללא קליפתה, שהיא כשיעור 'ככותבת', שהרי היתר האכילה הוא כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, ודי בשיעור זה די לבטל את העינוי [כמבואר ביומא (פ, ב) לענין יום הכיפורים], וביותר משיעור זה אסור לאכול (רש"ש), כמו מי ששכח ואכל בתענית, שאף שכבר אכל, אסור לו להמשיך ולאכול עוד (חסדי דוד על התוספתא תענית ב, ח. אולם לדעת רבים מהאחרונים שיעור כביצה בלא קליפתה גדול מככותבת, וראה שיעורי תורה ב, ח, מש"כ בביאור דברי הגמ' כאן. וראה עוד להלן ד"ה וגמעה).

תַּנְיָא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה וְכוּ', תיבת 'תניא' מחוקה, שאינה ברייתא חדשה, אלא המשך של הברייתא הקודמת. ויש גורסים 'ותניא' [שהיא ברייתא חדשה] (הגהות הב"ח), שבתחילה הביא רבא ברייתא בה נשנה טעמו של רבי יהודה שאין משלימים בשבת כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, והוסיף להביא ברייתא בה נשנה טעמו של רבי יוסי החולק על רבי יהודה וסיעתו, וסיים להוכיח מדברי עולא שאמר 'הלכה כרבי יוסי', שכשם שבתשעה באב שחל בערב שבת משלימים את התענית, כך משלימים תענית הרשות (גאון יעקב, בביאור שני).

וּגְמָעָהּ בְּלֹא מֶלַח - גמע הביצה כשהיא רכה, ולכן היתה 'ככותבת' ולא יותר, שנדבק מעט ממנה בדופי הקליפה. ולכן דקדקה הברייתא לומר שגמעה, ולא אכל את הדבוק לקליפה (הענק שאלה, סוף שאילתא א). ויש שביאר, שביצה ללא קליפתה היא פחות משיעור 'ככותבת', וכדי שלא יפסיק את התענית אכל פחות מ'ככותבת', ובשביל שלא יכנס לשבת שהוא מעונה די באכילת 'כביצה', ולכן אכל ביצה בלא מלח דוקא, כדי שלא ישלים המלח לשיעור 'ככותבת' (שו"ת צפנת פענח ב, לב, וראה מש"כ לעיל ד"ה מביאין ולהלן ד"ה ולא שהיה).

ומכאן היה מוכיח האריז"ל, שמותר לאכול ביצה חיה בלי לבדוק תחילה אם יש בה דם, מפני שאיסור דם ביצים הוא מדרבנן, וסומכים על רוב ביצים שאין בהן דם (מחזיק ברכה יו"ד סו, ט, בשם רבי חיים ויטאל). ■ להלכה, אין צריך לבדוק ביצים אם יש בהם דם, ומכל מקום נהגו להחמיר כשעושים מאכל עם ביצים ביום, שרואים בהם אם יש בהם דם (רמ"א יו"ד סו, ח).

וְלֹא שָׁהֲיָה תָּאֵב לְהּ אֶלָּא לְהַרְאוֹת לַתַּלְמִידִים הֲלָכָה, שאם היה סובר שמותר להשלים, ואכל רק משום שרשאי שלא להשלים, היה אוכלה כדרכה עם מלח, וממה שאכלה ללא מלח, מוכח שעשה כן כדי שיכירו שאוכל אף שאינו תאב לאכול ובשביל שאסור להשלים את התענית (כתב סופר או"ח נב).

וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים, ולדעתו טעה רבי יהודה בהבנת אכילתו של רבי עקיבא את הביצה, ובאמת לא אכל אלא משום שהיה אז חולה מסוכן והורו לו הרופאים כי גמיעת ביצה מיד היא רפואתו, ולכן אין ללמוד ממנו הלכה שהמתענה בערב שבת אינו משלים תעניתו (רבנו חננאל כאן ובתענית יח, ב, ותוס' מביא זאת בשמו, וראה מש"כ לעיל ד"ה וגמעה).

אִי אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּתִשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת שֶׁמַּפְסִיק מִבְּעוֹד יוֹם, שאמנם לדעת שמואל (פסחים נד, ב) בין השמשות של תשעה באב מותר באכילה, אך כיון שאי אפשר לצמצם מתי היא תחילת הלילה, חובה להפסיק מבעוד יום (תוס'). ויש שפירש, שסובר כדעת רבא (שם) שבין השמשות אסור (ריטב"א).

אָמְרוּ לוֹ אִם אָמַרְתָּ לָצֵאת מִמֶּנָּה וְכוּ', ורבי יוסי סבר, שהאיסור לאכול או לשתות בתחילת התענית נחשב עינוי, שמא ירצה לאכול או לשתות ואינו יכול (גאון יעקב).

וְאָמַר עֻלָּא הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, שאין לחלק בין תענית קבועה לתענית הרשות כתענית התלמידים, ואם היה אסור להיכנס לשבת כשהוא מעונה מפני תענית הרשות, אף מפני תשעה באב היה אסור, וכיון שהלכה כרבי יוסי שבתשעה באב שחל בערב שבת משלימים את התענית, הוא הדין ביחיד שמתענה תענית רשות, שמשלים תעניתו (ע"פ תוס' ד"ה שאני, וריטב"א).

וְאִם הֻתְחִילוּ אֵין מַפְסִיקִין, ודוקא אם כאשר גזרו את התענית ידעו שתחול בראש חודש, חנוכה או פורים, אך אם כשגזרו לא ידעו שתחול בימים אלו, מפסיקים (דעה אחת בריטב"א תענית טו, ב; פסקי תוס' תענית, כז; שערי תשובה תקעב, בשם אבי הש"ך בתשובות הנדפסות בספר גבורת אנשים תשובה י-יב). ויש סוברים, שאפילו אם ידעו, אין מפסיקים (דעה שניה בריטב"א שם; וראה ב"י שָׁם בשֵׁם הפוסקים). ■ להלכה, אין גוזרים תענית בראש חודש חנוכה או פורים, ואם התחילו אין מפסיקים (שו"ע או"ח תיח, ב, ו-תקעב, ב), אך אם כשגזרו לא ידעו שתחול, מפסיקים [כדעה ראשונה] (משנ"ב תיח, ד, ושעה"צ שם, ה). ויש אומרים שאפילו אם ידעו, אין מפסיקים [כדעה השניה] (משנ"ב תקעב, ד, בשם י"א).

עָמַד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי עַל רַגְלָיו וְאָמַר 'חֲזִי אֲנָא דְּבָתַר רֵישָׁא גּוּפָא אָזֵיל', כיון שהוכרח לפגום בכבוד חכמים, לכנות להם שֵׁם 'גוף בלא ראש', אמר זאת בלשון ארמית, לשון שאין מלאכי השרת מכירים אותה, כדי שלא יקטרגו עליו (חסדי דוד על התוספתא תענית ב, ו).

מִפְּנֵי שֶׁיּוֹם טוֹב שֶׁלָּנוּ הָיָה, ואמנם היה זה כבר לאחר חורבן הבית [שאם לא כן לא היו מתענים בתשעה באב], אולם לדעת רבי אלעזר ברבי צדוק לא בטל מנהג יו"ט בימים המוזכרים במגילת תענית (תוס' תענית יב, א ד"ה התם. ומפורש בתוספתא תענית ג, ו, שרבי יוסי אומר שזמן עצי כהנים והעם בטל לאחר החורבן, ודברי רבי אלעזר ברבי צדוק נאמרו כראיה לכך שלא בטל. וראה ר"ה יט, ב).

טַעֲמָא דְּיוֹם טוֹב, הָא עֶרֶב יוֹם טוֹב מַשְׁלִימִין, ואין לדחות שדוקא בערב יו"ט זה יש להשלים את התענית מכיון שהוא יו"ט מחמת הקרבנות ואין קרבנות בלילה, ולכן מתחיל היו"ט רק מהבוקר ולא מהלילה שלפניו (קושיית המנחת חינוך שא, ח), שאם כן היה להם להשלים את התענית, שהרי התחילה בהיתר בלילה קודם התחלת היו"ט בבוקר, וכלל הוא שכל דבר שהתחיל בהיתר אינו פוסק (ראה פסחים ק, א ותוס' שם ד"ה אין), אלא בהכרח שגם היו"ט התחיל בלילה יחד עם התענית [ולכן לא השלימוה] (חכמת שלמה או"ח תקנט, ט ד"ה בעל ברית).

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [עי' פירש"י לעיל לח. ד"ה אבל], ב) [תענית טו:], ג) תוספתא תענית פ"ב ה"ו, ד) תענית יב., ה) [לעיל י. וש"נ], ו) תענית יח., ז) תענית כו:, ח) גיטין סח:, ט) דף כו., י) נדרים מא., כ) תענית כט., ל) [ברכות ג:], מ) שבת דף קמח:, נ) [פרשת בראשית פ"ס א'], ס) ספ"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' כשהוא מעונה תניא. תז"מ ונ"ב ס"א ותניא: (ב) רש"י ד"ה שאני יום טוב דבריהם כגון האי:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אי אתם מודים וכו' אע"פ שכבר הפסיק כדאמרינן. עי' תענית דף ל ע"ב תוס' ד"ה כל העושה: בא"ד באיכה רבתי. בפסוק ויגרס בחצץ שני:

הגהות וציונים

א] [צ"ל רבן גמליאל] (גליון), ועי' הג' יעב"ץ (בילקו"מ): ב] [צ"ל ברבין (גליון): ג] בדפו"ר שקבלו עליהם להתענות, והנוסח שלפנינו קשה שהוא נגד גמ' ערוכה בתענית יח ע"ב וכמה היא התחלה וכו' עי"ש (דק"ס): ד] [ומכל תבשיל חד פת. כצ"ל. רש"ל (גליון): ה] [לפנינו בבכורות איתא רבי צדוק וכן איתא בברכות כו ע"ב ועי' תוס' יומא עט ע"ב ותוס' סוכה כו ע"ב ד"ה נטלו ותוס' חולין קז ע"א ד"ה מאין (גליון): ו] כצ"ל, או כמו שהוא בנ"א מס"א [כת"י ודפו"ר] דליתא כלל תיבת "תניא" (מהרש"ל בדפו"ר) וכולא חדא ברייתא היא דמייתי רבא למיפשט בעיא דרבה ופשיט לה מהא דעולא דאמר הלכה כר' יוסי (דק"ס ועוד), עי' ריטב"א ובגאון יעקב:

משנת ראשונים

אי אתם מודים לי בתשעה באב שחל להיות באחד בשבת שמפסיק מבעוד יום. אתא כמ"ד התם דתשעה באב בין השמשות שלו אסור, ומיהו אין צריך להפסיק מבעוד יום טפי כמו ביום הכפורים. **[הריטב"א]**

אין גוזרין תענית על הציבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים. בר"ח וחנוכה ופורים אין גוזרים בו תענית כלל ואפי' להיות ב' או ג'. **[הריטב"א, תענית טו:]**

ואם התחילו אין מפסיקין. אם גזרו תעניותיהם סתם על הגשמים או על שאר צרות עד שיענו או עד זמן שהם צריכים לגשמים, כפי ענין המקומות שרשאים לעשות כן כמו שאנו עתידים לבאר, והם לא קבעו זמן זה ולא עלה בדעתם שיפגע בהן ר"ח או חנוכה או פורים והתחילו להתענות ולא נענו עד שפגע בהם אחד מימים אלו, אין מפסיקין גזרתם שגזרו סתם אלא מתענים ומשלימים בו, שאע"פ שאין גזירתם כדאי לחול על ימים אלו של גזרת ראשונים בפרט, חייל עלייהו בכולל דוגמת שבועה שחלה על שבת וי"ט בכולל. **[הריטב"א, תענית טו:]** **מודה היה שאין משלימין.** לאו מודה לרבנן קאמר דהא רבנן דפליגי עליה מתענה ומשלים סבירא להו, כדאמרינן לקמן זו דברי ר"מ שאמר משום ר"ג אבל חכמים אומרים מתענה ומשלים אלא האי מודה פירושו אומר, וכמדומה שיש כמותו בריש פרק המגרש, גבי ארבעה זקנים שנכנסו להשיב על דברי ר' אליעזר. **[הרשב"א]** **עכשיו אתה מבקש לבטל דבריו.** אלמא הלכה כר"ג שהרי הסכימו לפסוק הלכה כמותו, ופרקינן דבדורו של ר"ג עשו כמותו כלומר כי הדור שהיו בהוראתו עשו כמותו ואח"כ הסכימו האחרונים ופסקו כר' יוסי דנומקו עמו. **[הריטב"א]** **שאני יום טוב של דבריהם מתוך שמתענין בו שעות משלימין בו ערבית.** שאפי' כשחל ט' באב ביו"ט שלהם לא נדחה התענית והתענו בו שעות, הקלו בו ג"כ שמשלימין בו ערבית כלומר כשחל התענית בערב יו"ט, אבל שבת שאין מתענין בו אפילו שעות כשחל ט' באב בשבת, החמירו בה ג"כ שאין משלימין בה ערבית שאם אירע בערב שבת מתענה ואינו משלים. **[הריטב"א]**

עין משפט נר מצוה

קי א ב מיי' פ"א מהל' תענית הלכה ז סמג עשין ג טוש"ע א"ח סי' תקעב סעיף ב:

רבינו חננאל

טובא והא דתניא ט' באב שחל להיות בערב שבת והביאו לפני ר' עקיבא ביצה מגולגלת בלא מלח וגמאה וכו' קבלה בידינו כי ר' עקיבא באותה שעה מסוכן היה והביאו לפני ר' עקיבא הרופאים לגמוע ביצה מגולגלת בלא מלח באחרית היום ור' יהודה לא דקדק לפי' סמך על מה שראה ולא ידע העיקר מפני מה עשה כך. ופסח דההיא שתא יום ה' היה. ותמוז דההיא שתא מילויי מילויה. לפיכך חל ט' באב להיות בע"ש וחיסרו אב. ובאותה השנה בא ר"ה להיות בשבת וכבר פירשנוהו ביאור זה יפה במס' תענית. **והא דאמרי' בדורו של ר"ג עבוד כר"ג** ואקשינן והתנן א"ר אלעזר ב"ר צדוק אני הייתי מבני סנאב בן בנימין כו' ואסיק' טעמא דיו"ט שלנו ומפני כך לא השלמנו הא ערב יו"ט מתענה ומשלים בט' באב שחל להיות בע"ש: (ור"מ היא) [זו דברי ר"מ] דאמר הכי אבל חכ"א דר"ג אומר מתענה ומשלים. **וקיי"ל כר' יוסי** וכדדרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים. פי' דליוה לרטיבא (ופסא ליבתכתיה) [רפסא ליה בדוכתא]. כיון שראה שמרימין עץ לח שאינו ראוי לשרפה. אמר שמא יש לו תחתיו דבר טמון או שמא להכות בו אדם מתכוון לכך שואל מה עסקך וכן כיון שראה א) ומדקדק: **ירושלמי** מודים חכמים לר' יהודה בב' יו"ט של ר"ה שהן מתקנת נביאים הראשונים מי גרם לי להיות שומר ב' יו"ט בסוריא על שם שלא שמרתי יום אחד בא"י. סבורה אני שמקבלת שכר על השנים ואיני מקבלת שכר אלא על אחד. וה"ה לב' חלות בסוריא ר' יוחנן קרי עלייהו וגם אני נתתי להם חקים לא טובים:

הדרן עלך בכל מערבין

חשק שלמה על ר"ח

א) [אינו מובן כוונת ד' רבינו בזה ואולי דמיסור לשון יש כאן וצ"ע].

רב נסים גאון

אמר ר' אלעזר בר' צדוק אני מבני סנאה בן בנימין פעם אחת חל ט' באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר שבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו היה. עיקרו במס' תעניות בפרק בג' פרקים (דף כו) זמן עצי כהנים והעם בתשעה כו' בה' באב בני פרעוש בן יהודה בשבעה בו בני רכב בן בנימין והיה יום י' של חודש אב יום טוב שלהן שמביאין בו קרבן עצים ולפיכך לא השלימו בו התענית.

גמרא

וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו חל להיות תשעה באב בערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה (א) תניא אמר רבי יהודה פעם אחת היינו יושבין לפני ר"ע ותשעה באב שחל להיות בע"ש היה והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח ולא שהיה תאב לה אלא להראות לתלמידים הלכה ורבי יוסי אומר מתענה ומשלים אמר להן ר' יוסי אי אתם מודים לי בט' באב שחל להיות באחד בשבת שמפסיק מבעוד יום אמרו לו [א] אבל אמר להם מה לי ליכנס בה כשהוא מעונה מה לי לצאת ממנה כשהוא מעונה אמרו לו אם אמרת לצאת ממנה שהרי אכל ושתה כל היום כולו תאמר ליכנס בה כשהוא מעונה שלא אכל ושתה כל היום כולו ואמר עולא הלכה כרבי יוסי. ומי עבדינן כרבי יוסי ורמינהי [ב] אין [א] גוזרין תענית על הציבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי ר"ג אמר ר"מ אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין מודה היה שאין משלימין וכן בט' באב שחל להיות בע"ש ותניא [ג] לאחר פטירתו של רשב"ג [א] נכנס ר' יהושע להפר את דבריו עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר חזי אנא דבתר רישא גופא אזיל כל ימיו של רבן גמליאל קבענו הלכה כמותו עכשיו אתה מבקש לבטל דבריו יהושע אין שומעין לך שכבר נקבעה הלכה כר"ג ולא היה אדם שערער בדבר כלום בדורו של רבן גמליאל עבוד כר"ג [ב] בדורו של רבי יוסי עבוד כרבי יוסי ובדורו של ר"ג עבוד כר"ג [ד] והתניא א"ר אלעזר בן[ה] צדוק אני (הייתי) מבני סנאב בן בנימין פעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיו"ט שלנו היה טעמא דיו"ט הא ערב יו"ט משלימין אמר רבינא שאני יו"ט של דבריהם מתוך שמתענין בו שעות משלימין בו ערביות שבת הואיל ואין מתענין בה שעות אין משלימין בה ערביות. [ה] אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתא אמר ליה אביי את אמרת ניהלן ואהא אמרת ניהלן אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים וכו' ואמרת עלה [ו] אמר רב יהודה אמר רב זו דברי רבי מאיר שאמר משום רבן גמליאל אבל חכמים אומרים מתענה ומשלים מאי לאו אכולהו לא אחנוכה ופורים הכי נמי מסתברא דאי

רש"י

וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת. אע"פ שאם חל להיות בחול [ז] לא יאכל שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין, עכשיו שהוא שבת אוכל כל צרכו: בשעתו. שהיתה שעתו עומדת לו במלכותו, דמלך והדיוט הוה[ח]: מגולגלת. גלויה רכה: להראות הלכה. שאין משלימין תענית ערב שבת: שהוא מפסיק. סעודה: מבעוד יום. שצריך לאכול מבעוד יום, ומקבל תענית עליו משגמר לאכול ואע"פ שהוא שבת: אבל. באמת: ומה לי ליכנס כשהוא מעונה. כגון שהשלים בערב שבת תעניתו: ומה לי לצאת ממנה כשהוא מתענה. שמתחיל תעניתו מבעוד יום: ואם התחילו. שהתחילו[ט] להתענות ב' או ג' יום ונכנסו בהן ימי חנוכה או ראש חדש: שאין משלימין. תענית בחנוכה וראש חדש להתענות כל היום: וכן בתשעה באב שחל בע"ש. נמי אין משלימין: לבטל את דבריו. ולומר משלימין: חזי אנא דבתר רישא גופא אזיל. רואה אני בדין ובדת שצריכין אנו להלך אחר דברי הראשונים: ולא היה אדם כו'. אלמא אין משלימין: בדורו של רבי יוסי. דהוה בתר הכי שבקוה לדר"ג וקבעו הלכה כרבי יוסי דמותר: מבני סנאב בן בנימין. משפחה היא משבט בנימין שנפל להן גורל לקרבן עצים בי' באב בימי עזרא, ויו"ט היה להם לעולם כדתנן בפרק בתרא דתענית[י]: לאחר השבת. שהוא עשרה באב והוי יו"ט שלנו: טעמא דיו"ט. הא בשאר ט' באב היו משלימין אע"פ שכל ט' באב הוי ערב יו"ט שלהם, ורבי אלעזר בר צדוק בדורו של רבן גמליאל הוה כדתניא בבילה (דף כג:) א"ר אלעזר בר' צדוק פעמים הרבה נכנסתי אחר אבא לבית ר"ג: שאני יום טוב (ב) דרבנן. כגון האי דקרבן עצים, הואיל וקל הוא שמתענין בו לשעות כדקתני והתענינו בו לפיכך משלימין בו ערביות, כלומר מותר להשלים ערב אותו יום טוב וליכנס לתוכו כשהוא מעונה, דהא אפילו בעיקרו מותר להתענות בו קצת היום, אבל שבת שאסור להתענות בו קצת לשום תענית אסור נמי להשלים בו ערביות, שהמשלים ע"ש מתענה במקצת שבת: לא שמיע לי הא שמעתא. דקבע עולא לעיל הלכה כרבי יוסי: את אמרת ניהלן. רב יוסף חלה ושכח תלמודו[כ], והיה אביי תלמידו מזכירו: זו דברי ר' מאיר. דאמר לעיל משום ר"ג מודה היה שאין משלימין וכן ט' באב שחל להיות ערב שבת, אבל חכמים אומרים מתענה ומשלים: מאי לאו. חכמים אכולהו קיימי בין אחנוכה ופורים בין אערב שבת, ומדאגמר' רב לר' יוסי בלשון חכמים ש"מ הלכה כרבי יוסי:

תוספות

[ביצה] מגולגלת. בפי' ר"ח קבלה בידינו כי ר' עקיבא אותה שנה מסוכן היה והביאו לר"ע הרופאים לגמע ביצה מגולגלת באחרית היום ור' יהודה לא דקדק לפיכך סמך על מה שראה ולא ידע העיקר על מה עשה כך ותמוז דהאי שתא מלייה מליוה[ל] לפיכך חל תשעה באב בערב שבת וחסרו אב ובא ר"ה בשבת. תוס' שאנ"ץ]:

אי אתם מודים בתשעה באב. וא"ת והא אמר שמואל בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נד:) תשעה באב בין השמשות שלו מותר וי"ל דמ"מ מתחיל מבעוד יום לפי שאי אפשר לכוין תחילת הלילה ועוד דר' יוסי סבירא ליה [ל] בין השמשות כהרף עין ואין אדם יכול לעמוד עליו ואין לפרש דהכי קאמר דהיכא דהפסיק סעודתו דהוי כמו קבלת תענית בשבת דהא לא מצי קביל תענית בשבת עליה ועוד דאמרינן דאפילו יוה"כ דתוספת שלו דאורייתא[מ] שרי לאכול [ס] אע"פ שכבר הפסיק כדאמרינן [ס] באיכה רבתי ר' יהודה בן בתירא אזל לנציבין בערבא צומא רבא אזל ריש כנישתא לזמוני ליה א"ל כבר אכלי ופסקי א"ל אשגחאי עלי דלא לימא גברא רבא הוא דלא אשגח עילויה אזיל עמיה ומסיק התם דאכל מכל עיגול חד פתיתא ומכל מאכל[ד] פת אחד ומכל חבית חד כוס:

מודה היה שאין משלימין. משמע דרבנן דפליגי עליה סברי דאפילו מפסיקין ולקמן אמרינן זו דברי ר' מאיר שאמר משום ר"ג אבל חכמים אומרים מתענה ומשלים אלמא אדרבה דלרבנן משלימין ושמא הנהו חכמים דפליגי אדרבי מאיר סברי דמשלימין והכא קאמר מודה לרבנן דפליגי ארבן גמליאל והנהו סבירא להו דמפסיקין:

מבני סנאב בן בנימין. סנאה גרסינן ולא גרסינן סנאב דהכי כתיב בעזרא (ג) ועל שם שבטו נקרא בן בנימין דגבי עלי מערכה חשיב ליה בפרק ד' דתענית (דף כו.) וכל הנהו דחשיב התם בני ארח בן יהודה בני דוד בן יהודה כולם על שם שבטן ואע"ג דר' אלעזר בן צדוק כהן היה כדמוכח בפרק כל פסולי המוקדשין (בכורות דף לו.) גבי רבי אלעזר בר"[ה] צדוק הוה ליה בוכרא וכו' שמא אמו היתה מבנימין או חתנם היה והיה עמהם בסייעתם:

שאני ימים טובים מדבריהם מתוך שמתענין בו שעות משלימין בו ערביות. והא דאמרינן בסוף פ"ק דר"ה (דף יט.) דימים הכתובים במגילת תענית אסורין בין לפניהם בין לאחריהם ותנן נמי במסכת תענית בפרק שני (דף טו:) כל הכתובים במגילת תענית דלא למספד בהון לפניו אסור ולאחריו מותר ועשרה באב כתיב בהנהו דלא למספד בהון משמע דיו"ט דדבריהם נמי אסור להתענות בו ערביות הני מילי תענית דרשות אבל תענית חובה כגון תשעה באב מתענין וא"ת והיכי פשיט לעיל מרבי יוסי דאיירי בתענית חובה על בני בי רב דיתבי בתענית דמשמע דאיירי בתענית הרשות וכן משמע בשאלתות[ס] דמיירי בכל תעניות ומנהג נמי דאפילו בתענית הרשות משלימין ובירושלמי נמי אמרינן במסכת תענית[פ] בשם רב הונא אפילו יחיד הגוזר על עצמו בע"ש תענית מתענה ומשלים וי"ל דשפיר מוכח לעיל דכיון דאמר ר' יוסי מתענה ומשלים אע"ג דתענית ט' באב לא דחי שבת ש"מ דדמה שנכנס בשבת כשהוא מעונה לא חשיב כמתענה בשבת וא"כ בתענית הרשות נמי שרי להשלים אבל ערב יום טוב דדבריהם שייך לפלוגי בין תשעה באב לתענית הרשות דמה שאסור להתענות בערב יו"ט דדבריהם לאו משום דחשוב כמתענה ביו"ט דהא לאחריו נמי אסור אף על גב דאין מתענין ביו"ט אלא משום דעשו חיזוק ביו"ט דדבריהם שלא יבא להתענות ביו"ט עצמו וכי גזרו בתענית רשות אבל בתשעה באב לא גזרו:

והלכתא

דאי סלקא דעתך אכולהו הא בעי מיניה רבה מרב יהודה ולא פשט ליה ולטעמיך הא דדרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים הא בעא מיניה רבה מרב הונא ולא פשט ליה אלא הא מקמי דשמעה והא לבתר דשמעה הכא נמי הא מקמי דשמעה הא לבתר דשמעה [א] דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא [א] הלכה מתענין ומשלימין:

הדרן עלך בכל מערבין

מי [ב] שהוציאוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ד' אמות החזירוהו כאילו לא יצא הוליכוהו לעיר אחרת נתנוהו בדיר או בסהר ר"ג ור' אלעזר בן עזריה אומרים [ג] מהלך את כולה רבי יהושע ור"ע אומרים אין לו אלא ד' אמות: מעשה שבאו מפלנדרסין [א] והפליגה ספינתם בים [ד] ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה הלכו את כולה ר' יהושע ור"ע לא זזו מד"א שרצו להחמיר על עצמן פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשיכה אמרו לו לרבן גמליאל מה אנו לירד אמר להם [ה] מותרים אתם שכבר הייתי מסתכל והיינו בתוך התחום עד שלא חשיכה: **גמ'** ת"ר ג' דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו אלו הן עובדי כוכבים ורוח רעה ודקדוקי עניות למאי נפקא מינה למיבעי רחמי עלייהו ג' אין רואין פני גיהנם אלו הן דקדוקי עניות וחולי מעיין והרשות ויש אומרים אף מי שיש לו אשה רעה ואידך אשה רעה מצוה לגרשה ואידך [ו] זימנין דכתובתה מרובה אי נמי אית ליה בנים מינה ולא מצי מגרש לה למאי נפקא מינה לקבולי מאהבה שלשה מתין כשהן מספרין ואלו הן חולי מעיין וחיה והדרוקן למאי נפקא מינה למשמושי בהו זוודתא [ז]: אמר רב נחמן אמר שמואל יצא לדעת אין לו אלא ארבע אמות פשיטא השתא מי שהוציאוהו נכרים אין לו אלא ד' אמות יצא לדעת מיבעיא אלא [ה] אימא חזר לדעת אין לו אלא ד"א הא נמי תנינא החזירוהו נכרים כאילו לא יצא החזירוהו הוא דכאילו לא יצא אבל הוציאוהו נכרים וחזר לדעת אין לו אלא ד"א אלא אימא [י] יצא לדעת והחזירוהו נכרים אין לו אלא ד"א הא נמי תנינא הוציאוהו והחזירוהו כאילו לא יצא הוציאוהו והחזירוהו הוא דכאילו לא יצא אבל יצא לדעת [ב] לא [ז] מהו דתימא לצדדין קתני מי שהוציאוהו נכרים וחזר לדעת אין לו אלא ד' אמות אבל יצא לדעת והחזירוהו נכרים כאילו לא יצא קמ"ל. בעו מיניה מרבה הוצרך לנקביו מהו אמר להם [ט] [ח] גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה אמרי נהרדעי [ט] [ט] אי פיקח הוא עייל לתחומא וכיון דעל על. א"ר פפא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו [י] אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן מ"ט אנוסין נינהו איתיביה רב יוסף בר שמעיה לרב פפא ר' נחמיה ור' אליעזר בן יעקב אומרים לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין בשוגג אין במזיד לא תנאי היא דתניא [כ] פירות שיצאו חוץ לתחום בשוגג יאכלו במזיד לא יאכלו רבי

רש"י

דאי סלקא דעתך אכולהו. אמרה רב יהודה: הא בעי מיניה רבה מרב יהודה. כדאמרינן לעיל אתא לקמיה דרב יהודה ולא הוה בידיה: **מתענה ומשלים.** בערב שבת: **הא בעי רבה מרב הונא.** לעיל ולא פשט ליה: **לבתר דשמעה.** רב הונא מרב להאי אבל חכמים אומרים הלל אגמריה למר זוטרא, (א) ומקמיה לישמעיה בעא רבה מיניה ולא פשט ליה: **הכא נמי.** דרב יהודה לא תיקשי: **הא מקמי דשמעה.** מרב: **הא לבתר דשמעה.** רב הונא ורב יהודה תלמידי דרב הוו: **הדרן עלך בכל מערבין**

מי שהוציאוהו נכרים. חוץ לתחום: **או רוח רעה.** שנכנס בו שד ונטרפה דעתו ויצא חוץ לתחום ואחר כך נשתפה, והרי הוא חוץ לתחום: **החזירוהו.** לתוך התחום: **כאילו לא יצא.** והרי כל העיר לו כד' אמות כבתחילה, וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח: **הוליכוהו לעיר אחרת.** והרי היא [ס] מוקפת מחילות: **או שנתנוהו בדיר או בסהר.** שהן מוקפין והיקיפן גדול: **מהלך את כולה.** דהואיל ומוקפת מחילות הרי היא כד' אמות: **מפלנדרסין.** שם מקום: **והפליגה.** כשהיא מתרחק' משפת הים ונכנסת לאמצעו קרי ליה הפלגה, ולשון לע"ז הוא שקורין לשלולית הים פיל"גא [ג]: **הלכו את כולה.** היו מהלכין בכל הספינה, דאע"פ שהספינה הולכת בשבת ויצאו חוץ לתחום הוו כמי שיצא חוץ לתחום וניתן בדיר או בסהר, שהספינה מחילות לה: **שרצו להחמיר.** בגמרא [ו] מפרש: **לנמל.** פורט"ו [ד] בלע"ז, ששם הספינות יוצאות מן הים לשפתו: **מה אנו לירד.** מן הספינה לתוך העיר, כלום באנו מחוץ לתחום משחשיכה: **גמ' והרשות.** מי שיש לו נושין: **לקבלינהו מאהבה.** דמכפרי עליה: **כשהן מספרים.** אפי' יש בהן חיות הרבה שמדברים, אעפ"כ מתין פתאום: **הדרוקן.** חולי הפה (ב) מוסג"א [ה]: **זוודתא.** לזמן תכריכין: **חזר לדעת.** מי שהוציאוהו נכרים וחזר לדעת לתוך התחום, לא הוי כהחזירוהו דתנן במתני' כאילו לא יצא: **מהו דתימא.** מתני' לצדדין קתני והחזירוהו דסיפא מילתא באפי נפשה היא ולאו אהוציאוהו נכרים קאי, והכי קאמר מי שהוציאוהו נכרים בין כשהוא עומד בחוץ בין שחזר לדעת אין לו אלא ד' אמות, ומי שהיה חוץ לתחום והחזירוהו נכרים בין שהיתה יציאתו ראשונה לדעת בין שלא לדעת אלא באונס הוי כאילו לא יצא: **קמ"ל.** ר"ג דסיפא דמתני' ארישא מהדר: **הוצרך לנקביו.** זה שהוציאוהו נכרים, מהו לצאת מד' אמותיו: **את לא תעשה שבתורה.** לאו דלא תסור (דברים יז), ותחומין נמי דרבנן: **אי פיקח הוא.** האי דנצרך לנקביו ויהבו ליה רבנן רשות למיפק חוץ לארבע אמותיו: **עייל לתחומא וכיון דעל על.** ומותר כאילו לא יצא, דהא ברשות על ולא גרע מהחזירוהו: **פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו** ביום טוב, **לא הפסידו מקומן.** וכל העיר להן כד' אמות ויש להן לכל רוח אלפים אמה אם יו"ט הוא, ואי שבת מותרין לאכילה במקום שחזרו: **אנוסים היו.** על ידי המוליכן: **אסורין.** לזוז אותן מארבע אמותיהן ולא לאוכלן אפי' חזרו אלא אם כן חזרו שוגגין, אבל מזיד לא: **הכי גרסינן** תנאי היא דתניא פירות שיצאו חוץ לתחום בשוגג יאכלו, ולא גרסינן הכא וחזרו: **בשוגג יאכלו.** במקום שהן שם, אם יש אדם שעירב לאותו צד, או שהיו בני עיר אחרת סמוכים להן: רבי

תוספות

והלכתא מתענה ומשלים. פירוש אם ירצה להשלים דשרי להשלים דבעיא הוא אי שרי להשלים אי לא: [ומורי אמר לי בשם ה"ר ידידיה דאפילו ר' יוסי ל"פ אלא דיכול להשלים מיהו גם ר' יוסי מודה אי אינו רוצה להשלים הרשות בידו ור' יהודה אמר אסור להשלים ואין נ"ל מדקאמר ר' יוסי אי אתה מודה לי בט' באב שחל להיות באחד בשבת שהוא מתחיל מבע"י והתם ע"כ דחייב קאמר דומיא דהכי ע"ש דחייב להשלים קאמר] [רש"ל בשם תוס' שאנ"ץ]:

הדרן עלך בכל מערבין

מי שהוציאוהו. על דעתו ועל דעת קונו. ואע"ג דאיכא נמי כשפים שמכחישין פמליא של מעלה [י] נראה דהוי בכלל רוח רעה ויצר הרע אע"ג דמשמע בפ' ואלו מגלחין (מו"ק ד' יז.) דפעמים שיצרו מתגבר עליו ואינו יכול לכופו מ"מ אדם יכול ליזהר שלא יבא לידי כך: **הרשות.** פי' רבינו חננאל עול מלכות כדאמרינן במסכת אבות (פ"ב מ"ג) הוו זהירין ברשות ורש"י פירש נושה:

לצדדין קתני. אחזר לדעת לא רצה לתרץ כך לצדדין קתני דסוף סוף אהחזירוהו נ"ל לעולם לצדדין קתני (ועוד [ח]) דניחא ליה לפרש שיתקיימו דברי רב נחמן הראשונים: **לא** הפסידו את מקומן. אע"ג דהבא מחוץ לתחום אסור למי שנשתלח לו [ט] הני מילי התם דאיתיה חוץ לתחום אבל הכא דהשתא הם במקומן שרי אפילו להאי דאפקינהו ולא דמי למבשל בשבת [י] במזיד לא יאכל דהתם הוי איסור דאורייתא:

במזיד לא יאכלו. משמע לשום אדם לא יאכלו ואף על גב דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר [ט] הכא כיון שנעשה איסור על ידי ישראל החמירו: מכלל

עין משפט נר מצוה

קיא א מיי' פ"א מהל' תענית הל' ו טוש"ע א"ח סי' רמט סעיף ד:
א ב מיי' פכ"ז מהלכות שבת הלכה יג סמג לאוין סה טור ש"ע א"ח סי' תה סעיף א:
ב ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ו:
ג ד מיי' שם הלכה טו טוש"ע שם סעיף ז:
ד ה מיי' שם הלכה יג טוש"ע שם סעיף ה:
ה ו ז מיי' שם הלכה יג טוש"ע שם סעיף ט:
ו ח ט מיי' שם הלכה טו סמג שם טור ש"ע א"ח סי' תו:
ז י כ מיי' פ"ב מהלכות י"ט הלכה י טוש"ע א"ח סי' תה סעיף ט:

רבינו חננאל

פ"ד מי שהוציאוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ד' אמות. החזירוהו כאלו לא יצא כו': נכרים ורוח רעה ועניות מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו. פי' נכרים ורוח רעה כופין אותו בעל כרחו. עניות נמי דכתיב (משלי ל) פן אורש וגנבתי למאי נפקא מינה למיבעי רחמי דניצילהו הקב"ה מהן ועוד דקדוקי עניות וחולי מעיים והרשות להן יסורין בעוה"ז אין רואין פני גיהנם. וי"א אף מי שיש לו אשה רעה למימ' לקבולי מאהבה. פי' הרשות עבדות השרים השלטונים. זוודתא תכריכין. אמר רב נחמן אמר שמואל יצא לדעת אין לו אלא ד' אמות איסקנא היכא דיצא לדעת אע"פ שהחזירוהו נכרים בע"כ כיון דיציאתו לדעת היתה אין לו אלא ד' אמות. בעו מיניה מרבא כיון דתנן דהוציאוהו נכרים אין לו אלא ד' אמות אם הוצרך לנקביו מהו. פי' השתנות מים הוצאת רעי מהו שיעשה ופשיט ליה יצא חוץ ויעשה צרכיו דגדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה שנאמר באבדה (אחת) [במקום אחת] לא תוכל להתעלם וכת' והתעלמת מהם ואמרו חכמים פעמים שאתה מתעלם. כיצד זקן ואינו לפי כבודו. הנה התירה התורה לזקן להתעלם ואע"ג דכתיב בה לאו. אמרי נהרדעי ואם זה שהוצרך לנקביו פיקח ויודע שהוא חכם בתחומו אפי' מזיד כיון שחזר לתחומו אם הוא חוזר לתחומו כאילו לא יצא חוץ לתחומו ויש לו אלפים אמה לכל רוח ואם לאו יהלך וילך ויעשה צרכיו באותו מקום שיצא ממנו ואם יזדמן לו ליכנס לתחומו ישב שם ודומה כאילו הנכרים החזירוהו ויש לו אלפים אמה לכל רוח דהוו פי' כיון דעל על. ואמר רב פפא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן. מ"ט אנוסים נינהו כלומר לאו בני דעה נינהו ומותבי על רב פפא מדברי ר' נחמיה ור' אליעזר בן יעקב ופריק תנאי היא דתניא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו כו' **ואסיקנא דכ"ע מזיד לא** והכא בשוגג שלא במקומן פליגי ת"ק סבר דשוגג שלא במקומו שרי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) תענית יח:, ב) [עי' תוס' לקמן מג: ד"ה מותרין] ששייך לכאן, ג) פסחים דף קיג:, ד) [ע"ל רש"י בעי' ע"א ד"ה זוודתא. תכריכין, ליתא לדך (כרלאית מג) מתרגמינן זודין לאורחא ותכריכין כן ליתה לדך למחוס עכ"ל], ה) ברכות יט: שבת פא: לד: מנחות לז: [מגילה ג:], ו) לקמן מג., ז) ברכות יט:, ח) חולין, ט) ביצה כה רע"א ועי' לעיל מ, י) שבת לח., כ) לעיל מ רע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לבתר וכו' למר זוטרא מקמי דשמעה ובעא רבה: (ב) רש"י ד"ה הדרוקן חולי הפה. נ"ב במס' שבת פרק במה מדליקין דף לג מבואר להדיא שהוא חולי הבטן וז"ל הגמ' שם שגדון הדרוקן ומסות מדרי בטן ע"כ:

גליון הש"ס

גמ' אי פקח הוא. עי' לקמן דף מד ע"ב תוס' ד"ה ומר סבר. רש"י ד"ה הוליכוהו לעיר אחרת וכו' מוקפת מחיצות. עי' לקמן דף מז ע"ב בתוס' ד"ה דטלה:

רב נסים גאון

אמר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתא אמר ליה אביי את אמרתה ניהלן. כבר פירש' טיבן של דברים לשעבר:
סליק בכל מערבין
מי שהוציאוהו אמר להו גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. כבר פירשנוהו למעלה דהני מילי בלאו דלא תסור אבל לאו דאורייתא לא דחי ופירושו בברכות בפרק מי שמתו מוטל לפניו (דף יט:)

הגהות וציונים

א] [גי' הערוך מפרנדסין וכן איתא במשנה שבמשניות (גליון): ב] בכתי"י נוסף אבל יצא לדעת והחזירוהו נכרים לא: ג] לב יח: ד] מבואות ים, שהספינות נמשכות שם ליבשה ונקבצות (רש"י יחזקאל כז ג ויומא לח. ונדה טז.): ה] כתמים לבנים בחלל הפה: ו] ר"מ מ"ז (גליון), עיי"ש במהר"ם (ועי' מהרש"א וביל"ק): ז] נראה דט"ס יש בהגהות וצ"ל ומקמי דשמעה בעא רבה (מ"נ), ומהרש"ל בדפו"ר הגיה באופן אחר ומקמי וכו' ובעא רבה מיניה לא פשט ליה (ואולי זהו כוונת הב"ח):

משנת ראשונים

מעשה שבאו מפלנדרסין והפליגה ספינתם בים. היו עומדין בערב שבת בנמל מקום שהספינה גוששת בתוך התחום לעיר, והיה בדעתם ליכנס לעיר ונמצא שקנו שביתה ביבשה ובא רוח גדולה ורחק את הספינה והפליגה בים עד חוץ לתחום או על ידי חובל ארמאי, ומ"מ בספינה גוששת ולמטה מעשרה שאלו למעלה אין תחומין למעלה מעשרה. [מאירי] **שכבר הייתי מסתכל והיינו בתוך התחום עד שלא חשיכה.** לפי שאפשר לדעת מרחק איזה מקום שתרצה ממה שישיגהו העין בכלים יעשו אותם בעלי תשבורת ויושג זה באותו הבריח שהוא בכלי הנחשת שמסתכלין בו החוזים בכוכבים ונקרא בערבי אצטורלא"ב. [פיהמ"ש להרמב"ם] **גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה.** כדילפינן מוהתעלמת מהם פרט לזקן ואינו לפי כבודו ואמרה תורה דמשום כבודו ידחה לאו דלא תוכל להתעלם והם הכי ילפי' מהתם דדחו רבנן לאיסוריהו משום כבוד הבריות. [תוספות רי"ד] בלאו דלא תסור אבל לעקור בידים איסור תורה לא התירו וכדאמרינן הכא ובפרק מי שמתו (ברכות יט:), אבל בשב ואל תעשה דוחים מצות של תורה כדאיתא התם. [הריטב"א, שבת צד:] לא העמידו דבריהם במקום הפסד ממון, ומפני כבוד הבריות (מנחות לח.), ובשמחת יום טוב בהרבה מקומות, כל זה הוא מפני שכך התנו. זהו דעת הרמב"ם ז"ל. [דרשות הר"ן הדרוש השביעי] **אי פיקח הוא עייל לתחומא.** פי' מחזר אחר המקום הצנוע כלפי תחומו. [הריטב"א]

הֲלָכָה מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין - דהיינו שאם רוצה יכול להשלים (תוס'; רשב"א ריטב"א ור"ן, בשם ר"י מבעלי התוס'), ומצוה מן המובחר לאכול, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה (ריטב"א). ויש סוברים, שאין זה רשות, אלא חובה להשלים (תוס' שאנן; רשב"א; ריטב"א; ר"ן ועוד). ■ להלכה, חובה להשלים [כדעה השניה] (רמ"א או"ח רמט, ד, וראה ביאה"ל שם).

ולא אמרו 'משלימין' אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה, אבל משתשקע החמה, כבר קידש היום מחמת 'תוספת שבת', ובשבת אסור להתענות (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד, וכ"כ האור זרוע תענית תד בדעת רש"י [תענית יח, ב] שכתב שמתענה 'עד חשיכה'), ויש סוברים שמתענה עד צאת הכוכבים (ראבי"ה תענית תתנח. וראה תוס' ע"ז לד, א ד"ה מתענין). ויש סוברים, שאם התפללו הציבור ערבית מפלג המנחה והלאה, מותר לאכול לאחר התפילה ואפילו עוד היום גדול, שכיון שהתענה עד שקיבל שבת נחשב שהשלים את התענית (תוס' רבינו פרץ; מרדכי תצד, בשם מהר"ם).

ויש מחלקים בין תענית יחיד לתענית ציבור, שבתענית יחיד אם התנה בשעת קבלת התענית שיתענה רק עד שישלימו הציבור תפילתן, רשאי לאכול לאחר התפילה ואפילו עוד היום גדול, אולם אם לא התנה, וכן בתענית ציבור שלא שייך בה תנאי, משלימים את התענית עד צאת הכוכבים (ע"פ רא"ש תענית ב, כה, ורבינו ירוחם אדם וחוה, יח, א). ויש סוברים, שבתענית יחיד אף אם לא התנה מתחילה מתענה רק עד שישלימו הציבור תפילתן, אולם בתענית ציבור נכון להחמיר ולהשלים עד צאת הכוכבים (מהרי"ל קנז).

■ להלכה, בתענית יחיד, אם לא התנה בשעת קבלת התענית שיתענה רק עד שישלימו הציבור תפילתן, חייב להשלים עד צאת הכוכבים, ואם התנה, מתענה עד שישלימו הציבור תפילתן ואוכל אפילו עוד היום גדול (שו"ע או"ח רמט, ד), ובתענית ציבור, משלימים את התענית עד צאת הכוכבים [כדעת הרא"ש ורבינו ירוחם]. ויש סוברים, שבתענית יחיד מתענה רק עד שישלימו הציבור תפילתן ואוכל אפילו עוד היום גדול, אך טוב להתנות כן בשעת קבלת התענית. ובתענית ציבור ישלים עד צאת הכוכבים [כדעת המהרי"ל] (רמ"א שם, וראה שם ובמשנ"ב ובביאה"ל פרטים נוספים).

פרק רביעי - מי שהוציאוהו

מַתְנִי'. הוֹלִיכוּהוּ לְעִיר אַחֶרֶת נְתָנוּהוּ בְּדִיר אוֹ בְּסַהַר - שני מקרים הם: א. שנתנוהו בעיר אחרת. ב. שנתנוהו בדיר או בסהר (רש"י). ויש שכתב שמקרה אחד הוא, שנתנוהו בדיר או בסהר הנמצאים חוץ לעיר ופתוחים לעיר, ונתחדש שגם באופן זה נעשית לו העיר כארבע אמות ויכול להלך את כולה (רמב"ן).

רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמְרִים מְהַלֵּךְ אֶת כָּלָּהּ. ודוקא כשהעיר מוקפת מחיצות, אבל אם אינה מוקפת מחיצות אינו מהלך אלא בארבע אמותיו (רש"י). ואף שאם שבת בכניסת השבת בעיר מותר להלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה אפילו אינה מוקפת מחיצות, מכל מקום כשלא שבת בה אלא הכניסוהו לתוכה בשבת לא התירו לו אלא להלך ארבע אמות, ואינה נחשבת כארבע אמות אלא כשהיא מוקפת מחיצות (תוס' להלן מז, ב). וכן צריך שתהא מוקפת לדירה, אבל אם היא גדולה מבית סאתים ולא הוקפה לשם דירה, אסור לטלטל בכולה (תוס' שם, ריטב"א). ויש שכתב שאין צריך שתהא מוקפת מחיצות, שלענין להחשיב את העיר כארבע אמותיו של אדם אין צריך מחיצות, בין אם שבת בתוכה בכניסת השבת ובין אם הכניסוהו לתוכה (רמב"ן).

■ להלכה הוציאו נכרים והניחוהו בעיר אחרת, אם היא מוקפת מחיצות לדירה מהלך את כולה, ואם לאו, אינו מהלך אלא ארבע אמות [כדעת התוס'] (שו"ע או"ח תה, ו). ואפשר שבשעת הדחק יש להקל אף אם אינה מוקפת מחיצות [כדעת הרמב"ן] (ביה"ל שם).

אָמַר לָהֶם מְהֻתָּרִים אַתֶּם, שֶׁכְּבָר הָיִיתִי מְסֻתַּכֵּל וְהָיֵינוּ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם עַד שֶׁלֹּא חֲשֵׁכָה. כלומר, שנתכוונו לקנות את מקום שביתתם בעיר (תוס' להלן מג, ב), וכיון שרצו לקבוע את שביתתם בעיר, קנו בה שביתה אף שלא יכלו להגיע אל העיר קודם בין השמשות. ומה שאמרו בגמ' (להלן נא, א) שאין אדם יכול לקנות שביתה במקום המרוחק ממנו אלא אם כן יוכל לרוץ ולהגיע אליו קודם שתחשך, היינו כשרוצה לקבוע שביתתו תחת אילן וכדו', אבל ברוצה לקבוע בעיר, יכול לקבוע שביתתו בה משנכנס לתחומה אף כשלא יוכל להגיע אליה קודם שתחשך, או מחמת חשיבותה, או מחמת שדעתו לאכול וללון בה ולא רק לקבוע בה שביתה (חזו"א או"ח קי, ו).

גְּמָרָא. לְמִבָּעֵי רַחֲמֵי עֲלַיְיהוּ - שראוי להתפלל עליהם קודם שיבואו עליו, שלאחר שיבואו יקשה עליו להתפלל משום שהם מעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו (בן יהוידע). ויש שפירש שכוונת הגמ' שראוי להתפלל על אחרים הנמצאים בצרות אלו אף שרואה שהם עוברים על דעת קונם, לפי שאינם עוברים אלא מחמת יסוריהם והרי הם כאנוסים (עיון יעקב).

שְׁלֹשָׁה אֵין רוֹאִין פְּנֵי גֵּיהִנֹּם. ואף שמצינו במקומות רבים בש"ס דברים שאדם ניצל על ידם מדינה של גיהנום, היינו דוקא בדברים שיש בהם קיום מצוה [כגון צדקה (ב"ב י, א), ביקור חולים (נדרים מ, א), שלש סעודות (שבת קיח, א) ועוד], אבל כאן מנו שלשה דברים שמחמת צערם בעולם הזה זוכים שאינם רואין פני גיהנום. ועוד יש לפרש, שאלו שאמרו עליהם בשאר מקומות שניצולים מדינה של גיהנום, מכל מקום רואים פני גיהנום, וכמו שאמרו לעיל (יט, א) שאברהם אבינו מוציאם משם, אבל שלשה אלו שנמנו כאן אינם רואים פני גיהנום כלל (מהרש"א).

יָצָא לְדַעַת וְהֶחְזִירוּהוּ נָכְרִים אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת. אף שהחזירוהו לעיר ששבת בה (בית מאיר או"ח תה, בדעת הרמב"ם שבת כז, יג). ויש שכתב שאם שבת בעיר ויצא וחזר לדעת, הרי הוא מהלך את כל העיר (מרדכי ד, רמז תצז, וראה"ש א, בשם רבינו מאיר), אם היא מוקפת מחיצות (רמ"א תה, ח), שעיר מוקפת מחיצות מותר להלך את כולה משום שהיא כארבע אמות, ולכך אף כאשר יצא וחזר לדעת, כיון שיש לו ארבע אמות מהלך את כולה, מה שאין כן אם אינה מוקפת מחיצות, שמותר לשובת בה להלך את כולה רק מדין תחומו, שהוא מקום השתמשותו, והיוצא לדעת איבד את תחומו (חזו"א או"ח קט, י).

ובאופן שיצא מדעתו ונכנס לעיר אחרת מוקפת מחיצות, יש שכתב שמהלך את כולה, כיון שגם יוצא לדעת יש לו ארבע אמות, ועיר מוקפת מחיצות נחשבת כארבע אמות (תוס' כט, א; ריטב"א). ויש שכתב שדוקא בהוליכוהו לעיר אחרת מהלך את כולה, אבל אם יצא במזיד אינו מהלך את כולה (רמב"ם שבת כז, יב; רמב"ן).

■ להלכה, יצא לדעת והחזירוהו נכרים לעירו, אם היא מוקפת מחיצות מהלך את כולה (שו"ע או"ח תה, ח), ויש להקל גם באינה מוקפת (ביה"ל שם), וכן הדין ביצא לדעת וחזר לדעת [כדעת המרדכי והרא"ש] (שו"ע שם). וביצא לדעת ונכנס לעיר אחרת, אין לו אלא ארבע אמות [כדעת הרמב"ן] (שו"ע שם, ו, וראה ביה"ל שם).

■ המשך במילואים עמ' 114

אֲבָל בְּמָקוֹמָן אֲפִלּוּ בְּמֵזִיד יֹאכְלוּ. ומוכח שלדעת תנא קמא כשיצאו וחזרו לא הפסידו את מקומם. ואין לומר שלא התיר אלא לאוכלם בתוך ארבע אמות, שכן ממה שאסר לאוכלם שלא במקומם והתיר כשחזרו למקומם, יש ללמוד שכל שחזרו למקומם חזרו לדינם הראשון (ר"ן). ויש שכתב, שאף לרבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב מותר לאוכלם בתוך ארבע אמות, שכן האוכלם אינו נהנה כלל מאיסור שבת (כמבואר לעיל מא, ב ד"ה פרות), ולא אסרו אלא להוציאם חוץ לארבע אמות שלהם, ובהכרח שלדעת תנא קמא שנחלק עליהם מותר גם לאוכלם חוץ לארבע אמות (רמב"ן לעיל מא, ב).

מִכְּלָל דְּתָנָא קַמָּא סָבַר בְּמֵזִיד נַמִּי שָׁרֵי, שאם היו באים רק לחלוק ולומר שהפירות אסורים באכילה כשלא הוחזרו למקומם, היה להם לומר רק 'במקומן יאכלו ושלא במקומן לא יאכלו' כמו בברייתא השניה, וממה שהוסיפו לומר 'לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין' משמע שבאו לחלוק על תנא קמא בדין נוסף, שתנא קמא התיר אף אם חזרו במזיד, ובאו הם לחלוק ולומר שרק אם חזרו בשוגג מותרים (רש"י). ויש שפירש את ראיית הגמ', ממה שהזכירו 'שוגגין', שהרי דבריהם נסובים על דברי תנא קמא שגם הוא דיבר רק בשוגג, ומוכח שתנא קמא התיר בחזרו למקומם גם במזיד, ולכך הוצרכו לומר שאין להתיר בחזרו למקומם אלא בחזרו בשוגג (ריטב"א).

■ להלכה, פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו, אפילו הוציאם והחזירם במזיד לא הפסידו את תחומם, ומותר לאוכלם בשבת, ולטלטלם ביום טוב בכל התחום [וכן בשבת כשהעיר מוקפת מחיצות], ואפילו מי שהחזירם מותר לו לאוכלם. ואם לא החזירום ועדיין הם חוץ למקומם, אם הוציאום בשוגג מותר לאוכלם אפילו מי שהוציאם, ואסור לטלטלם חוץ לארבע אמות, ואם הוציאום במזיד אסור לאוכלם אפילו מי שלא הוציאם (שו"ע או"ח תה, ט ומשנ"ב וביאה"ל שם, וראה ביאה"ל שיח, א).

הָיָה מְהַלֵּךְ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ תְּחוּם שַׁבָּת מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם פְּסִיעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת. והיתר זה למדוד ע"י הילוך אינו אלא כשאינו יכול למדוד מערב שבת מדידה יפה ע"י חבלים [כמבואר במשנה לקמן (נז, ב)], אבל כשיכל למדוד לא התירו בשבת ע"י הילוך (ביאה"ל שצט, א). ולפיכך לא יסמוך על מדידה זו ללכת אלפיים אמה בצמצום, שמא יש יותר מאלפיים (כל בו לד). והטעם, משום שחוששים שמא לא יצמצם לילך פסיעות בינוניות. אמנם אם אין בדעתו לילך אלפיים אמה בצמצום, מותר לסמוך על מדידה ע"י פסיעות לכתחילה (ביאה"ל שם). ויש שכתב שהטעם שהקילו לסמוך על מדידה כיון שמעיקר הדין מודדים אלפיים אמה באלכסון (ראה להלן נו, ב), ונמצא שאלפיים אמה הם יותר ממדידת אלפיים אמה בפסיעות בינוניות, אך צידד שיתכן שהקלו בכך רק להולכי דרכים (מנחת ברוך עה, ב). ויש שכתב שלא התירו אלא בשעת הדחק לצורך מצוה (חי' המאירי לקמן נז, ב). ויש שכתב שכשהולך לצורך שבת נקרא מדידה של מצוה (ריטב"א).

■ להלכה, אדם ששבת בבקעה ואינו יודע תחום שבת, מהלך אלפיים פסיעות בינוניות. ודוקא כשהולך לאיזה צורך שבת שאז נחשבת המדידה למדידה של מצוה (שו"ע או"ח שצז, ב ומשנ"ב שם, וראה פרטים נוספים בביאה"ל שם). ולכתחילה כשרוצה לילך אלפיים אמה, ימדוד מערב שבת בחבלים ולא ע"י פסיעות [אבל אם רוצה ללכת פחות מאלפיים, יכול למדוד ע"י פסיעות (ביאה"ל שצט, א)].

שָׁבַת בְּבִקְעָה וְהִקִּיפוּהָ נָכְרִים מְחִיצָה בְּשַׁבָּת מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה. ואף שבהוציאוהו נכרים והכניסוהו לדיר או סהר מהלך את כולה לדעת רבן גמליאל, אין זה אלא ביצא מתחומו שאין לו אלא ארבע אמות, לכך הקילו חכמים שאם נמצא במקום המוקף מחיצות יחשב כולו כארבע אמות, אבל מי שקנה שביתה שיש לו אלפיים אמות ממקום שביתתו, אף אם הקיפוהו מחיצות בשבת, לא הקלו חכמים להתיר לו את כל היקף המחיצות כארבע אמות כיון שלא שבת בתוכן (רש"י). ויש שכתב שדין זה אינו אלא לרבי יהושע, אבל לרבן גמליאל מהלך את כולה, וכן הוא בירושלמי (תוס', וראה ברש"י להלן ע"ב). אמנם יש שכתב שמסקנת הירושלמי כדעת רש"י (רשב"א, ריטב"א).

וביצא חוץ לתחומו שלא לדעת והקיפוהו נכרים במחיצה, יש שכתב שמותר לו להלך בכל המקום המוקף (ריטב"א, עבודת הקודש לרשב"א בית נתיבות ה, עב). ויש שכתב שאינו מהלך אלא אלפיים אמה (רמב"ם שבת כז, יד), ומשום שלא הותר להלך בכל המקום המוקף אלא באופן שאם היה שובת במקום הזה היה נחשב לו כולו כארבע אמות, אבל כשהקיפוהו נכרים מחיצה שאם היה שובת שם לא היה מהלך אלא אלפיים אמה, הוא הדין אם יצא שלא לדעת אין לו אלא אלפיים אמה (מגיד משנה שם). ויש שכתב שאינו מהלך אלא ארבע אמות (עבודת הקודש לרשב"א שם, בשם יש מי שהורה).

ובשבת בבקעה והקיפוהו נכרים מחיצה בשבת, ואח"כ הוציאוהו מן האלפיים אמה שלו לשאר ההיקף, יש שכתב שמהלך את כולה, שהוא כמי שהוציאוהו נכרים ונתנוהו בדיר וסהר (ר"ן, ריטב"א). ומכל מקום אם חזר לתוך אלפיים אמה שהם תחומו הראשון, אין לו אלא את תחומו הראשון, שאינו בדין שהוצאה זו שהוציאוהו מתחומו תוסיף לו היתר (ר"ן). ויש שכתב, שאין לו אלא ארבע אמות, משום שכאשר חלק מן ההיקף הוא בתוך תחומו ומתחילתו נאסר באותו ההיקף שלא הותר אלא אלפיים אמה, לא התירו לו את כל ההיקף כשהוציאוהו לקצה שנאסר בו (ריטב"א, בשם מורי הרב).

■ להלכה, שבת בבקעה והקיפוה נכרים בשבת מחיצות לשם דירה, אינו הולך בה אלא אלפיים אמה (שו"ע או"ח תג, א). ואם הוציאוהו ממקומו ונתנוהו בתוך ההיקף חוץ לאלפיים אמה ששבת בהם, נחלקו הפוסקים אם מותר לטלטל בכל ההיקף או שאין לו אלא ארבע אמות (ביאה"ל שם).

וּמְטַלְטֵל בְּכָלָּהּ עַל יְדֵי זְרִיקָה. ודוקא חפצי הפקר או חפצי אחר שנמצאים בתוך תחום שביתת בעליהן, אבל חפצים שלו אסור לטלטלם חוץ לאלפיים אמה אפילו ע"י זריקה, כיון שחפציו של אדם קונים שביתה כרגלי בעליהן (פסקי הרי"ד, מג"א תג, ב).

ואסור לטלטל חפץ כדרכו [שלא ע"י זריקה] אפילו בתוך אלפיים אמה של תחומו, כיון שלענין טלטול כדרכו נחשב תוך תחומו כפרוץ במילואו [-לגמרי, ללא מחיצה כלל] לשטח שחוץ לתחומו, ולא הותר לטלטל בתוך תחומו אלא ע"י זריקה, שזה מותר גם חוץ לתחומו (תוס'). ויש שכתב, שמותר לטלטל בתוך תחומו אפילו כדרכו (רש"י). והטעם, כיון שאף חוץ לתחומו אינו אסור אלא משום גזירה שמא ילך לשם, אין זה נחשב למקום האסור בטלטול, ואין לאסור את תוך תחומו משום נפרץ למקום האסור (תוס' הרא"ש, בדעת רש"י). ויש שפירש הטעם, כיון שמותר לטלטל חוץ לתחומו ע"י זריקה, אין זה נחשב מקום האסור בטלטול (מהרש"א).

■ המשך במילואים עמ' 114

מבלל דתנא קמא במזיד נמי שרי. נראה להלכתא כתנא קמא ופף על גב דקיימא לן מתנא דבי מלניעזר קכ ובקי"ה הכא לא קיימא לן כוותיה אלא כרבנן דין דסבר כרבנן ופף בשוגג אלא במקומן נראה להלכתא כת"ק דשרי מדקתניא במזיד במקומן כולי עלמא לא פליגי דשוגג אלא במקומן ואפ כן כי פליגי בשוגג אלא במקומן ואפ כן דכ ספף דשרי במזיד במקומן כ"ש דשרי בשוגג אלא במקומן ועוד דקיימא לן הלא קבסנין שוגג אלו מזיד לא בדאוריימא ולא בדרבנן[ד] מיהו על כרחך לא אלא דאפ לפ"ז שוגג אלא במקומן לאו משום דקנים שוגג אלו מזיד להא במקומן לא קנים משום כיון דאין לאדם קנין בדבר האסור אלא מדרבנן אפילו במזיד לא אלא לאו במקומן בשוגג וחסורי מחסרא והכי קתני פירות שיצאו חוץ לתחום בשוגג יאכלו במזיד לא יאכלו במה דברים אמורים שלא במקומן אבל במקומן אפילו במזיד יאכלו ואתא ר' נחמיה למימר אפי' במקומן נמי בשוגג אין במזיד לא לא במזיד במקומן דכולי עלמא לא פליגי דאסור והכא בשוגג שלא במקומן פליגי תנא קמא סבר בשוגג שרי שלא במקומן ורבי נחמיה סבר אפילו שוגג במקומן אין שלא במקומן לא והא מדקתני סיפא רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב אומרים לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין במזיד לא מכלל דת"ק סבר במזיד נמי שרי

[ה] שמע מינה: אמר רב נחמן אמר שמואל [ו]מהלך היה מהלך ואינו יודע תחום שבת [ז]אלפים פסיעות בינוניות הן היא תחום שבת. ואמר רב נחמן אמר שמואל [ח]שבת בבקעה והקיפוה נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפים אמה ומטלטל בבולה על ידי זריקה ורב הונא אמר מהלך אלפים אמה ומטלטל ד' אמות וניטלטל בבולה על ידי זריקה שמא ימשך אחר חפצו באלפים מיהת ליטלטל כי אורחיה משום דהוי כמחיצה שנפרצה במלואה למקום האסור לה חייא בר רב אמר מהלך אלפים אמה ומטלטל באלפים אמה כמאן דלא כרב נחמן ולא כרב הונא אימא מטלטל בארבע אי הכי היינו דרב הונא אימא וכן אמר רבי חייא בר רב א"ל רב נחמן לרב הונא תיפלוג עליה דשמואל דתניא כוותיה דתניא היה

רבי נחמיה אומר במקומן יאכלו, אבל שלא במקומן יאכלו מאי במקומן אילימא במקומן במזיד הא קתני בהדיא רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב אומרים לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין בשוגג אין במזיד לא אלא לאו במקומן בשוגג וחסורי מחסרא והכי קתני פירות שיצאו חוץ לתחום בשוגג יאכלו במזיד לא יאכלו במה דברים אמורים שלא במקומן אבל במקומן אפילו במזיד יאכלו ואתא ר' נחמיה למימר אפי' במקומן נמי בשוגג אין במזיד לא לא במזיד במקומן דכולי עלמא לא פליגי דאסור והכא בשוגג שלא במקומן פליגי תנא קמא סבר בשוגג שרי שלא במקומן ורבי נחמיה סבר אפילו שוגג במקומן אין שלא במקומן לא והא מדקתני סיפא רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב אומרים לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין בשוגג אין במזיד לא מכלל דת"ק סבר במזיד נמי שרי

[ה] שמע מינה: אמר רב נחמן אמר שמואל [ו]היה מהלך ואינו יודע תחום שבת [ז]אלפים פסיעות בינוניות הן היא תחום שבת. ואמר רב נחמן אמר שמואל [ח]שבת בבקעה והקיפוה נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפים אמה ומטלטל בבולה על ידי זריקה ורב הונא אמר מהלך אלפים אמה ומטלטל ד' אמות וניטלטל בבולה על ידי זריקה שמא ימשך אחר חפצו באלפים מיהת ליטלטל כי אורחיה משום דהוי כמחיצה שנפרצה במלואה למקום האסור לה חייא בר רב אמר מהלך אלפים אמה ומטלטל באלפים אמה כמאן דלא כרב נחמן ולא כרב הונא אימא מטלטל בארבע אי הכי היינו דרב הונא אימא וכן אמר רבי חייא בר רב א"ל רב נחמן לרב הונא לא תיפלוג עליה דשמואל דתניא כוותיה דתניא היה

ונכרים שהקיפוה מחיצות. פירוש[ט] מוקף לה כדכי' יהושע ומיהו בקונטי' פי' לתחש נמי כר"ג דאמר מעגונו כדיר לו בסהר מהלך מת כולה ותע"ג דלא שבת בחוץ מחיצות מעגונו יום ולא הקילו מכמים אלא התם לאין לו אלא מרבע אמות אבל הכא דיש לו אלפים לא הקילו: **ומטלטל** בבולה ע"י זריקה. נראה לר"י לפף תוך אלפים מטלטל ע"י זריקה אבל כי מוכיח היו מניח מטלטל אלא מרבע אמות ולא אלפים ובא לכלותה מתוך הבתי העיר מותר לטלטל בכל

משנת ראשונים

היה מהלך ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינוניות. דסתיקה בינונית אמה בקורט, ואפילו בשבת יכול למנות ולעשות כן אם הוא צריך ללכת אותם בשבת לשום צורך שבת, ומהנה אותם בינו לבין עצמו ההיא לה כמדידה דמצה דשרא כדאיתא בשלהי מסכת שבת (קנה:). **[הריטב"א]**

ואמר לפמיע יותר מאמה בשבת היכא דאפשר. מא"ג.

[הגהות אשרי]

כמאן דלא כרב נחמן ולא כרב הונא. על כרחין אי אפשר למעבד דלא כחד מינייהו דמה שמוסיף אי לא גזרינן שמא ימשך אחר חפצו לשלול בכולה ע"י זריקה, ואי גזרינן לא ישלול אלא בד' אמות ואפילו בתוך אלפים דהא נפרץ במלואו למקום האסור לו. **[הריטב"א]**

אימא מטלטל בארבע. פירוש מאי מטלטל באלפים דקאמר שמטלטל בהם תוך ד', ולאפוקי דיוהן לאלפים לא משלטל כלל. **[הריטב"א]**

ח א מיי' פכ"ז מהל' שבת סלכה ד סמג לאוין סו טוש"ע או"ח סי' שלו סעיף ג:

ט ב מיי' שם הלי ו סמג שם טוש"ע או"ח סי' תנ:

רבינו חננאל

ור' נחמיה אמר אפילו בשוגג נמי במקומן אין שלא במקומו לא. **איני** אמא מדקתני כהאי ר' נחמיה ור' אליעזר בן יעקב אומרים לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין. מכלל דת"ק סבר במזיד נמי שרי אלא לאו ש"מ. אמר רב חנאי היא ש"מ. אמר רב נחמן אמר שמואל מי שאינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינונית והו תחום שבת: **תניר** אמר רב נחמן אמר שמואל שבת בבקעה והקיפוה גוים מחיצה בשבתין ואוכפות ומשוכות וכיוצא בהן בשבת מהלך בה אלפים אמה ומטלטל בכולה ע"י זריקה. רב הונא אמר מהלך בה אלפים אמה ואחינו מטלטל בה בד' אמות דאע"ג דזריקה מחיצה נעשית כאולו נפרצה המחיצה ורבינהי כהלואה למקום האסור לה שהוא חוץ לתחומו. ואילו היתה הקיפה באלפים אמה או פחות היה מותר לטלטל בכולה אבל כיון שהוא יותר נעשית כאלו נפרצה במקום האסור לו ועי"ש זריקה ומי אינו מטלטל בזורה שמא ימשוך אחר חפצו ויצא חוץ לתחומה. ואסיקנא וכן אי"ר חייא בר רב כרב הונא. א"ל רב נחמן לרב הונא לא תפלוג עליה דשמואל דאמר מהלך אלפים אמה ומטלטל בד' אמות דתניא כוותיה דתניא היה

ד) לקמן ע"ב, ג) לעיל דף כ., ג) לקמן דף סב:, ז) עי' ניטין נג: ושבת לח., ס) ריש פ"ד, ו) לעיל דף פ רע"א, ס) לקמן שם.

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה ושם מלמע' מי' שמע מינה שמעינה לח"ק:

הגהות וציונים

ט) בכת"י דפדר"י נוסף אלא שי"מ תנאי היא ש"מ: י) בכת"י ובכל הדפוסי הנוסח הזה **ששבת** בבקעה יש לו נכר, והד"א עם הדיבור הקודם, ותראה דרש"י גורס במימרא א' דר"נ בהגי' בכתה ראשונים **שבת בבקעה** ואינו יודע וכו', ובכת"י וכתב הראשונים הגי' היה מהלך **בבקעה** ואינו יודע וכו' (ועי' ספר העתים):

[א] היה [א] מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר מותר לטלטל בכל העיר כולה ובלבד שלא יעבור את התחום ברגליו במאי מטלטל לאו [ב] על ידי זריקה (א) אמר רב הונא לא על ידי משיכה. אמר רב הונא [ג] היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי חצר אין לו אלא חצי חצר פשיטא אימא יש לו חצי חצר האי נמי פשיטא מהו דתימא [א] ליחוש דלמא אתי לטלטולי בכולה קמ"ל אמר רב נחמן מודה לי הונא [ב] היה מודד ובא וכלתה מדתו על שפת תקרה מותר לטלטל בכל הבית מאי טעמא הואיל ותקרת הבית חובטת. אמר רב הונא בריה דרב נתן כתנאי הוליכוהו לעיר אחרת ונתנוהו בדיר או בסהר רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה אומרים מהלך את כולה ורבי יהושע ורבי עקיבא אומרים אין לו אלא ארבע אמות מאי לאו רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה דאמרו מהלך את כולה דלא גזרי הילוך דיר וסהר אטו הילוך בבקעה ומדהילוך אטו הילוך לא גזרי טלטול אטו הילוך לא גזרי ור' יהושע ור' עקיבא דאומרים אין לו אלא ארבע אמות דגזרי הילוך דיר וסהר אטו הילוך דבקעה ומדהילוך אטו הילוך גזרי טלטול אטו הילוך נמי גזרי ממאי דילמא כי לא גזרי רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה הילוך סהר ודיר אטו הילוך בקעה הני מילי התם דשני מקומות הן אבל טלטול אטו הילוך דמקום אחד הוא ה"נ דגזרי גזירה שמא ימשך אחר חפצו ורבי יהושע ור' עקיבא נמי ממאי דמשום דגזרי הוא דילמא משום דקא סברי כי אמרינן [ג] כל הבית כולו כארבע אמות דמי הני מילי היכא דשבת באויר מחיצות מבעוד יום אבל היכא דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י לא[ג]. אמר רב הלכתא כרבן גמליאל בדיר וסהר וספינה ושמואל אמר הלכתא כרבן גמליאל בספינה אבל בדיר וסהר לא דכולי עלמא מיהת הלכה כרבן גמליאל בספינה מאי טעמא אמר רבה [ד] הואיל ושבת באויר מחיצות מבעוד יום ר' זירא אמר הואיל וספינה נוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע מאי בינייהו [ה] שנפחתו דופני ספינה אי נמי בקופץ מספינה לספינה ורבי זירא מאי טעמא לא אמר כרבה אמר לך מחיצות

היה מודד ובא. הנותן עירובו ובא לילך ממקום עירובו אלפים וכלתה מדתו בחצי עיר אחרת שעירבו את כולה, אי נמי ביו"ט: שלא יעבור תחום. אלפים ממקום עירובו ברגליו, דכיון דלא שבת בתוכה לא הויא ליה כד' אמות: במאי מטלטל. בכל העיר, הואיל ותני שלא יעבור את התחום ברגליו: לאו על ידי זריקה. אלמא לא גזרינן שמא ימשך: לא במשיכה לא גרסי', ומאן דגריס לה הכי קאמר ורב הונא אמר לך האי דקתני מותר לטלטל בכל העיר כולה במשיכה קאמר, שמושך מחוץ לאלפים לתוך אלפים, דהתם ליכא למיגזר שמא ימשך דלאו חפציו הוא עד דמייתי ליה לגואי וכי מייתי ליה תו לא מפיק ליה: הכי גרסינן אמר רב הונא היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי חצר אין לו אלא חצי חצר. להלך: פשיטא. דהא כלו אלפים שלו: אימא יש לו חצי חצר. אותו חצי של חצר שבתוך תחומו מותר להלך כי (ג) אורחיה, והתירא איצטריכא לאשמועינן ולאו איסורא לאידך פלגא: הא נמי פשיטא. דפלגא דבתוך מדתו אית ליה: [ד] ה"ג אמר רב הונא היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי חצר אין לו אלא חצי חצר: פשיטא. דהא שמעינן ליה לרב הונא דגזר שמא ימשך: אימא יש לו חצי חצר. אותו חצי חצר שבתוך תחומו מותר לטלטל כי אורחיה, והתירא איצטריך לאשמועי' ולאו איסורא לאידך פלגא: הא נמי פשיטא. דפלגא דבתוך מדתו שרי, דלא דמי לשבת בבקעה, דהתם איכא למיסר לטלטולי אפי' בתוך אלפים משום טעמא דנפרצה, דההיא ודאי נפרצה למקום האסור לה, שהרי מחיצות הללו לא היו כאן מבעוד יום והיתה אסורה לכל אדם, וכשהוקפה בשבת והועילו לזה שבתוכו לאלפים הועילו לו ולא לחוץ אלפים שהן חוץ מתחומו, והאי חוץ לאלפים לא היה לו שום היתר אבל שום אדם, הלכך הוי מקום האסור ואוסר, אבל חצר אין לומר בה חילוק פירצה למקום האסור דהא מבעוד יום חזא היא, ונהי דאסרי להאי לטלטולי חוץ לאלפים ע"י זריקה משום שמא ימשך אבל בתוך מדת תחומו מותר לטלטולי כי אורחיה): מודה לי הונא. אע"ג דגזר שמא ימשך: היה מודד ובא וכלתה מדתו על שפת תקרה. כנגד שפת הקירוי, והבית חוץ למדתו הוא, וכגון שנפרץ כותל הבית שנשתייר מלמעלה קירוי[ט], ונפרץ בית לחצר שבפניה דלא הוי בית נפרץ למקום האסור: מותר לטלטל בכל הבית. ע"י זריקה, ואע"פ שאסור ליכנס לתוכה ברגליו, והכא לא גזרינן שמא ימשך הואיל ותקרות הבית חובטות כלומר נראות כיורדות וסותמות ואיכא היכר ולא ממשיך, שהרי עיניו נותן בתקרה וסימן הוא [לו] ששם כלתה מדתו: כתנאי. אי גזרינן שמא ימשך אי לא: דלא גזרינן הילוך דיר וסהר. היכא דנתנוהו נכרים בו: אטו הילוך דבקעה. דאין בה מחיצות, דהתם אין לו אלא ד' אמות כדתנן בריש פירקין, ובדיר וסהר אע"ג דלא שבת באויר מחיצותיהן מבעוד יום כארבע אמות דמיין ליה הואיל ובאונס יצא מתחומו: ומדהילוך. דיר וסהר אטו הילוך דבקעה לא גזרינן: טלטול אטו הילוך. כגון שבת בבקעה ביו"ט, שהילוך אסור לו חוץ לאלפים ממקום שביתתו וטלטול דזריקה מותר בלא מחיצות: לא גזרינן. שלא יטלטל בזריקה חוץ לאלפים אטו הילוך שמא ימשך אחר חפצו, כרב נחמן, ואף על גב דבשבת בבקעה והקיפוה נכרים לא סבירא להו כוותיה, דהא לדידהו אע"ג דלא שבת באויר מחיצות שרי, בהא מיהא כרב נחמן קיימי דלא גזרי' שמא ימשך, אי נמי בשבת בבקעה נמי סבירא להו כוותיה, דהא דשרו ליה הכא משום דנאנס הוא: שני מקומות הן. ולא דמי אהדדי, דיר וסהר יש להן מחיצות בקעה אין לה מחיצה, הלכך לא מיחלפי: אבל טלטול אטו הילוך. כגון ששבת בבקעה ביו"ט, אימא דגזרי שלא יטלטל בזריקה חוץ לאלפים שמא ימשך אחר חפצו דהא חד מקום הוא, ולית להו לרב נחמן כלל: אבל היכא דלא שבת. לא הוי כארבע אמות ולהכי לא מישתרי בהילוך, אבל טלטול דזריקה לעולם אימא לך דשרי ליה בכל הדיר וסהר בזריקה ולא גזרינן שמא יזוז וימשך: הואיל ושבת. הויא לה ספינה כארבע אמות: נוטלתו מתחילת ארבע ומניחתו לסוף ארבע. כלומר משילא זה חוץ לתחום לא נקנו לו ארבע אמות, דספינה כל שעה היא מהלכת בכל קפיצה וקפיצה יותר מארבע אמות נמצא שאין לה תורת ארבע אמות כלל שלא עמד פסיעה אחת בתוך ארבע אמות, הלכך לא קנו לו ארבע אמות. לישנא אחרינא כגון שספינה הולכת למזרח והוא מהלך בתוכה למערב, שספינה מחזירתו כל שעה לתוך ארבע אמותיו, וקשיא לי היאך הליכה אבל אם חוזר לראש האחר היכי משתרי, וכמתני' אין חילוק רבן גמליאל בין שהוא מהלך לבד זה בין שהוא מהלך לבד שהספינה מהלכת. וזהו לשון דודי ר' שמעון מפי הרב. ל"א כלומר כשעוקר את רגלו קודם שיניחנה הספינה מוליכתו מד' אמות שלו ונכנס לתוך ארבע אמות אחרות על כרחו, והוא ליה כמי שהוציאוהו נכרים חוץ מארבע אמותיו והכניסוהו לתוך ארבע אמות אחרות שאותן לא לו ארבע אמות, וכן לעולם, וזה עיקר: מאי בינייהו. בין רבה לר' זירא: שנפחתו דופני הספינה. ובטלו המחיצות, דרבה ליתא דר' זירא איתא: אי נמי בקופץ מספינה לספינה. ובאויר מחיצות של זו לא שבת, לרבה איתא אין יכול להלך (ג) בזו ולרבי זירא שרי:

לא ע"י משיכה. כי שקיל מבראי לגואי ליכא למיחש שמא ימשך אחר חפצו אלא כשזורק מגואי לבראי דמרחיק החפץ ממנו והא דאמר רב הונא אין מטלטלין אלא בארבע היינו כלפי לד (ד) אבראי לטלטל כי אורחיה או לזרוק דלענין זה נפרצה במלואה למקום האסור לה אבל במשיכה מטלטל בכל מקום דלענין זה לא נפרצה במלואה למקום האסור לה וכענין זה יש בכל גגות (לקמן דף פט.) דאסר רב לטלטל טפי מארבע בכלים דבית לגג אע"ג דכלים דגג שרי לטלטל בכל הגגין כרבי שמעון והוי למקום המותר לו:

וכלתה מדתו בחצי חצר. גרסינן דחצי העיר שמעינן ליה ממתני' דכילד מעברין[י] (לקמן דף סא.) וא"ת חצר נמי פשיטא דמאי שנא ממערה דתנן בכילד מעברין (שם) ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה שאפי' כלתה מדתו במערה דמשמע דיש לו חצי מערה ואין לומר דהתם מיירי בכלתה מדתו בסוף המערה מדקאמר בגמרא (שם) סוף העיר אצטריכא ליה דלא תנן וי"ל דמערה לא שכיחא בה כלים ושייך למיגזר טפי בחצר מבמערה:

[אמר רב הונא היה מודד ובא. ותימה לי לרב הונא היכי מטלטל בחצי חצר הא נפרץ למקום האסור לו ורש"י פי' להלך וקשה לשון לטלטולי לא משמע להלך ועוד הא אשמעינן לעיל בבקעה דמהלך אלפים ולא גזרי' דילמא אתי להלוכי חוץ לאלפים וי"ל לענין טלטול יש לחלק בין בקעה לחצר כיון דלגבי אחריני חשיב מחילה בחצר לא חשיב נפרץ למקום האסור לו ואי להלך כפי' רש"י איצטריך רב הונא לאשמעינן אע"ג דשייך טפי למיגזר בחצר מבבקעה אפ"ה לא גזרינן. תוספות שאנ"ץ]:

כתנאי (או) הוליכוהו לעיר אחרת. קצת קשה דהשתא בעי לאוקומי שמואל כר"ג ושמואל לא פסיק לקמן כר"ג אלא בספינה וי"ל דהוה מצי למימר וליטעמיך:

אבל היכא דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום. וא"ת והרי ספינה לשבת באויר מחיצות מבעוד יום ומוכיח לקמן דפליגי וי"ל דקסבר מחיצות להבריח מים עשויות:

ורבי זירא מ"ט לא אמר כרבה. פירוש ויתיר אפי' בהעמדה[ו] וא"ת מאי קבעי מההוא טעמא לית להו לר' יהושע ור' עקיבא מאותן סברות לית להו לדידהו להדדי וי"ל לר' יהושע ור' עקיבא ניחא דאית להו בכל מקום שהוא חוץ לתחום דאין לו אלא ד' אמות ולא מפלגי בין דיר וסהר וספינה אבל רבה ורבי זירא דמפלגי בין דיר וסהר וספינה בעי שפיר מר אמאי לא אמר כמר שמטעם זה יש לחלק ביניהם:
כי

עין משפט נר מצוה

י א ב מיי' שם הל' ס:
יא ג שם הלכה ה:
יב ד ה טוש"ע א"ח סי' [illegible]

רבינו חננאל

העיר כולה ובלבד שלא יעבור התחום ברגליו. ופי' ובלבד שלא יעבור חצי העיר [השנייה] במקום שכלתה מדתו שם [illegible] שאינו עובר חצי העיר האחר מטלטל בכל העיר כולה אלא לאו ע"י זריקה הוא דמטלטל בכל העיר ש"מ. ולענין הילוך ברגליו כ"ע לא פליגי שאין לו להלך ברגליו אלא כמה שקנה שביתה מבעוד יום ומחיצה שנעשית בשבת לא מהניא ליה להילוך כי לא שבת מעיקרא באויר מחיצות כי פליגי בטלטול שמואל סבר דינה כי השתא כיון דהשתא מוקפת מחיצות שרי לטלטולי בכל המחיצות כולן מיהו עד אלפים אמה במקום שיש לו רשות להלך מטלטל כדרכו. [א] וחוץ לאלפים אמה עד סוף המחיצות מטלטל ע"י זריקה ורב הונא דאמר אין מטלטל אלא בד' אמות קסבר כל מחיצה שנעשית בשבת [illegible] אמר רב הונא היה מודד [illegible] וכלתה מדתו בחצי חצר [illegible] אמר רב נחמן מודה לי הונא היה מודד ובא וכלתה מדתו בשפת תקרה מותר לטלטל בכל הבית הואיל ותקרת הבית חובטת [illegible] אמר רב הונא בריה דרב נתן כתנאי דתנן הוליכוהו [illegible] מאי לאו רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה דאמרי מהלך את כולה דלא גזרו הילוך דדיר וסהר [illegible] אטו בקעה. ומדהילוך דבקעה אטו הילוך לא גזרו טלטול נמי אטו הילוך לא גזרי ור' יהושע ור' עקיבא דאמרי אין לו אלא ד' אמות [illegible] דגזרי הילוך דדיר דהוא מוקף מחיצות אטו בקעה

חשק שלמה על ר"ח
[illegible]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן דף סא: ע"ש, ב) [ברכות כה:].

הגהות הב"ח

(א) גמ' לאו על ידי זריקה ורב הונא אמר לך לא על ידי משיכה: (ב) רש"י ד"ה אימא יש וכו' מותר להלך ולטלטל(כי אורחיה) סא"מ ונ"ב ס"א אין זה: (ג) ד"ה אי נמי וכו' אין יכול להלך לזו: (ד) תוס' ד"ה לא וכו' כלפי לד דמבראי:

הגהות וציונים

[illegible]

משנת ראשונים

[illegible]

שביתתו לדעת אפי' הכי כל שנתנוהו בדיר או בסהר אפי' ביוצא לדעת מהלך את כלה, אלא שגדולי המחברים המפרשים חולקי' בה, ולדבריהם נפרש בקופץ שהקפיצתו באונס, אבל שעשה להציל עצמו שאין לך אונס גדול מזה. [מאירי]

אָמַר רַב הוּנָא לֹא עַל יְדֵי מְשִׁיכָה. כלומר, שמותר לו למשוך חפץ מחוץ לתחום אל תוך לתחום, שאין לגזור שמא ימשך אחר החפץ אלא כשזורק החפץ מתוך התחום אל מחוצה לו, אבל כשמכניס חפץ שהיה חוץ לתחום אל תוך התחום, כיון שעד עתה לא היה חפץ זה בידו, אין לחוש שיצא ויכניס את החפץ (רש"י לדעות שגרסו כן בגמ', ריטב"א). ובאופן זה מותר להמשיך לטלטל בכל העיר, משום שאין תחומו נחשב פרוץ למקום האסור. אכן כשזורק או מטלטל מכיוון מקום שביתתו אל חוצה לו אסר רב הונא, שלענין זה נחשב תחומו פרוץ למקום האסור, כיון שאסור לו להוציא או לזרוק אל מחוץ לתחומו (תוס').

אִימָּא יֵשׁ לוֹ חֲצֵי חָצֵר, ומותר להלך בחצי החצר, אבל לטלטל אסור, שכן חצי החצר שבתוך תחומו פרוץ לחצי החצר שחוץ לתחומו (רש"י). ויש שפירש שמותר גם לטלטל בחצי החצר שבתוך תחומו, ואינו נחשב פרוץ למקום האסור, שכן החצר היתה מוקפת מחיצות מערב שבת ומותר לכל אדם לטלטל בה, ורק הוא שכלה תחומו בחציה אסור בחציה השני, ושונה הדבר משבת בבקעה והקיפוהו מחיצה בשבת שלכולם היה אסור לטלטל במקום שחוץ לתחומו בכניסת השבת (רש"י בסוגריים, תוס' שאנין).

מַהוּ דְּתֵימָא לֶיחוּשׁ דִּלְמָא אָתֵי לְטַלְטוֹלֵי בְּכֻלָּהּ. ולפירוש רש"י שהחשש הוא שיבוא להלך בחצי החצר שחוץ לתחומו, כוונת הגמ' שמלבד החשש שמא יהלך יש לחוש גם שיבוא לטלטל בכולה, כיון שחפצים מצויים בחצרות (רשב"א, וכע"ז בריטב"א, וראה תוס' שאנין). ויש שגרס 'לטיולי', שיש לחוש שיבא לילך בכולה, שדרך אדם לטייל בכל חצירו (תוס' הרא"ש).

הָיָה מוֹדֵד וּבָא וְכָלָתָה מִדָּתוֹ עַל שְׂפַת תִּקְרָה מָתָר לְטַלְטֵל בְּכָל הַבַּיִת. כלומר, שקצה תחומו הוא בשפת תקרת הבית [שנפלה מחיצת הבית ושפת התקרה היא גבול תחומו] והבית חוץ לתחומו, מותר לו לזרוק לתוך הבית ולטלטל שם ע"י זריקה אע"פ שהוא חוץ לתחומו, ואין לחוש שמא ימשך אחר החפץ לתוך הבית, שכן אע"פ שנפלה מחיצת הבית שבין תחומו לבית, מכל מקום קצה תקרת הבית שנמצא בגבול תחומו מהווה היכר שלא יכנס לתוך הבית (רש"י). ויש שפירש שהבית היה בתוך התחום והוא פרוץ בצדו השני, ושפת התקרה שם היא סוף תחומו, מותר לו לטלטל בכל הבית ואין הבית נחשב פרוץ למקום האסור, שכן אמרינן 'פי תקרה יורד וסותם' ותקרת הבית נחשבת כמחיצה (ראב"ד, הובא בר"ן).

וּמִדְּהִלּוּךְ אָטוּ הִלּוּךְ לֹא גָּזְרִי טַלְטוּל אָטוּ הִלּוּךְ לֹא גָּזְרִי. כלומר, כשם שלא גזרו בנתנוהו בדיר וסהר שלא יהלך יותר מארבע אמות, שמא יבוא להתיר להלך גם כשהניחוהו במקום ללא מחיצות, כך לא גזרו שלא לטלטל ממקום המותר בהילוך למקום האסור בהילוך שמא יבוא להלך שם (רש"י). ויש שפירש, שאף לרבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה לא היה חשש לגזור הילוך במקום מוקף מחיצות אטו מקום שאינו מוקף מחיצות, אלא באו לומר שאין חוששים שאם יבואו להתיר לו להלך בכל היקף המחיצות, יבוא הוא לטעות שמקום זה נחשב כמקום שביתתו ונדון כל היקף המחיצות כארבע אמות, ויבוא להלך גם חוץ למקום המוקף אלפיים אמה [וזה באמת טעמם של רבי יהושע ורבי עקיבא שאסרו להלך יותר מארבע אמות (ר"ן בשם הרא"ה)], וכשם שלא גזרו רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה הילוך בתוך המקום המוקף שמא יצא גם חוצה לו, כך לא גזרו שלא לטלטל שמא יטעה ויתיר גם להלך (ריטב"א).

ולרב הונא בריה דרב נתן, שיטת רב נחמן היא כשיטת רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה, שהתיר לזרוק חוץ לאלפיים ולא גזר שמא יבוא להלך שם. אמנם רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה אינם סוברים לגמרי כרב נחמן, שלשיטתם כשהקיפוהו נכרים מחיצות בשבת, מותר לו להלך בכל ההיקף ואף יותר מאלפיים אמה, כשם שהתירו למי שנתנוהו נכרים בתוך מחיצות להלך בכל היקף המחיצות, והמקרה שלא גזרו טלטול אטו הילוך, הוא במקום שלא הוקף מחיצות וביום טוב שאין איסור טלטול ויש איסור תחומין, שמותר לזרוק חפץ חוץ לתחומו ולא חוששים שמא יבוא לצאת מתחומו ולהלך שם (רש"י בפירוש ראשון, ע"פ מהרש"א). ויש שפירש שרבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה סוברים לגמרי כרב נחמן, ולא התירו אלא בהוציאוהו ממקומו והכניסוהו לדיר וסהר שאנוס הוא, אבל בהקיפוהו נכרים מחיצה שאינו אנוס ויש לו אלפיים אמה, לא התירו לו להלך ע"י המחיצות בכל השטח המוקף, ומכל מקום יהא מותר לו לזרוק לחוץ לתחום ולא גזרינן טלטול אטו הילוך (רש"י בפירוש שני, וכמו שפירש לעיל ע"א, וראה ריטב"א).

אֲבָל טַלְטוּל אָטוּ הִלּוּךְ דְּמָקוֹם אֶחָד הוּא הָכִי נַמִּי דְּגָזְרִי גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ אַחַר חֶפְצוֹ. כלומר, דוקא בשני מקומות לא גזרו שלא להלך במקום מוקף מחיצות שמא יבואו להתיר להלך במקום שאינו מוקף, שהחילוק בין המקומות ברור ולא יטעו, אבל במקום אחד יש לאסור טלטול אטו הילוך, שמא מתוך שיטלטל ימשך אחר חפצו ויבוא להלך שם (רש"י). ויש שפירש, שדוקא בהקיפוהו נכרים שאין חילוק מחיצות בין המקום המותר לאסור, יש לגזור שמא יטעה ויהלך בכל ההיקף, משא"כ בנתנוהו בדיר וסהר שיש חילוק מחיצה בין תוך הדיר לחוצה לו, לא חששו שמא יבוא להתיר להלך גם חוץ לדיר (ריטב"א, ולשיטתו לעיל בדימוי הגזרות).

הוֹאִיל וְשָׁבַת בְּאֲוִיר מְחִצּוֹת מִבְּעוֹד יוֹם. שכיון ששבת מבעוד יום בספינה זו המוקפת מחיצות, ובשעת שביתתו היתה כולה כארבע אמות, אף כשיצאה אחר כך ממקומה לא השתנה דינה והיא נדונת כולה כארבע אמות. אמנם רבי עקיבא ורבי יהושע סוברים שמחיצות הספינה אינן נחשבות למחיצות, כיון שנכנס שם מתחילה על דעת שהספינה תהלך ותוציאנו מתחומו, ולכך כשיצאה הספינה מתוך תחומו, בטל דינו והרי הוא כאילו לא שבת שם (רשב"א וריטב"א). ועוד יש לפרש, שלדעתם מחיצות ספינה אינם נחשבות למחיצות כלל, וכמבואר בגמ' להלן (מג, א) הואיל ועשויות להבריח מים (תוס', ריטב"א). ויש שפירש שאף לדעת רבי עקיבא ורבי יהושע נחשבות מחיצות הספינה למחיצות, אלא שגזרו הילוך בספינה אטו הילוך בבקעה (רשב"א).

הוֹאִיל וּסְפִינָה נוֹטָלְתוֹ מִתְּחִלַּת אַרְבַּע וּמַנַּחְתּוֹ בְּסוֹף אַרְבַּע, כלומר, בכל פסיעה שהולך בספינה, כשעוקר רגליו לילך, הספינה שהיא מהלכת מוליכתו לארבע אמות אחרות קודם שמספיק לפסוע את הארבע אמות שלו, והרי זה כמי שהוציאוהו נכרים בעל כרחו חוץ לארבע אמותיו, שיש לו ארבע אמות חדשות (רש"י בשם דודו). ויש שפירש, שכיון שבכל רגע הספינה מוליכתו לארבע אמות אחרות, אין לו מקום מסויים לקנות בו ארבע אמות, ולכך אינו קונה כלל שביתה (רש"י בפירוש ראשון). ויש שפירש, שהכוונה למקרה שהספינה מהלכת למזרח והוא מהלך למערב, והספינה בהליכתה מחזירתו בכל שעה לארבע אמות

המשך במילואים עמ' 114

מְחִיצוֹת לְהַבְרִיחַ מַיִם עֲשׂוּיוֹת – כאן נחלקו האם הן חשובות בכדי לעשות את כל הספינה כארבע אמות לשובת בתוכה (רש"י), ולקמן (צ, ב) נחלקו רב ושמואל בספינה שהיא יותר מבית סאתים אם נחשבת על ידי המחיצות כמוקפת לדירה ומותר לטלטל בה, שלדעת רב מותר ולדעת שמואל אסור. ורבה שהתיר כאן לדעת שמואל, היינו משום שסובר שאף שאין המחיצות מועילות להחשיב את הספינה מוקפת לדירה, מכל מקום מועילות הן לענין טלטול כשאין גודלה של הספינה יותר מבית סאתים (תוס'). שכיון שעל ידי מחיצות אלו נחשב לרשות היחיד והזורק מתוכה לרשות הרבים חייב, ודאי מועיל גם לענין לטלטל בכולה (שפת אמת). ורבי זירא שהחמיר כאן, יתכן שמודה לדעת רב שהמחיצות מועילות להחשיב את הספינה כמוקפת לדירה, ודוקא לענין יוצא חוץ לתחום החמירו שלא להחשיב את כולה כארבע אמות על ידי מחיצות אלו (תוס' לקמן שם).

אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ פְּלִיגִי הַאי רָצוּ לְהַחְמִיר אִיסּוּרָא הוּא. ורבי זירא סובר ש'רצו להחמיר' הכוונה לנהוג כשיטתם (תוס'). ועוד יש לפרש, שאף לרבי זירא מותר מעיקר הדין כיון שאין תחומין למעלה מעשרה, והחמירו שמא תיכנס לרקק ותהא למטה מעשרה (תוס' בפי' שני). ויש שפירש שאף לשיטתם לא אסרו אלא מספק, וספיקא דרבנן לקולא, אלא שהחמירו על עצמן (ריטב"א).

מַה דִּיר וְסַהַר דְּקֵבִיעִי אַף סְפִינָה נַמִּי דְּקֵבִיעָא. ואף שגם לדעת רבה המשנה מדברת כשהספינה מהלכת [כמו שדייק רב נחמן בר יצחק לעיל מלשון המשנה 'שרצו להחמיר על עצמן'], מכל מקום הלא הטעם שהחמירו במהלכת הוא שמא תעמוד ואז לא יהיו מחיצותיה מחיצות ליוצא חוץ לתחום כמו בדיר וסהר, נמצא שטעם האיסור בשני המקרים במשנה אחד הוא. אבל לרבי זירא שנחלקו במהלכת, אסרו רבי יהושע ורבי עקיבא מטעמים אחרים (רש"ש). ומחמת דיוק זה חזר בו רבי זירא וסובר שנחלקו בין בספינה מהלכת ובין בעומדת, אלא ששמואל לא פסק כרבן גמליאל להתיר אלא במהלכת, אבל בעומדת פסק כרבי יהושע ורבי עקיבא (מהרש"א ומהר"ם בדעת רש"י). ויש שכתב, שלרבי זירא גם למסקנא נחלקו רק במהלכת, אבל בעומדת לכולי עלמא אין לו אלא ארבע אמות, והגמ' חוזרת בה ממה שאמרה לעיל שהנפקא מינה בין רבה ורבי זירא היא בשנפחתו מחיצות או בקופץ מספינה לספינה, שכן במהלכת אפילו רבה מודה שיכול להלך בכולה, ובעומדת אפילו לרבי זירא אינו יכול להלך בה אלא ארבע אמות (ריטב"א).

יֵשׁ תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה אוֹ אֵין תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה. כלומר, כשהיה בבין השמשות למעלה מעשרה, האם קנה שביתה במקומו או שאין תחומין למעלה מעשרה ולא קנה שביתה, ויכול לילך כמה שירצה כל עוד שהוא למעלה מעשרה (תוס' רבינו פרץ, ריטב"א ור"ן) [אמנם כשירד למטה מעשרה קנה שביתה במקום שירד ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח (ריטב"א, ר"ן), ויש שכתב שאף לאחר שירד למטה מעשרה מותר להלך כמה שירצה, כיון שלא קנה שביתה כלל בתחילת השבת (תוס' רבינו פרץ)]. וכן אם בכניסת השבת קנה שביתה למטה מעשרה, ובשבת בא לצאת מתחומו כשהוא למעלה מעשרה, שאם יש דין תחומין למעלה מעשרה הרי יצא חוץ לתחום לדעת, שאינו רשאי לחוזר ואם חזר אין לו אלא ארבע אמות [ולפירוש זה, אף אם אין תחומין למעלה מעשרה ויכול להלך ולצאת מתחומו, אם יצא חוץ לתחום וירד למטה מעשרה, לא יזוז ממקומו אלא ארבע אמות, כיון שכבר הרחיק ממקום שביתתו אלפיים אמה (רמב"ן ריטב"א, ר"ן, תוס' רבינו פרץ לקמן מה, ב)]. ויש שכתב, שלאחר שירד למטה מעשרה יש לו במקומו החדש אלפיים אמה לכל רוח, כיון שיצא למעלה מעשרה (תוס' הרא"ש לקמן מה, ב בתי' הראשון, וראה קרן אורה להלן ע"ב).

אִי נַמִּי דְּקָאָזִיל בִּקְפִיצָה, על ידי שֵׁם (רש"י). ומן הכתוב נראה שאף הנביאים לא היו משתמשים בשֵׁם כדי לילך בקפיצה, שהרי אליהו הנביא הלך נבוך במדבר ארבעים יום. ואפילו להציל את עצמן ממיתה על ידי שֵׁם לא רצו, שאם לא כן, מדוע לא הציל ירמיהו הנביא את עצמו על ידי שֵׁם כשהשליכוהו לבור (יעב"ץ). ויש שפירש שכוונת הגמ' לאדם גיבור שיכול לקפוץ למעלה מעשרה טפחים ויוצא חוץ לתחום בקפיצה (ערוך ערך קפץ, ג, רבינו חננאל בן שמואל). ויש שביאר שקפץ מעמוד לעמוד שכל אחד מהם אינו רחב ארבע על ארבע טפחים, שאין לו שיעור ליחשב רשות בפני עצמה (רמב"ם שבת כז, ג).

אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא יֵשׁ תְּחוּמִין מִשּׁוּם הָכִי רָצוּ, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ אֵין תְּחוּמִין אַמַּאי רָצוּ. כִּדְאָמַר רָבָא בְּמְהַלֶּכֶת בְּרֶקֶק, הָכִי נַמִּי בְּמְהַלֶּכֶת בְּרֶקֶק. כלומר, שאם יש תחומין למעלה מעשרה וכשתעמוד הספינה יהא אסור להלך בה מן הדין, מובן הוא שהחמירו על עצמם שלא להלך בה גם כשהיא מהלכת, שמא יבואו להלך גם כשתעמוד. אבל אם אין תחומין למעלה מעשרה ומותר להלך בה גם כשתעמוד, מדוע החמירו על עצמם שלא לטלטל בה. ומתרצת הגמ' שהיתה ספינתם מהלכת ברקק למטה מעשרה, שאז כשעומדת אסור להלך בה מן הדין (רבנו חננאל). ויש שגרס להיפך, 'אי אמרת בשלמא אין תחומין למעלה מעשרה שפיר, אלא אי אמרת יש תחומין למעלה מעשרה אמאי רצו', וביאר שראיית הגמ' היא ממה שאמרה המשנה שהחמירו על עצמם, ומשמע שאינם אסורים מעיקר הדין, ואם יש תחומין למעלה מעשרה יאסרו להלך בה מעיקר הדין. ומתרצת הגמ' שהיתה ספינתם מהלכת ברקק והיה בה איסור תחומין, ומה שרבי יהושע ורבי עקיבא הלכו בכולה הוא מן הטעמים המבוארים לעיל, לרבה משום ששבתו בה מבעוד יום, ולרבי זירא משום שהיתה מהלכת והספינה מוליכה את הנמצא בה מתחילת ארבע לסוף ארבע (מאירי).

בְּמְהַלֶּכֶת בְּרֶקֶק – מים רדודים, שאין גובהן עשרה טפחים (רש"י). ומדובר בספינה קטנה שיכולה להלך גם במים שאין גובהן עשרה טפחים [שאילו ספינה גדולה אינה יכולה להלך במים רדודים, כמבואר במסכת שבת (ק, ב)] (תוס' שבת שם, מאירי מא, ב), ויש שכתב שאף ספינה גדולה יכולה להלך במים רדודים [ומה שאמרו בגמ' בשבת שאין ספינה מהלכת בפחות מעשרה, היינו שאין דרך המים להיות רדודים כל כך, אבל נמל דרכו בכך, וספינתו של רבן גמליאל היתה בנמל] (רמב"ן). ויש שפירש שרקק הוא מים עכורים המעורבים בטיט, שאף אם הם גבוהים מעשרה דינם כקרקע (ראב"ד, הובא ברמב"ן וריטב"א).

אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא יֵשׁ תְּחוּמִין שַׁפִּיר, ויש להעמיד את המשנה כשהיתה הספינה עומדת במקומה בבין השמשות שקנתה שביתה במקומה, ולכן שאלו את רבן גמליאל האם כבר נכנסו לתוך התחום מערב שבת, אבל אם היתה הספינה מהלכת, לא קנו כלל שביתה [כמבואר בגמ' לקמן (מו, א)] (רשב"א). ויש שפירש שמדובר אף כשהספינה מהלכת, וכוונת הגמ' שאם יש תחומין למעלה מעשרה, היו יכולים לעמוד ולקנות שביתה במקומם, וכיון שיכלו לקנות ולא קנו, לא יזוזו ממקומם [כמבואר להלן (מט, ב) שמי שהיה יכול לקנות שביתה ולא קנה, אסור לזוז ממקומו]. אמנם אם היו בתוך התחום מותרים לירד מהספינה, כיון שנתכוונו לקנות שביתה בעיר (ר"ן).

המשך במילואים עמ' 115

גמרא

להבריח מים עשויות ורבה מאי טעמא לא אמר כרבי זירא [ה] במהלכת כולי עלמא לא פליגי כי פליגי בשעמדה אמר רב נחמן בר יצחק מתני' נמי דיקא דבמהלכת לא פליגי ממאי מדקתני מעשה שבאו מפלנדרסין והפליגה ספינתם בים רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה הלכו את כולה ורבי יהושע ורבי עקיבא לא זזו מארבע אמות שרצו להחמיר על עצמן אי אמרת בשלמא במהלכת לא פליגי היינו דקתני רצו דילמא עמדה אלא אי אמרת פליגי האי רצו להחמיר איסורא הוא אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא דקתני ספינה דומיא דדיר וסהר מה דיר וסהר דקביעי אף ספינה נמי דקביעא אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי הלכתא כרבן גמליאל בספינה [א] הלכתא מכלל דפליגי אין והתניא חנניא (א) (בן אחי רבי יהושע) אומר כל אותו היום ישבו ודנו בדבר הלכה אמש הכריע אחי אבא הלכה כרבן גמליאל בספינה והלכה כרבי עקיבא בדיר וסהר: בעי רב חנניא [ג] יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה עמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה לא תיבעי לך דארעא סמיכתא היא כי תיבעי לך בעמוד גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה אי נמי דקאזיל בקפיצה לישנא אחרינא בספינה מאי אמר רב הושעיא ת"ש מעשה שבאו מפלנדרסין והפליגה ספינתם בים וכו' אי אמרת בשלמא יש תחומין משום הכי רצו [ז] אלא אי אמרת אין תחומין אמאי רצו כדאמר רבא במהלכת ברקק הכא נמי במהלכת [ז] ברקק. תא שמע [א] פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשיכה וכו' אי אמרת בשלמא יש תחומין שפיר אלא אי אמרת אין תחומין כי לא היינו בתוך התחום מאי הוי אמר רבא [ב] במהלכת ברקק. תא שמע [ג] הני שב שמעתא דאיתאמרן בצפר' בשבתא קמיה דרב חסדא בסורא ובהדי פניא דשבתא קמיה דרבא [ד] בפומבדיתא מאן אמרינהו לאו אליהו אמרינהו אלמא אין תחומין למעלה מעשרה לא דלמא יוסף שידא אמרינהו. תא שמע הריני נזיר ביום שבן דוד בא מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים ואסור

רש"י

להבריח מים עשויות. ולא חשיבי מחיצות לעשות ספינה כולה כארבע אמות: אמר לך במהלכת. דליכא למימר האי טעמא דספינה נוטלתו אפי' ר"ע מודי דשרי: כי פליגי בשעמדה. ובשעת עמידתה קנו להו ד' אמותיהן (ס ולישני בתראי על שעת עמידה נחלקו), ואפ"ה שרי ר"ג משום אויר מחיצות: היינו דקתני רצו להחמיר. דמשמע דשרי אפילו לרבי עקיבא, אלמא כי אסרי לאו במהלכת אסרי לר"ע, ואינהו הוא דאחמור אנפשייהו דדלמא עמדה פתאום ולאו אדעתן: אלא אי אמרת. בשעמדה דברי הכל אסור דמחיצות לא חשיבי, ובמהלכת הוא דפליגי, מאי רצו, הא לר' עקיבא ורבי יהושע בין מהלכת בין עמדה איסורא הוא: דיקא נמי. דבעמדה פליגי: מכלל דפליגי. בספינה, בתמיה, והא רצו קתני ומנא להו לרב ושמואל דפליגי בספינה: אין והתניא. בניחותא, ופליגי בשעמדה, והא דקתני רצו אמהלכת: רבי חנניא בן אחי רבי יהושע. (ב) (ה הלכה כר"ג בספינה. כעין ספינתו שהיתה מהלכת, דלא חיישינן לשמא עמדה, ומיהו אפילו בשעמדה פליג רבן גמליאל דומיא דדיר וסהר, ואין הלכה כמותו אלא במהלכת, אבל עמדה דהיינו דיר וסהר הלכה כר' עקיבא): כל אותו היום. שהיו בספינה: אחי אבא. רבי יהושע: אמש. לערב: יש תחומין. איסור תחומין למעלה מעשרה כלמפרש ואזיל: בעמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה. ונכנס ראשו א' לתוך התחום לא תיבעי לך דאיסור תחומין נוהג בו, ולא יעלה על ראשו שבתוך התחום ויצא לראשו אחר דהא חזי להילוך והילוך מעליא הוא: ואין רחב ד'. דלא ניחא תשמישתיה: בקפיצה. בשם, מי הוי הילוך או לא: סתם ספינה למעלה מעשרה מהלכת [ו] ואינה נחה ודמי לקפיצה באויר ואפ"ה אסור [ז]: אמאי רצו. הא אין בו שום איסור אפי' עמדה: ברקק. פחות מעשרה [ח]. רקק בלע"ז גרבל"א [ט]: יוסף שידא. לאו מינטר שבתא: בשבתות וי"ט. דודאי לא אתי משיח האידנא: ואסור

תוספות

כי פליגי בשעמדה. השתא הדר ביה ממאי דקאמרינן איכא בינייהו שנפחתו דופני הספינה וקופץ דהשתא לרבה נמי מהלך את כולה דמודה רבה לרבי זירא במהלכת וא"ת דהכא לית ליה לרבה אליבא דשמואל דמחיצות להבריח מים עשויות ובפרק כל גגות (לקמן דף צ.) קאמר שמואל בספינה אין מטלטלין בה אלא בד' אמות משום דמחיצות להבריח מים עשויות וי"ל דהתם ביתירות מבית סאתים ומטעם להבריח מים עשויות לא חשיבא כמוקפת לדירה והכא בפחות מבית סאתים דלא בעינן מוקפת לדירה אי נמי הדר ביה כדאמרינן התם:

האי רצו איסורא הוא. ורבי זירא לא חש לאותה קושיא ומפרש שרצו להחמיר על עצמן כשמעתייהו אי נמי היה סובר ר' זירא דאין תחומין למעלה מעשרה ורצו משום שמא תהלך ברקק כדאמרינן בסמוך:

הלכה כרבן גמליאל בספינה. פסק רשב"ס דמותר ליכנס בספינה מבע"י בערב שבת אפילו שהספינה הולכת חוץ לתחום בשבת דספינה ממילא אזלא ואיהו לא מידי עביד ובלבד שלא יצא חוץ לספינה והספינה כולה כארבע אמות והא דתניא סוף פ"ק דשבת (דף יט.) אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים אתיא כב"ש דלא שרו לעשות מלאכה בערב שבת אלא בכדי שיעשו מבעוד יום [ה] אבל לב"ה דשרו עם השמש אע"פ שהמלאכה נעשית בשבת שרי ליכנס ואע"ג דבההיא ברייתא פליגי רבי ורבן שמעון בן גמליאל אליבא דב"ש פליגי וכן משמע בירושלמי [ו] דהך ברייתא כב"ש דקתני אין מפליגין לים הגדול לא בחמישי ולא בערב שבת ב"ש אומרים אפי' ברביעי וב"ה מתירין משמע דשרי אפי' בערב שבת וקאי את"ק דאי אבית שמאי היינו ת"ק ועוד פסק רשב"ס שאפי' בשבת שרי ליכנס כיון דלאו מידי קא עביד אך אין לו אלא ארבע אמות כיון דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום ואע"ג דב"ה לא שרו אלא עם השמש אבל בשבת לא היינו משום דדמי לאמירה לנכרי שבות ואין נראה דבפרק תולין (שם דף קלט:) משמע לאסור גבי ההוא צורבא מרבנן דאזיל ונייס במברא ועבר לאידך גיסא וסייר פירי ואמר למינס קא מיכוונא ושרי משום הערמה דרבנן [ט] הוא וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה משמע לאסור לכתחילה ואפילו לתוך התחום מדאין מזכיר שם יצאתו חוץ לתחום ומשמע דסייר פירי לית בו איסורא דאפי' בשכר שרי כדאמרינן (שם ד' קנא.) שמור לי פירותי שבתחומך ואני אשמור פירותיך שבתחומי וטעם שאסור ליכנס בספינה אומר ריצב"א משום דדמי לשט בנהר ואסור גזירה שמא יעשה חבית של שייטין [י] אי נמי שמא ינהיג הספינה והוי כמוליכה ארבע אמות בכרמלית [ח] וריצב"א מדקדק נמי מירושלמי שהבאתי שאסור ליכנס בספינה בשבת מדלא קאמר ת"ק לא בשבת ולא בערב שבת דהוה משמע דב"ה מתירין אפילו בשבת כי היכי דנקט ולא בערב שבת משום ב"ה ואור"י לאותן בני אדם שמדליקין נרות בספינה בערב שבת ואוכלין שם וסומכין על כך להפליג בספינה בשבת לא שפיר עבדי דסוף סוף הם מפליגין בשבת ומה שפירש רשב"ס שמי שנכנס בספינה בשבת אין לו אלא ארבע אמות אין נראה דקיימא לן כרב דאמר אפילו דיר וסהר דלא שבת באויר מחיצות הלכה כר"ג מדפריך לקמן (ד' מה.) בפשיטות גבי נחמיה בן חכלאי פשיטא דבלא מלו גברי עסקינן דאי בדמלו מאי תיבעי והאמר רב הלכה כר"ג בדיר וסהר ולקמן (ד' מז:) נמי גבי הנהו דכרי דאתו למברכתא דאסבינן כל העיר כארבע אמות היינו כרב אע"ג דרב חננאל פסיק כשמואל והביא ראיה מחנניה דאמר אמש הכריע (בן) אחי אבא כו' אין הלכה כן דהא אמרינן בשבת פרק כירה (ד' מ.) הכרעה דברייתא לאו הכרעה היא ועוד דאחי אבא [הוא] רבי יהושע והחולק אינו יכול להכריע וכן פסק רב אלפס דקיימא לן כרב באיסורי [ט] ועוד רצה רשב"ס להתיר ליכנס בקרון בשבת ונכרי מוליכו חוץ לתחום וחזר בו משום שמא יפגעו בו ליסטים או שמא ישכח וירד ואין לו אלא ארבע אמות ואומר ר"י דאפילו ליכנס בו בערב שבת אסור דלוקא בספינה שרי ליכנס בערב שבת אבל הכא כיון דאפשר לו לירד אסור מיהו בספינה אין לו להחמיר אפילו נזדמן לו יבשה שיכול לירד לא פלוג רבנן בספינה ועוד אם בהמה מנהיג בקרון פשיטא דאסור להשתמש בבעלי חיים שמא יחתוך זמורה [ז]: ואסור

עין משפט נר מצוה

יג א ב מיי' פכ"ז מהל' שבת הלכה ג טור ש"ע א"ח סי' תד:

רבינו חננאל

[שייך לדף מב:]

דאינה מוקפת מחיצות ומדהילוך אטו הילוך גזרי טלטול אטו הילוך נמי גזרי ורב הונא דאמר כוותייהו ודחינן ממאי דלמא כי לא גזר רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה הילוך דדיר אטו הילוך דבקעה משום דדיר ובקעה ב' מקומות נינהו דיר לחוד ובקעה לחוד ולא גזרי מקום אטו מקום אבל טלטול אטו הילוך דחד מקום הוא אמרינן גזרה שמא ימשך אחר חפצו הכי נמי דגזרי. ור' יהושע ור' עקיבא נמי ממאי דמשום דגזרי הוא דלמא משום דסברי כי אמרינן כל העיר כד' אמות דמיא היכא דשבת באויר מחיצות מבע"י אבל היכא דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום כגון האי שנתנוהו בזה הדיר גוים בשבת אין לו אלא ד' אמות ולאו משום דגזרי הילוך דיר אטו הילוך דבקעה. וכן טלטול אטו הילוך נמי לא גזרי ולא קמה הא דרב הונא בר נתן: אמר רב הלכה כר"ג בדיר וסהר וספינה שמהלך את כולה. ושמואל אמר הלכה כמותו בספינה בלבד שמהלך את כולה מ"ט רבה אמר הואיל ושבת באויר מחיצות מבע"י שהרי הוא יושב מע"ש בזו הספינה ר' זירא אמר הואיל וספינה נוטלתו מתוך ד' ומנחתו לסוף ד' ולעולם לא עקר והניח חוץ לד' אמות ואמרינן מאי בינייהו איכא בינייהו שנפחתו דופני הספינה לרבה אסור לר' זירא מותר אי נמי בקופץ מספינה לספינה לרבה דאמר הואיל ולא שבת באויר מחיצות מבע"י אסור האי נמי דקפץ לאו באויר הני מחיצות שבת דהא מספינה אחרת קפץ ולר' זירא מותר.

[ע"כ שייך לדף מב:]

רבה אמר בספינה מהלכת כ"ע לא פליגי דשרי. כי פליגי בעומדת. ודייקא מתני' כוותיה דקתני והפליגה ספינתן בים אי אמרת בשלמא במהלכת לא פליגי היינו דקתני רצו להחמיר על עצמן מכלל דשרי אלא אי אמרת פליגי האי רצו איסורא הוא. ורב אשי נמי דייק מדקתני לספינה גבי דיר וסהר דומיא דידהו מה דיר וסהר דקביעי וקיימי אף ספינה נמי קביעה וקיימה ואע"ג דרב ושמואל הלכתא כרב באיסורי בהא קי"ל כשמואל דהא תניא כוותיה דתניא חנניא אומר כל אותו היום ישבו ודנו בהלכה לאמש הכריע אחי אבא בינייהו וא' נראין דברי ר"ג בספינה ודברי ר' עקיבא בדיר וסהר: בעי רב חנניא יש תחומין למעלה מי' טפחים אם לא בעמוד גבוה י' ורחב ד' לא תיבעי לך דכי ארעא סמיכתא דמי כי תיבעי לך עמוד גבוה י' ואין רחב ד' טפחים אי נמי דקא אזיל בקפיצה ואתינא ממתני' לנפשטא דקתני והפליגה ספינתם בים וקתני רצו להחמיר על עצמן בשלמא אי אמרת יש תחומין למעלה מי' היינו טעמא דרצו להחמיר חיישינן דלמא עמדה דבמהלכת כ"ע לא פליגי דשרי ומשום חשש שמא עמדה ויש תחומין למעלה רצו להחמיר אלא אי אמרת אין תחומין למעלה מי' ואפי' עמדה שרי אמאי קתני רצו. ואוקימנא מתני' בספינה המהלכת ברקק שפחות מי' טפחים מים. ת"ש פעם אחת לא נכנסו לנמל עד כו'. ואי אמרת אין תחומין למעלה מי' [כי לא היינו בתוך התחום מאי הוין] ואוקמה רבה בספינה שהיתה מהלכת ברקק מקום שאין שם מים י' טפחים וכאלו בקרקע הים נמשכת. ת"ש מהנך שמעתתא. דאיתאמרן בצפרא דשבתא בסורא בי רב חסדא ובהדי פניא איתאמרן בבי רבה בפומבדיתא לאו אליהו אמרן. ובקפיצה הלך. וש"מ אין תחומין למעלה מי' טפחים ודחינן לא יוסף שידה אמרן.

ת"ש

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [שבת קו: וש"נ], ב) [לקמן מה:], ג) עי' חולין מב: וברש"י שם ד"ה רשב שמעתתא (ועי' מאירי), ד) שבת ק:, ה) שבת יז:, ו) שבת פ"א ה"ח, ז) ביצה דף לו:, ח) עי' שבת ז. ושם ק:, ט) בכורות דף מט ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' והתניא חנניא אומר כל אותו כצ"ל ותיבת "בן אחי רבי יהושע" נמחק: (ב) רש"י ד"ה רבי חנניא בן אחי רבי יהושע לישנא אחרינא הלכה כרבן גמליאל:

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף אמר לך במהלכת כו"ע לא פליגי דשרי כי פליגי וכו': ב] בכת"י נוסף משו"ה רצו דדילמא עמדה: ג] בכת"י ובדפו"ר הכא נמי גזירה שמא תהלך ברקק, והיא הנוסחא הנכונה דבשעה שהיתה מופלגת בים בודאי לא הלכה ברקק (דק"ס, וע"ע בילקר"מ), ועי' ריטב"א ותוס' ד"ה האי, אמנם מפי' הר"ח נראה שגרס כלפנינו: ד] צ"ל דרבה (גליון), וכ"ה בכת"י (וכ"ה נכון דרבא במחוזא הוה ולא בפומבדיתא, דק"ס): ה] רש"ל מוחק זה (גליון) עיי"ש במהרש"ל, ועי' מהרש"א: ו] רש"ל מ"ז (גליון) וכן ליתא דיבור זה בכמה דפו"ר, ועי' במהרש"ל שם ובמהרש"א ומהר"ם (ועי' הג' הב"ח): ז] רש"י לא גרס בגמ' "לישנא אחרינא בספינה" וע"כ העמיד דבריו דספינה דמיא לקפיצה את"ש, וכן ליתא בכת"י ובהרבה ראשונים (גאו"י, דק"ס), ועי' ספר העתים: ח] שטח על שפת הים או על שפת הנהר מכוסה אדמת חול ואבנים קטנות ומים: ט] צ"ל בדרבנן (גליון) וכ"ה בתוס' הרא"ש:

משנת ראשונים

כי תיבעי לך בעמוד גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה. והוא עומד מקצתו תוך התחום ומקצתו חוץ לתחום דאי אמרת אין תחומין יכול להלך בכולו וללכת כן מעמוד לעמוד כמו שירצה, ואע"פ ששבת בתחלה למטה מעשרה וכפרש"י. [הריטב"א]

הכי נמי במהלכת ברקק. רקק נקרא מקום שהוא בשפת הנהר שאינו גבוה עשרה וכדאמרינן התם בפרק הזורק (שבת ק:) וכמה רקק מים פחות מעשרה, ואע"ג דאמרינן בפרק הזורק ומיירי שאין ספינה מהלכת בפחות מעשרה התם הכי קאמר שאין ספינה מהלכת מן הסתם הלוך כדרכה בפחות מעשרה, אבל ספינתו של ר"ג לפום האי אוקמתא דרבא גוששת היתה [שכן] דרכו של נמל להיות בו רקק, כן פירש רבינו הגדול ז"ל. [הריטב"א] והראב"ד ז"ל פירש רקק של מים שהם כטיט הנרוק דחשיבי כארעא סמיכתא, ואין צורך. [הריטב"א]

כי לא היינו בתוך התחום מאי הוי. דכיון שלא היו בין השמשות במקום הראוי לקנות שביתה אפילו באו מחוץ לתחום עתה כשבאים לתוך עשרה קונין שביתה ואם הם קרובים לעיר קונין שביתת העיר. [תוספות הרא"ש]

הני שב שמעתא דאיתאמרן בצפרא בשבתא. הנזכרות בראש פרק אלו טרפות דאיתמרן בצפרא לקמיה דרב חסדא בסורא ובאותו היום בעצמו נאמרו לרבה בפום בדיתא ויש שם יתר מן התחום אף על ידי עירוב וא"כ על כרחך בשהלך המגיד למעלה מעשרה והמשילו לאליהו על דמיון תנועת העופפות ולמדנו מ"מ שכל למעלה מעשרה מהלך כמה שירצה. [מאירי]

ואסור לשתות יין כל ימות החול אי אמרת בשלמא יש תחומין היינו דבשבתות ובימים טובים מותר אלא אי אמרת אין תחומין בשבתות ובימים טובים אמאי מותר שאני התם דאמר קרא [א] הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והא לא אתא אליהו מאתמול אי הכי בחול כל יומא ויומא נמי לישתרי דהא לא אתא אליהו מאתמול אלא אמרינן לבית דין הגדול אתא הכא נמי לימא לבית דין הגדול אתא [א] כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח קא סלקא דעתך מדאליהו לא אתא משיח נמי לא אתי במעלי שבתא לישתרי אליהו לא אתי משיח אתי דכיון דאתי משיחא הכל עבדים הן לישראל בחד בשבא לישתרי לפשוט מינה דאין תחומין דאי יש תחומין בחד בשבא לישתרי דלא אתא אליהו בשבת האי תנא א ספוקי מספקא ליה אי יש תחומין או אין תחומין ולחומרא דקאי אימת דקא נדר אילימא דקאי בחול כיון דחל עליה נזירות היכי אתיא שבתא ומפקעא ליה אלא ב דקאי בשבתא וקא נדר וביום טוב וקא נדר ההוא יומא [הוא] דשרי ליה מיכן ואילך אסיר ליה: פעם אחת לא נכנסו לנמל וכו': תנא שפופרת היתה לו לרבן גמליאל שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה ביבשה וכנגדה אלפים בים הרוצה לידע כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומביט בה וידע כמה עומקו של גיא והרוצה לידע כמה גובהו של דקל מודד קומתו וצלו וצל קומתו וידע כמה גובה של דקל הרוצה שלא תשרה חיה רעה בצל קבר נועץ קנה בד' שעות ביום ויראה להיכן צלו נוטה משפיע ועולה משפיע ויורד. נחמיה בריה דרב חנילאי משכתיה שמעתא ונפק חוץ לתחום אמר ליה רב חסדא לרב נחמן נחמיה תלמידך שרוי בצער אמר לו ג עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס יתיב רב נחמן בר יצחק אחוריה דרבא ויתיב רבא קמיה דרב נחמן א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא מאי קא מבעיא ליה לרב חסדא אילימא בדמלו גברי עסקינן וקא מבעיא ליה הלכתא כרבן גמליאל או

רש"י

ואסור כל ימות החול. דילמא אתי: לפני בא יום ה'. לפני ביאת בן דוד יבא אליהו לבשר: מפני הטורח. שמניחין צרכי שבת והולכין להקביל פניו: עבדים הן. ואין לישראל טורח דאיכא דטרח להו: בחד בשבא לישתרי. דודאי לא אתי משיח היום דהא אתמול בשבת לא אתא אליהו, ומדקאסר ליה ליפשוט דחייש לדילמא אתא אליהו ואין תחומין למעלה מעשרה: ומשנינן מהא לא תיפשוט דאין תחומין, דדילמא ספוקי מספקא ליה להאי תנא דדילמא אין תחומין ומש"ה אסר בחד בשבא ולחומרא, אבל מפשט לא פשיטא ליה דתילף התירא מיניה: כיון דחל עליה נזירות. בע"ש ומספקא דילמא אתי משיח היום לב"ד הגדול, היכי מישתרי לשתות למחר בשבת, ליחוש דילמא אתא לב"ד הגדול מאתמול: דקאי בשבת וקא נדר בי"ט וקא נדר. כלומר כשקיבל נדר זה היה שבת או י"ט, והיינו דקתני מותר לשתות בשבתות וימים טובים אותה שבת או אותו י"ט שנדר, אבל מכאן ואילך אסור ואפי' בשבת דילמא אתא אתמול בן דוד וחל עליה נזירות: שפופרת. קנה חלול, וכשהוא ארוך אין צופין בו למרחוק וכשהוא קצר צופין בו יותר, והיתה שפופרת של רבן גמליאל מתוקנת למדת צפיית אלפים או בים או ביבשה: כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומביט בה. ביבשה, וימדוד כמה אמות הוא יכול לצפות בה, ואח"כ ילך על שפת הגיא ויצפה בה לעומקו ויתרחק לאחוריו עד שיבחין שבמקום שכלה עומקו של גיא שם כלה צפיית השפופרת שאם יתרחק עוד מעט לא יראה את קרקעית הגיא, וידע שעומקו של גיא והרחקתו שנתרחק משפתו הוי כמדת צפיית השפופרת: גובהו של דקל. ומתיירא לעלות בו ולמודדו: ימדוד צלו. של דקל: וצל קומתו. של עצמו, ופעמים שהצל רבה על המילא ופעמים שהמילא רבה על הצל, כשחמה עומדת בגובה הרקיע צל כל דבר הוי קטן וכשחמה בשיפולו הוי צל ארוך, הלכך מודד אף צל קומתו, ולפי מה שיראה שירבה צל קומתו על קומתו ידע שרבה צל הדקל על הדקל או כפלים או שליש או רביע: הרוצה שלא תשרה חיה רעה בצל קבר. כעין [א] מלבה היו מלבין על הקבר כעין שאנו מגביהין וצוברין בו עפר ומשפע לכאן ולכאן, והירא שלא תבא חיה רעה להסתופף בצל הקבר מפני חום השמש ויריח את המת ויחטטנו: נועץ קנה בד' שעות. כשבא לעשות הבנין ינעוץ קנה בארבע שעות ביום, שאותה שעה מתחיל השמש להתחמם והצל צונן ונוח, כדאמרינן בברכות (ד' כז.) וחם השמש ונמס איזו שעה שהשמש חם והצל צונן הוי אומר זה ארבע שעות, ולפיכך חיות מתאוות לצל באותה שעה, ולאותו צד שיראה זה שצל הקנה נוטה ישפע הבנין ויעשה שיפוע ארוך שלא יהא נוטה לו צל, ואע"פ שכשתסוב החמה יהיה לו צל לצד אחר כיון דההיא שעתא ליכא צל תו לא אתיא חיה להתלונן בצילו דההיא שעתא אזלא עד דמשכחא, ועוד דלאחר ארבע שעות אף הצל חם ולא איכפת לה לחיה בצל: בדמלו גברי. שהיו לו אנשים הרבה שיכולין לצאת חוץ לתחום, כגון שעירבו, לעשות לו מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ממקום שהוא שם עד התחום: הלכה כרבן גמליאל. דליהנו ליה מחיצות שלא שבת בהן מבעוד יום כדאמר לעיל גבי דיר וסהר: *) או דילמא. פשיטא ליה דהלכה כרבן גמליאל, והכא הוא דלא מלו ליה גברי עד תוך התחום אלא עד ד' אמות סמוך לתחום:

וקמיבעיא

*) שייך לדף מד.

תוספות

ואסור לשתות יין כל ימי החול. וא"ת מאי שנא דלא אסרינן כהן לשתות לעולם יין כדאמרינן בסנהדרין (ד' כב:) אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו פי' שעברו כמה שנים שלא נבנה הבית ואמאי לא חיישינן לבן דוד כי הכא וי"ל דהתם ליכא איסורא דאפשר בכהן אחר או ישן מעט [ב] אבל הכא אי אתי עובר על נזירותו ובפ"ק דביצה (ד' ה:) נמי אמרינן חיישינן לשמא יבנה ור"ת מפרש ביום שבן דוד בא שראוי לבא והשתא לא קשיא מידי וניחא נמי מה שמקשין אמאי אסור והלא משיח בן יוסף יש לו לבא תחילה [ג] ועדיין לא בא אבל קשה האי דפריך בסמוך בחול נמי לשתרי דהא לא אתא אליהו מאתמול מ"מ היה ראוי לבא וי"ל דלפי המסקנא פריך דמוקמינן דקאי בשבת וקנדר משום הכי פריך בחול לשתרי יום שנדר בו שאינו ראוי לבא באותו יום הואיל ולא אתא אליהו מאתמול:

דלא אתא אליהו בשבת. וא"ת ולמא אתי בערב שבת ויבשר בשבת וי"ל דקרא הנני שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' משמע ביום שבא יבשר:

האי תנא ספוקי מספקא ליה. (א) והא דתנן בפרק קמא דפסחים (ד' יג.) דקאמר לדבריך אף תלויות לא ישרפו שמא יבא אליהו ויטהרם איכא למימר נמי מספקא ליה והא שמשיב [ד] כבר מובטח להם לישראל שאין אליהו בא בשבת ולא בערב שבת ולא בערב יו"ט נראה לי דהכי פירושו כי היכי דלא בא לא בערב שבת ולא בערב י"ט מפני הטורח של תקון סעודה הכי נמי בשבת קודם אכילה מפני טורח סעודת שבת:

[ה] מותרין אתם שכבר הייתי מסתכל בשפופרת וכו'. אפילו לרבי מאיר דאמר לקמן [ו] מי שישב בדרך ועמד והרי הוא סמוך לעיר אם לא היתה כוונתו לכך לא יכנס הכא מתכוונים היו לשבות בעיר והיו סומכין על שפופרת של ר"ג:

יתיב רב נחמן בר יצחק אחוריה דרבא ויתיב רבא קמיה דרב נחמן. הכא [ז] משמע דרב נחמן בר יצחק לאו היינו רב נחמן סתם וכן בכמה מקומות ודלא כפ"ה דסוף פרק כל הגט (גיטין ד' לא:) דקאמר רב נחמן בר יצחק אנא לא צריכנא להו פירוש לבי ריש גלותא ופ"ה התם משום דהוי חתנו של ריש גלותא דהא רב נחמן סתם הוי חתנו של ריש גלותא כדמוכח בהעור והרוטב (חולין ד' קכד.) אלא הא דקאמר לא צריכנא משום דעשיר היה ורב נחמן סתם הוא רב נחמן בר יעקב דהא רב נחמן סתם היה חבירו דרב ששת ובירושלמי [ח] מוכח דרב נחמן בר יעקב היה חבירו דרב ששת וגם בשום מקום בש"ס אינו מזכיר בפירוש רב נחמן בר יעקב אלא אבל רב נחמן בר רב חסדא או רב נחמן בר יצחק [ט]:

ויתיב רבא וקמבעיא ליה גרסינן ול"ג אמר ליה רב נחמן בר יצחק דהכא פשיטא ליה במחיצה של בני אדם שמותר לעשות ובתר הכי פריך רב נחמן בר יצחק לרבא מנפל דופנה דאסור לעשות [י]:

אילימא בדלא מלו גברי. ואם תאמר כי לא מלו גברי נמי ילך אל מקום שהמחיצה מגעת ואחר כך יעשה היקף אחר עד שיגיע לתחום ויש לומר כיון שכבר עשו פעם אחת ידעו שלדעת כן עשו ואסור מכאן ואילך כדמסיק בסמוך במעתין [כ]:

או

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פכ"ז מהל' שבת הלכה ג טוש"ע א"ח סי' תז:

טו ב מיי' פ"ד מהל' נזירות הלכה יא:

טז ג מיי' פט"ז מהל' שבת הלכה כג ופכ"ז הלכה יד טוש"ע א"ח סי' תה סעיף ד:

רבינו חננאל

ת"ש הריני נזיר יום שבן דוד בא בו אסור לשתות יין כל ימות החול דכל יומא איכא למימר האידנא לייתי ומותר בשבתות וי"ט דליכא למיחש דלמא אתי ש"מ יש תחומין בקפיצה למעלה מעשרה ודחינן לא משום דבעי מיתא אליהו מאתמול כו'. ופשוטה היא מינה דאין תחומין דאי יש תחומין כיון דאליהו לא אתא בשבת משיח נמי לא אתא [בחד] בשבת בחד בשבת מיהר נשתרי. ואמרינן תנא ספוקי מספקא ליה ומחמיר הכי והכי. דקאי אימת ונדר אי נימא בחול כיון דחל נזירות עליה היכי אתיא שבת ומפקעה ליה דקתני ומותר בשבת אלא בשבת נדר או בי"ט וההוא יומא בלחוד הוא דשרי מיכן ואילך אסור ואפי' בשבתות וי"ט: מתני' פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשכה כו'. מנא ידע תנא שפופרת היתה לו לר"ג שהיה צופה ומביט בה אלפים אמה ביבשה וכנגדן אלפים בים. פי' כעין שפופרת עשויה מנחושת היתה לו לר"ג ושיער בה אלפים אמה ביבשה והיתה אצלו לשער בה בים. ומפורש כך בירושלמי [א] מצופית היתה לו לר"ג והיה משער בה עיניו למישור אלפים אמה והיה משער בה בים ולמה ליה למימר והיינו בתוך התחום עד שלא חשכה והא ר"ג שרי משחשיכה אם נכנסו לנמל כגון דיר וסהר תפתר כשהיה בלמין יתר מבית סאתים ולא יהיו מחיצות גבוהות עשרה ולא יהיו פרצות יותר מעשר ולא יהא עומד כנגד עומד ופרוץ כנגד פרוץ. הרוצה לידע כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומביט בה קרקעית הגיא וחוזר וצופה ומביט בה למעלה במישור. אם רואה במישור ק' אמה יודע שעומקו של גיא ק' אמה. וכן כשיעור הזה הרוצה לידע גובהו של דקל. תני ר' חייא הרוצה שלא תשרה חיה רעה בצל קברו נועץ קנה משעה רביעית ביום ורואה היכן נוטה צילו משפיע ועולה משפיע ויורד פי' משעה ד' ביום החמה נכנסת לישוב והבריות מבקשות הצל ומשפע ועולה כלומר מיצר מלמעלה ויורד כגון מדרון שלא יהא לו צל כל היום כולו. נחמיה בר רבא בר חנילאי משכתיה שמעתא בשבת ויצא חוץ לתחום. א"ל רב חסדא לרב נחמן נחמיה תלמידך שרוי בצער חוץ לתחום א"ל לך ועשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס דקי"ל דמחיצה שנעשית

מסורת הש"ס עם הוספות

א) פסחים יג., ב) עי' לקמן מד:, ג) מדרש לקח טוב פ' בלק עה"פ אראנו ולא עתה ועי' סוכה נב., ד) [שם יג. וע"ש וברש"י דהתם ד"ה לא בערבי שבתות וכו'], ה) דף מה., ו) סוכה פ"ד ה"ג (יפ"ע), ז) עי' ב"ב מו: ושם נב: [וע"ש תוס' ב"ב מו: ד"ה שלה ותוס' גיטין לא: ד"ה אנא ותוס' לעיל יח: ד"ה מתקיף], ח) דף מד ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה האי תנא וכו' והאיה דתניא בפ"ק דפסחים. נ"ב דף יג ועיין מ"ש שם:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה יתיב רב נחמן בר יצחק וכו' משמע דרב נחמן בר יצחק לאו היינו ר"נ. עי' לעיל דף יח ע"ב תוס' ד"ה מתקיף ולקמן עב ע"ב:

תורה אור השלם

א) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְיָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: [מלאכי ג, כג]

הגהות וציונים

א] בדפו"ר בנין מצבה היו מציבין וכו': ב] [שייך במשנה דלעיל מא ע"א] (גליון): ג] בדפו"י הנוסח בתוס' דהכא פשיטא ליה דמחיצה של בני אדם שמה מחיצה ובתר הכי פריך וכו' מנפל דופנה דלא שמה מחיצה (ובזה תבין דברי המהרש"א, עי' רש"ש ובקונטרס ואם על המהרש"א ועי' בקקיון דיונה, דק"ס):

משנת ראשונים

אלא אמרינן לבית דין הגדול אתא. ללשכת הגזית מקום ב"ד הגדול כי שם יגלה בתחלה. [הריטב"א]

כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות וכו'. מזכירין אליהו ז"ל במוצ"ש, משום דאיתא בעירובין (מג:) מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בע"ש ולא בעיו"ט, ועל כן אנו מתפללים במוצא"ש שיכול לבא שהרי שבת עבר שיבוא ויבשר אותנו. [ספר המנהגים, טירנא]

וקשה לו לזה הטעם למה אין מזכירין גם כן במוצאי ימים טובים ויש לחרץ מפני שדין יום טוב הוא יום אחד ואנו עושים שני ימים ההואיל ונדחה נדחה. [ספר אבודרהם סדר מוצאי שבת]

ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח. ואי"ת וליחוש דילמא כבר בא אליהו יום חמישי לבית דין הגדול ובא משיח ג"כ ערב שבת ויהא הוא אסור מעתה אפילו בשבת, י"ל דאילו בא משיח קודם נדרו גם הוא לא היה נזיר כלל משום יום שבן דוד בא קאמר, הא אם כבר בא אינו נזיר כלל. [הריטב"א]

אילימא בדמלו גברי עסקינן. שהיה חוץ לתחום בני אדם מרובים שעירבו שם, והיה בהם די לעשות מחיצות עד תוך תחומו של נחמיה, וקמבעיא ליה אם הלכה כר"ג דשרי להלך בכל ההקף כדאיתא במתני' או אין הלכה כר"ג, דאם תמצא לומר הלכה כר"ג הרי יכול להכנס עד תחומו וכיון דעל על. [הריטב"א]

חשק שלמה על רבינו חננאל א) וע"ש בק"ע ופ"מ פי' ד' הירושלמי הזה.

וְאָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן כָּל יְמוֹת הַחוֹל, שמא יבוא היום ויאסר למפרע, ונמצא עובר על שבועתו (רש"י ותוס' בפי' הראשון). ויש שפירש שאסר על עצמו בכל יום שבן דוד ראוי לבוא, ואם כן בכל יום כזה נאסר בודאי מתחילת היום, אף אם לא יבוא בו (תוס' בשם ר"ת), ואף שבן דוד עתיד לבוא ארבעים שנה אחרי משיח בן יוסף ועדיין משיח בן יוסף לא בא, מכל מקום אסור, כיון שהוא יום שמשיח בן דוד היה ראוי לבוא בו אילו כבר בא משיח בן יוסף (תוס', תוס' הרא"ש). ויש שכתב שאף קודם שיבוא משיח בן יוסף ראוי בן דוד לבוא אם תהיה הגאולה באופן של 'אחישנה' ולא באופן של 'בעתה', ולכן נאסר בכל יום. [אמנם לדעת המפרשים שהאיסור הוא מספק שמא יבוא בפועל, אין צריך לחוש שמא יבוא באופן של 'אחישנה', כיון שהוא שינוי הסדר ומציאות רחוקה, ואם כן עדיין קשה מדוע נאסר כל עוד משיח בן יוסף לא בא] (פלתי, סי' קי קונטרס בית הספק).

ואף שבמסכת ראש השנה (יא, א) נחלקו אם בתשרי עתידים להיגאל או בניסן, ומשמע שלא בשאר ימות השנה, מכל מקום הנודר אסור בימות החול של כל השנה, שמא יגאלו ישראל באופן של 'אחישנה', שאז יכול לבוא בכל ימות השנה (טורי אבן ראש השנה שם ע"ב, ולפי המובא לעיל מדברי הפלתי, תירוץ זה הוא רק לדעת ר"ת, אבל לדעת שאר המפרשים אין לחוש לגאולה באופן של 'אחישנה'). ויש שכתב שהגאולה וביאת המשיח הם עניינים נפרדים, והמחלוקת שם היא רק על זמן הגאולה ולא על ביאת המשיח (עורך לנר ראש השנה שם).

שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא לֹא בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים, כאשר הגאולה באה באופן של 'אחישנה', אבל אם תבוא באופן של 'בעתה', יבוא אליהו אף בערב שבת ובערב יום טוב (טורי אבן שם, ראה שם הוכחתו).

ואין לחוש שמא יבוא אליהו ביום חמישי ויבשר לישראל שבשבת יבוא המשיח, שכן אינו בא אלא יום אחד לפני הגאולה (תוס' רי"ד, תלתאה). וכן אין לחוש שמא בא בערב שבת ולא בישר על הגאולה כדי לא להטריח את ישראל, ובשבת יבשר ובו ביום יבוא משיח, שכן המשיח בא דוקא למחרת היום שאליהו מבשר ולא באותו יום (מהרש"א).

בְּחַד בְּשַׁבָּא לִישְׁתְּרֵי, דִּלְמָא אָתָא אֵלִיָּהוּ בְּשַׁבָּת. ומה שאומרים בברית שנעשית בשבת 'זה הכסא של אליהו הנביא זכור לטוב' וכן המוהל אומר 'אליהו מלאך הברית עמוד על ימיני', היינו משום שבבריתות אינו בא בדמות בשר ודם אלא בדמות מלאך ואז אינו חייב במצוות, וגם יורד מלמעלה למטה ושם אין דין תחומין, אבל לעתיד לבוא יבוא לבשרנו על הגאולה כשהוא מלובש בגוף שהשאיר בארץ ואז יהיה דינו כשאר אדם (חתם סופר ו, צח, וראה דרך אמונה שמיטה א, ז בביאה"ל שם).

■ להלכה דין תחומין למעלה מעשרה הוא ספק, ולכך יש להקל ביוצא מן התחום כשהוא מהלך על גבי עמודים גבוהים עשרה ואינם רחבים ארבע על ארבע טפחים, אמנם ביותר מי"ב מיל אסור, כיון שהוא ספק דאורייתא [ראה ביאורנו לעיל (לו, א ד"ה קסבר) מחלוקת הראשונים בענין זה] (שו"ע ורמ"א או"ח תד, א), ויש שמתירים גם ביותר מי"ב מיל, משום שנקטו כדעת הסוברים שגם י"ב מיל איסורו רק מדרבנן (משנ"ב שם).

אִילֵימָא דְּקָאֵי בְּחוֹל כֵּיוָן דְּחָל עֲלֵיהּ נְזִירוּת הֵיכִי אַתְיָא שַׁבָּתָא וּמַפְקְעָא לֵיהּ. כלומר, שיתכן שכבר בא משיח לבית דין בערב שבת וחלה הנזירות ועדיין לא התפרסם הדבר (רש"י). אבל אם לא היה חשש שמא בא לבית דין הגדול, לא היה נאסר בשבת מחמת שכבר נאסר מספק כשנדר ביום חול, שכן כשעבר היום והתברר שלא בא, לא חלה נזירותו כלל (תוס' רבינו פרץ, ע"פ שיטת רש"י ותוס' המובאת לעיל). ויש שפירש שקושיית הגמ' היא שכשנדר בחול חלה נזירותו בתורת ודאי, כיון שמשיח היה ראוי לבוא באותו יום, ואם כן יאסר גם בשבת שאחר כך (ריטב"א לעיל ע"א, ע"פ שיטת ר"ת המובאת לעיל).

דְּקָאֵי בְּשַׁבְּתָא וְקָא נָדַר וּבְיוֹם טוֹב וְקָא נָדַר, וְהַהוּא יוֹמָא דְּשָׁרֵי לֵיהּ, מִיכַּן וָאֵילָךְ אָסִיר לֵיהּ. כלומר, שביום שבת או יום טוב עצמו מותר, שביום זה ודאי לא בא, אבל אם נדר ביום אחר, אסור בימים שלאחריו ואפילו בשבת ויום טוב, שמא בא לבית דין הגדול ביום שנדר (רש"י). ומכל מקום בנדר בשבת עצמה אין לאוסרו שמא בא משיח קודם השבת, שכן לא קיבל על עצמו נזירות אלא אם כן בא משיח באותו יום שנדר, ולא אם בא קודם לכן (ריטב"א).

וְצוֹפֶה בָּהּ אַלְפַּיִם אַמָּה בַּיַּבָּשָׁה וְכִנָּגְדָּהּ אַלְפַּיִם בַּיָּם. שעל ידי שהיה צופה בה ביבשה ומודד שרואה בה עד אלפיים אמה, יכול הוא לדעת כשצופה בה בים היכן שיעור אלפיים אמה (תורת חיים).

מֵבִיא שְׁפוֹפֶרֶת וּמַבִּיט בָּהּ וְיָדַע כַּמָּה עוּמְקוֹ שֶׁל גֵּיא. כלומר, מביא שפופרת ומביט בה ביבשה ומודד כמה אמות הוא יכול לצפות בה, ואחר כך מביט בה לעומקו של גיא, ויתרחק לאחוריו עד מקום שאם יתרחק עוד לא יוכל לראות את קרקעית הגיא (רש"י). וצריך להתרחק על גבי סולם, שאם לא כן, תסתיר הקרקע שלפניו [על שפת הגיא] את קרקעית הגיא (מלא הרועים). ויש שפירש שמביא שפופרת ועומד על שפת הגיא ומביט בה לעומקו, ומתקן את השפופרת שתהיה מצומצמת למידת צפיית קרקעית הגיא, שאם יתרחק משפת הגיא אפילו אמה אחת שוב לא יראה את קרקעית הגיא, ואחר כך מביט בה ביבשה וימדוד כמה אמות הוא יכול לצפות בה, ועל ידי זה ידע את שיעור עומקו של גיא [אמנם לפירוש זה אינו דומה לשפופרת של רבן גמליאל] (תורת חיים).

עָשָׂה לוֹ מְחִיצָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם וְיָכְנֵס. ואותם אנשים עירבו לצד זה ולכן הותר להם לצאת חוץ לתחום אלפיים מהעיר (רש"י), או שהיו נכרים (מאירי). וצריך שיעמדו זה לצד זה באופן שלא יהיה ביניהם שלשה טפחים (טור ושו"ע או"ח שסב, ה). ואף שסתם אדם רוחבו אמה, אין להתיר כשיש ביניהם יותר משלשה טפחים מדין 'עומד מרובה', שכן כיון שאינם יודעים שהועמדו לשם מחיצה, יש לחוש שינועו בשעת עמידתם ויהא הפרוץ מרובה (ב"ח שם). ויש שפירש שהרגלים אינן רחבות שלשה טפחים אלא כקנים בעלמא, ובפרט כאשר הם מהלכים, שבסתם פסיעה אדם מרחיק רגליו חצי אמה (מג"א שם, ט).

וסוגייתנו סוברת כדעת רב (לעיל מב, ב) שפסק כרבן גמליאל אף בהכניסוהו נכרים לדיר וסהר בשבת שמותר להלך בכולו, ולכך גם בהקיפוהו מחיצה בשבת מותר להלך בתוך המחיצה יותר מארבע אמות. אבל לדעת שמואל שפסק כרבן גמליאל רק בספינה, אסור להלך על ידי מחיצת אנשים יותר מארבע אמות, וכפי שפסק לעיל (מב, א) לגבי מי ששבת בבקעה ואחר כך הקיפוהו נכרים מחיצות בשבת, שאסור להלך את כל ההיקף מפני שלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום. ועוד יש לפרש, שיש להקל יותר במחיצה של בני אדם שלא לדעת שאין להם שום הרגש בעשיית המחיצה,

■ המשך במילואים עמ' 115

אֶלָּא וַדַּאי בְּדָלָא מָלוּ גַּבְרֵי עַסְקִינַן. ואין אומרים שיקיפוהו מחיצה עד קרוב לתחום, ואחר כך יקיפו אותו שנית עד שיכנס לתחומו, שכן לאחר שיקיפו אותו פעם אחת יבינו לצורך מה הועמדו סביבו, ומבואר בגמ' לקמן (ע"ב) שאין לעשות מחיצה מאנשים אלא כאשר אינם יודעים שהועמדו לשם כך (תוס' לעיל מג, ב ד"ה אילימא, ריטב"א).

ולא אמר רב חסדא שילכו עמו עד שיכנס לתחומו, אף שהם נחשבים מחיצה גם כשהם מהלכים [כמבואר לקמן (ע"ב, ראה ביאורנו שם ד"ה בהדי)], שכן עשיית מחיצה באופן זה אינה לכתחילה (ב"ח או"ח שסב, ה). ויש שתירץ, שאם היה מוליכם עמו, היו מבינים שהם משמשים כמחיצה, ובאופן זה לא הותר לעשות מחיצה מאנשים (ט"ז שם, ב).

לֹא יְעָמִיד בָּהּ אָדָם בְּהֵמָה וְכֵלִים. ולפי המבואר להלן שהברייתא היא כשיטת רבי אליעזר [שאסור לעשות מחיצת עראי בשבת], צריך לומר שהאדם שותף בסוכה זו, שאם לא כן בלאו הכי יש לאסור את הסוכה לדעת רבי אליעזר הסובר [בברייתא בסוכה (לא, א)] שסוכה שאולה פסולה, ובודאי אין לבעל הסוכה קנין באדם כדי שיחשב 'לכם' [אבל סוכת השותפים כשרה גם לדעת רבי אליעזר] (בית יצחק או"ח נח).

וְלֹא יְזַקֵּף אֶת הַמִּטָּה לִפְרֹס עָלֶיהָ סָדִין, אבל בהעמדת המיטה עצמה אין איסור אלא אם כן היא מסורגת בחבלים סמוכים זה לזה, שאז המיטה עצמה נחשבת למחיצה מדין 'לבוד' (ריטב"א).

וְיִפְרֹס עָלֶיהָ סָדִין כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפּוֹל חַמָּה עַל הַמֵּת וְעַל הָאוֹכְלִין, ואף שאסור לעשות מחיצה למת בשבת [כמבואר בגמ' בשבת (מג, ב) שאין דבר ניט אלא לצורך דבר הניטל], כאן נחשבת העמדת המחיצה לצורך חי, שכן אם יסריח המת יצטרכו לצאת מהסוכה (תוס'). ויש שפירשו, שכוונת הברייתא 'על המת ועל האוכלין' שהיו אוכלין לצד המת, והותר לעשות מחיצה לצורך האוכלין (תוס' ורשב"א שבת שם). ויש שכתבו שכאן מדובר כשצריך למקומו של סדין, שאז מותר לטלטלו, ושוב מעמידו כמחיצה למת (תוס' רבינו פרץ, ורשב"א שבת שם).

הַכֹּל מוֹדִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרַאי בַּתְּחִלָּה בְּיוֹם טוֹב וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּשַׁבָּת. ודוקא גג ארעי אסור, אבל מחיצה ארעית מותר (רש"י שבת קכה, ב). ומה שאסרו כאן לעשות דופן שלישית לסוכה אף שאינה אלא מחיצת עראי, היינו משום שיש לה גג, וכשיש שם גג, אסור לעשות גם מחיצה, משום שעל ידי המחיצה נעשה הגג אהל (ע"פ מגיני שלמה ושפת אמת שבת שם). ויש שכתבו שאסור לעשות מחיצה ואפילו תוספת מחיצה כאשר היא מתירה לטלטל או מכשירה את הסוכה, אבל כאשר כבר יש מחיצות המתירות ורוצה לעשות מחיצה נוספת, הרי זה כמוסיף על אוהל עראי בשבת, שנחלקו בו רבי אליעזר וחכמים (ר"ת, הובא בתוס' כאן ובשבת שם, ורשב"א שבת שם).

רַבִּי מֵאִיר דְּקָא פָּסֵיל הָתָם אַלְמָא לֹא מְחִיצָה הִיא וְכוּ' רַבִּי יְהוּדָה דְּקָא מַכְשֵׁיר הָתָם אַלְמָא מְחִיצָה הִיא, הָכָא אָסַר. ומה שהתיר רב נחמן לעשות מחיצה לנחמיה בר חנילאי, הוא גם כדעת רבי מאיר, שלא פסל רבי מאיר אלא כשעושה זאת לשבעה ימים, שיש לחוש שמא תברח, אבל כשעושה לשעה לא פסל, שאין לחוש שמא תברח. ואף שלפי שעה מועילה מחיצה זו כמחיצה גמורה, מכל מקום כיון שאינה ראויה לשבעה נחשבת כתוספת בעלמא [אף שבאמת היא מחיצה חדשה] ומותר לעשותה (תוס', וראה תוס' רבינו פרץ). ויש שכתב שתירוץ זה נאמר כדי לתרץ את שתי הברייתות, ולא חש לתרץ את דעת רב נחמן (ריטב"א).

אֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ בְּהֵמָה, אָדָם וְכֵלִים מִי שָׁמְעַתְּ לֵיהּ, שלא מצינו שאסר רבי מאיר אלא בבהמה שמא תברח (רש"י). ואף לטעמים האחרים שהובאו בגמ' בסוכה (כד, א) בדעת רבי מאיר לאסור העמדת בהמה למחיצה – משום שחוששים שתמות או משום שהיא מחיצה העומדת על ידי רוח [-רוח חיים של הבהמה] או משום שאינה עשויה בידי אדם – ולפיהם יש לאסור גם העמדת אדם, מכל מקום מקשה הגמ' מהעמדת כלים שבהם לא שייכים כל הטעמים הללו (ריטב"א).

אֵימַר דְּאָמְרִי רַבָּנָן לְהוֹסִיף, לְכַתְּחִלָּה מִי אָמְרוּ, ואף שלעיל נקטה הגמ' שלפי רבי מאיר שהסוכה אינה כשרה במחיצות אלו אלא לשעה נחשבות הן רק כתוספת אהל [ראה ביאורנו לעיל (ד"ה רבי מאיר)], ולא כעשיית מחיצה לכתחילה, כאן חוזרת בה הגמ' ונוקטת שכיון שהן מועילות אפילו לשעה, הרי זו עשיית מחיצה לכתחילה שאסורה לכולי עלמא (תוס', ע"פ תוס' הרא"ש). ויש שפירש, שקושית הגמ' היא כהמשך לקושיא הקודמת 'אדם וכלים מי שמעת ליה', וכוונת הגמ' שאי אפשר לתרץ שמה שהתיר רבי מאיר הוא משום שסובר שמחיצת בהמה אינה בהמה, שהרי להדיא שנינו בברייתא שמותר לעשות מחיצה גם מכלים, שהם מחיצה גמורה לענין סוכה, וזה אינו לא כרבי אליעזר ולא כחכמים (ריטב"א בשם הראב"ד, וראה ביאורנו לעיל שם שלדברי הריטב"א גם בהו"א לא סברה הגמ' שרבי מאיר מתיר עשיית מחיצות אלו לשעה).

הָא בְּדַפֵּן שְׁלִישִׁית הָא בְּדַפֵּן רְבִיעִית, שמקום שיש לו שתי מחיצות אינו נחשב אוהל, ועשיית המחיצה השלישית אינה נחשבת תוספת על אוהל אלא עשייתו מחדש, וזה אסור אפילו באוהל עראי לכולי עלמא, אבל כשיש שלש מחיצות ועושה מחיצה רביעית, נחשב כמוסיף על אוהל עראי שמותר בשבת לדעת חכמים (רש"י. וראה ביאורנו לעיל ד"ה הכל, דעת רש"י בשבת, וריטב"א כתב שרש"י חזר בו). ויש שפירש שכשעושה דופן שלישית הרי הוא מכשיר על ידי זה את הסוכה ונחשב לבנין עראי בתחילה שאסור אפילו לחכמים, אבל דופן רביעית שהסוכה כשרה אף בלעדיה ואינה אלא לצניעות בלבד, נחשבת כתוספת על אהל עראי שמותרת לדעת חכמים (ריטב"א).

■ להלכה, מותר להעמיד אדם להיות דופן לסוכה ביום טוב כאשר אינו יודע שהועמד לשם כך, אבל אם יודע, אסור. ודוקא למחיצה שלישית אסור, אבל למחיצה רביעית מותר, שכיון שהסוכה כשרה אף בלי דופן רביעית, הרי זה כמוסיף על אוהל ערעי. ובחול המועד מותר אפילו אם יודע שהועמד לשם מחיצה.

או אין הלכה כר"ג או דילמא בדלא מלו גברי עסקינן וקא מבעיא ליה הלכה כרבי אליעזר או אין הלכה כר"א פשיטא בדלא מלו גברי עסקינן דאי סלקא דעתך בדמלו גברי עסקינן מאי תיבעי ליה האמר רב הלכה כר"ג בדיר וסהר וספינה אלא ודאי בדלא מלו גברי עסקינן ודר' אליעזר קמיבעיא ליה דיקא נמי דקאמר ליה יכנס מאי יכנס לאו בלא מחיצה. איתיביה ר"נ בר יצחק לרבא נפל דופנה לא יעמיד בה אדם בהמה וכלים ולא יזקוף את המטה לפרוס עליה סדין לפי שאין עושין אהל עראי בתחילה ביו"ט ואין צריך לומר בשבת א"ל את אמרת לי מהא ואנא אמינא לך מהא [א] עושה אדם את חבירו דופן כדי שיאכל וישתה ויישן ויזקוף את המטה ויפרוס עליה סדין כדי שלא תפול חמה על המת ועל האוכלין קשיין אהדדי ל"ק הא ר"א הא רבנן דתנן [ב] פקק החלון ר"א אומר בזמן שקשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו וחכ"א בין כך ובין כך פוקקין בו והא איתמר עלה [ג] אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן [ד] הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחילה ביום טוב וא"צ לומר בשבת לא נחלקו אלא להוסיף שר' אליעזר אומר אין מוסיפין ביום טוב ואין צריך לומר בשבת וחכמים אומרים [ג] מוסיפין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב אלא ל"ק הא כרבי מאיר הא כרבי יהודה דתניא [ד] עשאה לבהמה דופן לסוכה רבי מאיר פוסל ור' יהודה [ד] מכשיר רבי מאיר דקא פסיל התם אלמא לאו מחיצה היא הכא שרי דלאו מידי קא עביד ורבי יהודה דקא מכשיר התם אלמא מחיצה היא הכא אסר ותיסברא אימר דשמעת ליה לרבי מאיר בהמה אדם וכלים מי שמעת ליה ותו רבי מאיר אליבא דמאן אי אליבא דרבי אליעזר להוסיף נמי אסר אלא אליבא דרבנן אימר דאמרי רבנן להוסיף לכתחילה מי אמור אלא הא והא רבנן וכלים אכלים ל"ק [ה] הא בדופן שלישית הא בדופן רביעית דיקא נמי דקתני נפל דופנה שמע מינה

אלא

רש"י

וקמיבעיא ליה הלכה כר"א. דאמר במתניתין (א) מי שיצא חוץ לתחום שתי אמות יכנס: דיקא נמי. דבדלא מלו גברי הוה: דאמר ליה. רב נחמן עשה לו מחילה של בני אדם ויכנס, למה ליה למימר יכנס, אלא הכי קאמר עשה המחילה [עד] השתים ואחר כך יכנס הוא מעצמו בלא מחילה: נפל דופנה. של סוכה: ולא יזקוף את המטה. שיש לו בסוכה כנגד הפרצה, ואע"ג דלא מיחזי כבנין דדומה כמתכוין לפנות לו מקום [לריוח] הסוכה אפי' הכי אסור, וקשה להנך דשרו לעשות מחילה של בני אדם בשבת: כדי שיאכל וישתה וישן. עיקר מצותה של סוכה בג' דברים הללו: ויזקוף את המטה כו'. אלמא שרי, ופרכינן קשיין אהדדי: ואם לאו אין פוקקין בו. דדמי לבונה שמוסיף על סתימת הבית, ואף על פי שעראי הוא שהרי יחזור ויפתחנו: והא אתמר עלה. דאפי' רבנן לא שרו אלא להוסיף, כגון פקק חלון דתוספת בעלמא הוא, וברייתא שרי למיעבד דופן לכתחילה: ר' מאיר פוסל. מפרש במסכת סוכה (דף כג.) שמא תברח: דלאו מידי קא עביד. דכיון דלא מתקן לסוכה אע"ג דעביד אהל שרי, דקסבר עושין אהל עראי, והואיל דלא מתקן סוכה אינו אלא אהל עראי ושרי. והכי טובא איכא למיפרך עלה דהא כדי שיאכל וישתה ויישן קתני אלמא לתקנה לסוכה קאתי, הא פרכינן עליה פירכי טובא עד דמפקינן ליה מטעמא: אימור דשמעת ליה לרבי מאיר. דפסיל: בהמה. משום שמא תברח [ה]: אדם. שיש בו דעת לעמוד או כלים שאין זזין ממקומן מי שמעת ליה, והאי תנא אדם וכלים הוא דקתני עושה את חבירו דופן ויזקוף את המטה: ותו. נהי דלא מתקן לה לסוכה: ר' מאיר. דמוקמת להא דשריא אליביה, ומשום דלא הוי תיקון מחילה ואהל דלאו הכשר מחילה [א]: אליבא דמאן. דשרי ר' מאיר לא קאמר [ב] כר"א רביה [ו] ולא כרבנן, דהא פקק החלון אין בו מצות סוכה ולא שרו רבנן אלא להוסיף: אלא הא והא רבנן. והא דקתני נפל דופנה לא יעמיד בה כו': בדופן שלישית. דבשתי דפנות אין קרוי אהל וכי עביד בה דופן שלישית משוי ליה אהל, ומודו רבנן דאין עושין אהל עראי בתחילה, והא דתני מותר בדופן רביעית דבלאו הכי הוי אהל והאי תוספת בעלמא הוא, ורבנן לטעמייהו דאמרי מוסיפין אהל בשבת: דיקא נמי. דהא דקתני אסור בדופן שלישית קאי: דקתני נפל דופנה. דמשמע דופן שהיא ניתרת בה, ורביעית לא הויא תיקון סוכה, דתנן (סוכה ד' ו:) ושאין לה שלש דפנות פסולה הא בג' כשירה:

אלא

תוספות

או דילמא בדמלו [ג] גברי עסקינן. והשתא אפי' אי אין הלכה כרבי אליעזר יכנס וא"ת כיון דאמרי רבנן אפי' אמה אחת לא יכנס [ו] אע"פ שד' אמות שלו מובלעות בתוך התחום ראשון ה"נ כי מלו גברי מחילות ומגיעות תוך התחום לא יכנס ויש לומר דלא דמי דהכא כשתסלק מחילה דגברי וכבר יצא ע"י מחילה מארבע אמות שנתנו לו חכמים (ב) ומעתה היה ליתן לו ארבע אמות אחרות וכיון שהוא בתחום ראשון לא ניתן לו ד' אמות אחרות אלא חוזר לתחומו הראשון אבל בהבלעת ד' אמות שלא הפסיד בכניסתו ד' אמות לא יכנס: דאי בדמלו מאי תבעי ליה. ואף על גב דרבי מאיר פוסל לקמן בהמה לדופן סוכה פשיטא ליה דהלכה כרבי יהודה אבל אין לפרש דבאדם אפי' רבי מאיר מודה דלא שייך ביה שמא יברח דלאו היינו טעמא דר' מאיר כדמסיק פרק הישן (סוכה ד' כג.) והא דפריך לקמן אדם וכלים מי שמעינן ליה היינו למאן דמפרש בסוכה לטעמא דרבי מאיר חיישינן שמא תברח: כדי שלא תפול חמה על המת. והא דאמרינן בפרק כירה (שבת ד' מג:) אין עושין מחילה למת בשביל מת הא דשרי הכא היינו כדמפרש התם באין בני אדם ויושבין בצדו וכו' ור"י מפ' דהכא הוי שפיר בשביל חי שאם יסריח המת יצטרכו לצאת מן הסוכה: פקק החלון. בפ' כל הכלים (שבת דף קכה:) פ"ה דהאי חלון הוי למעלה בגג אבל מן הצד לא שייך איסור אהל והביא ראיה מפ' כל גגות (לקמן ד' צד.) גבי רב ושמואל דהוו יתבי בההוא חצר נפל גודא (ג) בייני וביני אמר שמואל נגודו ליה גלימא אהדריה רב לאפיה ופריך לשמואל למה לי למעבד הכי והאמר זה מטלטל עד עיקר מחילה כו' ומשני דשמואל עביד לצניעות בעלמא משמע שאם היה שמואל אוסר לטלטל כרב לא הוה קשה מידי דהיכי שרי למיעבד הכי אלמא לא חשיב אהל בדפנות מן הצד והא דקפיד רב לא אעשיית מחילות אלא משום דקסבר אסור לטלטל הסדין בתוכה ובפ"ק דסוכה (ד' טו:) גבי עובדא דשכחו ולא הביאו ס"ת מערב שבת למחר פרסו סדינין על גבי עמודין והביאו ס"ת וקראו בו ופריך פרסו לכתחלה מי שרי והאמר מר הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה בשבת רש"י ל"ג אלא פרסו סלקא דעתך פירוש איך הביאו [ד] דרך רשות הרבים ומשני אלא שמצאו סדינין פרוסין ואין נראה למחוק הספרים ועוד מאי קשיא ליה איך הביאוס דלמא הביאוס דרך מלבושים ועוד דבשמעתין מוכח דמן הצד שייך עשיית אהל דאעשיית דופן מייתי ליה ועוד דלשון חלון שייך בכותל ובגג קרי ליה ארובה כדתנן (ביצה דף לה:) משילין פירות דרך ארובה ונראה לר"ת דמן הצד שייך עשיית אהל והיכא שהמחילה מועלת להתיר חשוב עשיית אהל בתחלה כההיא דפירסו סדינין ולרב דאסר לטלטל בכל גגות שייך עשיית אהל לכתחלה ואעשיית מחילות קפיד והוי כדופן ג' של סוכה דחשבינן ליה הכא אהל אבל לשמואל דשרי לטלטל לא חשיב אלא תוספת אהל כמו דופן רביעית של סוכה דחשיב ליה תוספת משום דבלאו הכי מישתרי ואי הוה אסיר שמואל כל שכן דהוה פריך ליה היכי שרי למיעבד הכי ומאן דשרי תוספת אהל למעלה נמי שרי כדמוכח בהמוצא תפילין (לקמן דף קב.) גבי הני דיכרי דצריכי דימאמא בעו טולא ובליליא בעו אוירא ובפ' הישן (סוכה דף כז:) גבי ר"א ששבת בסוכתו של ר' יוחנן: רבי מאיר דקפסיל התם אלמא לאו מחיצה היא. השתא בעי למימר דאיירי בדופן שלישית אפ"ה לא חשיב אלא תוספת בעלמא לר"מ דקפסיל וקשה הא קתני בהדיא התם כדי שישתה ויאכל ויישן ובקונטרס פי' דהוה מצי למפרך אלא בלאו הכי פריך שפיר אך מ"מ קשה דמאי פריך בסמוך אימר דאמור רבנן להוסיף לכתחילה מי אמור הא אמר דלר"מ דקפסיל לא חשיב אלא תוספת בעלמא ע"כ יש לומר דהיינו והאי דפריך מדקאמר כדי שיאכל וישתה ויישן אלמא מיתכשר סוכה בהכי דעיקר מצות סוכה בג' דברים הללו ואם כן הרי עשיית אהל לכתחילה הוא אך קשה להשר מקולי דהשתא כי משני הא ר"מ הא ר' יהודה לא תירץ כלום אמעשה דנחמיה ונראה לפרש דה"פ כיון דפוסל ר"מ לז' ימי סוכה שאינה יכולה לעמוד שם כל ז' גבי נחמיה שרי לכתחלה אע"ג דמהני לא חשיב אלא תוספת בעלמא כיון שאותה מחילה אינה ראויה לז' וכן הא דקתני כדי שיאכל וישתה ויישן שרי דליכא למיחש שמא תברח לפי שעה ובתר הכי פריך אימר דאמור רבנן להוסיף לכתחלה מי אמור דכיון דמהני אפי' לשעה חשיב עשיית אהל לכתחלה כמו פקק החלון:

כל

עין משפט נר מצוה

יז א מיי' פ"ד מהל' סוכה הלכה טו טוש"ע א"ח סי' תרל סעיף יב:

יח ב מיי' פכ"ב מהל' שבת הלכה כו סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שטו ס"א:

יט ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:

כ ד מיי' פ"ד מהלכות סוכה הל' טו טוש"ע א"ח סי' תרל סעיף יא:

כא ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף יב בהג"ה וסימן שטו סעיף א:

רבינו חננאל

בשבת הוא מחיצה. רב נחמן כשמעתיה. ואסיקנא לעולם פשיטא ליה לרב חסדא דהלכתא כר"ג דשרי להלך בכולה ולא בעיא אלא הכא דלא מלי גברא עד התחום וא"ל רב נחמן זיל עביד ליה מחיצה של בני אדם ויהלך נמצא עד שיגיע בב' אמות קרוב לתחומו ויכנס אלו ב' אמות בלא מחיצה כר' אליעזר דאמר מי שיצא חוץ לתחום ב' אמות יכנס. ג' לא יכנס. ומותבינן עליה מהא דתניא נפל דופנה לא יעמיד בה אדם ולא בהמה ולא כלים כו'. הנה אין עושין מחיצה מבני אדם בתחלה ביו"ט ק"ו בשבת א"ל איני והתניא עושה אדם את (חבירו) [חבירו] דופן כדי שיאכל וישתה ויישן (ויזקוף) [ויזקוף] המטה ויפרוס עליה סדין כדי שלא תפול חמה על המת ועל האוכלין קשיין אהדדי. ואתינן לפרוקי הא ר' אליעזר הא רבנן ונדחה הדין פירוקא. ואסיקנא הא דתניא עושה אדם את (חבירו) [חבירו] דופן כר' מאיר היא (דתנן) [דתניא] עשאה לבהמה דופן לסוכה ר' מאיר פוסל ור' יהודה מכשיר ר' מאיר דפסיל התם ואמר לאו מחיצה הוא קא שרי הכא דלא עביד ולא כלום. ולר' יהודה דמכשיר התם אלמא מחיצה היא (הכא דקתני) [קתני הכא] לא יעמיד בה אדם מחיצה היא דעביד ואסור. ואקשינן ותסברא דלר"מ ולר' יהודה נינהו אימור דשמעת להו דפליגי בבהמה אבל אדם וכלים מי שמעת להו א) דעבדי בהו מחיצה ונדחה גם זה. ואסיקנא אלא הכי מתניתא תרווייהו לרבנן נינהו [דפליגי] על רבי אליעזר [וס"ל] דשרי להוסיף אהל עראי בשבת וכ"ש ביו"ט. וכלין אכלין ל"ק הא דתניא אין עושין בדופן

חשק שלמה על ר"ח

א) [נלע"ד צ"ל דלא עבדי בהו מחיצה].

רב נסים גאון

וקא מיבעיא ליה הלכה כר' אליעזר או אין הלכה כר' אליעזר היינו דאמר ר' אליעזר בהדין פירקא (דף נב) במשנה מי שיצא חוץ לתחום אמה אחת לא יכנס ר' אליעזר אומר ב' יכנס ג' לא יכנס:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) תוספתא סוכה פ"א ה"ה, ב) שבת קכה: קלז:, ג) שבת שם [תוספתא סוכה פ"ב ה"ה לקמן פו:], ד) סוכה כג., ה) עי' תוס' ד"ה דאי, ו) עי' יומא דף נש., ז) לקמן נב ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וקמבעיא ליה וכו' דאמר במתני'. נ"ב לקמן דף נב ע"ב: (ב) תוס' ד"ה או דילמא וכו' חכמים ומעתה היה ראוי ליתן לו: (ג) ד"ה פקק וכו' דבייני ביני אמר להו שמואל שקילו גלימא נגידו ביה אהדרי' רב:

הגהות וציונים

א] צ"ל דלאו הכשר מחיצה (כת"י ודפו"ר): ב] בדפו"ר אליבא דמאן. שרי ר"מ לא כר"א וכו': ג] לפני התוס' היה הנוסח והסדר בגמ' כהגי' בכתה"י אליבא "בדלא מלו וכו' כר"א" או דילמא "בדמלו וכו' כר"א", ועי' בס' מראה אש (דק"ס): ד] נדצ"ל איך הביאו הסדינין (באה"מ).

משנת ראשונים

ולא יזקוף את המטה לפרוס עליה סדין. פרש"י ז"ל דרבותא קאמר שאפי' לזקוף המטה אסור משום עושה דופן ואע"פ שנראה כמתכוין לפנות לו מקום בסוכתו, והא דקאמר לפרוס עליה סדין אם במטה שיש בה חבלים מיירי אורחא דמילתא נקט כדי שתהא סתומה לגמרי דבלאו הכי חשובה מחיצה, ואם במטה שאין בה חבלים מיירי בלא סדין לא מתסר דבלאו דידיה לא חשיבא מטה מחיצה. [הריטב"א]

קשיין אהדדי. רבא קאמר לה לרב נחמן בר יצחק, כלומר ולשמעיך קשיין מתני' אהדדי. אלא לא קשיא הא ר' אליעזר דאוסר לעשות אהל עראי בשבת הא כרבנן דשרו. ורב נחמן בר יעקב דעבד כרבנן. [הריטב"א]

רבי אליעזר אומר בזמן שקשור ותלוי פוקקין בו. הא דאמרינן בכולהו שצריך תליה וקשירה בין בפקק בין בנגר בין בקנה, כבולון תליה, משום גזירה בנין נגעו בה כר"א, דכל דתלוי מטלטל הוא ולא מבטל ליה, וקשירה דכולהו משום היתר טלטול, והו לא מידי. [הרמב"ן, שבת קכה:]

הא דאמרינן גבי פקק החלון (שבת קכה:) דלרבי אליעזר בעי קשור ותלוי ורבנן אמרי קשור אע"פ שאינו תלוי מיירי בשאינו ניטל באגדו ובשאין שם תורת כלי שיהא ראוי להשתמש בדברים אחרים ואינו ראוי אלא להשתמש זה בלבד, הא בשיש עליו תורת כלי להשתמשין דעלמא דבר"א לא בעינן תלוי, ולא עוד אלא דאפילו קשור לא בעינן במה שיש בו תורת כלי וכדבעינן למכתב קמן בגמ'. [הריטב"א, לקמן קא:] אימר דשמעת ליה לרבי מאיר בהמה אדם וכלים מי שמעת ליה. דהא טעמא דר"מ בבהמה משום דחיישינן שמא תברח, ומיהו עיקר קושיין השתא מכלים הוא דאילו באדם הא איכא למימר דלר' מאיר דינו כבהמה בענין זה דטעמא דרבי מאיר משום דחייש למיתה או משום שאין עושין מחיצה מדבר שיש בו רוח חיים. [הריטב"א]

אלא אדם אדאם קשיא אדם אאדם נמי לא קשיא [א]כאן לדעת כאן שלא מדעת והא דרבי נחמיה בריה דרבי חנילאי לדעת הוה שלא מדעת הוה רב חסדא מיהא לדעת הוה רב חסדא שלא מן המנין הוה: הנהו בני גננא [ב]דאעילו מיא במחיצה של בני אדם נגדינהו שמואל אמר אם אמרו שלא מדעת יאמרו לדעת הנהו זיקי דהוה שדיין בריסתקא דמחוזא בהדי דאתא רבא מפירקיה אעלינהו ניהליה לשבתא אחריתי בעי עיילינהו ואסר להו [ג]דהוה ליה כלדעת ואסור לוי אעילו ליה תיבנא זעירי אספסתא רב שימי בר חייא מיא: **מתני'** [ד]מי שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה יש לו אלפים אמה לכל רוח אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא כל[א] היוצאים להציל חוזרין למקומן: **גמ'** מאי אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא אמר רבה הכי קאמר אם היה בתוך תחום שלו כאילו לא יצא מתוך ביתו דמי פשיטא מהו דתימא הואיל ועקר קמ"ל רב שימי בר חייא אמר הכי קאמר [ה]אם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעין בתוך התחום שלו כאילו לא יצא מתחומו במאי קמיפלגי מר סבר הבלעת תחומין מילתא היא ומר סבר לאו מילתא היא א"ל אביי לרבה ואת לא תסברא דהבלעת תחומין מילתא היא ומה אילו שבת במערה שבתוכה ארבעת אלפים ועל גגה פחות מארבעת אלפים אמה לא נמצא מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה אמר ליה ולא שני לך בין היכא דשבת באויר מחיצות מבעוד יום להיכא דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום והיכא דלא שבת לא

והתנן

אלא אדם אדאם קשיא. דבשלמא מטה אמטה איכא לתרוצא כדקאמרת דהא דתני ויזקוף את המטה בדופן רביעית קאמר, דהא קתני [בה] שלא תפול חמה על המת ועל האוכלין אלמא לאו לאכשורי סוכה אתי, אלא אדם הא קתני כדי שיאכל וישתה ויישן אלמא למיפק ביה חובת סוכה אוקמיה התם, דג' דברים הללו הן מצות סוכה, אלמא דופן שלישי הויא חסירה, דאי דופן רביעית לא הוה מיפסלא בה כדאמרי', ואע"ג דעביד אהל שרי: לדעת. שהעומד שם יודע שלשם מחילה העמידוהו שם אסור: שלא לדעת. מותר, דמשום עשיית אהל ליכא למימר דאין דרך בנין בכך, אבל כלי דרך בנין בכך הוא הלכך דופן שלישית אסור: שלא לדעת הוה. לא ידעו האנשים על מה קבלום שם: רב חסדא מיהא. שעשה המחילה ונקבע שם בא' מהן הא ידע: שלא מן המנין הוה. לא נקבע בעושי המחילה: דאעילו מיא. מרשות הרבים לרה"י, והוקבעו לשם לדעת שהודיעום שלכך הם נקבצין: זיקי. נודות, ושל רבא הוו: ריסתקא. רחוב העיר, רה"ר: בהדי דאתי רבא מפירקיה. והיה גדול לשומעי הדרשה באין אחריו, נטלן שמש והביאן בתוך מחילות הבאין: אספסתא. שחת של תבואה: מתני' מי שיצא ברשות. כגון לעדות החדש או להציל מן הגייס ומן הנהר או חכמה הבאה לילד[א]: כבר נעשה מעשה. ואינך לריך לילך: יש לו אלפים אמה לכל רוח. ממקום שנאמר לו: כאילו לא יצא. מפרש בגמ': חוזרין למקומן. מפרש בגמ': גמ' מאי כאילו לא יצא. הא ודאי לא יצא, דהא עדיין בתוך התחום הוא: ה"ג אמר רבה הכי קאמר ואם היה בתוך התחום שלו כאילו לא יצא מביתו דמי. כלומר האי כאילו לא יצא אביתו קאי, והכי קאמר אם היה עדיין בתוך תחום ביתו חוזר לביתו והרי הוא כאילו לא עקר רגליו, לכך יש לו מביתו אלפים אמה לכל רוח כבתחילה, ולא אמרינן ממקום שנאמר לו יש לו אלפים אמה לכל רוח: פשיטא. כיון דעדיין לא יצא מן התחום כאילו הוא בביתו דמי: מהו דתימא כיון דעקר. לצאת ברשות, ורבנן תקון ליה ממקום שנאמר לו אלפים לכל רוח, הכא נמי אע"ג דקאי בתחומו לימדוד ליה מהתם ואי בעי למיפק ליפוק, קמ"ל: רב שימי בר חייא אמר הכי קאמר אם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעין בתוך התחום שלו כאילו לא יצא מתחומו דמי. כלומר מתני' בשכבר יצא מתחומו עסקינן, וכאילו לא יצא (א) אתחומין קאי כדהוה ס"ד מעיקרא, ומאי אם היה בתוך התחום ה"ק אם היו אותן אלפים הנתונות לו לכל רוח ממקום שנאמר לו נכנסות לתוך אלפים של תחום ביתו כאילו לא יצא מתחומו דמי, והולך עד ביתו והרי הוא כבתחילה: רב שימי סבר הבלעה מילתא היא. וכיון דמיבלען בתחומיה וממטו ליה לגו תחומיה הוו להו כחד תחומא וכמאן דלא נפק מתחומא הוא, ורבה סבר לאו מילתא היא, הלכך לא מצי לתרולי כאילו לא יצא דמתני' בשכבר יצא חוץ לתחום, דאם יצא הפסיד שביתת ביתו וקנה לו ממקום שנאמר לו, ורבה לית ליה הא דתנו נהרדעי לעיל (דף מה:) ואי פיקח הוא עייל לתחומו וכיון דעל על. ואית דגרסי בלישנא אחרינא דבין רבה ובין רב שימי בשכבר יצא מתחומו מוקמי לה, ובתרוייהו גרסי' אם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעין בתוך התחום שלו, אלא דברבה גרסינן כאילו לא יצא מביתו ודרב שימי גרסינן כאילו לא יצא מתחומו, ובהא פליגי דלרבה לא משויא להו הבלעה כחד תחומא שיהיו לו כל היום כולו ח' אלף אמה, אלא כי ממטו ליה תחומין הניתנין לו עד תוך תחומו הוי כאילו לא יצא מביתו כלל ולא קנה שביתה במקום אחר ויש לו אלפים מביתו לכל רוח כבתחילה, ורב שימי סבר כאילו לא יצא מביתו לא אמרינן אלא ודאי קנה שביתה במקום שנאמר לו, אבל כאילו לא יצא מתחומו אמרי' ולא הפסיד תחומו הראשון ויש לו קרוב לח' אלף, כגון ממקום שנאמר לו ולמזרח אלפים ולמערב אלפים ומשם ולביתו אלפים ומביתו ולהלן אלפים, דהבלעת תחומין משויא להו לכולהו תחומי כחדא תחומא, ורבה סבר לאו מילתא היא לשוויינהו תחומא חד, הלכך על כרחך לא מיתוקם כאילו לא יצא אתחום גרידא ולומר תחומו לא הפסיד אבל יוצא חשבינן ליה לקולא דיש לו שביתה אף במקום שנאמר לו, אלא כאילו לא יצא לגמרי קאמר והרי הוא כבתחילה: ומה אילו שבת במערה שתוכה ד' אלפים ועל גגה פחות מד' אלפים לא נמצא כו'. כלומר אי אתה מודה שמהלך את גגה וחוצה לה אלפים לכל לד. שאם מערה ב' פתחים יש לה בב' קצותיה פתח למזרח ופתח למערב, מפתח המזרח נותן לו חוצה לה לצד מזרח אלפים וכן מפתח המערב נותן חוצה לה לצד המערב אלפים ולצד גגה אלפים, וכיון דגגה פחות מד' אלפים כיון[ד] שכותליה משופעין לצד גגה ומתרחבות מלמטה בקרקעיתה על גגה כשיצא מפתח המערב, לה אלפים אמה לכל צד משום ויצא בפתח מזרח אינו יכול על העקב וליכנס במערה ולחזור שני לך כו'. הכא נמי ב' תחומין נמצא אלפים שיש לו על גגה כשיצא מפתח מזרחי נבלעות בתוך אלפים שיש לו ואי אתה מודה שאם בא לצאת באיזה מהן שירצה שיכול להלך כל גגה וחוצה דהבלעת תחומין משוי לתחומי שני היציאות כחד, ואילו הוה גגה ד' אלפים שלימות להלך לצד גגה אלא אלפים, ואם היה רוצה להלך באלפים מערביות היה צריך לחזור ולצאת דרך פתח מערבי, אלמא [הבלעה] מילתא היא, וקשיא לתרוייהו ליפני: ולא מחמת חדא שביתה קאתו ליה, וכיון דמיבלעי לעיל הוו חד תחומא, אבל גבי

מתני' לא שבת באויר מחילות שביתה השניה, הלכך כיון דקני ליה שביתה בתרייתא תו לית ליה שביתה קמייתא, והיכא דיצא חוץ לתחום אין לו אלא ממקום שנאמר לו אלפים ואפי' נכנסו לתוך תחומו אינו הולך ממקום שכלו שם והלאה כלום, וללישנא אחרינא הכי מתרך כיון דלא שבת באויר מחילות שניה לא יהבינן ליה ב' שביתות אלא או האי אית ליה או האי אית ליה, אם מובלעות אית ליה שביתת ביתו ואין לו ממקום שנאמר לו אלא כדי לבא וליכנס בתחומו, ואם אינן מובלעות קנה מקומו והפסיד ביתו, ולשון הראשון נראה הגון:

והא

עין משפט
נר מצוה

כב א מיי' פ"ד מהל' סוכה הל' ט"ז ופט"ז מהל' שבת הל' כג טוש"ע א"ח סי' שסב סעיף ה וסי' תס ס"ד וסי' תרל סעיף יב:
כג ב מיי' פט"ז שם טוש"ע א"ח סי' שסב סעיף ז:
כד ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:
כה ד ה מיי' פכ"ז מהל' שבת הל' יז סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' תז סעיף ג:

רבינו חננאל

שלישית. אדם אאדם נמי ל"ק הא דתניא עושין שלא לדעת. כלומר שלא יתכוין בתחלה לעשות מחיצה והא דתניא לא יעשה לדעת. ואקשינן איני והא רב חסדא לדעת הוה וא"ל רב נחמן זיל עביד ופרקינן רב חסדא שלא מן המנין הוה. כלומר לא נמנה רב חסדא עם אותם דמלו להו למחיצה דהנהו כולם שלא לדעת הוו: הנהו בני גננא. פי' בני החופה דעייל אסא מחוץ לתחום נגדינהו מר שמואל אמר להו אימור דאמור רבנן שלא לדעת. לדעת מי אמור. הנהו (דייקינן) [זיקי] דחמרא דהוו (שרי) [שדין] בדסקרתא דמחוזא [בהדי] דאתא רבא מפירקא עיילינהו בשבת אחריתי נמי הוו בעו לעיולי אמר להו א"כ הוו להו לדעת ואסיר. לוי עיילו ליה תיבנא. זעירי אספסתא רב אשי מיא. והני כולהו שלא לדעת: מתני' מי שיצא ברשות כו'. ואם היה בתוך התחום כאילו לא יצא. מאי קאמר אמר רבה הכי קאמר אם היה בתוך התחום שלו כאילו לא יצא מביתו מהו דתימא כיון דעקר רגליו לצאת חוץ לתחום אע"ג דלא יצא כמי דיצא דמי ונאסר בתחומו קמ"ל. רב שימי אמר הכי קתני אם אותו המקום שהלך בו תחומו מובלע בתוך התחום שלו כלומר הוא פחות מאלפים אמה כיון שנתנו לו חכמים אלפים אמה לכל רוח מהלך באותן אלפים אמה שהן כנגד תחומו ועייל בתחומו וכיון שנכנס חזר ברשות שהיתה לו מקודם שיצא. קסבר רב שימי הבלעת תחומין מלתא היא. ורבה סבר הבלעת תחומין לאו מלתא היא. א"ל [אביי] לרבה ואת לא תסברא דהבלעת תחומין מלתא היא. ומה אילו שבת במערה שיש בה ד' אלפים אמה ועל גגה פחות מד' אלפים אמה לא נמצא מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. ודחי שאני הכא דהא שבת באויר מחיצות מבעוד יום ואקשינן והיכא דלא שבת באויר מבעוד יום לא והתנן

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) לקמן מה., ב) בע"א ד"ה או דילמא, ג) [לקמן נג:].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה רב שימי וכו' וכאלו לא יצא דקתני אתחומיה קאי:

הגהות וציונים

א] [במשנה שבמשניות איתא שכל וע"ש בפירוש הרב מברטנורה וכן בפירוש הרמב"ם וכ"א ברב אלפס] (גליון): ב] גי' רש"ל כגון (גליון), וכ"ה בדפו"ר ועי' רש"ש: ג] מתחום שקנה כדפי', כצ"ל (גליון), וכ"ה בדפו"ר ובתוס' הרא"ש: ד] צ"ל דתנן (חכמת מנוח), וכ"ה בדפו"ר ובתוס' הרא"ש:

משנת ראשונים

אלא אדם אאדם קשיא. דגבי אדם ליכא לתרוצי כדתרצינן גבי כלים דבריתא בתרייתא בדופן רביעית מיירי דהא קתני כדי שיאכל וישתה ויישן מכלל דלהכשר סוכה אתי לדופן שלישית, ומשום הכי עבדינן בה תירוצא אחרינא. [הריטב"א]

יש לו אלפים אמה לכל רוח. והוא שאמרו במסכת ראש השנה בראשונה לא היו זזים ממקומם התקין רבן גמליאל הזקן שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח ולא אלו בלבד אלא אף החכמה הבאה לילד והבא להציל מן הגייס ומן הנהר ומן הדליקה ומן המפולת הרי הן כאנשי העיר ויש להם אלפים אמה לכל רוח. [מאירי]

מאי אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא. דהא כיון שהוא עדיין בתוך התחום הרי לא יצא כלל. [הריטב"א]

שבתוכה ארבעת אלפים ועל גגה פחות מארבעת אלפים אמה. כגון שיש לה שתי ארובות בשני ראשיה או שני פתחים בכותלים משופעים אחת לצפון ואחת לדרום וממעטות בשיעור הגג. [מאירי]

כל היוצאין להציל חוזרין למקומן. הא דלא חשיב ליה בפ"ק דביצה (דף יא:) גבי הנך ג' דהתירו סופן משום תחילתן דזה אינו חידוש וכל הנהו צריכי כדאמרינן התם:

ומר סבר הבלעת תחומין לאו מילתא היא. פ"ה ולית ליה לרבה הא דנהרדעי דאמרי לעיל (דף מה.) אי פקח הוא עייל לתחומי' וכיון דעל על ולר"י נראה דאית ליה הא דנהרדעי כיון שנכנס בתחומו מפני כבוד הבריות ויצא מד' אמותיו כיון שצריך ליתן לו ד' אמות חדשות יכול לחזור ולקנות תחומו הראשון אבל הכא מכיון שיצא חוץ מתחומו וקנה לו תחום אחר לא הותר ליעקר מתחום שקבע[ג] כדפי' לעיל[ג] דאי לאו הכי תיקשי לה מתני' לנהרדעי דאמרי[ד] [ה]אפי' אמה אחת לא יכנס ואף על גב דע"י ארבע אמותיו נכנס לתחומו הראשון ולא אמר כיון דעל על:

ומדרבי

כָּאן לְדַעַת כָּאן שֶׁלֹּא לְדַעַת, שכאשר האדם עומד שלא לשם עשיית מחיצה, אין דרך בנין בכך (רש"י), אבל כשיודע שעומד לשם מחיצה, הוא מתנהג כדרך מחיצה קבועה ואסרוהו חכמים (ביאה"ל תרל, יב, בביאור דברי הלבוש). ויש שפירש שכאשר אינו יודע, הרי זה כמחיצה שנעשתה בשבת בשוגג שמותר לטלטל על ידה [אבל במזיד אסור, שנחשב דרך בנין] (רבינו יהונתן יב, א מדפי הרי"ף, וראה מאירי בדעת הרמב"ם), ואף שרב חסדא קיבץ את האנשים בכוונה, מכל מקום לא עשה כן בידיו אלא פירסם את הדבר וממילא באו אנשים לדבר עם נחמיה בר חנילאי ולנחמו (אליה רבה שסב, י). ויש שפירש שכאשר העומדים יודעים לצורך מה הועמדו יהא לדבר קול, ותבוא השבת לידי זלזול. ולטעם זה, אפילו אם רק אחד מהם יודע שהועמד לשם כך, אסור, אף שהשאר אינם יודעים ויש כאן עומד מרובה (עבודת הקודש לרשב"א בית נתיבות ג, קסו).

ואם העמיד את האנשים מערב שבת ויודעים שהועמדו לשם מחיצה, יש שצידד שלדעת המפרשים שהאיסור הוא משום עשיית מחיצה במזיד בשבת, מותר באופן זה, שכן עשה את המחיצה מבעוד יום (עולת שבת שסב, ו, ראה שם שתמה שהפוסקים לא חילקו בזה ונשאר בצ"ע). ויש שכתב שמותר (פמ"ג שם א"א, יא). ■ להלכה, בשעת הדחק יש להקל (שעה"צ שם, כג, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם).

ואם לאחר שעמדו נודע להם שהועמדו לשם מחיצה, יש שכתב שאסור להשתמש במחיצה זו (ע"פ מרדכי תצח), ויש שכתב שכל שמתחילה לא ידעו, מותר אף אם נודע להם אחר כך (ריטב"א לעיל ע"א). ■ להלכה, אף אם נודע להם מותר (שו"ע או"ח שסב, ו). ואם שימשו למחיצה לאדם אחד ובא אדם אחר ורוצה גם הוא להשתמש בהם למחיצה, יש שהסתפק בדבר (מג"א שם, יב, בשם הב"י), ויש שכתב שמותר (אליה רבה שם, יא).

ואם האדם שהועמדו האנשים סביבו יודע שעשו כן לשם מחיצה, מותר לו להשתמש בהם כמחיצה לענין להלך בתוכה ולטלטל (עבודת הקודש לרשב"א בית נתיבות ג, קסח), ויש שכתב שכאשר הוא יודע אסור (חמד משה שם, ו, בדעת הרמב"ם שבת טז, כג). ■ להלכה, כאשר הוא יודע שהועמדו לשם כך אסור (משנ"ב שם, יח, וראה שעה"צ שם, שאם הוא ציווה עליהם לעמוד, יתכן שאף לדעת הרשב"א אסור).

בַּהֲדֵי דַּאֲתָא רָבָא מְפִירְקֵיהּ אֲעֲלִינְהוּ נִיחֲלֵיהּ, ואף שהיו מהלכים עם רבא מותר, שכן מחיצת בני אדם מותרת אף כשהם מהלכים (שו"ת הרא"ש כלל ב, יט). ויש שכתב שלדעת התוס' (לעיל מג, ב ד"ה אילימא, הו"ד לעיל בתחילת העמוד) אין להתיר אלא כשעומדים במקומם, שכן הקשו במעשה דנחמיה בר חנילאי – לפי הצד בגמ' שלא היו שם מספיק בני אדם להקיפו עד התחום – מדוע לא יעשו מחיצה עד קרוב לתחום, וכשיגיע לשם יחזרו ויקיפוהו עד התחום, ותירצו שכיון שיעשו פעם אחת, יכירו בפעם השניה שמעמידים אותם לשם מחיצה ואסור. ואם נאמר שיכולים לשמש כמחיצה כשהם מהלכים, אם כן עדיין קשה, שהיה לו לרב חסדא להוליכם עמו עד התחום. [אמנם לדעת הרא"ש שיכולים לשמש כמחיצה כשהם מהלכים, אין להקשות מדברי הגמ' שאם לא היו מספיק אנשים לא היה יכול להגיע עד התחום, כיון שיש לפרש שאנשים אלו קנו שביתה במרחק של יותר מאלפיים אמה מגבול תחומו של נחמיה בר חנילאי, ולא היו יכולים להגיע עד התחום] (עולת שבת שסב, ו). ויש שכתב שגם לדעת התוס' מותר כל שלא ציוו אותם לילך, אבל אם ציוו אותם אסור, כיון שבכך ירגישו שהם משמשים למחיצה [ולכן אם לא היו מספיק אנשים לא יכל רב חסדא לצוות עליהם ללכת עד התחום] (מג"א שסב, יג, ע"פ מחצית השקל שם). ■ להלכה, בני אדם יכולים לשמש כמחיצה גם כשהם מהלכים (שו"ע שם, ה).

והטעם שמותר אע"פ שהם מהלכים ואין צריך שיהיו כפותים כמו בבהמה ובענפי אילן [כמבואר בגמ' בסוכה (כג, א; כד, ב)], משום שענפי אילן הנדים ברוח נחשבים מחיצה גרועה, ובבהמה יש לחוש שמא תברח, אבל באדם לא שייך טעמים אלו (מג"א שסב, ח). ויש שכתב שטעם החילוק בין אדם לבהמה הוא, שבבהמה שאינה כפותה יש רווח יותר משלשה טפחים בין רגליה לארץ, אבל באדם אין רווח שלשה (משנ"ב שם, לו, ושעה"צ שם, יט, ע"פ דברי המג"א עצמו שם, ט).

מַשְׁנָה. הקדמה. במסכת ראש השנה (כג, ב) מבואר, שאף שמעיקר הדין כל מי שיצא מתחומו בשבת אסור לו לצאת מארבע אמותיו, כמבואר במשנה לעיל (מא, ב), תיקן רבן גמליאל הזקן שמי שיצא בשבת ממקומו ברשות, וכגון שיצא להעיד עדות על קידוש החודש או להציל נפש, יש לו אלפיים אמה לכל רוח מהמקום בו הוא נמצא, אפילו אם לבסוף לא היו צריכים אותו כלל.

מִי שֶׁיָּצָא בִּרְשׁוּת וְאָמְרוּ לוֹ כְּבָר נַעֲשָׂה מַעֲשֶׂה וְכוּ', והוא מתקנת רבן גמליאל [כמבואר בהקדמה], ותקנה זו היא אפילו למי שסובר שתחומין אסורים מהתורה [ראה רמב"ם (שבת כז, א)], כיון שאיסור תחומין מהתורה הוא רק כשהולך בשבת עצמה כשיעור תחום שבת באיסור, אבל אם הוליכוהו בעל כורחו או שהלך בהיתר, יכול ללכת עוד שיעור תחום שבת מהמקום שאליו הוא הגיע (רמב"ן לעיל מג, א ד"ה ויש מחזרין), והטעם, שאיסור תחומין אינו במה שאינו נמצא במקום שביתתו, אלא האיסור הוא להוציא את עצמו מתחום שביתתו, וכמו שיש איסור להוציא חפצים מרשות לרשות, כך יש איסור להוציא את עצמו ממקום שביתתו, ולכן כשהוליכוהו בעל כורחו או שהלך בהיתר, אינו עובר על איסור תחומין מהתורה (קהלות יעקב טז). ומה שמבואר לעיל (מא, ב) שמי שהוציאהו נכרים מחוץ לתחום יש לו רק ארבע אמות, הוא רק איסור מדרבנן (הגהות הגרא"ז מלצר על הרמב"ן שם).

יֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ, ואם הוא הגיע לעיר, יכול ללכת את כל העיר וחוצה לה אלפיים אמה (רמב"ם שבת כז, טז), שכיון שיצא ברשות, החשיבו אותו כמי ששבת במקום זה בבין השמשות, שיכול ללכת את כל העיר וחוצה לה אלפיים אמה (מגיד משנה שם), וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח תז, א).

גְּמָרָא. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי, ואין כוונת הגמ' לברר במה מחלוקתם, שהרי אין תשובה בהמשך הגמ' לשאלה זו, ובהכרח ששאלת הגמ' היא מדוע רבה אינו מפרש את המשנה כדעת רב שימי בר חייא (ריטב"א), והטעם שהגמ' לא שואלת מדוע רב שימי אינו מפרש את המשנה כרבה, כיון שדינו של רבה פשוט הוא, וכמו שהגמ' שואלת על רבה (גאון יעקב).

מַר סָבַר הַבְלָעַת תְּחוּמִין מִלְתָא הִיא, ומכיון ששני התחומין נבלעים אחד בשני, נחשבים הם כתחום אחד, ונחשב כמי שלא יצא מתחומו (רש"י), ואינו חייב לחזור לתחומו הראשון, אלא אם רוצה יכול להישאר בתחומו השני, וללכת ממנו אלפיים אמה לכל רוח (שעה"צ תז, ד, אולם ראה שפת אמת שהסתפק בזה), אלא שאם חזר לתחומו הראשון אינו יכול שוב לצאת לתחום השני, כיון שמעיקר הדין אין קונים תחום בשבת, והטעם שנתנו לו חכמים אלפיים אמה כשיצא ברשות להעיד עדות החודש או להציל, הוא רק כדי

■ המשך במילואים עמ' 115

מַאי לָאו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְטַעְמֵיהּ דְּאָמַר וְהוּא בְּאֶמְצָעָן, ונמצא שיש לו שתי אמות לכל צדדיו, ולכן כשיצא שתי אמות מחוץ לתחום יכול להיכנס, ששתי אמותיו דבוקות לתחומו, ולרבי אליעזר גם כששני התחומין דבוקים אחד לשני ואינם מובלעים, נחשב שהם מובלעים אחד בשני (רש"י). ויש מפרשים, שמדובר שהוא יצא קצת פחות משתי אמות מחוץ לתחום, ונמצא שארבע אמות שנתנו לו חכמים, מובלעים ממש בתחומו (תוס' רבינו פרץ; ריטב"א, וראה גאון יעקב שתמה על רש"י).

והטעם שהגמ' הוצרכה להוסיף שרבי אליעזר אמר כן לשיטתו שסובר 'והוא באמצען', כיון שאם רבי אליעזר היה סובר שיש לו ארבע אמות לכל רוח, היה מוכח מדבריו שהוא חולק על 'הבלעת תחומין', שמצד 'הבלעת תחומין' מותר להיכנס לעיר גם אם יצא שלש אמות, כיון שאמה אחת עדיין מובלעת היא בתחום העיר, ובהכרח שההיתר לחזור לעיר הוא רק בגלל שיציאת שתי אמות אינה חשובה עדיין כיציאה מהעיר, ורק בגלל שרבי אליעזר אומר 'והוא באמצען' ויש לו רק שתי אמות, אפשר לומר שהטעם שהתיר להיכנס לעיר כשיצא שתי אמות, הוא משום 'הבלעת תחומין' (תוס' רבינו פרץ, וכע"ז בריטב"א).

אַלְמָא הַבְלָעַת תְּחוּמִין מִלְּתָא הִיא, כיון שלדעת רבה אסור לו להיכנס לתחומו, אפילו אם התחומין מובלעים זה בזה, וללשון השני של רש"י לעיל (מד, ב ד"ה רב שימי) שגם לרבה מי שיצא ברשות יכול לחזור לעירו, אלא שלדב שימי בר חייא הוא יכול לצאת שוב מעירו לתחום השני, ראיית הגמ' מרבי אליעזר כרב שימי בר חייא היא, כיון שרבי אליעזר מתיר לחזור לעירו גם כשהתחומין דבוקים זה בזה ואינם מובלעים ממש זה בזה, ומוכח מזה ש'הבלעת תחומין' דבר גדול הוא, ולכן כשהם מובלעים ממש זה בזה, נחשבים הם ממש כתחום אחד, ויכול לחזור ולצאת לתחום השני גם לאחר שנכנס לתחום הראשון (תוס' רבינו פרץ, ע"פ רש"י, וראה שם שכתב שזה דוחק).

ויש מפרשים, שללשון השני של רש"י, הטעם שלדעת רבה הוא יכול לחזור לעירו, אינה מדין 'הבלעת תחומין', אלא כיון שהתחום השני נכנס לתחום הראשון, ממילא הוא יכול להיכנס לתחומו הראשון, ולאחר שנכנס אינו צריך לצאת, אך כל זה כשהתחומין מובלעים ממש זה בזה, אבל כשהתחומין רק דבוקים זה בזה לא שייך סברא זו, וממה שרבי אליעזר התיר להיכנס לעיר גם כשהתחומין דבוקים זה בזה [לדעת רש"י (ראה לעיל ד"ה מאי)], מוכח שההיתר הוא רק בגלל 'הבלעת תחומין', וכדעת רב שימי בר חייא (ר"ן; דברי יחזקאל ט, כ, בדעת רש"י).

אֲלָא לְדָבָר הָרְשׁוּת אֲבָל לְדָבָר מִצְוָה מוּדוּ לֵיהּ, ולדבר הרשות אפילו אם יצא באונס או בשגגה, אינו יכול לחזור לעיר לדעת רבנן, אפילו אם יצא רק פסיעה אחת, ורק לדבר מצוה התירו (רשב"א; וראה הגהות רעק"א או"ח תה, א, שכן דעת תוס'). ויש סוברים, שלדעת רבנן אם יצא באונס או בשוגג יכול לחזור גם כשיצא לדבר הרשות וכמו בדבר מצוה, ורק כשיצא במזיד אינו חוזר, ומה שאמרו בגמ' 'לדבר מצוה', לאו דוקא הוא (גאון יעקב לעיל מד, א ד"ה כשתמצי, בדעת רש"י להלן נב, ב ד"ה מי שיצא, וכע"ז בריטב"א).

■ להלכה, מי שיצא ברשות מחוץ לתחום, יש לו אלפיים אמה לכל רוח במקום שאליו הגיע, (שו"ע או"ח תז, א), יצא ברשות ובאמצע הדרך אמרו לו שכבר נעשית המצוה שבשבילה יצא, יש לו אלפיים אמה לכל רוח, ואם היה מקצת התחום שממנו יצא ברשות מובלע בתוך אלפיים אמה שיש לו במקום שאליו הגיע, הרי זה חוזר למקומו וכאילו לא יצא [כרב שימי בר חייא] (שו"ע שם, ב), ואם חזר אינו יכול לצאת שוב לתחום השני [כרש"י בלישנא קמא, ע"פ תוס' רבינו פרץ] (משנ"ב שם, ז), ומסתבר שאינו חייב לחזור לתחום הישן, ויכול להישאר בתחום החדש (שעה"צ שם). ולאו דוקא כשיצא לדבר מצוה, אלא הוא הדין כשיצא לדבר הרשות בשוגג או באונס וארבע אמותיו מובלעות בתחום עירו [כרש"י], אבל אם יצא מתחומו במזיד, אסור לו להיכנס לעירו אפילו שארבע אמותיו מובלעות בתחום עירו [כרבנן] (משנ"ב שם, ב).

בָּרְאשׁוֹנָה לֹא הָיוּ יְזִין מְשָׁם כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, שהיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות (רש"י), אך מותר להם ללכת בכל החצר, כיון שהיא מוקפת מחיצות ונחשבת כארבע אמות כמבואר לעיל (מא, ב), והטעם שלפני התקנה היה אסור להם לטלטל בכל ירושלים אפילו שיש לה מחיצות, כיון שמדובר לאחר שהיוונים פרצו פרצות בחומת ירושלים, שדינה כרשות הרבים (תוס' ר"ה כג, ב ד"ה לא היו). ויש מפרשים, שגם קודם התקנה היה מותר להם ללכת בכל ירושלים, אבל היה אסור להם לצאת מחוץ לעיר, ורבן גמליאל תיקן שיוכלו לצאת מחוץ לעיר אלפיים אמה כדין אנשי העיר (מאירי ר"ה שם ד"ה המשנה השלישית בפי' הראשון, וראה עוד פני יהושע על התוס' שם).

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ חוֹזְרִין לְמְקוֹמָן בִּכְלֵי זֵינָן וְכוּ', כיון שסכנת נפשות היא להשאירן בחוץ מחוץ לתחום, ומשום כך מותר להעבירם ארבע אמות ברשות הרבים ולהכניסן מרשות לרשות (רבינו יהונתן יא, ב מדפי הרי"ף ד"ה שכל, וראה מנחת שלמה או"ח ח, שדן האם לדבריו ההיתר הוא רק כשיש סכנת נפשות בפועל). ויש מפרשים, שהטעם שהתירו להם לחזור בכלי זין למקומם, כדי שבעתיד לא ימנעו מלבוא שוב ולהציל (רמב"ם שבת ב, כג, וכע"ז בתוס' לעיל מד, ב ד"ה כל, וראה מנחת שלמה שם האם לדעה זו מותר לעבור על איסורים דאורייתא).

כְּאן שֶׁנִּצְּחוּ יִשְׂרָאֵל אֶת אֻמּוֹת הָעוֹלָם כָּאן שֶׁנִּצְּחוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אֶת עַצְמָן. ■ להלכה נפסק כשני תירוצי הגמ', ולכן כשניצחו אומות העולם יכולים לחזור למקומם עם כלי זינם אפילו יותר מאלפיים אמה [כרב נחמן בר יצחק], וגם כשניצחו ישראל יכולים לחזור עם כלי זינם כשהם בתוך אלפיים אמה [כרב יהודה אמר רב] (שו"ע או"ח תז, ג, ומשנ"ב שם, י).

נָכְרִים שֶׁצָּרוּ עַל עֲיָרוֹת יִשְׂרָאֵל וְכוּ'. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שכט ו-ז).

אֲבָל בָּאוּ עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת יוֹצְאִין עֲלֵיהֶן, והוא הדין כשבאו סתם ולא יודעים אם באו על עסקי נפשות או ממון (רמב"ם שבת ב, כג), כיון שספק נפשות להקל (ב"י שכט ד"ה גוים).

חֲרֵי בֵּית דִּינוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי קַיָּם, ושאלות של איסור והיתר אין שואלים באורים ותומים (רש"י), שהרי 'לא בשמים היא' (מהר"צ חיות, ע"פ תמורה טז, א).

מִשְׁנָה. הקדמה: אדם שהולך בדרך יכול לקבוע את מקום שביתתו בכל מקום שירצה אם הוא תוך אלפיים אמה למקומו, ואפילו שכעת הוא לא נמצא שם, כמבואר במשניות לעיל (מא, ב) ולהלן (מט, ב), ומשנתנו עוסקת באדם שהיה סמוך לעיר ולא ידע שהוא נמצא סמוך לעיר, האם הוא קונה שביתה במקומו או בעיר הסמוכה, שאילו היה יודע שהוא סמוך לעיר, היה חושב לקנות שביתה בעיר.

■ המשך במילואים עמ' 116

מסורת הש"ס עם הוספות

והא תנן רבי אליעזר אומר. מי שיש תוך לתחום יכנס לתוכו ג' ימים, מאי טעמא דרבי אליעזר דנקט, נקט ר' אליעזר לטעמיה דאמר במתני' גבי ד' אמות שנתנו מכאיב ליושב בתוכן יוצא הוא בתחומין שיש לו לכל היותר ג' אמות, ולפיכך זה שיש ג' אמות תוך לתחום כיון דר' אליעזר לטעמיה דאמר במתני' מביאין לבקעה ואין מביאין לעיר, אלמא מילתא היא: **ומודה** ר' אליעזר **אותם** שיהו **מצוה מודו** שיהו. ומתני' דמי שיש לו ג' אמות תוך לתחום בקערה והמה שמים את הגרוגרות: (שמואל א' כ, א)

ב) וַיֹּאמֶר דָּוִד בֵּן יִשַׁי לְאָבִיו מַה אֶעֱשֶׂה כִּי אֵלֶךְ אֶחָלֵף וְהִבִּיתִנִי בַּפְּלִשְׁתִּים הֶאָחֵלֶף מִם וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל דָּוִד לֵךְ וְהִכִּיתָ בַּפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת קְעִילָה: (שמואל א' כג, ב)

הנחות וציונים

ג) נ"א רבה בר ר"ב חנין (גליון) כ"ה בכת"י, וכ"ג דהא רבה"ח הוה קשיש מרבה ולא הוי קרי ליה מר (נאון יעקב), ועי' שנת קנב ע"א דרבה בר רב חנן תלמיד של רבה (ד"ק ס"י ועי"ש ופרש"י). **ד)** בגי' את פלשתים, וכן למטה (גליון). **ה)** נ"ב ואלשתים מי שישן בדרך יעבד ויהיו הוא סמוך וכו' (גליון), והנוסח "יעמד והרי הוא" (בלא תיבות "והא" "והי") כ"ה בכת"י וברא"ש, ונוסח הדפוס אינו הגון (ד"ק"ס). **ו)** נ"ב ואלשתים פרשת בשלח סי' מה **אמר** קי' ר' **עקיבא** משם האיה וכן] (גליון) ועי' ר"ח) **ז)** [בירושלמי וברי"ף **עד שתשיכה**] (גליון): **ח)** ותיבת "ולקי" ליתא בכת"י והרוב הדפוסים נוסף בשבתם בכמה דפוסים ע"פ המשניות שנתחבשו שם מהא דלעיל לו ע"ב (ד"ק"ס): **ט)** נ"ב"ל לא **קאמר** (באו"ם): **י)** בדפוסי **שהגיר** בתוך וכו'. וכ"ה בכ"א מדפוסי ליתא תיבה זו, וכאן הוסי"ד ומה"ר בתוך תחומו. כי' בתוך אלפים וכו' ונקאי ההמשך על "או בית המדרש" וכו'):

משנת ראשונים

בראשונה לא היו זזין משום ב"ד היום בלבד. לפי שהוציאוהו תוך לתחום אין לו אלא ד' אמות וכל התצר תשובה כדי אמות כדאמן (ערוכין דף מא:) נתנהו בדיר וסהר וכו' הוא השמש בהחזה פירקא (דף מו:) גבי דיכרא דאתו לאברוכתא שכל העיר תשובה להם כדי אמות והיינו בעיר המוקפת מחיצות, והכא בירושלים לאחר שפרצו בה יונים פרצות דחשיכא כרשות הרבים דלאיתא פרק המוצא תפילין (ערוכין דף קא).

[תוספות, ראש השנה כג:]

לא היו יושבים לצאת מירושלים אלא ארבע אמות תוצה לה כדין הנאמר בעירובין במי שיצא תוך לתחום שלא מדעת כגון הוציאוהו בידי או שהיה בסהר או בתצר שיש שם ארבע מוקצות מהלך את כלה וירושלים כתוצר אותה היא. **[מאירי, ראש השנה כג:]**

התקין רבן גמליאל הזקן. כיון שבאו בדשות שעשהו כאילו קנה כאן שכיחתה, ומשלך נתנו לך דאיסור תחומין דרבנן. **[הריטב"א, ראש השנה כג:]** הראוי לברכות חכמים יצאו ולדבר מצוה שיהא הדבר להם כיוהב נמרי **[מאירי, ראש השנה כג:]**

שיש להן אלפים אמה ל"ל רוח. והא דלא חשיב לה בפ"ק דירושין גבי תחירי סוסן משום דבהך לא הוה ק"ל מידי דאכל הני דהתם פרוך תנינא ומשני להו. **[תוספות הרא"ש, ראש השנה כג:]**

רבי יהודה אומר יכנס. וקסבר כי אע"פ שישב לו כאן ודעתו לקנות שביתתו כאן אינו קונה שביתה עם בני העיר כל מה שאפשר ואזור כותנת לבו העיר כי רצונו להיות ככני העיר כל מה שאפשר לו, ואילו היה יודע שהוא בתוך התחום היה נכנס, וכיון שכך כל מה שנתכוון לשכוח כאן אינו אלא טעות וכהוגת לבו העיר כל מה שאפשר ואזור כותנת לבו הולכין. **[הריטב"א]** וכתב הראב"ד ז"ל דדוקא בשלא אמר בשפחיו תהא שביתתי כאן, שאילו הוציא בשפחיו תהא שביתתו כאן נחית לספיקא דעקר שביתתו בפיו מן העיר וקונה שם שביתה. **[הריטב"א]**

ג) נקמן נב:, **ג)** ר"ה כג:, **ג)** [תוספתא פרק ג], **ד)** [תוספתא שם], **ה)** [ב"ק פג:], **ו)** [ב"מ מט:: ומ"ק], **ז)** [ועי' מב ע"א].

ח) והתנן ר"א אומר שתים יכנס ג', לא יכנס מאי לאו רבי אליעזר לטעמיה דאמר והוא באמצעון וארבע אמות דיהבו ליה רבנן כמאן דמיבלעין דמו וקאמר יכנס אלמא הבלעת תחומין מילתא היא אי"ל רבה בר בר חנה[ט] לאביי ומדר"א קמותבת ליה למר אמר ליה אין דשמיע לי מיניה דמר עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מודו ליה: וכל היוצאין להציל חוזרין למקומן: ואפי' טובא והא אמרת רישא אלפים אמה ותו לא אמר רב יהודה אמר רב שחותרין בכלי זיין למקומן ומאי קושיא דילמא להציל שאני אלא אי קשיא הא קשיא דתנן[י] בראשונה לא היו זזין משם כל היום כולו התקין ר"ג הזקן[א] שיש להן אלפים אמה לכל רוח ולא אלו בלבד אמרו אלא אפי' חכמה הבאה לילד[ב] והבא להציל[ג] מן הגיים ומן הנהר ומן המפולת ומן הדליקה הרי הן כאנשי העיר ויש להן אלפים אמה לכל רוח ותו לא והא אמרת כל היוצאין להציל חוזרין למקומן אפילו טובא[ד] אמר רב [יהודה אמר רב] שחותרין בכלי זיין למקומן כדתניא בראשונה היו מניחין כלי זיינן בבית הסמוך לחומה פעם אחת הכירו בהן אויבים ורדפו אחריהם ונכנסו ליטול כלי זיינן ונכנסו אויבים אחריהן דחקו זה את זה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו אויבים באותה שעה התקינו שיהו חוזרין למקומן בכלי זיינן רב נחמן בר יצחק אמר ל"ק כאן שנצחו ישראל את אומות העולם כאן[ה] שנצחו אומות העולם את עצמן. אמר רב יהודה אמר רב[ו] נכרים שצרו על עיירות ישראל אין יוצאין עליהם בכלי זיינן ואין מחללין עליהן את השבת תניא נמי הכי נכרים שצרו וכו'[ז] במה דברים אמורים כשבאו על עסקי ממון אבל באו על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זיינן ומחללין עליהן את השבת ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי חבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיינן ומחללין עליהן את השבת[ח] אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא והתגומא נהרדעא. דרש רבי יוסתאי דמן בירי מאי דכתיב[ט] ויגידו לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שוסים את הגרנות תנא קעילה עיר הסמוכה לספר היתה והם לא באו אלא על עסקי חבן וקש דכתיב והמה שוסים את הגרנות וכתיב[י] ויישאל דוד בה' לאמר האלך והכיתי בפלשתים האלה ויאמר ה' אל דוד לך והכית בפלשתים[יא] והושעת את קעילה מאי קמבעיא ליה אילימא אי שרי אי אסור רב בית דינו של שמואל הרמתי קיים אלא אי מצלח אי לא מצלח דיקא נמי דכתיב לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה ש"מ: **מתני'** מי שישב בדרך ועמד וראה[יב] הרי (זה) הוא ממוך לעיר [האויל] ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס דברי רבי מאיר ר' יהודה אומר[יג] יכנס א"ר יהודה מעשה היה ונכנס רבי טרפון בלא מחבוין: **גמ'** תניא א"ר יהודה מעשה ברבי טרפון שהיה מהלך בדרך והחשכה לו וחרן לעיר לשחריית מצאוהו רועי בקר אמרו לו רבי הרי העיר לפניך הכנס נכנס וישב בבית המדרש ודרש כל היום כולו אמרו לו[יד] משם ראייה שמא בלבו היתה בית המדרש מובלע בתוך תחומו היה: **מתני'** מי ששיבב בדרך ולא ידע[טו] שהחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר' יוחנן בן נורי וחכמים אומרים אין לו אלא ארבע אמות ר"א אומר והוא באמצעון ר' יהודה אומר לאיזה רוח שירצה ילך[טז] ומודה ר' יהודה שאם בירר לו שאינו יכול להחזור בו[יז] הרי שנים מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה מביאין ואוכלין באמצע ובלבד

אלפים אמה שנמצא כאילו עירב בגללו. וכן נכנס רבי טרפון בלא מחבוין כי תוחומי שבת כאילו עירב בגללו. **תניא אמר** ר' יהודה מעשה כרבי טרפון שהחשיכה לו לילי שבת ולן חוץ לעיר כי' ר"א ר' יעקב שמא ר' טרפון בלבד היה לכנס או שמא ההוא בהמ"ד מובלע בתחומו היה: **מתני'** מי שישן בדרך ולא ידע עד שהחשיכה וכו':

בעי

חשק שלמה על רבינו חננאל ז) ובכי' דפוס ליסא נמי נמצינו סם משלוש סמנה ונ"מ לע"ז מי שלח נכשות ואמרו

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פכ"ו מהל' שבת סמג לאוין סו ח סמ"ג לאוין סו מוש"ע ס"ת סי' תז סעיף ה:

כה ב ג מיי' שם ופ"ז מהל"ש שם ס"ג ופ"י שבת סעיף ט:

כו ה ו מיי' פכ"ו מהל' שבת הלכה כג סמג שם מוש"ע ס"ת סי' תז סעיף ה:

כז ז מיי' שם הלכה ד טור ש"ע ס"ת סי' תח:

כח ח מיי' שם הלכה ג סמג לאוין סו מוש"ע ס"ת סי' תז סעיף ו:

כט ט מיי' פכ"ו מהל' שבת הלכה יח סמג עשין ג מוש"ע ס"ת סי' תז סעיף ז:

ל י מיי' שם הלכה יט סמג עשין ג מוש"ע ס"ת סי' תז סעיף ח:

רבינו חננאל

החנן ר' אלעזר אומר שותים יכנס הנה זה עכשיו יצא חוץ לתחום ולאו מבני' שנה [באורך] במחצית נמאי לאו ר"א לטעמיה דאמר מי שישן ולא ידע עד שתחשיכה יש לו ד' אמות והוא דיהבו ליה רבנן כמאן דמיבלעין בתחומין דמי לפיכך תני שותים יכנס א"ל ומדר' אלעזר מהכא ליה לדבר א"ל [אין] דשמיעא לי מיניה דמר דרבה דאמר עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' אלעזר דאמרי מי שיצא תוך לתחום אפי' [אמות] אחת לא יכנס אלא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מודו ליה ותמני מי שיצא תוך לתחום אפי' [אמות] אחת לא יכנס לא לדבר הרשות. פי' בירושלמי ב"י: **מתני'** כל היוצאין להציל חוזרין למקומן. אורקימא חוזרין בכלי זיינן למקומן. רב נחמן בר יצחק אמר בזמן שיד ישראל וקופה של אומות העולם אלפים אמה ותו לא. ובזמן שיד נכרים וקופה של ישראל אפילו טובא. אמר רב יהודה אמר רב נכרים שצרו על עיירות של ישראל מחללין עליהן את השבת ויוצאין עליהן בכלי זיין תניא נמי הכי נכרים שצרו ב"ש שבאו על עסקי נפשות אבל באו על עסקי ממון אין יוצאין עליהן בכלי זיין ואין מחללין עליהן את השבת ובעיר הסמוכה לספר. פי' על שפת הים. אפילו לא באו אלא על עסקי חבן ומלין עליהן את השבת ויוצאין בכלי זיין נחמן בבל כעיר הסמוכה לספר דמיא ונהרדעא קעילה עיר הסמוכה לספר היתה הן לא באו אלא על עסקי חבן ושיד וישאל דוד בה' האלך ואכה בהן ואמר ה' אל דוד לך והכית בפלשתים ואמר ר' יהודה מעשה ברבי טרפון שהיה מהלך בדרך והחשכה לו וחרן לעיר לשחרית מצאוהו רועי בקר אמרו לו רבי הרי העיר לפניך הכנס נכנס וישב בבית המדרש ודרש כל היום כולו אמרו לו משם ראייה שמא בלבו היתה בית המדרש מובלע בתוך תחומו היה: **מתני'** מי ששיבב בדרך ולא ידע שהחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר' יוחנן בן נורי וחכמים אומרים אין לו אלא ארבע אמות ר"א אומר והוא באמצעון ר' יהודה אומר לאיזה רוח שירצה ילך ומודה ר' יהודה שאם בירר לו שאינו יכול להחזור בו הרי שנים מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה מביאין ואוכלין באמצע ובלבד שלא יהא בין זה לזה יותר ממה שהרגו אויבים באותה שעה התקינו שיהו חוזרין למקומן בכלי זיינן רב נחמן בר יצחק אמר ל"ק כאן שנצחו ישראל את אומות העולם כאן שנצחו אומות העולם את עצמן. אמר רב יהודה אמר רב נכרים שצרו על עיירות ישראל אין יוצאין עליהם בכלי זיינן ואין מחללין עליהן את השבת תניא נמי הכי נכרים שצרו וכו' במה דברים אמורים כשבאו על עסקי ממון אבל באו על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זיינן ומחללין עליהן את השבת ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי חבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיינן ומחללין עליהן את השבת אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא והתגומא נהרדעא. דרש רבי יוסתאי דמן בירי מאי דכתיב ויגידו לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שוסים את הגרנות תנא קעילה עיר הסמוכה לספר היתה והם לא באו אלא על עסקי חבן וקש דכתיב והמה שוסים את הגרנות וכתיב וישאל דוד בה' לאמר האלך והכיתי בפלשתים האלה ויאמר ה' אל דוד לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה מאי קמבעיא ליה אילימא אי שרי אי אסור רב בית דינו של שמואל הרמתי קיים אלא אי מצלח אי לא מצלח דיקא נמי דכתיב לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה ש"מ: **מתני'** מי ששיבב בדרך ועמד וראה הרי (זה) הוא ממוך לעיר [האויל] ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס דברי רבי מאיר ר' יהודה אומר יכנס א"ר יהודה מעשה היה ונכנס רבי טרפון בלא מחבוין: **גמ'** תניא א"ר יהודה מעשה ברבי טרפון שהיה מהלך בדרך והחשכה לו וחרן לעיר לשחרית מצאוהו רועי בקר אמרו לו רבי הרי העיר לפניך הכנס נכנס וישב בבית המדרש ודרש כל היום כולו אמרו לו משם ראייה שמא בלבו היתה בית המדרש מובלע בתוך תחומו היה: **מתני'** מי ששיבב בדרך ולא ידע שהחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר' יוחנן בן נורי וחכמים אומרים אין לו אלא ארבע אמות ר"א אומר והוא באמצעון ר' יהודה אומר לאיזה רוח שירצה ילך ומודה ר' יהודה שאם בירר לו שאינו יכול להחזור בו הרי שנים מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה מביאין ואוכלין באמצע ובלבד שלא יהא בין זה לזה יותר ממה שהרגו אויבים באותה שעה התקינו שיהו חוזרין למקומן בכלי זיינן רב נחמן בר יצחק אמר ל"ק כאן שנצחו ישראל את אומות העולם כאן שנצחו אומות העולם את עצמן. אמר רב יהודה אמר רב נכרים שצרו על עיירות ישראל אין יוצאין עליהם בכלי זיינן ואין מחללין עליהן את השבת תניא נמי הכי נכרים שצרו וכו' במה דברים אמורים כשבאו על עסקי ממון אבל באו על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זיינן ומחללין עליהן את השבת ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי חבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיינן ומחללין עליהן את השבת אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא והתגומא נהרדעא. דרש רבי יוסתאי דמן בירי מאי דכתיב ויגידו לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שוסים את הגרנות תנא קעילה עיר הסמוכה לספר היתה והם לא באו אלא על עסקי חבן וקש דכתיב והמה שוסים את הגרנות וכתיב וישאל דוד בה' לאמר האלך והכיתי בפלשתים האלה ויאמר ה' אל דוד לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה מאי קמבעיא ליה אילימא אי שרי אי אסור רב בית דינו של שמואל הרמתי קיים אלא אי מצלח אי לא מצלח דיקא נמי דכתיב לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה ש"מ: **מתני'** מי ששיבב בדרך ועמד וראה הרי (זה) הוא ממוך לעיר [האויל] ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס דברי רבי מאיר ר' יהודה אומר יכנס א"ר יהודה מעשה היה ונכנס רבי טרפון בלא מחבוין: **גמ'** תניא א"ר יהודה מעשה ברבי טרפון שהיה מהלך בדרך והחשכה לו וחרן לעיר לשחרית מצאוהו רועי בקר אמרו לו רבי הרי העיר לפניך הכנס נכנס וישב בבית המדרש ודרש כל היום כולו אמרו לו משם ראייה שמא בלבו היתה בית המדרש מובלע בתוך תחומו היה: **מתני'** מי ששיבב בדרך ולא ידע שהחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר' יוחנן בן נורי וחכמים אומרים אין לו אלא ארבע אמות ר"א אומר והוא באמצעון ר' יהודה אומר לאיזה רוח שירצה ילך ומודה ר' יהודה שאם בירר לו שאינו יכול להחזור בו הרי שנים מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה מביאין ואוכלין באמצע ובלבד

ובלבד שלא יוציא זה מתוך שלו לתוך של חברו היו שלשה והאמצעי מובלע בניהן הוא מותר עמהן והן מותרין עמו ושנים החיצונים אסורין זה עם זה [א] אמר רבי שמעון למה הדבר דומה לשלש חצירות הפתוחות זו לזו [ב] ופתוחות לרשות הרבים עירבו שתים עם האמצעית היא מותרת עמהן והם מותרות עמה [ג] ושתים החיצונות אסורות זו עם זו:

גמ' בעי רבא מאי קסבר ר' יוחנן בן נורי מסבר קא סבר [ד] חפצי הפקר קונין שביתה ובדין הוא דליפלוג בכלים והא דקמיפלגי באדם להודיעך כוחן דרבנן דאע"ג דאיכא למימר הואיל וניעור קנה ישן נמי קנה קמ"ל דלא או דילמא קסבר ר' יוחנן בן נורי בעלמא חפצי הפקר אין קונין שביתה והכא היינו טעמא הואיל וניעור קנה ישן נמי קנה אמר רב יוסף ת"ש גשמים שירדו מעי"ט יש להן אלפים אמה לכל רוח בי"ט הרי הן כרגלי כל אדם אי אמרת בשלמא קסבר רבי יוחנן בן נורי חפצי הפקר קונין שביתה הא מני ר' יוחנן היא אלא אי אמרת חפצי הפקר אין קונין שביתה הא מני לא רבי יוחנן ולא רבנן יתיב אביי וקאמר לה להא שמעתא א"ל רב ספרא לאביי ודילמא [ה] בגשמים הסמוכין לעיר עסקינן ואנשי אותה העיר דעתם עילייהו אמר ליה לא ס"ד [א] דתנן [ו] בור של יחיד כרגלי יחיד ושל אותה העיר כרגלי אותה העיר [ב] ושל עולי בבל כרגלי הממלא ותניא [ז] בור של שבטים יש להן אלפים אמה לכל רוח קשיין אהדדי אלא לאו ש"מ הא רבי יוחנן בן נורי הא רבנן כי אתא לקמיה דרב יוסף א"ל הכי קאמר רב ספרא והכי אהדרי ליה אמר ליה ואמאי לא תימא ליה מגופה אי סלקא דעתך בגשמים הסמוכין לעיר עסקינן האי יש להן אלפים אמה לכל רוח הא כרגלי אנשי אותה העיר מיבעיא ליה: אמר מר ביום טוב הרי הן כרגלי כל אדם ואמאי ליקני שביתה באוקיינוס לימא דלא כרבי אליעזר דאי כר' אליעזר [ח] הא אמר כל העולם כולו ממי אוקיינוס הוא שותה אמר ר' יצחק הכא בעבים שנתקשרו מערב יום טוב עסקינן ודילמא הנך אזלי והנך אחריני נינהו דאית להו סימנא בגויהו ואיבעית אימא הוי ספק דדבריהם [ט] וספק דדבריהם להקל וליקני שביתה בעבים תיפשוט[א] מינה [י] דאין תחומין למעלה מי' דאי יש תחומין ליקני שביתה בעבים לעולם אימא לך יש תחומין ומיא בעיבא מיבלע בליעי כל

להודיעך כחן דרבנן. ואם תאמר וליפלגו בכלים להודיעך כחו דר' יוחנן בן נורי אע"ג דליכא למימר בהן הואיל וניעור קני שביתה וכח דהתירא עדיף וי"ל הא דקנו להו שביתה לאו קולא היא אלא חומרא היא דאדרבה לרבנן דלא קנו הוי קולא דהוי כרגלי המולאן ויכול להוליכן למקום עירובו והכי מוכח בשמעתא דאין דין אדם וכלים שוין למ"ד אין קונין שביתה ולקמן [ט] נמי קרי ליה חומרא דקאמר לריכא אי אשמעינן הלכה כרבי יוחנן בן נורי ה"א בין לקולא בין לחומרא פי' קולא גבי אדם וחומרא גבי כלים:

ביום טוב הרי הן כרגלי כל אדם. פי' כאותו שיזכה בהן ראשון ואם נתנן לאחר הרי הן כרגלי הראשון אבל אין לפרש דלעולם הרי הן כרגלי כל אדם שהן בידו דהא בור עולי בבל אמרינן בסמוך דהוי כרגלי הממלא אלמא כל היכא דלא קנו שביתה הרי הן כרגלי הזוכה ראשון ולקמן [דף מו.] דתניא גבי נהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הן כרגלי כל אדם ובתוספתא דמסכת ביצה [פ"ד] קתני בהדיא הרי הן כרגלי הממלא [ח] משמע [ס] דהכל אחד:

ליקנו שביתה באוקיינוס. ואפילו אם אין תחומין למעלה מי' (א) והעבים שותין מאותו שלמעלה שגבוהין מי' כיון שכל המים מחוברין יחד חשובין כאילו מונחין בארץ ולא דמו לספינה ששטה על המים [פ] וכיון דקנו שביתה באוקיינוס אע"פ שבאו למעלה מי' אין להם אלא ד' אמות דהרי הן חוץ לתחום ובעובדא דר"ג דפריך [לעיל מג.] ואי אין תחומין למעלה מי' כי לא היו בתוך התחום מאי הוי היינו משום שגם בין השמשות בשעת קניית שביתה היו למעלה מי' ולא קנו שביתה בשום מקום ולכך כשבאו בתוך י' היה להם שביתה והיה להם אלפים אמה לכל רוח:

לימא דלא כרבי אליעזר. וא"ת ולרבי יהושע נמי דאמר מן הכיפה הוא שותה ליקנו שביתה התם אי יש תחומין למעלה מי' ויש לומר אפילו יש תחומין לא שייך קנין שביתה ברקיע:

איבעית אימא הוי ספק דדבריהם. אף ע"ג דהוי דבר שיש לו מתירין ואמר רב אשי בריש ביצה (דף ד.) דדבר שיש לו מתירין (ב) אפי' באלף לא בטיל אפילו בספק דבריהם בעירוב הקילו:

כל

ובלבד. שלא יפשוט זה ידו לתוך שתים החיצונות שאין לו בהם כלום ויוציא לשם פתו או חפצו, דחפציו כרגליו דתנן (ביצה דף לז.) הבהמה והכלים כרגלי הבעלים[ב], דכל ד' אמות דכל חד שויהו רבנן לגביה כרשות היחיד [ג] ואסור להכניס ולהוציא מחולה להן לתוכן, ולא דמי להיה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר דתניא לעיל (דף מג:) דמותר לטלטל בכל העיר ע"י זריקה ובלבד שלא יעבור התחום ברגליו דאף ע"ג דאסור להלך מותר להוציא, דהתם כולה חדא רשותא היא, ואי נמי כלתה מדתו חוץ לעיר מותר לטלטל מחוץ לתחומו לתוך תחומו שתי אמות בזה ושתי אמות בזה דכולה רשות הרבים הוא, דאלפים דידיה לא שוינהו[ג] רשות היחיד לגביה דהא אסור לטלטולי בהו, אבל ד' אמות דיוצא חוץ לתחום [כ] ודנותן את עירובו [ל] ודקונה שביתה ברגליו [מ] שוינהו רבנן לגביה כרשות היחיד ואסור להו מדרבנן לטלטל מתוכן לחוץ להן: **והאמצעי מובלע ביניהם.** ב' אמותיו בתוך של זה וב' אמותיו בתוך של זה: **מותר עם כל אחד.** פונה לכאן ומשתמש עם זה ופונה לכאן ומשתמש עם זה: **לשלש חצירות.** זו אצל זו: **פתוחות לרשות הרבים.** דכל אחת רשות לעצמה ואין להן דריסת הרגל זו על זו, דאי הוו להו זו לפנים מזו אסרה פנימית אחיצונה דאפי' בפני עצמה אסורה כל אחת להשתמש[נ]: **גמ' חפצי הפקר.** כלים שאין להם בעלים, ושביתה להן במקום אחד, אע"ג שלא נתכוין להן אדם להקנותן שביתה: **קונין שביתה.** במקומן, ואין אדם יכול לטלטלן משם יותר מאלפים לכל רוח ואפילו עירב לצד אחר: **דליפלגו בכלים.** של הפקר, והאי אדם ישן שלא נתכוין לשביתה ככלים של הפקר דמי: **ביום טוב.** אם ירדו בי"ט: **הרי הן כרגלי כל אדם.** שלא היתה להן שביתה בין השמשות, ולכל צד שעירב האדם יכול ליטלן: **הא מני.** דקתני מערב י"ט יש להן אלפים ואינן כרגלי כל אדם, אלמא חפצי הפקר קונין שביתה: **לא ס"ד.** לאוקמי טעמא משום דעת אנשי העיר, אלא טעמא משום דחפצי הפקר קונין שביתה: **דתנן.** נמי בדוכתא אחריתי מתני' דקשיין אהדדי, ועל כרחך חדא מינייהו תוקמא כרבי יוחנן בן נורי ותיפשוט דחפצי הפקר קונין שביתה: **כרגלי אותו יחיד.** בעל הבור, ואם לקח מהם אדם אחר אין יכול להוליכן אלא למקום שזה יכול להוליכן, ואם עירב הוא למזרח אין יכול זה[ד] להוליכן חוץ לעיר בצד מערב אפילו פסיעה אחת: **כרגלי אותה העיר.** אלפים לכל רוח, ואם עירב זה למערב או למזרח אין יכול זה[ד] להוליכן חוץ לאלפים: **ושל עולי בבל.** שבדרך שעולים מבבל לא"י, והוא של הפקר: **כרגלי הממלא.** דכל מילי דהפקירא מאן דמגבה ליה קני, ואפילו נתן לאחרים לאחר שמילאן לצורכו הרי הן כרגליו, אלמא מידי דהפקירא אין קונין שביתה: **ותניא אידך בור של שבטים.** דהיינו של עולי בבל יש להם אלפים לכל רוח, אלמא קנו שביתה דאינן[ה] כרגלי כל אדם: **כי אתא.** אביי לקמיה דרב יוסף: **יש להן.** משמע דאינהו גופייהו קנו להו שביתה ולאו משום דעת אנשי העיר, דאי משום דעת אנשי העיר האי לישנא בעי למימר הרי הן כרגלי אותה העיר דהיינו נמי אלפים לכל רוח: **ליקנו שביתה באוקיינוס.** ששבתו שם אמש, והיום שאבום העבים, והרי יצאו חוץ לתחום ואין להם אלא ארבע אמות: **דילמא הנך.** שראה אמש קשורות אזדו לעלמא: **והני אחריני נינהו.** ונתקשרו היום, וקנו אמש שביתה באוקיינוס, וליתסרו: **וליפשוט.** מדקתני במים שקנו שביתה אמש בעבים וירדו היום דמותר להוליכן כרגלי כל אדם, אלמא אין איסור תחומין למעלה מעשרה: **מיבלע בליעי.** וכמאן דליתנהו דמו, ולא קנו להו שביתה אמש:

כ"ש

לקנו שביתה. כלי שאין להם בעלים...

ליפשוט בכתב

כל היכא

שלא נתכוין

שותה. וא"ת ואפילו תהא מתניתין כרבנן דאמרי מן המים העליונים הם שותים היכי אתיא שפיר למ"ד יש תחומין למעלה מעשרה דהכא לכו"ע פרכינן לה, וי"ל דשאני התם דכיון שלא היו מגולה למטה מעשרה ותמיד היו תלויים למעלה במאמר ובאויר דכו"ע לא קנו התם שביתה. [הריטב"א] **בעבים שנתקשרו מערב יום טוב עסקינן.** ולא קנו שביתה באוקיינוס שכבר עלו לעבים שהם למעלה מעשרה קודם בין השמשות, והיינו דפרכינן בסמוך דמ"מ ליקנו שביתה בעבים למ"ד יש תחומין למעלה מעשרה, ופרקינן מים בעבים מבלע בליעי. פי' ולא חזו למקני שביתה. [הריטב"א] **וספק דדבריהם להקל.** לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא אלא היכא שהספק נפל מצד עצמו דלא ידעינן היכי הוה עובדא אבל הכא שהספק נולד מחסרון ידיעתנו כי הכא דלא ידעינן כמאן הלכתא לא אזלינן ביה לקולא זהו נכון ומוכרח.

[שו"ת רדב"ז חלק ד סימן רצז]

עין משפט נר מצוה

לב א מיי' פ"ה מהל' י"ט הלכה יד סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' תלז סעיף יד:

לג ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף טו:

רבינו חננאל

בעי רבה טעמא דר' יוחנן בן נורי משום דקסבר חפצי הפקר קונין שביתה ובדין הוא דנפלגו בעלמא בחפצי הפקר האי דמיפלגי הכא באדם או בעלמא סבר דחפצי הפקר אין קונין שביתה והכא היינו טעמא הואיל וניעור קנה ישן נמי קנה שביתה. ת"ש גשמים שירדו בעיו"ט יש להם אלפים אמה לכל רוח בי"ט הרי הן כרגלי כל אדם. אי אמרת דסבר ר' יוחנן בן נורי דחפצי הפקר קונין שביתה הנה גשמים שירדו (בערב שבת) [מערב יו"ט] שקנו שביתה כר' יוחנן בן נורי אלא אי אמרת ר' יוחנן בן נורי נמי סבר חפצי הפקר אין קונין שביתה הא מתניתין מאן קתני לה ודחי רב ספרא ואמר ודלמא בגשמים שירדו סמוך לעיר ואנשי העיר כו' דחזא רב יוסף ואמר אי הכי כרגלי אנשי אותה העיר הוה ליה למימר. ואסיקנא מהא דתנן בור של עולי בבל כרגלי הממלא. ותניא אידך בור של שבטים אלפים אמה לכל רוח קשיא אהדדי. ופריקנא ברייתא לר' יוחנן בן נורי דסבר חפצי הפקר קונין שביתה לפיכך יש להן אלפים אמה לכל רוח. מתניתין דקתני כרגלי הממלא לרבנן. ביו"ט כרגלי כל אדם אקשינן ואמאי לרבנן ליקנו שביתה באוקיינוס דהא א"ר אליעזר כל העולם כולו ממי אוקיינוס הוא שותה. ופריק רב יצחק בעבים שנתקשרו מעיו"ט. כלומר כבר נעקרו המים מאוקיינוס ונבלעו בעבים וכו'. ואסיקנא כל מידי דנייד לא קני שביתה ומיא דאוקיינוס מינד נייד. לפיכך לא קני להו שביתה דתניא נהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הן כרגלי כל אדם:

רב נסים גאון

דאי ר' אליעזר האמר כל העולם כולו מאוקינוס הוא שותה. איתא לדר' אליעזר בהדא ברייתא הכתובה בפ"א דמס' תעניות (דף ט) תניא ר"א אומר כל העולם כולו מאוקינוס הוא שותה שנא' (בראשית ב) ואד יעלה מן הארץ:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן [מו:] עג. לא., ב) [עי' תוס' לקמן מח. ד"ה ופתוחות], ג) עי' רש"י על זה לקמן מח. ד"ה שתים החיצונות, ד) [לעיל לח: לקמן מו: לז: ביצה לח: ע"ש ברש"י], ה) ביצה לט., ו) עי' תוספתא ביצה פ"ד ה"ח, ז) תענית ט:, ח) [שבת לד. וש"נ], ט) [לעיל מג.], י) עי' לעיל לב: כ) לעיל מא:, ל) לעיל לב:, מ) לקמן נב. (עי"ש ברש"י ד"ה שבת), נ) לקמן עה., ס) ברכות ס. וש"נ, ע) דף מו., פ) עי' לעיל מג ע"א.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ליקנו וכו' והעבים שותין: (ב) ד"ה איבעית וכו' דאפי' באלף:

גליון הש"ס

גמ' בגשמים הסמוכים לעיר. עי' לקמן דף מז ע"ב תוס' ד"ה והכלים: תוס' ד"ה בי"ט וכו' דהכל אחד. עי' לקמן דף נו ע"ב תוס' ד"ה הכל במדית:

הגהות וציונים

א] ס"א וליפשוט (חכמת מנוח) כ"ה בכת"י ובדפו"ר וכ"ה ברש"י: ב] עי' רש"ל ורש"א (גליון), וע"ע יד דוד ובגווי יוסף (וער' דק"ס דבכת"י ובכמה דפו"ר ליתא ברש"י מתיבות "פתו או חפצו וכו'" עד כאן): ג] צ"ל לא שוינהו רבנן וה"ה (דפו"ר): ד] תיבת "זה" מיותר וליתא בכת"י, וכן הביאו הראשונים דעת רש"י דאפי' הוא עצמו שעירב אין יכול להוליכן חוץ לתחום העיר אפי' בתוך תחומו, ועי' רשב"א וריטב"א [ובמ"מ יו"ט פ"ה הי"ד] החולקים על דעת רש"י (וע"ע בביאור שיטת רש"י בתוס' ביצה פ"ה מ"ו ובתוס' רעק"א שם ופני יהושע ביצה לט ע"א): ה] בכת"י ואינן: ו] [לפנינו הגירסא כל אדם] (גליון): ז] מגיה נוסח דפו"ר דליתא שם "ואמר רב אשי וכו' דדבר שיש לו מתירין":

משנת ראשונים

בור של יחיד כרגלי יחיד. דוקא נקט בור מפני שמימיו מכונסין אבל מים נובעים דניידי אינן קונין שביתה כלל והרי הם כרגלי הממלא, וכדתניא לקמן גבי נהרות ומעינות הכזין איתא במסכת יו"ט (ביצה לט.). [הריטב"א]

לימא דלא כרבי אליעזר. אלא אמרינן אד הוא שעולה מן הארץ ומתקשר ונעשה ענן וממטיר ואינו דבר שיש בו ממשות שיהא לו שביתה. [תוספות רי"ד]

דאי כרבי אליעזר הא אמר כל העולם כולו ממי אוקיינוס הוא

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא זֶה מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ - במקרה שהאוכל שלו, אסור להוציאו מתחומו, כיון שכל חפצי האדם תחומם הוא כתחום בעליהם, כמבואר בביצה (לז, א), וגם אם האוכל הוא הפקר אסור להוציאו מארבע אמותיו, כיון שארבע אמות שנתנו לו חכמים נחשבים לרשות היחיד מדרבנן, ואסור להוציאו לרשות אחרת (מהרש"א בדעת רש"י, וראה מהרש"ל). ודין זה יש מפרשים, שאינו רק במי שבא בדרך שנתנו לו חכמים ארבע אמות, אלא כל אדם שנמצא ברשות הרבים ויכול לטלטל פחות מארבע אמות, מכל מקום אסור לו להוציא את החפץ מארבע אמותיו, אפילו כשמטלטלו פחות מארבע אמות (רמב"ם שבת יב, טו-טז; שו"ע או"ח שמט, ד, וראה שעה"צ שם, טו).

גְּמָרָא. מִסְבָּר קָא סָבַר חֻפְּצֵי הֶפְקֵר קוֹנִין שְׁבִיתָה, אפילו שאדם לא מתכוון להקנות להם שביתה (רש"י), ומחלוקתם היא האם האדם קונה את השביתה, וכשהוא לא מתכוון אינו קונה שביתה, או שהשבת עצמה נותנת לו שביתה, ולכן מועיל אפילו שלא התכוון לקנות (שאילתות מח). וממה שהגמ' בתחילה משווה בין שביתה באדם ישן לשביתה בחפצי הפקר, מוכח ששביתה שייכת גם בחפצי הפקר, וכל הסיבה שאינם קונים שביתה היא רק בגלל שלא התכוונו להקנות להם שביתה, אבל אם מעיקר הדין לא שייך שביתה בחפצי הפקר, הגמ' לא היתה משווה בין שביתה בחפצי הפקר לשביתה בישן (חי' רבי אריה לייב מאלין א, פח).

וּבְדִין הוּא דְּלִפְלוֹג בְּכֵלִים וְכוּ', ונמצא שרבי יוחנן בן נורי מחמיר שכלים של הפקר קונים שביתה ואסור להוציאם יותר מתחומם, ומיקל באדם שישן בערב שבת שיכול ללכת אלפיים אמה לכל רוח, ורבנן מחמירים באדם שישן בערב שבת שאינו קונה שביתה ואסור לצאת מארבע אמותיו, ומאידך מקילים בחפצי הפקר שתחומם הוא כתחום מי שמוצא אותם (ע"פ רבינו יהונתן יב, ב מדפי הרי"ף ד"ה ולא ידע).

הוֹאִיל וְנַעֲוֹר קָנָה יָשֵׁן נַמִּי קָנָה, ואנן סהדי שאם היה ניעור היה רוצה שיקנה לו שביתה (בית מאיר או"ח תא, א), ויש שפירש, שאדם ישן שהוא בר קנין, יש לו תחום אפילו שהוא לא התכוון לקנות אותו, אבל חפצי הפקר שאינם בני קנין, לא קונים שביתה (דברי יחזקאל ח, ג, וראה עוד חי' רבי אריה לייב מאלין א, פח).

בְּיוֹם טוֹב הֲרֵי הֵן כִּרְגְלֵי כָּל אָדָם, ואין להם שביתה כלל, וכל אדם יכול לקחת אותם לתחומו (מרומי שדה, בדעת רש"י כאן ובביצה לט, א ד"ה הרי; רשב"א ד"ה ושל עולי בבל, בשם הראב"ד). ויש מפרשים, שתחום המים הוא כתחום האדם שזכה בהם ראשון, וגם אם נתנם לאחר, עדיין תחומם כתחום הראשון (תוס'; רשב"א), כיון שהוא זכה בהם ראשון, ובאותה השעה הם זכו בתחומו (קרן אורה).

והטעם שלאחר שירדו הגשמים ביום טוב אינם קונים שביתה במקומם, כשם שהדין במי שבא בספינה בשבת עצמה שקונה שביתה כמבואר לעיל (מג, א), כיון שרק אדם שיש לו דעת, אם לא היה בערב שבת במקום שראוי לקנות בו שביתה יכול לקנות שביתה בשבת, אבל חפצים שאין להם דעת, אם לא קנו שביתה בערב שבת אינם קונים שביתה בשבת (ריטב"א, וראה עוד לעיל ע"א ד"ה וחכמים).

והטעם שגשמים שירדו ביום טוב הרי הם כרגלי כל אדם, ואינם כאדם שישן בבין השמשות שאסור לו לזוז ממקומו, כיון שאדם שלא קנה שביתה בעצמו, אינו יכול להיגרר אחר אנשים אחרים, אבל מים שלא קנו שביתה, נגררים אחרי מי שזוכה בהם (ר"ן, וכע"ז ברשב"א).

וְדִילְמָא בִּגְשָׁמִים הַסְּמוּכִין לָעִיר עַסְקִינַן וְכוּ', ודוקא בגשמים הסמוכים לעיר, אבל בור של הפקר שיחיד משתמש עמו אינו כרגליו, אלא כרגלי מי שממלא ממנו (שעה"צ תב, ד, וראה בפמ"ג משב"ז שם, א).

וְאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר דַּעְתָּם עֲלֵיהוּ, והטעם שגשמים שירדו ביום טוב עצמו אינם קונים שביתה כרגלי אנשי אותה העיר, אלא קונים שביתה כרגלי כל אדם [לדעת התוס' והרשב"א המובאים לעיל (ד"ה ביום טוב)], כיון שדעתם של אנשי העיר היא רק על גשמים שירדו מערב שבת, ולא על גשמים שיורדים בשבת עצמה (שפת אמת, וראה שם שזה דוחק). ויש שפירש, שרק בגשמים שירדו בערב שבת, די בכך שדעתם של בני העיר להשתמש בהם, אפילו שהם לא זכו בהם ממש, אבל גשמים שירדו בשבת עצמה שמעיקר הדין תחומם הוא כתחום האדם שזוכה בהם, לא די בכך שדעת אנשי העיר עליהם כדי להפקיע אותם מעיקר דינם, לפי שאינו קנין גמור (בית אברהם [טשכנוב], וראה בגאון יעקב שהניח קושיה זו בצריך עיון).

וְשֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר כְּרַגְלֵי אוֹתָהּ הָעִיר, אלפיים אמה לכל רוח, ואפילו אם אחד מבני העיר עירב למזרח או למערב אינו יכול להוציאם מתחום העיר (רש"י), ואפילו למאן דאמר 'יש ברירה' לא אומרים שהוברר הדבר למפרע שזהו תחום המים, כיון שהבור אינו שייך לכל אחד ואחד מאנשי העיר, אלא שייך הוא לכלל אנשי העיר, ונגרר הוא אחר כלל העיר (רבינו דוד הכהן ביצה לט, א, הו"ד בקובץ שיטות קמאי שם ד"ה בור של יחיד, וכע"ז בקרן אורה). ויש מפרשים, ש'כרגלי אותה העיר', היינו כרגלי מי שממלא מאותה העיר, כיון שיש ברירה והובר הדבר למפרע שמים אלו נועדו בשבילו והתחום שלהם הוא כרגליו, ואם בני העיר לא עירבו, ואחד שאינו מבני העיר מילא מים, מוליכם אלפיים אמה לכל רוח (רשב"א; ריטב"א).

וְשֶׁל עוֹלֵי בָּבֶל כְּרַגְלֵי הַמְמַלֵּא מהבור, ואפילו אם נתן את המים לאחרים, הרי הם כרגליו (רש"י), שכיון שבערב שבת הם לא קנו שביתה [שהרי ברייתא זו סוברת שחפצי הפקר אינם קונים שביתה], אומרים 'יש ברירה', והובר הדבר למפרע שהמים הללו עומדים לו והרי הם כרגליו (רשב"א; וכע"ז ברש"י ביצה לט, א ד"ה כרגלי). ויש שפירש, שגם במקום שלא שייך ברירה וכגון גשמים שירדו ביום טוב [שאי אפשר לומר בהם ברירה, שהרי בערב יום טוב לא היה שייך לקנות בהם שביתה], מכל מקום תחום המים כמי שמילא אותם מהבור, כיון שהוא זכה בהם ראשון, ובאותה השעה הם זכו בתחומו (קרן אורה, ע"פ תוס').

ויש שסוברי, שאם הממלא נתן את המים לאחר, תחום המים הוא כרגלי השני, כיון שמעיקר הדין אין להם שביתה כלל, שהרי לא שייך כאן ברירה, שברירה שייכת רק בחלוקת שותפין, שמתברר למפרע שהחלק שהגיע אליו לאחר החלוקה, היה שייך לו כבר מתחילה, ולא בזכיה מן ההפקר שהיא זכיה מחודשת, אלא שכיון שבערב שבת הם היו במקום שראוי לקנות בו שביתה, תיקנו חז"ל שאם זוכה בהם אדם בשבת, הרי הם בכלל נכסיו שקנו שביתה בערב שבת, וכשזכה בהם אחר, הרי הם בכלל נכסיו ושביתתם כרגליו (רשב"א בשם הראב"ד).

המשך במילואים עמ' 116

כָּל שֶׁכֵּן דְּהָווּ לְהוּ נוֹלָד דַּאֲסִירִי, ואף שרבי שמעון שמיקל בדין מוקצה וסובר שדבר שראוי לאכילה שלא דחאו בידים אינו מוקצה, סובר שאין גם איסור נולד, כמבואר בביצה (ב, א), מכל מקום דבר שלא היה בעולם כלל נחשב נולד גמור, וגם לרבי שמעון הוא מוקצה (תוס'). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח תצח, טו; משנ"ב שי, לב).

אֶלָּא מַיָּא בְּעָבִים מֵנָד נַיְדִי, ואינם נחשבים כבלועים בעננים ולכן אין בהם משום נולד [כמו שסברה הגמ' בתחילה], ולכן מי גשמים שירדו בשבת אינם מוקצה ומותר להשתמש בהם (שבלי הלקט פה, בשם רב צמח גאון). ■ וכן נפסק להלכה (משנ"ב שלח, ל).

וכשם שמים שאינם עומדים במקום אחד אינם קונים שביתה, הוא הדין אדם מהלך שאינו עומד במקום אחד, אינו קונה שביתה (רמב"ן לעיל מג, א ד"ה ועוד נ"ל, ורשב"א מה, ב ד"ה ושל עולי, בשם הראב"ד; שיטמ"ק ביצה לט, א ד"ה ונמצא, בשם תוס'). ויש סוברים שרק מים שניידים אינם קונים שביתה, אבל אדם מהלך קונה שביתה (רמב"ן שם, רשב"א עבודת הקודש בית נתיבות ה כא, קעג), משום שהליכת המים היא מחמת פעולה של כח אחד ולכן הם נחשבים כניידים, אבל הליכת אדם אינה מכח אחד, אלא כל פסיעה ופסיעה שפוסע היא בכח נפרד, וגם כשהוא הולך אינו נחשב כנייד וקונה שביתה (קהלות יעקב שבת ו, ז, וראה דברי יחזקאל ז ב, ה).

וּמַעְיָנוֹת הַנּוֹבְעִין - מעיין נובע שנשאר במקומו ואינו זורם הלאה כנחל (רש"י ביצה לט, א ד"ה ומעינות; וכע"ז ברבנו חננאל שם). ויש שפירש, שמעיינות הנובעים הם זורמים ויוצאים ממקומם, אבל מעיינות שאינם זורמים הלאה כנחל אפילו שהם נובעים מהאדמה, נחשבים כמים עומדים וקונים שביתה במקומם, והטעם שהברייתא כתבה גם נהרות המושכין וגם מעיינות הנובעים שגם הם זורמים ויוצאים ממקומם, כיון שנהרות המושכין זחילתן מרובה, ומעיינות הנובעים זחילתן מועטת והולכים לאט, ואף על פי כן אינם קונים שביתה (רשב"א ביצה שם, בשם הראב"ד). ■ להלכה, מעיין נובע אינו קונה שביתה אפילו שאינו זורם כנחל [כרש"י] (משנ"ב שצז, לב, ושעה"צ שם, כב).

חֲרִי הֵן כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם, ואינן כרגלי הממלא, כיון שכל דבר שהוא נייד אין לו שביתה כלל, ורק בור של הפקר הוא כרגלי הממלא, כיון שהוברר הדבר למפרע שמים אלו עמדו לאדם זה מערב יום טוב (רש"י ביצה לט, א ד"ה כרגלי, וד"ה הרי הן). ויש מפרשים, שכרגלי כל אדם היינו כרגלי הממלא הראשון (תוס'), כיון שהוא זכה בהם ראשון, ובאותה השעה הם זכו בתחומו (קרן אורה מה, ב ד"ה תוס' בד"ה ביו"ט).

הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּיקֵל בְּעֵרוּב, אפילו למאן דאמר שתחומין מהתורה הם (תוס'; תוס' רא"ש). ויש סוברים, שהטעם שהלכה כדברי המיקל בעירוב הוא רק משום שעירוב מדרבנן הוא (רמב"ן בתורת האדם ענין האבלות; ריב"ש תה).

וכלל זה נאמר רק במחלוקת תנאים, אבל במחלוקת אמוראים לא נאמר שהלכה כדברי המיקל, כיון שרבי יהושע בן לוי שמע את דברי התנאים והכריע הלכה כדברי המיקל, אבל במחלוקת אמוראים שרבי יהושע בן לוי לא שמע את דבריהם, יתכן שהיה פוסק כדברי המחמיר (רשב"א להלן מז, ב ד"ה מאי; רא"ש עירובין ב, ד). ויש סוברים שגם במחלוקת אמוראים נאמר הכלל שהלכה כדברי המיקל בעירוב (תוס' להלן סב, ב ד"ה ר' יוחנן; רבנו חננאל לעיל כה, ב), כיון שהוא כלל מכללי הפסיקה של התלמוד (חזו"א או"ח קיב, י). ויש סוברים שגם במחלוקת הפוסקים נאמר הכלל שהלכה כדברי המיקל בעירוב (אבקת רוכל מז; שיורי ברכה שנח, ג, בדעת הב"י, אולם ראה חזו"א שם).

הָוֵה אָמֵינָא בֵּין לְקַלָּא וּבֵין לְחֻמְרָא קָא מַשְׁמַע לָן וְכוּ', ורק אדם ישן קונה שביתה כיון שקולא היא לו, שעל ידה יכול ללכת ממקומו אלפיים אמה, אבל חפצי הפקר אינם קונים שביתה, לפי שקניית השביתה חומרא היא להם, שלולא השביתה הם כרגלי הממלא ואין להם תחום כלל, ואם הם קונים שביתה יש להם אלפיים אמה ממקומם, ואף שאסור להקל בשתי קולות הסותרות זו את זו כמבואר לעיל (ו, ב), מכל מקום אין כאן סתירה בין שתי הקולות, שאף שרבי יהושע בן לוי סובר שישן קונה שביתה כרבי יוחנן בן נורי, אבל הוא חולק על טעמו, שלרבי יוחנן בן נורי אין צריך דעת כלל לקנות שביתה, ולכן אין חילוק בין חפצי הפקר לישן, אבל לרבי יהושע בן לוי ישן קונה שביתה משום ש'הואיל וניעור קנה [שביתה] ישן נמי קנה', כמבואר בגמ' לעיל (מה, ב), וסברא זו שייכת רק בישן ולא בחפצי הפקר (תוס' רבינו פרץ, וכע"ז רש"י ותוס').

ויש מפרשים, שגם לרבי יהושע בן לוי ישן קונה שביתה משום שאין צריך דעת לקנות שביתה, והטעם שאפשר להקל שישן קונה שביתה כרבי יוחנן בן נורי, וחפצי הפקר אינם קונים שביתה כרבנן, ואפילו שהם שתי קולות הסותרות זו את זו, כיון שרק כשבאים שני אנשים לשאול בבת אחת אסור להקל לשניהם בשתי קולות שסותרות, אבל כשכל אחד בא לשאול בפני עצמו, אפשר להקל באדם כרבי יוחנן בן נורי, ובכלים כרבנן (רמב"ן; וכע"ז באור שמח עירובין ז, ו, בדעת הרמב"ם).

■ להלכה, מי שישן בדרך ונכנסה שבת, קנה שביתה במקומו ויש לו אלפיים אמה לכל רוח, משום שהואיל וניעור קנה ישן גם קונה, אבל חפצי הפקר אינם קונים שביתה, והרי הם כרגלי מי שזוכה בהם (שו"ע או"ח תא, א).

אֲבָל יָחִיד בְּמָקוֹם רַבִּים אֵימָא לֹא, ולמסקנא הולכים אחר המיקל בעירובין, גם כשיחיד חולק על רבים (רמב"ן; רשב"א). ויש סוברים, שגם בעירובין אין הלכה כיחיד במקום רבים, ורק כאן באו להשמיע שהלכה כרבי יוחנן בן נורי שהוא יחיד, אפילו שרבים חולקים עליו (רמב"ן בדעת הרי"ף, ומגיד משנה עירובין ו, יז בדעת הרמב"ם), וכן משמע ממה שלא אמרו כאן בפירוש בגמ' 'הלכה כדברי המיקל בעירוב אפילו במקום רבים', אלא אמרו 'הלכה כרבי יוחנן בן נורי' (ביאור הגר"א או"ח שצח, ה בדעתם, וראה עוד ברשב"א וריטב"א מה שתירצו על שאלה זו).

מִכְּדֵי עֵירוּבִין דְּרַבָּנַן מָה לִי יָחִיד בְּמָקוֹם יָחִיד וּמָה לִי יָחִיד בְּמָקוֹם רַבִּים, ואף שבע"ד (ז, א) מבואר שגם בדרבנן הולכים אחר מי שגדול בחכמה ובמנין [-מנין השנים (ראב"ד ומאירי שם)], אפילו שהוא מחמיר, ואם כן מסתבר שגם בדרבנן הולכים אחר הרבים ולא אחר היחיד, מכל מקום כשאמרו 'הלכה כדברי המיקל בעירוב', לא דיברו במקום שהיחיד חולק על היחיד, שהרי במקרה זה בכל דרבנן הלכה כדברי המיקל ולא רק בעירובין, אלא שבעירובין הולכים אחר היחיד המיקל גם אם קטן שחולק על גדול, ואם כן הוא הדין שהולכים אחר היחיד גם במקום שרבים חולקים עליו (חזו"א או"ח קיב, י, וראה רש"ש).

■ המשך בעמ' הבא

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [נקמן מט.] שנת קמב: פילה נט. תוספתא ביצה פ"ד ה"ח], ג) [נכתות ט. ושי"ע ס"ש], ג) נלה ז:, ד) שם ו. ט:, ה) [נכתות ט. ושי"ן], ו) מ"ק כ., ז) [מו"ק יט. יט: כ. כב. כו: סנהדרין מט. סוכן כ:], ח) מו"ק כא. א) שם כה: ועי"ש תוד"ה לקיהת] ובתוס' שם כב. ד"ה כל], ב) ביצה ב., ג) [לקמן מה: ד"ה ניתן], ד) עי' לעיל ז:, ה) תוס' ד"ה והא"ש [ועי' תוס' מלה ו: ד"ה בשמעת] ועי' מהרש"ל.

הגהות הב"ח

(ב) גמי דסוו לסו נולד ואסירי: (ג) שם ומסקן רבי אלעזר כל"ל וכן כלל השמוד:

הגהות וציונים

ב) בתוי"ד ד"ה"ר נוסף אימא לא קמ"ל: ג) בדפו"ר הגוסה דימא ד"ה"ר ד"ה"א ד"ה"ת מינה: ג) [צ"ל דר"ש] (גליון): ד) [צ"ל ברי"ם (גליון):

משנת ראשונים

אלא מיא בעבים מינד נידי. ולפיכך אפי' דיחוד לא קנו שביחוד, ה"נ מוכח בפרק בתרא דביצה דקא מקשה מיהא דמעיונות הנובעין לבור של יחיד. **[רשב"א]**

הוה אמינא בין לקולא ובין לחומרא. בין בני אדם ישן דהוי כפיקר אע"ג שהוא קונה אלפים אמה לרי יוחנן בן נורי דאולו לרבנן אין לא אלא ד' אמות. בין לחומרא כגון גבי כלים של הפקר דלר' יוחנן קונין שביחוד במקומן ואילו לרבנן הרי הם כרגלי המהלא. **[הריטב"א]**

ולימא הלכה כדברי המיקל בעירוב. פוהא שמעינן דהא דר' יהושע בן לוי לאו בעירוב ממש קאמר אלא אפי' תחומין במשמע, דהא דר' יוחנן תחומין ניתנו ולא בעירוב, וכ"ש בחצרות, דכל דבר הניתר ע"י עירוב במשמע ואע"פ שאין המחלוקת בעירוב ממש. **[הרשב"א]**

ובדרבנן לא שני לן בין יחיד במקום יחיד ליחיד במקום רבים יחיד ורבים כרבים, במקום שכמהן היחיד נראית ביותר. **[מאירי, ביצה יאז]**

לסמוך עליו בשעת הדחק. כגון שהיה הפקר בתוך העיר ולא עירבו אפי' בדרבנן, ומ"מ במקום שפסקו בו מהחלב כדברי המיקל כגון בעירוב ובאבל, אף ביחיד במקום רבים כן. **[מאירי]**

אין אומרים יחיד ורבים הלכה כרבים, במקום שכמהן היחיד נראית ביותר.

לסמוך עליו בשעת הדחק. כגון שהיה הפח דחוק ולתלמידים.

[תוספות הרא"ש]

שמועה קרובה נהגת שבעה ושלשים. שכל ענייני אבלות נהגים בו כיום קבורה ואפי' לענין הבראה וכן פירשו בתוספות, ומיהו **[אם]** באה בירי"ש שני אינו נהג בו אבלות ואפי' לדברי הגאונים ז"ל, דהוי כיום קבורה שאינו יום מיתה. **[הריטב"א, מועד קטן כ:]**

כל שכן דהוו ליה נולד ואסירי. ופ"ג למסקנת במקומן: הרי הן בספסים (ד' נג:) דמנלע בניעי ואפ"ג לא מסמרי משום נולד מי לא גזרינן שמא יסמוט[ב] דמיד בעצים בניעי טפי ומיום ניכרין כמו מקצין בפירי ואפילו לא היו ניכרין מקצין בפירי כלל לא מציעי נולד דניכרין ממיקרא ומי היו אוכל מוכלת לשיפוא[ג] ופ"ה ולימא הא דרי יהושע בן לוי מוקמא ודוא ליה נולד כלתמוד בריש פילה (דף ב:) וי"ל דנעולד כל"ג דדבר תדיר שלא נמצא כן עיקר מזה רבי שמעון וכן בספר ביתה בפרק במה דברים (דף קט.) דכבל אחד בפרק קמא דביצה (דף ח.):

נהרות המושבין. פ"ה בפי יחיד ובגמ' מסקנא דלמי הוה לא כרבי דוזקא מפי מירמיה נהרות בפי מים מכוכבים נמי אמרי' בעל כרגלי הממלא ושילחו כרגלי כל אחד והוא. **ואמרינן** וכל מדרבנן לא שאני לן בין יחיד במקום יחיד ובין יחיד במקום רבים והתנן בחחלת נדה ר' אלעזר אומר כל אשה שעברה עליה ג' עונות פרי הזוחת שלה שהיחזה ותחזה לאחת כל ש"ר יום המסוכנת ובכשיר עברה עליה ג' פעמים ש"ר יום אלא האחת האי"ג דאיכה זקינה שיש לומר נמי נמסלקו דמים וחזל להיות לה אחרת בכשים ואח"כ האחת דיה שעתה ואין מסתפין אותה מפני לעם ותניא מעשה ועשה רבי כר' אלעזר שבר ויחיד פליג עליה לאחר שנוכר עליה ולא אומר ואלתלה לא כמר ולא כמר אמר כדי ר' אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק. **נאי שעת הדחק** פירשוה רבנן אשה שהסיפיקה ג' עונות ואמרינן עונה בינונית שלשים יום ב) אפי' שהעבידה שהרות ואח"כ ראתה דם. איכא דאמרי שנת בצורת ויחזה ועשתה שהרות בדחק הדבר לרבי והסכימו ולהחזיקה בשותפה לאחר מעת לעת ופסק כר' אלעזר דיה שעתה. ונה מדרבנן הוא דאמר רבא מאי דרבנן דאורייתא. שי"מ שאחר לאחר מעת לעת אמר שמואל דאמרי חכמים **תקנו לבנות ישראל** להיות בדוקות עצמן שהרות ערבית בשחרית כדי שיהיו שהרות ששעה בלילה בערבית להכשיר שהרות ששעה ביום וזו האחרת ולא בדקה המסוכנת עונה יתירה ושותאמות מעת לעת (הגי') [נהר] מדרבנן ושני בין יחיד לרבים וחוב אחד רבנן אחרוני למיקל לאחוותי דשני [כדתנן] [בדרבנן] בין יחיד ליחיד בין יחיד לרבים והא דתניא קרובה בין רחוקה נהגת ז' ה"ל. ואמרינן ס"ש שאחה מוצא יחיד מיקל ורבים מחמירין הלכה כרבים מחמירין דאי אפשר בדרבנן. הרי שני בין יחיד ליחיד ורבים דאמרי' בחזקות כל שלשים יום נהגת ז' ימי אבלות ולעיתרן כיוצא בו ל' יום. ושמוניה רחוקה שהיא לאחר ל' יום אינה נהגת אלא עם אחד דברי ר"ש וחכ"א בין קרובה בין רחוקה נהגת ז' ימים ואין מזה שאני"ש ר"ש יחיד וחכ"א רבים הלכה כחכ"א שהיא מוקמא בתרא ומוסכמת ומוסכם הלכה ס מתא עשין רמנ: ל"ו ד מיי פ"ו מהל' אבל הלכה ס מתא עשין ג טוש"ע יו"ד סי' שפ סעיף ג:

כל שכן דהוו ליה נולד ואסירי. ופ"ג למסקנת במקומן: הרי הן בספסים (ד' נג:) דמנלע בניעי ואפ"ג לא מסמרי משום נולד מי לא גזרינן שמא יסמוט[ב] דמיד בעצים בניעי טפי ומיום ניכרין כמו מקצין בפירי ואפילו לא היו ניכרין מקצין בפירי כלל לא מציעי נולד דניכרין ממיקרא ומי היו אוכל מוכלת לשיפוא[ג] ופ"ה ולימא הא דרי יהושע בן לוי מוקמא ודוא ליה נולד כלתמוד בריש פילה (דף ב:) וי"ל דנעולד כל"ג דדבר תדיר שלא נמצא כן עיקר מזה רבי שמעון וכן בספר ביתה בפרק במה דברים (דף קט.) דכבל אחד בפרק קמא דביצה (דף ח.):

נהרות המושבין. פ"ה בפי יחיד ובגמ' מסקנא דלמי הוה לא כרבי דוזקא מפי מירמיה נהרות בפי מים מכוכבים נמי אמרי' בעל כרגלי הממלא ושילחו כרגלי כל אחד והוא. **ואמרינן** וכל מדרבנן לא שאני לן בין יחיד במקום יחיד ובין יחיד במקום רבים והתנן בחחלת נדה ר' אלעזר אומר כל אשה שעברה עליה ג' עונות פרי הזוחת שלה שהיחזה ותחזה לאחת כל ש"ר יום המסוכנת ובכשיר עברה עליה ג' פעמים ש"ר יום אלא האחת האי"ג דאיכה זקינה שיש לומר נמי נמסלקו דמים וחזל להיות לה אחרת בכשים ואח"כ האחת דיה שעתה ואין מסתפין אותה מפני לעם ותניא מעשה ועשה רבי כר' אלעזר שבר ויחיד פליג עליה לאחר שנוכר עליה ולא אומר ואלתלה לא כמר ולא כמר אמר כדי ר' אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק. **נאי שעת הדחק** פירשוה רבנן אשה שהסיפיקה ג' עונות ואמרינן עונה בינונית שלשים יום ב) אפי' שהעבידה שהרות ואח"כ ראתה דם. איכא דאמרי שנת בצורת ויחזה ועשתה שהרות בדחק הדבר לרבי והסכימו ולהחזיקה בשותפה לאחר מעת לעת ופסק כר' אלעזר דיה שעתה. ונה מדרבנן הוא דאמר רבא מאי דרבנן דאורייתא. שי"מ שאחר לאחר מעת לעת אמר שמואל דאמרי חכמים **תקנו לבנות ישראל** להיות בדוקות עצמן שהרות ערבית בשחרית כדי שיהיו שהרות ששעה בלילה בערבית להכשיר שהרות ששעה ביום וזו האחרת ולא בדקה המסוכנת עונה יתירה ושותאמות מעת לעת (הגי') [נהר] מדרבנן ושני בין יחיד לרבים וחוב אחד רבנן אחרוני למיקל לאחוותי דשני [כדתנן] [בדרבנן] בין יחיד ליחיד בין יחיד לרבים והא דתניא קרובה בין רחוקה נהגת ז' ה"ל. ואמרינן ס"ש שאחה מוצא יחיד מיקל ורבים מחמירין דאי אפשר בדרבנן. הרי שני בין יחיד ליחיד ורבים דאמרי' בחזקות כל שלשים יום נהגת ז' ימי אבלות ולעיתרן כיוצא בו ל' יום. ושמוניה רחוקה שהיא לאחר ל' יום אינה נהגת אלא עם אחד דברי ר"ש וחכ"א בין קרובה בין רחוקה נהגת ז' ימים ואין מזה שאני"ש ר"ש יחיד

רבינו חננאל

אי"ר יעקב בר אידי אוריב"ל הלכה כריב"ג במי שישן ולא ידע עד שנשהשה יש לו אלפים אמה לכל רוח. ותנה אוריב"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב. שי"מ דלית הלכתא כר' יוחנן אלא לקולא אבל היכא דאיכא לחומרא בגון מצאי הפקר דקנו שביחוד ולית ליה למוצאם להחזיקם חוץ לאלפים אמה שלהן לא אלא כדברי כל אדם. ולא פי' הלכתא כריב"ג אלא משום דפליג בהדי רבים. אבר רבה מבדי עירובי דרבנן הוא מה לי יחיד במקום יחיד ומה לי יחיד במקום רבים הכל אחד הוא. **ואמרינן** וכל מדרבנן לא שאני לן בין יחיד במקום יחיד ובין יחיד במקום רבים והתנן בחחלת נדה ר' אלעזר אומר כל אשה שעברה עליה ג' עונות פרי הזוחת שלה שהיחזה ותחזה לאחת כל ש"ר יום המסוכנת ובכשיר עברה עליה ג' פעמים ש"ר יום אלא האחת האי"ג דאיכה זקינה שיש לומר נמי נמסלקו דמים וחזל להיות לה אחרת בכשים ואח"כ האחת דיה שעתה ואין מסתפין אותה מפני לעם ותניא מעשה ועשה רבי כר' אלעזר שבר ויחיד פליג עליה לאחר שנוכר עליה ולא אומר ואלתלה לא כמר ולא כמר אמר כדי ר' אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק. **נאי שעת הדחק** פירשוה רבנן אשה שהסיפיקה ג' עונות ואמרינן עונה בינונית שלשים יום ב) אפי' שהעבידה שהרות ואח"כ ראתה דם. איכא דאמרי שנת בצורת ויחזה ועשתה שהרות בדחק הדבר לרבי והסכימו ולהחזיקה בשותפה לאחר מעת לעת ופסק כר' אלעזר דיה שעתה. ונה מדרבנן הוא דאמר רבא מאי דרבנן דאורייתא. שי"מ שאחר לאחר מעת לעת אמר שמואל דאמרי חכמים **תקנו לבנות ישראל** להיות בדוקות עצמן שהרות ערבית בשחרית כדי שיהיו שהרות ששעה בלילה בערבית להכשיר שהרות ששעה ביום וזו האחרת ולא בדקה המסוכנת עונה יתירה ושותאמות מעת לעת (הגי') [נהר] מדרבנן ושני בין יחיד לרבים וחוב אחד רבנן אחרוני למיקל לאחוותי דשני [כדתנן] [בדרבנן] בין יחיד ליחיד בין יחיד לרבים והא דתניא קרובה בין רחוקה נהגת ז' ה"ל. ואמרינן ס"ש שאחה מוצא יחיד מיקל ורבים מחמירין דאי אפשר בדרבנן. הרי שני בין יחיד ליחיד ורבים דאמרי' בחזקות כל שלשים יום נהגת ז' ימי אבלות ולעיתרן כיוצא בו ל' יום. ושמוניה רחוקה שהיא לאחר ל' יום אינה נהגת אלא עם אחד דברי ר"ש וחכ"א בין קרובה בין רחוקה נהגת ז' ימים ואין מזה שאני"ש ר"ש יחיד

דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל **באבל**. פלוגתא במקום רבים ומיקל ולהכא מחזיה. דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל באבילות הוא דאקילו בה רבנן דאבל בעלמא אפילו בדרבנן שני בין יחיד במקום יחיד בין יחיד במקום רבים. ורב

דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל באבילות הוא דאקילו בה רבנן דאבל בעלמא אפילו בדרבנן שני בין יחיד במקום יחיד בין יחיד במקום רבים. ורב

קמקמר דקמקמר מצילות הוא דאקילו ביה רבנן וכן מוכיח בהדיא פרק במה דמר"ק (דף יט:) גבי מצילות שהוא כרבנן גבי קוברי את המת ג' ימים לפני הרגל וגבי בת ממקום קרוב פלוגתא דרבי"ע[ד] וכבן (דף כב.) ופ"ק בין לפני יחיד במקום רבים אמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל ואמר רבי אלעזר[ד] דאמר ר"ח ויום הכפורים כרגלים ויש לומר דקמ"ל לפני יחיד במקום רבים כדאמר לעיל ובגמ' לפני יום הכפורים מצילות הוא דאקילו ביה רבנן דאבל בעלמא אפילו בדרבנן שני בין יחיד במקום רבים אמר שמואל הלכה כדברי המיקל בעירוב דאמר שמואל מדקתני מכלי שרידוני דבכבן מה לי יחיד במקום רבים מה לי יחיד במקום יחיד ובכבן מה לי יחיד במקום רבים אמר לי אינו אבל בעלמא אפילו בדרבנן שני בין יחיד במקום יחיד בין יחיד במקום רבים. ורב

מיקל וחכמים מחמירין [ד]הלכה כדברי רבי עקיבא וסבר לה כשמואל דאמר [ה]שמואל הלכה כדברי המיקל באבל באבילות הוא דאקילו בה רבנן אבל בעלמא אפילו בדרבנן שני בין יחיד במקום יחיד בין יחיד במקום רבים. ורב

ה) [ע"ל ופפש למעמה שהמה].

(א) ורב פפא אמר איצטריך ס"ד אמינא הני מילי בעירובי חצירות אבל בעירובי תחומין אימא לא צריכא ומנא תימרא דשני לן בין עירובי חצירות לעירובי תחומין [א]דתנן א"ר יהודה במה דברים אמורים בעירובי תחומין אבל בעירובי חצירות מערבין בין לדעת ובין שלא לדעת שזכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם אלא בפניו. רב אשי אמר איצטריך ס"ד אמינא הני מילי בשיורי עירוב אבל בתחילת עירוב אימא לא ומנא תימרא דשני לן בין שיורי עירוב לתחילת עירוב [ב]דתנן א"ר יוסי במה דברים אמורים בתחילת עירוב אבל בשיורי עירוב אפילו כל שהוא ולא אמרו לערב חצירות אלא כדי שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות. רבי יעקב ורבי זריקא [א] אמרו [ג]הלכה כרבי עקיבא מחבירו וכרבי יוסי מחבריו [ד]וכרבי מחבירו למאי הלכתא [ה]רבי אסי אמר הלכה ורבי חייא בר אבא אמר מטין ור' יוסי בר' חנינא אמר נראין כלשון[א] הזה א"ר יעקב בר אידי [ו]אמר ר' יוחנן [ז]ר' מאיר ור' יהודה הלכה כרבי יהודה רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי ואצ"ל [ח]ר"מ ור' יוסי הלכה כרבי יוסי השתא במקום רבי יהודה ליתא במקום רבי יוסי מיבעיא אמר רב אסי אף אני לומד רבי יוסי ור' שמעון הלכה כרבי יוסי דאמר רבי אבא אמר רבי יוחנן [ט]רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כר' יהודה השתא במקום רבי יהודה ליתא במקום רבי יוסי מיבעיא איבעיא להו ר"מ ור"ש מאי תיקו. אמר רב משרשיא ליתנהו להני כללי מנא ליה לרב משרשיא הא אילימא מהא דתנן [י]ר"ש אומר למה הדבר דומה לג' חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים עירבו שתים החיצונות עם האמצעית היא מותרת עמהן והן מותרות עמה ושתים החיצונות אסורות זו עם זו [כ]ואמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כרבי שמעון ומאן פליג עליה רבי יהודה והא אמרת רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה אלא לאו ש"מ ליתנהו ומאי קושיא דילמא היכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר אלא מהא [ל]דתנן עיר של יחיד ונעשית של רבים מערבין את כולה של רבים ונעשית של יחיד אין מערבין את כולה אלא אם כן עושה חוצה לה (ג) כעיר חדשה שביהודה שיש בה חמשים דיורין דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר שלש

רש"י

ה"ג רב פפא אמר איצטריך. ולעיל קאי אדרבי יהושע בן לוי, איצטריך ליה למימר הלכה כרבי יוחנן (ג) ואע"ג דאמר הלכה כדברי המיקל בעירוב: אבל בעירובי תחומין לא כו'. והא דרבי יוחנן בן נורי באיסור תחומין קאי: א"ר יהודה כו'. לקמן בפרק חלון (פא:): בד"א. דאין מערבין לו לאדם אלא לדעתו שנתרצה: בעירובי תחומין. דשמא חוב לו להפסיד אלפים למזרח על מנת להשתכר באלפים למערב: עירובי חצירות. אין שם הפסד אלא ריוח: הני מילי. דהלכה כמיקל בעירובי חצירות: בשיורי עירוב. שהניח עירוב במקום המשתמר לכמה שבתות ונתמעט האוכל משיעור ב' סעודות, מקילין ביה לאכשורי: אבל. במחלוקת של תחילת עירוב לא ניזיל בתר מיקל, והא דרבי יוחנן בן נורי כתחילת עירוב דמי: בד"א. דצריך שיעור לעירובי חצירות או מזון שתי סעודות בין כולן או כגרוגרת לכל אחד, בתחילת עירוב: כל שהוא. לכל אחד: ולא אמרו לערב בחצירות אלא שלא לשכח את התינוקות. שלא לשכח תורת עירוב מדורות הבאין, אבל עיקר עירוב בתחומין הוא: הלכה כרבי עקיבא מחברו. בכל דוכתא: למאי הלכתא. לענין מה נאמרה שמועה זו שפסקו הלכה סתם, בכל מקומות יש לסמוך עליה להורות הלכה למעשה כן, או דלמא מסברא בעלמא קאמרי כן אבל (ד) הלכתא מכללא לא סמכינן עליה למילף: רבי אסי אמר הלכה. ממש קאמרי רבי יעקב ורבי זריקא, למיגמר מעשה מיניה ומיעבד כר' עקיבא היכא דיחיד פליג עליה, וכר' יוסי אפי' במקום רבים: מטין. רבי יעקב ור' זריקא לאו הלכה ממש פסקי, אלא מטין [קאמרי מטין] ההוראה אחר רבי יוסי ואפי' במקום רבים, דאורויי מורינן לאדם יחיד לעשות כרבי יוסי, אבל מדרש בפירקי ברבים לא דרשינן[ל]: נראין. אורויי לא מורינן, ואם עשה כרבי יוסי לא מהדרי' עובדא: כלשון הזה אמר ר' יעקב בר אידי. כי האי לישנא דאיתמר הך דרבי יעקב ורבי זריקא איתמר נמי הך דרבי יעקב בר אידי, למר הלכה ולמר מטין ולמר נראין: להני כללי. דכללינן לעיל פלוני ופלוני הלכה כפלוני בכל מקום, אלא היכא דמסתבר כמר הלכתא כוותיה והיכא דמסתבר כדוכתא אחריתי כאידך עבדינן כוותיה: למה הדבר דומה. מתניתין היא (לעיל דף מה:): היא מותרת עמהן. ופליגי רבנן עליה בברייתא ואמרי שלשתן אסורות: מאן פליג עליה רבי יהודה. דהוא הוי סתם בר פלוגתיה. ל"א מאן פליג עליה רבי יהודה דהוא איירי לעיל מינה רבי יהודה אומר לאיזה רוח שירצה ועלה תני היו שנים מקצת כו' אמר ר"ש למה הדבר דומה, ואמרינן[מ] דהכי קאמר להו רבי שמעון לרבנן מכדי למה הדבר דומה כו' מאי שנא התם דפליגיתו עלי, אלמא הנך רבנן דאיירי לעיל מינה בד' אמות דשביתה איפלוג נמי[נ] בחצירות: היכא דאיתמר. בהדיא הלכה כרבי שמעון איתמר, וכי כיילינן רבי יהודה ור"ש הלכה כרבי יהודה להיכא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר: שלש

תוספות

עד דנפקי יומא טבא כולהו אבל יומא בתרא דרבנן מסלק סליק למנין ז' אבל אבילות לא נהיג ביה כלל אבל שכיב שכיבא בי"ט שני של י"ט אחרון כיון דעיקר אבילות יום ראשון נהיג ביה אבילות וסליק למנין ז' דהכי אסמכוה רבנן דעיקר אבילות יום ראשון הוא דכתיב[י] ואכלתי חטאת היום היום אסור ולמחר מותר וכתיב ואחריתה כיום מר וכיון דיום ראשון דאבילות דאורייתא ויום טוב אחרון ספיקא דרבנן אתי עשה ודאי דאורייתא דיחיד וחייל על עשה ספק דרבים דרבנן והא דאמרינן בכתובות (דף ד.) מכניסין את המת לחדר ונוהג ז' ימי המשתה ואחר כך נוהג ז' ימי אבילות אלמא דלא דחי יומא קמא דאבילות מועד דרבנן שאני מועד דחתן עדיף טפי:

ואין חבין לאדם שלא בפניו. וא"ת והיכי מוכח מהכא דעירובי תחומין חמירי הלא אין הטעם תלוי בחומר אלא משום דאין חבין לאדם שלא בפניו ויש לומר מ"מ מוכח שפיר דחמירי טפי דאפילו ידעינן גבי עירובי תחומין דלמחר דעתו לילך באותו צד אפי' הכי כיון דאיכא קצת חוב שמפסיד במה שאינו יכול לילך לצד אחר אם ירצה לא הוי עירוב ובעירובי חצירות אע"ג דאיכא קצת נמי חובה שמערבין בפת שלו שלא מדעתו כדאמר בפ' חלון (לקמן דף פ.) אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף באין בני מבוי ונוטלין הימנו שיתופו בע"כ וצריך שימחול להם פתו אם ירצו לאת כדאמר בהדר (לקמן ד' סח.) כיון דאי בעי ליה מינאי ולא יהיבנא בטל שיתוף והיינו משום דחמירי טפי: **שלא** לשכח תורת עירוב מן התינוקות. פ"ה אבל עיקר עירוב בתחומין הוא ומשנה היא זו לקמן בפרק חלון (דף פ:) ושם פירש הקונט' בענין אחר ולא אמרו לערב בחצירות לאחר שנשתתפו אלא שלא לשכח תורת עירובי חצירות מן התינוקות מדורות הבאין הלכך מקילין ביה בשיורי עירוב והכי משמע דתניא לקמן בפרק הדר (דף עא:) מערבין בחצירות ומשתתפין במבוי שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות ולר"י נראה דפי' דהכא עיקר דההיא דפרק חלון לא איירי כלל בעירובי חצירות אלא אשיתופי מבואות קאי דקתני רישא כיצד משתתפין כו' ולמה אמרו לערב בחצירות היינו פירוש אשיתופי מבואות וקרי שיתוף מבוי עירובי חצירות בכמה דוכתי[ק]:

כרבי יוסי מחביריו. והא דאמר לקמן (דף מז.) אמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי מכלל דיחידאה פליג עליה אתיא כר' יעקב בר אידי[ע]:

רבי אסי אמר הלכה. פ"ה[פ] ודרשינן בפירקא ומ"ד מטין מורינן ולא דרשינן בפירקא ונראין היינו דאי עביד הכי לא מהדרינן עובדא אבל לא מורינן וקשה לפירושו דאפי' לא איתמר נראין לא מהדרינן עובדא כיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר לכן נראה לי דהלכה דאי עביד כאידך מהדרינן ומטין אורויי נמי אורינן ואם בא למיעבד עובדא כאידך מחינן בידיה ומיהו אי עביד עובדא לא מהדרינן ונראין מורין ואי בעי למעבד כאידך לא מחינן בידיה וכן משמע בפרק הכותב (כתובות פד.) גבי דנו דייני כר' טרפון וא"ת אדרבה בית נותלין (ב"ב דף קכד:) משמע דלמ"ד מטין היינו דיעבד מטין כהני תנאי אבל לכתחלה עבדינן כאידך גבי בכור נוטל פי שנים בשבח שהשבחו נכסים לאחר מיתת אביו דאמר רבא הלכתא אסור לעשות כדברי רבי ואם עשה עשוי קסבר מטין איתמר וי"ל דמטין דהתם היינו לענין חבריו דפליגי התם רבנן עליה ויש סובר הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו דאתמר הלכה כחבריו ורבא סבר מטין כחבריו אתמר ולא הלכה כחבריו:

ה"ג

רבינו חננאל

לכולהו ואפילו למאי דאקשינן איהו נמי וא' איצטריך ר' יהושע למימר הלכתא כריב"נ אפי' בעירובי תחומין דאי לא פריש הוה אמינא כי אריב"ל הלכתא כדברי המיקל בעירובי חצרות אבל בעירובי תחומין לא קמ"ל דהלכתא כריב"נ אפילו בעירובי חצרות ומנא תימרא דשני לן בין עירובי תחומין לעירובי חצרות דלא משמע בהאי וה"ה להאי דתנן א"ר יהודה בד"א בעירובי תחומין אבל בעירובי חצרות כו'. רב אשי בא לומר איצטריך לומר הלכה כריב"נ שלא תאמר בשירי העירוב אריב"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב אבל בתחלה אימא לא קמ"ל הלכתא כריב"נ דהוא כמו תחלת העירוב: ר' יעקב ור' זריקא אמרי הלכתא כר"ע מחבירו. וכר' יוסי (מחבירו) [מחביריו]. וכרבי מחבירו ר' (יוסי) [אסי] אמר הלכת' אתמר ר' חייא בר אבא אמר מטין אתמר. ור' יוסי בר' חנינא אמר נראין אתמר. א"ר יעקב בר אידי משום ר' יוחנן ר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה ר' יהודה ור' יוסי הלכתא כר' יוסי. וכ"ש ר"מ ור' יוסי הלכתא כר' יוסי. ור' אבא אמר רבי יוחנן ר' יהודה ור"ש הלכתא כר"י. אמר רב אשי ר' יוסי ור"ש הלכה כר"י אבעיא להו ר"מ ור"ש הלכתא כמאן תיקו. בא רב (אשי) משרשיא לדחות דברי ר' אבא שאמר משמיה דר' יוחנן ואמר ליתנהו להני כללי מדתנן אמר ר"ש למה הדבר דומה לג' חצרות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרה"ר ועירבו שתיהן עם האמצעית כו' ואמר (רבא) [רב חמא בר גוריא אמר רב] הלכה כר"ש מאן פליג עליה ר' יהודה. והא"ר יוחנן ר"י ור"ש הלכה כר"י [ומאי קושיא] היכא דלא איתמר עלה בפירוש הלכה (כר"ש) [כר"י] אבל היכא דאתמר לא א"ר יוחנן. ואקשינן נמי מהא דתנן ר"ש אומר

משנת ראשונים

סלקא דעתך אמינא הני מילי בעירובי חצירות. דקילי דליכא אלא עירובי רשותא בעלמא. [הריטב"א]

אבל בעירובי תחומין אימא לא צריכא. נראה לר"ת כפירוש הקונטרס דבעירובי תחומין מחמרינן משום דאית להו סמך מן המקרא וכן פר"ח וכן יש בירושלמי וכן משמע בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מו:) גבי הא דקאמר הלכה כדברי המיקל בעירוב רב פפא אמר איצטריך סד"א ה"מ עירובי חצרות אבל בעירובי תחומין אימא לא. [תוספות, שבת לד.]

סלקא דעתך אמינא הני מילי בשיורי עירוב. כגון שהניח עירוב לשבתות הרבה ובאמצע השבתות נאכל מקצתו. ולא סוף דבר שיורי עירוב ממש דמשום הא בלחוד לא הוה עביד ר' יהושע בן לוי האי כללא, אלא כל הלכות שהם בסוף עירוב או בסוף תחומין דהיינו בתר דאיתחזק קרי שיורי עירוב, והיינו דמדמינן הא דידן לתחלת עירוב. [הריטב"א] **או דילמא היכא דאיתמר איתמר, היכא דלא איתמר לא איתמר.** שלא נאמרו הכללות אלא במקום שלא נפסקה בו הלכה בפירוש, ומפני שנפסקה הלכה בשום מקום כנגד הכלל לא נסתור הכלל דהיכא דאיתמר הלכה כפלוני איתמר והיכא דלא איתמר לא איתמר והדרינן לכללין. [הריטב"א] **של רבים ונעשית של יחיד אין מערבין את כולה.** אלא צריך שישיירו בה עד שיכירו הכל שאף מה שמטלטלין בה מתורת עירוב הוא. [מאירי]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן פ:] פא: נה., ב) לקמן פ:, ג) [כתובות פד:], ד) [פסחים כז. כתובות כא. נא. ב"ב קכד:], ה) ברכות לג:, ו) [לקמן נג. כתובות פ:], ז) [סנהדרין כז.], ח) [ביצה כו. בכורות יא.], ט) [לעיל מה:], י) [לקמן מט: פ.], כ) לקמן נט., ל) עי' חולין טו., מ) [לקמן מח.], נ) ויקרא י יט עי' זבחים ק: קא., ס) עי' תוס' לקמן פה: ד"ה עירוב, ע) [ועי' תוס' לקמן פג: ד"ה שבעת], פ) ראה ליקוטי רש"י.

הגהות הב"ח

(א) גמ' רב פפא כצ"ל ואות ו' נמחק: (ב) שם כעיר חדשה. נ"ב כך שמה חדשה. ע"ל דף ס ע"א: (ג) רש"י ד"ה ה"ג רב פפא וכו' הלכה כרבי יוחנן בן נורי ואע"ג: (ד) ד"ה למאי הלכתא וכו' קאמרי כן אבל לא סמכינן עליה למילף הלכתא מכללא הס"ד:

גליון הש"ס

גמ' אר"י ר"מ ור"י הלכה כר"י. עי' זבחים דף ו ע"א תוס' ד"ה אמר:

הגהות מהר"י לנדא

א] גמ' אמרו הלכה כרבי עקיבא מחברו וכו'. עי' בתוי"ט בפ"ג דכלים משנה ב מ"ש בשם מהרי"ק:

הגהות וציונים

א] בכת"י ובבה"ג וכלשון הזה א"ר יעקב וכו' ועי' גיר' הר"ח: ב] בדפו"ר איפלוג עליה בחצירות (ובדפוסים שאח"כ נשמט תיבת "עליה" והוסיף המהרש"ל (בדפו"ר) תיבת "נמי"):

סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא חָנֵי מִילֵּי בְּעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וְכוּ', ועירובי תחומין חמורים יותר מעירובי חצרות אפילו למאן דאמר תחומין דרבנן, כיון שיש להם סמך מן המקרא (רש"י שבת לד, א ד"ה בעירובי; תוס' שם ד"ה לא בעירובי, ע"פ גמ' להלן נא, ב).

ואף שהלכה כדברי המיקל בעירובי חצרות ותחומין, מכל מקום בדיני מחיצות אין הלכה כדברי המיקל, אפילו במחיצות דרבנן, כיון שיש להם עיקר מהתורה (ריב"ש תה, וראה ירושלמי עירובין א, א). ויש סוברים שגם בדיני מחיצות הלכה כדברי המיקל (רא"ש ב, ד; הגהות מיימוניות שבת טז, ו).

וּמְנָא תֵּימְרָא דְּשַׁנֵּי לָן בֵּין עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וְכוּ', דְּתָנַן וְכוּ', ואף שבמשנה מבואר שהחילוק בין עירובי חצרות לעירובי תחומין, הוא משום שעירובי חצרות זכות הוא לו, וזכין לאדם שלא בפניו, ועירובי תחומין אינם זכות גמור שהרי מפסיד את התחום בצד השני, מכל מקום אין זה עיקר הטעם, שהרי גם אם אמר בערב שבת שרוצה ללכת למקום פלוני בשבת, אי אפשר להניח בשבילו עירוב תחומין שלא מדעתו, ובהכרח שהטעם הוא משום שעירובי תחומין חמורים יותר מעירובי חצרות, והסיבה שהמשנה נקטה את הטעם של 'זכין' אף שאין זה עיקר הטעם, משום שבדרך כלל עירובי חצרות זכות היא לו, ועירובי תחומין אינם זכות גמור (ריטב"א, וכע"ז בתוס', וראה מחנה אפרים זכיה ומתנה ו, שיש מהראשונים שסוברים שאם גילה דעתו בפירוש שרוצה ללכת למקום פלוני, אפשר להניח לו עירובי תחומין שלא מדעתו).

ויש שפירש, שמה שהוצרכנו לומר בפירוש שהלכה כרבי יוחנן בן נורי בעירובי תחומין, אין זה משום שעירובי תחומין איסורם חמור יותר מעירובי חצרות, אלא כיון שהיינו סוברים שרק בעירובי חצרות אמרו חז"ל שקונים שלא לדעת, כיון שבדרך כלל זכות הוא לו, אבל בעירובי תחומין שבדרך כלל חובה היא, היינו סוברים שתקנו חז"ל שלעולם צריך את דעתו, לכן אמרו שהלכה כרבי יוחנן בן נורי, ללמדנו שגם עירובי תחומין קונים שלא לדעת, במקום שברור לנו שהוא רוצה לקנות שביתה (גאון יעקב).

וְלֹא אָמְרוּ לְעָרֵב חֲצֵרוֹת אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ תּוֹרַת עֵרוּב וְכוּ' - הטעם שבעירובי חצרות הצריכו שיעור מזון שתי סעודות בתחילת עירוב ולא די בכל שהוא, משום שבעירובי תחומין צריך שיעור מזון שתי סעודות מעיקר הדין [גם בשיירי עירוב], ובכדי שלא ישתכח השיעור של עירוב תחומין, הצריכו גם בעירובי חצרות שיעור מזון שתי סעודות בתחילת עירוב (מהרש"א ד"ה שלא תשתכח, ע"פ רש"י כאן). ויש שפירש, שמטעם זה שלא תשתכח תורת עירוב, הצריכו לערב עירובי חצרות בכל חצר בנפרד, גם לאחר שכל המבואות השתתפו יחד (רש"י להלן פ, ב ד"ה לא, וראה עוד בתוס').

וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יוֹסֵי הֶלְכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי וְכוּ', ומקל וחומר זה מוכח, שהכרעות אלו אינם בגלל שהאמוראים בדקו בש"ס ומצאו שטעמו של רבי יוסי מסתבר בכל מקום יותר מטעמו של רבי יהודה, שאם כן אין ראיה שרבי יוסי ורבי מאיר הלכה כרבי יוסי, אלא הכרעות אלו הם משום שדעתו של רבי יוסי התקבלה להלכה יותר מדעתו של רבי יהודה, ודעתו של רבי יהודה התקבלה להלכה יותר מדעתו של רבי מאיר [וכעין שמצינו (לעיל יד, ב) שרבי יוסי נימוקו עמו, או (ב"ק נג, א) שרב נתן דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא], ולכן מוכח מקל וחומר שרבי יוסי ורבי מאיר הלכה כרבי יוסי (מרומי שדה להלן מז, ב ד"ה אבל; קובץ שיעורים ב"ב ערב, אולם ראה קובץ שיעורים שם, תצט).

אִיבַּעְיָא לְהוּ רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַאי תֵּיקוּ, אבל בירושלמי (שביעית ח, ז) אמרו שהלכה כרבי שמעון, וכן יש להורות לדעת הכסף משנה (תרומות ח, טו) שבספיקות שהבבלי לא הכריע, מכריעים כמו הירושלמי, ויש סוברים שבמחלוקת רבי מאיר ורבי שמעון, הלכה כדברי המחמיר (יד מלאכי, תקפ, וראה שם שתמה עליהם מהירושלמי).

וְהָא אָמַרְתְּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה אֶלָּא לָאו שָׁמַע מִינָּהּ לֵיתְנְהוּ, והגמ' היתה יכולה לדחות שאין ראיה מהמשנה, כיון שהלכה כדברי המיקל בעירוב, אלא שהגמ' דחתה באופן אחר (רשב"א; ריטב"א, וראה מהרש"א). ויש סוברים שממה שרב הוצרך לומר הלכה כרבי שמעון, מוכח שאינו סובר שהלכה כדברי המיקל בעירוב, ולכן הביא רב משרשיא ראיה מדבריו שלא הולכים אחרי כללים הללו (רמב"ן לעיל ע"א ד"ה והצרפתים). ויש מפרשים, שלא נאמר הכלל שהלכה כדברי המיקל בעירוב, במקום שיש כלל אחר שסותר לו (רש"ש, ע"פ הרא"ש לעיל ב, ד).

עִיר שֶׁל יָחִיד וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים וְכוּ', עיר שמתחילה לא היו בה שישים ריבוא ועשו בה עירובי חצרות ושיתופי מבואות [שאם היה בה שישים ריבוא, תקנו חז"ל שאין לטלטל בה אף אם עירבו אותה כדין, כיון שהיא כרשות הרבים], ולאחר מכן התווספו בה אנשים ויש בה שישים ריבוא, שעדיין מותר לערב את כולה יחד ללא שיור. ומאידך, עיר שהיו בה שישים ריבוא ולאחר מכן התמעטו בה אנשים ואין בה שישים ריבוא, אסור לערב את כולה יחד, אלא צריך לשייר בה, שמא בעתיד יהיה בה שוב שישים ריבוא, ויבואו לערב את כולה ללא שיור (ע"פ משנה ורש"י להלן נט, א).

המשך מעמוד קודם

כְּדֵי הוּא רַבִּי אֶלְעָזָר לְסָמֹךְ עָלָיו בְּשָׁעַת הַדְּחָק, ושנים אלו היו שני בצורת וחששו להפסד טהרות (רש"י), ויש סוברים שבשעת הדחק של שני בצורת, גם רבנן מודים ש'דיה שעתה' (תוס', ע"פ הגמ' נדה ט, ב), וכאן זה היה שעת הדחק, כי השואל כבר הלך והיה טורח גדול לרדוף אחריו (תוס' נדה ו, ב ד"ה בשעת). או שזה היה שעת הדחק כי היה מחסור בלחם לתלמידים (תוס' רא"ש).

אֶלָּא דְּלֹא אִיתְּמַר הֵילְכְתָא לֹא כְּרַבִּי אֶלְעָזָר וְלֹא כְּרַבָּנָן וְכוּ', ודין זה הוא רק במקום שלא הוכרעה ההלכה כמו הרבים, אבל אם הוכרעה ההלכה כמו הרבים, אפילו שההכרעה היא רק בגלל שהם רבים, אסור ללכת אחר היחיד גם בשעת הדחק (חזו"א שביעית כג, ג).

הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּיקֵל בְּאֵבֶל, ואפילו באבילות יום ראשון שהיא מהתורה (תוס'), ואולי משום שקשה לאדם להתאבל מספק, כיון שליבו נמשך אחר השמחה (רמב"ן בתורת האדם ענין האבלות), ויש שסובר שדין זה נאמר רק באבילות של שאר ימים שהיא מדרבנן (רמב"ן שם).

הָכָא נַמִּי הֵיכָא דְּאִיתְּמַר אִיתְּמַר וְכוּ', ואף שהגמ' שאלה ותרצה כן לעיל, מכל מקום יתכן ששתי השאלות לא נשאלו יחד בבית המדרש, או שהמקשה סבר שמאחר שמצינו בכמה מקומות שהלכה כרבי שמעון, מוכח שבכל מקום הלכה כרבי שמעון (ריטב"א).

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֲפִילּוּ הִנִּיחַ אֶת בֵּיתוֹ וְכוּ', רבי שמעון סובר שישראל שאין דעתו לחזור לביתו, אינו אוסר אפילו אם הוא באותה העיר, אבל בגוי הוא סובר כרבי יהודה שדוקא אם הוא יצא מהעיר אינו אוסר (תוס' להלן סה, ב ד"ה איקלעו). ויש סוברים שרבי שמעון מתיר רק בישראל שאין דעתו לחזור לביתו, אבל בגוי הלכה כרבי יוסי שאוסר גם כשהוא יצא לעיר אחרת (רמב"ם עירובין ד, יג; שו"ע או"ח שעא, א, וראה מגיד משנה שם).

וְהָלַךְ לִשְׁבּוֹת אֵצֶל בִּתּוֹ בְּאוֹתָהּ הָעִיר בערב שבת (רש"י; רשב"א ע, א ד"ה ודוקא), אבל אם הלך מביתו בשבת, אפילו שהסיח דעתו מלשוב לביתו, עדיין הוא אוסר על בני החצר, הואיל ונאסר במקצת השבת נאסר לכולו (ביאה"ל שעא, א ד"ה שהניח). ויש סוברים, שגם כשהלך בשבת עצמה, אם הסיח דעתו מלשוב לביתו בשבת, אינו אוסר על בני החצר (מג"א שם, א).

ודוקא שהלך לשבות אצל בתו שמסתמא אין דעתו לחזור לביתו בשבת, אבל אם הלך לשבות אצל בנו, מסתמא אינו מסיח דעתו מלשוב לביתו שמא יתקוטט עם כלתו, ואוסר על בני החצר (גמ' להלן פו, א), אבל אם הלך מביתו ואמר בפירוש שאין בדעתו לחזור לביתו בשבת, בכל מקרה אינו אוסר על בני החצר (רמב"ם עירובין ד, יג, ראה ביאה"ל שם ד"ה אם הסיח).

הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְכוּ', **וְהָא אָמְרַתְּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה**, והוא הדין שהיו יכולים להקשות כן גם מרבי יוסי, שהרי גם הוא נחלק כאן על רבי שמעון, ולעיל (מו, ב) למדו מקל וחומר שבמחלוקת רבי יוסי ורבי שמעון, הלכה כרבי יוסי (רש"י), ומכל מקום שאלו מרבי יהודה, כיון שרק במחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון אמר רבי יוחנן בפירוש שהלכה כרבי יהודה, אבל במחלוקת רבי יוסי ורבי שמעון למדו כן רק מקל וחומר (רא"מ הורביץ).

וּמַאי קָשְׁיָא דִּילְמָא רַב לֵית לֵיהּ לְהָנֵי כְּלָלֵי, והיה אפשר לתרץ כן את כל הקושיות ששאלו לעיל, אלא שעדיף לתרץ תירוצים אחרים, מאשר לומר שרב חולק על כללים אלו, ורק כאן שאין תירוץ אחר, אמרו שרב חולק על כללים אלו (ריטב"א).

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כָּל הַנָּשִׁים יִתְאָרְסוּ חוּץ מִן הָאַלְמָנָה מִפְּנֵי הָאִבּוּל, רבי יוסי חולק על תנא קמא שאסר לכל הנשים להתארס, וחולק גם על רבי יהודה שהתיר לארוסה להינשא, ולשיטתו בין ארוסה ובין נשואה מותרת רק להתארס (רש"י). ויש מפרשים, שרבי יוסי סובר לגמרי כרבי יהודה שארוסה יכולה להינשא, ונשואה יכולה להתארס, אלא שלרבי יוסי אלמנה נשואה אסורה להתארס עד לאחר שלשים שהם ימי אבלה (ע"פ תוס' כאן, רש"י יבמות מא, א ד"ה כל; תוס' שם מב, ב ד"ה רבי יוסי, וראה מהרש"א).

מִכְּלָל דִּיחִידָאָה פְּלִיג עֲלֵיהּ, ולשון 'מכלל' אין הכוונה לראיה מכך שפסקו כמותו, שרק יחיד נחלק עליו, שהרי מצינו בכמה מקומות בגמ' שפסקו כדעת היחיד גם כשרבים חולקים עליו, כשדבריו מסתברים, אלא כוונת הגמ' ב'מכלל' הא מלשון ספק, שיש להסתפק האם הלכה כרבי יוסי משום שדבריו מסתברים, או שמא הלכה כרבי יוסי משום שרק יחיד נחלק עליו (תורת חיים, וראה שם שהלשון 'מכלל' יכול להתפרש כספק, וראה רש"ש).

ואף שלעיל (מו, ב) אמרו 'שהלכה כרבי יוסי מחבירו', ואם כן אין ראיה מכך שפסקו כמותו רק כשיחיד נחלק עליו, מכל מקום יש מי שסובר שהלכה כרבי יוסי מחבירו ולא מחבירו (תוס' שם ד"ה כרבי יוסי). ויש שפירש שאף שהלכה כרבי יוסי מחבירו, מכל מקום אין הלכה כמותו במה שהוא חולק על סתם משנה (תוס' רבינו פרץ שם). ויש שגורס שם בסוגיא 'הלכה כרבי יוסי מחבירו' (תוס' להלן פג, ב ד"ה שבעת).

רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר לְאָרֵס וְלִנָּשֵׂא מִיָּד, ולמפרשים (לעיל ד"ה רבי יוסי) שלפי רבי יוסי כל הנשים מותרות רק להתארס ולא להינשא, הגירסא בברייתא כאן היא 'רבי יהודה' שהתיר במשנה לארוסה להינשא מיד (תוס' יבמות מב, ב ד"ה רבי יוסי, וראה מהרש"א).

וּמַאי קָשְׁיָא דִּילְמָא לְאַפּוֹקֵי מִדְּרַב נַחְמָן וְכוּ', והיה אפשר לתרץ שרבי יוחנן הוצרך לומר בפירוש שהלכה כרבי יוסי, כיון שיש סתם משנה כרבי מאיר, ולאפוקי ממי שסובר שהלכה כסתם משנה גם במקום שנחלקו תנאים במקום אחר בדין זה. ועוד, שמתירוץ הגמ' לומדים שרבי יוחנן סובר שאין הלכה כרבי מאיר בגזרותיו (רשב"א, וכע"ז ברי"ב).

הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר בִּגְזֵרוֹתָיו, בכל מקום שחכמים גזרו והחמירו על דין תורה (רש"י כאן ובכתובות נז, א ד"ה בגזרותיו). ויש מפרשים שהלכה כרבי מאיר רק באיסור דרבנן שאסרוהו שמא יבוא להיכשל באיסור אחר (ריטב"א כתובות שם ד"ה אמר ליה).

הוֹלְכִין לְיָרִיד שֶׁל נְכָרִים וְלוֹקְחִים מֵהֶן וְכוּ', **בָּתִּים שָׁדוֹת וּכְרָמִים**, מפני שממעיט את נכסי הנכרים, או משום ישוב ארץ ישראל (רש"י), ויש מבארים, שמותר לקנות דברים אלו משום שהם נצרכים לשימושו והם מצויים רק בירידי, וזהו 'דבר האבד' שלא גזרו לא לקנות אותו מהנכרים (ריטב"א). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע יו"ד קמט, ג, וראה שם פרטים נוספים בדין זה).

וּמְטַמֵּא לְשָׁאָה אִשָּׁה וְלִלְמֹד תּוֹרָה, ודוקא לצורך מצוות אלו שהם מצוות חשובות, מותר לכהן להיטמאות בבית הפרס דרבנן ולצאת לחוץ לארץ, אבל לשאר מצוות לא (תוס' ע"ז יג, א ד"ה ללמוד). ויש סוברים, שלכל המצוות מותר לכהן להיטמאות ולצאת לחוץ לארץ, ומה שנקטו מצוות אלו, כיון שהם קלות יותר משאר המצות [כשיכול ללמוד תורה או לישא אשה במקומו (שו"ת חת"ס יו"ד רנד)], וכל שכן שמותר להיטמאות ולצאת לחוץ לארץ בשביל שאר מצוות (תוס' שם בשם השאילתות, וכע"ז בב"ח יו"ד שעב, א בדעת הטור שם). ■ להלכה, מותר להיטמאות בבית הפרס ולצאת לחוץ לארץ בשביל כל המצוות (חכמת אדם קנט, ד, וראה עוד שו"ע יו"ד שעב, א).

שלש חצירות של שני בתים ואמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כרבי שמעון ומאן פליג עליה רבי יהודה והא אמרת רבי יהודה ור"ש הלכה כרבי יהודה ומאי קושיא דילמא הכא נמי היכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר אלא מהא דתנן המניח את ביתו והלך לשבות בעיר אחרת אחד נכרי ואחד ישראל אוסר (לבני חצירות) דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר אינו אוסר רבי יוסי אומר נכרי אוסר ישראל אינו אוסר מפני שאין דרך ישראל לבא בשבת רבי שמעון אומר אפילו הניח את ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר שכבר הסיח דעתו ואמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כר"ש ומאן פליג עליה ר"י והא אמרת רבי יהודה ור"ש הלכה כרבי יהודה ומאי קושיא דלמא הכא נמי היכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר אלא מהא דתנן וזהו שאמרו העני מערב ברגליו רבי מאיר אומר אנו אין לנו אלא עני רבי יהודה אומר אחד עני ואחד עשיר לא אמרו מערבין בפת אלא להקל על העשיר שלא יצא ויערב ברגליו ומתני ליה רב חייא בר אשי לחייא בר רב קמיה דרב אחד עני ואחד עשיר ואמר ליה רב סיים בה נמי הלכה כרבי יהודה תרתי למה לי והא אמרת ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה ומאי קושיא דילמא רב לית ליה להני כללי אלא מהא דתנן היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיהו לה שלשה חדשים וכן שאר כל הנשים לא ינשאו ולא יתארסו עד שיהו להן שלשה חדשים אחד בתולות ואחד בעולות אחד אלמנות ואחד גרושות אחד ארוסות ואחד נשואות ר' יהודה אומר נשואות יתארסו וארוסות ינשאו חוץ מארוסה שביהודה מפני שלבו גס בה ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול ואמרינן רבי אלעזר לא על לבי מדרשא אשכחיה לרבי אסי דהוה קאים אמר ליה מאי אמור בבי מדרשא אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי מכלל דיחידאה פליג עליה אין והתניא הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה או שהיתה לה כעס עם בעלה או שהיה בעלה זקן או חולה או שהיתה היא חולה עקרה זקנה קטנה ואיילונית ושאינה ראויה לילד או שהיה בעלה חבוש בבית האסורין והמפלת לאחר מיתת בעלה כולן צריכין להמתין ג' חדשים דברי ר"מ רבי יוסי מתיר לארס ולינשא מיד למה לי והא אמרת ר"מ ורבי יוסי הלכה כר' יוסי ומאי קושיא דלמא לאפוקי מדרב נחמן אמר שמואל דאמר הלכה כרבי מאיר בגזירותיו אלא מהא דתניא הולכין ליריד של נכרים ולוקחים מהן בהמה ועבדים ושפחות בתים שדות וכרמים וכותב ומעלה בערכאות שלהן מפני שהוא כמציל מידן ואם היה כהן מטמא בחוצה לארץ לדון ולערער עמהן וכשם שמטמא בחוצה לארץ כך מטמא בבית הקברות בית הקברות ס"ד טומאה דאורייתא היא אלא בבית הפרס דרבנן ומטמא לישא אשה וללמוד תורה אמר רבי יהודה אימתי בזמן שאין מוצא ללמוד אבל מוצא ללמוד לא יטמא ר' יוסי אומר אף בזמן שמוצא ללמוד נמי יטמא לפי שאין

הכי גרסינן רבי יוסי מתיר לארס ולינשא מיד ואין להאריך כאן: והכלים

רש"י

שלש חצירות. לקמן בכיצד מעברין (דף נט.), וקאמר ר' יהודה עיר של רבים ונעשית של יחיד שנתמעטו אוכלוסיה מעבור ברחובותיה ס' ריבוא ולא דמיא השתא לדגלי מדבר, אין מערבין את כולה יחד אלא אם (א) שייר חוצה לה כ' דיורין שלא יערבו עמה, למיהוי היכר לעיר של רבים דלא ליערבו כולה אלא מבואות מבואות, ר"ש אומר דיו לשייר ג' חצירות של ב' ב' (בעלי) בתים: אוסר. על בני חצירו שלא יוציאו מבתיהן לחצר מפני שיש לו רשות בחצר, ואע"פ שאינו בעיר אוסר עליהן אם לא עירב קודם שהלך: רבי יהודה אומר אינו אוסר. הואיל ואינו בעיר: נכרי אוסר. אף על פי שאינו בעיר, שהרי יכול לבא ואין זה (ב) היסח מן הלב, אבל ישראל משהלך מכאן ולא בא מערב שבת הסיח לביתו מלבו כל השבת שהרי לא יבא, הלכך כמאן דלית לה להך דירה בעלים דמי: לשבות אצל בתו. מאמש אפילו באותה העיר: רבי יהודה פליג עליה. דאמר בעיר אחרת אינו אוסר הא באותה העיר אוסר, ורבי יוסי נמי פליג עליה אלא חד מינייהו נקט: זהו שאמרו. בפירקין היא (דף מט:): אנו אין לנו. שיכול לקנות שביתה ברגליו בלא עירוב פת אלא עני, כלומר מי שהוא בדרך ואין עמו פת: אחד עשיר. היושב בביתו, אם רצה לילך בעצמו ולהחשיך שם על התחום קונה לו שביתה: שלא יצא. מפני הטורח ויערב ברגליו, אלא התירו לשלוח עירוב בפת ע"י שלוחו: ומתני ליה רב חייא בר אשי. למתני' לחייא בר רב קמיה דרב: אחד עני ואחד עשיר. מילתיה דרבי יהודה: למה ליה. [לרב] למיפסק הלכה כרבי יהודה (ג) דרבי מאיר פליג עליה, הא כיילת לעיל דהיכא דלא איתמר הלכה לא כמר ולא כמר עבדינן כרבי יהודה: רב לית ליה להני כללי. ומשום דרב לית ליה קאמרת ליתנהו, והא ר' יוחנן קאמר להו והלכה[א] כר' יוחנן: היבמה לא תחלוץ. בתוך ג' חדשים למיתת בעלה, ומפרש טעמא ביבמות[ו] שמא מעוברת היא וחליצת מעוברת אינה חליצה, וא"ת תחלוץ בתוך ג' ותמתין עד לאחר ג' שאם תמצא מעוברת אינה צריכה חליצה אם תלד וולד של קיימא ואם לא תמצא מעוברת אינה צריכה חליצה אחרת ואם תלד וולד שאינו של קיימא תחלוץ פעם שניה, שמא יהא וולד של קיימא ואינה חליצה לאוסרה לכהונה ונמצא מצריכה כרוז לכהונה, ולצרכה, דלמא איכא דהוי בחליצה ולא הוי בהכרזה וסבר שרו חלוצה לכהן: ולא תתייבם. שמא מעוברת היא ונמצא בא על אשת אחיו שיש לה בנים והרי היא עליו בכרת, אבל לאחר שלשה דניכר בה שאינה מעוברת או תחלוץ או תתייבם: שאר כל הנשים כו'. שמא תלד בתוך תשעה למיתת בעלה ספק בן שבעה לאחרון ספק בן תשעה לראשון, ובעינן הבחנה כדאמרינן ביבמות (דף מב.) שמא ייבם אשת אחיו מאמו, ועוד יש איסורין הרבה: ולא יתארסו. לגזור רבנן אירוסין אטו נשואין: אחת בתולות כו'. מפרש התם (שם:) אחת שנישאו לזה כשהן בתולות בעולות שנתאלמנה או נתגרשה מבעלה זה בין מן האירוסין בין מן הנשואין, צריכות להמתין אחר הגט או אחר המיתה ג' חדשים: אחת ארוסות. אף על גב דארוסה לא בת עיבורי היא גזור רבנן ארוסה אטו נשואה: דברי ר"מ לא גרסי' אלא סתמא היא: יתארסו. מיד[ב], דהא לא מיעברא משני תוך ג', ואם תלד בתוך ט' ודאי דראשון הוא דאי מאחרון בן שבעה הוא ולא חיי: והארוסות. שנתאלמנו או שנתגרשו מן האירוסין ינשאו מיד, דהא לא מיעברא מראשון: חוץ מן הארוסה שביהודה. שהיו רגילין ליחד חתן וכלה קודם כניסתן לחופה כדאמרינן בכתובות (דף יב.): גס בה. רגיל בה ומכירה ומרוצה לו: כל הנשים יתארסו. אתנא קמא פליג דאסר אפי' ליארס, ואדרבי יהודה פליג דשרי ארוסה לינשא: חוץ מן האלמנה מפני האיבול. שאסורה ליארס כל ימי[ג] אבלה, אבל גרושה תיארס מיד: הלכה כר' יוסי. דמתיר ליארס מיד: ואמרינן מכלל דהך סתמא דתני לעיל אחת ארוסות ואחת נשואות יחידאה היא: והתניא. בנימותא: רדופה לילך לבית אביה. תדירה לדור בבית אביה בעיר אחרת, ואינה רגילה עם בעלה: חולה. ואינה מקבלת טורח תשמיש: עקרה. מחמת מזל, שכבר נישאת לג' בני אדם ולא ילדה להן והוחזקה עקרה[מ]: איילונית. ממעי אמה, ויש לה סימנין שאין לה שערות ולא דדין[ס], ולשון איילונית דוכרניתא, כאיל זה[ד] שאינו יולד[פ]: ושאינה ראויה לילד. מחמת משקה סם: דברי ר"מ. אלמא ר"מ הוא דגזר בההיא דפשיטא לן דאינה מעוברת, וה"ה לארוסה: ולמה ליה. לר' יוחנן למימר הלכה כר' יוסי, דהא איהו גופיה כייל לעיל ר"מ ורבי יוסי הלכה כר' יוסי, אלא ש"מ לא אמר ר' יוחנן להני כללי אלא הנך אמוראי אמרינהו מנפשייהו: ומאי קושיא דלמא. אע"ג דכיילינהו ר' יוחנן אצטריך ליה למיפסק בהא משום דהוה רבי מאיר מחמיר ואמר שמואל הלכה כרבי מאיר בגזירותיו בכל מקום שהחמיר, ואתא רבי יוחנן לאפוקי לדשמואל מיהא דבהא הלכה כרבי יוסי: ליריד. שוק הנקבע ליום איד של עבודה זרה, ולוקחין מהן בתים ושדות מפני שממעיטן[ע], אי נמי משום ישוב א"י[פ]: בהמה ועבדים ושפחות. מפני שמכניסן לקדושה[צ]: ומעלה. השטר: בערכאות שלהן. לפני דייניהן לחתום, ואע"פ שהוא חשיבות להן ואיכא למיחש דלמא אזלי ומודו אפ"ה שרי[ק]: מפני שהוא כמציל מידם. שלא יחזור העובד כוכבים ויערער על המכירה: בית הקברות ס"ד. הא עבר בלאו: באלצו: שאינו מוצא ללמוד. שלא

עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פ"א מהל' יבום הלכה יט סמג עשין כב טוש"ע אה"ע סי' קסד ס"א וסי' יג ס"ב:

לט ב ג מיי' פי"א מהל' גירושין הל' יח סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' יג סעיף א:

מ ד מיי' פ"ט מהל' ע"ז הלכה יד סמג לאוין מח טור ש"ע י"ד סי' קמט סעיף ג [וברב אלפס הלכות טומאה דף סה.]:

מא ה ו מיי' פ"ג מהל' אבל הלכה יד סמג לאוין רלג טור ש"ע י"ד סי' שעב סעיף א [וברב אלפס שם]:

רבינו חננאל

ג' חצרות של ב' בתים כו' ופרקינן כדפרקינן לעילא. ואקשינן מהא דתנן ר"י אומר אחד עני ואחד עשיר לא אמרו מערבין [בפת] אלא להקל על העשיר שלא יהא צריך לצאת ולערב ברגליו ומתני ליה רב חייא בר אשי לחייא בר רב קמיה דרב אחד עני ואחד עשיר וא"ל רב אתניה הלכה כר' יהודה כלומר קבעה במשנתנו הלכתא כר' יהודה. ואי איתא להא דר' יוחנן למה ליה למתנייה במתני' אע"ג דלא תנא הא ידוע דהלכתא כר' יהודה דהא ר' מאיר פליג עליה ודחינן דלמא רב פליג על ר' יוחנן ואמר ליתנהו להני כללי ורב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן אלא מהא דתנינן היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיהו לה ג' חדשים וכן שאר כל הנשים לא ינשאו ולא יתארסו עד שיהו להן ג' חדשים אחד בתולות ואחד בעולות אחד אלמנות ואחד גרושות כו' ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מאלמנה מפני האיבול. וא"ר (יוסי) [אסי] א"ר יוחנן הלכה כר' יוסי ואמר מכלל דיחיד פליג עליה אין והתניא הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה או שהיתה לה כעס עם בעלה או שהיה בעלה זקן או חולה או [היא] חולה או קטנה או איילונית או עקרה או זקנה שאינה ראויה לילד והמפלת לאחר מיתת בעלה צריכה להמתין ג' [חדשים] דברי ר"מ ר' יוסי מתיר לארס ולהנשא מיד. למה ליה לר' יוחנן למימר הלכה כר' יוסי הא ר' יוחנן הוא דאמר ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי וכ"ש ר"מ ור' יוסי שהלכה כר' יוסי אלא ש"מ ליתנהו להני כללי דר' יוחנן (למאן) [ומאן] קשיא דילמא לעולם איתנהו להני כללי ר' יוחנן לא אצטריך למימר הכא הלכה אלא כדי לאפוקי מרב נחמן אמר שמואל דאמר הלכה כר"מ בגזירותיו. והא גזרה היא דגזר עקרה ואיילונית ומי שאינה ראויה לילד ואפי' המפלת לאחר מיתת בעלה אטו ראויה לילד אתא לדחויי מהא דרב נחמן אמר שמואל ואמר הלכתא כר' יוסי (ופליג) [דפליג] על ר"מ אלא מהא דתניא הולכין ליריד של גוים ולוקחין מהן בהמה עד (דמטי) [ומטמא] ללמד תורה ולישא אשה. אר"י אימתי בזמן שאינו מוצא ללמד בטהרה יטמא [ור' יוסי אומר אף בזמן שמוצא ללמוד נמי יטמא] לפי שאין

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן מט: ס.], ב) לקמן סב: סו. ע"ש, ג) [לקמן פו. ע"ש], ד) לקמן מט:, ה) [לקמן נא:], ו) יבמות מב., ז) [שם מג:], ח) כתובות ס: ע"ש יבמות מב: ע"ש תוספ' יבמות פ"ו [ע"ש כמה שינויים], ט) [כתובות נג. ס:], י) [כתובות ס: ד"ה אלא ד"מ ותוס' יבמות לו: ד"ה מי עביד ותוס' ב"ק לו: ד"ה וחכמים ותוס' ב"מ עג. ד"ה קונין ותוס' ב"ב לד: קד"ה וחכמים ותוס' זבחים קז. ד"ה הר"א ותוס' בכורות כח. ד"ה ר"מ], כ) מו"ק יא. ע"ז יג., ל) דף מא., מ) עי' יבמות דף סד:, נ) יבמות פ:, ס) [כתובות יא.], ע) ע"ז יג., פ) עי' גיטין ח:, צ) עי' בכורות ב., ק) עי' ע"ז ו., ר) [ובכתובות שם האריכו עי"ש מב: תוד"ה ר"י].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שלש וכו' אלא אם כן שייר: (ב) ד"ה נכרי וכו' ואין זה הסיח לביתו מן הלב: (ג) ד"ה למה ליה וכו' כרבי יהודה היכא דר"מ פליג:

גליון הש"ס

גמ' והא אמרת ר"י ור"ש הלכה כר"י. עי' תוס' לקמן דף קט ע"ב ד"ה מקולעו: גמ' בבית הפרס דרבנן ומטמא. עי' כתובות דף כח ע"א תוס' ד"ה הכי אזיל:

הגהות וציונים

א] בדפוס הנוסח ורב ור' יוחנן הלכה כר': ב] בדפוס נוסף אבל לא ינשאו עד לאחר ג' חדשים והא לא וכו': ג] בכת"י ודפו"ר כל שלשים יום של אבלה, וכ"ה החכמת מנוח: ד] בדפוס כאיל זכר:

משנת ראשונים

דילמא הכא נמי היכא דאיתמר איתמר. ואפשר דלאו כי הדדי איתמר הני פרקי בי מדרשא, אי נמי דמאן דקאמר להו סבר דכיון דבהדיא תלת דוכתי אפסיקא הלכתא בהדיא כר"ש דהוי חזקה שהלכה כמותו בכל מקום במקום רבי יהודה. [הריטב"א]

מכלל דיחידאה פליג עליה אין והתניא. מהא שמעינן דלא גרסינן במתני' דברי רבי מאיר כדגרסינן במקצת נוסחי, והכין נמי מוכח ביבמות (מב:) דאקשינן מהאי פסקא דפסק ר' יוחנן הלכה כר' יוסי ואילו בעלמא קאמר הלכה כסתם משנה, ופרקינן דהכא סתם ואח"כ מחלוקת היא. [הריטב"א]

הולכין ליריד של נכרים. לא קתני מילתא פסיקתא הולכין ליריד ונושאין ונותנין עמהם או לוקחין מהם כל דבר, אלא בהדיא קתני היתירה בפרט ולוקחין מהם בהמה עבדים ושפחות שדות וכרמים, פירוש שאלו דברים שאדם צריך להם לעצמו ושלא לסחורה, וביריד דזילי ביה תרעי מוצאם בדמים קלים, ואם אינו לוקחן עתה ביריד לא יזדמנו לו אחר כך אלא בדמים יקרים, והוה ליה דבר האבד, ולכך התירו חכמים כדי שלא יפסיד ישראל זה. [הריטב"א, עבודה זרה יג.]

ולוקחים מהן בהמה ועבדים ושפחות. פרש"י ז"ל דלמעוטינהו שרי, והפירוש הנכון מפני שדברים אלו הם צריכין לו לתשמיש ביתו ואינם נמצאים אלא ביריד והר"ל כדבר האבד ובכי הא לא גזור. [הריטב"א]

ומטמא לישא אשה. זה שהתרנו לצאת לישא אשה דוקא בדעתו לחזור הא בשאין דעתו לחזור אסור וכמו שאמרו ההוא דנפלה ליה יבמה בחוצה לארץ אתא לקמיה דרב יהודה אמר אחיו נשא גויה ברוך המקום שהרגו וזה ירד אחריו. [מאירי, עבודה זרה יג.]

מב א מיי׳ פ״ב מהל׳ מלוה ולוה הי״ט סמ״ג עשין קכ״ח טור ש״ע סי״ט סימן מ״ה:
מג ב מיי׳ פכ״ו מהל׳ שכנים הל״י יג טושו״ע ח״מ סי׳ קפ״ו סי״ב:

מז: מי שהוציאוהו פרק רביעי עירובין

והכלים

ב[ב] רוה. פ״ה ומפלוגי הן של הפקר מעמע לנ״ן מיבעיא להו מי נעמידה בעני להם בעניים הרי הן כגבי בעניים ומפני מה נעמידה בעני מחבת שהפסח לו הוי כגבי בעניים ומ״מ מי נעמידה בעני מפני מה לי מוך למחוסר מה לי מוך למחוסר ומכאן הבאל הפקר ליורי והפ דעקר מוך למחוסר לנחמעמיע דמפ״ה לנ״ן הפי שניתנה בעיר ול״ת ומאי שנא מהכא לכל רוח ומשמע מדלא קתני כרבגלי מגני בעיר ובגי גשמים שמחוסרים לעיר הוי כרבגלי מגני בעיר כדלמרינן לעיל (קף מה:) ול״ל דהפס מגני בעיר דעמס עליהם דגשמים יזופים בעיר כדי שלא ימלאו מלורות להפקר פס היו יזופים ככר היו זוכין בהן ועוד שמא יש בחלק מהם להפס בשמוטין וקרוקים דעתן עליהן והכא בדמוקים אלא שהן בחוך המחוסר לנחמעמיע דעתן עליהן והכא דמוקים בחוך המחוסר ומיהו נראה לחלפים אמה לנו מחוסרים לקמן אלא שהן בחוך המחוסר מלוה לנו ומכאן כמו שנוהגין בו אלעזר אנשי ושמואל כלי מן הנכרי וכן נכרי ששאל כלי מישראל בירורים ובירורים החזירו בירים וכלים וארוגות ששכחו בחוך החנות יש להן אלפים אמה לכל רוח וכן הנכרי שהביא פירות מחוץ לתחום הרי הן לא יזופים מחוסרים אי אפשר שבשלמא לר׳ יוחנן בן נורי סבר חפצי הנכרי קונין ומשכחת לה בשהביא ויצאו יש להן אלפים אמה לכל רוח אלא אי אמרת אין קונין שביתה אמאי כר׳ ואפילו דתדאי ר״ב״ל סבר חפצי הנכרי קונין שביתה ושמואל דאמר כר״ב״ל ושמואל דאמר חפצי הנכרי אין קונין שביתה כרבנן. (ואפרוקי האי נמי) [דהקאמרת האן] משיתא. ותרקינן אצטריך ניהו דתיתא בזרעון בעלים הנכרי לקנות להן שביתה אשו בעלים דישראל שאם תאמר חפצי הנכרי דאית להו בעלים לא קנו שביתה שביתה אות למימר אפילו חפצי ישראל דאית להו בעלים לא קנו שביתה קס״ל דלא בזרעון אלא חפצי הנכרי אין להם שביתה. רב חייא בר אבין אמר ר״י חפצי הנכרי קונין שביתה בזיזה בעלים הנכרי אצו בעלים של שואל: הנהו דכרי דאתו לכברכתא. פי׳ מכרכתא שם נכרים אלים הבאים שם נכרים אלים בשוק של הוזמית למכור בירים אחוא שבאו ע״א עירוב למכרכתא למוכן מיניהו ולאיתיהנה למחתא בשמואל דאמר חפצי הנכרי אין קונין שביתה אלא הני הן כרגלי כל אדם א״ל רבינא האמרי כל יחזן חפצי הנכרי קונין שביתה ושמואל דר״י הלכה כר׳ יוחנן. לכך נחתוה ולא הוו אתו למכרכתא אלא ע״י עירוב. [כן בין מכרכתא למוחא יותר מאלפים אמה הוה. ואפילו אם היו בחוך החנות (א׳) [אחוץ] (כ׳ (אלו) הצאן קנו שביתה בחוץ קודם שיבואו למכרכתא ושוא רבא לבני מכרכתא למוכן מיניהו ואע״ג דאיכא למימר הני דיכרי קנו שביתה בפקות חוזק מ״מ יש לחן לטלטל אחון בר׳ אמות ומכרכתא כולה כמו ד׳ אמות והא הלכך שוי להו למשקל מיניהו.

והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להם אלפים אמה ב[ב] רוה. פ״ה ומפלוגי הן של הפקר מעמע לנ״ן מיבעיא להו מי נעמידה בעני להם בעניים הרי הן כגבי בעניים ומפני מה נעמידה בעני מחבת שהפסח לו הוי כגבי בעניים ומ״מ מי נעמידה בעני מפני מה לי מוך למחוסר מה לי מוך למחוסר ומכאן הבאל הפקר ליורי והפ דעקר מוך למחוסר לנחמעמיע דמפ״ה לנ״ן הפי שניתנה בעיר ול״ת ומאי שנא מהכא לכל רוח ומשמע מדלא קתני כרבגלי מגני בעיר ובגי גשמים שמחוסרים לעיר כדי שלא ימלאו מלורות להפקר פס היו יזופים ככר היו זוכין בהן ועוד שמא יש בחלק מהם להפס בשמוטין וקרוקים דעתן עליהן והכא דמוקים בחוך המחוסר לנחמעמיע דמפ״ה לנ״ן הפי שניתנה בעיר ול״ת ומאי שנא מהכא לכל רוח ומשמע מדלא קתני כרבגלי מגני בעיר ובגי גשמים שמחוסרים לעיר כדי שלא ימלאו מלורות להפקר פס היו יזופים ככר היו זוכין בהן ועוד שמא יש בחלק מהם להפס בשמוטין וקרוקים דעתן עליהן והכא דמוקים בחוך המחוסר לנחמעמיע דמפ״ה לנ״ן הפי שניתנה בעיר ול״ת ומאי שנא מהכא לכל רוח ומשמע מדלא קתני כרבגלי מגני בעיר ובגי גשמים שמחוסרים לעיר כדי שלא ימלאו מלורות להפקר פס היו יזופים ככר היו זוכין בהן ועוד שמא יש בחלק מהם להפס בשמוטין וקרוקים דעתן עליהן והכא דמוקים בחוך המחוסר

שאין מן הכל זוכה אדם ללמוד ואמר ר׳ יוסי מעשה ביוסף הבהן שהלך אצל רבו לצידון ללמוד תורה ואמר ר׳ יוחנן הלכה כרבי יוסי למה לי והא אמרת רבי יהודה ור׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי אמר אבי איצטרינהו לסד״א [ג]הני מילי במתני׳ אבל בברייתא אימא לא קמ״ל אלא[ד] הכי קאמר הני כללי לאו ד״ה ניענהו דהא רב לית ליה הני כללי: אמר רב יהודה אמר שמואל חפצי נכרי אין קונין שביתה למאן אילימא לרבנן פשיטא השתא חפצי הפקר דלית להו בעלים אין קונין שביתה חפצי הנכרי דאית להו בעלים מבעיא אלא אליבא דר׳ יוחנן בן נורי וקמ״ל אימר [ה]דאמר ר׳ יוחנן בן נורי קונין שביתה הני מילי חפצי הפקר דלית להו בעלים אבל חפצי הנכרי דאית להו בעלים לא. מיתיבי ר״ש בן אלעזר אומר השואל כלי מן הנכרי ביום טוב וכן המשאיל לו לנכרי כלי מעיר״ט והחזירו לו ביום טוב והכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להן אלפים אמה לכל רוח ונכרי שהביא לו פירות מחוץ לתחום הרי זה לא יזום ממקומן אי אמרת בשלמא קסבר רבי יוחנן בן נורי חפצי קונין שביתה הא מני ר׳ יוחנן בן נורי היא אלא אי אמרת קסבר רבי יוחנן בן נורי חפצי הנכרי אין קונין שביתה הא מני לא ר׳ יוחנן בן נורי ולא רבנן לעולם קסבר רבי יוחנן בן נורי חפצי הנכרי קונין שביתה ושמואל דאמר כרבנן ודקאמרת לרבנן פשיטא מהו דתימא גזירה בעלים דנכרי אצו בעלים דישראל קמ״ל ורב חייא בר אבין אמר רבי יוחנן [ו]חפצי נכרי קונין שביתה גזירה בעלים דנכרי אצו בעלים דישראל. הנהו דכרי דאתו למברכתא שרא להו רבא לבני מחוזא למיזבן מיניהו אע״ג דרבינא קאי דעתיך דאמר רב יהודה אמר שמואל חפצי נכרי אין קונין שביתה והא שמואל ור׳ יוחנן הלכה כר׳ יוחנן ואמר רב חייא בר אבין אמר ר׳ יוחנן חפצי נכרי קונין שביתה גזירה בעלים דנכרי אצו בעלים דישראל [ז]הדר אמר רבא לאידבון לבני מברכתא דלא חיישא [ח]דלמא אתי לאחלופי ליה מברכתא לדידהו כר׳ אמות דמיא. תני רבי חייא [ט]חרם שבין תחומי שבת צריך מחיצה

שאין מן הכל זוכה אדם ללמוד ואמר ר׳ יוסי מעשה ביוסף הבהן שהלך אצל רבו לצידון ללמוד תורה ואמר ר׳ יוחנן הלכה כרבי יוסי למה לי והא אמרת רבי יהודה ור׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי אמר אבי איצטרינהו לסד״א [ג]הני מילי במתני׳ אבל בברייתא אימא לא קמ״ל אלא[ד] הכי קאמר הני כללי לאו ד״ה ניענהו דהא רב לית ליה הני כללי: אמר רב יהודה אמר שמואל חפצי נכרי אין קונין שביתה למאן אילימא לרבנן פשיטא השתא חפצי הפקר דלית להו בעלים אין קונין שביתה חפצי הנכרי דאית להו בעלים מבעיא אלא אליבא דר׳ יוחנן בן נורי וקמ״ל אימר [ה]דאמר ר׳ יוחנן בן נורי קונין שביתה הני מילי חפצי הפקר דלית להו בעלים אבל חפצי הנכרי דאית להו בעלים לא. מיתיבי ר״ש בן אלעזר אומר השואל כלי מן הנכרי ביום טוב וכן המשאיל לו לנכרי כלי מעיר״ט והחזירו לו ביום טוב והכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להן אלפים אמה לכל רוח ונכרי שהביא לו פירות מחוץ לתחום הרי זה לא יזום ממקומן אי אמרת בשלמא קסבר רבי יוחנן בן נורי חפצי קונין שביתה הא מני ר׳ יוחנן בן נורי היא אלא אי אמרת קסבר רבי יוחנן בן נורי חפצי הנכרי אין קונין שביתה הא מני לא ר׳ יוחנן בן נורי ולא רבנן לעולם קסבר רבי יוחנן בן נורי חפצי הנכרי קונין שביתה ושמואל דאמר כרבנן ודקאמרת לרבנן פשיטא מהו דתימא גזירה בעלים דנכרי אצו בעלים דישראל קמ״ל ורב חייא בר אבין אמר רבי יוחנן [ו]חפצי נכרי קונין שביתה גזירה בעלים דנכרי אצו בעלים דישראל. הנהו דכרי דאתו למברכתא שרא להו רבא לבני מחוזא למיזבן מיניהו אע״ג דרבינא קאי דעתיך דאמר רב יהודה אמר שמואל חפצי נכרי אין קונין שביתה והא שמואל ור׳ יוחנן הלכה כר׳ יוחנן ואמר רב חייא בר אבין אמר ר׳ יוחנן חפצי נכרי קונין שביתה גזירה בעלים דנכרי אצו בעלים דישראל [ז]הדר אמר רבא לאידבון לבני מברכתא דלא חיישא [ח]דלמא אתי לאחלופי ליה מברכתא לדידהו כר׳ אמות דמיא. תני רבי חייא [ט]חרם שבין תחומי שבת צריך מחיצה

דכולה

מברכתא בד׳ אמות דמיא. גירס פירקא ס״ה והולילו לעיר מחרם והכי מוקמא מתיתו מתניתא לקמן מתיב כר׳ מתיתו לעניין לחלן אם כולה לקנות מוקמא מתיתו דומיא דזיר וסכר והכא מברכתא לריך לומר למוקמא מתיתו הוא ופע״ג דגבי נותן עירובו בתלן (שעל דף נג:) פריך תון לעיבורה בר עיר ממי כיון דאמר רבא הנותן עירובו יש לו ד׳ אמות וכו׳ משמע דתון עיבורה של עיר ממי הוי אפילו לפי שמעתיה דלעיל מן הכל הסיר ועיבורה בחרבע אמות אף על פי שאין לה מחיצה ממוקמא דלידיה:

חרם.

על בירול שלא יעברו מים של מחוז זה לתוך מחוז זה, לכל מה שכתוב מחוז הסיר שלו אין קונה שביתה במקומו להיות לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח אלא בתר מקומו של מחוז ומחוז שלו אין לו אלפים אמה לכל רוח אלא בתר מקומו של עיר אבל בגד ממון למחוסר אינו נמשך כר׳ אמות מתיתו ואומר ר״י דבעי ממי למהוי מוקמא לדידה עדיף מנמשך בתוך אלפים שיש לו אלפים אמה לכל רוח משיב לגביה בחרבע אמות בהקף יותר מבית אלפים שלו בהקף לדידה כלחתר בחרבע אמות בהקף ומיהו נראה לחלפים אמה לו מחוסרים מלוה קחני מחון ממון מבית אלפים שלו בהקף כמו שנוהגין בו אלעזר אנשי ושמואל כלי מן הנכרי וכן נכרי ששאל כלי מישראל בירורים ובירורים החזירו בירים וכלים וארוגות ששכחו בחוך החנות יש להן אלפים אמה לכל רוח וכן הנכרי שהביא פירות מחוץ לתחום הרי זה לא יזום ממקומן אי אמרת בשלמא כי יחנן בן נורי ולימא סבר חפצי הנכרי קונין שביתה אמאי כר׳ ואפילו דתדאי ר״ב״ל סבר חפצי הנכרי קונין שביתה ושמואל דאמר כר״ב״ל ושמואל דאמר חפצי הנכרי אין קונין שביתה שביתה אמאי כר׳. [ואפרוקי האי נמי] [דהקאמרת האן] משיתא. ותרקינן אצטריך ניהו דתיתא בזרעון בעלים הנכרי לקנות להן שביתה אשו בעלים דישראל שאם תאמר חפצי הנכרי דאית להו בעלים לא קנו שביתה קס״ל דלא בזרעון אלא חפצי הנכרי אין להם שביתה. רב חייא בר אבין אמר ר״י חפצי הנכרי קונין שביתה בזיזה בעלים הנכרי אצו בעלים של שואל: הנהו דכרי דאתו למברכתא. פי׳ מכרכתא שם נכרים אלים הבאים שם נכרים אלים בשוק של הוזמית למכור בירים אחוא שבאו ע״א עירוב למברכתא למוכן מיניהו ולאיתיהנה למחתא בשמואל דאמר חפצי הנכרי אין קונין שביתה אלא הני הן כרגלי כל אדם א״ל רבינא האמרי כל יחזן חפצי הנכרי קונין שביתה ושמואל דר״י הלכה כר׳ יוחנן. לכך נחתוה ולא הוו אתו למברכתא אלא ע״י עירוב. [כן בין מכרכתא למוחא יותר מאלפים אמה הוה. ואפילו אם היו בחוך החנות (א׳) [אחוץ] (כ׳ (אלו) הצאן קנו שביתה בחוץ קודם שיבואו למברכתא ושוא רבא לבני מברכתא למוכן מיניהו ואע״ג דאיכא למימר הני דיכרי קנו שביתה בפקות חוזק מ״מ יש לחן לטלטל אחון בר׳ אמות ומכרכתא כולה כמו ד׳ אמות והא הלכך שוי להו למשקל מיניהו.

ב) ברכי׳ פשוט דמקר מרבני רבינו ור״ל אחר אחרי שלמדתי קר״ש הר״ם במתני׳ אבל בגמרא אינו לא קמ״ל אלא אחר וכו׳.

מסורת הש״ס עם הוספות

ד״ה מי קאמרת. ג) ע״ש לא: לקמן לח: לעיל לח: מה: לקמן לח: ה) [לעיל מח:]. ו) [ד״ה חפצי]. ז) [ד״ה ואמר רבי יוחנן]. ח) [ד״ה דלמא]. ט) [ד״ה חרם].

מסורת השס״ם

ב) [ע״ש מוס׳ מגמות גמ׳ ד״ה מי קאמרת. ג) ע״ש לא: לקמן לח: לעיל לח: מה: ד) [לעיל מח:]. ה) [ד״ה חפצי]. ו) [ד״ה ואמר רבי יוחנן]. ז) [ד״ה דלמא]. ח) [לעיל טו. לקמן נ:]. ט) [לעיל דף ח ע״א]. י) [ד״ה חצרות ערך מנסן].

הגהות הב״ח

(ב) רש״י ד״ה ומפלוגי הן וכן ד״ה והכלים ד״ה יש להן וכן ד״ה דעתן עליהן: (ג) ד״ה לנעמה קנה ר׳ יוחנן ב״נ אפילו לנכרי: (ד) ד״ה ר״ב ואמר ר׳ יוחנן: (ה) תד״ה והכלים וכו׳ ולנכרי ב״נ אפילו הפקר: (ו) ד״ה חנם וכו׳ ולנכרי יוחנן בן נורי קונין:

הגהות וציונים

ב) בכתי׳ נוסף אלא רב משרשיא ליתנהו להני בבלי מנא ליה הכי קאמר רב משרשיא הני כללי וכו׳ ועי׳ ר״ח: ג) [שייך לדף מז ע״א] (גליון):

משנת ראשונים

שאין מן הכל זוכה אדם ללמוד. שיש כמה אנשים שלשונם מגולגת לתורה, ואדם זוכה ללמוד מהם יותר מכמה מלמדיו הגדולים מהם.

[שו״ת הרשב״א, חלק ה סימן רכט]

אם בירבוי תורה כך, קל וחומר בדברים אחרים שאין אדם זוכה לקבל מן הכל.

[ריקאנטי, בראשית ל ג]

חפצי הנכרי דאית להו בעלים מיבעיא. דוודאי כל נכסים דאית להו בעלים דלא הוה בני שביתה כגון גוים דלאו בני שביתה ניתנה גזירתה הוא בני נכסים דהא סתם נכסים בתר בעלים גזירי ולא עבדי מינה. אלא כי אתמר דשמואל אליבא דר׳ יוחנן בן נורי אחמר דבהא מודה ר׳ יוחנן בן נורי לרבנן. **[הרשב״א]**

שרא להו רבא לבני מחוזא למיזבן מיניהו. מתוך שהיו שדי למזבן ולהולילן עמהם דס״ל דנכסי הגוי אין להם שביתה והרי הן כרגלי הזורה להם. **[הרשב״א]**

דכולה מברכתא ד׳דידהו באורבע אמות דמיא. מדרי״ב דאמר מתנתה בזיר או בסור מהלך ד׳ אמות כולה, ומכאן ולמה דהא דאמרינן לעיל פירות שיצאו חוץ לתחום חוזרי אפילו במזיר מותרין מאי שנעא אונסין ניתנה. אפילו יצאו חוזרי ע״א קרקע להו אונסין כיון דלא מנפשייהו קאזלי. דהא הכא בעלים מיימר להו ואפ״ה שרינן להו בכולה מברכתא כדין אונסין. **[הרשב״א]**

שאין מן הכל אדם זוכה אדם ללמוד. שיש כמה אנשים שלשונם מגולגת לתורה, ואדם זוכה ללמוד מהם יותר מכמה מלמדיו הגדולים מהם.

[שו״ת הרשב״א, חלק ה סימן רכט]

אם בירבוי תורה כך, קל וחומר בדברים אחרים שאין אדם זוכה לקבל מן הכל.

[ריקאנטי, בראשית ל ג]

חפצי הנכרי דאית להו בעלים מיבעיא. דוודאי כל נכסים דאית להו בעלים דלא הוה בני שביתה כגון גוים דלאו בני שביתה ניתנה גזירתה הוא בני נכסים דהא סתם נכסים בתר בעלים גזירי ולא עבדי מינה. אלא כי אתמר דשמואל אליבא דר׳ יוחנן בן נורי אחמר דבהא מודה ר׳ יוחנן בן נורי לרבנן. **[הרשב״א]**

שרא להו רבא לבני מחוזא למיזבן מיניהו. מתוך שהיו שדי למזבן ולהולילן עמהם דס״ל דנכסי הגוי אין להם שביתה והרי הן כרגלי הזורה להם. **[הרשב״א]**

דכולה מברכתא ד׳דידהו באורבע אמות דמיא. מדרי״ב דאמר מתנתה בזיר או בסור מהלך ד׳ אמות כולה, ומכאן ולמה דהא דאמרינן לעיל פירות שיצאו חוץ לתחום חוזרי אפילו במזיר מותרין מאי שנעא אונסין ניתנה. אפילו יצאו חוזרי ע״א קרקע להו אונסין כיון דלא מנפשייהו קאזלי. דהא הכא בעלים מיימר להו ואפ״ה שרינן להו בכולה מברכתא כדין אונסין. **[הרשב״א]**

מַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן שֶׁהָלַךְ אֵצֶל רַבּוֹ לְצִידָן לִלְמוֹד תּוֹרָה, וממה שנקטו שהלך אצל 'רבו' ללמוד תורה, משמע שהיה יכול ללמוד תורה מאחרים גם במקומו, אלא שהלך לצידן ללמוד מרבו שיש לו תועלת מלימודו אצלו (תורת חיים).

סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא הָנֵי מִילֵּי בְּמַתְנִיתִין אֲבָל בִּבְרַייְתָא אִימָא לֹא, כיון שהברייתות אינן מדויקות כל כך, ויתכן שדבריו של רבי יהודה התחלפו בדבריו של רבי יוסי, ודבריו של רבי יוסי התחלפו בדבריו של רבי יהודה (רש"י), אך לולי זה שהברייתות אינן מדויקות אין לומר שהכלל הזה נאמר רק במשניות ולא בברייתות, כיון שההלכה כרבי יוסי היא משום שדעתו התקבלה להלכה יותר מדעתו של רבי יהודה, ולא משום שהתנא הכריע כרבי יוסי בכל המקומות שנחלק עם רבי יהודה (מרומי שדה, וראה עוד לעיל מו, ב ד"ה ואין).

הַשּׁוֹאֵל כְּלִי מִן הַנָּכְרִי שהוא בן עירו (רש"י), ומשמע שכל נכרי שהוא בן עירו יש לכליו אלפיים אמה, ואין צריך לחוש שמא הגוי הביא את הכלי מחוץ לתחום בשבת, אלא תולים שהכלי שנמצא כאן עכשיו, היה כאן כבר מערב שבת (ריטב"א ד"ה וגוי, וראה עוד ריטב"א לעיל מ, א ד"ה מאי ושו"ע או"ח שכה, ט).

וְהַכֵּלִים וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ, וכלים אלו כלי הפקר הם שאין להם בעלים, או שהם כלים שיש להם בעלים, אלא שאינם נמצאים באותו תחום של הבעלים, ולכן אין שביתתם כרגלי הבעלים אלא כשביתת אנשי העיר שהכלים בה, שמסתמא דעת הבעלים היא שיקנו שביתה כאנשי העיר, אבל כשאינם סמוכים לעיר וגם אינם נמצאים עם בעליהן בתחומם, אינם קונים שביתה, ואסור לטלטלם ממקומם [וחפצי הפקר קונים שביתה, אלפיים אמה ממקומם] (רשב"א וריטב"א, בדעת רש"י).

ויש שסובר שהברייתא מדברת רק על כלי הפקר, שכשהם בתוך תחום העיר הם קונים שביתה כאנשי העיר אפילו שאין דעת אנשי העיר עליהם, כיון שכל מה שהוא בתוך התחום נגרר אחרי העיר, אפילו שאין דעת בני העיר עליהם, אבל כלים שיש להם בעלים, לעולם אינם קונים שביתה כאנשי העיר, שאם הם באותו התחום של הבעלים דינם כרגלי בעליהם, ואם הם בתחום אחר מהבעלים, הם קונים אלפיים אמה ממקומם, ואף שהם בתחום העיר, אינם נגררים אחר אנשי העיר (מסקנת התוס' ע"פ מהרש"א).

ויש שסובר שמה שנקטה הברייתא 'ששבתו בתוך התחום', אין הכוונה שהם שבתו בתחום העיר, אלא שהכלים שבתו באותו תחום של בעליהם, וחידשה הברייתא ששביתתם כרגלי הבעלים אפילו כשהם לא נמצאים ממש ביחד עם הבעלים, אבל כלים שנמצאים בתחום אחר מהבעלים, אסור להזיזם ממקומם, כיון ששביתתם כרגלי הבעלים, והם נמצאים מחוץ לתחומם (רשב"א בשם הראב"ד; רא"מ הורביץ, ע"פ רש"י ביצה לט, ב ד"ה לא יביאו).

וְנָכְרִי שֶׁהֵבִיא לוֹ פֵּרוֹת מִחוּץ לַתְּחוּם חֲרֵי זֶה לֹא יְזִיזֵם מִמְּקוֹמָן, ואין להם אלא ארבע אמות (רש"י), אבל בתוך ארבע אמות מותר לטלטלם ולהשתמש בהם, ודוקא למי שלא הובאו פירות אלו בשבילו, אבל למי שבשבילו הובאו פירות אלו מחוץ לתחום, אסור להשתמש בהם כלל (רשב"א וריטב"א, ע"פ הגמ' לעיל מ, א, וראה בביאורים שם ד"ה הבא).

חֻפְּצֵי נָכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה בְּעָלִים דְּנָכְרִי וְכוּ', וחפצי נכרי קונים שביתה במקום שהנכרי נמצא (תוס' רבינו פרץ ד"ה יש להם, גאון יעקב), ואם הכלים לא נמצאים בתחום של בעליהם הגוי, אסור להזיזם ממקומם כלל, כמו שאסור להזיז חפצי ישראל שנמצאים בתחום אחר מהישראל (ביאה"ל תא, א ד"ה קונין). ויש סוברים שחפצי נכרי קונים שביתה במקומם כחפצי הפקר, ולא שייך שהכלים יקנו שביתה כרגלי הגוי, כיון שלאו בר שביתה הוא (בית מאיר או"ח תא, ע"פ הריטב"א; תוספת שבת שם, ג, בדעת הלחם משנה).

שָׂרָא לְהוּ רָבָא לִבְנֵי מְחוֹזָא לְמִזְבַּן מִנַּיְיהוּ, ומדובר כשהם מכירים זה את זה, ולא צריכים להזכיר את סכום המקח ביום טוב, שאסור להזכיר את סכום המקח ביום טוב, משום איסור מקח וממכר (מאירי).

וְהָא שְׁמוּאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן הָלְכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן, ואף ששנינו לעיל (מו, א) ש'הלכה כדברי המיקל בעירוב', מכל מקום הלכה כרבי יוחנן שחפצי נכרי קונים שביתה, כיון שכלל זה נאמר רק במחלוקת תנאים ולא במחלוקת אמוראים, או משום ש'הלכה כדברי המיקל בעירוב' הוא רק במקום שאין כלל אחר כנגדו (רשב"א, וראה עוד לעיל מו, א ד"ה הלכה).

דְּכֻלָּהּ מַבְרְכְתָּא לְדִידְהוּ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דְּמָיָא, שהיא עיר שמוקפת מחיצות, והלכה כרבן גמליאל (לעיל מא, ב) שסובר שאם נתנהו בשבת במקום מוקף מחיצות, יכול להלך את כולו, כיון שמקום זה נחשב כארבע אמות (רש"י; תוס'). ויש סוברים שגם אם נתנהו בעיר שאינה מוקפת מחיצות, יכול להלך את כולה (רמב"ן לעיל מא, ב ד"ה ואלו; אור זרוע ערב שבת ו בשם רבינו יואל).

■ להלכה, חפצי נכרי קונים שביתה במקומם אפילו שבעליהם לאו בני שביתה הם, גזירה חפצי נכרי אטו חפצי ישראל [כרבי יוחנן] (שו"ע או"ח תא, א), ויש להסתפק האם קונים שביתה במקום רגלי בעליהם הנכרי [כתוס' רבינו פרץ], או שקונים שביתה במקומם כחפצי הפקר [כהבית מאיר] (ביאה"ל שם ד"ה קונין). ואם הנכרי הוציאם מחוץ לתחום והביאן לעיר שמוקפת מחיצות לדירה [שתחילה בנו את הבתים ולאחר מכן הקיפו אותם במחיצות (משנ"ב שם, ז)], אפשר לטלטל בכולה [כרבא, וכדעת רש"י ותוס'] (שו"ע שם), ויש סוברים שהוא הדין אם הוציאם לעיר שאינה מוקפת מחיצות [כהרמב"ן ואור זרוע] (ביאה"ל שם ד"ה ובלבד).

חֵרֶם שֶׁבֵּין תְּחוּמֵי שַׁבָּת צָרִיךְ וְכוּ', [ראה ציור עמ' 202], כדי שיוכל למלאות מים מהחרם ולהכניסם לעיר, אבל אם אינו עושה מחיצה, אינו יכול למלאות מים מהחרם ולהכניסם לעיר, כיון שחלק מהמים שבתו בתחום העיר השניה, ולאחר כניסת השבת יצאו מתחומם ועברו לתחום עיר זו, ואין להם אלא ארבע אמות (רש"י), והטעם שהברייתא דיברה על מים שנמצאים בין שני ערים, ולא על מים שנמצאים בסוף התחום של עיר אחת, כיון שרק כשהם בין שני ערים אסור להזיזם ממקומם כלל, לפי שחלק מהמים קנו שביתה בעיר אחת וחלק קנו שביתה בעיר השניה, אבל מים שנמצאים בסוף תחום של עיר אחת, מותר להוליכם אלפיים אמה לכיוון העיר, כיון שגם המים שהיו מחוץ לתחום העיר קנו שביתה במקומם, ויש להם אלפיים אמה לכל רוח (נימוקי הגרי"ב, ובכך יישב את קושיית מהרש"א).

והטעם שללא המחיצה לא אומרים שהוברר הדבר שהמים שהגיעו לעיר הזו בשבת, עמדו להגיע אליה כבר מערב שבת, והמים שהגיעו לעיר השניה בשבת עמדו להגיע אליה כבר מערב שבת, אפילו שבדרבנן אומרים 'יש ברירה', כיון שחלק מהמים היו בערב שבת מחוץ לתחום העיר, ולא שייך לומר בהם ברירה, אבל אם כל המים נמצאים במקום שהוא משותף לשני הערים [וכגון שבין שני הערים יש רק שלשת אלפים אמה, והמים נמצאים באמצע], מותר לשני הערים להשתמש במים גם ללא מחיצה, מדין ברירה (פרישה או"ח תב, ב; מאמר מרדכי שם, ב).

מַשּׁוּם דְּתָנֵי לָהּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לְחַמְרָא וְכוּ', ומכיון שהלכה כחכמים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה, אין צריך לעשות מחיצה לחרם שנמצא בין תחומי שבת (ריטב"א, הגהות אשר"י יד, בשם מהרי"ח). ויש סוברים שגם לחכמים צריך לעשות מחיצה לחרם (ע"פ רי"ף יג, א מדפי הרי"ף; רא"ש ד, יא), כיון שהם סמוכים לעיר ודעת אנשי העיר עליהם (רבינו יהונתן שם ד"ה תניֵ), ומה שמבואר כאן בגמ' שרק לרבי יוחנן בן נורי צריך לעשות מחיצה לחרם, הוא רק לסברת המקשן שהסיבה שרבי יוסי בר חנינא לגלג עליו, משום שהוא סובר כרבנן, אבל למסקנת הגמ' גם לרבנן צריך לעשות מחיצה לחרם, והסיבה שלגלג עליו משום שמחיצה תלויה מתרת במים (תוס' רי"ד; מג"א תב, א, וראה עוד ביאור הגר"א שם, א).

אֶלָּא מְשׁוּם דְּקַל הוּא שֶׁהֵקֵלּוּ חֲכָמִים בְּמַיִם, כיון שהמים עמוקים יותר מעשרה טפחים, ומעיקר הדין המים שהם למעלה מעשרה טפחים מהקרקעית אינם קונים שביתה, ומה שאמרו בשבת (ה, ב) שהמים העליונים נחשבים כמונחים על המים התחתונים, ואינם נחשבים למעלה מעשרה טפחים, לא אמרו כן לגבי איסור תחומין, אלא רק לגבי עקירה והנחה (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד, וראה שם שתמהו על דבריו). ויש מפרשים, שהטעם שהקלו חכמים במחיצה תלויה במים, כיון שהרבה פעמים יש צורך לעשות מחיצה במים, כגון בור מים שנמצא בין שתי חצרות, ומכיון שיש טורח גדול לעשות בו מחיצה גמורה עד קרקעית הבור, הקילו לעשות בו מחיצה תלויה (רשב"א; ריטב"א).

■ להלכה, חריץ שהוא מלא מים עומדים שנמצא בין שני תחומי שבת, אסור לעיירות שנמצאות בשני התחומין למלאות ממנו מים, אלא צריך לעשות מחיצה ביניהם [כהרי"ף והרא"ש], ואין צריך לעשות מחיצה גמורה, אלא די לעשות מחיצה תלויה שאינה מגיעה לקרקעית החריץ, ואם המים זורמים ואינם עומדים, אין צריך לעשות שום תיקון ביניהם, שאינם קונים שביתה והרי הם כרגלי הממלא (שו"ע או"ח תב, א), ויש סוברים, שלדעת רבנן שחפצי הפקר אינם קונים שביתה, גם המים שבחריץ אינם קונים שביתה, ולכך גם מים עומדים אין צריך לעשות בהם מחיצה [כהריטב"א והגהת אשר"י], וצריך עיון לדינא (ביאה"ל שם ד"ה וצריך).

אָמַר רָבָא שְׁמֹנֶה עַל שְׁמֹנֶה אֵיכָא בֵּינַיְיהוּ, שלפי חכמים יש לו ארבע אמות לכל רוח (רש"י), וכן משמע מלשון המשנה, שהרי רבי יוחנן בן נורי אמר בפירוש שיש לו אלפיים אמה לכל רוח, ועל זה אמרו חכמים ש'אין לו אלא ארבע אמות', ומשמע שהם לכל רוח, והמקשן סבר, שארבע אמות שנתנו לו חכמים, הם אותם ארבע אמות שמותר לטלטל בהם ברשות הרבים, ומכיון שהטלטול ברשות הרבים, מותר רק בארבע אמות ולא בשמונה אמות [כמבואר בסמוך], הוא הדין שהתחום שלו הוא רק ארבע אמות ולא שמונה אמות (ריטב"א).

ולדעת חכמים שמי שלא קנה שביתה יש לו ארבע אמות לכל רוח, הוא הדין שמי ששבת או הניח עירוב מחוץ לעיר שיש לו אלפיים אמה, יש לו גם ארבע אמות לכל רוח (תוס' להלן ס, ב ד"ה כאן, בעל המאור יג, א מדפי הרי"ף). ויש שסוברֵ, שרק מי שלא קנה שביתה בערב שבת יש לו ארבע אמות לכל רוח, שדין זה נלמד מהפסוק (שמות כט, כט) 'שבו איש תחתיו', ומכיון שמהמשך הפסוק הזה לומדים תחום של אלפיים אמה, סוברים חכמים שכשם שאלפיים אמה הם אלפיים לכל רוח, הוא הדין שהארבע אמות הם ארבע אמות לכל רוח, אבל בשובת או במניח עירוב מחוץ לעיר, מודים חכמים שיש לו רק ארבע אמות (תוס' רא"ש ותוס' רבינו פרץ להלן ס, ב ד"ה כאן, בשם ה"ר אלחנן).

מַחֲלוֹקֶת לְהַלָּךְ אֲבָל לְטַלְטֵל וְכוּ', שאין לטלטל את כל השמונה אמות בבת אחת, אבל מותר לטלטל בהם פחות פחות מארבע אמות, שהרי הם נחשבים כמקומו, ורק בכרמלית שהאיסור לטלטל בה הוא מדרבנן, היה מקום לומר שהתירו חז"ל לטלטל יותר מארבע אמות בבת אחת, והוצרך רבא לחדש שאין היתר לטלטל בה רק ארבע אמות בבת אחת, אבל ברשות הרבים שהאיסור לטלטל בה הוא מהתורה, ודאי שאסור לטלטל בה יותר מארבע אמות בבת אחת (ריטב"א בשם הראב"ד, וכע"ז ברשב"א, וראה עוד חזו"א או"ח קיב, יא בסוגריים).

■ להלכה, יש אומרים, שמי שיצא חוץ לתחום יש לו רק ארבע אמות להלך, ויכול לבחור אותם לכל צד שירצה [כרבי יהודה], ויש אומרים, שיש לו ארבע אמות לכל רוח, ויכול להלך ארבע אמות לכל צד [כחכמים], אך לטלטל מותר רק בארבע אמות [כרבא] (רמ"א או"ח שצו, א, ומשנ"ב שם, ז-ח), ויש לסמוך על דעה זו למעשה (משנ"ב שם, ט, אולם ראה במשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 7).

וְהָנֵי אַרְבַּע אַמּוֹת הֵיכָא כְּתִיבָא, - ליוצא חוץ לתחום (רש"י ד"ה גבי, ולהלן נא, א ד"ה אלו), אבל האיסור לטלטל ארבע אמות ברשות הרבים, נלמד מהלכה למשה מסיני ואינו נלמד מפסוק זה (גאון יעקב, ע"פ גמ' שבת צו, ב). ויש שסוברֵ, שגם האיסור לטלטל ארבע אמות ברשות הרבים נלמד מפסוק זה (רמב"ם שבת יב, טו), ואף שבגמ' (שבת צו, ב) למדו כן מהלכה למשה מסיני, היינו רק שלולי ההלכה לא היינו דורשים כן מהפסוק (גאון יעקב). ויש מפרשים, ששני איסורי טלטול ברשות הרבים הם, טלטול ארבע אמות ברשות הרבים נלמד מהלכה למשה מסיני, וכאן התחדש שאפילו אם לא מטלטל את החפץ ארבע אמות, אסור להוציאו מארבע אמותיו, שהם כרשות היחיד שלו (חזו"א או"ח קיב, יא, וכע"ז בפמ"ג או"ח שמט משב"ז א, וראה עוד להלן ד"ה ארבע).

כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל חֵפֶץ מִתַּחַת מַרְגְּלוֹתָיו וּמַנִּיחַ תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו, ומטעם זה מוכח שהפסוק 'שבו איש תחתיו' אינו מדבר רק על ארבע אמות של יציאה מחוץ לתחום, אלא גם על איסור העברה של חפצים ארבע אמות ברשות הרבים (גאון יעקב; שעה"צ שמט, ג). ויש שפירש, שהפסוק אינו מדבר על איסור העברה ארבע אמות ברשות הרבים, אלא מדבר רק על ארבע אמות של תחומין, והשיעור שנתנו לו לתחומו, הוא השיעור שרגיל ביום חול להשתמש תחתיו, אבל בשבת עצמה אסור לעשות כן, משום איסור מעביר ארבע אמות ברשות הרבים (חזו"א או"ח קיב, יא).

מַאי בֵּינַיְיהוּ אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ אַרְבַּע אַמּוֹת מְצַמְצְמוֹת, לרבי יהודה שאומר כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו, הם מצומצמות, ולרבי מאיר שאומר כדי לפשוט ידיו ורגליו, הם מרווחות (רש"י). ויש מפרשים שלרבי יהודה הם מרווחות ולרבי מאיר הם מצומצמות (רי"ף יג, א מדפי הרי"ף; רא"ש ד, יא), ואמות מרווחות יתרות שתי אצבעות על אמות מצומצמות (שעה"צ שצו, ג). ■ להלכה, יוצא חוץ לתחום נותנים לו ארבע אמות מרווחות (רמ"א או"ח שצו, א, וראה משנ"ב שמט, ב, ה לענין טלטול ארבע אמות ברשות הרבים).

■ המשך במילואים עמ' 117

מחיצה של ברזל להפסיקו מחיך עליה ר' יוסי בר' חנינא מאי טעמא קא מחייך אילימא משום דתני לה כר' יוחנן בן נורי לחומרא ואיהו סבירא ליה כרבנן לקולא ומשום דסבר לקולא מאן דתני לחומרא מחיך עלה אלא משום [א] דתניא נהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הן כרגלי כל אדם ודלמא במכונסין אלא משום דקתני צריך מחיצה של ברזל להפסיקו ומאי שנא קנים דלא דעיילי בהו מיא של ברזל נמי עיילי בהו מיא ודילמא [ב] צריך ואין לו תקנה קאמר אלא משום דקל הוא שהקילו חכמים במים כדרבי טבלא [ג] דבעא מיניה רבי טבלא מרב מחיצה תלויה מהו שתתיר בחורבה א"ל אין מחיצה תלויה מתרת אלא במים קל הוא שהקילו חכמים במים: וחכ"א אין לו אלא ארבע וכו': רבי יהודה היינו ת"ק אמר רבא שמונה על שמונה איכא בינייהו תנ"ה יש לו שמונה על שמונה דברי ר"מ ואמר רבא [א] מחלוקת להלך אבל לטלטל דברי הכל ארבע אמות אין טפי לא והני ד' אמות היכא כתיבא כדתניא [א] שבו איש תחתיו כתחתיו [וכמה תחתיו] גופו שלש אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר גופו שלש אמות ואמה כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו ומניח תחת מראשותיו מאי בינייהו איכא בינייהו ארבע אמות מצומצמות. אמר ליה רב משרשיא לבריה כי עיילת לקמיה דרב פפא בעי מיניה ארבע אמות שאמרו באמה דידיה יהבינן ליה או באמה של קדש יהבינן ליה אם אמר לך אמות של קדש יהבינן ליה עוג מלך הבשן מה תהא עליו ואם אמר לך באמה דידיה יהבינן ליה אימא ליה מאי טעמא לא קתני לה גבי [ד] יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם כי אתא לקמיה דרב פפא א"ל אי דייקינן כולא האי לא הוי תנינן [ה] לעולם באמה דידיה יהבינן ליה ודקא קשיא לך מאי טעמא לא קתני גבי יש שאמרו דלא פסיקא ליה משום דאיכא ננס באבריו: היו שנים מקצת אמותיו של זה וכו': למה ליה למימר למה הדבר דומה הכי קאמר להו רבי שמעון לרבנן מכדי למה הדבר דומה לשלש חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות לר"ה מאי שנא התם דפליגיתו ומ"ש הכא דלא פליגיתו ורבנן התם אוושי דיורין הכא לא אוושי דיורין: [ג] ושתים החיצונות כו': ואמאי כיון דערבי להו חיצונות בהדי אמצעית הויא להו חדא [א] אמר רב יהודה [ד] כגון שנתנה אמצעית עירובה בזו ועירובה בזו ורב ששת אמר אפילו תימא שנתנו עירובן באמצעית [ה] כגון שנתנוהו בשני

רש"י

מחיצה של ברזל נמי עיילי בה מיא. מתתאי, דהא סתם מחילה י' טפחים היא ולא מטיא עד קרקעית המים, ואפילו מגעת לקרקעית המים אי אפשר שלא יכנסו המים מתחתיה: אלא. משום הכי מחייך עליה: דקל הוא שהקילו חכמים במים. דמחילה כל דהו ובלבד שיהא בה י' מהניא בה, ואע"ג דעיילי בה מיא מעילאי ומתתאי: כדבעא מיניה רבי טבלא כו'. וכי היכי דמחילה תלויה מהניא מחילת קנים נמי מהניא, דמה לי מיערבי מיא מתתאי מה לי מיערבי בין קנה לחברו: היינו תנא קמא. ר' יהודה דאמר לאיזה רוח שירלה יש לו ד' אמות היינו תנא קמא, רבנן דפליגי עליה דר' יוחנן בן נורי: שמונה על שמונה איכא בינייהו. דרבנן סברי ד' לכל לדדיו היינו שמונה על שמונה, ור' יהודה סבר לחד רוח ותו לא, כדקתני ומודה ר' יהודה לר' אליעזר שאם בירר לו שתים לכאן ושתים לכאן שאין יכול לחזור בו וכן אם בירר ארבעתן לרוח אחת: מחלוקת. דר' מאיר דשרי שמונה על שמונה, להילוך: לרבי יהודה מצומצמות ולרבי מאיר גדולות, דפישוט ידים ורגלים יותר מאמה הוא: באמה דידיה. איש לפי מה שגופו ארוך יש לו ד' אמות באמתו הארוכה: של קדש. לכל אדם אמות שוות של ו' טפחים בינונים, למידת שתי אמות [ה] שהיו בשושן הבירה שנעשו למידת אמתו של משה: גבי יש שאמרו. משנה היא (א) במס' כלים (פי"ז משנה יא) יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם, מלא קומצו מנחה מלא חפניו קטרת, מלא לוגמיו ביום הכפורים, וכמזון שתי סעודות לעירוב, וליתני נמי ד' אמות ליוצא חוץ לתחום: אי הוה דייקינן כולי האי. בכולי תלמודא, לא הוי מצינו לתרולי כל דיוקי ולא הוה תנינן: משום דאיכא ננס באיבריו. שגופו בינוני ואמתו קצרה, ולא סגי ליה באמה דידיה ובעי למיתב ליה באמה של קדש: היו שנים כו'. מתניתין פריסנא לעיל: מאי שנא התם דפליגיתו. דאמרו רבנן לקמן [ו] במשנתין שלשתן אסורין לטלטל זו עם זו: אוושי דיורין. דיורי החצרות רבים ולא ידעי כולן להזהר, ואתו לטלטולי כלים ששבתו בחילונה לתוך חילונה אחרת דרך אמצעית: הכא. גבי ג' אנשים יכולין החילונים ליזהר, דהא מועטין נינהו ולא אוושי: שתים החיצונות אסורות זו עם זו. כלים ששבתו בזו אסור להכניס לזו דרך אמצעית, שנמצא שילאו מרשותן לרשות האסור להן: ה"ג אמאי כיון דערבי חיצונות בהדי אמצעית הוו להו חדא. ([ז] ולישתרו כולם דדמי כמאן דדיירי התם, דומיא דבני חצר שעירבו ויהבי כולהו עירובן בבית אחד דדמו כאילו דרו כולהו באותו בית וחצר דהסוא בית הויא ומשתרי בה, הכא נמי דמו כמאן דדיירי כולהו בחצר אמצעית וכו'). וקס"ד כגון שנתנו שתיהן עירובן באמצעית, שזהו משפט עירובי חצירות, שחצר יש בה בתים הרבה, וצריכים בני הבתים לערב יחד, לפי שהבית מיוחד לכל אחד והחצר רשות כולן ואסור להוציא מרשות לרשות היינו מן הבתים לחצר בלא עירוב, ומניחים אותו באחד מן הבתים, וכשהחצר פתוחה לחצר אחרת ורוצין לעשותן רשות אחת נוטלין העירוב שגבו מן הבתים ונותנין אותו באחד מבתי חצר אחרת: וכי הדרה אמצעית ועירבה בהדי אידך שליפותה דחילונה עבדה לא גרסינן הכא עד לקמן: שנתנה אמצעית עירובה בזו ובזו. דדמיא אמצעית כאילו דרה בכאן, ואין דיורי חילונות באמצעית למימרא דכי הדדי נינהו:

תוספות

רבי יהודה היינו תנא קמא. וא"ת דילמא ר' אליעזר ור' יהודה לא פליגי אתנא קמא אלא לפרושי מלתיה קאתו וכן מצינו פרק כ"ג (סנהדרין דף כח.) [ו] גבי לא ירבה לו נשים וברים מתני' ברים חזקת הבתים (ב"ב דף כח.) ואומר ר"י דע"כ ר' אליעזר לא מפרש מילתיה דתנא קמא אלא פליג עליה דהא ת"ק קאי אר' יוחנן בן נורי דאמר יש לו אלפים אמה לכל רוח ולא הוי באמצעיתו [א] הכי נמי ד' אמות לת"ק וא"ת א"כ מאי פריך היינו ת"ק כיון דתנא קמא ארבי יוחנן בן נורי קאי ויש לו ד' אמות לכל רוח וי"ל דסבר המקשה אע"ג דאלפים דרבי יוחנן (ב) הוי לכל רוח דהוו ד' אלפים על ד' אלפים ד' אמות דת"ק הוו ד' אמות בין הכל דומיא דטלטול ארבע אמות ברשות הרבים דהוי פי' ד' אמות לכל רוח שירלה כמו שאמר ר' יהודה לכך פריך היינו ת"ק ור"ח גרים חכמים היינו ת"ק פי' ת"ק דרים פרקין דמי שהוליאוהו נכרים אין לו אלא ד' אמות ואע"ג דאינם מענין אחד מ"מ פריך דחכמים דפליגי ארבי יוחנן בן נורי לא היה להם להזכיר ד' אמות אלא אין לו אלפים ומסתמא דיש (ג) לו ד' אמות לכל רוח: גופו ג' אמות. וא"ת אמאי בעינן גבי היזק ראייה מחילה ד' אמות בהשותפין (ב"ב דף ג:) וי"ל דפעמים שיש גבשושית סמוך לכותל ופעמים נמי שמגביה עקיבו ועומד על אצבעות רגליו ועוד דהא דאמר הכא גופו ג' אמות היינו בלא ראשו וכן משמע בהמצניע (שבת דף נב.) דאמר המוציא משוי למעלה מעשרה חייב שכן משא בני קהת דאמר מר ארון תשעה וכפרת טפח וגמירי כל טונא דמידלי במוטות תילתא מלעיל ותרתי תילתי מלתתא אישתכח דלמעלה מי' הוה קאי (ד) ובכתף היו נושאים אותו ודל מי"ח טפחים ב' תילתי דארון וכפרת היינו ששה וב' שלישי טפח ונשתיירו עד הקרקע י"א טפחים ושליש אבל אם אדם עם ראשו רק י"ח טפחים יגיע הארון עד למטה מיו"ד דראש וצואר מחזיק יותר מטפח ושליש וגבי כוכין בעינן נמי ד' אמות בפרק המוכר פירות (ב"ב דף ק:) היינו עם ראשו ועובי דפי הארון ושיעור מקוה דהוי אמה על אמה ברום שלש אמות [ח] לאו משום שלא יהא גובה האדם יותר מג' אמות אלא משנכנס במים המים עולין וגם קצת ירכין ראשו והא דכתיב בתרגום מגילת אסתר [ט] פרשנדתא איצטליב על תלת אמין וכן כולם התם קטועי ראש הוו [י]:

ופתוחות לרה"ר. דאי לאו הכי [כ] אותם שיש להם דריסת הרגל על חבירתה אוסרת עליה [ל]: אבל

עין משפט נר מצוה

מד א ב מיי' פי"ג מהל' שבת הלכה טו סמג לאוין סה וטוש"ע א"ח סי' שמט סעיף א וסי' שנ סעיף א:

מה ג ד ה מיי' פ"ד מהלכות עירובין הלכה טו טור ש"ע א"ח סי' שעב סעיף א:

רבינו חננאל

תני ר' חייא חרם פי' כמו חרין שבין שני תחומי שבת שלא מים צריך מחיצה של ברזל להתיר המים חצין לתחום זה וחצין לתחום זה. מחיך עלה ר' יוסי בר' חנינא ואמרינן אמאי מחיך אי נימא משום דר' חייא סבר לה כר' יוחנן בן נורי דאמר חפצי הפקר קונין שביתה. והני מיא קנו שביתה. ור' יוסי ס"ל לקולא. כל דתנא להו לחומרא מחיך עליה. אלא אמאי מחיך משום הא דתניא בהדיא נהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הן כרגלי כל אדם. ודלמא מיא דבמקום שבין ב' תחומי שבת מכונסין הוו ומשום הכי תני דקנו שביתה אלא למה הוה מחיך משום דא' צריך מחיצה של ברזל. ואנן קי"ל שהקילו חכמים על המים דאפילו תלויה מחיצה מתרת: מתני' וחכ"א אין לו אלא ד' אמות ואקשינן היינו ת"ק דתנן מי שהוציאוהו עכו"ם או רוח רעה אין לו אלא ד' אמות. ש"מ דכל השבת שלא לדעת אין לו אלא ד' אמות. ופריק רבא ח' על ח' איכא בינייהו [illegible] ...

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל מו. שבת קמח: ביצה לו., ב) [ברכות טו: וש"נ], ג) שבת קח. לעיל יז. מו: לקמן פו:, ד) [לעיל ל: כלים פי"ז מ"ח], ה) [פסחים פו.] עיי"ש ובכלים פי"ז מ"ט שהיו יתירות מעט על של משה ועי' מהרש"ל, ו) [דף מט.], ז) [וע"ע תוס' פסחים סג. ד"ה ר"ש עוד שם קטו: ד"ה וחוטם ותוס' מו"ק כד. ד"ה ומכתים ותוס' זבחים פב. ד"ה המעמין], ח) לעיל יד רע"ב, ט) ע"ה, י) [וע"ע תוס' שבת נב. ד"ה לישתמש ותוס' פסחים קט: ד"ה בכמה], כ) לקמן עה., ל) ועי' מהרש"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה גבי יש שאמרו מסנה היא. נ"ב לעיל דף ג ע"ב מייתי לה תלמודא: (ב) תוס' ד"ה רבי יהודה וכו' דאלפים דרבי יוחנן ב"נ הוו לכל רוח דהיינו ד' אלפים: (ג) בא"ד ומסתמא דיש להם ד"א ונמשלו דהכא ארבע אמות לכל רוח: (ד) ד"ה גופו וכו' דבכתף היו נושאים:

תורה אור השלם

א) רְאוּ כִּי יְיָ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: [שמות טז, כט]

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף ולישתרי, וכן ברש"י צ"ל הפסק הקודה אחרי תיבות "ולישתרו כולם" (דק"ס). ב] רש"ל מוחק זה (גליון), ואיני יודע למה, והנה בקצת דפו"י ליתא כל זה ונראה שצ"ל בהגהת המהרש"ל "והשאר ליתא בס"א" (במקום "והשאר נמחק", דק"ס): ג] צ"ל באמצעיתן (יעב"ץ): ד] בדפו"י דאי לאו פתוחות אותה שיש לה:

משנת ראשונים

קל הוא שהקילו חכמים במים. מה שהקלו חכמים במים, פירש הראב"ד ז"ל, משום דסתם חריץ עמוק עשרה, והמים שלמעלה אינם בני שביתה, שלא אמרו (שבת ה:) מים ע"ג מים זו היא הנחה, אלא לענין עקירה והנחה, אבל לא לגבי תחומין, ולפיכך הקלו לשאוב מהם, אפילו בשוקע דלי למטה מעשרה. [הריטב"א] הנכון שהקלו במים מפני הצורך שאי אפשר לתקנו, ופעמים שיש בור בין שתי חצרות וגזרו על המים, ... [illegible]

[illegible] תליה כאילו היא מחיצה גמורה של ברזל יורדת עד התהום, דהא מדרבנן הוא והם אמרו והם אמרו. [הריטב"א] שמונה על שמונה איכא בינייהו. [illegible] [הרשב"א] ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו. [illegible] [תוספות רי"ד] לעולם באמה דידיה יהבינן ליה. [illegible] [תוספות רי"ד] ורבנן התם אוושי דיורין. [illegible] [הריטב"א]

השתא מלא לוגמיו [illegible] [הרשב"א] ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו. [illegible] ושתים החיצונות אסורות זו עם זו. [illegible] [תוספות רי"ד] [illegible]

חדא מן החיצונות בהדי אמצעית הויא לה כאלו הכא דרא לשתויא בהדי אמצעית ופריק רב יהודה כגון שנתנה האמצעית עירוב בזו ובזו דלא מכרעא היכא היא דיירה. רב ששת אמר אפי' תימא שנתנו עירובן אחת מהן באמצעית וכגון

בשני בתים כמאן כבית שמאי דתניא [א] חמשה שגבו את עירובן ונתנוהו בשני כלים בית שמאי אומרים אין עירובן עירוב ובית הלל אומרים עירובן עירוב אפילו תימא בית הלל עד כאן לא קאמרי בית הלל התם אלא בשני כלים בבית אחד אבל בשני בתים לא. א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי לרב יהודה קשיא ולרב ששת קשיא לרב יהודה קשיא דאמר כגון שנתנה אמצעית עירובה בזו ועירובה בזו וכיון דעירבה אמצעית בהדי חיצונה הויא ליה חדא וכי הדרה וערבה בהדי אידך שליחותה עבדה ולרב ששת קשיא תיהוי כחמשה ששרויין בחצר אחת ושכח אחד מהן ולא עירב דאסרי אהדדי א"ל רב אשי לא לרב יהודה קשיא ולא לרב ששת קשיא לרב יהודה ל"ק כיון דעירבה לה אמצעית בהדי חיצונה ושתים חיצונות בהדדי לא עירבו גליא דעתיה דבהא ניחא ליה ובהא לא ניחא ליה ולרב ששת לא קשיא אם אמרו דיורין להקל יאמרו דיורין להחמיר. אמר רב יהודה אמר רב זו דברי ר' שמעון אבל חכמים אומרים רשות אחת (א) משמשת לשתי רשויות אבל לא שתי רשויות משמשות לרשות אחת כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי
אף

רש"י

בשני בתים. דהשתא לא מיחברן חיצונות בהדדי: חמשה שגבו עירובן. שהיו דרין בחצר אחת, וגבו מכל אחד את עירובו להתיר את חצירן להוציא מבתיהן לחצר: בשני כלים. בבית אחד: הכי גרסינן כיון דעירבה אמצעית בהדי חיצונה הויא לה חדא וכי הדר' עירבה בהדי אידך שליחותה עבדה. שליחותה דחיצונה עבדה ואישתכח דכולהו כי הדדי עירבו וכולהו לישתריין. ולא גרסינן ואידך מיהא לישתרי. ואית דגרסי לה ומפרשי חיצונה שעירבה עמה[א] מיהא תישתרי בחיצונה האחרת וזו תיאסר בה, ואי אפשר לומר כן דכיון דשליחותה עבדה הוו להו כולהו חדא רשותא וכולהו שריין: לרב ששת קשיא. כיון דנתנו שתיהן עירובן באמצעית העירוב מביא דיוריהן לתוכה והוו להו כאילו דרין כולן באמצעית, וכיון דעירובן נתון בשני בתים נמצא שלא עירבו שתים החיצונות זו עם זו, והוי כחמשה שרוין בחצר אחת ושכח אחד מהן ולא עירב עם כולן יחד דכל החצר אסורה ואפילו עירב עם אחד מהן, דהא גבי חמשה (ב) דחצר אחת תניא לעיל לבית הלל דבשני כלים הוא דהוי עירוב אבל בשני בתים לא ואע"פ שעירבו השנים יחד לעצמן והשלשה לעצמן, והכא נמי כיון דלא מצטרפי דקתני שתים החיצונות אסורות זו עם זו אמצעית גופה תיתסר בדידה שכולן אוסרין עליה: אם אמרו דיורין. של זו בזו ע"י העירוב להקל להתירן יחד יאמרו שהעירוב מביא הדיורין לתוכה כדי לאסור עליה, הא לא דיירי ממש בגוה דליבעי עירובן בבית אחד, הלכך אע"ג דחיצונים לא עירבו אהדדי אילן ואמצעי מיהא מצטרפי ולא אסרי אהדדי: זו דברי רבי שמעון. דהיא מותרת עמהן והן עמה: אבל חכמים אומרים. דלא שנא נתנו שתיהן עירובן באמצעית לא שנא נתנה אמצעית עירובה בזו ובזו, היא אסורה עמהן והן מותרין עמה: רשות אחת משמשת[ב] לשתי רשויות. כלים ששבתו בחיצונות מותרות באמצעית, דהא החיצונות לא עירבו אלא עם זו ואין רשות אחרת מושכתן לצד אחר: ואין ב' רשויות משמשות לרשות אחת. דכיון דשתי חיצונות לא עירבו יחד לעשות רשות אחת אלא רשויות חלוקות הן, אין כח באמצעית להשתמש לא בזו ולא בזו, דזו מושכתה לכאן וזו מושכתה לכאן, ושני דיורין לא יהבינן לה, ודמיא כאילו היא מהך חצר החיצונה שלא עירבה בהדי אידך חיצונה ואוסרתה, וכן נמי כי אזלא לאידך חצר דעירבה נמי בהדה אוסרתה אידך חיצונה, אבל היכא דעירבו שלשתן הוו כולהו חדא רשותא:
אף

תוספות

אבל בשני בתים לא. והא דלא מוקי לה רב יהודה כרב ששת לאו דקסבר דאפילו בשני בתים הוי עירוב לב"ה דהא אפילו כלים קאמר רב יהודה לקמן[ב] דחולק עירובו אינו עירוב דעד כאן לא קאמרי ב"ה אלא דמלי' למנא ואייתר והא דלא מוקי כרב ששת משום דפריך בסמוך לרב ששת דנהוי כחמשה ששרויין בחצר אחת וקסבר דאמרו דיורין להחמיר:

לרב יהודה דאמר כגון שנתנה אמצעית עירובה בזו וכו'. לרב ששת לא שייך למיפרך הכי דכיון שנתנו עירובן באמצעית ולא נתנו עירובן יחד אלא בשני בתים גלי אדעתייהו דלא ניחא להו לחיצונות להשתתף ביחד אבל כשנתנה אמצעית עירובה בזו ובזו ליכא גלוי דעתייהו התם כולי האי אי נמי לרב יהודה כיון שנתנה עירובה בזו ובזו נעשה כאלו דרה בחיצונות בבתיהם ונעשית לכל אחת ואחת להיות שלוחה ולרב ששת אין האמצעית נעשית שליח דאדרבה כולן דיירין בה:

יאמרו דיורין להחמיר. והא דאמר בפרק הדר (לקמן דף סו:) נתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות משום דלא מצי מבטל לפנימית דאיכא חיצונה דאסרי עלייהו שאני התם דפשעה:

רשות אחת משתמשת לשתי רשויות ואין שתי רשויות משתמשות לרשות אחת. כן גרס הקונטרס ומפרש הקונטר' שהחיצונות משתמשות באמצעית ופי' משתמשת כמו משמשת אבל אמצעית אסורה בשתיהן דזו מושכתה לכאן וזו מושכתה לכאן וב' דירות לא יהבינן לה כיון דחיצונות לא עירבו יחד רשויות חלוקות הן והא דקאמר שמואל אף זו דברי ר"ש פי' דר"ש דווקא בענין זה התיר והא דקאמר ואזלא שמואל לטעמיה משום דסבירא ליה הלכה כדברי המיקל בעירוב ואי סבירא ליה כרב דאמר אמצעית נמי שרי לר"ש בשתיהן לא היה אומר עירבה עם שתיהן אסורה עם שתיהן וקשה דלפי' היה לו ליגרוס משמשת שב' רשויות משתמשות בה ועוד קשה דקאמרינן לעיל [ע"א] דה"ק להו ר"ש לרבנן מ"ש גבי חצירות דפליגיתו כו' ולרב מה ענין זה לזה והא רבנן לא גזרו כלל דהא שרו חיצונות באמצעית ומאי קמשני נמי התם אושא דיורין ועוד דלא שמעינן ליה לשמואל בשום מקום דקאמר הלכה כדברי המיקל בעירוב אלא ריב"ל הוא דקאמר הכי לעיל[ג] ואדרבה שמואל הוא דאית ליה בפרק חלון (לקמן דף פא:) כל מקום שאמר רבי יהודה בעירוב הלכה כמותו ובר פלוגתא דר"ש דהכא היינו ר' יהודה כדאמר לעיל[ד] ומיהו בהא י"ל כיון דלא נזכר כאן ר' יהודה בפי' ליתא (ג) בההיא כללא דפסיק שמואל לקמן[ה] אלא היכא שנזכר בהדיא ועוד לשון אף לא אתי שפיר כמו שהקשה בעצמו דהוי עדיף טפי אי לא הוה תני אף דבהאי לישנא איכא למטעי דמשמע דתרווייהו שרי ועוד לפי' נחלקו רב ושמואל בפירוש לשון המשנה שהיא מותרת עמהן והן מותרות עמה לכן נראה לר"ת דרשות אחת משתמשת לב' רשויות דהאמצעית משתמשת בחיצונה[ו] דליכא למיגזר (בחיצונה) כולי האי שתוליא האמצעית כלי החיצונה מזו לזו אבל החיצונות אסורות עם האמצעית דילמא אתי להחליף כלים ששבתו בחיצונה זו לחיצונה זו אבל אין לפרש טעמא דרבנן דחיצונות אסורות באמצעית משום דחיצונות אוסרות זו על זו כיון דלא עירבו יחד או משום הכי אסורות החיצונות באמצעית משום דאין דיורי חיצונות באמצעית אבל אמצעית תשמש בחיצונות דעירובה מרגלתה בשתיהן[ז] ורב יהודה לטעמיה דמוקי לעיל כגון שנתנה אמצעית עירובה בזו ובזו דא"כ לא הוי אתי שפיר הא דאמר ר"ש לרבנן מ"ש התם דפליגיתו אלא ודאי טעמא משום דגזרינן וקאמר שמואל דאף זו דברי ר' שמעון דשרי חיצונות ואמצעית זו בזו אבל לרבנן שלשתן אסורות והשתא הוי שמואל לטעמיה דאמר עירבה עם שתיהן אסורה עם שתיהן כרבנן דאמרי שלשתן אסורות דהיינו ר' יהודה ושמואל פסיק כר' יהודה בעירוב אבל לרב אינה אסורה עם שתיהן דאפילו לרבנן שרי לאמצעית להשתמש עמהן וקשה למהר"י דאסורה עם שתיהן משמע אבל הם מותרין עמה מדלא קתני אוסרת על שתיהן כמו בסיפא אע"ג דאיכא למימר דאשמעינן דאסורה עם שתיהן אע"ג דליכא למיגזר כולי האי וכ"ש דהם אסורות עמה דאיכא למיגזר טפי ומ"מ כיון דלא מתסרי להשתמש יחד אלא משום גזירה אינה אוסרת על שתיהן מכל מקום כיון דלא קאמר עירבה עם שתיהן אינה אוסרת על שתיהן דהוה משמע וכולן אסורות זו עם זו אלא נקט אסורה עם שתיהן משמע ודאי דאבל הם מותרין עמה ועוד קשה דבפרק כל גגות (לקמן דף צא.) אמר שמואל הלכה כר' שמעון דאמר גגות חצירות וקרפיפות רשות אחד הן לכלים ששבתו בתוכן בין עירבו בין לא עירבו משום דרבי שמעון לטעמיה דהכא לא גזר ונראה לפרש דהא דקאמר שמואל דלרבנן שלשתן אסורות הוי מתרי טעמי חיצונות באמצעית משום גזירה שמא יוליכו כלי חיצונה זו לחיצונה אחרת ואמצעית בחיצונות ליכא למיגזר שמא תוליך האמצעית כלי חיצונה זו לאחרת דסתמא דמילתא כי משתמש אינש במאי דידיה קמשתמש ולא במאי דחבריה כדמפרש [בקונטרס] לקמן (דף צב.[ח]) גבי שתי חצירות וחורבה אחת ביניהן ואי משום שלא יוליכו [בני] החיצונות כליהן באמצעית הא ליכא למגזר דהוי גזירה לגזירה אלא טעמא דאסורה האמצעית בחיצונות[ט] שזו מושכתה לכאן וזו לכאן ור"ש פליג אתרוייהו והשתא הוי שמואל לטעמיה דפסיק לקמן כר' יהודה בעירוב ולכך קאמר אסורה עם שתיהן כרבנן דהיינו ר' יהודה וטעמא משום דזו מושכת' לכאן וזו לכאן כדפרישית אבל הם מותרות עמה דבהא סבר כר"ש דלא גזר וכדפסק בפרק כל גגות דהלכה כר"ש דבין עירבו ובין לא עירבו לא גזר:
זו

רבינו חננאל

וכגון שנתנו כו בב' בתים כדתניא ה' שגבו עירובן כו' עד כאן לא אמרי ב"ה דהוי עירוב אלא בב' כלים בבית אחת דבית אחת מצרפן אבל בב' בתים דברי הכל עירוב ואמרי' לר' יהודה קשיא דודאי שנותה האמצעית בעירוב בזו ובזו. אמאי כיון שעירבה האמצעית בהדי חדא מן החיצונות הויא להו תרווייהו חדא רשותא כי הדרא מערבא בהדי אידך שליחותא קא עבדא. ולרב ששת נמי קשיא כיון שלוקה ונתנוהו בב' בתים מכל מקום הויין להו כב' בתים. ניהוי כה' ששרויין בחצר אחת ושכח אחת מהן ולא עירב דאסורי אהדדי ופרקינן לרב יהודה לא קשיא כגון במערבא (באמצעית) [אמצעית] בהדי חיצונה ולא אולא הא חיצונה בהדי גלאי דעתא בהדיה אמצעית לחודא היא דניחא לה לעירובי לא לפיכך לא אמרינן שליחותא קא עבדא. לרב ששת נמי לא קשיא אם באו הללו ג' אמות של זה בתוך ג' של זה מותרין החיצונות הקילו עליהם משום דאורשא דיורין כמו שאמרנו נחמיר עליהן כמו ה' ששרויין בחצר אחת ושכח אחד מהן ולא עירב כולם אסורים שיהו גם אלו אסורין אם חשבנום כחצר אחת לא נחשבת כחצר אחת להקל להחמיר. אמר רב יהודה אמר רב דברי ר' שמעון כי שתים החיצונות אסורות אבל חכ"א רשות אחת משמשת עם ב' רשויות ואין ב' רשויות משמשות עם רשות אחת ושמואל אמר לדברי חכמים שלשתן

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן סו: ע"ש], ב) [דף מט.], ג) דף מה., ד) דף מו:, ה) [מט. ע"ש] [ציון זה נראה שטעות], ו) עי' תוס' לקמן סו: ד"ה ליבטיל, ז) לקמן עה ע"ב, ח) ד"ה וא"ת.

הגהות הב"ח

(א) גמ' רשות אחת משמשת לשתי וכו' ב' רשויות משתמשות לרשות: (ב) רש"י ד"ה לרב ששת וכו' חמשה בחצר: (ג) תוס' ד"ה רשות וכו' בפי' ליתא להאי כללא:

הגהות וציונים

א] בכת"י ודפו"ר חיצונה שעירבה בראשונה מיהא: ב] בדפו"ר [וכ"ה ברש"י שברי"ף] משתמשת (וכן בהתחלת הדיבור הבא "משתמשות") ועי' תוס': ג] בדפו"ר נוסף כמו שפירש בקונטרס:

כְּמַאן כְּבֵית שַׁמַּאי דְּתַנְיָא חֲמִשָּׁה שֶׁגָּבוּ אֶת עֵירוּבָן וּנְתָנוּהוּ בְּשָׁנֵי כֵלִים וְכוּ', ואף שהחסרון בעירוב בשני כלים אינו דומה לחסרון של עירוב בשני בתים, שעירוב בשני כלים הוא חסרון רק באופן עשיית העירוב, אבל עירוב בשני בתים אין כאן עירוב כלל, שהרי אין כאן דיורים בבית אחד, מכל מקום כיון שהחצר האמצעית עירבה לעצמה, כל הבתים שבה נחשבים כמקום אחד, ומעיקר הדין יכול להניח את העירוב בשני בתים, וכל החסרון כאן הוא רק מצד אופן עשיית העירוב (חזו"א או"ח פה, ט-י).

עַד כָּאן לֹא קָאָמְרִי בֵּית הִלֵּל הָתָם אֶלָּא בִּשְׁנֵי כֵלִים בְּבַיִת אֶחָד וְכוּ', ובקושיא סברה הגמ' שאין הבדל בין שני כלים לשני בתים, או שהשני כלים שאמרו בית הלל, הם שני כלים שהניחום בשני בתים, שאם הם בבית אחד היו נותנים אותם לכלי אחד (ריטב"א).

ולבית הלל מותר להניח בשני כלים, רק כשכלי אחד התמלא ואין בו מקום להכניס עוד פת, אבל אין לחלק את העירוב לשני כלים כשיש אפשרות להכניסם בכלי אחד (גמ' להלן מט, א), ובשני בתים אין להניח עירוב אפילו כשכלי בבית הראשון התמלא ואין בו מקום (מאירי). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסו, ד).

אֲבָל בִּשְׁנֵי בָּתִּים לֹא, - הרי"ף (יג, ב מדפי הרי"ף) והרמב"ם (עירובין ד, כג) פסקו את המשנה כפשוטה, שאסור לטלטל מחצר חיצונה אחת לשניה, ולא כתבו שאם הניחו את העירוב בבית אחד, כל החצרות מותרות בטלטול וכמסקנת הגמ', כיון שדין זה מובן רק אם נסבור שעל ידי העירוב כל החצרות נחשבות לרשות אחת, אבל הראשונים הללו הוכיחו מסוגיות אחרות שהעירוב אינו הופך את כל החצרות לרשות אחת, אלא על ידי העירוב עיקר דירתו היא במקום שעירובו מונח, וחצרו שהוא דר בה מתבטלת למקום עירובו, ואם כן כל חצר מבטלת רשותה רק לחצר האמצעית שבה העירוב מונח, ולא לחצר החיצונה השניה (אבן האזל שם ג, כה, וראה עוד עצי אלמוגים שעח, ג).

וּלְרַב שֵׁשֶׁת קַשְׁיָא תֵּהֲוֵי כַּחֲמִשָּׁה שֶׁשְּׁרוּיִין בְּחָצֵר אַחַת וְשָׁכַח וְכוּ', אבל לרבי יהודה שמעמיד את המשנה שהאמצעית נתנה עירובה בשתי החצרות החיצונות, אין זה דומה לחמשה ששרויין בחצר אחת, כיון שהחצרות החיצונות לא נתנו עירוב בחצר הפנימית, ומעולם הם לא נעשו בני חצר אחת (ריטב"א, וראה עוד גאון יעקב להלן סו, ב ד"ה ליתא).

רְשׁוּת אַחַת מְשַׁמֶּשֶׁת לִשְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת וְכוּ' - בני החצרות החיצונות יכולים לטלטל לחצר האמצעית כיון שהם מעורבים יחד, אבל בני החצר האמצעית אינם יכולים לטלטל לחצרות החיצונות, כיון שהחצר האמצעית מעורבת עם שתי החצרות החיצונות, וכל אחת מהן מושכת אותה לשביתתה, ואי אפשר לקנות שתי שביתות יחד (רש"י), ומה שמבואר לעיל (ע"א) שהטעם של רבנן הוא משום שיש בחצר דיורים רבים, לדעת רב אין הכוונה שמחמת כן גזרו שלא לטלטל בין החצרות [וכפירוש רש"י שם], אלא שכיון שיש שם דיורים רבים של שתי החצרות, וכל אחת מהן מושכת אותה לשביתתה, אסור לבני החצר האמצעית לטלטל לחצרות החיצונות (מלא הרועים, ובכך יישב את קושיית תוס', וראה שם שפירוש רש"י לעיל שהוא משום גזירה, הוא רק לפי שמואל).

ויש מפרשים, שהטעם שבני החצר האמצעית אסורים בטלטול בחצרות החיצונות משום גזירה הוא, שמא יאמרו שכשם שבני החצר האמצעית יכולים לטלטל את כליהם לשני החצרות החיצונות, כך מותר לטלטל כלים ששבתו בחצר חיצונה אחת לחצר החיצונה השניה, אבל בני החצר החיצונה שמותרים לטלטל את כליהם רק לחצר האמצעית, אין סיבה לגזור עליהם, כיון שאסורים לטלטל את כליהם לחצר החיצונה השניה (רשב"א; ריטב"א, וראה בתוס' ביאור נוסף בסוגיא).

אף זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן - ולדבריו גם רבי שמעון בעצמו אינו מתיר לבני האמצעית להשתמש בחיצונות, אלא רק לבני החיצונות להשתמש באמצעית (רש"י בלשון השני, וכתב שהוא עיקר), ומה שרבי שמעון אומר במשנה 'היא מותרת עמהן והן מותרות עמה', הכוונה שבני החיצונות יכולים להוליך את כליהם לאמצעית, ולהחזיר את כלי האמצעית אליהם, אבל בני האמצעית אסורים לטלטל כלל (תוס' רבינו פרץ ורשב"א ע"פ רש"י).

זוֹ מַחֲזֶרֶת מוֹתָרָהּ לְתוֹךְ בֵּיתָהּ וְכוּ', ולא חוששים שמא יטעו בני חיצונה זו, ויטלו מהאמצעית את הכלים שהניחו בה בני החצר החיצונה השניה (תורת חיים).

וְאַזְדָּא שְׁמוּאֵל לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר שְׁמוּאֵל חָצֵר שֶׁבֵּין שְׁנֵי מְבוֹאוֹת וְכוּ', [ראה ציור עמ' 205], ושמואל סובר כרבי שמעון שמיקל, שהרי 'הלכה כדברי המיקל בעירוב', ולשיטתו רבי שמעון מתיר רק לבני המבואות החיצונות לטלטל לחצר, אך אוסר לבני החצר האמצעית לטלטל למבואות החיצונות (רש"י). ויש שפירש, ששמואל פוסק כחכמים ששלשתן אסורות משום גזירה, ומה שאמר 'אסורה עם שניהם', היינו שגם בני החצר האמצעית אסורים לטלטל למבואות החיצונות, וכל שכן שבני המבואות החיצונות אסורים לטלטל לחצר האמצעית (רבינו תם בתוס' לעיל מח, ב ד"ה רשות), ולדבריו, אף שהחצר פתוחה לשני המבואות והעירוב שביניהם לא חל, מכל מקום דרסית רגלי בני החצר אוסרת רק את הטלטול בין המבואות לחצר, ואינה אוסרת את הטלטול במבואות עצמם, כיון שמעיקר הדין העירוב כשר, והאיסור לטלטל ביניהם הוא רק משום גזירה שמא יבוא לטלטל בין המבואות החיצונות, ואין בכח גזירה זו לאסור את הטלטול במבואות עצמם (תוס' רבינו פרץ; ריטב"א, וראה שם תי' נוסף).

לֹא עֵרְבָה עִם שְׁנֵיהֶם אוֹסֶרֶת עַל שְׁנֵיהֶן, ודוקא כשבני החצר האמצעית לא עירבו לעצמם, אבל כשהם עירבו לעצמם ומותרים לטלטל בחצרם, אינם אוסרים על בני המבואות, כיון ש'רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה' [-מי שמותר לו לטלטל ברשותו, גם כשיש לו דריסת רגל ברשות אחרת, אינו אוסר עליהם] (רשב"א וריטב"א, ע"פ מסקנת הגמ' להלן עה, א). ויש סוברים, שגם כשהחצר האמצעית עירבה לעצמה, היא אוסרת את הטלטול במבואות, כיון ש'רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה', נאמר רק בשתי חצרות זו לפנים מזו, שבני החצר הפנימית שעירבו בחצרם שהיא עיקר מקומם, אינם אוסרים את החצר החיצונה שאינה עיקר מקומם והם רק הולכים בה, אבל בחצר שנמצאת בין שני מבואות, אוסרים בני החצר את המבואות אפילו כשעירבו בחצרם, כיון שהמבוי משמש את כל החצרות להילוך בשווה, ואינו משתייך לחצר אחת יותר מהחצר השניה (ערוך השלחן שפו, יד, וכן משמע מסתימת השו"ע שם, ט, וראה עוד בית מאיר שצב, ו ד"ה אולם).

וְזֶה שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ מוּתָּר, כלומר, שאין רגילות לעבור בו כמו שעוברים במבוי השני. ודין זה הוא רק בחצר שבין שני מבואות, אבל בית שפתוח לשתי חצרות, צריך לערב עם בני החצר אפילו שהוא אינו רגיל בהם, כיון שעיקר תשמיש הבית הוא בחצר, ולא בטל תשמישו במה שיש לו עוד פתח לחצר אחרת (חזו"א או"ח פו, יט).

עֵרְבָה עִם שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ הוּתַּר רְגִילָה לְעַצְמוֹ, וכל שכן שמותר לטלטל במבוי שאינה רגילה בו, שעירב יחד עם החצר (ריטב"א ע"פ רש"י). ויש מפרשים, שאסור לטלטל במבוי שאינה רגילה בו, כיון שמדובר כאן שעשו רק שיתופי מבואות [- עירוב של כל החצרות הנמצאות במבוי] ולא עירובי חצרות, ושמואל סובר כרבי מאיר (להלן עא, ב) שמלבד שיתופי מבואות צריך לעשות גם עירוב חצרות, ואף שהשיתוף לבדו אינו מועיל להתיר את הטלטול במבוי, מכל מקום מועיל הוא לכך שהחצר תאסור רק את המבוי שאינה רגילה בו, ולא את המבוי שרגילה בו, כיון שעל ידי השיתוף עם האינה רגילה, גילה בדעתו שבכך הסתלק מהמבוי שרגילה בו, והתחבר למבוי שאינה רגילה בו, אבל אם החצר עירבה עירובי חצרות, אפילו אם היא עירבה לבדה ולא עם המבוי, אינה אוסרת את הטלטול במבוי, כיון ש'רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה' (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד).

וּכְגוֹן זֶה כּוֹפִין עַל מִדַּת סְדוֹם, וכופין את בני החצר לעבור ולהשתמש בשבת דרך המבוי שאינה רגילה בו (מאירי; רבינו יהונתן ב, א מדפי הרי"ף ד"ה והלכתא; משנ"ב שפו, נח), ויש מפרשים, שבני החצר יכולים להמשיך ולעבור כאורחים דרך המבוי שרגילה בו, וכוונת הגמ' היא, שכיון שבמקום שזה נהנה וזה אינו חסר כופין על מידת סדום, גם כאן דנים את החצר כאילו הסתלקה מהרגילה כדי שלא תאסור עליה, ויש כאן גם רגליים לדבר לכך, שהרי הרגילה עירבה לעצמה, ולא עירבה כלל עם חצר (ריטב"א; חזו"א או"ח צה, כ). ■ להלכה נפסקו כל הדינים של שמואל, מלבד הדין הראשון, שנפסק על פי הסוגיא להלן בע"ב, שאם עירבה עם שניהם שלשתן מותרות (שו"ע או"ח שפו, ט).

הַמַּקְפִּיד עַל עֵירוּבּוֹ - מקפיד שאחרים לא יאכלו את הפת שנתן לעירוב (רש"י; אור זרוע ב, קנד). ויש שפירש, שהוא מראה בעצמו שהוא מערב רק משום שהוא מוכרח (מאירי, בשם יש מפרשים).

מָה שָׁמוֹ עֵירוּב שָׁמוֹ - עירוב הוא לשון תערובת ואחווה גמורה, וגם לשון שותפות נוחה ועריבה שאין אחד מקפיד על חבירו (ריטב"א, ע"פ רש"י), ועיקר תקנת עירוב חצרות על ידי פת מפני דרכי שלום היא, כיצד, אשה שולחת את בנה לחברתה כדי לערב עמה עירובי חצרות, והיא גוחנת עליו ונושקתו, ואמו רואה כן ואומרת, הרי היא אוהבת אותו, וגם אם היא כועסת על חברתה, עושה עמה שלום על ידי העירוב (מדרש תנחומא נח, טז, וכע"ז בירושלמי עירובין ג, ב).

רַבִּי חֲנִינָא אָמַר עֵירוּבוֹ עֵירוּב אֶלָּא שֶׁנִּקְרָא מֵאֲנָשֵׁי וְרִדְיָא, ומחלוקתם היא רק כשגבו פת מכל בני המבוי לעירוב, אבל אם זיכה פת משלו לכל בני המבוי לצורך העירוב, מודה רבי חנינא שאם מקפיד עליו אין עירובו עירוב, שכשהוא מקפיד אינו מזכה אותו זיכוי גמור (רשב"א וריטב"א להלן סח, א, ע"פ הסוגיא שם, וראה חזו"א או"ח פז, א). ויש סוברים, שרבי חנינא מכשיר עירוב שמקפיד עליו גם אם מזכה פת משלו לכולם (ע"פ רא"ש ד, יב, ואור זרוע עירובין ב, קסח), כיון שהזיכוי של עירובי חצרות, אינו זיכוי בדיני ממונות, אלא רק זכיה לדין עירובי חצרות, לכך אין הבדל בין אם גבו פת מכל בני החצר לעירוב, או שמזכה פת משלו לכל בני החצר (שיעורי הגר"א גרבוז, קסד, וראה עוד חזו"א שם קא, ג).

■ להלכה, המערב עירובי חצרות עם בני החצר, צריך שלא יקפיד אם חבירו יאכל את העירוב, ולכן צריך להיזהר שלא לערב במאכל שהכינו לצורך שבת [כשמואל] (שו"ע או"ח שסו, ה), ודין זה הוא בין כשגבה עירוב מכל בני החצר, או כשזיכה להם פת משלו (משנ"ב שם, לה, וראה עוד שעה"צ שם, לג).

■ המשך במילואים עמ' 117

אף זו דברי ר' שמעון. לפילו להסתמא שמיהן עמה כ' שמעון הוא דסברי, דהא לפילו מתניתא בשמיהן נמי אמרי, אבל רבנן פליגי בכולה ומתני שלשתן לפיקוח זו עד זו. ג"מ אף זו דברי ר"ש כו' שמעון הוא דסבר אלא מתניתא בשמיהן, וקשיא לי הא מנן בתמיהין היא מותרת עמהן, ועוד מאי אף, הכי ליתני ליה למימר זו דברי ר"ש, אף מעמא דשמעיה זו אמרי, ולשון תמהין זה משמעי וכן עיקר, והיכן מותרת עמהן דתמיהין מתכן לך שמואל דבשתר שימוש שבתמיהין קתני דומיא דומיא דהוה מותר עמהן דיעקב, ואיתיבי דתנא דיעקב לא היה מותר עמהן מני נמי כ"ש, ואף זו הכי מעמא דיעקב[ו] אף ר' שמעון המיקל אוסר בו ללון ממעטים מותרת בתיהות, אף פיסול זה כ"ש נמי אמרו כרבנן. ולפיכך קמץ קמיץ מאי ומזוזת שמואל לטעמיה, ולפיכך אינה מזוזה בית מיון שתי סעודות:

משנה ראשונים

ואודא שמואל דתמיהי. מצאתי פירוש אחר בדברי ר' שבדיא גאון זכר, דשילת אודא הוא לשון מוקפא כמו דזין ויתכן ואודא רבא לשמעיהו לשון חרוב ע"כ. ולכלומר חזיק רבא לשמעיה במה שחזר ושנה אותו בפקום אחר. [יד מלאכי כללי התלמוד כלל רמד]

שיבה עם שיבה אפורה עם שיבה. ומהו אינה אוסרת על שניהם אע"ג דצריכה לגבי דידה כמאן דליתיה מיהו לגבי מבוי אוהני דאינה אוסרת עליהם כיון דצריכה עמהם דהא דאמר אסיהה עם שניהם גזירה בעלמא הוא דלא ליתי לאחתויי כלי מבוי לי למבוי אחר דרך אוהה חצר. [תוספות הרא"ש]

וכגון זה כופין על מדת סדום. לאו דשייכא כפיה הכא, אלא לומר דכל כי האי גונא שוה נהנה וזה אינו חסר כופין בעלמא על מדת סדום וכיון דכך דין הוא שנתן בזו כאלו נמחלקה מן הגבילה כדי שלא האסור עליה, ודלים לדבר שהוא עירב הרגיל ולא עירב עמה. [הריטב"א]

מדת סדום. ולפי גדול עון הבדה הוציא לפי שאין קיום לישוב עם הבדה הזאת אבל אחת השם להעניש ענוש שלא יהיה כמהה לפניו ולא לאחריו כדי להראות לדורות כי יש אלהים שופטים בארץ הוא משלם מדה כנגד מדה. [ספר מלמד התלמידים, פרשת זכור]

עירובי עירוב אלא שנקראו מאנשי ורדיה. אומה קפדנית היא שאפיי האחוץ השתחפין שנהן מקפידין בשתפותיהן זה עם זה, כלומר דשפיר שייך לשון עירוב אפי כשהן מקפידין זה על זה. [הריטב"א]

ההוקם את עירובו אינו עירוב. דמלשון עירוב משמע שיהא כולו מעורב ביחד וכשחלק אחד אין עליו שם עירוב, והיינו דאמרינן בסמוך ורציכא דאלמא הני תרתי מילתי דשמואל חד טעמא אית להו. [הריטב"א]

הגהות וציונים

ב) בדפו"ר נוסף תני נמי סיפא **היא מותרת עמהן:** ג) דיבור המתחיל **ומיהו** למעט דאינו מקום להלן אחר ד"ה "זו מביאה" (גנוי יוסף ועוד): ד) בדפו"ר **אשלשה ישנים** בדרן. ה) נדצ"ל **והכא נמי** על כרחיה (באה"ט): ו) בדפו"ר נוסף **והוא הדוחה ביה ביזון שתי סעודות:**

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [ביצ יג: טו. קמח:], ג) [נקמן קמ:], ד) [נעל מה:], ה) עי' תוס' לקמן ס. ד"ה הכא], ו) [נעל מה. (תני' תוס' לעיל מה: ד"ה ושהו)], ז) אכות פ"ה מ"א עי"ש, ח) ביצ מג:, ט) לקמן סא ע"א.

משנה

זו מביאה מתוך ביתה ואוכלת. לפ"ש דווקא נקט אבל ממעטת מחיצות לא ולר"ת מיהא למימר לדברותא נקט דכ"ש ממעטת מחיצות לילה למגר מולי הפי ולר"י מהכ"ע נקט הא משום דמסתפי פריך לרבנן מאי שנא הפם דפליגיתו ומזמיתו ומכחו לא גזרימו מבדי למה הדבר דומה כו':

עירוב משום קנין. פירוש לבהמי פת מיקני רשות לבדלי מע"ג דפירי לא עבדי מליפיו[ז] מ"מ קנו בתורת דמיס וה"ת ומתנן לקמן בהדר (דף פפ.). בעל הבית שהיה שותף לבמיין לזה ניין ולזה בשתן אחד ניין לערב ואמר בהדר (דף פפ:) נמי בי מבוה שהיו מסוכין וקדם שליסה היום קומיין על הפת שעל השולחן ממעט עירוב ולמ"ד משום לידה לבדי שפיר וי"ל לניין שיש קירוב דעת ניימיון עשפוה כמיש כפיליו הקנו זה לזה: **מפני** שאינה מצויה. ולמאר דבריס שמי אין מערבין עירובי מלירות אלא בפת[ח] דשמיס טפי וגבי שיתוף הקילו אלא להניף פת[ט] ושרי בשאר דבריס דשמיס קלא אבל ממעט דלא שכיס כלל ל:ה:

איכא **ביניהו בלים ופחות משוה פרוטה.** ולמ"ד משום קנין אין מערבין בפפות משוה פרוטה אפי"ג דלילה מזון ג' סעודות ול"מ וכי לילה שוה פרוטה לרוי עירוב אע"ג דלילה מזון ג' סעודות דהא לפילו בכלי הוי עירוב ולמ"ד משום קנין אם כן מה נדיך ג' סעודות וי"ל כמשפיל ועושה דרך קנין לא נעי מזי לאכילה וקונה לפילו בכלי אבל בשאר דברים שרגילין לערב אין קונין דעבדי דרכן לערב ומדקדקין לעשות דרך קנין נעי נמי שיהא בו מזיעות מוכל:

וקטן

ואייתר אבל היכא דפלגיה מיפלג לא ותרתי למה לי צריכי דאי אשמעינן התם משום דקפיד אבל הכא אימא לא ואי אשמעינן הכא משום דפלגיה מיפלג אבל התם אימא לא צריכא. אמר ליה ר' אבא לרב יהודה בבי מעצרתא דבי רב זכאי ומי אמר שמואל החולק את עירוב אינו עירוב והאמר שמואל בית שמניחין בו עירוב אינו צריך ליתן את הפת מ"ט לאו משום דאמר דכיון דמנח בסלא כמאן דמנח הכא דמי ה"נ כיון דמנח בסלא כמאן דמנח הכא מ"ש א"ל התם אע"פ שאין פת מ"ט דכולהו הכא דיירי. אמר שמואל עירוב משום קנין וא"ת מפני מה אין קונין במעה מפני שאינה מצוה בערבי שבתות היכא דעירב מיהו לקני גזירה שמא יאמרו מעה עיקר ומכיון דלא שכיח מעה ולא אתי לאיערובי בפת ואתי עירוב לאיקלקולי רבה אמר [ז]עירוב משום דירה מאי ביניהו איכא בליהו כלי ופחות משוה פרוטה וקטן

אף זו דברי ר' שמעון אבל חכמים אומרים שלשתן אסורות תניא כוותיה דרב יהודה אליבא דשמואל א"ר שמעון למה הדבר דומה לשלש חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות להר"ר עירבו שתים עם האמצעית זו מביאה מתוך ביתה ואוכלת וזו מביאה מתוך ביתה ואוכלת זו מחזרת מותרה לתוך ביתה וזו מחזרת מותרה לתוך ביתה אבל חכמים אומרים שלשתן אסורות. ואוזא שמואל לטעמיה דאמר שמואל חצר שבין שני מבואות שהיא פתוחה לשניהן אפילו היא בולטת ומתהו אינה אוסרת על שניהם אע"ג דצריכה לגבי דידה כמאן דליתיה מיהו לגבי מבוי אוהני דאינה אוסרת עליהם כיון דצריכה עמהם דהא דאמר אסיהה עם שניהם גזירה בעלמא הוא דלא ליתי לאחתויי כלי מבוי לי למבוי אחר דרך אוהה חצר. [תוספות הרא"ש]

וכגון זה כופין על מדת סדום. לאו דשייכא כפיה הכא, אלא לומר דכל כי האי גונא שוה נהנה וזה אינו חסר כופין בעלמא על מדת סדום וכיון דכך דין הוא שנתן בזו כאלו נמחלקה מן הגבילה כדי שלא האסור עליה, ודלים לדבר שהוא עירב הרגיל ולא עירב עמה. [הריטב"א]

מדת סדום. ולפי גדול עון הבדה הוציא לפי שאין קיום לישוב עם הבדה הזאת אבל אחת השם להעניש ענוש שלא יהיה כמהה לפניו ולא לאחריו כדי להראות לדורות כי יש אלהים שופטים בארץ הוא משלם מדה כנגד מדה. [ספר מלמד התלמידים, פרשת זכור]

עירובי עירוב אלא שנקראו מאנשי ורדיה. אומה קפדנית היא שאפיי האחוץ השתחפין שנהן מקפידין בשתפותיהן זה עם זה, כלומר דשפיר שייך לשון עירוב אפי כשהן מקפידין זה על זה. [הריטב"א]

ההוקם את עירובו אינו עירוב. דמלשון עירוב משמע שיהא כולו מעורב ביחד וכשחלק אחד אין עליו שם עירוב, והיינו דאמרינן בסמוך ורציכא דאלמא הני תרתי מילתי דשמואל חד טעמא אית להו. [הריטב"א]

עין משפט נר מצוה

מו א ב ג מיי' פ"ה מהל' שבת הלכה ז ח ט טוש"ע או"ח סי' שפו סעיף ט:

מז ד מיי' שם הלכה ג' טוש"ע או"ח סי' שפו סעיף ה:

מח ה ו מיי' פ"ל מהל' עירובין הלכה יח ממנ סעיף ל ופ"ח מ"ח שם סעיף ד:

מט ז ח מיי' שם הלכה טז טור ש"ע שם סעיף ג:

רבינו חננאל

אסורות תניא כשמואל אמר רבי שמעון למה הדבר דומה לג' חצירות הפתוחות זו לזו כו' עד תכ"א שלשתן אסורות ואודא שמואל לטעמיה דאמר שמואל חצר שבין בי מבואות שהיא עירבה עם שניהם אסורה עם שניהם כחכמים דאמרי שלשתן אסורות עירבה עם שניהם. על שניהן. במבוי אחד ובלילה לערב עמו ובי אין לילה. והמבוי שהיא לילה לערב עמו אסור והאחוי שאינה לילה עמו מותר ואם חזרה חצר זו ועירבה עם מי שלא היתה לילה לערב עמו הותר המבוי שהיתה לילה בו שכבר סילקה עצמה מן המבוי והי חזרה על האחוי. **ואם עירבו בני** המבואי שהיתה לילה חצר זו לערב עמהן הו החצר לא עירבה עמהן ולא עם בני מבוי האחוי. תנן בני אותו מבוי אפי בחדשיהן למשוא בני לעצמם לא עירבו. דתניא זו החצר שלא עירבה עמהם אצל המבוי שלא עירב או שכלל אותו מבוי הוא שבני אותו מבוי אין מפסידין כלום [כן] בלא עירבו. פי' המדקדק שלא יתערבו לו עם אחרים כדי שלא יקנו פחות משלו אינו עירוב לפי שלא נקרא עירוב אלא שמתערב ר' חננאל אמר עירבו עירוב אלא שנקרא מאנשי ורדיה פירוש אנשי ורדען הוי ידועין בציקעות ובצרות עין. **אמר רב יהודה אמר שמואל** החולק עירובו באחריו את המבוי שהוא עירבו בני כלים אפילו ב"ה אין עירובו עירוב עיכ לא קאמר כיה דעירבו עירוב ואחזיר אבל (פלוגא הוא) [ניהכא דפלגיה] מיפלג הא עירובו עירוב. **ומי אמר שמואל הכי** שהחולק עירובו אינו עירוב והא אמר שמואל בית שמניחין בו עירוב אין צריך ליתן פת שהרי מ"ט לאו משום קנין אלא משום דירה מאי ביניהו איכא בליהו כלי ופחות משוה פרוטה וקטן. **ואע"ג** (מה אמר) [מפני

(מה) אין קונין במעות לפי שאין מצויין בע"ש. ואפשיטא אי הכי אי עירב במעות ליהוי עירוב. אלמ' הנותן מעה לנחתום כדי שיזכה בעירוב ה) [לע"ז לו משמיט לקמן דף פפ ע"ב].

חשק שלמה על רבינו חננאל ה) [לע"ז לו משמיט לקמן דף פפ ע"ב].

וקטן אמר ליה אביי לרבה לדידך קשיא ולשמואל קשיא הא תניא (א) חמשה שגבו את עירובן כשהם מוליכין את עירובן למקום אחר אחד מוליך לכולן(א) הוא ניהו דקא קני ותו לא הוא ניהו דקא דייר ותו לא אמר ליה לא לדידי קשיא ולא לשמואל קשיא שליחות דכולהו קא עביד אמר רבה (ג) אמר רב חמא בר גוריא אמר רב (א) הלכה כרבי שמעון:

מתני' (ב) מי שבא בדרך וחשכה לו(ב) והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום שביתתי בעיקרו מהלך ממקום רגליו ועד עיקרו אלפים אמה ומעיקרו ועד ביתו אלפים אמה נמצא מהלך משחשיכה ארבעת אלפים אמה אם אינו מכיר או שאינו בקי בהלכה ואמר שביתתי במקומי (ג) זכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח עגולות דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס וחכמים אומרים (ד) מרובעות כטבלא מרובעת כדי שיהיה נשכר לזויות (ג) וזו היא שאמרו העני מערב ברגליו אמר ר"מ(ג) אנו אין לנו אלא עני רבי יהודה אומר אחד עני ואחד עשיר לא(ד) אמרו מערבין בפת אלא להקל על העשיר שלא יצא ויערב ברגליו:

גמ' מאי לא אמר כלום אמר רב לא אמר כלום כל עיקר דאפילו לתחתיו של אילן לא מצי אזיל ושמואל אמר (ה) לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל ונעשה תחתיו של אילן חמר גמל בא למדוד מן הצפון מודדין לו מן הדרום בא למדוד מן הדרום מודדין לו מן הצפון

רש"י

למקום אחר. שרצו לערב עם חצר אחרת, ונותנין בתוכה עירובן זה שגבו להתיר חצירן: אחד מהן מוליך ע"י כולן. בשביל כולן, ואפי' נתן הוא לבדו פת אחת בשבילן, הואיל והוא כבר עירב עם חביריו קונה לצורך כולן: כר"ש. דהיא מותרת עמהן והן מותרין עמה: מתני' מי שבא בדרך וחשכה לו גרסינן: והיה מכיר אילן או גדר. והוא בסוף אלפים ממקום רגליו, ומהאילן לביתו אלפים: ואמר שביתתי תחתיו. ומשם יהיו לי אלפים, דאע"ג דהשתא קדיש יומא (א) מצי למיזל אלפים עד התם דהוא מקום שביתתו, ומשום הכי יש לו אלפים לכאן ואלפים לצד ביתו (ב): לא אמר כלום. טעמא מפרש בגמ': גדר. חומת אבנים: אמר שביתתי בעיקרו. ויודע הוא שמעיקרו ועד ביתו אין יותר מאלפים, קנה לו שביתה בעיקרו הואיל וסיים את מקומו, ואותה שביתה קונה לו אלפים לצד רגליו ואלפים לצד ביתו: ואם אינו מכיר. אילן או גדר: או אינו בקי בהלכה. ואינו יודע שיועיל לו ולא אמר כן: פלוגתא דר' חנינא בן אנטיגנוס ורבנן בגמ'(ד) מפרש: וזהו שאמרו. כגון זה שהוא בא בדרך ואין עמו פת דהשתא עני הוא, לו התירו חכמים לערב ברגליו בלא פת: ואחד עשיר. היושב בביתו ורוצה לילך ולהחשיך על התחום ולקנות שביתה, מותר: להקל על העשיר. שיוכל לשגר ע"י שליח ולא יטרח הוא עצמו: גמ' לא אמר כלום כל עיקר. ולא יזוז ממקומו, שהרי במקום רגליו אין לו שביתה שהרי עקר דעתו ולבו מכאן, ותחת האילן נמי לא קנה שביתה דהא לא סיים, ואע"פ שכל תחתיו של נוף האילן בתוך אלפים אמה למקום רגליו מפרשינן טעמא דרב לקמן(ה) הואיל ולא פירש אלו ד' אמות בחר לו בתחתיו של אילן לאו שביתה היא: ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל. לקמן(ו) מפרש דכי אמר שמואל למילתיה כגון דקאי כל נופו של אילן בתוך אלפים (ג) למקום רגליו, דכל ד' אמות שאתה נותן לשביתה [תחתיו] כולן ראויות לו, הלכך לביתו לא אמר כלום דהא ביתו רחוק מעיקרו אלפים כדתני במתניתין מעיקרו ועד ביתו אלפים ושמא הוא בחר לו ארבע אמות הראשונות שתחת האילן אותן של צידו ומשם עד ביתו יש יותר מאלפים כל רוחב נוף האילן, אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל דממה נפשך כל ד' אמות שאתה נותן לו תחתיו לשביתה נותנות לו עד מקום רגליו אלפים אמה: ונעשה תחתיו של אילן. רוחב נטיית נופו של אילן אם הוא רחב כ' או ל' אמה נעשה לו חמר גמל, כלומר מושכו לכאן ולכאן: בא למדוד מן הצפון. בסוף נטיית הנוף לצד ביתו אלפים כדי שיגיע לביתו: מודדים לו מן הדרום. ואומרים שמא ארבע ראשונות של צד רגליו בחר לו תחת האילן, ומשם מודדין לו אלפים ולביתו(ז) ונמצא רחוק שלשים אמה: בא למדוד מן הדרום. מד' אמות ראשונות אלפים לצד רגליו, כדי שיכול לחזור לאחריו ממקום רגליו שלשים אמה: מודדין לו מן הצפון. שמא ד' אמות של סוף האילן לצד ביתו בחר לו ומשם עד מקום רגליו יש לו אלפים, ואין יכול לחזור לאחריו אפילו פסיעה. אבל ארבע' אלפים יש לו ממקום רגליו לצד ביתו פחות שלשים אמה ממה נפשך, ומקום רוחב האילן הוא מפסיד מפני שלא פירש: ל"א ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו שאין לו מן האילן לצד ביתו כלום, אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל, דקסבר שמואל דקנה לו שביתה בכ"ז(ז) המקומות הואיל ולא סיים ד' אמותיו אין לו מקום המיוחד לו (ד) לא תחת האילן ולא במקום רגליו אלא או כאן או כאן, וממה נפשך אלפים שממקום רגליו עד האילן יש לו, וכשהגיע לתחת האילן נעשה לו חמר גמל, בא למדוד לו מן הצפון מן האילן לביתו מודדין לו מן הדרום ממקום רגליו, בא למדוד ממקום רגליו כדי לחזור לאחריו אלפים מודדין לו מן האילן. זה שמעתי. ויש תשובות וגימגומין יותר מלאי לפי לשון הש"ס והילוכו, הלא דקא מש"ל מ"ט דרב הוה לשיוליה טפי טעמא דשמואל, דמילתיה דרב מסתבר טפי דבמקום רגליו לא רצה לקנות ותחת האילן לא קנה דלא ידעי' מאי סיים, אבל שמואל מאי סבירא ליה, אי קנייה היא בלא סיום לקני התם, ואי לאו קנייה היא לא ליקני לא הכא ולא התם דהא כאן לא רצה לקנות, ואפי' ר' יוחנן בן נורי לא קאמר אלא חפצי הפקר או ישן אבל זה שאמר בפירוש איני רוצה לקנות כאן היאך יקנה, ועוד מאי נעשה תחתיו של אילן חמר גמל הכי איבעי ליה למימר ושמואל אמר הרי זה חמר גמל, ועוד מאי מן הצפון ומן הדרום, במקום אחד יש לומר מצפונו ומדרומו אבל בשני מקומות לא שייך האי לישנא: מאי

תוספות

וקטן. פ"ה דלמ"ד משום קנין אין קטן יכול לעשות שליח לערב עליו עירובי חצירות דלאו בר קנין הוא וקשה לפי' דלהוי כנשתתפו כמו בעל הבית שנעשה שותף לחבירו(ו) ועוד דבפרק בכל מערבין (לעיל דף לא:) אמר רב הונא קטן גובה העירוב ודוחק לומר דפליג ועוד דשמואל גופיה דאמר הכא משום קנין קאמר בפ' התקבל (גיטין דף סד:) דקטן זוכה לאחרים בשיתופי מבואות דרבנן ויש לדחות דהכא בקטן לגמרי והתם נמי מחלק בין קטן גמור ובין שאינו קטן גמור ונראה לר"ת כמו שפר"ח דבבית של קטן מיירי הכא ונראה דהלכה כרבה דאמר עירוב משום דירה דבפ' הדר (לקמן דף סו.) קאמר ר' יוחנן שוכר כמערב דמי ומפרש מה מערב בפחות משוה פרוטה וקיימא לן כרבי יוחנן לגבי דשמואל(ח) ועוד דהתם(ו) מפרש תלמודא הכי ואם כן כך הלכה: ואמר שביתתי במקומי זכה. ואומר ר"י דבלא אמירה נמי קני כדאמרינן בפ' בכל מערבין (לעיל דף מה:) אבל ניעור דאי בעי מאי אמר אע"ג דלא אמר כמאן דאמר דמי ויש לחלק שאני התם שהולך לשם כך על התחום כדי לערב אבל מדפליגי רבנן על רבי יוחנן (ה) בישן משמע דבניעור מודו דקני אע"ג דלא אמר ולעיל (דף מה.) דתנן מי שישב בדרך ועמד והרי הוא סמוך לעיר הואיל ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס ומוכח בגמרא דקני שביתה במקומו כעובדא דר' טרפון דקאמר בית המדרש מובלע בתוך תחומו היה והא דנקט ואמר אטו כשאומר שביתתי במקום פלוני או אגב דסיפא העני מערב ברגליו אבל עשיר לא אפי' אמר וכה"ג איכא בשנים אוחזין (ב"מ דף יא.) ראה אותן רצין אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פרחו ואמר זכתה לי שדי זכתה לו והתם נמי אפי' לא אמר קני כדאמר התם בגמ'(ט) גבי ד' אמות דתקינו ליה רבנן דליקנו ואי תקינו ליה רבנן דליקנו כי לא אמר מאי הוי ונקט ואמר משום סיפא שהיה צבי רץ כדרכו אפי' אמר לא אמר כלום: ואפילו לתחתיו של אילן לא מצי אזיל. דממקום רגליו עקר דעתיה ותחת האילן נמי לא קנה לכך לא יזוז ממקומו ואם תאמר בפרק בכל מערבין (לעיל דף לה.) גבי נתגלגל חוץ לתחום קאמר ספק הרי זה חמר גמל ויש לו מביתו עד עירובו אלפים ולא אמר ולא יזוז ממקומו(פ) ואומר ר"י דהתם בעומד בעירו לא עקר דעתיה מעירו ודעתו שאם לא יקנה שם שביתה שיהיה לו תחום ביתו: מאי טעמא דרב כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו. ושמואל ובריי׳תא דלקמן(י) דתניא כוותיה אית להו דרבה בעלמא והכא בתחומין הקילו דאין להחמיר בהן דאין לומר דפליגי דהא הכא משמע לכאורה דהילכתא כשמואל מדדחיק לומר אליבא דרב תנא הוא ופליג ומתניתין דפ"ב דקדושין (דף נ:) במקדש אשה ובתה לא מתוקמא אלא אליבא דרבה למאי דפסיק התם דקדושין שאין מסורים לביאה הוו קדושין ועוד י"ל דהכא סבר כיון דאמר שביתתי תחת האילן והשביתה הוי ד' אמות הוי כאילו אמר ליקנו לי ד' מגו תמני ומודה שמואל במפרש ואומר שביתתי תהא בכל ח' אמות שתחת האילן דלא קני ובריי׳תא נמי דלקמן(י) דטעה ועירב בשתי רוחות אע"ג דנתכוון לערב בשתי רוחות כאחת י"ל דכל המערב בשתי רוחות כאחת מסופק הוא בלבו ודעתו שאם לא יקנו לו שביתת שתיהן יקנה באחת מהן להכי הוי עירוב באחת מהן: כל

עין משפט נר מצוה

נ א מיי' פ"ד מהלכות עירובין הלכה כג ופ"ה הלכה ז טוש"ע א"ח סי' שעח סעיף א' וסי' שפו סעיף ט:

נא ב מיי' פ"ז שם הלכה ה סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' תט סעיף יא:

נב ג מיי' פכ"ז מהל' שבת הלכה ב סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שצו סעיף א:

נג ד מיי' וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שצט סעיף י:

נד ה מיי' פ"ז מהלכות עירובין הלכה ה סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' תט סעיף יא:

רבינו חננאל

בפת. רבה אמר עירוב משום דירה איכא בינייהו שנתן לשכנו כלי שאין בו שוה פרוטה לשמואל [הוי עירוב] דהא קנין איתיה בפחות משוה פרוטה לרבה לא הוי עירוב אי נמי א) קטן לשמואל לא הוי עירוב דאין קנין לקטן לרבה הוי עירוב דהא משום דירה הוא וקטן נמי אית ליה דירה ומקשה אביי על תרווייהו מהא דתניא ה' שגבו את עירובן כשמוליכין אותו למקום אחר אחד מוליך ע"י כולן למ"ד משום קניין האי דמוליך העירוב (לא) קא קני (ולא) וקא דייר [ותו לא]. ופריק רבה אליבא דידיה ואליבא דשמואל שליחותא דכולהו קא עביד. אמר רבה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כרבי [שמעון] דאמר הא למה זה דומה לג' חצרות וכו': מתני' מי שבא בדרך ומכיר אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום. מאי לא אמר כלום רב אמר לא אמר כלום כל עיקר דאפילו לתחתיו של אילן לא מצי אזיל דהא (עיקר) [עקר] שביתתו ממקומו באומרו שביתתי תחת אילן פלוני ותחת אותו אילן לא קנה שביתה דהא לא סיים מקום שביתתו דמקום שביתתו הן הד' אמות המקום שמותר לו לטלטל ומשם מודד תחומו וכיון שאין לו מקום אין לו תחום. ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל שהוא בתוך אלפים אמה מן האילן אבל אם האילן יש לו להלך קסבר שמואל אם במקומו קנה שביתה יש לו להלך אלפים אמה עד תחתיו של אילן. ואם תחת האילן קנה יש לו להלך משם אבל כיון שיגיע אל תחת האילן אין לו לזוז ממקומו בא למדוד מן הצפון אומר לו מן הדרום תחומך. אמר

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ואמר שביתתי וכו' קדיש יומא כצ"ל ותיבת לגמיל וכו' מקום שביתתו ומשם יש לו אלפים כצ"ל ותיבת הכי נמחק: (ב) בא"ד לצד ביתו הס"ד: (ג) ד"ה ושמואל אמר וכו' כגון דקאי כל נופו של אילן בתוך אלפים: כוס ☞ (ד) ד"ה ושמואל וכו' מקום מיוחד לא כצ"ל ותיבת כל נמחק: (ה) תוס' ד"ה ואמר וכו' על רבי יוחנן בן נורי בישן וכו' ולעיל נמי דתנן מי שישב:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן דף עג: ע"ש, ב) [לעיל מו: לקמן ס.], ג) [לעיל מז.], ד) דף נא., ה) נ., ו) לקמן נ: עי"ש ברש"י ד"ה דאי מוקמת, ז) לקמן עא. עי' תוס' לעיל בע"א ד"ה עירוב, ח) לעיל מז סע"ב, ט) (דף י.), י) [דף נ:].

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ואפי' לתחתיו וכו' ואר"י דהתם בעומד בעירו. וכ"כ רש"י לקמן דף ס ע"א ד"ה ואסור:

הגהות וציונים

א] ס"א ע"י כולן (גליון): ב] [בירושלמי והיה ירא שמא תחשך] (גליון), וכ"ה הגי' גם בכת"י ובמשניות דפו"י ובהרבה ראשונים, אולם עי' רש"י ובתוס' הרא"ש, ועי' תוס' רי"ד ובאור זרוע סי' קנה (ועי' מראה הפנים על הירושלמי ובתוי"ט ומלאכת שלמה): ג] [בירושלמי ר"מ אומר אין לנו] (גליון): ד] בכת"י [וכ"ה במשניות דפו"י] שלא אמרו: ה] בדפו"ר אלפים אמה לביתו ונמצא רחוק מביתו שלשים אמה (ועי' מהרש"ל ומהרש"א מה שהעירו בדברי רש"י ועי' תורת חיים וממ"נ): ו] צ"ל באחד משני המקומות (יעב"ץ מכת"י): ז] בדפו"י ועוד דסתמא דתלמודא מפרש הכי: ח] [שייך לדף נ ע"א] (גליון):

משנת ראשונים

הלכה כרבי שמעון. וכן הלכתא דהלכה כדברי המיקל בעירוב, וליתא לדשמואל דאמר לעיל עירבה עם שתיקן אסורה עמהן. [הריטב"א]

מי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו. דסבור לקנות שביתה תחתיו של אילן כדי שיוכל ללכת לכל רוח של אילן אלפים אמה ונמצא שיוכל ללכת ממקום רגליו עד לשם ומשם האילך כלפי ביתו. [הריטב"א]

אם אינו מכיר או שאינו בקי בהלכה ואמר שביתתי במקומי זכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח. ואין אומרין שוו שביתה בטעות היא ויכנס שהרי אלו הלה יודע שיש שם אילן או גדר או שיועיל היה קונה לו שביתה לשם, על הדרך שאמרו בלן בתוך התחום בלא ידיעה שאין מדמין סמוך לעיר לרחוק מן העיר. [מאירי]

אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל. דקסבר שמואל במקומו קנה שביתה ויש לו להלך אלפים אמה עד תחתיו של אילן אבל כיון שמגיע תחת האילן אין לו לזוז ממקומו לפי שלא קנה שביתה באילן לפי שנעשה כחמר גמל שכשאתה אומר קנה שביתה בצפון מודדין לו ואומרים שבדרום קנאה ואם אתה אומר בדרום אומרים שבצפון קנאה ואין שביתתו ברורה לפיכך לא קנה שם שביתה כלל. [מגיד משנה, עירובין פ"ז ה"ה]

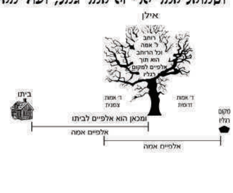

חשק שלמה על רבינו חננאל א) [עי' תוס' כאן ד"ה וקטן שכ' בשם רבינו ז"ל דבבית של קטן מיירי הכא ופי' דאם יש לקטן בית במבוי אינו יכול לערב עמהם משום דאין קטן קונה.]

אֶחָד מוֹלִיךְ לְכָלָן - אחד יכול לתת פת אחת בשביל כולם, הואיל וכבר עירב עם בני חצרו (רש"י), אבל קודם שעירבו עמו בני חצרו, אינו יכול להוליך פת עבור כולם לחצר אחרת (שו"ת הרא"ש כא, ו). והחידוש בברייתא הוא, שהעירוב חל אפילו אם הוא לא זיכה להם חלק בפת, שאם זיכה להם חלק בפת, פשוט הוא שיכול להוליך את הפת לחצר אחרת, שהעירוב שלהם הוא (חזו"א או"ח פג, ו).

הוּא נִיהוּ דְּקָא קָנֵי וְתוּ לֹא הוּא נִיהוּ דְּקָא דָיֵיר וְתוּ לֹא, ואביי סבר שעירוב אינו משום קנין ואינו משום דירה, אלא העירוב בעצמו מצרפן, שהרי לכולם יש חלק בו (תורת חיים). ויש שפירש, שאביי סבר שהעירוב מועיל רק כהיכר בעלמא (קרן אורה).

■ להלכה, עירוב משום דירה הוא [כרבה], ולכן אין צריך שיהיה בו שוה פרוטה, ואפשר להניחו בבית של קטן (שו"ע או"ח שסז, ג), ומטעם זה מערבים רק בפת ואין מערבים בכלים (משנ"ב שם, יט).

אָמַר רַב הֶלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, ששלשה חצרות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים, ושתי החיצונות עירבו עם האמצעית, מותר לאמצעית לטלטל לחיצונות ולחיצונות לטלטל לאמצעית (רש"י). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שעח, א; שם שפו, ט).

מַשְׁנָה. וְהָיָה מַכִּיר אֵילָן אוֹ גָּדֵר, כלומר, שאינו צריך לראות את האילן או הגדר בשעת האמירה, אלא די בכך שמכיר ויודע שהם בתוך אלפיים אמה ממקומו (גאון יעקב).

וְאָמַר וְכוּ' שְׁבִיתָתִי בָּעֵיקָרוֹ, ודוקא אם אמר, אבל אם רק גמר בליבו, לא מועיל לקנות שביתה שלא במקומו, ורק לענין קניית שביתה במקומו אין צריך אמירה (משמעות תוס', ע"פ הביאה"ל ת', ב, וראה להלן). ויש שסובר, שמועיל לקנות שביתה שלא במקומו גם אם לא אמר אלא רק חשב וגמר בליבו (רמב"ם עירובין ז, ט. וראה ביאה"ל שם, שיתכן שגם תוס' מודים שמחשבה כאמירה, וכוונתם היא שלענין קניית שביתה במקומו, לא צריך אפילו מחשבה). ומחשבתו מועילה לדעה זו, אף אם לא עשה מעשה המוכיח על הכוונה (ביאה"ל שם, ממשמעות הרמב"ם שם, ג). ויש שכתבו, שדוקא אם מעשיו מוכיחים על כוונתו, ולכן מועיל דוקא כשיוצא מביתו ומחזיק בדרך על דעת לשבות במקום פלוני, ולא כשהולך בדרך מכבר ומחליט לשבות במקום פלוני (תוספת שבת שם, א, ע"פ הביאה"ל שם. אך ראה ביאה"ל שם שדחה, שגם באופן זה אין הוכחה מתוך מעשיו שמטרת הליכתו היא לשבות במקום פלוני).

מְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם רַגְלָיו וְעַד עִיקָּרוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, והאילן או הגדר אינם צריכים להיות בתוך אלפיים אמה בשעת אמירתו שקונה שביתתו שם, אלא די בכך שבשעה שקידש היום הגיע ברגליו לתוך אלפיים אמה שלהם (רמב"ם עירובין ז, ג, ע"פ בית מאיר תט, יא, ופסק כמותו). ויש שמשמע מדבריו, שצריך שבשעת האמירה יהיו האילן או הגדר בתוך אלפיים אמה (שו"ע שם, ע"פ הבית מאיר).

נִמְצָא מְהַלֵּךְ מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה אַרְבַּעַת אֲלָפַיִם אַמָּה, והתחדש בזה, שאינו צריך להתקרב לאילן ככל שיוכל קודם שיחשיך, אלא יכול להמתין ולנוח במקומו וללכת את כל הארבעת אלפים אמה משחשיכה (שושנים לדוד).

אִם אֵינוֹ מַכִּיר, שכיון שאינו מכיר שום אילן או גדר בסוף אלפיים אמה, אינו יכול לומר סתם 'שביתתי בסוף אלפיים מכאן' (ביאה"ל תט, יא).

זָכָה לוֹ מְקוֹמוֹ, ואין אומרים שהשביתה במקומו היא בטעות, שאילו היה יודע על האילן או הגדר היה קונה שם שביתתו, וכמו מי שהיה בא בדרך סמוך לעיר ולא ידע על כך, שאמר רבי יהודה לעיל (מה, א) שדינו כמי שקנה את שביתתו בעיר כיון שאילו היה יודע על כך לא היה קונה שביתתו במקומו אלא תוך העיר, שאין המקרים דומים, כי שם הדבר ניכר וידוע לכל שהשביתה היא בטעות, שבודאי היה קונה שביתה בעיר, אבל במשנתנו אין הדבר ניכר וידוע לכל שלא היה אומר 'שביתתי במקומי' (רבינו יהונתן).

מְרוּבָּעוֹת כְּטַבְלָא מְרוּבַּעַת, כלומר, שכיון שלא ניתן למדוד ריבוע מדויק ללא שום סטיה, לפיכך די שיראה כמרובע כפי יכולת האדם, וכמו טבלא מרובעת שהריבוע שלה אינו מדויק אלא נעשה כפי יכולת האדם (פיה"מ לרמב"ם). ויש שביאר, שהכוונה בזה היא לומר שמודדים את האלפיים אמה לכל רוח כאילו הן ישרות וחלקות כטבלה, ללא שיפועי ההרים והבקעות, וכמבואר להלן (נז, ב) במשנה (רש"ש).

הֶעָנִי מְעָרֵב בְּרַגְלָיו, וגדר עני לענין זה, הוא כל מי שבא בדרך ואין עמו פת, שכעת עני הוא, ולכן התירו לו לקנות שביתה ברגליו בלא עירוב פת (רש"י כאן ולעיל מז, א). ולשיטה זו משמע שצריך שיהיו שני תנאים כדי שיחשב עני - שיהא בדרך, וגם שאין עמו פת (ב"י או"ח תט, יב, בדעת רש"י, אך ראה דרישה שם ודעת הריטב"א להלן בדעת רש"י). ויש שכתב, שהכל תלוי אם הוא בדרך או בביתו, שהבא בדרך, אף אם יש עמו פת, נחשב עני, והיושב בביתו, אף אם אין לו פת נחשב עשיר, שכיון שרוב ההולכים בדרך אין להם פת ורוב היושבים בביתם יש להם פת, לא פלוג חכמים, אלא תלו הכל בהליכתו בדרך (ריטב"א לקמן נא, ב, ושכן משמע מרש"י שם).

גְּמָרָא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר לֹא אָמַר כְּלוּם לְבֵיתוֹ אֲבָל לְתַחְתָּיו שֶׁל אִילָן מָצֵי אָזֵיל וְכוּ', יש שפירשו, שכוונתו שקנה שביתה בודאי תחת האילן, אלא שיש ספק אם קנה בתחילת האילן או בסופו, ולפיכך אינו יכול לחזור ממקומו לאחוריו אפילו פסיעה, אלא יכול ללכת אלפיים אמה ממקומו עד סוף האילן, וכן אלפיים אמה מתחילת האילן עד סמוך לביתו (רש"י בפי' ראשון שנקט כמותו, רשב"א וריטב"א). ויש שפירשו, שכוונתו שיש ספק אם קנה שביתה במקומו או תחת האילן, ולפיכך אינו יכול לחזור לאחוריו, אלא יכול ללכת ממקומו עד סוף האילן ולא יותר (רבנו חננאל, רש"י בפי' שני, וראה הקושיות שהקשה על פי' זה). ויש שפירש, שכוונתו שכיון שלא בירר וסיים אם קנה בתחילת האילן או בסופו, לא קנה שביתה אלא במקומו, ולפיכך יכול ללכת ממקומו אלפיים אמה לאחוריו וכן אלפיים אמה עד סוף האילן ולא יותר (רמב"ם עירובין ז, ה כביאור המגיד משנה, וראה פירוש אחר בדבריו בביאור הגר"א או"ח תט, יא).

■ להלכה, האומר 'שביתתי תחתיו' ולא בירר מקום השביתה תחת האילן, אינו יכול לחזור לאחוריו, אלא יכול ללכת ממקומו עד סוף האילן, וכן אלפיים אמה מתחילת האילן עד סמוך לביתו [כשמואל לפי' ראשון ברש"י] (שו"ע או"ח תט, יא, וראה משנ"ב שם, עא, שהא"ר כתב שהעיקר כדעה זו, וכן פסק החזו"א או"ח קי, ו). ויש אומרים, שכיון שלא בירר את מקום השביתה שתחת האילן, לא קנה שביתה שם אלא במקומו [כהרמב"ם] (שו"ע שם בשם הרמב"ם והרי"ף, וראה ביאה"ל שם. וכתב המשנ"ב שם, שלכתחילה [הרוצה לילך מהאילן ולהלן] יש להחמיר כדעה זו ולברר את מקום השביתה שתחת האילן).

מִשּׁוּם דְּלֹא מְסַיֵּים אִתְּרֵיהּ, וגדר החיסרון בכך שלא סיים את מקום שביתתו, הוא במעשה הנחת העירוב, שצריך שיהיה ניכר מקום הנחתו (דברי יחזקאל ח, ט, בדעת רש"י לעיל מט, ב). ויש שדעתו, שהחיסרון אינו במעשה ההנחה אלא בעצם הקניה, שכל שאינו מקום מסוים אינו נחשב מקומו כלל ואינו קונה מקום כזה (שם, בדעת רבנו חננאל).

כָּל שֶׁאֵינוֹ בָּזֶה אַחַר זֶה אֲפִילּוּ בְּבַת אַחַת אֵינוֹ, שכיון ששתי החלויות סותרות זו את זו ומתוך כך אינן יכולות לחול בזו אחר זו, גם בבת אחת אינן חלות, שאיזו מהן תחול, ולפיכך כאן שיכול לקנות שביתה רק בארבע אמות, וכשקנה בצד אחד ממילא לא קנה בצד השני, אם כן גם כשרצה שתחול שביתה על כל שמונה האמות, לא קנה כלל (תוס' כאן ובזבחים ל, א).

וכל זה דוקא כשהמניעה שאינם יכולים לחול בזה אחר זה היא מצד הדין, אבל כשהמניעה היא מצד המציאות ולא מצד הדין, יש אומרים שבזה לא נאמר הכלל שאינם חלים בבת אחת, אלא אחד מהם חל (חי' הגר"ח הלוי על הרמב"ם נדרים יג, כב, בדעת הרמב"ם שם), ויש אומרים שגם בזה נאמר הכלל ושניהם אינם חלים (שם, בדעת הר"ן), שכיון שכוונתו היתה שיחולו שניהם כאחד, אי אפשר שתחול החלות על אחד מהם מבלי שיהיה אפשר לברר לעולם על איזה מהם חל (ספר הזכרון לגר"י אברמסקי בהערות על חי' הגר"ח). ויש שהוכיח שבודאי כלל זה נאמר גם כשהמניעה היא במציאות, מקושיית הגמ' להלן מהמרבה במעשרות שחלה ההפרשה שהיא בבת אחת אף שבזה אחר זה אינה יכולה לחול, והרי שם המניעה היא במציאות, שכשהפירות מתוקנים שוב אין יכול לחול עליהם שם מעשר, אבל אין מניעה מצד הדין להחיל ריבוי מעשרות (חזו"א על הגר"ח שם). וכן מוכח מדין מעשר בהמה, שהמניעה היא במציאות מחמת שהאחד עשר כבר אינו עשירי, ומכל מקום הקשתה הגמ' שלא יחולו בבת אחת (דבר אברהם ג, לב, ב). ויש שיישבו, שגם במעשרות מלבד המניעה מצד המציאות, יש מניעה מצד הדין שאי אפשר להפריש יותר מעשירית (שיעורי הגר"ש רוזובסקי קידושין נא, אות תכו), וכן במעשר בהמה, יתכן שמלבד המניעה מצד המציאות, יש מניעה מצד הדין שלא ניתן להפריש מעשר פעמיים (דבר אברהם שם).

וַהֲרֵי מַעֲשַׂר בְּהֵמָה וְכוּ', ולדעת הסוברים שהכלל של 'כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו' הוא דוקא במעשה החל על ידי האדם ולא בקדושה הבאה מאליה (תוס' בכורות ט, א), ובמעשר בהמה הרי הקדושה חלה מאליה [כמבואר בגמ' בכורות (נט, א)], יש לבאר שאכן זו כוונת הגמ' שתירצה 'שאני מעשר דאיתיה בטעות', שמכך שהקדושה חלה אף בטעות, מוכח שהיא חלה מאליה ואין צריכים את דעתו לכך, וממילא לא נאמר בזה הכלל של 'כל שאינו' וכו' (שיעורי הגר"ש רוזובסקי קידושין נא, אות תכז. וראה תוס' ד"ה ואמר, שפירשו [בתי' השני] שקושיית הגמ' כאן אינה ממה שחלה קדושת מעשר על העשירי [כמבואר ברש"י], אלא רק מה שחלה קדושת שלמים על האחד עשר, שהיא קדושה החלה על ידי דיבורו).

קָרָא לַתְּשִׁיעִי עֲשִׂירִי וְלָעֲשִׂירִי תְּשִׁיעִי וְלְאֶחָד עָשָׂר עֲשִׂירִי, והטעות אירעה באופן הבא, שלאחר שקרא לתשיעי 'עשירי', אותם שהיו אצלו גערו בו ואמרו לו 'תשיעי', וכוונתם היתה שהיה לו לקרוא תשיעי לזה שכבר יצא, והוא סבר שכוונתם היא שיקרא תשיעי לזה שעומד לצאת, ולכן קרא לעשירי 'תשיעי', ושוב גערו בו ואמרו לו 'עשירי', וכוונתם היתה שהיה לו לקרוא עשירי לזה שכבר יצא, והוא סבר שכוונתם היא שיקרא עשירי לזה שעומד לצאת, ולכן קרא לאחד עשר 'עשירי' (תוס' רבינו פרץ).

וַהֲרֵי תּוֹדָה דְּלִיתָהּ בְּטָעוּת וגם אינה לחצאין, שאינו יכול להביא שמונים חלות ולהקדיש חצי מכל אחת מהן, כיון שצריך שהחלות יהיו שלמות ולא פרוסות [שנאמר (ויקרא ז, יד) 'והקריב ממנו אחד מכל קרבן' ודרשו חכמים (מנחות עז, ב) 'אחד' – שלא יטול פרוס], וכשחציין קדושות וחציין חולין, הרי הן כאילו נפרסו (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד). ועוד, שאינו יכול להקריבן כשחציין קדושות וחציין חולין, שהרי אין מביאין חולין לעזרה (רש"ש קידושין נא, א).

לֹא יִקְדְּשׁוּ אַרְבָּעִים אֶלָּא אִם כֵּן קָדְשׁוּ שְׁמוֹנִים כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּלֹא קָדְשׁוּ, שהרי אין מביאים לקרבן תודה אלא ארבעים חלות (רש"י מנחות עח, ב). ועוד יש לפרש, שהטעם שלא קדשו הוא משום 'כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו' (רש"י קידושין נא, א). ולפי פירוש זה, אין כוונת המקדיש בתורת תנאי שלא יקדשו ארבעים אלא אם כן קדשו שמונים, כי אם כן אף לולא 'כל שאינו' וכו' לא קדשו, שהרי אין בקרבן תודה יותר מארבעים חלות, אלא כוונתו היתה שיחול קרבן גדול של שמונים חלות, ולולא 'כל שאינו' וכו' היתה חלה הקדושה על ארבעים מהן (שיעורי הגר"ש רוזובסקי קידושין שם אות תכח).

אמר רבה מ"ט דרב משום דלא מסיים אתריה ואיכא דאמרי אמר רבה מ"ט דרב משום דקסבר [א] כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו מאי בינייהו איכא בינייהו דאמר ליקנו לי בארבע אמות מגו שמונה מאן דאמר משום דלא מסיים אתריה הא לא מסיים אתריה ומאן דאמר משום כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו האי כארבע אמות דמי דהכא ארבע אמות קאמר. גופא [ב] אמר רבה כל דבר שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו איתיביה אביי לרבה [ג] א המרבה במעשרות פירותיו מתוקנין ומעשרותיו מקולקלין אמאי לימא כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו שאני מעשר דאיתיה לחצאין דאי אמר תקדוש פלגא פלגא דחיטתא קדשה והרי מעשר בהמה דליתיה לחצאין (א) [ד] ואמר רבה [ה] ב יצאו שנים בעשירי וקראן עשירי עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה שאני מעשר בהמה דאיתיה בזה אחר זה בטעות [ו] דתנן ג קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שלשתן מקודשין והרי תודה דליתה בטעות וליתה בזה אחר זה [ז] ואיתמר תודה שנשחטה על שמונים חלות חזקיה אמר קדשו עלה מ' מתוך שמונים ר' יוחנן אמר ד לא קדשו עלה מ' מתוך שמונים הא איתמר עלה אמר ר' זירא [ח] ה הכל מודים היכא דאמר ליקדשו ארבעים מתוך שמונים דקדשי לא יקדשו ארבעים אלא אם כן קדשו שמונים כולי עלמא לא פליגי דלא קדשו כי פליגי בסתמא מר סבר לאחריות קא מכוין ועל תנאי אייתינהו ומ"ס

רש"י

מאי טעמא דרב. בשלמא לשמואל ללישנא קמא מיסתברא מילתיה, דמכל מקום קנה שביתה תחת האילן אבל אין אנו יודעין איזו ד' אמות קנה, הלכך ידו על התחתונה ומפסיד מארבע' אלפים כשיעור תחתיו של אילן, בא למדוד מכאן מודדין לו מכאן: משום דלא סיים אתריה. וכיון דלא סיים לא קני ליה מידי: כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו. דכיון דאם סיים ד' לצפונית אינו יכול לחזור בו לברור ד' לדרומית להיות לו שביתה כאן וכאן, כי אמר נמי כולהו כחדא כגון הכא דאמר שביתתי תחתיו לא אמרינן ליקנו ארבע מינייהו: מגו תמני. להכי נקט מגו תמני דלקמן מוקמינן באילן שיש תחתיו ח' אמות: המרבה במעשרות. אחד מחמש או משמונה: פירותיו. שסילק לגד אחר חולין מתוקנין הן, אבל המעשרות שנותן ללוי מקולקלין הן שהרי טבל מעורב בהן, שכשנתן קב השמיני לא חל שם המעשר אלא על הראוי למעשר והשאר טבל הוא, דמעשר בהדיא אמר רחמנא שיעור אחד מעשרה, ולא דמי לתרומה שניטלת בעין יפה ובעין רעה ובבינונית [ז] דבתרומה לא כתיב בה שיעור: אמאי. פירותיו מתוקנין: נימא כל שאינו בזה אחר זה. דאילו הוה מפריש מעשר כהלכתו והדר שקל תו וקרייה עליה שם מעשר על חולין שניתקנו כבר לא חייל עליה שם מעשר, השתא נמי כי אפריש האי טופיינא עם המעשר לא ליחול שם מעשר אפילו על הראוי למעשר, כי היכי דאמרת גבי שביתה דלא קני ארבע מינייהו מגו תמני כי לא אמר ארבע בהדיא: שאני מעשר. דלהכי פירותיו מתוקנין דעל כל גרגר וגרגר שבו חל השם עליו לפי חשבון הראוי למעשר, כגון הפריש אחד מחמשה קדש כל גרגר חציו, אבל גבי שביתה ליכא למימר דשייכא בכל תחתיו של אילן דארבע אמות כהדדי בעינן: דאי אמר תיקדוש פלגא דחיטתא קדשה. והאי כיון דאפריש כפלים וקרא עליה שם מעשר כמאן דאמר תיקדוש כל חיטתא לפלגא: והרי מעשר בהמה דליתיה לחצאין. דאי אמר חצי טלה זה חולין והחצי מעשר לא אמר כלום ליקדש לחצאין, דכל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש אמר רחמנא (יהיה כולו קדוש לשם מעשר [י]), וליתיה נמי בזה אחר זה שאם קרא לעשירי עשירי ולאחד עשר עשירי אינו קדוש, וכי קרא לשניהם עשירי בבת אחת אמרינן דחד מינייהו מעשר גמור, דאמר רבה עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה דחד מינייהו מעשר ואידך הוי אחד עשר שקראו עשירי, ואילו הוה ידע ביה כגון שטעה וקרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי קיימא לן [ח] דעשירי מעשר ואחד עשר קרב שלמים, ומה בין שלמים למעשר שהשלמים טעונין סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק ונפדין במומן ותמורתן קריבה מה שאין כן במעשר [ט], והשתא דקראן בבת אחת ולא ידע הי עשירי גמור והי אחד עשר שנקרא עשירי בעו תרוייהו תנופת [ל] חזה ושוק וסמיכה, ולבי אומר דאינו מברך על התנופה ועל הסמיכה דלא ליהוי ברכה לבטלה, ונסכים יביא נסכי קרבן אחד על תנאי ויאמר אם זה שלמים יהיו על זה ואם לאו יהיו על חברו, אלמא מדחל שם מעשר אחד מינייהו שמע מינה אע"ג דלא קדיש אחד עשר אם קרא לעשירי עשירי דהוי עשירי [וחזר] וקרא לאחד עשר עשירי אפילו הכי כי קראן בבת אחת קדיש חד מינייהו בעשירי: שאני מעשר בהמה דאיתיה בזה אחר זה בטעות. כגון אם טעה בעשירי וקראו תשיעי ולאחד עשר עשירי קדוש אחד עשר משום קריאת השם וקרב שלמים דתנן כו', ובפרק בתרא דבכורות ילפינן מקראי, הלכך כי קראן כאחד לא מעכב י"א על העשירי מלחול עליו שם גמור דהא י"א גופיה זמנין דקדוש בקריאת שם מעשר כגון היכא דקרייה לעשירי שלפניו תשיעי, והא דרבה בפרק בתרא דבכורות: והרי תודה. לחמי תודה מ' חלות כדאמר במנחות (דף עז.): דליתה בטעות. אם הפריש לחמי תודתו וטעה וסבור שלא הפריש וחזר וקרא שם על מ' חלות אחרות לא קדשי, דהא טעה ותנן הקדש טעות אינו הקדש במסכת נזיר (דף לא.), וליתה נמי בזה אחר זה שאם הפריש מ' לתודתו ושחט הזבח עליהן וחזר והפריש לה מ' אחרות לא קדשי, וכי שחטה על שמונים בבת אחת אמר חזקיה דקדשי מ' מתוך שמונים. שחיטת התודה מקדשת הלחם, כדתניא במנחות (דף עח:) קרבנו על זבח מלמד שאין הלחם קדוש אלא על הזביחה: יקדשו ארבעים. הא מ' קאמר, וגבי שביתה נמי הא אמרן דאי אמר לקנו לי ארבע מתוך תמני קני: לאחריות קא מכוין. שאם יאבדו או יטמאו חליין יפטר בחליין, והוה ליה כאומר יקדשו ארבעים מתוך שמונים:

ורבי

תוספות

כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו. ואומר ר"י דלא דמי לתמורת עולה ושלמים אע"ג דליתא בזה אחר זה איתא בבת אחת כדאיתא בכילד מערימין (תמורה כו:) ובפרק שני דזבחים (דף ל.) דהתם אפשר להתקיים שניהן כדאמר התם דתרעה עד שתסתאב ותמכר ויביא בדמי חציה עולה ובדמי חציה שלמים אבל הכא לא קנו כל ח' אמות והי מינייהו מייתית דאי קני הני ד' לא קני הני ד' ובמקדש אשה ובתה אי תפסי קדושין בהא לא תפסי בהא וכן כל הני דמייתי בסמוך ובפרק ב' דקידושין (דף נא.) וכן קיים ליכי ומופר ליכי בנדרים (דף סט.) ועוד פי' ר"י טעם אחר ולא נתיישב לפירושו ההיא דנדרים:

שאני מעשר דאיתיה לחצאין דאי אמר תיקדוש פלגא פלגא דחיטתא קדשה. כדפירש בקונטרס שהמעשר על כל גרגיר שבו חל השם לפי החשבון הראוי למעשר כגון הפריש אחד מחמשה קדש כל גרגיר חציו אבל גבי שביתה ליכא למימר הכי דהא ארבע אמות כי הדדי בעינן ומיהו קשה הא דפריך והא מעשר בהמה דליתיה לחצאין כי איתיה לחצאין נמי תיקשי ליה אמאי עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה כי מטעם חצאין לא היה ראוי להיות מעשר רק חצי של כל אחד ואחד כמו במעשר דגן כדפירש הקונטרס וי"ל נהי דאיתיה [ד] לחצאין הוה קשיא ליה קושיא אחריתי מכל מקום הך פירכא דפריך אמאי שניהן קדושין כל עיקר לא הוה מצי לאקשויי ולר"י נראה לפרש הכי שאני מעשר דאיתיה לחצאין פירוש בזה אחר זה שאם אמר סאה אחת (ב) מהם מעשר כל חצי חטה וחטה ואחר כך אמר גם כן בסאה האחרת חל מעשר בשתיהן במקצת וכיון דאיתא לחצאין בזה אחר זה גם בבת אחת ישנה להיות חל מעשר על סאה אחת והאחרת תהיה טבל:

ואמר רבה יצאו שנים בעשירי כו'. וא"ת דלמא התם היינו טעמא משום דאי אפשר לנמנס והאחד יצא תחילה ואפילו בלא קריאת שם הוא הקדוש כדאמר בפרק בתרא דבכורות (דף ס:) עשירי מאליו הוא קדוש וי"ל דע"כ סבר רבה דאפשר לנמנס שיצאו שניהם בבת אחת דאי אי אפשר לנמנס והאחד יצא תחילה אם כן הוה ליה למימר עשירי וחולין מעורבין זה בזה דאפילו יצא עשירי בשתיקה ואחר כך יצא אחד עשר וקרא לו עשירי אין אחד עשר קדוש כלל דהא לא נעקר שם עשירי ממנו [י] ועוד י"ל דאפילו סבר אי אפשר לנמנס כיון דאין יכול להכיר איזה יצא קודם לחברו ונתכוון לקרות שניהם עשירי קדשו תרוייהו ולא דמי לקרא לעשירי עשירי ולאחד עשר עשירי והכא מבתרא פריך דאינו קדוש אלא מחמת דבורו והראשון נראה לי עיקר:

עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה. הגיה רש"י בפירוש כתב ידו [ל] דשניהם ירעו לפי שאין מתן דמיהם שוה שהשלמים טעונין ד' מתנות ומעשר מתנה אחת [מ] הלכך ירעו ויחלל (ג) מעות בדמי היפה שבהן ויאמר כל מקום שהם שלמים יהא מחולל על דמים האלו ויאכל שניהם במומן בתורת מעשר:

ומר

עין משפט נר מצוה

נה א מיי' פ"א מהל' מעשר הלכה יד סמג עשין קלא טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף עו:

נו ב מיי' פ"ו מהלכות בכורות הלכה ז:

נז ג מיי' שם הלכה א:

נח ד ה מיי' פי"ב מהל' פסולי המוקדשין הלכה טו:

רבינו חננאל

אמר רבה מ"ט דרב דאמר לא אמר כלום כל עיקר משום דלא מסיים אתריה קסבר כל מאן דלא מסיים אתריה לא קנה שביתה במקום. ומי שלא קנה שביתה במקום ידוע ומסויים דומה למי שיצא חוץ לתחום מאחר שקדש היום שאין לו אלא ד' אמות בלבד. איכא דאמרי טעמא דרב משום דכל דבר שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו. פי' כיון שאין לאדם לקנות ד' אמות מקום שביתה אחרי שקנה במקום אחר כך אין לו לקנות שיעור ב' מקומות בבת אחת והוא תחת האילן שיש תחתיו שיעור כמה מקומות כל ד' אמות מקום ולברור אחר כך איזה מקום שירצה. והוא כגון קידושי אשה ובתה כשם שאחר שיקדש אחת מהן אינו יכול לחזור ולקדש האחרת. כך אם יאמר בבת אחת [א] (מכם). ואמרינן מאי איכא בין תרי לישני דרבה איכא בינייהו כגון דאיכא תחתיו דאילן ח' אמות ואמר שביתתי תחת ד' אמות מהני ח' למאן דאמר דהא לא מסיים אתריה האי נמי לא מסיים אתריה דלא אמר לא בצפון ולא בדרום. ולמאן דאמר כל שאינו בזה אחר זה כו' כיון דאמר ליקניין לי ד' אמות מהני ח' הרי כאילו בזה אחר זה קאמר דראשון מיהא קני ולא דמי לבת אחת. ומותיב אהא דרבה דאמר כל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו [מהא דתניא] המרבה במעשרות פירותיו מתוקנין ומעשרותיו מקולקלין הנה אם הוציא מן הכור מעשר שלו איפה אחת וחזר אח"כ והפריש איפה אחרת השניה חולין הנה המעשר אינו בזה אחר זה ואם הפריש בבת אחת ב' איפות קנה מעשר וישנו בבת אחת מדקתני פירותיו מתוקנין קשיא לרבה. ופריק רבה שאני מעשר הואיל ואיתיה לחצאין דאי אמר תקדוש פלגא דחיטאתא קדשה כאלו ישנו בזה אחר זה. פי' אילו אמר חצי כל חטה מאילו ב' איפות מעשר הן קדשו וכיון שאי אפשר לברר איזהו חציו הקדוש נתפס גם חצי האחר. ומשום דמשכחת לה דמקדש זה אחר זה. משום הכי מקדשו בבת אחת.

[המשך בסוף המסכת]

חשק שלמה על ר"ח

א) [דשניהם מקודשות לי לא אמר כלום].

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [קידושין דף נ: נדרים דף סט:], ב) [שם], ג) קידושין נא. מנחות נד: תוספתא דמאי פ"ח, ד) קידושין שם. בכורות ס:, ה) גם זה שם, ו) קידושין נא. מנחות עח:, ז) תרומות פ"ד מ"ג, ח) בכורות ס., ט) מנחות צ: צב. תמורה כא., י) עי' במשנה בבכורות שם ע"א, כ) כך פירש"י בקידושין שם [ראה ליקוטי רש"י] (מהרש"א), רע"ע בילקו"מ, ל) זבחים נה. ודף נו ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' בסמה דליתיה לחצאין וליתיה בזה אחר זה ואמר רבה יצאו: (ב) תום' ד"ה שאני וכו' שאם אמר סאה אחת זה כל חצי חטה וחטה יהא מעשר ואח"כ אמר [וגי' מהרש"ל בדפו"ר שאם אמר סאה אחת מהמעשר כל חצי חטה וחטה יהא מעשר ואח"כ אמר]: (ג) ד"ה עשירי וכו' ויחלל במעות:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה והרי מעשר בהמה וכו' חזה ושוק וסמיכה. עי' בשער המלך פ"ג הלכה יג מהל' מעשה הקרבנות:

רב נסים גאון

תודה שנשחטה על שמונים חלות חזקיה אמר קדשו מתוך שמונים כי לחם התודה ארבעים חלות ואיתא בתורת כהנים נמצא לחמה של תודה ארבעים חלות נוטל מהן ד' ונותן לכהן ובמס' מנחות בפרק התודה (דף עח) תמצא גם שם פירושו:

הגהות וציונים

א] בקידושין ובכורות איתא רבא (גליון) כ"ה גם כאן בכת"י ובכל הדפו"י, ולפנינו רבה ע"פ המהרש"ל וכן הגיה הב"ח דפו"י (ומשום דמאי מקשה מרבא ארבה, דק"ס עיי"ש): ב] בקידושין איתא ר"י בן לוי (גליון): ג] רש"ל מוחק זה (גליון) עי"ש דבס"א אינו, ובכמה דפו"ר ליתא מלעיל "דכל אשר יעבור" וכו' עד כאן: ד] צ"ל נהי דאי איתיה לחצאין (דפו"ר):

משנת ראשונים

המרבה במעשרות פירותיו מתוקנין ומעשרותיו מקולקלין. דוקא נקט המרבה במעשרות דאילו בתרומה אין לה שיעור לא למעלה ולא למטה וכל מה שיפריש חל עליו שם תרומה מכיון שיניח שם שום דבר למאן דבעי ראשית ששיריה ניכרין. [הריטב"א] והרי מעשר בהמה. כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש, ומקריבים חלבו ודמו, ושאר הבשר נאכל לבעלים טהורים בירושלים כדין שלמים. ואם בעל מום הוא, אוכלים אותו בטומאה בכל מקום. [רע"ב, בכורות פ"ט מ"א] שאני מעשר בהמה דאיתיה בזה אחר זה בטעות. דאפילו בזה אחר זה איתיה כשהוא בטעות כדתנן וכו', וכל שישנו בזה אחר זה בשום צד, ישנו בבת אחת. [הריטב"א] קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי. כגון שהיה העדר יוצאה מן הדיר והוא היה מונה והולך וטעה וקראה לתשיעי עשירי אמרו לו אמור תשיעי, קפץ הוא ואמר על העשירי תשיעי, חזרו ואמרו לו אמור עשירי קפץ הוא ואמר על האחד עשר עשירי הרי שלשתן מקודשין. [הריטב"א] והרי תודה דליתה בטעות. פי' הראב"ד ז"ל כגון שהכניס לה בטעות ארבעים חלות שנתקדשו לתודה אחרת ושחטה עליהן, והארבעים שהוקדשו לה היו בעזרה או שלא קרמו בתנור, הרי אלו שהכניס לא קדשו כלל אלא בשחיטת תחתם. [הריטב"א] כי פליגי בסתמא. יש פוסקים בסתם כחזקיה שלא הביא שמנים אלא לאחריות אם יאבדו קצתם אבל לא נתכון אלא לארבעים, והביאם לזה מה שידוע בחזקיה שהיה רבו של ר' יוחנן ואין הלכה כתלמיד אצל הרב. [הריטב"א] מר סבר לאחריות קא מכוין. דזה מחייב באחריותו והוה מותר כפרה, מה שאין [כן] בכל השנויים למעלה דלא מחייב באחריותם, ומשום הכי אמרינן דלמעשר גדול מיכוין ולא תלינן דלאחריות מיכוין, כיון דלא מחייב בר מדינא. [הריטב"א, קידושין נא.]

ומ"ם לקרבן גדול קא מכוין אמר אביי לא שנו אלא באילן שתחתיו י"ב אמה אבל באילן שאין תחתיו י"ב אמה הרי מקצת ביתו ניכר מתקיף לה רב הונא בריה דרב יהושע ממאי דבארבעי מציעתא קא מסיים דלמא בארבעי דהאי גיסא ובארבעי דהאי גיסא קמסיים אלא אמר רב הונא בריה דרב יהושע [א]לא שנו אלא באילן שתחתיו ח' אמות אבל באילן שתחתיו ז' אמות הרי מקצת ביתו ניכר. תניא כוותיה דרב תניא כוותיה דשמואל תניא כוותיה דרב מי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום אבל אם אמר שביתתי במקום פלוני מהלך עד שמגיע לאותו מקום [ב]הגיע לאותו מקום מהלך את כולו וחוצה לו אלפים אמה בד"א במקום המסויים כגון ששבת בתל שהוא גבוה י' טפחים והוא מד"א ועד בית סאתים וכן בקעה[א] שהיא עמוקה י' והיא מד"א ועד בית סאתים אבל במקום שאין מסויים אין לו אלא ד"א [ב] [ג]היו שנים אחד מכיר ואחד שאינו מכיר זה שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר והמכיר אומר שביתתי[ב] במקום פלוני בד"א כשסיים ד"א שקבע אבל לא סיים ד"א שקבע לא יזוז ממקומו לימא תיהוי תיובתיה דשמואל אמר לך שמואל הכא במאי עסקינן [ד]כגון דאיכא ממקום רגליו ועד עיקרו תרי אלפי וארבע גרמידי דאי מוקמית ליה באידך גיסא דאילן קם ליה לבר מתחומא אי סיים ד"א מצי אזיל ואי לא לא מצי אזיל תניא כוותיה דשמואל [ה]טעה ועירב לשתי רוחות כמדומה (א) הוא שמערבין (לו) לשתי רוחות או שאמר לעבדיו צאו וערבו לי [ו]אחד עירב עליו לצפון ואחד עירב עליו לדרום מהלך לצפון כעירובו לדרום ולדרום כעירובו לצפון ואם מיצעו עליו את התחום לא יזוז ממקומו לימא תיהוי תיובתיה דרב [ז]רב תנא הוא ופליג: אמר שביתתי בעיקרו מהלך ממקום רגליו ועד עיקרו אלפים אמה ומעיקרו לביתו אלפים אמה נמצא מהלך משחשיכה ד' אלפים אמה:

אמר

רש"י

ור' יוחנן סבר לקרבן גדול מכוין. והא לא אפשר, וארבעין מינייהו לא אמרינן דלקדשו, אבל גבי שביתה כי אמר תחתיו מאי אחריות איכא, ההוא ודאי לכולהו איכוון, ואין שביתה אלא בד', לא אמרינן לקנו ליה בד' מינייהו: ל"ש. (דלא אמר כלום[ג]) אלרב קאי: י"ב אמה. או יותר, דאיכא למימר ד' דהאי גיסא או דהאי גיסא או מילעי, הלכך לא מסיימי: אבל בי"א הרי מקצת ביתו ניכר. יש לך לברור שיעור שביתה בתוך י"א הללו שעל כרחך מקצת ביתו בתוכה הוא, ומאי ניניהו ארבע מליעתא, דאי בדידהו אמר שפיר, ואי בדהאי גיסא או בדהאי גיסא הרי חצי אמה מאלו ומאלו בתוכה של אמצעיות, הלכך הוי סיומא לקנות בית, ומיהו בא למדוד מן הצפון מודדין לו מן הדרום כו': וממאי דבארבעי מציעתא כו'. כלומר מי הבדיל לך אמצעיות מתוך השאר, ומה בכך אם מקצת בית ניכר בהן הרי י"ל דהאי גיסא בחר ליה או דהאי גיסא בחר ליה ואינו יודע את אלו, וכיון דאיכא לספוקי בהני ובהני ואין אלו נבלעות באלו אין כאן סיום: ח' אמות. דאיכא למימר דהאי גיסא בחר או דהאי גיסא ולא הוי סיום: אבל ז' אמות. על כרחך מקצת ביתו ניכר באותה אמה אמצעית דא"א שלא בירדה לו, (ג) ואי באמצע האילן בחר ליה ד"א הרי היא מהן ואי מהאי גיסא [או מהאי גיסא] הרי היא מהן, הלכך קנה שם בית, ומיהו בא למדוד כו': שביתתי במקום פלוני. כדמפרש ואזיל שהיה אותו מקום מוקף מחילות וראוי להיות כולו כד' אמות, הלכך לא צריך לסיומי ביה ד"א דכוליה כד"א, ומהלך את כולו וחוצה לו אלפים אמה: בד"א. דמהלך את כולו לבד מאלפים שחוצה לו: במקום המסויים. שמיוחד וחלוק משאר הבקעה שיש לו מחילות: והוא מד"א עד בית סאתים. דבציר מהאי מאי מהלך את כולו איכא בלאו מחילות נמי ד' קני ליה לשביתה, ואם יותר מבית סאתים הואיל ולא הוקף לדירה לא מהניין ליה מחילות לשוייה כד"א: אבל מקום שאינו מסויים. כלומר שאינו כולו רשות אחת של ד"א, כגון שאין לו מחילות או שישנו יותר מבית סאתים: אין לו. בתוכו אלא ד"א לבד מאלפים משם והלאה, ובעי לסיומי ביה הי מינייהו כדמפרש ואזיל לקמן, וכי מסיים להו קני להו ומהלך משם והלאה אלפים אמה ותוך מחילות עולה לו מן המנין: בד"א. דבמקום שאינו מסויים קני ליה מיהא ד"א לשביתה ואלפים מהן לכל רוח: במסיים ד"א. שקבע (ג) בד' בהן, שהיה לו בהן סימן אילן או אבן ואמר באותן ד' תהא שביתתי: לא יזוז ממקומו. אפילו פסיעה אחת מד"א של מקום רגליו, דאין לו שביתה לא כאן ולא כאן, דבמקום רגליו לא רצה לקנות, וכאן שרצה לא סיים, והיינו כרב: הכא במאי עסקינן. דקתני לא יזוז כגון דאיכא ממקום רגליו עד עיקרו תרי אלפי וד' גרמידי, תרי אלפי לתחומא וד' לשביתה כולן כלין ממקום רגליו ועד עיקרו, ועדיין נוף דאידך גיסא דאילן נוטה חוץ לכולן: דאי מוקמת ליה באידך גיסא דאילן קם ליה לבר מתחומא. שאם אתה נותן לו שביתה תחת הנוף שבעבר השני נמצא מקום רגליו שהיה עומד שם בשעה שחשכה לו חוץ לתחומו, שהרי רחוק ממקום שביתתו יותר מאלפים וד"א, הלכך סיים לו ד"א בלד זה של אילן מאי אזיל שפיר, אבל לא סיים לו י"ל בעבר השני בחר והרי הוא עכשיו חוץ לתחומו ואין לו אלא ד"א, וכי אמר שמואל דליקני שביתה תחת האילן אע"ג דלא סיים ומאי אזיל כגון שכל תחתיו של אילן בתוך אלפים וד"א, דכל ד' דיהבת ליה לשביתה תחתיו מטי תחומייהו עד מקום רגליו, הלכך שביתה קנה לו שם אבל אינו יודע אם בצפונו או בדרומו, ולפיכך ידו על התחתונה, בא למדוד מצפונו של אילן לצד ביתו אלפים מודדין לו מדרומו ומקצרין לו (ד) כל תחומו כל שיעור תחתיו של אילן ולא יגיע לביתו, בא למדוד מן הדרום של אילן ולחזור לאחוריו ממקום רגליו כמדת תחתיו של אילן מודדין לו מצפונו של אילן וכלה התחום במקום רגליו: טעה ועירב לב' רוחות. לדרום ולצפון: כמדומה (ה) הוא. שמותר לעשות כן ולילך שחרית כאן וערבית כאן, וכיון שנתכוין לשתיהן והאחת הוא דקנתה לו ואינו יודע איזו היא נותנין עליו חומרי זו וחומרי זו: מהלך לצפון כעירובו לדרום ולדרום כעירובו לצפון. מהלך מביתו לצפון כשיעור תחום שמניח לו עירובו של דרום לצד צפון, ומהלך לדרום מביתו כשיעור תחום שמניח לו עירוב של צפון לצד דרום, כגון אם לא הוצרך ללכת אלא ג' אלפים לכאן וג' אלפים לכאן, והניח עירוב בסוף אלף אמה לכאן ובסוף אלף אמה לכאן דליהוי ליה ממקום עירובו אלפים, מותר לילך אלף אמה מביתו לכאן ולכאן, דמעירובו יש לו אלפים אמה לכל רוח, הלכך אלפים שיש לו לצפון מעירובו שבדרום כלות לו לסוף אלף לצפון ביתו, ואלפים שיש לו לדרום מעירובו שבצפון כלות לו לסוף אלף אמה לדרום ביתו: ואם מיצעו עליו את התחום. עליו בשבילו. מילאו התחום שהניח כל אחד עירוב לסוף אלפים דהשתא הוה ליה עירוב [עירו] באמצע ב' תחומין, תחום שלם מן המערב לביתו ותחום שלם מן המזרח, דנתכוונו לקנות מן העירוב אלפים והלאה: לא יזוז ממקומו. מביתו, ואפילו כבני עירו אינו, דהא לא נתכוון לקנות שביתה אלא במקום העירובין ואינו יודע אי זה מהן קנה, זה עירוב הדרום מפסידו אלפים של צפון וזה עירוב הצפון מפסידו אלפים של דרום. קתני מיהת מהלך לצפון כעירובו לדרום, אלמא היכא דמספקא לן בהי ניחא ליה אזלינן בתרוייהו לחומרא, ומיהו במאי דשבקו [ליה תרווייהו] שרי ליה למיזל ואע"ג דלא סיים בהי ניחא ליה, והיינו כשמואל דאמר היכא דמספקא לן בהי ד"א דאילן קנה שביתה חומרי דתרוייהו יהבינן ליה[ד]: לימא תיהוי תיובתיה דרב. דאמר היכא דלא סיים לא יזוז ממקומו, דבמקום רגליו לא רצה לקנות ותחת האילן הואיל ואיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי לא קנה לא הני ולא הני, דהא הכא אמרינן אף על גב דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי קנה באחד מן העירובין ומותר להלך במקום ששניהם נותנים לו, דאי לרב אפילו לא מילעו את התחום לא יזוז ממקומו, דבביתו לא רצה לקנות ובשביתות העירובין לא סיים בהי ניחא ליה. וללשון ששמעתי[ז] קשיא לי מאי דוחקיה למימר רב תנא הוא ופליג, מכדי פלוגתייהו דרב ושמואל במאי דרב סבר לא קנה לא מקום רגליו ולא תחת האילן ולשמואל קנה או מקום רגליו או תחת האילן, ומותבינן לרב מהא דקתני דקנה או לצפון או לדרום ומהלך כרגלי שניהן, מי דמיא הא לדרב, הכא איכוין לתרווייהו וגבי עבדים נמי תרווייהו שליחותייהו עבוד ובשתי שביתות אי אפשר מיהו חדא מינייהו קניא, ומדלא ידיע הי קניא נותנין חומרי שתיהן עליו ואידך שרי ממה נפשך, אבל התם במקומו לא רצה לקנות, ותחת האילן סבר רב דכיון דלא סיים לאו קנייה היא, הלכך אין לו שביתה כלל. וא"ת היינו תיובתיה אמאי לא קני התם תחת האילן או ארבע דרומיות או ארבע צפוניות וליתיב עליה חומרי תרווייהו ואידך לישתרי ממה נפשך, אם כן לשמואל נמי הויא תיובתיה, דהא מפרש בההוא לישנא דלשמואל אין לו מן האילן והלאה כלום, ואמאי ממה נפשך מתחילת אילן לצד רגליו ליתיב ליה אלפים לצד ביתו:

והוא

תוספות

ומר סבר לקרבן גדול מכוין. הקשה הר"ר אפריס ז"ל לפרושי טעמא דר' יוחנן משום דלקרבן גדול קמכוין תיפוק ליה דר"י לית ליה ברירה דקסבר האחין שחלקו לקוחות הן בפרק מרובה (ב"ק סט:) ואומר ר"י דלא שייך כאן ברירה דלא צריכי לבירורן[א] דקדשי כל היכא דאיתנהו בתערובתן וא"ת והא צריך ארבע מהן ליתן לכהן לתרומת לחמי תודה ואומר ר"י דאם הן לבדן יכול להפריש ד' מכל מ' ומ' אבל אם כולן יחד אי אפשר לתקן אם לא יפריש י"א מכל מין ומין דהא כל מין ומין יש לו עשרה חולין ועשרה קדושות ואז א"א שלא תהא אחת תרומה מן הקדושות:

כזה

עין משפט נר מצוה

נט א מיי' פ"ז מהלכות עירובין הלכה ו טור ש"ע א"ח סי' תט סעיף יא:
ס ב מיי' פכ"ז מהלכ' שבת הלכה ט ופ"ז מהלכות עירובין הלכה ד' טוש"ע א"ח סי' שצו סעיף ג:
סא ג מיי' פ"ז מהלכות עירובין הלכה ז טוש"ע א"ח סי' תט סעיף יב:
סב ד מיי' שם הלכה ו טוש"ע שם סעיף יא:
סג ה מיי' פ"ח מהלכות עירובין הלכה א טור ש"ע א"ח סי' תיג:

רבינו חננאל

ואסיקנא לא שנו [אלא] באילן שתחתיו ח' אמות אבל באילן שתחתיו ז' אמות כיון דבית שביתתו לא פחות מד' אמות בין מצד אחד ובין מצד אחר אתה מודד לו ד' אמות אמה אחת מביתו ודאי ניכר. תניא כוותיה דרב מי שהיה בדרך והיה מכיר אילן או גדר כו'. עד בד"א שסיים ד' אמות שקבע אבל לא סיים ד' אמות שקבע הרי זה לא יזוז ממקומו. לימא תהוי תיובתא דשמואל ומוקים שמואל להא ברייתא כגון דהוי ממקום רגליו ועד עיקר האילן תרי אלפי גרמידי וד' גרמידי וכיון דאמר שביתתי תחת האילן והוא ממקום רגליו ועד עיקר האילן אלפים וד' אמות נמצאו ד' אמות שתחת האילן חוץ לתחומו ואין אדם קונה שביתה חוץ לתחומו לפיכך אין לו אלא ד' אמות (דתניא) [והא דתניא] הגיע לאותו מקום מהלך את כולו וחוצה לו אלפים אמה אימתי בזמן שהוא בתוך אלפים אמות שלו אבל אם היה אותו מקום חוץ לאלפים אמה שלו אין לו אלא ד' אמות שהוא עומד בהן אבל (הן) [אם היו] ממקום רגליו ועד עיקרו של אילן אלפים מכוונות מהלך את כולן עד שמגיע תחת האילן ונעשה שם חמר גמל דהא לא סיים מקום שביתתו ויש לומר שבאותן ד' אמות שהיה עומד בהן מבער"י שהן עכשיו לו לאלפים אמות בהו קנה שביתה ועכשיו יצא חוץ לתחום ואין לו אלא ד' אמות בלבד. תניא כוותיה דשמואל טעה ועירב לב' רוחות כמדומה שמערבין לב' רוחות או שאמר לעבדיו צאו ועירבו עלי אחד עירב לו לצפון ואחד עירב לו לדרום מהלך בצפון כרגלי מי שעירב עליו לדרום וכו'. הנה טעה ועירב לב' רוחות דומה לזה שטעה ועירב ברגליו לקנות שביתה תחת האילן ולא קתני לא יזוז ממקומו אלא אומר מהלך בצפון כרגלי מי שעירב עליו לדרום כשמואל דאמר מהלך אלפים אמה קשיא לרב. ופרקינן רב תנא הוא וחולק תנא על תנא. ונתברר לדברי רב כי אם יש תחת האילן מד' אמות ולמטה כיון שיש לו מכללם ד' אמות מכל פנים מקצת ביתו ניכר שקנה שביתה והוא כגון תל גבוה עשרה טפחים שהוא מד' אמות ועד בית סאתים או נקע עמוק י' טפחים וכל מי שאין שביתתו ידוע סבר שאין לו מד' אמות שלו [כלום]. פי' מיצעו עליו את התחום. כגון שערבו לו בתוך אלפים שבצפון והעתיקו ממנו האלפים אמה שהיה לו בדרום ונתנום לו האלפים שבצפון לילך בצפון ד' אלפים ולא נשאר לו בדרום כלום נמצא אסור בכל הדרום. וכן עוד עירב עליו כענין הזה שפירשנו בדרום ולא השאיר לו (בדרום) [בצפון] כלום נמצא עירובו ספק כאן וספק כאן ואסור בצפון ובדרום שכשיבא לילך בצפון אומר לו עירובך בדרום ואין לו בצפון כלום וכשיבא בדרום אומר לו עירובו בצפון לפיכך לא יזוז ממקומו אבל אם נתנו עירובו בתוך אלפים אמה מהלך בצפון כשיעור המקום שנתנו

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן נא.], ב) בילה לז: ע"ש, ג) [כתובות ח. גיטין לח: ב"ב מג. סנהדרין פג: חולין קכג:], ד) לעיל מט: ד"ה ל"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' כמדומה היה שמערבין: (ב) רש"י ד"ה אבל ז' וכו' שלא בירדה לו דאי באמצע: (ג) ד"ה במסיים ד' אמות שקבע בהן כצ"ל ותיבת "בד'" נמחק: (ד) ד"ה דאי מוקמת וכו' ומקצרין לו תחומו כצ"ל ותיבת "כל" נמחק: (ה) ד"ה כמדומה היה שמותר:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה ומר סבר וכו' ואומר ר"י וכו' לבירורן. עי' מנחות עח ע"ב תוס' ד"ה ליקדשו וכו' ודו"ק:

הגהות וציונים

א] צ"ל וכן בנקע שהוא עמוק י' והוא מד"א וכו' (רש"ש ועוד), וכ"ה בכתי"י וראשונים: ב] צ"ל שביתתנו, וכ"ה בכמה כתי"י ודפו"ר ובראשונים וכ"ה לקמן נא ע"א (דק"ס, חשק שלמה ועוד): ג] רש"ל מוחק זה (גליון): ד] בכתי"י ובכל הדפו"י נוסף כאן ומיהו במאי דשבקן ליה תרווייהו שרי ליה, ובדפוסים המאוחרים חשבוהו לכפול ומיותר והשמיטוהו בטעות (וכ"ה ברש"י שבר"יף, דק"ס):

משנת ראשונים

ומר סבר לקרבן גדול קא מכוין. שיהו כל הפ' קרבן תודה והא לא אפשר, ובודאי דלחזקיה דאמר קדשו מ' מתוך פ' למאן דאית ליה ברירה נוטל מהם ארבעים לקרבן עשר מכל מין ומין ונותן אחד מכל מין לכהן ועושה ממנו תנופה כדכתיב והקריב ממנו אחד מכל קרבן וכו', אבל למאן דלית ליה ברירה צריך הוא ליתן לכהן שנים מכל מין ומין, ד' מינים היו עשר מכל מין חמץ ומצה רבוכה ורקיקין, וצריך עיון כיצד יעשה הכהן תנופה באותן השנים שהוא נוטל מכל מין שהרי האחת מהן חולין. [הריטב"א]

אבל באילן שתחתיו שבע אמות הרי מקצת ביתו ניכר. כתב הראב"ד ז"ל ודוקא להלך לתחתיו של אילן ולקנות שביתה אבל למדוד נעשה האילן חמר גמל בא למדוד מן הצפון מודדין לו מן הדרום בא למדוד מן הדרום מודדין לו מן הצפון, ודבר ברור הוא זה. [הרשב"א]

רב תנא הוא ופליג. ההוו נמי רבנן דאיתנהו תנאי ואמוראי, כגון ר' חנינא ור' ינאי ורב דהוו תלמידי דרבי וגמריה מרבי ור' חייא דאמרינן בחולין (קלז:) א"ר יוחנן, נהירנא כד הוינא יתבין אחורי שבע עשרה שורן אחורי דרב, ורב קמיה דרבי, והוו נפקין זקוקין דנור מפומיה דרבי לפומיה דרב, ומפומיה דרב לפומיה דרבי ולא הוה ידענא מאי קאמרי. [אגרת רב שרירא גאון, אות סז] אף על גב דרב תנא הוא ופליג, אנן לא שבקינן למפרך ליה ממתניתא עד דמתרץ תלמודא הכין, ותלמודא נמי לא מתרץ הכין אלא היכא דלא משכח פרוקא אחרינא. [הריטב"א, לקמן פט:]

אֲבָל בְּאֵילָן שֶׁאֵין תַּחְתָּיו שְׁתֵּים עָשְׂרֵה אַמָּה הֲרֵי מִקְצָת בֵּיתוֹ נִיכָּר, שאף שאינו ידוע לנו באלו ארבע אמות קנה שביתה, אם באמצע או באחד הצדדים, מכל מקום מקצת השביתה היא בודאי בחלק מארבע אמות האמצעיות, כי גם אם קנה שביתה באחד הצדדים, הרי בהכרח קנה גם מקצת בתוך ארבע אמות האמצעיות, ודי בכך כדי להיחשב כמקום מסוים לקנות שביתה תחת האילן, רק שנשאר הדבר ספק באלו ארבע אמות קנה שביתה, ודנים זאת לחומרא (רש"י). ויש שכתב, שמלשון הגמ' להלן 'ממאי דבארבעי מציעתא קא מסיים' מבואר, שסברת אביי היא שבמקרה כזה אין אפילו ספק היכן קנה שביתה, אלא כיון שברור שקנה לכל הפחות מקצת שביתה בתוך ארבע אמות האמצעיות, אנו אומרים שקנה שם את כל שביתתו (ריטב"א).

מִמַּאי דִּבְאַרְבָּעֵי מְצִיעָתָא קָא מְסַיֵּים דִּלְמָא בְּאַרְבָּעֵי דְּהַאי גִּיסָא וּבְאַרְבָּעֵי דְּהַאי גִּיסָא קָמְסַיֵּים, שמה בכך שמקצת ביתו ניכר בתוך ארבע האמות האמצעיות, מכל מקום מי הבדיל לך את ארבע אמות הללו מתוך השאר לדון דוקא לגביהן את מקום השביתה, הלא אין שום הכרח לומר שקבע שביתתו באמצעיות, אלא יתכן שקבע בארבע אמות שמאחד הצדדים, ובהן הרי ארבע אמות שבצד זה אינן נבלעות בארבע אמות שבצד זה, וכיון שלא ידוע באיזה צד קבע, אין כאן היכר היכן קבע שביתתו (רש"י לשיטתו לעיל). ויש שביאר, שקושיית הגמ' היא, מנין לנו לומר שכיון שמקצת שביתתו היא בארבע אמות אמצעיות ממילא קנה בודאי שביתה בכל הארבע אמות האמצעיות, הרי יתכן שקנה בארבע אמות שבאחד הצדדים, ואם כן אפילו 'מקצת ביתו ניכר' אין כאן (ריטב"א לשיטתו לעיל).

אֲבָל בְּאֵילָן שֶׁתַּחְתָּיו שֶׁבַע אַמּוֹת הֲרֵי מִקְצָת בֵּיתוֹ נִיכָּר, וכל זה הוא לפי הלישנא קמא לעיל (בע"א) שטעמו של רב הוא משום שלא בירר את מקום השביתה, שלכן מועיל כשמקצת ביתו ניכר כדי שיחשב שבירר את מקום השביתה, אבל לפי הלישנא בתרא (שם) שטעמו של רב הוא משום 'כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו', אינו מועיל מה שבירר מקצת ממקום השביתה (ע"פ בעל המאור יד, א מדפי הרי"ף). ויש שכתב, שאף לפי הלישנא בתרא קנה שביתה, שכיון שמקצת ביתו ניכר, דעתו לקנות במקום הניכר ומצדדיו, דהיינו בארבע אמות האמצעיות שתחת האילן (קרן אורה). ויש שכתב, שהטעם שאף לפי הלישנא בתרא באופן זה קנה שביתה, הוא משום שגם לשמואל אין אומרים בזה שנעשה 'חמר גמל', אלא שביתתו היא באמה שבאמצע, שבה ממה נפשך קנה שביתה [והוא הדין לאביי בארבע אמות האמצעיות], ובוחר לעצמו את מה שנשאר מהארבע אמות לאיזה צד שירצה (חזו"א או"ח קי, ד, בדעת הרי"ף).

וְאִי לֹא לֹא מָצֵי אָזֵיל, ואין לו אלא ארבע אמות במקומו (רש"י, ראב"ד עירובין ז, ג), שהרי הוא כמי שיצא חוץ לתחום שאין לו אלא ארבע אמות (ראב"ד שם). ויש שכתב, שיכול ללכת ממקומו אלפיים אמה לכל רוח (רמב"ם שם), לפי שקנה שביתה במקומו, ואין בדבריו כלום במה שרצה לקבוע עירובו תחת האילן (מגיד משנה שם), ומה שאמרו 'לא מצי אזיל', היינו שאינו יכול ללכת מן האילן והלאה לצד ביתו (מגיד משנה שם, ה).

טָעָה וְעֵירַב לִשְׁתֵּי רוּחוֹת כְּמִדּוּמֶּה הוּא שֶׁמְּעָרְבִין לוֹ לִשְׁתֵּי רוּחוֹת, שסבור היה שיכול לעשות עירוב לשתי רוחות ולילך שחרית לרוח צפון וערבית לרוח דרום. וכיון שהתכוון לקנות שביתה בשתי הרוחות והדין הוא שקנה רק באחת מהן ואינו יודע איזו היא, נותנים עליו חומרי זו וחומרי זו (רש"י). וכל זה דוקא כשכוונתו היתה ששני העירובים יחולו בבין השמשות, אלא שעירוב אחד יחול לחצי הראשון של שבת, והעירוב השני – לחצי השני, שבזה אנו אומרים שיש ספק איזה מהם חל, אבל אם התכוון שהעירוב לרוח דרום יחול רק באמצע השבת, בזה בודאי לא חל אלא העירוב הראשון לצד צפון, שהעירוב השני הוא כמי שאינו, כיון ששעת קניית העירוב היא רק בבין השמשות (חי' רעק"א לעיל לח, א ד"ה אמנם נ"ל).

רַב תַּנָּא הוּא וּפָלִיג, שרב היה תלמידו של רבי [כמבואר בגמ' בחולין (קלז, ב)], והיה במדרגה ממוצעת בין תנא לאמורא, ולכן מצינו מחד גיסא שחולק על תנאים ומאידך גיסא שאמוראים חולקים עליו (קובץ שיעורים ב"ב תרלג, בביאור איגרת רבנו שרירא גאון, אך ראה שם בשם תוס' כתובות ח, א, שרבי יוחנן שחלק הרבה פעמים על רב, סבר שרב אינו נחשב תנא). ויש שביאר, שהטעם שרב נחשב תנא ובכוחו לחלוק על תנאים, כי מה ששאר האמוראים לא היה בכוחם לחלוק על התנאים הוא מפני מיעוט דרגתם בתורה כנגד התנאים, אבל רב לגודל דרגתו בתורה לא התבטלו דבריו כנגד התנאים (הערות החזו"א לדברי סופרים [לגר"א וסרמן], נדפס בקובץ ענינים אות ב, אך ראה קובץ שיעורים שם בשם הגר"ח הלוי, שלכל אמורא יש כח לחלוק על תנא, אלא שבסתמא אנו אומרים שאם היה יודע מדברי התנא לא היה חולק עליו).

וְהוּא דְּכִי רָהֵיט לְעֵיקָּרוֹ מָטֵי, ואפילו אם הוא עצמו אין בכוחו לרוץ, די בכך שאדם אחר יכול היה להגיע בריצה ממקום עמידתו של זה לעיקרו של האילן קודם חשיכה (מאירי ליעל מט, ב). ויש שמשמע מדבריו, שדוקא אם הוא עצמו יכול לטרוח ולרוץ (פסקי הרי"ד).

ועד מתי צריך שיוכל להגיע לעיקרו בריצה, יש אומרים, שדוקא אם יכול להגיע לשם מבעוד יום (רבנו חננאל). ויש אומרים, שאף אם יכול להגיע לשם רק בבין השמשות, קנה שם שביתה (רבינו פרץ). ומחלוקת זו תלויה במחלוקת הראשונים אם מי שנאכל עירובו בבין השמשות קנה שביתה או לא (ביאה"ל תט, יא). ■ **להלכה,** צריך שיוכל להגיע מבעוד יום בריצה למקום השביתה (שו"ע או"ח תט, יא).

וכשאינו יכול להגיע לעיקרו קודם חשיכה, לא קנה שם שביתה אלא קנה במקום שבו הוא עומד כשחשיכה, ויכול ללכת משם אלפיים אמה לכל רוח (רמב"ם עירובין ז, ג). ויש שכתב, שבאופן זה לא יזוז מארבע אמות שהוא עומד בהם כשחשיכה, שהרי עקר דעתו ממקומו, וגם בעיקרו לא קנה (טור או"ח תט, יא, ע"פ הראב"ד שם והראשונים שהובאו לעיל מט, ב לענין האומר 'שביתתי תחתיו', כמבואר בביאור הגר"א שם, יח). ■ **להלכה,** הובאו שתי השיטות (שו"ע שם), והעיקר להלכה שבאופן זה לא יזוז ממקומו [כדעת הטור] (ראה משנ"ב שם, עא, בשם האליה רבה, ובביאה"ל שם שהרמב"ם יחיד בשיטה זו).

חָשְׁכָה לוֹ כִּי מִסְגֵּי קַלְּי קַלְּי אֲבָל רָהֵיט מָטֵי, וכיון שהיה יכול להגיע לשם קודם חשיכה אם ירוץ, קנה שם שביתה ואינו צריך אפילו להתחיל ללכת לשם קודם חשיכה, אלא יכול לשבת במקומו וללכת לשם למחר (מלבושי יו"ט תט, ו), משום שבאופן זה הועיל דיבורו לקנות שם שביתה אף שאינו הולך עכשיו לשם (משנ"ב שם, נט).

תְּהֵא שְׁבִיתָתֵנוּ תּוּתֵי דִּיקְלָא, ואף שאמר סתם 'תותי דיקלא' ולא אמר שיקנו שביתה 'בעיקרו' של הדקל, ושנינו במשנה לעיל (מט, ב) שהאומר 'שביתתי תחתיו' לא אמר כלום, מכל מקום הועילו דבריו שיוכלו ללכת עד לתחתיו של הדקל, וכשיטת שמואל שם בביאור דברי המשנה (ריטב"א לעיל נ, ב). ולפי זה יש להעמיד שהמרחק מתחילת הדקל ועד לביתם לא עלה על אלפיים אמה, שהרי מן הסתם רצו להגיע לביתם על ידי קניית השביתה תחת הדקל [וכדעת רש"י שם בפי' ראשון, שלדעת שמואל כשלא בירר היכן קנה שביתה תחת האילן יכול ללכת לביתו, אלא שמודדים את האלפיים אמה לביתו לחומרא מתחילת האילן ולא מסופו] (הגהות דברי נחמיה). ויש שכתב, שיתכן שהיו תחת הדקל פחות משמונה אמות, ובאופן זה גם לדעת רב קנה שביתה תחת הדקל, וכמבואר בגמ' לעיל (נ, ב) שבאופן זה מודה רב שקנה שביתה, שהרי 'מקצת ביתו ניכר' באמה האמצעית הנכללת בהכרח בתוך מקום השביתה (הגהות דברי נחמיה).

לֹא תָּנָא לֵיהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי אֶלָּא כִּי הֵיכִי דְּלִיקַבֵּל לָהּ מִינַּיהּ ■ וכן נפסק להלכה, שאם שמע דין ונראה לו שהלכה כך, מותר לאומרו בשם אדם גדול כדי שיקבלו ממנו (מג"א קנו, ב, וראה התנאים להיתר זה באליה רבה שם, ב).

שָׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אֶלּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת - ליוצא חוץ לתחום, שמותר לו להלך ארבע אמות מהמקום שעומד בו (רש"י). ויש שכתב, שהפסוק בא ללמד איסור טלטול ברשות הרבים מחוץ לארבע אמות שלו (רמב"ם שבת יב, טו), שאסרו חכמים להוציאו מחוץ לארבע אמות אלו, אף אם החפץ מונח בסוף ארבע אמותיו של האדם. ומה שאמרו (גמ' שבת צו, ב) שהמעביר ארבע אמות ברשות הרבים איסורו נלמד מהלכה למשה מסיני, הוא לענין טלטול מחוץ לארבע אמות של החפץ לא של האדם, שמדאורייתא אינו עובר על איסור טלטול ברשות הרבים אלא אם העביר את החפץ ארבע אמות ממקום עקירת החפץ עד מקום הנחתו (חזו"א או"ח קיב, יא).

הָנֵי אַלְפַּיִם אַמָּה הֵיכָן כְּתִיבָן וְכוּ' אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה, ולדעת הסוברים שאיסור תחומין הוא מדרבנן, דרשה זו אינה אלא אסמכתא בעלמא (ריטב"א, רש"י שבת לד, א), והפסוק אינו אלא לאיסור הוצאה שלא יצא איש ממקומו עם כליו ומשאו (ריטב"א ליעל יז, ב), ולפי פשוטו עיקר הפסוק הוא שלא יצאו ללקוט את המן בשבת [כי לא ירד אז] (רש"י שמות טז, כט).

וְנֵילַף מִקִּיר הָעִיר וְחוּצָה אֶלֶף אַמָּה, ואף שאין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן למדה מרבו [כמבואר בגמ' (פסחים סו, א)], מכל מקום הקשתה הגמ' שנדרוש את הגזירה שוה מ'וחוצה' ולא מ'מחוץ', משום שהקבלה הנמסרת מסיני בענין גזרה שוה, היא רק שעל תיבה מסוימת בתורה דורשים גזירה שוה, אך לא נמסר מה היא התיבה הדומה לה שממנה יש ללמוד את הגזירה שוה, אלא הבחירה היא ביד החכמים לקבוע זאת מדעתם, וכך גם כאן לא נמסר בקבלה אם לדרוש את הגזירה שוה מ'וחוצה' או מ'מחוץ' (חי' המאירי).

הַמַּעֲבִיר אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁמַּעֲבִיר הֵן וַאֲלַכְסוֹנָן, כלומר, עד שיעביר ארבע אמות ושמונה חומשי אמה [דהיינו חמש אמות ושלש חומשי אמה] (רש"י), ואף אם אינו הולך באלכסון, אינו חייב אלא אם מעביר שיעור זה של ארבע אמות ואלכסונן (רשב"א ממשמעות רש"י, תוס' בשם ר"ת, רמב"ם שבת יב, יח). ויש שכתבו, שיש חילוק אם מעביר ארבע אמות בזוית ישרה לפי רוחות העולם, שחייב בהעברת ארבע אמות, או אם מעביר לאלכסונו של עולם, שאינו חייב עד שיעביר ארבע אמות ואלכסונן (תוס' בשם רשב"ם, תוס' רי"ד). ויש שכתב, שהחילוק אינו במעביר לפי רוחות העולם אלא במעביר לפי דרך הילוכו, שהמעביר בזוית ישרה כנגד פניו, חייב בארבע אמות, והמעביר לאלכסון של עצמו, אינו חייב עד שיעביר הן ואלכסונן (רשב"א, בשם הראב"ד). ■ **להלכה,** לעולם אינו חייב עד שיעביר ארבע אמות ואלכסונן, אף אם העביר בזוית ישרה לפי רוחות העולם [כדעת רש"י, ר"ת, והרמב"ם] (שו"ע או"ח שמט, ב, ע"פ משנ"ב וביאה"ל שם).

עָמוּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְכוּ' צָרִיךְ הֵן וַאֲלַכְסוֹנָן שיהיו בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים בריבוע, שאז יש בו תוספת של האלכסון (רש"י). ויש שכתב, שדוקא כשהעמוד באלכסון לרוחות העולם, אז צריך שתהיה כל צלע שלו ברוחב ארבעה טפחים ואלכסונן, דהיינו חמשה טפחים ושלש חמישיות, אבל בעומד בזוית ישרה לרוחות העולם, די שיהיו בו ארבעה טפחים מרובעים (תוס' בשם רשב"ם, כשיטתו ליעל בסמוך). ויש שכתב, שלעולם צריך שתהיה כל צלע של העמוד ברוחב ארבעה טפחים ואלכסונן (תוס' בשם ר"ת, כשיטתו ליעל בסמוך). ■ **להלכה,** יש שכתב שלענין שיעור של עמוד, לעולם צריך שכל צלע מהעמוד תהיה ברוחב חמשה טפחים ושלש חמישיות [כדעת ר"ת] (רמ"א או"ח שמה, ב). ויש שכתבו, שדי בריבוע של ארבעה על ארבעה, שיש באלכסון שלו חמשה טפחים ושלש חמישיות [כדעת רש"י] (משנ"ב שם, ו, בשם האחרונים).

לָאו הֵיינוּ דְּרַב חֲנַנְיָה, ולא יכלו לפשוט את הספק משיטת חכמים במשנה שאלפיים אמה של תחומין הן מרובעות, משום

■ המשך בעמ' הבא

והוא דכי רהיט מטי. הא דקתני מתני' דאם סיים קנה שביתה בעיקרו הוא דכי הוה רהיט מטי התם קודם שתחשך, התם מהניא אמירה ואי קני התם מצי למיזל לביתו בנחת: **חשכה לו.** לילך עד ביתו אפילו במרוצה, אבל לעיקרו הוה מטי במרוצה אי הוה רהיט: **מסגי קלי קלי.** הולך מעט מעט [בנחת]: **דסביל אחוה.** אילן אחר היה נסמך עליו: **דפריק מריה מכרגא.** טוען פירות הרבה ומוכרן ופורע מהן המס: **לא ידענא ליה.** איני מכיר אותו אילן: **מוסר שביתתו למכיר.** אומר שביתתי עמך: **ולא היא.** הא דאמר ליה משמיה דר' יוסי ליתא, דלא תניא ליה בשם ר' יוסי אלא סתמא תניא ליה לעיל, ומשום הכי אמרה בשם רבי יוסי כי היכי דליקבלה מיניה: ה"ג ולא היא לא תניא ליה כדר' יוסי: **נימוקו עמו.** טעמו. במסכת גיטין (דף סז.) מונה שבחן של חכמים ואמר ר"י נימוקו עמו. נים וקו, דבר ישר כקו המשקולת: **אלו ד' אמות.** ליוצא חוץ לתחום: **מקום ממקום ומקום מניסה.** פסוק שנאמר בו מקום ולא נאמר בו ניסה דנין אותו מפסוק אחר שנאמר בו מקום וניסה, כגון אל יצא איש ממקומו דנין מושמתי לך מקום אשר ינוס שמה מה להלן כתיב ניסה אשר ינוס אף מקרא דאל יצא איש ממקומו מרבי ביה ניסה והוי כמאן דכתיב ביה ניסה, והדר דנין ניסה מניסה וניסה מגבול, כלומר דנין ניסה זו שלא נאמר בו גבול מניסה שנאמר בו גבול דכתיב מגבול עיר מקלטו אשר ינוס, ומרבינן נמי באידך ניסה דאל יצא איש ממקומו כאילו כתיב ביה גבול, והדר דנין גבול מגבול וגבול מחוץ, דנין גבול זה שלא נאמר בו חוץ מגבול שנאמר בו חוץ שנאמר ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול, ומרבינן חוץ מג"ש להאי גבול דאל יצא איש ממקומו, והדר דנין האי חוץ מחוץ דומדותם מחוץ לעיר דכתיב ביה אלפים באמה: **ושב הכהן ובא הכהן.** בתורת כהנים שנויה בנגעי בתים, בשבוע של הסגר ראשון כתיב ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע בקירות הבית, וכתיב בתריה וחלצו את האבנים ואת הבית יקציע מבית יקלף עפר הבית סביב הקיר ועפר אחר יקח וטח את הבית, וכתיב ואם ישוב הנגע ופרח בבית וגו' ונתץ את הבית, ותניא ופרח יכול לא יהא טמא עד שיחזור ויפשה, ת"ל צרעת ממארת צרעת ממארת לג"ש מה צרעת ממארת האמורה בבגדים טימא את החוזר אע"פ שאינו פושה אף צרעת ממארת האמורה בבתים טימא את החוזר אע"פ שאינו פושה, יכול חזר ופרח בו ביום יהא טמא, נאמר ואם ישוב הנגע ונאמר ושב הכהן מה שיבה האמורה להלן בסוף שבוע אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע, למדנו שנותן לו שבוע אחר החליצה וקיצה וטיחה אם חזר הנגע נותצו ואם לא חזר מטהרו, אין לי (אלא) חולץ וקוצה וטח ונותן שבוע אלא בפושה בשבוע של הסגר ראשון, מניין לנגע שעמד בעיניו בראשון שלא פשה והכהן לא חלץ ולא קצה ולא טח והמתין שבוע שני ופשה בשבוע שני מניין שהוא חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואינו נותצו מיד, ת"ל ובא הכהן (א) והנה פשה וגו', ואע"ג דהאי קרא בתריה דאם ישוב הנגע כתיב דמשמע דבנגע החוזר קאי, מפקינן ליה התם מהאי משמעות ומרבינן נתיצה לנגע החוזר ואע"פ שלא פשה והאי ובא הכהן וראה והנה פשה דמשמע דבעי פשיון מוקמינן ליה בנגע שעמד בראשון ופשה בשני, ואע"ג דכתיב נתיצה בתריה יליף בג"ש נאמר כאן בפשה בשני ובא הכהן ונאמר בפשה בראשון ושב הכהן[ס] היא שיבה היא ביאה כלומר זו כזו מה להלן חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף כאן חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, ואם חזר שוב בעי נתיצה, אלמא אע"ג דלאו שיבה היא, כיון דשיבה וביאה חדא מילתא היא לתרוייהו משמע שבא מביתו לבית המנוגע דיינינן גזירה שוה מינייהו: **אי אית ליה ג"ש.** למקום מניסה וחוץ מחוץ כדאמר לעיל: **פיאות כתיבן.** דכתיב פאת נגב[ו], ופאת משמע מרובע: **הן ואלכסונן.** ד"א ות' חומשי אמה, דאמרן כזה יהיו כל שובתי שבת פיאות תן להן, וגבי העברה ליכא למיתב פיאות אלא כי האי גוונא שנותנין להן שיעור אלכסון, דהא ליכא למימר בהו רבוע ועיגול: **בדיק לן.** מנסה אותנו: **מי בעינן הן ואלכסונן.** שיהא רחב ד' בריבוע שתוכל למצוא בו אלכסון, דלדבר עגול אין לו אלכסון: **מחלוקת במקומי.** גרסינן ביו"ד, מחלוקת דר' מאיר ור' יהודה דקא שרי ר' יהודה אפילו לעשיר לערב ברגליו באומר שביתתי במקומי. והוא שאמרו למתני' לקמן מפרש להיכא קאי, אי למכיר אילן דקתני דאמר שביתתי במקום פלוני או לאינו בקי דקתני דאמר שביתתי במקומי:

כזה יהו כל שובתי שבת. פ"ה דגבי העברה ליכא למיתב פיאות אלא כה"ג שנותנין שיעור אלכסון דהא ליכא למימר בהן ריבוע ועיגול ור' שמואל מפרש שמרבעין ד' אמות ברשות הרבים בריבוע עולם ואם מעביר או זורק ממזרח למערב או מצפון לדרום חייב בד"א לחודיה ואם לאלכסונו של עולם אינו חייב עד שיזרוק או יעביר ד"א ואלכסונן ועמוד נמי ברה"ר גבוה י' ורחב ד' (ג) דבעינן נמי ד' על ד' מרובעים היינו כשמעמיד אלכסון העמוד לאלכסון העולם אבל העמיד האלכסון ממזרח למערב ומצפון לדרום לא סגי בד' על ד' מרובעות ועיר עגולה נמי אמרינן בכילד מעברין (לקמן דף נו.) למרבעה בריבוע עולם ור"ת מפרש דלכל לא נותנין האלכסון בזריקה ובהעברה ובתחום שבת ועמוד נמי צריך שיהא בו שש פחות ב' חומשין והא דמזכיר בכל דוכתא ד' אמות היינו משום דנפיק מינייהו האלכסון וכוורת דפ"ק דשבת (ד' ח.) שהיא עגולה ואין לה אלכסון נקט רחבה ו' דאי הוה נקט ד' הוה משמע דלא בעי אלכסון ול"נ דפיאות דשבת ילפינן מערי הלוים והתם אין נותנין פיאות אלא לפיאות העולם כדמוכח בכילד מעברין (לקמן דף נו:) דקאמר נמצא מגרש רביע[ו]: ואהיכא

אמר רבא [א] והוא דכי רהיט לעיקרו מטי א"ל אביי והא חשכה לו קתני חשכה לביתו אבל לעיקרו של אילן מצי אזיל איכא דאמרי אמר רבא חשכה לו כי מסגי קלי קלי אבל רהיט מטי רבה ורב יוסף הוו קא אזלי באורחא א"ל רבה לרב יוסף תהא שביתתנו תותי דיקלא דסביל אחוה ואמרי לה תותי דיקלא דפריק מריה מכרגא (ידע ליה מר[א]) א"ל לא ידענא ליה אמר ליה סמוך עלי דתניא ר' יוסי אומר [א] אם היו שנים אחד מכיר ואחד שאינו מכיר זה שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר זה שמכיר אומר תהא שביתתנו במקום פלוני ולא היא לא תנא ליה כר' יוסי[ב] אלא כי היכי [ג] דליקבל לה מיניה משום דר' יוסי נימוקו עמו: אם אינו מכיר או שאינו בקי וכו': הני אלפים אמה היכן כתיבן דתניא [א] שבו איש תחתיו אלו ארבע אמות אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה מנא לן אמר רב חסדא למדנו מקום ממקום ומקום מניסה וניסה מניסה וניסה מגבול וגבול מגבול וגבול מחוץ וחוץ מחוץ דכתיב [ב] ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה וגו' ונילף [ג] מקיר העיר וחוצה אלף אמה דנין חוץ מחוץ ואין דנין חוץ מחוצה ומאי נפקא מינה [ד] הא תנא דבי רבי ישמעאל [ד] ושב הכהן [ה] ובא הכהן זו היא שיבה זו היא ביאה הני מילי היכא דליכא מידי דדמי ליה אבל היכא דאיכא מידי דדמי ליה מדדמי ליה ילפינן: אלפים אמה עגולות: ורבי חנינא בן אנטיגנוס מה נפשך אי אית ליה ג"ש פיאות כתיבן אי לית ליה גזירה שוה אלפים אמה מנא ליה לעולם אית ליה גזירה שוה ושאני הכא דאמר קרא [ב] זה יהיה להם מגרשי הערים לזה אתה נותן פיאות ואי אתה נותן פיאות לשובתי שבת ורבנן תני רב חנניה אומר כזה יהו כל שובתי שבת. א"ר אחא בר יעקב [ב] המעביר ד"א ברה"ר אינו חייב עד שמעביר הן ואלכסונן א"ר פפא [ה] בדיק לן רבא עמוד ברשות הרבים גבוה י' ורוחב ד' צריך הן ואלכסונן או לא ואמרינן ליה לאו היינו דרב חנניה דתניא רב חנניה אומר כזה יהו כל שובתי שבת: וזה הוא שאמרו העני מערב ברגליו אמר ר' מאיר אנו אין לנו אלא עני וכו': אמר רב נחמן מחלוקת במקומי דר"מ סבר עיקר עירוב בפת

עני

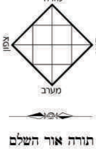

עין משפט נר מצוה

סד א מיי' פ"ז מהל' עירובין הלכה ג סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' תט סעיף יא:

סה ב מיי' פי"ב מהל' שבת הלכה יח סמג לאוין סו טור ש"ע א"ח סי' שמט סעיף ג:

רבינו חננאל

שנתנו עירובו בדרום. פי' אם נתן עירובו בצפון בסוף אלף אמה יש לו לילך בצפון ג' אלפים אמה אלפים תחומו שבצפון ואלף שהעתיק לו מן הדרום נשאר לו בדרום אלף אמה וכענין הזה בצפון: **פיסקא מהלך ממקום רגליו ועד עיקרו אלפים אמה.** אמר רבה והוא כי רהיט מטי תותי האילן קודם שקדש היום והאי דקתני והיה ירא שמא תחשך לביתו אבל לאילן מצי אזיל. אי נמי כי מסגי קליל קליל. אבל אם רהיט מטי. **פי' דקלא דסבילא** דקל נפל על דקל אחר והיה עמסו והיה נקרא דקלא דסביל אחוה. דקלא דפריק מריה ביה דקל גדול והיה עושה פירות הרבה והיה בעליו מוכרם ופורע המס שעליו. והיה נקרא דקלא דפריק מריה. כלומר פודה בעליו מן המס שעליו. הא דא"ל רבה לרב יוסף משום דר' יוסי **תניא ר' יוסי אומר [אם היו] שנים** אחד מכיר אילן או גדר או מקום ואחד אינו [מכיר] מוסר שביתתו למכיר והמכיר אומר תהא שביתתנו במקום פלוני. זו הברייתא לא שנאה ר' יוסי אלא אמר רבה משום דר' יוסי כדי שיקבלוהו ממנו רב יוסף משום דר' יוסי נימוקו עמו: **מתני' אם אינו מכיר או אם אינו בקי בהלכות כו'.** הני אלפים אמה היכא כתיבן דתניא שבו איש תחתיו אלו ד' אמות אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה מנ"ל **אמר רב חסדא למדנו מקום ממקום** כתיב הכא אל יצא איש ממקומו ביום השביעי וכתיב התם ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה מה זה מקום שיש בו ניסה אף זה מקום (אילן יש בו כתוב) [הוי כמו שכתוב בו] ניסה **וילפינן ניסה מן ניסה** כתיב הכא ניסה וכתיב התם ואם יצא יצא הרוצח את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה מה ניסה זו יש בה גבול אף ניסה זו יש בה גבול ויליף גבול מגבול כתיב הכא גבול וכתיב התם ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ויליף מחוץ ממחוץ ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה ואת פאת נגב אלפים באמה וגו' **ואקשינן** אדיליף מחוץ ממחוץ

תורה אור השלם

א) רְאוּ כִּי יְיָ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: [שמות טז, כט]

ב) וּמַדֹּתֶם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת יָם אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֵת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים: [במדבר לה, ה]

ג) וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב: [במדבר לה, ד]

ד) וְשָׁב הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבָּיִת: [ויקרא יד, לט]

ה) וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבָּיִת צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת טָמֵא הוּא: [ויקרא יד, מד]

עני הוא דאקילו רבנן עילויה אבל עשיר לא ורבי יהודה סבר עיקר עירוב ברגל אחד עני ואחד עשיר [א]אבל במקום פלוני דברי הכל עני אין עשיר לא וזו היא שאמרו מאן קתני לה ר"מ (א) ואהייא קאי אאינו מכיר או שאינו בקי בהלכה ולא אמרו מערבין בפת אלא להקל מאן קתני לה רבי יהודה ורב חסדא אמר מחלוקת במקום פלוני דר' מאיר סבר עני אין עשיר לא ורבי יהודה סבר אחד עני ואחד עשיר אבל במקומי דברי הכל אחד עני ואחד עשיר דעיקר עירוב ברגל וזו היא שאמרו מאן קתני לה ר"מ ואהייא קאי אהא מי שבא בדרך וחשכה ולא אמרו מערבין בפת אלא להקל מאן קתני לה דברי הכל. תניא כוותיה דרב נחמן [א] אחד עני ואחד עשיר מערבין בפת ולא יצא עשיר חוץ לתחום ויאמר שביתתי במקומי לפי שלא אמרו מערבין ברגל אלא למי שבא בדרך וחשכה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר [ב]אחד עני ואחד עשיר מערבין ברגל ויצא עשיר חוץ לתחום ויאמר תהא שביתתי במקומי וזה הוא עיקרו של עירוב [ג]והתירו חכמים לבעל הבית לשלח עירובו ביד עבדו ביד בנו ביד שלוחו בשביל להקל עליו א"ר יהודה מעשה באנשי בית ממל ובאנשי בית גוריון בארומא שהיו מחלקין גרוגרות וצימוקין לעניים בשני בצורת ובאין עניי כפר שיחין ועניי כפר חנניה ומחשיכין על התחום למחרת משכימין ובאין אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא דקתני [ד]מי שיצא לילך לעיר שמערבין לה והחזירו חברו הוא מותר לילך וכל בני העיר אסורין דברי רבי יהודה והוינן בה [ה]מאי שנא איהו ומאי שנא אינהו ואמר רב הונא הכא במאי עסקינן כגון שיש לו שני בתים ושני תחומי שבת ביניהן איהו כיון דנפקא ליה לאורחא הוה ליה עני והנך עשירים נינהו אלמא כל במקום פלוני עני אין עשיר לא ש"מ [ו]מתני ליה רב חייא בר אשי[ב] לחייא בר רב קמיה דרב אחד עני ואחד עשיר א"ל רב סיים בה נמי הלכה כר' יהודה רבה בר רב חנן הוה רגיל דאתי מארטיבנא לפומבדיתא ואמר

עני הוא דאקילו רבנן גביה. הבא בדרך ואין עמו פת הוא דאקילו רבנן גביה לומר שביתתי במקומי בשאינו מכיר אילן או גדר, או למכיר לומר שביתתי במקום פלוני: אבל עשיר. כגון יושב בביתו, לא זו ולא זו: עיקר עירוב ברגל. שביתתי תחתי, אפילו לעשיר אם ילא והמשיך זהו עיקר מלות עירוב, כדתני לא אמרו לערב בפת כו' אלמא עיקר תקנת עירוב לר' יהודה ברגל היא: וזהו שאמרו חכמים. דמשמע דעיקר תקנתא לאו הכי הואי, אלא קולא בעלמא הוא שאמרו אבל העני לערב ברגליו: מאן קאמר ליה ר"מ. דאמר עיקר עירוב בפת: ואהיכא קאי אאינו מכיר או שאינו בקי בהלכה. ואמר שביתתי תחתי עלה קאמר ר"מ וזהו שאמרו, כלומר דאפילו להאי דאמר במקומי קולא הוא דאקילו רבנן גביה אבל לא זהו עיקר תקנת עירוב: ולא אמרו לערב בפת. דמשמע דעיקר עירוב כי איתקן ברגל איתקן, ולא אמרו בפת אלא להקל על העשיר: מחלוקת במקום פלוני. דאין כאן לא עירוב בפת ולא עירוב ברגל אלא אמירה בעלמא, עלה קאמר ר"מ עני אין עשיר לא: אבל במקומי דברי הכל אחד עני ואחד עשיר. דעיקר עירוב ברגל: ה"ג וזהו שאמרו. דמשמע דאין זה עיקר עירוב אלא קולא הוא דאמר לעני, על כרחך ר"מ קאמר לה, ואע"ג דמוקמינן לה במי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי בעיקרו והאי אפילו לר' יהודה לא זהו עיקר מלותו, אפ"ה לא מלינן לאוקמא כר' יהודה משום דקתני בה עני ואילו ר' יהודה אחד עני ואחד עשיר קאמר: אמי שבא בדרך וחשכה לו. והיה מכיר אילן ואמר שביתתי בעיקרו דקתני קנה שם שביתתו, ועלה קאמר זה הוא שאמרו העני מערב ברגליו, דהא קולא לעני הוא דאקיל, לא שיהא זה עיקר עירוב אלא בהומר שביתתי במקומי, ור' יהודה אמר אפילו לעשיר שהיה יושב בביתו ואמר שביתתי בסוף אלפים הקילו נמי, ואף על גב דעיקר עירוב במקומי הוא: ולא אמרו. דמשמע עיקר עירוב אינו בפת אלא להקל על העשיר הוא דאיתקון, סתמא היא וד"ה, ולאו מסקנא דמילתיה דר"י היא, דהא רבי מאיר נמי מודה בה דעיקר עירוב ברגל במקומי: תניא כוותיה דר"נ. דאמר מחלוקת במקומי, דאפילו היכא דאמר במקומי לר"מ עשיר לא, ור' יהודה נמי לא שרי לעשיר אלא במקומי אבל במקום פלוני לא: ה"ג ולא יצא עשיר חוץ לתחום ויאמר תהא שביתתי במקומי. והאי חוץ לתחום לאו דווקא אלא בסוף התחום, ואי דווקא חוץ לתחום בתוך ד' אמות קאמר שבו שביתתו: שלא אמרו לערב ברגל. אפילו כי האי גוונא דאמר במקומי אלא למי שבא בדרך כו', אלמא לר"מ אפילו במקומי עני אין עשיר לא: ויצא עשיר חוץ לתחום. אם ירלה: ויאמר שביתתי במקומי. אלמא לר' יהודה לא שרי לעשיר אלא במקומי, כרב נחמן: א"ר יהודה מעשה באנשי בית ממל ובאנשי בית גוריון בארומא. מקום: גרוגרות. תאנים יבשים: צימוקין. ענבים יבשים שנתייבשו ונלטמקו: עניי כפר שיחין. סמוכין להן לארומא בתוך ד' אלפים: ומחשיכין על התחום כו'. אלמא עיקר עירוב ברגל ובמקומי, ואע"ג דעניים היו הואיל ובביתם איתנהו כעשירים דמו, דלא"ה להם בלא מזון ב' סעודות, ואעפ"כ היו מערבין ברגלן ומחשיכין דהיינו במקומי כרב נחמן (ב) אלמא עיקר עירוב ברגל ומחשיכין על התחום, ואע"ג דלגבי עירוב עשירים הן דהא מביתם יולאין על כך ויש להן פת אפ"ה שרי כי לית ליה שליח לערב (ג) ברגליו: מתני' נמי דיקא. כרב נחמן דלר' יהודה במקום פלוני עשיר לא, וכי פליג אדר"מ במקומי הוא דפליג: מי שיצא. כל דהו והחזיק בדרך. לעיר שמערבין שסמוכה לעירו לסוף ד' אלפים, ויכול אדם לילך מזו לזו ע"י עירוב: והחזירו חברו. דא"ל עת חמה הוא עת לינה הוא כדלקמן (נב.): הוא מותר לילך. למחר לאותה עיר אחרת, וכל בני עירו אסורין: שיש לו ב' בתים. אחד בזה ואחד בזה, והיה רוצה לילך לביתו שבעיר אחרת מע"ש ולשבות שם בשבת, ולא ילא מביתו אדעתא דקניית שביתה בסוף התחום ולחזור אלא אדעתא למיזל עד התם, והחזירו חבירו: איהו כיון דנפק לאורחא. משום הליכה ממש ולא משום לערב ברגליו הוי ליה עני, ויכול לומר שביתתי בסוף התחום ויסיים מקום הניכר לו שם, ופלוגתא דאמוראי היא לקמן (שם) איכא למ"ד[ד] דאפילו לא אמר נמי (ד) כיון דאנן סהדי דהתם בעי למיזל כמאן דאמר דמי, וע"כ בדלא אמר מידי עסקינן, חדא דלא קתני ואמר שביתתי במקום פלוני, ועוד מדפליג ר"מ עלה ואמר הרי זה חמר גמל ש"מ בדלא אמר שביתתי במקום פלוני עסקינן דהא ר"מ מודה בעני, וא"ת ר"מ עשיר חשיב ליה להאי דמשום דהחזיק בדרך פורתא לא משוי ליה עני, א"כ דעשיר חשיב ליה ר"מ חמר גמל אמאי, הא בביתו לא רלה לקנות דהא אמר שביתתי בסוף התחום, ושם לא יכול[ה] דהא לאו עני הוא, ולא יזוז ממקומו מיבעי ליה[ו], אלא בדלא אמר עסקינן, ור"מ נמי עני משוי ליה, ומשום דלא אמר כלום מספקא ליה אי דעתו לקנות שביתה בסוף התחום או שמא חזר בו לגמרי מלילך למחר לאותה העיר ודעתו לקנות שביתה בביתו, הלכך חמר גמל הוא: הנך עשירים נינהו. ואפילו אמרו שביתתנו במקום פלוני אסורין, דאי לא אמרו פשיטא, אלמא כל במקום פלוני לר' יהודה עני אין עשיר לא. ולהכי נקט יש לו ב' בתים, דאי לא הוה ליה ביתא התם לא הוה אמרינן כי לא אמר כמאן דאמר דמי, דדלמא קא הדר ביה: הלכה כרבי יהודה. וכרב נחמן במקומי: הוה אתי מארטיבנא. רגיל דאתי בכל שבת מארטיבנא לפומבדיתא, והיה

ואהיכא קאי אאינו מכיר. ולא בעי למימר דקאי אמי שבא בדרך וחשכה לו ודברי הכל דמוכחא מתני' דבמאי דפליגי ר"מ ורבי יהודה איירי: ולא אמרו לערב בפת אלא להקל מאן קתני לה דברי הכל. וא"ת ולר' יהודה מאי להקל איכא כיון שאפילו בבית יכול לומר שביתתי במקום פלוני וי"ל דהאי להקל היכא דליכא אילן או גדר ומקום מסויים במקום שרולה לקנות שביתה:

ויצא עשיר חוץ לתחום. קשה לר"י דמלקרי ליה עשיר משמע שרולה לחזור וללון בביתו ואיך יכול לחזור והלא אין לו אלא אלפים מעירובו לצד עירו ואפילו אם ביתו הוא הראשון בכניסתו לצד עירו לא יהיה לו בתוך ביתו אלא ד' אמות ואטו בשופטני עסקינן שילון בביתו ולא יהיה לו אלא ד"א ונראה לר"י דהא חוץ לתחום היינו חוץ לעיבורה של עיר וכה"ג איכא בכילד מעברין (לקמן דף ס.) ועוד אומר ר"י דהאי דקאמר ויצא עשיר חוץ לתחום לא שרולה לקנות שביתה חוץ לתחום אלא שרולה לחזור ולקנות שביתה בתוך התחום ונקט הכי משום רבי מאיר דקתני לא יצא עשיר חוץ לתחום וקמ"ל דאע"פ דיצא חוץ לתחום ודמי הסתא לבא בדרך ואפ"ה[ה] אין יכול לערב ברגליו כיון דכל עיקר יציאה זו לא היתה אלא כדי לערב ואגב דנקט רבי מאיר נקט נמי רבי יהודה: האי

נו א מיי' פ"ו מהלכות עירובין הלכה ג ג סמג עשין א טור ש"ע א"ח סי' תט סעיף יג:
נז ב מיי' שם הלכה א טוש"ע שם סעיף ז:
נח ג מיי' שם טור ש"ע שם סעיף ח:

רבינו חננאל

אלא להקל על העשיר וכו' אמר רב נחמן מחלוקת (במקומו) [במקומי] דכיון דאמר שביתתי במקומי דין אין צריך עירוב אחר בפת דר' מאיר סבר עני אין עשיר לא ור' יהודה סבר אחד עני ואחד עשיר אבל במקום פלוני דברי הכל עני אין עשיר לא. אלמא קסבר ר' מאיר עיקר עירוב בפת וזהו שאמרו אאינו ניכר או אינו בקי בהל' קאי ולא אמרו מערבין בפת אלא להקל על העשיר ר' יהודה קתני לה והלכה כר' יהודה. וקיי"ל כרב נחמן דתניא כוותיה דתניא זהו שאמרו (מפני) העני מערב ברגליו ולא יצא העשיר חוץ לתחום ויאמר שביתתי במקומי לפי שלא התירו לערב ברגליו אלא למי שבא בדרך וחשכה לו דברי ר"מ. ר' יהודה אומר אחד עני ואחד עשיר מערבין ברגל ויוצא העשיר חוץ לעיר לתחום (ואמר) [ויאמר] שביתתי תהא במקומי וזהו עיקרו של עירוב התירו לבעל הבית לשלח עירובו ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו בשביל להקל עליו אמר רב אשי אף אנן נמי תנינן להא דרב נחמן דתנן מי שיצא לילך לעיר שמערבין בה פירוש שיש לו לילך בה ע"י עירוב והחזירו חבירו [הוא] מותר שעירב ברגליו וכל בני העיר אסורין. ופירשה רב הונא כגון שיש לו ב' בתים וביניהם ב' תחומי שבת שהן ד' אלפים אמה. איהו דעקר נפשיה הוה ליה כעני דכל הבא בדרך עני הוא חשוב שאין פת מצויה לרוב עוברי דרכים וכבר הותר לו לערב ברגליו. וכיון שאמר שביתתי במקום (ב') התחומין קנה לו התם שביתה ויש לילך מביתו זה (שלובו) [שלן בו] לביתו האחר בסמוך אלפים אמה אבל בני העיר כיון שלא החזיק בדרך הוו להו עשירים. ואף על גב (דאמרינן) [דאמרי] שביתתנו במקום פלוני לא קנו שביתה התם דלא התירו לערב במקום פלוני בדבור אלא עני אבל עשיר לא. תניא כפירושא דרב הונא: מתני לה רב חייא בר אשי לחייא בר רב אחד עני ואחד עשיר א"ל רבא תנייה הלכתא כרב יהודה. רבא בר חנן רגיל דאתא מאנטוכיא לפומבדיתא לפירקיה דרב יוסף ואמר שביתתי במתא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) תוספתא פ"ג הי"ד, ב) [לקמן נב.], ג) [שם], ד) [לעיל מז.].

הגהות הב"ח

(א) גמ' ר' מאיר (ואהייא) תז"מ ונ"ב גירסת רש"י ואהיכא: (ב) רש"י ד"ה ומחשיכין וכו' דהיינו במקומי כרב נחמן ומחשיכין על התחום כצ"ל ותיבות "אלמא עיקר עירוב ברגל" נמחק: (ג) בא"ד כי לית ליה שליח לערב בפת יערב ברגליו: (ד) ד"ה איהו כיון וכו' איכא למאן דאמר דאפי' לא אמר נמי ועל כרחך בדלא אמר איהו מערב מידי עסקינן כיון דאנן סהדי דהתם בעי למיזל כמאן דאמר דמי חדא דלא קתני ואמר שביתתי:

הגהות וציונים

א] [גירסת הרא"ש רב חמא] (גליון): ב] "ופלוגתא דאמוראי היא לקמן איכא למ"ד" ליתא בכת"י ובכמה דפו"ר, והנוסח הוא ואפילו לא אמר וכו', ועי' מהרש"א: ג] נדצ"ל ושם לא יכול לקנות (בארות המים): ד] בדפו"ר נוסף כאן ואי מספקא ליה נמי אי עני אי עשיר הוי לא יזוז ממקומו מיבעי ליה (וכן העתיקו הריטב"א ובתוס' הרא"ש ותור"פ, ועי' ברבינו יונה) ונשמט אצלנו מהח"ד (דק"ס): ה] בתוס' הרא"ש אפ"ה אין יכול וכו':

משנת ראשונים

עני הוא דאקילו רבנן עילויה אבל עשיר לא. כיון דעיקר עירוב בפת לא הקלו לערב ברגל אלא לעני אבל עשיר לא, ורבי יהודה סבר עיקר עירוב ברגל וכיון דכן אחד עני ואחד עשיר מערב ברגליו במקום רגליו, אבל במקום פלוני פירוש שאין כאן לא פת ולא רגל דברי הכל עני אין עשיר לא. [הריטב"א]

אחד עני. עני ועשיר האמורים בענין זה לא עני עני ממש ולא עשיר עשיר ממש, דהא לקמן במעשה דאנשי בית ממל שהיו באין עניי כפר שיחין וכפר חנניא להחשיך על התחום שיהו מחלקין להם גרוגרות וצמוקים בשני בצורת חשיב להו תלמודא עשירים לערב במקומם לר"י אליבא דר"נ, אלא שכל שעיקר יציאתו לא היתה לקנות שביתה אלא מקרה הוא שהיה לו מפני שחשכה לו בדרך זהו הנקרא עני ואפילו בשיש לו פת בסלו, דכיון דרובם אין להם פת בסלם תו לא פלוג רבנן ונתנו להם רשות לערב ברגליהם כדי שיוכל לאכול את פתו. [הריטב"א]

ואחד עשיר. כל שעומד בעירו ובא לקנות שביתה במקום אחר זהו הנקרא עשיר לענין זה ואפי' בשאין לו פת בסלו, דרוב היושבים בביתם או היוצאין מביתם מערב שבת לקנות שביתה יש להם פת או שום אוכל אחר בסלם לערב וכיון שכן תו לא פלוג בהו רבנן. [הריטב"א] **והוינן בה מאי שנא איהו ומאי שנא אינהו.** לשון הויה הוא סוגית הגמרא ומשא ומתן בדברי המשנה כדאמרינן בעלמא הויות דאביי ורבא, הוי בה רבי אבהו, הוי בה רבי יוחנן, והוינן בה, והרבה כיוצא בהן. [הליכות עולם שער שני פרק א] **רבה בר רב חנן הוה רגיל דאתי מארטיבנא לפומבדיתא.** פרש"י רגיל דאתי בכל שבת מארטיבנא לפומבדיתא והיה יושב ערב שבת ואומר שביתתי בביזתא ע"כ, פירוש לפירושו דליכא למימר כי באותו ערב שבת היה הולך מארטובניא לפומבדיתא ובעודו בדרך אמר שביתתי בביזתא, דכיון שעיקר יציאתו לא היתה לקנות שביתה אלא שחשכה לו בדרך אין זה עשיר והיכי דיינינן ליה כעשיר, אלא ודאי כדאמרן. [הריטב"א]

עָנִי הוּא דְּאַקִּילוּ רַבָּנַן עֵילְוֵיהּ אֲבָל עָשִׁיר לֹא, ועני לאו דוקא, אלא כל מי שבא בדרך ואין עמו פת, שכעת הוא נחשב עני [וכפי שמשמע בגמ' להלן בסוף העמ' שאין הכוונה לעני ממש אלא לבא בדרך], ולכן התירו לו לקנות שביתה ברגליו בלא עירוב פת (רש"י כאן ולעיל מט, ב). ולשיטה זו משמע שצריך שיהיו שני תנאים כדי שיחשב עני - שיהא בדרך, וגם שאין עמו פת (ב"י או"ח תט, יב בדעת רש"י, אך ראה דרישה שם ודעת הריטב"א להלן בדעת רש"י). ויש שכתב, שהכל תלוי אם הוא בדרך או בביתו, שהבא בדרך, אף אם יש עמו פת נחשב עני, והיושב בביתו, אף אם אין לו פת נחשב עשיר, שכיון שרוב ההולכים בדרך אין להם פת ורוב היושבים בביתם יש להם פת, לא פלוג חכמים, אלא תלו הכל בהליכתו בדרך (רשב"א וריטב"א, שכן משמע מרש"י ד"ה אבל, אך ראה רש"י ד"ה ומחשיכין שכתב, שהטעם שעני בביתו נחשב כעשיר, הוא משום שבודאי יש עמו מזון שתי סעודות). ■ להלכה, גדר עני לענין זה, ראה ביאורנו בסוף העמ'.

עִיקַּר עֵירוּב בָּרֶגֶל, שכיון שטורח הוא בעצמו ללכת למקום השביתה, ניכר לכל שבדעתו לקנות שם שביתה, יותר מאשר כששולח שלוחו לשם ובידו פת (רבינו יהונתן יד, ב מדפי הרי"ף).

אֲבָל בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי דִּבְרֵי הַכֹּל עָנִי אֵין עָשִׁיר לֹא, שדוקא לעני, דהיינו הבא בדרך [ראה לעיל שיש אומרים שזהו בתנאי שגם אין עמו פת] שהוא יגע והוא טורח בשבילו, התירו לו לקנות שביתה על ידי אמירה של 'שביתתי במקום פלוני', ולא הצריכוהו ללכת לשם ברגליו [או להניח שם פת] (רבינו יהונתן יד, ב מדפי הרי"ף).

וְאַהֲיָיא קָאֵי אֲהָא מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְחָשְׁכָה והיה מכיר אילן ואמר 'שביתתי בעיקרו', שהדין הוא שקנה שם שביתתו, ועל דין זה אמר רבי מאיר 'זה הוא שאמרו העני מערב ברגליו', שהקילו לעני לקנות שביתה באופן זה ולא לעשיר (רש"י). ואף שאינו מערב על ידי הילוך ברגליו אלא באמירה, מכל מקום נקרא 'מערב ברגליו', משום שגם האומר 'שביתתי במקום פלוני' אין עירובו עירוב אלא אם יכול לרוץ ולהגיע לאותו מקום קודם חשיכה כמבואר לעיל בע"א, וכיון שלדעת רב חסדא גם לרבי מאיר 'עיקר עירוב ברגל', לפיכך אף באופן זה נחשב 'מערב רגליו' וכאילו עומד הוא באותו מקום (רשב"א).

וּמַחְשִׁיכִין עַל הַתְּחוּם, ומכך שהיו צריכים ללכת לשם ולערב ברגליהם ולא היה די להם באמירה של 'שביתתי במקום פלוני', אף שנחשבים כעשירים, מוכח כדעת רב נחמן שגם לרבי יהודה אין היתר לעשיר לערב 'במקום פלוני' אלא 'במקומי' (רש"י). ואין לדחות שהטעם שלא עירבו באמירה, הוא מפני שלא הכירו אילן או גדר בתוך אלפיים אמה [וכמבואר במשנה לעיל (מט, ב) שאם אינו מכיר אינו יכול לקבוע סתם שביתה], שהרי הם היו הולכים לארומא באופן תדיר [כדי לקבל מהם את הגרוגרות והצימוקים], ולא יתכן שלא היו מכירים איזה אילן או גדר העומדים בתוך התחום (רבינו פרץ).

וממה שאמרו שעניי כפר שיחין וכפר חנניה היו 'מחשיכין על התחום', מוכח שהרוצה לקנות שביתה ברגליו, צריך להמתין במקום שבו רוצה לקנות שביתה עד חשיכה ואחר כך חוזר לעירו (ירושלמי ד, ח), אבל אם אינו שוהה במקום שביתתו בשעה שקידש היום, הרי זה כאומר 'שביתתי במקום פלוני' (חזו"א או"ח קט, טז, וראה שם שברמב"ם [עירובין ז, א-ב] משמע שיכול לחזור מיד לאחר שהגיע וקנה שם שביתה, ואינו צריך לשהות שם עד חשיכה).

אָמַר לֵיהּ רַב סַיֵּים בָּהּ נַמִּי הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, וכשיטת רב נחמן שרבי יהודה התיר לעשיר רק כשאומר 'שביתתי במקומי' (רש"י). שאילו סבר רב כרב חסדא, לא היה אומר לרב חייא 'סיים בה נמי הלכה כרבי יהודה', שהרי יתכן שרב חייא אמר 'אחד עני ואחד עשיר' על האומר 'שביתתי במקומי', שבזה לדעת רב חסדא גם רבי מאיר מודה שמועיל אף בעשיר, אלא בהכרח שסבר רב כרב נחמן, שלרבי מאיר אף כשאומר 'שביתתי במקומי' אינו מועיל לעשיר (מהרש"א). אך יש שכתב, שברש"י לעיל (מז, א) משמע שרב חייא לא אמר סתם 'אחד עני ואחד עשיר', אלא שנה את לשון המשנה 'רבי יהודה אומר אחד עני ואחד עשיר', ולפי זה שוב אין הוכחה ממה שאמר לו רב 'סיים בה נמי הלכה כרבי יהודה', שסבר כרב נחמן ולא כרב חסדא (רש"ש).

■ להלכה, הרוצה לקנות שביתה במקום עמידתו, קונה בין אם בא בדרך ובין אם יצא מביתו כדי לקנות שם שביתה [כרבי יהודה לפי רב נחמן] (שו"ע או"ח תט, ז, וראה משנ"ב שם, כט שמכל מקום יש חילוק ביניהם, שהבא בדרך, קונה שם שביתה אף אם לא כיוון שתקנה לו שם שביתה). ולקנות שביתה באמירה של 'שביתתי במקום פלוני', התירו דוקא לבא בדרך [אף שיש עמו פת, וכדעת הסוברים כן, ראה בתחילת העמ' (ביאה"ל שם, יג)], אבל מי שהוא בביתו [שנחשב 'עשיר'] אינו קונה שביתה אלא כשהולך ברגליו [כרבי יהודה לפי רב נחמן], ויושב שם עד שתחשך [כירושלמי המובא לעיל בסמוך, וכן מבואר בשו"ע (שם, ז) ובמשנ"ב (שם, כו)], או שמניח שם מזון שתי סעודות, אך אם אמר 'שביתתי במקום פלוני', לא עלתה לו, ואין לו אלא שביתת ביתו (שו"ע שם, יג, ומשנ"ב שם, עג).

המשך מעמוד קודם

ששם יתכן שהיא קולא מדרבנן לתת זויות לתחומין, אבל לענין רשות היחיד שהיא מדאורייתא, יש מקום לומר שתיחשב כך אף כשהיא עגולה שאין לה זויות, ועל כן פשטו מרב חנניה שדרש מ'זה', שכלל הוא לכל שובתי שבת לתת להם זויות, ואם כן הוא הדין לענין מדידת רשות היחיד שצריכה זויות (ריטב"א).

עִיקַּר עֵירוּב בְּפַת, משום שכשמערב בפת יש בכך גילוי דעת הניכר לכל שבא לקנות שביתה באותו מקום, אבל כשהולך לשם ברגליו, אין בכך היכר ברור לכל שבא לקנות שביתה באותו מקום, שיכולים הרואים לומר שהגיע לשם מסיבה אחרת, וכמבואר לעיל (לט, א) שאין הוכחה מהליכתו של אדם עד סוף התחום שרוצה לקנות שם שביתה, כי אם תלמיד חכם הוא, אומרים הרואים שנמשך לשם בעודו מהרהר בדברי תורה, ואם עם הארץ הוא, אומרים הרואים שהלך לחפש שם את חמורו שאבד לו (רבינו יהונתן יד, ב מדפי הרי"ף).

הַנּוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ לֹא, שיתכן שדוקא כששבת ברגליו יש לו ארבע אמות מלבד האלפיים אמה לכל רוח, משום שאת מקור הדין שיש לו ארבע אמות דרשו בגמ' לעיל (נא, א) ממה שנאמר (שמות טז, כט) 'שבו איש תחתיו' - אלו ארבע אמות, ושם מדובר על הקובע שביתה ברגליו, שבכל מקום שהאדם עומד יש לו ארבע אמות סביביו, כי ארבע אמות הן כמקום רגליו, אבל הנותן עירובו בפת על ידי שליח, שלא עמד שם ברגליו, יש לומר שלא קנה שביתה אלא במקום עירובו וממנו אלפיים אמה לכל רוח בלא ארבע אמות נוספות, או שמא גדר עירוב בפת הוא, שכל היכן שנמצא מזונו כאילו הוא עצמו עומד שם, וכיון שאם היה עומד שם היה זוכה בארבע אמות, גם על ידי הפת יש לו ארבע אמות (תוס' רי"ד מהדורה תליתאה).

אֲפִילּוּ הָכִי נִיחָא לֵיהּ כִּי הֵיכִי דְּלָא נְטָרַח וְנֵיפּוֹק, אמנם, אף שדחתה הגמ' את הראיה ממשנתנו, להלכה גם הנותן עירובו יש לו ארבע אמות, שכך אמרה הגמ' לעיל (לב, ב) 'דאמר רבא הנותן עירובו יש לו ארבע אמות', ומוכח שרבא לא חזר בו מדבריו כאן (רא"ש בשם מהר"ם מרוטנבורג). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח תט, ה).

מִשְּׁנָה. הוּא מוּתָּר לֵילֵךְ, לפי שנחשב כעני שיכול לקנות שביתה בתוך אלפיים אמה ממקום עמידתו בלא הנחת פת שם. ואין אומרים שנחשב פושע בכך שלא עירב בפת, כיון שמתחילה יצא לדרך על מנת לשבות בביתו שבעיר האחרת [כמבואר בגמ' שמדובר כשיש לו שם בית], אלא שהחזירו חבירו ונמלך שלא לילך לעיר האחרת עד למחר, ולפיכך דינו כעני (רבינו יהונתן יד, ב מדפי הרי"ף).

וְכָל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין, ללכת לעיר הסמוכה, ולא הפסידו את שביתתם בביתם אף שאמרו 'תהא שביתתנו במקום פלוני' [כמבואר להלן בסמוך], אלא יכולים ללכת מחוץ לעיר אלפיים אמה לכל רוח (רבינו יהונתן טו, א מדפי הרי"ף), שכיון שהם בעיר ולא יצאו לדרך [כמבואר להלן בסמוך שהיו בדרכם חזרה לעיר מהשדות], לא עקרו את שביתתם בעיר באמירה בעלמא (חי' מהרמ"ז יד, ב מדפי הרי"ף).

והחידוש בכך שבני העיר אסורים בהליכה לעיר הסמוכה, הוא באופן שבני העיר ביקשו ממנו לערב עבורם בפת בין שתי הערים, אך לבסוף לא הניח עבורם שם את הפת כיון שהחזירו חבירו. ואף שהם אנוסים בזה שלא ידעו מחזרתו לעירם עד הערב ואז כבר לא היתה להם שהות לצאת למקום השביתה, מכל מקום לא קנו שם שביתה ואפילו שאמרו 'תהא שביתתנו במקום פלוני', כיון שהם נחשבים כעשירים, משום שלא יצאו מביתם לדרך כמותו (רי"ף, ע"פ השגות הראב"ד והרמב"ן במלחמות טו, א מדפי הרי"ף). ויש שיאבר, שמדובר בבני העיר שהיו בדרך שלא על מנת לקנות שביתה, אלא פגשוהו בחזרתם ממלאכתם בשדות, ואמרו לו 'לין פה עמנו ואנחנו נלך עמך למחר לאותה העיר', ואמרו גם הם 'תהא שביתתנו במקום פלוני' - הידוע גם להם, ומכל מקום לא קנו שם שביתה, כיון שנחשבים כעשירים, שהרי לא יצאו מביתם על מנת לקנות שביתה באותו מקום פלוני (רבינו יהונתן שם).

חֲרֵי זֶה חָמֵר גַּמָּל ואינו מותר אלא באלפיים אמה שבין עירו לעיר האחרת, שכיון שיכול היה לערב ולומר 'שביתתי במקום פלוני' ולא אמר, ספק אם היתה דעתו לקנות שביתה בסוף התחום או בביתו (רש"י לפי פי' הראשון שיובא להלן בגמ'). ויש שפירש, שמדובר שאמר 'שביתתי במקום פלוני', ומכל מקום אינו מועיל לקנות שם שביתה, כיון שלרבי מאיר אינו נחשב שהחזיק בדרך אלא כשבא בדרך ממש, אבל זה שלבסוף לא יצא לדרך, נחשב כעשיר, ומכל מקום הפסיד באמירתו את שביתתו מביתו לצד השני, כיון שבאמירתו סילק את עצמו מרוח זו (רש"י, לפי פי' השני שיובא להלן בגמ'). ויש שפירשו, שהספק הוא אם המחזיק בדרך נחשב כעני וקנה שביתה במקום פלוני, או שנחשב כעשיר וקנה שביתה בביתו, ועל כן הרי הוא 'חמר גמל' (רשב"א וריטב"א).

גְּמָרָא. כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָתִּים, אבל אם אין לו בית בעיר הסמוכה, דינו כשאר אנשי העיר ואסור לו ללכת לשם, שכיון שהחזירו חבירו, יתכן שחזר בו ממה שרצה ללכת (רש"י לעיל נא, ב לפי פי' הראשון בסוגיתנו שלא אמר במפורש 'שביתתי בסוף התחום', וראה פי' השני להלן בסמוך). ויש שפירש, שאם אין לו בית בעיר הסמוכה, אינו נחשב כעני אלא כעשיר שהרי בביתו הוא, אבל כשיש לו בית בעיר הסמוכה ועוקר דעתו מכאן, נחשב כבן העיר הסמוכה לענין זה שיהא נדון כעני, כיון שהחזיק בדרך ואע"פ שחזר (רשב"א). ויש שכתב, שמה שאמר רב הונא שיש לו שני בתים הוא לאו דוקא, אלא שנקט את המקרה המצוי שהולך לעיר הסמוכה מחמת שיש לו בית שם, ומה ששונה דינו משאר אנשי העיר הוא רק מחמת שהחזיק בדרך (רמב"ם עירובין ז, ח, ע"פ המגיד משנה). ■ להלכה, אף אם אין לו שני בתים, כל שהחזיק בדרך קנה שביתה במקום שרצה לשבות בו [כהרמב"ם] (שו"ע או"ח תי, ג, ע"פ ביאור הגר"א שם). ויש אומרים, שאם אין לו בית בעיר הסמוכה אינו קונה שביתה כשהחזירו חבירו, אלא אם אמר 'שביתתי במקום פלוני' [כדעת רש"י והרשב"א] (משנ"ב שם, ז, בשם הב"ח והבית מאיר).

וּבֵינֵיהֶן שְׁנֵי תְּחוּמֵי שַׁבָּת, לאו דוקא שני תחומי שבת ממש, שאם כן לא תועיל לו קניית השביתה באמצע הדרך להתיר לו ללכת לביתו בעיר השניה, כיון שהיא רחוקה אלפיים אמה ממקום השביתה, אלא הכוונה היא שיש בין שני הבתים יותר מתחום שבת אחד, ולפיכך אינו יכול ללכת לבית בעיר השניה בלא עירוב (רשב"א).

לוֹמַר כּוּלֵי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּצָרִיךְ שיאמר לו חבירו 'לין פה', כלומר, שדוקא אם החזירו חבירו, אבל אם חזר מעצמו יתכן שנמלך בדעתו ולא קנה שביתה בין שתי הערים. וזו הכוונה 'לומר' - על אמירת חבירו 'לין פה', אך אין הכוונה שצריך שיאמר 'שביתתי במקום פלוני', אלא די בכך שגמר כן בליבו (רש"י בפי' ראשון). ויש שפירש, ש'לומר' הכוונה היא שיאמר 'שביתתי במקום פלוני' (רש"י בפי' שני), אבל אם לא הוציא בשפתיו, לא קנה שביתה במקום ההוא, שדי בכך שהקילו למי שבא בדרך שיכול לקנות שביתה ללא הנחת פת, אך לא הקילו לו עוד קולא שיכול לקנות ללא אמירה (רבינו יהונתן טו, א מדפי הרי"ף). ויש שכתב, שגם לפי פירוש זה אינו צריך לומר בפיו, אלא הכוונה היא שלא מועיל לקנות שביתה בסתמא, אלא על ידי אמירה או מחשבה (חזו"א או"ח קי, ו. אך ראה משנ"ב תט, לז לענין עירוב בפת, שאמירה מעכבת).

כִּי פְּלִיגִי לְהַחֲזִיק, שלדעת רבי יוסי ברבי יהודה אף אם לא החזיק בדרך אלא רק רצה לצאת והחזירו חבירו קודם שיצא, קנה שביתה במקום שבין שתי הערים (רש"י), שלא פלוג חכמים בין אם יצא ממש או רק רצה לצאת, כשם שלא חילקו כשיצא לדרך בין החזיק בדרך הרבה ובין החזיק מעט שיכול לחזור בקלות לביתו וליטול עמו פת (רשב"א).

■ המשך בעמ' הבא

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [גמ' מ. כתובות ס:], ג) [גמ' נעיל לב: לה. ממימרתו דרבא], ג) [גמ' נח:], ד) דף נא: ד"ה איהו], ה) ע"ש לשונה"ק אויב ו, כו ועי"ש].

הגהות וציונים

ב) גי' רש"ש ל"ה (גליון), ובדפו"י וכתי"ש לילך ליער שמערכין ל"ה (כפר שהוא לעיל נא ע"ב, דק"ס) וכ"ה בריש"י דפו"י: ג) ע"ל ורבי מאיר אומר ודאי עני הוא וכו' (מהריש"ל בדפו"ר): ג) רש"ל מ"ו (גליון), ע"ש מה דמקשה רש"י להלן לר"י מאי יתר ע"כ ומאי אפילו, וכן ליתא בכמה דפו"י (ד"ק וס): ד) [גמ' כי קשיא לי' לר"י וכו'] (מהרש"ל), ה) ולפי גירסת רש"ל שלשה דברור תוס' ד"ה לומר ור"ה כאן ור"ה כאן בעמ' כי הם ד"א] (גליון):

משנת ראשונים

אמר ליה הררי כי. המדה הוי היא ומהדה על האמת, ואפ"ש שיראה עצמו מנוצח. וכמו שמצינו לרבנים כשיראו שדברו בשעות היו אומרים הדרי כי (ערובין נב.). ומצינו ב"ש שאול חזרו ב"ה הדרו לב"ש (עדיות א). ומצינו לקצת חכמים שהיו מצמידים אמרא מחותיהם, ודרשו שהדברים שאמר הרב היו בשעות, והדר ביה.

(מרכבת המשנה לר"ש אלאשקר, אבות פ"ה מ"ט)

כי שיצא ליער בשר שמערבין בה והחזירו הביאו. כשהחזיק בדרך קודם שהגיע לאותו מקום שהיה רוצה להניח עירובו בו מצאו חזרו ואמר לו שיחזור עמו לעיר שיצא ממנה כדי לאכול עמו הלילה, וכשואה שחזרו מפציר לו שיחזור עמו אבר חזא שביתתו באותו מקום שנכנסו אלפים אמה כדי שיהא יכול למחר לילך בעיר שביתו לשם.

[מאירי]

מאי שנא איהו ומאי שנא אינהו. פירוש דהא כיון שחזר לעיר אין שום (זה) לחלק בינו ובין בני העיר. **[הריטב"א]**

ורבי יוסף אמר ₪החזיק ₪כיולני עלמא ₪א פליגי דצריך. ואמר לו חבירו לין פה בעיר קאמר, ולעולם לאחר שהחזיק בדרך, וכי פליגי לומר דר' יהודה סבר צריך לומר, ור' יוסי בר' יהודה סבר אין צריך לומר דסתמא דמילתא מחזיק הוא שחוזר ללכת למחר ורדעתו לקנות שביתה באותו מקום שרוצה לקנות שם שביתה. **[הריטב"א]**

עין משפט נר מצוה

סב א מיי' פ"ו מהל' עירובין הלכה ו סוף ש"ע ס"ת סי' שמ"ב ג: ע ב ג מיי' שם סוף ה"ג ש"ע שם סעיף ה:

גליון הש"ס

גמ' ישׁ לוֹ ד' אמות או לא. עיין לקמן דף ס ע"ב תד"ה כלן שלמלה וכו': גמ' אפי' הכי ניחא ליה. עיין לעיל דף לב ע"ב ותף לה ע"ש:

רבינו חננאל

פלוגתא א"ל אביי כמאן כרב חסדא דאמר פחלוקת במקום פלוגתא ר' יהודה מחזיר והא רב נחמן [פליג] עליה והניא ברותחת. א"ל הדרי ביכ. אמר רמי בר חמא הרי אמרו שבת יש לו ד' אמות. פי' במגיה עירובו יש לו ד' אמות אי לא ופשיטא רבא דיש לו מדחנן לא אמרו לעירב בפת בלומר להניח עירובו בפת אלא להקל על השיטר מכלל שזה וזה שוין ואי אמרת המגיה עירובו אין לו ד' אמות האי להקל והא שהחזיר להחמיר הוא שהרי המפיח ד' אמות אלא ש"מ יש לו ד' אמות. ר"מ בר חמא (סבורא) [נסבר] האי ניחא ליה דלא נזדרז: מתני' מי שיצא לילך לעיר שמערבין בה כר'. כגון פירשנוה למעלה. וגמ' כותיה דרב הונא מי שיש לו ב' בתים וביניהן ב' תחומי שבת כיון שהחזיק בדרך קנה לעירב. במקום שפיים שביתתו דברי ר' יהודה יתר על כן (ור"י) [אמר ר"] יוסי ב"ר יהודה אפי' מצאו חבירו ואי"ל לין פה עת חמה או עת צנה הוא. למחר משכים והולך. אמר רבה אם החזיק שצריך לומר שביתתי במקום פלוני כ"ע לא פליגי דצריך דבילן דהוא אויל כאורתא אבל כ"ע פליגי שהחזיק צ"ל. כי פליגי במקום שאמר שביתתי במקום פלוני אם צריך להחזיק ר' יהודה אמר צריך. ר' יוסי ב"ר יהודה אמר אינו צריך. **ורב יוסף אמר האומר שביתתי** במקום פלוני שצריך נמי להחזיק ב"ש לא פליגי דזוראי צריך כי פליגי במחזיק אם צריך לומר נמי שביתתי במקום פלוני אי לא ר' יהודה אמר צריך ר' יוסי ב"ר יהודה אמר (אינו צריך). כיון שהחזיק בדרך אע"פ שלא אמר שביתתי במקום פלוני קנה שביתה במקום. **ואסיקנא כרב יוסף** דרב יהודה בר אישתואל איתמי לרב נתן בר הושעיה כלכלה דפירי כי אויל שבקיה עד דנחית דרגא אמר ליה בית הכא למחר קדים ואזיל כמאן

האי ₪חקק ₪החמיר הוא. ופס מתמר מיקמי ליה לשמועל קמיה כילד מעברין (לקמן דף פס:) למחר שבת בעיר מריבה לרבנן מהלך מת כולה ומולה לה מלפים אמה הניח עירובו בעיר מריבה אין לו ממקומו אלא מלפים אמה וי"ל מכל מקום בשבתא כי אורמיה כשלין עומן עירובו בעיר מריבה הוי להקל:

לומר ב"ש ₪א פליגי דצריך. פי' ר"ת לומר עם תמה הוא

ועם ליה הוא דכיון שהחזירו מטעם זה פס כן כיון דעמו לילך כשהעבור ועיכה לו פס עד שיעבור ולא יצא מתוכה אלא מלפים אמה כדי שיחזור ויהא לו ד' אמות לכל לילה. ואי אמרת ברגליו ואי אמרת אין לו ואי להקל להחמיר הוא ₪ אפילו הכי ניחא ליה כי היכי דלא נטרח וניפוק: **מתני'** ₪א מי שיצא לילך בעיר שמערבין בה₪ והחזירו חבירו הוא מותר לילך וכל בני העיר אסורין דברי רבי יהודה ר"מ אומר כל שהוא יכול לערב ולא עירב הרי זה חמר גמל: **גמ'** ₪מאי שנא איהו ומאי שנא אינהו אמר רב הונא הכא במאי עסקינן בגון שיש לו שני בתים וביניהן שני תחומי שבת איהו ₪ביון דנפק ליה לאורתא הוה ליה עני ואינהו עשירי נינהו תניא נמי הכי מי שיש לו שני בתים וביניהן שני תחומי שבת כיון שהחזיק בדרך קנה עירוב דברי ר' יהודה יתר על כן אמר ר' יוסי בר' יהודה ₪אפילו מצאו חבירו ואמר לו לין פה עת חמה הוה עת צינה הוא למחר משכים והולך אמר רבה לומר כולי עלמא לא פליגי דצריך כי פליגי להחזיק ורב יוסף אמר להחזיק דכ"ע לא פליגי דצריך כי פליגי לומר כמאן אזלא הא דאמר עולא מי שהחזיק בדרך והחזירו חבירו הרי הוא מוחזר ומוחזק אי מוחזר למה מוחזק ואי מוחזק למה מוחזר הבי קאמר אע"פ שמוחזר מוחזק כמאן כרב יוסף ואל"ה דרבי יוסי ברבי יהודה רב יהודה בר אישתואל איתי ליה בלכלה דפירי לרב נתן בר אושעיא כי הוה אזיל שבקיה עד דנחית דרגא אמר ליה בית הכא למחר קדים ואזיל כמאן

והיה יוסב ערב שבת בניסן ומומר שבימחי בניסן, מקום מטרס היה בין שני המחנות: **מאי דעתיך.** שבשיר לת ומחרת שבימחי במקום פלוני: **והא אמר רב נחמן.** ללה שרי ר' יהודה מלה במקומו, ומחיל כוומים לכך נתנן לעיל[ב] **שבת.** שקוה שבימה בריגלו, יש לו ד' אמות לקניית בית לבד מלפים לכל רוח:

₪החמיר הוא. למפקיד לרבע אמות: **מתני' מי שיצא.** מעירו לילך בעיר מחרת שמערבין בה. שמסוכה לעירו כתוך ד' אלפים: **הוא מותר לילך.** ואע"פ שלא אמר כלום, כלפיכחבי לעיל[ד] יכיון שיש לו לשם בית ולחי לו עקר לעשות ומתכוין לקנות שביתה בסוף התחום, והוי כעני האומר שביתתי במקום פלוני וקנה, הכא נמי הכיון שיש לו לשם בית ולחי מקיף[ה] מעיר ולחי עני הוא ולחי אמר הוי כעני שביתתי במקום פלוני ולא קנה שביתה בסוף התחום לן מי הוה לעשות לקנות שביתה בסוף התחום אלא מפקפק לן מי הוה לעשות לקנות שביתה בסוף התחום כלן כי סם כגמיתו: **גמ' תניא נמי הכי.** לכשיש לו ב' מתים וביניהן שני תחומי שבת כיון שהחזיק בדרך קנה עירוב דברי ר' יהודה יתר על כן אמר ר' יוסי בר' יהודה ₪אפילו מצאו חבירו ואמר לו לין פה עת חמה או עת צינה הוא למחר משכים והולך. ומצינו לקצת חכמים שהיו מצמידים אמרא מחותיהם, ודרשו שהדברים שאמר הרב היו בשעות, והדר ביה. **(מרכבת המשנה לר"ש אלאשקר, אבות פ"ה מ"ט)**

כי שיצא ₪ליער בשר שמערבין בה והחזירו חבירו. כשהחזיק בדרך קודם שהגיע לאותו מקום שהיה רוצה להניח עירובו בו מצאו חזרו ואמר לו שיחזור עמו לעיר שיצא ממנה כדי לאכול עמו הלילה, וכשואה שחזרו מפציר לו שיחזור עמו אבר חזא שביתתי באותו מקום שנכנסו אלפים אמה כדי שיהא יכול למחר לילך בעיר שביתו לשם. **[מאירי]**

מאי שנא איהו ומאי שנא אינהו. פירוש דהא כיון שחזר לעיר אין שום (זה) לחלק בינו ובין בני העיר. **[הריטב"א]**

ורבי יוסף אמר ₪החזיק ₪כיולני עלמא ₪א פליגי דצריך. ואמר לו חבירו לין פה בעיר קאמר, ולעולם לאחר שהחזיק בדרך, וכי פליגי לומר דר' יהודה סבר צריך לומר, ור' יוסי בר' יהודה סבר אין צריך לומר דסתמא דמילתא מחזיק הוא שחוזר ללכת למחר ורדעתו לקנות שביתה באותו מקום שרוצה לקנות שם שביתה. **[הריטב"א]**

האי ₪חקק ₪החמיר הוא. ופס מתמר מיקמי ליה לשמועל קמיה כילד מעברין (לקמן דף פס:) למחר שבת בעיר מריבה לרבנן מהלך מת כולה ומולה לה מלפים אמה הניח עירובו בעיר מריבה אין לו ממקומו אלא מלפים אמה וי"ל מכל מקום בשבתא כי אורמיה כשלין עומן עירובו בעיר מריבה הוי להקל:

לומר ב"ש ₪א פליגי דצריך. פי' ר"ת לומר עם תמה הוא

ועם ליה הוא דכיון שהחזירו מטעם זה פס כן כיון דעמו לילך כשהעבור ועיכה לו פס עד שיעבור ולא יצא מתוכה אלא מלפים אמה כדי שיחזור ויהא לו ד' אמות לכל לילה. ואי אמרת ברגליו ואי אמרת אין לו ואי להקל להחמיר הוא ₪ אפילו הכי ניחא ליה כי היכי דלא נטרח וניפוק: **מתני'** ₪א מי שיצא לילך בעיר שמערבין בה₪ והחזירו חבירו הוא מותר לילך וכל בני העיר אסורין דברי רבי יהודה ר"מ אומר כל שהוא יכול לערב ולא עירב הרי זה חמר גמל: **גמ'** ₪מאי שנא איהו ומאי שנא אינהו אמר רב הונא הכא במאי עסקינן בגון שיש לו שני בתים וביניהן שני תחומי שבת שהחזיק בדרך קנה עירוב דברי ר' יהודה יתר על כן אמר ר' יוסי בר' יהודה ₪אפילו מצאו חבירו ואמר לו לין פה עת חמה או עת צינה הוא למחר משכים והולך אמר רבה לומר כולי עלמא לא פליגי דצריך כי פליגי להחזיק ורב יוסף אמר להחזיק דכ"ע לא פליגי דצריך כי פליגי לומר כמאן אזלא הא דאמר עולא מי שהחזיק בדרך והחזירו חבירו הרי הוא מוחזר ומוחזק אי מוחזר למה מוחזק ואי מוחזק למה מוחזר הבי קאמר אע"פ שמוחזר מוחזק כמאן כרב יוסף ואל"ה דרבי יוסי ברבי יהודה רב יהודה בר אישתואל איתי ליה בלכלה דפירי לרב נתן בר אושעיא כי הוה אזיל שבקיה עד דנחית דרגא אמר ליה בית הכא למחר קדים ואזיל כמאן

והיה יוסב ערב שבת בניסן ומומר שבימחי בניסן, מקום מטרס היה בין שני המחנות: **מאי דעתיך.** שבשיר לת ומחרת שבימחי במקום פלוני: **והא אמר רב נחמן.** ללה שרי ר' יהודה מלה במקומו, ומחיל כוומים לכך נתנן לעיל[ב] **שבת.** שקוה שבימה בריגלו, יש לו ד' אמות לקניית בית לבד מלפים לכל רוח:

₪החמיר הוא. למפקיד לרבע אמות: **מתני' מי שיצא.** מעירו לילך בעיר מחרת שמערבין בה. שמסוכה לעירו כתוך ד' אלפים: **הוא מותר לילך.** ואע"פ שלא אמר כלום, כלפיכחבי לעיל[ד] יכיון שיש לו לשם בית ולחי לו עקר לעשות ומתכוין לקנות שביתה בסוף התחום, והוי כעני האומר שביתתי במקום פלוני וקנה, הכא נמי הכיון שיש לו לשם בית ולחי מקיף[ה] מעיר ולחי עני הוא ולחי אמר הוי כעני שביתתי במקום פלוני ולא קנה שביתה בסוף התחום לן מי הוה לעשות לקנות שביתה בסוף התחום אלא מפקפק לן מי הוה לעשות לקנות שביתה בסוף התחום כלן כי סם כגמיתו: **גמ' תניא נמי הכי.** לכשיש לו ב' מתים וביניהן שני תחומי שבת כיון שהחזיק בדרך קנה עירוב דברי ר' יהודה יתר על כן אמר ר' יוסי בר' יהודה ₪אפילו מצאו חבירו ואמר לו לין פה עת חמה או עת צינה הוא למחר משכים והולך. ומצינו לקצת חכמים שהיו מצמידים אמרא מחותיהם, ודרשו שהדברים שאמר הרב היו בשעות, והדר ביה.

(מרכבת המשנה לר"ש אלאשקר, אבות פ"ה מ"ט)

כי שיצא ₪ליער בשר שמערבין בה והחזירו חבירו. כשהחזיק בדרך קודם שהגיע לאותו מקום שהיה רוצה להניח עירובו בו מצאו חזרו ואמר לו שיחזור עמו לעיר שיצא ממנה כדי לאכול עמו הלילה, וכשואה שחזרו מפציר לו שיחזור עמו אבר חזא שביתתי באותו מקום שנכנסו אלפים אמה כדי שיהא יכול למחר לילך בעיר שביתו לשם.

(מאירי)

מאי שנא איהו ומאי שנא אינהו. פירוש דהא כיון שחזר לעיר אין שום (זה) לחלק בינו ובין בני העיר. **[הריטב"א]**

ורבי יוסף אמר ₪החזיק ₪כיולני עלמא ₪א פליגי דצריך. ואמר לו חבירו לין פה בעיר קאמר, ולעולם לאחר שהחזיק בדרך, וכי פליגי לומר דר' יהודה סבר צריך לומר, ור' יוסי בר' יהודה סבר אין צריך לומר דסתמא דמילתא מחזיק הוא שחוזר ללכת למחר ורדעתו לקנות שביתה באותו מקום שרוצה לקנות שם שביתה. **[הריטב"א]**

ב) נלפס מתקר כלן ע"ל פי' שמע מי מקנה שביתה בשבת כרבנן יט ע"ש לגר מלפים כלל כדרב יוסף

כמאן כרב יוסף ואליבא דר' יוסי בר יהודה לא כרבה ואליבא דר' יהודה[א]: ר"מ אומר כל שיכול לערב כו': הא תנינא חדא זימנא [א] ספק ר"מ ורבי יהודה אומרים הרי זה חמר גמל אמר רב ששת לא תימא טעמא דר"מ ספק עירב ספק לא עירב הוא דהוי חמר גמל אבל ודאי לא עירב לא הוי חמר גמל אלא אפילו ודאי לא עירב הוי חמר גמל דהא הכא ודאי לא עירב וקא הוי חמר גמל:

מתני' [ב] מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס [ג] ר"א אומר שתים יכנס שלש לא יכנס:

גמ' א"ר חנינא רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום לא יכנס דכתיב [א] אם תשיב משבת רגלך רגלך כתיב והתניא רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס הא מני אחרים היא דתניא אחרים אומרים למקום שרובו הוא נזקר[ב] איכא דאמרי אמר ר' חנינא [ג] רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס דכתיב אם תשיב משבת רגלך רגליך קרינן והתניא לא יכנס הוא דאמר כאחרים דתניא למקום שרובו הוא נזקר: ר"א אומר שתים יכנס שלש לא יכנס: והתניא ר"א אומר אחת יכנס שתים לא יכנס לא קשיא הא דעקר חדא וקם אתרתי הא דעקר תרתי וקם אתלת והתניא ר"א אומר אפילו אמה אחת לא יכנס כי תניא ההיא למודד [ד] דתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה אפילו סוף מדתו כלה במערה:

מתני' [ה] [ד] מי שהחשיך חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס ר"ש אומר אפילו חמש עשרה אמות יכנס שאין המשוחות ממצין את המדות מפני הטועין:

גמ' תנא מפני טועי המדה:

הדרן עלך מי שהוציאוהו

כיצד [ה] מעברין את הערים בית נכנס בית יוצא פגום נכנס פגום יוצא היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים וגשרים

רש"י

ר' יהודה היא: **מתני'** מי שיצא חוץ לתחום. במזיד ומדעת, [ג] שלא לשם מלוה: שתים יכנס. משום הבלעת תחומין, כדאמרינן בפירקין (לעיל דף מה.) ר' אליעזר לטעמיה דאמר והוא באמצען: **גמ'** ה"ג הא מני אחרים היא: למקום שרובו שם הוא נזקר. ורובו בתוך התחום הוא: נזקר. כלומר בתר רובו שדינן ליה, וכיון דלא הוציא אלא רגלו אחת חוץ לתחום עדיין רובו בתוך התחום, הילכך יכנס: הוא דאמר. ר' חנינא: מתני' דעקר חדא. שילא מן האחת ועומד בשניה, והכי קאמר אם בשתים עומד יכנס, וברייתא דקתני שתים לא יכנס שילא מכל השתים[ד]: למודד. שמשכה לו ואמר שביתתי במקומי ומודד אלפים פסיעות בינוניות[ו] אולי יכנס לתחום העיר וכלו אלפים שלו אמה אחת חוץ לתחום לא יכנס, שאפילו האלפים מוליכות אותו לתוכו אינו מותר לנאת מאלפים, כדתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אפילו סוף מדתו כלה במערה לא יהלך להלן מאלפים, דכיון שמדד אלפים לבד מקום שביתתו שהן ארבע אינו יכול לעבור חוץ לאלפים:

מתני' מי שהחשיך. שהוא בא בדרך וחשכה לו חוץ לתחום: אפילו חמש עשרה אמה כו'. לאו דווקא ט"ו אמה: המשוחות. מודדי התחומין לעיירות, ועושין סימן לסוף התחום: אינן ממצין את המדות. להציב הסימן בסוף אלפים, אלא כונסין אותו לתוך אלפים: מפני הטועין. מפני טועי המדה, שאין מכירין את הסימן, ופעמים הולכין להלן ממנו וחוזרין ולאו אדעתייהו. ל"א ולא שמעתיו דדוקא ט"ו נקט, וטועי המדה הן המשוחות הקובעין התחומין, ואמרינן לקמן בכילד מעברין (דף נח:) אין מודדין אלא בחבל של חמשים אמה, ארבעים חבלים יש לאלפים, וכל חבל וחבל מתמעט [שיעור] שני אחיזות שזה תופס מכאן וזה תופס מכאן, והאחיזה טפח ותלי אלבע, הרי פ' טפחים ומ' אלבעות העולין ליו"ד טפחים, הרי תשעים טפחים שהן חמש עשרה אמות:

הדרן עלך מי שהוציאוהו

כיצד מעברין. מפרש בגמרא לשון אשה עוברה, דתנן לקמן[י] הנותן עירובו בעיבורה של עיר אלמא יש עיבור לעיר, ומפרש השתא כילד יש לה עיבור: בית נכנס ובית יוצא או פגום נכנס ופגום יוצא או היו גדודיות כו' מוציאין המדה כנגדן. כלומר כשבא לציין סימן תחום העיר ובא למדוד אלפים חוצה לה, אם הוה מחילתה שור איגר[כ] שאינה חומה חלקה אלא בתים סמוכין ומחוברין ויש בית נכנס לתוך העיר יותר מחבירו ונראית כניסתו פגומה מבחוץ ויש בית בולט ויולא לחוץ יותר מחבירו, או פגום נכנס או פגום יולא שהיתה עיר מוקפת חומה ויש מגדלין עגולין בולטין בחומה פעמים שבולטין בפנים פעמים שבולטין בחוץ, או שהיו שם לאחת הקרנות של עיר גדודיות שברי חומה של חרבות בתים, וישנן בתוך שבעים אמה ושירים לעיר כדמפרש לקמן[ל]: או

תוספות

כמאן כרב יוסף ואליבא דרבי יוסי. פירש הקונטרס דמאע"פ דייק דמשמע דמוחזר מלקנות שביתה ואם כן לא אמר אי נמי הכי דייק אי בעי תרתי דהחזיק וגם אמירה א"כ לימא הילכתא כרבי יהודה דבין לרב יוסף ובין לרבה לרבי יהודה בעי תרתי:

כמאן. בעינן החזיק בדרך ולין פה. וללישנא אחרינא הכי גרסינן כמאן דסגי ליה בהכי ואע"ג דלא אמר שביתתי במקום פלוני כרב יוסף אליבא דרבי יוסי בר' יהודה, לא כרבה ואליבא דרבי (יוסי ברבי) יהודה, וה"פ כמאן הוי כרב יוסף ואליבא דרבי יוסי בר' יהודה דלא בעי אלא להחזיק והאי נמי החזיק ולא אמר. ומשני לא דאמר עסקינן וכרבה אליבא דר' יהודה דבעי תרתי, והוא הדין נמי לרב יוסף ואליבא דרבי יהודה, אלא אליבא דרבה עדיפא ליה לאוקמי משום דרבה ורב יוסף הילכתא כרבה לבר מתלת שדה ענין ומחלה[ח]: ספק. בפרק בכל מערבין (לעיל דף לה.) נתגלגל חוץ לתחום נשרף מבעוד יום אינו עירוב משחשיכה הרי זה עירוב, ספק מבעוד יום ספק משחשיכה ר' מאיר ור' יהודה אומרים כו', אלמא כל ספיקא חמר גמל הוא, ומתני' נמי ספיקא הוא. וללישנא בתרא הכי קשיא ליה, תנינא חדא זימנא לר"מ דהיכא דעירב במקום שאינו עירוב הוה חמר גמל: לא תימא. התם הוא דספק עירב וקנה שם שביתה וספק לא עירב וקנה בביתו הוא דהוי חמר גמל, אבל היכא דודאי לא עירב כגון חוזר זה שהיה לו לערב בפת שקרוב לביתו היה, לישנא אחרינא שהיה לו לומר שביתתי במקום פלוני לא הוי חמר גמל, דאין כאן ספק אלא לגמרי נתכוון אביתו[ג] ויהא כאנשי עירו: אלא אפילו ודאי לא עירב. שלא אמר שביתתי לשם נמי מחזקינן ליה בספק משום גלויי דעתא. וללישנא בתרא דפרשינן דרבי מאיר עשיר משוי ליה ואפילו הכי הוי חמר גמל ולא כבני עירו, ש"מ דאפילו במקום שאין ספק כגון נתגלגל חוץ לתחום מבעוד יום דודאי לאו עירוב הוא אפילו הכי לרבי מאיר חמר גמל הוא, דסילק עלמו בכוונתו מאלפים של לד שני לביתו, והויא סתמא דקתני התם מבעוד יום אינו עירוב דמשמע והרי הוא כבני עירו ר' יהודה היא, והא דלא עריב להו ותני בהדי סיפא דקתני הרי זה חמר גמל, משום דר' יהודה בסיפא מודה לר' מאיר אבל ברישא כבני עירו שוי להו ורישא

תנינא חדא זימנא. דכל ספיקא לר"מ חמר גמל הוא ומתניתין נמי ספיקא הוא וקשה דמהיכא היכא הוא שמעינן דהוי הכא ספק לרבי מאיר ואומר ר"י דפריך דהוה ליה למיתני כל שיכול וכו' ספק ומתילא ידענא דהוי חמר גמל ומשני דה"א דהיכא דודאי לא עירב כי הכא לא הוי חמר גמל דאפילו אם הוה תנן ספק הוה מפרשינן ספק אם חשוב בכך עני כשאר בא בדרך אם לאו ולכך לא קנה עירוב דודאי עני אמרו שמערב ברגליו במקום פלוני ולא בספק עני ודינו כודאי עשיר ויהיה כבני עירו קא משמע לן:

כי תניא ההיא למודד. שאפילו כלה מדתו במערה לא יכנס אמה אחת יותר ופ"ה לא נראה והא דלא קאמר כי תניא להחשיך אמה חוץ לתחום לא יכנס דמילתא דפשיטא הוא דאין לו לנאת חוץ לתחומו אבל בכלה למערה אילטריך לאשמועינן:

הדרן עלך מי שהוציאוהו

כיצד מעברין. פגום נכנס. פי' ר"ת פגום נכנס בנין העשוי כעין שובך כדאמרי' בזה בורר (סנהדרין דף כה:) גבי מפריחי יונים משישברו את פגמיהם ומיהו שובך ממש אין מתעבר עם העיר כדאמרינן בגמ'[ט]: וגשרים

עין משפט נר מצוה

שא א מיי' פ"ו מהל' עירובין הלכה ט טוש"ע א"ח סימן ת"ו סעיף ג:

שב ב מיי' פכ"ז מהל' שבת הלכה יא סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' תה סעיף א:

שג ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:

שד ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:

א ה מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה ו סמג שם טור ש"ע א"ח סי' שלח סעיף ו:

רבינו חננאל

יוסף אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה. ר' מאיר אומר כל מי שיש לערב ולא עירב הרי זה חמר גמל הא תו למה לי תנינא ספק ר' מאיר ור' יהודה אומרים הרי זה חמר גמל ופרקינן אצטריך סד"א התם דהוא ספק אמרי חמר גמל אבל הכא דודאי לא עירב לא אלא הרי הוא כבני העיר [קמ"ל] כיון שיצא לילך התחיל בדרך עקר רשותיה מן העיר ובמקום שרצה לילך לא קנה שביתה דהא לא עירב בפת ולאו רגלו הוא דקתני (במחזיק) [החזיק] הלכך לא יזוז ממקומו. מי שיצא חוץ לתחום אפי' אמה אחת לא יכנס. איכא דאמר א"ר חנינא רגלו אחת בתוך התחום ורגלו האחרת חוץ לתחום יכנס. שנאמר אם תשיב משבת רגלך רגליך קרינן. והתניא לא יכנס ההיא אחרים היא דא' למקום שרובו וכו' (ש"ו): פיסקא ר' אליעזר אומר ב' יכנס ג' לא יכנס והתניא ר' אליעזר אומר א' יכנס ב' לא יכנס. ופרקינן הא דקתני אחת יכנס ב' לא יכנס כגון שיצא אמה אחת ועומד בשניה כו' אבל אם מצא שתים ועומד בשלישית לא יכנס ומהני נמי הכי קתני ב' פי' אם עומד בשתים יכנס עומד בשלש לא יכנס והא דתניא אפילו אמה אחת לא יכנס במודד כלומר אין לו להוסיף על מדתו. כדתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים ומודד:

הדרן עלך מי שהוציאוהו

כיצד מעברין את הערים פגים נכנס פגים יוצא כו'. פי' פגום בניין כמו שובך דאמרינן (סנהדרין כה) במפריחי

תורה אור השלם

א) אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: [ישעיה נח, יג]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל לה.], ב) [לעיל מה.], ג) לקמן פא., ד) לקמן קה., ה) ב"ב קיג:, ו) לעיל מב., ז) [ק ס.], ח) עי' מגילה ה: וברש"י שם, ט) [ק נה:].

הגהות וציונים

א] "לא כרבה ואליבא דר"י" זו גירסת רש"י ופסק הלכתא כרבה [עי' רא"ש] אבל הרי"ף לא גרס כן ופסק כרב יוסף אליבא דר"י בר"י ולא בעינן אמירה אלא כיון שגמר בלבו החזיק בדרך קנה שביתה, וכן דעת הרמב"ם והרבה ראשונים (גאון יעקב ועוד) וכן נפסק בשו"ע (וע"ע טור והנו"כ): ב] ס"א נזדקר (גליון). ובכת"י ובדפו"ר הנוסח (בשתי הפעמים בגמ' וכן ברש"י) נזרק: ג] בכמה דפו"ר הנוסח אלא לגמרי לא הוי עירוב ויהא כאנשי עירו, (וקאי אלישנא קמא): ד] בדפו"י "שיצא מכלל שתים וה"ק יצא אחת ועומד בתוך שתים יכנס יצא שתים ועומד בתוך שלש לא יכנס" וכ"ה החכמת מנוח, ולפנינו ע"פ מהרש"ל: ה] ["לקמן או בשרים כו'" הד"א. רש"ל (גליון): ו] [שייך לע"א] (גליון), ועי' הערת הגליון בתחילת ד"ה כמאן בע"א:

משנת ראשונים

רבי מאיר אומר כל שיכול לערב כו', הא תנינא חדא זימנא. והכא נמי אי ר' מאיר לאפוקי מדרבי יהודה קא אתי מסתייה דליתני הרי זה ספק דהא ידעינן דכל ספק עירוב לרבי מאיר הרי זה חמר גמל, האי נמי טעמו של ר' מאיר משום ספק הוא לפי הפירוש הנכון. [הריטב"א]

הוא דאמר כאחרים. א"ר שראה בקונטרס צרפת, שמועות שקיבל מאלישע בן אבויה, קבעום בשם אחרים, מפני שהיה שמו אחר, אבל שאר שמועות קבעום בשמו. ולא מסתברא דהא לרבי נתן אסקו יש אומרים, ואית לך שכל שמועותיו קבעו כך, ולר"מ נמי עשו כיוצא בו. [תוספות, סוטה יב.]

כי תניא ההיא למודד. שאין דברינו אלא במי שיצא מחוץ לתחום, אבל כל שהוא מודד תחומו והולך אע"פ שאינו רחוק מביתו אלא פסיעה אחת מסוף תחומו אין מתירין לו ליכנס כלל, שאפילו כלתה מדתו בחצי מערה אין לו אלא חצי מערה. [הריטב"א]

כיצד מעברין את הערים. פירוש כשבאין לעשות עיבור לעיר למדוד משם ואילך תחום שבת של בני העיר, דקיימא לן שהוא מתחיל מעבורה של עיר, כיצד עושין עיבור זה. [הריטב"א]

פגום נכנס פגום יוצא. בית שאינו שלם אלא כעין קרן בית שבולט חוץ מן החומה או משאר הבתים וי"מ פגים כמין שובך כמו שאמרו במפריחי יונים מאימתי חזרתן משישברו את פגמיהן ואע"פ שיתבאר למטה שהשובך אינו מתעבר עם העיר פירושו בשאין בו דירה. [מאירי] **היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים.** מחיצות שהם מרכסי הארץ עצמה ואינן מחיצות עשויות בידי אדם כמו שאמרו גדוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין. וי"מ מחיצות בית שנפלו מלשון גידודין הנזכר במסכתא זו ופי' בגמ' שלש מחיצות ואין עליהן תקרה, וא"כ הוא הדין בכל בית שנהרס ונשארו בו בענין זה הואיל ומ"מ ראויים לדירה אף אלו מעברין אותה. [מאירי]

מִשְּׁנָה. מִי שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם - במזיד ומדעת, ושלא לשם מצוה (רש"י). אבל אם יצא בשוגג, אף שהיה זה שלא לשם מצוה, מודים חכמים לרבי אליעזר שאם יצא עד שתי אמות, מותר לו לחזור ולהיכנס (דברי יחזקאל ט, ב, יא, ממשמעות רש"י). כמו כן, אם יצא לדבר מצוה, אף במזיד, מותר לו לחזור ולהיכנס (גמ' לעיל מה, א), שכל שיצא לדבר מצוה, אף אם יצא מדעת נחשב כשוגג (דברי יחזקאל שם). ויש שפירש, שבין במזיד ובין בשוגג, אינו יכול לחזור לתוך התחום, כל שלא יצא לדבר מצוה (רבינו יהונתן טו, א מדפי הרי"ף, רשב"א לעיל שם). ■ להלכה, אם יצא באונס או מחמת טרדתו שכח ויצא, כל שלא יצא ארבע אמות מהתחום, מותר לו לחזור לתוך התחום ומשם לעיר, וכל שכן אם יצא לדבר מצוה שבזה לכולי עלמא מותר לו לחזור (משנ"ב תה, ב ושעה"צ שם ו-ז).

אֲפִילּוּ אַמָּה אַחַת לֹא יִכָּנֵס, כלומר, אפילו אם יצא מחוץ לתחום אמה אחת בלבד, לא יכנס (רבינו יהונתן טו, א מדפי הרי"ף). אך אם יצא פחות מאמה, מותר לו להיכנס, כיון שאינו נחשב שיצא מחוץ לתחום אלא אם יצא בשיעור של 'הליכה', וכיון שסתם פסיעה בינונית היא אמה [כמבואר לעיל], כל שיצא פחות מאמה, אינו נחשב שיצא מחוץ לתחום (דברי יחזקאל ט, א, א, אך ראה שם שיתכן שזה דוקא כשרגלו אחת בתוך התחום, אבל כשעקר שתי רגליו מחוץ לתחום, גם בפחות מאמה נחשב שיצא). ויש שנראה מדבריו, שאף בפחות מאמה נחשב שיצא מחוץ לתחום (שם, מדברי השאילתות מח).

גְּמָרָא. לִמְקוֹם שֶׁרוּבּוֹ הוּא נִזְקָק, ודין זה הוא גם לחומרא, שאם רובו חוץ לתחום, אף שרגלו אחת בתוך התחום, לא יכנס (פסקי הריא"ז ה, יא). ויש שכתב, שכל זמן שרגלו אחת בפנים, אף שרובו מחוץ לתחום, מותר להיכנס, כיון שלדעת אחרים דורשים את המילה 'רגליך' בלשון רבים [כמבואר בגמ' להלן], ולפיכך כל זמן שלא יצא בשתי רגליו מחוץ לתחום, אינו נדון כיוצא (חי' המאירי, וראה דברי יחזקאל א, ט, ג, שגירסת רבנו חננאל בשיטת אחרים היא 'למקום שכולו הוא נזקר', שכל שלא יצא לגמרי מחוץ לתחום, נדון כבתוך התחום). ■ להלכה, יש שכתב, שכיון שעל פי רוב כשמוציא רגלו אחת עדיין רובו בתוך התחום, לא חילקו חכמים בזה והתירו אף באופן שרובו בחוץ [כדעת המאירי] (תוספת שבת תה, ב). ויש שכתב, שכשרובו בחוץ נדון כיוצא אף אם רגלו אחת בפנים [כדעת הריא"ז], אלא שהפוסקים לא הזכירו זאת מפני שאינו מצוי שיהיה רובו בחוץ כשהוציא רק רגל אחת (דרך תמים שם, ב).

הָא דְּעָקַר תַּרְתֵּי וְקָם אַתְּלָת, כלומר, שיצא לגמרי משתי האמות ועומד בשלישית (רש"י), שאז אין כאן 'הבלעת תחומין', אלא 'נשיקת תחומין' [שדבוקים זה בזה ולא מובלעים זה בזה] שאינה מועילה (תוס' רבינו פרץ והרשב"א לעיל מה, א). אמנם יש שנראה מדבריו, שדי בכך שהתחומים יהיו דבוקים זה בזה כדי שיחשבו כמובלעים זה בזה (רש"י לעיל מה, א, וראה תוס' רבינו פרץ שם שהקשה עליו מהגמ' כאן).

מִשְּׁנָה. לֹא יִכָּנֵס, ואין לו אלא ארבע אמות, לפי שבתוך העיר לא קנה שביתה - כיון שהוא עומד מחוץ לתחום, ובמקומו לא קנה שביתה - כיון שלא היתה דעתו לקנות שם שביתה אלא בתוך העיר (רבינו יהונתן טו, א מדפי הרי"ף) [והטעם שאומרים שהיתה דעתו לקנות שביתה בעיר ולא במקומו, הוא משום שאמר כך בפיו (תוס' יו"ט, בביאור דברי רבינו יהונתן). ויש שביאר, שהוא משום שהחשיך במקום זה ולא נכנס לעיר כיון שהיה סבור שהוא בתוך התחום, ובכך גילה בדעתו שאינו רוצה לקנות שביתה במקומו (חי' מהרי"ח, בביאור דברי רבינו יהונתן)]. ויש שכתב, שרק לעיר אסור לו להיכנס, אך קנה שביתה במקומו ויש לו אלפיים אמה לכל רוח (רמב"ם שבת כז, יא). ■ להלכה, מי שקידש עליו היום והוא חוץ לתחום העיר אפילו אמה אחת, לא יכנס להיות כבני העיר [כחכמים], ואינו מהלך אלא אלפיים אמה לכל רוח ממקום שקידש עליו היום [כהרמב"ם] (שו"ע או"ח תה, ג).

אֲפִילּוּ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת יִכָּנֵס, ודוקא מי שהחשיך בדרך, שלא היה פושע בהימצאותו מחוץ לתחום, אבל מי שהיה בתוך התחום ויצא בטעות מחוץ לתחום [ראה משנה לעיל שהובאה מחלוקת ראשונים בזה אם גם בשוגג או דוקא במזיד], מודה רבי שמעון לחכמים שאפילו אם יצא אמה אחת לא יכנס, מפני שפשע בכך שלא נזהר מלצאת מחוץ לתחום (רבינו יהונתן טו, ב מדפי הרי"ף, תוס' רי"ד). ויש שכתבו, שאף היוצא חוץ לתחום יש לו חמש עשרה אמה (חי' המאירי בשם יש אומרים, רשב"א עבודת הקודש בית נתיבות ה, סו, וכן מבואר בירושלמי ד, י).

המשך מעמוד קודם

כִּי פְּלִיגִי לוֹמַר, ראה לעיל שני פירושי רש"י בזה. ■ להלכה, כל שהחזיק בדרך, בין אם החזירו חבירו ובין אם חזר מעצמו, קנה שביתה במקום שבו רצה לקנות שביתה, ואין צריך לומר 'שביתתי במקום פלוני' [כרבי יוסי ברבי יהודה לדעת רב יוסף] (שו"ע או"ח תי, א, ביאור הגר"א שם, ומשנ"ב שם, ב).

שַׁבְקֵיהּ עַד דְּנָחֵית דַּרְגָּא, אף שלא ירד לגמרי מהעליה אלא רק מדריגה אחת, נחשב כמי שהחזיק בדרך (רש"י). ויש שכתב, שצריך לרדת לגמרי מהעליה אל הבית כדי שיחשב מי שהחזיק בדרך (רמב"ם עירובין ז, ט, ע"פ דרך תמים תי, ו). ■ וכן נפסק להלכה [כהרמב"ם] (שו"ע או"ח תי, ב).

אָמַר לֵיהּ בֵּית חָכָא, ומשמע שאם מעצמו היה חוזר בו ונשאר ללון שם לא היה נחשב כמי שהחזיק בדרך, כי באופן שלא יצא לדרך ממש אלא רק ירד מהעליה, אינו קונה שביתה כשחזר מעצמו אלא רק כשהחזירו חבירו (ביאה"ל תי, ב, שכך משמע בפשטות בגמ' ובשו"ע שם). ויש שכתב, שאף אם לא החזירו חבירו אלא הוא חזר מעצמו ונשאר ללון שם, מכל מקום נחשב כמי שהחזיק בדרך, על אף שלא יצא ממש לדרך (חיי אדם עז, יז). ■ ולהלכה, יש לעיין בזה (ביאה"ל שם).

מילואים

המשך מעמוד כז.

מַאן דְּמַתְנֵי אַמַּעֲשֵׂר, כָּל שֶׁכֵּן אַעֲרוּב, שאינו אלא מדרבנן, וכל מאכל שנחשב 'אוכל' לענין מעשר, ודאי שנחשב 'אוכל' לענין עירוב. והיינו דוקא במאכלים שיש לדון בהם האם נחשבים כאוכל מצד גריעותם, אולם במאכלים המחוסרים בישול, אף שנקנים בכסף מעשר שני, אין מערבים בהם, שהרי אינם ראויים לאכילה בשעה שנקנה העירוב, בכניסת השבת (ריטב"א).

המשך מעמוד כט.

חֹמֶץ וְכוּ' כְּדֵי לְטַבֵּל בּוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת שֶׁל יָרָק, מה שנקט שהחומץ משמש לטיבול 'ירק' אינו בדוקא, שהרי החומץ משמש לטיבול בשר (מהרש"א, ע"פ רש"י ד"ה חומץ, אולם ראה בהגו"צ מהדו' עוז והדר על רש"י שם).

הָא בְּעָלִים, שאין מערבים בהם, מפני שהם רעים לגוף (רש"י), ולא מועיל מה שהם ראויים לאכילה יחד עם פת, שאין מערבים אלא בדבר הראוי לאכילה כשהוא בפני עצמו. אכן, המניח לעירובו על בצלים יחד עם פת, מצטרפים יחד לשיעור מזון שתי סעודות, משום שבאופן זה גם העלים נאכלים (גאון יעקב).

המשך מעמוד ל.

תָּרֵי תַּנָּאֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. ■ להלכה, מערבים ומשתתפים במאכל שנאסר בהנאה בין בנדר ובין בשבועה, שאין כוונתו אלא להנאה רגילה ולא להנאת עירוב [כדעת רבי אליעזר לפי אחד התנאים, וכעין סברת רש"י בדעה זו (ראה לעיל ד"ה מאי)] (שו"ע או"ח שפו, ח, ע"פ משנ"ב ושעה"צ שם). ויש סוברים, שרק עירובי תחומין מערבים במאכל שנאסר בהנאה, ש'מצוות לאו ליהנות ניתנו', ועירובי תחומין מערבין רק לדבר מצוה [כסברת תוס'], אבל לא עירובי חצרות ושיתופי מבואות הנעשים גם שלא לצורך דבר מצוה (שו"ע ומשנ"ב שם), ובאופן שיש לגזור בו משום שדומה להקדש, נחלקו הפוסקים (ראה פרטי הדינים ברמ"א ובביאה"ל שם).

המשך מעמוד ל:

חכמים, די בכך שיהא המקום ראוי לכניסת אחרים, ומטעם זה יכול כהן להניח עירוב במקום טמא שאינו ראשי להיכנס לשם, כיון שישראל יכול להיכנס לשם, ואילו התנא של המשנה סובר כדעת סומכוס שצריך שיהא המקום ראוי לכניסת המערב, ומשום כך צריכים ליתן טעם לכך שכהן יכול לערב במקום טמא [וכמו שיתבאר בסוגיא לקמן] (רש"י וריטב"א). מאידך, יש סוברים ששני דינים חלוקים הם, ומקום הנחת העירוב צריך להיות ראוי לכניסת המערב עצמו גם לדעת חכמים (תוס' לעיל כז, א ד"ה מפני).

מְנַפֵּחַ אָדָם בֵּית הַפְּרָס וְהוֹלֵךְ – שמותר לבדוק את טהרת 'בית הפרס' על ידי ניפוח, ולכן הוא נחשב מקום הראוי לכהן (רש"י כאן ולעיל כו, ב), והיתר הניפוח הוא רק לצורך מצוה, ואף העירוב צורך מצוה הוא, שאין מערבים אלא לצורך מצוה [לסוברים כן], או משום שבדרך כלל העירוב הוא לצורך מצוה [אף לסוברים שמערבים לדבר הרשות] (תוס' שם ד"ה ולכהן).

אֹהֶל זָרוּק וְכוּ'. שנחלקו תנאים על אהל שאינו קבוע במקום אחד, אלא מיטלטל ממקום למקום, האם נחשב כאהל לחצוץ בפני הטומאה, אמנם בזמן שאינו מיטלטל, לדעת הכל נחשב כאהל, הגם שדרכו להיטלטל (רש"י, ע"פ רשב"א). ויש סוברים, שלא נחלקו אלא באופן שמיטלטל על גבי קרקע, אבל אם נזרק באויר, לדעת הכל אינו נחשב כאהל [בזמן שהוא זרוק] (תוס' ד"ה ומר, ע"פ מהרש"א). מאידך, יש מפרשים שמחלוקת התנאים היא בדבר שדרכו להיטלטל בזמן שאינו מיטלטל, אבל בזמן שהוא מיטלטל [אף על גבי קרקע], לדעת הכל אינו נחשב כאהל (רבנו חננאל, ע"פ הרשב"א).

■ להלכה, אין מניחים עירוב לכהן בבית הקברות, שהרי אינו יכול ליכנס לשם משום טומאת אהל, ואינו יכול להיכנס בשידה וכו', כיון שאהל זרוק אינו נחשב אהל [שלא כדעת רבי יהודה] (משנ"ב תט, א, ו-ו).

המשך מעמוד לד:

ויש שפירשו, שהפירות אינם אסורים משום מוקצה מטעם אחר, שטלטולם אינו אסור מחמת עצמם, אלא מחמת איסור סתירת הבית [וכאילו אריה רובץ עליהם ומונע ממנו מליטלם], וכיון שנפחת הותרו (רמב"ן במלחמות ביצה יט, ב מדפי הרי"ף, הובא בריטב"א כאן, וברשב"א ביצה שם).

■ להלכה, בית מלא פירות שנפחת, מותר ליטול את הפירות דרך המקום שנפחת, ואפילו נפחת ביום טוב, ואין אומרים שכיון שאסור לסתור את הבית וליטלם, נעשו מוקצים בבין השמשות והוקצו לכל היום, משום שגם בבין השמשות לא היו מוקצים, ורק היו במקום שהיתה מניעה חיצונית ליטלם [כדעת הרמב"ן] (שו"ע או"ח תקיח, ט, ומשנ"ב שם, מה). ואין להקל בזה אלא בשעת הדחק [שיש לחוש לדעת רש"י והרא"ש שבבית שאסור מדאורייתא לסותרו, הפירות נחשבים מוקצה] (ביאה"ל שם ד"ה בית, ומשנ"ב שם).

בְּיוֹם טוֹב אָמְרוּ אֲבָל לֹא בְּשַׁבָּת – ביום טוב התיר רבי מאיר לפתוח את הפתח כדי ליטול דרכו את הפירות, שהלבנים הן מוקצה, ומותר לטלטל מוקצה ביום טוב לצורך אוכל נפש, אבל בשבת מודה שאסור לפתוח (רש"י ותוס' ביצה לא, ב ד"ה א"ר זירא). ומכאן, שמותר לטלטל מוקצה ביום טוב לצורך אוכל נפש (תוס' שם; ריטב"א בשם ריב"א). ויש שדחה, שהלבנים אינן מוקצה, שכיון שהניחן בפתח כדי לסותמו כעין דלת ואפשר לטלטלן בלי לעבור על איסור סותר, אינן מוקצה ומותרות בטלטול (ריטב"א), ומכל מקום בשבת אסור מדרבנן לפתוח את הבית על ידי טלטול הלבנים, ורק ביום טוב התירו, משום שמחת יום טוב (חי' מהר"י שפירא; אמרי בינה או"ח יום טוב, יב).

■ להלכה, מותר לטלטל מוקצה ביום טוב לצורך אוכל נפש [כדעת רש"י ותוס'] (רמ"א או"ח תקט, ז, וראה משנ"ב שם, לא).

והגמ' יכלה להעמיד את המשנה כדעת רבי שלא גזרו על השבות בבין השמשות, ולכן גם בשבת עירובו עירוב, כיון שבבין השמשות שהוא שעת קניית העירוב לא גזרו על מוקצה ומותר לטלטל את הלבנים, אלא שהגמ' העדיפה להעמיד את המשנה גם כדעת חכמים (תוס' ד"ה והאמר בתי' ראשון; רשב"א). ויש שפירש, שבשבות

כזה שדומה לסתירת בנין שהיא מלאכה גמורה, מודה רבי שגזרו עליה בבין השמשות, ולכן הגמ' לא העמידה את המשנה כדעתו (ריטב"א; וראה ביאה"ל שצד, ג ד"ה מלאכה).

■ להלכה, אם נתן את העירוב בבנין של לבנים הסדורות זו על זו בלא טיט, עירובו עירוב, מפני שהאיסור לסותרו הוא רק מדרבנן, ולא גזרו על השבות בבין השמשות [כרבי, וכדעת תוס' והרשב"א] (ביאה"ל שם, בדעת השו"ע שם).

המשך מעמוד לה.

גְּמָרָא. אֲבָל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת וְכוּ' - אם הניח את העירוב בתוך התחום ונתגלגל לתוך ארבע אמות מהמקום שהניחו, עירובו עירוב. ואפילו אם הניחו באמצע התחום ונתגלגל עד לתוך ארבע אמות שחוץ לתחום, עירובו עירוב, שארבע אמות אלו נחשבות כאילו הן בתוך התחום (רש"י, וביאה"ל תט, ה ד"ה בסוף, בדעתו; וראה שם בדעת הרמב"ם).

■ להלכה, המניח עירובו בסוף התחום [או באמצע התחום] ונתגלגל חוץ לתחום, אם נתגלגל לתוך ארבע אמות מהתחום, הרי זה עירוב. ואם נתגלגל חוץ לארבע אמות מהתחום, או אבד או נשרף, מבעוד יום - אינו עירוב, משחשיכה - הרי זה עירוב (שו"ע או"ח תט, ה-ו, ומשנ"ב שם, יט, וראה ביאה"ל שם).

לֹא צְרִיכָא דְּבָעֵי מָרָא וַחֲצִינָא כדי לעקור ולפנות את הגל, שבאופן זה הוא אסור מן התורה (ע"פ רש"י ד"ה נפל), בבית משום מלאכת 'בונה' ובשדה משום מלאכת 'חורש' (ריטב"א, ע"פ שבת עג, ב, וראה גאון יעקב). ואין לומר שכיון שאינו צריך את התיקון הנעשה בבית או בשדה, נחשבת הסרתו מלאכה שאינה צריכה לגופה שמותרת מן התורה [ואיסורה רק משום שבות, שלדעת רבי לא גזרו עליה בבין השמשות], משום שמדובר בקרקע שלו, והסרת העפר מתקנת את הקרקע, ולכן היא אסורה מן התורה (רשב"א; ריטב"א; ר"ן). ויש שפירש, שאכן הסרת העפר אסורה רק מדרבנן משום שאינה צריכה לגופה, אלא שבשבות כזו מודה רבי שגזרו עליו בבין השמשות, משום שבנקל יכול לבוא לידי מלאכה דאורייתא, אם יהיה צריך את תיקון הקרקע (רבינו פרץ).

המשך מעמוד לה:

וטעם הדבר, משום שלדעת רבי יוסי 'תרי ותרי ספיקא דרבנן' [-כשיש עדויות סותרות, מדאורייתא מעמידים את הדבר על חזקתו, ורק מדרבנן עומד בספק], ודוקא בדינים דאורייתא החמירו, ולא בדינים דרבנן, ולכן בעירוב תחומין שהוא מדרבנן, מעמידים את התרומה על חזקתה. ולדעת רבי מאיר 'תרי ותרי ספיקא דאורייתא' [-כשיש שתי עדויות סותרות, הואיל ויש עדים כנגד החזקה אי אפשר להעמיד את הדבר על חזקתו, אלא עומד בספק מדאורייתא] (ע"פ רשב"א כאן ובקידושין סו, א; ריטב"א).

ויש שפירש, שגם רבי מאיר סובר ש'תרי ותרי ספיקא דרבנן', אלא שסובר שתחומין דאורייתא, ובדינים דאורייתא החמירו שלא לסמוך על החזקה [אולם מצד הנדון על טומאת התרומה עצמה אין להחמיר, משום שתרומה בזמן הזה דרבנן] (תוס' כתובות כו, ב ד"ה אנן, בתי' ראשון). או שאף אם תחומין דרבנן, יש להחמיר במקום תרי ותרי ולא להעמיד את התרומה על חזקת טהרה, משום שיש ריעותא בחזקה, שהרי נטמאת לפנינו (תוס' שם, בתי' שני).

המשך מעמוד לו.

בָּעֵינָן סְעוּדָה הֲרָאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם וְלֵיכָא - וכיכרות אלו אינן ראויות לאכילה, שכל אחת מהן טמאה מספק, ונקט לשון 'מבעוד יום', לומר שאפילו אם בבין השמשות נתברר איזו מהן טהורה, אין עירובו עירוב, שלא היתה ראויה מבעוד יום (ריטב"א; וראה ר"ן).

■ להלכה, ספק עירוב כשר [כדעת רבי יוסי ורבי שמעון], אף אם הניחו בבין השמשות שאין לו חזקת כשרות [כדעת רש"י בשבת] (שו"ע או"ח תטו, ג). ויש אומרים שאם אין לו חזקת כשרות, אינו עירוב [כדעת רש"י כאן, ותוס'] (שו"ע שם, בשם י"א. וראה ביאה"ל שם ד"ה ויש, שמלשון השו"ע משמע שפוסק כדעה ראשונה, אבל לדינא צ"ע, כי רוב הראשונים סוברים שבלא חזקה אינו עירוב).

אבד עירובו או נשרף, ספק אם מבעוד יום או משחשיכה, או שעירב בתרומה שנטמאת, ספק אם מבעוד יום או משחשיכה, עירובו כשר, שספק עירוב כשר. והוא שיש לו חזקת כשרות, כגון זה שודאי הניחו שם ואירע בו ספק, אבל אם לא היתה לו חזקת כשרות, כגון שספק אם הונח שם, או שהניח תרומה שהיא ספק טמאה, אין עירובו עירוב (שו"ע שם תט, ו. וראה שעה"צ שם, כה, שאף הסוברים שספק עירוב כשר גם בלא חזקת כשרות, מודים כאן, שספק האם הניח כלל, שבלא חזקה אינו עירוב. וראה גם משנ"ב שצד, ב).

הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר חוֹל - שתהיה מחוללת למחר על מעות שיש לי בבית (רש"י), אבל בלא חילול, אין הקדושה פוקעת מאליה (רשב"א בדעת רש"י). ויש סוברים, שכיון שהקדושה שבכיכר היא קדושת דמים, יכול להתנות שתפקע מאליה, גם בלא חילול (רשב"א; ריטב"א).

מִסְפֵּיקָא לֹא נָחֲתָא לֵיהּ קְדֻשָּׁה - שדעת המקדיש שלא תחול הקדושה על הכיכר עד שיהיה ודאי לילה (תוס' להלן ע"ב ד"ה דאי; וכע"ז רשב"א וריטב"א). ויש שפירש, שמעמידים את הכיכר על חזקתה הראשונה, שהיתה חולין (עונג יו"ט פא ד"ה מיהו מלשון, בדעת רש"י ד"ה היום חול; מאירי).

ואם רוצה לאכול את הכיכר בבין השמשות, יכול לאכול, שהרי מספק לא חלה עליה קדושה כלל (שעה"צ שפו, מט). ויש שפירש, שהכיכר קדושה מספק, ואסור לאוכלה, ורק לענין עירוב שהוא דרבנן, מעמידים את הכיכר כדינה הקודם, שלא היתה קדושה מבעוד יום (שו"ע הרב שם, ח; שעה"צ שם בדעת הרמב"ם עירובין ו, טז והשו"ע שם, ט. וראה חי' הגר"ח על הרמב"ם שם, ביאור אחר בדעתו).

■ להלכה, אמר על כיכר 'היום חול ולמחר קודש', עירובו עירוב, שעדיין לא נתקדש בבין השמשות, והיתה ראויה לאכילה בשעת קניית העירוב. אבל אמר 'היום קודש ולמחר חול', אין עירובו עירוב, שאינה ראויה לאכילה עד שתחשך (ע"פ שו"ע או"ח שפו, ט).

סוֹף הַיּוֹם קוֹנֶה עֵרוּב וְכוּ' - 'סוף היום' – תחילת בין השמשות [שהוא סוף היום של ערב שבת], ו'תחילת היום' – סוף בין השמשות [שהוא תחילת יום השבת] (רש"י ד"ה סוף, ולהלן ע"ב ד"ה דאי, ור"ן בדעתו; ריטב"א). שלכולי עלמא קניית העירוב אינה מבעוד יום בשעה שהוא חול גמור, ואף אינה משחשיכה בשעה שודאי נכנסה שבת, ולמאן דאמר סוף היום קונה עירוב, מקדימים את קנין השביתה ככל האפשר, וקונה שביתה מתחילת בין השמשות, ולמאן דאמר תחילת היום קונה עירוב, די לנו לומר שבאותו רגע שודאי נכנסה שבת, כבר קנה שביתה, ולכן קונה בסוף בין השמשות, קודם שנעשה ודאי לילה (ר"ן).

ויש שפירש, 'סוף היום' – סוף היום של ערב שבת, רגע קודם תחילת בין השמשות, ו'תחילת היום' – רגע לפני סוף בין השמשות, שהוא תחילת יום השבת (בית מאיר בדעת התוס' ד"ה מאי, שכתבו שאם סוף היום קונה עירוב מובנים דברי רב נחמן, ובהכרח שלדעתם 'סוף היום' אינו בבין השמשות, שהוא ספק, וראה ר"ן שאכן נחלק על התוס').

המשך מעמוד לו:

הַלּוֹקֵחַ יַיִן מִבֵּין הַכּוּתִים, ואין ללוקח זה כלים להפריש לתוכם את התרומה והמעשר (רש"י), או שקנה בערב שבת בין השמשות, ואין לו מה לשתות בשבת ואין לו שהות להספיק להפריש תרומות ומעשרות (ע"פ רש"י ב"ק סט, ב, סוכה כג, ב ע"פ מהרש"א שם, וראה תוס' שם ד"ה שני לוגין). ונקטה הברייתא 'מבין הכותים' ולא 'מבין עמי הארץ', ללמדנו שיש חילוק לגבי תרומה גדולה, שעמי הארץ לא נחשדו שאינם מפרישים אותה, ואילו הכותים נחשדו אף עליה (רש"י חולין יד, א; שיטה מקובצת ב"ק שם, בשם הר' ישעיה בתי' ראשון).

המשך מעמוד מא:

הֲצַרְךְ לִנְקְבֵיו מַהוּ אָמַר לָהֶם גָּדוֹל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת שֶׁדּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה. ודוקא בהוציאוהו נכרים, אבל יצא לדעת אינו רשאי לצאת מארבע אמותיו גם אם הוצרך לנקביו (רש"י, רבנו חננאל). ויש שכתב שאף ביצא לדעת מותר, שהרי איסורו אינו אלא מדרבנן, שנדחה מפני כבוד הבריות (רבינו יהונתן יא, א מדפי הרי"ף, וכן משמע בעבודת הקודש לרשב"א בית נתיבות ה, סט, וראה בהגהות דברי נחמיה שאף דעת רש"י כן).

ואחר שנפנה לנקביו, יש שכתב שמותר לו לחזור למקומו (רבינו יהונתן שם, עבודת הקודש לרשב"א שם). ויש שכתב שאינו מותר אלא להרחיק עד מקום שיכלה הריח ומשם מותר לו להלך ארבע אמות לכל רוח, אבל אסור לחזור למקומו הראשון (רא"ש ד, א), שאין יתרון לארבע אמותיו הראשונות לאחר שיצא מהן (שעה"צ תו, ג).

אִי פְּקֵחַ הוּא עָיֵיל לְתַחוּמָא וְכֵיוָן דְּעָל עָל. שהרי חזר לתחומו ברשות, ולא גרע מהחזירוהו נכרים (רש"י). ודוקא יצא בעל כורחו, אבל יצא מדעתו וחזר מחמת שהוצרך לנקביו, אינו נחשב כאילו לא יצא, שהרי יצא לדעת והחזירוהו אין לו אלא ארבע אמות (רבינו יהונתן שם; ריטב"א).

■ להלכה יצא בין לדעת ובין שלא לדעת והוצרך לנקביו, מותר לצאת ממקומו לחפש מקום צנוע. ולאחר שנפנה מותר להרחיק ממקום שנפנה שם עד מקום שכלה הריח, אבל אסור לחזור למקומו הראשון. ואם כדי למצוא מקום צנוע הוצרך לחזור לתחומו, אם יצא שלא לדעת הרי הוא חוזר לתחומו הראשון, ואם יצא לדעת מותר להרחיק עד מקום שכלה הריח ושם יש לו ארבע אמות (שו"ע או"ח תו, א ומשנ"ב שם).

פֵּרוֹת שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לִתְחוּם וְחָזְרוּ, אֲפִילוּ בְּמֵזִיד, לֹא הִפְסִידוּ אֶת מְקוֹמָן. בין לענין טלטול בכל תחומם הראשון [-העיר כולה שהיא כארבע אמות, ועוד אלפים אמה לכל רוח] כגון ביום טוב, שאין בו איסור הוצאה והעברה ארבע אמות [וכן בשבת בכל העיר, אם היא מוקפת מחיצות ויש בה עירוב (משנ"ב תה, מג)], ובין לענין אכילתם במקומם אף בשבת (רש"י). ואף שנעשה בפירות איסור דאורייתא של הוצאה מרשות לרשות, מותר לאוכלם ואינם נאסרים מדין מעשה שבת [כמו במבשל ובשאר מלאכות], משום שהפירות כבר היו כאן מערב שבת ואין האוכל נהנה מההוצאה וההחזרה (רמב"ן). ויש שפירש, שאינם נאסרים מדין מעשה שבת כיון שלא נעשה מעשה בגוף הפירות (ריטב"א). אמנם יש שכתב שמדובר דוקא באופן שלא נעשה בפירות איסור דאורייתא של הוצאה והעברה ארבע אמות [כגון ביום טוב], אבל אם נעשה בהם איסור הוצאה אסור לאוכלם (תוס').

פֵּרוֹת שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לִתְחוּם בְּשׁוֹגֵג יֵאָכְלוּ. לאדם שהניח עירובי תחומין לשם, או לבני עיר אחרת שהוא בתוך תחומם (רש"י). אבל לאותו אדם שהוציא אסור לאוכלם, שאין זה עדיף מנכרי שהביא פירות מחוץ לתחום לצורך ישראל, שאסור לו לאוכלם (מהרש"א). ויש שכתב, שהפירות מותרים גם למי שהוציאם, כיון שהוציאם בשוגג ואין קונסים שוגג אטו מזיד (ריטב"א). ויש שפירש שגם דעת רש"י כן, ולא בא אלא לפרש כיצד יתכן שיאכלו לאחרים (שעה"צ תה, לט).

המשך מעמוד מב.

מָהֲלַךְ אַלְפַּיִם אַמָּה וּמְטַלְטֵל אַרְבַּע אַמּוֹת. אבל חוץ לארבע אמות אסור לטלטל אף ע"י זריקה, שלא חילקו חכמים בין טלטול כדרך לטלטול ע"י זריקה, אלא במקום שמותר לטלטל ואסור להלך, כגון מתוך התחום לחוץ לתחום, אבל במקום שמותר להלך, אם מותר לטלטל ע"י זריקה יהא מותר גם לטלטל כדרכו, וכיון שאסור לטלטל כדרכו משום שתחומו פרוץ למקום האסור, אסור גם ע"י זריקה (רש"י, ריטב"א). ועוד, שכיון שאסור לטלטל חוץ לתחומו ע"י זריקה, נחשב תחומו לפרוץ למקום אסור אף ע"י זריקה (מהרש"א).

וביום טוב שלא נאמר בו איסור טלטול, מותר לטלטל בתוך אלפיים אמה (ריטב"א). אמנם אסור לזרוק אל מחוץ לתחום, שמא ימשך אחר החפץ ויעבור על איסור תחומין (רש"י לקמן ע"ב). ויש שצידד שמותר גם לזרוק לחוץ לתחומו (חזו"א או"ח קט, ד).

■ להלכה, שבת בבקעה והקיפוה נכרים מחיצה בשבת, מותר לטלטל בכולה אפילו ביותר מאלפיים אמה ע"י זריקה (שו"ע או"ח תג, א) אבל טלטול כדרכו אסור חוץ לארבע אמות (רמ"א שם), אבל רוב הפוסקים חולקים שתוך אלפיים מותר בין ע"י זריקה ובין ע"י טלטול כדרכו. ולזרוק מותר אפילו חוץ לאלפיים אמה (שו"ע שם, ומשנ"ב שם).

המשך מעמוד מב:

שעומד בהם (רש"י בפירוש שני, ודחה פירוש זה). ולכל הטעמים, אין להתיר אלא כשהספינה מהלכת. ורבי יהושע ורבי עקיבא סוברים שספינה אינה נחשבת מהלכת, אלא היא במקומה עומדת והמים הם שמוליכים אותה, ויש להחשיב את מקומו של האדם ביחס לספינה שהוא בתוכה ולא ביחס למים שתחתיה (ריטב"א).

בְּקוֹפִין מִסְפִּינָה לִסְפִינָה. ואף אם קפץ מדעתו מותר לדעת רבי זירא, שכן אף יוצא מתחומו שלא כדין ונכנס לדיר או סהר המוקפים מחיצות, מהלך בכל השטח המוקף שהוא כארבע אמותיו (ריטב"א). ויש שכתב שמדובר בהקפיצוהו באונס או שעשה כן כדי להציל עצמו שאין לך אונס גדול מזה, אבל קפץ לדעת אסור, שאין לו אלא ארבע אמות (מאירי), או שקפץ כשהיה עדיין בתוך התחום (ריא"ז א, ד).

המשך מעמוד מג.

אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ אֵין תְּחוּמִין כִּי לֹא הָיְינוּ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם מַאי הֲוֵי, שכיון שלא יכלו לקנות שביתה מערב שבת, הרי כשיגיעו למקום הראוי לקנות שביתה יקנו בו שביתה אף אם הוא רחוק מהמקום שהיו בו בכניסת השבת יותר מאלפיים אמה (תוס' לקמן מה, ב, תוס' הרא"ש). ויש שפירש שאם אין תחומין למעלה מעשרה ולא שייך קנין שביתה בים, הרי זה כמי שהיה סמוך לעיר בשבת, שקונה שביתה בעיר [כדעת רבי יהודה (לקמן מה, א)], שהים שהוא למעלה מעשרה אינו נמדד בתחומין והרי הם קונים שביתה מתחילת השבת במקום שעתידים לבוא לשם בשבת (רמב"ן). ויש שכתב שכיון שבתחילת שבת היו למעלה מעשרה ולא קנו שביתה, מותר להם להלך בשבת כמה שירצו, שלא חל עליהם דין תחומין כלל (תוס' רבינו פרץ).

לָאו אֶלְיָהוּ אֲמַרִינְהוּ - אליהו הנביא (אור זרוע עירובין קמז). ויש שכתב שאין הכוונה לאליהו הנביא, אלא שהלך המגיד למעלה מעשרה, והמשילו לאליהו משום שדומה לו בכך שמעופף (מאירי).

דִּלְמָא יוֹסֵף שֵׁידָא אֲמַרִינְהוּ – שד ששמו יוסף (אור זרוע שם). ויש שפירש שהכוונה לאדם רשע שאינו משמר שבת וקראוהו 'יוסף שידא' דרך צחות (מאירי).

המשך מעמוד מג:

מאשר במחיצה שעשו נכרים בבקעה. ועוד, שכאן נחשב שיצא באונס כמו בהוציאוהו נכרים, ולכך מותר להלך על ידי מחיצות אף שלא שבת בהן מבעוד יום, ואינו דומה למי ששבת בבקעה שבזה גם רבן גמליאל מודה שאסור להלך בכל השטח המוקף כיון שלא שבת בו מבעוד יום (בעל המאור יא, ב מדפי הרי"ף, וראה ביאורנו לעיל מב, ב ד"ה שבת).

בְּדְמָלוּ גַּבְרֵי עַסְקִינָן, וכיון שחזר ונכנס לתחומו, מותר לו להלך בכל תחומו כבתחילה גם לדעת חכמים (להלן נב, ב, ראה בתחילת העמוד הבא) הסוברים שמי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת הפסיד את תחומו אף שיכול לחזור ולהיכנס אליו [שהרי מותר לו ללכת ממקומו החדש שתי אמות לכל צד, וכשמהלך שתי אמות לכיוון תחומו נכנס לתחומו], שכן כשיצא נחמיה בר חנילאי מתחומו ניתנו לו ארבע אמות חדשות, וכיון שיצא מארבע אמות אלו [על ידי מחיצת האנשים] וחזר לתחומו, יש ליתן לו ארבע אמות חדשות, וכיון שהן בתוך תחומו, מותר בכל התחום, אבל ביצא מתחומו, לא בטלו ארבע אמות החדשות שלו (תוס'). ולפי זה יתכן שדוקא כשהתפזרו האנשים שהקיפוהו [שאז הוא מקבל ארבע אמות חדשות] חוזר ומקבל את כל התחום, אבל כל זמן שלא התפזרו והמחיצה קיימת, אסור הוא להלך בתחומו הראשון (חזו"א או"ח קט, ב). ויש שפירש, שמי שיצא מחוץ לתחום נעקר תחומו הראשון, כיון שנתנו לו ארבע אמות חדשות וזכה בהם במקומו ולכן אינו יכול לחזור אליו, אבל מי שיצא באונס מתחומו, לא זכה במקום מסוים [שהרי התירו לו לצאת מארבע אמות על ידי מחיצת אנשים], ולכן אם חזר ונכנס לתחומו הראשון חוזר וזוכה בו (ריטב"א לקמן ע"ב ד"ה וכתב). ויש שכתב שדוקא אם הקיפוהו אנשים עד מחיצות העיר מותר להיכנס לעיר, שאז היקף האנשים ומחיצות העיר נעשו להיקף אחד, אבל אם הקיפוהו רק עד התחום אסור (גאון יעקב).

המשך מעמוד מד:

שלעתיד לבוא לא ימנע מלצאת שוב בשבת להעיד או להציל, אך אם חזר כבר לביתו ויש לו אלפיים אמה, בטלה סיבת התקנה והרי הוא כאנשי העיר (תוס' רבינו פרץ ד"ה ומה). ויש מפרשים, שדין הבלעת התחומין אינו מתיר ללכת אלפיים אמה לכל רוח מהמקום אליו הוא הגיע, אלא מתיר לו רק לחזור לביתו (אליה רבה תז, ג, ע"פ רבינו ירוחם, אולם ראה בשעה"צ שם).

וּמַר סָבַר לָאו מִלְּתָא הִיא, ואינו יכול לחזור לביתו (רש"י), כיון שנתנו לו תחום נוסף, ובטל התחום הראשון שהיה לו (רש"י ד"ה ולא).

ויש גורסים בדברי רבה 'ואם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעים בתוך התחום שלו כאילו לא יצא מביתו', כיון שגם לרבה אם התחומין מובלעים הוא יכול להיכנס בחזרה לביתו, אלא שלאחר שנכנס לתחומו דינו כמי שלא יצא מביתו, ואינו יכול לצאת שוב לתחום הנוסף, ורב שימי בר חייא אומר 'כאילו לא יצא מתחומו', ששני התחומין נחשבים כתחום אחד ממש, וגם לאחר שנכנס לתחומו הראשון יכול לצאת שוב לתחום השני, ונמצא שיכול ללכת בשבת קרוב לשמונת אלפים אמה (רש"י בלישנא בתרא).

וּמָה אִלּוּ שָׁבַת בְּמְעָרָה וְכוּ', וקבלה היתה בידם שאם שבת במערה זו, יכול ללכת חוצה לה קרוב לארבעת אלפים אמה (תוס' רבינו פרץ; ריטב"א).

שֶׁבְּתוֹכָהּ אַרְבַּעַת אַלְפַּיִם וְעַל גַּבָּהּ פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה וְכוּ', אבל אם יש בגג המערה ארבעת אלפים אמה [שהם שיעור שני תחומין], אינו יכול ללכת ארבעת אלפים אמה על גגה (רש"י), כיון שרק כשהתחומין מובלעים ממש אחד בשני נחשבים הם כתחום אחד, אבל כשאינם מובלעים אחד בשני אפילו אם הם דבוקים זה לזה אינם נחשבים כתחום אחד (מהרש"א, וראה שם שיש מי שסובר שגם כשהתחומין דבוקים דינם כמובלעים, ובזה אין הלכה כדבריו).

והטעם שהגמ' מדברת על מערה שבתוכה יש ארבעת אלפים אמה ורק מעליה אין ארבעת אלפים אמה, להשמיענו שבתוכה מותר ללכת אפילו שיש בה ארבעת אלפים אמה, אבל דרך גגה מותר ללכת רק כשאין בגג ארבעת אלפים אמה (גאון יעקב, וראה רש"ש).

ומדין זה הביאה הגמ' ראיה לרב שימי בר חייא שסובר 'הבלעת תחומין', ואפילו שלפי הלשון הראשון של רש"י [ראה לעיל (ד"ה מר)] דין הבלעת תחומין במי ששבת במערה אינו דומה ממש לדין הבלעת תחומין במי שיצא ברשות, שמי ששבת במערה שני התחומין נחשבים ממש כתחום אחד, ויכול ללכת בהם כרצונו, אך מי שיצא ברשות, אף שיכול לחזור לתחומו הראשון, מכל מקום לאחר שחזר אינו יכול לצאת שוב לתחום השני, וטעם החילוק הוא, שמי ששבת במערה, באמת הוא קנה מערב שבת שני תחומין, ולכן יכול ללכת את שניהם בשבת, אך מי שיצא מתחומו ברשות, מעיקר הדין התחום שלו הוא רק במקום שהיה בכניסת השבת, אלא שחכמים תיקנו לו תחום נוסף במקום שאליו הוא הגיע, כדי שבעתיד לא ימנע מלצאת שוב להעיד או להציל, ולכן לאחר שחזר לתחומו הראשון ויש לו אלפיים אמה, בטלה סיבת התקנה והתבטל תחומו השני (תוס' רבינו פרץ; גאון יעקב, וראה תוס' רא"ש).

המשך מעמוד מה.

מִי שֶׁיָּשַׁב בַּדֶּרֶךְ וְכוּ' לֹא יִכָּנֵס דְּבֵרֵי רַבִּי מֵאִיר, כיון שהיה דעתו לשבות כאן ולא להיכנס לעיר, ואין זה דומה למבואר במשנה לעיל (מא, ב) שרבן גמליאל אמר לתנאים שהיו עמו בספינה, לשבות בתחום העיר אפילו שלא היה בדעתם להיכנס לעיר, כיון שהספינה נוסעת כל הזמן, ודעתם לשבות בעיר כל זמן שהם בתחומה, ועוד, שאף שהם לא ידעו שהספינה נכנסה לתחום העיר, מכל מקום הם היו סמוכים על רבן גמליאל שראה בשפופרת שהם בתוך התחום (רשב"א, וכע"ז תוס' לעיל מג, ב ד"ה מותרין).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר יִכָּנֵס, אפילו שהיה בדעתו לשבות כאן ולא בעיר, שאילו היה יודע שהוא בתחום העיר, מסתמא היתה דעתו לקנות שביתה עם אנשי העיר, והולכים אחר כוונתו, ואם אמר בפירוש בפיו 'שביתתי במקומי', קונה שביתה במקומו ואינו קונה שביתה בעיר (רשב"א; ריטב"א). ויש שסובר, שגם כשאמר בפיו 'שביתתי במקומי', קונה שביתה בעיר (רבינו יהונתן יב, ב מדפי הרי"ף ד"ה מתני' מי שישב, וראה שעה"צ ת, א).

ויש מפרשים, שלרבי יהודה הוא קונה שביתה בעיר רק כשלא התכוון לקנות שביתה במקומו, אלא שהיה בדעתו לנוח קצת בדרך ואחר כך להיכנס לעיר, אבל אם היה בדעתו לקנות שביתה במקומו, מודה רבי יהודה שאינו קונה שביתה בעיר (ב"ח או"ח ת, א; פרישה שם, א).

שָׁמָּא בְּלִבּוֹ חָיְתָה, וכשישב שם ידע שהוא בתוך אלפיים למקום שביתתו (רש"י), ויש מפרשים, שהיה מסופק אם הוא נמצא בתחום העיר, אלא שדעתו היא שאם הוא בתוך התחום הוא רוצה לשבות בעיר (מאירי; שפת אמת, ע"פ התוס' לעיל מג, ב ד"ה מותרין).

■ להלכה, מי שהיה בדרך להיכנס לעיר וישב לנוח ונכנסה שבת ולא ידע שהוא בתחום העיר, קנה שביתה בעיר [כרבי יהודה] (שו"ע או"ח ת, א), אפילו אם נתכוון לשבות במקומו ולא בעיר [כהרשב"א והריטב"א] (משנ"ב שם, א).

מַתְנִי'. מִי שֶׁיָּשַׁן בַּדֶּרֶךְ וְלֹא יָדַע שֶׁחֲשֵׁכָה וְכוּ', ומחלוקתם היא רק כשישן בדרך, אבל אם ישן בעיר עצמה, קונה שביתה עם שאר אנשי העיר, שסתם דעתו כדעת כל אנשי העיר לקנות שביתה בעיר, אם לא מערבים בפירוש ברגל או בפת מחוץ לעיר (מאירי, וכע"ז ברשב"א להלן מז, ב ד"ה וכלים, ובריטב"א שם ד"ה מיתיבי).

ויש מפרשים, שהטעם שבעיר קונה שביתה אף בישן, כיון שכל דבר שהוא בר שביתה, העיר מושכת אותו לשביתתה, ולא משום שמסתמא דעתו לקנות שביתה כאנשי העיר (ריטב"א שם ד"ה תני ר' חייא, בשם הר"מ ב"ר שניאור; גאון יעקב ס, א ד"ה הא דאמר רש"י).

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת, כיון שהיה צריך לחשוב על כך שבכניסת השבת הוא לא יתעורר משנתו, וקודם שהלך לישון היה לו לומר 'שביתתי במקומי', והואיל ולא אמר כן נחשב כמי שאין לו תחום (רבינו יהונתן יב, ב מדפי הרי"ף ד"ה מי), אבל אם גילה דעתו לפני שנרדם שרוצה לקנות כאן שביתה, קונה שביתה אפילו שישן בבין השמשות (גאון יעקב).

והטעם שאינו קונה שביתה בשבת לאחר שניעור, כיון שלעולם קונים שביתה רק בערב שבת, ולא בשבת עצמה (רמב"ן לעיל מג, א ד"ה הא, וכע"ז מהרש"א להלן ע"ב ד"ה בד"ה וליקנו, בדעת התוס' שם).

ויש מפרשים, שרק מי שישן בערב שבת במקום שראוי לקנות בו שביתה הפסיד שביתתו ואינו קונה שביתה בשבת, אבל מי שהיה בערב שבת במקום שלא ראוי לקנות בו שביתה, וכגון שהיה בספינה למעלה מעשרה, כשיורד מהספינה בשבת קונה שביתה במקומו (ריטב"א, וכע"ז ברמב"ן שם בשם תוס').

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר וְהוּא בְּאַמְצָעָן של הארבע אמות, ויש לו שתי אמות לכל צדדיו (רש"י), ומשמע, שהארבע אמות שנתנו לו, הם חוץ מהמקום שבו הוא עומד (אור זרוע עירובין קנב, בדעת רש"י). ויש סוברים שארבע אמות שנתנו לו הם בצירוף המקום שבו הוא עומד (אור זרוע שם בדעת הרמב"ם; ריטב"א, וראה עוד תוספת שבת שצו, ד).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לְאֱלִיעֶזֶר רוּחַ שֶׁיְּרָצֶה יֵלֵךְ, ויש לו רק ארבע אמות לאיזה צד שירצה, וחולק על תנא קמא, כיון שלתנא קמא יש לו ארבע אמות לכל צד (גמ' להלן מח, א).

וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאִם בֵּרַר לוֹ וְכוּ', ודין זה הוא בין כשבורר באמירה או במעשה (מאירי, וראה רבינו יהונתן יב, ב מדפי הרי"ף ד"ה רבי אליעזר).

המשך מעמוד מה:

הָא כְּרַגְלֵי אֲנָשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר מְבַעְיָא לֵיהּ, שמלשון המשנה משמע שהשביתה שלהם היא מחמת עצמם ולא מחמת דעת אנשי העיר, שאם השביתה שלהם היא מחמת דעת אנשי העיר, היו צריכים לומר שביתתם כאנשי אותה העיר, שהיא גם אלפיים אמה (רש"י, וראה קרן אורה). ולמפרשים (לעיל ד"ה ושל אותה) ש'כרגלי אותה העיר' היינו שכל אחד יכול להוליך את המים לתחום שהוא קנה בערב שבת, קושיית הגמ' מדוע המשנה מתירה להוליכם רק אלפיים אמה מהעיר, הרי כל אחד מבני העיר יכול להוליכם לתחומו (רשב"א, וראה שם שגם לדעת רש"י אפשר לבאר את קושית הגמ' באופן דומה).

■ להלכה, בור של יחיד תחומו כרגלי בעליו, ובור של אותה העיר תחומו כרגלי אנשי אותה העיר (שו"ע או"ח שצז, יד), וכל אחד מאנשי העיר יכול להוליך את המים לתחומו [כהרשב"א והריטב"א] (משנ"ב שם, לד, וראה שם פרטים נוספים בדין זה). ובור של הפקר כרגלי הממלא (שו"ע שם), ואם מילא מים ומסר לחברו, הרי הם כרגלי הממלא [כדעת רש"י ותוס'] (שו"ע שם, טז, וראה שם פרטים נוספים בדין זה).

וְאַמַּאי, לִקְנֵי שְׁבִיתָה בְּאוֹקְיָינוֹס, ולמאן דאמר שחפצי הפקר קונים שביתה, מדוע המים אינם קונים שביתה באוקיינוס (רבנו חננאל, אולם ראה מהרש"ל).

כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ מִמֵּי אוֹקְיָינוֹס הוּא שׁוֹתֶה, שנאמר (בראשית ב, ו) 'ואד יעלה מן הארץ', ששתה בארץ ועלה (ע"פ גמ' ורש"י תענית ט, ב).

ולרבי יהושע שהעולם שותה מהמים העליונים ולא ממי האוקיינוס, המים אינם קונים שביתה בשמים אפילו למאן דאמר 'יש תחומין למעלה מעשרה', כיון שלא שייך שביתה ברקיע (תוס'). ויש מפרשים, שגם למאן דאמר יש תחומין למעלה מעשרה, שביתה שייכת רק בדבר שהיה למטה ועלה למעלה, אבל גשמים שלא היו מעולם למטה, אינם קונים שביתה למעלה (רשב"א; ריטב"א).

וְסָפֵק דְּבָרֵיהֶם לְהָקֵל, ואף למי שסובר שתחומין אסורים מהתורה [ראה לעיל (יז, ב)], היינו רק כשהוא הולך באיסור

מחוץ לתחום, אבל אדם או חפץ שנמצא מחוץ לתחום ולא יצא באיסור, אינו אסור מהתורה לצאת מארבע אמותיו (רמב"ן לעיל מג, א ד"ה ועוד). ויש מפרשים, שרק לגבי אדם יש איסור תחומין מהתורה, אבל לענין חפצים וכלים אחרים, איסור תחומין הוא רק מדרבנן (רשב"א לקמן צז, ב ד"ה ולענין; קרן אורה). ויש שהוכיחו מכאן שתחומין אסורים רק מדרבנן (רמב"ן לעיל יז, ב ד"ה ודברים; ביאור הגר"א או"ח תד, ד).

המשך מעמוד מח.

אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁאָמְרוּ בְּאַמָּה דִּידֵיהּ יָהֲבִינַן לֵיהּ אוֹ בְּאַמָּה שֶׁל קֹדֶשׁ יָהֲבִינַן לֵיהּ, והספק הוא רק לגבי איסור תחומין, אבל מעביר ארבע אמות ברשות הרבים ודאי נדון באמה בינונית, שהרי הוא נלמד מהלכה למשה מסיני, ושיעורו שווה בכל מקום (תוס' רי"ד). וגם למפרשים (לעיל ד"ה והני) שהפסוק 'שבו איש תחתיו' מדבר גם על איסור טלטול ברשות הרבים, מכל מקום הפסוק אינו מדבר על מעביר ארבע אמות ברשות הרבים שעובר על איסור תורה, אלא רק לגבי הדין שאסור להוציא את חפציו מארבע אמותיו, גם כשאינו מטלטלם ארבע אמות, וספק הגמ' כאן האם מודדים באמה שלו או באמה בינוניות הוא רק במקרה זה (חזו"א או"ח קיב, יא, וכע"ז בפמ"ג שמט משב"ז א). ויש סוברים, שספק הגמ' הוא גם כשמעביר ארבע אמות ברשות הרבים ועובר על איסור תורה (שעה"צ שם, ג, וכע"ז בחזו"א שם בסוגריים).

עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן מַה תְּהֵא עָלָיו, כיון שארבע אמות שנתנו לו חכמים הם כוללים את המקום שבו הוא נמצא, ונמצא שעוג שהוא גדול מארבע אמות, אינו יכול לזוז ממקומו (חזו"א או"ח קיב, יא, אולם ראה ביאורנו לעיל מה, א ד"ה רבי אליעזר).

מְשׁוּם דְּאִיכָּא נְגָפָא בְּאַבָרָיו, שגופו בינוני ואמתו קצרה, ואינו יכול לשבת לפי שיעור האמה שלו, שהרי שיעור גופו בינוני, וצריך לתת לו אמה בינונית (רש"י), אבל נגף בכל גופו, נותנים לו ארבע אמות לפי אמתו (שעה"צ שמט, ד). ומסתבר שאדם גדול שיש לו אמה קצרה, נותנים לו אמה שיוכל לשבת בה לפי גודלו, ולא בינונית (רשב"א; ר"ן).

■ להלכה, אדם שיצא חוץ לתחום, יש לו ארבע אמות, ומודדים לפי אמתו, ואם הוא נגף באיבריו, מודדים לו לפי אמה בינונית של כל אחד, שהיא ששה טפחים [כרב פפא] (שו"ע או"ח שצו, א), והוא הדין לענין מעביר ארבע אמות ברשות הרבים [כהרמב"ם] (שו"ע שם שמט, א). ומודדים באמה בינונית גם כשמעביר ארבע אמות ברשות הרבים בבת אחת, שעובר בכך על איסור דאורייתא (שעה"צ שמט, ג, וראה עוד במשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 5).

וְרַבָּנָן הָתָם אַוּשֵׁי דִּיוּרִין הָכָא לֹא אַוּשֵׁי דִּיוּרִין, - בחצרות דרים אנשים רבים, ויש חשש שחפצים שהובאו בשבת מחצר החיצונה לחצר האמצעית, יטעו ויבואו לטלטלם לחצר החיצונה האחרת, ולכן גזרו שלא לטלטל בין החצרות, אבל כאן שהם רק שלשה אנשים לא גזרו (רש"י), ומכל מקום גם אם בכל חצר דר רק אדם אחד, כיון שברוב החצרות דרים הרבה אנשים, לא חילקו חכמים בתקנתם (ריטב"א, אולם ראה רשב"א). ויש שפירש, שבחצרות כיון שיש דיורים רבים בחצר האמצעית, שהרי מותר לבני החצרות החיצונות לטלטל בכל החצר האמצעית, ויש לחוש שמא יבואו לטלטל מחצר החיצונה אחת לחברתה, אבל בשלשה אנשים ששבתו יחד, שאסור לאנשים החיצוניים להשתמש בכל החלק של האמצעי, אלא רק בשתי האמות הסמוכות להם, יש כאן היכר ולא יבואו לטעות ולטלטל מחצר החיצונה אחת לחברתה (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד).

כְּגוֹן שֶׁנָּתְנָה אֶמְצָעִית עֲרוּבָה בָּזוֹ וְעֲרוּבָה בָּזוֹ, ועל ידי העירוב נחשב כאילו בני החצר האמצעית דרים בחצרות החיצונות, אך בני החצרות החיצונות אינם דרים בחצר האמצעית (רש"י), ואף שמקום הנחת העירוב הוא מקום דירתו, מכל מקום אין בכח העירוב לעוקרו ממקום דירתו שחל על ידי עירוב אחר, ולכן יכולים בני החצר האמצעית להניח שני עירובין (חזו"א או"ח פה, ח), שבעירובי חצירות אין צריך לקבוע את עיקר דירתו במקום הנחת העירוב, אלא כל מקום שהוא מקום אכילתו נחשב כדירתו, אבל לגבי עירובי תחומין מבואר להלן (נ, ב) שאי אפשר לדור בשני מקומות, כיון שתחומו תלוי בעיקר דירתו, ועיקר דירתו אינה יכולה להיות בשני מקומות, ומכיון שעירובי חצרות הם בכל מקום שהוא מקום אכילתו, אפילו שאינו עיקר דירתו, יכול להניח עירובי חצרות במקום אחד ועירובי תחומין במקום אחר (שיח השדה, וראה להלן ע"ב ד"ה רשות, שחכמים סוברים שאי אפשר להניח עירובי חצרות בשני מקומות).

וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר אֲפִילּוּ תֵּימָא שֶׁנָּתְנוּ עֲרוּבָן בְּאֶמְצָעִית וְכוּ', וממה שאמר 'אפילו תימא', משמע שאינו חולק על רב יהודה, אלא שהוסיף שגם כשהחיצונות נתנו עירוב באמצעית, אם נתנו את העירוב בשני בתים אסור לטלטל מחצר חיצונה אחת לשניה, אבל רב יהודה חולק על רב ששת וסובר שאם נתנו עירוב בשני בתים, החצר אסורה בטלטול, כדין חמשה שדרים בחצר אחת ושכח אחד מהם ולא עירב, וכקושיית הגמ' בסמוך (ריטב"א להלן ע"ב ד"ה ומסתברא, וכע"ז בתוס' שם ד"ה אבל). ויש שסובר, שרב ששת ורב יהודה לא נחלקו, וכל אחד אמר תירוץ אחר (מאירי שם ד"ה נתנה).

המשך מעמוד מט.

חֲמִשָּׁה שֶׁגָּבוּ אֶת עֵירוּבָן וּנְתָנוּהוּ בִּשְׁנֵי כֵלִים וְכוּ', ולאו דוקא שהניחו אותו בשני כלים, אלא הוא הדין אם הניחו אותו בשני מקומות ללא כלי, אפילו כשהוא נמצא בבית אחד (ביאה"ל שסו, ד ד"ה בכלי).

אֶלָּא דְּמַלְיָין לְמָנָא וְאִיתַּתַר, ודוקא אם מתחילה סבר שכל העירוב יכנס בכלי אחד, ולבסוף נשאר חלק מחוץ לכלי, אבל אם מראש ידע שהעירוב לא יכנס לכלי אחד, והיה לו אפשרות להביא כלי גדול יותר ולא הביא, נחשב כחולק את עירובו מדעתו, ואין עירובו עירוב (תוספת שבת שסו, טו, וכע"ז בתורת חיים). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסו, ד, ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים בדין זה).

הָתָם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין פַּת מַאי טַעְמָא דְּכָלְהוּ הָכָא דִּירֵי על ידי הפת, ובעל הבית שדר ממש בבית זה אינו צריך פת (רש"י), ואף ששמואל עצמו סובר בסמוך ש'עירוב משום קנין' ואם כן צריך גם הבית שבו העירוב להשתתף בקנין, היינו רק שעל ידי קנין כולם דרים בבית זה, אבל בעל הבית שדר ממש בבית זה, אינו צריך קנין על ידי הפת (רשב"א להלן ע"ב ד"ה ולענין פסק; גאון יעקב ד"ה עירוב). ויש סוברים, שדין זה הוא רק למאן דאמר 'עירוב משום דירה' שנחשבים על ידי העירוב שכולם דרים בבית זה, ואם כן מובן שבעל הבית שבו העירוב אינו נצרך לשיתוף זה, אבל למאן דאמר 'עירוב משום קנין', גם הבית שנותנים בו עירוב צריך ליתן

פת (רשב"א שם בשם הראב"ד; מאירי). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסו, ג).

עֵרוּב מְשׁוּם קִנְיָן, שבעל הבית מקנה להם את רשותו, ונמצא שכל בני החצר בעלים בבית זה שמונח בו העירוב, וכל החצר משועבדת לרשות זו (רש"י), והטעם שמותר להוציא כלים מהבית שדר בו שהוא רק שלו, לחצר שהיא מיוחדת לכולם, משום שגם שמואל מודה ש'עירוב משום דירה' הוא, אלא שלדעתו דיורים אלו נקנים על ידי קנין, ולכן עיקר הדיורים שלו הם בבית שמונח בו העירוב [שבו דרים כל בני החצר שהשתתפו בעירוב], והבית שהוא דר בו מתבטל לבית שמונח בו העירוב (גאון יעקב, אולם ראה לעיל ד"ה התם, שיש סוברים שלמאן דאמר ש'עירוב משום קנין', אין זה משום דירה כלל).

מִפְּנֵי מָה אֵין קוֹנִין בְּמָעָה מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת, אבל כלי שהוא מצוי בערב שבת, מערבין בו למאן דאמר זה, כמבואר בסמוך (שפת אמת).

עֵרוּב מְשׁוּם דִּירָה, ראה ביאורנו לעיל (מח, ב ד"ה אבל) חקירת האחרונים בגדר עירוב.

אֵיכָא בֵּינַיְיהוּ כְּלִי, שלמאן דאמר 'עירוב משום קנין', אפשר לקנות עירוב בכלי אפילו שאין בו שוה פרוטה [בקנין חליפין], אבל למאן דאמר 'עירוב משום דירה' אינו קונה עירוב בכלי, שדירתו היא רק במקום שפיתו מצויה ולא כליו (תוס' רבינו פרץ; רשב"א).

וּפְחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, שלשמואל שסובר ש'עירוב משום קנין', אי אפשר לקנות בפת שהיא פחות משוה פרוטה, אפילו כשיש בה שיעור מזון שתי סעודות (רש"י), וגם לשמואל 'עירוב משום קנין' רק כשמפרש ועושה דרך קנין, אבל בסתם גם לשמואל 'עירוב משום דירה' הוא, ולא די שהוא שוה פרוטה, אלא צריך שיהיה בו שיעור מזון שתי סעודות (ב"ח שסו, ג, ופמ"ג שם משב"ז ב, ע"פ תוס', אולם ראה תוס' רבינו פרץ).

פירוש בהיר וצח
משולב על סדר הגמרא
מיוסד ע"פ רש"י והראשונים ז"ל
בשפה ברורה ונעימה

עירובין

עולם התלמוד

ההפניות באותיות אלו: [א] הן למדור ה'עיונים'
המופיע במהדורה המלאה של 'שפה ברורה'

תלמוד בבלי עוז והדר המבואר
שפה ברורה
יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה עוז והדר

©
כל הזכויות שמורות
ממלכת התורה "עוז והדר"
Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977

היות ומושקע במהדורה חדשה מפוארת זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל עפ"י הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאחסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס, בביאורים במקורות ובכל ההוספות. ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

הפצה והזמנות:
'היכלי תורה'
בארץ ישראל: טלפון (02)9924603 פקס(03)5435884
בארה"ב: Fax.(718)437-3514 Tel.(718)437-0054
באירופה: Tel. 44-20-8806-0176

נדפס על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

נדפס בארץ ישראל
Printed in E. ISRAEL

מהדורה שלישית – שנת תש"פ

הארות והערות יתקבלו בברכה
בת.ד. 9359 בית שמש פקס: 03-5423180
editor@oz-vehadar.com

לתרומות והנצחות: 845-406-9099
oiz@oizusa.com
PO Box 340 Monsey NY 10952

תלמוד בבלי "עוז והדר" המבואר
שפה ברורה

יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה 'עוז והדר'

בנשיאות הגאון רבי יהושע לייפער שליט"א
מו"ץ בשיכון סקווירא ובמאנסי יע"א
מייסד ונשיא מכון "עוז והדר"

ראש בית המדרש ועורך ראשי
הרב מנחם מנדל פומרנץ

עורכי הביאורים במסכת עירובין

הרב שמואל חיים חדש
עורך אחראי וראש המערכת

הרב אלעד אברמצ'יק
הרב שמחה אולמן
הרב ישראל גד בוים
הרב אברהם בריסק
הרב מאיר גריינר
הרב יוסף גולדשמידט
הרב מרדכי דוד גרוסגליק
הרב נתנאל זילבר
הרב דוב יערי
הרב ישראל כהן

הרב רן יוסף לב
הרב אלעזר לוי
הרב דוד מושקוביץ
הרב אברהם מישקין
הרב יצחק מרמרוש
הרב אפרים סגל
הרב משה סובל
הרב יואל סלומון
הרב מרדכי פופוביץ
הרב שמואל פורטנוי

הרב עקיבא פרוינדליך
הרב נתנאל צלמון
הרב נפתלי קראוס
הרב עמיר רביב
הרב שרגא רוזנטל
הרב יעקב רוזנקרנץ
הרב שמעון שוולב
הרב רפאל שטלברג
הרב יתם ישראל שילוני
הרב יצחק שינפלד

מבקרים:

הרב יאיר אנסבכר
הרב מנשה דייטש
הרב מתתיהו הוכברגר
הרב שמעון וויס
הרב משה זייברט
הרב ישראל יעקבי
הרב עדי כהן
הרב רן יוסף לב
הרב מרדכי ליברמנש

הרב פנחס לייטנר
הרב סער מיזל
הרב משה פריד
הרב אלחנן פרידמן
הרב פנחס פרידמן
הרב מיכאל קליין
הרב חזקיה צבי קנר
הרב אברהם קסטלניץ
הרב מנחם מנדל קרויזר

הרב שלמה רוזנבאום
הרב אברהם משה רוזנבוים
הרב חיים רוזנטל
הרב חסדיאל שופק
הרב מתתיהו שטיגל
הרב יהונתן שינדלר
הרב מנשה שנייבוים
הרב אליהו שנקר
הרב דוד שפירא

חברי המערכת:

הרב ישראל זייברט
הרב לייביש לסקר
הרב יעקב מרדכי סופר

הרב משה פישביין
הרב משה פלדמן
הרב יצחק אביגדור קלוגמן

הרב יצחק קפלר
הרב ישראל רכניצר
הרב שמעון שפיצר

הָא - מה שאמר רבי אלעאי במשנתנו שלשאר בני החצר מותר להוציא מביתו לחצר, דעת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר היא, וכמו שאמר רבי אלעאי בפירוש, וְהָא - והמשנה להלן שאמרה שאף לשאר בני החצר אסור להוציא מביתו לחצר, דעת רַבָּנָן היא. ומבאר רב ששת את מחלוקתם: כְּשֶׁתִּימְצִי לוֹמַר - כשתתדקדק ותדע מיצוי הדבריםא תראה, שֶׁלְּדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הַמְבַטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ אַף רְשׁוּת בֵּיתוֹ בֵּיטֵל, אף שלא הזכיר כן בפירוש, והרי הוא בביתו כאורח אצל שאר בני החצר, ומשום כך מותר לשאר בני החצר להוציא ולהכניס מביתו לחצר, וְלְרַבָּנָן הַמְבַטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ רְשׁוּת בֵּיתוֹ לֹא בֵּיטֵל, וכיון שלא ביטל רשות ביתו, אסור אף לבני החצר להוציא מביתו לחצר.

שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא - הלא פשוט הוא שבזה נחלקו רבי אליעזר ורבנן, ולמה הוצרך רב ששת לפרש דבר זה? **משיבה הגמרא:** אֲמַר רַחֲבָה, אֲנָא [-אנ] וְרַב הוּנָא בַּר חִינָּנָא תַּרְגּוֹמָא - פירשנו דבר זה, לֹא נְצָרְכָא - לא הוצרך רב ששת לפרש טעמם של רבי אליעזר ורבנן, אֶלָּא כדי שנשים על לב להבין טעם מחלוקתם, שיש ללמוד מכך גם מהו הדין לְגַבֵּי חֲמִשָּׁה שְׁעָרִים [-שדרים] בְּחָצֵר אֶחָד, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עַיֵּירַב עם האחרים, שֶׁלְּדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר המבטל בעין יפה בטל, ולפיכך הוא סובר שהמבטל רשות חצירו מבטל גם רשות ביתו, ואין אומרים חצירו שגילה דעתו שרצונו לבטלה ביטל, ביתו שלא גילה דעתו לא ביטל, ומזה יש ללמוד גם לענין חמשה שדרים בחצר אחת, שבְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ, אֵין צָרִיךְ לְבַטֵּל בפירוש לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מדיירי החצר, ודי בזה שביטל לאחד מהם, משום שאנו אומרים שמבטל בעין יפה, וכשהוא מבטל לאחד, מבטל הוא אף למי שלא הזכיר בפירוש שהוא מבטל לו״, וְלְרַבָּנָן שאמרו שהמבטל רשות חצירו לא ביטל רשות ביתו, אינו מבטל בעין יפה, ולכך אין אומרים שביטל רשות ביתו שלא הזכירו בפירוש, ובחמשה שדרים בחצר אחת, בְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל בפירוש לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, ואם לא ביטל לכל אחד ואחד, אסורים כולם לטלטל בחצרו.

אומרת הגמרא: בְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתָנְיָא - כדעת מי נאמרה הברייתא ששנינו, חֲמִשָּׁה שָׁעָרִים בְּחָצֵר אֶחָד, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב, בְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ אֵין צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, בְּמַאן - כדעת מי, כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שסובר שהמבטל רשותו מבטל בעין יפה, וביטל אף מה שלא הזכיר בפירוש, והוה הדין למי שלא הזכיר בפירוש, אבל לרבנן צריך לבטל לכל אחד ואחד.

הגמרא מביאה נוסח אחר בדברי רב ששת: רַב הַהוּא מָתְנֵי הָכִי - שנה כך, כמו שהביאה הגמרא עד כאן, שרב ששת ביאר את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבנן שבמשנתנו, ורחבה ורב הונא בר חיננא פירשו כוונתו, והעמידו את הברייתא של חמשה שדורות בחצר וכו׳ כרבי אליעזר, וְרַב סָבְיוֹמֵי מָתְנֵי הָכִי - שנה כך, שרב ששת בעצמו העמיד בריייתא זו של חמשה שדורות בחצר אחד וכו׳ כרבי אליעזר. בְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתָנְיָא - כדעת מי נאמרה הברייתא ששנינו, חֲמִשָּׁה שָׁעָרִים בְּחָצֵר אֶחָד, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב, בְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, ואמרו על זה, בְּמַאן - כדעת מי, אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, בְּמַאן, כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

הגמרא מביאה שרב פפא הסתפק בטעמם של רבי אליעזר ורבנן: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָא לְאַבָּיֵי, לְדעת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר שהמבטל רשות חצירו, הותר להוציא מביתו לחצר, אי [-אם] אָמַר הבין בפירוש לֹא מְבַטֵּל לֹא בֵּיטֵל, אבל מבטל רשות ביתו, אֲמַר - אינני מבטל רשות ביתו, וְרַבָּנָן הבינו בפירוש לֹא מְבַטֵּל לֹא בֵּיטֵל, וכיון שלא ביטל רשות ביתו, אסור אף לבני החצר להוציא מביתו לחצר.

הגמרא מביאה ראיה לכך שרבי אליעזר סובר שהמבטל רשות חצירו אסור להוציא מביתו לחצר: תָּא שְׁמַע - הלא פשוט הוא שבזה נחלקו רבי אליעזר ורבנן, וְתָא שְׁמַע - ולמה הוצרך רב ששת לפרש דבר זה? **משיבה הגמרא:** אֲמַר רַחֲבָה, אֲנָא [-אנ] וְרַב הוּנָא בַּר חִינָּנָא תַּרְגּוֹמָא - פירשנו דבר זה, לֹא נְצָרְכָא - לא הוצרך רב ששת לפרש טעמם של רבי אליעזר ורבנן, אֶלָּא כדי שנשים על לב להבין טעם מחלוקתם, שיש ללמוד מכך גם מהו הדין לְגַבֵּי חֲמִשָּׁה שָׁעָרִים [-שדרים] בְּחָצֵר אֶחָד, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב עם האחרים, שֶׁלְּדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר המבטל בעין יפה בטל, ולפיכך הוא סובר שהמבטל רשות חצירו מבטל גם רשות ביתו, ואין אומרים חצירו שגילה דעתו שרצונו לבטלה ביטל, ביתו שלא גילה דעתו לא ביטל, ומזה יש ללמוד גם לענין חמשה שדרים בחצר אחת, שבְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ, אֵין צָרִיךְ לְבַטֵּל בפירוש לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מדיירי החצר, ודי בזה שביטל לאחד מהם, משום שאנו אומרים שמבטל בעין יפה, וכשהוא מבטל לאחד, מבטל הוא אף למי שלא הזכיר בפירוש שהוא מבטל לו״, וְלְרַבָּנָן שאמרו שהמבטל רשות חצירו לא ביטל רשות ביתו, אינו מבטל בעין יפה, ולכך אין אומרים שביטל רשות ביתו שלא הזכירו בפירוש, ובחמשה שדרים בחצר אחת, בְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל בפירוש לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, ואם לא ביטל לכל אחד ואחד, אסורים כולם לטלטל בחצרו.

אומרת הגמרא: בְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתָנְיָא - כדעת מי נאמרה הברייתא ששנינו, חֲמִשָּׁה שָׁעָרִים בְּחָצֵר אֶחָד, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב, בְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ אֵין צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, בְּמַאן - כדעת מי, כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שסובר שהמבטל רשותו מבטל בעין יפה, וביטל אף מה שלא הזכיר בפירוש, והוה הדין למי שלא הזכיר בפירוש, אבל לרבנן צריך לבטל לכל אחד ואחד.

הגמרא מביאה נוסח אחר בדברי רב ששת: רַב הַהוּא מָתְנֵי הָכִי - שנה כך, כמו שהביאה הגמרא עד כאן, שרב ששת ביאר את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבנן שבמשנתנו, ורחבה ורב הונא בר חיננא פירשו כוונתו, והעמידו את הברייתא של חמשה שדורות בחצר וכו׳ כרבי אליעזר, וְרַב סָבְיוֹמֵי מָתְנֵי הָכִי - שנה כך, שרב ששת בעצמו העמיד בריייתא זו של חמשה שדורות בחצר אחד וכו׳ כרבי אליעזר. בְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתָנְיָא - כדעת מי נאמרה הברייתא ששנינו, חֲמִשָּׁה שָׁעָרִים בְּחָצֵר אֶחָד, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב, בְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, ואמרו על זה, בְּמַאן - כדעת מי, אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, בְּמַאן, כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

הגמרא מביאה שרב פפא הסתפק בטעמם של רבי אליעזר ורבנן: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָא לְאַבָּיֵי, לְדעת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר שהמבטל רשות חצירו, הותר להוציא מביתו לחצר, אי [-אם] אָמַר בפירוש לֹא מְבַטֵּל לֹא בֵּיטֵל, אֲמַר - אינני מבטל רשות ביתו, וְרַבָּנָן אינו אוסר לטלטל בחצר, ואינו צריך לתת חלק בעירוב, כמבואר בשולחן ערוך (או״ח סי׳ שפ ס״ק). ב. **ואורח** אינו אוסר לטלטל בחצר, ואינו צריך לתת חלק בעירוב, כמבואר בשולחן ערוך (או״ח סי׳ שפ ס״ק). ג. **אף** שלהלן הובא בגמרא, שרב פפא הסתפק בסברותיהם של רבי אליעזר ורבנן, ולעד אחד שלו, טעמו של רבי אליעזר הוא משום שאין אדם דר בבית שאין לו חצר, ובטל רשות ביתו גם ללא רצונו. ולפי זה בחמשה אנשים שביטל רשותו לאחד מהם, גם לרבי אליעזר לא ביטל למי שלא פירש, ואם כן נמצא שאין דברי רב ששת פשוטים. צריך לומר, שאכן נסתפק רב פפא בטעמם של רבי אליעזר ורבנן, אבל לרחבה [שהוא המתרץ את שאלת הגמרא] היה פשוט טעמו של רבי אליעזר שהוא משום שהוא מבטל אף רשות ביתו, ולכן שאל פשיטא. מהרש״א (ד״ה כשמפלין). והוסיף בלשון הזהב (ד״ה פשיטא), שלדברי המהרש״א צריך לומר, שהשאלה ׳פשיטא׳ לא הגמרא שאלה כן, אלא רחבה שאל שהוא מבטל אף רשות ביתו (ד״ה פשיטא) שפירש שספיקו של רב פפא להלן, אינו סותר את דברי רב ששת כאן. ד. **שאין** אומרים שרק רשות חצירו שגילה שהוא מבטלה הוא מבטל, ואילו רשות ביתו שלא גילה שהוא מבטל אינו מבטל, אלא אומרים שמבטל בעין יפה, ומבטל גם מה שלא הזכיר בפירוש. רש״י (ד״ה פ״ג). וביאר הרטב״א (ד״ה פ״ג) שהטעם שהוא מבטל בעין יפה, הוא משום שבודאי רצונו שלא יאסור עליהם לטלטל. ה. **ביארו** הרטב״א (ד״ה פ״ג) והתוספות הרא״ש (ד״ה ג״ב-ב״ג) שדבר זה אין אנו יודעים אלא ממה שאמר רב ששת בביאור דעת רבי אליעזר, שהמבטל רשות חצירו ׳רשות ביתו ביטל׳, שמשמע מכך, שכל שמבטל את רשות חצירו, אנו אומרים שאף שלא הזכיר כן בפירוש, הוא עצמו ביטל גם את רשות ביתו, והיינו משום שהמבטל בעין יפה הוא מבטל. ו. **כתב** רש״י (ד״ה פ״ג), שאף שאותו אחד שביטל לו את רשותו, שהוא עכשיו בכעל הבית בביתו וחצירו של המבטל, נתן חלק בעירוב מערב שבת, אין זה מועיל להתיר לטלטל בחצר, כיון שבשעה שנתן את העירוב לא היה חלק זה ברשותו, ולא הועיל העירוב שנתן לאותו חלק. והרי זה דומה לדין המבואר להלן (נב:) שאם אחד מהשוק, שלא היה דר באותה חצר, היה לו חלק בחצר, ומת לאחר כניסת השבת והורישׁ חלק בעירוב קודם שבת, לחלק זה שזכה בו בשבת, כיון שבשעת הנחת העירוב, לא היה חלק זה ברשותו. ז. **ואין** חילוק בדין בין רב כהנא לרב טביומי. ח. **תיבת** ׳קאמר׳ נמחקת. הגהות וציונים. ט. **שנחלקו** אם המבטל מבטל בעין יפה או לא, ולא בסברות האחרות שאמר רב פפא. י. **נצטווינו** בתורה (במדבר ט יח) לאכול מרור יחד עם קרבן פסח, ותיקנו חכמים, שבזמן שאין קרבן פסח, יאכלו מרור לבדו, כמבואר בפסחים (קכ:). יא. **רש״י** (ד״ה מלשון כרישה). ׳אצוותא׳ הוא מלשון כריכה, שהוא נכרך סביב הדקל, ו׳חזרייתא׳ ביאר רש״י שהוא מלשון מחרוזת, שסיב זה גדל מגוון הדקל. ואף שאמרו בפסחים (נט:) שמרור הוא מין זרעים ואינו גדל באילן, רבי אליעזר סובר שמרור אינו דווקא מין זרעים, ובאמת זהו הטעם שחכמים חולקים עליו. אמנם התוספות הרא״ש (ד״ה מלשון) כתב, שצריך לומר לפירוש רש״י, שאינו גדל בדקל, אלא הוא מין ירק הגדל מהארץ, ונכרך סביב הדקל. וראיתי לחנגאל (ד״ה ענקלין) פירש, שאצוותא חרזייתא הוא מין ירק שכך הוא שמו. יב. **שאסור** לאדם לצאת בשבת חוץ לתחום [באלפים אמה], אלא אם מניח עירוב תחומין, כפי שהתבאר בהקדמה למסכת. יג. **מן** התורה אסור להוציא מרשות הרבים לרשות היחיד, וכן להיפך. חכמים הוסיפו לאסור הוצאה גם מרשות היחיד אחת לחבירתה כאשר המקומות חלוקים בדיוריהם [שאז נראים כשתי רשויות], כדי שלא יטעו ויוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים ולהיפך, ולכן בחצר המשותפת לכל בעלי הבתים הפתוחים אליה, אסור להוציא מהבתים לחצר, וכן אסור להוציא מבית אחד לבית אחר, והעירוב הוא שנותנים פת מכל בית, ונותנים אותה באחד מהבתים שבחצר, ועל ידי זה נחשב כאילו כולם דרים באותו בית, וכאילו כל החצר מיוחדת לאותו בית. יד. **מבוי** הוא רחוב שכמה חצירות פתוחות אליו [ראה בתחילת המסכת דרך תיקונו שיחשב לרשות היחיד], וכפי שנתבאר בהערה הקודמת חכמים גזרו שלא להוציא מרשות היחיד אחת לחבירתה כאשר המקומות חלוקים בדיוריהם, ולכן אסרו חכמים לטלטל מהחצירות למבוי [המשותף לכל בני החצירות] ולהיפך, וכן אסרו להוציא מתצר אחת לחבירתה. והתיקון לכך הוא שישתתפו כל בני החצר על ידי הנחת מזון באחת החצירות הפתוחות למבוי.

וְלְרַבָּנָן שסוברים שהמבטל רשות חצירו אסור להוציא מביתו לחצר, **אי** [-אם] **אָמַר** בפירוש **מְבַטֵּל לָא** - מבטל אני גם רשות ביתי, **מַאי** - מהו הדין בזה, האם גם רשות ביתו בטוטלת לבני החצר, ומותר להם להוציא מביתו לחצר או לא.

ומבאר רב פפא את הספק: לדעת רבי אליעזר יש להסתפק, האם **מַתְנְיָא** [-טעמו] **דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** הוא **מְשׁוּם דְּקָסָבַר הַמְבַטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ אַף רְשׁוּת בֵּיתוֹ בֵּיטֵל**, שהמבטל בעין יפה מבטל, **וְהָאי** [-וזה] **שֶׁאָמַר מְבַטֵּל לָא** - אינני מבטל רשות ביתי, יהיה אסור להוציא מביתו לחצר לו ולהם, **אוֹ דִילְמָא** - או שמא יש לומר, **מַתְנְיָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** הוא **מְשׁוּם דְּבַיְית בְּלָא חֲצַר לָא עֲבִידִי אִינָשֵׁי דְּדָיְירֵי** - אין בני אדם עשויים לדור בבית בלא חצר, וכשהוא מבטל את רשותו בחצר, ונאסר לו להוציא מביתו לחצר, הרי זה כמו שנשאר לו בית בלא חצר, **וְלָכן** בְּיִ קָאָמַר לָא מְבַטֵּל לָא - כאשר אמר אינני מבטל רשות ביתי, **לְאוֹ** בְּלָל בְּמִינֵיהּ - אין הדבר ביכולתו, **וְאַף** עַל גַּב דְּאָמַר דִּיְירָנָא - ואף שאומר אדור בבית בלא חצר, **לְאוֹ** בְּלוֹם קָאָמַר - לא אמר כלום, שבטלה דעתו אצל כל אדם, אלא מכיון שביטל רשות חצירו, בטלה גם רשות ביתו, ומותר לטלטל מביתו לחצר.

ביאור הספק השני שהוא בדעת רבנן: **וּלְרַבָּנָן** שסוברים שהמבטל חצירו אינו מבטל גם רשות ביתו, יש להסתפק, **אי** [-אם] **אָמַר** בפירוש **מְבַטֵּל לָא** - מבטל אני רשות ביתי, **מַאי**, האם **מַתְנְיָא** [-טעמם] **דְּרַבָּנָן** הוא **מְשׁוּם דְּקָסָבְרִי** - שהם סוברים **שֶׁהַמְבַטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ, מִן** הסתם **רְשׁוּת בֵּיתוֹ לֹא בֵּיטֵל**, שאינו מבטל בעין יפה, **וְהָאי** - ואדם זה כיון **שֶׁאָמַר** בפירוש **מְבַטֵּל לָא** - מבטל אני גם רשות ביתי, יש להתיר להוציא מביתו לחצר, **אוֹ דִילְמָא** - או שמא יש לומר **מַתְנְיָא** [-טעמם] **דְּרַבָּנָן** הוא, **מְשׁוּם דְּלָא עֲבִידִי אִינָשֵׁי דְּמַפְקֵי נַפְשַׁיְיהוּ לְמָבּוֹי מִבַּיְית וְחָצֵר** - אין אדם עשוי לסלק עצמו לגמרי גם מביתו וגם מחצרו, **וְהָנֵי בְּיִ אוֹרְחֵי לְגַבֵּיהוּ** - ולהיות כאורח אצל שאר בני החצר, **וְהָאי** - ואדם זה, **בְּיִ אָמַר מְבַטֵּל לָא** - אף שאמר בפירוש מבטל אני רשות ביתי, **לְאוֹ** בְּלָל בְּמִינֵיהּ (**קָאָמַר**ה) - אין הדבר ביכולתו, שבטלה דעתו אצל דעת כל אדם, ואין רשות ביתו בטל, ואסור לטלטל מביתו לחצר.

אָמַר לֵיהּ אביי לרב פפא, **בֵּין** לְרַבָּנָן **וּבֵין** לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, **בֵּיוָן דַּעֲבַד** בְּלָא **נַפְּשֵׁיהּ** - כיון שגילה מה דעתו לבטל, יש לנו לילך אחר מה שגילה, ולא נחלקו רבי אליעזר וחכמים אלא באופן שאומר שהוא מבטל חצירו ולא פירש אם כוונתו לבטל גם רשות ביתו או לאו״, אבל כשגילה מה היא דעתו, הרי זה כמו שגילה.

★

שנינו במשנה בהמשך דברי רבי אלעאי: וְכֵן שָׁמַעְתִּי מִמֶּנּוּ [-מרבי אליעזר] **שֶׁיּוֹצְאִים בְּאכילת עֲרֵכָבִ״ן** ידי חובת אכילת מרור **בְּפֶסַח׳. מבררת הגמרא: מַאי** [-מהן] **עֲרֵכָבִ״ן. משיבה הגמרא: אֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אֲצַוּוֹתָא חַרְזִיזָאתָא** - סיב עבה הגדל סביב הדקל, ונכרך ועולה על הדקל, ויש בו טעם מרורי״א.

הדרן עלך עושין פסין

פרק שלישי - בכל מערבין

משנה משנתנו מבארת באלו מיני מאכל מערבים עירובי תחומין[ב], עירובי חצירות[ג] ושיתופי מבואות[ד]: בְּכָל - בכל מיני מאכל ומשקה **מְעָרְבִין**

עירובי חצירות ועירובי תחומין[יט], **וּמְשַׁתְּפִין** שיתופי מבואות. **חוּץ מִן הַמַּיִם וּמִן הַמֶּלַח**, שהעירוב והשיתוף מועיל מפני שדירתו של האדם נקבעת במקום מזונותיו, שדעתו של אדם נמשכת אחריהם[כ], ומים ומלח אינם דברי מזון[כא].

אַגַּב הַכְלַל הָאָמוּר לְעִנְיַן עֵירוּב, מֵבִיאָה הַמִּשְׁנָה שְׁנֵי דִּינִים נוֹסָפִים שֶׁגַּם בָּהֶם נֶאֱמַר כְּלַל זֶה: וְהַכֹּל **נִיקָּח** - וכל מיני מאכל ומשקה נקנים בירושלים **בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר** - בכסף שחיללו עליו קדושתם של פירות מעשר שני[כב], **חוּץ מִן הַמַּיִם וּמִן הַמֶּלַח**, שדרשו בברייתא (נחמ' ח:) מהפסוק שרק מינים שהם 'פרי מפרי' נקנים בכסף מעשר, וכגון בהמה שנולדת מאמה, ופירות הצומחים על ידי זריעת גרעיני הפירות, ומים ומלח אינם 'פרי מפרי'[כג].

דִּין נוֹסָף בּוֹ נֶאֱמַר כְּלַל זֶה: הַמְּוַדֵּר **מִן הַמָּזוֹן** - האוסר על עצמו כל מיני מזון, **מוּתָּר בְּמֵי פֵרוֹת וּבְמֵי פֵרוֹת** שאינם בכלל 'מזון'[כד].

הַמִּשְׁנָה חוֹזֶרֶת לְבָאֵר דִּינֵי עֵירוּב וּמֵבִיאָה מַחְלוֹקֶת הָאִם אֲפִשָׁר לְעָרֵב בְּמִין הָאָסוּר בְּאֲכִילָה לְמַעֲרֵב עַצְמוֹ, אַךְ רָאוּי לְאֲחֵרִים: מָעֲרְבִין עֵירובי תחומין[כא] **יַיִן** מִיַּיִן שרוי[כה] **וְשֶׁמֶן** מִשֶּׁמֶן שרוי[כו] אף שאסור לו לשתותו[כז], כיון שראוי לאחרים שאינם נזירים, התירו לו חכמים לערב בזה. וְכן מערבים **יְרָקוֹת בְּתַרְוֹמָה** אף שאסורה לו באכילה, כיון שראויה היא לכהן. **סוּמְכוֹס אוֹמֵר** אין מערבים לישראל אלא **בְּחוּלִּין**, אבל לא בתרומה, מפני שצריך שהעירוב יהיה ראוי לאכילה לזה הקונה שביתה על ידו, ואין די בכך שראוי לאחרים[כח].

עֵירוּב תְּחוּמִין מוֹעִיל מִפְּנֵי שֶׁעַל יְדֵי נַחְשׁוֹב כְּאִילּוּ דָּר שָׁם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל כְּנִיסַת הַשַּׁבָּת, וְלָכֵן צָרִיךְ לְהַנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיְּכוֹל לֵילֵךְ שָׁם בְּשַׁעַת קְצִיצַת הָעֵירוּב וְלֹאכְלוֹ[כט]. הַמִּשְׁנָה מֵבֵאָרת דִּין הַנַּחַת עֵירוּב לְכֹהֵן בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשַׁשׁ טֻמְאַת מֵת[ל]: וּמערבים **לְכֹהֵן בְּבֵית הַפָּרֶס**[לא] - שדה שהיה בה קבר ונתרשה, ואסרו חכמים לכהן להכנס בה מחשש שמא הגיעה המחרישה למת ופיזרה עצמותיו, וכשילך שם יזיז עצם בגודל שעורה[לב] ויטמא[לג], אמנם התירו לו להכנס שם על ידי שינפח בפיו על האדמה שלפניו, כמבואר להלן (נ:), ולכן אפשר להניח שם עירוב עבור כהן, כיון שיכול ליכנס לשם על ידי ניפוח ולאכול העירוב. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, מותר להניח העירוב עבור כהן **אֲפִילּוּ (בין) [בְּבֵית][לד] הַקְּבָרוֹת**, כלומר, שמניח העירוב בתוך בית הקברות גמור, שאסור לכהן להכנס לשם מן התורה[לה],

---

טז. **רש"י** (ד"ה נכנס). אמנם הראשונים [תוספות (ד"ה נכנס), רשב"א (ד"ה נכנס - הגמ') ורמב"ן] הקשו שהרי אין מערבין עירובי חצירות אלא בפת, כמבואר בגמרא להלן (נב:), ולכן פירשו שכוונת המשנה רק לעירובי תחומין, שבעירוב זה עוסק כל הפרק. ולבאר דעת רש"י כתב המאירי (ד"ה אלמא) שרש"י לא פירש כן בדרך פסק, אלא לפרש הסוגיא. ובהגהות הב"ח (פוסק ה) ציין שרש"י פירש כן על פי מה שסברו בגמרא להלן (פב:) להעמיד כן משנתנו.

טז. **שטעם** עירובי חצירות הוא, שכיון שנתנו כל בני החצר כדי מזונם בבית אחד, נחשב כאילו כולם דרים באותו בית, וכאילו החצר מיוחדת לאותו בית [וכן בשיתופי מבואות, כיון שנתנו בני המבוי מזונותיהם בחצר אחת, נעשה כאילו כולם דרים בחצר זו], וכן בעירובי תחומין, כיון שנתן אדם מזונותיו במקום העירוב, נחשב כאילו שהה במקום זה בכניסת השבת, ולכן יש לו ממקום זה אלפיים אמה לכל רוח. רש"י (ד"ה מן - הגמ'). יח. **שאינם** אלא מכשירי אוכל, ולא אוכל עצמו. רמב"ם (פירוש המשניות). יח. **לְאַחֵר** הפרשת תרומה גדולה לכהן ומעשר ראשון ללוי, צריך להפריש עשירית מהפירות, והוא הנקרא 'מעשר שני' [חוץ מבשנה שלישית וששית למנין שנות השמיטה, שאז במקום מעשר שני מפרישים 'מעשר עני']. והבעלים מעלים אותם לירושלים ואוכלים אותם שם. ואם אינם רוצים להעלותם לירושלים, יכולים לחלל קדושתם על כסף, ואת הכסף מעלים לירושלים וקונים בו צרכי אכילה ושתיה, ואוכלים ושותים אותם בירושלים, כאמור בתורה (דברים יד כו) 'ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך' וגו'. יט. **רש"י** (ד"ה יין - הגמ').

עפ"י הגמרא להלן (נב:), וראה להלן (ס:) שיטות נוספות למקור הדבר שמים ומלח אין נקנים בכסף מעשר. כ. **הגמרא** להלן (נ:) תיקנה את לשון המשנה, שאין מדובר באוסר על עצמו 'מזון', כיון שבלשון זה אין נכללים אלא חמשת מיני דגן בלבד, שהם משביעים וסועדים את הלב, אלא מדובר באומר 'כל הזן עלי', שבלשון זה נכללים כל מיני מאכל ומשקה [חוץ ממים ומלח], שאף שאינם סועדים את הלב, מכל מקום הם זנים ומשביעים מעט את הגוף. כא. **רש"י** (ד"ה מעבירין). והרמב"ם (פרופיק פ"ח ה"ד) והשולחן ערוך (יו"ד שפ ס"ח) הביאו דין זה גם לענין שיתופי מבואות. כב. **מי** שקיבל על עצמו נזירות, אסור בשתיית יין ואכילת ענבים וחרצניהם וזגיהם, וכן אסור בגילוח ולהטמאות למתים. ובגמר ימי נזירותו מביא קרבנות, כמפורש בתורה (במדבר ו ג-כא). כג. **בגמרא** (נחמ' ח:) 'יתבאר מדרש לא חלק סומכוס גם על עירוב לנזיר ביין'. כד. **רש"י** (ד"ה ונכנסין). וכתב רש"י שהדין האמור להלן הוא סתם משנה ולא המשך דברי סומכוס. וראה עוד בהערה להלן (פסחים מג.) מה שהובא בזה. כה. **הכהנים** מוהדרים שלא להיטמא למת, כאמור בתורה (ויקרא כא ו) 'לנפש לא יטמא בעמיו', והיינו בין בנגיעה במת, ובין טומאת אהל, והיינו שנמצא תחת גג אחד עם המת, וכן אם גופו מאהיל על המת, וכגון שידו נטויה מעל מת או קבר. כו. **פרס** הוא מלשון דבר שבור ופרוס, ונקרא כן על שם שנשברו בו עצמות. רש"י (נדה מ. ד"ה פרס). כז. **זהו** שיעור עצם לטמא במגע ומשא, אבל אינה מטמאה באהל. אהלות (פ"ב מ"ג). כח. **שהכזיז** עצם [הנקרא בלשון חכמים 'מסיט'] נטמא משום טומאת 'משא'. ואסרו מאה אמות מרובעות סביבות הקבר [שעד שיעור זה יש לחשוש שהמחרישה הליכה את העצמות]. אהלות (פ"ז מ"ו), ואסרו מאה אמות מרובעות סביבות הקבר [שעד שיעור זה יש לחשוש שהמחרישה הוליכה את העצמות]. אהלות (פ"ז מ"ו). אמנם מדאורייתא אין איסור להיכנס לשדה, שכן אין צריך לחשוש שהגיעה המחרישה עד מקום המת. תוספות (מו"ק פ: ד"ה מנפח), והרי"ט"א (שם ד"ה ומפח) פירש שמן התורה אין לחשוש שיש שם עצם כשעורה, משום שאם הגיעה המחרישה עד המת, מן הסתם שברה את עצמותיו לגמרי ולא נשארה עצם בשיעור שעורה. כט. **ע"ז** הגהות וציונים. ובגמרא להלן (נ:) הגירסא היא 'אף בית הקברות'.

ל. **כמו** שכתב הרמב"ם (אבל פ"ג ה"ג) שכהן שנכנס לבית הקברות לוקה. וביאר הרדב"ז שהיינו באופן שאין דרך להכנס לבית הקברות בלא שיהאהל על הקבר [שהקברים צפופים]. ובאבן האזל (הממטמא) ביאר שהרמב"ם סתם מפני ש'בית הקברות' פירושו בית מקורה המשמש לקבורה [ראה בבא בתרא (ק: ותלה"ר) שדרכם היתה לקבור במערות], וכל חלל הבית מטמא טומאת אהל מחמת הקברים שבתוכו. ועל פי שני דרכים אלו יש לפרש 'בית הקברות' האמור כאן [שאילו יש אפשרות לכהן להכנס בין הקברים, לכל השיטות אפשר להניח שם עירוב עבורו. ואף שגם ארבע אמות שסביבות הקבר מטמאים טומאת מת, כמבואר בסוטה (מד.), כתבו התוספות להלן (פב. ד"ה ויכיר) שטומאה זו אינה רק מדרבנן, שעשר הרחקה שלא יבואו להאהיל על הקבר עצמו, ולכן כל שעושה הרחקה, כגון שנכנס הכהן לבין הקברות בתוך תיבה, אף לסוברים (להלן נ:) שאין זה חוצץ בפני טומאה גמורה, מכל מקום לענין הרחקה מדרבנן די בכך. ולכך בהכרח יש לפרש שמדובר כאן שאין אפשרות להכנס בלא להאהיל על קבר ממש, ולכן אסר חנא קמא להניח שם עירוב עבור כהן, וטעמו של רבי יהודה יבואר להלן].

מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל הכהן לְחַוּוֹת - לעשות מחיצה בינו ובין הקברים, וכגון שיכנס בתוך תיבה הנמשכת על עגלה, וְיֵילֵךְ למקום העירוב מבעוד יום, וְלֶאֱכוֹל אותו, כפי שיתבאר להלן (נ:).

★

גמ' במשנה שנינו כמה כללים, הגמרא מבארת שכל מקום ששנו חכמים כלל, אפשר שיש יוצאים מהכלל: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין לְמֵידִין מִן הַכְּלָלוֹת - במקומות ששנו חכמים כלל מסוים, אין לדייק שאין שום דבר היוצא מן הכלל [כפי שיובאו להלן דוגמאות לכך], **וְאֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ** [-בכלל] 'חוץ' מדבר פלוני', שמשמע שדקדק לפרט את כל היוצאים מן הכלל, אפשר ששייר ולא הזכיר מקצתם.

מדייקת הגמרא: מְדְּקָאָמַר רבי יוחנן **'אֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ חוּץ', מִכְּלָל דְּלָאו הָכָא אֲבָל** - מוכח שלא אמר את מאמרו על משנתנו, שהרי בכללים שבמשנתנו נאמר 'חוץ ממים ומלח', ומלשון 'אפילו' מדויק שעיקר מאמרו נאמר על כלל שלא נפרטו בו יוצאים מן הכלל, ולכן אמר, שאין צריך לומר שאין למדים מכלל שנאמר בסתם [כמו הכלל שעסק בהן], אלא אפילו מכלל שנאמר בו 'חוץ' אין למדים, ויש לברר **הֵיכָא אֲבָל** - על איזה כלל נאמרו עיקר דבריו.

משיבה הגמרא: הָתָם קָאֵי, ששנינו בקידושין (כט.), **'כָּל מְצוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא** - שנוהגת רק בזמן מסוים[א], **אֲנָשִׁים חַיָּיבִין בָּהּ, וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת** הימנה[ב]. וְכל מצוה **שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָא, אֶחָד נָשִׁים וְאֶחָד אֲנָשִׁים חַיָּיבִין בָּהּ**[ג]. ויש לשאול, **וְכָלְּלָא הוּא דְּכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא נָשִׁים פְּטוּרוֹת, וְהָרֵי** מצות אכילת **מַצָּה** בלילה הראשון של פסח[ד], ומצות **שִׂמְחָה** בשלש רגלים[ה], **וּמִצְוַת הֲקָהֵל** - התכנסות כלל ישראל בבית המקדש בחג הסוכות שלאחר שנת השמיטה, וקריאת המלך לפניהם מקצת מצוות מספר דברים בעומדו על בימה[ו], **דְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא הוּא, וְנָשִׁים חַיָּיבוֹת בָּהֶן**[ז]. וכן יש לשאול, **וְכִי כָּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא נָשִׁים חַיָּיבוֹת בָּהֶן, וְהָרֵי** מצות **תַּלְמוּד תּוֹרָה**, שנוהגת בכל זמן, כמו שנאמר (יהושע א ח) 'וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה', ומצות **פְּרִיָה וְרִבְיָה, וּתְפִילִּין הֲבֵי** הכבור בחמש סלעים ונתינתם לכהן, **דְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא** הן **וְאַף עַל פִּי כֵן נָשִׁים פְּטוּרוֹת** מהן[ח]. **אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין לְמֵידִין מִן הַכְּלָלוֹת, וַאֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ חוּץ.**

הגמרא מביאה משנה נוספת להוכיח שאין למדים מן הכלל אף שנאמר בו חוץ.

א. **כגון** מצות סוכה ולולב הנוהגת רק בסוכות. ב. **הגמרא** בקידושין (שם), מבארת את מקור הדבר. ג. **המשנה** שם מסיימת: 'חוץ מבל תקף [פאת הראש], ובל תשחית [פאת הזקן], ובל תטמא למתים' [שלא ההזהרו כהנות מלהיטמא למת]. ד. **שנאמר** (שמות יב יח) 'בערב תאכלו מצות', אבל בשאר ימות הפסח אין חובה בכך, אלא אם רוצה יכול לאכול בשר וכדומה בלא לחם כלל. רש"י (ר"ה ו:) עפ"י הגמרא בפסחים (קי:). ה. **שנאמר** (דברים טז יד) 'ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך', וכיצד מתקיימת מצות השמחה, באכילת בשר שלמים ושתיית יין לאנשים, ולבישת בגדים חדשים ואכילת פירות ומיני מתיקה לנערים ולנשים, ושתוון בכלי שיר במקדש. חינוך (מצוה תפח). ו. **במבואר** במסכת סוטה (מא:). ז. **במצה** נשים חייבות כפי שדרשו בפסחים (מג:) מהכתוב (דברים טז ג) 'לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות', הוקשה מצות אכילת מצה לאיסור אכילת חמץ, ללמד שכל המוזהר בבל תאכל חמץ ישנו במצות אכילת מצה, והואיל והנשים מוזהרות בבל תאכל חמץ [שבמצוות לא תעשה חייבות הנשים גם באלו שהזמן גרמא כמו ששנינו בקידושין (כט.)] ישנם באכילת מצה. ושמחה ברגל נשים חייבות בה, שנאמר (דברים טז יד) 'ושמחת אתה וביתך', ונשים בכלל 'ביתך', ובמצות הקהל נאמר (שם לא יב) 'האנשים והנשים והטף'. רש"י (ר"ה שם ופ"ש ור"פ קהלת). ח. **מ'לבר** אלו המפורטים במשנה שיוצאים מן הכלל. ט. **נשים** פטורות מתלמוד תורה, שכן דרשו בקידושין (כט:) מהפסוק (דברים יא יט) 'וְלִמַּדְתֶּם אתם את בניכם לדבר בם', את בניכם ולא את בנותיכם וזראה בגמרא שם שדרשו גם שאינה חייבת ללמוד בעצמה]. ופטורות מפריה ורביה כמבואר ביבמות (סה:) שנאמר (בראשית ו ג) 'פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה', ממך הכתוב כיבוש הארץ לפריה ורביה ללמד שרק מי שדרכו לכבוש שזה האיש, מחויב בפריה ורביה, אבל אשה שאין דרכה לילך במלחמה ולכבוש הארץ אינה חייבת בפריה ורביה. ופטורות מפדיון הבן, שדרשו בקידושין (כט:) את הפסוק (שמות לד כ) 'כל בכור בניך תִּפְדֶּה', ללמד שחייב הבכור לפדות עצמו אם לא פדאו אביו, והוקש פדיון עצמו לפדיון בנו, שרק מי שחייב לפדות את עצמו הוא בכור, והוא בכלל 'תִּפְדֶּה', הרי הוא בכלל 'תִּפְדֶּה' וחייב לפדות את בנו הבכור, ואשה אינה בכלל פדיון עצמה אף אם נולדה ראשונה, שנאמר (שם) 'בכור בניך' ולא בנותיך, הרי שאין האב חייב לפדות את בתו [והוקש 'תִּפְדֶּה' ל'תִּפָּדֶה', שכל שאחרים מצווים לפדותו גם הוא מצווה לפדות את עצמו, ואשה שאין אביה חייב לפדותה, גם היא אינה חייבת לפדות עצמה]. ולכך אינה חייבת במצות פדיון בנה הבכור. רש"י (ר"ה פדיון הבן ור"פ קהלת ור"פ פדיון). י. **ראה** בגוה (לב:) ההבדל בין זיבה לשכבת זרע. ודינו הוא, שאם יצאה ממנו זיבה פעם אחת דינו כמי שיצאה ממנו שכבת זרע [בעל קרי], שטובל באותו יום ונטהר בהערב שמש, אבל אם יצאה ממנו זיבה נוספת [באותו יום, או למחרתן], שנתמאו תמורה וצריך לספור שבעה ימים נקיים מזוב, ורק אחר כך טובל במים חיים ונטהר לערב. ואם יצאה ממנו פעם שלישית [באותו יום, או שהיו שלשת הראיות בשלשה ימים רצופים], הרי הוא זב גמור, ונוסף לכך חייב להביא קרבן ביום השמיני אחר גמר טהרתו. רמב"ם (משנה תורה, הלכות מחוסרי כפרה פ"א ה"ו). יא. **וכן** זבה נדה וילודת שהם בדיני אלו לזב, ונקראים 'זב חבריו'. [לא הבאנו את כל החידושים ופרטי הדינים שבזב, אלא את הנצרכים להבנת הסוגיא]. יב. **וכן** אם עמד עליהם או נתלה או נשען, כמבואר במסכת זבים (פ"ב מ"ב), אלא שרצו חכמים לקצר בלשונם וקראו לכל חמשת האופנים בשם 'מדרס'. תשובות הגאונים (גאוני מזרח ומערב סי' נלט). יג. **וכן** אם ישב הזב [וכדומה] על המרכב, כיון שהוא כלי המיוחד לרכיבה ולא לישיבה וכדומה אינו נטמא טומאת מושב אלא טומאת מרכב, כדומה למבואר להלן שכלי שאינו מיוחד לישיבה אינו נטמא טומאת מושב. חזון איש (כלים סי"ז סק"ח). יד. **שבמשכב** ומושב נאמר (ויקרא טו ט-י) 'וכבכן בגדיו', מה שאין כן לענין מרכב, ראה תוספות (שבועות ג. ד"ה שכיבה). טו. **טומאה** זו נדרשת מהפסוק (שם טו יח) 'וכל אשר יגע בו הזב', כמבואר בגוה (מג.), שזהו היסטו של זב. טז. **ונקראת** גם בשם 'טומאת מדף', והוא מלשון 'ריחו נודף', והיינו מתפשט ומריח למרחק רב, והושאל לשון זה לזב המטמא כלים שעל גביו אפילו היו ביניהם חציצות רבות, וכאילו ריחו נודף ומגיע אליהם ומטמא אותם. רמב"ם (פי"ט מזב ופ"ט מ"ו). יז. **קבלת** טומאה זו נלמדת מהפסוק האמור בזב (ויקרא טו י) 'וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב', וביארה הגמרא (נח: ג.) שאין לפרש שהכוונה לנוגע בדבר שהיה תחת הזב, שהרי זהו משכב הזב שהוזכר לעיל (שם טו ט), אלא פירושו שנוגע בדבר שהזב היה תחתיו, והיינו עליונו של זב. רש"י (ר"ה כל). יח. **ראה** בתוספות (שם ג. ד"ה ואין) שדנו בשיטת רש"י (ר"ה כל) שנוגע בעצם הזב [וכל שכן בזב עצמו] שעליונו של זב אינו מטמא אלא אוכלים ומשקים, והלא לשון הפסוק הוא שהנוגע בו 'יטמא עד הערב', ואם כן בהכרח מדובר באדם וכלים הנוגעים בו, שיש להם טהרה על ידי טבילה והערב שמש, אבל אוכלים ומשקים אין להם טהרה. ויש לדעת באיזה אופן מדובר שאין בו טומאת היסט והוצרכה התורה לחדש טומאה זו. ובביאור התוספות (ר"ה כל שיטתם) שמדובר באופן שאין הזב נושא את כל הכלי, וכגון בגד המונח מקצתו על הזב, ומקצתו נגרר על הארץ, שטומאת היסט אין כאן כיון שאינו נושא את כל הבגד [כן היא דעת התוספות, אמנם ראה ראב"ד (תוס' כאנים, זפש פרסם ד פ"י ופ"ו)], ובזה נתחדש שנטמא מחמת עליונו של זב. ובראשונים נתבארו חילוקים נוספים בין שתי הטומאות. יט. **במשנה** הקודמת נאמר כלל לגבי דרגת טומאתו של הנוגע בזב בשעת מגעו בזב ואחר פרישתו. כ. **רש"י** (ר"ה כל), וראה עוד בתוספות (ר"ה כל שיטתם). כא. **אבל** שאר כלים שאינם מיוחדים לישיבה [או לשכיבה או להשען עליהם] אלא לתשמיש, כגון כלי המיוחד למרידת סאה שהפכו על פיו וישב עליו, אינו נטמא טומאת מדרס, שדרשו בחגיגה (כג:) מהנאמר (ויקרא טו ו) 'והיושב על הכלי אשר יֵשֵׁב עליו הזב יכבס בגדיו' וגו', 'אשר יֵשֵׁב' האמור בלשון עתיד מלמד שדווקא כלי המיוחד לישיבה נטמא טומאת מדרס, ולא כלי המיוחד לתשמיש אחר, ואומרים לישב עליו 'עמוד ונעשה בו מלאכתנו'. רש"י (ר"ה שתן). כב. **שנאמר** לענין זב (שם טו ו) 'והנוגעה אותם יכבס בגדיו ורחץ במים ונטמא עד הערב', ר'אותם' כולל את המאגר בענין הזב שמטמאים במגע [וכנזן מעיינותיו (ר"ה פרים ור"ה שתין). וכן הדבר לגבי (ב:) ההבדל בין זיבה לשכבת זרע. ודינו הוא, שאם יצאה ממנו זיבה פעם אחת דינו כמי שיצאה ממנו שכבת זרע [בעל קרי], שטובל באותו יום ונטהר בהערב שמש, אבל אם יצאה ממנו זיבה נוספת [באותו יום, או למחרתן], שנתמאו תמורה וצריך לספור שבעה ימים נקיים מזוב, ורק אחר כך טובל במים חיים ונטהר לערב. ואם יצאה ממנו פעם שלישית [באותו יום, או שהיו שלשת הראיות בשלשה ימים רצופים], הרי הוא זב גמור, ונוסף לכך חייב להביא קרבן ביום השמיני אחר גמר טהרתו. רמב"ם (משנה תורה, הלכות מחוסרי כפרה פ"א ה"ו). יא. **וכן** זבה נדה וילודת שהם בדיני אלו לזב, ונקראים 'זב חבריו'. [לא הבאנו את כל החידושים ופרטי הדינים שבזב, אלא את הנצרכים להבנת הסוגיא]. יב. **וכן** אם עמד עליהם או נתלה או נשען, כמבואר במסכת זבים (פ"ב מ"ב), אלא שרצו חכמים לקצר בלשונם וקראו לכל חמשת האופנים בשם 'מדרס'. תשובות הגאונים (גאוני מזרח ומערב סי' נלט). יג. **וכן** אם ישב הזב [וכדומה] על המרכב, כיון שהוא כלי המיוחד לרכיבה ולא לישיבה וכדומה אינו נטמא טומאת מושב אלא טומאת מרכב, כמו שהזב אדם שיצאה מאמתו כעין שכבת זרע'. הזב הוא אחד מאבות הטומאה, ומטמא אדם וכלים הנוגעים בו, וכל שכן אוכלים ומשקים, להיות ראשון לטומאה. בזב נתחדשו כמה דרכי טומאה שאינם בשאר אבות הטומאה[יא].

א. 'משכב ומושב', ונקראת גם טומאת 'מדרס', ועניינה הוא, שאם שכב הזב או ישב על דבר העשוי לשכיבה או לישיבה[יב], הרי הם נעשים אב הטומאה כזב עצמו, ומטמאים אף אדם וכלים להיות ראשון לטומאה. ואפילו היו עשר מצעות זה על גבי זה, ושכב הזב על העליון, כולם טמאים כדין הנוגע בזב עצמו.

ב. 'מרכב', והוא כלי המשמש לרכיבה[יג], אם רכב עליו הזב נעשה אב הטומאה[יד], אלא שחלוק דינו משאר משכב ומושב, שאדם הנוגע במרכב הזב רק הוא עצמו נטמא, אבל אין בגדיו נטמאים[טו]. ונחלקו ראשונים במהותו של המרכב, ובפי שיבואר להלן.

ג. 'היסט', והיינו שהזב הזיז אדם או כלים אף שלא נגע בהם, טמאים כאילו נגע בהם[טז]. וכן אם נשא הזב אדם או כלים.

ד. 'עליונו של זב'[יז], והיינו כלים המונחים על גבי הזב, ואפילו חוצצים הרבה דברים בינם לבין הזב, הרי הם נטמאים כאילו נגעו בזב[יח], ומטמאים אוכלים ומשקים[יט].

המשנה שלפנינו מבארת אלו דברים נטמאים טומאת עליונו של זב וטומאת מדרס הוב: אָמַר אַבָּיֵי וְאִיתֵּימָא רַבִּי יִרְמְיָה, אַף אֲנַן נְמֵי תְּנֵינָא - אף אנו שנינו משנה שנאמר בה כלל ואף נשנה בה 'חרץ', ולא הזכרנו כל הפרטים היוצאים מן הכלל, ששנינו (זבים פ"ה מ"ג), **עוֹד כָּלָל אָמְרוּ חֲכָמִים בְּקבלת** טומאה מזב[כ], **כָּל שֶׁנִּשָּׂא עַל גַּבֵּי הַזָּב**, והוא הנקרא 'עליונו של זב'[כא], **טָמֵא** כנוגע בזב. **וְכָל שֶׁהַזָּב נִישָּׂא עָלָיו**, וכגון שישב או שכב עליו הזב, הרי הוא **מְהוֹר, חוּץ מִן הַכֵּלִים הָרְאוּיִין** [-המיוחד] **לְמִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב** שנטמא כזב עצמו[כב]. **וְחוּץ מִן הָאָדָם**, שגם הוא נטמא טומאה חמורה [שהוא ובגדיו נטמאים] כשנושא את הזב, אף שאינו נוגע בו[כג]. ויש לדקדק, **וְתוּ לֵימָא** - וכי אין עוד דבר שנטמא כשהזב נישא עליו, **וְהָא אִיכָּא מֶרְכָּב** הזב.

הגמרא מבארת מהו ה'מרכב'. שואלת הגמרא: הָאי מֶרְכָּב הֵיכִי דָּמֵי - מרכב זה שהינך מדקדק מדוע לא שנאו התנא שנטמא טומאת מדרס, באיזה אופן מדובר, **אִי דְּיָתִיב עֲלֵיהּ** - אם ישב עליו הזב, **הֲיְינוּ מוֹשָׁב** שהוזכר[כד]. **משיבה**

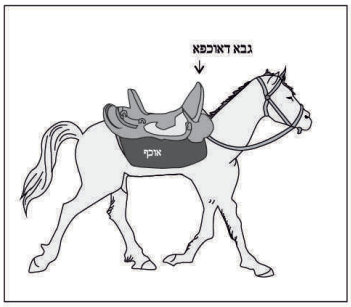

הגמרא: **אֲנַן הָכִי קָאָמְרִינַן** - כך היתה כוונתנו, **הָא אֵיכָּא נָפָא דְּאוּכָפָא** - הרי יש את קשת האוכף, והיינו העץ הבולט מהאוכף מלפניו ומאחריו, שאוחז בו הרוכב בשעת הרכיבה [ראה ציור][כד], וכשרוכב הזב ותופס בו, נטמא מדרץ 'מרכב הזב', **דְּתַנְיָא** (תוספתא כלים ב"מ פ"ג ה"ל), **הָאוֹכֵף** שמניחים על גב הבהמה לרכוב עליו, אם רכב עליו הזב, **טָמֵא מוֹשָׁב.** **וְהַתְפּוּסִים** - העץ הבולט מהאוכף שאוחזים בו בשעת הרכיבה, **טָמֵא מֶרְכָּב.** אם כן יש לדקדק מדוע לא הוזכר במשנה שגם כלי המיוחד למרכב נטמא כשנישא עליו הזב, **אֶלָּא שְׁמַע מִינַּהּ, אֵין לְמֵידִין מִן הַלַּלּוֹת, וְאַפִּילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ חוּץ.**

הגמרא מביאה ראיה נוספת ליסודו של רבי יוחנן ממשנתנו: **אָמַר רַבִּינָא** [-ויש אומרים שאמר זאת] **רַב נַחְמָן, אַף אֲנַן נָמֵי תְּנִינָא, בְּכָל מָקוֹם וּמִשְׁתַּתְּפִין, חוּץ מִן הַמַּיִם וְהַמֶּלַח.** ויש לדקדק, **וְתוּ לֵיכָּא, וְהָא אֵיכָּא** [**כְּמֵיהֶן וּפְטָרִיּוֹת** שאין מערבים ומשתתפים בהם, כיון שאינם דברי מזון][כה], **אֶלָּא שְׁמַע מִינַּהּ, אֵין לְמֵידִין מִן הַלַּלּוֹת, וְאַפִּילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ חוּץ.**

★

שנינו במשנה, **הַכֹּל נִיקּוּ בְּכָפָה מֲצָשָׂר כו'** חוץ ממים ומלח. וכן שנינו שאין מערבים ומשתתפים במים ומלח. **הגמרא מביאה מחלוקת בנידון מים ומלח**

המעורבים יחדיו, לענין עירוב ולענין מעשר שני: **רַבִּי אֶלְיָעֶזֶר וְרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא** אמרו דבר אחד כדלהלן, אמנם **חַד מָתְנֵי** [- שונה דבריו] **אֲצֵירוּב וְחַד מָתְנֵי אַמַּעֲשֵׂר. חַד מָתְנֵי אַצֵּירוּב, לֹא שָׁנוּ, אֶלָּא בְּמַיִם בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּמֶלַח** [-או במלח] **בִּפְנֵי עַצְמוֹ דְּאֵין מְעָרְבִין, אֲבָל בְּמַיִם וּמֶלַח יחד, מְעָרְבִין,** שכשהן מעורבים יחדיו הרי הם נחשבים לדבר מאכל, שראוי לטבל בהן את פתו[כו]. **וְחַד מָתְנֵי אַמַּעֲשֵׂר, לֹא שָׁנוּ אֶלָּא מַיִם בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּמֶלַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ דְּאֵין נִיקָּחִין** בכסף מעשר, **אֲבָל מַיִם וּמֶלַח** המעורבים יחדיו **נִיקָּחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר**[כז].

מוסיפה הגמרא: **מַאן דְּמָתְנֵי אַמַּעֲשֵׂר,** לדבריו **בָּל שֶׁכֵּן** שיש לשנות כן **אַצֵּירוּב**[כח], **וּמַאן דְּמָתְנֵי אַצֵּירוּב, אֲבָל אַמַּעֲשֵׂר לֹא. מבארת הגמרא:** **מַאי טַעְמָא** אין נקנים בכסף מעשר, משום שאין די בכך שנחשבים למזון, אלא **פָּרָא בְּעִינַן** - צריך שיהא 'פרי'[כט], אבל מים ומלח אינם 'פרי' ולכך אינם נקנים בכסף מעשר אף כשהם מעורבים.

הגמרא מביאה אמורא נוסף שאמר דין זה לגבי מעשר: **כִּי אֲתָא** [-כשבא] **רַבִּי יִצְחָק** מארץ ישראל לבבל, **מָתְנֵי אַמַּעֲשֵׂר,** שמים ומלח המעורבים יחדיו נקנים בכסף מעשר[ל].

הגמרא מקשה על דברי רבי יצחק: **מֵיתִיבִי,** שנינו בברייתא, **הָעִיד רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גְּדִישׁ מִפְּנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁל בֵּית אָבָא הָיוּ** [**מְקַחִין** ציר] [-נהגו בבית אבי לקנות ציר דגים[לא] **בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר. אָמַר** [לו] רבי אליעזר, **שָׁמָּא לֹא שָׁמַעְתָּ אֶלָּא בְּשֶׁקִּרְבֵי** [-המעיים] **דָּגִים מְעוֹרְבִין בָּהֶן. מסיימת הגמרא את קושייתה:** [ולא **אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גְּדִישׁ לֹא קָאָמַר** [שיהא נקנה בכסף מעשר] **אֶלָּא בְּצִיר, דְּשׁוּמְנָא הֲפָרָא הִיא** - שאף כשאין קרבי דגים מעורבים בו מכל מקום יש שם קצת משמנון, ולכן נקנה בכסף מעשר, שהרי שומן הדג הוא 'פרי מפרי'[לב], **אֲבָל** סתם **מַיִם וּמֶלַח** מעורבים **לֹא,** ונקשה על האומר שמים ומלח מעורבים נקנים בכסף מעשר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף,**

כד. **רש"י** (ד"ה כפסים, וכמ"ש מ"ל בסוגיא ויקרא טו ט) [ומה שבולט גם מאחוריו הוא כדי להחזיק את הרוכב שלא ישמט מהאוכף. מזרחי (ויקרא שם)]. רבינו חננאל (ד"ה ותפוסים), וכפי שביאר הריטב"א (ד"ה ואם) את דבריהם, אמנם ראה בריטב"א פירושם של התוספות. כה. **שמקובץ** ביד חכמים שאינם מזינים. רש"י (קידושין נה. ד"ה ומשלח), והריטב"א (ד"ה ומשלח) והר"ן (לעיל כו: ד"ה מתני). כו. **רש"י** (ד"ה מתני, ולעיל כו: ד"ה מתני - שמעון) נקט שכוונת הגמרא למה שדרשו בגמרא להלן (ע"ב) מכלל ופרט, שדווקא דבר שהוא 'פרי מפרי', וכגון בהמה שנולדת מאמה, ופירות הצומחים על ידי זריעת גרעיני הפירות, נקנים בכסף מעשר, ומים ומלח אינן פרי מפרי. ובגמרא להלן (שם) יבואר מה יענה על כך האמורא השני שהתיר לקנות מים ומלח מעורבים יחדיו, אף שאינם פרי מפרי. ל. **וכפי** שהתבאר לעיל, שמי ששונה דין זה לגבי מעשר סובר כן גם לענין עירוב. לא. **בשכובשים** הדג [במלח], דרוחקים אותו, זב ממנו מוהל ואותו המוהל נקרא ציר. הערוך (ערך ציר). וכעין זה פירש רש"י בשבת (מג: ד"ה ציר). לב. **רש"י** (ד"ה שמונמנא). אמנם בתורת חיים (ד"ה שמונמנא) הקשה שלפי זה היתה צריכה הגמרא לומר 'אלא בציר דאית ביה קצת שומן', אך הלשון 'דשומנא דפירא היא' משמע שכל הציר הוא שומן הדג, וראה שם עוד קושיא. ולכן פירש, שכיון שהציר הוא מוהל היוצא מן הדג כשכובשים אותו [עם מלח], כל הציר נחשב 'שומן הפרי', שהדג עצמו הוא פרי והציר הוא שומנו, ונחלקו התנאים האם גם 'שומן הפרי' הוא כפרי עצמו ונקנה בכסף מעשר, או לא. וזו כוונת הגמרא, שאף רבי יהודה לא התיר לקנות בכסף מעשר אלא שומן הפרי, אבל לא מים ומלח שאינם יוצאים מפרי.

לָא נִצְרְכָה - לא הוצרך רבי יצחק ללמד שמים ומלח מעורבים נקנים בכסף מעשר **אֶלָּא** באופן **שֶׁנָּתַן לְתוֹכוֹ שָׁוֶה**, שהוא 'פרי מפרי' וראוי לקנותו בכסף מעשר שני.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, **וְתֵיפּוֹק לֵיהּ** - והלא גם לולי המים והמלח אפשר לקנות תערובת זו **מְשׁוּם שָׁוֶה** שבה, ומה חידש רבי יצחק. **מתרצת הגמרא: לָא צְרִיכָא, שֶׁנָּתַן דְּמֵי מַיִם וּמֶלַח בְּהֶבְלָעָה**, כלומר ששילם עבור השמן כשווי התערובת כולה[א], כדי שיתן לו המוכר את המים והמלח בחינם, וגם באופן זה התיר רבי יצחק[ב].

שואלת הגמרא: וּבְהֶבְלָעָה מִי שָׁרֵי - וכי על ידי הבלעה מותר לקנות דברים שאינם נקנים בכסף מעשר. **משיבה הגמרא: אֵין** - כן, **וְהָתַנְיָא** - וכן שנינו בברייתא, **בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר**, ואמר בתורה לגבי כסף מעשר (דברים יד כו) 'וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר', ומאחר שאמרה תורה 'ככל אשר תאוה נפשך', מדוע הוצרכה לפרט 'בבקר ובצאן' וגו', אלא כל פרט נכתב לדרשה[ג]. **'בַּבָּקָר' מְלַמֵּד שֶׁשּׁוֹקְחִין בָּקָר עַל גַּב עוֹרוֹ**, ומבליעים דמי העור בדמי הבשר[ד], ויוצא העור לחולין[ה]. **'וּבַצֹּאן' מְלַמֵּד שֶׁשּׁוֹקְחִין צֹאן עַל גַּב גִּיזָתָהּ**, ויוצאת הגיזה לחולין. **'וּבַיַּיִן' מְלַמֵּד שֶׁשּׁוֹקְחִין יַיִן עַל גַּב קָנְקָנּוֹ** - חבית החרס ששמור בה, ויוצאת החבית לחולין. **'וּבַשֵּׁכָר' מְלַמֵּד שֶׁשּׁוֹקְחִין תֶּמֶד** [-משקה שנוצר ממים שניתנו בחרצני ענבים] **מֻשְׁחָמִין** - משנגמרה תסיסתו, ונעשה כיין, שמשלם על טעם היין, ומבליע דמי המים[ו]. הרי שאף דברים שבפני עצמם אינם נקנים בכסף מעשר, שאינם דבר מאכל, אפשר לקנותם בהבלעה, ולכן מותר לקנות בהבלעה מים ומלח המעורבים עם שמן[ז].

הגמרא מבארת מדוע הוצרכו כל הדרשות של בן בג בג, ואין די בלימוד אחד להיתר הבלעה, ומקדימה ואומרת שאמנם הדרשה מ'בבקר' שקונים עור הבהמה בהבלעה עם הבשר מיותרת: אֲפֹר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאן דְּמִתְרֵגֵם לֵיהּ 'בְּבֻקְרָא' אַיְּיקְבָא דְּבֵן בַּג בַּג - מי שיפרש לי מדוע הוצרכה התורה לכתוב תיבת 'בבקר' לפי מה שדרש בן בג בג את כל הפרטים שבפסוק, **מוֹכִיחַ מֵאֵיהּ אֲבָתְרֵיהּ דְּבֵי מַפּוּתֵיהּ** - אוביל לו את בגדיו אחריו לבית המרחץ[ח], כלומר, אודה לו שהוא גדול ממני בתורה, וראוי אני לשמשו כתלמיד לרבי, **מַאי טַעְמָא, בּוּלְּהוּ צְרִיכֵי, לְבַר** [-חוץ] **מִ'בַּבָּקָר' דְּלָא צְרִיךְ**, כדלהלן.

הגמרא מבארת דברי רבי יוחנן: מַאי צְרִיכֵי - מדוע הוצרכו כל שאר הפרטים שנכתבו בפסוק, **דְּאִי כָּתַב רַחְמָנָא** רק **'בַּבָּקָר'** ללמד שאפשר לקנות העור אגב הבשר, **הָוֶה אָמֵינָא בָּקָר הוּא דְּמִזְדַּבַּן עַל גַּב עוֹרוֹ, מִשּׁוּם דְּגוּפֵיהּ הוּא** - כיון שהוא חלק מגוף הבהמה, שמחובר אליה ואי אפשר להפשיטו מחיים, **אֲבָל צֹאן עַל גַּב גִּיזָתָהּ, דְּלָאו גּוּפֵיהּ הוּא**, ואפשר לגזזה בחייה, **אֵימָא לָא** - שאינה נקנית בהבלעה, לכך הוצרך 'ובצאן'. ללמדנו זאת. **וְאִי כָּתַב רַחְמָנָא 'בְּצֹאן'** ללמד שנקנית **עַל גַּב גִּיזָתָהּ, הָוֶה אָמֵינָא** שדווקא גיזה נקנית אגב צאן, **מִשּׁוּם דְּמָחֲזְבָּא דְּהָא, אֲבָל יַיִן עַל גַּבֵּי קָנְקָנּוֹ** שאין הקנקן מחובר ליין **אֵימָא לָא, לְכָךְ כָּתַב רַחְמָנָא 'יַיִן'** ללמדנו שגם קנקנו נקנה.

מסיימת הגמרא: אֵךְ 'בַּבָּקָר' ללמד שנקנה העור אגב הבשר, **לְמָה לִי**, והלא אפשר ללמוד זאת בקל וחומר מגיזה הנמכרת עם הצאן.

הגמרא מנסה לפרש מדוע הוצרכה התורה לכתוב 'בבקר' ללמד שהעור נקנה אגב הבשר: וְכִי תֵּימָא, אִי לָא כָּתַב רַחְמָנָא 'בַּבָּקָר', הָוֶה אָמֵינָא צֹאן עַל גַּב עוֹזָרָה אֵין עַל גַּב גִּיזָתָהּ לָא - אילו לא היתה התורה כותבת 'בבקר' הייתי יכול לומר ש'בצאן' בא ללמד שאפשר לקנות צאן רק עם עורה, אבל גיזתה אינה נקנית אגבה[ט], ולכך **כָּתַב רַחְמָנָא 'בַּבָּקָר' לְאַתּוֹיֵי** [-להביא] **עוֹרוֹ** ושוב **אֵיתֵּיהּ לֵיהּ** - מיותרת תיבת **'צאן' לְאַתּוֹיֵי גִּיזָתָהּ**, שגם היא נמכרת אגב הצאן.

דוחה הגמרא: אִי לָא כָּתַב רַחְמָנָא 'בָּקָר' אֶלָּא 'בְּצאן' לָא הָוֶה אָמֵינָא צֹאן עַל גַּב עוֹזָרָה אֵין [-כן] **עַל גַּב גִּיזָתָהּ לָא, הָאֵם כֵּן** - שאם כוונת התורה להתיר דווקא הבלעת עור אגב בשר, אך לא גיזה, **לְכָתּוֹב רַחְמָנָא 'בָּקָר'** שאין לו גיזה כי אם עור, ולא 'צאן' שיש לה גם גיזה מלבד העור, **תֶּיקְוֵי לָא אֵיתֵּיהּ לֵיהּ 'צאן'** - ובאופן זה תיבת 'צאן' תהא מיותרת, שהרי כבר למדנו מ'בבקר' שעור שהבהמה נקנה אגב הבשר. **וְכֵיוָן דְּכָתַב רַחְמָנָא 'צאן'** שיש לה גם גיזה, בהכרח שכוונתה ללמד **דְּאַפְּקֵיהּ עַל גַּב גִּיזָתָהּ** מותר לקנותה, ואם כן קשה **'בַּבָּקָר' קָמַּה לִי, לִשְׁתְּקֵיהּ צאן עַל גַּב גִּיזָתָהּ מִיזַּדְבְּנָא, בָּקָר עַל גַּב עוֹרוֹ מִיבְּעֵינָא.** מסיימת הגמרא: **הֵיינוּ דְּקָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאן דְּמִתְרֵגֵם לֵיהּ 'בְּבֻקְרָא' אַיְּיקְבָא דְּבֵן בַּג בַּג, מוֹכִיחַ מֵאֵיהּ דְּבֵי מַפּוּתֵיהּ.**

★

לעיל (ע"ש) **הזכרה שיטת רבי יהודה בן גדיש ורבי אליעזר שדנים נקנים בכסף מעשר שני, ולהלן תביא הגמרא תנאים החולקים וסוברים שאין דנים נקנים בכסף**

א. **שרך** עבור השמן מותר לשלם בכסף מעשר, שרק הוא 'פרי מפרי'. ב. **רבינו חננאל** (ד"ה ומלח) וכן נקט בכסף משנה (מעשר שני פ"ג ה"ח), וכן משמעות פשטות דברי רש"י (ד"ה בהבלעה). ולפי זה התיתר למכור בהבלעה הוא רק באופן שאינו משלם כלל עבור הדברים שאין לקנותם במעות מעשר, אלא משלם יותר על הדבר שמותר לקנותו, וכעין הבלעה האמורה לענין פירות שביעית (פוסקים שם). אמנם הריטב"א (ד"ה ומלח) פירש שמחירו של השמן יותר גבוה מפני המים והמלח המעורבים בו, וחידש רבי יצחק שמותר לשלם גם עבורם כיון שמחירם מובלע בשמן שהוא דבר הנקנה מכסף מעשר. ומשמע שגדר ההיתר הוא, שאף שמשלם גם עבור הדברים שאין לקנותם, כיון שמבליע מכיתרם יחד עם מכירת דבר הנקנה במעות מעשר, הדבר מותר. וכעין הבלעה האמורה לענין שכר שבת (ב"מ נח, ובפרש"י ד"ה סי' שו ס"ק). והנה למסקנת הגמרא נמצא שמה שהתיר רבי יצחק לקנות מים ומלח מעורבים במעות מעשר, היינו דווקא באופן שמבליע דמיהם בדמי השמן, ולעיל (ע"ש) הובאו דברי רבי אלישעו ורבי יוסי בר חנינא, לענין מים ומלח מעורבים, אחד מהם שנה שמעורבים בהם, ואחד מהם שנה שנקנים במעות מעשר, ואמרו בגמרא שלדברי האומר שנקנים ממעות מעשר כל שכן שמעורבים בהם, וכפי שנתבאר הרי שהעמיד את דברי האומר לגבי מעשר, שעירב בהם שמן, כשם שהעמדנו את דברי רבי יצחק, שאם לא כן יקשה עליו מהברייתא שהקשו ממנה על רבי יצחק. ונקטו התוספות (לעיל ע"ש ד"ה ומלח) והריטב"א (ד"ה ומלח) שגם את דברי מי ששנה דבריו לגבי עירוב, יש להעמיד באופן שעירב בהם שמן, שהרי מדברי הגמרא נראה שעניינם ויכוח באותו אופן. וכתבו הראשונים שלפי זה יקשה שאם כן העירוב כשר משום השמן עצמו, ואין צורך לומר שגם המים והמלח נעשו מזון וראויים לעירוב, וכפי שהקשה אבני לענין מעשר, ותירוץ הגמרא אין שייך לגבי עירוב. ותירצו, שמדובר באופן שבשמן עצמו אין שיעור לעירוב, שהוא כדי מזון שתי סעודות, ורק בצירוף המים והמלח יש בו שיעור זה, ולכן הוצרכו לחדש שבאופן שמעורבים יחדיו עם שמן נחשב כחל ראוי לעירוב. אמנם הוסיף הריטב"א, שמדברי הרי"ף והרמב"ם (פירושין פ"ג ה"ט) מבואר שנקטו שרק לענין מעשר צריך להעמיד בשעירב בהם שמן, אבל לענין עירוב אין צריך להעמיד בכך, אלא גם במים ומלח בלא תערובת שמן מערבים, כיון שגם באופן זה ראויים הם לטבל בהם פת. ולפי שני הדרכים בראשונים קשה, מדוע אמרו לעיל (ע"ש) שמי ששנה דבריו לגבי מעשר כל שכן שסובר כן לענין עירוב, אך מי ששנה דבריו לגבי עירוב לגבי מעשר אינו סובר כן. שהנה לשיטת התוספות שבשניהם מדובר באופן שעירב בם שמן, מה שייך ללמוד קל וחומר ממעשר לעירוב, והלא במעשר נתחדש שעל ידי הבלעה אפשר לקנות גם דברים שאינם אוכל כלל, וכגון עור אגב בקר, אך בעירוב שצריך לערב בדבר מזון דווקא מנין שאם עירב מים ומלח עם שמן מצטרפים המים והמלח להשלים השיעור. וכן קשה מדוע אמרו שמי ששנה דבריו לגבי עירוב אינו סובר כן לענין מעשר, והלא אפשר שגם לענין מעשר אפשר לקנות הכל משום הבלעה. ולשיטת הרי"ף והרמב"ם בוראי קשה, כיצד השוו את שני המאמרים, ואמרו שמי ששנה דבריו לגבי מעשר והתיר לקנות מים ומלח המעורבים עם שמן, וראי סובר לגבי

ג. **רבינו חננאל** (ד"ה ומלח) ותורת חיים (ד"ה ומיהלפא). יא. **כמו** שנינו (ביצה ג ע"ב). **אכל** דבילה קטנה שלא לעבוד עבודה בשבתות. רש"י (ד"ה ופלח). יב. **מדובר** בדבילה המעורבת עם מים, שכך היתה דרכם להקנה לאכילה, והתירוץ הוא שנמכרת יחד עם המים בהבלעה. אמנם אין ללמוד מכך שמותר לקנות תמד להלבליע דמי המים שבו עם דמי טעם היין, כיון שהדבילה חשובה יותר מטעם היין שבתמד. תוספות (ד"ה טוב ומיהלפא). וראה פירוש נוסף בתוספות ביומא (שו: ד"ה נמלח). יג. **ומאחר** שלמדנו שהקנקן נקנה אגב היין, כל שכן שהמים נמכרים אגב הדבילה המעורבת בהם [ראה הערה קודמת], שמחזיקים אליה יותר מהקנקן ליין, ואם כן אין צורך להעמיד הדרשה מיתור 'בשכר' לענין זה, ומיתור ללמדנו שגם התמד נקנה. הגהות הר"מ הורוויץ (פתוח סב). יד. **כבואר** לעיל שיותר מסתבר להתיר הבלעת עור המחובר, מהבלעת גיזה שאפשר לגזזו ממנה בחייה.

מעשר שני. הגמרא מבארת מה הוא יסוד מחלוקת התנאים. שואלת הגמרא: בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גְּדִישׁ וְרַבִּי אֶלְיֶעְזֶר, וְהָנֵי תַּנָּאֵי דְּתַנְּמָן - עם התנאים שיובאו להלן הסוברים שאין קונים דגים בכסף מעשר שני[יט].

משיבה הגמרא: רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גְּדִישׁ וְרַבִּי אֶלְיֶעְזֶר דְּרַשֵׁי את הפסוק האמור במעשר שני **בְּרִבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי** - במידת 'ריבה ומיעט וריבה', **וְהָנֵי תַּנָּאֵי דְּרַשֵׁי בִּבְלָלֵי וּפְרָטֵי** - במידת 'כלל ופרט וכלל'[יט]. שנאמר בתורה לענין היתר השימוש בכסף מעשר שני בירושלים (דברים יד כו), 'וְנָתַתָּה בַּכֶּסֶף הַזֶּה בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ' וגו', **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גְּדִישׁ וְרַבִּי אֶלְיֶעְזֶר דְּרַשֵׁי רִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי**, וכך דרשו, 'וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ', **רִיבָּה** כל דבר מאכל[כ], **'בָּבָקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר', מִיעֵט** הפסוק שאין לקנות אלא דברים הדומים לפרטים אלו, **'וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ' חָזַר וְרִיבָּה** כל שאר דברי מאכל, ומידה היא בתורה שכשֶׁ**רִיבָּה וּמִיעֵט וְרִיבָּה, רִיבָּה הַכֹּל** מלבד דבר אחד. **מַאי רַבִּי, רַבִּי כָּל מִידֵּי** - ריבה כל דברי מאכל, **וּמַאי מִיעֵט, דְּרַבִּי אֶלְיֶעְזֶר מִיעֵט צִיר** דגים שאינו נקנה בכסף מעשר אף שיש בו משום הדגים, וכל שכן שסתם מים ומלח המעורבים אינם נקנים, **וְלָרַבִּי יְהוּדָה בֶּן גְּדִישׁ מִיעֵט** סתם **מַיִם וּמֶלַח** המעורבים, אבל ציר נקנה בכסף מעשר, משום שומן הדג המעורב בו[כא]. ולדברי שניהם דגים נקנים בכסף מעשר, שהרי לא נתמעטו.

וְהָנֵי תַּנָּאֵי החולקים על רבי אליעזר ורבי יהודה בן גדיש, **דְּרַשֵׁי בִּבְלָלֵי וּפְרָטֵי.** מביאה הגמרא שתי בריייתות הדורשות את הפסוק בדרך כלל ופרט וכלל, אלא שנחלקו מהו גדרו של הפרט, שבזה צריכים להיות דומים שאר הדברים הנכללים בכלל. **דְּתַנְיָא,** נאמר (שם) **'וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ' הרי זה כְּלָל,** שכל דבר מאכל נקנה בכסף מעשר, **'בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבְשֵׁכָר'** הרי זה **פְּרָט,** שמפרטת התורה שדווקא דברים אלו נקנים בכסף מעשר, **'וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשְׁךָ' חָזַר וְכָלָל** שכל דבר מאכל נקנה בכסף מעשר, ומידה היא בתורה **כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל, אִי אַתָּה דָּן** לרבות מהכלל **אֶלָּא** דבר שהוא **כְּעֵין הַפְּרָט, מָה הַפְּרָט** [-בקר צאן יין ושכר] **מְפוֹרָשׁ** שהם **פָּרֵי מִפְּרֵי** - שנבראים זה מזה, בבקר וצאן הבהמה נולדת מאמה, וביין ושכר הענבים צומחים על ידי זריעת גרעיניהם, **וְגִידּוּלֵי קַרְקַע** - והם ניזונים וגדלים מהקרקע, שהענבים שמהם עושים יין ושכר גדלים מהקרקע, וכן בקר וצאן ניזונים מצמחים הגדלים בקרקע, ולכן נחשבים גם הם 'גידולי קרקע', **אַף כָּל** דבר שהוא **פְּרֵי מִפְּרֵי וְגִידּוּלֵי קַרְקַע** נקנה בכסף מעשר. **וְתַנְיָא אִידָךְ** - ומצינו ברייתא אחרת שאף היא דרשה את הפסוק במידת כלל ופרט וכלל, אלא שפירשה את גדר הפרט בדרך אחרת, וכך שנינו בה, **מָה הַפְּרָט** [-בקר צאן יין ושכר] **מְפוֹרָשׁ** שהם **וְלָד וְלָדוֹת הָאָרֶץ** - ולד מאלו שנבראו מן הארץ במעשה בראשית, שהבהמות והפירות הראשונות בעולם יצאו מן הארץ[יט], ומהם יצאו ולדותיהם, וכן הלאה[כב], **אַף כָּל וְלָד וְלָדוֹת הָאָרֶץ** נקנים בכסף מעשר.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מהו ההבדל למעשה בין שתי הברייתות.

משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, דין קניית **דָּגִים** בכסף מעשר **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, לָמַאן דְּאָמַר** שרק דבר שהוא **פְּרֵי מִפְּרֵי וְגִידּוּלֵי קַרְקַע** נכלל בכלל, **הָנֵי** [-אותם] **דָּגִים גִּידּוּלֵי קַרְקַע נִינְהוּ** [-הם], שהרי ניזונים מקרקע הים[כג], והרי הם בכלל הדברים הנקנים בכסף מעשר, אבל **לָמַאן דְּאָמַר** שרק דבר שהוא **וְלָד וְלָדוֹת הָאָרֶץ** נכלל בכלל, **דָּגִים** לא נבראו מן הארץ במעשה בראשית אלא **מַיָּא אִיבְּרוּ** - מהמים נבראו[כב], ואינם בכלל הדברים הנקנים בכסף מעשר.

מקשה הגמרא: וְמִי אָמַר אַבָּיֵי שֶׁדָּגִים גִּידּוּלֵי קַרְקַע נִינְהוּ, וְהָאָמַר אַבָּיֵי, האם הכלל הראשון עיקר או הכלל השני עיקר, וההבדל היוצא ממחלוקת זו. **יז. רק** דברי מאכל בכלל, שהרי נאמר בהמשך הפסוק 'ואכלת שם'. **יח. עם"י** רש"י (לעיל ע"ח ד"ה השומעת), וראה שם בהערה דרכו של התורת חיים. וביאר הריטב"א (ד"ה נראין) שלפי שלישי וד"ה לפני יהושע) את טעם המחלוקת, שרבי אליעזר סבר שמים ומלח אינם בכלל אוכל אף כשהם מעורבים יחדיו, ולכך לא הוצרך למעטם מהכלל, ומיותר המיעוט ללמדנו שציר אינו נקנה. אבל רבי יהודה בן גדיש סבר שמים ומלח המעורבים הרי הם בכלל אוכל, ורק הם נתמעטו מחמת המיעוט, אבל ציר לא נתמעט. יט. **כמפורש** בתורה (בראשית ז כב) 'ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה ויהי כן', וכן לגבי הפירות נאמר (שם ז יב) 'ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עושה פרי אשר זרעו בו למינהו'. כ. **ובכלל** זה נכלל שהם 'פרי מפרי', וכן מודה ברייתא זו שצריך שיהיו דומים לפרט בכך שהם 'גידולי קרקע', כפי המבואר בגמרא להלן (כח:), אלא שמוסיפה ברייתא זו שצריך שיהיו הנכללים בכלל דומים לפרט גם בזה שנבראו בבריאת העולם מן הקרקע. ריטב"א (ד"ה מיא). כא. **שכבר** אביי שהדגים ניזונים מן הקרקע. רש"י (ד"ה דגים), וכן פירש רש"י בביצה (כג: ד"ה ופלו), ופסופסת שם ד"ה ופלו) שהדגים ניזונים משרשי עשבים ומעפר [שגם הוא קרקע], וכן ניזונים מכך שכל דג אוכל דג הקטן ממנו. אמנם לפי המסקנא להלן (כח:), הדגים אינם נחשבים גידולי קרקע, וראה בהערה שם טעם הדבר. כב. **באמור** בתורה (בראשית ב ט) 'ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה', וגו', ופירש רש"י ש'שרץ' הוא כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ, ובכלל זה הדגים.

טו. **רש"י** (ד"ה ממלח). והיינו למסקנת הגמרא להלן (כח:) משמו של רבינא, שלדברי שני התנאים שיובאו להלן אין דגים נקנים בכסף מעשר, אלא שנחלקו ברין קניית עוקות, אמנם להלן בסמוך יתבאר שאביי סבר לומר שנחלקו ברין קניית דגים. טז. **במקום** שהתורה כותבת באופן כללי ואחריו נכתב פרט מסוים, ואחר כך נאמר שוב באופן כללי, נחלקו תנאים בכמה מקומות בש"ס כיצד לפרשו, שניתן לפרש את הפסוק בשני דרכים: א. במידת 'כלל ופרט וכלל', ואז רק פרטים הדומים לפרטים שפורטו בפסוק נכללים בכלל האמור. ב. במידת 'ריבה ומיעט וריבה', ואז אנו אומרים שהפסוק 'ריבה הכל', מלבד דבר אחד שהתמעט על ידי הפרט. והסיבה להבדל בין שתי הדרשות, לפי שאם דורשים 'כלל ופרט וכלל', הפרט מפרש את הכלל, והיינו שהכלל כולל רק פרט זה [ולכן במקום שנאמר רק כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, ולא יותר], ובכלל השני באה התורה להוסיף ולומר שלא רק הפרט המפורט הוא בכלל האמור תחילה, אלא גם כל דבר הדומה לפרט נכלל בזה, והפרט לא נאמר אלא ללמד שרק דברים הדומים לו הם בכלל. אולם אם דורשים בדרך 'ריבה ומיעט וריבה' הכלל הראשון מרבה הכל, והפרט שנאמר אחריו ממעט מהכלל, כלומר, אינו בא לפרש הכלל [כדי שנאמר שאין בכלל אלא מה שבפרט], אלא נכתב כדי למעט את הכלל ולומר שלא כל הדברים שוים לדין זה, אלא רק דברים הדומים לפרט [ולכן כשנאמר רק ריבוי ומיעוט, מרבים רק דבר שהוא דומה למיעוט], לפיכך כשחזרו התורה וכותבת ריבוי נוסף כוונתה ללמד שאכן יש לרבות כל דבר והמיעוט נאמר רק למעט דבר אחד בלבד. רש"י (פוסק ג: ד"ה ופסק, קידושין כט: ד"ה דתיקו, פסחים מג. ד"ה כן). ולהלן (כח:) יתבאר ששני התנאים הסוברים שדורשים במידת כלל ופרט וכלל, נחלקו כיצד נדרשת מידה זו,

בכל מערבין פרק שלישי עירובין

אֲכָל פּוּטְיָתָא - מין שרץ המים [דג טמא], **לוּקָה אַרְבָּע** מלקויות[א], משום שעבר על ארבעה לאוים, שני לאוים כלליים המזהירים על אכילת כל מיני שרצים[ב], ושני לאוים מיוחדים בשרץ המים[ג]. אכל **נְמָלָה**, שהיא שרץ הארץ, **לוּקָה חָמֵשׁ** מלקויות, שעבר על חמשה לאוים, שני לאוים כלליים האמורים בכל השרצים, ושלושה לאוים מיוחדים בשרץ הארץ[ד]. אכל **צִירְעָה** - מין שרץ העוף[ה], **לוּקֶה שֵׁשׁ** מלקויות, שעבר על ששה לאוים, חמשה שהוזכרו בשרץ הארץ, שבכלל שרץ הארץ היא[ו], ולאו נוסף הנאמר בשרץ העוף[ז]. **מסיימת הגמרא את קושייתה: וְאִם אֵיתָא** - ואם אכן סבר אביי שדגים נחשבים לגידולי קרקע, כשאכל **פּוּטְיָתָא** שהיא שרץ המים **נָמֵי יִילְקֵי מִשּׁוּם יְהַשָּׁרֵץ הַשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ**' - ילקה גם משום הלאוים הכתובים בשרץ הארץ, כיון שהיא גידולי הארץ, וילקה שבע, חמש כפי שלוקה האוכל שרץ הארץ[ח], ועוד שתים משום שרץ המים. אלא בודאי אין הדגים ושרצי המים נחשבים לגידולי קרקע, שרק אלו שכל מזונם הוא רק מצמחי הקרקע נחשבים ל'גידולי קרקע', אבל הדגים אין ניזונים מגידולי קרקע בלבד.

מאחר שהוכחנו שהדגים אינם גידולי קרקע, נמצא שלדברי שתי הברייתות אין דגים נקנים בכסף מעשר, ולכן מבארת הגמרא באופן אחר את ההבדל להלכה בין שתי הברייתות: אָלָּא אָמַר רַבִינָא, דין קניית **עוּפוֹת** בכסף מעשר **אֵינָא צְרִיכְיָא, לְמַאן דְּאָמַר** שלמדים מהפרט שכל שהוא **פְּרִי מִפְּרִי וְגִידּוּלֵי קַרְקַע נִינְהוּ** [-הם, שהרי ניזונים ממצמחים הגדלים מן הקרקע], ונקנים בכסף מעשר, אבל **לְמַאן דְּאָמַר** שלמדים מהפרט שרק כל שהוא **וְלַד וְתוֹלדוֹת הָאָרֶץ** נקנה בכסף מעשר, **הָנֵי עוּפוֹת מִן הֶרְקָק** - אדמה מעורבת עם מים [-בוץ][ט] **נִבְרְאוּ**, ולא מן הארץ לחוד, ואם כן אינם בכלל הדברים הנקנים בכסף מעשר.

הגמרא מבארת את יסוד מחלוקת שתי הברייתות, שמחמת כן דורשת כל ברייתא את הפסוק באופן אחר. שואלת הגמרא: מַאן דְּמָרַבֵּי - זה שסובר לרבות בדברים הנקנים בכסף מעשר גם **עוֹפוֹת מְאי טַעְמַיְיהּ, וּמַאן דְּמִמְעֵט עוֹפוֹת מְאי טַעְמַיְיהּ.**

במקום שנוכר בתורה דין מסוים בדרך 'כלל ופרט', והיינו שתחילה נאמר לשון כללי ולאחר מכן נכתב פרט אחד, מידה היא בתורה ש'אין בכלל אלא מה שבפרט'[י], והיינו שהפרט בא לפרש את הכלל האמור לפניו, שרק הוא נכלל בכלל ורק בו נאמר דין זה[יא]. ובמקום שנאמר 'פרט וכלל', שנוכר קודם הפרט ולאחר מכן הכלל, מידה היא בתורה ש'נעשה כלל מוסיף על הפרט'[יב], והיינו שהכלל בא להוסיף על הפרט, שלא רק בפרט זה נאמר הדין אלא בכל דבר הנכלל בכלל נוהג דין זה[יג]. ובמקום שנאמר 'כלל ופרט וכלל', והיינו שהכלל נאמר שתי פעמים, והפרט נאמר ביניהם, מידתו מורכבת משתי המידות הקודמות המתנגדות זו לזו, שמצד אחד יש כאן 'כלל ופרט', שאז אין בכלל אלא מה שפרט, ומצד שני יש כאן 'פרט וכלל', שאז נתרבה הכל, ונאמרה בזה מידה אמצעית, ש'אין אתה דן אלא כעין הפרט', והיינו שכל הדברים הדומים לפרט הרי הם בכלל. אלא שנחלקו שתי הברייתות הנזכרות לעיל איזה כלל הוא העיקר, שבזה תלוי עד כמה צריכים להיות הפרטים דומים לפרט כדי שיכללו בכלל, וכפי שיתבאר להלן.

מבארת הגמרא את מחלוקתם של שתי הברייתות: מַאן דְּמָרַבֵּי עוֹפוֹת קָסָבַר שכל מקום שנכתב כלל ופרט וכלל, וכגון לעניין מעשר, שתחילה נאמר (דברים יד כו), 'וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ', ואחריו נאמרו פרטים 'בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר', ואחר כך נאמר שוב כלל 'וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ', **כְּלָלָא בָּתְרָא דָּוְקָא** - הכלל האחרון הוא העיקר, ואחריו הולכים, ולא אחר הכלל הראשון, ולכן נידון בדומה ל'**פְּרָט וְכְלָל**', שמידה היא בתורה **שֶׁנַּעֲשֶׂה כָּלָל מוֹסִיף עַל הַפְּרָט**', **וְאִיתְרְבִי לְהוּ כָּל מִילֵּי** - והתרבו מהכלל כל דברי מאכל הכלולים ב'בכל אשר תשאלך נפשך', **וַאֲהָנֵי כְּלָלָא קָמָא** - והכלל הראשון שבא לומר שלא נדרוש הפסוק ב'פרט וכלל', אלא ב'כלל ופרט', ו'אין בכלל אלא מה שבפרט', אין הולכים אחריו לגמרי, אלא מועיל רק **לְמֵימְחֵי כָּל דְּלָא חֲמֵי לֵיהּ** - מה שאינו דומה לפרט **מִשְּׁנֵי צְדָדִין**, וכגון דגים, שאינם דומים לפרט אלא בצד אחד, שהם פרי מפרי, אבל אינם גידולי קרקע, לכן אינם מתרבים מהכלל, אבל עופות שדומים לפרט בשני צדדים שהם גם פרי מפרי וגם גידולי קרקע מתרבים מהכלל, ואף שאין דומים לגמרי לפרט, שהרי אינם ולד ולדות הארץ. **וּמַאן דְּמִמְעֵט עוֹפוֹת קָסָבַר** שכל מקום שנכתב 'כלל ופרט וכלל', **כְּלָלָא קָמָא דָּוְקָא** - הכלל הראשון הוא העיקר, ולכן נידון בדומה ל'כְּלָלָא וּפְרָט', **וְ'אֵין בְּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבְּפְרָט'**, ולכך, **הָנֵי אֵין מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא** - אלו המפורטים בפסוק הרי הם בכלל, אבל דברים אחרים לא, ואף אלו הדומים לפרט, **וַאֲהָנֵי כְּלָלָא בָּתְרָא** - והכלל האחרון שבא לומר שלא נדרוש הפסוק ב'כלל ופרט' אלא ב'פרט וכלל', נורבה הכל, אין הולכים אחריו לגמרי, אלא מועיל רק **לְמֵימְחֵי כָּל דְּמֵי לֵיהּ** - לרבות את כל הדומים לפרט **מִשְּׁלֹשָׁה צְדָדִין**, והיינו שהוא פרי מפרי וגדולי קרקע וולד ולדות הארץ, וכגון חיה, אבל עופות שאינם דומים לפרט אלא משני צדדים לא נתרבו[יד].

★

הגמרא מביאה כמה מיני מאכלים שמערבים בהם עירובי תחומין[טו], וכמה מינים שאין מערבים בהם: אָמַר רַב יְהוּדָה מְשְׁמֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁלַּת מְשְׁמֵיהּ דְּרַב, **מְעָרְבִין בְּפַצְפּוּצִין** [-מין סלקין[טז]] **וּבְחַלְגְּלוּגוֹת** [-מין עשב ברי[יז]] **וּבְגוּזְגְּנְיוֹת** [-כוסברי], שראויים הם לאכילה כמות שהם, ולפעמים אדם אוכל שעודתו מהם[טז]. **אֲבָל לֹא** מערבים **בְּחַזִּין** - שחת של תבואה בתחילת צמיחתה כשהיא עדיין ירקה[יח], וגרוזים ואוכלים אותו, **וְלֹא בְּכַפְּנִיוֹת** - תמרים רעות שלא בשלו כל צרכן, שמינים אלו אינם עומדים לאכילה[יט].

הגמרא דנה במה שאמר רב שמערבים בגוזגדניות. מקשה הגמרא: וּבְגוּזְגְּנְיוֹת מִי מָעָרְבִין, וְהָתַנְיָא, גּוּזְגְּנְיוֹת, מְרוּבֵּי בָּנִים יאבְּנִים יאבְּוֹ - אלו שיש להם בנים יכולים לאכלם, אבל **חֲשׁוּבֵי בָּנִים**[כ] **לֹא יאבְּנִים יאבְּוֹ**, כיון שממעטות את הזרע[כא]. **וְאִם הוּקְשׁוּ לְזֶרַע** - ואם כבר הוקשו לקלחים כעין, שכבר צמח בהם הזרע, **אַף מְרוּבֵּי בָּנִים לֹא יאבְּנִים יאבְּוֹ**, שקשים הם לגוף לכל אדם. הרי שגוזדגניות

א. **השיבר** במדבר [ואחר שהתרוהו עדים] על לאו שבתורה [שיש בו מעשה], מלקים אותו בית דין שלשים ותשע מלקות, ונתבארו כל פרטי המלקות במסכת מכות (כב.-כג.). והאוכל פוטיתא לוקה ארבע פנמים שלושים ותשע מלקות. ואמנם כל אכילה האמורה בתורה היא בשיעור כזית, אך כתב רש"י (ד"ה פוטיתא) שאף על פי כן האוכל פוטיתא שלם, שהוא שרץ קטן שאין בו כזית, לוקה על אכילתו, כיון שהוא 'בריה', והדין הוא שהאוכל בריה שלמה לוקה אף בפחות מכזית [כמו ששנינו במסכת מכות (יג.)]. ב. **שנאמר** (ויקרא יא מג) 'אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ, ולא תטמאו בהם, הרי כאן שני לאוים: א. 'אל תשקצו', ב. 'ולא תטמאו'. רש"י (ד"ה פוטיתא). ג. **ואלו הן**: א. 'מכל שרץ המים וגו' מבשרם לא תאכלו' (שם יא י-יא). ב. 'וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו' (דברים יד י). רש"י (ד"ה פוטיתא). ד. **ואף** שאכל נמלה אחת שאין בה כזית, כיון שאכלה כבריית חייב, כפי שהתבאר לעיל בהערה לענין פוטיתא. ה. **ואלו הן**: א. 'כל הולך על גחון וגו' לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום' (ויקרא יא מב). ב. 'וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל' (שם יא מא). ג. 'ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ' (שם יא מד). רש"י (ד"ה נמלה). ו. **שיש** לה ארס, ומהכרת בתורה (ממות כג כח). ז. **אף** שפורחת באויר ולכן לוקה על אכילתה משום שרץ העוף, מכל מקום כיון שניזונית מצמחים הגדלים בקרקע נחשבת גם משום שרץ הארץ, וכפי שהקשתה כאן הגמרא שאם דגים נחשבים גידולי קרקע יש לחייב על פוטיתא גם משום שרץ הארץ. ריטב"א (ד"ה ואלמא). וראה עוד בדברי רש"י בפסחים (כה: ד"ה פרעושין). ח. **ובל'** שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו' (ויקרא יא יט). אך אינו לוקה [בנמלה וצרעה] על הלאו 'ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרומש על האדמה' (ויקרא כ כה), שלאו זה אמור על עופות גדולים, שלא נאמר בפסוק זה לשון 'שרץ', שפירושו שהוא קטן ונמוך ואינו נראה אלא על ידי שירוצו [-ישתוחחו] על הקרקע. רש"י (ד"ה פרעושין). וראה בתוספות (ד"ה פרעושין) ובריטב"א (ד"ה ואלמא) מה שכתבו בזה. יש לציין שהרמב"ם (ספר טהרה, הלכות מאכלות אסורות פרק ב הלכה יז) כתב להלכה שאפילו עופות קטנים כגון צרעה, יש בהם מלקות. ט. **כבוסרו** לעיל לענין האוכל נמלה, והיינו שני הלאוים הכלליים האמורים בכל שרץ, ועוד שלשה לאוים האמורים לענין שרץ הארץ. י. **מאירי** (בית הבחירה, נעיל ס: ד"ה אין) [לכאורה כוונתו כפי שהובא בהערה לעיל (ס:)] בשם רש"י בביצה, שמלבד מזונם ממצחי קרקע, ניזונים גם מכך שכל דג שכל דגים הקטנים ממנו. ואמנם בתירוצי המאירי (ד"ה ומשנין) מבואר שכל מאכלם הוא רק שאוכלים זה את זה, וצריך ביאור לפי זה מדוע סברה הגמרא תחילה שהם נחשבים ל'גידולי קרקע'. ובספר שרשי הים (נף סח: מדפי הספר) ביאר, שאמנם גם למסקנת הגמרא עיקר מזונם של הדגים הוא ממצחי הקרקע, וכפי שהובא לעיל (שם) בשם רש"י, אלא שבתחילה סברה הגמרא שקרקעיות הים נחשבת ל'קרקע', ולכן הדגים הם 'גידולי קרקע', ועל כך הוכיחה הגמרא מהמבואר לגבי פוטיתא שהדגים נחשבים ל'גידולי קרקע', שבהכרח קרקעית הים אינה נחשבת לקרקע, אלא חלק מהים, והרי הדגים 'גידולי הים' ולא 'גידולי קרקע'. **יא. רש"י** בחולין (סז: ד"ה נקק). **יב. ובגון**, נאמר (ויקרא ו ג) 'אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה', הרי זה כלל שכל בהמה וחיה קרבה לגבי מזבח, שגם חיה פעמים שתשע מלקות. ואמנם כל אכילה האמורה בתורה היא בשיעור כזית, אך כתב רש"י (ד"ה פוטיתא) שאף על פי כן האוכל פוטיתא שלם, שהוא שרץ קטן שאין בו כזית, לוקה על אכילתו, כיון שהוא 'בריה', והדין הוא שהאוכל בריה שלמה לוקה אף בפחות מכזית [כמו ששנינו במסכת מכות (יג.)]. ב. **שנאמר** (ויקרא יא מג) 'אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ, ולא תטמאו בהם, הרי כאן שני לאוים: א. 'אל תשקצו', ב. 'ולא תטמאו'. רש"י (ד"ה פוטיתא). ג. **ואלו הן**: א. 'מכל שרץ המים וגו' מבשרם לא תאכלו' (שם יא י-יא). ב. 'וכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלו' (דברים יד י). רש"י (ד"ה פוטיתא). ד. **ואף** שאכל נמלה אחת שאין בה כזית, כיון שאכלה כבריית חייב, כפי שהתבאר לעיל בהערה לענין פוטיתא. ה. **ואלו הן**: א. 'כל הולך על גחון וגו' לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום' (ויקרא יא מב). ב. 'וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל' (שם יא מא). ג. 'ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ' (שם יא מד). רש"י (ד"ה נמלה). ו. **שיש** לה ארס, ומהכרת בתורה (ממות כג כח). ז. **אף** שפורחת באויר ולכן לוקה על אכילתה משום שרץ העוף, מכל מקום כיון שניזונית מצמחים הגדלים בקרקע נחשבת גם משום שרץ הארץ, וכפי שהקשתה כאן הגמרא שאם דגים נחשבים גידולי קרקע יש לחייב על פוטיתא גם משום שרץ הארץ. ריטב"א (ד"ה ואלמא). וראה עוד בדברי רש"י בפסחים (כה: ד"ה פרעושין). ח. **ובל'** שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו' (ויקרא יא יט). אך אינו לוקה [בנמלה וצרעה] על הלאו 'ולא תשקצו את נפשותיכם בכהמה ובעוף ובכל אשר תרומש על האדמה' (ויקרא כ כה), שלאו זה אמור על עופות גדולים, שלא נאמר בפסוק זה לשון 'שרץ', שפירושו שהוא קטן ונמוך ואינו נראה אלא על ידי שירוצו [-ישתוחחו] על הקרקע. רש"י (ד"ה פרעושין). וראה בתוספות (ד"ה פרעושין) ובריטב"א (ד"ה ואלמא) מה שכתבו בזה. יש לציין שהרמב"ם (ספר טהרה, הלכות מאכלות אסורות פרק ב הלכה יז) כתב להלכה שאפילו עופות קטנים כגון צרעה, יש בהם מלקות. יש **והוא** הנקרא 'רגלית'. עם"י לעזי רש"י (ד"ה מלגלגונות). וכן פירש הרמב"ם (פירוש המשניות, פסחים פ"ט מ"ח), וכתב שעליו גדולים וקנה שלו ארוך. כ. **עם"י** לעזי רש"י (ד"ה גוזגניות). והערוך (ערך גוגנמיות) כתב שהוא עשב שאוכלים הגמלים, ואין בני אדם אוכלים אותו אלא בשעת הרחק. **כא. ריטב"א** (ד"ה מעברינן). כב. **תובאה** שהביאה שליש גידולה קרויה שחת. לאחר שגודשים את השחת, מניחים לתבואה לחזור ולצמוח כל צרכה לצורך הגרעינים. כג. **חזיז** אינו ראוי לאכילה לרוב בני אדם, וכפיוחת האויות לאכילה רק לאחר שממתקים אותם ולא כמות שהם, כמבואר בגמרא להלן (ע"ב). ריטב"א (ד"ה ומזן, נעיל ס: ד"ה ואמאי) וספר הבתים (מערכי שיריים שער ג ד"ה מעברינן בפצפוצין). כד. **'חשובי'** הוא לשון מניעה, וכמו (בראשית כג טו) 'ולא חשבת את בנך', והיינו שהוא חסר בנים. ריטב"א (ממנים יא, ד"ה ומנן). עיין שם. כה. **בפשטות** הכינוי 'חשובי בנים' הוא למי שהוא עירי

אינן ראויות לאכילה לחשוכי בנים, וכשהוקשו אינן ראויות גם לשאר בני אדם, וכיצד אמר רב שמערבים בהן.

הגמרא מיישבת דברי רב בשלושה אופנים: תַּרְגְּמָא - תעמיד דברי רב, **אַשְּׁלָא הוּקְשׁוּ וְזָרַע. וּמְרוּבֵּי בָּנִים** - באלו שלא הוקשו קלחיהם, וזה שבא לערב בהן מרובה בנים, ולכך הן ראויות לו לאכילה ורשאי לערב בהן. אבל חשוכי בנים לא יערבו בהן[יג], וכן מרובי בנים לא יערבו בגודגדניות שהוקשו.

יישוב נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לְעוֹלָם דברי רב נאמרו גם **לְחַשּׁוּכֵי בָּנִים,** ומדובר בגודגדניות שלא הוקשו, ואף שאין ראויות להם למאכל כיון שממעטות הזרע, מכל מקום מערבים בהן, **הָהָא חָזוּ** - הואיל והן ראויות **לְמְרוּבֵּי בָּנִים,** שהרי **מִי לָא תְּנַן** - וכי לא שנינו במשנה [לדעת חכמים] (לעיל פ:), **מָצָרְעִין בְּיוֹצֵר בְּיַיִן** אף על פי שאסור לו בשתיה, **וְכֵן מערבים לְיִשְׂרָאֵל בְּתַרְוִיסָה** אף על פי שאסורה לו באכילה, וטעם ההיתר, לפי שהיין ראוי למי שאינו נזיר והתרומה ראויה לכהנים, **אֶלָּמָא, אַף עַל גַּב דְּלָא חָזֵי לְהָאי חָזֵי לְהָאי** - שאף על גב שאינו ראוי לזה מכל מקום ראוי לזה, כלומר, אפשר לערב אף בדבר שאינו ראוי לו כיון שראוי לאחרים, **הָכָא נָמֵי** בגודגדניות, **אַף עַל גַּב דְּלָא חָזֵי לְהָאי** [-לחשוכי בנים] **חָזֵי לְהָאי** [-למרובי בנים], ולכך כולם יכולים לערב בהם.

יישוב נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כִּי קָאָמַר רַב שמערבים בגודגדניות, זהו **בְּהַנְךְ דְּמָקְווֹ מָדֵּי** - בגודגדניות הבאות מארץ מדי, שהם יפות בעודן רכות[יד] [קודם שהוקשו] אף לחשוכי בנים, שאין ממעטות הזרע, אבל גודגדניות משאר מקומות אין מערבים בהן לחשוכי בנים[טו].

*

לעיל נאמר בשם רב שאין מערבים בחזיז, הגמרא מקשה סתירה בדבריו: וְכִי בְּחָזִיז לָא מערבים, **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּשׁוּת** [-מין צמח הגדל על הקוצים, ואין לו שורש בקרקע[טז]] **וְחָזִיז, מְעָרְבִין בָּהֶן, וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה.**

מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, הָא - דברי רב שאין מערבים בחזיז נאמרו **עַל יְדֵי מְקָמֵי דְּאָתָא רַב דִּבְבֶל,** קודם שבא **רַב דִּבְבֶל,** אלא דר בארץ ישראל, ושם אין דרך בני אדם לאכול החזיז, **וְהָא** - ודברי רב שמערבים בחזיז נאמרו **לְבָתַר דְּאָתָא רַב דִּבְבֶל,** וראה שמנהגם לאכול חזיז, לכך אמר שמערבים בו, וכן מברכים עליו בורא פרי האדמה.

מקשה הגמרא: וּבְבֶל הֵיכָא רוּבְּא דְּעָלְמָא, שנגרור את כל שאר העולם אחר דרכם ומנהגם, ונאמר שאפשר לערב בחזיז[יז], **וְהָתַנְיָא** לגבי חיזב מעשרות, **הַפּוֹל** [-מין קטניות] **וְהַשְּׁעוּרָה וְהַתִּירְתָּן** [-חילבה[יח]] **שֶׁזָּרָעָן זָרַק** - שזרע אותם על דעת לאכול את הירק שלהם [העלים], ולא את זרעם [הגרעינים], **בְּטָלָה דַּעְתּוֹ אֲצָל כָּל אָדָם** שאינם זורעים אותם כדי לאכול את ירקם, **וְקִיפָּה וְזָרָעָן** [-הזרע שלהם] **חַיָּיב** במעשרות, **וְזָרָעָן פָּטוּר,** כיון שזרוב בני אדם אין זורעים אותם כדי לאכול את ירקם, ואינו חשוב לחייבו במעשרות. **מִמֵּשִׁיכָה הַבְרֵייתָא: הַשַּׁחֲלַיִים** [-מין ירק חם ויבש וטעמו חריף[יט]] **וְהַגַּרְגִּיר** [-צמח ששמו 'אורה'[כ], ובין הזרע ובין הירק נאכל במינים אלו, **שֶׁזָּרָעָן זָרָק** - על דעת לאכול את ירקם, ולא את זרעם, **מְתַעֲשְׂרִין זָרָק וְזָרַע,** כלומר, גם ירקם וגם זרעם [אם נמלך לאכלן] חייב במעשרות. וכן אם **זָרָעָן זָרַע,** ולא על מנת לאכול הירק, **מְתַעֲשְׂרִין זָרַע וְזָרָק,** כלומר, גם ירקם [אם נמלך לאכלן] וגם זרעם חייב במעשרות, כיון שהדרך לזרוע בין לירק ובין לזרע[כא]. ולמדנו מדברי הברייתא שאמרה שפול ושעורה ותלתן האוכל ירקם פטור מלעשרם, אף שזרע אותם על מנת כן, שהולכים אחר מנהג רוב בני אדם, ויחזיר הנוהג אחרת בטלה דעתו אצל כל אדם. ואם כן אף לענין עירוב בחזיז, לא זו בלבד שאין לגרור את שאר העולם למנהג בני בבל, ולומר שאפשר לערב בחזיז כיון שבני בבל אוכלים אותו, אלא אף בני בבל עצמם, כיון שמנהגם משונה ממנהג רוב העולם בטלה דעתם, ואינם יכולים לערב בחזיז[כב].

מחמת קושיא זו, הגמרא חוזרת בה ממה שפירשה שאחר שבא רב לבבל אמר את דבריו שמערבים בחזיז, ומיישבת באופן אחר את הסתירה בדבריו האם מערבים בחזיז: אֶלָּא כִּי קָאָמַר רַב שמערבים בחזיז,

---

בלא בנים כלל. אמנם בשבות יעקב (שו"ת מ"ג סי' ל) כתב, שלפי זה נמצא שלא נאמר כאן דבר והיפוכו, שתחילה נאמר שרק 'מרובי בנים' רשאים לאכול גודגדניות, ומשמע שמי שיש לו בן אחד בלבד לא יאכל, וכאן משמע שרק מי שאין לו כלל בנים לא יאכל, ומשמע שמי שיש לו בן אחד יאכל. ולכן כתב שהכרח 'חשוכי בנים' אין הכוונה לערירי, אלא למי שעדיין לא קיים מצות פריה ורביה, והיינו שאין לו עדיין בן ובת [לדעת בית הלל (יבמות סה:), וכן הלכה (שו"ת חת"ס אה"ע סי' ס"ה)], ואף הוא לא יאכל גודגדניות, כיון שעדיין לא קיים מצותו. וראה בצליוני הש"ס (ד"ה חשוכי) שדן בדבריו. כו. **מבואר** בדברי הגמרא בתירוץ זה, שאין די בכך שהמאכל ראוי לאכילה לאחרים, אלא צריך שיהיה ראוי לאכילה למערב עצמו, ולכן אף שגודגדניות שלא הוקשו ראויות לאכילה למרובי בנים, חשוכי בנים אין יכולים לערב בהן. וראה ביאור הריטב"א בהערה להלן (עג: ד"ה ואיבעית), מה טעם החילוק בין גודגדניות שצריך שיהיו ראויות למערב עצמו, למבואר במשנתנו לדעת חכמים שרי בכך שראוי המאכל לאחרים (וכתב בקרן אורה (ד"ה תרגמא), שביאור הריטב"א הוא טעם הגמרא בתירוץ זה). וראה ביאור נוסף בתפארת ישראל (פוסק אות ו). כז. **רבינו** חננאל (ד"ה ס"ל). כח. **אפשר** שבתירוץ זה חזרה בה הגמרא, וסבירה שאף לדעת חכמים במשנתנו אין חשוכי בנים מערבים בגודגדניות [מלבד גודגדניות שבמדין], ואף שראויות הן למרובי בנים, וטעם הדבר הוא, שחכמים לא הכשירו לעירוב אלא דבר שבעצמו הוא ראוי לאכילה בו למערב עצמו, ורק מסיבה חיצונית אסור לו לאכלו, וכגון יין לנזיר שמחמת עצמו ראוי היין גם לנזיר, ורק מחמת האיסור אינו ראוי לו, וכן תרומה לישראל, ורק באופן זה התירו חכמים לערב אם הוא ראוי לאחרים. אבל דבר שאין ראוי לאכילה למערב מחמת עצמו, כגון גודגדניות, מודים חכמים שאינו יכול לערב בו אף שלאחרים ראוי הוא לאכילה. ריטב"א (ד"ה מי). אמנם הרא"ש (סי' ו) פסק [בתירוץ הקודם] שרק בגודגדניות שהוקשו לזרע אין מערבים, אבל בשלא הוקשו מערבים, וכן פסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שפו סי"ג). ומסתימת דבריהם משמע שאף חשוכי בנים יכולים לערב בהן, והיינו משום שהלכה כחכמים שרי בכך שראוי לאכילה לאחרים, וכתירוץ הקודם שאין חילוק בין גודגדניות לבין יין לנזיר. כט. **רש"י** (נזיר שם ד"ה כשות). ל. **שהרי** רב לא חילק בדבריו, ומשמע שהכשירו לעירוב אף לאלו הדרים בשאר מקומות, שאין דרכם לאכול חזיז. ריטב"א (ד"ה ואיבעית). (ומהמשך דברי הגמרא במה שהוכיחה מהברייתא לענין מעשרות, מתבאר שהתכוונה להקשות שאף בני בבל עצמם אין יכולים לערב בחזיז, משום שבטלה דעתם לדעת רוב העולם, ואם כן גם אם לא התיר רב לערב בחזיז רק לבני בבל לחוד גם היה קשה עליו, אלא שבאמת משמע מדברי רב שהתיר לכל העולם, ואם כן תגדל הקושיא על דבריו). לא. **עפ"י** רש"י (ד"ה כי) (ד"ה שלא).

לב. **מוסף** הערוך (ערך שחלים ב). לג. **עפ"י** לעניו רש"י (ד"ה שלא) (ד"ה שמוסיף). לד. **הטעם** שלא כללה ועירבה הברייתא שני הדינים יחד 'זרען לזרע או לירק מתעשרין זרע וירק', משום שיש הבדל בין שני האופנים לענין השנה הקובעת למעשר. שהדין הוא שאחר הפרשת תרומה גדולה לכהן, ומעשר ראשון ללוי, יש להפריש עשירית נוספת מהפירות למעשר שני או מעשר עני, והיינו, בשנים א' ב' ד' ה' למען שנות השמיטה מפרישים 'מעשר עני', שנאכל לבעלים בירושלים, ובשנים ג' ו' לשמיטה מפרישים 'מעשר עני' שניתן לעניים. ומבואר במסכת ראש השנה (יב:) שקביעת השנים שונה בכל מין, שבירקות הולכים אחר השנה שבה נלקטו, ובתבואה הולכים אחר השנה שבה הגיעו לשליש גידולם, ובכמה מיני זרעים וקטניות הולכים אחר השנה שבה השתריש בקרקע. ובשחלים וגרגיר שיש בהם גם ירק וגם זרע, תלוי מה היתה עיקר המטרה בזריעתם, שאם זרעם על מנת לאכלם ירק, הירק הוא העיקר, ונקבעת שנתם אחר לקיטה כירק גם לענין הזרעים שבהם, ואם זרעם על מנת לאכול את הזרעים, הם העיקר, וגם לענין הירק נקבעת שנתם אחר השרשה כזרעים. וכגון אם השתריש בשנה שניה ונלקטו בשנה שלישית, אם זרעם לירק מפרישים בין מהירק ובין מהזרעים מעשר עני, ולכן אמר התנא שבאופן זה 'מתעשרין ירק וזרע' והקדים ירק לזרע, להשמיענו שהירק עיקר והוא הקובע. ואם זרעם לזרע מפרישים בין מהזרעים ובין מהירק מעשר שני, ולכך אמר התנא שבאופן זה 'מתעשרין זרע וירק', להשמיענו שהזרע עיקר והוא הקובע. תוספות (ד"ה מתעשרין) וריטב"א (ד"ה שהרי) (בתוספות בריאור הרש"ש (בתוס' ד"ה שחלים). וראה שם חילוק נוסף להלכה אם נאמר שהירק עיקר או שהזרע עיקר. לה. **ריטב"א** (ד"ה כשות). וראה לעיל בהערה על תחילת קושיית הגמרא.

זהו **בָּדְגוּנְיֵיתָא** - בחזיז הגדל בגינה, שבכל המקומות הוא נאכל. ומה שאמר רב שאין מערבים בחזיז, זהו בחזיז הגדל בשדה, שאין הדרך לאכלו, אלא נזרע כדי לאכול התבואה, ולכך אין ראוי לעירוב אפילו לבני בכל הנוהגים לאכלו, משום שבטלה דעתם לדעת רוב העולם[א].

★

הגמרא דנה בדין **שהובא בברייתא לעיל** (ע"ש) **שהגרגיר מתעשר גם ירקו וגם זרעו.** **שואלת הגמרא: זֶרַע גַּרְגִּיר, מַאי חָזֵי** - למה הוא ראוי, שהרי אינו ראוי לאכילה בפני עצמו. **משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁכֵּן דורות רִאשׁוֹנִים שֶׁאֵין הַיָּם הָיָה לָהֶן פֻּלְפֶּלִין, הָיוּ שׁוֹחֲקִין אוֹתוֹ, וְטוֹמְנִין בּוֹ אֶת הַצָּלִי** - בשר צלי[ב].

★

לעיל (ע"ש) **הובאו דברי רב, שכשות וחזיז ברכתם בורא פרי האדמה. הגמרא דנה בענין זה, ומביאה מעשה: רַבִּי זֵירָא, כִּי הֲוָה חָלִישׁ מִגְּרְסֵיהּ** - כשהיה נחלש מרוב יגיעתו בלימודו, ולא יכל ללמוד, **הֲוָה אָזֵיל וְיָתִיב אֶפֵּיתְהָא** [-היה הולך ויושב על פתחן] **דְּרַב יְהוּדָה בַּר אַמִּי, אֲמַר, כִּי נָפְקִי וְעָיְילִי רַבָּנַן הלומדים תורה מפיו של רב יהודה, אֵיקוּם מִקַּמַּיְיהוּ וְאֶקַּבֵּל פְּתְחוֹ אַגְרָא** - אקום מפניהם לכבודם, ואקבל שכר. בעודו יושב שם, **נָפַק אֲתָא וְנוֹקֵּשׁ דְּבֵי רַב** - יצא ובא תינוק של בית רבו. **אֲמַר לֵיהּ** רבי זירא, **מַאי אַגְמְרָךְ רַבָּךְ** - מה לימדך רבך. **אֲמַר לֵיהּ** התינוק, לימדני רבי **שַׁבְּשׁוֹת** ברכתו **בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, וְחָזֵיז** ברכתו **שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ. אֲמַר לֵיהּ** רבי זירא, **אַדְּבָּה, אִיפְּכָא מִיסְתַּבְרָא, הַאי** - החזיז, **מַאַרְעָא קָא מְרַבֵּי** - מהארץ הוא גדל, ולכן ברכתו בורא פרי האדמה, **וְהַאי** - והכשות, **מַאֲוִירָא** [-מהאויר] **קָא מְרַבֵּי**, שאין לו שורש בקרקע אלא גדל על קוצים, ולכן ברכתו שהכל.

מסיקה הגמרא: וְהִלְכְתָא בֵּינוֹקָא דְּבֵי רַב. מַאי טַעְמָא, הַאי - הכשות, **גַּבְרָא פָּרֵי** - הוא פרי שהגיע לגמר גידולו, וקרוי 'פרי', ולכן ברכתו בורא פרי האדמה, **וְהַאי, לָאו גַּבְרָא פָּרֵי** - אינו גמר הפרי, שהרי זורעים התבואה לצורך גרעינה [שערדין לא נגמר גידולם], ולא לצורך אכילת החזיז, ולכך ברכתו שהכל[ג]. **וּמַאי הֲמָאַרְתְּ הַאי מַאַרְעָא קָא רָבֵי וְהַאי מַאֲוִירָא קָא רָבֵי**, ולכן מסתבר להיפך, **לָא הִיא** - אין זה נכון שכשות גדל מהאויר, אלא **בְּשׁוֹת נָפֵי מַאַרְעָא קָא רָבֵי, דְּהָא קָא חָזְיִנַן דְּקַמָּיְינִן לֵיהּ לְהֵיזִימְתָּא וּמְיַיתְיָא בְּשׁוֹתָא** - שהרי אנו רואים שקוצצים את הקרן שעליו צומה הכשות, ואזי מת ומתייבש הכשות הצומח עליו, הרי שיונק מן הקרקע דרך הקוצים, ולכן ברכתו בורא פרי האדמה.

★

בגמרא לעיל (ע"ש) **הובאו דברי רב שאין מערבים בכפניות. מקשה הגמרא: וְכִי בְּכַפָּנְיוֹת אֵין מְעָרְבִין, וְהָתַנְיָא, קוֹר** - ענף הדקל בתחילת צמיחתו שהוא רך[ד], **וטוב לְמַאכָל, הרי הוא נִיקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר**, שהרי הוא פרי מפרי וגדולי קרקע וראוי לאכילה[ה], **וְאוּלָם אֵין מְטַמְּא טוּמְאַת** [-מקבל טומאת] **אוֹכְלִין**[ו] אפילו אם חשב עליו לאכלו, משום שאינו נחשב ל'אוכל'[ז]. **וְכַפָּנְיוֹת נִקְּחוֹת בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, וְמְטַמְּאוֹת טוּמְאַת אוֹכָלִים**, משום שנחשבות לאוכל גמור. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, קוֹר הֲרֵי הוּא כְּצִנּוֹר** [ולא 'אוכל'] **לְכָל דְּבָרִיו, אֶלָּא שֶׁנִּיקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר** [ולהלן יבואר במה נחלק על תנא קמא], **וְכַפָּנְיוֹת הֲרֵי הֵן כִּפְרֵי לְכָל דְּבָרֵיהֶם**, ולכך נקנות בכסף מעשר ומיטמאות טומאת אוכלים, **אֶלָּא שֶׁפְּטוּרוֹת מִן הַמְּעַשֵּׂר**, כיון שאינן פירות גמורים[ח]. ותנא קמא שלא חילק בכך, החשיב את הכפניות כפרי לכל דבר, ולדעתו חייבות הן במעשר. הרי שלדעת כולם כפניות נחשבות לאוכל ומיטמאות טומאת אוכלים [ורק לענין מעשר נחלקו], ומדוע אמר רב שאין מערבים בהן.

מתרצת הגמרא: הָתָם בְּדָרְסִינְהוּ - בכפניות של דקלים זכרים, שפירות דקלים אלו לעולם אין מתבשלים יותר להעשות תמרים גמורים, ובשכחת כפניות זהו גמר פריים[ט], ולכך נחשבות כפניות אלו לאוכל גמור, ומקבלות טומאת אוכלים. ואילו רב אמר את דינו בשל דקלים נקבות, שאם משהים אותן על הדקל מתבשלות לתמרים גמורים, ולכך בעודן כפניות אין נגמר פריין ואינן נחשבות לאוכל, ואין מקבלות טומאת אוכלים, ואין מערבים בהן.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי שהברייתא עוסקת בשל זכרים, **הָהִא לֵימָא** - וכי בהם יאמר **רַבִּי יְהוּדָה** שהן **פְּטוּרוֹת מִן הַמְּעַשֵּׂר, וְהָתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, לֹא הוֹזְקְרוּ** בכית המדרש **פֹּגֵי בֵּיתֵינוּ** [-תאנים שלא התבשלו, ממקום הנקרא 'ביתינו'][י] להחשב כפרי, **אֶלָּא לְגִנּוֹן מָצָשׂר בִּלְבָד**[יא], **שֶׁפֹּגֵי בֵּיתֵינוּ אֲהֵינִי דְּמוֹכְרִינְהוּ** [-כפניות ממקום הנקרא 'טובינא', שכל הדקלים שבמקום זה זכרים הם] **חַיְיבִין בְּמַעֲשֵׂר**, מפני שזהו גמר פריין של תאנים וכפניות אלו, שאינן מתבשלות יותר[יב]. ומפורש בדברי רבי יהודה שכפניות מדקלים זכרים חייבות במעשר, ואם כן לא שייך להעמיד את הברייתא שהובאה לעיל בכפניות אלו.

חוזרת בה הגמרא ומתרצת באופן אחר את הסתירה מברייתא זו לדברי רב שאמר שאין מערבים בכפניות: אֶלָּא, לְעוֹלָם לָאו בְּגִינְיָתָנֵי - הברייתא אינה עוסקת בכפניות מדקלים זכרים, אלא בכפניות מדקלים נקבות, שלא נגמר גידולן ואם היו משהים אותן על הדקל היו מתבשלות לתמרים גמורים, ומחמת שלא נגמר הפרי פטר רבי יהודה מהמעשר, **וְלָעְנְיַן טוּמְאַת אוֹכְלִין שֶׁאנִי** [-שונה הדין], שאף שאינן נאכלות מחמת מרירותן, הרי הן נחשבות כאוכל ומקבלות טומאה, **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** בענין אחר, שיש פירות הנחשבים 'אוכל' אף שאינם ראויים לאכילה **הוֹאִיל וְרָאוּי לְהַתְקָן עַל יְדֵי הָאוּר** - למתק אותם ולתקנם לאכילה על ידי צליה באש, **הָכָא נָמֵי** בכפניות, הן נחשבות 'אוכל' לענין קבלת טומאת אוכלים **הוֹאִיל וְכוּלּוֹ לְהַתְקָן עַל יְדֵי הָאוּר**, ולהכשירן לאכילה[יג]. אמנם אף על פי כן אמר רב שאין מערבים בהן, משום שלעירוב צריך דבר מאכל המוכן לאכילה, וכל זמן שלא הוכשרו לאכילה על ידי האור אין מערבים בהן[יד].

הגמרא מבארת באיזה ענין אמר רבי יוחנן 'הואיל וראוי למתקן על ידי האור': וְהָיְיתָא אִתְּמַר [-והיכן נאמרו דברי] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אֲהָא דְּתָנְיָא, שְׁקֵדִים הַמָּרִים'** - מין שקדים שכאשר הם גדלים נעשים מרים, והדרך לאוכלם בעוד שלא נגמרה גדילתם קודם שיהיו מרים כל כך, כשהם **קְטַנִּים**, ולא נגמרה גדילתם, הרי הם **חַיְיבִין** במעשרות, שזהו גמר הפרי שלהם, וכשהם **גְּדוֹלִים**, כלומר, שנגמרה גדילתם, **פְּטוּרִין** מן המעשר, שמחמת מרירותם אינם נחשבים אוכל. ו'שקדים **הַמְתוּקִים**', כלומר, מין שקדים שאינם מרים, כשהם **גְּדוֹלִים חַיְיבִין** במעשרות, וכשהם **קְטַנִּים**, שלא נגמרה גדילתם, **פְּטוּרִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִשּׁוּם אַבָּיו**, שקדים המרים, **זֶה וָזֶה** - בין כשהם קטנים ובין כשהם גדולים דינם שוה **לְפָטְרוּ** ממעשרות, קטנים פטורים מפני שלא נגמר פריים, וגדולים פטורים משום שמרים הם ואינם נחשבים לאוכל. מביאה הגמרא גירסא אחרת בדברי רבי שמעון, **וְאָמְרֵי לַהּ** - ויש שאמרו, שרבי שמעון אמר, שקדים המרים **זֶה וָזֶה לְחִיּוּב** - בין כשהם קטנים ובין כשהם גדולים חייבים במעשר, קטנים חייבים מפני שאז הוא עיקר אכילתם, וגם גדולים חייבים מהטעם שיבואר בסמוך. **מסיימת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָא, הוֹרָה רַבִּי חֲנִינָא** להלכה, כשהיה **בְּצִיפּוֹרִי, בִּדְבָרִי הָאוֹמֵר זֶה וָזֶה לְפָטְרוּ.**

וכשנשנתה בריייתא זו בבית המדרש ושאלה שאלה, **וְלִמָּאן דְּאָמַר זֶה וָזֶה לְחִיּוּב**, מרים גדולים **לְמַאי חֲזֵי** - לְמָה הם ראויים, הרי אין אוכלים אותם מחמת מרירותם, ומדוע הם חייבים במעשרות. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹאִיל וְרָאוּי לְהַתְקָן** [-לעשותם מתוקים] **עַל יְדֵי הָאוּר** - על ידי שיצלם באש[טו].

★

הגמרא מבארת במה נחלקו תנא קמא ורבי יהודה לענין 'קור' לעיל בברייתא: אָמַר מָר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, קוֹר הֲרֵי הוּא כְּצִנּוֹר לְכָל דְּבָרָיו, אֶלָּא שֶׁנִּיקָּח

א. **ריטב"א** (ד"ה כן). ב. **רבינו חננאל** (ד"ה ופ"ק). [ולכאורה הכוונה שדורות הראשונים היו רגילים לעשות כן, אך גם דורות אחרונים פעמים משתמשים בזרע גרגיר כחבלין]. ג. **דברי רב** (בפנ"ע ס"ש) שמברכים על חזיז בורא פרי האדמה, אמורים רק בחזיז של גינה, ובבואה זו נזרעת על דעת לאכול את החזיז, ולכן נחשב החזיז כגמר פרי, וברכתו בורא פרי האדמה. ודברי הגמרא כאן הם בחזיז הגדל בשדה, שתבואה זו נזרעת על דעת גרעיני התבואה, ולכן החזיז אינו גמר הפרי, וברכתו שהכל. תוספות (ד"ה ופ"ק). ד. **מן** קרנים שעליהם גדל הכשות. ה. **בכ"מ** שנה צומחים בדקל ענפים חדשים, ובתחילת גידול הענף הוא רך וראוי לאכילה, וקרוי 'קור', עד שמתקשה בימות הגשמים ונעשה חלק מהגיע. רש"י (ד"ה קוֹר). ו. **ראה** לעיל (כה:) שאלו התנאים להיות נקנה מכסף מעשר. ז. **כ"מ** אוכל מקבל טומאה [לאחר שיכושר לקבל טומאה, על ידי שיבואו עליו אחד משבעה משקים] כאמור בתורה לענין טומאת שרץ (ויקרא יא נה) 'מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא'. ורשנינו (סוכות ס"ש ומ"ש) שאף דבר הראוי לאכילה, אינו מקבל טומאה אוכלים עד שיהא עומד לאכילת אדם. ח. **שלשון** הפסוק (שם) 'מכל האוכל אשר יאכל' משמעותה שעומד לאכילה, והקור אינו עומד לכך, שהרי לא נשתו את הדקל על דעת לאכול את הקור [כמבואר בגמרא להלן], ואף פתה רק באקראי הוא נאכל. על פי תוספות (ד"ה קוֹר). ט. **שאין** הפירות מתחייבים במעשרות עד 'גמר פרי', כמבואר במשניות מעשרות (פ"א). י. **יש** שני מיני עצי דקל, זכר ונקבה. סתם דקלים הם של נקבה, והם מוציאים תמרים טובים. אבל הזכרים אינם מצמיחים אלא כפניות שאין משובחות לאכילה, וברא הקב"ה את הזכרים כדי להשביח את פירות דקל הנקבה, שבשעה שדקל הנקבה מתחילה להצמיח את תמריה, בעודם קטנים כגודל עדשה, נוטלים הכפניות של דקל הזכר וכורכים אותם סביב ענפי הנקבה, ואז מצליחים פירותיה ביותר. ערוך (ערך נסן). וראה עוד בפסחים (נ:) וברש"י שם (ד"ה וכן). יא. **ונקראות** 'ניסחני' על שם שלוקטים אותן בחודש ניסן [משום שלא יתעיל להשהותם על העץ יותר מכך]. רש"י (ד"ה מלקטניהן). יב. **שנה** היא התנה שלא גדלה כל צרכה. יג. **ברייתא** זו נשנתה בתוספתא (פסיפיתא ס"ו ס"י) והובאה בפסחים (נג:). ועוסקת בענין זמן ביעור פירות שביעית. וענין ביעור זה, שפירות שגדלו בשנת השמיטה, כל זמן שמצויים פירות ממין זה בשדה שעדיין לא נלקטו, יכול לאכול מהפירות ש"ש לו בביתו, אבל לאחר מכן צריך לבער הפירות מביתו, ולמרוחקו חכמים (שם נג:) מן הכתוב (ויקרא כה ז). ותנא קמא אמר, שזמן ביעור תנאים הוא משיכלו מהשדות פני ביתיניו, שהם התאנים המתאחרות ביותר להאסף מן השדה. ועל כך חלק רבי יהודה ואמר שלא התוכרו בבית המדרש בענין ביתיניו להחשב כפרי אלא לענין חיוב מעשרות. אבל לא לענין זמן ביעור פירות שביעית [וכיון שאינן פרי לענין זה, צריך לבער את התאנים שבבית משנה שכלו שאר תאנים מן השדות, אף שפגים אלו עדיין מצויות בשדות]. רש"י (ד"ה לגנון). יד. **וכל** שכן שנחשב כשנגמר פריין לגמרי, שהרי כולם אוכלים אותן ונחשבות לאוכל גמור. רשב"א (ד"ה ופרי, אך למעשרות ולשאר דינים הן פרי. וראה ברש"ש וביד דוד (בכ"מ שם) מה שביארו בכוונת רש"י בזה. טו. **אף** שגם הקור ראוי לאכילה על ידי צליה או ביושול, כמבואר בגמרא להלן, אינו מיטמא טומאת אוכלים, משום שצריך תיקון רב כדי שיהא ראוי לאכילה. אבל כפניות בקל יכול למתקן, ולכן גם קודם שהמתיקן נחשבות לאוכל לענין טומאת אוכלים. תוספות (ד"ה הואיל). טז. **אבן** העזר (סי' קכ"ו סק"ב) כתב שהמחבר פסק כרבי יוחנן אלו למדנו שכפניות מקבלות טומאת אוכלים. שכיון שאפשר

בְּכָפָף מְעַשָּׂר. מקשה הגמרא: **הֵיינוּ תָּנָא קַמָּא,** שאמר שקור אינו מיטמא טומאת אוכלין, וניקח בכסף מעשר, ובמה נחלקו. **מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי,** קור שֶׁשָּׁקְעוּ [-שבישלו בישול מרובה] וְכן **שִׁנְּוּהוּ** בשמן, ונעשה טוב לאכילה, **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ,** לדעת תנא קמא נחשב לאוכל גמור ומיטמא טומאת אוכלין, ולכן לא אמר ש'הרי הוא כעין', מפני שאפשר להופכו לאוכל. ורבי יהודה שאמר 'הרי הוא כעין' סובר, שאף באופן זה אינו נחשב לאוכל ואינו מיטמא טומאת אוכלים, והרי הוא כעין שאין שייך בו תיקון.

רבא מקשה על דברי אביי: מַתְקִיף לַהּ רָבָא, מִי אִיכָּא לְמֵאן דְּאָמַר קור **שֶׁשָּׁקְעוּ וְשִׁנְּוּ לֹא** מיטמא, **וְהָתַנְיָא, הָעוֹר וְהַשְּׁלָיָא** [-כמין לבוש שהוולד שוכב בתוכו במעי אמו[יז]] של בהמה, **אֵין מְטַמְּאִין מִּטּוּמְאַת אוֹכָלִין,** העור מפני שהוא קשה ואינו ראוי לאכילה, והשיליא משום שהיא מאוסה ואינה ראויה לאכילה[יח], אבל **עוֹר שֶׁשָּׁקְעוּ** עד שהתרכך, וחשב לאכלך[יט], **וְשִׁלְיָא שֶׁחִישֵּׁב עָלֶיהָ** לאוכלה[כא], **מְטַמְּאִין מִּטּוּמְאַת אוֹכָלִין.** הרי שאפילו עור שאינו ראוי כלל לאכילה, אם שלקו מיטמא טומאת אוכלין, וכל שכן 'קור' שהוא ראוי קצת לאכילה גם קודם בישולו, בודאי אם שלקו וטיגנו מיטמא לכל השיטות, וכיצד אמר אביי שלדעת רבי יהודה אינו מיטמא.

רבא מפרש את מחלוקת תנא קמא ורבי יהודה באופן אחר: אִלָּא אָמַר רָבָא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ בְּרָכָה, דְּאִתְּמַר, קור **נוֹחְלִין אֲמוּרִים מַה מְּבָרְכִים עָלָיו, רַב יְהוּדָה אָמַר, בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר, שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ. רַב יְהוּדָה אָמַר בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה,** שהרי **אוֹכֶלְא** [-אוכל] **הוּא**[כב]. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ,** שֶׁיֵּין **שֶׁפּוֹפּוּ לְהֶקְשׁוֹת** כעין בהגיע ימות המשיח, לכן **לֹא מְבָרְכִינַן עֲלֵיהּ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה,** אלא שהכל[כג]. ובזה נחלקו גם תנא קמא ורבי יהודה, שלדעת תנא קמא מברכים על הקור בורא פרי האדמה[כד], ולרבי יהודה ברכתו שהכל לפי שסופו להקשות, ולכך אמר ש'הרי הוא כעין'.

הגמרא מביאה את המשך דברי האמוראים בענין ברכת הקור: אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, שִׁינְּנָא - מחודד בתלמוד, **בְּוָותֵיהּ מִסְתַּבְּרָא** - כמותך מסתבר, שאף שסופו של הקור להקשות ברכתו בורא פרי האדמה, **דְּהָא צָנּוֹן שֶׁפּוֹפּוּ לְהֶקְשׁוֹת** כעין אם אינו תולשו בזמנו, **וְאַף עַל פִּי כֵן כָּל זְמַן שֶׁהוּא רַךְ מְבָרְכִינַן עֲלֵיהּ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה,** ומוכח שמה שסופו להקשות, אין זו סיבה שלא יברכו עליו בורא פרי האדמה.

הגמרא דוחה את ראייתו של שמואל: וְלֹא הִיא, צָנּוֹן נָמֵי אֵינְשֵׁי אֲכָדֵי מִיכַּל - נוטעים אותו בני אדם על דעת לאוכלו כשהוא רך[כה], וזו עיקר מטרתו, לכך ברכתו בורא פרי האדמה. אבל **דִּיקְלָא** [-דקל], **לֹא נָמֵי אֵינְשֵׁי אֲכָדֵי מִיכַּל דְּקוּרָא,** אלא מטרת נטיעת הדקל היא כדי לאכול את התמרים בלבד, ולכן אין הקור נחשב פרי, וברכתו שהכל[כו].

מסיקה הגמרא: וְאַף עַל גַּב דְּמִלֵּיהּ - ששבחו **שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה,** והביא ראיה לדבריו מברכת הצנון, **הָלְכָתָא בְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל** שברכתו שהכל שהכל, מחמת הסברא שהוזכרה, שאין נוטעים הדקל כדי לאכול את ה'קור'.

★

(פ:) שנינו, ששיעור המזון הנצרך לעירוב חצירות ולשיתוף מבואות[כז], הוא כמות מזון של שתי סעודות[כח], וכן שנינו (לעיל פ:) שזהו השיעור לעירובי תחומין[כט]. וטעם הדבר הוא, שעל ידי שמניח שיעור מזונותיו לסעודות השבת, נקבעת דירתו במקום זה[ל]. ולהלן יתבאר שאין צריך להניח את כל שתי הסעודות, אלא די להניח דבר אחד בשיעור הנצרך לשתי הסעודות[לא], ולכן אם מניח פת, מניח כמות הפת הנאכלת בשתי סעודות[לב]. ואם מניח דבר הבא ללפת את הפת, די להניח כמות הנצרכת ללפת פת של שתי סעודות, ואין צריך להניח גם פת. וכן אם מניח דבר הבא לקינוח סעודה, מניח כמות הראויה לקינוח שתי סעודות[לג], ואם מניח משקה, מניח כמות הנצרכת לשתיה בתוך שתי סעודות[לד]. בסוגיות שלפנינו דנה הגמרא במיני מאכל ומשקה שונים, האם מערבים בהם, ומה היא הכמות הנצרכת ממינים אלו לשתי סעודות של אדם בינוני[לה].

הגמרא חוזרת לדון בדברי רב שמזכו לעיל: גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, פְּשׁוּת וְחָזְיוֹ מְעָרְבִין בָּהֶן, וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. מבררת הגמרא: פְּשׁוּת, כַּמָּה ממנו יש שיעור מזון שתי סעודות, **מַתְנִי' רַבָּה** ממנו יש שיעור מזון שתי סעודות, שהוא שיעורו של עירוב. **משיבה הגמרא: בְּדַאֲמַר רַב יְחִיאֵל** להלן לענין מאכלים אחרים, ששיעורם הוא **כְּמָלֵא הַיָּד** - כמות הממלאת ידו של אדם בינוני, **הָכָא נָמֵי** בכשות, שיעורו **כְּמָלֵא הַיָּד.**

מבררת הגמרא: חָזְיוֹ, כַּמָּה ממנו יש שיעור שתי סעודות. **משיבה הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר טוּבְיָה בַּר יִצְחָק אָמַר רַב, כְּמָלֵא אוּזְיֵתָא דְּאִילְבֵי** - כשיעור שיש בחבילת אגודת ירק שדרך האיכרים [-עובדי האדמה] לכרוך.

הגמרא מביאה מין נוסף הכשר לעירוב, ואת שיעורו: אָמַר רַב חִלְקִיָּה בַּר טוּבָיָה, מְעָרְבִין בְּקֶלֶחְ - קלח של עשב, **וְהוּא קְשֵׁה כְּעֵין. תמהה הגמרא: בְּמַאי קָא מַיְתֵי** שמערבים, והרי אינו אוכל. **מתרצת הגמרא: אִלָּא** כך יש לומר, מערבין **בְּיַרְקָא** - בירק הרך **דְּמָלֵיךְ. מבררת הגמרא: וְכַמָּה** הוא שיעורו לעירוב. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְחִיאֵל, כְּמָלֵא הַיָּד** - כמות הממלאת ידו של אדם בינוני.

הגמרא מבארת מין נוסף הכשר לעירוב, ושיעורו. מספרת הגמרא: רַבִּי יִרְמְיָה נָפַק לְקִרְיַיתְהוּ - יצא לכפרים לבדוק את תבואתו שבשדות. **בָּעוּ מִינֵּיהּ** בני הכפרים, **מַהוּ לְמֵעֲרַב בְּפוֹלִין** [-מין קטניות] **לַחִין** שלא בישלום[לו]. **לֹא הֲוָה בְּיָדֵיהּ** - לא היה בידו להשיב להם. **בְּי אַתָא לְבֵי מִדְרָשָׁא** שאל את החכמים דין זה, **אֲמַרוּ לֵיהּ** החכמים, **הֵכִי אָמַר רַבִּי נָתָן, מְעָרְבִין בְּפוֹלִין לַחִין. מבררת הגמרא: וְכַמָּה** שיעורם לעירוב. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְחִיאֵל, כְּמָלֵא הַיָּד,** שהדרך ללפת פת של שתי סעודות בשיעור כזה[לז].

הגמרא מבארת דין עירוב בתרדין: אָמַר רַב הַמְנוּנָא, מְעָרְבִין בְּתַרְדִּין חַיִּין [-שאינם מבושלים].

מקשה הגמרא: אֵינִי - האם כך הוא, **וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא, סִילְקָא חַיָּא קָטֵיל, גַּבְרָא חַיָּא** - תרד חי שאינו מבושל, הורג אדם חי, כלומר, האוכלו מסתכן בנפשו.

לתקנן על ידי האור, נחשבות כאוכל גם קודם שתיקנו אותן, ועל אף ששקדים המרים חיבים במעשרות אף בגדולתם משום שאפשר למתקן, מכל מקום בכפניות פוטר רבי יהודה ממעשרות למרות שאפשר למתקן, משום שעדיין לא נגמר גידולם, וחזינו מעשר חל בגמר פרי. עפ"י רש"י (ד"ה וכולן). אמנם ראה ברשב"א (ד"ה למעוטי) ובריטב"א (ד"ה הם) מה שכתבנו בזה. יח. **רש"י** (בכורות ט. ד"ה וכולן). יט. **חסדי דוד** (על **התוספתא** מעשרות פ"ג ה"ו ד"ה ופוך פיפל). כ. **מאירי** (ד"ה ומעתה). כא. **עוד** שאינו ראוי לאכילה מחמת קשיותו, אין די בכך שחשב עליו לאכלו להחשיבו כאוכל, ולכן דוקא אחר שליקה הוא מיטמא טומאת אוכלים, אבל השליא רכה, אלא שאין אוכלים אותה מחמת מאיסותה, ולכך די במחשבה להחשיבה לאוכל. ומאידך, שליקת השליא לחוד אינה מחשיבה אותה כאוכל, שעדיין היא במאיסותה. חסדי דוד (שם). כב. **אמנם** כיון שאינו בורא פרי העץ, אלא העץ עצמו, לא שייך לברך עליו 'בורא פרי העץ', ולכך ברכתו בכורכת הירקות [שאף הם צומחות מהקרקע ולא מן העץ]. רא"ה (בכורות ט. ד"ה קונלי"ס). כג. **שעל** אף שהקור ראוי לאכילה, כיון שהוא בעצמותו אינו 'פרי' אף כשהוא רך, ואף סופו להקשות ולא יהא ראוי לאכילה, אינו נחשב כלל 'פרי' לענין ברכה [אף לא כירקות שהם פרי הקרקע], ואין לברך עליו 'פרי האדמה' אלא ברכתו שהכל. רא"ה (שם). כד. **ואף** על פי כן הוא סובר שאינו מקבל טומאת אוכלים, כנאמר בבריית'א לעיל. לפי שאינו בכלל 'אשר יאכל' האמור בתורה לגבי טומאת אוכלים [ראה בהערה בבריית'א שם]. כה. **צנון** רך שמו 'פוגלא'. רש"י (בכורות ט. ד"ה **לתנעת** דשונקלו). כו. **מדברי** תלמידי רבינו יונה (בכורות שם ד"ה קונלי"ס) נראה, שלמסקנת הגמרא די בטעם שאין הנטיעה לשם דבר זה, כדי לברך עליו שהכל. אבל מדברי הרא"ש (שם פ"ג סי' ג) משמע, שרק דבר שסופו להקשות, וגם אין בני אדם נוטעים את הנטיעה לשם כך, אין מברכים עליו שהכל. כז. **עיקר** דברי המשנה להלן אמורים לענין שיתופי מבואות, אך כן הוא גם לענין עירובי חצרות, כמו שכתב שם רבינו יהונתן (ד"ה ומפני). כח. **רש"י** (ד"ה כמותם). ובמשנה שם נתבאר שזהו באופן שבעלי החצרות הפתוחות למבוי מרובים, והיינו שהם שמונה עשר או יותר [וכן בשיתוף מבואות, כשבעלי החצירות הפתוחות למבוי מרובים], אבל אם העירוב והשיתוף נעשה עבור אנשים מועטים משמונה עשר, די בשיעור גרוגרת לכל אדם. כט. **בעירוב** זה לעולם צריך להניח כדי מזון שתי סעודות בשיעור כל אחד מאלו שמעיר עבורם. ל. **ואף** שבשבת אוכלים שלש סעודות, סעודות הלילה והיום הם עיקר סעודות היום, אבל סעודה שלישית אינה קבועה כל כך, שהרי אפשר לקיימה במיני תרגימא [ראה שו"ע (או"ח סי' רפ ס"ב) השיטות בזה]. לבוש (או"ח סי' רפז ס"ק ו). לא. **שגם** אם הניח דבר אחד מהסעודה כבר נראה כדר שם. מנחת זכרון (לנתן ג ד"ה ועוד). וכל זה לענין שיתופי מבואות ועירובי תחומין, אבל עירובי חצירות אין עושים אלא בפת, כמבואר להלן (פ:). לב. **ולהלן** (שם:) יתבאר שיעור הפת לשתי סעודות. לג. **רש"י** (לעיל עט. ד"ה ופשיעי). לד. **ראה** בגמרא להלן (שם) לענין יין ובהערה שם. לה. **להלן** בגמרא (ג.) יתבאר שלעולם משערים להקל, ולכך אף הרעבתן שדרכו לסעוד הרבה, די לו להניח כדי מזונו של אדם בינוני, וזקן וחולה שמזונו מועט, די להם להניח כדי מזונם, וכל השיעורים המבוארים להלן הם השיעורים של אדם בינוני. והכל תלוי בחשיבותו של הדבר, שככל שהדבר חשוב יותר כך שיעורו מועט, שאין אוכלים ממנו הרבה. חידושי המאירי (לנתן שם: ד"ה וחשיעור). לו. **אמנם** עיקר אכילתם הוא אחר בישולם, אך מקצת בני אדם אוכלים אותם בעודם חיים. אכן פוליון יבשים שלא בישלום בודאי אין מערבים בהן, שאין הדרך לאכלם אלא לאחר בישולם. רשב"א וריטב"א (ד"ה מזו). לז. **ריטב"א** (שם).

בכל מערבין פרק שלישי עירובין

מתרצת הגמרא: הָהוּא - דברי רב חסדא אמורים בְּתרד שהוא **בָּשִׁיל וְלֹא בָּשִׁיל** כל צרכו, ואכן בו אין מערבים, אך תרד חי שאינו מבושל כלל אינו מזיק, ולכן אמר רב המנונא שמערבין בו.

לשון אחרת בענין עירוב בתרד[א]: אִיכָּא דְּאָמְרֵי, אָמַר רַב הַמְנוּנָא, אֵין מְעָרְבִין בְּתַרְדִּין חַיִּין, משום **דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, סִיקָּא חַיְיָא קָטֵל וְגַבְרָא מְיָיתִי** - והרי אנו רואים אנשים שאוכלים תרד חי, ואינם מתים, **מתרצת הגמרא: הָתָם** - דברי רב המנונא אמורים **בָּשִׁיל וְלֹא בָּשִׁיל**, אך תרד חי שאינו מבושל כלל אינו מזיק.

אגב הנידון אודות עירוב בתרד, מביאה הגמרא את תועלתו לרפואה: אָמַר רַב חִסְדָּא, תַּבְשִׁיל שֶׁל תִּרְדִּין יָפֶה לַלֵּב, וְטוֹב לָעֵינַיִם, וְכָל שֶׁכֵּן לִבְנֵי מֵעַיִם[ב]. אָמַר אַבָּיֵי, וְהוּא דְּיָתִיב אַבֵּי תְּפֵי - כאשר ישב על מקום שפיתת הקדירה בכירה, **וְנָבְעִיד תּוּתָּא תּוּתָּא**, כלומר, שהתבשיל יפה והצטמק כולו עד שנימוח, וכשהוא רותח דומה כמשמיע קול 'תוך תוך'.

★

הגמרא דנה בדין עירוב בתפוחים. מספרת הגמרא: אָמַר רָבָא לתלמידיו [באחד הימים כאשר היה שמח ביותר], עכשיו צלולה דעתי **וַהֲרֵינִי** מזומן להשיב בחריפות לכל שאלה שישאלוני, **כְּמוֹ שֶׁהָיָה בֶּן עַזַּאי** עומד ודורש בחריפות **בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא[ג]. אָמַר לֵיהּ** רבא, **וְכִי מְעָרְבִינַן בִּתְפוּחִים כְּלָל וְרָבָּה, תַּפּוּחִים בְּכָמָּה** מערבים. **אָמַר לֵיהּ** רבא, **וְכִי לֹא** מערבים בהם, **וְהָתַנְיָא** (משנה ח:), **כָּל הָאוֹכָלִין מְצַטְרְפִין לְפַסּוֹל אֶת הַגְּוִיָּה בַּחֲצִי כְּזַיִת**[ד] - לפסול את גוף האדם האוכל מאכילת תרומה[ה]. **וּבְמִזּוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לְעֵירוּב** תחומין. **וּלְשִׁיעוּר כְּבֵיצָה לְמָמָא טוּמְאַת אוֹכָלִים[ו].**

מבררת הגמרא: וְהֵאי מַאי תִּיוּבְתָּא - ומה קושיא היא זו על דברי רבא, **אֵילֵימָא מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי** במשנה **שֶׁכָּל הָאוֹכָלִין** מצטרפים למזון שתי סעודות לעירוב, **וְהָנֵי** [-והתפוחים] **בְּנֵי אֲכִילָה נִינְהוּ**, ובכלל 'כל האוכלין' הם, **וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין לְמֵידִין מִן הַקְּלָיּוֹת** - במקום ששנו חכמים כלל מסוים, אין ללמוד שאין שום דבר היוצא מן הכלל, **וְאַפִּילּוּ בִּמְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ** [-בכלל] 'חוץ' מדבר פלוני', שמשמע שדקדק לפרט את כל היוצאים מן הכלל, אפשר שישייר ולא הזכיר מקצתם. ואם כן אין ללמוד מהכלל האמור שמערבים בתפוחים, שאפשר שאף שהם 'אוכלים' הם יוצאים מן הכלל, ואין מערבים בהם.

מבארת הגמרא: אֶלָּא הקושיא היא **מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי 'וּבְמִזּוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לְעֵירוּב, וּכְבֵיצָה לְמָמָא טוּמְאַת אוֹכָלִין'**, ומכך שכלל התנא את שני הדינים יחדיו יש ללמוד, שכל אוכל שמטמא טומאת אוכלים מערבים בו, **וְהָנֵי** [-והתפוחים] **נְמִי בְּנֵי מְמָמֵי טוּמְאַת אוֹכָלִין נִינְהוּ**, ומכיון שכך ראויים לעירוב[ט], ושלא כדברי רבא.

למסקנת הגמרא נמצא שהתפוחים כשרים לעירוב, הגמרא מבארת את שיעורם:

א. **אין** חילוק להלכה בין שתי הלשונות. ב. **שהתרדין** משלשלים [כמבואר בסנהדרין (נה:)]. על פי מלבי"ם (קוצעים עלה למרפסת, מלי דעזות פ"ד סי"ג). ג. **שלא** היה בימיו של בן עזאי חכם שהיה 'עוקר הרים' [-כינוי לחריף ביותר] יותר ממנו, והיה משתבח בעצמו ואומר, 'כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה', והקרח היינו רבי עקיבא. רש"י בבכורות (מב. ד"ה מון). ד. **רבא** רצה לחדד את תלמידו, ולכך ניסה להטעותו שאין מערבים בתפוחים. תוספות (לעיל ס: ד"ה מון). וראה פירושים נוספים בתוספות רבינו פרץ (ד"ה וכי) וברשב"א (ד"ה ואמר). ה. **חידושי** המאירי (ד"ה אמר רבא). ו. **פרם** היא לשון פרוסה, והיא חצי כיכר לחם הנאכלת בשתי סעודות, ונמצא שפרס היא שיעור סעודה אחת, וחציה הוא 'חצי פרס', והוא כשני ביצים. רש"י (ד"ה ופסול). והיינו לשיטת רבי יהודה ורבי יוסי (לעיל פג.), אבל לשיטת חכמים (שם) השיעור הוא כביצה ומחצה. ז. **מן** התורה אין אוכל טמא מטמא את האדם, אלא גזירת חכמים היא שאמנם הנוגע באוכלים טמאים אינו נטמא, אבל האוכלם נטמא [כמבואר בשבת (יג: ד"ה אם) ותוספות (שם יח: ד"ה ומזון) שנחלקו באיזו גזירה מדובר כאן], ובטעם הגזירה. ח. **ראה** בהערה לעיל (סז:) לביאור מהות 'טומאת אוכלים' [ולשיטת רש"י (שבסוגיה שם ד"ה ואפילו) שיעור כביצה נאמר לענין לטמא אוכלים ומשקים אחרים, שדרוקא אוכל טמא שיש בו שיעור כביצה מטמא, אבל לענין קבלת טומאה אין בו שיעור, ואף אוכל פחות מכביצה נטמא, וכן דעת הרמב"ם (מטמאת אוכלין פ"ד ה"ט). אולם שיטת רבינו תם (בתוס' שבסוגיה שם ד"ה לפסול) היא, שגם לענין קבלת טומאה צריך שיהיה באוכל שיעור כביצה. ט. **כלל** זה שכל דבר המקבל טומאת אוכלים מערבים בו נאמר דווקא לגבי דבר שאינו מחזור תיקון כדי שיהא ראוי לאכילה, אבל דבר המחזור תיקון, אף שמקבל טומאת אוכלים, אין מערבים בו, שאין מערבים אלא בדבר הראוי כעת לאכילה. תוספות (לעיל פג: ד"ה מון). י. **הקב** הוא מידת נפח, ושיעורו ארבעה לוגים, וכל לוג הוא ששה ביצים, הרי שהקב הוא עשרים וארבעה ביצים. רמב"ם (מקוואות פ"ו ה"ט), ובמידות זמנינו, לשיטת הרא"ח נאה נפחו של הקב הוא כ-1.380 ליטר, ולשיטת החזון איש כ-2.400 ליטר. יא. **רשב"א** (ד"ה ת"ש). אמנם דעת הריטב"א שהתפוחים באים ללפת את הפת, ועל פי זה פירש (ד"ה ופסולים) ששיעור זה נצרך ללפת פת של שתי סעודות. יב. **אמנם** אם מחלקו בבית יכול ליתן לכל עני אפילו כו שהוא. תוספתא (פאה פ"ד ה"ג), וכן פסק הרמב"ם (מתנות עניים פ"ו ה"ג), וראה שם לטעם ההבדל. יג. **שנאמר** לגבי מעשר עני (דברים טו יג) 'ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה', ואכלו בשעריך ושבעו', ולשון 'נתינה' מלמד שצריך ליתן לעני שיעור נתינה, והוי שיעור מזון שתי סעודות [שהוא מזונו של אדם ליום. תפארת ישראל (פאה פ"ח יכין סה) בס"ק]. רש"י (ד"ה כי אמטון). אמנם בירושלמי (פאה פ"ח ה"ד) אמרו שדין זה נלמד מהנאמר בפסוק (שם) 'וישבעו', שצריך ליתן לכל עני שיעור שביעה ליום אחד, והיינו מזון שתי סעודות. וכן פירשו הר"ש (פאה פ"ח מ"ו) והרמב"ם (שיטת מקובצת שם, ממנות עניים פ"ו ה"ט). ולענינו בפאה (פ"ח מ"ו) שאם אין לו אלא כמות מועטת של מעשר, ואין לו כדי שיעור מזון שתי סעודות לעניים שלפניו, מניח את המעשר לפני העניים, והם מתחלקים ביניהם. רש"י (ד"ה אין לו לחדד) ורמב"ם (שם ה"ג). יד. **רש"י** (סוטה ח: ד"ה תומנן). טו. **מידה** ליטרא' שוה למידת 'לוג'. רש"י (ד"ה טומאת) ובמידות זמנינו נפחו של הלוג הוא, לשיטת רא"ח נאה כ-345 סמ"ק, ולשיטת החזון איש כ-600 סמ"ק. והעולכא היא שמינית ממידה זו. וראה עוד לענין שיעור ליטרא במסכת בבא בתרא (ג) ובהערה שם. טז. **רבינו** יהונתן (שם סה: ד"ה תומנן). טז. **רבינו** יהונתן (ד"ה ופעמים). יז. **רש"י** להלן (ד"ה מאימתי). פסקי ריא"ז (פ"ח אות ז). יח. **וכן** שיתופי מבואות, אבל עירובי חצירות אין עושים אלא בפת. יט. **הבזוזה** רק לאלו המינים המפורטים הראויים לעירוב, אבל תבלין אין מערבים בו, שהרי אינו ראוי אפילו ללפת בו את הפת וכל שכן לאכלו בפני עצמו, וכיון שכן אינו ראוי לעירוב. ריטב"א (ד"ה ומזון). וראה עוד בהערה להלן מה שהובא בענין זה. כ. **שהם** גדולים כמותם. חידושי המאירי (ד"ה ואמר). כא. **שכפי** המבואר בגמרא להלן (פו"ע ד"ה ואמר) שיעור שתי סעודות האמור לענין עירוב, אין הכוונה שצריך שיעור כדי לאכול שתי סעודות שלימות ממה שמניח לעירוב, אלא כל דבר שמניח צריך להניח לפי דרך אכילתו בשתי סעודות, ולכן דבר הבא ללפת את הפת, שיעורו כדי ללפת פת בשתי סעודות [ואין צריך להניח עמו גם פת]. ולכן גם דבר הבא לקינוח סעודה שיעורו כמה שמביאים ממנו בקינוח שתי סעודות. רש"י (ד"ה ופעמים). כב. **בזומר**, צריך הוא לבקש מחילה מהקב"ה על דבריו. רש"י (סוכה לג: ד"ה ואי). כג. **המנה** הוא מידת משקל, ומשקלו מאה דינר, והדינר הוא ששׁ מעות, ומשקל המעה הוא כמשקלם של ששה עשר גרעיני שעורה. רמב"ם (פירוש המשניות שם). ונמצא ששמשקל המנה הוא כמשקל תשעת אלפים ושש מאות גרעיני שעורה. כד. **ואינם** נמכרים על פי מידת נפחם, אלא על פי משקלם [ולכך נתן בהם התנא שיעור משקל]. רש"י (ד"ה דמלאן). כה. **שיעורו** של הלוג במידות זמנינו, לשיטת הרא"ח נאה כ-345 סמ"ק, ולשיטת החזון איש כ-600 סמ"ק. כו. **שנות** אליהו (פאה סה), וכן אינם פירות חשובים הנאכלים בקינוח סעודה, שאת שיעורם פירט רבי שמעון בן אלעזר לעיל בברייתא. כז. **דברי** רב לא נאמרו אלא על דברים הראויים לעירוב, והיינו פירות שראויים לאכילה כמות שהם, או שראויים ללפת בהם הפת [וכן אם באים לקינוח סעודתן], אבל לא נאמרו על דברי אבא שאול ששאר כל הפירות שיעורם כדי שימכרו ויקח בהם מזון שתי סעודות, ופשיטות אלו שאין באים בסעודה אינם ראויים לעירוב. ריטב"א (ד"ה מי).

דבריו על המשנה, יש ללמוד שכן הוא גם לענין המינים שהוזכרו בברייתא, שהרי יסוד אחד להם[כה].

הגמרא מנסה לבאר את קפידתו של רב יוסף: אִילֵימָא, מִשּׁוּם דְּקָא תָּנֵי בְּהָךְ - משום ששנינו בברייתא 'עוכלא תַּבְלִין, וְתַבְלִין לָאו בְּנֵי אֲכִילָה נִינְהוּ, אלא באים לתבל את התבשיל, ולכן סבר רב יוסף שאין מערבים בהם[כו], ולפיכך אמר שבודאי לא נאמרו דברי רב 'וכן לעירוב' על הברייתא. והלא גם לדבריו שרב אמר את דבריו על המשנה, **אֲמַטּוּ הָכָא** - במשנה **מִי לָא קָתָנֵי חִפְּיָן וּשְׁעוֹרִין, וְלָאו בְּנֵי אֲכִילָה נִינְהוּ** בלא תיקון, ולפיכך אין מערבים בהם[ל], וכיצד אמר רב על דברי המשנה 'וכן לעירוב'. אלא על כרחך שכוונת רב היא שהמינים הראויים לאכילה שיעורם בעירוב כשיעורם של אלו במעשר עני, אבל אין כוונתו שכל המינים שהוזכרו לענין מעשר עני כשרים לעירוב. ואם כן אף אם דברי רב נאמרו על המשנה, מסתבר שכן הוא גם לענין המינים שהוזכרו בברייתא, ומדוע הקפיד רב יוסף על רב מנשיא.

מבארת הגמרא: אֶלָּא הטעם שסבר רב יוסף שרב אמר את דבריו דווקא על המשנה, **מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי בְּשָׁתֵי רְבִיעִיּוֹת** במשנה שלא יפחות לעני מֵחֲצִי לוֹג יַיִן, ומצינו **שֶׁאָמַר רַב, מְעָרְבִין בְּשָׁתֵי רְבִיעִיּוֹת** הלוג שֶׁל יַיִן, והיינו אותו שיעור האמור לענין מעשר שני, **וּמַדְּבָעֵינַן בּוֹזֵי הָאי** - מכך שמצינו שרב אמר שצריך כל כך יין [שתי רביעיות] לעירוב, **שְׁמַע מִינָּהּ כִּי אָמַר רַב** 'וְכֵן לָעֵירוּב', **אַהָא מְתָנֵיתֵין קָאָמַר** - על משנה זו שמוזכר בה ששיעור יין למעשר עני הוא שתי רביעיות.

מסיקה הגמרא: אכן **שְׁמַע מִינָּהּ** שרב אמר את דבריו על המשנה ולא על הברייתא, ולכך הקפיד רב יוסף על רב מנשיא ששנה את דברי רב על הברייתא[לא].

★

הגמרא מבארת מה שהובא לעיל מהמשנה במסכת מעילה, שכל האוכלים מצטרפים במזון שתי סעודות לעירוב: אָמַר מָר - הובא לעיל מהמשנה, 'כל האוכלין מצטרפין וכו' **וּכְמִזּוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לָעֵירוּב'. סָבַר רַב יוֹסֵף לְמֵימַר** - עלה בדעת יוסף לומר, שאין מצטרפים כמה מיני אוכלים **עַד דְּאִיכָּא סְעוּדָה מֵהָאי וּסְעוּדָה מֵהָאי** - עד שיש שיעור סעודה ממין זה ושיעור סעודה ממין זה, והיינו שהניח שיעור סעודה אחת ממין מאכל אחד, ושיעור סעודה שניה ממין אחר, אבל אם הניח שיעור שתי סעודות מכמה מינים, וכגון שהניח ארבעה מיני אוכלים, ומכל אחד מהם הניח כשיעור חצי סעודה, אינם מצטרפים זה לזה, ואין עירובו עירוב. **אָמַר לֵיהּ רָבָה** לרב יוסף, לא כך הוא, **אֶלָּא אֲפִילּוּ כְּמֵאָה וְכָרְבִּיעַ** - אפילו כמה מינים יחד ואין בכל אחד אלא שיעור שליש או רבע סעודה הרי הם מצטרפים יחד לשיעור שתי סעודות.

★

הגמרא דנה בדברי רב שהובאו לעיל ששיעור היין לעירוב הוא שתי רביעיות הלוג: גּוּפָא, אָמַר רַב, מְעָרְבִין בְּשָׁתֵי רְבִיעִיּוֹת שֶׁל יַיִן, שהדרך לשתות בכל סעודה רביעית יין. **מקשה הגמרא: וְכִי בְּעִינַן בּוֹזֵי הָאי** - וכי צריך שיעור כל כך גדול לעירוב, **וְהָתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, יַיִן** שיעורו לעירוב, **בְּדֵי לְָאכוֹל בּוֹ** - כדי לשרות בו פת הנאכלת בשתי סעודות, **חוֹמֶץ** שיעורו

בְּדֵי לְָאכוֹל בּוֹ בשר הנאכל בשתי סעודות, **זֵיתִים וּבֵצָלִים** שיעורם **בְּדֵי לֶאֱכוֹל בָּהֶן** - ללפת בהם את הפת הנאכלת **בִּשְׁתֵּי סְעוּדוֹת.** הרי מבואר ששיעורו של יין לעירוב הוא כדי לשרות בו פת של שתי סעודות, ולא כדברי רב שהצריך שיעור גדול של שני רביעיות הלוג.

מתרצת הגמרא: הָתָם - בברייתא מדובר **בְּחַמְרָא מְבֻשָּׁלָא** - ביין מבושל שחשוב הוא ללפת בו הפת, ולכך די לערב בשיעור כדי שריית פת של שתי סעודות, אבל רב דיבר ביין סתם שאין הדרך לשרות בו הפת, אלא בא לשתיה, ולכך צריך שיהיה בו כדי לשתות ממנו בשתי סעודות[לב], והדרך לשתות רביעית בכל סעודה[לג], ולכך אמר רב ששיעורו שתי רביעיות.

★

הגמרא מבארת מה ששנינו בברייתא ששיעור החומץ לעירוב, הוא 'כדי לטבל בו': אָמַר מָר, 'חוֹמֶץ בְּדֵי לֶאֱכוֹל בּוֹ'. מביאה הגמרא שתי שיטות בכוונת הברייתא, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** שיעור החומץ הוא **בְּדֵי לֶאֱכוֹל בּוֹ חֲמִשָּׁה שְׁתֵּי סְעוּדוֹת שֶׁל יָרָק** - שכל הסעודה היא מהירק עצמו. **אִיבָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** שיעור החומץ כדי לטבל בו **יָרָק הַנֶּאֱכָל בִּשְׁתֵּי סְעוּדוֹת** של פת. והוא שיעור קטן משיעור כדי לטבל שתי סעודות, שכל הסעודה אינה אלא מהירק עצמו בלא פת, שאז אוכלים יותר ירק.

★

הגמרא דנה בדין עירוב בבצלים שנאמר בברייתא: אָמַר מָר - הובא לעיל בברייתא 'זֵיתִים וּבֵצָלִים [שיעורם לעירוב] **בְּדֵי לֶאֱכוֹל בָּהֶן חֲמִשָּׁה שְׁתֵּי סְעוּדוֹת'.**

מקשה הגמרא: וּבְבֵצָלִים מִי מִיעָרְבִין, וְהָתַנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, פַּעַם אַחַת שָׁבַת רַבִּי מֵאִיר בְּעַרְדִיסְקָא [-שם מקום], **וּבָא אֶחָד אֶחָד לְפָנָיו** מחוץ לתחום, **אָמַר לוֹ** [-ואמר אותו אדם לרבי מאיר], **רַבִּי, עֵירַבְתָּנִי** עירובי תחומין **בְּבֵצָלִים** כדי לילך **לְטִיבְעָיִן** [-שם עיר] הרחוקה מביתי יותר מתחום שבת [אלפיים אמה], וכך באתי לערדיסקא, שגם היא מחוץ לאלפיים אמה שמעירי, אלא שהיא בתוך אלפיים אמה שבין מקום שהנחתי עירובי לבין טבעיין. וכשמשמע זאת רבי מאיר, **הוֹשִׁיבוֹ רַבִּי מֵאִיר בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שָׁוֹת,** כלומר, הורה לו שלא יזוז כל השבת מארבע אמות שעומד בהם, מפני שסבר רבי מאיר שעירובו אינו עירוב כיון שאין מערבים בבצלים, ונמצא שיצא חוץ לתחומו בלא עירוב, וכל היוצא מחוץ לתחומו אסור לו לצאת מארבע אמות שעומד בהם, כמו ששנינו להלן (מפ:)[לד]. הרי שאין מערבים בבצלים ושלא כדברי הברייתא שהובאה לעיל.

מתרצת הגמרא, **לָא קַשְׁיָא, הָא** - זה שבא לפני רבי מאיר עירב **בְּבֵצָלִים** של בצלים[לה], שהם רעים למאכל, ולכך אמר רבי מאיר שאינם נחשבים לאוכל ואין עירובו עירוב, **וְהָא** - ודברי הברייתא שמערבים בבצלים אמורים **בְּאֵיתָהוּת** - בגוף הבצלים, שהם טובים למאכל. **דְּתָנְיָא, אָכַל** אדם **בְּצָל, וְהִשְׁכִּים** למחרת **וּמָצָת, אֵין אוֹמְרִין** [-אין מקום לשאול ולהסתפק] **מְצָאָה תָּת, מְצָאָה** שתי שבולים של בצל, **אֲבָל בְּאֵיתָהוּת יֵית לָן בָּהּ.** הגבלה נוספת, **וּבְבֵצָלִין נָמֵי לָא אַמְרַן** שרעים הם, **אֶלָּא**

כה. **עפ"י** מהרש"א (מגמ', ד"ה מפ) בדעת רש"י. וראה בהערה להלן ביאורם של התוספות.

כו. **רש"י** (ד"ה לפ) ומשמע מדבריו שרק בדעת רב יוסף רצו לומר כן, אולם להלכה מערבים בתבלין. אור זרוע (פ"א ס' קפ) וגם הרמב"ם (מיוחס פ"ג ס"ו-ז) פסק שמערבים בתבלין. אמנם הרא"ש (פ' ו) ועוד ראשונים, פירשו דברי הגמרא כפשוטם, ולכן כתבו שאין מערבים בתבלין. וכן פסק הטור (או"ח סי' שפז). ל. **דברים** אלו הלכה הם ואף לסוברים שמה שאמרו לעיל שאין מערבים בתבלין אינו אלא לדברי רב יוסף[ג], שודאי אין מערבים בחטים ושעורים שאין ראויים לסעודה כמו שהם. אור זרוע (ח"א סי' קפ) לא. **כן** ביאר רש"י (ד"ה ומפ) את מהלך הגמרא. אמנם התוספות (ד"ה מפ) ביארו את קושיית ותירוץ הגמרא באופן אחר כדלהלן. וכתב המהרש"א (מגמ"ש מפ) שלכך נטו התוספות מפירושו של רש"י, משום שלפירושו קשה, שמאחר שהבינה הגמרא שהמשנה והברייתא אינן סותרות זו את זו, ולכך בין אם רב אמר את דבריו על המשנה ובין אם אמרם על הברייתא, יש ללמוד זה מזה, ולכן שואלת הגמרא מדוע הקפיד רב יוסף, אם כן מה התירוץ שמשום שמצאנו שרב אמר שיעור יין לעירוב הוא שתי רביעיות ודומה למה ששנינו לענין מעשר עני אם כן מוכח שאמר דבריו על המשנה, והלא אין הבדל על מה אמר רב את דבריו, שבכל אופן יש ללמוד זה מזה, ועדיין הקושיא במקומה עומדת, מדוע הקפיד רב יוסף על רב מנשיא ששנה את דברי רב על הברייתא. ולכן ביארו התוספות (מגמ"ש מתוכה"ס שם) שבאמת הגמרא הבינה שאין ללמוד זה מזה, ואם רב אמר את דבריו על המשנה, אפשר שדווקא במינים אלו שהם שיעור העירוב לשיעור מעשר עני, אבל שאר מינים הנזכרים בברייתא אפשר שאין זה שיעורם לענין עירוב, שאם כוונת רב להשוות השיעורים בכל המינים היה צריך לומר 'כל שיעורי עירוב כשיעורי מתנות עניים', אמנם הגמרא דעתה שרב יוסף לא שמע מרב בפירוש שאמר דבריו על המשנה, אלא משום איתה טעם דקדק שרב אמרה על המשנה ולא על הברייתא, ולכך שאלה הגמרא מהיכן דקדק רב יוסף שדברי רב נאמרו על המשנה ולא על הברייתא, והוי שתירצו שכיון שנאמר משמו של רב שמערבים בשתי רביעיות יין, והגמרא ידעה שרב לא אמר כן בפירוש, אלא למדוה תלמידיו מכך שאמר 'וכן לעירוב', אם כן מוכח שרב אמר דבריו על המשנה, ושוב אין ללמוד משם לענין המינים המוזכרים בברייתא, ולכך הקפיד רב יוסף על רב מנשיא ששנה את דברי רב על הברייתא. לב. **כפי** שהתבאר בהקדמה לעיל (מב:) שרי לערב בחלק אחד משתי הסעודות, ולכן אפשר לערב גם בחלק השתייה של שתי סעודות. לג. **רש"י** (ד"ה כמאכל), על פי ביאור הפרישה (או"ח סי' שפז סק"ו יג). לד. **וצריך** לומר שרבי מאיר פגשו מחוץ לעיר, שאילו נכנס לעיר, יכול לילך בכל העיר, כמבואר במשנה להלן (מפ:). ואפשר עוד, שבאמת פגשו בתוך העיר, אלא שסבר רבי מאיר כדעת רבי יהושע (מפ), שגם בעיר אין לו אלא ארבע אמות. תוספות (ד"ה ומשיכו). לה. **אין** הכוונה לקליפות שסביב הבצל, שהם נקראים קליפות ולא עלים, אלא הכוונה לעלים הבולטים מעל הבצל, והם כמו בית יד [-ידית, שעל ידם אוחזים את הבצל] של הבצל, וכן מוכח מדברי הגמרא להלן (מ"ב) שאמרו שאם גדלו העלים בשיעור זרת הרי הם טובים, ושיעור זה לא שייך ליתן אלא בבית יד ולא בקליפות. תוספות יום טוב (פסח פ"ו מ"ד).

דְּלָא אֲבָצֵי זִירְתָא - שלא גדלו העלים שיעור זרת[א], שאז עדיין יש בהם ארס הממית את האדם, אֲבָל אֲבָצֵי זִירְתָא לֵית לָן בָּהּ, שאז מתבטל הארס שבהם. ובאופן זה מערבים בהם.

הגבלה נוספת בסכנה שבאכילת עלי בצלים: אָמַר רַב פָּפָּא, לָא אָמְרַן שסכנה לאכול עלי בצלים [שלא גדלו זרת], אֶלָּא דְּלָא אִישְׁתֵּי שִׁיכְרָא - כשלא שתה שיכר לאחר אכילתם, אֲבָל אִישְׁתֵּי שִׁיכְרָא לֵית לָן בָּהּ.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את הסכנה שבאכילת בצל: תָּנוּ רַבָּנָן, לָא יֹאכַל אָדָם בָּצָל כְּפָנֵי גֶּחֶשׁ שֶׁבּוֹ - השרוף שבבצל שקשה לגוף כארס של נחש[ב], וּמְעֻשָּׂה חֲבֵרֵינוּ רַחֲמִים עָלָיו, וְחָלָה, ואף שהיה ראוי למות, שהרי עבר על דברי חכמים שהזהירו שלא לאכול בצל, לֹא נמנעו מלהתפלל עליו[ג], מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לוֹ - שהדור היה צריך לו[ד].

★

מקוה צריך שיהיו בו ארבעים סאה[ה] מי גשמים, ולא 'שאובים' [שעברו דרך כלי], ואם קודם שנתמלאו ארבעים סאה בבור נפלו שם שלשה לוגין' מים שאובים, המקוה פסול, ואף אם יוסיף מי גשמים רבים, אין המקוה חוזר להכשירו. אמנם לאחר שכבר מילא בבור ארבעים סאה מי גשמים, אין מים שאובים פוסלים אותו מעתה כלל, ואפילו אם יוסיף בו מים שאובים רבים ביותר[ו]. אמנם דווקא במים הדין כן, אבל שאר משקים אין פוסלים בשלשת לוגים[ז]. הגמרא דנה בדין עירוב ב'שיכר', ואגב כן דנה גם בדינו לענין פסול מקוה: אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר שְׁמוּאֵל, שֵׁכָר - מים ששרו בהם תמרים ונעשו שיכר[ח], מְעָרְבִין בּוֹ עירובי תחומין, וּפוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה בְּשָׁלֹשׁ לוֹגִין, כדין מים שאובים.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לַהּ רַב נַחְמָנ, פְּשִׁיטָא ששיכר פוסל את המקוה, וְכִי מַה בֵּין זֶה לְמֵי צֶבַע - מים ששרו בהם סממנים וקיבלו צבע, דְּתָנַן (מקוואות פ"ז מ"ג), רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מֵי צֶבַע פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה בְּשָׁלֹשׁ לוֹגִין, כסתם מים שאובים.

מתרצת הגמרא: אָמְרֵי, הָתָם במי צבע, קָיְימָא דְּצַבְעָא מִיקְרֵי - 'מי צבע' הם נקראים, וְשָׁם מים עליהם, אבל הָכָא בשיכר, שֵׁיכְרָא אִיקְרֵי, והיה מקום לומר שאין עליו שם מים כלל, ודינו כשאר משקים, שאין פוסלים את המקוה **לומר שאין עליו שם מים כלל, ודינו כשאר משקים, שאין פוסלים את המקוה בשלשת לוגים, לכך הוצרך שמואל לפרש שכיון שעיקרו מים[ט], דינו כמים, ופוסל בשלשת לוגים.**

מבררת הגמרא: וּבָעְיָא שיכר מֵעַרְבִין. **מביאה הגמרא:** סָבַר רַב אַחָא בְּנֵהּ של רב יוסף דְּרַב יוֹסֵף קָמֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף לְמֵימַר - עלה בדעת רב אחא בנו של רב יוסף לומר בפני אביו, שמערבים בְּתַרְוֵיהוּ רִבְעֵי שִׁכְרָא - בשני לוג שיכר[י], שיש ללמוד דבר זה מהשיעור האמור לענין הוצאה בשבת מרשות לרשות[יא], דְּתַנְיָא [מנחות פ"ט:] הַמּוֹצֵא יַיִן יֵשׁ [שאינו מעורב עם מים], שיעורו להתחייב חטאת הוא, בְּדֵי מְזִיגַת הַפּוֹס - כשיעור שנותנים ממנו לתוך הכוס, שכשיוסיף עליו מים [כדי שיהא ראוי לשתיה] יתמלא הכוס[יב]. וְתַנֵּי עִלָּהּ - ושנינו בברייתא לבאר את כוונת המשנה באיזה כוס מדובר, שהיינו בְּדֵי מְזִיגַת כּוֹס יָפֶה. **שמבררת הגמרא:** מַאי כּוֹס יָפֶה, כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה. שמברכים עליו ברכת המזון[יג]. **מבארת הגמרא:** מַאי כּוֹס יָפֶה, כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה. **ואמרו** אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בּוֹ יין חי בשיעור רוֹבַע רְבִיעִית - רבע של רביעית הלוג[יד], וְיֶעֱמוֹד עַל רְבִיעִית הלוג[טו], כדי שיוסיף עליו שלשה חלקים מים, וְיִרְבְּרֶבֶנָּה -

וכשיעור המזיגה שפירש רבא, דְּאָמַר רָבָא, כָּל חֲמָרָא דְּלָא יְדֵעַ עַל חַד תְּלָת מַיָּא - כל יין שלא מזגוהו שלשה מידות מים על כל מידה של יין, לָאו חֲמָרָא הוּא - אינו יין, שאינו ראוי לשתיה מרוב חזקו, ולכן כוס של ברכה ששיעורו רביעית הלוג, צריך שיהיה בו רבע רביעית יין חי, כדי שאחר המזיגה יעמוד על רביעית. ולפיכך שיעור היין לענין הוצאה בשבת, הוא רבע רביעית, ששיעור זה חשוב לענין כוס של ברכה. ממשיך רב אחא, וְקָתָנֵי כַּסִּיקָא של המשנה [המפרטת את שיעור המשקים לענין הוצאה מרשות לרשות], וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין [שלא פורטו במשנה], חייבים על הוצאתם בשבת בְּרְבִיעִית הלוג[טז], וְכֵן כָּל הַשּׁוֹפָכִין - מים סרוחים המשמשים לגבל בהם את הטיט[יז], חייבים עליהם בְּרְבִיעִית הלוג. מסיים רב אחא את ראיתו ששיעור שיכר לעירוב הוא שני לוג, מִדְּהָתָם עַל חַד אַרְבָּע - כשם שלגבי שיעור הוצאה בשבת שיעור השיכר גדול פי ארבעה משיעורו של היין, ששיעור היין הוא רבע רביעית הלוג, ושיעור שיכר [כולל שיכר] הוא רביעית הלוג, הָכָא נָמֵי עַל חַד אַרְבָּע - כך גם לגבי עירוב, שיעור השיכר הוא פי ארבעה משיעור היין, ובין שנינו לעיל (ע"ש) ששיעורו הוא שתי רביעיות הלוג, נמצא ששיכר שיעורו שני לוג[יח].

הגמרא דוחה את סברתו של רב אחא בר רב יוסף: וְלָא הִיא - אין לדמות את שיעור עירוב לשיעור הוצאה בשבת, הָתָם בהוצאה הוּא דְּבָצְרִי מָזוֹן - פחות מרביעית שיכר לֹא חָשִׁיב, ולכן אינו חייב עליו, אֲבָל הָכָא בעירוב שאין הדבר תלוי בחשיבות, אלא צריך שיהא בו שיעור שתי סעודות, לֹא צָרִיךְ שיהא בו שיעור פי ארבע משיעור היין, כיון דְּעַבְדִי אִינָשֵׁי דִּשְׁתֵּי פַּעַם בְּצַפְרָא וְכַפָּא בְּפַנְיָא וְסָמְכִי אִינָּוֹנְהוּ - שמצוי שאנשים שותים כוס שיכר בשיעור רביעית בסעודת הבוקר וכוס שני בשיעור זה בסעודת הערב, ומסתפקים בזה, הרי ששיעור שתיית שיכר בשתי סעודות הוא שתי רביעיות, ולכך די בשיעור זה לעירוב, וכשיעורו של היין[כא].

★

הגמרא מבררת את שיעור תמרים לעירוב: תְּמָרִים, בְּכַמָּה הם שיעור מזון שתי סעודות. **משיבה הגמרא:** אָמַר רַב יוֹסֵף, תְּמָרִים בְּקַב.

רב יוסף מביא מקור לדבריו מברייתא לענין תשלומי תרומה[כב]: אָמַר רַב יוֹסֵף, מְנָא אֲמִינָא לַהּ ששיעורם של התמרים לעירוב הוא קב, דְּתָנְיָא, זֹאת שֶׁאָכַל בשוגג גְּרוֹגְרוֹת [-תאנים יבשות] של תרומה, וְשִׁיְּימָם עבורם לכהן תְּמָרִים[כג], תְּבֵא עֲלֵיהֶן בְּרָכָה, שזהו תשלום טוב יותר. מבאר רב יוסף, הֵיכִי דָּמֵי - באיזה אופן מדובר, אִי־יְמָא לְפֵי דָּמִים - ששילם תמרים לפי הערך של הגרוגרות שאכל[כד], כלומר, דְּאָכַל מִינֵיהּ גרוגרות בְּזוּזָא - בשווי זוז, וְקָא מְשַׁלֵּם לֵיהּ תמרים בְּשׁוּוי זוּזָא[כה], אם כן מַאי תְּבֵא עֲלֵיהֶן בְּרָכָה, והלא בְּזוּזָא אָכַל בְּזוּזָא קָא מְשַׁלֵּם, ואין שום ריוח לכהן. אֶלָּא לָאו - אלא ודאי מדובר ששילם לוֹ לְפִי כַּוָּתֵהּ, כלומר, דְּאָכַל מִינֵיהּ גְּרִיעָא [-מידה[כו] דגרוגרות דְּשָׁוְיָא זוּזָא, וְקָא מְשַׁלֵּם לֵיהּ גְּרִיעָא דִּתְמָרִים דְּשָׁוְי אַרְבְּעָה - ושילם לו כמות כזו של תמרים, שהם שווים ארבעה זוז, וְעַל כָּךְ קָתָנֵי תְּבֵא עֲלֵיהֶן בְּרָכָה', מפני שמרבה בתשלומי התרומה, אֲלָמָּא תְּמָרִים עֲדִיפֵי - מוכח מכאן שהתמרים עדיפים ויקרים יותר מהגרוגרות, ולכן שנינו לעיל (ע"ש) ששיעור הגרוגרות לענין מעשר עני הוא 'קב', ששיעור זה דיו לשתי סעודות, ואמר רב (שם) שכן הוא גם השיעור לענין עירוב, אם כן תמרים שעדיפים מגרוגרות כל שכן שקב מהם דיו לשתי סעודות. ואמנם אפשר ששיעורם פחות מקב, כיון שחשובים

א. **שהיא** שלשה טפחים, מחצית השקל (סה' שפז ס"ק יג). ולפי מידות זמנינו, לשיטת רא"ש נאה זרת היא 24 סנטימטר, ולשיטת החזון איש 28.8 סנטימטר. ב. **רש"י** (ד"ה מפני). וראה פירוש נוסף בתוספות (ד"ה מפני), והנה בגמרא לעיל נתבאר שהטבל עצמו אין סכנה לאכלו, והסכנה היא רק באכילת עלי הבצל, ולפי זה יש לפרש לכאורה שגם כאן [ובמעשה ברבי חנינא להלן] מדובר בעלי הבצל. אמנם בערוך (ערך נחש ה) פירש בשם רב שרירא גאון, שמדובר בבצל שמשיירים אותו בארץ עד שמתקשה כדי להתיצא ממנו זרע, ואז גם הבצל עצמו מסוכן לאכילה, אבל אם לא נשתהה הבצל בקרקע עד שנתקשה אין סכנה באכילתו. ג. **ריטב"א** (ד"ה ותקנו). ד. **רש"י** הנדפס בצין יעקב (ד"ה שהפפם), וראה עוד במהרש"א (ד"ה ותקנו). ה. **במידות** זמנינו לשיטת רא"ש נאה הם כ-331.8 ליטר, ולשיטת החזון איש כ-576 ליטר. ו. **במידות** זמנינו לשיטת רא"ש נאה הם כ-1.035 ליטר, ולשיטת החזון איש כ-1.800 ליטר. ז. **כן** היא דעת חכמים (מקוואות פ"ב מ"ח), וכן פסק הרמב"ם (מקוואות פ"ד ה"ו). ח. **ורק** בשינוי מראה פוסלים, כמבואר במקוואות (פ"ו) וברמב"ם (מקוואות פ"ו). ט. **אוד** דורש (פ"ב סי' קלג). אמנם מדברי הרשב"א והריטב"א (ד"ה ומ"ל) מבואר שהכוונה לתמד שהתמיד [-משקה הנעשה ממים שנותנים על תרצנים של ענבים, וכשהמים מקבלים את החריפות של התרצנים ותוססים הרי הם כיין]. וראה שם מה שהקשו לפי זה, וראה עוד בתוספות רי"ד (ד"ה שכל) מה שפירש. י. **לכך** חיבר רבי זירא בשם שמואל את שני הדינים יחדיו, כדי ללמד, שאף שלענין עירוב אין השיכר כמים [שאין מערבים בהם], אלא כשר לעירוב, מכל מקום לענין פסול מקוה נחשב למים, מנחת ישראל (ד"ה ומכל). יא. **תוספות** (ד"ה ומכל). יב. **חלוז** הוא רבע קב, 'חדרי רבעי' היינו שני רבעים. רש"י (ד"ה קב חסר). יג. **אחת** מל"ט מלאכות האסורות בשבת היא 'הוצאה מרשות לרשות', ושנינו במסכת שבת (פח:) שאינו חייב אלא כשהוציא שיעור שבני אדם מתשיבים אותו ומצניעים אותו לתשמישם, ומפרט שם התנא בכמה משניות שיעורם של הרוכה דברים, והמשנה המובאת כאן מפרטת שיעורם של כל מיני משקים. יד. **שנות** אליהו (סנד פ"ח מ"ח). היינות שבזמנם היו חריפים והיה צריך לערבם במים כדי שיהיו ראויים לשתיה, ודוחי 'מזיגת הכוס', ראה ברכות (נ:) ורש"י שם (ד"ה אין). ולהלן יבואר שיעור

המזיגה. טו. **נקרא** 'פפה' לפי שצריך לייפותו בכמה דברים, כמבואר בברכות (נה:). רש"י (שבת עו: ד"ה טופח). טז. **רש"י** בשבת (עו: ד"ה שיעור), ותוספות (ד"ה ויעמוד), וריטב"א (ד"ה טופח). אמנם כאן פירש רש"י (ד"ה ויעמוד) שרבעית היינו לוג' [שהוא רבע קב], ו'רובע רביעית' היינו רביעית הלוג. אך רש"י בשבת (עז. ד"ה ומעלה) כתב שטעות לפרש כן, וכתב הריטב"א (שבת עו: ד"ה ומלא) שרש"י בשבת חזר בו מפרישור כאן, וכן צוין ברש"י כתב יד. ראה הגהות ויצינים על רש"י. יז. **ראה** הערה קודמת שלפירושו של רש"י כאן הכוונה שיעמוד על רביעית הקב, אך פירשנו על פי מה שחזר בו רש"י בשבת. יח. **רשי"** בשבת (עו: ד"ה כרביעיתן). אמנם רש"י כאן (ד"ה ותקנו) פירש שהכוונה לרביעית הקב, והיינו לוג. וכבר הובא בהערה לעיל שרש"י בשבת חזר בו מפירושו כאן, ולכן פירשנו כבר כמו הסוגיא על פי פירושו בשבת. יט. **גמרא** (שבת פח:). כ. **ראה** רש"ש (ד"ה מדמשמש) ושפת אמת (ד"ה קב) שדנו האם השיעור של יין לענין עירוב נאמר ביין חי או במזוג. וראה עוד בחידושי המאירי (ד"ה ומשיעור). כא. **וכן** שאר משקים שיעורם בשתי רביעיות. טור ושולחן ערוך (או"ח סי' שפו ס"ק). כב. **זר** שאכל תרומה בשוגג, חייב להפריש תחתם פירות אחרים באותה כמות שאכל, וגם להוסיף עליהם חמישית, וחלה קדושת תרומה על פירות אלו, ונותנם לכהן. כג. **ברייתא** זו שנויה בתוספתא (תמורת פ"ג ס"ט) בשיטת רבי אליעזר הסובר (מנחת שם ס"ק ס"ק) שאפשר לשלם ממין אחר היפה יותר מאותו מין שאכל, ולכך אפשר לשלם בתמרים תמורת גרוגרות, אבל לדעת רבי עקיבא (שם) לעולם אין משלם אלא מאותו מין שאכל. תוספות רי"ד (מהדו"ב, ד"ה ומעלה). כד. **בפסכת** פסחים (נב:) השתמשה הגמרא האם חיוב תשלומי תרומה הוא 'לפי מדה', כלומר, שצריך ליתן פירות אחרים באותה כמות שאכל [ואף אם התייקרו הפירות בנתיים, חייב לשלם את הכמות שאכל], או שמא משלם 'לפי דמים', והיינו שמשלם פירות אחרים באותו שווי של הפירות שאכל. ובגמרא שם הביא רב יוסף ברייתא זו לפשוט ממנה שמשלם 'לפי מידה', כדלהלן. כה. **ושיי"ם** כמות קטנה יותר של תמרים מאשר הכמות של הגרוגרות שאכל, כיון שהתמרים יקרים יותר. רש"י (ד"ה וקא). וראה ברש"ש (ד"ה וקא חסר) מה שהעיר עליו. כו. **חערוך** (ערך גרוגרת).

יותר, אלא מכיון שאין אנו יודעים בכמה הם חשובים יותר, לכך יש לערב בקב[כג].

אבי דוחה את ראית רב יוסף מהברייתא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, **לְעוֹלָם** אפשר לומר שתמרים אינם חשובים מגרוגרות, ומדובר **דְּאָכֵל מִינֵיהּ** גרוגרות **בְּשׁוּרֵי וְקָא מְשַׁעֲמֵם** תמרים **בְּשׁוּרֵי זוּזָא** [ונותן לו יותר תמרים, כיון שחשובים פחות מהגרוגרות][כד]. **וּמַאי תְּבָא עָלָּיו בְּרָכָה** - ומהו הריוח לכהן שמחמת כן תבוא עליו ברכה [שהרי שילם לו באותו שוויו]. **דְּאָכֵל מִינֵיהּ מִידֵּי דְּלָא קָפִין עָלֵיהּ זְבִינָא** - שאכל גרוגרות שהם דבר שאין הקונים קופצים עליו לקנותו, **וְקָא מְשַׁעֲמֵם לֵיהּ מִידֵּי דְּקָפִין עָלֵיהּ זְבִינָא** - ומשלם תמרים שהם דבר שהכל קופצים לקנותו, כיון שמצויים פחות מגרוגרות[כה], ולכן אפילו משמשלם כשווי מה שאכל, מכל מקום הוא תשלום מעולה יותר, ותבא עליו ברכה. וכיון שאפשר שהתמרים חשובים פחות מגרוגרות, אפשר שגם לענין עירוב שיעורם יותר מקב[ל].

★

הגמרא ממשיכה לעסוק בשיעור מיני מאכלים לעירוב: שְׁתֵּיתָא - מין דייסה העשויה מקמח של שבלים שיבשו אותם בתנור בעודם לחים, המעורב עם דבש[לא] **אָמַר רַב אַחָא בַּר פְּגָחָס**, שיעורה **תְּרֵי שָׁרְגוֹשֵׁי** - שתי תרודים [-כפות][לב]. **כִּיסְנֵי**[לג] - קליות[לד], **אָמַר אַבָּיֵי**, שיעורם **תְּרֵי בּוּנֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא** - שתי מידות ידועות שהיו בפומבדיתא[לה].

אגב שהוזכרו הקליות מביאה הגמרא מאמרו של אביי במעלתם: אָמַר אַבָּיֵי, אֲמָרָה לִי אֵם - אומנתי[לו], **הֵנֵי כָּאנֵי מָצֵיתוּ לֵיהָבָא** - הקליות מועילות ללב האוכלן, **וּמְכַבְּתֵי מֵהֲשָׁבְתָא** - ומבטלות את הדאגות.

אגב מאמר זה מביאה הגמרא מאמר נוסף שאמר אביי בשם אומנתו: וְאָמַר אַבָּיֵי, אֲמָרָה לִי אֵם, הַאי מָאן דְּאִית לֵיהּ חוּלְשָׁא דְּלֵיבָּא - מי שחלש ליבו, **לֵיזְיַיתֵי בִּישְׁרָא בְּאַסְוָא דְּדִיכְרָא** - יביא בשר של ירך ימין של איל, **וְלֵיזְיַיתֵי כְּבוּיֵי דְּרֵעְיָתָא דְּנִיקָן** - ויביא גללים של שור מרעה[לז] מתקופת חודש ניסן[לח], **וְאִי לֵיבָא** - ואם אין **כְּבוּיֵי דְּרֵעְיָתָא, לֵיזְיַיתֵי סוּגְיָנֵי דְּעַרְבָתָא** - יביא קיסמים של ערבה, **וְנִיכַּבֵּיהּ** - ויעשה מהם [מהגללים או מהקיסמים] גחלת, ויצלה בהם את הבשר, **וְנִיכּוֹל** - ויאכל אותו, **וְנִשְׁתֵּי בַּתְרֵיהּ חַמְרָא מְרַקָּא** - ושישתה לאחריו יין מזוג.

★

הגמרא מבארת כיצד יש לחשב את השיעור של כדי שתי סעודות לעירוב: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל שֶׁהוּא לְיִפְתָּן - שבא ללפת את הפת, שיעורו **כְּדֵי לְאָכוֹל בּוֹ** - ללפת בו את הפת של שתי סעודות, ואין צריך שיהא בו כדי לאכול כל הסעודה מאכל זה[לט]. **וְכָל שֶׁאֵינוֹ לְיִפְתָּן**, אלא נאכל בפני עצמו, שיעורו **כְּדֵי לֶאֱכוֹל הֵימֶנּוּ** שתי סעודות שלימות.

מבארת הגמרא את דינו של הבשר לענין זה: בָּשָׂר חַי שמלחוהו הרבה עד שהתרכך ונעשה ראוי במקצת לאכילה[מ], שיעורו **כְּדֵי לֶאֱכוֹל הֵימֶנּוּ** עצמו שתי סעודות, כיון שאינו בא ללפת את הפת. **בָּשָׂר צָלִי**[מא], נחלקו החכמים בשיעורו, **רַבָּה אָמַר**, שיעורו **כְּדֵי לֶאֱכוֹל בּוֹ** פת של שתי סעודות, **וְרַב יוֹסֵף אָמַר**, שיעורו **כְּדֵי לֶאֱכוֹל הֵימֶנּוּ** עצמו שיעור שתי סעודות שלמות.

אָמַר רַב יוֹסֵף, כְּגוֹן אֲנָא אֲפִילּוּ ששיעור בשר צלי הוא כדי לאכול הימנו, **דְּהָנֵי פָּרְסָאֵי אָכְלֵי טָבְחֵנֵי בְּלָא נָהֲמָא** - שאלו הפרסיים אוכלים חתיכות בשר צלי בלא לחם. ולכך צריך בכל מקום להניח מהצלי כשיעור שתי סעודות שלמות ממנו עצמו.

אבי תמה על דברי רב יוסף: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, **וְפָרְסָאֵי הָווּ רוּבָּא דְּעָלְמָא** - וכי הפרסיים הם רוב העולם שנגרור את כל שאר העולם [שדרכם לאכול צלי כלפתן], אחר דרכם ומנהגם שאוכלים בשר צלי בלא לחם, **וְהָתְנַן** לענין שיעור האריג לקבלת טומאה, **בְּגָדֵי עֲנִיִּים** - חתיכות קטנות של בגדים הגדולות לכל הפחות שלש על שלש אצבעות [אך אין בהם שלשה על שלשה טפחים], שאינם חשובים כבגדים אלא אצל העניים, הרי הן מקבלות טומאה רק כששייכות **לַעֲנִיִּים**[מא], כלומר, רק בגדיהם של עניים מקבלים טומאה בשיעור זה[מב], **וּבְגָדֵי עֲשִׁירִים** - חתיכות בגדים הגדולות לכל הפחות שלשה על שלשה טפחים, שחשובות גם אצל העשירים, מקבלות טומאה אף כששייכות **לַעֲשִׁירִים.**

כג. **רש"א** (ד"ה ומאי) בנאון יעקב (ד"ה דלמא) תמה, מה מקום יש להוכיח מברייתא את חשיבותם של התמרים, והלא אפשר לצאת לשוק ולדאות בכמה נמכרים התמרים לעומת הגרוגרות, ואין לומר שרב יוסף התכוין להוכיח מה היה בזמן התנאים, שהרי אין ללמוד מכך הלכה, כיון שבכל זמן צריך לערב לפי מה שהוא כעת, ולא לפי מה שהיה בזמנים קדומים. ואמנם בקרן אורה (ד"ה ומאי רב יוסף) כתב שבאמת הדבר ידוע שהתמרים חשובים יותר, אלא שלדוחתא דמילתא הוסיף רב יוסף ראיה לכך מברייתא. ובזה הסביר מדוע פסק הרמב"ם (שיעורים פ"ו ה"ח) כרב יוסף ששיעורם של התמרים לעירוב הוא קב, אף שאביי [להלן בגמרא] דחה את הראיה מהברייתא. כח. **הרמב"ם** (תרומות פ"א הכ"ו) פסק כאביי ש'לפי דמים' משלם, אמנם לענין שיעור התמרים לעירוב פסק כרב יוסף, כמבואר בהערה הקודמת. כט. **ריטב"א** (ד"ה דלמא). ל. **דברי** אביי הם דיחוי בעלמא, ובאמת שיעורם של תמרים לעירוב הוא קב. רשב"א (ד"ה אמר). וראה בהערה לעיל מה שהובא מהקרן אורה. לא. **רש"י** (ד"ה שתיתא). נרכות לט. ד"ה שתיתא). ובשבת (קנה: ד"ה קלי) כתב רש"י, שנותנים בה שמן ומים ומלח. לב. **רש"י** (ד"ה אמר רב אחא). (פז. ד"ה שרגושי). ובשבת (פז. ד"ה שרוזי) פירש רש"י שתרודי היא כף הנקראית קולי"ר. לג. **הם** שבלים שיבשו אותם בתנור בעודם לחים, והם נשארים מתוקים לעולם. רש"י (כתובות סו: ד"ה קליסן). (ד"ה סוכ). ובחידושי המאירי (ד"ה שתיתא) כתב שמידה זו היתה מחזקת חופן [-מלא יד אחת]. לה. **רש"י** (כתובות נט: ד"ה אמרה). שאין כוונתו לאמר ממש שהרי מתה בשעת לידתו, כמבואר בקידושין (נא:). לו. **הערוך** (ערך קף ה'). לז. **כלומר**, רק הגללים שמטיל השור בחודש ניסן מועילים לענין זה, וראה בברכות (נג. ופרש"י ד"ה פיומי) שבחודש ניסן דעתו של השור זחה עליו. לח. **ואף** שאין מניח עמו פת, וכפי שהתבאר לעיל (כח:) בהקדמה לסוגיית השיעורים. לט. **רשב"א** וריטב"א (ד"ה בפר) עפ"י ביאור הלכה (פרי שבת סי"ו ד"ה ובפר). שבשאר חתי ממש אינו מאכל לרוב העולם, ואף שיש מקצת האוכלים אותו בטלה דעתם אצל כל אדם, ואינו ראוי לעירוב. רשב"א (שם). עוד הביא הריטב"א (שם), שיש מפרשים שהכוונה לבשר שהתבשל או נצלה במקצת, ולכך נקרא 'חי' כיון שלא התבשל או נצלה כל צרכו. מ. **היינו** צלי ולא צלי, כלומר, שלא נצלה כל צרכו, אבל צלי גמור לכל השיטות הוא לפתן, ושיעורו כדי לאכול בו. ריטב"א (ד"ה ומאי). והוסיף, שהמפרשים ש'בשר חי' היינו בשר שנצלה או נתבשל במקצת [ראה הערה קודמת], מפרשים ש'בשר צלי' היינו שנצלה כל צרכו, ובו נחלקו רבה ורב יוסף. מא. **בשבת** (טו.-טז:) מבואר [לרוב השיטות, וכן פסק הרמב"ם (כלים כ"ו ה"ח)] שרק אריג מצמר ופשתן מקבל טומאה בשיעור שלש על שלש אצבעות, אבל אריג משאר מינים מקבל טומאה רק בשיעור שלשה על שלשה טפחים. מב. **רש"י** (ד"ה בגדי עניים), וכן פירש בשבת (עג. ד"ה בגדי עניים), והוסיף שם אופן נוסף שנחשב לבגד רק לעניים אף אם הוא גדול שלשה על שלשה טפחים, והוא באופן שהם עשויים מחוטים עבים [כעין שק]. עפ"י תוספות (פס ד"ה בגדי עניים). וכתבו התוספות (ד"ה בגדי עניים, ופסחים פס ד"ה בגדי עניים) שמבואר בדברי רש"י בשבת שברייתא זו עוסקת בכל מיני הטומאות, ובכולן נאמר כלל זה שבגדי עשירים אין מקבלים טומאה אלא כשיש בהם שלשה על שלשה טפחים [ראה בשפת אמת (כתוב"ס נפן) שביאר מדוע דווקא מדברי רש"י בשבת יש לדייק כן, ולא מדברי כאן]. והביאו התוספות שרבינו תם חלק עליו, וסובר שדווקא לענין טומאת מדרס הזב [ראה לעיל (פ.) שהתבארה מהות טומאה זו יש חילוק בין עניים לעשירים, מפני שטומאה זו נוהגת רק ברבר המיוחד למדרס, וכפי שהתבאר לעיל (פס)], ולכך דווקא עני שייחד בגד של שלש על שלש אצבעות למדרס נחשב הדבר ליחוד, אבל אין דרך עשיר לייחד בגד קטן כזה לתשמישו, ואף אם ייחד בטלה דעתו, אבל לענין שאר טומאות שאין צריך יחוד, שהרי אפילו בגד המונח באשפה מקבל טומאה, בודאי אין הבדל בין בגדו של עני לשל עשיר, וכולם מקבלים טומאה גם כשיש בהם רק שלש על שלש אצבעות, וכפי שדרשו בשבת (סו:) מפסוקים שגם אריג בגודל כזה מקבל טומאה.

ומדייק אביי: אֲבָל בְּגַדֵּי עֶשְׂרִים לָעֲנִיִּים לֹא, כלומר, בגדים שביד עניים אין צריך שיהיה בהם שיעור החשוב גם בעיני עשירים [-שלשה על שלשה טפחים] כדי שיקבלו טומאה, אלא די בשלש על שלש אצבעות. ואם כן גם לגבי שיעור בשר צלי לעירוב, אף שלפרסיים אין הוא משמש כליפתן, ולכך עליהם להניח ממנו כדי שיעור שתי סעודות ממנו עצמו[א], אין שאר בני האדם שדרכם ללפת בו את הפת נגררים אחריהם, אלא די להם בשיעור כדי ללפת בו שתי סעודות.

ממשיך אביי ומבאר: וְכִי תֵּימָא, הָבָא לְחוּמְרָא וְהָבָא לְחוּמְרָא, כלומר, בכל מקום דנים לחומרא, ולכן לגבי קבלת טומאה מחמירים לעניים שגם בגד בשיעור שראוי רק להם מקבל טומאה. ומאידך לגבי עירוב בצלי, אין רוב העולם הולכים לפי דרכם, אלא מחמירים לכולם לערב בשיעור שתי סעודות מהצלי עצמו, כדרך הפרסיים. **וְהָתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, מְעָרְבִין** עירובי תחומין **לְחוֹמָה וְלָחֹמֶן** [שממעטים באכילה] **בְּדֵי מְזוֹנוֹ** - כמה שהוא רגיל לאכול בשתי סעודות, **וְלָעֲצָתָן** - ולאדם שדרכו לאכול יותר מאדם רגיל, מערבים במזון שתי סעודות **בְּשִׁיעוּר סְעוּדָה בֵּינוֹנִית שֶׁל כָּל אָדָם**. הרי שלענין עירוב הולכים תמיד לקולא, ודי בשיעור מועט הראוי למערב עצמו, ומאידך גם הרעבתן דיו בשיעור של אדם בינוני.

מסיקה הגמרא: קַשְׁיָא על רב יוסף, שאמר שהולכים בכשר צלי אחר הפרסיים שאוכלים אותו בלא לחם. אלא באמת רוב העולם מערבים לפי דרכם, בשיעור ליפתן של שתי סעודות.

ברייתא שנינו את דברי רבי שמעון בן אלעזר שרעבתן דיו לערב בשיעור שתי סעודות של אדם בינוני, הגמרא מקשה סתירה מדבריו בענין אחר.

מת מטמא טומאת אהל, והיינו שאדם וכלים הנמצאים תחת אהל אחד עם המת נטמאים ממנו באילו נגעו בו. מת הנמצא בבית ודלת הבית סגורה, אדם או כלים הנמצאים בחלל הפתחים מבחוץ תחת המשקוף, אינם תחת אהל המת כיון שהדלת חוצצת בינם לבין המת. אמנם אף על פי כן הם נטמאים מדין 'סוף טומאה לצאת'[ב], והיינו שכיון שעתיד המת לצאת מן הבית דרך הפתח, רואים את הדלת כאילו היא פתוחה[ג], ונמצא שחלל הפתח הוא חלק מאהל המת. ובאהלות (פ"ו מ"ג) שנינו, שאם יש לבית כמה פתחים, וכולם סגורים, כיון שאין ידוע דרך איזה פתח יוציאו את המת, כל הפתחים טמאים[ד]. ולהלן יתבאר שזהו דווקא באופן שכל הפתחים גודלם לכל הפחות ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, או שכל הפתחים קטנים משיעור זה, אבל אם יש פתח אחד בשיעור זה, ושאר הפתחים קטנים מהשיעור, רק הפתח הגדול טמא, שודאי יוציאו את המת דרכו. וטעם שיעור זה, ששיעורו חכמים שזהו שיעור פתח הראוי להוציא דרכו את המתי'. בהברייתא שלפנינו דנה במת שגופו גדול, מהו שיעור הפתח הראוי לו, שיציל על שאר הפתחים הקטנים ממנו שלא יטמאו.

מקשה הגמרא: וְמִי אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר הָכִי, שאף לרעבתן משערים לפי אדם בינוני, **וְהָתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן** [כלומר, אדם שגופו גדול] שמת, ונמצא בבית שיש בו כמה פתחים סגורים, **פָּתְחוּ כְּמִלּוֹאוֹ** - רק פתח שהוא במידת גופו נחשב ל'פתחו' [ולא כשאר מתים ששיעור פיתחם הוא ארבעה טפחים על ארבעה טפחים], ולכן אם אחד מפתחי הבית הוא כמידת גופו, רק פתח זה טמא, ושאר הפתחים הקטנים טהורים, אבל אם כל הפתחים קטנים ממידתו, כולם טמאים, ואף פתח קטן בשיעור מלא אגרוף בלבד[ה]. הרי שמשערים למת כפי מידתו, ולא לפי אדם בינוני שפיתחו ארבעה טפחים, ומדוע לענין עירוב אמר רבי שמעון בן אלעזר שאף לרעבתן משערים שיעור שתי סעודות לפי שיעורו של אדם בינוני.

מתרצת הגמרא: וְאַבָּיֵי שהביא את הברייתא משמו של רבי שמעון בן אלעזר, שרעבתן מערב בשיעור שתי סעודות של אדם בינוני ישיב לך[ו], **הָתָם** שפתח אהל המת, אם נאמר שרק הפתח בשיעור ארבעה טמא, משום שזהו הפתח שממנו יצא המת, **הֵיכִי לֵיעְבֵּיד** - כיצד יעשו כדי להוציא את המת משם, וכי **הַהוּא נְהַמָּיֵי נְהַמָּיֵה [וְנָפְקֵיהּ]** - ננתח אותו לאיברים איברים וכך נוציאנו. אלא ודאי עתידים להרחיב את אחד מהפתחים למידתו, ולכן אין עדיפות לפתח הגדול ארבעה, שהרי גם אותו יצטרכו להרחיב, ולפיכך כל הפתחים טמאים, ואף זה שיש בו כמלא אגרוף בלבד, כיון שאין ידוע איזה חור יורחיבו כדי להוציאו. אבל לגבי עירוב אין משערים לרעבתן כשיעור אכילתו, כיון שהוא משונה משאר בני האדם, ובטל מנהגו למנהג שאר העולם.

מסתפקת הגמרא: אִיבָּעֵיא לְהוּ, האם **פָּלִינִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר**, וסוברים שאין הבדל בגודל גופו של המת, אלא בכל אופן אם יש פתח בשיעור ארבעה, שאר הפתחים הקטנים טהורים, **אוֹ לָא** חולקים עליו.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן שמת ונמצא בבית שיש בו כמה פתחים סגורים, דינו כשאר מתים, **וּפִיתְחוּ בְּאַרְבָּעָה** טפחים, כלומר, אם יש פתח בשיעור ארבעה על ארבעה, רק פתח זה טמא [אף שאי אפשר להוציאו מפתח זה], ושאר פתחים הקטנים טהורים. ומפורש שחולקים חכמים על רבי שמעון בן אלעזר.

דוחה הגמרא: לעולם אין חכמים חולקים על רבי שמעון בן אלעזר, אלא **הָתָם** - דברי רבי יוחנן אמורים באופן **דְּאִיכָּא פִּתְחִים קְטַנִּים** מארבעה **טוֹבָא, וְאִיכָּא** פתח **חַד דַּהֲוֵי אַרְבָּעָה**, באופן זה אף רבי שמעון בן אלעזר מודה שרק הפתח הגדול טמא, **דְּוַדַּאי כִּי קָא מָרַח מְהָהוּא קָא מָרַח** - שכשיבוא להוציא את המת מן הבית ויצטרך להרחיב את אחד מהפתחים כדי להוציאו, ודאי ירחיב את הפתח שרחב ארבעה, ולא את אחד מהפתחים הקטנים[ז], וזה מה ששנינו 'עוג מלך הבשן פיתחו בארבעה', שפתח בשיעור ארבעה טפחים מצ'ל על שאר פתחים הקטנים מלטמאות. ומה ששנה רבי שמעון בן אלעזר ש'עוג מלך הבשן פיתחו כמלואו', היינו באופן שכל הפתחים גדולים מארבעה טפחים[ח], שאז כל זמן שאין פתח אחד גדול כמידתו של עוג, כל הפתחים טמאים, שאין ידוע איזה מהם יורחיבו להוציאו דרכו[ט], ורק אם יש פתח כמידתו, שאז בודאי מפתח זה יוציאוהו, הרי הוא מציל על שאר הפתחים מלטמאות, ורק פתח זה טמא[י].

★

הגמרא ממשיכה לעסוק במיני אוכלים ושיעורם לענין עירוב: אָמַר רַב רַב אַשִׁי אָמַר רַב, מְעָרְבִין בְּבָשָׂר חַי, כפי שהתבאר לעיל (נט:).

אָמַר רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא, מְעָרְבִין בְּבֵיצִים חַיּוֹת - שאינם מבושלות, מפני שראויות הן לאכילה לכל אדם[יא]. **מבררת הגמרא: וְכַמָּה** ביצים הם שיעור ללפת בהם את הפת של שתי סעודות[יב]. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב נָתָן בַּר יִצְחָק,** ביצה **(אַחַת), כֵּינִי** [-רב יוסף[יג] **אָמַר, שְׁתַּיִם** - שתי ביצים[יד].

★

שנינו במשנה: הַנּוֹדֵר מִן הַמָּזוֹן מוּתָּר בְּפֵרוֹת כּוּ' ובמלח, לפי שאינם דבר מזון.

מדייקת הגמרא: מֶלַח וּמַיִם הוּא דְּלָא אִיקְּרֵי מָזוֹן, הָא כָּל מִינֵּי אִיקְּרֵי מָזוֹן, לֵימָא תֵּיהֱוֵי תִּיּוּבְתָּא - האם נאמר שתהיה מכאן פירכא **לְדָרַב וּשְׁמוּאֵל, דְּרַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, אֵין מְבָרְכִין 'בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת' אֶלָּא עַל** מאכל **מֵחֲמֶשֶׁת הַמִּינִין** - מיני דגן **בִּלְבָד**, שהם חטים ושעורים וכוסמין ושבולת שועל ושיפון, הרי ששאר הדברים חוץ ממינים אלו אינם נקראים 'מזון', ואילו מדברי המשנה מבואר שכל מיני מאכל ומשקה מלבד מים ומלח נקראים 'מזון'[טו].

תמהה הגמרא: וְלָאו אוֹתְבִינְהוּ חֲדָא זִימְנָא - וכי לא סתרנו פעם אחת (ברכות נ:). את דבריהם של רב ושמואל מדברי ברייתא שמבואר בה שלא כדבריהם. **משיבה הגמרא:** אכן כן, אך **לֵימָא תִּיהֱוֵי תִּיּוּבְתַּייְהוּ נָמֵי מֵהָא** - נאמר שיקשה עליהם גם ממשנתנו[טז].

רב הונא מתקן את דברי משנתנו כדי שלא יסתרו דבריה את דברי רב ושמואל: אָמַר רַב הוּנָא, משנתנו עוסקת **בְּאוֹמֵר** 'קונם **כָּל הַזָּן עָלַי'**, ולכך נאסר בכל

א. ראה בתוספות (לעיל כח. ד"ה ונכנ) שביארו, מדוע לא בטלה דעתם לרוב העולם. **ב. רבינו חננאל** (פסקי י. ד"ה ומיתמ). **ג. כדי** לקצר נקטנו בכל הסוגיא לשון זו שהפתח 'טמא' או 'טהור', כלשון המשנה (שם), אמנם אין הכוונה לטומאתו או טהרתו של הפתח עצמו, אלא לדין חללו של הפתח, האם הוא 'טמא' והיינו שהוא חלק מאהל המת ומטמא את הנמצא בו, או שהוא 'טהור', ואינו מטמא את הנמצא בו. **ד. רש"י** (פסקי י. ד"ה מתמיתי). **ה. מהרש"א** (ד"ה ומיתמ). ויש גורסים 'אמר אביי' [שהרי הקושיא אינה על אביי, אלא הוא תירץ אותה], ראה הגהות וציונים. **ו. ריטב"א** (שם). **ז. ובגיון** שיש שלשה פתחים ששיעורם: א. ארבעה טפחים. ב. עשר אמות. ג. עשרים אמות, הדין הוא ששלשת הפתחים טמאים, ורק אם אחד מהם הוא כמידתו של המת, שאר הפתחים טהורים. ומה שכתב רש"י (ד"ה מפתוח) 'אבל כולן שוין בארבע אי בעשר', לאו דווקא הוא, ואין כוונתו שכולם שוים בגודלם, שיש בהם ארבע אמות או עשר אמות, אלא כוונתו שכולם שוים בכך שגודלם מארבעה טפחים. מנחת זכרון (ד"ה וחזו). אמנם ראה רש"ש (ד"ה אפי' שם). **ח. רשב"א** (ד"ה למ"ד). וראה ריטב"א (ד"ה מעברין). **ט. שנות חיים** (שו"ת, סוף סי' נ). **י. המהרש"ל** מחק תיבה זו, ולפי זה אין כאן שתי שיטות, אלא רב נחמן בר יצחק אמר משמו של רב יוסף שהשיעור הוא שתי ביצים. הגהות וציונים. **יא. נקרא** כך על שם שהיה בקי במשניות ובריייתות, והיו סדורות בידו כנתינתם מהר סיני [כמבואר בברכות (סד:) ובהוריות (יד:)]. רש"י (ד"ה סיני, פרישות שם ד"ה רבי). וראה בבכור שור (ד"ה ת"ל) שביאר מה נשתנה מאמר זה של רב יוסף משאר מאמרינו בש"ס, שהזכירוהו בכינוי זה. **יב. וכן** בביצים מבושלות או צלויות, זה השיעור. רשב"א (מנחת קנאות, דיש נפיחות שנתי ד' סי' קלח). **יג. אף** שגם החולקים על רב ושמואל (בפסקי ס.) אינם חולקים עליהם אלא באורז ודוחן, אבל בשאר דברים לכל השיטות אין מברכים עליהם 'בורא מיני מזונות', ואם כן גם עליהם יש להקשות מדברי משנתנו, לא הקשו אלא על רב ושמואל, משום שלשיטת החולקים יש לומר שאמנם גם שאר דברים נקראים בשם 'מזון', אלא שברכת 'בורא מיני מזונות' נתקנה רק על דבר שדרך בני אדם לקבוע עליו סעודתם, והם חמשת מיני דגן ואורז ודוחן, אבל לרב ושמואל שסוברים שאף שקובעים סעודה על אורז ודוחן מכל מקום אין מברכים עליהם 'בורא מיני מזונות', הרי שלדעתם אין ברכה זו תלויה בקביעת סעודה, ובהכרח תלויה בכך שרוב חמשת מיני דגן נקראים מזון, ולכן קשה עליהם מדברי משנתנו. תוספות (ד"ה למ"ד). **יד. שאם** יבא אדם ויתרץ את הקושיא שהקשו במסכת ברכות מהברייתא, או שיוכיח מברייתות אחרות שהבריייתא משובשת ואין להקשות ממנה, עדיין יקשה על רב ושמואל ממשנתנו. על פי רשב"ם (פסחים קז. ד"ה ונימא).

ל. [ב] בכל מערבין פרק שלישי עירובין

מיני מאכל ומשקה, שאף שאינם סועדים את הלב ואינם בכלל 'מזון', מכל מקום הם זנים ומשביעים את הגוף, חוץ ממים ומלח שאינם זנים כלל. אך בשם 'מזון' נכללים רק חמשת מיני דגן, שהם גם משביעים וגם סועדים את הלב, ולכך אמרו רב ושמואל שרק עליהם מברכים 'בורא מיני מזונות'[ט].

שוב שואלת הגמרא: וכי **מַיִם וּמֶלַח הוּא דְּלָא זָיְינִי, הָא כָּל מִילֵּי זָיְינִי, וְהָאֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, כִּי הֲוֵה אָזְלֵנָא בָּתְרֵיהּ** - כאשר הלכנו [אנו התלמידים] אחרי **דְּרַבִּי יוֹחָנָן לְמִיכַּל פִּירֵי דְּגִינוֹסָר** - לאכול מהפירות המתוקים של ארץ ים כנרת[י], **כִּי הֲוֵינָן בֵּי מֵאָה** - כשהיינו מאה תלמידים, **הֲוֵה מְנַקְּטִינָן כֻּלָּן חַד וְחַד עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה** - ליקטנו עבור רבי יוחנן כל אחד ואחד עשרה פירות, **כִּי הֲוֵינָן בֵּי עֲשָׂרָה הֲוֵה מְנַקְּטִינָן לְכֻלָּן חַד וְחַד מֵאָה מֵאָה**, ובין כך ובין כך סך הכל היו לפני רבי יוחנן אלף פירות, **וְכָל מֵאָה מִינַיְיהוּ לָא הֲוֵי מַחֲזִיק לְהוּ צָנָא בָּת תְּלָתָא סָאֲוֵי** - והפירות היו כל כך גדולים, שכל מאה מהם לא היה די בסל של שלש סאים[יא] כדי להחזיקם, **וְהָנֵי אִיכָּל לְהוּ** רבי יוחנן **לְכוּלְּהוּ**, ואחר כך **אָמַר, שְׁבוּעָתָא דְּלָא מְעִים לִי זִיוְנָא** - הריני נשבע שלא טעמתי דבר המזין, כלומר לא אכלתי לשובע ועדיין רעב אני. הרי שיש עוד מאכלים [מלבד מים ומלח] שאינם משביעים.

מתרצת הגמרא: אֵימָא מְזוֹנָא - אמור שרבי יוחנן נשבע שלא טעם עדיין 'מזון' והיינו דבר שהוא סועד את הלב, שאין כל המאכלים סועדים אלא חמשת מיני דגן בלבד.

★

הגמרא דנה בדין עירוב במאכל שאסרו האדם בשבועה או בנדר: אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, האומר **'שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל כִּכָּר זוּ'**, כיון שלא אסר על עצמו אלא את אכילתה, ולא את הנאתה, **מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ**, - אפשר לערב עבורו בככר זו, ואף שאסורה לו באכילה, די בכך שראויה לאכילה לאחרים[יב]. אבל האומר **'כִּכָּר** זו תיאסר**ִי עָלַי'**, כיון שלא הזכיר לשון אכילה, הרי אסר על עצמו כל ההנאות מהככר, ולכך **אֵין מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ**, שאם יערבו לו בה, הרי הוא נהנה ממנה[יג].

הגמרא מקשה על דברי רב הונא מברייתא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא (תוספתא פ"ג ה"ו) **הַנּוֹדֵר מִן הַכִּכָּר מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ. מדייקת הגמרא: מַאי לָאו, דְּאָמַר 'ככר** זו תיאסר **עָלַי'**, ואף על פי כן מערבים לו בה, מפני שאנו אומרים שאין כוונתו לאסור על עצמו אלא את עיקר הנאתה, והיינו אכילתה, אבל שאר הנאות לא אסר על עצמו[יד].

דוחה הגמרא: לָא - ברייתא אינה עוסקת באומר 'ככר זו תיאסר עלי', אלא באופן **דְּאָמַר** 'שבועה שלא אוכל ככר זו', שאז לא אסר על עצמו אלא אכילתה, ולכך מערבים לו בה.

הגמרא מחזקת את התירוץ: הָכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא שהברייתא עוסקת באופן שאמר 'שבועה שלא אוכל ככר זו', **דְּקָתָנֵי סֵיפָא, אֵימָתַי** הנודר מן הככר מערבים לו בה, **בְּזְמַן שֶׁאָמַר 'שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶטְעֲמֶנָּה'**. הרי שהתיתר בברייתא נאמר רק באופן שפירש בדבריו שלא אסר על עצמו אלא אכילתה.

מקשה הגמרא: לדבריך שהברייתא עוסקת באופן שאמר 'שבועה שלא אוכל ככר זו', יש לדייק, **אֲבָל אָמַר** 'ככר זו תיאסר **עָלַי', מַאי** הדין, **הָכִי נָמֵי דְּאֵין מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ, אִי הָכִי, אַדְּתָנֵי** בברייתא שהאומר **'כִּכָּר** זו **הֲקָדֵשׁ**, **אֵין מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ, אִי הָכִי, לִפְלוּגֵי שֶׁאֵין מְעָרְבִין בְּהֶקְדֵּשׁוֹת**, האסורים בכל הנאה לכל

רש"י (ד"ה פירי) ההבדל בין 'מזון' ל'דגן' הוא, שתיבת 'מזון' הוא שם תואר [כמו 'מקרש' 'משכין'], ותואר זה שייך רק על דבר שעיקר מזון הגוף ממנו, אבל 'דגן' הוא פועל [כמו 'יהן את הכלי']. וכל דבר שפעולתו הזנת הגוף הוא בכלל 'דבר הזן'. על פי ראש יוסף (פרמת לח: ד"ה מזון). **טז. רש"י** (ד"ה נעטה) עפ"י הגמרא במגילה (ו.). **יז. כך** מתבאר מסיום דבריהם, שהכל נלקט עבור רבי יוחנן. ובברכות (מג.) הובא מעשה זה, ושם הגירסא 'מנקטינן ליה לכל חד' וכו'. **יח. פירשנו** ש'סאוי' היינו 'סאים', על פי רש"י בחולין (קיב. ד"ה מלא). הסאה היא ששה קבים, שהם 144 ביצים, ובמדידת זמננו נפח הסאה הוא, לשיטת הגר"ח נאה כ-8.290 ליטר, ולשיטת החזון איש כ-14.400 ליטר. **יט. כמו** ששנינו במשנה (ט:), שמערבים לנגיר ביין האסור עליו, כיון שראוי לאחרים. רש"י (ד"ה מערבין). ואף סומכוס הסובר (שם) שאין מערבים אלא בדבר הראוי לאכילה, מודה בזה שמערבים לנגיר ביין [כמבואר בגמרא להלן (יא:)], משום שיכול הנגיר להישאל על נזירותו ויהיה מותר לו היין, וכמו כן בנדוניות יכול הנשבע להישאל על שבועתו ותותר לו הככר באכילה. רשב"א (ד"ה הא). **כ. עַל** פי רש"י (ד"ה מזון). והוא הדין אם נדר בשאר לשונות, כגון שאמר 'קונם ככר זו עליי'. **כא. פירשנו** את ההבדל בין שני האופנים על פי רש"י (ד"ה מערבין - תלמוד, ד"ה ככר). ובביאור הריטב"א (ד"ה ומ"מ) שלפירושו אין החילוק בין שני האופנים מחמת שינוי לשונו של הנודר, אלא בין כשאסר עצמו בלשון 'שבועה שלא אוכל' שהיא איסור גברא [-שאוסר את גופו מלאכול הככר], ובין שאסרה על עצמו בלשון 'ככר זו עלי' שהוא איסור חפצא [-שאוסר הככר עליון]. אם הזכיר לשון 'אכילה', מערבים לו בה, שהרי לא אסר על עצמו אלא את אכילתה ולא שאר הנאות [ואף כשאסרה ב'איסור חפצא' כיון שהיא מותרת באכילה לאחרים, הרי היא נחשבת לאוכל ורואיה לערב בה]. ואם לא הזכיר לשון אכילה, הרי אסר על עצמו גם את הנאתה, ואין מערבים לו בה. ולפי זה מה שחילק רב הונא בין לשון נדר ללשון שבועה, הוא מפני שבדרך כלל האומר על עצמו אכילה עושה לשון שבועה, והדרגה לאסור את הככר בלשון איסור וקונם. אמנם הרשב"ם [הובאו דבריו בתוספות (ד"ה ככר) ובשאר ראשונים] פירש באופן אחר, עיי"ש. **כב. רש"י** (ד"ה מלא) ולהלן (ד"ה מזון) עפ"י הגמ' מהכ"מ (פ"ה מהלכות ויום טוב ה"ט) פירש רש"י בדרך נוספת, שבאמת כוונת הנודר לאסור על עצמו כל הנאה שהיא, אך אף על פי כן מערבים לו בה, כיון שאין מערבים אלא לדבר מצוה (לפל"מ שם), ומצוות לאו להינות ניתנו, ולכך אין הנאת חלות העירוב אסורה לו [צרוך לומר שרב הונא סבר שמערבים אף לדבר הרשות, או שסבר שמצוות להינות ניתנו]. ואף שאסורה לו באכילה אין בכך כלום, שדי בכך שראויה לאחרים באכילה, וכפי שמערבים לנגיר ביין. **כג. רש"י** (ד"ה הקדש). ואף לפירוש השני שהובא ברש"י (ד"ה מזון), שהטעם שמערבים בקונמות הוא משום שמצוות לאו להינות ניתנו, מכל מקום אין מערבים בהקדשות, משום שהם אסורים לכל אדם, ואין מערבים אלא בדבר הראוי לסעודה. **כד. אמנם** אין לפרש את הברייתא להיפך שהאומר ככר זו עלי הרי זה נעשה כאומר ככר זו הקדש ואין מערבים בה, כיון שהברייתא מסיימת 'לפי שאין מערבין בהקדשות', ומשמע שדווקא בהקדשות אין מערבים. תוספות (ד"ה ככר). **כה. רש"י** (ד"ה מזון), וראה הערה הבאה. **כו. רש"י** (ד"ה מערבין - תמצית). ותמהו האחרונים מדוע הוצרך רש"י לפרש כן, והלא כיון שלא אסר על עצמו אלא את אכילת הככר מדוע לא יערב בה, וכפי שפירש לעיל (ד"ה מערבין - תלמוד). בדברי רב הונא. והרמ"ש (בפיהמ"ש ד"ה מערבין - תמצית) כתב, שאפשר שיש לחקן את דברי רש"י (ד"ה מזון), ולהוסיף בסוף הדיבור את התיבות שבדיבור להלן (ד"ה מזון) 'או שבועה שלא אהנה מככר זו', והיינו שרש"י מפרש שאדם אוסר עצמו באוכל' כולל כל האופנים שתלה נדרו במעשה שיעשה בין שנדר שלא יאכל הככר, ובין שנשבע שלא יהנה ממנה, ועל שניהם אמר התנא קמא שמערבים לו בה, ולכך פירש רש"י שטעמו הוא שלא אסר על עצמו אלא הנאה שמביא עליו על ידי מעשה, אבל הנאה מעירוב היא הנאה שבאה אליו ממילא, ולא על ידי מעשה בפת עצמה. **כז. רש"י** (ד"ה מזון). אמנם ראה בהערה הקודמת שהרש"ש מצדד לחקן את דברי רש"י, ש'שוכל הנאסר לו לאדם' היינו דווקא באופן שלא הזכיר הנאה, אלא אסר עצמו בסתם מהככר, ואמר 'ככר זו תאסר עליי, שבזה אסר על עצמו כל הנאה הבאה מהככר ואף זו הבאה ממילא, אבל כשאסר על עצמו בלשון 'שלא אהנה', אין במשמעות לשון זו אלא הנאה הבאה על ידי פעולה, והיינו 'אדם אוסר עצמו לאוכל', שמערבים לו בה. **כח. ה"ח**] בגמרא (ע"ב) מבואר, שאף סומכוס התוהלך על חכמים במשנתנו ואוסר לערב בחרומה לישראל, מודה שמערבים לנגיר ביין, ומשום שהנגיר יכול להישאל על נזירותו ויהיה היין ראוי לו. אמנם דעת בית שמאי שיטה שלישית היא, שאף אין מערבים לנגיר ביין, שסברו שאין מערבים אלא בדבר שראוי למערב לאכלו כעת, ואין דר בכך שיכול להישאל על נזירותו כדי להתחייב את היין כראוי לו. גאון יעקב (לפל"מ פ"ג ה"ו ד'). וראה עוד פירוש ברש"ש ופורת יוסף (ד"ה בש"מ).

שְׁמָעֲרְבִין עירובי תחומין **דְּגָדוֹל** [-בן י״ג שנה שהביא שתי שערות, וחייב בכל מצוות התורה] **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים**, אף על פי שהמאכל אינו ראוי לו לאכילה ביום הכיפורים, מחמת מצות הענוי, ובהכרח טעם הדבר הוא מפני שרי בכך שראוי המאכל לאכילה לקטנים הפטורים מענוי. **אָמְרוּ** חֲכָמִים בית שמאי, **אֲבָל** - אמת הוא שמערבים לגדול ביום הכיפורים. **אָמְרוּ** חֲכָמִים בית הלל, **אֲשֶׁם** **שְׁמָעֲרְבִין** דְּגָדוֹל **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, בָּךְ מְעָרְבִין** לְגָזִיר **בֵּינַיִם** כיון שראוי הוא לאחרים, **וְיִשְׂרָאֵל בְּתִרּוּמָה** כיון שראוי הוא לכהנים.

הגמרא מבארת מה ענו בית שמאי להוכחתם של בית הלל: וּבֵית שַׁמַּאי סוברים, שבאמת צריך שיהא העירוב ראוי לאכילה למערב עצמו, **וְהָתָם** - במערב ליום הכיפורים **אֵיפָא סְעוּדָה הָרְאוּיָה** למערב עצמו **מְבַעְוֵד יוֹם**[א], אבל **הָכָא** - במערב לגזיר ביין ולישראל בתרומה, **לֵיכָּא סְעוּדָה הָרְאוּיָה** למערב עצמו אפילו **מְבַעְוֵד יוֹם**, ולכך אינו יכול לערב בזה.

★

שנינו בברייתא לעיל שסוברים בית שמאי שאין מערבים בין לגזיר מכיון שנצרך שיהא המאכל שמערבים בו ראוי למערב עצמו. ומשמע שסוברים שכל שהוא ראוי לאכילה ניתן לערב בו. עתה הגמרא מביאה שיטה נוספת בדעתם של בית שמאי לענין עירובי תחומין. ואומרת הגמרא: ברייתא זו **בְּמָאן, דְּלָא** כְּבֵית הלל **דַּהֲנָיָה, דְּתַנְיָא, דְּתַנְיָא אוֹמֵר, כָּל שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁל בֵּית שַׁמַּאי לֹא הָיוּ מוֹדִים בְּעֵירוּב** תחומין, **עַד שֶׁיְּהֵא** מערב שבת **מִטָּתוֹ וְכָל כֵּלָיו תַּשְׁמִישָׁיו** [ונצרכים לו בשבת] **שָׁם** - למקום שרוצה לקנות בו שביתה [בסוף אלפיים אמה מביתו][ב], שאז נחשב שקובע את דירתו שם, ויכול ללכת משם אלפיים אמה לכל רוח, אבל שביתה ברגליו בין השמשות באותו מקום, או הנחת מזון שתי סעודות[ג], אינה מועילה לדעתם.

מבררת הגמרא: בְּמָאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא - כשיטת מי שנויה הברייתא ששנינו בה, **עֵירֵב בְּשְׁחוֹרִים** - הלך בערב שבת לסוף אלפיים אמה כדי לקנות שביתה שם כשהוא לבוש בבגדים שחורים, ומשחשיכה חזר לביתו, למחרת, כשיוצא ממקום השביתה והלאה, **לֹא יָצָא** בְּבגדים **לְבָנִים**, כיון שבבגדים אלו לא היו בכניסת השבת במקום שרצה לקנות בו שביתה. וכן אם ערב **בְּלְבָנִים, לֹא יָצָא** למחרת מחוץ למקום השביתה **בְּבגדים שְׁחוֹרִים**[ד]. **בְּמָאן.**

מבארת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הַנָּיָה הִיא וְאֵיכָּא דְּבֵית שַׁמַּאי, שצריך להוציא למקום שביתתו את כל כלי תשמישו הצריכים לו לשבת, ולכך אם לא הוציא לשם אלא את בגדיו השחורים, אינו יכול למחרת להוציא את בגדיו הלבנים, וכן להיפך.

תמהה הגמרא: וְכִי הֲנָיָה, זה שיצא בערב שבת לקנות שביתה בבגדים לבנים, **בְּבגדים שְׁחוֹרִים הוּא דְּלֹא יָצָא** למחרת, **הָא בְּלְבָנִים יָצָא, הָאָמַר** חנניה שאינו קונה שביתה **עַד שֶׁיּוֹצִיא מִטָּתוֹ וְכָלֵי תַּשְׁמִישָׁיו שָׁם**, וכל שלא הוציא אלא את בגדיו הלבנים ולא את בגדיו השחורים אינו עירוב כלל, ואינו יכול לצאת בשבת מחוץ לתחומו.

מבארת הגמרא: הָכִי קָאָמַר התנא בברייתא, **עֵירֵב בְּלְבָנִים, וְהוּצְרַךְ** בשבת **לְבגדים שְׁחוֹרִים**[ה], אינו עירוב, **וְאַף בְּלְבָנִים** שהוציא מערב שבת למקום שביתתו **לֹא יָצָא** מחוץ לתחומו, שכיון שלא הוציא בערב שבת למקום השביתה את כלי תשמישו הצריכים לו לשבת זו, אין העירוב חל. ומעתה מיושב מה שהתאבר לעיל, שבירורו, **בְּמָאן** שנויה ברייתא זו, **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הַנָּיָה הִיא, וְאֵיכָּא דְּבֵית שַׁמַּאי.**

★

שנינו במשנה: מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה [אף שאינו ראוי להם,

---

א. **שכיון** שאינו איסור בעצם המאכל [ראיסור תפצה״] אלא הוא איסור התלוי בזמן, לכן אפשר לערב בו [ובית הלל סברו שאין הבדל בסיבת האיסור, וכל שאסור באכילה נחשב כאינו ראוי, ולכך אין מערבים אלא מתמת שראוי לאכילה לקטנים]. מאירי (ד״ה לפנ״ז). וראה דרך נוספת ברשב״א ובריטב״א (ד״ה וס״ל). ב. **וכל** שכן שצריך להוציא לשם את כל מזונו הצריך לו לאותה שבת. גאון יעקב (ד״ה כמלמ״ד). ג. **כפי** שהתבאר בהקדמה למסכת שיש שני דרכים לעירובי תחומין, וראה עוד בהערה הבאה. ד. **על** פי רש״י (ד״ה שיצא). וכתב בחזון איש (סי׳ ס פרש״י סה) שנמצא לפי זה שלשיטת חנניה בדעת בית שמאי, לא שייך כלל עירוב ׳ברגליו׳ [שהרי אף אם יצא ברגליו לסוף אלפים אמה אין מועיל העירוב אלא אם כן הוציא לשם כל כלי תשמישו ומזונו לשבת זו, ואם כן אין זה מלה ולא מרידה אם גם הוא נמצא שם או לא]. אמנם ראה בתוספות רי״ד (מהדו״ק ד״ה שיצא) שיטה אחרת בזה. ה. **וחידה** רגיל בבגדים אלו, או שהיה יודע מבערב יום שיצטרך להם בשבת זו. אבל אם נתחדש לו ענין בשבת שהוצרך להם, ודאי אין זה מעכב את העירוב, כיון שכבר הוציא כל כלי תשמישו שהיה סבור שצריכים לו ושהיה רגיל בהם. ריטב״א (ד״ה ואומרת). ו. **הגודר** נדר יכול החכם להתיר את נדרו [ראה תניא׳ (י.) המקור בתורה], וכן שלשה הדיוטות יכולים להתיר את נדרו (מהרי״ט עה). **ואפילו** כאשר נדר בשאר נדרים, שאפשר להתירה. ז. **הפרשת** תרומה דינה כנדר שיכול אדם להישבע עליה, שהכלל הוא שכל דבר הקודש על פי דיבורו, יכול החכם לעקור דיבורו ולבטל קדושתו. רש״י (ספסופים מו: ד״ה לפ לכולו). ח. **שיאמר** לחכם שלא נתכוין לכך, והרי זה כהפרישׁ בשעות, ושנינו (מיר לפ) שהקדש בשעות אינו חל. רש״י (ד״ה מיקמל). ויש לפרש כוונתו שהנה שני דרכים נאמרו בשאלה על נדר: א. ׳חרטה׳, והיינו שהנודר מתחרט עכשיו על מה שנדר. ב. ׳פתח׳, שאומר הנודר שאילו היה לפ בשעת הנדר לסיבה שיש לו עתה שלא לקיים הנדר, לא היה נודר, ונמצא שנדר בשעות. ובגמרא להלן (מב:) נפסק ש׳פותחין בחרטה׳, ופירש רש״י (סם ד״ה פותחין) שאין זה בחרטה לבד כדי להתיר הנדר, אלא צריך החכם למצוא ׳פתח׳ למתחרט שיהיה לו פתחון פה לומר ׳לדעת כן לא נדרתי׳, ואילו הייתי יודע שכן הוא, לא הייתי נודר. ונמצא שלדעת רש״י אי אפשר להתיר נדר על ידי חרטה לבד, אלא על ידי פתח [אמנם ראה בתוספות (סם ד״ה פותחין) שפירשו באופן אחר]. ולכך פירש רש״י כאן שהשאלה בנחשב כאינו ראוי, ולכך אין מערבים אלא מתמת שראוי לאכילה לקטנים]. מאירי (ד״ה לאחר). וראה דרך נוספת ברשב״א ובריטב״א (ד״ה וס״ל). **וכל** שכן שצריך להוציא לשם את כל מזונו הצריך לו לאותה שבת. גאון יעקב (ד״ה כמלמ״ד). ג. **כפי** שהתבאר בהקדמה למסכת שיש שני דרכים לעירובי תחומין, וראה עוד בהערה הבאה. ד. **על** פי רש״י (ד״ה שיצא). וכתב בחזון איש (סי׳ ס פרש״י סה) שנמצא לפי זה שלשיטת חנניה בדעת בית שמאי, לא שייך כלל עירוב ׳ברגליו׳ [שהרי אף אם יצא ברגליו לסוף אלפים אמה אין מועיל העירוב אלא אם כן הוציא לשם כל כלי תשמישו ומזונו לשבת זו, ואם כן אין זה מלה ולא מרידה אם גם הוא נמצא שם או לא]. אמנם ראה בתוספות רי״ד (מהדו״ק ד״ה שיצא) שיטה אחרת בזה. ה. **וחידה** רגיל בבגדים אלו, או שהיה יודע מבערב יום שיצטרך להם בשבת זו. אבל אם נתחדש לו ענין בשבת שהוצרך להם, ודאי אין זה מעכב את העירוב, כיון שכבר הוציא כל כלי תשמישו שהיה סבור שצריכים לו ושהיה רגיל בהם. ריטב״א (ד״ה ואומרת). ו. **הגודר** נדר יכול החכם להתיר את נדרו [ראה תניא׳ (י.) המקור בתורה], וכן שלשה הדיוטות יכולים להתיר את נדרו (מהרי״ט עה). **ואפילו** כאשר נדר בשאר נדרים, שאפשר להתירה. ז. **הפרשת** תרומה דינה כנדר שיכול אדם להישבע עליה, שהכלל הוא שכל דבר הקודש על פי דיבורו, יכול החכם לעקור דיבורו ולבטל קדושתו. רש״י (ספסופים מו: ד״ה לפ לכולו). ח. **שיאמר** לחכם שלא נתכוין לכך, והרי זה כהפרישׁ בשעות, ושנינו (מיר לפ) שהקדש בשעות אינו חל. רש״י (ד״ה מיקמל). ויש לפרש כוונתו שהנה שני דרכים נאמרו בשאלה על נדר: א. ׳חרטה׳, והיינו שהנודר מתחרט עכשיו על מה שנדר. ב. ׳פתח׳, שאומר הנודר שאילו היה לפ בשעת הנדר לסיבה שיש לו עתה שלא לקיים הנדר, לא היה נודר, ונמצא שנדר בשעות. ובגמרא להלן (מב:) נפסק ש׳פותחין בחרטה׳, ופירש רש״י (סם ד״ה פותחין) שאין זה בחרטה לבד כדי להתיר הנדר, אלא צריך החכם למצוא ׳פתח׳ למתחרט שיהיה לו פתחון פה לומר ׳לדעת כן לא נדרתי׳, ואילו הייתי יודע שכן הוא, לא הייתי נודר. ונמצא שלדעת רש״י אי אפשר להתיר נדר על ידי חרטה לבד, אלא על ידי פתח [אמנם ראה בתוספות (סם ד״ה פותחין) שפירשו באופן אחר]. ולכך פירש רש״י כאן שהשאלה בנחשב כאינו ראוי, ולכך אין מערבים אלא מתמת שראוי לאכילה לקטנים]. מאירי (ד״ה לאחר). וראה דרך נוספת ברשב״א ובריטב״א (ד״ה וס״ל). **וכל** שכן שצריך להוציא לשם את כל מזונו הצריך לו לאותה שבת. גאון יעקב (ד״ה כמלמ״ד). ג. **כפי** שהתבאר בהקדמה למסכת שיש שני דרכים לעירובי תחומין, וראה עוד בהערה הבאה. ד. **על** פי רש״י (ד״ה שיצא). וכתב בחזון איש (סי׳ ס פרש״י סה) שנמצא לפי זה שלשיטת חנניה בדעת בית שמאי, לא שייך כלל עירוב ׳ברגליו׳ [שהרי אף אם יצא ברגליו לסוף אלפים אמה אין מועיל העירוב אלא אם כן הוציא לשם כל כלי תשמישו ומזונו לשבת זו, ואם כן אין זה מלה ולא מרידה אם גם הוא נמצא שם או לא]. אמנם ראה בתוספות רי״ד (מהדו״ק ד״ה שיצא) שיטה אחרת בזה. ה. **וחידה** רגיל בבגדים אלו, או שהיה יודע מבערב יום שיצטרך להם בשבת זו. אבל אם נתחדש לו ענין בשבת שהוצרך להם, ודאי אין זה מעכב את העירוב, כיון שכבר הוציא כל כלי תשמישו שהיה סבור שצריכים לו ושהיה רגיל בהם. ריטב״א (ד״ה ואומרת). ו. **הגודר** נדר יכול החכם להתיר את נדרו [ראה תניא׳ (י.) המקור בתורה], וכן שלשה הדיוטות יכולים להתיר את נדרו (מהרי״ט עה). **ואפילו** כאשר נדר בשאר נדרים, שאפשר להתירה. ז. **הפרשת** תרומה דינה כנדר שיכול אדם להישבע עליה, שהכלל הוא שכל דבר הקודש על פי דיבורו, יכול החכם לעקור דיבורו ולבטל קדושתו. רש״י (ספסופים מו: ד״ה לפ לכולו). ח. **שיאמר** לחכם שלא נתכוין לכך, והרי זה כהפרישׁ בשעות, ושנינו (מיר לפ) שהקדש בשעות אינו חל. רש״י (ד״ה מיקמל). ויש לפרש כוונתו שהנה שני דרכים נאמרו בשאלה על נדר: א. ׳חרטה׳, והיינו שהנודר מתחרט עכשיו על מה שנדר. ב. ׳פתח׳, שאומר הנודר שאילו היה לפ בשעת הנדר לסיבה שיש לו עתה שלא לקיים הנדר, לא היה נודר, ונמצא שנדר בשעות. ובגמרא להלן (מב:) נפסק ש׳פותחין בחרטה׳, ופירש רש״י (סם ד״ה פותחין) שאין זה בחרטה לבד כדי להתיר הנדר, אלא צריך החכם למצוא ׳פתח׳ למתחרט שיהיה לו פתחון פה לומר ׳לדעת כן לא נדרתי׳, ואילו הייתי יודע שכן הוא, לא הייתי נודר. ונמצא שלדעת

כיון שראוי הוא לאחרים], **סוֹמְכוֹס אוֹמֵר**, [מערבים לישראל] **בְּחוּלִּין**, אבל לא בתרומה, שאין מערבים אלא בדבר הראוי לאכילה למערב עצמו. **הגמרא דנה בשיטת סומכוס בדין עירוב לנזיר ביין: מדייקת הגמרא: וְאִי**[ו] **נָזִיר בְּיַיִן לָא פָּלִיג** - ואילו על מה שהתיר תנא קמא לערב לנזיר ביין לא נחלק סומכוס. **מַאי טַעְמָא.**

משיבה הגמרא: אָפְשָׁר דְּמִתְּשֵׁי[ז] **אֲנָזִירוּתֵיהּ** - יכול הנזיר לילך לחכם, ולהתחרט על מה שנדר להיות נזיר, ויתיר לו החכם את נדרו, ויהיה מותר ביין[ח]. וכיון שבשעת חלות העירוב, והיינו בין השמשות של כניסת השבת, יכול הנזיר לתקן שיהיה היין ראוי לו, חל עירובו, שכל שבידו לתקנו נחשב כראוי לו.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי תְּרוּמָה נָמֵי אֶפְשָׁר דְּמִתְּשֵׁי[ז] **עֵיזָּוּהּ** - אם כן מדוע לסומכוס אין מערבים לישראל בתרומה, והרי יכול בשעת חלות העירוב [בין השמשות] לילך לחכם ולהתחרט על תרומתו, ויעקור החכם את הפרשתו[ט], ויתבטל מהפירות שֶׁם תרומה[י], ויהיו ראויים לו. **מתרצת הגמרא: אִי מִתְּשֵׁי**[ז] **אֲלָהּ הַדְרָא לְמֵיבְּלָא** - אם ישאל על תרומתו, יחזרו הפירות שעירב בהם להיות טבל, ושוב אסורים לו באכילה, ואינם ראויים לעירוב[יא].

חוזרת הגמרא ומקשה: ואחר שישאל על תרומתו, לֵיקְרוֹשׁ עֲלָהּ מְקוֹם אַחֵר - יפריש עליהם תרומה מפירות אחרים של טבל שיש לו בביתו. וכיון שביכולתו לעשות כן, אף אם לא עשה זאת אלא עירב בתרומה כמו שהיא, תחשב לראויה לו כיון שהיה בידו להתירה לו באכילה בשעת חלות העירוב. **מתרצת הגמרא: לָא נָחְשְׁדוּ חֲבֵירִים** [-תלמידי חכמים] **לְתָרוּם שֶׁלֹּא מִן הַמּוּכָן** - מדבר שאינו סמוך לו באותו כלי[יב], מפני שאסור לעשות כן[יג], ולכך אם ישאל על תרומתו ויחזרו הפירות לטבלם לא יוכל להפריש עליהם תרומה מפירות שבביתו.

חוזרת הגמרא ומקשה: וְלֶקְרוֹשׁ עֲלָהּ מִינֵּיהּ וּבֵיהּ - יפריש עליהם תרומה מתוך פירות אלו עצמם, והפירות הנותרים יותרו לו באכילה, וכיון שיכול לעשות כן, אף עתה תחשב התרומה כראויה לו לאכילה. **מתרצת הגמרא:** המשנה עוסקת באופן **דְּלֵית בָּהּ שִׁיעוּרָא** - שאין בעירוב שהניח שיעור מספיק לכך, שהניח שיעור שתי סעודות בצמצום, ואם ישאל על תרומתו ויפריש חלק מהפירות לתרומה, לא ישאר חולין בשיעור שתי סעודות הנצרך לעירוב.

תמהה הגמרא: וְאַמַּאי - מה תירוץ הוא זה, וכי **פָּסְקָא** - החליט התנא שכל אדם מערב בשיעור מצומצם של שתי סעודות, ולכן אמר בסתם שלדעת סומכוס אין מערבים לישראל בתרומה. שהרי לדבריך אם מניח יותר מכך, נחשבת התרומה לראויה לו, כיון שיכול להישאל על תרומתו, ולחזור ולהפריש מקצת מהפירות לתרומה, ולערב בשאר הפירות. ובודאי אילו היה נאמר דין זה רק באופן שהניח שתי סעודות מצומצמות, לא היה התנא סותם דבריו כך.

הגמרא חוזרת בה ומבארת באופן אחר מדוע אין לומר שישאל עליה ושוב יפריש עליה תרומה: אֶלָּא, סוֹמְכוֹס סָבַר לֵיהּ מָרְבָּנָן דְּאָמְרִי (נחמ׳ ה:), **כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מְשׁוּם שַׁבָּת** - כל דבר שגזרו חכמים שלא לעשותו בשבת, **גָּזְרוּ עָלָיו** גם **בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** של כניסת השבת, כמו בשבת עצמה, ושלא כרבי הסובר (שם) שבין השמשות לא גזרו חכמים שבות. ולכן באופן שעירב בתרומה, אי אפשר לומר שראויה היא לו כיון שיכול להישאל עליה ותחזור לטבילה ויפריש ממנה תרומה, שהרי חלות העירוב וקניית השביתה על ידו נעשית בבין השמשות של כניסת השבת, ואז אסור לו להפריש ממנה תרומה משום שבות[יד], ולכך אין התרומה נחשבת ראויה לו בשעת חלות העירוב[טו].

★

הגמרא מביאה משנה השניה כשיטת סומכוס: כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתָנֵן (כלים פי"ז מ"ט), **יֵשׁ** מידות **שֶׁאָמְרוּ** חכמים, שהם נמדדות **הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם,** הגדול לפי מידתו והקטן לפי מידתו, ואין שיעורם שוה לכל[יט], ואלו הם, **מִלָּא** קוֹמְצוֹ של הכהן הקומץ את **הַמִּנְחָה,** שכל כהן קומץ כרוכו כפי גודל ידו, ואין שיעור קבוע לקומץ. **וּמִלֹּא חָפְנָיו** של הכהן הגדול המקטיר את **הַקְּטֹרֶת** ביום הכיפורים בקודש הקדשים, שכל כהן גדול ממלא מלא חפניו שלו. **וְהַשּׁוֹתֶה מְלֹא לוֹגְמָיו** [-מלא לחיירוס] **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** חייב חטאת[כ], ואין שיעור קבוע לכך, אלא משערים לכל אחד לפי מלא לוגמיו[כא], **וּבְמָזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת דְּצִירוּז** תחומין[כב], שמערבים לכל אחד כפי שיעורו הצריך לו לשתי סעודות, ואין בזה שיעור קבוע. **מבארת הגמרא: כְּמַאן** שנויה משנה זו שמשערים את העירוב לכל אחד כפי שיעורו, **אָמַר רַבִּי זֵירָא, סוּכְּמוֹס הִיא, דְּאָמַר, מַאי דְּהָוֵי לֵיהּ בְּצִינְעָן** - שצריך לערב בדבר שראוי למערב עצמו, ולכך הדין נותן שמשערים את שיעור שתי סעודות כפי הנצרך לו עצמו, ולא לפי שיעור אכילת אדם בינוני. אבל לדעת חכמים שאפשר לערב בדבר הראוי לאכילה לאחרים, די בשיעור שתי סעודות של אדם בינוני[כג].

שואלת הגמרא: וְלִימָא שמשנה זו **פְּלִיגָא אַדְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, מְעָרְבִין לְחוֹלֶה וְלִזְקֵן** [שממעטים באכילה], **בְּדֵי מְזוֹנוֹ, וְלָרַבָּתָן** מערבים במזון שתי סעודות **בְּשִׁעּוּר סְעוּדָה בֵּינוֹנִית שֶׁל כָּל אָדָם.** ואילו לעיל במשנה שנינו ששיעור שתי סעודות הוא לכל אדם כפי שיעורו.

משיבה הגמרא: תַּרְגּוּמָא - תצמיד את דברי המשנה שמשערים לכל אדם כפי שיעורו, **אַחוֹלֶה וְזָקֵן,** שלהם מקילים שאין צריכים לערב אלא בשיעור אכילתם, וכפי שאמר רבי שמעון בן אלעזר[כד]. **אֲבָל רַבָּתָן** ששיעורו גדול יותר מסתם בני אדם, **בְּחוֹלֶה דְּעָתוֹ אֲצָל כָּל אָדָם,** ומשערים לו כשיעור כל אדם[כה].

★

שנינו במשנה: וּמְעָרְבִין לְכֹהֵן בְּבֵית הַפֶּרֶס. הגמרא מבארת מדוע מערבים לכהן בבית הפרס על אף שנאמר עליו להיזכם לשם: דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, מְנַפַּח אָדָם בפיו[כו] את אדמת **בֵּית הַפֶּרֶס** שלפניו, **וְהוֹלֵךְ** במקום נפיחתו, ואינו חושש להיטמאות בכך, מפני שעצמות בלא בשר אינם מטמאות באהל אלא במגע ומשא, וכשמנפח לפני רגליו, אם יש שם עצם גדולה יראה אותה, ואם יש שם עצם קטנה הרי היא נדחזית על ידי נפיחתו, ואינו מסיטה ברגליו[כז]. ולכן אפשר להניח שם עירוב לכהן כיון שמותר לו להכנס לשם על ידי ניפוח, ולאכול את עירובו.

אגב הבאת ההיתר לכהן לילך בבית הפרס על ידי ניפוח מביאה הגמרא אופן נוסף שמותר לכהן לילך בבית הפרס[כח]: רַבִּי יְהוּדָה בַּר אַבָּא מְשַׁמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר, בַּיִת הָפָרֹם שֶׁנִּיעֲקַשׁ בדרישת רגלי בני אדם שעברו בו, הרי הוא **טָהוֹר,** שיש לתלות שכבר נידושו העצמות שבו, ונפחתו מכשעורה, ושוב אינם מטמאות את הנושאן.

★

שנינו במשנה (פו:): **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** מערבים לכהן **אַף** בבֵּית **הַקְּבָרוֹת**[כט].

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעמו של רבי יהודה: תָּנָא, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל חֲזוּק וְיֵרֵדְּ - שיכול הכהן לילך למקום עירובו ויעשה מחיצה בינו לבין הקברים שלא יהאיל עליהם, על ידי שילך **בְּתוֹךְ שִׂיחָה** [-ארגז עץ המחובר לעגלה, ועשוי למרכב נשים חשובות], או **תֵּיבָה** של עץ, העומדת לפני השולחן[ל], **וּמְגַדֵּל** [-ארון של עץ][לא].

מבארת הגמרא: מָה לָּאו זָבָר רבי יהודה, **אֲהָלָהּ זָרוּק שָׁמֵיהּ אֲהָלָהּ** - אהל המיטלטל נחשב לאהל גם בשעת שלא טלטולו[לב], ולפיכך הרי הוא חוצץ בין האדם הנמצא בו לבין הטומאה שמחוצה לו. **וּבְפָלוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי** - ותנא קמא ורבי יהודה נחלקו במחלוקת תנאים דלהלן, **דְּתַנְיָא** לגבי 'טומאת ארץ העמים' [טומאה שגזרו חכמים על כל הארצות שמחוץ לארץ ישראל (פסח יד:)][לג], **הַנִּכְנָס לְאֶרֶץ הָעַמִּים** כשהוא **בְּתוֹךְ שִׂיחָה תֵּיבָה וּמִגְדָּל, רַבִּי מְטַמֵּא** אותו, מפני שאינם חוצצים בפני הטומאה, והרי הוא מאהיל על ארץ העמים, **וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר** אותו, מפני שסבר שהם חוצצים בפני הטומאה. **מבארת הגמרא: בְּמַאי קָמְפַלְגִי, מָר** [-רבי] **סָבַר, אֲהָלָהּ זָרוּק לָאו שְׁמֵיהּ אֲהָלָהּ,** וכל שאינו אהל אינו חוצץ בפני הטומאה, **וּמָר** [-ורבי יוסי ברבי יהודה] **סָבַר, אֲהָלָהּ זָרוּק שְׁמֵיהּ אֲהָלָהּ,** וחוצץ בפני הטומאה. ובמחלוקת זו נחלקו תנא קמא ורבי יהודה במשנתנו, שרבי יהודה סבר שאהל זרוק נחשב לאהל והרי הוא חוצץ בפני הטומאה, ולכן אפשר להניח עירובו של כהן בבית הקברות, כיון שיכול הכהן להגיע אליו על ידי שיכנס לשם בתיבה גדולה מעץ. ותנא קמא סבר שאהל זרוק אינו נחשב לאהל, ולכן אינו עירוב שהרי אינו יכול להגיע אל עירובו[לא].

הגמרא מביאה מחלוקת רבי יהודה ורבנן אם מערבים לכהן בתרומה טהורה בקבר, ומבארת את טעמם לפי מה שנתבארה מחלוקתם לענין עירוב בבית הקברות: וְהָא דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,

---

טו. **במשניות** הקדומות למשנה זו פירטה המשנה כמה מידות שנמדדות על פי מידות קבועות לכל אדם, ומשנה זו מפרטת את המידות המשתנות בכל אדם לפי מה שהוא. טז. **בגמרא** (פסח ס.) אמרו שאין הכוונה 'מלא לוגמיו' ממש, והיינו שיהיו מלאים ובולטים, אלא 'כמלא לוגמיו', דהיינו בכך שאם יעבירו את כל המשקה שבפיו לצד אחד יהיה אותו לחי מלא ובולט. יז. **בששתה** בשוגג, ובמזיד חייב כרת. יח. **והיינו** דווקא לענין שתיה, שמקובל ביד החכמים שאין דעתו של אדם מתיישבת אלא כששותה מלא לוגמיו שלו, אבל לענין אכילה השיעור הוא ככותבת הגסה לכולם, ואפילו לענין מלך הבשן, משום שמקובל ביד החכמים שכל אדם דעתו מתיישבת בשיעור זה, אלא שדעתו של סתם אדם מתיישבת לגמרי בשיעור זה, ואילו אדם גדול, דעתו מתיישבת מעט בשיעור זה. גמרא (פסחים ס.). יט. **אבל** בעירובי חצירות שיתופי מבואות השיעור קבוע לפי מזונו של אדם בינוני. תפארת ישראל (כלים פ"ה מ"ו אות ו), וראה שם לטעם הדבר. כ. **כך** מתפרשת הגמרא כעת, וראה עוד להלן במסקנת הגמרא. כא. **וחוא** הדין סתם אדם שכשבע בפחות מסעודה בינונית באופן שאין לומר שבטלה דעתו אצל כל אדם [שאינו משונה], דהיינו לערב בשיעור שתי סעודות שלו. גאון יעקב (ד"ה חולה). כב. **הקשו** התוספות (ד"ה מצטערת), מאחר שהגמרא מבארת עתה שמה שנאמר בברייתא שהשיעור הוא לפי מה שהוא אדם, הוא רק בחולה וזקן, ולקולא, מדוע העמידה הגמרא את הברייתא כסומכוס, הרי היה אפשר לפרש שברייתא זו סוברת כחכמים החולקים על סומכוס, שהלא הם מקילים יותר ממנו וסוברים שניתן לערב אף במאכל שאינו ראוי לו מחמת שהוא ראוי לאחרים, ואם כן ודאי שניתן לערב במאכל הראוי לו אף שאינו ראוי לאחרים, ולכן די לחולה ולזקן כדי מזונם אף שאין בזה די לסעודת כל אדם. ותירצו, שהלשון 'הכל לפי מה שהוא אדם' משמעו שבא למעט שאין מערבים לאדם אלא במאכל הראוי לו לאכילה, ואין די בכך שראוי לאכילה לאחרים [כנגן בתרומה לישראל], והיינו כדעת סומכוס. וראה תירוץ נוסף בתוספות. כג. **רש"י** (פסחים שם: ד"ה פחות) **והמאירי** (מגיד כפ: ד"ה ולפי) ביאר שמנפח בפומו. כד. **רש"י** (ד"ה מנפח) **עפ"י** דקדוקי סופרים (הגהות ואילים). והיסט בפיו אינו מטמא. כה. **בבבא** מקומות בש"ס (בכורות יט: ועוד) הובאו שני מאמרים אלו יחדיו, ולכן גם כאן הובאו שניהם. כו. **במשנה** הגירסא היא 'אפילו בין הקברות'. אכן במשנה שבמשניות וכן בגמרא כתב רש"י הגירסא היא 'אפילו בבית הקברות', וראה בהערה לעיל (סוף פו:) שמדובר באופן שאין אפשרות להכנס לשם בלא להאהיל על המת [אלא אם נכנס בתוך תיבה, כדלהלן]. כז. **על** פי רמב"ם (פירוש המשניות, כלים פ"ו מ"ח). כח. **מדובר** שהם מכילים לפחות ארבעים סאה דבר לח [שאז מכילים שני כור מדבר יבש], וכלים בגודל כזה אינם מקבלים טומאה, ולכן מוצדים בין הקבר לאדם הנמצא בתוכם, אבל כלי הקטן ממיעורו זה מקבל טומאה ושוב אינו חוצץ בפני הטומאה, כפי שנינו באהלות (פ"ח מ"ח-ג). רש"י (ד"ה שמיה - הכא). ובגמרא להלן (לג.) יתבאר כיצד מביא את העירוב אליו כדי לאכלו, שהרי אינו יכול להושיט ידו מחוץ לתיבה, שאז הוא מאהיל על הקבר. כט. **רש"י** (ד"ה אף - שיעקשן) פירש, שאהל זרוק היינו 'אהל המיטלטל', וכתבו הרישב"א (ד"ה אף) והר"ן (ד"ה מנ) שכוונתו שהנידוין הוא האם נחשב אוהל בשעה שמיטלטל והולך, אבל לאחר שנח לדעת כולם הרי הוא נחשב אוהל. אמנם ראה בראשונים שיטה חולקת. ל. **טעם** הגזירה היא מפני שהנכרים מזלזלים בקבורת מתיהם וקוברים אותם בכל מקום. רמב"ם (פירוש המשניות, כלים פ"ב מ"ג). לא. **ובין** רבי יהודה ובין תנא קמא סוברים כסומכוס שצריך הערוב להיות ראוי למערב עצמו ואין די במה שראוי לאחרים. שאילו לדעת חכמים הסוברים שדי בכך שראוי הערוב לאכילה לאחרים, בוודאי אפשר לערב לכהן בבית הקברות, שהרי ראוי הערוב לישראלים המותרים בכניסה לבית הקברות, רש"י (ד"ה שמיה - הכא). אמנם התוספות (לעיל ס. ד"ה מפני) והרא"ש (סי' ג) כתבו, שהמחלוקת בין תנא קמא לרבי יהודה היא גם לדעת חכמים המתירים לערב בדבר שאינו ראוי לאכילה למערב עצמו, משום שמודים חכמים שעל מנת לקנות שביתה במקום, צריך שיוכל המערב להגיע למקומו של העירוב, ואין די בכך שאחרים יכולים להגיע אל העירוב ולאכלו. וראה במנחת ישראל (לעיל כ. פמוס שם) מה שכתב לבאר מחלוקת הראשונים.

מְעָרְבִין אֵכֶהן בְּאִחוּר בְּתִרּוּמָה טְהוֹרָה בְּקֻבָּר, כלומר, אפשר להניח העירוב על הקבר[א]. וקשה, **הֵיכִי אָזִיל** - כיצד הולך הכהן אל העירוב **בְּשִׁיְרָה תֵּיבָה וּמִגְדָּל**, **וְהָא בֵּינַיְיהוּ דְּאִיתָא אִיסּוּרָא לָהּ** - והרי מיד שהונחה בקבר נטמאה ממנו. כלומר, אכן אפילו לעירוב המונח בבית הקברות יכול הכהן להגיע על ידי שנכנס בתיבה, וכל שכן שיכול להגיע לתרומה המונחת בקבר יחידי גם בלא מחיצת תיבה, שיכול להגיע עד סמוך לקבר, אך עדיין קשה כיצד ראויה התרומה לעירוב, והרי נטמאה מהקבר, ונאסרה באכילה.

מתניתין מדובר **בִּתְרוּמָה שֶׁלֹּא הוּכְשְׁרָה** לקבל טומאה, והיינו שעירב בפירות שלא באו עליהם אחד מהשבעה משקים[ב]. **אוֹ** שעירב בפת **שֶׁנִּיטְּשָׁה בְּמֵי פֵּרוֹתֶיהָ**[ג], שאינם מכשירים לקבל טומאה. ולכך לא נטמאה התרומה וראויה באכילה לכהן.

שואלת הגמרא[ד]: **וְכִשבא** הכהן ליטול התרומה ולאכלה, **הֵיכִי מָיְיתֵי לָהּ** - כיצד הוא מביאה אצלו, והלא אינו יכול ליטלה בידו, שהרי אסור לו להאהיל על הקבר, וכשנוטלה באמצעות כלי, הרי הכלי מאהיל על הקבר, ונטמא בדרגת אב הטומאה, ומטמא את הכהן האוחזו, ונאסר לאכול תרומה עד שיטהר[ה].

משיבה הגמרא: נוטלה **בְּפִשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ** - בכלי עץ חלק שאין בו בית קיבול, **דְּלָא מְקַבְּלִי טוּמְאָה**[ו].

שואלת הגמרא: **וְהָא קָא מַאֲהֵיל** - והרי אף שהכלי עצמו לא נטמא מהקבר, מכל מקום הוא מאהיל על הקבר ועל הכהן, ונמצא שאין ביד הכהן [המחזר על טומאת מת] ליטול את העירוב מהקבר אף על פי פשוטו כלי עץ[ז].

משיבה הגמרא: מדובר באופן **דְּמָיְיתֵי לָהּ (אחוריה) [אֲחוֹרֵיהּ]** - שמביא אליו התרומה על ידי כלי שאין בחודו [ברוחב שלו] טפח, ובאופן זה אין האדם מאהיל על המת, שכל שאין בו שיעור טפח אינו נחשב לאוהל[ח].

שואלת הגמרא: **אִי הָכִי מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן** החולקים וסוברים שאין מערבין לכהן בתרומה בקבר[ט], שאמנם באופן שמונחת התרומה בבית הקברות התבאר לעיל (:), שסוברים שאוהל זרוק אינו אוהל לחצרון בפני הטומאה, ואינו יכול להגיע אל העירוב, אך כאן יכול להגיע סמוך לקבר, וליטול העירוב על ידי פשוטי כלי עץ. **משיבה הגמרא**: **קָסָבְרֵי** חכמים **שֶׁאסוּר לָקְנוֹת בֵּית בְּאֵיפּוּרֵי הֲנָאָה**, וכל תשמישי המת והקבר בכלל, והרי הם אסורים בהנאה[י], וכשמניח עירובו בקבר כדי שיוכל לילך בשבת מחוץ לתחום, הרי הוא נהנה מהקבר[יא].

תמהה הגמרא: **מִכְּלָל דְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר מוּתָּר** לקנות בית באיסורי הנאה, והלא בודאי אינו כן. **משיבה הגמרא**: רבי יהודה **קָסָבַר מְצוֹת צְרִיכוֹת כַּוָּנָה וְאֵין מְצוֹת נִיתָּנוֹת** - המצוות שניתנו לישראל לא כשם הנאה ניתנו אלא גזירת מלך היא עליהם[יב], ולכך מותר לקיים מצוה בדבר האסור לו בהנאה, שאין קיום המצוה נחשב להנאה, וכיון שמבואר בגמרא להלן (פא:) שאין מערבים אלא לדבר מצוה כגון ללכת לבית האבל או לבית המשתה, לכך מותר לערב בקבר.

שואלת הגמרא: **אֶלָּא הָא דְּאָמַר רַבָּא** (ר"ש פח:) שהתורקע בשופר של קרבן עולה יצא, אף שאסור בהנאה, משום **שְׁמָצוֹת נִיתְּנוּ, דְּיָקָא** שאין מצוות ניתנות אלא למי שיכול להנות ממנה[יג].

תָּנָאֵי אִמְּרָהּ דְּשָׁמַעְתְּיהּ - האם נאמר שדבריו שנויים במחלוקת תנאים, שחכמים סוברים מצוות ליהנות ניתנו, ולדעתם לא יצא ידי חובתו.

משיבה הגמרא: **אָמַר לָךְ רַבָּא, אִי מְעָרְבִינַן אֲחוֹרֵי** - לו היו סוברים חכמים **דְּאֵין מְעָרְבִין אֶלָּא לְדָבָר מִצְוָה**, היו מודים שאפשר להניח העירוב בקבר, כיון **דְּלִכְתְּחִלָּה עָלְמָא מִצְוֹת לָאו לְיֵהָנוֹת נִיתְּנוּ. וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, מָר** [-רבי יהודה] **סָבַר, אֵין מְעָרְבִין אֶלָּא לְדָבָר מִצְוָה**, וכיון שמצוות לאו ליהנות ניתנו, יכול להניח העירוב בקבר, **וּמָר** [-וחכמים] **סָבַר מְעָרְבִין אֲפִילּוּ לְדָבָר הֲרְשׁוּת**, ולכך אם יניח את העירוב בקבר הרי הוא נהנה ממנו[יד].

שואלת הגמרא: **אֶלָּא הָא דְּאָמַר רַב יוֹסֵף** (לעיל פב:), **אֵין מְעָרְבִין אֶלָּא לְדָבָר מִצְוָה, לֵימָא מְתַנָּאֵי אִמְּרָהּ דְּשָׁמַעְתְּיהּ**.

משיבה הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב יוֹסֵף, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵין מְעָרְבִין אֶלָּא לְדָבָר מִצְוָה, וְדְכוּלֵּי עָלְמָא מִצְוֹת לָאו לְיֵהָנוֹת נִיתְּנוּ, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, מָר** [-רבי יהודה] **סָבַר, בֵּינוֹן דְּקָנֵה לֵיהּ עֵירוּב לָא נִיחָא לֵיהּ דְּמִינַּוְּרָא** - לאחר שעירובו קנה לו שביתה, שוב לא איכפת לו שישמר שם עירובו, ואין הוא נהנה במה שהעירוב משתמר שם[טו], **וּמָר** [-וחכמים] **סָבַר**, דגם לאחר שקנה שביתה, **נִיחָא לֵיהּ דְּמִינַּוְּרָא** עירובו במקום זה במשך השבת, **דְּאִי אִיצְטְרִיךְ אָכֵיל לֵיהּ**, ולכך אם יערב בקבר, הרי הוא נהנה ממנו, ולכן אסרו חכמים לערב בקבר[טז].

* * *

מתניתין **כִּפי שֶׁהתבאר במשנה הקודמת** (סו:), **העירוב צריך להעשות מדבר המותר באכילה**[יז]. **משנתנו ממשיכה לבאר דברים שמערבים ושאין מערבים בהם**[יח]: **מְעָרְבִין**[יט] **בְּדָמַאי** - בככר לחם הנלקח מעם הארץ החשוד שלא הפריש מעשרות, שאסור לאכלו מספק עד שיפריש ממנו מעשר, **וּבְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן** של הלוי **שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ** - שהופרשה ממנו תרומת מעשר לכהן, **וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ**[כ]. **וְהַכֹּהֲנִים** מערבים **בְּחַלָּה** שהופרשה מן העיסה **[וּבִתְרוּמָתָהּ]**[כא]. **אֲבָל לֹא** מערבים **בְּטֶבֶל**, היינו בפירות שלא הופרשה מהם תרומות ומעשרות, **וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ**, שעל אף שיכול לפדותם ויהיו מותרים באכילה, מכל מקום עתה עדיין לא פדאם. שכל דברים אלו אסורים באכילה, ואין מערבים אלא בדבר הראוי לאכילה.

*

גמרא **מקשה הגמרא**: וכי מערבין **בִּדְמַאי, הָא לָא חֲזֵי לֵיהּ** - הרי אינו ראוי למערב, שאסור לו באכילה[כב]. **מתרצת הגמרא**: **מֵיזַן דְּאִי בָּעֵי מְפַקַּר לְהוּ לְנְכָסֵיהּ וַהֲוֵי עָנֵי וְחָזֵי לֵיהּ, הָשְׁתָּא נָמֵי חָזֵי לֵיהּ** - מתוך שאם היה מפקיר את נכסיו והיה עני, פירות הדמאי היו ראויים לו לאכילה, אף עתה שלא הפקיר, נחשב הדמאי כראוי לו ויכול לערב בו. ומנין שעני מותר בדמאי, **דְּתָנָן** (דמאי פ"ג מ"ו), **מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי**,

---

א. **תוספות** (ר"ש פח:). נאמר בתורה (ויקרא יא לב) 'מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים יטמא', ופירשו חכמים (חולין נה:), שאין האוכל מקבל טומאה עד שיבואו עליו מים לאחר שנתלש מהקרקע, ודרשו חכמים (ספרי שמיני פ"ט) ששבעה משקים מכשירים את האוכל לקבל טומאה, והם: טל, מים, יין, שמן, דם, חלב, דבש דבורים, ונתנו בהם סימן (פיה יוסף ירושלמי פ"ו ה"ב קנ"א ע"ד שח"ש ד"ם). ב. **כנון** מי חומים ורימונים, שאילו יין ושמן הרי הם משבעה משקים שמכשירים לקבל טומאה. ריטב"א (ד"ה ופרקינן). ג. **ד'הבית** סוגיית הגמרא להלן נקרים הקדמה קצרה בדיני אהל המת על פי סוגיית הגמרא בשבת (יח.) לדעת רבי עקיבא [שהלכה כמותו. רמב"ם (טומאת מת פ"י ה"ט)]: העברת טומאה מהמת לדבר אחר על ידי 'אהל' שיכיח בשלשה אופנים: א. כשמת דרכו המקבל טומאה נמצאים תחת אהל אחד [ואף באופן שהאהל עצמו אינו נטמא מן המת, וכגון שהוא פשוטו כלי עץ]. ב. כשדרכו המקבל טומאה מאהיל על המת [שנמצא מעל המת]. ג. כשהמת עצמו מאהיל על דבר המקבל טומאה. ולענין האופן הראשון רק דבר הרחב טפח נחשב לאהל, אבל בשני האופנים האחרים אף כל שהוא נחשב לאהל. ולכן כלי המנמצא מעל מת אף שאינו רחב טפח נטמא מהמת, אבל אם מהאהיל הכלי על מת ועל דבר המקבל טומאה, אין הדבר נטמא אלא אם יש בכלי רוחב טפח. אמנם חכמים גזרו, שאדם הנוגע כלי שיש בהקיפו טפח [-שצריך חוט באורך טפח כדי להקיף את כולו], והכלי מאהיל על מת, האדם נטמא טומאת אהל, וראה בסוגיא שם טעם התקנה. ד. **שכחו** טמא האוכל תרומה שהורה חייב מיתה בידי שמים (סנהדרין פג:). רש"י (ד"ה פשוטו). אך אין לפרש שהקושיא היא שאסור לכהן להיטמאות, שהרי אינו מחזר שלא להיטמא בכלי שנטמא ממת, ורק בטומאת המת עצמו הוא מוזהר. ר"ן (ד"ה איכא). ואין להכשיר את העירוב מחמת שיכול לתתו לכהן טהור, שהרי רבי יהודה סובר כסתכום שצריך שיוכל המערב עצמו להגיע אל התרומה ולאכלה, שכן נקט בדבריו 'מערבין לכהן טהור', ושמפני שלכהן טמא אין מערבים בתרומה, כיון שאסור באכילתה, ואין די בכך שראויה לכהן טהור [כפי שהתבאר בהערה לעיל]. וכן מדוייק מדבריו (לעיל ס:) במשנה, שאמר שמערבים לכהן בבית הקברות 'מפני שיכול לתרץ ולילך ולאכול', הרי שדעתו היא שצריך שהמערב יוכל לאכול בעצמו את העירוב. רש"י (ד"ה ויכיל), תוספות רבינו פרץ (ד"ה סוף). והוסיף רבינו פרץ, שעל מה ששנינו במשנה שמערבים לכהן בבית הקברות לא קשה קושיא זו, שהרי במשנה מדובר במערב בחולין, ולכן אף אם נטמא הכהן, עדיין העירוב ראוי לו באכילה, ורק על הברייתא שמדברת באופן שמערב בתרומה, קשה. ה. **כלי** עץ אינו מקבל טומאה, אלא אם יש לו בית קיבול (כלים פ"ב מ"ח), מפני שהוקש בפסוק ל'שק', וצריך להיות דומה לשק שהוא מקבל בתוכו. גמרא (שבת קכג:). ו. **כפי** שהתבאר בהערה לעיל, אם הכלי רחב טפח האדם טמא מן התורה [אף אם אינו נושאו, אלא שהכלי מאהיל עליו ועל מת], ואם יש בהקיפו טפח הוא טמא רק מדרבנן [אם נושא את הכלי בשעה שמאהיל על המת]. ז. **הגהות** וציונים. ח. **שהרי** אמרו במשנה (לעיל פו:) שרק בבית הפרס מערבין לכהן, ומשמע שבקבר אין מערבין. ט. **שדרשו** חכמים (סנהדרין מז:) 'שם' 'שם' בגזרה שוה, שנאמר (במדבר כ ו) 'ותמת שם מרים', ונאמר בפרשת עגלה ערופה (דברים כא ד) 'ועגלתו שם את העגלה בנחל', מה עגלה ערופה אסורה בהנאה, כך גם כל תשמישי המת אסורים בהנאה. רש"י (ד"ה ולא). י. **וְלִכְאוֹ** זה גם ישראל אינו יכול לערב בקבר, והטעם ששנתה המשנה את מחלוקתם בכהן, להודיע כוחו של רבי יהודה שמחתיר אף בכהן. רש"י (ד"ה ולכאורה). ובגאון יעקב (ד"ה ולכאורה) הוסיף לבאר בדרך נוספת, שהרי חכמים לא דיברו בפירוש לענין איסור צירוב בקבר ובבית הקברות, רק אמרו 'מערבין לכהן בבית הפרס', ומדיוק דבריהם נלמד שבקבר או בבית הקברות אין מערבים, ואם כן אפשר שבאמת גם לישראל אין מערבים שם, אלא שנקטו 'כהן' כדי לחדש שאף עבורו מערבים בבית הפרס. יא. **רש"י** (מוהן סט:, ד"ה ויכיל). ובמסכת סוכה (נ:, ד"ה ואם) ביאר, שאין קיום המצוות הנאת הגוף, אלא עבודת עבד לרבו. יב. **ומה** שנוח לו שמשתמר עד שעת קניית השביתה, אינה הנאה, שאז הוא דבר מצוה ומצוות לאו ליהנות ניתנו. רש"י (ד"ה מיון). יג. **דְּעַת** חכמים (סט:) די בכך שראוי לאחזרים, ולדעת סומכוס צריך שיהא ראוי למערב עצמו. יד. **ראה** בעיוני הפשט עיקרי דיני תרומות ומעשרות הנוגעים למשנתנו. טו. **דְּעַת** רש"י (לעיל כו: ד"ה כגל) משנתנו עוסקת בין בעירובי תחומין ובין בעירובי חצירות, אך תוספות (שם ד"ה כגל) כתבו, שפרק זה עוסק רק בעירובי תחומין. טז. **ענין** פרוץ מעשר שני, ראה בעיוני הפשט. פרוץ הקדש עניינו, דבר הקדוש קדושת דמים, אפשר לפדותו במעות, וההקדש יוצא לחולין. הפורה דבר שהוא עצמו הקדישו, עליו להוסיף חומש, כאמור בתורה (ויקרא כז טו, יט). יז. **אף** שדמאי ראוי לעניים, כיון שהמשנה נשנתה בסתם דברי הכל היא, וגם סומכוס (לעיל כו:) [המצריך שהעירוב יהיה ראוי למערב עצמו] מודה לה, ועליו הקשו תוספות ורשב"א (ד"ה דמאי).

בכל מערבין פרק שלישי עירובין

וְאֶת אַכְסַנְיָא [-חיילות של מלכי ישראל] **דְּמֹאבִי**, שעל בני העיר שהחיילות נמצאים בה מוטל לזונם, והם כעניים שהרי אינם בבתיהם. **ברייתא נוספת בענין זה: אֲפִילּוּ רַב הוּנָא, תָּנָא** בברייתא, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מַאֲכִילִין אֶת הַגַּנָּיִים דְּמֹאבִי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מַאֲכִילִין אֶת הַגַּנָּיִים דְּמֹאבִי.**

★

עוד שנינו: וּבְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה כּוּ' תרומתו, שמותר לערב בו. **מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** שמערבים במעשר ראשון לאחר הפרשת תרומת מעשר, שהרי הוא חולין גמורים, ומותר באכילה לכל אדם[א]. **מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא**, אלא כְּשֶׁהִקְדִּימוֹ **בְּשֶׁבָּלִין**, כלומר, מן התורה צריך לתת תחילה תרומה גדולה לכהן, מפני שקראה אותה התורה (דברים יח ד) 'ראשית', ומהנותר יש לתת מעשר ראשון ללוי. וכאן מדובר שהלוי הקדים את הכהן בכדי שלא תחסר התרומה מחלקו[ב], ונטל תחילה את המעשר ראשון בעוד התבואה בשיבולים קודם שנמרחה בעירמה ועדיין לא נתחייבה בתרומה[ג], **וְנִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה** - מהמעשר ראשון **תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְלֹא נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה**, ואף על פי כן הוא מותר באכילה וניתן לערב בו[ד]. ודבר זה השמיעה משנתנו, שבאופן זה המעשר פטור מתרומה גדולה, **וְדִבְרֵי אֲבָהוּ אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּשֶׁבָּלִין, פָּטוּר מִתְּרוּמָה גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר** בציווי הלויים לגבי מעשר ראשון (במדבר יח טו), **'וְהֻרַמְתֶּם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה' מֵעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר'**, ודורשים מכאן, רק **מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר אַתֶּרְתִּי לָךְ** להפריש, והיינו תרומת מעשר, **וְלֹא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר.**

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי, אִי הָכִי שפטרה התורה מלהפריש תרומה גדולה מן המעשר, אם כן **אַפִּילּוּ** אם הלוי **הִקְדִּימוֹ** לכהן ונטל את המעשר **בָּבְרֵי** [-בעירמה] לאחר המירוח, **נָמֵי** - גם יפטר הלוי מלתת תרומה גדולה, ומדוע נקט ריש לקיש דין זה דווקא בהקדימו בשיבולים. **משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ** אביי לרב פפא, **עָלָיךְ** - כדי שלא נאמר כדברייך **אָמַר קְרָא** לגבי חיובי הלויים במתנות כהונה (במדבר יח כח-כט), **'מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֶת כָּל תְּרוּמֹת ה'**[ה], ומתיכת 'כל־ה' משמע שאפילו תרומה גדולה יש על הלוי להפריש מהמעשר ראשון.

מבואר בדברי אביי, שהפסוק 'מֵעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר' פוטר מלהפריש תרומה גדולה לאחר הפרשת מעשר ראשון, והפסוק 'מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם תָּרִימוּ' מחייב זאת. שואלת הגמרא: וְמַה רָאִיתָ להעמיד את הפסוק הפוטר כשהקדימו קודם מירוח, ואת הפסוק המחייב כשהקדימו לאחר מירוח, ולא להיפך? **משיבה הגמרא: הָאי** - תבואה זו שנעשתה כרי ונתמרחה, **אֵידָנָן** - כבר נעשית דגן, וכיון שנעשית 'דגן' כבר התחייבה בתרומה ונעשית 'טבל' לתרומה, שחיוב תרומה הוא מן הדגן, כמו שנאמר בה (דברים יח ד) 'רֵאשִׁית דְּגָנְךָ', **וְאִילּוּ הָאי** - תבואה זו שהיא עדיין שיבולים, **לָא אִידָּנָן**, ולא התחייבה בתרומה ואינה טבל לתרומה. לכך מסתבר לומר שהפסוק הפוטר מתרומה גדולה, עוסק באופן שכשנטל הלוי את המעשר עדיין לא היתה התבואה טבל לתרומה, והיינו בשיבולים, ואזי פוטרו הכתוב אף לאחר שנתמרח ביד הלוי. והפסוק המחייב עוסק באופן שכשנטל הלוי את המעשר כבר התחייבה התבואה בתרומה, והיינו לאחר מירוח.

★

עוד שנינו: וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, מותר לערב בהם. **מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** שמערבים בהם, שהרי לאחר הפרשת מעשר ראשון שנתחייב בתרומה גדולה, וראוי לקנסו. אבל בהקדימו בכרי, היה הלוי סבור שכבר הופרשה התרומה. ב **הַפּוֹדֶה** מעשר שני שלו, וכן הפודה דבר שהוא עצמו הקדישו, עליו להוסיף חומש, כאמור בתורה (ויקרא כז יג, טו יט, לא). ג **חִיּוּב** תרומות ומעשרות מן התורה הוא רק בדבר הצומח בארץ או בעציץ נקוב המחובר לארץ. רמב"ם (פרי מגדים) ממלא ס"א מ"ע. ולמדים זאת מהכתוב (ויקרא יט כג) 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה' וגו'. אור זרוע (הל' מעשרין סי' קלב). ד **ראה** בעיוני הפשט לעיל לגבי טבל. ה **שתרומה** זו היתה ראויה להנטל מהתבואה עוד קודם שהופרש ממנה מעשר. רש"י (ב"ב קכו:). ולשון 'תרומתו' היא לאו דווקא, אלא אגב שברישא שנינו 'שנטלה תרומתו', אף כאן שנינו לשון זו. תוספות הרא"ש (ב"ב ופ"ב). **ואף** שיכול לפרותם, מכל מקום עתה לא פדאם. רש"י (נמוק"י ב"ב ופ"ב). וראה בעיוני הפשט לעיל לגבי טבל. ו **רש"י** (ב"ב פ"ב ומעילה). כלומר, כל מטבע שאינו עשוי כהלכתו קרוי אסימון, תוספות (ב"ב שם ומעילה). ז **רש"י** (ב"ב ופ"ב). ודרך הש"ס לשנות ולקצר לשון הפסוק. תוספות (שם

עוד שנינו: אֲבָל לֹא בְּטֶבֶל, שאין מערבים בו. **מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא,** שהרי אינו ראוי לאכילה לשום אדם[ז]. **מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא,** אלא **בְּטֶבֶל הַבָּוּל מִדְּרַבָּנָן, וְכִגּוֹן שֶׁזָּרְעוּ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב,** שמן התורה אינו חייב בתרומות ומעשרות, וחיובו מדברי חכמים והוא טבל רק מדרבנן[ח], והשמיעה משנתנו שאף על פי כן אין מערבים בו.

★

עוד שנינו: וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, שאין מערבים בו. הגמרא הבינה שבאורו שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר. **מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** שאין מערבים בו, שהרי הוא טבל מן התורה ואסור באכילה[ט]. **מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא,** אלא באופן **שֶׁהִקְדִּימוֹ** הלוי **את** [את הכהן] **בָּבְרִי,** כלומר, לאחר שנעשה מירוח בכרי נטל הלוי מעשר ראשון קודם שהופרשה תרומה גדולה, **וּלאחר** מכן **נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְלֹא נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה,** וכוונת משנתנו 'שלא ניטלה תרומתו', שלא ניטלה תרומה גדולה[י]. **מֵהוּ דְּתֵימָא דִּבְאַמְרַן לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי** בסוגייתנו לעיל, שבהקדימו בכרי יפטר הלוי מלהפריש תרומה גדולה, ואינו טבל ומותר לערב בו, **קָא מַשְׁמַע לַן בְּדַשְׁנֵי לֵיהּ** - כפי שתירץ לו אביי לרב פפא, שאינו פטור מתרומה גדולה אלא בהקדימו בשיבולים, אבל הקדימו בכרי חייב, וכיון שלא הפריש תרומה גדולה, הרי הוא טבל ואין מערבים בו.

★

עוד שנינו: וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, שאין מערבים בהם. **מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא,** שהרי אסורים באכילה ללא פדיה[יא]. **מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא,** אלא באופן **שֶׁפְּדָאָן, וְלֹא פְּדָאָן כְּהִלְכָתָן,** כגון **מַעֲשֵׂר שֶׁפְּדָאוֹ עַל גַּב אַסִּימוֹן** - מעה של כסף שעדיין לא טבעו בה את צורת המטבע[יב], **וְרַחֲמָנָא אָמַר** בפדיון מעשר שני (דברים יד כה) **'וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ',** ומהלשון 'וצרת' יש לדרוש שהפדיון יהיה דווקא על **כֶּסֶף שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרָה.** והקדש שלא פדאו כהלכתו, כגון **הֶקְדֵּשׁ שֶׁהִיפְּלוּ עַל גַּב קַרְקַע, דְּרַחֲמָנָא אָמַר** לגבי המקדיש שדה ובא לפדותו **'וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ',** והיינו הפסוק (ויקרא כז יט) **'וְיָסַף חֲמִשֶׁת כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ'**[יג], ומהלשון 'כסף' משמע שאי אפשר לפדות הקדש אלא בכסף.

★ ★ ★

מתניתין ישנם שני אופנים לעשות עירוב תחומין[יד], האחד הוא על ידי עירוב ברגלים, שהאדם הרוצה שיהיו לו אלפים אמה ממקום אחר, הולך לאותו מקום בערב שבת ואומר בשיבתי במקום זה, והוא עיקר עירוב תחומין. השני הוא על ידי עירוב בפת. שמניח מזון שתי סעודות במקום שרוצה לקנות שביתה, ואומר, בזה העירוב יהא מותר לי לילך ממקום זה אלפים אמה. ותיקנו עירוב זה כדי שלא יצטרך ללכת בעצמו לאותו המקום מבעוד יום, אלא יוכל לשלוח את הפת לאותו המקום על ידי שליח, והשליח יאמר, בזה העירוב יהא פלוני מותר לילך אלפים אמה ממקום זה[טו].

במשנתנו יבואר שיש שאינם רואים להיות שלוחים להניח את העירוב, ויש אופן שאף על פי כן ניתן לשלוח על ידם: בעל הבית **הַשּׁוֹלֵחַ** את **עֵירוּבוֹ** - שורצה הוא לקנות שביתה במקום אחר, ולצורך כך יש לו להניח מזון בשיעור שתי סעודות באותו מקום לעירוב תחומין, ושלח את המזון **בְּיַד** אדם **חֵרֵשׁ** - שאינו שומע ואינו מדבר[טז], או ביד אדם **שׁוֹטֶה** - שאין לו דעת, וכן אם שלח ביד ילד **קָטָן**[יז], **אוֹ** ששלח **בְּיַד מִי שֶׁאֵינוֹ מוּדָּה בְּעֵירוּב** - שאינו מסכים שיש איסור תחומין בשבת ולדעתו אין צריך לעשות עירוב[יח], ושלחם להניח את המזון באותו המקום שרוצה שיערבו עבורו, **אֵינוֹ עֵירוּב,** ולא קנה שביתה באותו המקום[יט].

א. **מעשר** ראשון יש ליתנו ללוי, אך אין בו קדושה, ומותר באכילה לכל אדם. ב. **שאם** הכהן יטול תחילה תרומה שהיא אחד מחמישים, יטול הלוי מעשר ראשון רק ממותר התבואה, ונמצא שנפחת שיעורו. ג. 'מירוח' ביארו, שלאחר שעורם את התבואה בעירמה [כ'כרי' בלשון חז"ל] מחליק אותה בְּרֶחֶת. רש"י (ב"ק נה. ד"ה מחוי). הגמרא בסמוך תבאר מדוע צריך לעשות את המשנה דווקא בהקדימו קודם מירוח. ד. **ואינו** כשאר תבואה שלא הופרשה ממנה תרומה גדולה, שהיא טבל ואסורה באכילה. ה. **רש"י** (פסח קמ: ד"ה ומלמ). ו. **רש"י** (ב"ק יג: ד"ה ומפ). וביאר תוספות הרא"ש (ב"ק שם) בשם רבינו מאיר, שמסתבר יותר לחייב את הלוי בהקדימו בשיבולים, לפי שהיה לו לדעת שעדיין לא הופרשה ממנה תרומה גדולה, וראוי לקנסו. אבל בהקדימו בכרי, היה הלוי סבור שכבר הופרשה התרומה. ז. **הפודה** מעשר שני שלו, וכן הפודה דבר שהוא עצמו הקדישו, עליו להוסיף חומש, כאמור בתורה (ויקרא כז יג, טו יט, לא). ח. **חיוב** תרומות ומעשרות מן התורה הוא רק בדבר הצומח בארץ או בעציץ נקוב המחובר לארץ. רמב"ם (פרי מגדים) ממלא ס"א מ"ע. ולמדים זאת מהכתוב (ויקרא יט כג) 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה' וגו'. אור זרוע (הל' מעשרין סי' קלב). ט. **ראה** בעיוני הפשט לעיל לגבי טבל. י. **שתרומה** זו היתה ראויה להנטל מהתבואה עוד קודם שהופרש ממנה מעשר. רש"י (ב"ב פ"ב). ולשון 'תרומתו' היא לאו דווקא, אלא אגב שברישא שנינו 'שנטלה תרומתו', אף כאן שנינו לשון זו. תוספות הרא"ש (ב"ב ופ"ב). יא. **ואף** שיכול לפרותם, מכל מקום עתה לא פדאם. רש"י (נמוק"י ב"ב ופ"ב). וראה בעיוני הפשט לעיל לגבי טבל. יב. **רש"י** (ב"ב פ"ב ומעילה). כלומר, כל מטבע שאינו עשוי כהלכתו קרוי אסימון, תוספות (ב"ב שם ומעילה). יג. **רש"י** (ב"ב ופ"ב). ודרך הש"ס לשנות ולקצר לשון הפסוק. תוספות (שם

מוסיפה המשנה: וְאִם אָמַר בעל הבית **לְאָדָם אֶחָד** הראוי להעשות שליח, **קַבָּלוּ מִמֶּנּוּ** - שיקבל את המזון מאחד מאלו שאינם ראויים, ויניחנו לשם עירוב במקום שרוצה לקנות שביתה, **הֲרֵי זֶה עֵירוּב**, וקנה שביתה באותו המקום.

★

גמרא שנינו במשנתנו שקטן אינו ראוי לשלוח על ידו עירוב, הגמרא מקשה על כך מדברי רב הונא. מקשה הגמרא: **וְקָטָן לֹא** - וכי קטן אינו ראוי לשלוח עירוב על ידו. **וְהָאָמַר רַב הוּנָא** לענין עירובי חצרות[1], **שְׁקָטָן גּוֹבֶה אֶת הֶעֵירוּב** - את הפת מכל דיירי החצר ומניחן בבית אחד בחצר ומערב עליהם. **מתרצת הגמרא: לֹא קָשְׁיָא, כָּאן** - משנתנו שאמרה שקטן אינו ראוי לשלוח על ידו עירוב, עוסקת **בְּעֵירוּבֵי תְּחוּמִין**, שכיון שצריך לקנות שביתה באותו מקום, אי אפשר לעשות זאת על ידי קטן, שאין לו כח להקנות. ואילו **כָּאן** - דברי רב הונא נאמרו **בְּעֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת**, שאין צריך לעשות בהם קנין, אלא העירוב נעשה מאליו על ידי הפת של כל דיירי החצר המונחים בבית אחד, ולכן גם קטן יכול לאסוף את הפת מהם ולהניח בבית אחד[2].

★

שנינו במשנתנו: 'השולח עירובו וכו' **אוֹ בָּדַק מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּעֵירוּב'.** הגמרא מפרשת מי הם אותם אנשים האמורים במשנתנו שאינם מודים בעירוב. מבררת הגמרא: **מַאן** - מי הם אותם האנשים שאינם מודים בעירוב[3]. מפרשת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא, כּוּתָאֵי** - הכותים[4].

★

שנינו במשנתנו: 'וְאִם אָמַר לְאָחַד קַבָּלוּ מִמֶּנּוּ הֲרֵי זֶה עֵירוּב'. הגמרא מבררת מהו הטעם שניתן לשלוח עירוב על ידי קטן באופן שאמר לאדם גדול לקבלו ממנו. מקשה הגמרא: **וְלֵיחוּשׁ** - והרי יש לנו לחשוש, **דִּילְמָא לֹא מָסְרֵי לֵיהּ** - שמא הקטן לא יביא את העירוב לידי אותו אדם גדול, ולא יוכל הגדול להניח את העירוב במקום שבעל הבית רצה לקנות שביתה. **מתרצת הגמרא: בְּדַאֲמַר רַב חִסְדָּא** לענין ברייתא אחרת המובאת להלן, שיש להקשות בה קושיא זו, ותירץ על כך רב חסדא שמדובר **בְּעוֹמֵד** בעל הבית **וְרוֹאֵהוּ** לשלוח שמביאו עד אותו אדם הראוי להניח העירוב, **הָכָא נָמֵי** - כך יש לפרש גם כאן במשנתנו, שמדובר **בְּעוֹמֵד** בעל הבית **וְרוֹאֵהוּ** לקטן זה השליח, שמוליך הוא את העירוב לאותו אדם גדול שאמר לו לקבלו הימנו[5].

מוסיפה הגמרא להקשות: וְלֵיחוּשׁ - עדיין יש לנו לחשוש, **דִּילְמָא לֹא שָׁקְיֵיהּ בֵּינַיְיהוּ** - שמא אותו אדם גדול לא יקח מהשליח הקטן את העירוב ולא יניחנו במקום שרוצה לקנות שביתה[6]. **מתרצת הגמרא: בְּדַאֲמַר רַב חִיָּיא:** לענין בריייתא אחרת המובאת להלן שיש להקשות בה קושיא זו, ותירץ רב יחיאל **שְׁחָזָקָה** - דבר מוחזק הוא, **שְׁלָיְחֵיהּ עוֹשֶׂה** ומקיים את **שְׁלָיְחוּתֵיהּ, הָכָא נָמֵי שְׁלָיְחוּתֵיהּ** - כך יש לפרש גם את משנתנו, שישנה **חֲזָקָה שְׁלָיְחֵיהּ עוֹשֶׂה** את **שְׁלָיְחוּתֵיהּ**, וכיון שנשלח לקבל את העירוב מידי הקטן ולהניחו במקום שאמר לו בעל הבית, וניאות לעשות כן[7], מוחזק הדבר שיקיים את שליחותו.

הגמרא מבררת על איזו ברייתא נאמרו דברי רב חסדא ורב יחיאל. מבררת הגמרא: וְהֵיכָא אֵיתְמַר דְּרַב חִסְדָּא וְרַב יְחִיאֵל? - לענין איזו ברייתא נאמרו דברי רב חסדא ורב יחיאל. **משיבה הגמרא: אָהָא אֶתְמַר** - על ברייתא זו נאמרו דבריהם, **דְּתָנְיָא** בברייתא, **נָתְנוּ** לפת של עירובי תחומין[8] **לְפָנַי, וְהִפְלִיגוּ הוֹלִיכוּ** למקום שרוצה בעל הבית לקנות בו שביתה והניחו שם, או שנתן העירוב **לְקוֹחַ**[9], **וְהִקּוּף הוֹלִיכוּ** לאותו מקום והניחו שם, **אֵין זֶה עֵירוּב**, ולא קנה שם שביתה. **וְאִם אָמַר לְאָדָם אֶחָד קַבָּלוּ הֵימֶנּוּ** - לקבל את הפת מהפיל או מהקוף ולהניחו במקום שרוצה לקנות שביתה, **הֲרֵי זֶה עֵירוּב** וקנה שם שביתה. **ועל דין זה יש להקשות: וְדִילְמָא לֹא מָסְרֵי לֵיהּ** - שיש לחוש שמא לא הביאו הפיל והקוף את הפת לאותו אדם. ובייישוב קושיא זו **אָמַר רַב חִסְדָּא,** שמדובר **בְּעוֹמֵד** בעל הבית **וְרוֹאֵהוּ** - ורואה את הפיל או הקוף מוליכים את הפת לאותו אדם. **מוסיפה הגמרא להקשות: וְדִילְמָא לֹא מָסְבְּלָא לֵיהּ מִינַּיְיהוּ** - עדיין יש לחוש שמא לא קיבל האדם את הפת מהפיל או הקוף ולא הניחו באותו מקום. ובייישוב קושיא זו **אָמַר רַב יְחִיאֵל,** שְׁחָזָקָה - דבר מוחזק הוא **שְׁלָיְחֵיהּ עוֹשֶׂה** את **שְׁלָיְחוּתֵיהּ**[10].

★

הסוגיא שלפנינו עוסקת בענין 'חזקה שליח עושה שליחותו', ומבררת האם חזקה גמורה היא ומועילה גם לענין דינים דאורייתא, או שאינה מועילה אלא לענין דינים מדרבנן: אָמַר רַב נַחְמָן, בְּדִינִים שֶׁל **תּוֹרָה, אֵין** אומרים **חֲזָקָה שְׁלִיחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ**, ואין סומכים על השליח שודאי עשה, עד שרואים אנו שעשה[11].

---

[1] לקנות שביתה, והוסיפו שאף אינם בני שליחות, ולכך אינם ראויים להעשות שלוחים להניח העירוב. אבל התוספות (ד"ה גם) פירשו, שהחסרון הוא משום שאין סומכים עליהם שהניחו את העירוב באותו המקום. ולפי זה כתבו התוספות שבאופן שאין צריך את נאמנותם, כגון שבעל הבית עומד ורואה אותם מניחים את העירוב באותו מקום, עירובם עירוב. ובמסכת מעילה (פס ד"ה ונמנו) פירשו התוספות, שבעל הבית אומר שהעירוב יקנה לו שביתה באותו מקום, וכתבו הקרן אורה (ד"ה משום) ועוד, שבאופן זה שעומד בעל הבית ורואה ואומר שהעירוב יקנה לו שביתה ודאי מועיל הוא אף לדעת רש"י, ולדעת התוספות כאן, כתבו הגאון יעקב (ד"ה והשפת אמת (בשו"ת ד"ה כאן), שבעומד ורואה שמניחים חל העירוב אף בלא שבעל הבית יאמר כלום. ולענין מי שאינו מודה בעירוב מצינו גם כן שני פירושים, רבינו יהונתן (בס' הכריף ד"ה לו) והמאירי (ד"ה ומאי) פירשו הטעם מפני שאין סומכים עליו שהניח, ואף אם רואים שהניח באותו מקום אין סומכים עליו שהניח לשם עירוב ושהיתה כוונתו לקנות שם שביתה לבעל הבית, ורבינו יהונתן הוסיף שכן שנינו במסכת בכורות (ל.) החשוד על הדבר אינו מעיד עליו. אבל בביאור הגר"א (אות סי' שפב ס"ק) ומרומי שדה (ד"ה גם) פירשו שאינו בתורת עירוב ולא תיקנו לו עירוב, ולכך אינו יכול להעשות שליח, וכמו שאמרו במסכת גיטין (כג:) שעבד אינו נעשה שליח לקבל גט אשה משום שאינו בתורת גיטין וקידושין.

כ. **בשיש** כמה בתים הפתוחים לחצר אחת אסרו חכמים להוציא בשבת מהבתים לחצר וכן להיפך, אלא אם כן יש בבית אחד שכחצר פת השייך לכל אחד ואחד מדיירי החצר, ודבר זה נקרא 'עירובי חצרות'.

כא. **פירשנו** לפי שיטת רש"י (ד"ה שיתופי). אבל התוספות (ד"ה גם) שפירשו שהטעם שקטן אינו נעשה שליח לעירובי תחומין אינו משום חסרון כח לעשות את העירוב אלא משום שאין לו נאמנות לסמוך עליו שהניח את העירוב, וכמובא בהערה לעיל בסמוך, פירשו את החילוק בין עירובי תחומין לעירובי חצרות, שלענין עירובי חצרות כיון שאינו אלא מדברי חכמים, מאמינים לקטנים שהניחו את העירוב, ורק בעירובי תחומין החמירו מפני שחכמים סמכו דין עירובי תחומין על פסוק, כמבואר בגמרא להלן (נה.). והרשב"א (ד"ה גם) ביאר באופן אחר. כב. **אף** שכל הגויים אינם מודים בעירוב, מלשון המשנה משמע שהטעם שאינו עירוב הוא רק משום שאינו מודה בעירוב, ואילו כל הגויים אינם בני שליחות כלל, ואף אם היו מודים בעירוב לא היה ניתן לשלוח עירוב על ידם, לכך מבררת הגמרא מי הם אותם אנשים שהסיבה שאינם רואים היא רק מפני שאינם מודים בעירוב. יעכ"ין (ד"ה גם). כג. **'כותים'** הם גויים שהעלה סנחריב מלך אשור מכותה וממקומות נוספים והושיבם בערי שומרון תחת ישראל שהגלה משם, והיו אריות הורגים בהם ומחמת כן התגיירו והיו יראים את ה', אבל עדיין היו עובדים את פסיליהם, כמבואר בספר מלכים (ב' יז מא-מג), ונחלקו תנאים (קידושין עה: ועוד) האם הם גירי אמת דינם כישראלים גמורים או שמא אין גיורותם גיורת גמורה מפני שלא נתגיירו אלא מחמת האריות ועדיין המשיכו לעבוד את פסיליהם. ולאחר מכן למדו את התורה וקיימוה כפשוטה ולא האמינו בתורה שבעל פה.

ובזמן הגמרא מצאו שעדיין עובדים הם עבודה זרה וגזרו עליהם שיהיו כגויים לכל דבר כמבואר במסכת חולין (ו.). רמב"ם (פירוש המשניות לכתות פ"ח ס"ו) רע"ב ותוספות יום טוב (שם פ"ח מ"ח) ועוד.

כד. **נחלקו** הראשונים האם כוונת הגמרא שבעל הבית רואה את מסירת הקטן לידי הגדול, או שאינו רואה שהגדול קיבל ממנו, אלא רק שהקטן הגיע אל אותו גדול. התוספות (ד"ה ורואהו) הרשב"א (עבודת הקודש, בית מועד ס"ח סי' טז) והמאירי (ד"ה ומאי) פירשו, שלא ראה את מסירת הקטן לידי הגדול. אבל הריטב"א (ד"ה ולימוק) ורבינו ירוחם (מלא הומר, נתיב יב חלק יח) פירשו, שבעל הבית ראה גם את המסירה לידי הגדול. וראה עוד בהערה להלן בסמוך.

כה. **התוספות** רי"ד (ד"ה שיפקח) פירש שקרשיית הגמרא היא כפשוטו, שמא הגדול לא קיבל את העירוב מיד הקטן, שהרי לא ראה בעל הבית שקיבל. וביאר הגאון יעקב (ד"ה גם) שבסתם, בעל הבית אינו יכול לראות שהגדול קיבל מידי הקטן. אבל הריטב"א (ד"ה ולימוק) כתב, שלשון הגמרא אינו ברווקא, שהרי העמדנו שעומד ורואה שקטן הביא לידי הגדול, ופירש שכוונת הגמרא להקשות שמא לא קיבל הגדול מידיו של הקטן על דעת להניחו באותו המקום שרוצה בעל הבית לקנות שביתה.

כו. **מאירי** (ד"ה ומכל). אבל אם לא קיבל עליו השליחות אלא בעל הבית אמר לו והוא שתק, אין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו. נאון יעקב (ד"ה גם ד"ה ומכל), ובמשנה ברורה (סי' תכו ס"ק מט). כז. **כך** מבואר בתוספות (ד"ה גם) לגבי הברייתא המובאת במסכת מעילה (כח.), שכתוב בה לשון זה. כח. **נקטה** הברייתא פיל דקוף מפני שפעמים שהם מלומדים. רש"י (ד"ה קוף). והמאירי (ד"ה ומכל) הוסיף, שבירושלמי אמרו שאפשר ללמדם שבעים לשון, ונקטו כן להשמיענו שאף שהם גדלים בביתו ורגילים לעשות את ציווייו, אין עירובם עירוב. כט. **הטעם** שרב חסדא ורב יחיאל לא העמידו את דבריהם על משנתנו, משום שרב חסדא ורב יחיאל סברו שיש נאמנות לחתך שוטה וקטן, וסומכים עליהם שודאי עשו את שליחותם, והטעם שאין עירובם עירוב אינו משום חסרון נאמנות אלא מפני שאין להם כח לקנות שביתה ולעשות עירוב תחומין, ולכך כששלחם להביא את העירוב לאדם גדול ראוי, סומכים אנו עליהם שעשו את שליחותם ואין צריך להעמיד שבעל הבית עומד ורואה שהם מביאים לו, מה שאין כן בברייתא שמדובר בשלח על ידי פיל וקוף ודאי אין להם נאמנות ואין לסמוך עליהם, ולכך קשה שיש לחוש שמא לא הביאו את העירוב לאדם שאמר לו לקבלו מהם, והצרכנו לתרץ שמדובר בעומד בעל הבית ורואה. תוספות (ד"ה ושלחן), ע"פ רע"א (גליון הש"ס בשם) וקרני ראם (על המאירי בשם) ועוד (ס"ק ל). ל. **כתבו** הריטב"א והמאירי (ד"ה ומכל), שלא אמר רב נחמן שבדיעבד מן התורה אין סומכים על החזקה שעשה שליחותו אלא רק כשהנידון הוא להקל, אבל כשהנידון הוא להחמיר, הולכים אחר חזקה זו, וכמו שאמרו במסכת גיטין (מב.) האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם, אסור בכל הנשים שבעולם משום שחזקה עשה את שליחותו וקידש לו אשה, וכשבא לקדש אשה אחרת חוששים אנו שמא קרובה היא של האשה שקידש לו השליח.

ורק בְּדִינִים שֶׁל סוֹפְרִים - שתיקנו חכמים לעשותם[א], כגון עירובי תחומין, סומכים על חֲזָקָה שֶׁשָּׁיְחָה עוֹשֶׂה את שְׁלִיחוּתוֹ, משום שאף אם לא יעשה השליח את שליחותו ועל ידי זה יבא המשלח לידי איסור, כמו בשליח לעירובי תחומין שאם לא יניח השליח את העירוב, יעבור המשלח על איסור תחומין כשיצא חוץ לתחום, אין זה איסור חמור, אלא הוא איסור מדברי חכמים. וְכֵן שֶׁשֶׁת אֲמָר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה - גם בדינים של תורה וגם בדינים שתיקנום חכמים, סומכים על חֲזָקָה שֶׁשָּׁיְחָה עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ[ב].

רב ששת מביא ראיה לדבריו שאף בדינים שהם מן התורה סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו: אָמַר רַב ששת, מְנָא אַמִינָא לָהּ - מנין למדתי את דברי שאף בדינים מהתורה סומכים על החזקה, דְּתָנֵן - ממה ששנינו במשנה (ממשנה סח.) לענין היתר אכילת תבואה חדשה בזמן שבית המקדש קיים[ג], 'שֶׁשָּׁקָרַב הָעוֹמֶר - מנחת ביכורים העשויה מעומר של שעורים, הוּתַּר לכל אדם לאכול מִן הֶחָדָשׁ [-תבואה חדשה] מִיָּד, וְהָרְחוֹקִים מירושלים, שאינם יודעים האם כבר קרב העומר, יוֹתְּרִים לאכול תבואה חדשה מֵהַצּוֹת הַיּוֹם וְאֵילָךְ' מפני שעד חצות היום ודאי יקריבוהו הכהנים. **מבאר רב ששת את ראייתו: וְהָא** איסור אכילת חָדָשׁ, **דְּאוֹרַיְיתָא הוּא**, שנאמר (ויקרא כג יד) 'וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם', וְקָתָנֵי - ואף על פי כן כתוב במשנה, 'הָרְחוֹקִים מוּתָּרִין מֵהַצּוֹת הַיּוֹם וְאֵילָךְ', לָאו - האם אין הטעם, מִשּׁוּם שסומכים אנו על חֲזָקָה שֶׁשָּׁיְחָה עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, והכהנים הרי הם כשלוחים של כל ישראל לקריבו את קרבנותיהם, ואם כן מוכח שאף בדיני תורה סומכים אנו על חזקה זו[ד].

הגמרא דוחה את הראיה: וְרַב נַחְמָן הסובר שבדיני תורה אין סומכים על חזקה זו, יאמר לָךְ, הָתָם לענין איסור חדש הטעם שסומכים אנו שיקריבו עד חצות הוא, בְּדִקְתָנֵי טָעֲמָא בסוף המשנה שם, 'מפני מה הרחוקים מותרין מחצות היום ולהלן, לְפִי שֶׁיּוֹדְעִין הרחוקים, שֶׁאֵין בֵּית דִּין של הכהנים[ה] מְתַעַצְּלִין בּוֹ', והבית דין הם כשלוחי ישראל, ורק על בית דין סומכים אנו שיעשו שליחותם, אבל על שליח סתם אין סומכים.

הגמרא מביאה לשון אחר שרב נחמן הוא שהביא משנה זו להוכיח כדעתו: וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי - ויש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **אָמַר רַב נַחְמָן, מְנָא אַמִינָא לָהּ** - מנין למדתי את דברי שבדיני תורה אין סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו, דְּקָתָנֵי טָעֲמָא - ממה שכתוב במשנה (ממשנה סח.) שהטעם שהרחוקים מותרים לאכול מחצות היום ואילך הוא, 'לְפִי שֶׁיּוֹדְעִין שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְתַעַצְּלִין בּוֹ', ומשמע, שרק בֵּית דִּין הוּא דְּלָא מְתַעַצְּלִין בּוֹ ולכן סומכים עליהם, הָא בסתם שְׁלִיחַ, חוששים שמא מְתַעַצֵּל בּוֹ, ואין סומכים על חזקה שיעשה שליחותו.

הגמרא דוחה את הראיה: וְרַב ששת הסובר שגם בכל שליח סומכים על חזקה שיעשה שליחותו אָמַר לָךְ - יאמר לך, שהטעם שהוצרכה המשנה להוסיף שבית דין אינם מתעצלים, הוא לתת טעם לזה שההיתר הוא מחצות היום, משום שבֵּית דִּין סומכים עליהם שיזדרזו ויעשו עַד פָּלְגֵי דְּיוֹמָא - עד חצי היום, אבל בסתם שְׁלִיחַ, כְּגוֹן אותו היום ששלחוהו מתמיהים ועדיין אין סומכים עליו שעשה, ורק לאחר שעבר כל היום סומכים עליו שודאי עשה.

רב ששת מביא ראיה נוספת לדבריו: אָמַר רַב ששת, מְנָא אַמִינָא לָהּ - מנין למדתי את דברי שאף בדיני תורה סומכים על החזקה ששליח עושה שליחותו, דְּתָנֵי - ממה ששנינו במשנה (ממשנה סח.) לענין היתר אכילת תבואה חדשה בזמן שבית המקדש קיים[ג], שֶׁשָּׁקַרַב הָעוֹמֶר - מנחת ביכורים העשויה מעומר של שעורים, הוּתַּר לכל אדם לאכול מִן הֶחָדָשׁ [-תבואה חדשה] מִיָּד, וְהָרְחוֹקִים מירושלים, שאינם יודעים האם כבר קרב העומר, יוֹתְּרִים לאכול תבואה חדשה מֵהַצּוֹת הַיּוֹם וְאֵילָךְ' מפני שעד חצות היום ודאי יקריבוהו הכהנים. **מבאר רב ששת את ראייתו: וְהָא** איסור אכילת חָדָשׁ, **דְּאוֹרַיְיתָא הוּא**, שנאמר (ויקרא כג יד) 'וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם', וְקָתָנֵי - ואף על פי כן כתוב במשנה, 'הָרְחוֹקִים מוּתָּרִין מֵהַצּוֹת הַיּוֹם וְאֵילָךְ', לָאו - האם אין הטעם, מִשּׁוּם שסומכים אנו על חֲזָקָה שֶׁשָּׁיְחָה עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, והכהנים הרי הם כשלוחים של כל ישראל לקריבו את קרבנותיהם, ואם כן מוכח שאף בדיני תורה סומכים אנו על חזקה זו[ד].

הגמרא דוחה את הראיה: וְרַב נַחְמָן הסובר שבדיני תורה אין סומכים על חזקה זו, יאמר לָךְ, הָתָם לענין איסור חדש הטעם שסומכים אנו שיקריבו עד חצות הוא, בְּדִקְתָנֵי טָעֲמָא בסוף המשנה שם, 'מפני מה הרחוקים מותרין מחצות היום ולהלן, לְפִי שֶׁיּוֹדְעִין הרחוקים, שֶׁאֵין בֵּית דִּין של הכהנים[ה] מְתַעַצְּלִין בּוֹ', והבית דין הם כשלוחי ישראל, ורק על בית דין סומכים אנו שיעשו שליחותם, אבל על שליח סתם אין סומכים.

הגמרא מביאה לשון אחר שרב נחמן הוא שהביא משנה זו להוכיח כדעתו: וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי - ויש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **אָמַר רַב נַחְמָן, מְנָא אַמִינָא לָהּ** - מנין למדתי את דברי שבדיני תורה אין סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו, דְּקָתָנֵי טָעֲמָא - ממה שכתוב במשנה (ממשנה סח.) שהטעם שהרחוקים מותרים לאכול מחצות היום ואילך הוא, 'לְפִי שֶׁיּוֹדְעִין שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְתַעַצְּלִין בּוֹ', ומשמע, שרק בֵּית דִּין הוּא דְּלָא מְתַעַצְּלִין בּוֹ ולכן סומכים עליהם, הָא בסתם שְׁלִיחַ, חוששים שמא מְתַעַצֵּל בּוֹ, ואין סומכים על חזקה שיעשה שליחותו.

הגמרא דוחה את הראיה: וְרַב ששת הסובר שגם בכל שליח סומכים על חזקה שיעשה שליחותו אָמַר לָךְ - יאמר לך, שהטעם שהוצרכה המשנה להוסיף שבית דין אינם מתעצלים, הוא לתת טעם לזה שההיתר הוא מחצות היום, משום שבֵּית דִּין סומכים עליהם שיזדרזו ויעשו עַד פָּלְגֵי דְּיוֹמָא - עד חצי היום, אבל בסתם שְׁלִיחַ, כְּגוֹן אותו היום ששלחוהו מתמיהים ועדיין אין סומכים עליו שעשה, ורק לאחר שעבר כל היום סומכים עליו שודאי עשה.

רב ששת מביא ראיה נוספת לדבריו: אָמַר רַב ששת, מְנָא אַמִינָא לָהּ - מנין למדתי את דברי שאף בדיני תורה סומכים על החזקה שליח עושה שליחותו, דְּתָנֵי - ממה ששנינו במשנה (ממשנה סח.) לענין היתר אכילת תבואה חדשה בזמן שבית המקדש קיים[ג], שֶׁשָּׁקַרַב הָעוֹמֶר - מנחת ביכורים העשויה מעומר של שעורים, הוּתַּר לכל אדם לאכול מִן הֶחָדָשׁ [-תבואה חדשה] מִיָּד, וְהָרְחוֹקִים מירושלים, שאינם יודעים האם כבר קרב העומר, יוֹתְּרִים לאכול תבואה חדשה מֵהַצּוֹת הַיּוֹם וְאֵילָךְ' מפני שעד חצות היום ודאי יקריבוהו הכהנים. **מבאר רב ששת את ראייתו: וְהָא** איסור אכילת חָדָשׁ, **דְּאוֹרַיְיתָא הוּא**, שנאמר (ויקרא כג יד) 'וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם', וְקָתָנֵי - ואף על פי כן כתוב במשנה, 'הָרְחוֹקִים מוּתָּרִין מֵהַצּוֹת הַיּוֹם וְאֵילָךְ', לָאו - האם אין הטעם, מִשּׁוּם שסומכים אנו על חֲזָקָה שֶׁשָּׁיְחָה עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, והכהנים הרי הם כשלוחים של כל ישראל לקריבו את קרבנותיהם, ואם כן מוכח שאף בדיני תורה סומכים אנו על חזקה זו[ד].

הגמרא דוחה את הראיה: וְרַב נַחְמָן הסובר שבדיני תורה אין סומכים על חזקה זו, יאמר לָךְ, הָתָם לענין איסור חדש הטעם שסומכים אנו שיקריבו עד חצות הוא, בְּדִקְתָנֵי טָעֲמָא בסוף המשנה שם, 'מפני מה הרחוקים מותרין מחצות היום ולהלן, לְפִי שֶׁיּוֹדְעִין הרחוקים, שֶׁאֵין בֵּית דִּין של הכהנים[ה] מְתַעַצְּלִין בּוֹ', והבית דין הם כשלוחי ישראל, ורק על בית דין סומכים אנו שיעשו שליחותם, אבל על שליח סתם אין סומכים.

הגמרא מביאה לשון אחר שרב נחמן הוא שהביא משנה זו להוכיח כדעתו: וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי - ויש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **אָמַר רַב נַחְמָן, מְנָא אַמִינָא לָהּ** - מנין למדתי את דברי שבדיני תורה אין סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו, דְּקָתָנֵי טָעֲמָא - ממה שכתוב במשנה (ממשנה סח.) שהטעם שהרחוקים מותרים לאכול מחצות היום ואילך הוא, 'לְפִי שֶׁיּוֹדְעִין שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְתַעַצְּלִין בּוֹ', ומשמע, שרק בֵּית דִּין הוּא דְּלָא מְתַעַצְּלִין בּוֹ ולכן סומכים עליהם, הָא בסתם שְׁלִיחַ, חוששים שמא מְתַעַצֵּל בּוֹ, ואין סומכים על חזקה שיעשה שליחותו.

הגמרא דוחה את הראיה: וְרַב ששת הסובר שגם בכל שליח סומכים על חזקה שיעשה שליחותו אָמַר לָךְ - יאמר לך, שהטעם שהוצרכה המשנה להוסיף שבית דין אינם מתעצלים, הוא לתת טעם לזה שההיתר הוא מחצות היום, משום שבֵּית דִּין סומכים עליהם שיזדרזו ויעשו עַד פָּלְגֵי דְּיוֹמָא - עד חצי היום, אבל בסתם שְׁלִיחַ, כְּגוֹן אותו היום ששלחוהו מתמיהים ועדיין אין סומכים עליו שעשה, ורק לאחר שעבר כל היום סומכים עליו שודאי עשה.

רב ששת מביא ראיה נוספת לדבריו: אָמַר רַב ששת, מְנָא אַמִינָא לָהּ - מנין למדתי את דברי שאף בדיני תורה סומכים על החזקה שליח עושה שליחותו, דְּתָנֵי - ממה ששנינו במשנה (ממשנה סח.) לענין היתר אכילת תבואה חדשה בזמן שבית המקדש קיים[ג], שֶׁשָּׁקַרַב הָעוֹמֶר - מנחת ביכורים העשויה מעומר של שעורים, הוּתַּר לכל אדם לאכול מִן הֶחָדָשׁ [-תבואה חדשה] מִיָּד, וְהָרְחוֹקִים מירושלים, שאינם יודעים האם כבר קרב העומר, יוֹתְּרִים לאכול תבואה חדשה מֵהַצּוֹת הַיּוֹם וְאֵילָךְ' מפני שעד חצות היום ודאי יקריבוהו הכהנים. **מבאר רב ששת את ראייתו: וְהָא** איסור אכילת חָדָשׁ, **דְּאוֹרַיְיתָא הוּא**, שנאמר (ויקרא כג יד) 'וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם', וְקָתָנֵי - ואף על פי כן כתוב במשנה, 'הָרְחוֹקִים מוּתָּרִין מֵהַצּוֹת הַיּוֹם וְאֵילָךְ', לָאו - האם אין הטעם, מִשּׁוּם שסומכים אנו על חֲזָקָה שֶׁשָּׁיְחָה עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, והכהנים הרי הם כשלוחים של כל ישראל לקריבו את קרבנותיהם, ואם כן מוכח שאף בדיני תורה סומכים אנו על חזקה זו[ד].

הגמרא דוחה את הראיה: וְרַב נַחְמָן הסובר שבדיני תורה אין סומכים על חזקה זו, יאמר לָךְ, הָתָם לענין איסור חדש הטעם שסומכים אנו שיקריבו עד חצות הוא, בְּדִקְתָנֵי טָעֲמָא בסוף המשנה שם, 'מפני מה הרחוקים מותרין מחצות היום ולהלן, לְפִי שֶׁיּוֹדְעִין הרחוקים, שֶׁאֵין בֵּית דִּין של הכהנים[ה] מְתַעַצְּלִין בּוֹ', והבית דין הם כשלוחי ישראל, ורק על בית דין סומכים אנו שיעשו שליחותם, אבל על שליח סתם אין סומכים.

הגמרא מביאה לשון אחר שרב נחמן הוא שהביא משנה זו להוכיח כדעתו: וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי - ויש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **אָמַר רַב נַחְמָן, מְנָא אַמִינָא לָהּ** - מנין למדתי את דברי שבדיני תורה אין סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו, דְּקָתָנֵי טָעֲמָא - ממה שכתוב במשנה (ממשנה סח.) שהטעם שהרחוקים מותרים לאכול מחצות היום ואילך הוא, 'לְפִי שֶׁיּוֹדְעִין שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְתַעַצְּלִין בּוֹ', ומשמע, שרק בֵּית דִּין הוּא דְּלָא מְתַעַצְּלִין בּוֹ ולכן סומכים עליהם, הָא בסתם שְׁלִיחַ, חוששים שמא מְתַעַצֵּל בּוֹ, ואין סומכים על חזקה שיעשה שליחותו.

הגמרא דוחה את הראיה: וְרַב ששת הסובר שגם בכל שליח סומכים על חזקה שיעשה שליחותו אָמַר לָךְ - יאמר לך, שהטעם שהוצרכה המשנה להוסיף שבית דין אינם מתעצלים, הוא לתת טעם לזה שההיתר הוא מחצות היום, משום שבֵּית דִּין סומכים עליהם שיזדרזו ויעשו עַד פָּלְגֵי דְּיוֹמָא - עד חצי היום, אבל בסתם שְׁלִיחַ, כְּגוֹן אותו היום ששלחוהו מתמיהים ועדיין אין סומכים עליו שעשה, ורק לאחר שעבר כל היום סומכים עליו שודאי עשה.

א. **חכמים** נקראו סופרים, שכן נאמר בדברי הימים (ב' ל כב) 'ומשפחות ספרים יושבי יעבץ', וכן עזרא נקרא (נחמיה ח ט) 'עזרא הכהן הסופר, סופר דברי מצות ה' וחקיו על ישראל', והובאו שני פסוקים אלו בירושלמי (פאה פ"ב ה"ו). ב. **כתבו** התוספות (ע"ז כג:) בשם ר"י, שגם לרב ששת, אין סומכים על חזקה זו אלא בדבר שאם לא יקיים השליח את שליחותו יבא המשלח לידי איסור כשיסמוך עליו, אבל בדבר שאף אם לא יקיים את שליחותו לא יבא המשלח לידי איסור, כגון, בבעל ששלח לתת גט לאשתו, אין סומכים על חזקה זו לומר שודאי נתן לה הגט והיא מותרת לשוק. ג. **אמנם** לאכול תבואה חדשה קודם הקרבת קרבן העומר, וקרבן העומר הוא, מנחת ביכורים שהיא סולת העשויה מעומר [שעיור עשירית האיפה] של שעורים, וכבש אחד לעולה, ומן הקרבתו בששה עשר בניסן, כנאמר בתורה (ויקרא כג ט-יז), ואיסור אכילת תבואה חדשה נאמר (שם כג יד) 'ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם', ומשנה זו עוסקת בזמן שבית המקדש היה קיים שהקרבת העומר החיירה, אבל כשאין בית המקדש, כל היום אסור, כדעת רב נחמן בר יצחק במסכת מנחות (סח.). רמב"ם (ממלכות פסחים פ"ו ה"ט). ד. **ואף** שגם לולי השליחות יש חיוב על הכהנים להקריב את קרבן העומר ביום ששה עשר בניסן, מחמת ציווי התורה, מכל מקום הוכיח רב ששת שסומכים על החזקה, מכך שמחצות היום מותר לאכול, ומשום מצות התורה בלבד היו הכהנים יכולים לאחר ההקרבה עד סוף היום, ומכך שמותר מחצות היום מוכח שטעם הדבר הוא מפני שהכהנים יודעים שהרחוקים סומכים עליהם, ואם אין סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו לא היה לנו לסמוך עליהם, תוספות (ד"ה מותרין). ה. **רבינו** גרשום (ממשנה סח ד"ה שאין). ו. **חבאח** של יולדת לעולם הוא תור או בן יונה, אבל העולה אם ידה משגת צריכה להביא כבש לעולה, ורק אם אין ידה משגת מביאה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת, כמפורש בתורה (ויקרא יב ח). ז. **כמפורש** בתורה (ויקרא טו כט). וכל זמן שאינה מביאה את הקרבן לחטאת אסורה לאכול בקדשים אף שכבר מלאו ימי טהרתה ובטבלה, ויולדת והכה בם שנים מתוך ארבעה הנקראים 'מחוסרי כפרה' שהקרבת החטאת מעכבת את טהרתם לענין איסור אכילת קדשים, והשנים הנוספים הם זב ומצורע, כמבואר במסכת כריתות (ח:) וברמב"ם (מחוסרי כפרות פ"ב ה"ט). ח. **היתה** עשויה כמין שופר, עגולה וכפופה, צרה מלמעלה ורחבה מלמטה, כדי שלא יוכלו הרואים ליטול משם. רמב"ם (פירוש המשניות שקלים פ"ו מ"ו) ורע"ב (שם). ט. **שלשה** עשר שופרות היו בעזרה, כמבואר במסכת שקלים (פ"ו מ"ו) ועל השלישי מהם היה כתוב 'קינים' ועל הרביעי 'גזולי עולה', ובשופר שכתוב עליו 'קינים' היו מניחים דמי תורים ובני יונה לעולה ולחטאת, והיו הכהנים קונים שם המחצה עולות ומחצה חטאות, ובשופר שכתוב עליו 'גזולי עולה' היו מניחים רק דמי תורים ובני יונה שהתגזבו לעולות, כדעת חכמים (שם). וכן פסק הרמב"ם (שקלים פ"ג ה"ט). י. **כמבואר** במסכת חגיגה (כה.), שמחוסר כפרה טעון טבילה קודם אכילת קדשים, אף שכבר שבל לטהרתו קודם שהביא הקרבנות. וטעם הדבר פירשו בגמרא (שם סה:),

שהצריכוהו חכמים לטבול כיון שעבר עכשיו היה אסור באכילת קדשים. יא. **אבל** קודם לכן אינה אוכלת שמא עדיין לא הקריבו הכהנים את קרבנותיה, ושונה הוא מקרבן העומר שאמרו לעיל שמחצות היום יכולים לאכול מתבואה חדשה, לפי שקרבן ציבור הוא ומהמרים להקריבו, מה שאין כן קרבנות אלו שקרבנות יחיד הן, מתעכבים הם עד סוף היום. אבל משום הטבילה אינה צריכה להמתין עד הערב, שלא הצריכו חכמים הערב שמש למחוסר כפורים אלא טבילה בלבד, ומיד אחר שטובלת יכולה לאכול בקדשים. תוספות (מנחות כה. ד"ה לחזק, וזבחים קח: ד"ה טבול). יב. **רש"י** (ד"ה ואוכלת) במסכת יבמות (עד:) למדו זאת ממה שנאמר לענין יולדת (ויקרא יב ו) 'ואם לא תמצא ידה די שה ולקחה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת וכיפר עליה הכהן וטהרה', הרי שלפני הכפרה עדיין אינה טהורה. יג. **מן** התורה אין חיוב להפריש תרומות ומעשרות כשאוכל בשדה, אלא רק כשנכנסו הפירות לבית או לחצר, ומדברי חכמים ישנם עניינים נוספים הקובעים לחיוב תרומות ומעשרות, ואף קודם שנכנסו לבית והוקבעו לחיוב מעשרות אסרו חכמים לאכול מהם בדרך קביעות בלא הפרשת תרומות ומעשרות, אבל בדרך ארעי לא אסרו, ואכילת קבע היא כגון שאוכל הפירות עם פת או שקובע סעודתו על פירות. ראה דינים אלו ברמב"ם (ממעשר פ"א הלכה 6-יט) ובדרך אמונה (שם פ"ק ו-קל"ג). וסדר הפרשת תרומות ומעשרות כך הוא: תחילה מפרישים תרומה גדולה, שהיא אחד מחמשים מהפירות וניתנת לכהן, ולאחר מכן מפרישים מעשר ראשון, שהוא אחד מעשרה ממה שנשאר, ונותנים אותו ללוי, ולאחר מכן מפרישים מעשר שני, והוא אחד מעשרה מהנשאר, ואוכלים אותו הבעלים בקדושה בירושלים וראם לא יוכל להעלותו פודהו במקומו ומעלה את הדמים לירושלים], וכך נוהגים ברוב השנים, אבל בשנים שלישית ושישית לשמיטה, במקום מעשר שני מפרישים מעשר עני, ונותנים אותו לעניים. וממעשר ראשון שנותן ללוי מוטל על הלוי להפריש אחד מעשרה וליתנו לכהן והוא נקרא תרומת מעשר. יד. **נקראו** 'רמאי' מלשון 'רא מאי' כלומר, זה מהו, האם הוא מתוקן לאכילה שכבר הופרשו ממנו תרומות ומעשרות או לא. רמב"ם (פירוש המשניות כלכות פ"ג מ"ו). במסכת סוטה (מז.) מבואר שתקנו חכמים שכל פירות של עם הארץ דינם 'רמאי' שספק אם הם מעושרים או לא, לפי שיש מהם שאינם מעשרים, ודין הדמאי, שמספק צריך להפריש מעשר ראשון ומעשר שני או מעשר ראשון ומעשר עני, אבל מכיון שאינו אלא ספק, המוציא מחבירו עליו הראיה, ואין צריך ליתנם ללוי או לעני אלא אוכלם בעצמו, שהרי אין בהם קדושה כתרומה שאסורה לזרים, ואת המעשר שני עולה ואוכל בירושלים. ולענין תרומה גדולה, אמרו שם שאין צריך להפריש לפי שכל עמי הארץ היו מפרישים תרומה גדולה. אבל תרומת מעשר צריך להפריש ונותנה להכן מפני שהיא אסורה לזרים. ומלשון זה שאמרו כאן 'מעשרן דמאי' משמע שדינו כדאמי גמור שתרומה גדולה אין צריך להפריש, אבל יש שפירשו שכאן צריך להפריש גם תרומה גדולה, לפי שספק הוא האם בעל התאנה הפריש, וכמו שביאר רש"י (ד"ה פטור) שעם הארץ אינו חושש לאיסור לפני עיור, וכמובא להלן. וראה בדרך אמונה (מעשר פ"א ה"ו ס"ק טו) ובציון ההלכה (שם סק"ל).

כפי שאמר לו שימלא את הכלכלה בתאנים. **מהלכת הברייתא: בָּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** - דין זה שאמרנו שצריך להפריש עליהם מספק[יט] אינו אלא **בְּעַם הָאָרֶץ**[יט] - שבעל התאנה אינו תלמיד חכם אלא עם הארץ, וחשוד הוא להכשיל את המקבל באכילת טבל[יט]. **אֲבָל בְּחָבֵר** - אם בעל התאנה הוא תלמיד חכם[יט], **אוֹכֵל** הוא מהתאנים אף בדרך קבע, **וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר** כלל, ואף לא מספק, מפני שזו הברייתא בעל התאנה הפריש עליהם כבר כדי שלא יכשיל את המקבל באכילת טבל. אלו הם **דִּבְרֵי רַבִּי. אבל רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר**, שהחילוק בין עם הארץ לחבר הוא להיפך, **בָּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** - דין זה שאמרנו שמפריש עליהם מספק, הוא רק **בְּעַם הָאָרֶץ** - כשבעל התאנה הוא עם הארץ ששחוד הוא להפריש תרומה מפירות הנמצאים במקום אחר[יט], **אֲבָל בְּחָבֵר** - כשבעל התאנה הוא 'חבר', **אֵינוֹ אוֹכֵל** - אסור למקבל לאכול בדרך קבע מהתאנים שליקט, **עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר** - שיפריש עליהם תרומות ומעשרות בודאי, כדין טבל ודאי, והטעם שאין להסתפק שמא בעל התאנה הפריש עליהם ממקום אחר הוא, **לְפִי שֶׁלֹּא נִחְשְׁדוּ חֲבֵרִים לְתְרוֹם שֶׁלֹּא מִן הַמּוּקָּף** - להפריש תרומה מפירות שאינם נמצאים בסמיכות מקום לפירות שמפריש עליהם[כ]. **מסיימת הברייתא: אָמַר רַבִּי, נְרָאִין** - מסתברים **דְּבָרֵי** שכשבעל התאנה חבר ודאי הפריש עליהם כבר, יותר **מִדִּבְרֵי אַבָּא**, הוא רבן שמעון בן גמליאל[כא] שאמר שודאי לא הפריש, משום, שאם יש לפני החבר שתי אפשרויות, האחת, לעבור על איסור תרומה שלא מן המוקף[כב], והשניה, לגרום שאחרים יאכלו טבל, **מוּטָב שֶׁיְּחֻשְׁדוּ חֲבֵרִים לְתְרוֹם שֶׁלֹּא מִן הַמּוּקָּף, וְלֹא יַאֲכִילוּ לְעַמֵּי הָאָרֶץ מְבֻלִּים**[כג].

מפרש רב ששת את ראייתו מברייתא זו לענין חזקה שליח עושה שליחותו: עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי - לא מצאנו שנחלקו רבי ורבן שמעון בן גמליאל לענין חבר האם סומכים אנו עליו שהפריש עבור המקבל או לא, שלדעת רבי סומכים אנו שהפריש ולדעת רבן שמעון בן גמליאל לא, **אֶלָּא** משום **דְּמָר** [-רבין] **סָבַר, נֶחְשְׁדוּ** חברים לתרום שלא מן המוקף, **וְמָר** [-ורבי שמעון בן גמליאל] **סָבַר, לֹא נֶחְשְׁדוּ** חברים לתרום שלא מן המוקף, **אֲבָל** לולי איסור זה של תרומה שלא מן המוקף, **כּוּלֵּי עָלְמָא** - כולם מודים שסומכים אנו שבעל התאנה הפריש, וטעם הדבר מפני **שְׁחֲזָקָה, שָׁלִיחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ**, ובעל התאנה הרי הוא כשליח להפריש תרומות ומעשרות לפי שמוטל עליו לעשר את הפירות שהוא נותן לאחרים, ומאחר והפרשת תרומות ומעשרות היא מן התורה[כד], יש ללמוד מכך שאף בדיני תורה סומכים על חזקה זו.

הגמרא דוחה את הראיה: וְרַב נָחְמָן הסובר שבדיני תורה אין סומכים על חזקה זו, יאמר לך, **הָתָם** - הטעם ששם סומכים אנו שבעל התאנה הפריש, הוא **דְּרָבָא חֲנִינָא חוֹזָאָה, דְּאָמַר רַב חֲנִינָא חוֹזָאָה, חֲזָקָה הוּא עַל חָבֵר שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתוּקָּן מְתֻחַת יָדוֹ**, ולכך פירות אלו שהם שלו, עליו מוטל לתקנם, ומתוך שחושש שמא יבא מכשול על ידו, ויעבור על איסור 'וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל' (ויקרא יט יד), ודאי מפריש עליהם, מה שאין כן בסתם שליח, יתכן שלבסוף לא יקיים את שליחותו, לפי שאין ברור לו שהמשלח סומך עליו.

★

בברייתא שהובאה לעיל הזכיר חילוק לענין בעל התאנה בין אם הוא עם הארץ לבין אם הוא חבר, אך לא התפרש לענין המקבל אם הוא עם הארץ או חבר, הגמרא שלפנינו עוסקת בבירור ענין זה האם מדובר על מקבל עם הארץ או על חבר: אָמַר מָר - הובאו לעיל דברי הברייתא, **'בָּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שצריך לעשר מספק, **בְּעַם הָאָרֶץ** - כשבעל התאנה הוא עם הארץ, **אֲבָל בְּחָבֵר** - כשבעל התאנה חבר, **אוֹכֵל** המקבל **וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר דִּבְרֵי רַבִּי'. מבררת הגמרא: הֵאי עַם הָאָרֶץ דְּקָאָמַר לַיֵּיהּ לְמָאן** - עם הארץ זה שהזכיר רבי שהוא בעל התאנה, למי הוא אמר שימלא כלכלה מהתאנים ויאכל. **אִילֵּימָא דְּקָאָמַר לְעַם הָאָרֶץ חֲבֵרֵיהּ** - אם נאמר שלעם הארץ חבירו הוא אמר שיטול תאנים, ועליו נאמר בברייתא **'מְעַשְּׂרָן חֲמוֹר'**, הרי יש לתמוה על זה, שמאחר והוא עם הארץ, **מִי צָיֵית** - וכי ישמע לדבריו שצריך לעשר מספק[כה]. **אֶלָּא** נאמר שמדובר **בְּבַעל** התאנה **עַם הָאָרֶץ דְּקָאָמַר לַיֵּיהּ לְחָבֵר** - שאמר לאדם שהוא חבר שימלא כלכלה תאנים ויאכל, ולחבר זה אמר רבי שעליו לעשר מספק. **מקשה על כך הגמרא: אִי הָכִי** - אם כן, **אֵימָא סֵיפָא**, ששנינו בסוף הברייתא לגבי בעל התאנה שהוא חבר, 'אמר רבי **נְרָאִין דִּבְרֵי מִדִּבְרֵי אַבָּא, מוּטָב שֶׁיְּחֻשְׁדוּ חֲבֵרִים לְתְרוֹם שֶׁלֹּא מִן הַמּוּקָּף וְאַל יַאֲכִילוּ לְעַמֵּי הָאָרֶץ מְבֻלִּין**', ומאחר שמדובר כשהמקבל חבר, יש לתמוה, **עַמֵּי הָאָרֶץ מַאי בָּעֵי הָתָם** - מה עם הארץ רוצה שם, כלומר, מדוע אמרה הברייתא שיותר ראוי שלא להאכיל לעמי הארץ טבלים, והרי אין מדובר על עם הארץ אלא על חבר.

מתרץ רבינא: אָמַר רַבִּינָא, רֵישָׁא - בדין הראשון שאמר רבי שצריך לעשר בתורת דמאי[כו], מדובר **בְּעַם הָאָרֶץ שֶׁאָמַר לְאָדָם חָבֵר**, מלא כלכלה זו בתאנים ואכול, שהחבר צריך לעשרן בתורת דמאי, ואילו **סֵיפָא** - בדין האחרון, שאמר רבי במה דברים אמורים בעם הארץ שאמר לחבר, אבל בחבר שאמר לאחר אינו מעשר כלל, מדובר **בְּחָבֵר שֶׁאָמַר לְעַם הָאָרֶץ** מלא כלכלה תאנים מתאנתי, **וְאָדָם חָבֵר אַחֵר שׁוֹמְעוֹ** שאמר כן, והעם הארץ נותן לו מהם לאכול[כז]. **וְרַבִּי** הוא סבר שאין לחלק בין שמיעה ישירה לשמיעה מפי אחר, שכל שאמר לו שימלא את הכלכלה בתאנים, אין לו לחלק בין חבר לעם הארץ, שהרי הנותן יודע שלא יאכל כמה שיטול מהם. מאידך (ר"ח פסחים).

טו. **אבל** בדין הראשון שלא הורה לו כמות מסויימת של תאנים, שמעשרן ודאי, אין חילוק בין חבר לעם הארץ, שהרי הנותן יודע שלא יאכל כמה שיטול מהם. מאידך (ר"ח פסחים).

טז. **בלשון** חכמים, מי שאינו לומד תורה נקרא 'עם הארץ', ופירש הרמב"ם (הקדמה למסדר זרעים ד"ה ועמהם כתוב), שעיקר הבריאה נבראה ללומדי התורה, ואנשים אלו לא נבראו אלא ליישוב הארץ שיהא מוכן ללומדים, ולכך ייחסו אותם אל הארץ.

יז. **ואינו** חושש על איסור 'ולפני עור לא תתן מכשול' (ויקרא יט יד). רש"י (ד"ה נמצא).

יח. **תלמיד** חכם נקרא 'חבר', וכן אמרו במסכת בבא בתרא (קט:). 'אין חברים אלא תלמידי חכמים שנאמר (שיר השירים ח ג) 'יהושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני'. ופירש הרמב"ם (פי' המשניות למגילה פ"ג מ"ג) שנקראו כן משום שחבריותם היא חברות האמיתית מפני שהיא לשם שמים. וכן פסק הרמב"ם (משנה ס"ת פ"ג) שכל תלמיד חכם הוא בחזקת נאמן על המעשרות ואין צריך בדיקה אחריו.

יט. **בכובא** להלן בסמוך שלכתחילה אין להפריש על פירות אחרים שאינם נמצאים לפניו.

כ. **'מוקף'** פירושו סמוך. רש"י (לעיל ב: ד"ה מוקף). והתפארת ישראל (תרומות פ"ג מ"ג יכין פות מז) הוסיף, שהם נמצאים באותו היקף מקום. ורש"י (לעיל ב: ד"ה מוקף) כתב שצריך שיהיו באותו הכלי, והרמב"ם (תרומות פ"ג ה"ח) כתב פרטי הדינים בזה באיזה אופן נקרא מוקף ובאיזה לא, וראה במפרשי הרמב"ם שם. ועיקר איסור הפרשה שלא מן המוקף, נאמר במשניות (מכס פ"ג מ"ג, כלים פ"ב מ"ה) לענין תרומה גדולה, ובדיעבד אם תרם, תרומתו תרומה. רמב"ם (תרומות פ"ג ה"ז). ולענין תרומת מעשר שנינו (כלים פ"ב מ"ה) שמותר להפריש שלא מן המוקף, אמנם דעת התוספות (ניסין ב: ד"ה ר' יוסי, מנחות נ: ד"ה קב, ועוד) שמדרבנן אסור להפריש גם תרומת מעשר שלא מן המוקף, ודעת הרמב"ם (תרומות פ"ג ה"כ) שאף מדרבנן מותר, אלא שתלמידי חכמים אינם מפרישים תרומת מעשר שלא מן המוקף, ורבן שמעון בן גמליאל שאמר מעשרן ודאי, הוא לדעת כולם, שמאחר ותרומה גדולה אינו מפריש מפני שאינו מן המוקף, ודאי לא יפריש שאר מעשרות ותרומת מעשר, שהרי איסור תורה הוא להקדים מעשרות ותרומת מעשר לפני תרומה גדולה, וכמבואר במסכת תרומות (פ"ג מ"ו) וברמב"ם (תרומות פ"ג ה"ב).

כא. **רבי** [והא רבי יהודה הנשיא] היה בנו של רבן שמעון בן גמליאל. ואף שאמרו במסכת קידושין (סט:) איזהר מורא, אינו סותר את דבריו, ואינו מכריע כנגד דעתו, וכאן חלק רבי על אביו ואף הכריע שלא כדעתו, משום שהאיסור הוא דווקא בפניו, אבל שלא בפניו מותר, ביאור הגר"א (יו"ד סי' רמ סק"ג).

כב. **אבל** איסור אכילת טבל אין כאן, משום שבדיעבד חלה ההפרשה אף שלא מן המוקף, וכמובא בהערה לעיל.

כג. **בגמרא** להלן (ע"ב) יבואר סברת מחלוקתם. עוד יבואר בגמרא להלן האם מה שהזכיר רבי 'עמי הארץ' הוא בדווקא.

כד. **ואף** שבברייתא מדובר על התאנים, וחיוב הפרשת תרומות ומעשרות בפירות אינו אלא מדרבנן, מכל מקום כיון שעיקר דין הפרשת תרומות ומעשרות הוא דין תורה, הרי זה כדין תורה, ולדעת רב נחמן אין טומכים על חזקה שליח עושה שליחותו בדינים אלו שהם מדרבנן ועיקרן של תורה. תוספות (ד"ה סיפא) ושאר ראשונים.

כה. **שהטעם** שצריך לעשר מספק הוא מפני שבעל התאנה שגם הוא עם הארץ חשוד שלא הפריש, אבל כשגם המקבל הוא עם הארץ, סומך הוא יותר על עם הארץ חבירו שנתן לו שודאי עישר, משיסמוך על דבריו שנאמר לו לעשר שוב. רש"י (ד"ה מי).

כו. **אבל** הדין הראשון שבברייתא, באמר 'לקט לך תאנים מהאנתי' שאין הנותן יודע כמה תאנים ילקט, צריך המקבל לעשרן ודאי, בין אם בעל הבית חבר או בעל הבית עם הארץ. מאירי (ד"ה חפה) והו"ד לעיל.

כז. **וריטב"א** (ד"ה ופסח).

סָבָר, אוֹתוֹ אדם שהוא **חָבֵר** ששמע את בעל התאנה החבר אומר לעם הארץ למלא כלכלה תאנים, **אוֹכֵל** הוא בדרך קבע **וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֲשֵׂר**, משום **דְּנֶאֱמָנִין עֲשִׂירֵי מַעֲשֵׂר הַהוּא חָבֵר קַמָּא עִיסָּוְיֵהּ** - החבר הראשון שהוא בעל התאנה ודאי הפריש כבר על התאנים אלו, כדי שלא יכשל העם הארץ באכילת טבל[א]. **וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא יאכַל** חבר זה ששמע, **עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר** - שיפריש עליהם בתורת ודאי, משום שבעל התאנה שהוא חבר ודאי לא הפריש עליהם, והטעם הוא, **לְפִי שֶׁלֹּא נִחְשְׁדוּ חֲבֵרִים לְתְרוֹם שֶׁלֹּא מִן הַמּוּקָף** - מפירות אחרים שאינם סמוכים לפירות שעליהם הוא מפריש. **וְאָמַר הָיָה רַבִּי** לרבן שמעון בן גמליאל, **מוֹשֵׁב** - עדיף יותר, **שֶׁנֶּחְשְׁדוּ חֲבֵרִים לְתְרוֹם שֶׁלֹּא מִן הַמּוּקָף**, ויפרישו על התאנים מפירות אחרים, **וְאַל יַאֲכִילוּ עַמֵּי הָאָרֶץ טְבָלִים** - ולא יגרמו לעם הארץ לאכול פירות טבל שאינם מעושרים.

מבררת הגמרא: בְּמַאי קָמְיפַּלְגִי - במה נחלקו רבי ורבן שמעון בן גמליאל. **משיבה הגמרא:** בזה הם נחלקו, **רַבִּי סָבַר, נִיחָא לֵיהּ** - עדיף לו **לְחַבֵּר, דְּלָעֲבַר הוּא אִיסּוּרָא קָלֵילָא** - שיעבור הוא על איסור מועט[ב], כתרומה שלא מן המוקף, שאין בו לאו ועונש[ג]. **וְלָא לְיעַבֵּד עַם הָאָרֶץ אִיסּוּרָא רַבָּה** - כדי שעל ידי זה לא יעבור עם הארץ איסור גדול יותר של אכילת טבל, שאיסור לאו הוא, והאוכל טבל חייב מיתה בידי שמים[ד]. **וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל סָבַר, נִיחָא לֵיהּ לְחַבֵּר, דְּלֵיעֲבֵד עַם הָאָרֶץ אִיסּוּרָא רַבָּה** - שיעבור עם הארץ איסור חמור של אכילת טבל, **וְאִיהוּ אַפְקֵיהּ אִיסּוּרָא קָלֵילָא לֹא לְיעַבֵּד** - כדי שהחבר עצמו לא יעבור אף על איסור קל, כהפרשה שלא מן המוקף[ה].

* * *

משנה אסור לאדם ללכת בשבת יותר מאלפיים אמה מהמקום בו הוא נמצא בכניסת שבת. אך מי שיצא מהעיר בערב שבת, והניח מזון שתי סעודות רחוק מהעיר[ו] כדי לקבוע שביתתו שם, אף על פי שחזר לעיר מבעוד יום ובבין השמשות של כניסת שבת הוא נמצא בביתו, הרי זה כאילו שבת במקום שהניח בו השתי סעודות, ורשאי להלך ממקום עירובו אלפיים אמה לכל רוח. וזהו הנקרא 'עירובי תחומין'.

ואם הניח את העירוב שלא במקום בו התכוין לקנות שביתה, צריך על כל פנים להניחו באופן שיוכל ליטלו ולהביאו למקום שביתתו בערב שבת בין השמשות, שהוא זמן קניית העירוב, כדי שיהיה העירוב סעודה הראויה לו לאוכלה באותה שעה.

משנתנו דנה במניח עירובו באילן או בבור, אימתי רשאי ליטלו למקום שביתתו, ואיזו עירובו עירוב: נָתַן לעירוב תחומין **בְּאִילָן** [-על האילן] **מַעֲלֶה מַעֲשֵׂרָה טְפָחִים** [ציור א], **אֵין עֵרוּבוֹ עֵרוּב**, לפי שאינו רשאי להביא בבין השמשות את עירובו למקום שביתתו, כפי שיבואר בגמרא. אולם אם הניחו באילן **לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים** [ציור ב], **עֵרוּבוֹ עֵרוּב**. **נָתַן בְּבוֹר** [-בתחתית הבור], **אִפְּילוּ הוּא עָמוֹק מֵאָה אַמָּה עֵרוּבוֹ עֵרוּב**[ו].

*

גמרא להבנת הסוגיא, נקדים כמה דיני רשויות. מקום שרחבו ארבעה על ארבעה טפחים, כגון ראשו של עמוד או אילן, אם הוא גבוה עשרה טפחים, הרי הוא רשות היחיד. ואם גבהו משלשה טפחים ועד עשרה, הרי הוא כרמלית. מקום שאינו רחב ארבעה טפחים, וגבהו משלשה טפחים ועד לרקיע, הרי הוא 'מקום פטור'. ודינים אלו נאמרו כשהעמוד נמצא ברשות הרבים או בכרמלית, אך עמוד המונח ברשות היחיד, לעולם דינו כרשות היחיד, שרשות היחיד עולה עד הרקיע. וכן אויר רשות היחיד הוא רשות היחיד עד הרקיע.

ואויר רשות הרבים, הינו רשות הרבים רק עד גובה עשרה טפחים, ומעשרה ואילך הוא 'מקום פטור'.

הגמרא דנה באיזה אופן מדובר במשנתנו: וְתָנֵיא [-ישנו] **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, וְכֵן ישנו רַבִּי אַסִּי וְרָבָא בַּר נָתָן, וְתָנֵיא רַב נַחְמָן נַפָּחָיהּ** [-אצלם], **וְתָנֵי רַבִּי וְקַאֲמַר** - ישנו ושאלו על משנתנו, **הָאי אִילָן** - אילן זה שהזכר במשנתנו **הָכָא הֵיכָא** - היכן הוא עומד. **אִילֵימָא הָכָאי בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד**, כגון שהאילן נמצא בתוך מחיצות רשות היחיד[ז], והמערב התכוין לשבות למטה על הארץ', יש להקשות, **מַה לִּי** אם הניח את העירוב על האילן **לְמַעְלָה** מעשרה **וּמַה לִּי** אם הניחו **לְמַטָּה** מעשרה, הלא **רְשׁוּת הַיָּחִיד עוֹלָה עַד לָרָקִיעַ**, ואם כן האילן הוא רשות היחיד לכל גובהו[ח], וניתן להביא את העירוב למקום השביתה שברשות היחיד, ומדוע נאמר במשנה שהמניח באילן למעלה מעשרה אין עירובו עירוב[ט]. **תֵּירְצוּ אוֹתָם חֲכָמִים: וְאֶלָּא** מדובר **הָכָאי בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**, שרשות הרבים אינה עולה עד לרקיע, וכפי שיבואר. **הַמְּשִׁיבוּ וְשַׁאֲלוּ הַחֲכָמִים: דְּנַתְנַיָּין לְמַטָּה** - היכן היתה כוונתו לקנות שביתה, **אִילֵימָא דְּנַתְנַיָּין לְמַעְלָה** באילן, אם כן קשה מדוע כשהניח את העירוב למעלה מעשרה אינו עירוב, הרי **הוּא וְעֵירוּבוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד הוּא. תֵּירְצוּ הַחֲכָמִים: אֶלָּא** מדובר **שֶׁנָּתַן לְמַטָּה** ברשות הרבים, ובמקום שהתכוין לשבות שם היא שביתתו, ומדובר באילן שרחבו ארבעה טפחים, ונמצא שלמעלה מעשרה הוא רשות היחיד, וממילא המערב אינו רשאי לקחת את עירובו בבין השמשות למקום שביתתו ולאכלו, שכן אסור להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, ולפיכך לא חל העירוב. אך כשהניח עירובו באילן למטה מעשרה טפחים, מקום העירוב אינו רשות היחיד ואין איסור תורה בהוצאתו למקום השביתה ברשות הרבים, ולכך עירובו עירוב[י].

שבו והקשו החכמים: מדוע כשהניח עירובו באילן למטה מעשרה עירובו עירוב, **וְהָא** בקחתו את העירוב משם, **קָא מְשַׁתְּמֵשׁ בְּאִילָן**, ושנינו במשנה (פיסקא נ"ו): שאסור מדרבנן לעלות באילן בשבת[יא], והוא הדין שאסור להשתמש בו ואף ליטול ממנו דבר בשבת, כיון שבשעה שנוטל עלול להשען עליו בגופו ולהשתמש בו[יב], ואם כן אינו יכול בבין השמשות ליטול את עירובו מן האילן ולהביאו אליו, ונמצא שעירובו אינו נמצא במקום שביתתו ואינו עירוב[יג]. **מתרצת הגמרא: לָעוֹלָם** מדובר במשנתנו **הָכָאי** האילן **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנַתְנַיָּין** המערב **לְמַטָּה**, **וְאִיסּוּר** ההשתמשות באילן אינו מנוע את העירוב מלחול משום שמשנתנו **רַבִּי הִיא, דְּאָמַר, כָּל דָּבָר שֶׁאִיסּוּרוֹ הוּא מִשּׁוּם שַׁבָּת** [-איסור שבת מדרבנן], **לֹא גָּזְרוּ עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת**, כיון שבין השמשות הוא ספק יום ספק לילה ועל זמן שהוא ספק שבת לא גזרו חכמים. ומאחר שאין איסור שימוש באילן בבין השמשות שהוא זמן קניית העירוב, ויכול המערב להורידו מן האילן, נמצא שהיא סעודה הראויה לו באותה שעה, ומחמת כן חל העירוב, ולא אכפת לנו שבשבת עצמה אסור לעשות כן[יד].

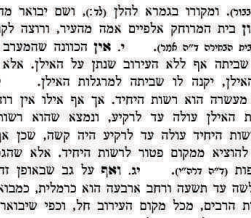

ציור א

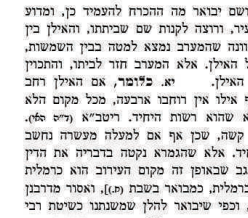

ציור ב

א. **אכל** בתחב שאמר לחבר מלא כלכלה של תאנים, מודה רבי שצריך החבר האוכל לעשר, לפי שהנותן לא יתרום שלא מן המוקף, שהרי אינו מאכיל אלא לחבר ויודע שהחבר לא יסמך עליו. תוספות רי"ד (בעל ס"ת ל"ח סיפא). ב. **פירוש** 'קלילי' הוא מועט, וכמו שתירגם יונתן בן עוזיאל מה שנאמר (בראשית מג יא) 'מעט צרי ומעט דבש' ותירגם 'קליל שרף וקליל דבש שעורה'. וכן הוא בתרגום משלי (מה ח) 'טוב מעט בצדקה' 'טב קליל בצדקתא'. ערוך (ערך קל ג). ג. **דעת** הראשונים [הו"ד לעיל (ב"ח)] בהגרת"ה] שאיסור תרומה שלא מן המוקף אינו מן התורה אלא מדברי חכמים, פשוט שהוא איסור מועט יותר מאיסור אכילת טבל שהוא מן התורה, ולדעת הראשונים שהוא איסור תורה הטעם שקרא לאיסור זה איסור מועט הוא משום שאין בו לאו גמור אלא רק איסור. עפרא דארעא (על פתיחת מעלת ס' סי' ז). ד. **מנחת־דרין** (שם). וראה שם להלימד לכך. הקשו התוספות (ב"ח ו"ה) שבמסכת שבת (ד.) אמרו לגבי המדביק פת בתנור בשבת, שאין אומרים לאדם אחר לחטוא ולדרות שהוא איסור דרבנן, כדי להציל את חבירו מאיסור אפיה בשבת. ובתחילה תירצו, שלא אמר רבי שעדיף לעבור איסור קל כדי להציל את חבירו מאיסור חמור אלא רק כשהוא גורם את האיסור לחבירו, מה שאין כן שאינו גורם לו לעבור על האיסור. ובשם ר"י כתבו, שבמדביק פת דווקא אין אומרים להצילו, משום ששפשע, ואף אם עשה זאת בשוגג פשיעה היא שהיה לו להעלות בדעתו שאיסור הוא. וראה עוד בתוספות ושאר הראשונים שאר פרטי דינים בזה. ה. **בחסדי דוד** (עמ' תוספתא ס"ב ס"ו) ביאר בטעמו של רבן שמעון בן גמליאל, שעם הארץ יודע שהחבר אינו מעשר שלא מן המוקף, ולכך אין בו משום 'לפני עור', ועליו מוטל לעשר, ואם אינו רוצה לעשר, אין אנו אחראים לו, שכך היא דעת רבן שמעון בן גמליאל (ב"ק נה.) שאומרים 'הלעיטוהו לרשע ירמות'. ו. **בתוך** תחום אלפיים אמה. ז. **אף** דין זה יתבאר בגמרא.

ח. **מדוכר** כשהתכוין לשבות בבקעה או בשדה שהן כרמלית והניח עירובו בבור ששם הוא רשות היחיד. רע"ב (ר"ש נתנאל פסחים), ומקורו בגמרא להלן (לב:), ושם יבואר מה ההכרח להעמיד כן, ומדוע חל העירוב. ט. **בגון** בית המרוחק אלפיים אמה מהעיר, ורוצה לקנות שם שביתתו, והאילן בין מחיצות הבית. מאירי (בית הבחירה ר"ש סמ"ק). י. **אין** הכוונה שהמערב נמצא למטה בבין השמשות, שהרי אם כן קנה שם שביתה אף ללא העירוב שנתן על האילן. אלא המערב חוזר לביתו, והתכוין שהעירוב הנמצא על האילן, יקנה לו שביתה למרגלות האילן. יא. **כלימה**, אם האילן רחב ארבעה, וראי שלמעלה מעשרה הוא רשות היחיד. אך אף אילו אין רוחבו ארבעה, מכל מקום הלא רשות היחיד שבמרגלות האילן עולה עד לרקיע, ונמצא שהוא רשות היחיד. ריטב"א (ד"ה הלכך).

יב. **גם** לולי הטעם שרשות היחיד עולה עד לרקיע היה קשה, שכן אף אם למעלה מעשרה נחשב מקום פטור הרי מותר להוציא ממקום פטור לרשות היחיד, אלא שהגמרא נקטה בדבריה את הדין כפי שהוא באמת. תוספות (ד"ה להמ"י). יג. **ואף** על גב שבאופן זה מקום העירוב הוא כרמלית [שכל מקום הגבוה משלשה עד תשעה ורחב ארבעה הוא כרמלית, כמבואר בשבת (מ:)], ואסור מדרבנן להוציא מכרמלית לרשות הרבים, מכל מקום העירוב חל, וכפי שיבואר להלן שמשנתנו כשיטת רבי שכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בבין השמשות. רש"י (ד"ה ואף). יד. **גזירה** שמא יתלוש ממנו. גמרא (פיסקא נה). טו. **ריטב"א** (ד"ה יש ספרים). טז. **הגמרא** היתה יכולה להקשות שבעקתמ את העירוב מן האילן למטה מעשרה, הוא מוציא מכרמלית לרשות הרבים, ואסור לעשות כן מדרבנן. אך כיון ששימוש באילן הוא שבות והוא הוצאה מכרמלית היא שבות, ונקטה הגמרא בקושייתה אחד מהם. רש"י (ד"ה ומי). יז. **ומשנתנו** זה אף אין לחוש בבין השמשות לאיסור הוצאה מהאילן שהוא כרמלית, למקום שביתתו ברשות הרבים. אך אם העירוב מונח למעלה מעשרה, נמצא שכדי להביאו למקום שביתתו עליו לעבור על איסור תורה של הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, ודבר זה אסור אף בבין השמשות, ולכך אין עירובו עירוב.

הגמרא מביאה את מסקנת הדיון במשנתנו: אָמַר לֵיהּ רַב נָתָן לרבי חייא בר אבא ורבי אסי ורבא בר נתן, **יָשָׁר** - יפה אמרתם בביאור משנתנו, **וְכֵן אָמַר שְׁמוּאֵל**[ג], כלומר, וכן שמעתי משמואל שביאר כן[ד]. **אָמְרוּ לֵיהּ** אותם חכמים לרב נחמן, **פָּתְרִיתוּ בָּהּ כּוּלֵּי הַאי** - וכי אתה ושמואל דקדקתם כל זאת בדברי המשנה לפני שפירשתם אותה כפי שפירשתם. **מקשה הגמרא:** מדוע הם אומרים כך, **אִינְהוּ נָמֵי הָכֵי קָא פָּתְרֵי בָּהּ** - הרי הם עצמם גם פירשו כך את המשנה[ט]. **מתרצת הגמרא: [אֶלָּא הָכֵי - כך] אָמְרוּ לֵיהּ** אותם חכמים, **קָבְעִיתוּ לֵיהּ בְּגֶמָרָא** - האם קבעתם בגמרא[ה] לפרש כן את המשנה. כלומר, לא בתמיהה אמרו זאת, אלא היה טוב בעיניהם ששמואל ורב נחמן הסכימו לדעתם, ושאלו האם אכן נקבע אצלם בוודאות שכך הוא פירוש המשנה[יא]. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **אִין** - כן.

מסיימת הגמרא: ואכן **אִתְּמַר נָמֵי** - כך נאמר גם בבית המדרש, **אָמַר רַב נָחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, הָבָא בְּאֵילָן הָעוֹמֵד בְּרְשׁוּת הָרַבִּים עֲקָרִינָן, גַּבּוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחַב אַרְבָּעָה, וְנִתְבַּטֵּל לְשָׁבוּת לְמַטָּה** ברשות הרבים, ולפיכך אין עירובו עירוב. אך כשהניחו למטה מעשרה העירוב חל, ואף על פי שהשימוש באילן אסור משום שבות, **וְזֹאת מאחר שמשנתנו רַבִּי הִיא, דְּאָמַר, כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת לֹא גָּזְרוּ עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת**, וכפי שהתבאר.

★

הגמרא מוסיפה לבאר את משנתנו: אָמַר רָבָא, מה ששנינו שהמניח עירובו באילן למעלה מעשרה אין עירובו עירוב, **לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּאֵילָן הָעוֹמֵד חוּץ לְעֲשִׂירִית שֶׁל עִיר**, שהוא בית העומד בתוך שבעים אמה ושני שליש אמה הסמוכים לעיר[יב], והאילן מרוחק יותר מהעיר, **אֲבָל אִילָן הָעוֹמֵד בְּתוֹךְ עֲשִׂירִית שֶׁל עִיר**, כלומר בתחום שבין העיר לקצה עיבורה של עיר[יג], **אֲפִילּוּ הונח בו העירוב לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה** והוא נתכוין לשבות למטה, **הֲרֵי זֶה עירוב**, כיון **דְּמֻתָּא** - שהעיר, מחמת שהיא מוקפת יישוב ומחיצות ואינה מגולה, **כְּמָאן דְּמַיְּילָא דְּמֵיָא** - נחשבת כאילו כולה מלאה עפר עד לגובה עשרה טפחים לפחות[יד], ועיבורה של עיר הרי הוא כעיר[טו], וממילא נחשב מקום שביתתו שבתחתית האילן כאילו הוא למעלה מעשרה[טז] והרי הוא במקום אחד עם עירובו[יז]. ואף שבפועל אינו יכול להביא את העירוב אליו למקום שביתתו, שכן למעלה באילן נחשב רשות היחיד והוא שָׁבַת למטה ברשות הרבים, מכל מקום די בכך שרואים את מקום שביתתו כאילו הוא למעלה באילן במקום עירובו[יח].

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כך שהעיר ועיבורה נחשבים כמלאים עד גובה המחיצות, ומחמת כן השובת למטה נחשב כאילו שבת למעלה במקום עירובו, הלא אף המניח את עירובו למעלה מעשרה באילן העומד **חוּץ לְעִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר, נָמֵי** יחול עירובו. שהרי **הָאָמַר רָבָא, הַנּוֹתֵן** את **עֵירוּבוֹ יֵשׁ לוֹ** מסביבו **אַרְבַּע אַמּוֹת** שנחשבות כמוקפות מחיצות[יט], ממילא **הַוְיָא לֵהּ** אותן ארבע אמות כ**רְשׁוּת הַיָּחִיד, וּרְשׁוּת הַיָּחִיד** הרי **עוֹלֶה עַד לָרָקִיעַ**, ומאחר שמקום שביתתו בתוך אותן ארבע אמות, אם כן אף כשעירובו למעלה מעשרה נחשב שהוא ועירובו במקום אחד, באותה רשות היחיד, ויש לעירוב לחול. ואף שארבע אמותיו אינן רשות היחיד ממש מן התורה, כיון שאין להן מחיצות, ואסור לו להוריד את העירוב מהאילן שהוא רשות היחיד למקום שביתתו ברשות הרבים, מכל מקום לענין שיהא הוא ועירובו במקום אחד, יש להקל ולהחשיבם כרשות אחת, וכשם שבעיבורה של עיר החשיבם רבא כרשות אחת מחמת שהעיר כמלאה עפר, על אף שאסור לו ליטול את העירוב למקום שביתתו[כ]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יִצְחָק בְּרֵיהּ [-בנו] דְּרַב אֲשֶׁרְשִׁיא, הָכָא במשנתנו בְּאֵילָן הָעוֹמֵד חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת עֲקָרִינָן**, שעיקר האילן עומד ברשות הרבים, ונופו [-ענפיו] נוטה אל מחוץ לארבע אמות מעיקר האילן, והניח את עירובו על הנוף חוץ לארבע אמות [ציור ג [לא]],

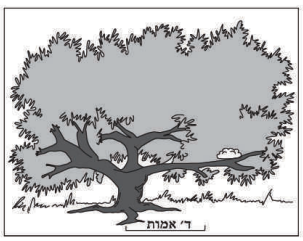

יח. **עַל** פי רש"י (פסחים סג: ד"ה ימצנו). יט. **מהרי"ם** (ד"ה ומעטן). כ. **אף** שרבינא ורב אשי סידרו ותחמו את התלמוד בבלי, מכל מקום גם קודם לכן היתה גמרא סדורה לפרושי המשניות שלמדה בישיבות, ורב אשי וסיעתו רק הוסיפו עליה את השמועות מהדור האחרון לפניהם, ועסקו בחתימת הש"ס, דהיינו ביררו את הכרעת ההלכה מתוך הסוגיא, ופשטו הדרכה ספיקות שהיו בגמרא שלפניהם, ובמקום שהיו שינויים בלשונות בין הישיבות השוו ביניהם ובררו את הקבלה הנכונה. דוגמות הראשונים (ד"ה ומ"ש), וציין לאגרת רב שרירא גאון (פוס עג) ועוד מקורות, עיין שם. כא. **ריטב"א** (ד"ה [והיינו], כשאלו 'פתריתה בה כולי האי', כוונתם היתה האם אכן פתרתם כל זאת וקבעתם כן בגמרא). כב. **רש"י** (ד"ה מיבעיתו), על פי הגמרא להלן (נב., נג., ט.). כלומר, כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר, אם היה בינו ובין העיר שבעים אמה ושני שלישים, הרי זה מצטרף לעיר ונחשב חלק ממנה, וכשמודדים לה אלפיים אמה לכל רוח, מודדים מחוץ לבית דירה זה. שולחן ערוך (או"ח סי' שפח ס"ק יט). כג. **לֹא** מדובר בעירו של המערב [שהרי עירובו שם לא יועיל לו כיון ששביתתו בעירו אף בלעדיון], אלא בעיבורה של עיר אחרת, וכגון שעומדת בתוך אלפיים אמה לעירו והניח את עירובו בעיבורה כדי שיוכל ללכת עוד אלפיים אמה ממנה והלאה. כד. **רש"י** (ד"ה דמחתם) כתב, שמתוך שהעיר מוקפת יישוב ומחיצות ואינה מגולה, רואים אותה כמלאה עפר. וראה בביאורי רש"י, ובתוספת"י (לקמן מז: ד"ה ולפ) מבואר, שהעיר נחשבת כמלאה עפר כיון שאף החובותיה הם אוירא שתשמישו לדירה. כה. **ואף** שעיבורה של עיר אינו מוקף מחיצות, מתוך שהוא כעיר עצמה ולה יש מחיצות הרי זה כאילו מתעקמות מחיצותיה ומקיפות אף אותו. ריטב"א (ד"ה דמחתם). כו. **עַל** גבי אותו 'עפר' כביכול. כז. **רש"י** (ד"ה דמחתם). אך הריטב"א (ד"ה דמחתם) כתב, שמשום שרואים את העיר כאילו כולה מלאה הרי היא כרשות היחיד, וממילא נחשב שהוא ועירובו במקום אחד. כח. **רש"י** (ד"ה דמחתם). וכתבו הראשונים [רשב"א (לנ: ד"ה סבר), ריטב"א (ד"ה דמחתם), ועוד], שהיא קולא שהקלו חכמים בעירוב. וראה בחזון יחזקאל (עירובין פ"ג ס"ק מחוקשים) שביאר, שלדעת רבא אין צורך שהמערב יוכל לאכול את העירוב בפועל בשעת קניית העירובו, אלא די בכך שהעירוב ראוי באבילה מצד עצמו, אף שהמערב אינו ראשי לאכלו [והוכיח זאת מדברי רבא להלן (נ.) לגבי מעשר טבל], ומכל מקום מודה רבא שצריך שהוא ועירובו יהיו במקום אחד, ולענין זה מועיל דין 'כמאן דמליא'. כט. **דברי** רבא אמורים לענין אדם שהניח עירוב בקצה אלפיים אמה מביתו, כדי שיוכל ללכת משם והלאה אלפיים אמה נוספות, וחזר לביתו, והתגלגל העירוב ממקום שביתתו ויצא אל מחוץ לאלפיים אמה מביתו, ששנינו להלן (לב.) שאינו עירוב, לפי שממה נפשך אינו יכול ללכת ולילטל, שהרי אם שבת במקום עירובו, כשהוא עתה בביתו הוא חרץ לתחום ואינו רשאי ללכת אלא ארבע אמות [כדין היוצא חוץ לתחומו], ואם שבת בביתו, נמצא שעירובו חוץ לתחום ואינו רשאי לילטל בבין השמשות. ועל כך אמר רבא, שאם העירוב בתוך ארבע אמות של קצה תחום אלפיים אמה אינו מתבטל, שמאחר שארבע אמות סביב מקום שביתתו נחשבות כמוקפות מחיצות וחלק מהם מובלע בתוך האלפיים אמה, הרי הוא רשאי ללכת את כולן [כשם שהנותן את עירובו בבית שמקצתו בתחום ומקצתו מחוץ לתחום מהלך את כולו ותחצה לו אלפים אמה כאילו היה הבית כולו בתוך תחומו, כמבואר להלן (פ.)]. שהמניח את עירובו בעיר, רשאי ללכת עד קצה העיר ומשם ואילך מודד אלפיים אמה], ורשאי להביא את עירובו לתוך אלפיים אמה, ולכך עירובו עירוב. ומוכח מדברי רבא אלו, שארבע אמות של מקום שביתתו חן כרשות היחיד. ל. **רש"י** (ד"ה ואפוקי) [ואף זו קולא שהקילו חכמים בעירוב. רשב"א (לנון נ: ד"ה סבר). וראה בהערה לעיל בשם יחזקאל]. והתוספות (ד"ה ואפוקי) כתבו, שכיון שמחשיבים את ארבע האמות שסביב העירוב כאילו מוקפות מחיצה, ממילא יש להחשיבן כמלאות, וכפי שנחשבים העיר ועיבורה כן מחמת מחיצתם [ומצאנו שהוא ועירובו במקום אחד]. לא. **מדובר** כשהעירוב מונח בתוך אלפיים אמה מביתו, או על כל פנים בארבע אמות הסמוכות לאלפיים אמה, שהרי בהניחו מחוץ לתחום זה אין עירובו עירוב, וכמבואר להלן (לב.). וריטב"א (ד"ה ומ"ש).

וְנִתְבַּוְּנִין המערב **לְשָׁבוּת** על הארץ **בְּעִיקָּרוֹ** [-סמוך לגזוז] של האילן. ולפיכך כשהניח עירובו למטה מעשרה עירובו עירוב, שהרי המערב יכול לצאת חוץ לארבע אמותיו ככל שירצה, ואז יטלנו מהאילן לרשות הרבים[א] ויוליכנו פחות פחות מארבע אמות עד מקום שביתתו, ואף אם הוא רחוק ממנו וצריך להוליכו כך כמה פעמים[ב]. ואף על פי שארבע אמותיו סביב מקום שביתתו של המערב נחשבות כרשות היחיד [כמבואר לעיל (ג:)], אינן רשות היחיד גמורה שיאסר להביא מחוצה להן לתוכן, שהרי בפועל אין שם מחיצות ולא חילוק רשות, ורק עירובו מחשיב את מקומו ככיתו, וכוונתו היתה שהעירוב יחשיבנו ככיתו רק להיתר ולא לאיסור. אך כשהניח עירובו למעלה מעשרה, נחשב מקום העירוב רשות היחיד ואינו יכול להביאו אליו לרשות הרבים[ג], ומאחר שאף אינו מונח בתוך ארבע האמות שסביב מקום שביתתו, אין להחשיב שהוא ועירובו במקום אחד, ולפיכך אין עירובו עירוב.

ממשיך רב יצחק ומבאר את דבריו, **וְאַמַּאי** ׳**לְמַעְלָה**׳ **וְאַמַּאי** ׳**לְמַטָּה**׳ שכתבה המשנה, כלומר, מאחר שמדובר במניח עירובו בענף מהנוף הנוטה כלפי חוץ, לא שייך לחלק לגביו בין נתנו למעלה מעשרה לבין למטה מעשרה, שהרי כולו באותו גובה, ואם הוא למעלה מעשרה לא שייך בו למטה וכן להפך, והיתה המשנה צריכה לחלק בין עירוב המונח על ענף גבוה לבין המונח על ענף נמוך, ואילו מלשון ׳למעלה׳ ו׳למטה׳ משמע שמדובר בדבר זקוף שאפשר להניח למעלה בגובהו או למטה בתחתיתו. אלא מדובר **דְּהַדַּר וְזָקִיף** - שלאחר שנוטה הענף מחוץ לארבע אמות מעיקר האילן ולמטה מעשרה טפחים, הוא מזדקף ועולה באופן שחלקו התחתון למטה מעשרה וחלקו העליון למעלה מעשרה [ציור א ה"ח], ולגבי הנותן בזקיפה זו חילקה המשנה בין נתנו למעלה או למטה. [ובהכרח שעיקר הענף נמצא למטה מעשרה, שאם הענף למעלה מעשרה, נמצא שהזקיפה שבקצהו כולה למעלה מעשרה, ולא שייך בה למטה מעשרה][ד].

מקשה הגמרא: לפי תירוץ זה, מדוע כשהעירוב מונח מחוץ לארבע אמותיו ולמעלה מעשרה אינו עירוב, **וְהָא אִי בְּצִדֵּי כֵּיתֵי לְהּ דֶּרֶךְ עֲלָיו** - והלא אילו רצה המערב יכול היה להביאו דרך חלקו העליון של האילן בבין השמשות. שיכול לעלות על האילן למעלה מעשרה וליטול את עירובו ולהביאו אל האויר שמעל מקום השביתה בעיקרו של האילן, שהרי כל האילן למעלה מעשרה נחשב רשות היחיד[ה], וממילא נמצא שהוא ועירובו במקום אחד על אף ששביתתו היתה למטה, לפי שארבע האמות שסביב מקום שביתתו נחשבות כרשות היחיד ועולות עד לרקיע. **מתרצת הגמרא**: מדובר **בְּשָׁרָבִים מְכֻתָּפִין עֲלָיו** - מתקנים את המשאוי המונח על כתפיהם על גבי נטיית הענף שחוץ לארבע אמותיו הנמוכה מעשרה טפחים, ומקום הכיתוף נידון כרשות הרבים, ואם כן, כשמעביר את עירובו למעלה מעשרה באויר זה נטיית הענף, נמצא עובר באויר רשות הרבים, ושנינו (שבת טו.) שהמושיט מרשות היחיד לרשות היחיד דרך אויר רשות הרבים אפילו למעלה מעשרה חייב מן התורה, כפי שהיתה עבודת הלויים במשכן[ו]. וכיון שאיסורו מן התורה, אינו יכול לעשות זאת בבין השמשות, ונמצא שלא שבת במקום עירובו ואינו עירוב[ז]. ומנין שכיתוף הרבים מחשיבו לרשות הרבים, **דְּתְנַן אָמַר עוּלָּא, עַמּוּד הַגָּבוֹהַּ תִּשְׁעָה טְפָחִים** הנמצא **בְּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְרַבִּים** מהולכי רשות הרבים **מְכַתְּפִין עָלָיו, וְזָרַק** חפץ ארבע אמות ברשות הרבים **וְנָח עַל גַּבָּיו, חַיָּיב** כאילו נח על גבי קרקע רשות הרבים. שהואיל ועמוד זה שמשם את הרבים נחשב רשות הרבים, ונמצא שעשה עקירה והנחה מתחילת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבים[ח].

*

לעיל (ג:) **החברה מחלוקת רבי וחכמים בענין איסור שבת ויום טוב שהם מדרבנן] בבין השמשות, והגמרא מביאה כאן את מקור המחלוקת. שואלת הגמרא: מַאי רַבִּי וּמַאי רַבָּנָן** - מהי מחלוקת רבי ורבנן שהתוכרה לעיל. **משיבה הגמרא: דְּתָנְיָא** בברייתא, **נָתְנוּ** לעירוב **בְּאֶיזֶן מַעֲלֶה מַעֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב**, ומדובר כמו במשנתנו, שהתכוון לשבות ברשות הרבים בעיקר האילן, ונופו נוטה חוץ לארבע אמות וזקוף בקצהו, ושם מונח העירוב למעלה מעשרה שהוא רשות היחיד. אבל אם הניחו באילן **לְמַטָּה מַעֲשָׂרָה טְפָחִים, עֵירוּבוֹ עֵירוּב**, ומכל מקום **אָסוּר לְיָטְלוֹ** משם בשבת אם רצה לאוכלו, שהורדת העירוב מן האילן נחשבת שימוש בו שאסור מדרבנן בשבת, אך מאחר שבין השמשות לא גזרו על השבות ורשאי היה לקחתו באותה שעה, עירובו עירוב. ואם הניח עירובו באילן **בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה** טפחים מהארץ, **מוּתָּר** אף **לְיָטְלוֹ**, כיון שחלק זה של האילן נחשב כקרקע והשימוש בו לא נאסר בשבת[ט]. ואם **נְתָנוּ בְּכָלְבָּה** [-סל] **יְתֵלוּ בְּאֶיזֶן, אֲפִילּוּ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים עֵירוּבוֹ עֵירוּב** [ציור ב ה"ח][י], **דִּבְרֵי רַבִּי**, והגמרא להלן תעמיד זאת כשאין האילן רחב ארבעה טפחים, ואינו רשות היחיד. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל שֶׁהוּנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאָסוּר לְיָטְלוֹ** משם בשבת, **אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב**, לפי שאף בבין השמשות אינו יכול ליטלו, שגזרו על השבות בבין השמשות. ובברייתא זו מצינו את מחלוקת רבי וחכמים לגבי שבות בבין השמשות.

הגמרא מבארת את דברי חכמים. מבררת הגמרא: מה ששנינו ׳**וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, כל מקום שאסור ליטלו אין עירובו עירוב׳, **אַהֵיָיא** - על איזה דין בברייתא אמרו חכמים דבריהם. **אִילֵּימָא אַפְּקָא** בה אומר רבי ׳נתנו בכלכלה ותלאו באילן אפילו למעלה מעשרה טפחים עירובו עירוב׳, ועל זה חלקו חכמים ואמרו, שכיון שמשום שימוש באילן אסור ליטול את העירוב, אין עירובו עירוב, אם כן יש לשאול, **לֵימָא קָסָבְרֵי רַבָּנָן צְדָדִין אֲסוּרִין** - האם נאמר שחכמים סוברים שאף השימוש ב׳צדדי האילן׳, כלומר שימוש שאינו באילן עצמו אלא בדבר התלוי בו כגון כלכלה, אסור בשבת. ונחלקו בכך תנאים במסכת שבת[יב] (קמ:), ואם חכמים בברייתא זו אוסרים, יש להחשיב את התנא שהתיר ביחיד במקום רבים, וניתן יהיה להוכיח מכאן שבצבורים פחות מכן מותר לשבת בשבת עליהם, והיינו משום שנחשבים כקרקע. **יא. אֵין** לגרום כאן ׳לאסור ליטלו׳, כיון שאם גורסים כן בדברי רבי, קשה, שהגמרא בסמוך מקשה על חכמים, האם הם סוברים שאף השימוש בצדדי האילן [בגון בכלכלה התלויה באילן] אסור, ומדוע לא מקשה כן על רבי, שאף הוא אמר שאסור ליטלו מהכלכלה שבאילן. אלא ודאי שלא גורסים בדברי רבי ׳לאסור ליטלו׳, ויתכן שלדעתו אכן מותר ליטלו מהכלכלה מפני שמותר להשתמש בצדדי האילן. ומשום שנמסכנו דברי חכמים לדברי רבי אלו, ואמרו ׳כל מקום שאסור ליטלו׳ כו׳, לפיכך נכתב בספרים בטעות שרבי אמר ׳לאסור ליטלו׳, ואזי דברי חכמים ׳כל מקום שאסור ליטלו׳ מוסבים על כך. ואם גורסים כן, הטעם הוא משום שסובר רבי שצדדים של אילן אסורין בשימוש כמו האילן עצמו. רש"י (ד"ה מתני') אמנם הרשב"א (ד"ה ואי) והריטב"א (ד"ה ואי נמי) הביאו את דברי רבינו חננאל (ד"ה מלא) שיש לגרוס כן. **יב. רש"י** (ד"ה ומפקיד) וראה בגמרא שם שזוהי דעת רבא, אך אביי מעמיד את מחלוקת התנאים בענין אחר.

א. **שמאחר** שמקומו באילן נחשב כרמלית אסור לעשות כן רק משום שבות, וכמבואר לעיל, ומשנתנו כרבי שלא גזרו על שבות בין השמשות. ב. **רש"י** (ד"ה ותלו) ותוספות (ג: ד"ה אבל) וכך שביארו תוספות (ג: ד"ה אבל) בדעתו [כלומר, מוליכו פחות מארבע אמות ומניחו, ושוב עיקרו ומוליכו פחות מארבע אמות ומניחו, וכן הלאה]. שהולכה כזו אסורה רק משום שבות, ומשנתנו הרי כרבי שבין השמשות לא גזרו על השבות. ריטב"א (ג: ד"ה אבל) ותוספות רבינו פרץ (ד"ה ומפקיד) הקשו, שלקמן (ג:) מבואר שלא התיר רבי שבות שעלול בקלות לבא בה לידי איסור דאורייתא, והרי אף כאן עלול לטעות ולהעביר ארבע אמות בבת אחת. ולפיכך פירשו, שמדובר בעירוב המונח קרוב למקום השביתה, באופן שבפעם אחת שמוליכו פחות מארבע אמות כבר מביאו לארבע האמות שסביבו. וכן כתב הריטב"א (שם) בשם ר"י. אלא שיש לתמוה, אף שיכול להביא את עירובו למקום שביתתו, אך סוף סוף לא שבת במקום עירובו, וכיצד יועיל עירוב הנמצא במקום אחד לקנות לו שביתה במקום אחר. ותירץ הריטב"א (ג: ד"ה אבל) בדעת רש"י, שכיון שהוא ועירובו נמצאים תחת האילן, האילן מחברם להחשיב הכל כמקום אחד. **יא. אין** לגרום כאן ג. **ולהלן** מקשה הגמרא, שניתן להביאו דרך חלקו העליון של האילן לכנגד מקום שביתתו. ד. **רש"י** (ד"ה דהדר) ה. **כלומר**, בין מקום העירוב על גבי הזקיפה למעלה מעשרה, ובין עיקרו של האילן למעלה מעשרה, שניהם רשות היחיד, ונמצא שמרשות היחיד לרשות היחיד דרך אויר הנטייה. ו. **תוספות** (ד"ה ומפקיד) בדעת רש"י. וכתבו עוד, שודאי אין הכוונה שיביא את העירוב לעיקרו של האילן, שהרי רשות הרבים הוא ואינו רשאי להוציא לשם מחלקו העליון של האילן שנחשב רשות היחיד. ומה שארבע האמות שסביב מקום השביתה נחשבות רשות היחיד, היינו דווקא לענין שהוא ועירובו במקום אחד, אך לא לענין היתר הוצאה. ועוד כתבו התוספות (ד"ה ואם) בדעת רש"י, שאויר הענף הנוטה נחשב כרמלית. ואכן בהגהות יצחוני נוספו על פי דפוס ראשון בסוף דברי רש"י התיבות ׳דרך כרמלית שהנטייה שהיא למטה מעשרה כרמלית היא׳. אמנם המהר"ם (ד"ה ומפקיד) כתב, שמכיאור באויר למעלה מעשרה שהוא מקום פטור. ז. **שהיו** מושיטים קרשים מענלה [שהיא רשות היחיד] לענלה דרך אויר רשות הרבים. ושנינו שם שחיוב זה הוא דווקא כששתי רשויות היחיד היו לאורך רשות הרבים. ח. **רש"י** (ד"ה כפקפק). מולם התוספות (ד"ה ואם) כתבו שאינו נחשב מרשיט, אלא חייבו מצד שעקר את העירוב מרשות היחיד, ולומדים ממשא בני קהת שחייב אף באופן זה, כמבואר בשבת (צו:). ט. **אך** כשאין הרבים מכתפים עליו פטור הווורק על אף שהחפץ עבר ארבע אמות ברשות הרבים, מאחר ולא היתה הנחה ברשות הרבים. דינו של עולא הוא דווקא בעמוד גבוה תשעה, אך הגבוה בין שלושה לתשעה אין רגילות לכתף עליו מפני שנמוך מדי ואינו נוח לכיתוף, ודינו ככרמלית. והנמוך משלושה טפחים נחשב כקרקע רשות הרבים מפני שרבים דורסים עליו. ואילו הגבוה מעשרה נחשב רשות היחיד. י. **כפי** שנאמר במשנה (שבת צח:) שאסור לשבת על שרשי האילן כשגבוהים מן הארץ שלשה טפחים, ומשמע שבגבוהים פחות מכן מותר לשבת עליהם, והיינו משום שנחשבים כקרקע. **יא. אין** לגרום כאן ׳לאסור ליטלו׳, כיון שאם גורסים כן בדברי רבי, קשה, שהגמרא בסמוך מקשה על חכמים, האם הם סוברים שאף השימוש בצדדי האילן [בגון בכלכלה התלויה באילן] אסור, ומדוע לא מקשה כן על רבי, שאף הוא אמר שאסור ליטלו מהכלכלה שבאילן. אלא ודאי שלא גורסים בדברי רבי ׳לאסור ליטלו׳, ויתכן שלדעתו אכן מותר ליטלו מהכלכלה מפני שמותר להשתמש בצדדי האילן. ומשום שנמסכנו דברי חכמים לדברי רבי אלו, ואמרו ׳כל מקום שאסור ליטלו׳ כו׳, לפיכך נכתב בספרים בטעות שרבי אמר ׳לאסור ליטלו׳, ואזי דברי חכמים ׳כל מקום שאסור ליטלו׳ מוסבים על כך. ואם גורסים כן, הטעם הוא משום שסובר רבי שצדדים של אילן אסורין בשימוש כמו האילן עצמו. רש"י (ד"ה מתני') אמנם הרשב"א (ד"ה ואי) והריטב"א (ד"ה ואי נמי) הביאו את דברי רבינו חננאל (ד"ה מלא) שיש לגרוס כן. **יב. רש"י** (ד"ה ומפקיד). וראה בגמרא שם שזוהי דעת רבא, אך אביי מעמיד את מחלוקת התנאים בענין אחר.

הגמרא ממשיכה לדון בדברי הברייתא. שואלת הגמרא: הָאי אִילָן - אילן זה, **הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּלַיְּית בֵּיהּ** רוחב **אַרְבָּעָה** טפחים, אם כן מדוע כשהניח עירובו למעלה מעשרה אינו עירוב, הלא **מָקוֹם פָּטוּר הוּא** ואינו רשות היחיד, שכל רשות שרחבה פחות מארבעה טפחים אינה נחשבת רשות בפני עצמה אלא היא 'מקום פטור', ואם היא נמצאת בין רשות היחיד לרשות הרבים בטילה לשניהן, ומותר להוציא ממנה ולהכניס אליה מהרשות הסמוכה לה, ואין בזה אפילו איסור מדרבנן[יג], ואם כן רשאי להביא את עירובו מהאילן אליו לרשות הרבים. **וְאִי דְּאֵית בֵּיהּ** רוחב **אַרְבָּעָה** טפחים ולפיכך נחשב רשות היחיד, אם כן בסיפא **כִּי נָתְנוּ בְּכַלְכָּלָה מַאי הָוְוי** - מה התועלת בכך שנתן את עירובו בכלכלה התלויה באילן, הרי עירובו מונח ברשות היחיד ואינו רשאי להביאו אליו לרשות הרבים[יד]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִינָא, רִישָׁא דְּאֵית בֵּיהּ אַרְבָּעָה,** ולפיכך למעלה מעשרה נחשב רשות היחיד ואינו רשאי להביא את עירובו אליו. אך **סֵיפָא דְּלֵית בֵּיהּ אַרְבָּעָה,** שאינו רשות היחיד אלא מקום פטור ורשאי להביא את עירובו משם לרשות הרבים, ולכך עירובו עירוב, **וְכַלְכָּלָה** התלויה באילן **כָּשְׁלִימְתָּא** [ציור ג ☜], ואף על פי כן אינו רשות היחיד כיון שבשלושת הטפחים הסמוכים לקרקע אינו רחב ארבעה[טו]. והטעם שהוצרך שהכלכלה תשלים למקום ארבעה, מפני שרבי סובר שעירוב המונח למעלה מעשרה טפחים, אינו עירוב אלא אם כן מונח על מקום ארבעה, כפי שיבואר בסמוך.

יג. **כפי** ששנינו בברייתא (שבת ו:), עומד אדם על האסקופה [שהיא מקום פטור], נוטל מן העני [הנמצא ברשות הרבים] ונותן לו, נוטל מבעל הבית [הנמצא ברשות היחיד] ונותן לו. יד. **שכיון** שהאילן נחשב רשות היחיד, הכלכלה שלצידו נחשבת כחורי רשות היחיד שדינם כרשות היחיד, כמבואר בשבת (ז:), ואף על פי שהגדיים בוקעים תחתיה. תוספות (ד"ה אף). טו. **וכפי** שמצינו בשבת (קפ) בספינות של מישן ששוליהן חדים ואין בהם רוחב ארבעה טפחים [ציור ד ☜], שאף על גב שלמעלה הן הולכות ומרחיבות הרבה ומחיצותיהן גבוהות עשרה טפחים, אין מטלטלין בהן אלא בארבע אמות, שאינן רשות היחיד הואיל ובשוליהן אין רוחב ארבעה. ומוכח שזה הטעם כאן שאינו רשות היחיד, ממה שנאמר בסמוך (לעיל ע"ב) שתירוץ זה אינו בשיטת רבי יוסי בר רבי יהודה,

וגם בשבת שם מקשה הגמרא על דין הספינות מדברי רבי יוסי בר רבי יהודה. רש"י (ע"ב ד"ה ומסכן), אולם התוספות (ד"ה וכלכלה) חלקו על רש"י וכתבו, שדי ברוחב של שלשה טפחים בתחתית האילן כדי שיחשב למעלה מעשרה רשות היחיד כשיש שם רוחב ארבעה טפחים, וכמבואר בשבת (שם) לשיטתם (שם תוס' ד"ה מגו, ויש), וכאן מדובר באילן שאינו רחב שלשה בתחתיתו.

ממשיך רבינא ומבאר: וְרַבִּי סָבָר לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר בדין אחד, **וְסָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה** בדין נוסף, ומחמת שני דינים אלו נקט בברייתא באופן הנזכר. **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר** לגבי פתח העשוי ככיפה, שאף על פי שאין בחלולו שיעור הראוי לחיבי מזוזה, שהוא ארבעה טפחים רוחב על עשרה טפחים גובה, מכל מקום כיון שיש בכותל שבצדי הפתח עובי הראוי לחוקקו ולהשלים את הפתח לשיעור, **חוֹקְקִין** - מחשיבים את הכותל כאילו הוא חקוק כדי **לְהַשְׁלִים** לשיעור, וחייב במזוזה[א]. **וּבְנוֹסֵף סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר בְּעֵינָן עֵירוּב עַל גַּבֵּי מָקוֹם אַרְבָּעָה** - עירוב המונח במקום הגבוה עשרה טפחים צריך שיהיה מקומו רחב ארבעה טפחים[ב], **וּבְאֵילָן עַצְמוֹ לָיְתָא,** אלמלא הצטרף לו רוחבה של הכלכלה. ומחמת דינו של רבי יהודה, הוצרך רבי לצירוף הכלכלה לרוחב האילן. וכיון שהעירוב מונח בעומק הכלכלה בשוליה, ושוליים אלו רחוקים שלשה טפחים משטחו העליון של האילן, לכך ראש האילן ושולי הכלכלה אינם מצטרפים להחשב יחד ארבעה טפחים, אך משום דינו של רבי מאיר, מחשיבים את האילן כאילו הוא חקוק כנגד שולי הכלכלה, ולפיכך הוא משלים ומצטרף למקום העירוב שבשולי הכלכלה לשיעור ארבעה טפחים רוחב [ציור ב][ג].

★

לתירוץ זה של רבינא, רבי סובר כרבי יהודה, וכפי שהתבאר. הגמרא מבארת היכן נאמרה שיטת רבי יהודה. מבארת הגמרא: מַאי רַבִּי יְהוּדָה - היכן מובאת שיטת רבי יהודה שעירוב שהונח על מקום גבוה עשרה אינו עירוב, אלא אם כן מקום זה רחב ארבעה, **דְּתָנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נָעַץ קוֹרָה בְּרֹאשׁוֹת הֶרָבִּים וְהִנִּיחַ עֵירוּבוֹ עָלֶיהָ** [ציור ג], אם הקורה **גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה וּרְחָבָה אַרְבָּעָה עֵירוּבוֹ עֵירוּב,** אף שהוא נתכוין לשבות ברשות הרבים ועירובו על הקורה שהיא רשות היחיד, מכל מקום עירובו עירוב, כפי שנתבאר לעיל (ג:ג) שהנותן את עירובו יש לו ארבע אמות במקום שביתתו ורשות היחיד עולה עד לרקיע, ונמצא הוא ועירובו במקום אחד. **וְאִם לָאו, שאין הקורה גבוהה עשרה ורחבה ארבעה, אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב.**

הגמרא הבינה שהלשון 'ואם לאו אין עירובו עירוב' היינו אם הקורה אינה גבוהה עשרה, או שאינה רחבה ארבעה, אינו עירוב. תמוהה על כך הגמרא: מדוע כאשר הקורה אינה גבוהה עשרה אין עירובו עירוב, **אַדְּרַבָּה,** הרי **הוּא וְעֵירוּבוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד,** שהרי אויר רשות הרבים עד גובה עשרה דינו כרשות הרבים, ונמצא שהעירוב כמונח ברשות הרבים, ואף המערב עומד ברשות הרבים[ד].

מתרצת הגמרא: אָלָּא הָכִי קָאָמַר - כך כוונת הברייתא, מה שאמרה 'גבוהה עשרה ורחבה ארבעה עירובו עירוב', כוונתה, שאם הקורה **גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה, וְהִנִּיחַ** את העירוב בראשה, **צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בְּרֹאשָׁהּ** רוחב **אַרְבָּעָה** טפחים שהוא מקום חשוב, ואז עירובו עירוב. ועל אף שכשרחבה ארבעה נמצא שהעירוב מונח ברשות היחיד[ה] והמערב עומד ברשות הרבים, מכל מקום עירובו עירוב, לפי שארבע אמותיו של המערב עד לרקיע הם רשות היחיד, כמו שהתבאר. ועל כך סיימה הברייתא, 'ואם לאו', שאין בראשה ארבעה, 'אין עירובו עירוב', שכיון שגבוהה עשרה ואין העירוב מונח על מקום ארבעה, הרי הוא כמונח באויר. והיינו, שמאמר הברייתא 'ואם לאו', מתפרש רק על רָחבה של הקורה ולא על גובהה.

מסיימת הגמרא: וכיון שכך מתפרשת הברייתא, יש לדייק ממנה, שאם **אֵין** הקורה **גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה, אֵין צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בְּרֹאשָׁהּ** רוחב **אַרְבָּעָה** שכשהיא מונחת למטה מעשרה הרי היא כמונחת על הקרקע, שכל דבר שנקלט באויר רשות הרבים[ו], הרי הוא כמי שהונח בתוכו על הארץ[ז].

ואם כן, בברייתא זו מצינו את שיטת רבי יהודה, שעירוב שהונח על מקום גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה, אינו עירוב.

★

הגמרא חוזרת לדון בדברי רבינא, שהעמיד לעיל את הברייתא באופן שהכלכלה משלימה לרוחב האילן שיהיה מקום הרחב ארבעה. מבארת הגמרא: מַאן - כדברי מי ביאר רבינא, שאף שהכלכלה משלימה לרוחב ארבעה מדין 'חוקקין להשלים', מכל מקום אינה כרשות היחיד[ח] כיון שמלמטה האילן אינו רחב ארבעה, **דְּלָא כְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה. דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נָעַץ קָנֶה** גבוה עשרה **בְּרֹאשׁוֹת הֶרָבִּים, וְהִנִּיחַ בְּרֹאשׁוֹ טָרָסְקָל**[ט] - סל שרחב מונח על גבי מקום ארבעה. ותירץ תוספות הרא"ש בשם רבינו יונה, וכן תירץ הריטב"א בשם הר"ם בר שניאור, שמתוך דברי חכמים שחלקו על רבי ואמרו שכל מקום שאסור ליטלו אין עירובו עירוב, משמע ששמעו מרבי שטעמו לחלק בין למעלה מעשרה ובין למטה הוא מצד האיסור ליטול את העירוב, שלמעלה מעשרה אינו עירוב משום שאסור ליטלו אפילו בבין השמשות, כיון שיש בזה איסור תורה של מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, ולא מחמת שאינו מונח על גבי מקום ארבעה.

ד. **ואף** שאם הקורה אינה גבוהה עשרה ורחבה ארבעה הרי היא כרמלית, ונמצא שהמערב מוציא מכרמלית לרשות הרבים שהוא איסור מדרבנן, מכל מקום עירובו עירוב, לפי שלא גזרו על השבות בבין השמשות. ואין לתרץ שברייתא זו הינה כחכמים שאסרו שבות בבין השמשות, ולכך אין עירובו עירוב, שהרי אם כן כל שכן שלמעלה מעשרה שהוא רשות היחיד אין עירובו עירוב, ואם שנתה הברייתא שלמעלה מעשרה עירובו עירוב, כל שכן שלמטה מעשרה עירובו עירוב. ע"פ ריטב"א (ד"ה מפני) ה. **כפי** שהתבאר לעיל, שמקום שגבהו עשרה ורחב ארבעה העומד ברשות הרבים, הרי הוא רשות היחיד. ו. **כלומר,** למטה מעשרה, שהרי למעלה מעשרה אינו נחשב אויר רשות הרבים. ז. **רש"י** (ד"ה אלא, לעיל ב:ב). ח. **שהרי** אם היתה רשות היחיד לא היה עירובו עירוב, לפי שהמערב ברשות הרבים ועירובו ברשות היחיד.

א. **מדובר** בפתח שלמטה יש בו רוחב ארבעה טפחים לפחות עד גובה שלשה טפחים, וקודם שיגיע הפתח לעשרה טפחים הוא מתעגל והולך כקיפה ואין בו רוחב ארבעה טפחים, אך בעובי הכותל יש רוחב ארבעה טפחים לכל גובהו [ציור א]. אמנם חכמים נחלקו על רבי מאיר וסברו שאין חוקקין להשלים, כמבואר לעיל (ג:ב). ב. **טעמו** של רבי יהודה יתבאר בגמרא להלן. ג. **תוספות** (ד"ה ורבי), וכתבו, שאם היה בראש האילן עצמו ארבעה טפחים, שולי הכלכלה היו נחשבים רשות היחיד אף בלא דין חוקקין להשלים [על אף שהשוליים נמוכים מראש האילן], מחמת שהם כ'תורי רשות היחיד' שדינם כרשות היחיד. ורק מפני שהאילן עצמו פחות מארבעה טפחים ואינו רשות היחיד, לכך שולי הכלכלה אינם טפלים לרוחבו של האילן בראשו, וצריך את דין 'חוקקים' להשלים לשיעור ארבעה טפחים. ואף שאומרים חוקקים להשלים, האילן אינו נחשב כרשות היחיד, לפי שאין בו רוחב ארבעה טפחים בשלשת הטפחים הסמוכים לקרקע, וכמו שהובא לעיל (פוף ע"ח ובתוס' שם). אלא התועלת בדין 'חוקקים' הוא רק להחשיב את מקום העירוב כמקום ארבעה טפחים, שרבי סובר שאלמלא זה אינו עירוב, כשיטת רבי יהודה. והקשו תוספות הרא"ש (לעיל ע"ח ע"ב בתוס' ד"ה קסבר) והריטב"א (שם ד"ה ואמאי), לדברי רבינא שרבי סבר כרבי יהודה, הרי ניתן היה להעמיד גם את הרישא כשאין באילן ארבעה וממילא אף למעלה מעשרה אינו רשות היחיד, והטעם שאינו עירוב הוא משום שאינו

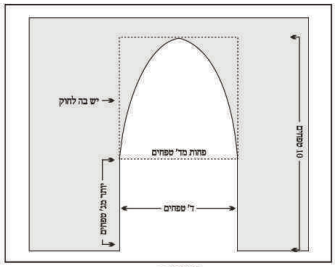

ציור א

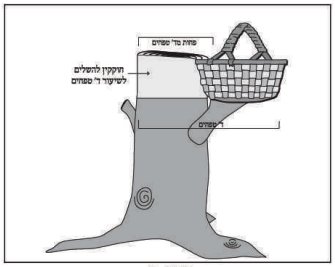

ציור ב

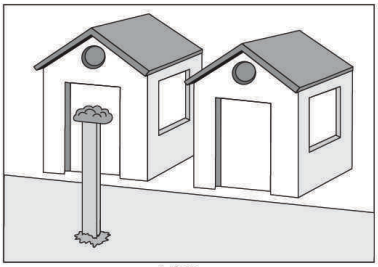
ציור ג

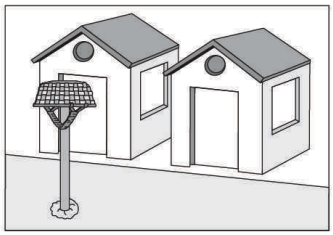

ארבעה טפחים [ציור ד ☜], **וְזֶרֶק** מרשות הרבים **וְנָח עַל נַבָּיו, חָיַיב,** כיון שזרק מרשות הרבים לרשות היחיד. מבואר בדבריו, שאף שהקנה אינו רחב ארבעה, מכל מקום הואיל והסל שבראשו רחב ארבעה טפחים, נחשב הסל לרשות היחיד. ואף שאין מחיצות הסל מגיעים עד לארץ, אנו אומרים 'גוד אחית' למחיצות, כלומר מחשיבים כאילו המחיצות יורדות עד לארץ[ט], והרי זה כאילו יש כאן מחיצות גבוהות עשרה ברוחב ארבעה טפחים'.

דוהה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה - אפילו תאמר שדברי רבינא הם גם כשיטת רבי יוסי ברבי יהודה, אין לדמות את דברי רבינא שהכלכלה אינה כרשות היחיד לדברי רבי יוסי ברבי יהודה לגבי טרסקל שהוא רשות היחיד, משום דְּהָתָם - ששם, לגבי הניח טרסקל בראש הקנה, הֲדָרָן **מְחִיצָתָא** - מחיצות הטרסקל מקיפות את הקנה, שהטרסקל תחוב באמצעיתו בקנה, ולכך אנו אומרים 'גוד אחית' למחיצות, ונמצא שהקנה מוקף עד הקרקע במחיצות שחללם ארבעה טפחים[יא], והוא רשות היחיד, אבל הָכָא - כאן, בברייתא בכלכלה התלויה באילן, **לָא הֲדָרָן מְחִיצָתָא** - אין מקיפות מחיצות הכלכלה את עובי האילן, אלא היא מונחת לצידו, ולכך, אף אחר שנאמר את ההלכה של 'גוד אחית' למחיצות הכלכלה, ויהיה מלמטה רוחב ארבעה בצירוף עובי האילן, עדיין צריך לומר את ההלכה של 'חוקקין להשלים' [כפי שנתבאר לעיל] כדי שתצטרף הכלכלה להשלים את רוחב האילן לארבעה בחלקו העליון, ואין אומרים שתי הלכות אלו יחדיו.

★

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רבי שהובאו לעיל (לב:). ששנינו שם בברייתא, 'נתנו באילן למעלה מעשרה טפחים אין עירובו עירוב, למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב וכו', נתנו בכלכלה ותלאו באילן אפילו למעלה מעשרה טפחים עירובו עירוב, דברי רבי'. והקשתה על כך הגמרא, אם מדובר באילן רחב ארבעה טפחים, מדוע בנתנו בכלכלה ותלאו באילן עירובו עירוב, הרי הכלכלה היא רשות היחיד, ונמצא שהמערב ברשות הרבים ועירובו ברשות היחיד. והובא שם תירוצו של רבינא. **רבי ירמיה מתרץ תירוץ אחר: רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר, שְׁאנִי בָּלְבָלָה** - שונה הדין בכלכלה התלויה באילן למעלה מעשרה, שיכול להניח בה את העירוב על אף שקנה שביתה ברשות הרבים, **הוֹאִיל** והכלכלה ארוכה **וְיָכוֹל לְגַטּוֹתָהּ וְלַהֲבִיאָהּ** למטה **לְתוֹךְ עֲשָׂרָה** - להטותה בלא לעקרה ממקומה עד שצדה האחד יגיע למטה מעשרה טפחים מן הארץ [ציור ה ☜], ששם הוא רשות הרבים, ועל ידי זה יוכל לקחת את העירוב למקום שביתתו[יב].

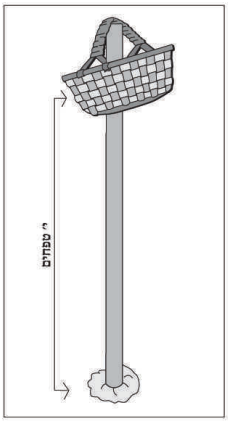

אומרת הגמרא: יָתִיב רַב פָּפָּא וְקָא אָמַר לָהָא שְׁמַעְתָּא - ישב רב פפא ואמר שמועה זו. **אֵיתִיבֵיהּ רַב בַּר שָׁבָא לְרַב פָּפָּא** על תירוצו של רבי ירמיה, שנינו במשנה להלן (מח.), יום טוב הסמוך לשבת כגון יום טוב שחל בערב שבת, ורוצה להניח עירוב כדי לצאת מחוץ לתחום בין ביום טוב ובין בשבת. ואם יניחנו בערב היום הראשון ויחזור לביתו, יש לחשוש שיאבד העירוב ולא יהיה לו עירוב ליום המחרת[יג], כמבואר במשנה (שם), שאם נאכל עירובו ביום הראשון אינו מועיל ליום השני. **בֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה, מוֹלִיכוֹ** - הרי הוא נותן לשליח להוליך את העירוב **בָּרִאשׁוֹן** - בערב יום טוב, למקום שרוצה לקנות שביתה שם, **וּמַחְשִׁיךְ עָלָיו** - וממתין שם השליח עד שיהיה לילה ויקנה לו עירובו, **וְנוֹטְלוֹ** לעירוב **וּבָא לוֹ** לעיר, שאם יניחנו שם שמא יאבד, ולא יהיה לו עירוב ליום המחרת, וחוזר ומוליכו **בַּשֵּׁנִי** - בערב שבת, למקום שרוצה לקנות שביתה, **וּמַחְשִׁיךְ עָלָיו**, ואחר שהחשיך וכבר קנה שביתה לשבת, **אוֹכְלוֹ** שם אם ירצה, שהרי בשבת אינו יכול לטלטלו ולהביאו, **וּבָא לוֹ** לעירו. וכשחל יום טוב אחר השבת, יניח את העירוב במקום שביתתו בערב שבת, ועל כרחו יחזור לביתו בלי ליטול העירוב, שהרי אינו יכול להביאו בשבת, ולמחרת קודם כניסת יום טוב ילך ויראה אם העירוב עדיין ישנו שם, ויחשיך עליו, ויוכל לסמוך עליו גם ליום טוב[יד]. ואם יראה שאבד העירוב, ישב בביתו.

ט. **'גוד אחית'** תרגומו 'משוך והורד'. ודין זה הוא הלכה למשה מסיני, כמבואר בסוכה (יג:).

י. **כן** מבואר בשבת (קפ.), שטעמו של רבי יוסי ברבי יהודה משום 'גוד אחית'. פירשנו כפי שביאר רש"י (ד"ה כמלוכן), שדברי הגמרא כאן מוסבים על תירוצו של רבינא לעיל. והריטב"א (ד"ה כמלוכן) הקשה על פירושו, שאם כן היתה צריכה הגמרא לומר זאת מיד לאחר תירוצו של רבינא, ועד לפני שהביאה את דברי רבי יהודה[N]. יא. **המאירי** (שבת קפ. ד"ה מתיב) מבאר שמדובר בטרסקל העומד הפוך על הקנה ולכן אומרים גוד אחית מחיצתא כיון שדפנותיו נוטות כלפי מטה. אולם הריטב"א (שם ד"ה ליתא) הוכיח שאף כאשר המחיצות פונות כלפי מעלה סבר רבי יוסי ברבי יהודה שאומרים גוד אחית, כמשנ"ת לעיל.

יב. **ומדובר** במקום שאינו משתמר, אך במקום המשתמר אין לחשוש לכך. משנה ברורה (סי' שמח ס"ק יג ושעה"צ שם ו). יג. **מדובר** בנותן לשליח להניח את העירוב, שאם הוא עצמו הולך ונמצא שם בשעה שקידוש עליו היום, הרי הוא קונה שביתה גם בלא להניח עירוב. רש"י (ד"ה מתיב), ופירש כך, משום שלקמן (מח:) נפסקה ההלכה כרב נחמן בשיטת רבי יהודה, שאחד עני ואחד עשיר יכול לערב ברגליו בלא פת. תוספות (ד"ה מוליכו). יד. **גם** כאן הכוונה על ידי שליח, שהרי אם הוא עצמו הולך שם בערב יום טוב, קנה שביתה אף כשאבד העירוב.

מכיים רב בר שבא את קושייתו: ולפי דברי רבי ירמיה שאומרים 'הואיל' וכו' **אֲמַאי** - מדוע צריך בכל עירוב לבוא ולהניח עירובו בסוף התחום, **נֵיקַא** [-היה לנו לומר] **דְּאֵי בָּעֵי אֲמְטוֹיֵי מְצֵי אֲמְטוֹיֵי לֵיהּ, אַף עַל גַּב דְּלָא אֲמְטֵיהּ כְּמָאן דַּאֲמְטֵיהּ דְּמֵי** - כיון שאילו היה רוצה להביא את עירובו לשם היה בידו להביא, אף על פי שלא הביאו, הרי זה כאילו הביאו לשם. שכך מצינו גבי כלכלה שאמר רבי ירמיה שעל אף שעירובו ברשות היחיד והוא ברשות הרבים, מכל מקום אנו אומרים שהואיל ויכול לכופפה ולהטותה למטה לתוך רשות הרבים, הרי זה נחשב כאילו עירובו ברשות הרבים. כמו כן נאמר שאין צריך להוליך את עירובו לסוף התחום, שכיון שיכול להוליכו הרי זה כאילו הוליכוא.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, הטעם שהצריכו חכמים לכל המערבים להוליך את עירובם למקום שביתתם, הוא **גְּזֵירָה מִשּׁוּם יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת אַחַר שַׁבָּת,** שאם רוצה שיהא לו עירוב ביום טוב, אינו יכול להביא את העירוב למקום שביתתו קודם בין השמשות של צאת השבת משום איסור הוצאה, ולכך אין לומר 'הואיל והיה יכול להביאו הרי זה כאילו הביאו', שהרי אינו רשאי להביאו, ועל כרחו צריך להביאו מערב שבתב. ואם בשאר שבתות ישאיר את העירוב בביתו ולא יוליכנו למקום שביתתו משום 'הואיל', יבוא לסמוך על כך גם ביום טוב שאחר השבת, שישאיר את העירוב בביתו ויצא חוץ לתחום, על אף שאז אין כלל 'הואיל'. ולכך גזרו שלעולם ילכו להוליך את עירובו.

הגמרא מקשה קושיא נוספת על תירוצו של רבי ירמיה: אֵיתֵיבֵיהּ, שנינו בברייתא, **נְתָנוּן לְשָׁבוּת בְּרָשׁוּת הָרַבִּים וְהִנִּיחַ עֵירוּבוֹ בְּכוֹתֶל** סמוך למקום שביתתו מחרן לארבע אמותיו, אם הניחו **לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, עֵירוּבוֹ עֵירוּב,** כיון שהמערב ברשות הרבים ועירובו בכרמלית שאיסור ההוצאה ביניהם הוא רק מדרבנן, ובבין השמשות שהוא זמן קניית העירוב רשאי להביאו למקומו, שברייתא זו היא כדעת רבי הסובר שכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות[ד]. ואף שעירובו חוץ לארבע אמות, יכול להביא את עירובו למקומו פחות פחות מארבע אמות, שהרי אפילו בשבת רק מדרבנן אסור לעשות כן, ובבין השמשות לא גזרו. אבל אם הניח עירובו בכותל **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב,** כיון שהוא ברשות הרבים. ועירובו ברשות היחיד, ואינו יכול להביא את עירובו אצלו. ואף שיש לו במקום שביתתו ארבע אמות שהם כרשות היחיד ועולים עד לרקיע, כמו שנתבאר לעיל, מכל מקום כיון שהעירוב מונח מחוץ לארבע אמותיו, אינו נחשב ברשות אחת עימו[ה].

ממשיכה הברייתא: וְאִם נְתָנוּן לְשָׁבוּת בְּרֹאשׁ הַשּׁוֹבָךְ [ציור א] **אוֹ בְּרֹאשׁ הַמִּגְדָּל** [-ארון עץ] [ציור ב] העומדים ברשות הרבים והם גבוהים

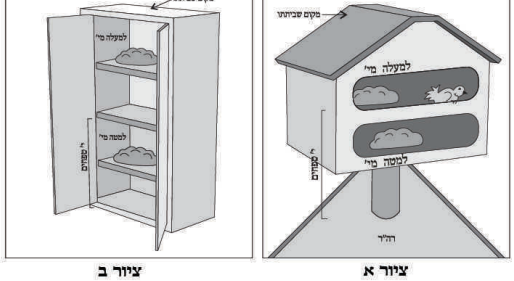

ציור א

ציור ב

הרבה, ואת עירובו הניח בתוכם, אם **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים** הניחו, **עֵירוּבוֹ עֵירוּב,** שאף שאינו יכול להביא את העירוב למקום שביתתו בראש המגדל, משום שהוא מעביר מרשות היחיד לרשות היחיד דרך אויר רשות הרבים[ו], ובאופן זה חייב אפילו באויר רשות הרבים למעלה מעשרה כדין 'מושיט'[ז], מכל מקום יכול לירד ולאכול את העירוב במקום שהוא מונח במגדל, והרי זה נחשב כמקום אחד ממש עם מקום שביתתו, שהרי שניהם מעל עשרה ורשות אחת הם[ח]. אבל אם הניח את עירובו בתוכם **לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים** - **אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב,** שהרי אינו יכול להביא משם את עירובו למקום שביתתו בראש המגדל, משום שמעביר דרך אויר רשות הרבים לרשות היחיד[ט]. ואף שיכול לרדת למקום שהעירוב נמצא בו ולאכלו שם, אך באופן זה הרי הוא יוצא ממקום שביתתו שהיא ברשות שלמעלה מעשרה, וכדי שיחול העירוב צריך שיהא ראוי לאוכלו מבעוד יום במקום השביתהי.

הגמרא מסיימת את הקושיא: וְלִפְלִיגא דברי רבי ירמיה שאומרים 'הואיל', **אֲמַאי** - מדוע אם הניח במגדל למטה מעשרה אין עירובו עירוב, הרי כשם שרבי ירמיה הכשיר את העירוב המונח בכלכלה הואיל ויכול להטותה ולהביאה לתוך עשרה, **הָכִי נַמִּי נֵימָא הוֹאִיל וְיָכוֹל לְנָטוֹתוֹ וְלַהֲבִיאוֹ לְתוֹךְ עֲשָׂרָה** - כמו כן נאמר כאן שגם למטה מעשרה יהיה עירובו עירוב, הואיל ויכול להטות את המגדל על הארץ שיהיה בתוך עשרה [ציור ג ☜], ונמצא שמקום שביתתו הוא למטה ברשות הרבים[י], ויטול את העירוב ממקומו שהוא כרמלית למקום שביתתו לאכלו שם, שלא גזרו על השבות בבין השמשות[יא].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, הָכָא - כאן, בברייתא, **בְּמִגְדָּל מְסוּמָּר עַסְקִינַן** - אנו עוסקים במגדל שחקוע במסמרות בכותל ואינו יכול להטותו.

תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא [-תאמר] שהברייתא מדברת **בְּמִגְדָּל שֶׁאֵינוֹ מְסוּמָּר, וְהָכָא בְּמִגְדָּל אָרוּחַ עַסְקִינַן** - כאן בברייתא מדובר במגדל שהוא ארוך הרבה יותר מארבע אמות, **דְּאִי בָּעֵי לֵיהּ פּוֹרְתֵּהּ אָזֵיל חֵזֵי לְאַרְבַּע אַמּוֹת** - שאם יטה אותו מעט, יצא ראש המגדל מחוץ לארבע אמות שהיה בו בתחילה [ציור ד ☜]. ומחמת כן אין להכשיר את העירוב משום 'הואיל שיכול להטותו', שהרי אם יטהו ויטול את העירוב לאכלו בראש המגדל, נמצא שאינו בארבע אמות שהתכוין לשבות בהיי.

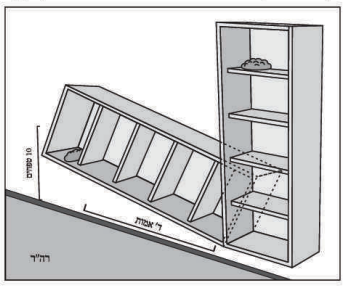

א. **כן** ביאר רש"י (נב: ד"ה ועוד"ע), שקרשיית רב בר שבא היא מכל עירוב, והטעם שהביא את המשנה של יום טוב הסמוך לשבת, משום שבה פשוט יותר ענין הולכת העירוב. אמנם התוספות (ד"ה ואמאי) חולקים, וסוברים שבמניח עירובו בערב שבת לא שייך לומר הואיל והיה יכול להביאו הרי זה כאילו הביאו, שהרי אסור מן התורה להביא את העירוב מביתו שברשות היחיד למקום שביתתו ברשות הרבים, ואף בבין השמשות שהוא שעת קניית העירוב אסור להביאו. ולכך רב בר שבא הקשה דווקא מיום טוב שחל בערב שבת, שביום טוב אין איסור הוצאה, ולכך שייך לומר הואיל והיה יכול להביאו בבין השמשות של כניסת יום טוב למקום שביתתו הרי זה כאילו הביאו. וביישוב דעת רש"י הסובר שאפשר לומר 'הואיל' בכל שבת ואין חלששים לאיסור הוצאה, ביאר לשון הזוהר (ד"ה אמאי), ש'הואיל' אינו נאמר על בין השמשות עצמו, אלא על מבעוד יום קודם בין השמשות, שהוא הזמן שדרך להוליך את העירוב.

ב. **ואין** לומר הואיל שהיה יכול להביאו בערב שבת, מפני שאין אומרים הואיל אלא על שעת קניית העירוב לאותו יום, שהיא בין השמשות של כניסת היום. כן מבואר בתוספות (ד"ה ואמאי) וראה בהערה לעיל בשם לשון הזוהר (ד"ה אמאי). ג. **וכמו** שהעמידה הגמרא לעיל (נב:) לגבי אילן. שהרי אם הניחו בתוך ארבע אמותיו, אפילו הניח את העירוב למעלה מעשרה עירובו עירוב, לפי שהנותן את עירובו יש לו ארבע אמות והם כרשות היחיד לענין עירוב, ורשות היחיד עולה עד לרקיע, ולעולם הוא ועירובו במקום אחד. רש"י (ד"ה ואמאי).

ד. **רש"י** (ד"ה אמאי). ה. **רש"י** (ד"ה במגלגלת). ו. **בית** קטן המיועד לינים, ומונח על עמוד. ז. **'מגדל'** הוא ארון עץ העשוי לאוצר. רע"ב (משנה פ"ג מ"ח). ח. **כלומר,** עליו להוציא את העירוב מתוך המגדל החוצה לאויר רשות הרבים, ולהעלותו אצלו למקום שביתתו בראש המגדל. ט. **רש"י** (ד"ה אמאי). כלומר, מצינו בעבודת הלויים במשכן, שהיו מושטים קרשים מענלה אחת [שהיא רשות היחיד] לענלה אחרת דרך אויר רשות הרבים למעלה מעשרה טפחים, ומשם למדו חכמים (שבת נג:), לחייב כל מושיט באופן זה, שמלאכה שהיתה במשכן חייבים עליה בשבת. י. **שמעשרה** טפחים ועד לרקיע, הכל רשות אחת. יא. **כגון** שיש במגדל עליות [-מדפים] זו למעלה מזו. רש"י (ד"ה מעשרה). יב. **אמנם** יש לתמוה, הלא כשם שארבע אמותיו נחשבות רשות היחיד עד לרקיע [ומחמת כן אף כשהוא ברשות הרבים ועירובו ברשות היחיד נחשב שהוא ועירובו במקום אחד, כמבואר לעיל], כמו כן נאמר שהם נחשבות רשות היחיד למטה עד התהום, ונמצא שהוא ועירובו במקום אחד, על אף שאינו יכול להביא את העירוב למקום שביתתו. ויתכן שמדובר במגדל רחב ארבע אמות והעירוב נמצא מחוץ לארבע אמותיו. ריטב"א (ד"ה ואמאי). יג. **שביתתו** היא לעולם בראש המגדל. תוספות (ד"ה מכיים).

ידי. **שחלא** בברייתא זו סוברת כרבי, וכמו שמבואר ברישא של הברייתא 'הניח עירובו בכותל למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב', אף שצריך להוציאו מכרמלית למקום שביתתו ברשות הרבים. רש"י (ד"ה אמאי). טו. **כלומר,** אף אחרי ההטיה אנו מחשיבים אותו כנמצא בראש המגדל, אך סוף סוף כוונתו היתה לשבות בארבע אמות שהיה בו ראש המגדל בתחילה, ואחר ההטיה אינו נמצא בארבע אמות אלו. [ואין לומר שאחר שיטהו ילך ויאכל את העירוב במקום העירוב, שהוא כנגד הארבע אמות שהתכוין לשבות בהם, שהרי אם כן אינו בראש המגדל וההטיה אינה מועילה לו כלום, וכיון ששבת באמת מעל עשרה טפחים ואינו יכול להביא לשם את העירוב, וההטיה אינה מועילה להחשיבו כנמצא ברשות הרבים בתוך ארבע אמות עם עירובו, אין עירובו עירוב].

הגמרא שואלת על גוף דברי הברייתא. שואלת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי - כיצד מדובר בברייתא, **אִי דְּאִיכָּא גָּוְותָּא** - אם יש חלון בתקרת המגדל אל תוכו, **וּמְתָנָא** - ויש גם חבל בידו שקשור בעירוב הנמצא בתוך המגדל [ציור ה], אם כן אפילו כשהוא בראש המגדל ועירובו בתוך המגדל למטה מעשרה, **לַיְיתֵיהּ בְּגַוְותָּא וּמְתָנָא** - שיביא את העירוב אליו עם החבל דרך החלון, שאין זה אלא טלטול מכרמלית לרשות היחיד, ולא גזרו בה בבין השמשות, ומדוע אין עירובו עירוב. **משיבה הגמרא: דְּלֵית לֵיהּ גָּוְותָּא וּמְתָנָא** - מדובר שאין לו חלון וחבל[נ].

★

שנינו במשנה: גְּתָנוּ בָבוֹר, אֲפִילּוּ עָמוֹק מֵאָה אַמָּה וכו' עירובו עירוב.

מבררת הגמרא: הַאי בּוֹר דְּקָאֵי הֵיכָא - בור זה שהניח בו עירובו, היכן הוא עומד. **אִילֵימָא דְּקָאֵי בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד,**

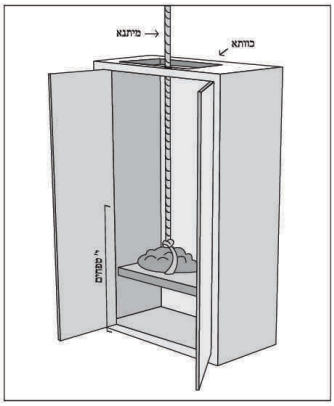

ציור ה

אם כן **פְּשִׁיטָא** שעירובו עירוב, שהרי **רְשׁוּת הַיָּחִיד עוֹשָׂה עַד לְרַקִּיעַ, וְכִי הֵיכִי דְּמַסָּקָא לְעֵילָּא הָכִי נָמֵי דְּנָחְתָּא לְתַחְתָּא** - וכשם שרשות היחיד נמשכת ועולה למעלה כמו כן היא יורדת למטה, והבור לכל עומקו הוא רשות היחיד, ונמצא שהוא ועירובו נמצאים ברשות היחיד, ומדוע צריכה המשנה לומר שאפילו אם הניחו בבור עמוק מאה אמה עירובו עירוב[א].

וְאֶלָּא אם נאמר שמדובר במשנה **דְּקָאֵי** - שהבור עומד **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**, עדיין יש לשאול, **דְּנִתְכַּוְּון לְשָׁבוֹת הֵיכָא** - היכן נתכוון לקנות שביתה. **אִי לְמַעְלָּה** בשפת הבור ברשות הרבים, אם כן מדוע עירובו עירוב, הרי **הוּא** [-המערב] **בְּמָקוֹם אֶחָד וְעֵירוּבוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר הוּא**, שהרי בור עמוק שבבור שפתיו ברשות היחיד, ובבין השמשות אינו יכול להביא את עירובו שבבור למקום שביתתו ברשות הרבים, ואינו עירוב[ב]. **וְאִי** נתכוון לשבות **לְמַטָּה** בתוך הבור, אם כן **פְּשִׁיטָא** שעירובו עירוב, שהרי **הוּא וְעֵירוּבוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד.**

מתרצת הגמרא: לָא צְרִיכָא - לא הוצרכה המשנה לומר דין זה אלא באופן **דְּקָאֵי בְּבַרְמְלִית**, כגון בור העומד בשדות, והבור עצמו שהוא עמוק עשרה הרי הוא רשות היחיד, **וְהוּא נְתִכַּוְּון לְשָׁבוֹת לְמַעְלָּה** בשפת הבור שהוא כרמלית, **ומשנתנו רַבִּי הִיא, דְּאָמַר כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת לֹא גָּזְרוּ עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** ולכך עירובו עירוב, כיון שיכול בבין השמשות לקחתו מתוך הבור אל שפת הבור מקום שביתתו, שטלטול מרשות היחיד לכרמלית אינו אלא שבות דרבנן.

* * *

משנה משנתנו ממשיכה לדון בדיני הנחת העירוב במקומות שונים: **נָתַן** לעירוב **בְּרֹאשׁ הַקָּנֶה אוֹ בְּרֹאשׁ הַקּוֹנְדָּס** [-עמוד מעץ[ג]], העומדים ברשות הרבים, **בְּזְמַן שֶׁהוּא תָּלוּשׁ וְנָעוּץ** - שנעקר ממקום גידולו והועמדהו כשהוא תחוב בקרקע, **אֲפִילּוּ גְּבוֹהַּ מֵאָה אַמָּה חֲרֵי זֶה עֵירוּב**, אף שהקנה או הקונדס גבוהים הרבה וראשם רחב ארבעה טפחים[ד], מכל מקום כיון שאינם רחבים למטה ארבעה טפחים אינם רשות היחיד[ה], ויכול בבין השמשות לקחת את העירוב אליו למקום שביתתו ברשות הרבים.

*

גמרא **רב אדא בר מתנא הקשה שמשנתנו סותרת למשנה לעיל: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין מְרַבִּיעִין אֶת הַגְּמַלִּים בְּעֶרֶב שַׁבָּת אֶלָּא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם לַנִּיסָן** [-מי"ב ניסן] **עַל נְבֵי חֲדָדָה אֲבָנָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָרֵךְ בְּאֵילָן** והרי הם כלאים זה בזה. הרי שקידה נחשב כאילן. **מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב פָּפָּא, חֲדָדָה לְחוּד וְחֲדִידָה לְבָנָה לְחוּד**, כלומר, קידה הוא מין לעצמו והוא ירק, וקידה לבנה הוא מין לעצמו והוא אילן, ואין סתירה מן המשנה לברייתא.

* * *

משנה משנתנו ממשיכה לדון על הנחת העירוב **במקומות שונים: נָתַן** לעירוב **בְּמִגְדָּל** [-ארון בגדים[ו]], ונעל את המגדל **וְאָבַד הַמַּפְתֵּחַ, אֲפִילּוּ עַל פִּי כֵן חֲרֵי זֶה עֵירוּב. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהַמַּפְתֵּחַ בְּמָקוֹמוֹ, אֵינוֹ עֵירוּב**, שאין הוא ועירובו במקום אחד כיון שאינו יכול לטלטל את העירוב.

*

גמרא **הגמרא דנה מדוע לתנא קמא עירובו עירוב והרי אינו יכול להגיע אל עירובו.**

מקשה הגמרא: וְאַמַּאי - מדוע אם נתנו במגדל ונאבד המפתח הרי זה עירוב, והרי **'הוּא בְּמָקוֹם אֶחָד וְעֵירוּבוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר' הוּא**, שאף ששניהם ברשות היחיד, כיון שאינו יכול לטלטל את עירובו דומה הדבר כמו שהם בשני מקומות.

מיישבת הגמרא: רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, הָכָא - כאן במשנתנו לא מדובר במגדל העשוי מעץ כסתם מגדל שבתלמוד, **אֶלָּא בְּמִגְדָּל שֶׁל לֲבֵנִים עֲמֻקִּינָן** - מדובר במגדל מלבנים[ז], **וְמשנתנו בשיטת רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר**

הגמרא מביאה הוראה של רב נחמן בדין השתמשות בקנים, ומקשה עליו ממשנתנו: הַהוּא פּוּמְבְּדִיתָאֵי [-חיל המלך] **דְּאָתָא לְנַהַרְדְּעָא** - שבא לעיר נהרדעא, **ומפני כך היה המקום בעיר דחוק לתלמידים, אָמַר לְהוּ רַב נַחְמָן** לתלמידיו, **פּוּקוּ עֲבִידוּ כְּבָשֵׁי בְּשָׁבְתָּא בְּאַגְמָא** - צאו לאגם[ח] וכופופו הקנים זה על זה הרבה לעשותם כמו כיסאות **וּשְׁמָרוּ** ביום השבת **נִיזִיל וְנֵיתֵיב עֲלַיְיהוּ** - נלך ונשב עליהם.

מקשה הגמרא: אִיתֵיבֵיהּ רַבִּי בַּר חָמָא לְרַב נַחְמָן, וְאַמְרֵי לַהּ רַב עוּקְבָא בַּר אַבָּא לְרַב נַחְמָן, שנינו במשנתנו גבי עירוב שנתנו בראש הקנה שבזמן שהוא תלוש ונערץ הרי זה עירוב, ומשמע שדווקא כשהקנה **תָּלוּשׁ וְנָעוּץ, אֵין** - אבל זה עירוב, אבל **לֹא תָּלוּשׁ וְלֹא נָעוּץ, לֹא.** הרי שקנים הם כאילן שאסור להשתמש בהם, וכיצד התרת לישב על הקנים בשבת. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **הָתָם** - שם במשנה שמבואר שאסור להשתמש בהם במחובריהם, מדובר **בְּעוּזְּרָדִין** - בקנים שהוקשו כבר שהם כאילן, ואילו אנו התרנו לישב על קנים רכים שהם כירק, ובירק לא הזכירו חכמים איסור השתמשות ומותר להשתמש בהם[ט].

רב נחמן מביא ראיה לחלק בין קנים רכים לקנים שהוקשו כבר: וּמְנָא תֵּימְרָא דְּשַׁנֵּי לָן - ומהיכן תאמר שיש לנו לחלק **בֵּין עוּזְּרָדִין** - קנים שהוקשו **לְשַׁאנֵי עוּזְּרָדִין** - לקנים רכים, **דְּתַנְיָא** (תוספתא כלאים פ"ג ה"ג), **הַקָּנִים, וְהָאֲגַדִּין, וְהַהֲגִין** [-מיני קוצים], **מִן אִילָּן הֵן, וְלֹכן אֵינָן בִּלְאַיִם בְּכֶרֶם'. וְתַנְיָא אִידָךְ, הַקָּנִים, וְהַקִּיקְיוֹן** [-בושם ששמו קיקה], **וְהָאוּרְכָּנִין** [-מין ערבה[י]], **מִין יָרָק הֵן וְהֵן כִּלְאַיִם בְּכֶרֶם. מַשְׁנֶה אַחֲרִית** - הבריייתות סותרות זו לזו, **שבראשונה מבואר** ש'קנים' מין אילן הם ובשניה מבואר ש'קנים' מין ירק הם. **אֶלָּא שְׁמַע מִינַּהּ** שיש לחלק בין עוזרדין לשאין עוזרדין, ובכך לתרץ את סתירת הברייתות, **שְׁאַן** - בברייתא הראשונה מדובר **בְּעוּזְּרָדִין** - בקנים שהוקשו כבר והם כאילן, **וְאַן** - בברייתא השניה מדובר **בְּשַׁאנֵי עוּזְּרָדִין**, היינו בעודם רכים שהם כירק[יא]. **מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינַּהּ** - אכן יש להוכיח כן.

לעיל בברייתא הובא שיקידן[יב] מין ירק הוא והרי הוא כלאים בכרם. מקשה הגמרא: וְכִי קִידָּה מִין יָרָק הִיא, וְהָתַנְיָן (כלאים פ"ג מ"ח) **אֵין מְרַבִּיעִין[יג] פֹּגֶם** [-מין צמח] **עַל גַּבֵּי קִידָּה חֲבֵרָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא יָרָק בְּאִילָּן וְהרי הם כלאים זה בזה. הרי שקידה נחשב כאילן. מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב פָּפָּא, קִידָּה לְחוּד וְקִידָּה לְבָנָה לְחוּד**, כלומר, קידה הוא מין לעצמו והוא ירק, וקידה לבנה הוא מין לעצמו והוא אילן, ואין סתירה מן המשנה לברייתא.

א. **רש"י** (ד"ה מכ"ן). כלומר, מלשון המשנה 'אפילו' משמע שיש חידוש בבור עמוק מאה אמה יותר מבור שאינו עמוק, והיה מקום לפרש שהחידוש הוא שבור עמוק מאה אמה הוא רשות היחיד. אך כיון שרשות היחיד יורדת למטה, אין לחלק בין בור עמוק לאינו עמוק, והמשנה לא היתה צריכה לחדש שאפילו בבור עמוק עירובו עירוב. ראש מכבר (ד"ה ומ"ר). ב. **היה שיך ליישב שכיון** שהנותן עירובו יש לו ארבע אמות במקום שביתתו, יכול להביא את העירוב מן הבור אליו, אלא שהעריך ליישב אף באופן ששבת ברחוק ארבע אמות מן הבור. תוספות (ד"ה פ). ג. **רש"י** (ד"ה קונדס) כתב שקונדס הוא פל"ו בלע"ז והיינו יתד או כלונס. וכן ברש"י על הוריי"ף (ד"ה קונדס) כתב 'קונדס, פירוש עמוד', וכן בערוך (ערך קנדס) כתב שקונוסט הוא קורות גדולות של עץ ארוכות ועומדות כעין עמודים. ובהגהות עשיר (ד"ה קונדס) כתב שהקונדס קשה מן הקנה ורך מהאילן, וכל שגדעו נכפף דינו שהוא להם וחלוק מדין האילן המבואר במשנה לעיל. ד. **רש"י** (ד"ה ואפילו). וצריך שיהיה הקנה רחב ארבעה בראשו, שהרי הגמרא להלן מבארת שמשנתנו כרבי, ולעיל (ע:) מבואר שרבי סובר כרבי יהודה שצריך להניח את העירוב על גבי מקום חשוב שיש בו ארבעה טפחים. רשב"א ור"ן (ד"ה ופ). אולם הרא"ש (פי' ג) הביא בשם הר"ש, שכיון שהמשנה סתמה ולא פירשה שמדובר בשקנה רחב ארבעה, משמע שמדובר גם בשאינו רחב ארבעה, ומכאן הוכיח שאין הלכה כרבי יהודה ואין צריך מקום ארבעה להנחת העירוב. ה. **במכואר** בגמרא (שבת קי.), גבי ספינות קטנות שרחבות למעלה ארבעה והולכות ומתקצרות למטה עד כחודו של סכין, שאינם רשות היחיד. ו. **חכמים** ורבי נחלקו אם דברים שגזרו חכמים שלא לעשותם בשבת אם מותר לעשותם בבין השמשות. ז. **כיון** שבין השמשות הוא ספק יום ספק לילה. רש"י (לעיל נ:) ד"ה בין השמשות). ומאחר שבזמן קניית העירוב בבין השמשות הוא יכול להוריד עירובו מן האילן ולאכלו, הרי עירובו עירוב ולא איכפת לנו שבמשך השבת יהיה אסור לו לטלטל מן האילן את עירובו. רש"י (לעיל נ. ד"ה ופסור לעילוי). ח. **שיש** בו קנים גדולים וקטנים וסמוכים זה לזה. רש"י (בכלים פ. ד"ה ופגם). ט. **מדברי** רש"י (ד"ה שתחתון) מבואר שמדובר על מין אחד של קנים אלא שיש חילוק בין קודם שהוקשו לאחר שהוקשו. אמנם הרשב"א (ד"ה ופגם) והריטב"א (ד"ה ופגם) פירשו, שכוונת הגמרא לחלק בין שני מינים שונים, שהמין הנקרא עוזרדין דינו כאילן שאסור להשתמש בו ושאר קנים שהם רכים אינם בכלל איסור זה. י. **שאין** אסור משום כלאים בכרם אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד, אבל שאר מיני זרעים מותר לזרעם בכרם ואין צריך לומר שאר אילנות. רמב"ם (כלאים פ"ב ה"ו). יא. **רש"י** (ד"ה מין ירק) כתב שהוא אורשר"ש. ובסנהדרין (ס:ב ד"ה ומינקין) כתב שהוא ערבה דקה הגדלה בין האגמים. והתוספות (ד"ה ומינקין) כתבו שהוא שם מין ירק. ובערוך (ערך כב ג) כתב שהוא גמי הצומח במים ועושים ממנו מחצלאות. יב. **דְּבְרֵי** רש"י שהוא מין אחד שבתחילתו נחשב כירק והוא כלאים ולבסוף הוא כאילן ואינו כלאים, צריך לומר שמדובר דווקא באופן שקודם נטע את הירקות ורק לאחר שהוקשו ונעשו כאילן נטע את הכרם, אך אם נטע מקודם את הכרם, הלא מיד כאשר נטע את הקנים בעודם רכים אסור את הכרם ואין יפקע האיסור כאשר יתקשו ויעשו כאילן. גאון יעקב (ד"ה ופגם). יג. **הרכבה** היא שמביאין ענף או צמח ומרכיבין אותו על גב אילן, או מין על מינו או מין על שאינו מינו. יד. **רמב"ם** (פרוש המשניות). וכתבו התוספות (ד"ה ופגם) שהם מגדל שבש"ס של עין הוא. וכן בפירוש רע"ב (כלאים פ"ב מ"ח) כתב, מגדל הוא ארון עץ העשוי לאוצר. ולתירוץ אחד בגמרא מבואר שמשנתנו עוסקת במגדל של לבנים. טו. **וכפי** שיבואר להלן שמדובר באבנים סדורות בלא טיט ביניהם, שאין בזה משום סותר, ועירובו עירוב כיון שקל לסתרו ולקחת משם את עירובו. רש"י (ד"ה שם).

במסכת ביצה (שם:) לגבי יום טוב, **פּוֹחֶת** - סותר את המחיצה **לָבָתְחִילָּה וְנוֹטֶלְ**, ואין בזה איסור סותר, **דְּתֶנָּן** (שם), **בֵּית שַׁמַּיְ אוֹמְרִים, פֵּירוֹת**, והיה הבית **סָתוּם** מכל צדדיו **וְנִפְתָּח** [-נסתר] מאיליו ונפתח, ואפילו ביום טוב עצמו, **נוֹטֶלְ** פירות **מִמְּקוֹם הַפְּתִיחָה**, ואינם אסורים משום מוקצה[יט]. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר פּוֹחֶת וְנוֹטֶלְ** פירות **לָבָתְחִילָּה**, ואין זה נחשב לסותר.

הגמרא הנה באיזה אופן מדברת **משנתנו לפי תירוץ זה. מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רַבּ נַחְמָן בַּר אַדָּא אָמַר שְׁמוּאֵלְ**, כל מה שאמר רבי מאיר שאין בזה משום סותר, דווקא **בָּאֲוִירָא דְּלֵיבָנֵי** - בלבנים הסדורות זו על זו בלא טיט ביניהם, ורק משום כן אין בזה משום סותר. **מתרצת הגמרא: הָכָא נָמֵי בָּאֲוִירָא דְּלֵיבָנֵי** - גם במשנתנו מדובר במגדל העשוי מלבנים בלא טיט ביניהם. **מקשה הגמרא עוד: וְהָא אָמַר רַבִּי זֵירָא**, כל מה שהתיר רבי מאיר לסתור לכתחילה, **בְּיוֹם טוֹב אָמְרוּ אֲבָלְ לֹא בְּשַׁבָּת** כיון שבשבת לבנים אלו הן מוקצה, אבל ביום טוב התירו לטלטלן משום שמחת יום טוב[כ]. **מתרצת הגמרא: הָכָא נָמֵי בְּיוֹם טוֹב** - גם משנתנו שהכשירה עירוב שנמצא במגדל סגור מחמת שיכול לסתרו, מדברת ביום טוב ולא בשבת[כא].

הגמרא מקשה מברייתא שמוכח בה שאין להעמיד את משנתנו ביום טוב. מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כך שמשנתנו עוסקת ביום טוב, **הֵיינוּ דְּתָנֵי עַלָּה** - כיצד יתבאר מה ששנינו בברייתא על הדין המוזכר במשנתנו 'נתנו לעירוב במגדל ואבד המפתח', **רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר, אִם בָּעִיר אֶבֶד** המפתח **עֵירוּבוֹ עֵירוּב**, שכשימצא את המפתח יוכל להביאו דרך רשות היחיד כגון חצירות וגגות וקרפיפות[כב], **וְאִם בַּשָּׂדֶה אָבַד** המפתח **אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב**, כיון שאפילו אם ימצא את המפתח אסור לו לטלטלו בשדה שהיא כרמלית ולהביאו למגדל שהוא רשות היחיד[כג]. **וְאִי** משנתנו מדברת דווקא **בְּיוֹם טוֹב, מַה לִּי עִיר מַה לִּי שָׂדֶה** - מדוע יש חילוק בין אבד המפתח בעיר ובין אבד בשדה, הרי ביום טוב מותר לטלטל בכל הרשויות, ויכול להביא את המפתח מכל מקום למגדל כדי לקחת את העירוב.

יט. **אף** שלא היתה אפשרות לקחת את הפירות בערב יום טוב בין השמשות ואסורים משום מוקצה, [כיון שהסיח את דעתו מהפירות. רש"י בביצה (שם: ד"ה נוטל)], משנה זו סברה כרבי שמעון שאינו אוסר משום מוקצה. רש"י (ד"ה נוטל). **כ. בירון** שאיסור מוקצה אינו אלא מדרבנן התירו ביו"ט משום שמחת יו"ט, אבל בשבת לא. רש"י בביצה (שם: ד"ה פ"ל וא"ת). **כא. נמצא** שתנא קמא במשנתנו התיר ביום טוב, בנתנו לעירוב במגדל של לבנים שסדורים זה על גבי זה בלא טיט ביניהם ונוח לסתרם, וכדעת רבי מאיר שסותר לכתחילה ונוטל. ורבי אליעזר סבר כשיטת חכמים שאסור לסתור מגדל זה אפילו ביום טוב, ולכך אם אינו יודע שהמפתח במקומו אינו עירוב. **כב. ואין** צריך עירובי חצירות כדי לטלטל בהם, שסבר כרבי שמעון (לעיל פט:) שחצירות וגגות וקרפיפות נחשבות לרשות אחת ומותר לטלטל מזו לזו גם אם לא עירבו ביניהם. רש"י (ד"ה שיתופו). והוסיף הריטב"א (לקמן נה: ד"ה ספורי) שלפי זה צריך לומר שמדובר שהמפתח נמצא בחצר וכדומה אך וראי אינו נמצא בבית, שהרי כל מה שאמר רבי שמעון שחצירות וגגות רשות אחת הן הוא רק לכלים ששבתו בחצר וכדומה, אבל לא לכלים ששבתו בתוך הבית. **כג. ונמצא** ששלוש מחלוקות בדבר, תנא קמא במשנה סבר שבין בעיר ובין בשדה עירובו עירוב, כיון שסבר כרבי מאיר שסותר לכתחילה ונוטל. ורבי אליעזר במשנה סבר שבין בעיר ובין בשדה אין עירובו עירוב, כיון שלא סבר כרבי מאיר שיכול לסתרו, וגם לא סבר כרבי שמעון שיכול להביא את המפתח דרך גגות חצירות וקרפיפות. ורבי אליעזר בברייתא סבר שבשדה אין עירובו עירוב אבל בעיר עירובו עירוב. משום שיכול לטלטל את המפתח דרך גגות וחצירות וקרפיפות. רש"י (ד"ה ואי) (ד"ה ופתח). וכתב פירוש נוסף, שרבי אליעזר במשנה הוא רבי אליעזר המחזר בברייתא, ודיבר רק בנאבד עירובו בשדה. התוספות (לעיל נה: ד"ה ספורי) הקשו על דבריו שמאחר שמבואר בהמשך הגמרא שמשנתנו מדברת ביום טוב ומחלוקתם היא האם מותר לסתור את המגדל, והברייתא מדברת בשבת ומחלוקתם היא האם מותר לטלטל את המפתח בעיר דרך גגות וקרפיפות, אם כן נמצא שאין כאן שלוש דעות. אמנם המהר"ם והמהרש"א (לעיל נה: ד"ה ספורי) תמהו על קושייתם, שהלא כל דברי רש"י הם רק לפי ההוא אמינא שהבינה הגמרא שכל מחלוקתם בין במשנה ובין בברייתא היא רק בשבת, ואכן למסקנא שהן שתי מחלוקות אין כאן שלש דיעות.

מתרצת הגמרא: אכן משנתנו עוסקת רק ביום טוב, אלא **שַׁחֲסִוְרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי, וְתָנוּ** לעירוב **בְּמִגְדָּל וְנָעֵל וְאָבַד הַמַּפְתֵּחַ, הֲרֵי זֶה עֵירוּב. פָּשֵׁה הֲבָרִים אֲמוּרִים בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל בְּשַׁבָּת** שלא התירו חכמים לסתרו[א], **אֵין עֵירוּב; לְפִי שאינו יכול לילטו** מן המגדל. **נִמְצָא הַמַּפְתֵּחַ** בשבת, **בֵּין** אם נמצא **בָּעִיר וּבֵין בָּשָׂדֶה, אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב** כיון שאינו יכול לטלטלו ולהביאו למגדל ולפתחו בו. **רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר,** נמצא המפתח **בָּעִיר עֵירוּבוֹ עֵירוּב,** שלדעתו יכול להביאו למקום המגדל, כמובאר להלן, אבל אם נמצא **בַּשָּׂדֶה אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב.**

ומבארת הגמרא את שיטת רבי אליעזר: בָּעִיר עֵירוּבוֹ עֵירוּב כשיטת **רַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר** להלן (פסח.) **אֶחָד גַּגּוֹת וְאֶחָד חֲצֵירוֹת וְאֶחָד קַרְפִּיפוֹת רְשׁוּת אֶחָת הֵן לְכֵלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹכָן** - כל גגות חצירות וקרפיפות[ב] שבעיר, אף על פי שיש להם בעלים שונים, מכיון שאין תשמישם מיוחד ותדיר, נחשבים כרשות אחת לכלים ששבתו בתוכם, ומותר לטלטל מרשות זו לרשות זו בלא עירוב, ולכן יכול להביא את המפתח אל המגדל דרך גגות חצירות וקרפיפות. **ובנמצא בָּשָׂדֶה** שאינו יכול להביאו, **אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב** כְּשיטת **רַבָּנָן** הסוברים שדברים האסורים משום שבות גזרו עליהם גם בבין השמשות [וחולקים על רבי הסובר שלא גזרו על שבות בבין השמשות], וכיון שכן אף שהשדה היא כרמלית והאיסור להכניס ממנה לרשות היחיד אינו מן התורה אלא מדרבנן, לא התירו בין השמשות להכניס מפתח הנמצא שם לרשות היחיד שבה נמצא המגדל, ואינו יכול ליטול את עירובו מהמגדל בבין השמשות ואינו קונה שביתה שם[ג].

הגמרא חוזרת ליישב באופן נוסף מה שהקשתה לעיל (לד:) **מדוע לתנא קמא במשנתנו בנתנו במגדל ואבד המפתח עירובו עירוב, ואין אומרים שמאחר שאינו יכול ליטול את עירובו הרי זה כמו שהוא במקום אחד ועירובו במקום אחר. מתרצת הגמרא: רָבָה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ, הָכָא בְּמִגְדָּל שֶׁל עֵץ עָסְקִינַן** - כאן במשנתנו מדובר שנתן את עירובו במגדל של עץ[ד] ולא במגדל של לבנים כפי שתירצו רב ושמואל], ומדובר במגדל גדול המכיל ארבעים סאה[ה], וסברת מחלוקתם של תנא קמא ורבי אליעזר היא, **דְּמַר** - תנא קמא **סָבַר** שאף מגדל גדול **כְּלִי הוּא, וְאֵין בְּנִין בְּכֵלִים וְאֵין מְתִירָה בְּכֵלִים**[ו] ויכול לסתרו ולהוציא את העירוב, ולפיכך עירובו עירוב, **וּמַר** - רבי אליעזר **סָבַר** מגדל זה של עץ מחמת גדלו יצא מתורת כלי, מפני שאי אפשר לטלטלו כשהוא מלא[ז], וכיון שיצא מתורת כלי[ח] **אֲהָל הוּא** ואסור לסתרו, ולכך אין עירובו עירוב[ט].

ממשיכה הגמרא לבאר את מחלוקתם: וּבְקִילּוּגְתָּא דְּהָנֵי תְּנָאֵי - ותנא קמא ורבי אליעזר נחלקו במחלוקת התנאים דלהלן, **דְּתָנֵי**[י] **הֶקֵּישׁ** הזב באגרופו **עַל נֶגַע שְׂרֵפָה תֵּיבָה וּמִגְדָּל** המחזיקים ארבעים סאה, בלא שנגע בהם[יא], הרי הם **טְמֵאִין** מפני שהסיטם, וזב מטמא בהיסט. **רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֲרִין.**

מבארת הגמרא: מַאי לָאו הָכָא קְמִפְּלְגֵי, מַר - תנא קמא **סָבַר** שידה תיבה או מגדל **כְּלִי הוּא** ולא אוהל, ולכך מקבל טומאה. **וּמַר סָבַר** - רבי נחמיה ורבי שמעון סברו שכלי שיש בו ארבעים סאה אינו כלי, אלא **אֲהָל הוּא,** ואינו מקבל טומאה. וכיון שמצינו שנחלקו תנאים אם מגדל המחזיק ארבעים סאה הוא כלי או אהל, הרי שיש לפרש כן אף במשנתנו, שבזה נחלקו תנא קמא ורבי אליעזר[יא].

אבי דוחה את הביאור שמחלוקת תנא קמא עם רבי נחמיה ורבי שמעון היא אם שידה תיבה ומגדל חשובים כלי או אהל. דוחה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, וְתֵימְרָא, אֲהָל שאינו תקוע יפה בקרקע **וְנִיטָּה** - וכשמקיש עליו הוא נעקר ממקומו[יב], הרי האהל **טָמֵא** בהקשה זו. ואילו **כְּלִי** שתקוע בקרקע או שהוא כבד מאד **וְאֵינוֹ נִיטָּה** - ואינו מתנועע [ע"י הקישה], **טָהוֹר.** הרי שאף אהל אם הוא ניטט כמאה[יג], נמצא שלענין טומאה בהיסט הזב אין חילוק בין כלי ואהל, ואם כן לענין מחלוקת התנאים בטומאת שידה תיבה ומגדל שהקיש עליהם הזב, אי אפשר לפרש שנחלקו אם כלים הם או אהל, והכרח לפרש את מחלוקתם באופן אחר.

וממשיך אבי לדחות שאין זו סברת מחלוקתם: וְקָתָנֵי מֵיפָא - וכן בסיפא של התוספתא המובאת לעיל 'הקיש על גבי שידה' וכו' שנינו, **וְאִם הָיוּ נִיסּוֹטִין** - אם השידה תיבה ומגדל הוזזו ממקומם כשהקישו בהם הזב, גם רבי נחמיה ורבי שמעון מודים **שֶׁטְּמֵאִים. זֶה הַכְּלָל, נִיסַּט מֵחֲמַת כחו** של זב הרי זה **טָמֵא,** ואם **מֵחֲמַת רַעֲדָה** - שטפח הזב ברגלו על הקרקע ומכוח זה הוזזו הכלים, **טָהוֹר.** ואם **מֵחֲמַת כחו** של זב הרי זה **טָמֵא. וְהָכָא בִּרְעָדָה מֵחֲמַת כחו** הוא, שבאופן זה אינו חשוב שהזב הסיטו. **וְהָכָא** - ובמגדל של לבנים כפי שתירצו רב ושמואל - **בְּמַאי עָסְקִינַן** - וכאן בברייתא מדובר באופן שהזב הקיש עליהם ולא זזו ממקומם אלא רק רעדו מחמת ההקשה[יד], **וְהָא קָא מְיַסְּגֵי, דְּמַר** - תנא קמא **סָבַר, הָנֵי הֵיסֵּט** - הרי זה נחשב להיסט ומטמא, **וּמַר סָבַר** - ורבי נחמיה ורבי שמעון סברו שרעדה **לָא הָנֵי הֵיסֵּט** - אינה חשובה היסט, וטהור.

לאחר שנתבאר שהתנאים שנחלקו לגבי זב שהקיש על גבי מגדל וכו' לא נחלקו האם מגדל הוא כלי או אהל, שואלת הגמרא: וְתַנְתְּיתֵין בְּמַאי מוֹקְמִינַן לָהּ - כיצד נבאר את מחלוקת התנאים במשנתנו, הרי אם המגדל הוא גדול שמחזיק ארבעים סאה בלח, הרי הוא אהל ואסור לסתרו בשבת, ומדוע סובר תנא קמא שעירובו עירוב, ואם מדובר במגדל פחות מזה, אם כן הרי הוא כלי, ואין סתירה בכלים, ומה טעמו של רבי אליעזר.

עונה הגמרא: אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, לעולם משנתנו מדברת במגדל גדול שמחזיק ארבעים סאה, שאסור לסותרו בשבת, **וּבְמְנוּעַ וְקָבִיר בְּמִתְנָא עָסְקִינַן** - ומדובר במגדל נעול במנעול שקשור בחבל, והבא לפתוח את המגדל ואין לו מפתח לפתחו, יכול לפתחו על ידי חיתוך החבל, אבל אינו יכול לחתכו ביד, **וּבְעֵי מָצְנָא לְמִיסְחֵקֵי** - וצריך סכין כדי לחתכו[טו]. ובזה נחלקו, **תָּנָא קַמָּא** שאמר שעירובו עירוב **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר כָּל הַכֵּלִים** אפילו מלאכתם לאיסור הרי הם **נִיטָּלִין בְּשַׁבָּת**[טז], **חוּץ מִסַּפָּר הַגָּדוֹל** [-מסור גדול שעשוי לחתוך קורות[יז]] **וְיָתֵד שֶׁל מַחֲרֵישָׁה** [-כלי גדול העשוי לסכין שבעזרתו עושים את החלם בשעת החרישה[יח]], שכיון שמקפידים עליהם שלא יִפגמו נזהרים לא להשתמש בהם תשמיש אחר, הרי הם מוקצה מחמת חסרון כיס[יט], ואין לטלטלם[כ]. ולכך במשנתנו שהמגדל נעול במנעול שקשור בחבל סובר תנא קמא שעירובו עירוב, כיון שמותר לטלטל סכין לחתוך את החבל ולפתוח את המגדל. **וְרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר** שאמר אין עירובו עירוב **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי נְחֶמְיָה דְּאָמַר אֲפִילּוּ טָלִית וְתִפְלִית וְתַרְוִוד** [-כף] שהם כלים שמלאכתם להיתר **אֵין נִיטָּלִין אֶלָּא לְצוֹרֵךְ תַּשְׁמִישָׁן** שהם מיועדים לו, ואסור להשתמש בהם לצורך תשמיש אחר. ולכך אסור לקחת סכין שתשמישו לחתוך בו אוכלים, ולחתוך בו את החבל כדי לקחת את העירוב מהמגדל, ולכן סבר רבי אליעזר[כא] שאין עירובו עירוב[כב].

* * *

משנה משנתנו עוסקת באופנים בהם התקלקל העירוב ואינו ראוי לאכילה, או שאי אפשר לקחתו ממקומו: המניח את עירובו בסוף התחום, **וְנִתְגַּלְגֵּל** אל **מִחוּץ לַתְּחוּם** ועל כן אינו יכול לקחתו משם[כב], או **שֶׁנִּבְלַע עָלָיו גַּל** של

א. **רש"י** (ד"ה אבל בשבת) ותוס' רי"ד (פ"ה ע"ב ד"ה ואבד). ב. **קרפף** הוא מקום המוקף מחיצות בלא תקרה. הערוך (ערך קרפף). ג. **בן** כתב הב"ח (הגה"ט על סי"ן) לבאר לשון הגמרא "כרבנן" בדעת רש"י, וכן פירשו הגאון יעקב (ד"ה ומגדל) והשפת אמת (ד"ה ובשבת). אמנם הבעל המאור (ד"ה ורבינו יהונתן [ד"ה ופשיטא וכפ"ק]) פירשו באופן אחר ראה שם. ד. **פתם** מגדל שבש"ס של עץ הוא. תוספות (לעיל לד: ד"ה ומגדל).

ה. **תוספות** רי"ד (ד"ה ומגדל) רשב"א (ד"ה פשיטא) ורי"ט"א (ד"ה ופפ). כלי המכיל ארבעים סאה אי אפשר לטלטלו כשהוא מלא, שכן ישבר. רש"י (פפ ע"ב ד"ה ופשיטא). והרמב"ם (כלים פ"ב ה"ח) כתב שחזקתו שאין מטלטלים אותו אלא משאירים אותו במקומו.

ו. **רש"י** (לעיל יח. ד"ה פשיטא). ז. **תפקי** הרי"ד (ד"ה ומגדל). ח. **משנה** בזבים (פ"ד מ"ב). אמנם בכתי"מ וכבל הדפו"י הגירסה היא 'דתניא', והיא תוספתא בזבים (פ"ד ה"ח), וביאר הר"ש במס' זבים (פפ) שמכך שהגמרא מביאה את הסיפא 'ואם היו ניסוטין' היה שכוונתה לתוספתא, שסיפא זו לא מתכרת במשנה. ט. **כגון** שהיה לבוש בכפפה על ידו, או שהקיש עליהם בחתיכת עץ שבידו. רש"י (ד"ה מתמת). י. **היסט** פירושו נדנוד. רבינו חננאל (פפפ ב). ושונה טומאת זב משאר טומאות, שאשר טומאות בשמטמאות במשא, מטמאות את השטוח הנושא אותן, וזב מטמא אף כשהוזז נושא את השטוח, או שהטהור ניסט על ידו. רמב"ם (ממטמ"א מפפ"ג ופ"ה ה"ב). וראה במסכת נדה (מב.) שלמדים טומאה זו מהכתוב (ויקרא טו יח) וכל אשר יגע בו וזב וגו' וטמא עד הערב. יא. **נמצא** שנחלקו בדין שידה תיבה ומגדל, האם דינם כ'כלים' ומקבלים טומאה, ואין בהם בנין ושתירה, או שדינם כ'אוהלים' ואינם מקבלים טומאה, ויש בהם בנין ושתירה. רש"י (ד"ה ופשיטא). יב. **ראה** רש"י (ד"ה ואבד) ותוס' רי"ד (פ"ה ע"ב ד"ה ואבד). יג. **על** פי רש"י (ד"ה ויסט).

יד. **רש"י** (ד"ה ומטמא מדעתיה). טו. **כן** ביאר רש"י (ד"ה ואסור) שמחמת רעדה הכרוכה בהקשה שטפח הזב ברגלו על הקרקע ומכוח זה זז הכלי או האהל ממקומו, ורעדה מחמת כחו היינו שהקיש עליהן ממש והם לא נתקו ממקומם אלא רק רעדו. אבל הר"ש (פפ ע"ב ד"ה ומ"ג) פירש להיפך, שמחמת רעדה היינו שנתנענע ולא זז ממקומו כלל, ורעדה מחמת כחו היינו שטפח ברגליו בארץ ומחמת ניענוע הקרקע ניסט הכלי ונעקר ממקומו, ורבי נחמיה ורבי שמעון מטהרים משום שעקירה זו באה רק מחמת רעדת הקרקע. טז. **שאם** היה אפשר לחתכו ביד, היה מרדה רבי אליעזר עירובו עירוב, שקריעת החבל קלקול הוא, ומן התורה מותר לקרעו בשבת, ואף שמבואר במסכת ביצה (לה:) שחבלים הקשורים בבנין של קרקע אסור לקורעם ביום טוב ובשבת, ואם כן כאן שהוא אהל הרי זה כקרקע ואסור, ביאר רש"י (ד"ה ופשיטא) שאין זה סותר בנין ממש, שאינו אלא בפתיחת דלת, אלא גזירה דרבנן היא לאסרו, שנראה כסותר, ומשנתנו כרבי שלא גזרו על שבות בין השמשות, ולפיכך יכול ליטול את העירוב בין השמשות, וקונה הוא שביתה שם.

יז. **אוֹ** כלים שמלאכתם לאיסור אינם ניטלים אלא לצורך גופם או מקומם. שו"ע (שי ס"ג).

יח. **רש"י** בשבת (קכ: ד"ה מסכן). יט. **רש"י** בשבת (שם ד"ה ויתד). כ. **רש"י** בשבת (קה. ד"ה מסכן). כא. **אפילו** לצורך גופם ומקומם. כב. **כיון** שיש מביתו שלן בו בשבת עד מקום עירובו יותר מאלפיים אמה, נמצא שמכל מקום אינו יכול לקחתו, שהרי אם לא חל העירוב וקנה האדם שביתה בביתו נמצא העירוב מחוץ לתחומו, ואם חל העירוב וקנה שביתה במקום שאליו התגלגל, נמצא האדם עצמו עומד בביתו מחוץ לתחומו, ואסור לו ללכת יותר מאלפים אמות כמבואר לעיל (ב"ה ופפ).

אבנים[כג], **אוֹ שִׁנָּשְׁרָה** העירוב, או שעירב ב**תְּרוּמָה וְנִטְמְאַת** ונאסרה באכילה[כד], אם קרה הדבר בערב שבת **מְבַעוֹד יוֹם, אֵינוֹ עֵירוּב**, כיון שבזמן בין השמשות בו קונה האדם שביתה במקום עירובו, לא היה יכול לאכלו[כה]. אך אם קרה **מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה** - לאחר צאת הכוכבים, **הֲרֵי זֶה עֵירוּב**, משום שבבין השמשות כבר קנה שביתה במקום העירוב[כו], ואין צריך שיהיה העירוב ראוי לאכילה כל השבת[כז].

וְאִם סָפֵק הדבר אם התקלקל העירוב מבעוד יום או משחשיכה, נחלקו בזה תנאים, **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמְרִים, הֲרֵי זֶה חָפֵר גֶּמָּל** - הרי הוא כאדם המוליך בדרך חמור לפניו וגמל מאחוריו, שצריך לפנות לפניו ולאחריו ולתת דעתו על שניהם. כלומר, כיון שאינו יודע אם היה העירוב כשר בבין השמשות, נמצא שספק הדבר אם קנה שביתה במקום עירובו או בביתו, ועל כן עליו לחשוש לשניהם. והלכך, אסור לו להתרחק מביתו לצד הרחוק מן העירוב, שמא קנה שביתה במקום עירובו ונמצא ביתו בסוף התחום, וכמו כן אסור לו להתרחק מעבר לעירוב, שמא קנה שביתה בביתו ונמצא העירוב בסוף התחום. ולפיכך אינו יכול להלך אלא באלפיים האמות שבין ביתו לעירובו [ראה ציור]. אך **רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים[כח], סָפֵק עֵירוּב כָּשֵׁר**[כט], ודינו שקנה שביתה במקום עירובו, ויכול ללכת משם אלפיים אמה לכל רוח. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אֲבָטוֹלְמוֹס הֵעִיד מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה וְזֶנִים עַל סָפֵק עֵירוּב שֶׁכָּשֵׁר.**

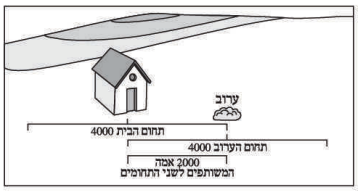

★

גמרא שנינו במשנה: נִתְּנָלָּג העירוב **חוץ לְתְחוּם** מבעוד יום, אינו עירוב.

מבארת הגמרא: אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ דין זה **אֶלָּא** באופן **שֶׁנִּתְנַּלָּג** העירוב אל **מחוץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת** מסוף התחום, **אֲבָל** אם נתגלגל רק מעט **לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת** הסמוכות לסוף התחום, עירובו עירוב. וטעם הדבר, שכל **הָנּוֹתֵן עֵירוּבוֹ** כדי לקנות שביתה במקום הנחתו, **יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת** - יכול הוא להלך ארבע אמות סביב העירוב, שזהו שיעור מקום שביתת אדם, ובנוסף לארבע אמות אלו הוא מונה משם והלאה עוד אלפיים אמות. ולפיכך אם התגלגל העירוב אל תוך ארבע אמות הסמוכות לתחום, נמצא שמקום השביתה שסביב העירוב נכנס לתוך התחום, ועל כן הוא נחשב כחלק מהתחום ומותר להיכנס אליו[כט].

★

שנינו במשנה: אוֹ נִשְׂרָף העירוב, או שעירב ב**תְּרוּמָה וְנִטְמְאַת,** אם קרה הדבר מבעוד יום אינו עירוב. **מבררת הגמרא: לָמָּה לִי** - לשם מה הוצרך התנא להשמיענו אף דינים אלו. **משיבה הגמרא: תָּנָא נִשְׂרָף,**

שנינו במשנה: נִפַּל עָלָיו גַּל וכו' מבעוד יום, אינו עירוב. **הגמרא מבררת כשיטת מי נאמר דין זה: קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - לכאורה תעלה בדעתך, שנפל הגל באופן **דְּאִי בָּעֵי מָצֵי שָׁקֵיל לֵיהּ** - שאם ירצה יוכל לפנות האבנים בידיו ולהוציא מתחתן את העירוב, ונטעה שאינו עירוב הוא משום שאבנים הן מוקצה ואסור לטלטלן. **מבררת הגמרא:** אם כן **לֵימָא סֵתָם תַּנְיֵתִין הָכָא בְּרַבִּי** - לכאורה יש לומר שמשנתנו אינה כשיטת רבי[ל], **דְּאִי בְּרַבִּי** יש להקשות, **הָאָמַר** רבי לעיל (נג.), **כָּל דָּבָר שֶׁהוּא** אסור **מִשּׁוּם שְׁבוּת** - משום גזירה דרבנן, **לֹא גָּזְרוּ עָלָיו בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת** של כניסת השבת, וכיון שאיסור מוקצה הוא גזירת חכמים, נמצא שבבין השמשות [שהוא זמן קניית השביתה במקום העירוב] היה יכול לפנות את האבנים ולהוציא את העירוב מתחת לגל, ואם כן קשה מדוע אין עירובו עירוב. אלא ודאי משנתנו סוברת כדעת חכמים שם שאיסורים דרבנן נוהגים אף בבין השמשות, ועל כן אין העירוב חל שהרי לא יכל להוציאו מתחת לגל ולאכלו.

משיבה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא - אף אם תרצה לומר שמשנתנו סוברת **בְּרַבִּי,** אין זה קשה, כי לעולם באופן שיכול לפנות האבנים בידיו אכן חל העירוב, **וְלֹא צְרִיכָא** - לא הוצרכה המשנה לומר שאינו עירוב, אלא באופן **דְּבָעֵי מְרָא וְחַצִינָא** - שצריך מערד וגרזן כדי לפנות את הגל מעל העירוב, וכיון שהפינוי על ידם הוא מלאכה האסורה בשבת מן התורה[לא], נמצא שגם לרבי בבין השמשות לא יכל להוציא את העירוב ממקומו, ועל כן אינו חל.

הגמרא מבארת מדוע הוצרכה המשנה להזכיר גם נתגלגל וגם נפל עליו גל: וְצָרִיכִי - והוצרכה המשנה להשמיענו שני אופנים אלו, **דְּאִי תָּנָא** רק את דין **נִתְנַּלָּג** חוץ לתחום, היינו סבורים שדווקא באופן זה אינו עירוב **מִשּׁוּם דְּלֵיתֵיהּ גַּבֵּיהּ** - שאין העירוב נמצא במקום אחד עם האדם שהניחו, **אֲבָל** באופן **שֶׁנָּפַל עָלָיו גַּל, דְּאִיתֵיהּ גַּבֵּיהּ** - שהעירוב נמצא עמו אלא שהוא מכוסה, **אֵימָא לֵיהֲוֵי עֵירוּב** - שמא נאמר שהיה עירובו עירוב, על כן הוצרכה המשנה ללמד שגם באופן זה אינו עירוב, כיון שמכל מקום אינו יכול לאכלו. וכן **אִי תָּנָא** רק את דין **נָפַל עָלָיו גַּל**, היינו סבורים שדווקא שם אינו עירוב **מִשּׁוּם דְּמִיכְסֵי** - שהעירוב מכוסה ממנו ואינו יכול להגיע לידיו כלל, **אֲבָל** כשנִּתְנַּלָּג מחוץ לתחום, **דְּזִיקְנִין דְּאָתֵי זִיקָא וּמַיְיתֵי לֵיהּ** - שלפעמים באה רוח ומחזירתו אל תוך התחום, **אֵימָא לֵיהֲוֵי עֵירוּב** - שמא נאמר שהיה עירובו עירוב עירוב[לב], ועל כן הוצרכה המשנה ללמד שאף באופן זה אינו עירוב, כיון שבבין השמשות אין העירוב במקומו. **מסיימת הגמרא: צְרִיכָא** - נמצא שאכן הוצרך התנא להשמיענו שני אופנים אלו.

★

(מפ'), ולפיכך אין העירוב חל כמבואר בהמשך המשנה. רש"י (ד"ה נתגלגל). ובתוספות (ד"ה נתגלגל) ביארו שתקנת חכמים היא להקל עליו שלא יחול העירוב, אם מחמתו יצמא האדם מחוץ לתחום ולא יוכל ללכת אלא ארבע אמות. כג. **בגמרא** יובאר שאי אפשר לפנות את הגל אלא בכלי חפירה, ועל כן יש בפינוי איסור תורה, ואסור לפנותו אף בבין השמשות של ערב שבת [אך איסור דרבנן יש המתירים בזמן זה לצורך מצוה, וראה להלן]. רש"י (ד"ה נפל). כד. **לעיל** (כו:) התבאר לדעת תנא קמא שישראל יכול לערב בתרומה, כיון שהיא ראויה לאכילת כהן. אך תרומה טמאה אסורה באכילה אף לכהן כמבואר ביבמות (פג:), ואם כן הרי היא כעירוב שנשרף, שאינה ראויה לאכילה כלל. כה. **במשנה** משמע שכיון שאין העירוב חל הרי הוא ככל בני עירו, ומותר לו להלך ממקומו אלפיים אמה לכל רוח, ואמנם ברש"י להלן (נב: ד"ה אלפים) כתב שנחלקו בזה תנאים, ולשיטת רבי מאיר אינו יכול ללכת מביתו לצד השני הרחוק מהעירוב כיון שהסית ממנו את דעתו, עיין שם. כו. **ואם** קרה הדבר בזמן בין השמשות עצמו שהוא ספק יום ספק לילה, דינו כספק עירוב שנחלקו בו תנאים בהמשך המשנה. על פי רש"י (שפת נר. ד"ה שיטמכס). אמנם התוספות (שם) נחלקו בזה, עיין שם. כז. **רש"י** (ד"ה משחשיכה) כתב בטעם הדבר, שכיון שהותרה השבת בתחילתה הותרה כולה, כמבואר לעיל (ח.). ומשמע מדבריו שלכתחילה העירוב מתיר את ההליכה רק בזמן שהוא קיים, אלא שאם התקלקל העירוב לאחר שחשיכה שוב אין השבת נאסרת, משום שבתחילתה היה לה היתר. וראה ברבנו יהונתן (ד"ה משחשיכה) והמאירי (לעיל נב: ד"ה ומקף) שפירשו באופן אחר. כח. **בגמרא** (לעיל נב.) יובאר טעמם. כט. **בית** שנמצא חלקו בתוך התחום ונתן בו עירוב נחשב כולו בתוכו, ואפילו אם הוא גדול אלף אמות יכול להלך את כולו, ומסוף הבית והלאה מהלך עוד אלפיים אמה, ואף ארבע אמות אלו שקונה אדם סביב עירובו הרי הן כמקום מוקף מחיצות, וכיון שחלקן נכנס לתחום כולן נחשבות בתוך התחום. רש"י (ד"ה הנותן, ולעיל נב: ד"ה סיון). ל. **בכמה** מקומות מצאנו שהגמרא מעדיפה לפרש את המשניות כדעת רבי, וראה בעל המאור (שבת כח: ד"ה לימא ורמב"ן (מלחמת ס' שם ד"ה ומה - הגמ') שנחלקו בטעם הדברה. לא. **רש"י** (ד"ה נפל). פינוי האבנים מן השדה בכלי חפירה אסור משום חורש, כיון שמכין את הקרקע לזורעה, ואם הוא בבית אסור משום בונה, שבזה מתקן את הקרקע לבניה. ריטב"א (ד"ה דמיכסי). לב. **בזיומר**, שמא אף שנתגלגל העירוב אפשר לומר שהמניח קבע כאן את שביתתו, כיון שיש אפשרות שהעירוב יחזור למקומו [ועל כך משמיענו המשנה שבאמת אין אדם קובע דירתו במקום מאכלו, אלא כשהמאכל ודאי מצוי לו שם].

אֲחוֹדִינְהוּ פַּחּוּ דְּרַבִּי יוֹסֵי עד כמה הוא מיקל במשנתנו בספק עירוב, שאפילו באופן שעתה העירוב ודאי אינו בעולם, ועל כן היינו סבורים שאי אפשר להעמידו על חזקתו ולומר שבבין השמשות היה עדיין קיים[א], מכל מקום עירובו עירוב[ב]. **תָּנָא** גם דין **תְּרוּמָה וְנִטְמְאַת, אֲחוֹדִינְהוּ פַּחּוּ דְּרַבִּי מֵאִיר** עד כמה הוא מחמיר בספק עירוב, שאפילו באופן שהעירוב בעולם ויש סברא להעמידו על חזקתו ולומר שבבין השמשות היה עדיין טהורה[ג], מכל מקום חרשים שמא כבר נטמא באותה שעה, ומחמירים על האדם שילך רק בין ביתו לעירובו, כמבואר במשנה[ד].

★

שנינו במשנה, שלדעת רבי מאיר יש להחמיר בספק עירוב, ועתה מבינה הגמרא שלשיטתו איסור היציאה בשבת מחוץ לתחום הוא מדרבנן[ה]. מקשה הגמרא: וְכִי כְּבָר רַבִּי מֵאִיר סָפֵיקָא דְּרַבָּנַן לְחוּמְרָא, וְהָתְנַן במקוואות (פ"ג מ"ח), **טְמֵא שֶׁיָּרַד לִטְבּוֹל** להטהר מטומאתו, **וְסָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל, וְאֲפִילּוּ** באופן אחר שבודאי **טָבַל**[ו], אך **סָפֵק** אם **טָבַל בְּאַרְבָּעִים סְאָה** מים כשיעור מקוה כשר **סָפֵק לֹא טָבַל בְּאַרְבָּעִים סְאָה**, כגון שהיה לפנינו מקוה שסתמו כשר וטבל בו, ואחר כך נמדד המקוה ונמצא חסר, ואין אנו יודעים אם בשעת הטבילה היה שלם או לא, **וְכֵן** באופן שהיו לפנינו **שְׁנֵי מְקַוָּאוֹת, בְּאַחַת** ודאי **יֵשׁ בָּהּ אַרְבָּעִים סְאָה וּבְאַחַת** ודאי **אֵין בָּהּ אַרְבָּעִים סְאָה** אף קודם הטבילה, **וְסָפֵק בְּאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל**, בכל אלו **סָפֵיקוֹ טָמֵא**.

ושנינו שם עוד (מ"ג), **בָּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שספיקו טמא, דווקא כשנטמא **בְּטוּמְאָה חֲמוּרָה** מן התורה כגון באב הטומאה[ז], **אֲבָל** אם נטמא **בְּטוּמְאָה קַלָּה** מדרבנן, **בְּגוֹן שֶׁאָכַל אוֹכָלִין טְמֵאִין** בשיעור חצי פרס, **וְכֵן** אם **שָׁתָה** רביעית **מַשְׁקִין טְמֵאִין**[ח], **וְכֵן הַבָּא** [-והטובל] **רָאשׁוֹ וְרֹבּוֹ בְּמַיִם הָעֲשׂוּבִין** בכלי שאינם כשרים לטבילה לאחר שטבל מטומאתו באותו יום[ט], **אוֹ** טהור גמור **שָׁקְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֹבּוֹ שְׁלֹשָׁה לוֹגִין מַיִם שְׁאוּבִין**[י],

ציור א

ציור ב

שעל כל אלו גזרו חכמים טומאה מדבריהם, **וְיָרַד לְטָבְלוֹ, וְסָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל, וַאֲפִילּוּ** אם ודאי **טָבַל, סָפֵק טָבַל בְּאַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק לֹא טָבַל בְּאַרְבָּעִים סְאָה, וְכֵן** אם היו לפנינו **שְׁנֵי מְקַוָּאוֹת, בְּאַחַת יֵשׁ בָּהּ אַרְבָּעִים סְאָה וְאַחַת אֵין בָּהּ אַרְבָּעִים סְאָה, וְסָפֵק בְּאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל**, בכל אלו **סָפֵיקוֹ טָהוֹר** ונידון כאילו טבל, כיון שיש להקל בספק דרבנן. זו דעת תנא קמא, אך **רַבִּי יוֹסֵי מְטַמֵּא** אף בספק טומאה דרבנן[יא]. וכיון שתנא קמא מיקל, וכלל הוא שסתם משנה רבי מאיר היא, נמצא שרבי מאיר מיקל בספק דרבנן, ואם כן קשה מדוע החמיר במשנתנו בספק עירוב שהוא מדרבנן.

מתרצת הגמרא: לעולם רבי מאיר מיקל בספק דרבנן, והטעם שהחמיר בספק עירוב, דְּקָסָבַר **רַבִּי מֵאִיר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְיתָא נִינְהוּ** - שאיסור תחומין הוא מן התורה, ועל כן ספק עירוב תחומין הוא ספק דאורייתא שיש להחמיר בו.

מקשה הגמרא: וְכִי **כְּבָר רַבִּי מֵאִיר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְיתָא, וְהָא תָּנֵן** (לעיל נח.) לגבי המודד אלפיים אמה מן העיר כדי לסמן עד היכן תחום שבת, שבעמק בין שני הרים אינו צריך למדוד את כל שיפוע הירידה והעליה, אלא מבלי‘עו, כלומר שמודד משפת העמק האחת אל שפתו השניה בקו ישר [ציור א][יב]. אך אין מודדים אלא בחבל שאורכו חמישים אמה, **וְאִם** העמק רחב יותר **וְאֵין יְכוֹלִין לְהַבְלִיעוּ** בחבל של חמישים אמה, **בְּהֲלָכָה זוֹ אָמַר רַבִּי חוֹסְתַּאי בָּר נַנַּאי מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, שְׁמַעְתִּי שֶׁמְּקַדְּרִין בָּהָרִים** - שנוקבים בהר. כלומר, אין מודדים את כל שיפוע ההר כפי שמודדים קרקע ישרה בחבל של חמישים אמה, אלא נוטלים חבל של ארבע אמות, ושני בני אדם אוחזים בשני קצותיו ועומדים בשיפוע ההר זה מעל זה, העליון אוחז בו כנגד רגליו והתחתון אוחז בו כנגד ליבו, ונמצא החבל מונח בקו ישר, וכך עושים בכל ארבע אמות שבמעלה ההר, ובאופן זה אין הם מודדים את כל השיפוע ונמצאת מידת הדרך מתקצרת [ציור ב][יג]. ופירוש נוקבים בהרים היינו שדנים כאילו יש נקב

א. **בגמרא** מבואר שאם הנידון אינו נמצא עתה לפנינו יש סברא לומר שאין להעמידו על חזקתו אף בזמן המסופק, וראה הערה להלן בטעם הדבר. ב. **כלומר**, רבי יוסי מחדש שגם בשהדבר הנידון אינו לפנינו ניתן להעמידו על חזקתו [פירשנו על פי המבואר בבריית‘א להלן (נ.)] שרבי יוסי מכשיר ספק עירוב רק במקום שיש חזקה להקל, וכן פירש רש"י בסוף העמוד (ריטב"א בשם הר"ן). ג. **רש"י** (ד"ה לחושיך - הפנים) ורבינו חננאל (הובא בשיטה מקובצת כ"י ז) כתבו שבנשתייר אין לומר חזקה שהיה קיים בבין השמשות כיון שעתה אינו בעולם. וביאר הפני שלמה (ד"ה שקיב) על פי דברי רש"י בקידושין (סה. ד"ה ממון), שאין לומר חזקה אלא בדבר שיש לנו נידון עליו, ובנשתייר אין הנידון על העירוב שהרי אינו בעולם. אך בתרומה ונטמאת, אף שעתה היא ודאי טמאה, מכל מקום כיון שהיא בעולם אפשר לדון עליה מתי נטמאה. וראה רש"ש (ד"ה ספק) שפירש את הגמרא באופן אחר. ד. **ובסוף** העמוד יתבאר מדוע באמת רבי מאיר אינו מעמיד את העירוב על חזקתו להכשירו. [לכאורה היה ניתן ללמוד חידוש זה מדין נתגלגל חרץ לתחום ונפל עליו הגל, שרבי מאיר מחמיר בספקם אף שיש להם חזקה שבבין השמשות עוד היו במקומם. וראה גאון יעקב (ד"ה ספק) ומנחם משיב נפש (פרש"י ד"ה לשתיינן) מה שכתבו בזה]. ה. **בסוגיה** (מ:) נחלקו בזה תנאים, אך בכל מקום ונקטת הגמרא בפשטות כפי הצד שעירובי תחומין דרבנן, כמובא בתוספות לעיל (יח: ד"ה ולא). ו. **בגון** שמסתפק אם היתה הטבילה כהלכתה, או שמא לא הכניס כל גופו וכדומה. ז. **תוספות** (ד"ה ספק) בשם הריצב"א, רשב"א (שם) ועוד. אך ראה בתוספות (שם) שפירשו באופן אחר. ח. **ראה** ריטב"א (ד"ה ופשיט) שביאר מה התחידוש בכל אחד מספיקות אלו. ט. **לטומאה** יש כמה דרגות חומרא, אבי אבות הטומאה כגון מת, אב הטומאה כגון נבלה, ולד הטומאה, דהיינו מי שנגע באבות הטומאה. הנוגע באב הטומאה קרוי ראשון לטומאה, והנוגע בו נטמא אף הוא וקרוי שני לטומאה, והנוגע בשני נעשה שלישי, והנוגע בשלישי נעשה רביעי. מן התורה ולד מטמא רק אוכלים ומשקים, אך אדם אינו מקבל טומאה אלא מאב. ולא כל מאכל נעשה רביעי לטומאה, אלא מאכל חולין מקבל טומאה רק מאב או מראשון לטומאה, אך אם נגע בשני אינו נטמא. ותרומה חמורה יותר שאם נגעה בשני נעשית שלישי, וקדשים חמורים מכולם ונעשים אף רביעי לטומאה. ובכל זה יש פרטים רבים וחילוקי דינים שונים, שהתבארו במסכתות טהרות ובכלים [ברש"י (ד"ה נטמאה) משמע שספק נחשב טמא רק באב הטומאה דאורייתא. אך באמת שנינו בטהרות (פ"ב מ"ח) שאף אבות הטומאה מדרבנן, כגון נידה שמתה או הילדת אבר, ספקן טמא. ועיין רש"ש (כריתות שם)]. י. **טומאה** דרבנן קלה יותר, שהטמא מן התורה אף אחר שטבל אסור באכילת תרומה עד הערב, כנאמר בתורה (ויקרא כב ז). אך טמא מדרבנן מותר באכילת תרומה מיד אחר שטבל. רש"י (פסחים יג: ד"ה מפני) ותוספות (ד"ה אלא). יא. **מן** התורה אין אדם נטמא על ידי אכילת דבר טמא, ואפילו אם אכל אב הטומאה [מלבד בבלת עוף טהור], וקל וחומר שאינו נטמא באכילת ראשון לטומאה, שהרי אין אדם מקבל טומאה אלא מאבות הטומאה כמובא לעיל. אך גזרו חכמים שהאוכל מאכל שהוא ראשון או שני לטומאה אף ששהה משקים טמאים, נעשה שני לטומאה, ונפסל מלאכול תרומה ואף פוסלה מאכילה במגעו עד שיטבול. וטעם הגזירה מבואר בשבת (יד:), עיין שם. יב. **ממא** שטבל במקוה כשר קודי טבול יום, ועדיין אינו יכול לאכול בתרומה עד הערב, כמובא לעיל. חכמים גזרו על הטובל ואחר כך רוחץ במים שאובים שנטמא שוב, וגם משחשיכה אינו יכול לאכול בתרומה, והוא אף פוסל אותה במגעו עד שיטבול שנית. וראה טעמם בשבת (שם). יג. **כיון** שגזרו חכמים שטבול יום הטובל במים שאובים נטמא כמובא לעיל, גזרו אף על השהוי כדי שתתקיים גזירתם, ראה בשבת (שם). גזירות אלו המוכרות במשנה הן ארבע מתוך שמונה עשרה גזירות שגזרו חכמים בעליית חנניה בן חזקיה, כמבואר שם (יג:). יד. **אמנם** במשנתנו סובר רבי יוסי שספק עירוב להקל, והגמרא להלן (נ.) תקשה גם על הסתירה בדבריו. טו. **ובאופן** זה, אף אם היוצא מן העיר צריך להלך דרך העמק ויש בדרך הילוכו מאה או מאתיים אמה, אין מחשבים לגבי התחום אלא את המרחק שמשפתו אל שפתו בקו ישר. וכן אם מגיע לגדר שנפלה ובני אדם עולים בדרכם על גל האבנים, אינו צריך למדוד את השיפוע משני צידיו אלא מבליען בקו ישר. וראה פרטי הדינים בזה בסוגיא להלן (נא.). טז. **אם** היה העליון צריך להרים את החבל כנגד ליבו כדין מדידת קרקע ישרה, הרי היה צריך התחתון להתקרב אליו יותר, אך כיון שהוא מורידו את ראש החבל עד רגליו יכול התחתון להתרחק עוד, ונמצא שמרוויחים בכל ארבע אמות תוספת לתחום כשיעור חצי קומת אדם. רש"י (ד"ה פחו).

במקום שבו עומד העליון, והוא עומד בתוך הנקב עד ליבו, ולפיכך אף שהוא מחזיק את החבל כנגד רגליו הרי זה נידון כמדידה רגילה שבה המודד מחזיק בחבל כנגד ליבו.

מסיימת הגמרא את קושייתה: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ - ואם כפי שהעלית בדעתך שלרבי מאיר **תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְיתָא**, במדידת הנוהגות מן התורה **מִי מָקַדְּרִין** - וכי מותר להבליע את שיפוע ההרים ולקצר את מידת הדרך, **וְהָא אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אֵין מְקַדְּרִין** בהרים [א] במדידת תחומין של **עֲרֵי מִקְלָט**[יא], **וְלֹא בְּמִדַּת** המרחק מן הערים לצורך הבאת **עֶגְלָה עֲרוּפָה**[יב], **מִפְּנֵי** שֶׁדינים אלו **הֵן שֶׁל תּוֹרָה**, אלא מודדים את כל שיפוע ההרים והעמקים כפי שהוא כדרך מדידת קרקע ישרה, ואף שעל ידי כך מרבה את מידת הדרך ונחשבת העיר רחוקה יותר. וכיון שלרבי מאיר מקדרין במדידת תחום שבת, מוכח שלשיטתו איסור תחומין הוא דרבנן, וחזרה הקושיא מדוע בספק עירוב הוא החמיר אך בספק טומאה דרבנן היקל.

מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, שלעולם לרבי מאיר תחומין דאורייתא, **וְהָא דִּידֵיהּ הָא דְּרַבָּיה** - דברי רבי מאיר במשנתנו שספק עירוב להחמיר הם לשיטתו שתחומין דאורייתא, ומה שאמר 'שמעתי שמקדרין' בתחום שבת אכן אינו לשיטתו, אלא זו שיטת רבו הסובר שתחומין דרבנן. **דְּתַנְיָא נָמֵי** - וכן יש לדייק מלשון המשנה לגבי מקדרין שאין זו שיטת רבי מאיר עצמו, **דְּתָנְיָא, זֶהוּ אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, שְׁמָעְתִּי שֶׁמְּקַדְּרִין בָּהָרִים**, ותיבת 'שמעתי' היא מדברי רבי מאיר[יג], ואם כן אפשר לפרש ששמע כך מרבותיו אך הוא עצמו אינו סובר כן. **מסיימת הגמרא: שָׁמַע מִינָּהּ** - אכן כך משמע.

מסוגיית הגמרא נמצא שרבי מאיר מחמיר בספק דאורייתא, וכיון שלשיטתו תחומין דאורייתא הוא החמיר בספק עירוב. מקשה הגמרא: וְרַבִּי דְּאוֹרַיְיתָא אַדְּאוֹרַיְיתָא קָרֵי מֵאִיר - ונקשה סתירה בדברי רבי מאיר בדיני ספיקות דאורייתא עצמם, **דְּתָנַן** בטהרות (פ"ח מ"ו), **מִי שֶׁנָּגַע בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי בָּנָיו הַתְּאוֹמִים, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם חַי הִיא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אִם מֵת הָיָה, וְלָקְחָה הַשְּׁכֵנָה וּמֵתָה אוֹ מֵת,** ועתה יש להסתפק אם בשעה שנגע בו כבר מת ונטמא הנוגע, או עדיין חי היה והנוגע בו טהור. מביאה המשנה שנחלקו בזה תנאים, **רַבִּי מֵאִיר מְטַהֵר** את הנוגע, משום שיש להעמיד אדם זה על חזקתו, וכיון שאתמול היה חי חזקה היא שגם בלילה כשנגע בו היה עדיין חי. **וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין**, כיון **שֶׁכָּל הַטֻּמְאוֹת בְּשָׁעַת מְצִיאָתָן** - כשנמצאת טומאה לפנינו אנו דנים שכך היתה לפני כן[ב], וכיון שעתה מצאנו אדם זה מת אנו אומרים שאף בלילה היה מת[בא]. נמצא שלדעת רבי מאיר סומכים על חזקה להקל אף בספק דאורייתא, ואם כן קשה מדוע בספק עירוב כגון תרומה ונטמאת הוא מחמיר, והרי מתחילה כשהניחה היתה תרומה זו טהורה, ויש להחזיקה שבבין השמשות היתה עדיין טהורה[בב].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, לעולם רבי מאיר הולך אחר חזקה להקל אף בספק דאורייתא, **וּמִשְׁנָתֵנוּ** שבה החמיר בדין תרומה ונטמאת, עוסקת באופן **שֶׁהָיְתָה צְלוּיָה** [-על התרומה] **שֶׁרֶץ בָּיְן הַשְּׁמָשׁוֹת** מתחילתו עד סופו, ובודאי נטמאה מבעוד יום, שהרי בתחילת בין השמשות עדיין ערב שבת הוא[בג].

תמהה הגמרא: אִי הָכִי שהתרומה ודאי נטמאה מבעוד יום, **בָּהָא לֵימָא** - וכי באופן זה יאמר **רַבִּי יוֹסֵי** שהוא **סָפֵק עֵירוּב וּסָפֵק** כמובא במשנה משמו, והרי עירוב שנפסל מבעוד יום פסול לדברי הכל, כמבואר בתחילת המשנה[בד].

הגמרא מבארת את דברי רבי ירמיה: רָבָה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ - אמרו שניהם ביאור לתשובת רבי ירמיה[בה], שבכל מקום הולך רבי מאיר אחר החזקה להקל, ועל כן בנגע באחד בלילה אנו מחזיקים שכל הלילה היה עדיין חי, ורק עכשיו מת קודם שמצאנוהו, ולפיכך הנוגע טהור. אבל **הָכָא** במשנתנו, **בְּשָׁתֵּי כִּיתֵּי עֲרֵבִים עֲסָקִינַן** - אנו עוסקים באופן שיש שתי כתות ערבים הסותרות זו את זו, **אַחַת אוֹמֶרֶת מְבֹעוֹד יוֹם נִטְמְאָה** התרומה, ואם כן בבין השמשות כבר לא היה העירוב ראוי למאכל ולא קנה שביתה במקומו, וכת **אַחַת אוֹמֶרֶת מְשֶׁחֲשֵׁכָה** נטמאה, אך בבין השמשות היתה עדיין טהורה, וקנה העירוב. וסובר רבי מאיר, שאף שאין אנו מכריעים כדברי העדים הראשונים, מכל מקום החמירו חכמים לחשוש לדבריהם ולבטל את חזקת הטהרה של התרומה, וכיון שאין כאן חזקה להקל עלינו להחמיר שהרי הוא ספק דאורייתא[בו]. ולפי זה סברת רבי יוסי המיקל במשנתנו בספק תרומה ונטמאת, שכיון שכתות העדים מכחישות זו את זו אין אנו מתחשבים בדבריהן כלל, ונשארת התרומה בחזקתה שהיתה טהורה כפי שהניחה בתחילה[בז].

יז. **אדם** הנרצח בשוגג מותר לגואל הדם להורגו, אלא אם כן הוא נס אל אחת מערי המקלט, כנאמר בתורה (במדבר לה:). ומבואר במשנה במכות (יא:), שכשם שעיר מקלט קולטת את הנרצח, כך תחומה שסביב לה קולטו ואין להורגו אם נכנס לתחום העיר, ועל כן מודדים את התחום. יח. **הרוג** הנמצא מוטל בין כמה ערים ואין ידוע מי הרגו, מודדים איזו עיר סמוכה יותר אל החלל, וזקני אותה העיר עורפים עגלה בנחל איתן, ורותצים עליה את ידיהם ואומרים 'ידינו לא שפכו את הדם הזה' וגו', כנאמר בתורה (דברים כא:ז-ט). יט. **רש"י** (ד"ה ממעטין), וכותנתו שאין לומר שתיבה זו היא מדברי רבי דוסתאי בר ינאי, ולפרש שכך שמע בשם רבי מאיר. כ. **חכמים** אינם חולקים על רבי מאיר בעצם הסברא שבכל מקום יש ללכת אחר 'חזקה דמציקרא', אלא שכאן הנידון הוא לגבי תרומה וקדשים, ובזה הם החמירו לטמא מדרבנן את הנוגע. תוספות (ד"ה כל) כא. **חכמים** מטמאים דווקא באופן שלא ראוהו חי מבערב באותו מקום, אבל אם ראוהו חי באותו מקום מודים הם שמעמידים אותו על חזקתו שהיה חי בשעה שנגע בו. תוספתא (פיסקא ש"ו ה"ח), הובאה בתוספות (ד"ה כל). וראה נדע ביהודה (פו"מ, מהדו"ק סימן סי' ס"ק ג ד"ה ועוד שם) בביאור החילוק. כב. **רבי** מאיר מטהר דווקא אם נגע באחד ברשות הרבים, כיון שספק טומאה ברשות הרבים שהוי כמבואר בסוטה (כח:), אבל ברשות היחיד אף הוא מטמא, כיון שלומדים מסוטה שכל ספק טומאה ברשות היחיד טמא, כמבואר שם. תוספתא (טהרות פ"ו ה"ח), הובאה בתוספות (ד"ה רבי מאיר). כג. **רש"י** (ד"ה כל). ולכאורה דבריו אינם מובנים, שהרי בין השמשות הוא זמן המסופק אם כולו יום או כולו לילה כמבואר בשבת (ב:), ולפי הצד שכולו לילה אין זה ודאי שנטמא העירוב מבעוד יום. וביאר הרש"ש (ד"ה ממעטין), שלרעת רבי יוסי בשבת (מ:) בין השמשות דהיינו הזמן המסופק הוא כהרף עין, ושם (נה:) מבואר שזמן זה אינו מיד אחר השקיעה [אלא לאחר שמסתיים זמן בין השמשות לשיטת רבי יהודה]. וכיון שמבואר בברכות (ג:) שרבי מאיר סובר בזה כרבי יוסי, נמצא שלשיטתו בתחילת בין השמשות אחר השקיעה ודאי יום הוא. [ועד קשה לפירוש רש"י, מדוע נצרך רבי ירמיה לומר שהיה השרץ מונח על התרומה כל בין השמשות, הרי די אם הונח שם בודאי רגע אחד בתחילת בין השמשות. ובגאון יעקב (ד"ה ממעטין) כתב שאכן זו כוונת הגמרא, שהיה השרץ מונח שם בתחילה ולכן ודאי היתה התרומה טמאה כל בין השמשות. וראה עוד בחידושי רבי עקיבא איגר (ד"ה שמעת) שם]. כד. **הגמרא** יכלה להקשות אף מדברי רבי מאיר עצמו, שהרי אם ודאי נפסל העירוב מבעוד יום לא היה דינו כ'חמר גמל' כמבואר במשנה, אלא שביתתו בביתו ומהלך ממנו אלפיים אמות לכל רוח. אך היא העדיפה להקשות מדברי רבי יוסי המכשיר כיון שזו תמיהה חזקה יותר. תוספות (ד"ה כל). כה. **תוספות** (ד"ה ממעטין). כו. **ולפי** זה ביאור דברי רבי ירמיה 'משנתנו שהיה עליה שרץ כל בין השמשות', שכת עדים אחת אומרת כן, אך יש כת שניה המכחישה אותה. רשב"א (ד"ה ממעטין) ורי"טב"א (ד"ה ממעטין). כז. **ביאור** מחלוקתם הוא, ששניהם סוברים כפי החישה בבמות (פח.) ש'תרי ותרי ספיקא דרבנן', כלומר שבמקום שיש שתי כתות מן התורה יש ללכת אחר החזקה, אך בדינים דאורייתא החמירו חכמים שלא ללכת אחריה כיון שיש כת עדים אחת נגנדה. ועל כן רבי מאיר הסובר שאיסור תחומין דאורייתא, במשנתנו אינו הולך אחר החזקה כיון שיש בה תרי ותרי, אך לדעת רבי יוסי תחומין דרבנן, ועל כן הוא מעמיד את העירוב על חזקתו. על פי רש"י (ד"ה ממעטין) ותוספות בכתובות (כו: ד"ה ממעטין).

רבא מתרץ את דברי רבי מאיר באופן אחר: רָבָא אָמַר, לעולם אף בנגע באחד בלילה מדובר באופן שיש שתי כתות המכחישות זו את זו, אחת אומרת לאחר שנגע בו מת והשניה אומרת קודם שנגע בו מת, ומכל מקום אין להקשות מדברי רבי מאיר שם על דבריו במשנתנו, **הָתָם** לגבי נגע באחד בלילה, **תְּרֵי חֲזָקֵי לָקוּיָא** - יש שתי חזקות להקל ולטהרו, אחת 'העמד מת על חזקתו' שבשעת הנגיעה היה חי, והשניה 'העמד נוגע על חזקתו' שהוא טהור כפי שהיה בתחילה, וכיון שיש שתי חזקות לטהר לא החמירו חכמים לחשוש לעדות הכת המטמאת, ועל כן הלך רבי מאיר אחר החזקות להקל. **וְהָכָא** - אבל במשנתנו שעירב בתרומה ואינו יודע מתי נטמאה, **חָדָא חֲזָקָה לָקוּיָא** - יש רק חזקה אחת להקל, דהיינו חזקת הטהרה של התרומה האומרת שבבין השמשות היתה עדיין טהורה, ובאופן זה החמירו חכמים לחשוש לדברי הכת המטמאת אף שהיא מוכחשת, ולבטל את חזקת הטהרה של התרומה, וכיון שאין חזקה להקל החמיר רבי מאיר[א].

★

הגמרא עוברת לדון בדעת רבי יוסי. שואלת הגמרא: קַשְׁיָא דְּרַבִּי יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יוֹסֵי - יש להקשות סתירה בין דברי רבי יוסי במשנתנו שספק עירוב כשר, בניגוד למקורות שהובאו לעיל (לה:)[ב], שמטמא מי שספק טבל אפילו בטומאה דרבנן[ג]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בַּר חִינָּנָא**, לעולם בספק דרבנן מיקל רבי יוסי, **וְשַׁאנִי** - שונה הדין ב**טוּמְאָה, הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהּ עִיקָּר מִן הַתּוֹרָה** - כיון שיש טומאות שהן דאורייתא וצריך להחמיר בספקן, על כן החמירו חכמים אף בספק טומאה דרבנן, כי חששו שאם יקלו בו יבואו לזלזל בספק טבילה בטומאה דאורייתא.

שואלת הגמרא: הרי לדבריך בספק דאורייתא ודאי יש להחמיר, ואם כן קשה, **שַׁבָּת נְמִי דְּאוֹרָיְיתָא הִיא** - גם איסור תחומין בשבת הוא מן התורה[ד], ומדוע הקיל רבי יוסי בספק עירוב תחומין. **משיבה הגמרא: קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי**, איסור **תְּחוּמִין דְּרַבָּנָן**[ה].

תירוץ נוסף לסתירה בדעת רבי יוסי: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לעולם רבי יוסי מחמיר בספק דרבנן, **וְהָא דַּיְירֵיהּ הָא דַּרְבֵּיהּ** - מה שהחמיר רבי יוסי בספק טומאה הוא שיטת עצמו, ומה שהיקל בספק עירוב הוא בשם רבו, ואינו סובר כך בעצמו.

מוסיפה הגמרא: דְּיָקָא נָמֵי - כך גם מדויק מלשון המשנה, **דְּקָתָנֵי אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אֲבָטוֹלְמוֹס הָעִיד מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה וְזַקְנִים שֶׁסָּפֵק עֵירוּב כָּשֵׁר', וּמִשְׁמַע** שמה שהכשיר בספק עירוב היא דעת רבו אבטולמוס. **מסיימת הגמרא: שָׁמַע מִינָּה.**

תירוץ שלישי לסתירה בדעת רבי יוסי: רָבָא אָמַר, לעולם רבי יוסי מיקל בספק דרבנן, **וְהָתָם** לגבי טמא שספק טבל, **הֵיינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי** - זהו טעמו של רבי יוסי להחמיר, משום שיש לומר **הָעֲמֵד מָמָא עַל חֲזָקָתוֹ, וְאֵימָא** [ואמור] **שֶׁלֹּא טָבַל** והוא עדיין טמא כבתחילה, ומשום החזקה מחמיר רבי יוסי. אך במשנתנו לגבי ספק עירוב, אף שיש בה חזקה להחמיר דהיינו העמד אדם על חזקת תחום ביתו ואמור שלא עירב, מכל מקום יש גם חזקה להקל שהיא חזקת הטהרה של התרומה, וכיון שיש חזקה להקל ולהחמיר, בספק דרבנן יש להקל[ו].

מקשה הגמרא: אם רבי יוסי מטמא בספק טבילה משום חזקה, מדוע הוא מטמא גם באופן השני של המשנה במקוואות, דהיינו כשטבל במקוה שספק אם נחסרה קודם שטבל או לאחר שטבל, הרי **אַדְרַבָּה**, כיון שיש שם גם חזקה להקל דהיינו **הָעֲמֵד מְקוָה עַל חֲזָקָתוֹ וְאֵימָא** [ואמור] **שֶׁלֹּא חָסַר** בשעת הטבילה, עלינו להקל בספק טומאה דרבנן ולטהרו. **משיבה הגמרא:** אכן כשיש למקוה חזקת כשרות מטהר רבי יוסי, אך במשנה שם מדובר **בְּמְקוָה שֶׁלֹּא נִמְדַּד** מעולם אם יש בו ארבעים סאה, ועל כן היתה לו חזקת כשרות.

★

הגמרא מביאה בריייתא המבארת שרבי יוסי מכשיר ספק עירוב רק במקום חזקה: תַּנְיָא, כֵּיצַד אָמַר רַבִּי יוֹסֵי 'סָפֵק עֵירוּב כָּשֵׁר', עֵירַב בְּתְרוּמָה טהורה ואחר כך נטמאה, **וְסָפֵק** הדבר אם **מֵעֵירּוֹ יוֹם נִטְמְאַת** ואינו עירוב כיון שלא היה ראוי לאכילה בבין השמשות, **סָפֵק מְשֻׁחֶשֶׁכֶת נִטְמְאַת** ועירובו עירוב, בכוונן זה אמר רבי יוסי שהעירוב כשר מספק, כיון שאנו מעמידים את התרומה על חזקתה שבבין השמשות היתה טהורה, ורק משחשיכה נטמאת. **וְכֵן** אם עירב **בָּפֵרוֹת** טבל שלא הופרשה מהם תרומה כדין והם אסורים באכילה, ואחר שהניחם הופרשה התרומה ונתקנו לאכילה, **אֵין סָפֵק** אם **מֵעֵירּוֹ יוֹם נִתְקְנוּ** ועירובו עירוב כיון שבבין השמשות כבר היה ראוי לאכילה, **סָפֵק מְשֻׁחֶשֶׁכֶת נִתְקְנוּ** ואין עירובו עירוב[ז], **זֶה הוּא סָפֵק עֵירוּב** שהוא **כָּשֵׁר**[ח].

ממשיכה הברייתא: אֲבָל עֵירַב בִּתְרוּמָה שמתחילה היתה **סָפֵק טְהוֹרָה סָפֵק מְטֻמְּאָה**[ט], ולא היתה לעירוב חזקת כשרות, **וְכֵן** אם עירב **בְּפֵרוֹת כָּשֵׁר, סָפֵק לֹא נִתְקְנוּ, אֵין זֶה סָפֵק עֵירוּב כָּשֵׁר**, כיון שלא היתה להם חזקת כשרות מעולם, ובמקום שאין חזקה להקל מחמיר רבי יוסי[י].

מקשה הגמרא: מַאי שְׁנָא תְּרוּמָה - במה שונה דין תרומה שספק מתי נטמאה **דְּאַמְּרִינַן הָעֲמֵד תְּרוּמָה עַל חֶזְקָתָהּ, וְאֵימָא** [-ואמור] **טְהוֹרָה הִיא** בבין השמשות כפי שהיתה בתחילה ולהעירוב כשר, **פֵּרוֹת נָמֵי** - הרי גם בפירות שספק מתי נתקנו יש לומר בהם **הָעֲמֵד טֶבֶל עַל חֶזְקָתוֹ, וְאֵימָא לֹא נִתְקְנוּ** עדיין הפירות בבין השמשות אלא טבל הם ואסורים באכילה כפי שהיו בתחילה, והיה רבי יוסי צריך לפסול את העירוב משום החזקה. **משיבה הגמרא: לֹא תֵּימָא** - אל תגרוס במשנה **'סָפֵק מֵעֵירּוֹ יוֹם נִתְקְנוּ** ספק משחשיכה נתקנו', **אֶלָּא אֵימָא 'סָפֵק מֵעֵירּוֹ יוֹם נִדְמְעוּ** [-נתערבו] **סָפֵק מְשֻׁחֶשֶׁכֶת נִדְמְעוּ**', כלומר, אין מדובר בפירות טבל אלא בפירות חולין שהיו מעושרים ומתוקנים לאכילה, ואחר כך נתערבה בהם תרומה ונאסרו באכילה לישראל[יא], ואין ידוע אם קרה הדבר מבעוד יום ובבין השמשות כבר לא היה העירוב ראוי לאכילה, או שקרה משחשיכה, ועל כך אמר רבי יוסי שעירובו עירוב כיון שמעמידים את הפירות בבין השמשות על חזקתם שהיו מתוקנים לאכילה, ואומרים שרק משחשיכה נדמעו.

★

הגמרא מבררת מה הדין כשעירב בתרומה טהורה אך אינו יודע איזו היא: בָּעָא [-שאל] **רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק מָרֵב הוּנָא, הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי בְּרוֹרוֹת** של תרומה, **אַחַת טְמֵאָה** ואסורה באכילה ועל כן אינה ראויה לערב בה, **וְאַחַת טְהוֹרָה** וראויה לערב בה, ואינו יודע איזו מהן טהורה, **וְאָבַד** לשלוחיו **עֵירְבוּ לִי** בכך **הַטְּהוֹרָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִיא**, כלומר הניחו את שתי הככרות יחד בסוף התחום, והככר הטהורה שבהן תהיה עירוב היכן שהיא, **מַהוּ** - האם קנה לו עירוב[יב].

מוסיפה הגמרא: תֵּיבָעֵי לָרַבִּי מֵאִיר תֵּיבָעֵי לָרַבִּי יוֹסֵי - יש להסתפק בשאלה זו בין לרבי מאיר ובין רבי יוסי, שנחלקו במשנתנו אם ספק עירוב כשר. **תֵּיבָעֵי לָרַבִּי מֵאִיר** המחמיר בספק עירוב, **דְּעַד כְּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר הָתָם** - כל מה שאמר רבי מאיר במשנה שבספק תרומה ונטמאת אינו עירוב, הוא משום **דְּלֵיכָא טָהוֹרָה** - שאין שם ככר שודאי היתה טהורה, שהרי הספק הוא שמא הככר האחת שהניח נטמאה מבעוד יום. אבל **הָכָא הָא אִיכָּא טָהוֹרָה** - בספק זה הרי ודאי יש ככר טהורה שראוי לערב בה, אלא שאינו יודע איזו היא, ושמא בזה רבי מאיר מורה שעירובו עירוב כיון שמכל מקום הניח גם עירוב ראוי.

ממשיכה הגמרא: אוֹ דִּילְמָא, אֲפִילּוּ (לְ)רַבִּי יוֹסֵי לֹא קָאָמַר שספק עירוב כשר, **אֶלָּא הָתָם** במשנתנו לגבי ספק תרומה ונטמאת, כיון **דְּאִם אִיתָא דְּהֵיא טְהוֹרָה** - שאם אכן היתה הככר טהורה בזמן קניית העירוב, **יָדַע לָהּ** - ידע היכן הככר וידע שהיא סעודתו ויכל לאוכלה, ואף שהיא ספק טמאה סבר רבי יוסי שניתן לסמוך על החזקה ולומר שהיתה טהורה לפרש כן, כיון שאם כך היתה הגמרא צריכה ליישב בפירוש שבעירוב יש חזקה להקל ובטמא יש חזקה להחמיר, וכיון שלא תירצה כן משמע שגם בעירוב יש חזקה להחמיר. מלוא הרועים (כה"מ סה). וכן מבואר ברבי עקיבא איגר (ד"ה וגם) ובענוג יום טוב (שו"ת, יו"ד סי' 69 ד"ה וגם). אמנם ראה בתוספות הרא"ש לעיל (לה: ד"ה וכי מפני) שכתב שאין חזקה תחום ביתו, ותמה על רש"י. ז. **שהרי** בבין השמשות היו טבל, ושנינו לעיל (לה.) שאין מערבין בטבל ולכן לא היה העירוב ראוי לאכילה. ח. **הגמרא** להלן תקשה מדוע אין מעמידים את הפירות על חזקתם שהיו טבל גם בבין השמשות, ותפרש את הברייתא באופן אחר. ט. **שכבר** לפני שהניחה שם נולד בה ספק אם טהורה היא. רש"י (ד"ה ספק טמאה). י. **בברייתא** כאן מפורש שרבי יוסי מכשיר ספק עירוב רק במקום חזקה. וכתב הרשב"א (ד"ה אבל) שלעולם רבי יוסי מיקל בספק דרבנן גם בלי חזקה, אך בעירוב יש לאדם חזקה לחומרא שלא עירב, ועל כן צריך כנגדה חזקה להקל. יא. **ובברייתא** זו סוברת כשיטת סומכוס לעיל (לה:) שישראל אינו יכול לערב בתרומה כיון שאינו יכול לאכלה בעצמה, אף שהיא ראויה לאכילת כהן (אך לדעת תנא קמא שם מותר גם לישראל לערב בתרומה). רש"י (ד"ה נמצא). ולפירוש זה צריך לומר שרין עירב בתרומה המבואר בתחילת הברייתא, כשם שהחמירו לרבי יוסי בספק טומאה דרבנן משום ספק טומאה דאוריתא, כיון שאיסור תחומין אינו דומה לאיסור מלאכה בשבת ולא יבואו לטעות ביניהם, ורק בטומאות הדומות זו לזו חששו לכך. רש"י (ד"ה ומתני'). יב. **רש"י** (ד"ה ספק) בפשטות ניתן היה לפרש שבאמת אין כלל חזקת תחום ביתו, ועל כן בספק עירוב הקיל רבי יוסי בספק טומאה דרבנן משום ספק טומאה דאוריתא, כיון שאיסור תחומין אינו דומה לאיסור מלאכה בשבת ולא יבואו לטעות ביניהם, ורק בטומאות הדומות זו לזו חששו לכך. רש"י (ד"ה ומתני'). יג. **רש"י** לא רצה שם רק חזקה להקל, ובספק טבילה החמיר כיון שיש שם רק חזקה להחמיר. אך רש"י לא רצה

בבין השמשות. **אֲבָל הָכָא הָא לָא יָדַע לֵיהּ** - אך בספק זה הרי אינו יודע איזו היא הככר הטהורה, ואם כן בפועל הוא לא ידע היכן סעודתו ולא יכל לאוכלה שהרי גם ספק טומאה אסור באכילה, ושמא בזה אף רבי יוסי מודה שאין עירובו עירוב[יד].

פושטת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב הונא, **בֵּין לְרַבִּי יוֹסֵי בֵּין לְרַבָּנַן מַאִיר בְּעֵינָן** - צריך שיהיה העירוב **סָעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה** לאוכלה **מְבָעוֹד יוֹם**[טו], **וְלֵיכָּא** - וכאן אין העירוב ראוי לסעודה מבעוד יום שהרי אינו יודע איזו היא הככר הטהורה, ולפיכך בין לרבי מאיר ובין לרבי יוסי לא קנה העירוב כלל, ושביתתו בביתו ויכול ללכת משם אלפיים אמה לכל רוח[טז].

*

הגמרא מבררת מה הדין אם עירב בככר שדינו עתיד להשתנות בכניסת השבת: בָּעָא מִינֵּיהּ [-שאל ממנו] **רָבָא מָרַב נָחְמָן**, האומר על ככר אחת בערב שבת, **בְּבָר זוּ הַיּוֹם חוֹלִ** - חולין היא ומותרת באכילה, **וּלְמָחָר** בשבת הריני מקדישה ותהא **קֹדֶשׁ**, ונמצא שתאסר הככר באכילה מכניסת השבת, **וְאָמַר** לשלוחיו **עֵירְבוּ לִי בָּזֶה, מַהוּ**, האם כיון שבין השמשות הוא ספק יום ספק לילה נחשוש שמא לפני קניית העירוב כבר חל ההקדש[יז], ואין עירובו עירוב שהרי אין מערבין בהקדש, או אין לחשוש לכך. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **עֵירְבוּ עֵירוּב.** ולהלן יתבאר טעם הדבר.

עוד שאל רבא את רב נחמן: האומר על ככר בערב שבת שתהא **הַיּוֹם קֹדֶשׁ, וּלְמָחָר חוֹלִ, וְאָמַר** לשלוחיו **עֵירְבוּ לִי בְּכִיכַּר זֶה, מַהוּ**, האם יש להקל כפי הצד שבתחילת בין השמשות הוא וראי לילה, ונמצא שככר התחללה הככר על המעות ופקעה קדושתה, ואם כן ראויה היא לאכילה וקנה לו עירובו, או לא. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **אֵין עֵירְבוּ עֵירוּב.**

רבא מקשה על רב נחמן: מאחר שבין השמשות הוא ספק יום ספק לילה, **מַאי שְׁנָא** - מה החילוק בין אמר 'היום חול ולמחר קודש' שאתה מיקל מחמת הספק ואומר שקנה העירוב לפני שהככר נעשתה הקדש, לבין אמר 'היום קודש ולמחר חול' שאתה מחמיר מספק ואומר שעדיין לא פקעה קדושת הככר ואין עירובו עירוב.

אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא בדרך בדיחות, **לָךְ תֵּיכּוֹל עֲלֵיהּ פּוֹרָא דְּמַלְּחָא** - כשתמדוד כור של מלח ותתנהו לי בשכרי אומר לך את טעם החילוק[יח]. וביאר טעמו, שבין השמשות הוא ספק יום ספק לילה, ועל כן כשאומר 'היום חול ולמחר קדש', **מְסָפֵקָא לֵיהּ נָהֲתָא קְדוּשָּׁה** - מספק לא חל עדיין ההקדש על הכיכר עד שיהיה ודאי לילה, כיון שבזמן הספק יש להחזיקו שנשאר במצבו הקודם שהיה חולין, ולפיכך עירובו עירוב. אבל כשאומר 'היום קדש ולמחר חול', **מְסָפֵקָא לֵיהּ פָּקְעָא קְדוּשָּׁתֵיהּ מִינֵּיהּ** - מספק אין הקדושה פוקעת מהככר עד שיהיה ודאי שבת, כיון שיש להחזיקו במצבו הקודם שהיה הקדש, ועל כן אינו עירוב שהרי בבין השמשות לא היה ראוי לאכילה[יט].

*

הגמרא דנה אימתי בבין השמשות חל העירוב: תָּנָן הָתָם בטבול יום (פ"ד מ"ד), **לָגִין** [-כד"] **טְבוּלֵי יוֹם** שעדיין לא העריב עליו השמש[כא], **שְׁמָאָהוּ מִן הַחֲבִית** יין או שמן **שֶׁל מַעֲשֵׂר** ראשון שהיו עדיין **טְבָלִ**, דהיינו שלא הופרשה מהם תרומת מעשר, **וְאָמַר הֲרֵי זֶה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לְכָשֶׁתֶּחְשַׁךְ** - יהא היין שבלגין תרומת מעשר על היין שבחבית, לאחר שתחשך ויטהר הכלי ויהיה ראוי לגעת בתרומה, **דִּבְרֵי קַנָּיִמִין** ומשחשיכה הרי זה תרומת מעשר, והיא תרומה טהורה[כב]. **מוסיפה המשנה: וְאִם** היה הדבר בערב שבת, **וְאָמַר** לשלוחיו **עֵירְבוּ לִי בְּיַיִן** שבלגין **זֶה, לֹא אָמַר כְּלוּם** ואין זה עירוב, כיון שכשהגיע בין השמשות עדיין היה היין טבל ואינו ראוי לערב בו[כג].

מדייקת הגמרא: אָמַר רָבָא, כיון שאינו עירוב, **זֹאת אוֹמֶרֶת** שבזמן **סוֹף הַיּוֹם** של ערב שבת, דהיינו הרגע הראשון של בין השמשות **קוֹדֶם עֵירוּב,**

יד. **עיקר** ספק הגמרא הוא האם די שיהיה העירוב ראוי מצד עצמו לאכילה, אף שלא ניתן לאוכלו מחמת שנתערב בככר טמאה, או שצריך שיהא ראוי לאוכלו בפועל. ואם כן נידון זה אינו דומה כלל למחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי, אך מכיון שהם עסקו בספק עירוב תלתה הגמרא את שאלתה בהם. ריטב"א (ד"ה מיפני). טז. **בעומר**, מלבד מה שצריך שיהיה ראוי לאכילה בבין השמשות. רב הונא נקט בלשון 'ראויה מבעוד יום' אף שאינה ראויה לו כלל גם לאחר מכן, כדי לחדש שאף אם יתברר בבין השמשות איזו היא הככר הטהורה, מכל מקום אינו עירוב כיון שלא היתה ראויה לו מבעוד יום. ריטב"א (ד"ה מיפני). טז. **אך** במשנתנו סובר רבי מאיר שהמערב אינו יכול להלך אלא באלפיים אמה שבין ביתו לעירובו, כיון שמתחילה היתה שם סעודה הראויה, אלא שיש להסתפק אם היתה ראויה גם בזמן קניית העירוב. יז. **שהרי** אם נאמר שבין השמשות הוא לילה, נמצא שבזמן קניית העירוב שהוא בתחילת בין השמשות כבר נכנסה השבת, והיתה הככר הקדש. יח. **על** פי רש"י (ד"ה לגין, שבת ה. ד"ה לגין, סוכה יב. ד"ה לגין). יט. **רש"י** (ד"ה סיום תוס), על פי ביאור הענין יום טוב (שו"ת יד"ד סי' פח ד"ה ומיהו) בדבריו. כ. **עי'** פי תרגום יונתן (בהעתק מ' ת'). וכתב רש"י (שבת קנט: ד"ה לגין) שהוא גדול מכוס וקטן מחבית. כא. **בי'** שנטמא והטבילוהו, עדיין פוסל במגעו את התרומה כל היום עד שיעריב שמשו, כלומר עד אחר שקיעת החמה. כב. **בי'** טבול יום אינו פוסל את התרומה אלא אם הופרשה כבר, אך אינו פוסל חולין ומעשר אף אם מעורבת בתוכם תרומה שלא הופרשה. ועל כן כשהיה הלגין טבול יום אין הוא פוסל את המעשר, כיון שעדיין לא חלה תרומת המעשר על היין, ובשעה שחל על היין שבלגין שם תרומה, כבר חשיכה ונטהר הכלי לגמרי. כג. **מעשר** ראשון שלא הופרשה ממנו תרומת מעשר אסור באכילה אף לכהנים, ועל כן אין מערבים בו, ורק אחר שחל עליו שם תרומת מעשר הוא מותר באכילה לכהנים, וניתן לערב בו [ולעיל (פו:) נחלקו חכמים וסומכוס אם רק כהנים מערבים בו או גם ישראל].

דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שְׁתְחִיַּית הַיּוֹם של שבת דהיינו הרגע הראשון שלאחר בין השמשות קוֹדֶשׁ עֵירוּבֵי[א], אם כן אִי אָמְרַתְ עֵירְבוּ לִי בָּזֶה, אֲמַאי [-מדוע] לֹא אָמַר בָּלוּם, והרי בתחילת השבת כבר חל על היין שבלגין שם תרומה והוא ראוי לאכילה, אלא ודאי סוף היום של ערב שבת קונה עירוב, וכיון שבשעה זו היין עדיין טבל ואינו ראוי לאכילה, אין עירובו עירוב[ב].

דוחה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר שְׁתְחִיַּית הַיּוֹם של שבת קוֹדֶשׁ עֵירוּבִי, מכל מקום אינו עירוב, וטעם הדבר, דְּבָעִינַן - שצריך לערב בִּסְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה לאכילה מֵעֲשֵׂה יוֹם[ג], וְלֵיכָּא - וכאן אין היין ראוי מבעוד יום שהרי עדיין טבל הוא, ולכן אינו עירוב.

★ ★ ★

משנה מִשנתנו מבארת שיש אפשרות להניח עירוב בערב שבת באופן לא וַדַּאי, ולהתנות שאם יתגלה בשבת שיש בו צורך, יחברר למפרע[ד] שהעירוב כבר חל בערב שבת בין השמשות, ואם יתגלה שאין בו צורך, יחברר שלא חל. אפשרות כגון זו נידונה בהרבה דינים, והיא קרויה 'ברירה'. התנאים נחלקו האם אכן יש אפשרות כזאת, ומשנתנו נוקטת כדעת הסוברים שיש ברירה[ה].

מַתְנֵה אָדָם עַל עֵירוּבוֹ - יכול אדם להניח שני עירובי תחומין, אחד בסוף אלפיים אמה לצד מזרח העיר, ואחד בסוף אלפיים אמה למערבה, ומתנה וְאוֹמֵר, אִם יהודע בשבת שֶׁבָּאוּ נָכְרִים מִן הַמִּזְרָח[ו] ואצטרך לברוח מפניהם לצד מערב, יקנה לִי עֵירוּבֵי שהנחתי לַמַּעֲרָב, ויהיו ארבעת אלפים אמה ממערב עירי מותרים לי בהילוך. ואף שלא באו הנכרים עד למחר, הוברר למפרע איזה עירוב קנה בבין השמשות. וממשיך ומתנה, ואם יוודע שבאו נכרים מִן הַמַּעֲרָב, יקנה עֵירוּבִי שהנחתי לַמִּזְרָח[ז], כדי שאוכל לברוח ארבעת אלפים אמה לשם. וממשיך ומתנה, וְאִם יוודע שֶׁבָּאוּ לְכָאן וּלְכָאן - למזרח ולמערב, לְמָקוֹם שֶׁאַרְבָּעָה אֶלֶף, כלומר, יחול העירוב בצד שאחליט בשבת לפנות אליו[ח], ואם יוודע שלֹא בָאוּ לֹא לְכָאן וְלֹא לְכָאן, הֲרֵינִי בְּבָנֵי עֲיָרִי - אהיה כשאר בני עירי שלא עירבו, ויהיו לי אלפיים אמה מהעיר לכל צד[ט].

אופן נוסף של תנאי: וכן יכול להניח שני עירובין ולהתנות, אִם יוודע בשבת שֶׁבָּא חֻכָּם למקום מחוץ לתחום עירי מִן הַמִּזְרָח, יקנה עֵירוּבִי שהנחתי לַמִּזְרָח, שרוצה אני ללמוד תורה מפיו, ואם יוודע שבא להזיק מתחום עירי מִן הַמַּעֲרָב, יקנה לִי עֵירוּבִי שהנחתי לַמַּעֲרָב[י]. ואם יוודע שֶׁבָּא לְכָאן וּלְכָאן - שבאו שני חכמים, למזרח ולמערב, לְמָקוֹם שֶׁאַרְבָּעָה אֶלֶף. ואם יוודע שלא בא חכם לֹא לְכָאן וְלֹא לְכָאן, הֲרֵינִי בְּבָנֵי עֲיָרִי.

רבי יהודה חולק בשאחד מהם רבו: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כשבא חכם לכאן ולכאן, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן רַבּוֹ, הוֹלֵךְ דווקא אֵצֶל רַבּוֹ, שבודאי בשעת קניית העירוב היתה דעתו שיקנה העירוב לצידו, אלא שלא ידע לאיזה צד יבא[יא]. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן רַבּוֹתָיו, לְמָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה יֵלֵךְ[יב].

★

גמרא אומרת הגמרא: בְּי אֶתָא [-כשבא] רַבִּי יִצְחָק, תָּנֵי אִיפְּכָא פּוּמָּהּ מָתְנִיתִין - הביא ברייתא ששנויה להיפך מכל משנתנו, שבמשנתנו מבואר שחפץ לברוח מהנכרים, ומתנה שהעירוב יחול בצד שכנגד ביאתם, ולגבי חכם חפץ לבא אצלו, ורוצה שהעירוב יחול בצד שממנו החכם בא. ואילו בברייתא מבואר להיפך, שחפץ לבוא אל הנכרים, ומתנה שהעירוב יחול בצד שיבואו אליו, אך מהחכם חפץ לברוח, ומתנה שהעירוב יחול בצד שכנגד ביאתו.

מקשה הגמרא: קָשְׁיָא נָכְרִים אֲנָכְרִים קָשְׁיָא חֻכָּם אֲחֻכָּם - נמצא שהמשנה והברייתא סותרות, הן בענין באו נכרים והן בענין בא חכם[יג].

מתרצת הגמרא: נָכְרִים אֲנָכְרִים לָא קָשְׁיָא, הָא - משנתנו, מדברת בְּפָנְּבָנָא - בנכרים גובי מס, ולכן ברוח מפניהם, הָא - הברייתא, מדברת בְּגוּרֵי דְּהוּתָא - בנכרים מושלי העיר, שצריך הוא לצעוק בפניהם שאינם עושים צדקי בני העיר, או לפייסם בשביל כך[יד], ולכך מתנה שעירובו יקנה בצד שלהם. וכן חֻכָּם אֲחֻכָּם לָא קָשְׁיָא, הָא - משנתנו, מדברת בְּמִתְיֵב פִּירְקֵי - בחכם שבא לדרוש ברבים, שדעתו לילך לשמוע אותו, ולכך מתנה שעירובו יקנה בצד שלו, הָא - הברייתא, מדברת בְּמַקְרֵי שְׁמַע - חכם שמלמד תינוקות לקרוא שמע ולהתפלל. ומדובר כשבצד השני בא חכם שדורש ברבים, ולכך מתנה שאם בא החכם המקרי שמע למזרח, יקנה לו העירוב שבצד מערב ששם יהיה החכם שדורש, וכן להיפך[טו].

★

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן וכו' רבו, הולך אצל רבו.

הגמרא מבארת את סברת החולקים: וְרַבָּנַן שחולקים עליו, וסוברים שאף אם אחד מהם רבו יכול לילך להיכן שירצה, טעמם מפני דִּזְמִנִּין דָּיְינִי הָא לְהָא בְּהָבְרִיהּ בָּפֵי מָרָבָּיהּ - לפעמים נוח לאדם בחבירו יותר מברבו[טז], ולכן אין דעתו מוחלטת ללכת לצד רבו דווקא, ויש לומר דין ברירה גם בזה.

★

סוגייתנו מבררת את דעת רבי יהודה בענין ברירה. ומביאה הגמרא ברייתא שמבואר בה בדעתו להיפך ממשנתנו: אָמַר רַב, לֵיתָא לְמָתְנִיתִין מִדְּתָנֵי אִיפּוֹ - משנתנו אינה עיקר, ונדחית מפני הברייתא ששנה 'איפו' [-שם חכם], שבמשנתנו מבואר שגם לדעת רבי יהודה יש ברירה, שמודה שאם באו שני רבותיו משני צידי העיר, יכול להתנות שילך למקום שירצה בו בשבת[יז], ואילו בברייתא של איפו מבואר שלדעת רבי יהודה אין ברירה. דְּתָנֵי אִיפּוֹ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵין אָדָם מַתְנֶה עַל שְׁנֵי דְּבָרִים בְּאֶחָד - אין אדם יכול להתנות על שני חכמים שיבואו למחר לשני צידי העיר, שיוכל ללכת להיכן שירצה, משום שבבין השמשות שאז קונה העירוב אין הדבר מבורר, ואין ברירה, אֶלָּא יכול להתנות רק כשבא חכם אחד, שאִם (נָן) בָּא חֻכָּם לְמִזְרָח, עֵירוּבוֹ לְמִזְרָח, וְאִם בָּא חֻכָּם לְמַעֲרָב, עֵירוּבוֹ לְמַעֲרָב, אֲבָל אִם באו שני חכמים לְכָאן וּלְכָאן, לֹא - אינו יכול להתנות. ואם כן מוכח מברייתא זו שלדעת רבי יהודה אין ברירה, ושלא כדברי משנתנו.

הגמרא מבארת את הברייתא של איפו. מבררת הגמרא: מַאי שְׁנָא לְכָאן וּלְכָאן דְּלֹא - מה שונה ההתנאה על שני חכמים הבאים לכאן ולכאן שאינה מועילה, כיון דְּאֵין בְּבֵרֵירָה לדעת רבי יהודה, אם כן ההתנאה על חכם אחד, שאומר אם בא לְמִזְרָח, יחול עירובי שבמזרח, ואם בא לְמַעֲרָב, יחול עירובי שבמערב, נָמֵי [-גם כן] הדין נותן שלא יועיל, כיון שאֵין בְּבֵרֵירָה לדעתו[יח], שהרי בבין השמשות עדיין לא ידוע להיכן יבוא החכם, ונמצא שרק בשבת מתברר למפרע היכן קנה לו אז עירובו, ואם כן גם אופן זה תלוי בברירה[יט].

משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְכֵן בָּא חֻכָּם - ההתנאה על חכם אחד מדוברת כשכבר בא החכם מערב שבת לאחד הצדדים, אך המתנה אינו יודע להיכן, ורק בשבת יתברר לו הדבר, ונמצא שבבין השמשות כבר מבורר איזה עירוב חל, ובשבת רק נודע למתנה מה התברר כבר בערב שבת, ואין זה שייך לדין ברירה.

★

מקשה הגמרא על רב שדחה את משנתנו מפני ברייתא: אֲדְרַבָּה [-להיפך], לֵיתָא לְדְרַאיו מִמַּתְנִיתִין - יש לדחות את דברי איו מפני משנתנו שמבואר בה להיפך, שהרי דברי המשנה מדוייקים יותר מדברי הברייתות.

מתרצת הגמרא: לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ לדחות את דברי איו ולומר שרבי יהודה סובר יש ברירה, דְּהָא שָׁמְעִינַן לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה בעוד מקום דְּלַיְּת לֵיהּ בְּרֵירָה, ולכן עדיף לדחות את המשנה שהיא אחת, מפני שני המקומות שמשמע מהם להיפך[כ], (דתנן) [וְדְתַנְיָא] - בברייתא[כא], הַלּוֹמֵחַ יַיִן מִבְּנֵי [-ממקומות שמתגוררים] הַכּוּתִים[כב] וסתם כותים יינם טבל[כג] וצריך להפריש ממנו תרומות ומעשרות[כד], אך אין לו כלים כדי להפריש לתוכם[כה], כיצד יפריש באופן זה,

---

א. **כלומר** שהקנין מתחיל ברגע האחרון של בין השמשות, ונמצר ברגע הראשון שלאחר בין השמשות. רש"י (לעיל ע"ח ד"ה לפי), רמב"ן (שם ד"ה ולכאורה), על פי ביאור הר"ן (לעיל ע"ח ד"ה מאי שנא) [ויש שכתבו בכוונתו, שהעירוב חל רק לאחר גמר מעשה העירוב, וכיון שלפי צד זה העירוב חל ברגע הראשון של הלילה, צריך שמעשה העירוב יהיה רגע קודם לכן, דהיינו בסוף בין השמשות].

ב. **ואף** שהחכם יבוא אל מחוץ לתחום עירו, מכל מקום יוכל המתנה לדעת במאמצע השבת להיכן בא החכם על ידי אנשים שעירבו לאותו צד ויבואו לעיר ויודיעוהו על כך. רש"י (ל"ח ב"ה). ג. **רש"י** (ל"ח ב"ה). וראה בעיוני הפשט מה שיש להעיר על דבריו[כ].

ד. **למעשה** אין חילוק לדינא בין המשנה לברייתא, שהרי אין לנו נפקותא מה מתנה, ועיקר הדין הוא עצם מה שיכול להתנות, אך מכל מקום מקשה הגמרא מדוע דברי הברייתא הפוכים מדברי המשנה באופן התנאתו. ריטב"א (ל"ח ב"ה). ה. **פירשנו** עפ"י רש"י (ל"ח ב"ה), ופירש כן מפני שאם לא מדובר שבא גם מותכ פירקי לצד השני, אינו מובן מפני מה הצורך לברוח מן המקרי שמע. ובביאור מדוע תולה את הליכתו למותכ פירקי בביאת המקרי שמע, ואינו מתנה שיחול העירוב בצד ביאתו של המותכ פירקי, ראה בעיוני הפשט[כא]. והכוונה בהמשך דברי הברייתא [שכברייתא מבואר ככל דברי המשנה, רק בהיפוך], 'בא לכאן ולכאן', למקום שארצה אלך', היינו שבאו שני חכמים שהם מקרי שמע לשני הצדדים. רש"י (ל"ח ב"ה מקרי) [עפ"י גירסת וביאור נימוקי הגרי"ב (סב) בדברים].

ו. **אם** מפני שטבע האדם להימשך לפנים חדשות, ואם מפני שמחבישיב לשאול שאלות את רבו, ומעדיף לשאול את חבירו שקרוב אליו יותר. מאירי (ל"ח ב"ה מקרי).

ז. **לכאורה** באופן שבא רק חכם אחד אין צורך בדין ברירה, שהרי אם נמצא בבין השמשות בצידה המזרחי של העיר, לא תהיה לו אפשרות לבוא בשבת לצידה המערבי משום איסור תחומין, וכן להיפך, ונמצא שהדבר מבורר היכן יהיה החכם, אלא שהמתנה אינו יודע על כך, וכל דבר שבעצם הוא מבורר ולמתנה איננו מבורר מחמת חיסרון ידיעה, אינו תלוי בברירה [כמבואר בחירוץ הגמרא]. וביאור רש"י (ל"ח ב"ה מקרי), שקושיית הגמרא היא ממה שמוסיף להתנות שאם לא יבוא כלל לא יחול העירוב, שדבר זה יתכן שלא יהיה מבורר בבין השמשות, וכגון שהחכם נמצא אז בריחוק ששת אלפים אמה מהעיר, ואם כן יש לו אפשרות להישאר שם כל השבת, ומכילא לא יהיה ניתן לבוא אליו אף על ידי עירוב, ויש לו גם אפשרות לבוא למרחק ארבעת אלפים אמה מן העיר, שהוא בתוך תחומו של המקום שנמצא בו כעת, ויהיה ניתן להגיע אליו על ידי העירוב, ונמצא שחלות העירוב תלויה בברירה [ברש"י מבואר שהחכם נמצא במרחק ששת אלפים אמה ׳פחות שתי אמות׳ מהעיר, וכוונתו, שאף שאי אפשר לצמצם, ובודאי לא יכנסו החכם ומניח העירוב לתוך האמה האחרונה של תחומם, מכל מקום יוכלו להיפגש. באר משה (כרס"ו ס"ב)].

ח. **הוגה** עפ"י תוספות (ל"ח ד"ה ואין), וראה טעמם בעיוני הפשט, וראה שם עוד מה שיש להעיר בזה[כא].

ט. **מבואר** ברש"י (ל"ח ב"ה מלמעלה), שדברי המשנה אמורים לפני שגזרו לאסור את יינם של הכותים [כמבואר בחולין (ה.)], ולכן אין איסור לקחת מהם יין[כז].

אומרת הברייתא: אוֹמֵר [שם מדה] **שְׁנֵי לְוָיִן** [-שם מדה] **שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ** כשיהיו לי כלים[א], מתוך מאה לוגין שבכלי[ב], **הֲרֵי הַן תְּרוּמָה** גדולה[ג] בתוכה[ד], **וְהַנִּשְׁאָר** מהמאה לוגין יתחלק למאה חלקים שווים, **עֲשָׂרָה** חלקים[ה] מתוכם יהיו **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְתִשְׁעָה** חלקים מתוכם, שהם עשירית משתעים החלקים הנותרים, יהיו **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וַיֵּחַל**[ו] - מחלל את המעשר שני על מעות[ז], כיון שלא התירו לסמוך על ברירה אלא כשאי אפשר באופן אחר, ולענין מעשר שני אין צריך לסמוך על ברירה, שהרי יכול לחללו בכל מקום שהוא על מעות שברשותו ולעשותו חולין גמורים[ח]. **וְשׁוֹתֶה מַיִם** - ומותר לשתות מהחבית גם לפני שהפריש את התרומות והמעשרות בפועל, ולאחר זמן יפריש אותם מהחבית ויתברר למפרע שקריאת שם התרומה והמעשר היתה על היין המופרש[ט], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.**

הברייתא מביאה חולקים: רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹסְרִין לעשות כך. וסוברת הגמרא כעת שטעמם מפני שסוברים אין ברירה[י], וממילא התרומה והחולין מעורבים בלי אפשרות לברר מה היא התרומה ומה הם החולין[יא]. ואם כך מבואר מהברייתא שלדעת רבי יהודה אין ברירה, ומוכח כדברי איו שרבי יהודה סובר אין ברירה, ושלא כדברי משנתנו.

עוֹלָא חוֹלֵק עַל אִיו וְרַב וְסוֹבֵר שֶׁלְּדַעַת רַבִּי יְהוּדָה יֵשׁ בְּרִירָה: עוֹלָא אָמַר, לֵיתָא לְאֵיו מַתְנִיתִין - דברי איו שלדעת רבי יהודה אין ברירה, נדחים מפני משנתנו שמבואר בה שיש ברירה לדעתו.

מקשה הגמרא: וְאֶלָּא הָא דְּקָתָנֵי - מה שמבואר בברייתא של 'הלוקח יין', **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹסְרִין,** הרי משמע מכך שאין ברירה לדעתו, וכפי שנתבאר לעיל, וכיצד מתיישבים הדברים עם דעת רבי יהודה במשנה שיש ברירה.

מתרצת הגמרא: עוֹלָא זוּזֵי זוּזֵי קָתָנֵי - עולא שונה בברייתא את התנאים זוגות זוגות[יב], וכך היא נוסחתו בדברי הברייתא, הלוקח יין מבין הכותים וכו' **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹסְרִין,** ואם כן דעת רבי יהודה היא כדבי מאיר שסובר יש ברירה, וכמבואר במשנתנו[יג].

★

הגמרא מבררת את דעת רבי יוסי בדין ברירה. מקשה הגמרא: וְכִי סָבַר רַבִּי יוֹסֵי אֵין בְּרִירָה, כמו שמוכח מדבריו בברייתא של 'הלוקח יין' שהובאה לעיל, שאם אמר שני לוגין שאני עתיד להפריש וכו' היין אסור בשתייה, **וְהָתְנַן** - והרי שנינו במסכת קינים (פ"ו מ"ז), לענין אשה יולדת או זבה שמביאה שתי תורים או שני בני יונה, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שְׁתֵּי נְשִׁים** יולדות או זבות **שֶׁלָּקְחוּ אֶת קִינֵּיהֶן בָּעֵירוּב** - שקנו שתי קיני עופות [שני עופות קרויים 'קן' בלשון המשנה, ואותן נשים קנו שני זוגות, שהם ארבעה עופות] עבור קרבנותיהן בשותפות, ולא ביררו עבור מי יהיה כל קן, **אוֹ שֶׁנָּתְנוּ** את **וַדָּאֵי**[יד] **קִינֵּיהֶן** בשותפות **לְכֹהֵן, יָקְרִיב** כהן **עוֹלָה**[טו], את שני העופות, אחת לזו ואחת **אֵיזֶה** מן הקינים **שֶׁיִּרְצֶה מִהֶן, וְקָרִיב חַטָּאת,** את שני העופות, אחת לזו ואחת לזו[טז]. נמצינו למדים מדברי רבי יוסי שלדעתו יש ברירה[יז], ולכך אנו אומרים שהובור הדבר למפרע שעופות אלו שהקריב עבור פלונית לעולה ולחטאת, שלה הם, וכן לגבי שני העופות שהקריב עבור האשה השניה[יח], שאם אין ברירה לדעתו, הרי יתכן שהעוף שהקריב לשם אחת מהן היה באמת בבעלות חברתה[יט], ונמצא שהקריבו לשם בעלים אחרים שאינם בעלי הקרבן, וקרבן שהקריבו לשם מי שאינו בעליו אין הבעלים יוצאים בו ידי חובתם, וכל שכן בחטאת שנפסלת בכך לגמרי[כ]. ושלא כמבואר בדעתו בברייתא של 'הלוקח יין' שאין ברירה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה, הָתָם בְּשֶׁהִתְנוּ - באמת סובר רבי יוסי אין ברירה, כפי שמבואר בברייתא של 'הלוקח יין', והטעם שלגבי שתי נשים שלקחו קיניהם בעירוב יכול הכהן להקריב כפי שירצה, הוא מפני שמדובר שהתנו הנשים ביניהם שכל עוף שיקריב הכהן לשם אחת מהן, יהיה שלה[כא].

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם מדובר שהתנו כן, **מַאי לְמֵימְרָא** - מה חידוש יש בדבר, והרי התנו לפירוש שיהיו הקרבנות תלויים בדעת הכהן, ובודאי יכול לעשות כפי שחפץ.

מיישבת הגמרא: קָא מַשְׁמַע לָן בְּדָבָר חָמוּר - המשנה בקינים מדברת באופן שלאחר שקנו את ארבעת העופות בעירוב, חילקו אותם לשתי קינים, ובכוונתן שמכל קן תוקרב חטאת ועולה עבור אחת מהן[כב], והיינו אומרים שמכיון שחילקו את העופות לשתי קינים, לא יוכל הכהן לעשות מקן אחד שתי עולות לשתי הנשים, ומהקן השני שתי חטאות לשתיהן, לכן משמיעה לנו המשנה שכיון שלא פירשו כן הנשים בשעת הלקיחה, אף שפירשו כן לאחר שלקחו, יכול הכהן לעשות כמו שירצה, וכדברי רב חסדא, **דְּאָמַר רַב חִסְדָּא אֵין הַקִּינִּין** של מחוייבי קינין[כג] **מִתְפָּרְשׁוֹת** איזו תהיה לעולה ואיזו לחטאת,

---

א. עם"י רש"י (לעיל ט: ד"ה לתקח). ולפי דעת התוספות (ד"ה מיחל) שדברי הברייתא אמורים בערב שבת בין השמשות, ומפני כן אינו יכול להפריש [כי בשבת אסור להפריש תרומות ומעשרות, (פיסקא ט:)], והכוונה ל'שאני עתיד להפריש' היינו לאחר השבת. **ב. משום** ששיעור תרומה גדולה הוא אחד מחמשים, כמבואר במשנה במסכת תרומות (פ"ד מ"ג) שכך היא מדה בינונית, ולכך על מאה לוגי יין שבכלי מפריש שני לוגין. ואמנם מדת עין יפה להפריש אחד מארבעים, ומדת עין רעה אחד מששים [שיעורים אלו הינם מדרבנן, אבל מן התורה אין שיעור לתרומה, ואפילו חטה אחת פטורות את כל הכרי, כמבואר בקידושין (נה:) בדעת שמואל, וכדבריו נפסק להלכה ברמב"ם (מתנות פ"א ה"ח)]. **ג. מצוה** מן התורה להפריש מפירות שגדלו בארץ ישראל תרומות ומעשרות, ולפני כן הפירות אסורים באכילה. ועניין להפריש מהם לפי הסדר המובא בגמרא, 'תרומה גדולה', והיא ניתנת לכהנים [ושיעורה מבואר בהערה הקודמת]. 'מעשר ראשון', ושיעורו עשירית מהכמות הנשארת, ודינו להינתן ללוים. ולאחר מכן, בשנים א' ב' ד' וה' לשנת השמיטה מפרישים 'מעשר שני', ואף הוא שיעורו עשירית מהפירות שנשארו, ודינו להאכל על ידי בעליו בירושלים, וכן נוהגים בו עוד כמה דינים מפני קדושתו. ובשנים ג' ו' לשנת השמיטה מפרישים 'מעשר עני' שדינו להינתן לעניים [והברייתא שהזכירה בדבריה מעשר שני, אמורה בשנים שמפרישים בהם מעשר זה]. פירות שנת השמיטה פטורים מתרומות ומעשרות. **ד. ועל** ידי אמירה זו חל על שני לוגין מתוך החבית שֵׁם תרומה, שהפרשת תרומות ומעשרות אינה צריכה להיעשות בפועל, וקדושתם חלה גם על ידי קריאת שם בלבד. תוספות (מנחות פ: ד"ה מחצה). וראה עוד במהרי"ט (שו"ת ח"ב סי' כט) מה שכתב בזה. **ה. עם"י** רש"י במעילה (כב. ד"ה ומחצה) [וכך הביא הרמב"ן בחולין (יב. ד"ה ושמא)] בשם רש"י, וכתב שכן עיקר]. ונטה בפירושו מהמשמעות הפשוטה ש'עשרה' היינו עשרה לוגים, מפני שלאחר ששני לוגים מהמאה נעשו תרומה גדולה, נותרו רק תשעים ושמונה לוגים, ועשירית מהם היא 9.8 לוגים. אמנם התוספות כאן (ד"ה שמא) הבינו שהכוונה ב'עשרה' היא עשרה לוגים, וכפי המשמעות הפשוטה, ולכן כתבו שעשרה לאו דווקא, ובאמת מפריש מעט פחות מעשרה [9.8 לוגים], וכן מה שאמרו 'תשעה מעשר שני' הוא לאו דווקא, כי לאחר שהפריש מעשר ראשון, נותרו רק 88.2 לוגים, ואם כן צריך להפריש מעט פחות מתשע [8.82 לוגים]. **ו. התורה** התירה לחלל פירות מעשר שני על מעות, דהיינו שאומר שקרושת המעשר שני שבפירות מחוללת ותעבור למעות שברשותו, וכמבואר בפסוק (דברים יד כה) 'ונתת בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו'. אמנם לענין תרומה ומעשר ראשון אין אפשרות כזאת. **ז. עם"י** רש"י כאן ובחולין (יב. ד"ה ומשום), וכתב הריטב"א (פסוק כה: ד"ה ומשום), שאין כוונת רש"י שלכתחילה אין לסמוך על ברירה, שהרי לדעת תנא זה יש ברירה מן התורה, ואם כן אין סברא לומר שעדיף לא לסמוך על כך. אלא שלכתחילה אנו חוששים שמא יבקע הנוד והיין שבו ישפך לאיבוד, ולא יוכל המפריש לברור מתוך היין את התרומות המעשרות, ולכן עדיף לתקן מיד את מה שניתן לתקן[כא]. **ח. אמנם** להלן (ע"ב) חביא הגמרא שיש שפירשו את טעמם של האוסרים באופנים אחרים. **ט. עם"י** רש"י בחולין (יז. ד"ה ומפרקין) ומעילה (כב. ד"ה ומפרקין)[כא].

י. התורה מצווה על היולדת להביא כבש לעולה ובן יונה או תור לחטאת, ואם אין ידה משגת מביאה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת (ויקרא יב ו-ח). והזכה לאחר שנטהרה מזובה, גם אם היא עשירה, מביאה שתי תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת (שם טו טז-ז). גם הזב צריך להביא קן לאחד שנטהר מזובו (שם טו יג-יז), ודינו של רבי יוסי אמור אף לגביו, אך נקט דינו לענין נשים מכיון שחיובי הקינים מצויים יותר בנשים. רמב"ם (פרק"מ קינים פ"ו מ"ב). **יא. ראה** בהגהות וציונים שכן הגירסא בכתבי יד ובנוסח המשנה בקינים. **יב. אף** שהקינים מחולקות לשני זוגות, ועיקר כוונת הנשים היתה שכל זוג יהיה בשביל אחת מהם, מכל מקום יכול הכהן להקריב זוג אחד לחטאת עבור שתיהן, ואת הזוג השני לעולה עבור שתיהן, וקל וחומר שיכול להקריב מכל זוג חוג אחד עולה ואחד חטאת על פי בחירתו. רש"י (ד"ה נפחה). **יג. ממה** שביד הכהן לברור איזה עוף מכל קן יהיה חטאת ואיזה עולה, אין ראיה שיש ברירה, משום שמדין תורה אפשר לפרש את הקן [היינו לקבוע איזה עוף יהיה חטאת ואיזה עולה] או בזמן קניית העופות על ידי הבעלים, או בשעת הקרבת הכהן, ואם כן חלות העולה או החטאת חל בשעת בירור הכהן ואין צריך לזה בירור למפרע. אמנם לענין קביעת הבעלים לא נתנה התורה רשות להכהנים לברר דבר זה, וצריך להסתמך על כך שעל ידי בירור הכהן נתברר למפרע שהעופות שנבררו עבור כל אחת מן הנשים נקבו מתחילה עבורן, עפ"י תוספות (ד"ה ורישב"א (ד"ה ומשום). ורש"י רמז לזה בקצרה (סוף ד"ה נפחה). [וראה בתוספות (ד"ה שם) שהביא שיש מפרשים שנראה מדבריהם שגם קביעת שם החטאת והעולה לכל אחד מעופות הקן נעשית על ידי ברירה, וחלק על דבריהם, וכנ"ל]. **יד. עם"י** רש"י (ד"ה נפחה). קרבן שהוקרב לשם קרבן אחר ['שלא לשמו'], או לשם בעלים אחרים ['שנוי בעלים'], אינו נפסל בכך, אמנם אין הבעלים יוצאים בו ידי חובתם וצריכים להביא קרבן אחר. ובקרבן חטאת החמירה התורה שאם הקריבו שלא לשמו או בשנוי בעלים נפסל לגמרי, כמבואר בזבחים (ג.) [ואם כן בנידוננו יהיו הקרבנות פסולים לגמרי מספק, שיש להסתפק על כל אחד מהם שמא באמת הוא חטאת, והקריבו שלא לשם בעליו האמיתי]. רש"י (ד"ה נפחה)[כא]. **טו. עם"י** רש"י (ד"ה כשמצינו). אמנם התוספות (ד"ה כשמצינו) תמהו על דבריו, שהרי תנאי זה הוא בעצם ברירה גמורה, שהרי התנו שלפי החלטתו של הכהן יתברר למפרע לאיזו מהן שייך כל עוף. והוסיפו הרשב"א (ד"ה הכא) והריטב"א (ד"ה ואפקיעון), שאין לומר שהתנו ביניהן שאם יבחר הכהן לכפר בעופות של אחת מהן את חברתה יהיה העוף קנוי לה מאז [שבאופן זה אין צריך להגיע לידי ברירה, שהרי אין זה ברירור למפרע], שהרי אין אדם יכול למכור קרבנו לאחר, כמבואר בפסחים (פט:). ופירשו מחמת קושיא זו את מהלך הגמרא באופן אחר, כמובא בעיוני הפשט. וראה עוד שם מה שיש לומר בישוב דעת רש"י[כא]. **טז. ע"פ** הרש"ש (פרש"י ד"ה ומקריבן). **יז. כגון** זב וחבה ויולדת שחייבים להביא קן, וכמבואר בהערות לעיל.

אֶלָּא אִי בְּקִיחָת בָּעָלִים - או בשעה שהבעלים קונים את העופות[א], שיכולים לומר זה אני לוקח לשם חטאת וזה לשם עולה, **אִי בַּעֲשָׂיַית כֹּהֵן** - או בשעה שהכהן מולק את העופות[ב], יכול לקבוע איזה עוף יהיה חטאת ואיזה עולה [באופן שהבעלים לא קראו שם בשעת לקיחת העופות], אך אם הבעלים לקחום סתם, אינם יכולים אחר כך לקרוא להם שם ולומר זה לחטאת וזה לעולה, ואפילו אם עשו כן יכול הכהן לשנות מדבריהם[ג].

הגמרא ממשיכה לברר האם אכן סבר רבי יוסי אין ברירה. מקשה הגמרא: וְאַמַּאי, וכי **סָבַר רַבִּי יוֹסֵי אֵין בְּרֵירָה, וְהָתַנְיָא** - והלא שנינו בברייתא, **עַם הָאָרֶץ**, אדם שאין לו נאמנות לענין מעשרות, **שֶׁאָמַר חָבֵר** - ירא שמים הנאמן על כך, שהיה הולך לשוק לקנות לעצמו ירק או גלוסקא, **קַח לִי** - קנה גם בשבילי **אֲגוּדָּה אַחַת שֶׁל יָרָק, אוֹ גְּלוּסְקָא אַחַת** [-מין פת][ד], וקנה החבר מאנשים שאינם נאמנים על המעשרות, שיש לפירותיהם דין 'דמאי', ולא פירש מה קונה בשבילו ומה בשבילי עם הארץ, אף על פי כן **אֵינוֹ צָרִיךְ** החבר **לְעַשֵּׂר** את מה שנותן לעם הארץ. ואף שאסור לחבר למכור לעם הארץ פירות שאינם מתוקנים[ה], ובענייננו כיון שלא פירש כשקנאן מה קונה עבור עצמו ומה עבור עם הארץ, יחכו שהביא לעם הארץ את החלק שקנה עבור עצמו, ונמצא שמוכר לו אותם משלו, מכל מקום איננו חוששים לכך, שיש ברירה, וכשנותן לעם הארץ אחת מהאגודות הוברר למפרע שחלק זה קנה מיד בשבילו, ולא היה של החבר כלל[ו]. **הֵבִיאוּ רַבִּי יוֹסֵי**. **וְחֲכָמִים** חולקים **וְאוֹסְרִים, צָרִיךְ לְעַשֵּׂר**, שסוברים אין ברירה, ויתכן שמוכר לעם הארץ את חלקו, ואסור לחבר למכור לעם הארץ דבר שאינו מתוקן. הרי שסובר רבי יוסי יש ברירה, ושלא כפי שמוכח מדבריו בברייתא של הלוקח יין מבין הכותים.

מתרצת הגמרא: אִיפּוּךְ - הפוך את הגירסא בברייתא, וגרוס כך, עם הארץ וכו' צריך לעשר, דברי רבי יוסי [שכן לדעתו אין ברירה], וחכמים אומרים אינו צריך לעשר [שכן לדעתם יש ברירה].

הגמרא מוסיפה להקשות מברייתא אחרת שמבואר בה שלדעת רבי יוסי יש ברירה: תָּא שְׁמַע - בא ושמע ראיה לדבר, **הָאוֹמֵר** פרי **מַעֲשֵׂר** שני **שֶׁיֵּשׁ לִי בְּבֵיתִי**, הרי זה **מְחוּסָּךְ עַל פָּעָם** [-מין מטבע] **שְׁתָעֲלָה בְּיָדִי מִן הַיָּם** מתוך שאר הסלעים שנמצאים בו, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מְחוּסָּךְ**, ומותר מיד לאכול את הפירות בתורת חולין, וכשיוציא אחר כך סלע מן הכיס, יתברר למפרע שעל סלע זו חילל. הרי שסובר רבי יוסי יש ברירה, שאם אין ברירה לא אמר כלום ואין כאן פרוץ כלל, ונמצא אוכל פירות מעשר שני מחוץ לירושלים ללא פדייה[ז].

מתרצת הגמרא: אִיפּוּךְ - הפוך את הגירסא בברייתא **וְאֵימָא** - ואמור, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר לֹא חִילַּל**, כיון שסובר אין ברירה.

מקשה הגמרא: וּמַאי חָזֵית דַּאֲפַכְתְּ תַּרְתֵּי מִקַּמֵּי חֲדָא, אִיפּוּךְ חֲדָא מִקַּמֵּי תַּרְתֵּי - מדוע ראית לנכון להפוך את השיטות השנויות בשתי הברייתות שהביאה הגמרא מקודם [-עם הארץ שאמר לחבר קח לי וכו', והאומר מעשר שיש לי בביתי וכו'], מפני האחת [-הברייתא של 'הלוקח יין מבין הכותים'] שמבואר בה שרבי יוסי סובר אין ברירה, היה לך להפוך את האחת, מפני שתי הברייתות שמבואר בהם שרבי יוסי סובר יש ברירה.

מתרצת הגמרא: הָא - הברייתא של המחלל מעשר שני על סלע שתעלה בידו מן הכיס, **נְהֲרֵי אִיפְּכָא הֲוָה** - ודאי משובשת היא ונשנתה בגירסא הפוכה, וההוכחה לכך, **דְּקָתָנֵי סֵיפָא** - ששנינו בסופה של אותה ברייתא, **וְכֵן הָדָה רַבִּי יוֹסֵי בְּאוֹמֵר מַעֲשַׂר שֵׁנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּתוֹךְ בֵּיתִי יֵהָא מְחוּסָּךְ עַל סֶלַע חֲדָשָׁה שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדִי מִן הַיָּם**, ויש בכיסו רק סלע חדשה אחת[ח], שאין באופן זה משום ברירה, שהדין הוא **שְׁחִילֵּל**, ומוכיחה הגמרא, **מִדְּקָאָמַר הָכָא שֶׁחִילֵּל, מִכְּלָל דְּהָתָם לֹא חִילֵּל** - מכך שבסיפא מבואר ברישא שסובר רבי יוסי שלא חילל, משמע שבאופן המבואר ברישא סובר רבי יוסי שלא חילל. ומוכח שהגירסא הקודמת משובשת היא, וצריך להופכה כמבואר לעיל.

הגמרא דנה מה הוא האופן של סלע חדשה שרבי יוסי מודה שחילל. מבררת הגמרא: הַאי 'סֶלַע חֲדָשָׁה' **הֵיכִי דָּמֵי** - כיצד מדובר הדין של סלע חדשה המוזכר בברייתא, **אִי דְּאֵיצְטָא תַּרְתֵּי תְּלָת, דִּישַׁ בָּרִירָה** - אם מדובר כשיש בכיסו שתים או שלש סלעים חדשות, וצריך לומר שהוברר הדבר למפרע על איזה סלע חילל, אם כן **הֵיינוּ קַמַּיְיתָא** - זהו אותו דין השנוי ברישא שבו לדעת רבי יוסי לא חילל, ומדוע בסיפא מודה שחילל.

מעמידה הגמרא: אֶלָּא מדובר בסיפא **דְּלֵיצְטָא אֶלָּא חֲדָא** - שאין לו בכיסו אלא סלע חדשה אחת, ואין צריך להגיע לדין ברירה[ט].

שואלת הגמרא: אם כן, **מַאי** 'תַּעֲלֶה' - כיצד יתכן כאן הלשון 'על סלע חדשה שתעלה בידי', והרי אין בכיסו אלא סלע אחת, ואף בעודה בכיסו יכול לחלל עליה.

משיבה הגמרא: באמת לשון זה אינו מדויק בסיפא, **אֶלָּא אֵירְיָא דְּתָנֵי רֵישָׁא** 'תַּעֲלֶה', **תָּנָא סֵיפָא נָמֵי** 'תַּעֲלֶה' - אגב שברישא שנה התנא לשון 'תעלה', שנה לשון זה גם בסיפא.

★

לעיל (ט:) **דנה הסוגיא במחלוקת התנאים אם אומרים בירה לגבי עירוב שהוא מדרבנן, אמנם ישנן דעות שאף אם אין ברירה בדינים שהם מהתורה מכל מקום בדינים דרבנן יש ברירה[י]. מבררת הגמרא מי מן התנאים סובר שאין ברירה אף בדברים שהם מדרבנן: אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, מַאן הַאי תָּנָא דַּאֲפֵיקוּ בְּרֵירָתָא לְמִילְּתֵיהּ בְּרֵירָה** - מי הוא התנא שסובר כדברי הברייתא שאביא להלן, שמתבאר ממנה שאפילו בדבר שהוא רק מדרבנן כגון עירוב, אין ברירה, **דְּתָנְיָא** בברייתא, אחד **שֶׁאָמַר לַחֲמִשָּׁה** בני אדם, **חֲרִיגֵי מַעֲרַב** עירובי תחומין **עַל אֵיזֶה מָקוֹם שֶׁאַרְצֶה** - על אחד מכם שארצה שילך בשבת מחוץ לתחום, **רָצִיתִי יָלֵךְ, לֹא רָצִיתִי לֹא יֵלֵךְ**, אם **רָצָה** המערב **מְבָעוֹד יוֹם** לפני כניסת השבת, שאחד מהם ילך, **עֵירוּבוֹ עֵירוּב**, אבל אם רצה רק **מִשֶּׁחֲשִׁיכָה** וכבר נכנסה שבת, **אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב**, כיון שזמן קניית העירוב הוא בבין השמשות של כניסת השבת, ואולי בשעה ההיא לא היתה דעתו שיקנה העירוב בעבור אותו שרצה לאחר מכן שיקנה עבורו, ולא קנה לו עירובו[יא]. הרי שסבר תנא זה אין ברירה אפילו בעירוב שהוא מדרבנן, ולפיכך אין אומרים הוברר הדבר למפרע שעליו נתכוין בעירובו. ויש לברר מי הוא תנא זה שסובר כך.**

אומרת הגמרא: אֵישְׁתִּיק וְלָא אָמַר לֵיהּ וְלָא מִידִי - שתק רב נחמן ולא ענה לרבא מאומה, שלא ידע איזה תנא סובר כך[יב].

מקשה עליו הגמרא: וְלֵיכָּא לֵיהּ תָּנָא דְּבֵי אִיסִּי הוּא - היה לו לומר לו שתנא זה הוא איסי אליבא דרבי יהודה שהובא לעיל (ט:), שסובר אין ברירה אף לענין עירוב שהוא מדרבנן[יג]. מתרצת הגמרא, **לֹא שָׁמְיַע לֵיהּ**[יד] - רב נחמן לא שמע ברייתא זו של איסי.

רב יוסף תמה על שתיקתו של רב נחמן: רַב יוֹסֵף אָמַר, תָּנְאֵי שְׁקָלָתָ מַשְׁלַמְתָּ - וכי איבדת את כל התנאים מן העולם[טו], שאינך מוצא תנא הסובר כן, והרי **תָּנְאֵי הֵיא** - מחלוקת תנאים היא, **דְּתָנְיָא** בברייתא, המניח עירוב בסוף התחום במקום המשתמר, ומשאירו שם לערב בו לכל שבתות השנה, ומתנה ואומר, **הֲרֵינִי מְעָרֵב לְשַׁבָּתוֹת שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, רְצִיתִי אַתָּה, לֹא רְצִיתִי לֹא אַתָּה** - בשבת שארצה ללכת חוץ לתחום, יקנה לי עירובי, ובשבת שלא ארצה ללכת לא יקנה, כדי שלא אפסיד את האלפיים אמה שמותר לי ללכת מצידה השני של העיר, דינו, שאם **רָצָה** ללכת חוץ לתחום **מְבָעוֹד יוֹם** לפני כניסת השבת, **עֵירוּבוֹ עֵירוּב**, אבל אם החליט שרוצה ללכת רק **מִשֶּׁחֲשִׁיכָה** ונכנסה שבת, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, אף בזה **עֵירוּבוֹ עֵירוּב**, משום שהוברר הדבר למפרע שכבר בבין השמשות היתה דעתו לערב שם[טז]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב**, שאין ברירה לדעתם. הרי שנחלקו תנאים אם יש ברירה אפילו בעירוב שהוא מדרבנן[יז].

רב יוסף מקשה על ברייתא זו, ומתוך כך מברר מי התנא שסובר אין ברירה אפילו בדרבנן, שכן לפי נוסח הברייתא כעת, אינו יודעים מי הם החכמים החולקים

א. **עַל** פי המאירי (נפעל ע"ש ע"ש שפ"ח). ב. **מִקּוּר** דינו של רב חסדא הוא מדרשת הכתובים, שנאמר בלקיחת העופות (ויקרא יד ד), 'ולקחה שתי תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת', ונאמר בעשיית הכהן (שם טו ג), 'ועשה הכהן את האחד חטאת ואת האחד עולה', ונלמד מזה שאפשר לקבוע מי יהיה חטאת ומי יהיה עולה רק בשעת הלקיחה או עשיית הכהן. רש"י (ז"ש ס"ו ס"ח). על פי דברי הגמרא ביומא (מ"ח). ג. **עיקר** השם 'חבר' נאמר לענין אדם שמקפיד על דיני טומאה וטהרה, כמבואר במשנה בדמאי (פ"ב מ"ב ב-ג), אמנם בהרבה מקומות נוקטים שם זה לענין אדם הנאמן על המעשרות אף כשמדובר בענין שאין צורך בנאמנות בדיני טומאה וטהרה. תוספות יום טוב (מ"ש ס"ו מ"ב). ד. **כְּמוֹבאר** במשניות דמאי (פ"ב מ"ב, פ"ג מ"ג). ה. **עַשׂ"י** רש"י (ז"ש כ"ה). ו. **רש"י** (ז"ש ס"ח ס"ב). ז. **סוגייתנו** נוקטת בפשטות שאיסור תחומין [שאותו בא העירוב להתיר] הוא מדרבנן. אמנם ראה לעיל (ט:) שנחלקו בזה תנאים.

ח. **ראה** בביצה (טז:) שמבואר שם חילוק זה בדעת רבי אושעיא [ולדעת רוב הראשונים נפסק להלכה כדעתו, ראה בים של שלמה (ב"ק פ"ב סי' נ)]. ט. **עַל** פי ריטב"א (ז"ש מ"ח). י. **וּמִשְׁאַר** הברייתות שהובאו לעיל לא יכל רב נחמן להביא ראיה לענין זה, כיון שכולן עוסקות בדינים דאוריתא. רש"י (ז"ש ס"ב). ואף שבברייתא של שנית הכהן, רש"י (ז"ש ס"ח) על פי אגודה של ירק עוסקת בדין דרבנן, שהרי ירק חייב במעשר רק מדרבנן (יומא פ"ג:), מכל מקום עיקר דין מעשר הינו מן התורה. תוספות (ז"ש ס"ח). יא. **עַל** פי רש"י בשבת (נ:. ז"ש ס"ב).

יב. **רש"י** (ז"ש ס"ח). ואף שידוע לו שבבין השמשות עדיין היה מסופק אם להשתמש בעירוב. מכל מקום נעשה כמי שהתנה בבין השמשות שבשיבתו תחול למפרע במקום שיחליט עליו בשבת [ומה שנקט רש"י בלשונו שהבירור הוא על דעתו בבין השמשות, שמשמע מזה שצריך שרצונו יהיה מוחלט כבר בבין השמשות, אינו בדווקא]. אמנם אם בבין השמשות גמר בליבו שלא לסמוך על העירוב, ודאי שאף אם יחזור בו במהלך השבת אי אפשר לומר בזה ברירה. שער הציון (סי' שיג סק"ס). יג. **סוגייתנו** נוקטת כן באופן שיהיה בכיס כמה סלעים חדשות. תוספות באופן זה, ואינו גרוע שמא יבואו לעשות כן באופן שיהיו בכיס כמה סלעים חדשות.

על רבי שמעון וסובריס כן[יד]. **מקשה רב יוסף: וְהָא שַׁמְעָנִין דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּלֵית לֵיהּ בְּרֵירָה** - והרי רבי שמעון השמיענו בדין הלוקח יין מבין הכותים (לעיל ע"ב) שסובר אין בריירה, שמחמת כן אוסר לשתות מיין שקרא שם לתרומות ומעשרות שלו כשהם מעורבים עם שאר היין ורוצה לבררם למפרע לאחר מכן, **מַשְׁיָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אַדְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** - נמצא שדברי רבי שמעון סותרים זה לזה.

מסיק רב יוסף: אֶלָּא אִיפּוֹךְ - הפוך את הגירסא בברייתא, וגרוס ששיטת חכמים שעירובו עירוב משום שיש בריירה לדעתם, ורבי שמעון סובר שאין עירובו עירוב משום שאין בריירה לדעתו[טו]. ומעתה נמצא שרבי שמעון הוא זה שסובר שאין בריירה אפילו בדרבנן.

מקשה הגמרא: מַאי קָשְׁיָא - מה הוקשה לרב יוסף שדברי רבי שמעון סותרים זה את זה, ומשום זה הפך את גירסת הברייתא, **דִּילְמָא כִּי לֵית לֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרֵירָה, בְּרֵאוֹרָייְתָא, אֲבָל בְּדַרְבָּנָן אִית לֵיהּ** - והרי יתכן ששיטת רבי שמעון שאין בריירה היא רק לגבי דיני דאורייתא, ולכן לגבי תרומה שהיא מדאורייתא סובר אין בריירה, ולגבי עירוב שהוא מדרבנן סובר יש בריירה[טז].

מתרצת הגמרא: קָסָבַר רַב יוֹסֵף, מָאן דְּאִית לֵיהּ בְּרֵירָה, לָא שָׁנָא בְּרֵאוֹרָייְתָא לָא שָׁנָא בְּדַרְבָּנָן אִית לֵיהּ - התנא שלדעתו יש בריירה סובר כן בין בדינים דאורייתא ובין בדינים דרבנן, **וּמַאן דְּלֵית לֵיהּ בְּרֵירָה, לָא שָׁנָא בְּרֵאוֹרָייְתָא וְלָא שָׁנָא בְּדַרְבָּנָן לֵית לֵיהּ** - והתנא שלדעתו אין בריירה גם סובר כן בין בדאורייתא ובין בדרבנן, שאין סברא לחלק בזה לדעת רב יוסף[יז].

ולכן תמה שהבריתות סותרות זו את זו, ומוכרחים להפוך את הגירסא בברייתא של הריני מערב לכל שבתות השנה.

רבא מיישב את סתירת דברי רבי שמעון באופן אחר: רָבָא אָמַר, באמת סובר רבי שמעון יש בריירה, וכפי שמבואר בדעתו בברייתא של הריני מערב לכל שבתות השנה, והטעם שאוסר בלוקח יין מבין הכותים, אינו מפני שאין בריירה, וכפי שהבינה הגמרא עד עתה, אלא **שַׁאנִי הָתָם דְּבָעִינַן 'רֹאשִׁית', שֶׁיִּהוּ שְׁעָרֶיךָ נִיקָּרִין** - שונה הדין שם בתרומה שאי אפשר לעשות כן, מפני שאנו מצריכים שיתקיים בה 'ראשית', כלשון הפסוק (דברים יח ד) 'רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וגו' תֵּתֶן לוֹ', ולמדים ממשמעות ענין 'ראשית', שמיד בשעת קריאת שם התרומה יהיה ניכר מה היא התרומה שהיא ראשית, ומה הם השיירים הנתקנים על ידה, ובדין הלוקח יין מבין הכותים שלא בירר מהי התרומה, אין היא ניכרת מיד[יח].

אביי מקשה על דברי רבא: אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַבָּא, אֶלָּא מַעֲתָּה - אם כן מעכשיו, שחידשת שבשעת קריאת השם צריך שיהיה ניכר מה היא התרומה ומה הם השיירים, **הָיוּ לָפָנָיו שְׁנֵי רְמוֹנִים שֶׁל טֶבֶל, וְאָמַר, אִם יָרַדוּ גְּשָׁמִים הַיּוֹם יְהֵא זֶה** - אחד מהרימונים[יט] **תְּרוּמָה** למפרע[כ] **עַל זֶה** - הרימון השני, **שֶׁעֲשָׂה חולין מתוקנים על ידו, וְאִם לֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים הַיּוֹם יְהֵא** להיפך, **זֶה** - הרימון השני, **תְּרוּמָה עַל זֶה** - הרימון הראשון, **הֲבִי נַמִּי** - האם אכן **דַּיָּן יָרְדוּ גשמים דַּיָּן לֹא יָרְדוּ גשמים דַּאֲיָן בְּדָבְרֵיהֶן בְּלוּם**, הואיל ובשעה שקרא שם על התרומה אין ניכר מה התרומה ומה השיירים[כא].

ממשיך אביי להקשות: וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי - ואם תרצה לומר שכשמתנה כך אכן אין בדבריו כלום, מכל מקום קשה על סברא זו ממשנה, **וְהָתַנְיָא**[כב] - והרי שנינו במשנה (תרומות פ"נ מ"ט), **[הָאוֹמֵר]** על ערימת תבואה טבל, **תְּרוּמַת הַבְּרִי הֲזֶה וְמַעֲשְׂרוֹתֶיהָ בְּתוֹכוֹ** - הריני קורא שם תרומה ומעשרות לתבואה הנמצאת באמצע הערימה[כא], ומכיוון המשנה אופן נוסף בתבואת מעשר ראשון שטבול לתרומת מעשר, וְכן האומר **תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר זֶה בְּתוֹכוֹ** - הריני קורא שם תרומת מעשר לתבואה הנמצאת באמצע ערימת המעשר ראשון[כב], **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, קָרָא הַשֵּׁם** - הפרשתו חלה, והרי זה תרומה ומעשר[כג]. הרי שלדעת רבי שמעון חל שֵׁם תרומה אף באופן שלא ניכר מה היא התרומה ומה הם שייריה, שהרי אין כאן היכר הניכר התרומה[כד].

מתרצת הגמרא: שָׁאנִי הָתָם דְּאִיכָּא סְבִיבְיוֹ - שונה הדין שם, כיון שיש את התבואה שבסביבות הכרי ובכך שיירים ניכרים, שהרי אמר שתחזל התרומה 'בתוכו', שמשמע מזה שתחזל באמצע הכרי, ואם כן התבואה שבסביבות הכרי היא ודאי חולין[כה]. מה שאין כן בלוקח יין מבין הכותים, שאין השיירים ניכרים כלל, ולכן אין הפרשתו חלה לדעת רבי שמעון.

הגמרא מביאה אופן נוסף ליישב את סתירת דברי רבי שמעון: וְאִי בָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, באמת דעת רבי שמעון שיש בריירה, והטעם שאוסר בדין הלוקח יין מבין הכותים אינו מפני שאין בריירה לדעתו, אלא **בְּדְקָתָנֵי טַעֲמָא** - כמבואר הטעם בברייתא, **אָמְרוּ לוֹ** רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון החולקים **לְרַבִּי מֵאִיר**, כיצד אתה מתיר לו לשתות את היין על סמך שעתיד להפריש ממנו תרומה ומעשרות, וכי **אִי אַתָּה מוֹדֶה** שיש **לחשוש שֶׁמָּא יִקָּבֵץ הַנּוֹד** [-כלי לשמירת משקים העשוי מעור שבהן] לפני שיפריש ממנו את התרומה והמעשרות המעורבים בו, **וְעַל יְדֵי כָּךְ נִמְצָא זֶה** ששתה ממנו **שׁוֹתֶה מְבֻלִּים מְמֻקָּרָע** אפילו אם יש בו בריירה, שהרי כל מה שאנו מתירים לקרוא שם לתרומה ולמעשרות על דעת שיפרישם לאחר מכן, הוא מכיון שלאחר שיפריש אותם בפועל, יתברר למפרע שהיין שהפריש נעשה תרומה ומעשרות מיד כשקרא לו שם, אך אם לבסוף לא הופרשו התרומה והמעשרות בפועל, הרי אין שום בירור שיוכל להתברר למפרע[כו]. ואם כן מבואר מתשובתו של רבי שמעון לרבי מאיר שאינו חולק עליו מפני שסובר אין בריירה, אלא מפני שיש לחשוש שמא לא יבואו התרומה והמעשרות לידי בירור כלל[כז].

הגמרא מביאה את תשובתו של רבי מאיר על קושיית החולקים, המובאת בהמשך הברייתא: אָמַר לָהֶן רבי מאיר **דְּכָשְׁיָיבְקָא** נעניין בדבר לאסרו, כלומר, אבל קודם לכן אינו חושש לכך, כיון שלא שכיח הדבר שיבקע[כח].

הגמרא מקשה מדברי הברייתא על התירוץ הקודם בסתירת דברי רבי שמעון: וְלִמַאי דְּסָלִיק אַדַּעְתַּיְיהוּ מֵעִיקָּרָא, דְּבָעִינַן 'רֹאשִׁית' שֶׁשְּׁעָרֶיךָ נִיקָּרִין - ולפי הביאור שעלה על דעתינו בתחילה, שסברת החולקים על רבי מאיר אינה משום שחוששים שמא יבקע הנוד, אלא מפני שצריך שמיד בשעת קריאת השם יהיה ניכר מה היא התרומה ומה הם השיירים, אם כן **מַאי קָאָמְרִי לֵיהּ** - כיצד יובאר מה שאמרו לו לרבי מאיר 'אי אתה מודה שמא יבקע הנוד' וכו', והרי הם חולקים עליו מטעם אחר[כט].

מיישבת הגמרא: לפי התירוץ הקודם, צריך לומר דְּהָכֵי קָאָמְרִי לֵיהּ - כך אמרו לו החולקים להקשות על דבריו, **לְדִידָךְ בָּעֵינַן 'רֹאשִׁית' שֶׁשְּׁעָרֶיךָ נִיקָּרִין** - לשיטתנו אינו יכול להפריש כך משום שצריך שיהיו שייריה ניכרים, אך אפילו **לְדִידְךָ** - לשיטתך, שאתה חולק על כן,

---

יד. על פי הרשב"א והתוספות הרא"ש (ע"א ובמשנה), ועוד. ואם גם דעת התוספות (ע"א ד"ה משום) וה"ה קסבר כך, ראה במהרש"ל, מהרש"א ומהר"ם (משום סב) שהאריכו בזה.

טו. צריך ביאור שהרי יתכן להיפך, שהברייתא של הלוקח יין מבין הכותים מוהפכת ודעת רבי שמעון שם שיש בריירה, ואילו הברייתא של הריני מערב לכל שבתות השנה היא המדוקדק. וגרסי יוסף (משום ד"ה אלא). אמנם ראה תוספות הרא"ש (לעיל ט: ד"ה מלוקח) שהברייתא של הלוקח יין מבין הכותים מדוייקת יותר משאר ברייתות, עיין שם טעמו[ל].

טז. הראשונים תמהו, שודאי רב יוסף בא להכיח מיהו התנא שסובר שאין בריירה אפילו בדרבנן גם לפי הבנת רבא שיתכן שיש חילוק בין דאורייתא לדרבנן לענין זה, שאם לא כן יכל להביא את כל דעות התנאים שאין בריירה שהובאו בסוגייתנו, ולומר שמסתבר שדעתם כן גם בדרבנן, ואם כן כיצד יכולה הוכחתו להסתמך על כך שמסברא אין חילוק בין דאורייתא לדרבנן. וראה מה שהובא בזה בעיוני הפשט[לא].

יז. לפי חידושו של רבא נדחית גם הוכחת הגמרא לעיל (ע"ב) שרבי יהודה סובר אין בריירה, וכן מה שהקשתה הגמרא סתירה בדברי רבי יוסי, משיטתו בלוקח יין מבין הכותים שאין בריירה, למקומות אחרים שמוכח מהם שיש בריירה לדעתו, מעתה אין זו סתירה, כיון שבתרומה יש דין מיוחד שלא מועיל בריירה משום שצריך שיהיו שייריה ניכרים. ודברי רבא מוסבים על כל הסוגיא שלפנינו, ואף על דברים אלו. מהרש"א (ד"ה מלמ). וכעין זה בתוספות הרא"ש (לעיל ע"ב ד"ה ובמכר). **יח. אין** צריך להפריש רימון שלם תרומה מתוך שני רימונים, שהרי שיעור תרומה הוא רק אחד מחמישים לעין ברונעית (במימרות פ"ד מ"ג), אלא קורא את רק לחלק מהרימון. ומדובר כשייחשב לתרומה מקום בצד צפונו או דרומו של הרימון, שאם לא כן אין ההפרשה חלה, וכמוזכר בתוספתא (מעשר שני פ"ב ה"י). חזון איש (דמאי סי' כו אות ט"ו). **יט. עיקר** קושיית אביי מדין זה נסמכת על המשנה שמביא לאחר מכן, אלא שהקדים לקושייתו הלכה העיזקאת מסברתו של רבא, וכאומה, האם אכן תדרוש ברכים דהיינו זו שמוכרחת מתוך דבריך. עפ"י רש"י (ד"ה מה). והריטב"א (ד"ה ולמאי) פירש, שאביי קיבל מרבותיו שניתן להתנות על שני רימונים כך, ולכן הקשה על רבא שלדבריו אי אפשר להתנות כן. ונראה בתוספות (ד"ה אלא) משמעש שפירשו באופן אחר. ובביאור מדוע קשה לכך רק על רבא ולא על מה שסברנו מקודם שטעמו של רבי שמעון הוא מפני שאין בריירה, ראה בעיוני הפשט[לב].

כ. הטעם שלא הקשה אביי מיד מהמשנה, נתבאר בהערה הקודמת.

כא. ובבוזנתו שיחזל שם התרומה כבר מעכשיו, בכדי להתיר את סביבותיה באכילה [שאם היה מכוון שהתרומה תחול כשיפריש אותה, ודאי שנחשב ששייריה ניכרים]. רש"י (ד"ה כמוכן), ואין כוונת רש"י שלדעת רבי שמעון שאמר 'קרא השם' אכן התחזו סביבות הכרי באכילה, שהרי משמע במהשך דבריו (ד"ה ואמרמה) שכל הכרי נאסר מכיון שאיננו יודעים היכן נמצאת התרומה, אלא כוונתו שהמפריש רוצה ומכוון להתיר את הסביבות באכילה, אך באמת אין מחשבתו מתקיימת. רש"ש (בכ"י ד"ה ואמרמה).

כב. על פי רש"י (ד"ה ואמרמה). ובביאור מדוע לא פירש שהוא המשך המאמר הקודם, שמדובר בכרי של טבל, ולאחר שהפריש תרומות ומעשרות מפריש גם תרומת מעשר, ראה ר"ש סיריליאו (מימלאנ מתומות פ"נ מ"ג ד"ה קרא).

כג. ואף שעדיין אסור לאכול מהכרי, מכל מקום נפקא מינה מקריאת השם שעד עתה היה בכרי רק איסור של טבל, אמנם לאחר שנתערבו בתוכו תרומות ומעשרות, לוקים עליו משום תרומה שאסורה לזרים, ואם הוא מחוץ לירושלים אסור משום מעשר שני חוץ לירושלים, וכן אם אכל ממנו כשהיה טמא או שנטמא הכרי, נאסר משום אכילת תרומה בטומאה. רש"י (ד"ה ואמרמה), עפ"י הבנת הרש"ש [ברש"ש משמע שהטעם שהכרי נאסר באכילה לדעת רש"י, איננו מפני שבקשיבא אנו סוברים שאיננו יודעים היכן מקום התרומה והמעשרות, אלא כל הכרי נאסר אף למסקנא שאנו יודעים שהסביבות הם חולין, ומטעם אחר, עי"ש ובהידושי רבי שמחה זיסל ברוידא למאירי (מלאפיס סי' מז)].

כד. רבא אינו מיישב את קושיית אביי משני רימונים, מכיון שלדעתו באופן זה אכן אין בדבריו כלום, ולא ראה צורך לפרש שכך דעתו בזה. גאון יעקב (ד"ה שפיכ).

כה. גם תירוץ זה מוסב על כל דברי הגמרא שלפנינו, וכפי שביארנו בהערה לעיל בתירוצו של רבא, ראה שם. עפ"י תוספות הרא"ש (לעיל ע"ב ד"ה ובמכר).

כו. רש"י (ד"ה לכשיבקע) מוסיף, שהטעם שרבי מאיר אינו חושש שמא יבקע, הוא מפני שיכול למסור את הנוד לשומר שישמור את הנוד מבקיעה.

כז. תוספות (ד"ה ולמאי) מעירים, שהגמרא יכלה להקשות כן גם על מה שסברנו לעיל, שטעמם של החולקים על רבי מאיר הוא מפני שאין בריירה לדעתם, שגם על כך קשה שמפורש בדבריהם טעם אחר. ובר"ח (ד"ה ולמאי) נראה שאינו גורס תיבות 'דבעינן ראשית שיהיו ניכרים', ומפרש שהגמרא אכן מקשה גם על מה שסברנו שטעמם משום שאין בריירה.

וכי **אִי אַתָּה מוֹדֶה** שמכל מקום יש לאסור מחשש **שֶׁמָּא יִבָּקַע הַנּוֹד** לפני שיפריש ממנו את התרומה והמעשרות המעורבים בו, **וְנִמְצָא** השותה ממנו **שׁוֹתֶה בְּכֵלִים מְפֻרָשִׁין. וְאָמַר לָהֶן** רבי מאיר **לְכְשֶׁיִּבָּקַע** נעיין בדבר לאסרו, כלומר, אף לטענה זו איני חושש, כיון שלא שכיח הדבר שיבקע[נא].

* * *

משנה משנתנו דנה ביום טוב הסמוך לשבת, ורוצה אדם לערב עירוב תחומין לכל אחד מהימים במקום אחר, או שרוצה לערב רק לאחד מהימים[א]. שאם שני הימים שתי קדושות נפרדות הם ואין שביתתם תלויה זה בזה, יכול לעשות כן, אך אם הם קדושה אחת, הרי הם כיום אחד ארוך[ב], ואי אפשר לחלק שביתתם.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יוֹם טוֹב הַמְסוּךְ לַשַּׁבָּת, בֵּין אם חל **יוֹם טוֹב מֻקְדָּם** - בערב שבת, **וּבֵין** אם חל **מֻאָחָר** - ביום ראשון, **מְעָרֵב אָדָם** הרוצה לצאת מתחום עירו ביום הראשון למזרח וביום השני למערב **שְׁנֵי עֵרוּבִין**, על ידי הנחת פת בערב היום הראשון בשני המקומות[ג], **וְאוֹמֵר, עֵרוּבִי שֶׁאֵנִי מניח** במזרח, יקנה לי שביתה **בָּרִאשׁוֹן** - ליום הראשון **לַמִּזְרָח, וּבַשֵּׁנִי** - ועירובי שאני מניח במערב יקנה לי שביתה בבין השמשות של היום השני **לַמַּעֲרָב**, ואם רוצה לצאת ביום הראשון למערב ובשני למזרח, אומר, **בָּרִאשׁוֹן** - העירוב שאני מניח במערב יקנה לי שביתה ליום הראשון **לַמַּעֲרָב, וּבַשֵּׁנִי** - והעירוב שאני מניח במזרח יקנה לי שביתה בבין השמשות של היום השני **לַמִּזְרָח.**

ואם רוצה לצאת מתחום העיר ביום הראשון, וביום השני לקנות שביתה בעירו ולילך אלפיים אמה לכל רוחות העיר, אומר, **עֵרוּבִי** יקנה לי **בָּרִאשׁוֹן, וּבַשֵּׁנִי** אהיה **בְּבָנֵי עִירִי.** ואם רוצה לצאת רק ביום השני, אומר, **עֵרוּבִי** יקנה לי **בַּשֵּׁנִי** - בבין השמשות של היום השני, **וּבָרִאשׁוֹן** אהיה **בְּבָנֵי עִירִי.** וסובר רבי אליעזר, ששני הימים שתי קדושות הם ואין עירובו הראשון קונה ליום השני, ולכן יכול לקבוע שביתתו ביום השני במקום אחר.

וַחֲכָמִים חולקים **וְאוֹמְרִים, אוֹ מְעָרֵב** לשני הימים **לְרוּחַ אַחַת** - לאותו צד, **אוֹ אֵינוֹ מְעָרֵב בָּל עִיקָּר, אוֹ מְעָרֵב שְׁנֵי יָמִים** לאותו צד, **אוֹ אֵינוֹ מְעָרֵב בָּל עִיקָּר**[ד].

חכמים מבארים כיצד מערבים כשחל יום טוב בערב שבת[ה]: **בֵּיצַד יַעֲשֶׂה, מוֹלִיכוֹ** את העירוב על ידי שליח[ו] **בָּרִאשׁוֹן** - בערב היום הראשון [שהוא ערב יום טוב], למקום שרוצה לשבות ביום טוב, **וּמַחֲשִׁיךְ עָלָיו** - ושוהה עמו עד שיחשיך ויקדש היום ויקנה שביתתו ליום טוב, **וְנוֹטְלוֹ** כדי שלא יאבד[ז] ולא יוכל לקנות לו שביתה לשבת[ח], **וְבָא לוֹ** לביתו, **וְשָׁמַר מַחֲשִׁיךְ עָלָיו** - וחזר לשם עם העירוב לפני בין השמשות של היום השני [שהוא שבת], ושוהה עמו עד שיחשיך ויקנה שביתתו לשבת, **וְאוֹכְלוֹ** במקומו[ט], **וּבָא לוֹ** לביתו. [ועל ידי שנטל משם את העירוב ביום הראשון ולא אבד, והיה קיים בבין השמשות של שבת, **נִמְצָא מְשַׁתֵּר בָּהֲלִיכָתוֹ** - שהרויח שיכול ללכת בשבת מחוץ לתחום עירו, **וּמְשַׁתֵּר** גם **בַּעֲירוּבוֹ** שאוכלו כיון שלא נאבד[י].

דין נוסף: נָאֲבַל עירובו **בָּרִאשׁוֹן** אחרי שהחשיך, קנה **עֵירוּבוֹ לָרִאשׁוֹן**[יא], **וְאֵין עֵירוּבוֹ לָשֵׁנִי** - ולא קנה לו ליום השני, כיון שלא היה קיים כשקידש היום השני[יב].

אָמַר לָהֶם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לחכמים, מתוך דבריכם שאם נאכל בראשון לא קנה לשני, נמצא **שְׁמוֹרִים אַתֶּם לִי שְׁתֵּי** [-שני הימים] **קְדוּשׁוֹת,** שאילו היו קדושה אחת, היה עירובו בראשון קונה גם לשני, ואם כן מדוע אתם אומרים שאינו יכול לערב ליום השני לצד אחר[יג].

*

גמרא שנינו במשנה, וחכמים אומרים או מערב לרוח אחת או אינו מערב כל עיקר, או מערב לשני ימים או אינו מערב כל עיקר.

הגמרא מבארת את דברי חכמים. מבררת הגמרא: 'מערב **לְרוּחַ אַחַת**' שאמרו חכמים, **מַאי נִיהוּ** - מה פירושו, שמערב לאותה רוח **שְׁנֵי יָמִים,** והמשך דבריהם 'מערב **לְשְׁנֵי יָמִים' מַאי נִיהוּ** - מה פירושו, שמערב **לְרוּחַ אַחַת** לשני הימים, ואם כן קשה, **הַיְינוּ** **סֵיפֵיהּ** - סוף דבריהם הם כתחילת דבריהם, ולמה כפלו דבריהם.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ רַבָּנַן לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר - כך כוונת חכמים לטעון כלפי רבי אליעזר, וכי **אִי אַתָּה מוֹדֶה שֶׁאֵין מְעָרְבִין לְיוֹם אֶחָד** [-שבת או יום טוב בפני עצמם] **חֲצִי לָפָנוֹן וַחֲצִי לָדָרוֹם**[יד]. **אָמַר לָהֶן** רבי אליעזר, **אֲבָל** - אמת, אני מודה. אמרו לו חכמים, **כָּשֵׁם שֶׁאֵין מְעָרְבִין לְיוֹם אֶחָד חֲצִי לָדָרוֹם וַחֲצִי לָפָנוֹן, כָּךְ אֵין מְעָרְבִין שְׁנֵי יָמִים** של שבת ויום טוב הסמוכים זה לזה, **יוֹם אֶחָד לַמִּזְרָח וְיוֹם אֶחָד לַמַּעֲרָב,** משום שחושבים שמא שני הימים הם קדושה אחת ונחשבים כיום אחד. וזהו הביאור בדברי חכמים, ששבת שבאותו יום 'או מערב לרוח אחת או אינו מערב כל עיקר', כך גם בשני ימים 'או מערב לשני ימים [לרוח אחת], או אינו מערב כל עיקר'.

הגמרא מבארת את דעת רבי אליעזר שמחלק בין יום אחד לשני ימים: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סובר שאינו דומה, שכן **הָתָם,** במערב ליום אחד, **קְדוּשָּׁה אַחַת,** ולכן אי אפשר לערב בחציו השני לצד אחר, אבל **הָכָא,** במערב לשני ימים, **שְׁתֵּי קְדוּשׁוֹת** נפרדות הם, וניתן לשבות יום אחד במזרח ויום אחד במערב.

רבי אליעזר מוכיח לחכמים כשיטתו ששני הימים שתי קדושות הם[טו]: **אָמַר לָהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** לחכמים, וכי **אִי אַתֶּם מוֹדִים שֶׁאִם** לא היה לו פת[טז] **וַעֲיָרַב** על ידי שהלך **בָּרֶגֶל**[יז] לסוף אלפיים אמה ושהה שם **בֵּין** השמשות של **הַיּוֹם רִאשׁוֹן** וחזר לביתו, **מְעָרֵב בָּרֶגֶל יוֹם שֵׁנִי** - שצריך לערב שוב וללכת שם עבור היום השני[יח], וכן שאם עירב בפת **וְנֶאֱכַל עֵירוּבוֹ** [-הפת] **בְּיוֹם רִאשׁוֹן, אֵין יוֹצֵא** מחוץ לתחום **עָלָיו** [-מחמתן] **בְּיוֹם שֵׁנִי. אָמְרוּ לוֹ** חכמים, **אֲבָל** - אמת, אנו מודים[יט]. אמר להם רבי אליעזר, אם כן, **הָא לְאֵי** - הרי ודאי שגם לדעתכם שני הימים **שְׁתֵּי קְדוּשׁוֹת הֵן,** שאם לא כן, היה עירובו הראשון קונה לשני הימים, ולא היה צריך לערב ליום השני, וכן אם נאכל עירובו ביום הראשון היה יוצא עליו גם ביום השני, ואם כן מדוע אתם אומרים שאי אפשר לקנות שביתה יום אחד במזרח ויום אחד במערב.

הגמרא מיישבת את שיטת חכמים[כ]: **וְרַבָּנַן, סְפוּקֵי מְסַפְּקָא לְהוּ, וְהָכָא לְחוּמְרָא וְהָכָא לְחוּמְרָא** - הם מסופקים אם שני הימים הם קדושה אחת או שתי קדושות, ולכן מצד אחד הם מחמירים שעירובו הראשון לא יקנה ליום השני שמא שתי קדושות הם, ומצד אחר הם מחמירים ומצריכים לערב לשני הימים דווקא לאותו צד, שמא קדושה אחת הם.

חכמים מוכיחים לרבי אליעזר כשיטתם שחוששים שמא שני הימים קדושה אחת הם[כא]: **אָמְרוּ לוֹ** חכמים **לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אִי אַתָּה מוֹדֶה** ביום טוב שחל בערב שבת, **שֶׁאֵין מְעָרְבִין בְּתוֹךְ הַיּוֹם מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת** - שאם לא עירב לשבת מערב יום טוב, אינו יכול לערב ביום טוב עצמו[כב], **אָמַר לָהֶן, אֲבָל** - אמת. אמרו לו חכמים, אם כן, **הָא לְאֵי קְדוּשָּׁה אַחַת הִיא** - הרי ודאי שיש לחשוש שקדושה אחת הם, שהרי משום כך אין מערבין מיום טוב לשבת כשם שאין מערבים בחצי היום אם לא עירב בבין השמשות, ואם כן מדוע אתה מתיר לערב יום אחד למזרח ויום אחד למערב.

הגמרא מיישבת את שיטת רבי אליעזר: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר יתרץ, **הָתָם,** מה שאין מערבין מיום טוב לשבת אין הטעם משום שהם קדושה אחת ונחשבים כיום אחד, אלא **מִשּׁוּם הֲכָנָה** - שאסור להכין מיום טוב לשבת[כג], ולעולם שתי קדושות הם וניתן לחלק שביתתם.

*

הברייתא שלפנינו מביאה תנאים שנחלקו בדין עירוב תחומין לשבת ויום טוב הסמוכים זה לזה: תָּנוּ רַבָּנָן, עֵירֵב על ידי שהלך **בָּרֶגֶל** ושהה במקום שביתתו **בֵּין** השמשות של **הַיּוֹם רִאשׁוֹן,** ורוצה לצאת מחוץ לתחום גם ביום השני, **מְעָרֵב בָּרֶגֶל בְּיוֹם שֵׁנִי** - צריך לחזור ולערב ברגליו ליום השני. ואם עירב בראשון בפת **וְנֶאֱכַל עֵירוּבוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן** לפני שקידש היום השני, **אֵין יוֹצֵא עָלָיו** - אינו סומך עליו לצאת מחוץ לתחום **בְּיוֹם שֵׁנִי,** משום שאין עירובו שבראשון קונה ליום השני, אלא יש לו אלפיים אמה מכבני עירו, שכן שני הימים הם בודאי שתי קדושות, **דִּבְרֵי רַבִּי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** ישאירנה שם, ולמחרת אם יראה שהפת קיימת, יחשוך עליה ויסמוך עליה ליום השני, ויאכלנה אחר כך אם ירצה. רש"י (ד"ה ומפקכן). ט. **שאף** אם נאכל עירובו באמצע היום סומך עליו כל אותו היום, כפי ששנינו לעיל (נג:). י. **ודינו** ביום השני כחמר גמל [וניתבאר בגמרא]. תוספות (ד"ה פתמה). יא. **ובגמרא** יבואר מה ישיבו על כך חכמים. יב. **הקטע** הבא הוא מתוך התוספתא (פ"ב ה"ח). ריטב"א (ד"ה פתמה). אך ראה במהרש"א (בתוספות ד"ה משום) שהסיק שהוא מדברי הגמרא.

יג. **עירוב** תחומין ניתן לעשות בשני אופנים: א. שמניח פת במקום השביתה בבין השמשות. ב. שמערב ברגליו, דהיינו, שהולך ברגליו למקום שרוצה לקנות שם שביתה ושוהה שם בבין השמשות עד שיקדש היום וכפי ששנינו לקמן (מג:) [וראה שם שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה אם אפשר לערב ברגליו לכתחילה, או שרק אם אין לו פת]. יד. **קטע** זה הוא ביאור הגמרא לשיטת חכמים ואינו מן הברייתא. ריטב"א (ד"ה והכא). טו. **מכאן** הוא המשך הברייתא. ריטב"א (ד"ה פתמה). טז. **והוא** הדין שאין מערבין משבת ליום טוב. יז. **לְחֶלְן** (פ"ג) נדרש מהפסוק 'והכינו את אשר יביאו' (שמות פ"ז ח), שיש להכין צרכי שבת ביום חול, ואין יום טוב מכין לשבת ולא שבת ליום טוב. תוספות (ד"ה משום).

א. **עירוב** תחומין נוהג בין בשבת ובין ביום טוב. רמב"ם (פי"ח מ"ט). ב. **גמרא** יתבאר הטעם, ותתבאר הכפילות שבדברי חכמים. והוא הדין שלדעת חכמים אינו יכול לערב רק ליום אחד, ולהיות בשני ככני עירו. ריטב"א (ד"ה וחכמים), וכן מוכח ברש"י (ד"ה לו פתו) [עפ"י ביאור היד דוד].

ג. **גמרא** להלן יבואר שאין מערבין ביום טוב לצורך השבת, ולכן צריך להכין גם את העירוב של שבת בערב יום טוב, אלא שאם ינית את העירוב של שבת בערב יום טוב, הוא עלול להיאבד לפני שבת ולא יקנה לו שביתה לשבת, כפי שיבואר להלן במשנה, ולכן צריך לפרש כיצד מערבים לשני הימים. מאירי (ד"ה ומפקפק). ד. **רש"י** (ד"ה מוליכו). שאם היה הולך בעצמו, היה מערב על ידי הליכתו ושביתתו במקום ולא היה צריך לפת. רש"י לעיל (נג: ד"ה מחיב). ה. **מדובר** שמניחו במקום שאינו משתמר ולכן חושש שיאבד. ריטב"א (ד"ה ונעלו) [ז]. ו. **כפי** ששנינו בסמוך, שאם נאכל עירובו ביום הראשון, לא קנה לו שביתה ליום השני. ז. **ואינו** מחזירו לביתו, ששבת אסורה בטלטול. רש"י (לעיל נג: ד"ה ונעלו). ח. **שאי**[ו] לא היה נוטלו מאתמול והיה נאבד, לא היה אוכלו. תורת חיים (ד"ה ומפקפק) [ח]. המשנה עוסקת ביום טוב שחל לפני השבת, אבל ביום טוב שחל לאחר שבת, אסור לטלטל את הפת לביתו לאחר שעירב בה ביום הראשון שהוא שבת, ולכן

הֲרֵי זֶה חָמֶר נָמֵי - אם נאכל עירובו ביום הראשון, דינו ביום השני כאדם שהוא גם חמר [-מנהיג חמור] וגם גמל [-מנהיג גמל] שצריך לפנות גם לפניו וגם לאחוריו[א], שאנו מסופקים גם שני הימים קדושה אחת הם והרי הם כיום אחד, וקנה לו העירוב גם ליום השני, ורשאי לילך לצד העירוב יותר מאלפיים אמה, אבל אינו יכול לילך לשאר רוחות העיר אפילו תוך אלפיים אמה, או ששתי קדושות הם, ולא קנה לו העירוב ליום השני ואינו יכול לילך לצד העירוב יותר מאלפיים אמה, ומקום שביתתו בעירו ורשאי לילך אלפיים אמה שבין עירו למקום העירוב, כי ממה נפשך שם מותר לו לילך: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמְרִים, עֵירֵב בְּרֶגֶל רִאשׁוֹן, אֵין מְעָרְבִ בְּרֶגֶל שֵׁנִי** - אין צריך לערב ברגלו ליום השני, משום ששני הימים קדושה אחת הם וכיום אחד אורן, ועירובו הראשון קונה לשני הימים. וכן אם עירב בפת **וְנֶאֱכַל עֵירוּבוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, יוֹצֵא עָלָיו בְּשֵׁנִי** - סומך עליו ללכת אלפיים אמה אף ביום השני.

★

הגמרא מביאה פסק הלכה בדין שבת ויום טוב אם הם קדושה אחת: אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּאַרְבָּעָה זְקֵנִים [-התנאים] **חֲלָלוֹ** שיפרוטו **לְהַלֵּל, וְאֵיבָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר** - שסוברים כדעת רבי אליעזר **דְּאָמַר** יום טוב ושבת הסמוכים זה לזה **שְׁתֵּי קְדוּשׁוֹת הֵן, וְאִי הֵן אַרְבָּעָה זְקֵנִים, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה סְתִימְתָאָה**[ב]. **וְאֵיבָא דְּאָמְרֵי** - ויש אומרים, **שֶׁחַד מִינַּיְיהוּ רַבִּי אֶלְעָזָר** - אחד מהארבעה הוא רבי אלעזר, **וּמַפִּיק** - ומוציאים ממנין הארבעה זקנים את **רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה סְתִימְתָאָה**, שלדעתם הוא אינו סובר ששתי קדושות הם.

הגמרא דנה בדעת הארבעה זקנים. מקשה הגמרא: וְהָא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אִיפְּכָא שָׁמְעִינַן לְהוּ - שנינו בברייתא לעיל שסוברים להיפך, ששני הימים קדושה אחת הם, שהרי אמרו עירב ברגלו בראשון אין מערב ברגלו בשני, ואם נאכל עירובו ביום ראשון יוצא עליו בשני. **מתרצת הגמרא: אִיפּוּךְ** - הפוך את הגירסה בברייתא כך, רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומרים, עירב ברגלו בראשון מערב ברגליו בשני, נאכל עירובו בראשון אין יוצא עליו בשניי. ולפי זה דעתם ששתי קדושות הם. **ושוב מקשה הגמרא: אִי הָכִי הֵיינוּ רַבִּי** - אם כך, הרי שיטתם כשיטת רבי שנשנתה בברייתא ואילו מלשון הברייתא משמע שבאו להחלק עליו. **מתרצת הגמרא: אִיתְּמָא** [-אמור], כך יש לגרוס בברייתא, עירב ברגליו ביום ראשון מערב ברגליו ביום שני וכו' דברי רבי, **וְכֵן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וכו'** עירב ברגליו בראשון מערב ברגליו בשני, נאכל עירובו בראשון אין יוצא עליו בשני. רבי יהודה אומר וכו'[ו]. ועל פי גירסא זו נאמרו דבריהם כהמשך לדברי רבי, וסוברים כמותו.

הגמרא ממשיכה להקשות על דברי רב שמנה ארבעה זקנים. מקשה הגמרא: וְלֵיחְשׁוֹב נָמֵי רַבִּי - מדוע לא מנה רב גם את רבי שסובר בברייתא לעיל ששתי קדושות הם. **מתרצת הגמרא: רַבִּי תָּנֵי לָהּ וְלָא קָבַר לָהּ** - רבי רק שנה את שיטת רבי אליעזר, אבל הוא לא סבר כך, ולכן לא מנה רב את שמו. **ושוב מקשה הגמרא: רַבָּנַן נָמֵי תָּנוּ לָהּ וְלָא קָבְרֵי לָהּ** - הרי יחכן שגם רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה רק שנו את דעת רבי אליעזר, אך לא סברו כך, ומדוע מנה רב את שמותיהם. **מתרצת**

הגמרא: רַב גְּמִיר לָהּ - רב קיבל מרבותיו שרבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל ברבי יוחנן בן ברוקה סברו כרבי אליעזר, ורבי לא, ולכן מנה רק אותם.

הגמרא דנה בדברי רב שפסק כרבי אליעזר ששתי קדושות הם. אומרת הגמרא: כִּי אָתָה נַחְשׁוֹנִי דְּרַב הוּנָא - לאחר פטירתו של רב הונא, **אֲתָיֵיא** [-נכנס] **רַב חִסְדָּא** לבית המדרש[ג] **לְמֵירְמָא דְּרַב אַדְּרַב** - כדי להקשות על דברי רב כאן שסותרים את דבריו במקום אחר, וכך הקשה, **מַי אָמַר רַב** - האם אכן אמר רב **הֲלָכָה כְּאַרְבָּעָה זְקֵנִים וְאֵיבָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמַר שְׁתֵּי קְדוּשׁוֹת הֵן, וְהָא אִיתְּמַר, שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב** הסמוכים זה לזה[ד], **רַב אָמַר**, ביצה **שְׁנוֹלְדָה בָּזֶה** - בראשון מביניהם, **אֲסוּרָה בָּזֶה** - בשני, וסבר רב חסדא שטעמו של רב הוא משום ששני הימים קדושה אחת הם ונחשבים כיום אחד, ומשום כך אסורה הביצה ביום השני כשם שאסורה ביום הראשון[ה], ודבריו אלו סותרים את דבריו כאן שהלכה כרבי אליעזר ששתי קדושות הם.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה, לעולם סובר רב ששני הימים שתי קדושות הם, **וְהָתָם,** הטעם שאסר רב את הביצה ביום השני, **מִשּׁוּם** איסור **הֲכָנָה** מיום טוב לשבת[ו], **הֲתָנֵיָא** - כפי ששנינו בברייתא, נאמר (שמות טז ה) לגבי ירידת המן ביום ששי עבור שבת, **וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ** - ביום הששי יכינו בני ישראל את המן לשבת, ומכאן, **שחוֹל מֵכִין לְשַׁבָּת וְחוֹל מֵכִין לְיוֹם טוֹב** - דווקא בימות החול מכינים צרכי שבת ויום טוב, שסתם יום ששי הוא יום חול[ז], **וְאֵין יוֹם טוֹב מֵכִין לְשַׁבָּת וְאֵין שַׁבָּת מֵכִינָה לְיוֹם טוֹב** - אבל אין מכינים ביום טוב צרכי שבת ולא בשבת צרכי יום טוב[ח], וכמו כן צרכי שבת שהוכנו ביום טוב צרכי יום טוב שהוכנו בשבת, אסורים באכילה[ט]. וזהו טעמו של רב שהביצה אסורה ביום השני, שהרי נולדה ביום טוב והוכנה בכך לאכילה[י], ואסורה בשבת.

אביי מקשה על איסור הכנה שהידש רבה: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבה, **אֶלָּא הָא דְּתָנֵן** (לעיל ע"ג:), **בֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה** המערב לשני ימים של יום טוב ושבת, **מוֹלִיכוֹ** [-את הפת] **בָּרִאשׁוֹן** למקום שביתתו, **וּמַחֲשִׁיךְ עָלָיו, וְנוֹטְלוֹ וְאָכַל וּלְ** לביתו, **בַּשֵּׁנִי** - בערב היום השני, שהוא יום טוב, מביאו שוב למקום שביתתו, **וּמַחֲשִׁיךְ עָלָיו** כדי לקנות שביתה לשבת **וְאוֹכְלוֹ וְאָכַל לְ.** ולדבריך קשה, **הָא מֵכִין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת** - הרי בכך שמערב ביום טוב לשבת, נמצא שיום טוב מכין לשבת, ומדוע מותר[יא].

מתרץ רבה: אָמַר לֵיהּ רַבָּה לאביי, **מִי סָבְרַתְּ סוֹף הַיּוֹם קוֹנֶה עֵירוּב** - וכי סבור אתה שקנין השביתה של העירוב לשבת חל בסוף היום של ערב שבת[יב] שהוא יום טוב ולכן נמצא שיום טוב הכין לשבת, לא כך, אלא **תְּחִלַּת הַיּוֹם קוֹנֶה עֵירוּב** - קנין השביתה חל בתחילת השבת[יג], **וְנִמְצֵאת שַׁבָּת מְכִינָה לְעַצְמָהּ**[יד].

הגמרא מקשה על רבה ממשנה במסכת טבול יום (פ"ד מ"ד[יה]). שנינו במשנה (שם), שאם יש לאדם חבית מלאה יין של מעשר ראשון שעדיין לא הופרש ממנה תרומת מעשר לכהן[טו], ומילא ממנה כלי המכונה 'לוגין' [כלי שהוא גדול מכוס ורקטן מחבית][טז], והיה כלי זה טבול יום, כלומר, שהיה טמא ונטבל, ועדיין לא שקעה עליו השמש, ומטמא במגעו תרומה ותרומת מעשר, אך לא מעשר ראשון, ורוצה להפריש את היין שבתוכו לתרומת מעשר על היין שנשאר בחבית, יאמר, היין שבלגין יהיה תרומת מעשר לאחר שתחשך, שבכך נמצא שכשיחשך עליו שם תרומת מעשר, הלגין כבר יטהר לגמרי כי תשקע עליו השמש, ולא יטמא את היין שבתוכו[יז]. ואם היה זה ערב שבת, אינו יכול

א. **דרך** החמור ללכת לפני החמר המנהיגו, ודרך הגמל ללכת אחוריו האדם המנהיגו, ולכן מי שהוא גם חמר וגם גמל צריך לפנות גם לפניו אל החמור וגם לאחריו אל הגמל, וגם כאן, המסופק אם שביתתו במקום העירוב או בעירו, נמשך גם אחר מקום שביתתו בעיירו, וגם אחר מקום שביתת העירוב. רש"י (לעיל נה. ד"ה חמר). ב. **רש"י** (ד"ה חמר). ג. **תנא** שהסכים רבי עם דבריו במקומות רבים ושנה אותם בסתם בלי שמו, קרוי 'סתימתאה'. רש"י (ד"ה סתימתאה). ד. **והוא** רבי אלעזר בן שמוע [ולא רבי אלעזר ברבי שמעון שסבכר נמנה במנין ארבעה הזקנים], שבכל מקום שמזכיר בש"ס התנא רבי אלעזר ללא שם אביו, הכוונה לרבי אלעזר בן שמוע. רש"י (ד"ה תנו). ה. **ש"ס** הריטב"א (ד"ה אמתניתין). ו. **על פי** התיקון בגירסת הברייתא שמציעה הגמרא, יש גם לשנות את סדר דבריהם ולשנותם בסמוך לדברי רבי, לפני דברי רבי יהודה. ריטב"א (ד"ה אמתניתין). ז. **בין** אם חל יום טוב לאחר שבת ובין אם חל לפניו. רש"י (ד"ה ז. ד"ה שבת). ח. **כפי** ששנינו בברייתא (ס. בשבת שנולדה ביום טוב [והוא הדין בשבתן] וכו' ובית הלל אומרים לא תאכל'. ושם (ס:-נא.) נאמרו כמה טעמים לאיסור זה, וראה בעיוני הפשט[ב]. ט. **או** משבת ליום טוב, וכן בכל מהלך הסוגיא. י. **אף** שבפסוק מדובר בשבת, מכל מקום נלמד מכך שגם צרכי יום טוב צריכים להכין בחול, שכן יום טוב חשוב כשבת. רש"י (פסוק ה: ד"ה ויהי). יא. **רש"י** בביצה (ה: ד"ה ומסיעו). כלומר, שאף שמהפסוק לא למדנו שיום טוב אינו מכין לשבת, שהרי כתוב שבששי יכינו לשבת, ויש ששי שהוא יום טוב, מכל מקום סתם יום ששי הוא חול. וראה עוד מה שכתבו בתוספות (ד"ה ויהי). יב. **לדעת** רבה, נלמד מהפסוק שמלבד האיסור להכין בידים מיום טוב לשבת, ישנו גם איסור לאכול דבר שהוכן מאליו ביום טוב לשבת, בכביצה שנולדה ביום טוב שאסורה בשבת אף שהכנתה נעשתה מאליה בידי שמים. וראה רש"י (פסוק ה: ד"ה ויהי וד"ה ומסיעו) ורשב"א (פס ד"ה ויהי) שנראה מדבריהם שזהו עיקר התירוצו של רבה, וכן כתב הגאון יעקב (ד"ה למעלה). יג. **שעצם** הלילה נחשבת הכנה. תוספות (פסוק ה: ד"ה אלא) [ונראה שם ביאור נוסף]. יד. **אביי** מודה לרבה שיש איסור הכנה, אלא שלדעתו דווקא הכנה הנעשית בידים אסורה, אבל הכנה הנעטית מאליה

לערב עירובי תחומין ביין זה שבלגין [שהופרש לתרומת מעשר לכשתחשך], כי מבעוד יום כשעדיין לא חלה ההפרשה, הוא עדיין אסור בשתיה, ואין מערבין בדבר שאינו ראוי לשתיה.

הגמרא מקשה על רבה שחידש שתחילת היום קונה עירוב. מקשה הגמרא: אֶלָּא מַעֲתָּה - אם כדברי רבה, יַעֲרִבוּ בָּלָּגִין - נתיר לערב במעשר ראשון שבלגין טבול יום, שהפריש ממנו תרומת מעשר שתחול לכשתחשך, שהרי תחילת היום של שבת קונה עירוב, ואז כבר חלה ההפרשה והיין מותר לכהן, ומכך ששנינו שאינו יכול לערב בלגין, מוכח שקנין העירוב חל בסוף יום הששי[כב], ולכן אינו מערב בלגין משום שבשעת קנין העירוב אינו ראוי לשתיה. **מתרצת הגמרא:** לעולם תחילת היום קונה עירוב, והטעם שאין מערבין ביין שבלגין הוא משום דְּבֵינוֹן סְעוּדָה הֲרָאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם וְלֵיכָּא - שצריך לערב במזון הראוי מבעוד יום בערב שבת, והיין שבלגין אינו ראוי בערב שבת, כיון שעדיין לא חלה ההפרשה[כג].

הגמרא מקשה על הדין שצריך סעודה הראויה מבעוד יום. מקשה הגמרא: אֶלָּא - אם אכן צריך לערב בסעודה הראויה מבעוד יום, הָא דְּתָנֵּן (פסח) רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר יוֹם טוֹב הַסָּמוּךְ לְשַׁבָּת בֵּין מִלְּפָנֶיהָ וּבֵין מִלְּאַחֲרֶיהָ מְעָרְבִין אָדָם שְׁנֵי עֵירוּבִין, ומניח אחד במרחק אלפיים אמה ממזרח העיר עבור היום הראשון, ובאותו יום אסור לו לצאת מהעיר לצד מערב, ואחד אלפיים אמה ממערב העיר עבור היום השני, וקשה, דְּהָא בְּבֵינוֹן סְעוּדָה הֲרָאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם וְלֵיכָּא - הרי צריך שתהיה הסעודה ראויה מבעוד יום, וכיון שביום הראשון אינו יכול לצאת מהעיר למערב ולהגיע לעירוב של היום השני שהונח שם[כד], אם כן עירובו של היום השני אינו ראוי לו לאכילה בסוף היום הראשון.

מתרצת הגמרא: מִי סָבְרַתְּ דְּמַנָּח לֵיהּ בְּסוֹף אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָאן וּבְסוֹף אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָאן - האם אתה סבור שמדובר שמרחיק את שני העירובין אלפיים אמה משני צידי העיר, לֹא, אֶלָּא דְּמַנָּח לֵיהּ בְּסוֹף אֶלֶף אַמָּה לְכָאן וּבְסוֹף אֶלֶף אַמָּה לְכָאן - מדובר שרוצה להתרחק מהעיר בשני הימים שלושת אלפים אמה, ומרחיק את העירובין מהעיר רק אלף אמה לכל צד ובכך הותר לו ללילך אלף אמה עד העירוב, ועוד אלפיים ממקום העירוב, ונמצא שאין בין שני העירובין יותר מאלפיים אמה[כה], ויכול ביום הראשון ללילך למקום העירוב השני.

אביי חוזר להקשות על איסור הכנה שחידש רבה. מקשה אביי לרבה: אֶלָּא - אם כדבריך שטעמו של רב בדין ביצה שנולדה הוא משום איסור הכנה מיום טוב לשבת, שֶׁהוּא דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, שבת ויום טוב הסמוכים זה לזה, וְעֵירַב בָּרִגְלָיו לְיוֹם הָרִאשׁוֹן, ושב לביתו, ורוצה לצאת מתחום עירו גם ביום השני, מְעָרֵב בְּרַגְלָיו יוֹם שֵׁנִי - צריך ללכת שוב ביום הראשון כדי לקנות שביתה ליום השני, וכן אם עֵירַב בְּפַת בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מְעָרֵב בְּפַת בְּיוֹם שֵׁנִי - צריך לערב שוב בפת עבור היום השני[כו], וְהָא קָא מָכַן מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת - הרי בהליכתו ביום טוב לצורך קניית שביתה לשבת, הוא מכין מיום טוב לשבת, משום שכשמערב ברגליו עליו לומר 'שביתתי במקומי', ואמירה זו נחשבת כמעשה הכנה, ואם כן מדוע מותר[כז]. **מתרצת הגמרא:** אָמַר לֵיהּ - תירץ לו רבה, מִי סָבְרַתְּ דְּאָזֵיל וְאָמַר מְחִילָּה - וכי סבור אתה שהוא הולך ביום טוב ואומר משהו, כי לדעתך צריך לומר 'שביתתי במקומי', לא כך, אלא דְּאָזֵיל וְשָׁתִיק וְיָתֵיב - שהולך ויושב במקום בשתיקה, ובכך קונה שביתתו ואינו צריך לומר דבר, ולכן אין עירובו לשבת נחשב הכנה מיום טוב[כח].

הגמרא מבררת אם דברי רבה שאמר מערב ברגליו בשתיקה נאמרו לדברי הכל. אומרת הגמרא: תָּנְיָא - כמו מי סובר רבה, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, דְּאָמַר חֻפְּצֵי הֶקֵּפֵר קוֹנִין שְׁבִיתָה - שסובר לקמן (מה.) שאדם שישן בדרך בערב שבת וחשכה לו, קנה שביתה במקומו שלא מדעתו אף על פי שלא אמר כלום, כמו חפצי הפקר שקונים שביתה במקומם אף על פי שלא התכוין אדם לקנות להם שביתה ולא אמר כלום[כט], ומוכח שאפשר לערב ברגליו בלי לומר כלום[ל], אבל לדעת חכמים שאין הישן קונה שביתה[לא] ואין חפצי הפקר קונים שביתה[לב], נאמר שהמערב ברגליו צריך לומר 'שביתתי במקומי'.

דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנָן - דברי רבה נכונים גם לדעת חכמים, משום שֶׁעַד כָּאן לֹא פָּלְגִי רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי - עד כאן לא נחלקו חכמים על רבי יוחנן בן נורי ואמרו שלא קנה שביתה, אֲבָל בְּיֵישָׁן דְּלָא מְצִי אָמַר - דווקא בישן שאינו יכול לומר[לג], אֲבָל בְּנִיעוּר דְּאִי בָּעֵי לְמֵימַר מְצִי אָמַר - אבל אדם ער שאם רוצה לומר יכול לומר, אַף עַל גַּב דְּלָא אָמַר כְּמַאן דְּאָמַר דְּמֵי - אף על פי שלא אמר נחשב כאילו אמר[לד], ולכך כאן שמדובר בניעור קונה שביתה אפילו אם אינו אומר 'שביתתי במקומי'.

הגמרא מקשה על רבה שאמר שהמערב ברגליו אינו נחשב מכין מיום טוב לשבת משום ששותק: אֶלָּא לֵיהּ רַבָּה בַּר רַב חָנִין לְאַבָּיֵי, אִי הָנֵי שְׁמִיעַ לֵיהּ לְמַר הָא דְּתָנְיָא - אילו היה רבה יודע בריייתא זו ששנינו בה, לֹא יְהֵא אָדָם בשבת[לה] סְפוֹךְ לִי שֶׁדַּחוּ מַה הִיא צְרִיכָה אחרי שבת, נֵיצֵא בּוֹ כרגלי הבעלים', ואילו בחפצי הפקר שאין להם בעלים, נתבאר להלן (מה:) שלדעת רבי יוחנן בן נורי קונים שביתה במקומם ומותר לטלטלם עד אלפיים אמה לכל רוח מהמקום בו נמצאים. והטעם שמוכיחה הגמרא שאין צריך אמירה מהדין של חפצי הפקר, ולא מהדין המפורש במשנה שהישן קנה שביתתו, משום שמהדין של הישן אפשר לדחות שלעולם צריך לומר 'שביתתי במקומי' אף לדעת רבי יוחנן בן נורי, ורק בישן שהוא אנוס ואינו יכול לומר, נחשב כאילו אמר, ולכן מוכיח מהדין שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם שאין צריך כלל אמירה. מדומי שדה (ד"ה כמחל) ל. **ראה** בקרן אורה (ד"ה דלמא) שהקשה, מה הדמיון בין דין חפצי הפקר לדין המערב בשתיקה, הלא כאן צריך דעת [כמבואר בהערה לעיל שצריך שישתוב בלבן], וחפצי הפקר אין להם דעת, ואם כן על כרחנו שאין שני הדינים שוים. וראה שם מה שתירץ. **לא. ודינו** שיכול ללכת רק ארבע אמות, כמבואר במשנה להלן (מה:). **לב. כמבואר** בגמרא להלן (מה:) שלדעת חכמים, חפצי הפקר מותר לטלטלם כפי שביתתו של הראשון שזכה בהם [ראה רש"י (סד ד"ה כתלי שמחצה) ותוספות (סד ד"ה פיסו טובא)]. **לג. שכן** הישן שאינו יכול לדבר, אין בו גם דעת להתכוין לקנות שביתה, ולכן לא קנה. אגודות אזוב מדברי (ד"ה פיין). וראה גם רש"י להלן (מה. ד"ה פיין) שפירש את דעת חכמים שהישן לא קנה, משום שאינו מתכוין לקנות שביתה. **לד. שמכיון** שיש בו דעת והתכוין לקנות שביתה, קנה גם ללא אמירה. אגודות אזוב מדברי (שם). **לה. רש"י** (ד"ה ולכאורה) ולכאורה הוא הדין ביום טוב. ראה להלן (לט.) ברש"י (ד"ה לא). וראה עוד להלן (שם) בהערה. **לו. המו"ה** לסוף', לכאורה אין לה ביאור, וראה ברא"ש (פ"נ סי' ו) וברבינו חננאל (ד"ה לא) שגרסו 'לתוך שדהו'.

כב. **ולא** מסתבר לומר שמשנה זו חולקת על חכמים שלשיטתם הוקק רבה לחדש שתחילת היום קונה עירוב [כדי שלא יקשה מדבריהם 'כיצד הוא עושה' וכו' על דבריו שאסר להכין מיום טוב לשבת]. ריטב"א (ד"ה אלא) מנחת). **כג. אף** על פי שקנין העירוב הוא בתחילת יום השבת, צריך שיהיה העירוב ראוי מבעוד יום, משום שזמן הקנין הוא בבין השמשות שהוא ספק יום ו' ספק שבת, ואם כן יש לחוש שמא קנין העירוב חל ביום ו', ולכן צריך שיהיה העירוב ראוי מבעוד יום. שער הציון (סי' תמז ס"ק מז). **כד. אמנם** בתוך העיר עצמה יכול ללכת אף שהיא מחוץ לאלפיים אמה מעירובו, שכיון שלן בעיר נחשבת כולה עבורו כארבע אמות. רש"י (ד"ה מעיר). **כה. בלבד** מדת העיר, שנחשבת לו כולה כארבע אמות, כפי שנתבאר בהערה לעיל. **כו. ויהודן** (נט.) יובאר שמערב בשני דווקא באותה פת שעירב בה בראשון. **כז. אביי** סבר שהמערב ברגליו בשני צריך לומר בשעת קנין השביתה 'שביתתי במקומי', וכיון שאינו יכול לכנין את השעה שחלה בה הקנין, אומר מבעוד יום, ואמירתו נחשבת כהכנה מיום טוב לשבת. ולא הקשה אביי מהמערב בפת שחתר ומערב בשני, משום שהמערב בפת בשני אינו צריך לומר כלום ונוראה הטעם בעיוני הפשט[ן]. רש"י (ד"ה וסלק). וכתב הרשב"א (ד"ה אלמא), שהכונה זו של החותר ומערב ברגליו בשני, דומה להכנה הנעשית מאליה בכיצה שנולדה, ולכן מוכיח אביי מדין זה שאין הכנה הנעשית מאליה אסורה. **כח. ואמנם** צריך שיחשוב שם בלבו שרוצה לקנות שביתה. שולחן ערוך (או"ח סי' תמז ס"ג). כתב הריטב"א (ד"ה ס"ל מי), שלאו דווקא כשעירב מאתמול וחזר ומערב לשני אינו צריך לומר כלום, אלא בכל שבת ויום טוב אם מערב ברגליו ושוהה במקום שביתתו בבין השמשות, אינו צריך לומר כלום. כט. **בלים** שיש להם בעלים שביתתם כשביתת בעליהם כפי ששנינו בביצה (לט.) 'ובהמה והכלים

לֹא יָצִיץ אָדָם בשבת ויום טוב סמוך לחשיכה, **עַל פֶּתַח מְדִינָה** - אל קצה העיר[א] **בְּדֵי שְׁיָגָּעֵם** - שיוכל להתקרב ולהיכנס **לַמָּרְחָץ** שיש שם[ב] **מֵיָּד** לכשיחשיך, משום שאסור להכין את עצמו לעסוק אחרי שבת ויום טוב במלאכות[ג], **[הָנֵי] הָדָר בֵּיהּ** - היה רבה חוזר בו, שהרי מוכח שהליכתו לצורך חול אסורה אף על פי ששותק, והוא הדין לגבי המערב ברגליו, שכשם שאם אומר 'שביתתי במקומי' אסור משום הכנה, הוא הדין כששותק נחשבת הליכתו כהכנה[ד][נא].

הגמרא דוחה את דברי רבה בר רב חנין: וְלָא הֵיא - אין הדבר כן, אלא **שָׁמְעַ לֵיהּ וְלָא הָדַר בֵּיהּ** - רבה ידע ברייתא זו ואף על פי כן לא חזר בו, משום שאין להוכיח ממנה לדין המערב ברגליו, שכן **הָתָם**, במהלך לסוף שדהו ועל פתח מדינה, **מוֹכְחָא מִילְּתָא** - ניכר הדבר שהולך לצורך מלאכה, שאם לא כן למה הלך לשם, ומשום כך אסור, שנאמר לגבי כבוד שבת (ישעיה נח יג), 'אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ וגו' מִמְצוֹא חֶפְצְךָ' וגו', ופירושו, עליך לכבד את השבת ולהימנע מלעסוק בה בחפציך [-בצורכיך], ואסור גם לעסוק בהכנות למלאכות שיעשה אחרי השבת?, וכיון שניכר שהולך לשם כך, אסור אף על פי ששותק, אבל **הָכָא**, במערב מיום טוב לשבת, **לָאו מוֹכְחָא מִילְּתָא הִיא** - אין ניכר הדבר שלשם כך הלך, משום **דְּאִי צְוִיחָא מָרַתְּנָן הוּא, אָמְרִינַן שָׁמַעְתָּא מִשְׁבָּתָא הִיא** - אם תלמיד חכם הוא, אומרים שמתוך שהרהר בלימודו, נמשך בהליכתו עד לשם ולא הרגיש, **וְאִי עַם הָאָרֶץ הוּא, אָמְרִינַן חֲמָרָא אִירְכַּב לֵיהּ** - אומרים שאבד לו חמור והלך לשם לחפשו'. וכיון שאין ניכר שכוונתו לערב ברגליו לשבת, אינו אסור משום הכנה[ה], ודווקא אם צריך לומר 'שביתתי במקומי', ניכר הדבר ואסור משום הכנה[נב].

★

הגמרא דנה בדברי רב יהודה בדין המערב מיום טוב לשבת: גּוּפָא - נשוב לעצם דברי רב יהודה ונבאר אותם, **אָמַר רַב יְהוּדָה**, שבת ויום טוב הסמוכים זה לזה, **וְעֵירַב בָּרִגְלָיו בְּיוֹם רִאשׁוֹן**, ורוצה גם ביום השני לצאת מתחום עירו, **מֵעֲרַב בָּרִגְלָיו בַּשֵּׁנִי** - צריך לחזור ולערב ברגליו ביום הראשון עבור היום השני, וכן אם **עֵירַב בְּפַת בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מֵעֲרַב בְּפַת בְּיוֹם שֵׁנִי**, וכן אם **עֵירַב בְּפַת בָּרִאשׁוֹן** ונאכלה, **מֵעֲרַב בָּרִגְלָיו בַּשֵּׁנִי**, ואין ככל אלו משום איסור הכנה, וכמבואר לעיל (נח:). אבל אם **עֵירַב בָּרִגְלָיו בָּרִאשׁוֹן, אֵין מֵעֲרַב בְּפַת בַּשֵּׁנִי** משום **שֶׁאֵין מֵעֲרָבִין בְּתְחִלָּה** [-אם לא עירב בה ליום הראשון] **בְּפַת**, משום שכשמערב לראשונה בפת, צריך לומר שקונה בה שביתה[ס], ואסור משום הכנה.

הגמרא מבארת את הדין שאמר רב יהודה: עֵירַב בְּפַת בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מֵעֲרַב בְּפַת בְּיוֹם שֵׁנִי. אָמַר שְׁמוּאֵל[נג], **וְבֵאוּתָהּ הָפַת** - מערב ליום השני דווקא באותה פת שעירב בה ליום הראשון, שכיון שכבר אמר אתמול שקונה בה שביתה, יכול היום לערב בשתיקה, אבל אסור לערב ליום השני בפת אחרת, שכיון שמערב בה לראשונה, צריך לומר שקונה בה שביתתו, ואסור משום הכנה.

הגמרא מוכיחה כדברי שמואל שמערב דווקא באותה פת: אָמַר רַב אַשִׁי, דַּיְקָא נָמֵי מָתָנִיתִין - מהמשנה גם ניתן לדייק כדברי שמואל, **דְּתָנְיָא** (לעיל נח:), **בָּיצָד הוּא עוֹשֶׂה** המערב ליום טוב ושבת, **מוֹלִיכוֹ** [-את הפת שמערב בו] **בָּרִאשׁוֹן** - בערב היום הראשון, למקום שרוצה לערב בו שביתה ביום

א. 'מדינה' השנויה כאן פירושה עיר. יצחק ירנן (מהמ"ץ ניפוח, הע' קידוש פוח מב). ב. **דרכם** היה לעשות מרחצאות בפתח העיר כפי שאמרו במגילה (ו:) 'חמש מאות חלונות מעלות עשן [-בתי מרחץ] חוץ לחומה', הרי שהמרחצאות היו סמוכים לחומת העיר. תוספות (שבת קג: ד"ה ופיו). ג. **היינו** במלאכות האסורות בשבת, והמהלך לסוף שדהו כוונתו לעשות בה מלאכות האסורות בשבת, וכן הרוחצה אסורה בשבת, שכן נשפפך בשולחן ערוך (סי"ח סי' שכ ס"י). וראה להלן [בביאור התירוץ בגמרא] שאיסור זה נלמד מהפסוק (ישעיה נח יג) 'אם תשיב משבת רגלך וגו' ממצוא חפצך' וגו'. רשם בהערה יבואר שנוהג איסור זה אף ביום טוב. ד. **רש"י** (ד"ה גם). המערב מיום טוב לשבת אסור רק משום הכנה, ולא משום 'ממצוא חפצך' [שהוזכר בהערה לעיל], משום שעירוב תחומין מערבין לצורך מצוה בלבד, כמבואר בגמרא להלן (פב.), ואיסור זה אינו נוהג בעוסק בצורכי מצוה כפי שדרשו (שבת קנ:) 'חפציך אסורים, חפצי שמים מותרים'. יד אפרים (סי"ח סי' שכ ס"ק ס) [שבת קנ:]. ואמנם, מדמה הגמרא איסור זה לאיסור הכנה, שמכיון שלגבי האיסור שנלמד מ'ממצוא חפצך' [שגם הוא ענין של הזמנה משבת לחול] אין מחלקים בין הליכה עם דיבור לבין הליכה בשתיקה, הוא הדין לגבי איסור הכנה. ראש משביר (ד"ה לא). ה. **רמב"ם** (פרי מהמקנות שבת שכ"ג מ"ג), והוא הדין ביום טוב, משום שנאמר בפסוק זה 'לקדוש ה' מכובד', וימים טובים קרויים קודש שנאמר בהם 'מקרא קודש', ומכאן שכל הנאמר בפסוק זה אמור גם לגבי יום טוב. ביאור הלכה (סי' תקכו ס"ק ג[כפנים]). ו. **וְתַחֵן** בהערה יבואר מדוע אסור דווקא אם ניכר שכוונתו לכך. ז. **הַהֵלִיכָה** לחפש את חמורו אינה אסורה משום 'ממצוא חפצך', שכן אף בשבת עצמה, מותר לו להשיב את חמורו מתוך התחום לביתו, ואיסור זה נוהג רק אם בכוונתו לעסוק במלאכות האסורות בשבת. רש"י (ד"ה ממצא). במטיל סמוך לשדהו או למרחץ אין אומרים שמא נמשך לשם מתוך תלמודו או כדי לחפש חמורו, משום שאינו חזרה לביתו מיד אלא שוהה שם, וניכר שיצא לצורך שדהו או המרחץ, אבל המערב ביום טוב לשבת, שוהה שם מעט כדי לקנות שביתה וחזרה לביתו, וניתן לומר שנמשך לשם מתוך תלמודו או כדי לחפש חמורו. מהר"ם (ד"ה ממרחץ). ח. **יד אפרים** (סי"ח סי' שכ ממנח שבתשם ס"ק יג), והוא הדין לגבי האיסור של 'ממצוא חפצך', שאם אין ניכר שהמכונין לעסוק בחפציו מותר, שמכיוון שאינו ניכר הרי זה כהרהור שמותר, כפי שאמרו בשבת (קנ:) 'הרהור מותר'. מחצית השקל (ממנח שבתשם שם). ט. **רש"י** (ד"ה שפון). אבל באופן שעירב בפת גם ליום הראשון, כשמערב בה ליום השני אין צריך לומר כלום, כפי שכתב רש"י לעיל (נח: ד"ה ופת). י. **אשי"ו** באופן שצריך לומר 'שביתתי במקומי', כפי שיבואר להלן בהערה יא. **כלומר**, שלרשם מותר לערב לראשון ולחזור ולערב לשני, אף אם היה צריך לומר 'שביתתי במקומי', שכיון שעירב גם אתמול לא נחשב הכנה, כפי שנראה מתוך קושיותיהם על רבה [ראה לעיל (נח:) בהערות], ואם כן הוא הדין שמותר לערב בפת אחרת מכיון שעירב גם אתמול. ריטב"א (ד"ה ויכנן). יב. **ומה** שנינינו במשנה 'נאכל בראשון אין עירובו לשני' היינו שאינו סומך בשני על עירובו הראשון שנאכל, אבל יכול לערב בשני בפת אחרת. רש"י (ד"ה ממרח). אלו עיקרי הדינים העולים מתוך הסוגיא בדין עירובי תחומין לשבת ויום טוב הסמוכים זה לזה. א. הרוצה לערב לכל אחד מהימים לדרוך אחרת, או שרוצה לערב ליום אחד ובשני להיות בכנני עירו, נחלקו בזה רבי אליעזר וחכמים, לדעת רבי אליעזר אפשר, משום ששני הימים הם שתי קדושות, ולדעת חכמים אי אפשר, שמסופקים שמא שני הימים הם קדושה אחת. ב. אם עירב ביום הראשון בפת ונאכלה הפת, לדעת רבי אליעזר בשני הוא כבני עירו מהטעם שהחזכר, ולדעת חכמים הרי זה חמר גמל מהטעם שהחזכר, ולשיטה ששנה רבי הסוברת ששני הימים קדושה אחת, עירובו קנה גם ליום השני. ג. אם לא עירב ליום הראשון, אינו מערב ליום השני בפת משום הכנה. ד. אם עירב בראשון בפת, מערב בשני באותה פת אך לא בפת אחרת [ולדעת אבי משמע שגם בפת אחרת], ואם נאכלה הפת מערב בשני ברגליו. ה. אם עירב בראשון ברגליו, מערב גם בשני ברגליו אך לא בפת, שאין מעברין בפת בתחילה משום הכנה. ו. אם עירב בראשון ורוצה לערב לשני לדרוך אחרת [כדעת רבי אליעזר], לדעת הרשב"א והריטב"א צריך להניח פת בשני המקומות בערב היום הראשון [והתוספות יום טוב כתב שאין צריך, אלא יערב בשני באותה פת]. יג. **היינו** הסנהדרין. שקידוש החודש מסור ביד בית דין הגדול, כן מוכח ברש"י (ד"ה שמע). יד. **רמב"ם** (קידוש החודש פ"ה הלכות ז-ח). טו. **כתב** רש"י (ד"ה שמע), שמדובר בחוץ לארץ. וראה בהגהות וציונים מה שכתב הזקדוקי סופרים (פוח ח), שאין גורסים כן ברש"י אלא מדובר גם בארץ ישראל. אמנם במרומי שדה (ד"ה כי יהודה) כתב לקיים הגירסא ברש"י, שמדובר דווקא בחוץ לארץ, אבל בארץ ישראל לא יתלקו חכמים [המובאים בהמשך המשנה] על רבי יהודה [וראה הטעם בעיוני הפשט בסוף העמוד]. טז. **רש"י** להלן (ד"ה מוליכו).

הראשון, שם שביתתו גם ליום השני, משום ששני הימים קדושה אחת הם ונחשבים כיום אחד, שאין קדושת שני הימים רק מצד הספק אלא אף מתקנת חכמים בתורת ודאי[יי].

פירוש שלא הופרשו מהם תרומה ומעשרות, הרי הם טבל ואסורים באכילה עד שיפריש תרומה ומעשרות. ואסרו חכמים להפריש בשבת ויום טוב[יח]. המשנה דנה בדין הפרשת תרומה ומעשרות בשני ימים של ראש השנה: וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַתְנָה אָדָם - מפריש תרומה[יט] בתנאי **עָלָיו** פירות של טבל שבתוך **הַבַּיִת** [-סל[כ]] **בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן** של ראש השנה, שנוטל מקצת מהפירות ואומר, אם היום חול, הרי אלו תרומה על שאר הפירות שבסל, ואם היום קודש, אין בדברי כלום. וביום השני נוטל את אותם פירות שהפריש ביום הראשון, ואומר, אם אתמול היה קודש והיום חול, הרי אלו תרומה על שאר הפירות, ואם אתמול היה חול והיום קודש, איני צריך לעשות כלום[כא] [שהרי כבר חלה התרומה אתמול], **וְאוֹכְלָהּ** - ומותר לאכול את שאר הפירות שבסל **בְּיוֹם הַשֵּׁנִי**. ורבי יהודה לשיטתו ששני הימים הם שתי קדושות ונוהגים בהם קדושה רק מחמת הספק, וכיון שלפי האמת אחד מהימים הוא חול, הועיל לו התנאי שחלה הפרשת התרומה באותו יום שהוא חול.

רבי יהודה אומר דין נוסף לשיטתו: וְכֵן בַּיּוֹצֵא שֶׁנִּתְּקָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן של ראש השנה, ואסורה באכילה בו ביום[כב], **תֵּאָכֵל** - מותרת באכילה **בְּיוֹם הַשֵּׁנִי**, משום שהוא קדושה נפרדת מהיום הראשון[כג]. **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים** - וחכמים חולקים על שני דינים אלו, וסוברים שאסור להפריש תרומה בשני הימים אפילו על ידי תנאי, וכן סוברים שביצה שנולדה בראשון לא תיאכל בשני, והם לשיטתם שנוהגת קדושת שני הימים בתורת ודאי, וקדושה אחת הם.

המשנה דנה בדין הזכרת ראש חודש בתפילות ראש השנה: רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס אוֹמֵר, שליח ציבור[כג] **הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה** [-ארון הקודש שבו ספר התורה[כד]] **בְּיוֹם טוֹב** - בתפילות שני הימים טובים **שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה** [שהוא גם ראש חודש תשרי], עליו להזכיר בתפילה גם את ראש חודש, ומאחר ואנו מסופקים איזה משני הימים הוא ראש חודש, צריך להזכיר בשני הימים על תנאי, וביום הראשון **אוֹמֵר, הַחֲלִיצֵנוּ** [-זרזינו[כה]] **ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת יוֹם[כו] רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה** בין **אִם** חל **הַיּוֹם**, ובין **אִם** חל **לְמָחָר**, **וְלִמָּחָר** - וביום השני **הוּא אוֹמֵר**, החליצנו ה' אלהינו את יום ראש החודש הזה בין **אִם** חל **הַיּוֹם** ובין **אִם** חל **אֶמֶשׁ** - אתמול[כז]. **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים** - וחכמים חולקים עליו, וסוברים שאין להזכיר את ראש חודש בראש השנה באופן זה, ובגמרא תבואר שיטתם[כז].

★

גמרא הגמרא מבררת מי הם החכמים במשנה שחולקים על רבי יהודה: מַאן לָא הוֹדוּ לֵיהּ - מי הם החכמים שחולקים על רבי יהודה. **עונה הגמרא: אָמַר רַב, רַבִּי יוֹסֵי הִיא**[כח], **דְּתָנְיָא** - ששנינו בברייתא שהוא זה שסובר שאין מעברים בשני ימים של ראש השנה לשני מקומות, **מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** - חכמים שהזכרו במשנה לעיל (לח.) שחולקים על רבי אליעזר ביום טוב הסמוך לשבת, וסוברים שאין מעברים לכל אחד מהם לדוח אחרת משום שחוששים שמא שני הימים קדושה אחת הם[כט], מודים לו **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהָיָה יָרֵא שֶׁמָּא תִּתְעַבֵּר, שִׁמְעֲרַב אָדָם שְׁנֵי עִירּוּבִין, וְאוֹמֵר, עִירּוּבֵי בָּרִאשׁוֹן לַמָּוֹחָר, וְכֵן שֵׁנִי לְמָחֳרָתוֹ בָּרִאשׁוֹן לַמָּוֹחָר**, או שאומר, **עֵירּוּבִי** יקנה לי שביתה **בָּרִאשׁוֹן, וְכֵן שֵׁנִי** לא יקנה לי אלא אהיה **בְּבָנַי עִירִי**, או שאומר, **עֵירּוּבִי** יקנה לי שביתה **בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, וּבָרִאשׁוֹן** אהיה **בְּבָנַי עִירִי**. והטעם שמודים חכמים לגבי ראש השנה, משום ששני הימים של ראש השנה ודאי שתי קדושות הם, שהרי נוהגת קדושה בשניהם רק מחמת הספק, מה שאין כן שבת ויום טוב שאין ספק בקדושתם, יש לומר שמא קדושה אחת הם[ל]. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר** לערב לשני מקומות גם בשני ימים של ראש השנה, שלדעתו נוהגת קדושת שני הימים בתורת ודאי והם קדושה אחת[לא]. ומבואר שרבי יוסי הוא זה שסובר ששני הימים של ראש השנה הם קדושה אחת, ואין מערבין בכל אחד מהם לצד אחר, והוא החכמים שבמשנה.

בזמן בית המקדש, תיקנו חכמים שאם באו עדים להעיד על ראיית הלבנה ביום השלושים לאלול לאחר הקרבת התמיד של בין הערביים, לא יקבלו אותם, משום שבהקרבת התמיד כבר אמרו שיר של חול[לב], ואם יקבלו אותם ויקדשו את היום, נמצא שלא אמרו בראש השנה שיר של יום טוב[לג], ולכן תיקנו שאין מקבלים אותם, ונקבע ראש השנה למחר, ויאמרו שיר של יום טוב. אך מכל מקום, ממשיכים לנהוג ביום הראשון קדושת יום טוב עד סוף היום[לד].

רבי יוסי מוכיח לחכמים מדין זה ששני ימי ראש השנה קדושה אחת הם: אָמַר לָהֶן [-לחכמים] **רַבִּי יוֹסֵי**, וכי **אִי אַתֶּם מוֹדִים שֶׁאִם בָּאוּ עֵדִים** ביום הראשון של ראש השנה **מִן הַמִּנְחָה** - משעת הקרבת תמיד של בין הערביים **וְלָמַעְלָה, שֶׁמְּחַלְּלִין אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ** - שממשיכים לנהוג בו קדושה אף על פי שיודעים שלא יקדשו אותו בית דין, **וְלָמָּחָר** ביום השני, **קֹדֶשׁ** - הוא שנתקדש, ומכאן, שקדושת שני הימים של ראש השנה היא מתקנת חכמים בתורת ודאי, ולא רק מחמת הספק, ואם כן קדושה אחת הם, ולא ניתן לחלק שביתתם[לה].

יז. **וְהֵחֵלּוּ** בביאורנו לגמרא יתבאר הטעם לתקנה זו. יח. **כפי** ששנינו בביצה (לו:), ופירש רש"י (פסח נ. ד"ה פסק), שסתם האיסור בשבת הוא משום שהוא כמתקן כלי [שאסור משום מכה בפטיש]. ומרש"י בביצה (ע. ד"ה מוכה) מוכח, שאותו טעם שייך גם ביום טוב. תורת רפאל (פרי מגד). יט. **רש"י** (ד"ה מתנה) נקט בדבריו תרומה כלשון הברייתא להלן (ע"ב), אך נראה שהוא הדין לגבי מעשרות, וכן פירש הרמב"ם (פרי מגדים, פ"ג מ"ח). כ. **רע"ב** (פ"ג מ"ח). כא. **אופן** התנאי בתאר בראש"י (פה) על פי הברייתא להלן (ע"ב). וראה שם בעיוני הפשט מה שיש להעיר בזה. כב. **כפי** ששנינו בביצה (ג:), ונאמרו בזה כמה טעמים (פה ע"ב-ב:), לדעת רבה, כיון שאם נולדה ביום טוב שאחר השבת אסורה משום הכנה משבת ליום טוב, גזרו לאוסרה בכל יום טוב, ולדעת רב יוסף, משום שביצת שנולדה דומה לפירות שנשרו מאליהם ביום טוב שאסורים באכילה שמא יתלוש לכתחילה, ולדעת רבי יצחק, משום שדומה למשקין שנטחטו מאליהם ביום טוב, שאסורים בשתיה שמא יסחוט לכתחילה. כג. **על** פי הרמב"ם (פרי מגדים, ברכות פ"ה מ"ג), וכתב באהל משה (שמחוץ, ס"ו סי' סג), שנקט רבי דוסא שליח ציבור, משום שיחיד המתפלל אינו מזכיר בתנאי, אלא יכוין את ראש חודש, ושוב יחזור לתחילת הברכה ויאמר אותה ללא הזכרת ראש חודש, ובכך יצא ידי חובה מה שנפל ובלאורנו כותבו שעדיף לעשות כן מאשר להזכיר בתנאין, אבל שליח ציבור אין לו לעשות כן, שמא יחשבו הציבור שחזר משום שהזכירו תיבה בטעות ואין היום ראש חודש [וראה שם מה שהילך עוד בזה]. כד. **בית** יוסף (או"ח סי' קנ ס"ק ל"ב ומ"ב). כה. **והוא** מלשון הכתוב (במדבר ל ו) 'ואנחנו נחלץ חושים'. רש"י (ד"ה אלמלנו). וראה בהגהות וציונים שיש שגרסו ברש"י 'זרזינו והחלימנו כח'. ובספקי הרי"ד (ד"ה י' יוסף) פירש, זרזינו וחזקינו במצות היום הזה. כו. **וגרסת** הרא"ש (פרי ט) ורבינו יהונתן (ד"ה ביום) 'ביום ראש החודש'. כז. **שיש** לבאר את דבריהם בשתי דרכים, או שאין מזכירים כלל ראש חודש בתפילות ראש השנה (מהטעם שיתבאר להלן (נ:)), או שמזכירים ביום הראשון בלי להתנות את היום אם מחר, משום שקדושת שני הימים אינה מספק אלא ודאי שהיום הראשון הוא ראש חודש. רש"י (ד"ה ופ - שמלמעלן). והרש"ש (שם) העיר, שרש"י להלן (נ. ד"ה להתנות), כתב לפי הדעה שסוברים חכמים שמזכיר בלי להתנות, שמזכיר גם ביום השני, והניח בצריך עיון [ולכאורה, מלבד זה, צריך גם ביאור מה הצד לומר שרק היום הראשון הוא ראש חודש]. כח. **ונקמה** המשנה את שיטתו בשם חכמים, להורות שהלכה כדבריו. ריטב"א (ד"ה מחלן). כט. **כמבואר** בגמרא שם. ל. **ואף** על פי שאין שיכות בין קדושת השבת לקדושת היום טוב, מכל מקום מכיון שחם סמוכים זה לזה ואין ביניהם חול, יש מקום לומר שקדושה אחת הם. פסקי הרי"ד (ד"ה מחלן). לא. **והֵחֵלּוּ** יתבאר הטעם. לב. **בזמן** בית המקדש, היו אומרים בשעת הקרבת התמידים בכל יממת השנה שיר של יום, לכל יום בשבתו שיר המיוחד לאותו יום, כמבואר במשנה בתמיד (פ"ז מ"ג). לג. **בראש** השנה היו אומרים בתמיד של בין הערביים שיר המיוחד לראש השנה, 'הסיתרותי' מסכל 'שכמרי וגו' (תהלים פט ז), כפי שנתבאר במסכת ראש השנה (ל:). רש"י (ד"ה ודי יוסף). ובתמיד של שחר אמרו שיר של חול, משום שברוב השנים לא היו העדים מגיעים לפני התמיד של שחר ולא נתקדש עדיין היום, ולכן תיקנו מלכתחילה שיר של חול אפילו באו עדים קודם לכן, אבל בתמיד של בין הערביים תיקנו לומר שיר של יום טוב שברוב השנים כבר באו העדים קודם לכן. רש"י (ד"ה ג; שם). לד. **רש"י** (ד"ה ודי יוסף), וכמבואר במסכת ראש השנה (ג:). והטעם שממשיכים לנהוג בקדושה עד סוף היום, נתבאר להלן (ע"ב), שהוא כדי שלא יבואו לזלזל ביום טוב, ופירש רש"י (פה ד"ה והקנון), שאם נתיר לעשות מלאכה בסוף היום הראשון, יבואו בשנים הבאות לעשות מלאכות ביום הראשון מתחילתו, ואם לבסוף יבואו עדים, נמצא שעשו מלאכות ביום טוב, ואף על פי שטעם זה נתפרש לדעת חכמים, מכל מקום הוא הטעם לדעת רבי יוסי. חזון איש (סי"ח סק"ל) [וראה עוד בהערה שם]. וראה רש"י (ד"ה ג; ד"ה טמטום) שפירש את המשנה שם על פי טעם זה. לה. **ואף** במקומות הרחוקים מבית דין שלא ידעו אם באו עדים, ולא ידעו אם נתקדש היום הראשון או השני, נהגו שני ימים לא רק מחמת ספק זה, אלא אף מהספק שמא באו עדים לאחר המנחה ונתקדשו שני הימים בתורת ודאי. רש"י (ד"ה ודי יוסי ור"ה ג) [ז].

הגמרא מיישבת את שיטת חכמים: וְרַבָּנַן - וחכמים, יפרשו **שֶׁהֶתֵּם** - שם, הטעם שתיקנו לנהוג בקדושה עד סוף היום הראשון, **כִּי הֵיכִי דְּלָא וְלָווּ בֵּיהּ** - כדי שלא יזלזלו בקדושת היום הראשון, שאם ניתיר מלאכות בסוף היום, יעשו בשנים הבאות מלאכות אף בתחילת היום, ואם יבואו עדים לפני המנחה ויקדשו בית דין את היום, נמצא שעשו מלאכה ביום טוב[א], אבל לעולם נחשב היום הראשון כחול שנהגה קדושתו רק מספק, ואין שני הימים קדושה אחת.

★

שנינו במשנה: וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה וכו' מתנה אדם על הכלכלה ביום טוב ראשון ואוכלה בשני, וכן ביצה שנולדה בראשון תיאכל בשני.

הגמרא מבררת מדוע הוצרך רבי יהודה להשמיענו ששני הימים של ראש השנה שתי קדושות הם לגבי שלשה דינים, עירוב תחומין, הפרשת תרומה, וביצה שנולדה: וְצָרִיכָא - וצריך רבי יהודה להשמיענו את דעתו לגבי שלשת הדינים, **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן רֹאשׁ הַשָּׁנָה**[ב] - שאם היה משמיע לנו רק לגבי עירוב, היינו אומרים שדווקא **בְּהָא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה** - בזה אמר רבי יהודה שאפשר לערב לכל יום במקום אחר, **מִשּׁוּם דְּלָא קָבְיֵד מִידֵי** - משום שאינו עושה ביום טוב כלום, **אֲבָל** לעשר ביום טוב **בְּלָבָּה** [-טל] של פירות טבל, **דְּמֵיחֲזֵי כְּמִתְפַּוֵּן מִיבְלָא** - שנראה כמתקן טבל ביום טוב, **אֵימָא מוֹדֶה לְהוּ לָרַבָּנַן** - היינו אומרים שהוא מודה לחכמים שאסור, **וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָנֵי תַּרְתֵּי** - ואם היה משמיע לנו רק שני דינים אלו של עירוב והפרשת תרומה, היינו סוברים שדווקא בהם הקיל **מִשּׁוּם דְּלָא קָמִיגְּזַר עֲלַיְיהוּ** - שאין בהם טעם לגזור ולאסור, **אֲבָל** לגבי **בֵּיצָה, דְּאִיכָּא לְמִיגְזַר בָּהּ** - שיש טעם לגזור ולאוסרה ביום השני משום מאותם הטעמים שאסורה ביום הראשון, והם, לפי דעה אחת המובאת במסכת ביצה (ג:) **מִשּׁוּם** שהיא בכלל **פֵּרוֹת הַנּוֹשְׁרִין** - פירות שנתלשו מהעץ מאליהן ביום טוב, שאסרום חכמים באכילה שמא יתלוש ביום טוב[ג], **וּלְפִי** דעה נוספת (שם ג.) **מִשּׁוּם** שהיא בכלל **מַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ** - משקין שנסחטו מהפרי מאליהן ביום טוב, שאסרום חכמים בשתיה שמא יסחוט ביום טוב[ד], **אֵימָא מוֹדֶה לְהוּ לָרַבָּנַן** - היינו אומרים שמודה רבי יהודה לחכמים שאסורה הביצה גם ביום השני[ה], **צָרִיכָא** - אכן נצרכים שלשת הדינים, להשמיענו שבכולם מתיר רבי יהודה[ו].

★

הגמרא מביאה ברייתא המבארת כיצד מעשרים בשני ימים של ראש השנה: תָּנָא, בֵּיצַד - באיזה אופן **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה שִׁמְּתָנָה אָדָם עַל הַכַּלְכָּלָה בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן וְאוֹכְלָהּ בְּשֵׁנִי**, ולא יעבור על האיסור לעשר ביום טוב, **הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי כַּלְכָּלוֹת שֶׁל** פירות **טֶבֶל**, נוטל ביום הראשון אחת מהן **וְאוֹמֵר, אִם הַיּוֹם חוֹל וְלַמָּחָר קֹדֶשׁ, תְּהֵא זוֹ** - יהיו הפירות שבה **תְּרוּמָה עַל זוֹ** - על הפירות שבכלכלה השניה, **וְאִם הַיּוֹם קֹדֶשׁ וְלַמָּחָר חוֹל, אֵין בְּדָבָרִי כְלוּם** - לא תחול התרומה, **וְקוֹרֵא עָלֶיהָ** - על הכלכלה עם הפירות שהפריש, **שֵׁם** תרומה על תנא[ז], **וְנוֹתְנָהּ**, ואינו אוכלם עדיין, שמא היום קודש!, **וְלַמָּחָר** - ביום השני **הוּא אוֹמֵר, אִם הַיּוֹם חוֹל** ואתמול היה קודש ולא חלה התרומה, **תְּהֵא זוֹ** - פירות שבכלכלה זו שהפרשתי אתמול לתרומה, יהיו **תְּרוּמָה עַל זוֹ** - על הפירות שבכלכלה השניה, **וְאִם הַיּוֹם קֹדֶשׁ אֵין בְּדָבָרִי כְלוּם**, שכבר חלה התרומה אתמול שהיה חול[ח], **וְקוֹרֵא עָלֶיהָ שֵׁם, וְאוֹכְלָהּ** את הפירות שבכלכלה השניה, שממה נפשך כבר יצאו מידי טבל. וכיון ששני הימים קדושים רק מספק, הועיל לו התנאי שחלה ההפרשה בחול, ולא עבר על איסור הפרשת תרומה ביום טוב. **רַבִּי יוֹסֵי** חולק **וְאוֹמֵר** שאפילו בתנאי בשני הימים, שלדעתו קדושה אחת הם, ולא יועיל התנאי שתחול ההפרשה בחול. **וְכֵן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר** לעשר טבל גם **בְּשֵׁנִי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת** - בשני ימים טובים של פסח, שבועות, וסוכות, הנוהגים בחוץ לארץ, שכיון שהיו רחוקים מבית דין, לא ידעו אם נקבעו חודשי ניסן ותשרי ביום השלושים לאלול ואדר, או ביום השלושים ואחד, ולא ידעו באיזה יום חל יום טוב, ומספק נהגו שני ימים', וסבר רבי יוסי שאף על פי שאחד מהם חול, ונוהגת קדושה בשניהם רק מספק, אין לעשר בהם אפילו בתנאי[ט].

הגמרא דנה בדין מאכל שהוכשר לאכילה על ידי מלאכה ביום טוב ראשון, שאסור באכילה בו ביום[י], האם מותר באכילה ביום טוב השני [של גליות]. הגמרא מספרת: הֲהוּא בַּר טַבְיָא דַּאֲתָא לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא - מעשה בצבי שהובא לבית ריש גלותא' **דַּאֲתִיצַד** - שניצוד על ידי נכרים[יא] **בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל גָּלֻיּוֹת, וְאִשְׁתְּחִיט** - ונשחט למחרת **בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. רַב נַחְמָן וְרַב חִסְדָּא אֲכַלוּ** ממנו, שסברו שקדושת שני הימים היא רק מספק ושתי קדושות הם, וביום השני ממה נפשך מותר, שאם היום הראשון קודש, הרי היום חול[יב], ואם היום הראשון חול והשני קדש, הרי ניצוד בחול, ואין בו איסור, **וְרַב שֵׁשֶׁת לָא אֲכַל**, שסבר ששני ימים טובים של גליות קדושה אחת הם ונחשבים כיום אחד.

אָמַר רַב נַחְמָן, מַאי אֲבָבְיד לֵיהּ - מה עשה לו **לָרַב שֵׁשֶׁת דְּלָא אֲכַל בֵּישָׂרָא דְּהָבָרְיָא** - שלא אכל מבשר הצבי, כלומר, לא היה לו לסרב לאכול. **אָמַר לֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת** לרב נחמן, **וְהֵיכִי אֵיכוֹל** - כיצד אוכל, **דְּתָנֵי אִיסִי** - והלא איסי שנה בברייתא שהובאה לעיל, שרבי יוסי אוסר לעשר טבל בתנאי בשני ימים טובים של גליות, הרי ששני הימים קדושה אחת הם. **וְאָמְרֵי לַהּ** - ויש אומרים, שרב ששת אמר בלשון תמיהה, **אִיסִי תָּנֵי** - הלא איסי שנה בברייתא **וְכֵן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר** לעשר **בְּשֵׁנִי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת**, ואני אוכל מבשר הצבי[יג], והלא מדבריו מוכח ששני הימים קדושה אחת הם.

הגמרא דוחה את הוכחת רב ששת: אָמַר רָבָא, וּמַאי קוּשְׁיָא - מה ההוכחה מדברי רבי יוסי ששני ימים טובים של גליות קדושה אחת הם, שמכך קשה על רב נחמן, **דִּילְמָא הָכִי קָאָמַר** - הלא יתכן שרבי יוסי התכוין לראש השנה, ושפיר כך, **וְכֵן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר בְּשֵׁנִי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה**, ומה שאמר 'של גליות', היינו **בְּגוֹנָךְ** [-כחרן לארן], כלומר, שבחרן לארן שני הימים של ראש השנה קדושה אחת הם, כפי שהם קדושה אחת בארן ישראל כשבאו עדים אחר המנחה[יד], ולעולם שני ימים טובים של גליות שתי קדושות הם.

הגמרא מקשה על ביאורו של רבא: אִי הָכִי - אם כך שהתכוין רבי יוסי לראש השנה, מדוע אמר 'שני ימים טובים **שֶׁל גָּלֻיּוֹת**', שמשמע שני ימים טובים הנוהגים רק בחרן לארן, **בְּגוֹנָךְ מֵיבָעֵי לֵיהּ** - היה צריך לומר 'שני ימים טובים של ראש השנה בגולה'. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּא, וּמַאי קוּשְׁיָא, דִּילְמָא הָכִי קָאָמַר** - הלא יתכן שכך הפירוש בברייתא, **וְכֵן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי עוֹשֶׂה אִיפּוּר** [-מקיל לגבי קדושת] **שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת** ששתי קדושות הם, **בְּשֵׁנִי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרַבָּנַן דְּשָׁרוּ** - כשם שמקילים חכמים החולקים עליו (לעיל ל"ט:) לגבי שני ימים טובים של ראש השנה[טו].

הגמרא מביאה הוכחה שמודה רבי יוסי להחמיר בשני ימים טובים של גליות: אֲשְׁכְּחַהּ - מצאו **רַב שֵׁשֶׁת לְרַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, וְאָמַר לֵיהּ** - ושאל אותו, **תָּנֵי מַר מִידֵי בְּקִדּוּשׁוֹת** - האם שנית איזה ברייתא בענין שני ימים טובים אם הם קדושה אחת או שתים, **אָמַר לֵיהּ** רבה בר שמואל לרב ששת, אכן, **תָּנֵיגְבָא, מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי לחכמים בְּשֵׁנִי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת** שהם שתי קדושות. **אָמַר לֵיהּ** רב ששת לרבה בר שמואל, **אִי מְשָׁכַחְתָּ לֵיהּ הָכִי לָא תֵּימָא לְהוּ וְלָא מִידִי** - אם תמצא את רב נחמן ורב חסדא, אל תאמר להם דבר אודות ברייתא זו, כדי שלא יבישוני על שלא אכלתי מהצבי, שכיון ששני הימים הם שתי קדושות, הרי הצבי מותר ביום השני[טז].

נברי שהביא ביום טוב מאכל מחוץ לתחום עבור ישראל, אסור לו באכילה[יז], אך מותר לישראל אחר[יח] כמבואר בביצה (כא:). **הגמרא מביאה נוסח אחר במעשה בצבי, ודנה בדין דבר שהובא מחוץ לתחום ביום טוב: אָמַר רַב אַשִׁי, לְדִידִי אָמְרָה לִי אֲמֵימָר** - לי אמר אמימר, **הָהוּא בַּר טַבְיָא לְאַו אִיתְּצוֹדִי אִיתְּצִיד** - אותו צבי בר היה המעשה, לא כך היה שניצוד ביום הראשון ונשחט בשני, שאם כן, היה גם רב ששת אוכל ממנו ביום השני[יט].

א. **גם** לדעת רבי יוסי, שהוא הטעם שתיקנו לנהוג בקדושה עד סוף היום (ראה גם בהערה לעיל סוף ע"ח), אלא שלדעתו, קבעוהו לקדושה אחת עם היום השני. חזון איש (או"ח סי' קל"ג ס"ק ז).

ב. **בהגהות הב"ח** הגיה 'בריש', והכוונה לדין עירוב שנשנה בריש. ג. **ואסור** משום קוצר. רש"י (פסחים ג. ד"ה ומפקי). ד. **ואסור** משום דש. רש"י (שם ד"ה ומפקי). ה. **שיש** לאסור ביום השני פירות שנתלשו ומשקין שזבו ביום הראשון, כדי שלא יבואו לתלוש או לסחוט ביום הראשון עבור היום השני, ומטילא גם הביצה בכלל גזירה זו. שפת אמת (פסחים ג. ד"ה בגמ'). ו. **פסקי** הרי"ד (ביצה ג. ד"ה ת"ר). ז. **וקוראים** 'שני ימים טובים של גליות', משום שרק בחרץ לארץ שלא ידעו אם נתעבר החודש, נוהגים בהם שני ימים. ושני ימים של ראש השנה אינם נקראים של גליות, משום שגם בארץ ישראל אם לא באו עדים עד המנחה, נהגו שני ימים כמבואר לעיל (ל"ט:). רש"י (ד"ה ושני ימים). ח. **משום** שהחמירו חכמים לעשותם כקדושה אחת, וכדעת רב אסי בביצה (ג:). פסקי הרי"ד (ד"ה ת"ר). ט. **כבביאור** בביצה (כב:). וכתב רש"י טעמו (שם ד"ה ואין) משום (שם ס"ה), שאסור משום מוקצה, משום שלא היה ראוי בבין השמשות, וכתב עוד (שם ד"ה ומעמד) [וכן כתבו תוספות (ד"ה לו) בשמן], שאסרו הנאה ממלאכת יום טוב [באופן שעשה אותה נכרי עבור ישראל], ומטעם זה אסור גם במוצאי יום טוב בכדי שיעשה, כלומר כשיעור הזמן הדרוש לעשיית המלאכה. י. **בכבל** היו העומדים בראש העם נקראים 'ריש גלותא' [-ראש הגולה]. יא. **רש"י** (ד"ה ואשתחיט) והצידה על ידי ישראל אסורה ביום טוב אפילו לצורך אוכל נפש כפי שאשנינו בביצה (כג:), וכיון שבבין השמשות היה הצבי מחוסר צידה, לא היה ראוי לאכילה. יב. **וכיון** שהתחתינו במוצאי יום טוב הראשון כבדי שיעשה, אין בזה משום הנאה ממלאכת יום טוב. רש"י (ד"ה כך נתנן). יג. **לפי** לשון זו לא אמר רב ששת 'והיכי איכול', אלא רק ציטט בלשון תמיהה את דברי רבי יוסי ששנה איסי בברייתא, ויתכן שהוסיף גם לומר 'ואנא איכול', כלומר, וכי לאחר שכך שנה איסי, אני אוכל. לשון ההזב (פרק י"ב ד"ה ואפילו). יד. **ומובן** לדחוק ולפרש כך מאשר לומר שסובר רבי יוסי ששני ימים טובים של גליות הם קדושה אחת, שזו חומרה ללא טעם, והלא רבי יוסי נימוקו עמו (ניעין סו.) [שנותן תמיד טעם לדבריו]. רש"י (בכורות ט. ד"ה נימוקו). רש"י (ר"ה לא:). טו. **מתבאר** מתוך הסוגיא, שדבר שנעשתה בו מלאכה ביום טוב הראשון, מותר ביום השני לאחר שימתין במוצאי היום הראשון בכדי שיעשו, שהרי אכלו רב נחמן ורב חסדא ביום השני מהצבי שניצוד ביום הראשון, ואף רב ששת שאסר, חזר בו לאחר ששמע מרבה בר שמואל את הברייתא. רש"י (ר"ה ספק). וראה עוד בעיוני הפשט[יח]. טז. **בדי** שלא יהנה ממלאכת יום טוב, כמבואר לעיל בהערה. ואין בזה משום מוקצה, משום שראוי לישראל אחר שהיה בתחומו. רש"י (פסחים סה. ד"ה מוץ). יז. **שהכינו** לגבי איסור תחומין שהוא רק מדרבנן והתירו לישראל אחר. רש"י (פסחים סה. ד"ה מוץ). יח. **רש"י** (ד"ה ומאי) [-ראש הגולה].

מ. [א] בכל מערבין פרק שלישי עירובין

אֶלָּא מֵחוץ לָתְחוּם אֶתָּא - הובא הצבי ביום טוב, ונחלקו החכמים אם מותר לאוכלו באותו יום שהובא, **שַׁמַּאי הָאַבָּל סָבַר** - רב נחמן ורב חסדא שאכלו, סברו **שֶׁתַּחְתָּם בְּשָׁבִיל יִשְׂרָאֵל זֶה, מוּתָּר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר** להנות ממנו, ולכן אכלו מבשר הצבי, משום שלא הובא עבורם, **וְשַׁמַּאי דְּלָא אָכַל** - ורב ששת שלא אכל **סָבַר, שֶׁכָּל הָאָתֵי לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא מוּבָא גַּם עָבוּר הַחֲכָמִים שֶׁהוּי רַבָּנָן אָתֵי** - כל דבר המובא לבית ריש גלותא, מובא גם עבור החכמים שהוי רגילים לסעוד בביתו[א], ולכן אסור להם לאכול מהצבי[ב][א].

הגמרא מקשה על שיטתו של אמימר בסיפור המעשה: וְהָא אֲשְׁכְּחֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת לְרַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל וְאָמַר לֵיהּ - הרי אמרו לעיל שלאחר המעשה בצבי אכן מצא רב ששת את רבה בר שמואל, ושאל אותו אם שנה בריייתא כלשהי בענין שני ימים טובים של גלויות אם הם קדושה אחת או שתים, ואם היה המעשה בו ביום שניצוד הצבי, לא היה צריך רב ששת לשאול על כך, שהרי לא נחלק עם רב נחמן ורב חסדא בענין זה[ב]. **מתרצת הגמרא: לֹא הֵיוּ הָכָרִים עֲמוֹדִים** - מעולם לא שאל כך רב ששת את רבה בר שמואל.

הגמרא מספרת מעשה שנלמד ממנו דין מאכל שהובא ביום טוב מחוץ לתחום: הַהוּא לֵיסְתָּא דַּאֲתֵי לְמָחוֹזָא - מעשה בלפת שהובאה למחוזא [-שם עיר] ביום טוב על ידי נכרי, **נָפַק רָבָא חֵיזָא דְּכַרְכִּישָׁא** - יצא רבא[ג] וראה שהיא גובלת[ד], **שָׁרֵי רָבָא לְמֵיזַן מִינַּיהּ** - והתיר רבא לקנות אותה ממנו[ה] כדי לאוכלה בו ביום, **וְאָמַר, הָא דַּאֲתֵי מֵאֵיתְמוֹל נָעֲקְרָה** - ניכר מכך שהיא נובלת, שנעקרה מהקרקע קודם יום טוב, ולכן אין לאוסרה משום מוקצה[ו], **וְאֵי אֲתָרְתָּ** - משום מה תאמר ששייך עוד לאסור, **מֵחוּץ לָתְחוּם אֲתָיָא** - משום שהובאה הלפת מחוץ לתחום ביום טוב, ואסרו חכמים דבר הבא מחוץ לתחום ביום טוב, הלא אין לאסור משום כך, שהרי **הָבָא** מחוץ לתחום **בְּשָׁבִיל יִשְׂרָאֵל זֶה, מוּתָּר לְאָבוֹ לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר** שלא הובא בשבילו, **וְכָל שֶׁכֵּן הָאי דַּאֲתָיָא דְּנָכְרִים אֲתָא** - ובודאי שלפת זו שהובאה עבור נכרים, מותרת לישראל. אולם, **בֵּינַיִם דְּחָזָא** - שראה רבא **דְּקָא מְפַשְּׁיט וְקָיְיתֵי לְהוּ** - שמרבים הנכרים להביא לפתות מחוץ לתחום, והבין שכוונתם להרבות ולהביא מהן גם עבור ישראל, **אֲסַר לְהוּ** - אסר להם את הלפתות, שכיון שהובאו עבורם ביום טוב, אסור להם בהנאה.

★

נכרי שהביא לישראל גידולי קרקע שנתלשו ביום טוב, אסורים בהנאה ביום טוב, וגם במוצאי יום טוב עד כדי שיעשו, כלומר כדי שיעור הזמן הדרוש לתלישתם[ז], כמובאר בביצה (כד:). **הגמרא תדון בדין זה: הֲנָהוּ בְּנֵי גִּנְגָא** - מעשה באנשים שהיו בונים חופות לחתנים, והיו נותנים שם הדסים, **הָנָּזוּ לְהוּ אָמָא בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי** - שגזזו נכרים[ח] עבורם הדס ביום טוב שני. **לְאוּרְתָּא** - לערב במוצאי יום טוב, **שָׁרֵא לְהוּ רָבִינָא לְאוּרוּחֵי בֵּיהּ לְאַתְּרָא** - התיר להם רבינא להריח בו מיד, שלדעתו ביום טוב שני הקילו ולא הוקיקו להמתין כדי שיעשו[ט]. **אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר תַּחְלִיפָא לְרָבִינָא, לֵיסַר לְהוּ מַר מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן בְּנֵי תּוֹרָה** - תאסור להם להריח את ההדס במוצאי יום טוב עד כדי שיעשו, משום שאינם בני תורה, ואם תתיר להם, יבואו לזלזל ביום טוב שני. **מְתַקִּיף לַהּ רַב שְׁמַעְיָה** על רבא בר תחליפא, שמשמע מדבריו **שְׁמָעְתָא דְּאֵינָן בְּנֵי תּוֹרָה, הָא בְּנֵי תּוֹרָה שָׁרֵי** - דווקא למי שאינם בני תורה אסור עד כדי שיעשו, אבל לבני תורה מותר מיד במוצאי יום טוב, **וְהָא בְּצִינָן בְּכָדֵי שֶׁיֵּעָשׂוּ** - והלא צריך להמתין בכדי שיעשו, והיא גזירה לכל ואפילו לבני תורה[י]. **אֶלָּא שָׁיְילִינַהוּ לְרָבָא** - הלכו ושאלו את רבא האם יש להמתין בכדי שיעשו, **אָמַר לְהוּ בְּצִינָן בְּכָדֵי שֶׁיֵּעָשׂוּ** - ואמר להם שצריך להמתין בכדי שיעשו, בין בני תורה ובין שאינם בני תורה[יא].

★

שנינו במשנתנו (לעיל נט.): **רַבִּי יוֹסֵה** בן הרכינס **אוֹמֵר הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה בְּיוֹם טוֹב** של ראש השנה אומר, החליצנו ה' אלהינו את יום ראש החודש הזה את היום אם למחר, ולמחר הוא אומר את היום אם אמש, ולא הודו לו חכמים.

הגמרא מביאה ספק בענין הזכרת ראש חודש בראש השנה: אָמַר רַבָּה, בְּי הוֹנְיָן בַּי רַב הוּנָא - כשהיינו אני וחבירי בישיבתו של רב הונא, **אִיבַּעְיָא לָן** - הסתפקנו, **מַהוּ לְהַזְכִּיר שֵׁם רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה** - האם כשאומרים בתפילת מוסף של ראש השנה 'ותתן לנו ה' אלהינו את יום הזכרון הזה' יש להוסיף ולהזכיר גם את ראש חודש, ולומר 'את יום ראש החודש הזה ואת יום הזכרון הזה', או לא[יב]. **ומדדי הספק הם: האם מִצְּוַיְין דַּהֲלֵיזְקִין בְּמוֹסְפִין** - שלענין קרבנות המוספים מקריבים בראש השנה גם מוספי ראש חודש וגם מוספי ראש השנה, כמו שנאמר (במדבר כט ו-ז) 'וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּטָם לְאֵשׁ לְרֵיחַ נִיחֹחַ', בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ וגו' מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וגו', **אֲמְרִינַן** - לכך גם בתפילה יש להזכיר את ראש חודש בפני עצמו. **אוֹ דִילְמָא, זְכָרוֹן אֶחָד עוֹלֶה לָבֶן וְלָבֶן** - אמירת 'יום הזכרון' כמו שנקרא בתורה יום זה, שנאמר (ויקרא כג כד) 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה', עולה היא גם לראש השנה וגם לראש חודש, שהרי כל ראש השנה הוא גם ראש חודש, ויום זה נקרא 'יום הזכרון'[יג], ולכך אין להוסיף ולהזכיר את יום ראש החודש הזה[יד].

רב הונא מביא ראיה ממשנתנו לפשוט את הספק: אָמַר לָן - השיב לנו רב הונא, **תַּנְיֻתוֹהָ** - שנינו זאת כבר במשנה, שכך שנינו במשנתנו (לעיל נט.), **'רַבִּי יוֹסֵה** בן הרכינס **אוֹמֵר הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה בְּיוֹם טוֹב** של ראש השנה אומר, החליצנו ה' אלהינו את יום ראש החודש הזה היום אם למחר, ולמחר הוא אומר אם היום אם אמש, ולא הודו לו חכמים'. **מַאי** - מה לא הודו לו חכמים, **לָאו** - האם אין הפירוש שלא הודו לו שצריך **לְהַזְכִּיר** את ראש חודש בתפילת ראש השנה. ואם כן מוכח מזה, שלדעת חכמים אין להזכיר את ראש חודש בתפילת ראש השנה[טו]. **דוחה הגמרא: לָא** - אין הכוונה שלא הודו חכמים לרבי יוסה לענין עיקר ההזכרה, אלא נחלקו רק לענין **לְהַתְנוֹת** ולומר אם היום אם למחר, שרבי יוסה אמר שביום הראשון לאחר שאומר 'את יום ראש החודש הזה', מוסיף לומר 'אם היום, אם למחר' וכן ביום השני מוסיף 'אם היום, אם אמש', ועל זה חלקו חכמים ואמרו שאין להוסיף ולומר כן, אבל לענין הזכרת ראש חודש בלא תנאי מודים הם לרבי יוסה שמזכירים בתפילת ראש השנה ואומרים 'את יום ראש החודש הזה' בשני הימים [בלא תנאי][טז].

מוסיפה הגמרא: הֵיכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא לפרש כך את דברי חכמים, **מִדְּקָתָנֵי בְּבְרַיְיתָא, 'וְכֵן הָיָה רַבִּי יוֹסֵה עוֹשֶׂה בְּרֹאשׁ חֳדָשִׁים שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ** - שכל ראש חודש שלא היו יודעים אם עיברו בית דין את החודש או לא, היה אומר בתפילת ראש חודש 'החליצנו ה' אלהינו ביום ראש החודש הזה אם היום אם למחר' **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים**'. **מפרשת הגמרא: אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא** - מובן הדבר אם תאמר שדברי חכמים נאמרו לענין **לְהַתְנוֹת**, שמאחר שרבי יוסה הזכיר תנאי זה בברייתא גם לענין שאר ראשי חדשים, **מִשּׁוּם הָכִי לֹא הוֹדוּ לוֹ** חכמים, וכמו שחלקו לגבי ראש השנה שלדעתם אין להתנות על היום שהוא ספק[יז], כך חלקו גם לענין שאר ראשי חדשים. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ**, שדבריהם נאמרו לענין **לְהַזְכִּיר** את ראש חודש בראש השנה, קשה, **אַמַּאי לֹא הוֹדוּ לוֹ** חכמים בשאר ראשי חדשים, והרי בשאר ראשי חדשים ודאי מזכירים את ראש חודש, ואין ספק בדבר. אלא ודאי מחלוקתם של חכמים היתה לענין התנאי, ולכן חלקו אף בשאר ראשי חדשים[יח].

א. **שהיו** רגילים החכמים לסעוד באופן קבוע על שולחנו של ריש גלותא, והיה הדבר ידוע גם לנכרים, ולכן דעתו של הנכרי שהביא את הצבי לבית ריש גלותא, היתה גם עבורם. בית יוסף (או"ח סי' תקנו ס"ק ל"ח ויט). ב. **ורב** נחמן ורב חסדא סברו שאין דעת המביאים עבור החכמים. רשב"א (ל"ח ס"ק ל"ח). ג. **רבא** היה דר במחוזא [ששם היה מעשה זה]. רש"י (לעיל שם. ד"ה מחוזא).

ד. **ראה** רש"י בשמות (יז יא ד"ה ובל), שהמילים 'ובל תבלי' שבפסוק הם מלשון כמישה, וכתב שדברי שנחלש על ידי חום או קור נקרא נובל. וראה עוד בהלכות קצובות (הלי לוט פרק ו), ש'כמוש', פירושו לא לח ולא יבש. ה. **שאם** נעקרה היום, אף על פי שנעקרה עבור גוים, היתה אסורה משום מוקצה [כיון שבבין השמשות היתה מחוברת לקרקע ולא היתה ראויה לאכילה]. תוספות (ד"ה אי).

ו. **כדי** שלא יהנה ממלאכת יום טוב. רש"י בביצה (כה: ד"ה ומעמיס). וראה גם בהערה לעיל (נט:).

ז. **עד** רש"י (לעיל נט: ד"ה עפקן). וראה גם בהגהות וציונים. ח. **שכיון** שכומנינו בקיאים אנו בקביעות החדשים [שהיא על פי החשבון המסור בידינו, וידוע גם בגולה], ויודעים מתי נתקדש החודש, אין נוהג ביום טוב שני אלא משום מנהג אבותינו בידינו כמובאר בביצה (ד:), ולכן הקילו ביום טוב שאין צריך להמתין בכדי שיעשו. רש"י (שם). ט. **ואפילו** ביום טוב שני, כדי שלא יבואו לזלזל בו. רש"י (שם). י. **וקיבל** רבא את דעתו של רב שמעיה. רמב"ן (מלחמת ה' ד"ה אמר קמוכ ע"ב). יא. **ולענין** הזכרת 'סמוקי' מוסף ראש חודש, נחלקו הראשונים: א. התוספות (ד"ה זכרון) כתבו בשם רשב"ם שמעיקר הדין אין צריך כלל לומר את מוסף המוספים, אבל אם בא להזכיר, מזכיר גם את של ראש חודש. ב. בשם רבינו תם כתבו התוספות (שם), שמעיקר הדין צריך להזכיר בתפילת מוסף את מוסף המוספים, אבל את מוסף ראש חודש בראש השנה אין צריך להזכיר מטעם אחר, והוא, מפני שכלולים הם במה שאומרים בפסוקי מוספי ראש השנה 'מלבד עולת החודש ומנחתה' (במדבר כט ו). ג. אבל רבינו חננאל (ד"ה מפני) ועוד, פירשו, שהזכרת פסוקי מוספי ראש חודש בראש השנה הרי הם בכלל ספק הגמרא כאן. יב. **רש"י** (לעיל נט: ד"ה אמר כאי זכרון). וכן הוא בשו"ת רש"ל (סי' סב) ובמחזור ויטרי (סי' שפב). אבל התוספות (ד"ה זכרון) פירשו את דברי הגמרא 'זכרון אחד עולה לכאן ולכאן' שכל ראש חודש נקרא זכרון, שנאמר בענין תקיעת החצוצרות (במדבר י, י) 'וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגו' והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם'. וכן כתוב ברש"י (לעיל ד"ה זכרון), אלא שכתב הרש"ש (בכורות ד"ה זכרון), ששיבוש הוא שהוסיפוהו המדפיסים ברש"י מדברי התוספות, שהרי להלן לא פירש כן. יג. **כתבו** התוספות (ד"ה זכרון), שיש מהגאונים הסוברים שיש להימנע מלהזכיר את פסוקי ראש חודש בראש השנה, כדי שלא יבואו לזלזל ביום ראשון של ראש השנה, שיסברו שהוא כשאר ראשי חדשים שיום השני הוא העיקר, ויבואו למנות הימים לענין המועדות [יום הכיפורים, סוכות ושמיני עצרת] מיום השני. אמנם דחו התוספות סברא זו, מאחר שבסוגייתנו לא הוזכר טעם זה. עוד הביאו בשם הערוך (ערך מזמן), שהטעם שאין להזכיר ראש חודש הוא משום שנאמר (תהלים פט ז) 'ומקור בחודש שופר בכסה ליום חגנו', ובמסכת ראש השנה (ח:) דרשו פסוק זה על ראש השנה שהוא חג שהחודש מכוסה בו, ומפני כך אין להזכיר ראש חודש בתפילה כלל. יד. **רש"י** (ד"ה מפני). וכתב הקיקיוני דיוונה (ד"ה מפני), שאף רב הונא שפירש שחכמים נחלקו על עיקר ההזכרה, מודה הוא שנחלקו גם לענין התנאי של 'אם היום אם למחר', אלא שפירש שנחלקו בשני העניינים, גם על עיקר ההזכרה וגם על התנאי. טו. **רש"י** (ד"ה לאו למעמיס).

טז. **ומעמם** מבואר בהערה להלן על דברי הגמרא 'צריכא'. יז. **ובשם** שכברייתא נחלקו לגבי התנאי, מסתבר שאף במשנתנו זו היתה מחלוקתם, מפני שמסתבר שהברייתא והמשנה מדברים על מחלוקת דומה. תורת חיים (ד"ה מפני).

מקשה הגמרא: וְאֶלָּא מַאי - אלא מה אתה מפרש, שדברי חכמים נאמרו לענין **לְהַתְנוֹת**, אם כן יש להקשות, **מַה לִּי לְאֵיפְלוּגֵי בְּתַרְתֵּי** - מדוע הוצרכו רבי דוסא וחכמים לחלוק בשני מקומות, גם לענין ראש השנה וגם לענין שאר ראשי חדשים[יח]. **מתרצת הגמרא: צְרִיכָא** - צריכים היו רבי דוסא וחכמים לחלוק גם לענין ראש השנה וגם לענין שאר ראשי חדשים, **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** - שאם היו משמיעים לנו את מחלוקתם רק לענין **רֹאשׁ הַשָּׁנָה, הָוֵה אָמִינָא, בְּהָא קָאָמְרִי רַבָּנָן דִּלָּא** - רק לגבי ראש השנה חלקו חכמים על רבי דוסא ואמרו שלא יתנה, **מִשּׁוּם דְּאָתֵי לְזַלּוֹזֵי בֵּיהּ** - שמתוך שיתנה ויאמר בפירוש שספק הוא אם היום ראש חודש או למחר יבואו לזלזל ביום השני, ולהקל לעשות בו מלאכות, מאחר ואינו אלא ספק, **אֲבָל בְּרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ**, שמותרים הם במלאכה ואין חשש שיבואו לזלזל ביום השני, **אֵימָא מוֹדוּ לֵיהּ חֲכָמִים הוֹאִיל** שיתנה ויאמר 'אם היום אם למחר', לכך הוצרכו לחלוק בפירוש לענין שאר כל ראשי חדשים. וְכן להיפך, **אִי אִתְּמַר בְּהָא** - אם היתה הברייתא מביאה מחלוקתם רק לענין שאר ראשי חדשים, הייתי אומר, **בְּהָא קָאָמַר רַבִּי דּוֹסָא** - רק לענין שאר ראשי חדשים אמר רבי דוסא שיתנה, **אֲבָל בְּהָךְ** - בראש השנה, **אֵימָא מוֹדֶה הוּא לֵיהּ לְרַבָּנָן** שלא יתנה, כדי שלא יבואו לזלזל ביום השני. **מסיימת הגמרא: צְרִיכָא** - לכך הוצרכו לחלוק בפירוש גם לענין ראש השנה וגם לענין שאר ראשי חדשים[יט].

הגמרא מקשה מברייתא שיש ללמוד ממנה שאין מזכירים ראש חודש בתפילת ראש השנה: מֵיתִיבִי[כ]. שנינו בברייתא, **רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מְתַפְּלִין תְּפִלָּה** בתפילת מוסף **עֶשֶׂר** ברכות, שהם שלש ראשונות ושלש אחרונות, ובאמצע עוד ארבע ברכות, ברכה של שבת, ברכת קדושת היום וכולל עמה מלכיות, ברכת זכרונות וברכת שופרות. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְתַפְּלִין תְּשַׁע** ברכות, ואין אומר ברכה לשבת בפני עצמה ולראש השנה בפני עצמו, אלא כולל הזכרת שבת והזכרת יום הזכרון בברכה אחת וכולל מלכיות עמה, וחותם בה מקדש השבת וישראל ויום הזכרון. מפרשת הגמרא את הקושיא, **וְאִם אֵיתָא** - ואם אכן נכון הדבר שמזכירים את ראש חודש בתפילת ראש השנה, אם כן, **בֵּית שַׁמַּאי אַחַת עֶשְׂרֵה מְבָעֵי לֵיהּ** - לבית שמאי הסוברים שכל הזכרה אומרים בברכה בפני עצמה, נמצא שצריכים לומר אחת עשרה ברכות, ומכך שלבית שמאי אין מתפללים אלא עשר ברכות, מוכח שאין מזכירים ראש חודש בתפילת ראש השנה, מפני שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן.

יח. **אבל** אם נאמר שחכמים חולקים אף על עיקר ההזכרה, יש לפרש, שבמשנתנו נחלקו לענין עיקר הזכרת ראש חודש בראש השנה, ובברייתא נחלקו בשאר ראשי חדשים לענין התנאי. ריטב"א (ד"ה ואלא) ותוספות רבינו פרץ (ד"ה למה). יט. **בבעצמם** של חכמים ביאר הרמב"ם (פי"ח מ"ז), ששני הימים של ראש השנה קדושה אחת הם ולכך אין להתנות בהם ולעשותם ספק כדי שלא יבואו לזלזל. ובדעת רבי דוסא שסובר שיש להתנות על ראש חודש, דנו האחרונים האם גם לגבי יום הזכרון מתנה ואומר יום הזכרון הזה 'אם היום ואם למחר', או שרק לגבי ראש חודש מתנה כפי שהזכיר רבי דוסא בדבריו, אבל לגבי ראש השנה קדושה אחת היא. ראה גאון יעקב (ד"ה ג), קרן אורה (ד"ה הכי) ורש"ש (ד"ה ג). כ. **קושייתם** היא על אלו שאמרו 'הכי נמי מסתברא' והוכיחו שלא נחלקו חכמים אלא לגבי התנאי, אבל לגבי ההזכרה מודים הם לרבי דוסא שמזכירים את ראש חודש בתפילת ראש השנה. תורת חיים (ד"ה וקמ"ל).

הגמרא דוחה את הקושיא. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, לעולם יתכן שצריך להזכיר של ראש חודש בראש השנה, ואין אומרים שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן, ומה שלא הצריכו בית שמאי לומר ברכה של ראש חודש בפני עצמה, הוא משום **דִּשְׁאנֵי רֹאשׁ חוֹדֶשׁ** - ששונה היא הזכרת ראש חודש בפני השנה או בשבת מהזכרת ראש השנה או שאר ימים טובים בשבת. שראש חודש[א], **מִתּוֹךְ שֶׁכּוּלּוֹ שֶׁחֲרִית וְעַרְבִית** - כיון שבשחרית וערבית[ב], בראש חודש שחל ראש השנה או שבת אינו אומר אותה ברכה בפני עצמה[ג], משום כך **כּוּלּוֹ נָמֵי כְּמוּסָפִין** - גם בתפילת מוסף של ראש השנה אינו אומרה ברכה בפני עצמה אלא כוללה בברכת היום ומסיים מקדש ישראל ויום הזכרון וראשי חדשים, וכן בשבת כוללה בברכת השבת ומסיים מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. ואף שאם חל ראש חודש בחול אומר אותה ברכה בפני עצמה, מכל מקום כשחל בשבת או בראש השנה אין אומר אותה ברכה בפני עצמה אלא כוללה כמו בשחרית וערבית[ד].

הגמרא תמהה על דברי רבי זירא שפירש בדעת בית שמאי שאף בראש חודש שחל בשבת אין מזכירים את ראש חודש בברכה בפני עצמה. מקשה הגמרא: וְהֵי אִית לְהוּ לְבֵית שַׁמַּאי כּוּלֵּי - וכי סוברים בית שמאי שבראש חודש שחל בשבת כולל הוא את ראש חודש בברכת השבת בתפילת מוסף ואינו אומרה ברכה בפני עצמה, **וְהָתַנְיָא** בברייתא, **רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מְתַפְּלִּין** בתפילת מוסף[ה] **שְׁמוֹנֶה** ברכות, שבע כדרכו, ומוסיף על ראש חודש ברכה בפני עצמה, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים מְתַפְּלִּין שֶׁבַע** ברכות בלבד, וכולל ראש חודש עם קדושת שבת. **מסיימת הגמרא: קָשְׁיָא** - אכן מברייתא זו נסתרים דברי רבי זירא שפירש בדעת בית שמאי שראש חודש שחל בשבת אינו אומר ברכה של ראש חודש בפני עצמה. ולפי זה נמצא, שהזורת ההוכחה ממה שאמרו בית שמאי בברייתא לעיל שבראש השנה מתפללים עשר ברכות, שאין מזכירים ראש חודש בראש השנה כלל, שהרי אם היו מזכירים, היה להם לומר אחת עשרה ברכות[ו].

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים לענין מקום הזכרת ראש חודש בתפילות שחרית ערבית ומנחה כשחל בשבת. אומרת הגמרא: וְכוּלֵּי עָלְמָא - עיקר דין כולל בשחרית וערבית כשחל ראש חודש בשבת, שאומרה בברכה אמצעית וכוללה עם ברכת השבת[ז], **תַּנָּאֵי הִיא** - מחלוקת תנאים הוא, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **שַׁבָּת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ אוֹ בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, עַרְבִית שַׁחֲרִית וּמִנְחָה מִתְפַּלֵּל כְּדַרְכּוֹ** בשאר שבתות, **שַׁבָּע** ברכות, **וְאוֹמֵר מְעֵין הַמְּאוֹרָע בָּעֲבוֹדָה** - מזכיר את ראש חודש או חול המועד ביעלה ויבא בברכת עבודה שהיא 'רצה', וכמו בראש חודש וחול המועד שחלו בחול. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, מזכיר את ראש חודש וחול המועד **בְּהוֹדָאָה** - בברכת מודים, כשם שאומר על הניסים בחנוכה ופורים בברכה זו[ח], **וְאִם לֹא אָמַר**, בעבודה לתנא קמא או בהודאה לרבי אליעזר, **מֲחֲזִירִין אוֹתוֹ** - מצריכים אותו לחזור ולהתפלל ולהזכיר[ט]. **וּבְמוּסָפִין, מְתַפְּלִּין** ובתפילת מוסף, **מְתַחִיל** ברכה אמצעית **בְּשֶׁל שַׁבָּת**, שאומר 'ותתן לנו את יום המנוח הזה', **וּמְסַיֵּים** - וחותם הברכה רק **בְּשֶׁל שַׁבָּת**, שאומר 'ברוך אתה ה' מקדש השבת', **וְאוֹמֵר קְדוּשַׁת הַיּוֹם בְּאֶמְצַע** - ובאמצע הברכה[י] מזכיר את ראש חודש או את חול המועד. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה אוֹמְרִים** חולקים, **וְאוֹמְרִים**, שבכל **מָקוֹם שֶׁזִּקּוּק לְשֶׁבַע** ברכות מחמת היום, ואפילו שחרית וערבית, **מַתְחִיל** ברכה אמצעית **בְּשֶׁל שַׁבָּת וּמְסַיֵּים בְּשֶׁל שַׁבָּת, וְאוֹמֵר קְדוּשַׁת הַיּוֹם בָּאֶמְצַע** - ומזכיר את ראש חודש או את חול המועד באמצע ברכה זו. הרי שדין כולל בשחרית וערבית אינו אלא לדעת רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, אבל לשאר תנאים אינו כולל את ראש חודש בברכה אמצעית אלא מזכירה ביעלה ויבא בעבודה או בהודאה.

הגמרא חוזרת לעיקר נידון סוגייתנו האם מזכירים את ראש חודש בראש השנה. מבררת הגמרא: מַאי הֲוָה עָלָּה - מה היא ההכרעה בשאלה שהוזכרה לעיל, האם מזכירים את ראש חודש בראש השנה או לא. **מֵשִׁיבָה הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, זְכָרוֹן אֶחָד עוֹלֶה לוֹ לָאָדָם וּלְאָדָם** - מה שאומר בתפילה 'יום הזכרון' עולה לו גם לראש השנה וגם לראש חודש, ואינו צריך להזכיר את ראש חודש בפני עצמו. **וְכֵן אָמַר רַבָּה זְכָרוֹן אֶחָד עוֹלֶה לוֹ לָאָדָם וּלְאָדָם.**

★

הגמרא מביאה נידון נוסף שהסתפקו לפני רב הונא בענין ראש השנה: וְאָמַר רַבָּה, בְּי הֲוִינָא בֵּי רַב הוּנָא - כשהייתי בישיבתו של רב הונא **אֵיצְטָרִיךְ לֵיזָן** - הסתפקנו אני וחבירי לפני רב הונא, **מַהוּ לוֹמַר זְמַן** - האם מברכים ברכת 'שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה' **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים**. וצדדי הספק הם, האם **מִכֵּיוָן דְּמִזְדַּמַּן לְזֵמֶן אָתֵי** - שהם באים משנה לשנה, הרי הם כזמן חדש[יא] **וְאָמְרִינַן** - יש לומר בהם ברכת שהחיינו וקיימנו והגיענו ל'זמן הזה'. **אוֹ דִילְמָא, כֵּיוָן דְּלָא אֵיקְרִי רְגָלִים** - שראש השנה ויום הכיפורים אינם קרויים רגלים כשאר ימים טובים שנקראו 'שלש רְגָלִים' (שמות כג יז), **לָא אָמְרִינַן** - אין לומר בהם ברכת שהחיינו[יב]. **וְלָא הֲוָה בִּידֵיהּ** - לא היה בידי רב הונא לפשוט לנו ספק זה.

מוסיף רבה: וְכִי אַתְאֵי בֵּי רַב יְהוּדָה - כשהגעתי לישיבתו של רב יהודה **וְשַׁאלְתֵּי אוֹתוֹ** שאלה זו, **אָמַר לִי** רב יהודה, **אָנָא, אֲקָרֵא חַדְתָּא נָמֵי אֲמִינָא וְזַמַּן** - גם כשאני רואה[יג] דלעת חדשה הבאה משנה לשנה, אומר אני ברכת שהחיינו, ואם כן מסתבר שגם בראש השנה ויום הכיפורים יש לברך ברכה זו. **אָמַר לֵיהּ** רבה לרב יהודה, **רְשׁוּת לָא קָא מְיַבְּעֵינָא לְךָ** - אם רצונו לברך ברכת שהחיינו לא הסתפקתי אם רשאי לעשות כן, לפי ששמוט לי שרשאי, וכשם שרשאי לברך שהחיינו על פרי חדש הבא משנה לשנה[יד], כך רשאי לברך על מועדים אלו, אלא **קָא מְיַבְּעֵינָא לְךָ** - מה שהסתפקתי בו הוא, **חוֹבָה מְאי** - האם יש חובה לברך ברכה זו כשאר ימים טובים או לא. **וְאָמַר לֵיהּ** רב יהודה, **רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַוֵיהוּ** - אמרו שניהם, **אֵין אוֹמֵר זְמַן** - ברכת שהחיינו, **אֶלָּא בְּשֶׁלֹּשׁ רְגָלִים**, ולא בראש השנה ויום הכיפורים.

הגמרא מקשה מברייתא על דברי רב ושמואל: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא, נאמר בפסוק (קהלת יט ג) **'תֵּת חֶלְקֵךְ לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה'**, ונחלקו תנאים בפירוש הפסוק, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, 'שִׁבְעָה'**, **אֵלּוּ שִׁבְעָה יְמֵי בְּרֵאשִׁית**, וכוונת הפסוק לומר שמשבעת הימים נבחר חלק אחד שהוא שבת. **ר'שְׁמוֹנָה', אֵלּוּ שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָּה**, שמשמונת הימים נבחר היום השמיני למול בו[טו]. **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, 'שִׁבְעָה'**, **אֵלּוּ שִׁבְעָה יְמֵי הַפֶּסַח**, שיש ליתן חלק לכל אחד מהימים [ולהלן תפרש הגמרא למה הכוונה]. **ר'שְׁמוֹנָה', אֵלּוּ שְׁמוֹנָה יְמֵי הֶחָג** - חג הסוכות ושמיני עצרת. **וְכִשֶּׁהוּא אוֹמֵר** - ומה שנאמר בפסוק **'וְגַם'** לשמונה, בא **לְהַבִיא** את ימי **עֲצֶרֶת** - שבועות, **וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים**, שגם להם צריך ליתן חלק. **מבררת הגמרא: מַאי לָאו זְמַן** - האם אין כוונת הפסוק לדעת רבי יהושע שצריך לתת חלק, לענין שצריך לברך ברכת שהחיינו בימי הפסח וחג הסוכות וחג השבועות, ואף בראש השנה ויום הכיפורים, והרי זה שלא כדברי רב ושמואל שאמרו שאין מברכים ברכת שהחיינו אלא בשלש רגלים. **דוחה הגמרא: לָא** - אין הכוונה לברכת שהחיינו, **אֶלָּא לְבָרְכָה** - לברכת קדושת היום שאומרים בה 'מקדש ישראל והזמנים'[טז].

הגמרא מוכיחה שאין כוונת הברייתא לברכת שהחיינו. מוסיפה הגמרא: הָכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא לפרש שכוונת הברייתא לענין ברכת היום, משום **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** לפרש שהכוונה היא **זְמַן** - לברכת שהחיינו, **קְשׁוֹ, זְמַן בְּכָל שַׁבָּתָא מִי אִיכָּא** - וכי מברכים ברכת שהחיינו בכל יום משבעת ימי הפסח[יז]. **דוחה**

א. **וכן במנחה.** ב. **ושמעם,** מפני שגם בחול, בשחרית ובערבית, אינו אומר את ראש חודש בברכה בפני עצמה, אלא מזכיר ביעלה ויבא בעבודה, ואף לדעת רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שמזכיר את ראש חודש בברכה אמצעית כמובא להלן בברייתא, מכל מקום אינו אומר אותה ברכה בפני עצמה אלא כוללה בברכת השבת. ענין 'כולל' פירושו, שמזכירו בברכה אמצעית ואינו אומרו ברכה בפני עצמה אלא כוללו עם ברכת השבת, אבל הזכרת ראש חודש בעבודה או בהודאה אינו חשוב 'כולל'. על פי רש"י (ד"ה אמר, וד"ה מנלן). ג. **ורק** לענין יום טוב שחל בשבת נחלקו בית שמאי ואמרו שמזכיר את יום טוב בברכה בפני עצמה, ומשום שגם כשחל בחול אומר ליום טוב ברכה בפני עצמה אף בשחרית וערבית, לכך גם כשחל בשבת יש להזכיר אותו בברכה בפני עצמה בכל התפילות. ד. **רש"י** (ד"ה מתפללין) אבל בשחרית וערבית מודים בית שמאי שאין מזכירים את ראש חודש בברכה בפני עצמה, וכמו שבחול אין אומרים ברכה בפני עצמה. ה. **כתב** הריטב"א (ד"ה קשיא) שאין זו הוכחה גמורה, לפי שיש לדחות, שלעולם צריך להזכיר את ראש חודש בראש השנה, אלא שלענין זה מודים בית שמאי שאין צריך להזכיר את ראש חודש בברכה בפני עצמה, מאחר וגם ראש חודש וגם ראש השנה שניהם ענין זכרון הם. וביאר, שמפני זה מבררת הגמרא להלן כיצד ההלכה בנידון זה, ולא סמכה על ההוכחה מדברי בית שמאי, מפני שיש לדחות כמו שכתב. וראה בתורת חיים (לענין פ"ק דשבת) באהן יעקב (סה ד"ה מ"ז) רש"ש (ד"ה ועוד) ועוד, שפירשו באופנים אחרים מדוע לא סמכה הגמרא על הוכחה זו. ו. **כפי** שאמר רבי זירא 'מתוך שכולל לשחרית וערבית' ופירשו שכוללה בברכה אמצעית. ז. **רש"י** (פסח ד"ה כולל) ולדעתו אף בכל ראש חודש שחל בחול מזכיר את ראש חודש בברכת מודים כבאמירת על הניסים. שיטה מקובצת (סה ד"ה כי פליגי). ח. **דין** זה הוא בחול המועד בכל התפילות ובראש חודש בשחרית ומנחה, אבל בערבית של ראש חודש אם לא הזכיר אין מחזירים אותו, כמבואר במסכת ברכות (כג:). מאירי (פסח ד"ה שנים). ט. **או** שאומר יעלה ויבא באמצע ברכה אמצעית, או שאומר 'ותתן לנו ה' אלהינו את יום המנוח הזה ואת יום ראש החודש הזה'. כך פירש הריטב"א (ד"ה והלכ) בדברי רבן שמעון בן גמליאל להלן. י. **פירוש** רבינו חננאל בן שמואל (ד"ה אמר) ופירוש רבי ישמעאל בן חכמון (ד"ה ואמר). יא. **ורק** בורגלים שיוך לומר לשון 'והגיענו לזמן הזה' משום ש'רגלים' פירושו זמנים, כמו שתירגם אונקלוס את הפסוק 'שלש רגלים' (שמות כג יז) 'תלת זמנין'. פסקי הרי"ד (ד"ה אמר רבה). יב. **רש"י** (ד"ה קשיא). והתוספות (בכתוב עם: ד"ה ואם) כתבו שמבחר בשעת אכילה. וכתב הרא"ש (פי' י) שכן הוא מנהג העולם לברך שהחיינו בשעת האכילה ולא בשעת הראייה. וראה בשולחן ערוך (או"ח סי' רכט ס"ק) לענין הלכה. יג. **מצאן** משמע שברכת שהחיינו על פרי חדש רשות היא ואינה חובה, כן כתבו האור זרוע (ס"א סי' קמ) הרשב"א (או"ח ס"ק סי' נ) רעוז. אבל רבינו חננאל בן שמואל ובפירוש רבי ישמעאל בן חכמון (ד"ה אמר) פירשו, שאינו חייב לחזור אחר הפרי כדי לראותו ולהתחייב בברכה, אבל אם נזדמן לו לראותו חייב לברך. יד. **ולפי** זה כוונת הפסוק 'וגם לשמונה' היא לומר שמילה ביום השמיני דוחה שבת, וכך הוא פירושו, תן חלק לשבעה זו השבת, 'וגם לשמונה' פירושו, שאף על פי כן ראוי ליתן חלק גם לשמונה, שזו היא המילה ביום השמיני שדוחה שבת. הגהות אמרי שפר (לגאון"ש, וקלפ"ת, יכ ג ד"ה ומילה שמ"ק). טו. **רש"י** (ד"ה בשבתא) ורבינו חננאל (ד"ה ושמואל) פירש שהכוונה להזכרה ביעלה ויבא בברכת המזון. טז. **ובפסוק** משמע שיש ליתן חלק לכל שבעת ימי הפסח ושאם לא כן אין זה חלק בשבעה אלא ליום הראשון של פסח]. אבל לרבי אליעזר שפירש לענין שבעת ימי השבוע, מתפרש הפסוק 'תן חלק לשבעה' שיתן חלק משבעת הימים, דהיינו ימי החול, שיהא יום אחד לקדושה והוא שבת, מה שאין כן לדברי רבי יהושע אין לומר הפירוש תן חלק משבעת הימים, שהרי כל ימי הפסח קדוש הם, אלא תן חלק לשבעת הימים, ועל כרחך פירושו לכל שבעת הימים. מנחת ישראל (ד"ה ופסח).

הגמרא: הָא לָא קָשְׁיָא - אם משום קושיא זו, אין זו קושיא, משום שאכן ניתן לפרש שמדובר על ברכת שהחיינו, וכוונת הפסוק היא, **הַאי לָא מְבָרֵךְ הַאידָּנָא מְבָרֵךְ לְמָחָר וְיוֹם אוֹחֲרָא** - שאם לא בירך ביום הראשון יכול הוא לברך למחרת או ביום אחר מימי הפסח.

מוסיפה הגמרא: שַׁמָּא מָקוֹם יש להקשות, שאם הכוונה לברכת שהחיינו, הרי **בְּעִינַן כּוֹס** - לברכת שהחיינו צריך כוס יין כדי לברך עליו, והלא רוב בני אדם אין יין מצוי להם בכל שבעת ימי הפסח, אלא ביום הראשון, וכיצד יוכלו לברך שהחיינו בשאר ימות הפסח. **משיבה הגמרא: לֵימָא מְסָיַע לֵיהּ** - האם נאמר שיש מכאן ראיה **לְדִבְרֵי רַב נַחְמָן, דְּאָמַר רַב נַחְמָן, זַמָּן** - ברכת שהחיינו, **אוֹמְרוֹ אֲפִילּוּ** כשהוא עומד **בְּשׁוּק**, ואין ברכה זו טעונה כוס. ולכך ניתן היה לפרש כוונת הפסוק לענין ברכת שהחיינו. **דוחה הגמרא: הָא לָא קָשְׁיָא** - מכח קושיא זו אין להוכיח כדברי רב נחמן, משום שיש לתרץ הקושיא באופן אחר, שלעולם ברכת שהחיינו טעונה כוס, וכוונת הפסוק שאומר ברכת שהחיינו בכל שבעת הימים הוא, באופן **דְּאִיקְּלַע לֵיהּ יוֹם** - שהזדמן לו כוס בשאר הימים.

הגמרא מוסיפה שמכח קושיא אחרת בדברי הברייתא המובאת לעיל יש להוכיח כדברי רב נחמן. אומרת הגמרא: הָתְנֵיָא עֲצֶרֶת וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה - לגבי עצרת וראש השנה הדבר מובן שיש לפרש כוונת הברייתא לגבי ברכת שהחיינו שאומרה על הכוס, אבל ממה שהוזכר בברייתא **יוֹם הַכִּפּוּרִים** יש להקשות, **הֵיכִי עָבִיד** - כיצד יברך ברכת שהחיינו על הכוס ביום הכיפורים. **מבארת הגמרא את הקושיא: אִי מְבָרֵךְ עֲלֵיהּ וְשָׁתֵי לֵיהּ** - אם יברך ברכת שהחיינו על הכוס לפני יום הכיפורים ויברך אף בורא פרי הגפן וישתה הכוס, הלא אינו יכול לעשות כן, **שַׁבְיָן דְּאָמַר זַמָּן** - שבירך ברכת שהחיינו על יום הכיפורים, **מְקַבֵּל עֲלֵיהּ** - קיבל עליו את קדושת היום, **וְאָמַר לֵיהּ** - ושוב נאסר עליו לשתות, **דְּהָאָמַר לֵיהּ רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא לֵיהּ רַב מִי בְּדַלְתָּ** - שכן מצינו במסכת ברכות (מ:) שפעם אחת התפלל רב ערבית של שבת בערב שבת[1], ושאל אותו רב ירמיה בר אבא האם הוא הפסיק מעשיית מלאכה, שהרי קיבל עליו שבת בתפילה, **וְאָמַר לֵיהּ אֵין בְּדִילָּנָא** - ועונה לו שאכן הוא הפסיק מעשיית מלאכה. הרי שאף מבעוד יום חל על האדם קדושת היום בתפילת שבת, ואם כן גם האומר ברכת שהחיינו בערב יום הכיפורים הרי הוא מקבל עליו בזה קדושת היום ואסור בשתייה. ואם נאמר, **לְבָרוּךְ עֲלֵיהּ וְלָנָּחֵיהּ** - שיברך על הכוס ויניחנו בלא לשתותו, לא יתכן לומר כן, שהרי ההלכה היא **שֶׁהַמְבָרֵךְ** ברכה על הכוס **צָרִיךְ שֶׁיְּטַעֲמוֹם** ממנו או הוא או אחר, ואם אין שותים מהכוס נמצאת ברכת בורא פרי הגפן שבירך על הכוס לבטלה[2]. ואם נאמר, **לֵיתֵיבֵיהּ לֵינוּקָא** - שיתן את הכוס לתינוק שישתה אותו[3], הלא **לֵית הִלְכְתָא** כרב **[דְּאָמַר רַב יַעֲקֹב]** - אין הלכה כרב אחא בר יעקב שאמר שדבר שאסור לגדול לעשותו מותר ליתנו לתינוק לעשותו לצורך הגדול[4], אלא אסור לעשות כן, משום שיש לחוש **דִּילְמָא אָתֵי לְמִסְרָךְ** - שמא גם כשיגדיל ימשיך במנהגו זה, ולכן גם לענין שתיית הכוס ביום הכיפורים, יש לחוש שימשיך לשתות גם כשיגדיל, ולא יכוון שרק מחמת שהיה קטן נתנו לו לשתות[5]. ונמצא, שלא יתכן לברך ביום הכיפורים ברכת שהחיינו על כוס, וכיון שכן יש להוכיח ממה שסברנו לפרש את הברייתא לענין ברכת שהחיינו, כדברי רב נחמן שברכת שהחיינו אינה טעונה כוס.

הגמרא חוזרת לעיקר הנידון האם יש חובה לברך ברכת שהחיינו בראש השנה ויום הכיפורים. מברירת הגמרא: מַאי הֲוֵי עֲלָּהּ - מהי הכרעת ההלכה בענין חיוב אמירת ברכת שהחיינו בראש השנה ויום הכיפורים. **משיבה הגמרא: שָׁלְחוּ** רַבָּנָן לְרַב יֵימַר קַבָּא מַפִּיהָ דְּרַב חִסְדָּא - שלחו החכמים את רב יימר[6] סבא לפני רב חסדא **בָּעֲיֵי יוֹמָא דְּרֹאשׁ שַׁתָּא** - בערב ראש השנה, **וְאָמְרוּ לֵיהּ** - לרב יימר סבא **זִיל חֲזִי הֵיכִי עָבֵיד עוּבְדָּא וְתָא אֵימָא לָן** - לך ותראה כיצד נוהג רב חסדא בענין זה, ותחזור ותאמר לנו. **מכספרת הגמרא: כִּי חֲזָיֵיהּ** - כשראה רב חסדא את רב יימר סבא שבא לפניו, **אֲמַר לֵיהּ** - לרב יימר סבא, **דְּלָוֵיהּ לְרַטִיבָה רַבְּקָא לֵיהּ בְּדוֹקְתֵיהּ** - המגביה עין לח שאינו ראוי להסקה, הדבר ידוע שהגביהו מחמת שצריך הוא את מקומו של העין, לפי שודאי לא לחנם הגביהו, וכמו כן רב יימר סבא לא לחינם בא אלא כדי ללמוד דין כל שהוא. **ממשיכה הגמרא:** שרב יימר סבא אכן ראה כי **אֲיִיתִי לֵיהּ קָבָּא דְּחַמְרָא** - הביאו לפני רב חסדא כוס של יין, **וְקָדֵישׁ וְאָמַר זַמָּן** - וקידש עליו ולאחר מכן אמר עליו ברכת שהחיינו ושתה הכוס, ומוכח מזה שחובה היא לומר שהחיינו בראש השנה ויום הכיפורים[7].

מסיימת הגמרא: וְהִלְכְתָא, אוֹמְרוֹ זַמָּן - יש חובה לומר ברכת שהחיינו **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים**[8], **וְהִלְכְתָא** - וכמו כן הלכה כרב נחמן **שֶׁזַּמָּן** - ברכת שהחיינו, **אוֹמְרוֹ אֲפִילּוּ בָּשׁוּק** בלא כוס, מפני שאינה טעונה כוס[9].

*

הגמרא מביאה ספק נוסף שהסתפק בו רבה לפני רב הונא: וְאָמַר רַבָּה, בְּי הֲוִינַן בְּי רַב הוּנָּא - כשהיינו אני וחברי בישיבתו של רב הונא, **אִיצְטְרִיךְ לִי** - הסתפקנו לפני רב הונא, לענין **בַּר בֵּי רַב** - תלמיד הלומד בישיבה, **דְּיָתִיב בְּתַעֲנִיתָא בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא** - שישוב בתענית בערב שבת[10], **מַהוּ לְאַפְלוּגֵי** - האם יכול הוא להשלים את התענית ולהתענות עד הלילה, או שמא אין לו להכנס לשבת כשהוא מתענה, ולכך יש לו להפסיק את התענית קודם הלילה[11]. **וְלֹא הֲוָה בֵּירֵיהּ** - ולא היה בידו של רב הונא לפשוט לנו את הספק. הוסיף רבה, שלאחר מכן **אֲתָאי לְקַמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה** - באתי לפני רב יהודה ושאלתיו ספק זה, **וְלֹא הֲוָה בֵּירֵיהּ** - ואף הוא לא היה בידו לפשוט את הספק.

הגמרא מביאה שרבה עצמו פשט את הספק: אֲמַר (רבא) [רַבָּה][12], נְהָוֵיהּ אֲנַן - נראה אנחנו האם ניתן לפשוט את הספק. **תְּתָנְיָא** בברייתא, **בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת**, שהתענית נדחית ליום ראשון, שרב אחא בר יעקב הוא זה ששאל שאלה זו. כא. **ושיקר** נתינת מאכל ומשתה לקטנים ביום הכיפורים אין לאסור מחשש שיבואו לעשות כן כשיגדילו, מפני שהוא יודע שרק מחמת קטנותו מאכילים ומשקים אותו, ורק כשגדולים נותנים לו לצורכם, והוא אין לו צורך בשתייה זו יש לחוש שיסבור שהיתר נמור הוא. רשב"א (ד"ה שמא), ועוד. כב. **ובריש"י** (ד"ה כל) גרס רב ייבא, וראה עוד בהגהות וציונים ובילקוט מפרשים בענין זה. כג. **שאם** היה סובר שרשות הוא לברך ברכת שהחיינו, לא היה לו לברכה על הכוס, ומכה שבירכה על הכוס מוכח שחובה היא ודבר קבוע הוא, ולכן מצוה מן המובחר לברכה על הכוס. ר"ן (ר"ה מלא - שמעו). והתורת חיים (ר"ה מלא) ביאר, שאם היתה דעתו שהיא רשות, אדרבה, לא היה לו לברך כלל ועל ידי זה היה מלמד שרשות היא, ומכה שבירך מוכח שבא ללמד שחובה היא. כה. **וכדאמר** רב חסדא [כמובאר בהערה לעיל], ושלא כרב רשמואל שאמרו שאין אומרים זמן אלא בשלש רגלים. כה. **ומכל** מקום מצוה מן המובחר לברכה על הכוס כמו שעשה רב חסדא. ר"ן (ר"ה מלא - שמעו). כו. **בטור** (פ"ח סי' תמט ס"ג) מבואר, שנקטו 'כר בי רב' מפני שדרך אנשי מעשה לישב בתענית בערב שבת כדי שיאכל סעודת שבת לתיאבון. וראה במאירי (מגן אבות מגן כג) פירושים נוספים. כז. **וכך** פירשו התוספות (לעיל מז: ד"ה ואכלנהו) שהספק היה האם מותר להשלים או אסור, וכן מבואר במדרש תנחומא (בראשית ג) שהספק הוא האם אסור להשלים מפני שנכנס לשבת כשהוא מתענה, או שמא מאחר ובשבת עצמה אינו מתענה, מותר להשלים. ולדברי הטור (סי' תקנ ס"ג) שהיו מתענים כדי שיאכלו סעודת שבת לתיאבון, לא היתה זו תענית גמורה שקיבלה עליהם מתחילה, ודאי לא היה הספק האם חייבים להשלים התענית, אלא האם מותר להם להשלים. כתב סופר (סי' קט ס"ק יט). ולענין חיוב השלמת התענית, כשקיבל עליו התענית, נחלקו הראשונים, והובאו דבריהם ודברי האחרונים בזה להלן בהערות בהמשך הסוגיא (מג:), ובמסקנא (מד:). וראה עוד בהערה במסקנת הסוגיא לגבי זמן ההשלמה, האם היא עד צאת הכוכבים או קודם לכן. כח. **והגהות** יעב"ץ (ד"ה ונפלו), ובהגהות וציונים הובא שכך הוא בכת"י. אכן בר"ח (ד"ה בכת"י. גרס 'רבא', וכן הוא במדרש תנחומא (בראשית ג) המובא בהערה לעיל בסמוך.

יז. **רש"י** (ד"ה מי) פירש שהמעשה אירע שהתמלאו השמים בעננים בערב שבת ולא יכלו לראות אם כבר נכנס הלילה, והתפלל רב ערבית של שבת ולאחר מכן ראו שעדיין יום. ובשבלי הלקט (סי' נט) כתב, שרש"י לא דקדק בזה, לפי שבמסכת ברכות (שם) מבואר שאם יחיד קיבל שבת בשעות מפני שהיה סבור שכבר חשכה, אין זו קבלה ומותר בעשיית מלאכה, ורק ציבור שקיבלו בשעות אמרו שם שתפילתם תפילה ואסורים במלאכה. ובהגהות ר"א לנדא, הגהות בן אריה (בראשית ד"ה מי פלפל) כתבו, שצריך לומר שהמעשה של רב לא היה בשעות, אלא שבכוונה התפלל בערב שבת. יח. **רש"י** (ד"ה לימפוי) עפ"י פירוש הר"ן (שו"ת, סי' נג), ובתחילה כתב רש"י שהטעם שצריך לטעום הוא מפני שנאנב הוא לכוס אם אין שותים ממנו. ופירש הר"ן (שם) שכוונתו שלכתחילה צריך שיהיה עצמו יטעם, ועל זה פירש שאם לא יעשה כן נגאי הוא לכוס של ברכה, והיינו שאם אחר שותה אין זה לכתחילה, אלא שבדיעבד אפשר ליתן לאחר לשתות, אבל אם לא שתהו כלל ברכה לבטלה היא. והביא מאירי (ד"ה מי לפס) כתב שלא משמע כן בדבריו, אלא שאף אם אין שותים כלל אין זה ברכה לבטלה מפני שיש לברך בורא פרי הגפן אף על מה שמשתמשים ביין כדי לברך עליו שהחיינו, וזוק משום נגאי הוא שאמרו שהמברך צריך שיטעום. יט. **ועל** ידי זה אין ברכת בורא פרי הגפן לבטלה, לפי שאמרו במסכת ר"ה (כט:) שכדי לתקן בניו למצוות יכול אדם לברך ברכת הנהנין ובניו יאכלו אף שהוא אינו אוכל עמהם. רש"י (ד"ה לימפוי). וכתבו רש"י (שו"ת, סי' שמט), הרשב"א (ד"ה לימפוי) ועוד, שמדובר בתינוק שהגיע לגיל חינוך לענין ברכות ולא הגיע לגיל חינוך לענין תענית, אבל אם לא הגיע אף לגיל חינוך לענין תענית אין שתייתו מועילה, ובכהנ לבטלה היא. אבל הראב"ד (ד"ה זו"ש) כתב שאף שתניית תינוק בן יומו מועיל לענין זה שהמברך צריך שיטעום, שהרי עיקר הטעם הוא כדי שלא יהא נגאי לכוס של ברכה אם לא ישתו ממנו, וכיון שנותנים לתינוק לשתות שוב אין כאן נגאי. כ. **לא** מצאנו שרב אחא בר יעקב הורה כן. רש"י (ד"ה ונפל). והתוספות (ד"ה ונפל) ושאר ראשונים כתבו, שדברי נאמרו במסכת שבת (קלג:) לענין זריעת כשות בכרם, שמובא בגמרא שם שרב משרשיא הורה נותן פרוטה לגוי קטן כדי שיזרע לו, ומקשה הגמרא מדוע לא נתן לישראל קטן, ומתרצת הגמרא שיש לחוש שמא יימשך לנהוג כן בשיגדיל, והיה יודע לגמרא

וְכֵן עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אף שבכל ערב תשעה באב אסור לאחר חצות היום אסור לאכול בסעודה המפסקת שלפני התענית שני תבשילים וכן אסור לאכול בשר ולשתות יין[א], אבל כשחל להיות בשבת, **אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה כָּל צָרְכּוֹ, וְנִמְלָךְ עַל שׁוּלְחָנוֹ** בסעודה האחרונה שלפני התענית **אֲפִילּוּ כְּסִעוּדַת שְׁלֹמֹה בְּשָׁעָתוֹ** - כשהיתה שעתו עומדת לו להיות מלך[ב]. **וכשֶׁהוּא לְהִיוֹת תִּשְׁעָה בְּאָב בְּעֶרֶב שַׁבָּת**[ג] ומתענים בערב שבת, **מְבִיאִין לוֹ** מבעוד יום קודם כניסת השבת, מאכל בְּשִׁיעוּר **בֵּיצָה**[ד] **וְאוֹכֵל, בְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּנֵם לְשָׁבַת בְּשָׁהוּא מְעוּנֶּה**[ה].

מביא רבה בריה נוספת: וְתַנְיָא בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, פַּעַם אַחַת הָיִינוּ יוֹשְׁבִין לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְתִשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת הָיָה, וְהֵבִיאוּ לוֹ** לרבי עקיבא קודם כניסת השבת **בֵּיצָה** מְגוּזֶּגֶת - צלויה קצת ורוכו[ו], **וְנִמְלַךְ**[ז] **בְּלֹא מֶלַח, וְלֹא עשה כן מפני שֶׁהָיָה תַּאֲבֵל לָהּ, אֶלָּא** כדי **לְתַלְמִידִים הַלָּלוּ** שאין מתענים בראש חודש ופורים כשהתחילו כבר קודם לכן, **מוֹדָה הָיָה, שֶׁאֵין מַשְׁלִימִין** את התענית בימים אלו להתענות עד הלילה אלא אוכלים מבעוד יום[ח]. **מסיים רבי מאיר: וְכֵן בְּתִשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת** סובר רבן גמליאל שאין משלימים את התענית. נמצא מבואר במשנה זו שדעת רבן גמליאל שאין משלימים תענית בערב שבת. **מוסיפה הגמרא:** וְתַנְיָא בברייתא, **לְאַחַר פְּטִירָתוֹ שֶׁל (רבן שמעון בן גמליאל) [רַבָּן] גַּמְלִיאֵל"ן נִכְנַס רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** לבית המדרש, ובא **לְהַפֵּר** ולבטל **אֶת דִּבְרֵיהֶן** של רבן גמליאל, ולומר שמשלימים את התענית בערב שבת. **וְעָמַד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי עַל רַגְלָיו וְאָמַר, חֲזִי אֲנָא** - רואה אני שבדין הוא, **דְּבָתַר רֵישָׁא גַּוְזְמָא אָזֵיל** - שהגוף יגרר וילך אחרי הראש, ויש ללכת אחר דברי הראשונים, וכיון שֶׁכָּל יְמֵי שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל קְבָעָנוּ הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, וכי עֲכָשָׁיו אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְבַטֵּל אֶת דִּבְרֵיהֶן, יְהוֹשֻׁעַ, אֵין שׁוֹמְעִין לְךָ לבטל את דבריו, לְפִי שֶׁכְּבָר נִקְבְּעָה הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל. מסיימת הברייתא: וְלֹא הָיָה אָדָם בבית המדרש שֶׁעָרַר בְּדָבָר בָּלוּם. ואם כן מפורש שנקבעה הלכה כרבן גמליאל שאין משלימים[ט], וכיצד אמר עולא שהלכה כרבי יוסי שמשלימים.

מתרצת הגמרא: בְּדוּרוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל עֲבוּד - נהגו לעשות **כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל**, ואילו **בְּדוּרוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי** שהיה לאחר רבן גמליאל, **עֲבוּד** - נהגו לעשות **כְּרַבִּי יוֹסֵי** שמותר להשלים התענית.

הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי שמתענה ומשלים, ואם כן יש לפשוט מזה גם לגבי תלמיד הישוב בתענית בערב שבת, שיכול להשלים תעניתו עד הלילה[יא].

הגמרא מקשה על עולא שפסק הלכה כרבי יוסי: וְהָא עֲבַדְתֵּן כְּרַבִּי יוֹסֵי - וכי עושים אנו מעשה כרבי יוסי להשלים התענית בערב שבת. **וְרָמֵינְהִי** - והרי יש להקשות על כך, ששנינו במסכת תענית (עט:), **אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִית** על הגשמים או צרה אחרת **עַל הַצִּיבּוּר** כשיודעים שאחת מהתעניות תחול **בְּרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים** או **בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים**, מפני שהם מועדות ואסור להתענות בהם. **וְאִם הִתְחִילוּ** להתענות, שגזרו להתענות על הגשמים או צרה אחרת עד שיעונו מן השמים, והתחילו להתענות[יב], והגיע ראש חודש או חנוכה או פורים ועדיין לא נענו, **אֵין מַפְסִיקִין** גזרתם אלא מתענים אף בימים אלו[יג], **דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל. מוסיפה המשנה: אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל שֵׁאֵין מַפְסִיקִין** ומתענים בראש חודש חנוכה ופורים **לְתַלְמִידִים הֲלָכָה** שאין משלימים תענית בערב שבת[יד]. **וְרַבִּי יוֹסֵי** חולק **וְאוֹמֵר מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים**[טו].

מוסיפה הברייתא: אָמַר לָהֶן רַבִּי יוֹסֵי לרבי יהודה וחכמים הסוברים שאין להשלים התענית בערב שבת. האם **אִי אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּתִשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאַחַד בְּשַׁבָּת שֶׁמַּפְסִיק** לאכול בשבת **מִבְּעוד יוֹם. אָמְרוּ לוֹ** רבי יהודה וחכמים לרבי יוסי, **אֲבָל** - אמת[טז], אכן מודים אנו בזה שמפסיק מבעוד יום. **אָמַר לָהֶם** רבי יוסי, אם אכן אתם מודים לי בתשעה באב שאחר השבת שפוסק מלאכול מבעוד יום, **מַה לִּי לְיָקְנֶם בְּזֶה בְּשָׁהוּא מְעוּנֶּה מַה לִּי לְצַעֵר מְעֻנֶּה בְּשָׁהוּא מְעוּנֶּה** - איזה חילוק יש בין תענית בערב שבת שנמצא נכנס לשבת כשהוא בתענית, לתענית לאחר השבת שמתחיל בה מבעוד יום ונמצא שיוצא מן השבת כשהוא בתענית. וכשם שמודים אתם לי שמותר לצאת מהשבת כשהוא בתענית, כך תודו לי גם שיהא מותר לכנס לשבת בתענית. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי יוסי, יש לחלק ביניהם, לפי שאף **אִם אָמַרְתָּ לְצַעֵר מְעֻנֶּה** - אמרת שמותר **לְצַעֵר מְעֻנֶּה** כשהוא בתענית, טעם הדבר הוא מפני **שֶׁהֲרֵי אֲנַן וְשָׁתֵה כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ**, ונמצא שאינו מענה כלל. וכי מפני זה **תֹּאמַר** שמותר גם **לְיָקְנֶם בְּזֶה בְּשָׁהוּא מְעוּנֶּה, שֶׁהֲרֵי אֲנַן וְלֹא שָׁתֵה כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ** של יום שישי, ולכך סוברים אנו שאין לו להכנס לשבת כשהוא בתענית מפני שהוא מענה[יז].

מסיים רבה ואומר: וְאָמַר עוּלָּא על מחלוקתם של רבי יהודה ורבי יוסי,

---

א. **כמבואר** במסכת תענית (כו: ג). **ב. לפי** שהיו זמנים שירד שלמה ממלכותו כמסופר במסכת גיטין (סח:), לכך מפרשת הברייתא כשעה שהיה מלך, וגודל סעודתו מבואר במלכים (ה' ה ג-ג) 'ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סלת וששים כור קמח עשרה בקר בראים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל צבי ויחמור וברברים אבוסים'. **ג. כשהיו** מקדשים את החודש על פי הראיה היה תשעה באב יכול לחול בערב שבת, אבל בזמן הזה שהחדשים קבועים הם אחד מלא ואחד חסר, אין תשעה באב יכול לחול בערב שבת. על פי רבינו חננאל (לעיל ג: ד"ה אמר רפ"ג, והו"ד בתוספות ד"ה ניפקח). **ד. אבל** יותר מכביצה אסור, מפני שדי בכביצה כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מענה. רש"ש (ד"ה מביאין). **ה. שהמשלים** תענית בערב שבת הרי הוא כמתענה במקצת השבת. רש"י (ד"ה מביאין), ופירשו הרמב"ן (מובא בחידושי הר"ן לעיל ג: מדפי הרי"ף ד"ה ומהגמוקי יוסף (מגילה ב, ד"ה ומהגמון) שכיון שצריכים לקבל את השבת מבעוד יום משום תוספת שבת, נמצא שהוא מתענה בשבת. ואיסור התענית בשבת, נלמד הוא ממה שנאמר (ישעיה נח יג) 'וקראת לשבת ענג', כמו שאמרו במסכת סופרים (פט:) 'הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם משום שנאמר 'וקראת לשבת ענג'. וכתב הרשב"א (עה"ש פ"ח סי' מ"ב) שמדברי הרמב"ם (פרושים פ"ח סי"ז) נראה שאיסור תורה הוא. וביאר החתם סופר (שבת קמ"ג, ד"ה התמה"ש), שהלכה למשה מסיני היא, ובא ישעיה וכתב זאת בפסוק. **ו. ע"פ** רש"י (ד"ה מגוזגזת) ורע"ב (פרקין פ"ב מ"ו). ופירש הרע"ב (שם ובפאה פ"ג מ"ג) 'שמגולגלת פירושו מעורבת, ובדרישה (פ"ח סי' שיג אות ג) ביאר שכוונתו לומר שכאשר הביצה צלויה קצת היא עדיין רכה ואפשר לערבבה. ובדעת רש"י ביארו הדרישה (שם) והחכמת מנוח (שבת נח: ד"ה שמגוגלת), שכשהיא צלויה מעט מתגלגלת היא יותר על מקומה מאשר כשאינה צלויה כלל, שכך עושים כשרוצים לבדוק ביצה אם היא צלויה, שמגלגלים אותה על מקומה ואם מתגלגלת חיטב סימן הוא שהיא צלויה. **ז. כמו** שנאמר (בראשית כה ל) 'הגלעני נא', ותירגם אונקלוס 'אשקיני', וכן הוא ברד"ק (שם). ולשון 'נמלך' (ר'גמיעה) אחד הוא, כמבואר במסכת שבת (נז:). **ח. הרכה** מהאחרונים דייקו מלשון זה, שלא אכל אלא רק כדי להורות הלכה לתלמידים, ומשמע שלולי זאת לא היה אוכל, והוכיחו שאף לרבי יהודה אין חיוב לאכול אלא יכול להשלים התענית על כל פנים כשאינו תאב לאכול. ראה בתי כהונה (פ"ב סי' ל' אות ס"ח), לשון החזב (ד"ה ל"ג), כתב סופר (ד"ה ל"ג), כתב סופר (ד"ה ל"ג), חיים לי - (שלמון) (נערה), ומכח זה הקשו על דעות הראשונים שלרבי יהודה אסור להשלים, וכמובא בהערה להלן בסמוך. אך במגן אבות למאירי (מגן ב' ד"ה ומ"מ) וגור אריה (ד"ה ותימה) פירשו, שעל מה שנאמרה בלא מלח אמרו ששעה זאת להראות שלא אכל מפני שהיה תאב, אלא כדי להורות לתלמידים שחייבים לאכול ואסור להשלים. אכן במסכת הוריות (יג:) מבואר, שאכילת ביצה מגולגלת בלא מלח היא מועילה לזכרון. **ט. כתב** רבינו חננאל (לעיל ג: ד"ה אמר רפ"ג, והו"ד בתוספות ד"ה ניפקח) שקבלה בידו שבאותה שעה היה רבי עקיבא חולה מסוכן, ובסוף היום הביאו לו הרופאים לגמוע ביצה, ורבי יהודה לא דקדק וסבר שעשה כן להורות הלכה שאין משלימים. וכתב בהצמח שאלה (סוף שאלה ו ד"ה ומצינו) שאמרו כן כדי ליישב את מעשה רבי עקיבא לדעת רבי יוסי הסובר שמתענה ומשלים, אבל רבי יהודה וראי סבר שעשה כן מעיקר הדין מפני שאין משלימים. ובביאור מחלוקתם של רבי יהודה ורבי יוסי נחלקו הראשונים, דעת הרב ידידיה (שו"ת לחם רב ס"ב בהגהות תוספות שאנן על תוספות ד"ה ומלמדין) והאור זרוע (ח"ב סי' ס"ח), שלדעת רבי יהודה אסור להשלים, ולדעת רבי יוסי מותר להשלים, אבל גם רבי יוסי מודה שאין חיוב להשלים. וכן מבואר בדברי רש"י (ד"ה כיוון, ד"ה שלמד) שלדעת רבי יהודה אסור להשלים ולדעת רבי יוסי מותר להשלים. אבל דעת תוספות שאנן שם, שלדעת רבי יוסי חייב להשלים, וכן כתבו הרשב"א (לעיל ג: ד"ה ומ"מ) והריטב"א (שם ד"ה ומכח) לענין פסק ההלכה כתב הר"ן (שם) מתענה ומשלים שמשמעות הסוגיא היא שמחויב להשלים. אמנם בדעת רבי יהודה כתב הר"ן (שם) שאסור להשלים, ובלשון הזהב (ד"ה ל"ג) כתב, שאף רבי יהודה מודה שאין איסור להשלים ולא בא אלא לומר שאם היה חיוב להשלים נמצא שהוא נכנס לשבת כשהוא מענה, וכיון שאין חיוב להשלים שוב אינו מענה, אבל מודה הוא שמותר להשלים, ואילו לדעת רבי יוסי חייב להשלים. ובנחלת יהושע (פמוס ד"ה ס' אות ס') חילק, שלדעת רבי יהודה אם הוא מצטער אסור להשלים כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מענה, וכשאינו מצטער מותר להשלים, ולדעת רבי יוסי לעולם חייב להשלים. **י. ואף** שאמר שמואל (שבת יט:) שכאשר תחילת הלילה, על כרחו צריך להפסיק מבעוד יום. תוספות (ד"ה לא) והרי"ד (ד"ה שמואל) כתב, שמגזירתו סוכרת כרסא שאמר (שבת כג:) שכיון השמשות שלו אסור, וכן נפסק להלכה ברמב"ם (תעניות פ"ה סי' ח') ושולחן ערוך (או"ח סי' תקנ"ג סי"ג). והר"ן (ד"ה ומכח שם) כתב, ששמואל יפרש את דברי רבי יוסי, שאם רוצה יכול הוא להפסיק מלאכול מבעוד יום. **יא. כמו** שנאמר 'אבל שרה אשתך' (בראשית יח יט) 'אבל אשמים אנחנו' (שם מב כא) ותירגם אונקלוס 'בקושטא'. רש"י (לעיל ב: ד"ה מגלן), ערוך הביא רש"י (בראשית מג שם) מבדרש (ב"ר פ"ב פ"ט) שפירושו 'ברם'. **יב. ורבי** יוסי סבר שאין לחלק ביניהם, מפני שדין זה שצריך להפסיק בשבת מבעוד יום הוא אף באופן שהוא רעב או צמא. גאון יעקב (ד"ה שם). והכחב סופר (שו"ת או"ח סי' ס"ה ד"ה ויש) ביאר, שהיעיני אינו מה שהוא רעב לאכול, אלא עצם איסור האכילה הוא היעיני, ולכך סבר רבי יוסי שאין לחלק בין אם אכל כל היום או לא, לפי שסוף סוף נשאסור לו לאכול הרי זה עיני. **יג. ואף** שרבי יוסי דיבר לגבי תענית תשעה באב שהיא חובה והספק לעיל תלמידים היה בתענית רשות, אין לחלק ביניהם, לפי שאם כניסה לשבת כשהוא מענה מענה חשובה כתענית בשבת אין להתיר לעשות כן אף בתשעה באב, שהרי תענית תשעה באב אינה דוחה שבת, אלא מוכח מדברי רבי יוסי שאינה חשובה כתענית בשבת ולכך אף בתענית רשות יכול להשלים. תוספות (ד"ה בשבת תענית) **יד. בשבת** תענית (שם:) נחלקו אמוראים בכמה תעניות נחשב כהתחלה, רב אחא אמר שלש, ורבי אסי אמר אפילו תענית אחת, ופסקו הרי"ף (שם) והרמב"ם (תעניות פ"ה ה"ו) כרבי אסי שאפילו תענית אחת נחשבת התחלה. ורש"י (ד"ה אפילו) כתב שהתחילו להתענות עשרים או שלושים יום, ובדקדוק סופרים (סוף ג סו"ד כתבתוש ופוניק) תמה שהרי זה נגד הסוגיא בתעניות. וכתב שהתייקר בגירסת הספרים בדפוסים ראשונים 'שקבלו עליהם עשרים או שלשים תעניות'. **טו. הטעם** שמתענים בהם הוא, מפני שבראש חודש וחנוכה לא נאמר בהם 'יום משתה ושמחה', ובפורים אף שנאמר בו כן, מכל מקום לא נאמר בו מועד. ע"פ רש"י (תענית יט: ד"ה ואם תחילו) ותוספות (שם ד"ה ומתחילו) **טז. מלשון** זה שאמר רבי מאיר 'מודה' (תענית ב: ד"ה אם) נתבאר, שאין משלימים, ומשמע שחכמים החולקים עליו סוברים שמשלים בהם כלל, ורק לענין השלמה מודה להם רבן גמליאל שאין משלימים. ומה שאמרו להלן 'זו דברי רבי מאיר שאמר משום רבן גמליאל אבל חכמים אומרים מתענה ומשלים' דעה שלישית היא, ואינם אותם החכמים שחלקו כאן על רבן גמליאל וסברו שאין מתענה כלל. תוספות (ד"ה מודה) אבל הרשב"א (ד"ה אם אין) והר"ן (ד"ה אמר רבי מאיר) כתבו שאין להוכיח מלשון 'מודה' שיש תנאים הסוברים שאינו מתענה כלל, ויש לפרש שעל עצמו אמר כן, 'מודה' הוא כמו 'אומר', ואינו סובר שמתענה לגמרי אלא מודה הוא שאינו משלים, וחכמים החולקים עליו סוברים שמשלים התענית כמובא להלן. **יז. על** פי הגהות ויצינוס. **יח. הקשה** המהרש"א (חשוק"ד ד"ה מהיכן), מנין שרבי יהושע בא לקבוע הלכה שמתענה ומשלים ועל זה חלק רבי יוחנן בן נורי, והרי יתכן שרבי יהושע בא לקבוע הלכה כחכמים הסוברים שאין מתענים כלל, כמו שכתבו התוספות (שם), ועל זה אמר רבי יוחנן בן נורי שכבר נקבעה הלכה כרבן גמליאל שמתענים ואין מפסיקים אבל לא לענין זה שאסור להשלים. ובקרן אורה (פסוק שם) הוסיף, שכן משמע גם בתוספתא (תעניות פ"ב ה"ו) שנאמר שם שגזרו תענית בתנוכה ונכנס רבי יהושע לדחוק כדי להראות שהתענית בטלה, הרי שעל זה בא רבי יהושע לחלוק. ותירץ הקרן אורה, שכיון שמצינו שנקבעה הלכה כרבן גמליאל לענין עיקר התענית, ממסתבא נהגו כדבריו לגמרי אף לענין השלמה שאין משלימים.

הגמרא מקשה שאף בדורו של רבן גמליאל לא נהגו כמותו: וּבְדוֹרוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל עֲבוּד בְּרָבָן גַּמְלִיאֵל - וכי בדורו של רבן גמליאל נהגו כמותו שלא להשלים התענית בערב שבת. **וְהָתַנְיָא** בברייתא, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר (בן) [בְּרַבִּין בְּדוֹק, אֲנִי (הָיִיתִי[יט]) מְבַנֵּי סְנָאבֵי[כג] בֶּן בִּנְיָמִין** - ממשפחתו של סנאב שהוא משבט בנימין[כא], ומשפחה זו עלו לגורל בימי עזרא להביא עצים לבית המקדש ביום עשירי באב[כב], **וּפַעַם אַחַת[כג] חָל תִּשְׁעָה בְּאָב לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְדָחִינוּהוּ** - את הצוס **לְאַחַר הַשַּׁבָּת** - ליום ראשון שהוא עשירי באב, **וְהִתְעַנֵּינוּ בּוֹ** ביום עשירי באב כשאר כל ישראל, **וְלֹא הִשְׁלַמְנוּהוּ** - לא השלמנו התענית אלא הפסקנו אותה מבעוד יום, **מִפְּנֵי שֶׁיּוֹם טוֹב שֶׁלָּנוּ הָיָה,** שהרי ביום הקבוע להבאת קרבן העצים[כד] היו נוהגים בו יום טוב לענין שאסור בהספד בתענית ובמלאכה[כה]. **מדייקת הגמרא מדבריו של רבי אלעזר ברבי צדוק:**

מַתְקֵפָא דְּיוֹם טוֹב - הטעם שאמר שלא השלימו את התענית הוא מפני שיום זה הוא יום טוב שלהם, ומשמע, **הָא** אם יום התענית היה חל בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב שלהם כמו בכל תשעה באב שחל בחול שהוא ערב יום טוב שלהם, היו **מַשְׁלִימִין** את התענית, ומוכח אם כן, שאין איסור להכנס ליום טוב כשהוא מעונה, ורבי אלעזר ברבי צדוק בדורו של רבן גמליאל היה[בו], ומוכח מזה שאף בדורו של רבן גמליאל לא היו נוהגים כמותו שלא להשלים בתשעה באב החל בערב שבת אז בערב יום טוב, אלא היו נוהגים להשלים כרבי יוסי.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבִינָא, שָׁאנֵי יוֹם טוֹב שֶׁל הִבְרֵיהֶם - שונה הוא יום טוב שאינו אלא מדברי חכמים משבת ויום טוב שהם מן התורה, שביום טוב שאינו אלא מדברי חכמים, **מִתּוֹךְ שֶׁמְּתַעֲנִין בּוֹ שָׁעוֹת** - מאחר וקל הוא לענין תענית החלה ביום זה שמתענים בו קצת שעות, אף שהוא בעיקר היום[בז], לכך **מַשְׁלִימִין בּוֹ עֲרָבִיּוֹת** - יש להקל בו אף לענין תענית החלה בערב יום טוב זה שמותר להשלים התענית אף שהוא נכנס ליום טוב כשהוא מעונה[כח], מה שאין כן **שַׁבָּת, הוֹאִיל וְאֵין מִתְעַנִּין בָּהּ שָׁעוֹת** - כשחלה תענית בשבת אין מתענים בה כלל[כט], לכך אף **אֵין מַשְׁלִימִין בָּהּ עֲרָבִיּוֹת** - בתענית החלה בערב שבת אין משלימים התענית, מפני שהמתענה ומשלים בערב שבת נמצא שמתענה במקצת השבת.

הגמרא מביאה דברי אמוראים נוספים בענין זה. מביאה הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף לתלמידיו, **לֹא שְׁמִיעַ לִי הָא שְׁמָעְתָּא** - לא שמעתי את דברי עולא שקבע הלכה כרבי יוסי שמתענה ומשלים. רב יוסף חלה ושכח תלמודו, ואביי תלמידו היה מזכירו[ל]. **אָמַר לֵיהּ אֲבָיֵי** לרב יוסף, **אַתְּ אָמַרְתְּ נִיהֲלָן** - אתה אמרת לנו שהלכה כרבי יוסי, **וְאָהָא אָמַרְתְּ נִיהֲלָן** - וכשלמדנו משנה זו אמרת לנו זאת, ששנינו במסכת תענית (פו:) **'אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִית עַל הַצִּבּוּר בְּרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים וכו'** בחנוכה ובפורים, ואם התחילו אין מפסיקין, דברי רבן גמליאל, אמר רבי מאיר אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין מודה היה שאין משלימין. וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת' שאין משלימים להתענות עד הלילה. **וְאָמְרַתְּ עֲלָהּ** - ואמרת על כך, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים.**

מפרשת הגמרא את ההוכחה: מַאי לָאו - האם לא נאמרו דברי חכמים, **אַבּוּהֲדֵי** - על כל מה שהזכיר רבי מאיר בשם רבן גמליאל שאינו משלים, בין ראש חודש חנוכה ופורים ובין ערב שבת, ועל כולם אמר רב שחכמים חולקים וסוברים שמתענה ומשלים, ומכך שהביא רב את דעת רבי יוסי בשם חכמים יש ללמוד שכך היא ההלכה.

הגמרא דוחה את הראיה מדברי רב בשם חכמים: לָא - דברי חכמים לא נאמרו לענין כל מה שהזכיר רבי מאיר, אלא רק **אַחֲנוּתָה וְפוּרִים** - על תענית החלה בחנוכה ופורים שאמר רבן גמליאל שאינו משלים, על זה אמר רב שלדעת חכמים משלים[לב], אבל לגבי תענית החלה בערב שבת יתכן שמודים הם שאינו משלים.

מוסיפה הגמרא: הָכִי נָמֵי מְסַתְּבְּרָא - אכן כך מסתבר לומר שדברי חכמים נאמרו רק לגבי חנוכה ופורים.

יט. **כתב** התורת חיים (ר"י שמ"ב) שלכאורה אין לגרוס 'הייתי' [לפי שמלשון זה משמע שעתה אינו ממשפחה זו], וכן הוא במסכת תענית (כ:), בלא תיבה זו. אלא שכתב שלפי מה שכתבו התוספות (ר"י מגנץ) שהיה חתן במשפחה זו יש ליישב הגירסא, מפני שיש לומר שמתה אשתו ושוב אינו מבני המשפחה. ע"פ חתם סופר (שו"ת, או"ח סי' קיב ד"ה ומעין), ומנחת ישראל (ר"י שמ"ב). כ. **כתבו** התוספות (ר"י מגנץ) שיש לגרוס 'סנאה' שכך נאמר בעזרא (ב נה) 'בני סנאה שלשת אלפים ושש מאות ושלשים'. כא. **ואף** שרבי אלעזר ברבי צדוק כהן היה כמבואר במסכת כתובות (נ:), שמא היתה משבט בנימין, ולכך היה נחשב ממשפחתם, או שאשתו היתה משבט בנימין ממשפחה זו וכיון שהאיש חייב להביא את קרבנות אשתו, נחשב ממשפחתם. תוספות (ר"י מגנץ) וחתם סופר (שם). כב. **שתשעה** משפחות בישראל היו מביאים בתשעה זמנים קבועים בשנה עצים למערכה שעל גבי המזבח, ככתוב בנחמיה (י נה) 'והגורלות הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבתינו לעתים מזמנים שנה בשנה לבער על מזבח ה' אלהינו ככתוב בתורה', ואף אם היו עצים הרבה בבית המקדש היו מביאים בזמנים הללו ומקבלים מהם, ומשפחה זו היא אחת מהם, כמבואר במסכת תענית (כ. כח.) וברש"י (שם יב. ד"ה שי"ת). כג. **אף** שלפי סדר השנים, חל תשעה באב בשבת הרבה פעמים, יש ליישב לשון זה 'פעם אחת' ע"פ דברי התוספות (שם) שהיה חתן במשפחה זו, ויש לומר שבזמן שהיה נשוי במשפחה זו לא אירע כן אלא פעם אחת ואחר כך נפטרה אשתו. ישמח לב (ר"י שמ"ב). כד. **נקרא** 'קרבן עצים' לפי שביום הקבוע להבאת העצים היו מקריבים עולות נדבה. רש"י (מגילה ט. ד"ה שמ"ב) ורמב"ם (כלי מקדש פ"י ה"ט). אבל הריטב"א (מגנץ כו. ד"ה ומה שמגיע שכ) הביא שיש מפרשים שהיו מביעירים על המזבח מהעצים שהביאו והזו הקרוי 'קרבן עצים'. כה. **רמב"ם** (שם). ואף לאחר החורבן היו נוהגים יום טוב כיום זה, שהרי מעשה זה ודאי לאחר החורבן היה, לפי שהגמרא רוצה להוכיח שבדורו של רבן גמליאל לא היו נוהגים כמותו, ובעת החורבן היה רבי יוחנן בן זכאי נשיא, ורבן גמליאל היה אז נער ולא היה ראוי לנשיאות, ואם כן ודאי מדובר על זמן שלאחר החורבן, ואף על פי כן אמר רבי אלעזר ברבי צדוק שנהגו בו יום טוב. תוספות (ר"י שמ"ב), בגבורת ארי (מגנץ יב. ד"ה ומה שמ"ב) הקשה, איך יתכן יום טוב זה של קרבן עצים שאינו אלא מדברי חכמים את תענית תשעה באב שהוא מדברי קבלה החמור יותר. ותירץ, שבזמנו של רבי אלעזר ברבי צדוק לא היו גזרות מלכות על ישראל, וכל שאין גזרות אין חובת תענית צבור אלא ברצו להתענות כמבואר בגמרא בראש השנה (יח:), ואף שאמרו שם שבחשעה באב חייבים להתענות גם כשאין גזירות מלכות מפני שהוכפלו בו צרות, מכל מקום אין זה אלא מדרבנן ולא מחובת דברי קבלה. כו. **כמו** שאמרו במסכת ביצה (כה:) 'אמר רבי אלעזר ברבי צדוק פעמים הרבה נכנסתי אחר אבא לבית רבן גמליאל'. כז. **כמבואר** בדברי רבי אלעזר ברבי צדוק שהתענו בו תענית תשעה באב ורק לא השלימו. כח. **ואף** שאמרו במסכת ראש השנה (יט.) שימים הכתובים במגילת תענית אין מתענים לפניהם ולאחריהם, ועשירי באב הוא מימים אלו, לא אמרו כן אלא לגבי תענית רשות, שגזרו שאם יתענו לפניהם ולאחריהם שמא יבואו להתענות אף בהם עצמם, אבל לענין תענית תשעה באב שהיא חובה לא גזרו ומתענים. תוספות (ר"י שמ"ב). כט. **מפני** שאסור להתענות בשבת לשם תענית אפילו במקצת השבת. רש"י (ר"י שמ"ב). אבל שלא לשם תענית אינו קרוי תענית אלא אם כן מתענה עד לאחר שש שעות, כמבואר בשו"ע (או"ח סי' רסח ס"ק ט"ו) ובמגן אברהם (שם ס"ק ט"). ל. **כמובא** במסכת נדרים (שם). לא. **רבינו** חננאל (ר"י הזקן ויפה) פירש שלא באו לחלוק על רבן גמליאל, אלא על רבי מאיר שאמר כן בשם רבן גמליאל, חלקו ואמרו שלדעת רבן גמליאל מתענה ומשלים. וכן פירש המהר"ם (מפוספות ר"י מוהב) בדברי התוספות (שם). אבל הרשב"א (ר"י שמ"ב) והר"ן (ר"י שמ"ב מיי' רפי' מ"ת) פירשו שחכמים נחלקו על רבן גמליאל. לב. **וכ"כ** שכן ראש חודש שהוא קל יותר מחנוכה ופורים, לפי שבפורים נאמר (אסתר ט ל) 'ימי משתה ושמחה'. מאורי אור (מגנץ יח: כמוס' ד"ה ונלמ"ד).

משום **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** לפרש, **אֲבוּהָּ** - שדברי רב יהודה בשם רב בדעת חכמים, נאמרו לגבי כל מה שהזכיר רבי מאיר ואף על ערב שבת, יש להקשות על זה, **הָא בְּעֵי מִינַּיהּ רַבָּה מֵרַב יְהוּדָה וְלָא פְּשֵׁט לֵיהּ** - שהרי לעיל (מ:) הסתפק רבה לפני רב יהודה בדין השלמת תענית בערב שבת, ורב יהודה לא פשט לו הספק, ואם דעת חכמים שמשלימים בערב שבת, היה לו לפשוט לו כדבריהם שמתענה ומשלים שהרי רב יהודה ידע את דעת חכמים בזה, שהרי הזכיר את דעתם. אלא מסתבר שדברי חכמים אלו לא נאמרו לענין ערב שבת אלא רק לענין חנוכה ופורים.

הגמרא דוחה את ההכרח שדברי חכמים נאמרו רק לענין חנוכה ופורים: מקשה הגמרא, **וְלָמָּתְנִיתִ**ין - וגם לשיטתך שאתה מפרש את דברי חכמים רק לענין חנוכה ופורים, עדיין יש להקשות, **הָא דְּדָרֵשׁ מָר זוּטְרָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב הוּנָּא שְׁהָלְבָה מְתִעַנֶּה וְשָׁלְמָה כמובא בגמרא להלן, ויש לתמוה, **הָא בָּעֵי מִינֵּיהּ רַבָּה מֵרַב הוּנָּא וְלָא פְּשֵׁט לֵיהּ** - הרי רבה הסתפק בשאלה זו גם לפני רב הונא כמבואר לעיל (שם), ואף הוא לא פשט לו כלום, ומדוע לא פשט לו מדברי עצמו שהכריע הלכה שמתענה ומשלים. **מכריחה הגמרא: אֶלָּא** ודאי מוכרחים אנו ליישב, **הָא מַקְמֵי דְּשָׁמְעָהּ וְהָא לְבָתַר דְּשָׁמְעָהּ** - כששאל רבה את רב הונא עדיין לא שמע רב הונא את דברי רב שחכמים חולקים וסוברים מתענה ומשלים ולכך לא פשט לו, ורק לאחר מכן שמע רב הונא את דברי רב שהלכה כחכמים ולימד זאת למר זוטרא**[א]**. ואם כן, **הָכָא נָמֵי** - גם בדברי רב יהודה יש לפרש כן, **הָא מַקְמֵי דְּשָׁמְעָהּ הָא לְבָתַר דְּשָׁמְעָהּ** - שבתחילה כשרבה הסתפק לפניו עדיין לא שמע את דברי רב שאמר בשם חכמים מתענה ומשלים, ולכך לא היה בידו לפשוט את הספק, ולאחר מכן שמע מרב שדעת חכמים מתענה ומשלים, ומזה למד שכך היא ההלכה.

מסיימת הגמרא: דְּרֵשׁ מָר זוּטְרָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב הוּנָּא, הֲלָכָה, שהמתענים בערב שבת **מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין**.

הדרן עלך בכל מערבין

פרק רביעי - מי שהוציאוהו

פרק זה ממשיך לעסוק בדיני תחומין בשבת, ומפרש את דינו של אדם שיצא מתחומו בשבת, באונס או ברצון, וכן את דינו של השובת מחוץ לעיר. ופרטים נוספים בדיני עירובי תחומין**[א]**.

משנה משנה זו מבארת את דינו של אדם שיצא בעל כרחו ממקום שביתתו, בין באופן שחזר למקומו הראשון ובין באופן שלא חזר. כמו כן מביאה המשנה שני מעשים הנוגעים לדיני תחומין, שאירעו בעת הפלגת תנאים בים.

מִי שֶׁהוֹצִיאוּהוּ נָכְרִים בשבת ממקומו והניחוהו מחוץ לתחום, **אוֹ** שתקפתו **רוּחַ רָעָה**, דהיינו, שנכנס בו שד ועל ידי כן נטרפה דעתו**[ב]**, ויצא מחוץ לתחום שבת, ואחר כך נתיישבה עליו דעתו כשהוא מחוץ לתחומו, **אֵין לוֹ** רשות לילך ממקומו **אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת**.

ואם **הֶחֱזִירוּהוּ** הנכרים למקומו הראשון [או הרוח הרעה] **לְעִיר אַחֶרֶת** המוקפת מחיצות והניחוהו שם, **אוֹ שֶׁנִּתְגּוֹנְנוּ בְּדִיר אוֹ בְּסָהַר**[ג] [-מקומות מוקפים מחיצות, המיועדים לכינוס הצאן**[ד]**], נוחלו התנאים בדינו. **רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמְרִים**, ראשי הוא להיות **מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ** - את כל העיר [או הדיר והסהר], שמאחר ומוקפת היא במחיצות דינה כארבע אמות**[ה]**. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמְרִים, אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת** במקומו.

מַעֲשֶׂה היה, **שֶׁבָּאוּ** ארבעה תנאים אלו **מִמָּקוֹם** ששמו **פְּלֶגְדַּרְסִין**, וכבר הגיעו לנמל במחוז חפצם וקנו שם שביתה, אלא שלפתע נשבה רוח סערה **וְעַל** ידה שבה **וְהֶפְלִיגָה**[ו] **סְפִינָתָם בָּיָם** מחוץ לאלפיים אמה, ונמצא שיצאו באונס מחוץ לתחום ששבתו בו. **רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָלְכוּ** בשבת זו **אֵת** הספינה **כּוּלָּהּ**, כשיטתם, שאדם שהוצ'יאוהו לאונס מחוץ לתחום והניחוהו במקום המוקף מחיצות רשאי להלך בכולו. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא לֹא זָזוּ** בתוך הספינה **מֵאַרְבַּע אַמּוֹת** שלהם, לפי **שֶׁרָצוּ לְהַחְמִיר עַל עַצְמָן**.

המשנה מביאה מעשה נוסף שאירע עם תנאים אלו: פַּעַם אַחַת הפליגו התנאים בספינה, והגיעו למחוז חפצם סמוך לכניסת השבת, **אַךְ לֹא נִכְנְסוּ לְתוֹךְ הַנָּמֵל עַד שֶׁחָשְׁכָה. אָמְרוּ לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, מֶה אֲנוּ לֵירֵד** מן הספינה ולהכנס לתוך העיר. כלומר, האם כבר נכנסנו לתחומה של העיר קודם החשיכה וקבענו בה שביתה, ולפיכך ראשים אנו להלך את כולה, או שבשעה שהחשיך היום עדיין לא היינו בתוך תחומה של העיר, אלא קבענו שביתה חרץ לתחומה, ונמצא שלאחר החשיכה יצאנו מן התחום ששבתנו בו, ואין אנו ראשים לירד מן הספינה.

אָמַר לָהֶם רבן גמליאל, **מוּתָּרִים אַתֶּם** לירד מן הספינה ולהיכנס לעיר, **שֶׁבְּבָר הָיִיתִי מִסְתַּבֵּל** על ידי כלי שבידי, **וְרָאִיתִי שֶׁהֵרִינוּ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם** של העיר **עַד שֶׁלֹּא חָשְׁכָה**, ונמצא שקבענו שביתתנו בתוך העיר ורשאים אנו להלך בכולה.

★

גמרא **הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בענין עובדי כוכבים ורוח רעה: תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **שָׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְעַבְּרִין אֶת הָאָדָם עַל דַּעְתּוֹ** - שאין דעתו מיושבת עליו בעניני גופו, וכן מעבירים אותו **עַל דַּעַת קוֹנוֹ** - שאין דעתו מיושבת בקיום התורה והמצוות**[א]**. **וְאֵלּוּ הֵן, עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְרוּחַ רָעָה, וְדַקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת**[ב].

מבררת הגמרא: לָמָּאי נָפְקָא מִינָּהּ - מה תועלת יש בידיעה זו. **מבארת הגמרא: לְמִיבְּעֵי רַחֲמֵי עֲלַיְיהוּ** - לבקש רחמים שלא יארעו לו אלו הדברים, כדי שלא יעבירוהו על דעתו ודעת קונו**[ג]**.

ממשיכה הברייתא ואומרת: שָׁלֹשָׁה דברים יש שהסובלים מהם **אֵין רוֹאִין פְּנֵי גֵיהִנֹּם**[ד], לפי שמתכפרים להם עוונותיהם על ידי צער זה. **וְאֵלּוּ הֵן, דַּקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת, וְחוֹלִי מֵעַיִין**[ה], **וְהֶרְגֵּשׁוּת** - מי שיש לו בני אדם הנושים בו[ו]. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֹׁאֵף מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה** אינו רואה פני גיהנם.

מבררת הגמרא: וְאֵידָךְ - הדעה הראשונה בברייתא, מדוע אינה מונה את מי שיש לו אשה רעה בכלל אלו. **מבארת הגמרא:** שדעה זו סוברת שאדם שיש לו **אִשָּׁה רָעָה מְצַוֶּה** עליו **לְגָרְשָׁהּ**, ואם אינו עושה כן הוא הגורם היזק לעצמו, ואין מתכפרים עוונותיו בכך.

שבה הגמרא ומבררת: וְאֵידָךְ - ה'יש אומרים' המונים את מי שיש לו אשה רעה בכלל אלו, מדוע אינם סוברים שמוטל עליו לגרשה. **מבארת הגמרא: זִימְנִין דְּכָתְבָה מְרוּדָה** - לעתים כתובת האשה מרובה ואין ביד הבעל לשלמה, **אִי נָמֵי, אִית לֵיהּ בָּנִים מִינָּהּ** - או לעתים שיש לו בנים ממנה, שעושים בשדות, בכל פעם במקום אחר, כדי לזבל את אותו מקום בגללי הבהמות, 'סהר' הוא מקום מוקף מחיצות שעושים להחמות שבעיר (לצורך שמירתם). רש"י (נמל' יט, ד"ה ואלו) ותוס' (ד"ה סהר). וכן כתב בתפארת ישראל (או"ח ס"ג יסן ס-נ). ש'דיר' הוא גדר סביב הצאן לצורך זיבול השדה, ואילו סהר הוא גדר סביבם כדי לשומרן שלא יברחו, והוא מלשון 'בית הסוהר'. **ז. בשהספינה** מתרוחקת משפת הים לאמצעו, זהו 'הפלגה'. רש"י ('ויקרא' יא, ד"ה והפלגים). **ח. ההלן** בגמרא (מנ.) מפרש מה היא כוונת המשנה 'לפי שרצו להחמיר על עצמן', הרי לכאורה לפי שיטתם חייבים היו לעשות כן מעיקר הדין, ולא בתורת חומרא. **ט. הוא** מקום יציאת הספינות. רש"י (ד"ה ונמל). **י. כמבואר** בדברי הגמרא להלן (מנ.) 'תנא, שפרפרת היתה לו לרבן גמליאל, שהיה מביט ורואה בה אלפים אמה ביבשה, וכנגדה אלפים בים'. והיינו, שהיה לו כלי מיוחד המכוון לראיית מרחק של אלפיים אמה, ועל פיו יכול היה לידע אם בומן קניית השביתה הגיעו כבר לתוך תחומה של העיר או לא. ורואה להלן את ההערה בביאור מהותו של כלי זה. **יא. בן** כתב בעין יוסף (ד"ה מעמידים), ש'דעתו' הכוונה שם לדברי הרשות, ואילו 'דעת קונו' הכוונה היא לדברי תורה ומצות. וכעין זה כתב בספר בניהו (ד"ה עוד), שדברים אלו מבלבלים אותו בין בעסק מלאכה ומשא ומתן ובין בעסק תורה ותפילה. **יב. 'פירוש**, נכרים ורוח רעה כופין אותו בעל כרחו, עניות נמי, דכתיב (משלי ל ט) 'ופן אורש וגנבתי'. רבינו חננאל (ד"ה נכרים). כתב בליקוטי מהרי"ל (פוש כח) 'ומהר"י סג"ל פירש לנו, דקדוקי עניות רצה לומר דל שבדלים, שאפילו שוה פרוטה אין לו'. **יג. כתב** בליקוטי מהרי"ל (פוש כח) 'ופירש לנו, חולי המעים הוא חולי השלשול, דאין לך חולי גרול כמותו, דאמר מר רובן של צדיקים מתים מחולי המעיים, שנתייסרו ביסורין ועונותיהן מתמרקין'. **יד. רש"י** (ד"ה וכשנופ). וכתב בליקוטי מהרי"ל (פוש כח), שאין זה ענין אחד עם דקדוקי עניות, לפי שיתכן אף בעשיר שיש לו נושים, ואין לו מעות מזומנות לפרוע להם, רק חפצים וקרקעות, והוא מצטער למוכרם כדי לפרוע חובותיו. ורבינו חננאל (ד"ה ושוה) כתב, ש'רשות' היינו עבודת השרים והשלטונות. וכתבו התוספות (ד"ה ואלו הרשות), שכוונתו היא כענין לשון המשנה במסכת אבות (פ"ג מ"ג) 'הוו זהירין ברשות'. וכענין זה כתב הערוך (ערך רשות), שהכוונה בזה למשרתי השלטונות שהם חיים תמיד בפחד ואימה, ומתיראים מן נפשם, וחייהם תלויים להם מנגד.

א. רש"י (ד"ה לפתר.) **ב. נחלקו** הראשונים בפירוש הכרעת ההלכה שמתענה ומשלים האם פירושו שמותר להשלים או שיש חיוב להשלים, דעת התוספות (ד"ה והלכתא) שפירושו שאם רוצה מותר להשלים, אבל אין חיוב להשלים. אך הרשב"א (ד"ה דרש) והריטב"א (ד"ה שלכך) כתבו, שמפשטות הסוגיא לא משמע כן, אלא משמע שחייבים להשלים. והרא"ש (מגילת ס"ת פ' כה) כתב כדברי התוספות שאם ירצה יכול להשלים, אלא שלענין תענית יחיד כתב שכיון שקיבל עליו תענית בסתם, וסתם תענית עד הלילה היא, צריך להשלים, אלא אם כן התנה בפירוש שלא להשלים. וכתב הקרבן נתנאל (שם פוש ס) שבתענית ציבור מאחר ואין הדבר תלוי בדעת כל אחד, חייבים להשלים. אבל בביאור הלכה (סי' תסו ס"ד ד"ה שם) כתב שלדעות אלו שלחלי ברצונו, בתענית ציבור אין צריך להשלים. וראה עוד בילקוט ביאורים בדברי האחרונים שפירשו אף בדברי התוספות שאם אינו מצטער לאכול חייב להשלים. עוד כתבו הרשב"א (שם) והריטב"א (שם) בשם הראב"ד, שמה שאמרו צריך להשלים התענית פירושו רק עד שקיעת החמה, אבל משקיעת החמה כבר קדש היום מחמת תוספת שבת, ואם רצה לאכול יאכל, שהרי בשבת עצמה ודאי אסור להתענות אפילו שעות. וראה ברמ"א (פוח"ח סי' רמט ס"ב) שחילק בין תענית ציבור לתענית יחיד. אלא שסיים בשם מהרי"ל (פוח"ש סי' קט) לחלק בין תענית יחיד שיכולים להקל, לבין תענית ציבור שיש להחמיר כה שלא לאכול עד צאת הכוכבים. **ג. רש"י** (ד"ה לו). והרמב"ם בפירוש המשנה (פ"ד מ"ח) כתב 'רוח רעה קורין לו היזק שאינו בא מיד האדם, ואיזו סיבה שתהיה'. והיינו כפי שיטתו בהלכותיו (פנהש"ת ז"ם פ"ו ה"ט) ובפירוש המשנה (פנהש"ת ז"ם פ"ד מ"ו) שאין מציאות של שדים וכיוצא בזה. וראה מה שנחלק בזה הגר"א בביאורו (פ"ח סי' קפט) (פוח יג). **ד. 'שהרי** יצא ממקום ששבת בו ומאותו תחום, ובתחום שהוא עכשיו הרי לא קנה בו שביתה'. תירוצו המאירי (פ"ח ומשנה). **ה. בן** גרס רש"י 'או שנתגונו בדיר או בסהר', אמנם לפנינו הגרסה היא 'הוליכוהו לעיר אחרת ונתגונו בדיר או בסהר'. וברמב"ן (פ"ח סוף) נחלק על דברי רש"י, וכתב שאין לפרש שכוונת המשנה היא 'או שנתגונו', שאם כן היתה צריכה להמשיך ולומר 'מהלך את כולם', ולא 'מהלך את כולה', אלא מפרש שנתגונו בדיר או בסהר הסמוכים לעיר ומובלעים בתוך היקף העיר, והחידוש הוא שאף באופן כזה דינו כשובת בתוך העיר ומהלך את כולה. **ו. 'דיר'** הוא מקום מוקף מחיצות

וְלֹא מְצִי מְגָרֵשׁ לָהּ - ועל כן אין הוא יכול לגרשה, ובאופנים אלו מתכפרים עוונותיו ואינו רואה פני גיהנם.

מבררת הגמרא: לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - מה תועלת יש בידיעה זו, שהסובל משלשה דברים אלו אינו רואה פני גיהנם. **מבארת הגמרא: לְקִבּוּלֵי מַאֲהֲבָה** - שיקבל ייסורים אלו באהבה, ולא יבעט בהם[יט], כיון שעל ידם מתכפרים עוונותיו וניצל מדינה של גיהנם[כ].

ממשיכה הברייתא ואומרת: שָׁלְשָׁה מיני חולים **מֻתָּין** אפילו **בָּשְׁהַן מְפָרְיָין** - מדברים, כלומר, הם עלולים למות פתאום, אף בשעה שהם מדברים עם אחרים ונראה שיש בהם עוד חיות הרבה, **וְאֵלּוּ הֵן, חוֹלֵי מֲעַיִין, וְהָיָה יולדת, וְהָרְחוֹקָן** - חולי הפה[כא].

מבררת הגמרא: לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - מה תועלת יש בידיעה זו. **מבארת הגמרא: לְהָכִי הֲוָדְעָתְהוּ** - להכין להם צידה לדרך, דהיינו תכריכים[כב].

*

הגמרא מביאה מימרא בענין אדם שיצא חוץ לתחום או חזר משם מדעתו: אָמַר רַב נָחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, אדם שיָּצָא מן התחום **לְדַעַת** - מדעתו וברצונו, שלא היה אנוס בכך, **אֵין לוֹ** לילך במקום שאליו הגיע **אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת** בלבד.

שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא - דין זה פשוט הוא, **הָשְׁתָּא** - הרי נתבאר במשנה שאפילו **מִי שֶׁהוֹצִיאוּהוּ נָכְרִים** בעל כרחו מחוץ לתחום **אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת** במקום שבו הניחוהו, ואם כן, אדם שיָּצָא **לְדַעַת מִיבָּעְיָא** - האם צריך לומר שאין הוא רשאי לילך יותר מארבע אמות.

ומחמת קושיא זו אומרת הגמרא את דינו של שמואל באופן אחר: אֶלָּא אֵימָא - אמור כך, אדם שהוציאוהו נכרים מחוץ לתחום, ולאחר מכן חָזַר לתוך התחום **לְדַעַת** - מדעתו וברצונו, **אֵין לוֹ** לילך עתה בעירו ששב אליה **אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת** בלבד, ואין לדונו כאדם שהוציאוהו נכרים והחזירוהו למקומו שנתבאר במשנה שדינו כאילו לא יצא כלל, לפי שהמשנה עוסקת באדם שהחזירוהו בעל כרחו, אך זה שחזר מרצונו הפסיד את תחומו.

שואלת הגמרא: הָא נָמֵי תְּנִינָא - אף דין זה יש ללמוד מדברי המשנה, שהרי שנינו שאם הוציאוהו נכרים מעירו ולאחר מכן הֶחֱזִירוּהוּ **נָכְרִים** למקומו יש לדונו **כְּאִילּוּ לֹא יָצָא** כלל, ויש לדייק מדברי המשנה, שדווקא באופן שהֶחֱזִירוּהוּ נכרים **הוּא דְּכְאִילּוּ לֹא יָצָא** - אז נאמר הדין שיש לדונו כאילו לא יצא, **אֲבָל** אם **הוֹצִיאוּהוּ נָכְרִים וְחָזַר לְדַעַת** עצמו **אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת** בלבד. ואם כן שבה הקושיא, מדוע הוצרך שמואל להשמיענו זאת.

ומחמת קושיא זו שבה הגמרא ואומרת את דינו של שמואל באופן אחר: אֶלָּא אֵימָא - אמור בדברי שמואל כך, אדם שיָּצָא מחוץ לתחום **לְדַעַת** - מדעתו וברצונו, **וְלאחר** מכן הֶחֱזִירוּהוּ **נָכְרִים** בעל כרחו ושלא מדעתו למקום שביתתו הראשון, **אֵין לוֹ** לילך במקומו **אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת** לכל רוח, ואין דינו כאדם שהוציאוהו נכרים והחזירוהו שדינו כאילו לא יצא כלל, לפי ששם מדובר באדם שיצא בעל כרחו, אבל זה שיצא לדעתו, אף שהחזירוהו בעל כרחו, אין לו אלא ארבע אמות.

מקשה הגמרא: הָא נָמֵי תְּנִינָא - אף דין זה יש ללמוד מדברי המשנה, שהרי שנינו בה שאם **הוֹצִיאוּהוּ** נכרים **וְהֶחֱזִירוּהוּ** הרי זה **כְּאִילּוּ לֹא יָצָא** כלל, ויש לדייק מדברי המשנה שרק באופן זה שגם **הוֹצִיאוּהוּ** נכרים וְגם **הֶחֱזִירוּהוּ הוּא דְּכְאִילּוּ לֹא יָצָא** - בזה נאמר שיש לדונו כאילו לא יצא כלל, **אֲבָל** אם **יָצָא** מחוץ לתחום **לְדַעַת**, אפילו אם אחר כך החזירוהו נכרים בעל כרחו, **לֹא** - אין לדונו כאילו לא יצא, ולפיכך אין לו אלא ארבע אמות. ואם כן שבה הקושיא למקומה, מדוע הוצרך שמואל להשמיענו דין זה.

מתרצת הגמרא: שאי אפשר ללמוד דין זה מדברי המשנה, לפי שהיה מקום לפרש את המשנה באופן אחר. **מָהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, ששני הדינים המבוארים ברישא של המשנה **לְדַדְיָין קָתָנֵי** - יש לחלקם לשני צדדים, דהיינו שאין הדין השני המשכו של הראשון, אלא כל אחד מהם עוסק באופן אחר. הדין הראשון עוסק **בְּמִי שֶׁהוֹצִיאוּהוּ נָכְרִים** ממקומו בעל כרחו **וְחָזַר** למקומו **לְדַעַת** - מדעתו וברצונו, שבאופן כזה **אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת**[יט]. ואילו הדין השני מלמדנו שרק באופן שחזר לדעת אין לו אלא ארבע אמות, **אֲבָל** אדם **שֶׁיָּצָא** ממקומו אפילו **לְדַעַת** - מרצונו, הואיל ואחר כך באו **וְהֶחֱזִירוּהוּ נָכְרִים** בעל כרחו, הרי זה **כְּאִילּוּ לֹא יָצָא** ממקומו, ורשאי הוא להלך בכל העיר[כג]. וכדי שלא נטעה לפרש את המשנה כך, **קָא מַשְׁמַע לָן** - הוצרך שמואל להשמיענו שאין הדבר כן, אלא הדין השני הוא המשכו של הראשון, וכך היא כוונת המשנה לומר, מי שהוציאוהו נכרים מחוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות, אבל אם החזירוהו הנכרים למקומו הרי זה כאילו לא יצא. ומעתה יש ללמוד, שדווקא באופן זה דינו כן, אבל אדם שיצא לדעתו, אפילו אם אחר כך החזירוהו נכרים בעל כרחו אין לו אלא ארבע אמות.

הגמרא מביאה ספק בענין אדם שהוציאוהו חוץ לתחום: בָּעוּ מִינֵּיהּ - שאלו בני הישיבה **מָרֵבָּה**, אדם שהוציאוהו נכרים מחוץ לתחום והניחוהו שם, שדינו הוא שאין לו אלא ארבע אמות, **וְהוֹזְרָךְ לְנָקְבֵי, מָהוּ** - האם רשאי הוא לצאת מתוך ארבע אמותיו כדי לעשות צרכיו, או שאינו רשאי לילך, אלא יעשה צרכיו במקומו.

אָמַר לָהֶם רבה, **גָּדוֹל הוּא כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת שֶׁדּוֹחֶה** אפילו **אֶת לֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה**[כא], ומאחר שיש כאן חיסרון בכבוד הבריות אם יוכרח לעשות צרכיו במקומו, לפיכך נדחה מפניו איסור תחומין שהוא מדברי חכמים, ורשאי הוא לצאת מחוץ לארבע אמותיו ולעשות צרכיו[כז].

אָמְרֵי נְהַרְדָּעֵי - אמרו בני נהרדעא, **אִי** - אם אותו אדם הנצרך לנקביו **פָּרִיקָה הוּא, עָיֵיל לְהָתָחוּמָא** - יכנס לתחום, כלומר, יצא מארבע אמותיו לכיוון העיר, ולעתים יוצרך להכנס עד לתוך תחום העיר[כב] **וְכֵיוָן דְּעָל עָל** - ומאחר ונכנס ברשות חכמים בתוך התחום, הועילה כניסתו כאילו לא יצא כלל[כג].

*

הגמרא מבארת את דינם של פירות שיצאו מחוץ לתחום שבת: אָמַר רַב פָּפָּא, פֵּירוֹת שֶׁיָּצְאוּ מחוץ לְהָתָחוּם שלהם[כד], **וְחָזְרוּ** לאחר מכן למקומם הראשון, **אֲפִילּוּ** אם הוציאום והחזירום **בְּמְזִיד, לֹא הִפְסִידוּ** הפירות **אֶת מְקוֹמָן** הראשון שקנו בו שביתה מתחילה[כה]. **מַאי טַעְמָא** - מה הוא טעם הדבר שאין לדון פירות אלו כאדם שיצא מחוץ לתחום וחזר שאיבד את מקומו, לפי **שֶׁאֲנוּסִין נִינְהוּ** - הרי הם כאנוסים, שאינם בני דעה, והרי זה כאדם שהוציאוהו נכרים והחזירוהו בעל כרחו, שנתבאר במשנה שיש לדונו כאילו לא יצא כלל[כו].

הגמרא מקשה על דינו של רב פפא מברייתא: אִיתְּיבֵיהּ - הקשה **רַב יוֹסֵף בַּר שְׁמַעְיָה לְרַב פָּפָּא.** שנינו בברייתא, לגבי פירות שיצאו חוץ לתחומם, **רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמְרִים, לְעוֹלָם** הפירות **אֲסוּרִין, עַד שֶׁיַּחְזְרוּ לִמְקוֹמָן שׁוֹגְגִין** - בשוגג[כז]. ויש לדייק מדברי הברייתא, שרק אם החזירום **בְּשׁוֹגֵג, אִין** - הרי הם מותרים, אבל אם החזירום **בְּמֵזִיד, לֹא** - אסורים הם באכילה וטלטול חוץ לארבע אמות. והרי זה שלא כדברי רב פפא, הסובר שאף אם הוציאום והחזירום במזיד לא הפסידו את מקומם הראשון, ומותר לטלטלם בכל העיר.

מתרצת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא - דין פירות שחזרו למקומם במזיד במחלוקת תנאים הוא עומד, ואכן רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב אוסרים פירות שחזרו במזיד, אך רב פפא סובר בזה כדעת תנא קמא החולק עליהם ומתיר את הפירות.

ומביאה הגמרא ברייתא שמצינו בה מחלוקת תנאים זו: דְּתַנְיָא בברייתא, **פֵּירוֹת שֶׁיָּצְאוּ מחוץ לְהָתְחוּם**[כד], ועודם עומדים שם, אם **בְּשׁוֹגֵג** יצאו, **יַאֲכְלוּ** - מותר לאוכלם שם במקומם[כה], אבל אם **בְּמֵזִיד** יצאו **לֹא יֹאכְלוּ**. אלו דברי תנא קמא.

יט. **ואף** לא יבקש רחמים שילכו ממנו, שהרי באים לכפר עוונותיו. הריא"ף (סוף פ"ב), עוד כתב שם שאבל אם מצא מקום צנוע שנכנס לתחומו אין לו רשות לילך יותר, אלא יעשה שם צרכיו, ואחר שיעשה צרכיו יש לו רשות להתרחק משם עד שיכלה הריח, כי אין זה כבוד הבריות שיישב כל היום במקום מטונף. ובאותו מקום שכלה הריח קנה ארבע אמות חדשות. אמנם במרדכי (ס"ז רמז שפד), חולק על הרא"ש בזה, וסובר שכיון שהותר להגמרי.

כ. **שאין** הוא גורע מאדם שהחזירוהו נכרים בתוך התחום, שדינו כאילו לא יצא כלל. רש"י (ד"ה שיל).

כא. **שאף** פירות קונים שביתה בשבת כרגלי בעליהם, כמבואר במסכת ביצה (ג:), ואסור להוציאם מחוץ לתחומם.

כב. **ובויתר** לטלטלם בכל העיר, וכן אלפיים אמה סביב לה לכל רוח, אם יום טוב הוא שאין בה איסור טלטול, ובשבת מותרים הם באכילה במקומם. רש"י (ד"ה פירות). מבואר מדבריו, שהוא סובר שרב פפא אמר את דינו בין ביום טוב ובין בשבת. אמנם ברייטא"ב (ד"ה פירות) כתב, שאין דין זה שנוסק אלא ביום טוב בלבד [וכן כתב הרמב"ן (ד"ה וכן)] בשם רש"י, וכנראה היתה לו גירסא אחרת בדבריהן.

כג. **נקוט** כלל זה בידך, כל מקום שנאמר בסוגיא זו 'מותרים' או 'יאכלו', הם שם שלא במקומם מותרים רק בארבע אמותיהם, ואם הם במקומם מותרים בכל התחום כאילו לא יצאו. ריטב"א (ד"ה מותרין). כד. **כתב** רש"י (ד"ה גמקיון), שאין לגרוס כאן בדברי הברייתא 'והזירו', וראה להלן (מב:) בהערה עוד בענין זה.

כה. **ההיתר** הוא לאדם שהניח עירובו תחומין לאותו צד, או כשיש עיר אחרת שפירות אלו הם בתוך תחומה. רש"י (ד"ה פירות)[ל].

כו. **בגון** באופן שלא מצא מקום צנוע עד כניסתו לתחום העיר. ר"ש"י (שם ד"ה פירות), עוד כתב שם 'אבל אם מצא מקום צנוע שנכנס לתחומו אין לו רשות לילך יותר, אלא יעשה שם צרכיו, ואחר שיעשה צרכיו יש לו רשות להתרחק משם עד שיכלה הריח, כי אין זה כבוד הבריות שיישב כל היום במקום מטונף. ובאותו מקום שכלה הריח קנה ארבע אמות חדשות'. אמנם במרדכי (ס"ז רמז שפד), חולק על הרא"ש בזה, וסובר שכיון שהותר להגמרי.

כז. **כן** פירש רש"י (ד"ה שהזיקוהו). ובהגהות הב"ח תמה על כך, וציין לדברי הגמרא במסכת שבת (נב:), 'ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן', שנאמר (משלי כ ו) 'ומכות חברי בטן', ומבואר שהדרוקן הוא חולי הבטן. וכן כתב רש"י במסכת ברכות (סה. ד"ה שהזיקוהו) 'הדרוקן, חולי המצנה [-מנפחן] את הכרס', וב'מהרנס' יישב התמיהה, שמאחר ונקטה הגמרא כאן 'חולי מעיים' יחד עם 'הדרוקן', לפיכך הוצרך רש"י לפרש כאן ש'הדרוקן' אינו חולי מעיים אלא חולי הפה.

יח. **כן** כתב רש"י (ד"ה זוחפת), וביתר ביאור כתב במסכת ראש השנה (יח. ד"ה ניפחו) 'צביתו ליה זוודתא, הכינו לו צדה לדרך, מה היא צירת המתים, תכריכין'. ובטעין יעקב (נע"ז עין יעקב ד"ה נמלי - הגר"ע) כתב, שהכוונה בזה היא שיתן החולה אל ליבו שקרוב יומו ויצווה את בני ביתו.

יט. **וכוונת** המשנה 'מי שהוציאוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ארבע אמות', היינו בין אם הוא עומד עדיין שם במקום שהוציאוהו, ובין אם חזר למקומו מדעתו. רש"י (ד"ה מתו).

כ. **וכוונת** המשנה 'והחזירוהו כאילו לא יצא', היינו בין אם יצא אחר מחוץ לתחום מדעתו, ובין אם הוציאוהו נכרים בעל כרחו, כל שהחזירוהו למקומו באותם הרי זה כאילו לא יצא ממקומו. רש"י (שם). כא. **היינו** הלאו של 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל' (דברים יז יא), הנאמר בכל מצוה מדברי חכמים, ואף איסור תחומין אינו אלא מדרבנן. רש"י (ד"ה לפי)[ל].

כב. **כגון** באופן שלא מצא מקום צנוע עד

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, בְּמָקוֹם - אם חזרו הפירות למקום שבו היו מתחילה, **יֹאכְלוּ** - מותר לאוכלם, אבל אם הם **שָׁלֹא בְּמָקוֹם** הראשון, אלא מחוץ לתחום, **לֹא יֹאכְלוּ**.

מבררת הגמרא: מַאי - מה היא כוונת רבי נחמיה שאמר **בְּמָקוֹם** יאכלו, כלומר, באיזה אופן חזרו פירות אלו למקומם. **אִילֵימָא** - אם נאמר שהחזירם אדם **בְּמָקוֹם בְּמָזִיד**, ואף באופן זה מותרים הם באכילה לפי שאנוסים הם, **וְהָא קָתָנֵי בְּהָדְיָא** - והרי שנינו במפורש בברייתא אחרת, **רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹסְרִים, לְעוֹלָם** הפירות **אֲסוּרִין עַד שֶׁיַּחְזִירוּ לְמָקוֹמָן שׁוֹגְגִין**, דהיינו, שרק אם חזרו למקומם **בְּשׁוֹגֵג, אֵין** - מותרים הם, אבל אם חזרו **בְּמָזִיד, לֹא** - אינם מותרים.

אֶלָּא לָאו - האם אין לומר, שכוונת רבי נחמיה שרק באופן שחזרו הפירות **בְּמָקוֹם בְּשׁוֹגֵג** מותרים הם, **וְחַמּוּרֵי מַחְמְרָא** - ויש חסרון בלשון הברייתא, **וְהָכִי קָתָנֵי** - וכך יש לשנותה, **פֵּירוֹת שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לַתְּחוּם בְּשׁוֹגֵג, יַאֲכְלוּ** - מותרים הם באכילה, במקום שבו הם נמצאים עתה מחוץ לתחום, אבל אם יצאו **בְּמָזִיד, לֹא יַאֲכְלוּ. בָּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים**, באופן שעדיין הם עומדים מחוץ לתחום, **שֶׁלֹּא בְּמָקוֹמָן** הראשון, **אֲבָל** אם חזרו **בְּמָקוֹמָן** הראשון, **אֲפִילּוּ** אם החזירום **בְּמָזִיד, יַאֲכְלוּ**, אלו דברי תנא קמא. **וְעַל כָּךְ אָתָא** [-בא] **רַבִּי נְחֶמְיָה לְמֵימַר** [-לומר], **שֶׁאֲפִילּוּ** אם הפירות חזרו **בְּמָקוֹמָן** הראשון, **נָמֵי בְּשׁוֹגֵג אֵין בְּמָזִיד לֹא** - גם כן אין לאוכלם אלא אם כן חזרו בשוגג ולא במזיד[א].

נמצא, שנחלקו התנאים אף בדין פירות שיצאו וחזרו במזיד. שלדברי תנא קמא מותרים הם באכילה, ואילו לדברי רבי נחמיה אסורים הם. ורב פפא סובר כתנא קמא[ב].

דוחה הגמרא: לֹא - אין לפרש כך את מחלוקתם, אלא יש לומר שפירות שחזרו **בְּמָקוֹם** הראשון, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּאָסוּר** - לא נחלקו הכל שאסורים הם באכילה, **וְהָכָא בְּשׁוֹגֵג שֶׁלֹּא בְּמָקוֹמָן פְּלִיגִי** - ונחלקו כאן בפירות שיצאו בשוגג מחוץ לתחום, ועדיין הם עומדים שם. **תָּנָא קַמָּא סָבַר**, פירות שיצאו מחוץ לתחום **בְּשׁוֹגֵג, שָׁרֵי** - מותרים הם באכילה, אף שעומדים עתה **שֶׁלֹּא בְּמָקוֹמָן** הראשון, **וְאִילּוּ רַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר, שֶׁאֲפִילּוּ** באופן שיצאו הפירות מן התחום **בְּשׁוֹגֵג, בְּמָקוֹמָן אֵין** - מותר לאוכלם רק אם שבו למקום הראשון, אבל כל זמן שעומדים **שֶׁלֹּא בְּמָקוֹמָן, לֹא** - אין לאוכלם[ב].

נמצא לפירוש זה, שלא נחלקו התנאים בדין פירות שיצאו וחזרו למקומם במזיד, אלא הכל מודים שאסורים הם, ושלא כדברי רב פפא, ולא נחלקו אלא בפירות שיצאו חוץ לתחומם בשוגג ועדיין לא חזרו, אם מותרים הם באכילה שם או לא[ג].

מקשה הגמרא: כיצד ניתן לפרש שלא נחלקו התנאים לגבי פירות שחזרו במזיד למקומם, **וְהָא מְדַקְתָנֵי סֵיפָא** - הרי מאחר ושנינו בסיפא של הברייתא, **רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹסְרִים, לְעוֹלָם** הפירות **אֲסוּרִין עַד שֶׁיַּחְזִירוּ לְמָקוֹמָן שׁוֹגְגִין**, דהיינו, שדווקא אם חזרו למקומם **בְּשׁוֹגֵג, אֵין** - מותרים הם, אבל אם חזרו **בְּמָזִיד, לֹא** - אינם מותרים, **מַכְלָל** - יש להדיק מכך, **דְּתָנָא קַמָּא סָבַר** שאפילו פירות שחזרו למקומם **בְּמָזִיד נָמֵי שָׁרֵי** - גם כן מותרים הם, ובהכרח שנחלקו אף בפירות שחזרו למקומם במזיד[ד].

מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּה - אכן יש להוכיח מלשון הברייתא שנחלקו בענין זה, ונמצא, שדינו של רב פפא במחלוקת תנאים הוא עומד[ה].

★

הגמרא מביאה דין שאמר שמואל לענין תחום שבת: אָמַר רַב נָחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, אדם **שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ** בדרך בשבת, **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ** היכן הוא גבול **תְּחוּם שַׁבָּת**, כלומר, אינו יודע לשער את מידת אלפיים אמה שהוא רשאי להלך בהם, הרי זה **מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם פְּסִיעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, וְזוֹ הִיא** מידת **תְּחוּם שַׁבָּת** שלו, לפי שפסיעה של אדם בינוני שיעורה אמה.

★

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדין טלטול במקום שאסור להלך בו: וְאָמַר רַב נָחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, אדם **שֶׁשָּׁבַת בְּבִקְעָה** שאינה מוקפת מחיצות[ו], **וְלֹאחַר** מכן **הֶקִּיפוּהָ גְּבָרִים מְחִיצָה בְּשַׁבָּת**[ז], **מְהַלֵּךְ** בה **אַלְפַּיִם אַמָּה** בלבד, כפי שהיה דינו מתחילה קודם הקפת המחיצות, ואינו רשאי להלך בכל היקף המחיצות[ח], **וּמְטַלְטֵל בְּכוּלָּהּ עַל יְדֵי זְרִיקָה** - אך רשאי הוא לטלטל בכל הבקעה, ואפילו חרץ לאלפיים אמה[ט], על ידי זריקת החפץ, דהיינו שיעמוד בתוך התחום ויזרוק אל מחוץ לתחומו[י].

וְרַב הוּנָא אָמַר, מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה לכל רוח, **וּמְטַלְטֵל בְּאַרְבַּע אַמּוֹת** בלבד, כפי שהיה דינו מתחילה קודם הקפת המחיצות, ואינו רשאי לטלטל אפילו בתוך אלפיים אמה של תחומו[יא].

מקשה הגמרא על רב הונא: וְנִיטַּלְטֵל בְּכוּלָּהּ עַל יְדֵי זְרִיקָה - לכאורה יש להתיר לאותו אדם לטלטל את חפציו בכל הבקעה, אפילו במקום שאינו רשאי לילך, על ידי שיזרוק החפץ למרחוק, שהרי בתוך המחיצות הוא מטלטלי[יב].

מתרצת הגמרא: אמנם מעיקר הדין רשאי היה לטלטל בכל הבקעה, אלא שאסרו חכמים לעשות זאת **שָׁמָא יִמְשֹׁךְ אַחַר חֻפְצוֹ** - שמא יגרר אחר החפץ, וייצא חוץ לתחום אלפיים אמה[יג].

שבה הגמרא ומקשה: בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אמה של תחומו **מִיהַת לִיטַּלְטֵל בֵּי אוֹרְחֵיהּ** - יהא מותר לו על כל פנים לטלטל כדרכו, שהרי בזה אין לחוש שמא יגרר אחר חפצו, לפי שרשאי הוא להלך בתוך אלפיים אמה, ומדוע סובר רב הונא שאינו רשאי לטלטל אלא בארבע אמות בלבד.

מתרצת הגמרא: מְשׁוּם הֲנָיָה - מאחר שאלפיים אמה אלו שבתוך התחום דינם **כְּמַחְיצָה שְׁנַעֲרָה בְּמִלּוֹאָהּ לְמָקוֹם הָאָסוּר לָהּ**. כלומר, הדין הוא שכאשר מקום המותר בטלטול פתוח לגמרי בלי מחיצות למקום האסור בטלטול נאסר אף המקום המותר. ואף כאן, מאחר ונאסר עליו לטלטל אפילו על ידי זריקה בכל ששת הבקעה שמחוץ לאלפיים אמה, לפי שיש לחוש שמא ימשך אחר חפצו ויהלך שם, ממילא יש לאסור עליו לטלטל אף בתוך אלפיים אמה של תחומו, לפי שפרצות הן במלואן לששת הבקעה האסור בטלטול.

הגמרא מביאה דעה נוספת בענין זה: חֲיָיא בַּר רַב אָמַר, רשאי הוא להיות **מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח, **וּמְטַלְטֵל** כדרכו את חפציו **בְּאוּתָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה** של תחום הילוכו, אך בשאר הבקעה אינו רשאי לטלטל אפילו על ידי זריקה.

מקשה הגמרא: בָּמָאן - כשיטת מי סובר חייא בר רב, הרי דבריו הם **דְּלָא כְּרַב נָחְמָן וְלָא כְּרַב הוּנָא**, שהרי לרב נחמן מותר לטלטל בכל הבקעה על ידי זריקה, ואילו לרב הונא אסור לטלטל אפילו בתוך אלפיים אמה[יד].

מתרצת הגמרא: אֲמַר - יש לומר את דברי חייא בר רב כך, שרשאי הוא להיות **מְטַלְטֵל** רק **בְּאַרְבַּע** אמות הסמוכות לו, ולא באלפיים אמה של תחום הליכתו[טו].

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, הֲרֵינוּ דְּרַב הוּנָא - הרי זה ממש כשיטת רב הונא, ומה בא חייא בר רב להוסיף על דבריו.

מתרצת הגמרא: אֲמַר - אכן יש לגרוס בדברי הגמרא **וְכֵן אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר רַב**.

הגמרא מביאה ראיה לשמואל מברייתא: אָמַר לֵיהּ רַב נָחְמָן לְרַב הוּנָא, לָא תֵּיקַּשְׁיָא עָלַיְיהוּ הָשְׁתָּא - אל תחלוק על הדין שאמרתי בשם שמואל, שמותר לטלטל בכל הבקעה על ידי זריקה, ואין לחוש שמא יהלך שם, משום **דְּתַנְיָא בְּרַיְיתָא** - שנינו כמותו בברייתא, שאין גוזרים שמא יימשך אדם אחר חפציו.

א. **כלומר**, שרבי נחמיה אמר לתנא קמא שחילוק זה שהוא מחלק בין שוגג למזיד יש לאומרו לגבי פירות שחזרו למקומם, שאף בזה אין להתיר אלא אם כן חזרו בשוגג. רש"י (ד"ה ואימא). נמצא שנחלקו תנא קמא ורבי נחמיה בשני ענינים. תנא קמא סובר שיש להתיר פירות שיצאו בשוגג, אף שעומדים שלא במקומם, וכן פירות שחזרו למקומם, אפילו אם יצאו וחזרו במזיד. ורבי נחמיה סובר שיש לאסור בשני אופנים אלו, ואין להתיר אלא פירות שיצאו וחזרו למקומם בשוגג. תוספות רבינו פרץ (ד"ה ומ"ם).

ב. **ופירוש** זה אין לחסר בדברי המשנה, אלא יש להעמיד את הדברים כפשוטם, שתנא קמא עוסק רק בפירות העומדים שלא במקומם, ועל כך אמר שאם יצאו בשוגג ייאכלו ואם במזיד לא ייאכלו, ובא רבי נחמיה לחלוק עליו ולומר שאילוק זה שחילק תנא קמא בין שוגג למזיד יש לאומרו רק לגבי פירות שחזרו למקומם, שהם מותרים לאכילה אם יצאו בשוגג, אבל פירות שלא חזרו למקומם אסורים אפילו בשוגג. רש"י (ד"ה לא).

ג. **כלומר**, יש לדייק מדברי הברייתא שתנא קמא ורבי נחמיה נחלקו בשני ענינים, בין לגבי פירות שיצאו מחוץ לתחום בשוגג, ועדיין הם עומדים שם, ובין בפירות שיצאו וחזרו למקומם במזיד. שאם תאמר שלא נחלקו אלא לגבי שוגג שלא במקומם, היה לרבי נחמיה לומר 'במקומם ייאכלו שלא במקומם לא ייאכלו', ויודעים היינו שהוא עוסק באותו האופן שבו עסק תנא קמא, דהיינו בפירות שיצאו בשוגג חוץ למקומם, אך מאחר ונקט רבי נחמיה בלשון 'לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין', משמע ששמע לתנא קמא שהוא אופן שישנה סיבה אחת להתיר, או בשוגג ואפילו שלא במקומם או במקומם ואפילו במזיד, ועל כך בא רבי נחמיה לומר שלעולם אין להתיר אלא באופן שיש שתי סיבות להקל, גם שיצאו בשוגג וגם שחזרו למקומם. רש"י (ד"ה ומ"ם).

ד. **ורשאי** להלך אלפיים אמה לכל רוח. רש"י (ד"ה שבת). אך אינו רשאי לטלטל אלא בארבע אמות הסמוכות לו, לפי שהבקעה היא 'כרמלית' שהטלטול אסור בה. רבינו יהונתן (ד"ה שבת). ה. **מדובר** באופן שהקיפוה מחיצות לצורך דירה, שאם לא כן אין היתר לטלטל בה אלא בארבע אמות בלבד, אם גדולה היא משיעור בית סאתיים (ואפילו אם הקיפוה מערב שבת). רש"י (ד"ה הקיפוה). ו. **אף** על פי שהשובת במקום המוקף מחיצות רשאי להלך בכולו כארבע אמות, מכל מקום אינו רשאי לילך בכל הבקעה, לפי שאין אומרים דין זה אלא באדם ששבת מערב שבת בתוך המחיצות, אך זה ששבת בבקעה פתוחה ובאמצע שבת הקיפוה מחיצות אינו רשאי להלך אלא באלפיים אמה בלבד. רש"י (ד"ה מהלך).

ז. **שהרי** אינו יכול לטלטל החפץ כדרכו במקום שאינו רשאי להלך, אך יכול הוא לזורקו ממנו והלאה.

ח. **ואף** על ידי זריקה אינו רשאי לטלטל, שאין חילוק בין טלטול כדרכו לטלטול על ידי זריקה אלא במקום שרשאי לטלטל כו' ואינו רשאי להלך בו, כגון אם הגיע מחוץ לעיר ונגמר תחומו באמצעה, שאף שאינו יכול לטלטל כדרכו בחציה השני של העיר, מאחר שכלה תחום הילוכו, מכל מקום יכול הוא לטלטל שם על ידי זריקה, אך כאן שרשאי הוא להלך באלפיים אמה, ואף על פי כן סובר רב הונא שיש לאסור עליו אף את הטלטול שם [וכפי שיבואר טעמו להלן בגמרא], באופן כזה אסור לו לטלטל אף על ידי זריקה. רש"י (ד"ה ומטלטל בכולה שם).

ט. **שהרי** נתבאר לעיל (כ.) שמחציתה הנעשית בשבת מחיצה היא, ואף שאינה מועלת להתירו להלך בכל הבקעה, לפי שלא שבת באויר מחיצות אלו בכניסת השבת, מכל מקום מחיצות הן להתיר את הטלטול בתוכן [שדין טלטול אינו תלוי בשביתה אלא במחיצות]. רש"י (ד"ה ומטלטל).

י. **ובלי** שכן על ידי זריקה. רש"י (ד"ה פלגתייהו).

אדם שהניח עירובי תחומין, וְהָיָה מוּדָד שיעור אלפיים אמה מן העירוב ואילך, וּבָא בתוך עיר אחרת[א], וְכָלְתָה מִדָּתוֹ בָּחֲצִי הָעִיר - ונגמר תחום אלפיים אמה שלו באמצע העיר, הרי זה מוּתָּר לְטַלְטֵל את חפציו בְּכָל הָעִיר כּוּלָּהּ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲבוֹר אֶת הַתְּחוּם של אלפיים אמה בְּרַגְלָיו. דהיינו, אף שאינו רשאי לילך בכל העיר, מאחר וכלו אלפיים אמה של תחומו בחצי העיר[ב], מכל מקום רשאי הוא לטלטל בכולה.

מבררת הגמרא: בְּמַאי מְטַלְטֵל - כיצד הוא מטלטל את חפציו באותם המקומות שאינו רשאי לילך בהם, לָאו - האם אין לומר שמטלטלם עַל יְדֵי זְרִיקָה, שזורק החפץ מן חצי העיר שהוא רשאי לילך בה אל חצויה השני שאינו רשאי להלך בה[ג], ויש להוכיח מדברי הברייתא, שרשאי אדם לטלטל חפציו על ידי זריקה אף במקום שאינו רשאי לילך בו, ואין גוזרים שמא ימשך אחר חפציו ויצא חוץ לתחום, וכשיטת שמואל לגבי בקעה שהקיפוה נכרים בשבת.

דוחה הגמרא: אָמַר לך רַב הוּנָא[ד] - יכול רב הונא לומר, לֹא - שאין הברייתא עוסקת בטלטול על ידי זריקה, אלא כוונתה היא שרשאי האדם לטלטל עַל יְדֵי מְשֶׁיכָה, כלומר, שמושך חפצים העומדים מחוץ לאלפיים אמה לתוך תחום אלפיים אמה שלו, ובאופן כזה הכל מודים שמותר לו לטלטל אף שאינו רשאי לילך שם, לפי שאין לחוש שיגרר אחר חפציו, שהרי כל זמן שאינו מביא החפץ אליו עדיין אין זה חפץ שלו, ולאחר שכבר הביאו שוב אינו מוציאו מתחומו[ה], אבל אין להתיר לו לטלטל על ידי זריקת חפצים ממנו ואילך, שמא ימשך אחר החפץ ויצא חוץ לתחומו[ו].

הגמרא מביאה אופן שבו מודה רב הונא שאין גוזרים איסור על מקום המותר: אָמַר רַב הוּנָא, אדם שֶׁהָיָה מוּדָד אלפיים אמה מן המקום שבו הניח את עירובו, וּבָא בתוך העיר, וְכָלְתָה מִדָּתוֹ בָּחֲצִי חָצֵר - וכלו אלפיים אמה של תחומו באמצעה של חצר, אֵין לוֹ - אינו רשאי לילך, אֶלָּא בַּחֲצִי הַחָצֵר הנמצאת בתוך תחומו.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא - פשוט הדבר שאינו רשאי לילך בחציה השני של החצר, מאחר שהוא מחוץ לתחום אלפיים אמה שלו.

מתרצת הגמרא: אֵימָא - אמור את דברי רב הונא כך, יֵשׁ לוֹ רשות להלך בַּחֲצִי הַחָצֵר שבתוך תחומו[ז].

שבה הגמרא ומקשה: הַאי נָמֵי פְּשִׁיטָא - אף דין זה פשוט הוא, שרשאי הוא להלך בתוך תחומו.

מתרצת הגמרא: מֵהָכִי הְּתֵימָא - שמא תאמר, שיש לאסור עליו להלך אף בחציה של החצר שבתוך תחומו, משום שיש לֵיחוּשׁ הִלְמָא אֶתֵי לְטַלְטוֹלֵי בְּכוּלָּהּ - שמא יבוא לטלטל בחצר כולה[ח], אף בחציה הנמצא חוץ לתחומו[ט]. קָא מַשְׁמַע לָן רב הונא שאין גוזרים כן[י].

הגמרא מבארת אופן נוסף שבו מודה רב הונא שאין גוזרים על מלטול משום הילוך: אָמַר רַב נַחְמָן, אף שרב הונא חולק עלי לענין בקעה שהקיפוה גויים מחיצה בשבת, וסובר שאסור לטלטל בה אפילו על ידי זריקה, משום גזירה שמא יבוא להלך חוץ לתחומו, מכל מקום ישנו אופן שבו מוֹדֶה לְיֵ רב הוּנָא שאין גוזרים כן, והיינו באדם שֶׁהָיָה מוּדָד את מירת תחומו, וּבָא בתוך חצר, וְכָלְתָה מִדָּתוֹ - נגמר תחום אלפיים אמה שלו עַל שָׁפַת תִּקְרָה, כלומר, בכניסה לבית שהיה כותלו פרוץ והתקרה עומדת, ובאופן כזה מוּתָּר לו לדברי הכל לְטַלְטֵל בְּכָל הַבַּיִת על ידי זריקה, אף שאסור לו להלך שם, לפי שכלו אלפיים אמה שלו. מַאי טַעְמָא - מה הוא טעם הדבר שאין גוזרים בזה שמא ימשך אחר חפצו ויצא חוץ לתחומו, הוֹאִיל וְתִקְרַת הַבַּיִת חוֹבָתָהּ, כלומר, מאחר ונראה הדבר כאילו תקרת הבית יורדת וסותמת הפתח, יש בזה היכר לאותו אדם שכאן הוא סוף תחומו, ואין חשש שיבוא להלך בתוך הבית, ועל כן רשאי הוא לטלטל בתוכו על ידי זריקה.

הגמרא מנסה לתלות את מחלוקת רב נחמן ורב הונא במחלוקת תנאים: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן, כְּתַנָּאֵי - מצינו מחלוקת תנאים בענין זה, האם יש לאסור טלטול במקום שבו אסור להלך, משום חשש שמא ימשך אחר חפצו. שנינו במשנתינו (לעיל מג:), שאדם שהוציאוהו נכרים מתחומו וְהוֹלִיכוּהוּ לְעִיר אַחֶרֶת, וְנִתְנוּהוּ [-או שנתנוהו] בְּדִיר אוֹ בְּסָהַר [-מקומות המוקפים במחיצות לצורך איסוף בהמות], נחלקו התנאים בדינו. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמְרִים, הרי זה מְהַלֵּךְ אֶת העיר כּוּלָּהּ, או את כל הדיר והסהר, לפי שנידונים הם לו כארבע אמות. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמְרִים, אֵין לוֹ רשות להלך בהם אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת בלבד.

מבררת הגמרא: מַאי לָאו - האם אין לומר שנחלקו התנאים בענין זה, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה דְּאָמְרוּ שרשאי הוא להיות מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ, היינו משום דְּלָא גָּזְרוּ הִילּוּךְ דִּיר וְסָהַר אֲטוּ הִילּוּךְ בְּבִקְעָה, כלומר, הם סוברים שמאחר ומעיקר הדין רשאי אותו אדם לילך בכל הדיר והסהר, אין לאסור זאת עליו משום גזירה, שמא יניחוהו גויים בבקעה שאינה מוקפת מחיצות ויסבור שאף שם מותר להלך בכולה. וּמַדְּהִילּוּךְ אֲטוּ הִילּוּךְ לָא גָּזְרוּ - ומאחר שהם אינם גוזרים איסור על הילוך במקום המותר משום הילוך במקום האסור, כמו כן יש לומר שאף מְלַטְטוֹל אֲטוּ הִילּוּךְ לָא גָּזְרוּ - שאינם גוזרים לאסור לטלטל על ידי זריקה במקום שאסור להלך[יא], ואינם חוששים שמא ימשך וילך אחר החפץ שהוא מטלטל ויצא מחוץ לתחומו, והרי זה כשיטת רב נחמן בשם שמואל[יב]. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא דְּאוֹמְרִים שאם נתנוהו בדיר וסהר אֵין לוֹ רשות לילך אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת בלבד, היינו משום דְּגָזְרוּ הִילּוּךְ דִּיר וְסָהַר אֲטוּ הִילּוּךְ דְּבִקְעָה, כלומר, שהם סוברים שאף שמעיקר הדין רשאי אדם לילך בכל הדיר והסהר, לפי שניתנים הם לו כארבע אמות, מכל מקום יש לאסור זאת עליו משום גזירה, שאם ניתיר לו לילך בדיר וסהר המוקפים מחיצות יבוא הילך אף בבקעה שאינה מוקפת מחיצות, ובזה הרי אין לו אלא ארבע אמות בלבד. וּמַדְּהִילּוּךְ אֲטוּ הִילּוּךְ גָּזְרוּ - ומאחר שמצינו שהם גוזרים על הילוך במקום המותר משום הילוך במקום האסור, כמו כן יש לומר דְּמְלַטְטוֹל אֲטוּ הִילּוּךְ נָמֵי גָּזְרוּ - שהם גוזרים אף שלא לטלטל על ידי זריקה במקום שאסור לילך בו, לפי שיש לחשוש שמא ימשך אחר חפצו, והרי זה כשיטת רב הונא. ונמצא, שמחלוקתם של רב נחמן ורב הונא במחלוקת תנאים היא תלויה.

דוחה הגמרא: מְמַאי - מנין לך לומר כן, הרי יתכן שאין המחלוקות תלויות אלו באלו, דִּילְמָא כְּיֵ לָא גָּזְרֵי - שהרי יתכן שמה שלא גזרו רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הִילּוּךְ בְּסָהַר וְדִיר אֲטוּ [-משום] הִילּוּךְ בְּבִקְעָה, הֲנֵי מִילֵּי הָתָם - לא נאמרו הדברים אלא שם, דְּשַׁנְּיָא מִקּוֹמוֹת שונים הֵן, ולפיכך לא חששו שיבוא אדם לטלטל בבקעה משום שהותר לו לטלטל בדיר וסהרים, אֲבָל לענין גזירת מְלַטְטוֹל אֲטוּ [-משום] הִילּוּךְ, הָכָא הַאי מָקוֹם אֶחָד הוּא - שהחשש שיבוא להלך באותו המקום שהוא מטלטל, הָכֵי נָמֵי דְּגָזְרֵי - בזה יתכן לומר שאף הם מודים שיש לאסור את הטלטול, גְּזֵירָה שְׁמָא יִמְשֹׁךְ אַחַר חֲפָצוֹ וילך מחוץ לתחומו.

ומוסיפה הגמרא לבאר עוד באופן אחר את טעם הדבר שאין המחלוקות תלויות זו בזו: וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא נָמֵי - אף הם הסוברים שאסור להלך בדיר וסהר יותר מארבע אמות, מַאי דְּמֵשְׁוּם הָנֵי דְּגָזְרֵי הוּא - מנין לומר שטעם האיסור של החצר הוא משום חציה השני. וּמְדוּבָר באופן שנפרץ הכית רק לחצר שלפניו, בבקעה, דִּילְמָא מְשׁוּם דְּקָא מְבָרֵי - שמא הטעם הוא משום שהם סוברים, דְּבֵי אֲטָרְיָן - שאימתי אנו אומרים את הדין שׁכָּל הַבַּיִת כּוּלּוֹ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דָּמֵי, ומותר לטלטל בכולו, הָנֵי מִילֵּי - הדברים אמורים רק הֵיכָא - באופן

א. **ובעיר** זו הניחו תושבי העיר עירובי חצירות [והיתה מוקפת מחיצות], ולפיכך היה מותר לטלטל בה, אע"פ שהיה זה ביום טוב, שאין בו איסור טלטול. רש"י (ל"פ ס"ה). ב. **ואין** העיר נידונית לו כארבע אמות לפי שלא קבע שביתתו בתוכה. רש"י (ל"פ ס"ב). והיינו דווקא באופן כזה שכלו אלפיים אמה שלו בחצי העיר, אבל אם היתה כל העיר בתוך אלפיים אמה שלו, היתה נידונית לו כארבע אמות, ורשאי היה לילך עוד אלפיים אמה סביב לה, אף אם לא קבע שביתתו בתוכה. ריטב"א (ל"פ ס"ב). ג. **ואינו** עובר בזה על איסור הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, לפי שאלפיים אמה שנתנו חכמים לאדם רשות לילך בהם אינם נידונים לו כרשות היחיד, שהרי אינו רשאי לטלטל בהם [ואבל במקום שנתנו לו חכמים ארבע אמות, כגון במי שהוציאוהו נכרים חוץ לעיר. דינם כרשות היחיד, ואינו רשאי לזרוק מתוכם לרשות הרבים]. רש"י (לעיל מב: ל"פ ונ"ב). ד. **כן** כתב רש"י (ל"פ ס"ב) לגרוס לפי אלו הגירסאות המביאים את דחיית הגמרא 'לא ס"ד'. וראה הערה להלן. ה. **רש"י** (ל"פ ס"ב). ובתוספות (ל"פ ס"ב) פירשו, שכאשר מושך אדם חפץ מבחוץ אליו פנימה אין חשש שמא יימשך אחר החפץ ויצא לחוץ, אבל כאשר זורק אדם חפץ מבפנים חוצה יש לחשוש שמא ייצא אחריו. ו. **כתב** רש"י (ל"פ ס"ב) שאין לגרוס את דחיית הגמרא 'לא במשיכה'. וביאר בתוספות (ר"ד ס"ב ובפ), שאין תירוץ זה נכון, שמאחר ונפרץ למקום האסור לו אין לחלק בין טלטול על ידי זריקה לטלטול על ידי משיכה. כתבו התוספות (ל"פ ס"ב), שנמצא לפי תירוץ זה של הגמרא, שהדין שאמר רב הונא לעיל (ל"פ ס"ב) שאין לטלטל בבקעה אלא בארבע אמות, היינו דווקא לענין טלטול כדרכו, או טלטול על ידי זריקה לצד חוץ, שלענין טלטול זה נידונים האלפיים אמה של תחומו כאילו נפרצו למקום האסור בטלטול, אבל מודה רב הונא שרשאי הוא לטלטל בכל הבקעה כולה על ידי משיכה לצד פנים, ולכלי טלטול זה אין האלפיים אמה פרוצים למקום האסור בטלטול. ז. **אבל** אינו רשאי לטלטל אפילו בחצי החצר שבתוך תחומו, ואפילו לא על ידי זריקה, אלא בארבע אמות בלבד, לפי שחצי זה פתוח לגמרי לחצי השני, והרי זה כמחיצה שנפרצה למקום האסור לה, שנאסר גם המקום המותר [וכפי דינו של רב הונא (לעיל ע"ח)] לגבי בקעה שהקיפוה נכרים מחיצה בשבת). תוספות רבינו פרץ (ל"פ ס"ב). ח. **גירסת** מהרש"ל 'מהו דתימא חצר ביון דיש ביה ליחוש דלמא אתי לטלטולי בכולה', דהיינו, שטעם הדבר שיש לחוש בחצר יותר מבבקעה, לפי שהוא רגיל לטלטל בה. ט. **אין** הכוונה שיש לגזור דווקא משום שמא יבוא לטלטל בחציה השני של החצר, שהרי אינו רשאי לטלטל אף בחציה הראשון, שהוא פתוח למקום האסור [וכפי שנתבאר בהערה לעיל], אלא נקט רב הונא את עיקר האיסור, שהרי טעם הדבר שאסור לטלטל בחציה הראשון של החצר הוא משום חציה השני. י. **ומדובר** באופן שנפרץ הכית רק לחצר שלפניו, שהרי אם הוא פתוח לגמרי לחצי השני, הרי זה כמחיצה שנפרצה למקום האסור לה, שנאסר גם בחציה השני. יא. **כגון** כאדם ששבת בבקעה ביום טוב, שאינו רשאי להלך יותר מאלפיים אמה ממקום שביתתו, כיון שדיני תחומין נוהגים אף ביום טוב, אך רשאי הוא לטלטל בכל הבקעה על ידי זריקה, אף שאינה מוקפת מחיצות, לפי שאיסור טלטול אינו נוהג ביום טוב. רש"י (ל"פ ס"ב). יב. **שאין** מקומות אלו דומים זה לזה, שהבקעה אין לה מחיצות ואילו דיר וסהר יש להם מחיצות, ולפיכך אין לחוש שיתחלפו זה בזה. רש"י (ל"פ ס"ב).

דְּשָׁבַת בָּאַוִּיר הַמְּחִיצוֹת מִבְּעוֹד יוֹם, אֲבָל הֵיכָא דְּלָא שָׁבַת בָּאַוִּיר מְחִיצוֹת מִבְּעוֹד יוֹם, כגון במשנתנו שהוציאוהו נכרים ממקומו באמצע השבת ונתנוהו בדיר וסהר, **לָא** - אין אומרים בזה 'כל הבית כארבע אמות', ונמצא, שמעיקר הדין אינו רשאי להלך שם, ולא משום גזירה[יד], וממילא לענין טלטול במקום שבו אסור להלך יתכן שמודים רבי יהושע ורבי עקיבא שאין לגזור בזה, ורשאי הוא לטלטל שם על ידי זריקה.

★

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים כיצד לפסוק להלכה במחלוקת התנאים במשנה: אָמַר רַב, הֲלָכְתָא - יש לפסוק להלכה **כְּשִׁיטַת רַבָּן גַּמְלִיאֵל, בְּדִיר וְסָהָר וּכְפַּנְיָה.** דהיינו, בכל שלושת האופנים שנחלקו התנאים, לגבי אדם שהוציאוהו נכרים בשבת מתחומו ונתנוהו בדיר או סהר, או שנאנס והפליגה ספינתו בים מחוץ לתחום, רשאי הוא להלך בכל המקום המוקף מחיצות, אפילו גדול הרבה, לפי שנידון הוא לו כארבע אמות.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר, הֲלָכְתָא - יש לפסוק להלכה **כְּשִׁיטַת רַבָּן גַּמְלִיאֵל** רק **בְּכַפַּנְיָה**, שרשאי הוא להלך בכולה, **אֲבָל** כשהוציאוהו גויים ונתנוהו **בְּדִיר וְסָהָר, לָא** - אינו רשאי להלך בהם אלא ארבע אמות בלבד, כשיטת רבי יהושע ורבי עקיבא.

מתבאר ממחלוקתם, **דְּכוּתֵי עֲלָמָא מִיהָת** - בין רב ובין שמואל מודים על כל פנים, **שֶׁהָלַךְ בִּדברי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּכַפַּנְיָה. מברת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מה הוא טעם הדבר שלגבי ספינה מודים הכל שרשאי להלך בכולה, ואילו לגבי דיר וסהר נחלקו.

מבארת הגמרא: אָמַר רַבָּה, טעם הדבר שיש להקל בספינה, **הוֹאִיל וְשָׁבַת בָּאַוִּיר מְחִיצוֹת** הספינה **מִבְּעוֹד יוֹם.** דהיינו, מאחר וקבע את שביתתו מערב שבת בתוך מחיצות הספינה, לפיכך נידונית היא לו כארבע אמות, מה שאין כן לגבי דיר וסהר שלא קבע שביתתו בהם מתחילה, אלא באמצע השבת נתנוהו הנכרים שם[טו].

רַבִּי זֵירָא אָמַר, טעם הדבר שיש להקל בספינה, **הוֹאִיל וְהַסְּפִינָה נוֹטָה מֵהַחֵיתָּת אַרְבַּע** אמות **וּמִנַּחְתּוּ בְּסוֹף אַרְבַּע** אמות. כלומר, בכל שעה שהוא מרים את רגלו לפסוע, קודם שהוא מניחה, הספינה מתקדמת והולכת, ומוציאתו מתוך ארבע אמות שלו לארבע אמות אחרות בעל כרחו, ודינו בזה כאדם שהוציאוהו נכרים מתחומו ונתנוהו במקום אחר, שקונה שביתה בארבע אמות חדשות, ואף כאן קונה הוא בכל רגע ארבע אמות חדשות להלך בהם, ונמצא, שלעולם יכול הוא להלך בכל הספינה[טז].

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מה חילוק יש להלכה בין ביאורו של רבה לבין ביאורו של רבי זירא.

מבארת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ - יש חילוק ביניהם באופן **שֶׁנִּפְחֲתוּ** [-נשברו ונחסרו] **הַדְּפָנִים הַסְּפִינָה,** ונתבטלו מחיצותיה[יז]. **אִי נָמֵי** - באופן נוסף יש חילוק ביניהם, **בְּאָדָם הַקּוֹפֵץ** בשבת **מִסְּפִינָה** ששבת בה **לִסְפִינָה** אחרת. ובשני אופנים אלו אי אפשר לומר את טעמו של רבה, שהרי אינו נמצא עתה בתוך המחיצות ששבת בהם מתחילה, ולפיכך אינו רשאי להלך בספינה זו אלא ארבע אמות בלבד. אבל לדברי רבי זירא אף באופנים אלו רשאי הוא להלך בכולה, לפי שהיא מהלכת, ונוטלתו כל שעה מתחילת ארבע אמות לסופן[יח].

הגמרא מבררת את סברות מחלוקתם: וְרַבִּי זֵירָא, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר כְּרַבָּה - מדוע אינו מפרש כרבה, שטעם ההיתר לילך בכל הספינה, הוא משום ששבת באויר מחיצותיה[יט].

מבארת הגמרא: אָמַר לְךָ - יכול רבי זירא לומר לך בביאור ענין זה, **שְׁמָחִיצוֹת**

יג. **ואף** שנחלקו על רבן גמליאל גם לגבי אדם ששבת בספינה ויצא בה מחוץ לתחום, ושם הרי שבת באויר מחיצות, היינו משום שהם סוברים שמחיצות הספינה אין שם 'מחיצה' עליהם, לפי שעשויות להגן מפני המים ולא לדור בהם, וכמבואר בדברי הגמרא להלן (מג.). תוספות (ד"ה בפ"ג).

יד. **ומעמם** של רבי יהושע ורבי עקיבא האוסרים להלך בכל הספינה, אף ששבת באויר מחיצותיה, לפי שנמנם לתוכה על דעת שתהלך ותוציאנו מתחומו. רשב"א (ד"ה ובפ"ג). ובאופן אחר כתב לויישב, שעתה חדורת בה הגמרא ממה שהעמידה לעיל את מחלוקת התנאים בדין אדם שלא שבת מבעוד יום במקום המוקף מחיצות, אלא הגמרא שבה לבאר כפי שסברה מתחילה, שהכל מודים שמעיקר הדין יש לדון כל מקום המוקף מחיצות כארבע אמות, אפילו אם לא שבת בו מבעוד יום, אלא שרבי יהושע ורבי עקיבא סוברים שיש לגזור בדיר וסהר משום בקעה, וכמו כן הם סוברים שיש לגזור אף בספינה, אף ששבת באויר מחיצותיה מבעוד יום, ואילו רבן גמליאל סובר שאין לגזור כלל, לא בספינה ולא בדיר וסהר. ופסק שמואל הלכה כדברי רבן גמליאל בספינה, וביאר רבה את טעמו, שמאחר ובספינה הוא שובת באויר מחיצות מבעוד יום, ממילא אין מקום לגזור בזה משום בקעה, שהרי אין הם דומים זה לזה, ולא יבואו האנשים להתיר להלך אף בבקעה, אבל בדיר וסהר הוא פוסק כרבי יהושע ורבי עקיבא שיש לגזור משום בקעה, לפי שדומים הם זה לזה. והנסיך הרוש"א, שכך מבואר אף מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה, שביאר את סברת מחלוקת התנאים האם יש לגזור על דיר וסהר משום בקעה. ולכאורה יש לתמוה, שהרי הגמרא דחתה אוקימתא זו, אלא בהכרח שהוא סובר שעתה שבה הגמרא לפרש כן.

טו. **כן** פירש רש"י (ד"ה שעלמא) בפירושו השלישי, וכתב על כך 'זה עיקר'. אמנם קודם לכן הביא שני פירושים נוספים בביאור ענין 'הואיל וספינה נוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע', האחד, שכוונת הדברים היא שמשעה שיצא אדם זה מתוך לתחומו לא נקנו לו ארבע אמות בשום מקום, שהרי כל שעה הספינה מהלכת בים, יותר מארבע אמות בכל קפיצה, ומאחר ואינו עומד במקום אחד אינו קונה ארבע אמות בשום מקום, ולפיכך רשאי הוא לילך בכל הספינה [ולפירוש זה, אין הוא רשאי לילך אלא באופן שמתחילת יציאתו חוץ לתחום לא עמדה הספינה לרגע, אבל אם עמדה פעם אחת הרי הוא קונה ארבע אמות במקום עמידתה, ושוב אינו רשאי להמשיך ולילך בכולה אלא בארבע אמותיו בלבד, אפילו אם שבה הספינה להלך. אבל לפי הפירוש האחר, שכל שעה הספינה מוציאתו מארבע אמות שלו, אזי אפילו אם עמדה הספינה וקנה ארבע אמות במקומו, מכל מקום אם המשיכה להלך לאחר מכן רשאי הוא לשוב ולהלך בכולה, לפי שבשעת היולכה היא מוציאתו מארבע אמות שלו], וקונה בכל עת ארבע אמות חדשות, וראה עוד בענין זה להלן (מג.)]. פירוש נוסף הביא רש"י, שמדובר באופן שהספינה מהלכת מערב למזרח, והוא מהלך בתוכה ממזרח למערב, ונמצא שבכל שעה הספינה מחזירה אותו לתוך ארבע אמותיו ואינו יוצא מזן כלל. והקשה רש"י על פירוש זה, שאם כן אין הדברים אמורים אלא באופן שמהלך כנגד כיוון נסיעת הספינה, אבל אם מהלך לאותו הצד שהיא מהלכת אינו רשאי לילך אלא ארבע אמות בלבד, ואילו במשנה לא מצינו שחילק בזה רבן גמליאל.

טז. **והיינו** באופן שנפחתו דפנותיה מבעוד יום, קודם כניסת השבת, ונמצא שלא שבת באויר המחיצות. ריטב"א (ד"ה מלתא). אמנם בהגהות אשר"י (פר' ג כתב, שאף באופן שנפחתו הדפנות בשבת אין לו אלא ארבע אמות.

יז. **הקשה** המהר"ם (להלן מג. ד"ה ר"ש) מדוע אין הגמרא אומרת נפקא מינה נוספת בין רבה לרבי זירא, לגבי אדם ששבת מערב שבת באויר מחיצותיה של ספינה, העומדת במקומה ואינה מהלכת, שלדברי רבה רשאי הוא להלך את כולה, לפי ששבת באויר מחיצות, ולדברי רבי זירא אינו רשאי להלך בה אלא ארבע אמות, לפי שאינה נוטלתו מתחילת ארבע אמות לסופן. ותירץ, שדין זה היה פשוט לגמרא, שלא התיר רבי זירא אלא בספינה שהיא מהלכת, ולפיכך ברור הדבר שישנו אופן שרבה מתיר ורבי זירא אוסר, אלא שביקשה הגמרא למצוא אופן שבו רבה אוסר ורבי זירא מתיר, ועל כך הביאה את המקרים הללו, בנפחתו דפנות הספינה, או בקופץ מספינה לספינה. ובשפת אמת (פסוס' ד"ה ר' זירא) כתב, שיש להוכיח מזה, שמתחילה סברה הגמרא שרבי זירא מודה לשעמו של רבה, ששבת באויר מחיצות, אלא שמוסיף שאף באופן שנפחתו דפנות הספינה או קופץ לספינה אחרת יש להתיר בספינה מהלכת, משום שנוטלתו מתחילת ארבע אמות לסופן [ומה שמקשה הגמרא להלן 'ורבי זירא מאי טעמא לא אמר כרבה', היינו שיש להניח לו לפרש בדברי רבן גמליאל כרבה]. אמנם כתב שמלשון התוספות לא משמע כן.

יח. **חקשו** התוספות (ד"ה ובפ"ג), מה קושיא היא זו, הרי רבי יהושע ורבי עקיבא בהכרח אינם סוברים לא כרבה ולא כרבי זירא, שהרי הם אוסרים להלך בכל הספינה, ואם כן, ניתן לומר שמאותו טעם שהם אינם סוברים כרבה, אף רבי זירא אינו סובר כמותו, ומאותו טעם שאינם סוברים כרבי זירא, אף רבה אינו סובר כמותו, ותירצו שרבי יהושע ורבי עקיבא סוברים שכל מקום שהוא מחוץ לתחום אין רשאים להלך בו אלא בארבע אמות, ואינם מחלקים בין דיר וסהר לספינה, אבל רבה ורבי זירא הסוברים שהלכה כרבן גמליאל בספינה, ומחלקים בין דיר וסהר לספינה, יש להקשות על כל אחד מהם מדוע אינו סובר את סברת רעהו, שיש בה כדי לבאר את ההיתוק שבין ספינה לדיר וסהר.

הספינה **לְהַבְרִיחַ מַיִם** הן עֲשׂוּיוֹת לצורך דירה, אלא להגן מפני המים, ולפיכך אינן חשובות לעשות את הספינה כולה כארבע אמות[א].

שבה הגמרא ומברירת: וְרַבָּה מַאי טַעְמָא לָא אָמַר כְּרַבִּי זֵירָא - מדוע רבה אינו מודה לטעמו של רבי זירא, שכאשר הספינה מהלכת הרי היא נוטלת מתוך ארבע אמות שלו לארבע אמות אחרות.

מבארת הגמרא: דעת רבה היא, שבספינה **מְהֻבֶּכֶת בּוּפַּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי** - לא נחלקו התנאים במשנה, אלא הכל מודים שרשאי הוא להלך בכולה, משום שנוטלתו מארבע אמות שלו, **כִּי פְּלִיגִי בְּשֶׁעֲמָדָה** - ומה שנחלקו זה רק בספינה העומדת במקומה[א], שלדברי רבן גמליאל מותר לילך בכולה, לפי ששבת באויר מחיצותיה, ואילו לדברי רבי יהושע ורבי עקיבא אין להלך בה אלא ארבע אמות בלבד[ב].

הגמרא מדייקת מן המשנה כדברי רבה שלא נחלקו התנאים בספינה מהלכת: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא - יש לדייק כן אף מדברי המשנה, **דְּמְהֻבֶּכֶת לָא פְּלִיגִי** - שלא נחלקו התנאים בספינה מהלכת, אלא הכל מודים שמותר לילך בכולה. **מַתְנִי'** - מהיכן יש ללמוד זאת, **מִדְּקָתָנֵי** - ממה ששנינו במשנתינו, **מָצָאתָ שֶׁבָּאוּ** התנאים [הנזכרים לעיל במשנה] **מְמִקּוֹם** ששמו **פְּלַנְדְּרִין**, וכבר הגיעו למחוז חפצם וקנו שם שביתה, ולפתע נשבה רוח סערה **וְעָל יְדֵי הַפְּלִיגָה סְפִינָתָם בָּיָם**, ונמצא שיצאו באונס מחוץ לתחום בשבת. **רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָלְכוּ אֵת** הספינה **פּוּחָה**, וכפי שיטתם, שאדם שיצא באונס מחוץ לתחומו ונמצא במקום המוקף מחיצות רשאי להלך את כולו, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא לָא זָזוּ מֵאֲרַבַּע אַמּוֹת** הסמוכות להם בתוך הספינה, לפי **שֶׁרָצוּ לְהַחֲמִיר עַל עַצְמָן.**

ועתה מבארת הגמרא כיצד יש לדייק מדברי המשנה שלא נחלקו התנאים בספינה מהלכת: אִי אָמְרַתְּ בְּשֶׁלָּמָא - דברי המשנה מבוארים הם, אם נאמר **שֶׁמְּהֻבֶּכֶת לָא פְּלִיגִי** - שלא נחלקו התנאים בספינה מהלכת, אלא הכל מודים שמותר לילך בכולה, **וְהֵיינוּ דְּקָתָנֵי רָצוּ** - מובן שלפיכך נקטה המשנה שטעם הדבר שרבי יהושע ורבי עקיבא לא נזקו למקומם הוא משום שרצו להחמיר על עצמם, **דִּידְלָמָא עָקְדָה** - לפי שחששו שמא תעמוד הספינה פתאום, ולא ישימו ליבם לזאת. ומשמע שמעיקר הדין אף הם מודים שאין צריך לחוש לזה, אלא מותר להלך בכולה. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ פְּלִיגִי** - אך אם תאמר שנחלקו התנאים אף בספינה מהלכת, ולדברי רבי יהושע ורבי עקיבא אסור מעיקר הדין להלך בכולה, אם כן יש להקשות על לשון המשנה, **הַאי רָצוּ לְהַחֲמִיר** - האם עשו זאת לפי שרצו להחמיר על עצמם, **אֵיסּוּרָא הוּא** - הרי לפי שיטתם אסור מעיקר הדין להלך בכל הספינה[ג].

הגמרא מביאה דיוק נוסף מדברי המשנה שלא נחלקו התנאים בספינה מהלכת ומדברי רבה: אָמַר רַב אַשֵׁי, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא - יש לדייק אף מדברי המשנה שלא נחלקו התנאים אלא בספינה עומדת, **דְּקָתָנֵי** - לפי ששנתה המשנה את דין **הַפְּסִינָה דּוּמְיָא דְּדִיר וְסָהַר** - בדומה לדינם של דיר וסהר, ולפיכך יש לדמותם זה לזה, **מָה דִּיר וְסָהַר דְּקָבִיעִי** - כשם שדיר וסהר קבועים ועומדים במקומם, **אַף סְפִינָה נַמִּי דְּקָבִיעָא** - אף בספינה יש לומר שלא נחלקו התנאים אלא באופן שעומדת היא במקומה ואינה מהלכת[ד].

א. **כתב** רש"י (ד"ה כי) 'כי פליגי בשעמדה, ובשעת עמידתה קנו להו ד' אמותיהן'. דהיינו, לפי הביאור הראשון שפירש רש"י לעיל (מג: ד"ה נוטלתו) את ענין 'נוטלתו מארבע אמות', שהכוונה שמשעת יציאתו חוץ לתחום עדיין לא נקנו לו ארבע אמות כלל, כיון שהספינה מהלכת כל שעה. יש לפרש את דברי הגמרא 'כי פליגי בשעמדה' באופן שעמדה הספינה פעם אחת לאחר שיצאה חוץ לתחום, ובשעת עמידתה קנו היושבים בה ארבע אמות בתוך מקום, ומעתה אפילו אם תמשיך הספינה בהילוכה אינם רשאים להלך בכולה, לפי שיוצאים הם מארבע אמותיהם. אמנם בגירסת רש"י שלפנינו כתוב עוד במאמר המוסגר 'ולישני בתראי אף בשעת עמידה נחלקו'. וכוונת הדברים, שלפי שני הביאורים האחרים שכתב רש"י שם לעיל, ש'נוטלתו מארבע אמות' היינו באופן שהוא מהלך כנגד הילוכה של הספינה, או שהכוונה בזה שכבל ספינה שלו הספינה מרוצאתו מארבע אמותיו לארבע אמות חדשות, והרי זה כאילו הוציאוהו נכרים, אי אפשר להעמיד את מחלוקת התנאים באופן שעמדה הספינה פעם אחת, שהרי מכל מקום כאשר היא ממשיכה בהילוכה מותר לו להמשיך ולהלך בכולה, מן הטעמים שנזכרו, אלא בהכרח צריך לומר שנחלקו התנאים רק על שעת עמידתה [וכן מתבאר מדברי הריטב"א (ד"ה דקתני), שכתב 'ובשמהלך בה בעודה עומדת הוא דאפליגו']. אמנם כתב התוספות רי"ד (בכ"מ סב) שאין לגרוס תיבות אלו, אלא אף לפי הפירושים האחרונים ברש"י הדין הוא שאם עמדה הספינה אפילו פעם אחת שוב אין רשאים להלך בכולה, אף אם חזרה לילך, ראה שם בדבריו שהוכיח כן מכמה מקומות. ובמהרש"א (בכ"מ סב) הקשה על דבריו, ודחה את ראיותיו.

ב. **נמצא** שאכן רבה מודה לדברי רבי זירא, שיש להתיר משום שהספינה נוטלתו מתחילת ארבע לסופן, אלא שרבי זירא סובר שבסברא זו נחלקו התנאים, ועל כן הוא מעמיד את מחלוקתם בספינה מהלכת, ואילו רבה סובר שהכל מודים לסברא זו, ועל כן הוא מעמיד את מחלוקתם בספינה שעמדה. כתבו התוספות (ד"ה כי), שעתה חזרות בה הגמרא ממה שאמרה לעיל (מג:) ששינו תילוק בהלכה בין רבה לרבי זירא לענין ספינה שנפחתו מחיצותיה, או בקופץ מספינה לספינה, שלדברי רבה בכזה אופן אינו רשאי להלך בכולה ולדברי רבי זירא רשאי, שהרי עתה מבארת הגמרא שאף רבה מודה לדברי רבי זירא בספינה מהלכת רשאי הוא לילך בכולה אף אם לא שבת באויר מחיצות הספינה, ועמדה הספינה מלכת, שלדברי רבה רשאי הוא להלך בכולה כרבן גמליאל, ואילו לדבי זירא אין לו אלא ארבע אמות כדברי יהושע.

ג. **נתבארה** שאלת רב אחא בריה דרבא על פי דברי רש"י (ד"ה מנלן), וכן פירש הריטב"א (ד"ה ת"ש). אמנם הרשב"א (ד"ה מה) פירש באופן אחר, שרב אחא בריה דרבא בא לפסוק הלכה כרבן גמליאל בספינה. ותמהה עליו הגמרא 'אלכתא מכלל דפליגי'. כלומר, מנין לרב אחא לומר שיש מחלוקת ביניהם לענין ספינה. והוסיף הרשב"א, שאמנם שאלה זו קשה אף על דברי רב ושמואל לעיל (מג:), שכן מוכח מהמחלוקתם שאף הם סוברים שנחלקו התנאים גם בספינה, אלא שמסדר הגמרא המתין עד סוף הסוגיא והקשה על כולם.

ד. **כתב** רבינו חננאל (ד"ה ת"ש ופמ"ג), שאף שכלל הוא בדיינו ש'הלכה כרב באיסורי, מכל מקום כאן הלכה כדברי שמואל, שפסק כרבן גמליאל בספינה ולא בדיר וסהר, שהרי שנינו בברייתא שכך אמר חנניא בשם דורו של רבי יהושע, שהכריע במחלוקת התנאים. אמנם בתוספות (ד"ה מלמד) נחלקו עליו, וכתבו שאין להוכיח מדברי הברייתא כאן, לפי שכלל הוא בדיינו (פסח ס:) שאין אומרים 'הלכה כדברי המכריע' על הכרעה שנאמרה בברייתא, ועוד, שרבי יהושע הוא עצמו בין החולקים, והחולק אינו יכול להכריע. אלא פסקו התוספות כדברי רב, שהלכה כמותו באיסורים, הנוקט כשיטת רבן גמליאל בין בספינה ובין בדיר וסהר.

ה. **רש"י** (ד"ה קסלקא) כתב על כך הטעם'ין (ד"ה דקסלקא), שנראה מדברי הכתוב שאפילו הנביאים לא היו משתמשים בשם לילך בקפיצה, שהרי אליהו הנביא הלך נבוך במדבר ארבעים יום ולא הלך בקפיצה על ידי שם. ואף להציל עצמם ממיתה על ידי שם לא רצו, שאם לא כן יכול היה ירמיהו להוציא עצמו מן הבור שהטילוהו שם. וכן מצינו בכמה נביאים שהותמו ולא הצילו נפשם על ידי שימוש בשם. וישעיה הנביא שניסה להציל עצמו על ידי שם [כמבואר במסכת יבמות (מט:)], לא הועיל לו הדבר, ונמסר ביד מבקשי נפשו, שכך אמרו חכמים (פסחים פ"ט מי"ג) 'ראשתמש בתגא חלף' [המשתמש בשם המפורש, חלף ואבד, שאין לו חלק לעולם הבא]. רע"ב (שם) בפירושו השלישי]. אמנם בחירושי המאירי (מועה"ק, ד"ה וכל) כתב 'בקפיצה, פירוש שבתחבולה הולך למעלה מעשרה', ומשמע מדבריו שאין הכוונה על ידי שמזכיר שם, אלא כגון שקופץ מעמוד לעמוד וכיוצא בזה [וכן מתבאר מדברי הרמב"ם בהלכותיו, שכתב (פסח"ז פ"ו ה"ט) 'המהלך חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים, כגון שקפץ על גבי עמודים שבהחיץ עשרה']. ו. **ראה** הגהות וציונים, שרש"י אינו גורס התיבות 'לישנא אחרינא בספינה' [וכן הוא בכתבי יד והובהרה מן הראשונים], ולפיכך כתב רש"י (ד"ה קסלקא) 'סתם ספינה למעלה מעשרה מהלכת ואינה נחה, ודמי לקפיצה באויר', והיינו, שיש ללמוד את דין הספינה מדין קפיצה.

היו מהלכים בספינה כולה, ואילו רבי יהושע ורבי עקיבא לא זזו מארבע אמותיהם, לפי שרצו להחמיר על עצמם.

ועתה הוא מבאר כיצד יש לפשוט משם את הספק: אִי אָמְרַתְּ בְּשָׁלָמָא - דברי המשנה מבוארים הם, אם נאמר שֶׁיֵּשׁ דין **תְּחוּמִין** למעלה מעשרה טפחים, **שִׁמְשׁוֹם הָכִי רָצוּ** רבי יהושע ורבי עקיבא להחמיר על עצמם, לפי שחששו שמא תעמוד הספינה בלא שישימו לב לכך, ויקבעו שביתה במקום עמידתה, וייאסר עליהם ליצא מחוץ לארבע אמותיהם. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שֵׁאֵין** איסור **תְּחוּמִין** נוהג למעלה מעשרה טפחים, אם כן, **אַמַּאי רָצוּ** - מדוע רצו להחמיר על עצמם, הלא אפילו אם תעמוד הספינה במקומה רשאים הם להלך בכולה, לפי שאין דין תחומין נוהג בה.

דוחה הגמרא: אין להוכיח מכאן לענין דין תחומין למעלה מעשרה טפחים, לפי שיש להעמיד את המשנה **בְּדַאֲמַר רַבָּא** - כמו שאמר רבא במעשה אחר[ז], שמדובר **בְּאוֹפָן** שהיתה הספינה **מְהֻפֶּכֶת בְּרַקָּק** - מקום שבו קרקעית הים גבוהה, ואין בינה ובין הספינה שיעור עשרה טפחים[ח]. **הָכָא נָמֵי** - אף כאן יש להעמיד באופן כזה, **בְּמְהֻפֶּכֶת** הספינה **בְּרַקָּק**[ט], ולפיכך רצו רבי יהושע ורבי עקיבא להחמיר על עצמם, לפי שאם תעמוד הספינה שם יהא נוהג בה דין איסור תחומין.

הגמרא מנסה לפשוט הספק מהמשך דברי המשנה: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנתינו, **שַׁפָּעַם אַחַת לֹא נִכְנְסוּ** התגאים **לַמֶּלְחָמָה עַד שֶׁהִשִּׁיטָה** - עד כניסת השבת, **וכו'**. ונתבאר שם, ששאלו לרבן גמליאל אם רשאים הם לירד מן הספינה בשבת, ואמר להם רשאים אתם, לפי שהייתי מסתכל בשפופרת שבידי, וראיתי שכבר היינו בתוך תחומה של העיר קודם כניסת השבת, ונמצא שקבענו שביתתנו בתוכה, והרי אנו כאנשי העיר.

ומבארת הגמרא כיצד יש לפשוט משם הספק: אִי אָמְרַתְּ בְּשָׁלָמָא - אם תאמר שֶׁיֵּשׁ איסור **תְּחוּמִין** למעלה מעשרה טפחים, **שָׁפִיר** - אזי דברי המשנה מבוארים הם, שלפיכך הוצרכו לברר אם היו בתוך תחומה של העיר בכניסת השבת, שאם לא כן נמצא שקבעו שביתתם במקום עמידתם מחוץ לתחום העיר, ולאחר מכן המשיכו בהפלגתם ויצאו מחוץ לתחום אלפיים אמה שלהם, ועתה אינם רשאים לזוז מארבע אמותיהם[י]. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** - אך אם תאמר **שֵׁאֵין** דין **תְּחוּמִין** נוהג למעלה מעשרה טפחים, מדוע הוצרכו לברר אם היו בתוך התחום בכניסת השבת, הרי **כִּי לֹא הֲיֵינוּ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם מַאי הֲוֵי** - אף אם לא היו בתוך התחום מה בכך, הרי עומדים היו בספינה שהיא למעלה מעשרה טפחים ואין דין תחומין נוהג בה, ונמצא שלא קבעו שביתה כלל בכניסת השבת, ולפיכך בשעה שיכנסו לעיר בשבת הרי הם קובעים אז את שביתתם בה, ודינם כאנשי העיר[יא].

דוחה הגמרא: אֲמַר רַבָּא, בְּמְהֻפֶּכֶת בְּרַקָּק. כלומר, אין להוכיח מכאן שיש דין תחומין למעלה מעשרה, לפי שמדובר באופן שהיתה הספינה מהלכת במקום שאין מי הים עמוקים, ואין שיעור עשרה טפחים בין קרקע הים לספינה, וממילא נוהג בה דין תחומין, ועל כן הוצרכו לברר אם בכניסת השבת היו כבר בתוך התחום.

הגמרא מנסה לפשוט הספק ממעשה שהיה: תָּא שְׁמַע, הָנֵי שָׁבֵי שָׁמַטְתָּא - אלו שבע ההלכות בדיני טריפות, הנזכרות במסכת חולין (מג:)', **דְּאִיתְּאֲמָרָן בְּצַפְרָא בְּשַׁבַּתָּא** - שנאמרו בבוקר יום השבת **קַמֵּיהּ** [-לפני] **דְּרַב חִסְדָּא בָּעִיר סוּרָא, וַהֲדַר פָּנֵא דְּשַׁבַּתָּא** - ולפנות ערב של אותו יום השבת, נאמרו אלו ההלכות **קַמֵּיהּ** [-לפני] **דְּרַבָּא**[יב] **בָּעִיר פּוּמְבְּדִיתָא.** ולכאורה יש לתמוה, **מַאן אָמְרִינְהוּ** - מי הוא זה שאמר הלכות אלו בבוקר בסורא ובערב בפומבדיתא, הרי יש ביניהם יותר מאלפיים אמה, ואי אפשר לילך מזו לזו בשבת[יג]. **לָאו אֱלֹיהוּ אֲמָרִינְהוּ** - האם אין לומר שאליהו הנביא הוא זה שאמרם[יד], דהיינו, שהוא דילג על ידי קפיצה למעלה מעשרה מסורא לפומבדיתא, **אֶלָּמָא** - אם כן יש להוכיח מכך, **שֵׁאֵין** איסור **תְּחוּמִין** נוהג **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה** טפחים, שאם לא כן כיצד רשאי היה אליהו לעבור על איסור תחומין.

דוחה הגמרא: לָא - אין הכרח לומר שהיה זה אליהו שאמר את ההלכות, **אֶלָּא דְּלָמָא יוֹסֵף שָׁיְירָא אֲמָרִינְהוּ** - יתכן שהיה זה שֵׂד ששמו יוסף שאמרם[טו], שהשדים אינם מצווים על קיום המצוות, ולפיכך רשאי היה ליצא מחוץ לתחום, וממילא אי אפשר לפשוט מכך את הספק לענין תחומין למעלה מעשרה[טז].

הגמרא מנסה לפשוט הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, אדם האומר **הֲרֵינִי נָזִיר בְּיוֹם שֶׁמְּשִׁיחַ בֶּן דָּוִד בָּא,** הרי הוא **מוּתָּר לִשְׁתּוֹת יַיִן בְּשַׁבָּתוֹת וְיוֹמִים טוֹבִים,** לפי שאין משיח בן דוד בא בהם.

ז. **המבואר** להלן בהמשך הגמרא. ח. **כן** פירש רש"י (ד"ה בְּרַקָּק) 'פחות מעשרה', והוסיף 'רקק בלע"ז גרבל"א'. ובלעזי רש"י תירגם שהכוונה לחול וחצץ המעורבים במים. וכעין זה נתבאר ברש"י במסכת חולין (ס: ד"ה רקק) שכתב 'רקק, גרבל"א, שיש בה מים ויבשה'. וכוונת הדברים היא, שבאותו המקום יש בקרקעית הים חול ואבני חצץ המגביהים אותה, ואין בינם לבין שפת המים שיעור עשרה טפחים. אמנם ברמב"ן (ד"ה ופס רקקמיין) הביא את דעת הראב"ד, הסובר ש'מהלכת בקרק' היינו במקום שהוא עמוק עשרה טפחים, אלא שהמים שתחת הספינה עכורים ומעורבים בטיט, ולפיכך נידונים הם כקרקע ולא כמים, והרי זה נידון כאילו אין שיעור עשרה טפחים בין הספינה לקרקעית הים. וברמב"ן דחה את דבריו, והוכיח ש'רקק' היינו מקום שאינו עמוק עשרה טפחים, וביאר, שאף שדרך הספינות להלך במקומות עמוקים (שבת ק:), מכל מקום בכניסתם לנמל הן מהלכות במקום שאינו עמוק. ט. **כתב** בדברי נחמיה (פרק ט) פלקוע מפרשים ד"ה כמהלכת), שבהכרח צריך לומר שכוונת הגמרא היא שיש לחשוש שמא ההלך הספינה ברקק, ולא שמדובר באופן שהספינה דואי הלכה ברקק, שהרי נאמר 'והפליגה ספינתם בים', והיינו בעומק הים, כמו שפירש רש"י לעיל (מג: ד"ה והפלגתם). וציין לדברי התוספות (ד"ה הפלגתם) שאף מדבריהם משמע שהוא משום גזירה. ובדקדוקי סופרים הגיה כן בגירסת הגמרא. אמנם מדברי הרמב"ן (ד"ה ופס דקממיין) והריטב"א (ד"ה ופמיקע) מבואר שהספינה עצמה היתה מהלכת ברקק. י. **שבע** טרפות שמנו האמוראים ולא נשנו במשנה, והן הזיז מקובלים מרבץ'. רש"י (מוכן מג: ד"ה ושבו). יא. **בגליון** גורס 'רבה', וכן הוא בכתבי יד. וכתב בדקדוקי סופרים שהיא הגירסא הנכונה, לפי שרבא התגורר במחוזא ולא בפומבדיתא. יב. **'פירוש**, והיה בין סורא ובין פומבדיתא יותר מארבעת אלפים אמה, עד שאפילו על ידי שיורד לא היה אדם יכול לילך מזה לזה'. חידושי המאירי (מוסד"ק, ד"ה מ"ש). יג. **כן** הוא פשטות דברי הגמרא והראשונים בסוגיא, אמנם בחידושי המאירי (שם) כתב שאין הכוונה לאליהו הנביא ממש, אלא לאדם חשוב וכשר ושמאחר וידע הלכות אלו מן הסתם כשר היה], והלך על ידי קפיצה, ודימתה אותו הגמרא לאליהו הנביא לענין כך שאף הוא מהלך באויר על ידי קפיצה. יד. **כן** הוא פשטות דברי הגמרא והראשונים, שהכוונה בזה לְשֵׂד ששמו יוסף, הנזכר אף במסכת פסחים (קי:), שלימד כמה מענייני השדים לאמוראים. אמנם בחידושי המאירי (מוסד"ק, ד"ה מ"ש) כתב שאין הכוונה לשד ממש, אלא לאדם רשע המחלל שבת. וביאר כן אף בכוונת רש"י (ד"ה יוסף) במה שכתב 'דלא מינטר שבתא', דהיינו שאותו אדם לא שמר שבת [אמנם לפי פשטות הדברים כוונת רש"י לשד שאינו מצווה על שמירת השבת]. טו. **'באוורה** יש לתמוה, כיצד הסתפקה הגמרא האם אליהו הנביא הוא שלימד הלכות אלו לרב חסדא ורבה, או שיוסף שידא אמרם, וכי לא היו האמוראים יודעים מי הוא שאמר להם כן. תירץ המהר"ל (נצח ישראל פכ"ח), שפעמים רבות אליהו הנביא אומר דבר לאדם, אך אינו מתגלה אליו בפועל ממש, ולפיכך אין האדם יודע מאין באו דברים אלו בדעתו, ונדמה לו כאילו מעצמו באו הדברים אליו, אך אינם אלא דברי אליהו הנביא. ואף כאן עלו הלכות אלו בדעתם של הישובים בבית המדרש, ולא היו יודעים מהמת מי באו הדברים, אם מאליהו הנביא או מיוסף שידא [כלומר, אם מצד הקדושה או להיפך]. פרי צדיק (חג סוף ס, מקץ סוף יח). הקשה בשו"ת חתם סופר (ח"ו סי' נז), כיצד יתכן לומר שיש דין תחומין למעלה מעשרה טפחים ואין אליהו רשאי לבוא בשבת, הרי נוהגים בברית מילה להכין כסא לאליהו הנביא, וכן המוהלים מתפללים שיעמוד על ימינם לסמכם, ואין משנים מנהגים אלו בשבת, ומשמע שאף בשבת בא אליהו להשתתף בברית מילה. ותירץ, שישנם שני אופנים שמתגלה אליהו הנביא בעולם הזה, האחד, כשהוא מלובש בגוף אדם, ואז הוא חייב במצוות ככל אדם מישראל, ועל כך הקשתה הגמרא כיצד יכול היה ללמד ההלכות בשבת אם יש בכך איסור תחומין [וזה שלא כדברי המהר"ל הנ"ל שלא התגלה בגופו ממש]. אך ישנו אופן נוסף שאינו מגיע בלבושו גוף אלא נשמה בלבד, ואז אינו חייב במצוות, שהרי 'במתים חפשי', ובאופן כזה הוא משתתף בברית מילה אפילו בשבת.

וְאָסוּר לוֹ לְשָׁתוֹת יַיִן בְּכָל יְמוֹת הַחוֹל, שהרי בכל יום ויום הוא עומד בספק, שמא יבוא משיח בן דוד באותו היום[א].

ועתה מפרשת הגמרא כיצד יש לפשוט את הספק מדברי הברייתא: אִי אָמְרַתְּ בָּשַׁבָּת - דברי הברייתא מבוארים הם, אם תאמר שֶׁיֵּשׁ דין תְּחוּמִין למעלה מעשרה, דְּהַיְינוּ דְּבָשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים מוּתָּר לו לשתות יין, לפי שאין המשיח רשאי לבוא בשבת מחוץ לתחום, אף שהוא בא בקפיצה למעלה מעשרה, אֲבָל אִי אָמְרַתְּ - אבל אם תאמר שֶׁאֵין אִיסור תְּחוּמִין למעלה מעשרה, אם כֵּן בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֲמַאי מוּתָּר - מדוע מותר לנדר לשתות יין בשבתות וימים טובים, הרי יכול המשיח לבוא בהם מחוץ לתחום על ידי קפיצה, ויש לו לחוש שמא תחול נזירותו היום.

דוחה הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם - שונה הדבר שם בברייתא, שטעם הדבר שאין המשיח בא בשבתות אינו משום איסור תחומין, אלא משום דְּאָמַר קְרָא - שאמר הכתוב (מלאכי ג כג) ׳הִנֵּה אָנכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֵלִיָּה הַנָּבִיא וגו׳ לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה׳ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא׳, דהיינו, שעתיד אליהו הנביא לבוא יום אחד לפני המשיח לבשר על הגאולה, וְהָא לָא אָתָא אֵלִיָּהוּ מֵאֶתְמוֹל - והרי לא בא אליהו הנביא לבשר על הגאולה אתמול, ביום שישי, ולפיכך ברור הדבר שלא יבוא המשיח בשבת, ועל כן רשאי הנודר לשתות בו יין, לפי שודאי לא תחול נזירותו היום.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כן, אף בְּימות החוֹל יש לומר כן, דְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא נָמֵי לֵיתֵי מְשִׁיחָא - שבכל יום ויום יהיה מותר הנודר בשתיית יין, דְּהָא לָא אָתָא - שהרי לא בא אֵלִיָּהוּ הנביא מֵאֶתְמוֹל לבשר על הגאולה ואם כן ודאי שהמשיח לא יבוא היום[ב]. אֶלָּא בהכרח צריך לומר, שאף שלא ראינו שבא אליהו מאתמול, מכל מקום אֲמָרִינַן - אנו אומרים, שמא לֵית דִּין הֲגָדוֹל אָתָא - בא אליהו אתמול לבית הדין הגדול שבלשכת הגזית, לבשר שם על הגאולה[ג], והיום יבוא המשיח, ולפיכך אסור לו בכל יום לשתות יין[ד], ואם כן, הָכָא נָמֵי - אף ביום השבת, לֵימָא לֵית דִּין הֲגָדוֹל אָתָא - נאמר שמא בא אליהו אתמול ביום שישי לבית הדין הגדול שבלשכת הגזית, והיום בשבת יבוא המשיח, ומדוע מותר הנודר בשתיית יין בשבתות.

מתרצת הגמרא: בְּבָר מוּבְטָח הֵן לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ הנביא בָּא לבשר הגאולה לֹא בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים, מִפְּנֵי הַטּוֹרְח, כלומר, מפני שישראל טורחים בהם בהכנות לשבת ויום טוב, ואם יבוא אליהו באותו הזמן יֵצאו לקבל פניו, ולא יעסקו בצרכי שבת ויום טוב.

דהיינו, שאכן אין טעם ההיתר משום שלא שמענו שבא אליהו מאתמול, לפי שיתכן שבא לבית הדין הגדול, אלא שלעולם אין הוא מגיע בערבי שבתות, כדי שלא לבטל את הכנות השבת, ומאחר ואין הוא מבשר על הגאולה בערב שבת ממילא אין המשיח יכול לבוא בשבת[ה], ועל כן רשאי אותו אדם לשתות יין בשבתות.

שבה הגמרא ומקשה: קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ - סבורים היינו לומר, מֵדְאֵלִיָּהוּ לֹא אָתָא - מאחר ונתבאר שאין אליהו הנביא בא בערבי שבתות מפני הטורח, כמו כן יש לומר דִּמְשִׁיחַ נָמֵי לֹא אָתֵי - שאף המשיח אינו בא בערב שבת, כדי שלא למנוע את ישראל מלטרוח בהכנות השבת, ואם כן יש להקשות, בְּמַעֲלֵי שַׁבָּתָא לֵישְׁתֵּרֵי - שאף בערב שבת יהא מותר לנודר לשתות יין, לפי שאין חשש שמא יבוא המשיח באותו היום, ומדוע אין הברייתא מתירה אלא בשבת בלבד.

א. **שירוש**, ללשכת הגזית מקום בית דין הגדול, כי שם יגלה בתחלה׳. ריטב״א (ד״ה אמרינן). כתב במהר״ץ חיות (ד״ה אלא), שמכאן רש״י הראיה לשיטת הרמב״ם בפירוש המשניות (מסנהדרין פ״ט מ״ג), שניתן גם בזמן הזה לחדש את הסמיכה, על ידי שתאספנה כל החכמים בארץ ישראל ויסמכו אחד מהם, שאם לא כן, כיצד יתכן שיבוא אליהו לבית הדין הגדול שבלשכת הגזית, הרי כיום שבטלה הסמיכה אין לנו בית דין הגדול.

ב. **ולפי** זה צריך לומר, שאם הנודר שוהה בירושלים ורואה שלא בא אליהו לבית דין הגדול מותר לו לשתות יין. יעב״ץ (ד״ה אלא). ג. **ואין** לחוש שמא יבוא אליהו הנביא ביום חמישי ומשיח בשבת, לפי שאינו בא אלא יום אחד קודם ביאת המשיח ולא יותר. תוספות רי״ד (ד״ה אלא). ד. **הקשו** התוספות (ד״ה אלא), אף אם אין אליהו הנביא בא בשבת, מכל מקום אין להתיר לשתות יין ביום ראשון, שהרי יתכן שבא אליהו בערב שבת לבית דין הגדול, ובשבת יבשר על הגאולה לעם ישראל, וביום ראשון יבוא משיח בן דוד ותחול נזירותו. ותירצו, שמדברי הכתוב משמע שבאותו היום שיבוא אליהו או יבשר על הגאולה, ולא ביום שלאחריו. ה. **כיוצר**, כיצד ניתן להתירו בשתיית יין משום שלא בא המשיח, הרי יתכן שבא אליהו ביום חמישי ומשיח ביום שישי, ובאו לבית הדין הגדול שבלשכת הגזית, ולפיכך עדיין אין רוב הציבור יודעים על כך, ונמצא שחלה נזירותו ביום שישי, וממילא נאסר עליו לשתות יין אף בשבת. רש״י (ד״ה יין). טעם הדבר שלא פירש רש״י כפשטות דברי הגמרא, שמאחר וחל הנדר ביום חול שוב אינו פוקע אף בשבת, לפי שהוקשה לו מה טעם לאסור בזה, הרי מה שחל הנדר ביום חול היינו מספק שמא יבוא המשיח באותו היום, אבל עתה כשבאה השבת והתברר למפרע שלא בא המשיח עדיין, ואף אינו עתיד לבוא היום, ממילא נתברר הדבר שלא חל הנדר כלל. ולפיכך פירש רש״י שטעם האיסור אינו משום שאין הנזירות פוקעת, אלא משום שיש לחוש שמא אכן כבר בא המשיח מאתמול, אלא שהלך לבית הדין הגדול, ולכן עדיין לא נודע דבר בואו. תוספות רבינו פרץ (ד״ה יין). אמנם כתב עוד, שיש להקשות על דברי רש״י, שלכאורה אין לומר את סברת ׳לבית דין הגדול בא׳ אלא לגבי אליהו הנביא ולא לגבי המשיח, לפי שכאשר יבוא המשיח ידעו על כך הכל, שהרי כל הגויים יהיו עבדים לישראל. ו. **כתב** רש״י (ד״ה שפופרתן) ׳קנה חלול, וכשהוא ארוך אין צופין בו למרחוק, וכשהוא קצר צופין בו יותר, והיתה שפופרת של רבן גמליאל מתוקנת למידת צפיית אלפיים או בית או ביבשה׳. וביאור כוונתו לכאורה, שבאופן שמעמיד אדם קנה כשעירו השני נטוי במקצת לצד הקרקע, אזי כפי שיעור אריכות הקנה מתקצר המרחק שהוא יכול להביט בו, והיתה השפופרת של רבן גמליאל מכוונת למטרים ובזווית קבועה, כך שניתן היה לראות על ידה למרחק של אלפיים אמה בדיוק (וכמו כן ניתן לפרש את דברי רש״י בשפופרת בעלת קנה רחב שאינה נוטה כלל, אלא שהוא מבטי מחלקה העליון הסמוך אליו לחלקה התחתון המרוחק ממנו, באלכסון). בבית בהבחירה למאירי (ד״ה וחכמים) מביא את פירוש ׳ראשונים׳ של גאונים׳ (רב האי גאון) בסוגיא זו, ומאריך בביאור דבריו. ויסוד הדברים הוא כעין פירוש רש״י, אלא שבעוד שרש״י מעמיד שפופרתו בכלי שהיה קבוע למידה מסוימת, לפי אורכו של הקנה, מעמידים הגאונים בכלי שניתן לכוונו לכמה מידות, לפי מידת הטייתו, ויש על גביו סימנים לידע כל הטיה כמה אמות ניתן לצפות דרכה (והיינו, שהיו מודדים בקרקע שיעור אלפיים אמה, ולאחר מכן היו מעמידים שפופרת על גבי עמוד גבוה ארבע אמות, והיו מטים אותה בזווית עד שהיו רואים בה לסוף אותם אלפיים אמה, והיו מסמנים את שיעור הטיית השפופרת, ומעתה יודעים היו שאם עומדת היא בגובה ארבע אמות ונוטה כפי אותה הטייה, אזי ניתן לראות דרכה עד לשיעור אלפיים אמה בדיוק). וכעין זה ביאר הרמב״ם בפירוש המשנה (פ״ב מ״ט). אמנם כתב ׳ואיני רואה שכדאי להאריך ולבאר איך רואין את זה, מפני שיארוך הדבור וימשך, ולא ישיג ממנו תועלת אלא מי שידע הנדסה וכו׳, ומי שלמד הנדסה עד כדי הבנת ענין זה, ימצא שענין זה קל ואין צורך להאריך בו׳ [כן הוא הנוסח במהדו׳ קאפח, ובמשניות שלפנינו הנוסח שונה במקצת].

ז. **כתב** בתורת חיים (ד״ה ומגמדים), שדבר זה פשוט הוא, שמאחר וניתן למדוד בה אלפיים אמה ביבשה ניתן למדוד בה גם בים, אלא כוונת הברייתא היא שתחילת תיקונה של השפופרת היתה ביבשה, לפי שרק שם ניתן למדוד מרחק של אלפיים אמה [על ידי חבל וכיוצא בזה] ולכתון את השפופרת לשיעור זה, ומעתה ניתן לצפות בה שיעור זה אף בים, אך מתחילה אי אפשר למדוד את השיעור בים.

עתה מביאה הגמרא עניני מדידה נוספים: אדם **הֲרוֹצֶה לֵידַע כַּמָּה** הוא **עוֹמְקוֹ שֶׁל גַּיְא** [-עמק], **מֵבִיא שְׁפוֹפֶרֶת וְמַכְנִיסָהּ בָּהּ** לתוך עומקו של הגיא עד קרקעיתו, **וְעַל יְדֵי כָּךְ יֵדַע כַּמָּה** הוא **עוֹמְקוֹ שֶׁל הַגַּיְא**[ח].

וְהָרוֹצֶה לֵידַע כַּמָּה הוא **גּוֹבְהוֹ שֶׁל** עֵין **הֶקֵּל**, והוא חושש לעלות בו ולמודדו, עליו להיות **מוֹדֵד** את מידת **קוֹמָתוֹ** שלו עצמו, וְכֵן עליו למדוד את מידת אורך **צִלּוֹ** של הדקל, וְכֵן ימדוד את אורך **צֵל קוֹמָתוֹ** שלו עצמו, **וְעַל יְדֵי כֵּן יֵדַע כַּמָּה** הוא **גּוֹבְהוֹ שֶׁל הֶקֵּל**, לפי שיראה את ההפרש שבין מידת קומתו שלו לבין מידת צילו, ועל פי זה יוכל לחשב את ההפרש שבין מידת צילו של הדקל למידת גובהו האמיתית[ט].

אדם **הֲרוֹצֶה שֶׁאֵא תְּשָׁרָה** [-תשהה] **חַיָּה רָעָה בְּצִלּ** מצבה של **קֶבֶר**, להגן עליה מפני החמה, לפי שעלולה היא להריח את המת ולחטט את קברו, **נוֹטֵעַ** הוא **קָנֶה** בקרקע **בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת** [-בשעה רביעית] **בַּיּוֹם, וְרוֹאֶה לֵיכָן צִלּוֹ** של הקנה **נוֹטֶה, דהיינו**, באיזה צד יש צל בשעה זו של היום, ולצד זה יהא **מַשְׁפִּיעַ וְעוֹשֶׂה מִשְׁפָּבַיִם וְיוֹרֵד** - בונה את המצבה בשיפוע ארון, מראש המצבה ועד הקרקע, באופן שלא תהא המצבה נותנת בשעה זו צל על הארץ, וכך לא תבוא אז החיה לשהות בצד הקבר [ראה ציור].

★

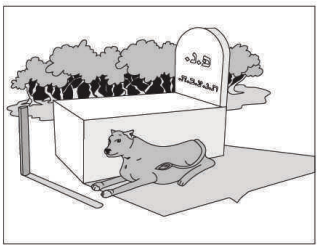

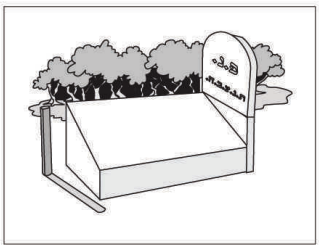

הגמרא מביאה מעשה באדם שיצא מחוץ לתחום בשוגג: **נַחְמָיָה בְּרֵיהּ** [-בנו] **דְּרַב חֲגַיְּ**אי, **מְשַׁכְּתֵיהּ שְׁמַעְתָּא** - נמשך על ידי הסוגיא שבה עסק, **וְנָפַק** [-ויצא] **חוּץ לָתְּחוּם**. כלומר, מאחר שהיה טרוד בלימודו לא שם אל ליבו שהוא יוצא מחוץ לתחום. **אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לֵיהּ רַב נַחְמָן, נַחְמְיָה תַּלְמִידָךְ שְׁרִיוּ בְּצַעַר**, מכיון שיצא מחוץ לתחום בשוגג, ועתה אינו רשאי לילך אלא בארבע אמותיו בלבד. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן לרב חסדא, **עֲשָׂה לֵיהּ** לנחמיה **הֶחְיֵיזָא שֶׁל בְּנֵי אָדָם, וְיִתְּנֵם** על ידם לתוך התחום. כלומר, טול עמך בני אדם שהניחו עירובי תחומין מערב שבת[יא], ורשאים הם לילך עד למקום שבו שרוי נחמיה, והעמד אותם באופן שיהיו מקיפים אותו מכל צדדיו עד התחום, ומחיצה של בני אדם שמה מחיצה[יב], ומעתה יש לדונו כמי שהוציאוהו נכרים בעל כרחו מחוץ לתחומו ונתנוהו בדיר או בסהר, שלדעת רבן גמליאל רשאי הוא להלך בכל אותו מקום המוקף מחיצות. ומאחר ויוכל נחמיה להגיע על ידי מחיצה זו עד לתחום, יהא רשאי אף להכנס לתוך התחום, ואז יחזור להיות נידון כאנשי העיר, כפי שהיה מתחילה בכניסת השבת[יג].

יָתִיב [-ישב] **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אֲחוֹרֵיהּ דְּרַבָּא** - מאחורי רבא, **וְיָתִיב רָבָא קַמֵּיהּ** [-לפניו] **דְּרַב נַחְמָן**[יד], בשעה ששאל רב חסדא שאלה זו מרב נחמן. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַבָּא**[טו], **מַאי קָא מְבָעֲיָא לֵיהּ לְרַב חִסְדָּא** - במה הסתפק רב חסדא, שהוצרך לשאול הלכה מרב נחמן. **אֵילֵימָא** - האם יש לומר, **בְּדְמָלוּ נַבְרֵי עֲמָקִינָן** - שהיו לרב חסדא די אנשים כדי לעשות מחיצה לנחמיה מן המקום שבו הוא עמד עד לתוך התחום, **וְקָא מְבָעֲיָא לֵיהּ** - אלא שהיה מסתפק האם **הִלְכְתָא בְּרַבָּן וְנַקְלְיֵאי** בדין זה, שמותר לאדם שיצא בשוגג להלך במחיצות שלא שבת בהם מבעוד יום, ולפיכך יהיה מותר אף לנחמיה להלך בתוך מחיצה זו של בני אדם, אף שלא שבת בה מתחילה, ולחזור לתחומו הראשון.

ח. **לְכאורה** יש לתמוה, כיצד ניתן למדוד את עומקו של הגיא בשפופרת של רבן גמליאל, הרי קבועה היא למרחק של אלפיים אמה, וכיצד ניתן לידע על ידה שיעור עומקו של גיא העמוק יותר מכך או פחות מכך. ולפיכך פירש רש"י (ד"ה כמה) [כפי שנתבארו דבריו בחידושי המאירי (ד"ה ובמה)], שאין עוסקים עתה בשפופרת של רבן גמליאל, אלא נוטל אדם שפופרת שמדד בה כבר, וידוע מה הוא השיעור שניתן לראות דרכה, והוא משער שהשיעור שניתן לצפות בה גדול יותר מעומקו של הגיא, כגון אם הגיא עומקו שמונים אמה בערך, נוטל שפופרת המכוונת למידת צפיית תשעים אמה [כן כתב היעב"ץ (כת"י סס) בביאור דברי רש"י], וויעמוד על שפת הגיא ויביט בה לתוך עומק הגיא, וילך ויתרחק לאחוריו, עד המקום האחרון שממנו ניתן לצפות בקרקעית עם השפופרת, באופן שאם יתרחק עוד מעט לאחוריו לא יראה את קרקעית הגיא, ואז ינכה את שיעור המרחק שנתרחק משפת הגיא, ויידע שהשיעור הנותר מצפיית השפופרת והו שיעור עומקו של הגיא [כגון אם שיעור צפיית השפופרת הוא תשעים אמה, ונתרחק לאחוריו שיעור עשר אמות, יידע שעומקו של הגיא הוא שמונים אמה]. ובתורת חיים (ד"ה וכגובה) תמה על דברי רש"י, שהרי אם יתרחק לאחוריו שוב לא יראה את עומקו של הגיא, ולא מחמת המרחק, אלא משום ששפת הגיא חוצצת בינו ובין הקרקעית. ובמלא הרועים (כת"י סס) כתב, שכוונת רש"י היא שמטפס על סולם כלפי מעלה, ולא שתחזור לאחוריו ממש. ולפירוש הנאמנים שנתבאר לעיל, שיכלו לכוון את שיעור צפיית השפופרת לפי מה שרצו, ניתן לפרש שגם כאן הכוונה היא למדידה בשפופרת של רבן גמליאל, ויטה אותה בשיעור כזה עד שיראה את קרקעית העמק בדיוק, לא פחות ולא יותר, ולאחר מכן ימדוד ביבשה שיעור הטיה זו, וידע כמה הוא עומקו של הגיא. ט. **שהרי** הצל פעמים שהוא גדול מן הדבר המצל, ופעמים שהוא קטן הימנו, שבשעת הצהריים כשהחמה עומדת בגובה הרקיע אזי הצל של כל דבר קטן הוא, ואילו כשהחמה עומדת בשיפולי הרקיע הצל גדול הוא, ולפיכך עליו למדוד תחילה את קומתו וצילו שלו עצמו, ועל ידי כן ידע את ההפרש שבין צילו לקומתו [בשעה זו של היום], כגון שצילו הוא כפליים מקומתו, או שליש מקומתו, וכיוצא בזה, ולאחר מכן ימדוד את צילו של הדקל [באותה השעה שבעיום], ויחשב על פי מידת הפרש זו מה הוא גובהו של הדקל עצמו. רש"י (ד"ה ועד) י. **טעם** הדבר שיש למדוד את כיוון הצל דווקא בשעה רביעית שביום, לפי שבאותה שעה מתחילה השמש לחמם את הארץ, והצל עדיין צונן מהלילה ונוח לשהות בו [כן מבואר בברכות (ס.)], ולפיכך החיות מתאוות לישב אז בצל, ואם באותה שעה לא יהיה צל למצבה לא תשהה החיה בצידה, אלא תחפש מקום מוצל אחר, ושוב לא תבוא לשהות על יד המצבה אפילו בשעות אחרות ביום, שבהם יהיה הצל מצידה השני של המצבה. ועוד, שבשעות שלאחר מכן מתחמם אף הצל, ושוב אין החיה מחפשת אחר מקום מוצל. רש"י (ד"ה נתקן). יא. **רש"י** (ד"ה כמלגלג), ורבינו יהונתן (ד"ה ס"ל) כתב, שאמר לו ליקח ישראלים שעירבו, או עבדים ושפחות, וכותנתו, לעבדים ושפחות שלא ניטמלו ולא שבלו, שדינם כגויים לכל דבריהם [כן הוא בהגהות מאוליפס ישן]. וכעין זה כתב בחידושי המאירי (ד"ה נתמנה), שכוונתו היתה שיעשה מחיצה על ידי גויים, או על ידי ישראלים שעירבו. יב. **אף** שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה במסכת סוכה (כג.) אם מחיצה העשויה על ידי בני אדם או בעלי חיים שמה מחיצה, מכל מקום הלכה כדברי רבי יהודה שמחיצה כשרה היא. תוספות (לטן מה. ד"ה ולמ). ורקיימא לן דמחיצה שנעשית בשבת הויא מחיצה, רבינו חננאל (ד"ה נתמנה). וראה עוד בגמרא להלן (מד.) בענין זה. יג. **שכן** הוא הדין במי שהוציאוהו נכרים מחוץ לתחום ולאחר מכן החזירוהו לעיר, שנידון כאילו לא יצא כלל, והרי הוא כאנשי העיר מכתחילה, ואף כאן כיון שחזר ברשות דינו כן. רבינו יהונתן (ד"ה ונתקן ומפלגלג). יד. **בלומר**, רב נחמן היה רבם של רבא ורב נחמן בר יצחק, אלא שרבא ישב היה בשורה הראשונה לפני רב נחמן, ואילו רב נחמן בר יצחק ישב בשורה השניה, מאחוריו רבא.

אוֹ שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל אלא כרבי יהושע ורבי עקיבא, הסוברים שאין אדם רשאי להלך במחיצות שלא עשנו בהם, וממילא לא תועיל לנחמיה מחיצה הנעשית עתה על ידי בני אדם. ועל כן פשט לו רב נחמן שהלכה כדברי רבן גמליאל, ורשאי נחמיה להלך בתוך מחיצה זו. **אוֹ דִילְמָא** - או שמא יש לומר, שיודע היה רב חסדא שהלכה כדברי רבן גמליאל, אלא **כְּדְלָא מָלוּ נָבְרֵי עַמְּקָנִין** - מדובר באופן שלא היו לו די אנשים כדי לעשות מחיצה ממקום עמידתו של נחמיה ועד התחום, אלא יכול היה לעשות מחיצה רק עד שתי אמות לפני התחום, **וְקָא מְבָעֵיָא לֵיהּ** - והסתפק רב חסדא האם **הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר**, הסובר שאדם שיצא מחוץ לתחום ונמצא שתי אמות סמוך לתחום רשאי להכנס לתוכו[א], וממילא אף כאן ניתן לעשות מחיצות לנחמיה עד שתי אמות סמוך לתחום, ולאחר מכן יהא רשאי להכנס לתוך התחום אף בלא מחיצה, **אוֹ שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר**, וממילא אין תועלת בעשיית מחיצה עד שתי אמות סמוך לתחום, מאחר שלא יהא נחמיה רשאי להכנס לתוך התחום[ב].

אמר לו רבא לרב נחמן בר יצחק: פְּשִׁיטָא כְּדְלָא מָלוּ נָבְרֵי עַמְּקָנִין - פשוט הדבר שמדובר באופן שלא היו לרב חסדא די אנשים לעשות מחיצה עד התחום ממש, ולפיכך הסתפק האם הלכה כרבי אליעזר, **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כְּדְלָא מָלוּ נָבְרֵי עַמְּקָנִין** - שאם יעלה על דעתך לומר, שמדובר באופן שהיו לו די אנשים לעשות מחיצה עד התחום, אם כן, **מַאי תִּיקְּנֵי לֵיהּ** - במה היה מסתפק, שאי אפשר לומר ששאל מרב נחמן אם הלכה כדברי רבן גמליאל, **דַּהֲאָמַר רַב** - שהרי כבר אמר רב **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּדִיר וְסָחַר וְסַכָּר וְסַפָּרְנִיתָה**, שרשאי אדם להיות מהלך בכל ששתם המוקף מחיצות, אף שלא שבת בהם מערב שבת. **אֶלָּא וַדַּאי** צריך לומר **כְּדְלָא מָלוּ נָבְרֵי עַמְּקָנִין** - שמדובר באופן שלא היו די אנשים לעשות מחיצה עד התחום, אלא רק עד שתי אמות סמוך לו, **וּדְרַבִּי אֶלְיעֶזֶר קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ** - ומסתפק היה רב חסדא האם הלכה כרבי אליעזר, שאדם העומד שתי אמות סמוך לתחום רשאי להכנס לתוכו אף בלא מחיצה[ג].

דֵּיקָא נַמִּי - ואכן כך יש לדייק מדברי רב נחמן, שמדובר באופן שלא היו די אנשים לעשות מחיצה עד התחום ממש - **דְּקָאָמַר לֵיהּ** - שהרי אמר לו רב נחמן לרב חסדא, עשה לו לנחמיה מחיצה של בני אדם, **וְנֶעֱנֵם.** ולכאורה יש לתמוה, **מַאי** - מדוע הוצרך רב נחמן להוסיף את תיבת 'וְנֶעֱנֵם', **לָאו** - האם אין לומר שכך היא כוונתו, עשה לו מחיצה של בני אדם עד שתי אמות סמוך לתחום, ואחר כך 'נכנס' נחמיה משם לתוך התחום **בְּלָא מְחִיצָה**[ד].

הגמרא מקשה על דינו של רב נחמן שהתיר לעשות מחיצה בשבת: אִיתְּמַר [-הקשה] **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר.** שנינו בברייתא, **נָפַל הוֹסְנָה** של סוכה, ביום טוב או בשבת, **לֹא יַעֲמִיד בָּהּ אָדָם בְּהֵמָה וְכֵלִים**, כלומר, לא ישלים את הדופן החסירה על ידי שיעמיד שם אדם או בהמה או כלים בתורת מחיצה. **וְכֵן לֹא יְזַקֵּף** [-יעמיד] **אֶת הַמִּטָּה** שיש לו בסוכה כנגד הפירצה, על מנת **לְפָרֵס עָלֶיהָ סָדִין** לצורך עשיית מחיצה[ה], **לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרַאי בָּתְּחִילָּה** [-מתחילתו, כלומר אין עושים אהל חדש[ו] אפילו **בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שאסור לעשות כן **בְּשַׁבָּת.** מבואר מדברי הברייתא שאסור לעשות מחיצה בתחילה בשבת, ואם כן יש לתמוה על רב נחמן, כיצד התיר לרב חסדא לעשות בשבת מחיצה של בני אדם עבור נחמיה בריה דרב חנילאי.

אָמַר לֵיהּ רבא לרב נחמן בר יצחק, **אַתְּ אָמְרַתְּ לִי מֵהָא** - אתה מקשה לי מברייתא זו, שבה מבואר שאסור לעשות מחיצה בשבת. **נְאֶנָּא אֲמִינָא לָךְ מֵהָא** - ואני אומר לך מברייתא אחרת, שבה מבואר שמותר לעשות מחיצה בשבת. שכך שנינו בברייתא, **עוֹשֶׂה אָדָם אֶת הַבֵּירוֹ דּוֹפָן** לסוכה להכשירה, **בְּדֵי שֶׁיֵּאָכֵל וְיִשְׁתֶּה וְיָשֵׁן** בה[ז]. **וְכֵן יְזַקּוֹף אֶת הַמִּטָּה** בצידי הסוכה **וְיִפְרוֹס עָלֶיהָ סָדִין** לעשותה מחיצה מפני החמה, **בְּדֵי שֶׁלֹּא תְּפוֹל הַחַמָּה עַל הַפַּת** ויסריח[ח], **וְעַל הָאוֹכָלִין** ויתקלקלו. מבואר מברייתא זו, שמותר לעשות אהל עראי בשבת. ובכך מיושבים דברי רב נחמן, שהתיר לרב חסדא לעשות מחיצה של בני אדם בשבת.

מקשה הגמרא: שָׁנִינוּ אֲחֵדֵי - יש להקשות סתירה בין הברייתות[ט]. **מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא** - אין להקשות סתירה ביניהן, לפי שכל אחת סוברת כשיטת תנא אחר. **הָא** - הברייתא האוסרת לעשות אהל עראי בשבת, סוברת כשיטת **רַבִּי אֶלְיעֶזֶר, הָא** - הברייתא המתירה לעשות אהל עראי בשבת, סוברת כשיטת **רַבָּנָן.**

ומפרשת הגמרא היכן מצינו שנחלקו רבי אליעזר וחכמים בדין עשיית אהל עראי בשבת: דְּתָנַן - שכך שנינו במסכת שבת (קכח:), **פָּקָק הַחַלּוֹן** - דבר שסותמים בו את החלון[י], **רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּזָמַן שֶׁהוּא קָשׁוּר** בקיר הבנין **וְתָלוּי** באויר, דהיינו, שהוא קשור בחוט קצר ואינו נגרר על גבי הקרקע, **פּוֹקְקִין בּוֹ** - מותר לסתום עמו את החלון בשבת, שבאופן כזה אינו נראה כמוסיף על הבניין[יא], **וְאִם לָאו** - ואם אינו קשור ותלוי[יב], **אֵין פּוֹקְקִין בּוֹ** - אסור לסתום עמו את החלון, לפי שהדבר דומה למלאכת בונה, שהוא מוסיף על סתימת הבניין[יג]. ואף שסתימת ארעי היא, שהרי לאחר מכן הוא חוזר ופותחו, מכל מקום אסורה היא בשבת. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** - בין אם הוא קשור בקיר הבנין ובין אינו קשור, **פּוֹקְקִין בּוֹ** - מותר לסתום בו את החלון.

סברה הגמרא, שנחלקו רבי אליעזר וחכמים בדין עשיית אהל עראי בשבת, שרבי אליעזר אוסר וחכמים מתירים, ולפיכך יש לתלות במחלוקתם אף את מחלוקת הברייתות לענין עשיית דופן סוכה בשבת[יד].

דיוקא הגמרא: וְהָא אֵיתְמַר עָלָּהּ - והרי נאמר בבית המדרש על מחלוקת זו של רבי אליעזר וחכמים, **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה מוֹדִים שָׁאֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרַאי בָּתְּחִילָּה** [-מחדש, באופן שלא היה כאן אהל מקודם לכן] אפילו **בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שאסור לעשות אהל עראי **בְּשַׁבָּת, וְלֹא נֶחְלְקוּ** רבי אליעזר וחכמים **אֶלָּא** באדם שבא **לְהוֹסִיף** על אהל בשבת, כגון בסתימת חלון, שאינו בונה עתה את קיר הבנין אלא רק מוסיף עליו, **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אֵין מוֹסִיפִין** על אהל אפילו **בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שאסור לעשות כן **בְּשַׁבָּת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מוֹסִיפִין** על אהל אפילו **בְּשַׁבָּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שמותר לעשות כן **בְּיוֹם טוֹב.** נמצא, שאף חכמים אינם מתירים לעשות אהל עראי בתחילה בשבת, ואם כן יש לתמוה, כשיטת מי סוברת הברייתא המתירה לעשות דופן סוכה בשבת.

ומחמת קושיא זו מיישבת הגמרא את הסתירה בין הברייתות באופן אחר: אֶלָּא לֹא קַשְׁיָא - אין להקשות סתירה בין הברייתות, לפי שכל אחת מהן סוברת כשיטת תנא אחר. **הָא** - הברייתא המתירה לעשות מחיצה לסוכה בשבת, סוברת כשיטת **רַבִּי מֵאִיר, הָא** - הברייתא האוסרת לעשות כן, סוברת כשיטת **רַבִּי יְהוּדָה.**

ומבארת הגמרא את הדברים: דְּתַנְיָא - שכך שנינו בברייתא, **אָדָם שֶׁעָשָׂאָה לְבָהֵמָה** - העמיד את הבהמה שתשמש **כְּהוֹסֶן לְסוּכָּה, רַבִּי מֵאִיר פּוֹסֵלְיָא, וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר.** וממילא יש לומר, **דְּרַבִּי מֵאִיר דְּקָא פָּסֵיל הָתָם** -

---

א. **מחלוקת** רבי אליעזר וחכמים היא להלן (נב:) במשנה, לגבי אדם שיצא מחוץ לתחום בשבת במדבר ושלם מצוה. דעת חכמים היא, שאפילו אם יצא אמה אחת בלבד אינו רשאי לחזור ולהכנס, ואף שאדם הזיקא חוץ לתחום יש לו ארבע אמות לכל רוח, ונמצא שרשאי הוא להכנס שלש אמות בתוך התחום, מכל מקום אינו מותר להמשיך ולילך עוד, לפי שהם סוברים 'הבלעת תחומין לאו מילתא', דהיינו, שאף שארבע אמותיו מובלעים בחלקם בתחום אלפיים אמה של העיר, אין זה נגרם שיהא נידון כאנשי העיר, ואין לו אלא ארבע אמות לכל רוח. אמנם דעת רבי אליעזר היא, שאם יצא שתי אמות רשאי הוא לשוב ולהכנס לתוך התחום נידון כאנשי העיר, ורק אם יצא שלש אמות אינו רשאי להכנס. ומבואר בדברי הגמרא להלן (מב:), שנשמעו של רבי אליעזר הוא משום שסובר 'הבלעת תחומין מילתא', דהיינו, שמאחר וארבע אמותיו מובלעים בתחום אלפיים אמה של העיר יש לדונו כאילו שבת בתוך העיר, ודינו כאנשי העיר ואלפיים אמה חוצה לה. וטעם הדבר שהוא מתיר רק באופן שיצא שתי אמות ולא באופן שיצא ארבע אמות, לפי שהוא סובר כשיטתו במשנה להלן (פב), שארבע אמות שנתנו חכמים ליצא חוץ לתחום אין הכוונה שרשאי לילך ארבע אמות לכל רוח, אלא הכוונה שיש לו שטח של ארבע אמות על ארבע אמות, והוא עומד באמצעם, ונמצא שיש לו שתי אמות לכל רוח. ולפיכך סובר רבי אליעזר שאם יש בינו לתחום העיר שתי אמות, נמצא שמובלע תחומו בתוך תחום העיר, ועל כן רשאי הוא להכנס לתוכה, אך אם יש שלש אמות שוב אין תחומו מובלע בתחומה, ואינו רשאי ללך אלא שתי אמות לכל צד.

ב. **ההידוש** באיסור זקיפת המיטה יותר משאר כלים, לפי שאין הדבר ניכר שחפץ הוא לעשות הימנה דופן לסוכה, אלא נראה שמעמידה משום שרוצה לפנות מקום בסוכה, ואף על פי כן אסור לעשות כן. רש"י (ע"א וע"ב). כתב הריטב"א (ע"א ע"ב), שישנם שני סוגים של מיטות. הסוג האחד, מיטה שיש בה חבלים, ומיטה כזו אם מעמידה כדופן לסוכה יש עליה תורת מחיצה [משום לבוד] אף בלא שיפרוס עליה סדין, אלא שנקטה הברייתא לפרוס עליה סדין' לפי שכך היא הדרך לסתום המחיצה לגמרי. הסוג השני, מיטה שאין עליה חבלים, ומיטה כזו אין עליה תורת מחיצה כלל עד שיפרוס עליה סדין, שהרי פתוחה היא לגמרי, ומכילא אין איסור להעמידה בלא סדין. ג. **אבל** מותר להוסיף על אהל קיים, וכמבואר בדברי הגמרא להלן. ד. **עיקר** מצוות סוכה היא באכילה שתיה ושינה. רש"י (ע"ב סיון). ה. **כתבו** הראשונים [רא"ש והריטב"א (ע"ב קסיון)], שקושיא זו היא המשך דבריו של רבא לרב נחמן בר יצחק, וכך אמר לו, הרי אף לשיטתך יש להקשות סתירה בין הברייתות, אלא בהכרח יש לומר שנחלקו תנאים בזה, כמבואר בדברי הגמרא להלן, ולפיכך אין לך להקשות על דברי רב נחמן, שעשה כשיטת חכמים [במשנה המובאת להלן בסמוך]. אמנם מדברי רש"י (ע"ב ויקוף) משמע שהגמרא היא שמקשה כן. ו. **'פקק החלון'**, המשפחת שתולין על החלונות כדי לכסותם. ופירוש פקק, דבר הסגור', ומכ"ש (פיסיים פסח ס"ו ס"ו). וברש"י (שם) כתב 'פקק החלון', כגון לוח ומסך או שאר כל דבר שסותמים בו החלון'. ז. **שמאחר** ושאינו בחלון ואינו מגיע לקרקע הוא נראה כחלק מן הבנין. ח. **כיומר**, אפילו אם הוא קשור בקיר הבנין אך אינו תלוי, לפי שקשור בחוט ארוך, ולפיכך הוא נגרר על גבי הקרקע. ט. **שכן** בשעה שהוא מגביהו מן הקרקע לסתום בו נראה כמוסיף על הבנין. רש"ב (שבת סי"ו ס"ו). י. **נחלקו** אמוראים במסכת שבת (קכז.) בביאור דברי חכמים 'בין כך ובין כך פוקקין בו', דעת רב כהנא שכוונת חכמים היא שבין אם הפקק קשור ובין אם אינו קשור פוקקין בו, ובתנאי שהוא מונח מאתמול לכך. והקשה לו רבי ירמיה, שיתכן לומר בכוונת חכמים שבין אם תלוי באויר ובין אם אינו תלוי אלא נגרר בקרקע פוקקין בו, אך בתנאי שיהיה קשור. וראה שם עוד את סוגיית הגמרא בזה. יא. **בגמרא** במסכת סוכה (כג.) מבואר שטעמו של רבי מאיר הוא משום שחרשש שמא תברח הבהמה. רש"י (ע"ב ד' ופסיון). וכוונתו, שכן היא שיטת רבי דורש שם, החרשש רק לבריחה ולא למיתה שאינה מצויה, אמנם דעת אביי שם היא שיש לחוש אף שמא תברח. וכתבו התוספות (ע"ב ופסיון), שלאמנם מדברי הגמרא להלן מוכח כשיטת רבי דורש, שהחשש הוא שמא תברח, שמבואר בגמרא שלא אמר רבי מאיר כן אלא לגבי בהמה ולא לגבי אדם שיש בו דעת [ונעשם זה אינו מועיל אלא שלא יברח], אך אין זה מועיל לענין חשש מיתה], אך מכל מקום מסקנת הסוגיא שם (מג.) אינה כן, אלא שרבי מאיר פוסל כל מחיצה העומדת על ידי רוח חיים [ולאיכא דאמרי שם הוא פוסל כל מחיצה שאינה עשויה בידי אדם], ואין חילוק בזה בין אדם לבהמה.

לשיטת רבי מאיר הפוסל בהמה לדופן סוכה, **אֲפִלּוּ אֵין מְחִיצָה הִיא** - יש ללמוד מדבריו שאין חלה על הבהמה תורת מחיצה, ולפיכך **הָכָא שָׁרֵי** - כאן, לגבי דיני שבת, מותר להעמיד בהמה כדופן, משום **דְּלָאו מִידֵּי קָא עָבֵיד** - שאינו עושה מאומה, שהרי אינה כשרה למחיצה, ונמצא שאינו עושה אהל בשבת[יב]. וזו היא סברת הברייתא המתירה להעמיד בהמה לדופן סוכה בשבת. **וְרַבִּי יְהוּדָה דְּקָא מַכְשֵׁיר הָתָם** - ולשיטת רבי יהודה המכשיר בהמה לדופן סוכה, **אֲפִלּוּ מְחִיצָה הִיא** - יש ללמוד מדבריו שחלה על הבהמה תורת מחיצה, ולפיכך **הָכָא אָסַר** - כאן, לגבי דיני שבת, אוסר הוא להעמיד בהמה כדופן לסוכה, לפי שאסור לעשות אהל בשבת. וזו היא סברת הברייתא האוסרת להעמיד בהמה לדופן סוכה בשבת[יג].

הגמרא מקשה על יישוב זה: וְתֵיפְתָּרָא - וכי סבור אתה ליישב כך את סתירת הברייתות, והרי אין זה מיושב כלל, **דְּאָמַר הָשְׁתָּא לֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר, בְּהֵמָה** - הרי לא שמעת לרבי מאיר שפוסל מחיצה לסוכה אלא כשעושה אותה על ידי בהמה שעשויה לברוח, אבל בעושה מחיצה על ידי **אָדָם וְכֵלִים מִי שָׁמְעַתְּ לֵיהּ** - האם שמעת שהוא פוסל זאת[יד], ומאחר ומחיצה כשרה היא יש לאסור לעשותה בשבת, ואם כן כיצד מתירה הברייתא לעשות דופן לסוכה בשבת על ידי העמדת אדם או על ידי זקיפת המיטה.

וְתוּ - ועוד יש להקשות, אף אם נאמר שלשיטת רבי מאיר אין כאן תיקון סוכה של מצוה, לפי שהבהמה פסולה לדופן סוכה, מכל מקום יש לתמוה על **רַבִּי מֵאִיר,** המתיר לעשות אהל עראי מתחילה בשבת, כשאינו מחיצה של מצוה, **אֲפִלּוּ הָכָא** - כשיטת מי הוא סובר, **אִי אֲפִלּוּ הָכָא דְּרַבִּי אֲלִיעֶזֶר** - אם הוא סובר כשיטת רבו רבי אליעזר, שהוזכר לעיל לענין פקק החלון, הרי **לְהוֹסִיף נָמֵי אָסַר** - אוסר הוא אפילו להוסיף על אהל עראי בשבת, וכל שכן שאוסר לעשות אהל מתחילה. **וְאֶלָּא אֲפִלּוּ הָכָא דְּרַבָּנַן** - ואלא נאמר שסובר הוא כשיטת חכמים החולקים על רבי אליעזר, ומתירים לפקוק החלון בשבת, הרי אף הם אינם סוברים כן, **דְּאִימְּרִי דְּאָמְרִי רַבָּנַן לְהוֹסִיף** - אימתי מצינו שהתירו חכמים עשיית אהל עראי בשבת, באופן שהוא מוסיף על אהל הקיים כבר, כמו לגבי פקק החלון, אבל **לְכַתְּחִילָּה מִי אָמְרוּ** - האם אמרו חכמים שמותר אף לעשות אהל עראי חדש מתחילתו. נמצא ששיטת רבי מאיר היא לא כרבי אליעזר ולא כחכמים.

ומחמת קושיא זו מיישבת הגמרא את סתירת הברייתות באופן אחר: אֲפִלּוּ הָא וְהָא רַבָּנַן - שתי הברייתות סוברות כשיטת חכמים, המתירים להוסיף על אהל עראי בשבת, אך אינם מתירים לעשות אהל חדש. **וְכֵלִים אֲבָלִים לֹא עָשָׂיא** - ואין להקשות סתירה בין הברייתות לענין עשיית כלים דופן לסוכה בשבת, לפי שכל אחת מן הברייתות עוסקת באופן אחר. **הָא** - הברייתא האוסרת לעשות מחיצה על ידי כלים, עוסקת **בְּאָדָם** החפץ לעשות לסוכה **דּוֹפָן שְׁלִישִׁית,** כלומר, שיש לסוכה זו עתה שתי דפנות בלבד, ואינה כשירה למצות סוכה[טו], וחפץ הוא לעשות לה דופן שלישית על ידי כלים ולהכשירה, בזה אוסרים חכמים, שמאחר ואין הסוכה כשירה בלא דופן זו, נמצא שעושה הוא אהל עראי בתחילה בשבת. **הָא** - הברייתא המתירה לעשות דופן לסוכה על ידי כלים בשבת, עוסקת **בְּדוֹפָן רְבִיעִית,** דהיינו, שכבר יש לסוכה זו שלש דפנות, וכשירה היא למצות סוכה, אלא שחפץ הוא להוסיף לה דופן רביעית, באופן כזה מתירים חכמים, שמאחר וכבר כשירה הסוכה למצוותה אין זה אלא כמוסיף על אהל עראי בשבת[טז].

מסיקה הגמרא: דַּיְקָא נָמֵי - יש לדייק כן מדברי הברייתא האוסרת, שעוסקת היא באדם שחפץ לעשות דופן שלישית, **דְּקָתָנֵי** - שכן שנינו בה **נָפַל הוֹסִיפָּה** לא יעמיד בה אדם בהמה וכלים', ומשמע מתיבת 'הוסיפה' שנפלה הדופן השלישית, שהיא ניתרת בה למצות סוכה, ולפיכך אסור להעמידה על ידי כלים.

מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ - אכן יש להוכיח כן מדברי הברייתא.

יב. **כלומר,** אינו עושה אהל קבוע אלא אהל עראי, וסוברת הגמרא עתה שלדברי רבי מאיר מותר לעשות אהל עראי בשבת. רש"י (ד"ה לפי) שפירשו, שאכן זו היא קושיית הגמרא להלן 'אימר דאמרי רבנן להוסיף לכתחילה מי אמרו'. וראה בתוספות (ד"ה לפי) שפירשו, שאכן זו היא קושיית הגמרא להלן 'אימר דאמרי רבנן להוסיף לכתחילה מי אמרו'.

יג. **הקשה** רש"י (ד"ה לגמרי), כיצד ניתן לפרש את דברי הברייתא המתירה להעמיד בהמה בתורת מחיצה בשבת כשיטת רבי מאיר הפוסל בהמה לדופן סוכה, הרי מבואר בברייתא שטעם הדבר שהוא מעמיד את הדופן בסוכה 'כדי שיאכל וישתה וישן', דהיינו, שעל ידי דופן זו הוא מכשיר את הסוכה, ואילו לשיטת רבי מאיר דופן העשויה על ידי בהמה פסולה היא. וכתב, שאכן יכולה היתה הגמרא לפרוך כן, אלא שאף בלא קושיא זו דוחה הגמרא להלן אוקימתא זו מטעמים אחרים. וראה בתוספות (ד"ה לפי) שפירשו, שאכן זו היא קושיית הגמרא להלן 'אימר דאמרי רבנן להוסיף לכתחילה מי אמרו'.

יד. **שהרי** אדם יש לו דעת לעמוד במקומו ואין לחוש שמא יברח, וכן כלים אינם זזים ממקומם. רש"י (ד"ה כאדם ור"ה אבל) כתב הריטב"א (ד"ה אבל) שעיקר קושיית הגמרא היא מכלים, שבהם בודאי מדרה רבי מאיר שכשרים לדופן סוכה, אבל לגבי אדם יתכן לומר שרבי מאיר פוסלו לדופן סוכה, כשם שהוא פוסל בהמה, לפי שהוא חוששׁ שמא ימות, או משום שהוא פוסל כל מחיצה העשויה מדבר שיש בו רוח חיים [וכפי שיש המבארים כן בשיטת רבי מאיר במסכת סוכה (כג.-כד.)].

טו. **כמו** ששנינו במסכת סוכה (ג.) 'ישאין לה שלש דפנות פסולה'. טז. **וסוברים** חכמים כשיטתם שמותר להוסיף על אהל בשבת. רש"י (ד"ה כיוון).

שבה הגמרא ומקשה: **אֶלָּא אָדָם אָדָם שֶׁיָּצָא** - עדיין יש להקשות סתירה בין הברייתות לענין עשיית מחיצה בשבת על ידי העמדת אדם, שהברייתא האחת אוסרת זאת והשניה מתירה[א].

מתרצת הגמרא: **אָדָם אָדָם נָמֵי לֹא שֶׁיָּצָא** - אף לענין מחיצה של בני אדם אין להקשות סתירה בין הברייתות, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **כָּאן** - הברייתא האוסרת, עוסקת בעושה מחיצה **לְדַעַת** - שהאדם העומד יודע שבתורת מחיצה העמידוהו כאן, ובאופן כזה אסור לעשות מחיצה על ידי אדם בשבת. **כָּאן** - הברייתא המתירה, עוסקת בעושה מחיצה **שֶׁלֹּא מִדַּעַת** - שאין האדם יודע שהעמידוהו לצורך מחיצה, ובאופן זה מותר לעשות מחיצה על ידי אדם בשבת[ב].

מקשה הגמרא: **וְהָא** - והרי המעשה **דְּרַבִּי נְחֶמְיָה בְּרִיהּ דְּרַבִּי חֲנִילַאי לְדַעַת הָוֶה** - ידעו האנשים שנקראים הם לצורך עשיית מחיצה לרבי נחמיה[ג], וכיצד התיר רב נחמן לעשות מחיצה באופן כזה.

מתרצת הגמרא: **שֶׁלֹּא מִדַּעַת הָוֶה** - לא ידעו האנשים שנקראו לצורך עשיית מחיצה.

שבה הגמרא ומקשה: **רַב חִסְדָּא שֶׁלֹּא מִן הַמֻּנָּח הָוֶה** - לא היה רב חסדא נמנה עמהם בעשיית המחיצה בפועל.

הגמרא מביאה מעשים שהיו בענין עשיית מחיצה על ידי בני אדם: **הַנְהוּ בְּנֵי גִּנְגָא** - בני חופה[ד], **דְּאַיְיתוּ מַיָּא** - שהכניסו מים בשבת מרשות הרבים לרשות היחיד, **בְּתוֹךְ מְחִיצָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם**, וידעו אותם האנשים שהעמידום שם לצורך עשיית מחיצה. **נַגְּדִינְהוּ** - הכה אותם **שְׁמוּאֵל** מכת מרדות[ה]. **אָמַר, אֲפִילּוּ** חכמים שמותר לעשות מחיצה של בני אדם **שֶׁלֹּא מִדַּעַת** האנשים העומדים, וכי **יֹאמְרוּ** שמותר לעשות כן אף **לְדַעַת** העומדים.

הַנְהוּ זֵיקֵי - מעשה היה בנודות של עור השייכים לרבא, **דַּהֲווֹ שָׁדְיִין בְּרִיכְתָּא דְּמָחוֹזָא** - שהיו מושלכים ברחוב העיר של מחוזא, שהיה יִרשות הרבים', ולפיכך אסור היה להכניסם בשבת לרשות היחיד. **בָּהֲדֵי דַּאֲתָא רָבָא מְפִירְקֵיהּ** - כאשר שב רבא לביתו מן הדרשה שמסר בבית הכנסת, והיו שומעי הדרשה מלוים אותו, **אַצְלַחְנְהוּ נִיהֲלֵיהּ** - נטל שמשו של רבא את הנודות והכניסם לרשות היחיד בתוך המחיצה של האנשים המלוים את רבא. **לְשַׁבְּתָא אַחֲרִיתֵי בְּעֵי עַיְּילִינְהוּ** - בשבת הבאה חפצים היו שוב להכניס הנודות במחיצה של בני אדם, **וְאָמַר לְהוּ** רבא לעשות כן, משום **דַּהֲווֹ לֵיהּ בְּלָבְתָא** - הרי זה כעושה מחיצה על ידי בני אדם לדעתם, לפי שכבר יודעים הם על כוונה זו, **וְאִסְתַּר** לעשות כן.

האמורא **לֵוִי, אֲעֵילוּ לֵיהּ תֵּיבְנָא** - היו מכניסים לו תבן מרשות הרבים לרשות היחיד, על ידי מחיצה של בני אדם, **וְלֵוְעֵירֵי** היו מכניסים באופן כזה **אַכַּפְסָתָא** - תבואה שנקצרה בעודה שחת, לצורך מאכל בהמה. **וְלֵרַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא** היו מכניסים כך **מַיָּא** - מים. אך בכל אופנים אלו לא היו יודעים האנשים שלצורך מחיצה הם עומדים שם.

* * *

משנה משנה זו עוסקת בדינו של אדם שיצא בשבת מחוץ לתחום ברשות חכמים.

מִי שֶׁיָּצָא מחוץ לתחום בשבת **בִּרְשׁוּת** חכמים, כגון שהלך להעיד על חידוש הלבנה, או שהלך להציל נפשות, **וְאָמְרוּ לוֹ** בעודו מהלך **שְׁכָבר נַעֲשָׂה הַמַּעֲשֶׂה** הנצרך, דהיינו, שכבר קידשו בית דין את החודש, או שכבר ניצלו אלו שהיו בסכנה, וממילא אינו צריך עוד לילך, **יֵשׁ לוֹ** רשות לילך **אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ** מן המקום שבו הוא עומד עתה בשעה שאמרו לו זאת[ו].

וְאִם הָיָה עדיין **בְּתוֹךְ הַתְּחוּם** בשעה שהודיעוהו שאינו צריך עוד לילך, הרי זה **בְּאִילּוּ לֹא יָצָא** כללי.

כָּל הַיּוֹצְאִים בשבת מחוץ לתחום כדי **לְהַצִּיל** נפשות, רשאים להיות **חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן** בשבת[ז].

*

גמרא **הגמרא מבארת את דברי המשנה 'אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא'.**

מבררת הגמרא: **מַאי** - מה היא כוונת המשנה באומרה **שֶׁאִם הָיָה** אותו אדם עדיין **בְּתוֹךְ הַתְּחוּם** יש לדונו **'כְּאִילּוּ לֹא יָצָא'** מתחומו, הרי בודאי לא יצא, מאחר שעדיין עומד הוא בתוך התחום.

מבארת הגמרא: **אֲמַר רָבָה, הָכִי קָאָמַר, אִם הָיָה** אותו אדם **בְּתוֹךְ הַתְּחוּם שֶׁלּוֹ, כְּאִילּוּ לֹא יָצָא מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ דָּמֵי.** כלומר, אין כוונת המשנה שיש לדונו כאילו לא יצא מתחומו, אלא כאילו לא יצא מביתו. כגון, באופן שנתרחק אלף אמה מביתו, דנים אנו אותו כאילו לא יצא כלל, ומהלך מביתו אלפיים אמה לכל רוח, ואין אומרים שקנה שביתה במקום שבו נאמר לו ויהיה מהלך משם אלפיים אמה לכל רוח.

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שמאחר ולא יצא מתחום ביתו אינו קונה שביתה במקום אחר, ויש לדונו כאילו עומד בביתו.

מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תעלה על דעתך לומר, **דְּהוֹאִיל וְעָבַר** - כיון שעקר את רגליו על מנת ליצא מחוץ לתחום ברשות, תקנו לו חכמים מקום שביתה חדש במקום שבו נֶאֱמַר לו שאינו צריך לילך עוד, ויהא רשאי לילך משם אלפיים אמה נוספים, **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיעה לנו המשנה שאין הדין כן, אלא מאחר ועדיין לא יצא מן התחום עומד הוא בשביתתו הראשונה שקבע בביתו.

הגמרא מביאה דעה נוספת בביאור דברי המשנה: **רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא אָמַר, הָכִי קָאָמַר, אִם הָיוּ** התחומין החדשים **שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ חֲכָמִים מִזִּבְלָעִין בְּתוֹךְ הַתְּחוּם** הקודם **שֶׁלּוֹ**, הרי הוא **כְּאִילּוּ לֹא יָצָא מִתְּחוּמוֹ** הראשון. כלומר, אכן מדובר באופן שכבר יצא מתוך תחומו, אלא שדנים אותו כאילו לא יצא מתחומו לענין כך שרשאי הוא לשוב לביתו. וכוונת דברי המשנה 'אם היה בתוך התחום' כך היא, אם תחומו החדש עומד בתוך אלפיים אמה מסוף תחומו הישן, רשאי הוא לשוב ולילך לביתו. ובגון שהלך מן העיר כשלושת אלפים אמה והודיעוהו שם שאינו צריך לילך עוד, נתנו לו חכמים עתה שביתה חדשה במקום זה, ורשאי הוא לילך ממנו אלפיים אמה לכל רוח. ומאחר ואם ילך לצד עירו רשאי הוא להכנס לתוך האלפיים אמה של תחומה, דנים אותו כאילו לא יצא כלל מתחומי העיר, ורשאי הוא לילך עד לביתו, וחוזר לשביתתו הראשונה, ויש לו אלפיים אמה מביתו לכל רוח[ח].

הגמרא מבררת את סברת מחלוקתם: **בָּמֵאי קָמִיפַּלְגִי** - במה נחלקו רבה ורב שימי בר חייא. כלומר, מדוע אין רבה מפרש את דברי המשנה כשיטת רב שימי, שמדובר באופן שהתחום שנתנו לו חכמים מובלע בתחומו הראשון.

מבארת הגמרא: **מָר סָבַר** - רב שימי בר חייא סובר, **שֶׁהַבְלָעַת תְּחוּמִין מִיתְּתָא הִיא** - יש בה ממש, כלומר, שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד[ט], ולפיכך הוא מפרש, שאם היה התחום שנתנו לו חכמים מובלע בתחומו הראשון דנים אותו כאילו לא יצא מתחומו הראשון, ורשאי הוא לשוב לביתו. **וּמָר סָבַר** - ורבה סובר, שהבלעת תחומין **לָאו מִיתְּתָא הִיא** - אין בה ממש, שאין לדון תחומין המובלעים כתחום אחד, ולפיכך אינו יכול לפרש כדברי רב שימי שהמשנה עוסקת באופן שכבר יצא מן התחום, שאם כן הפסיד את תחומו הראשון לגמרי, אלא הוצרך להעמיד באופן שעדיין הוא עומד בתחומו הראשון[י].

אביי מקשה לרבה הסובר שתחומין המובלעים אלו באלו אינם נידונים כתחום אחד: **אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַבָּה, וְאַתְּ לָא תִּסְבְּרָא דְּהַבְלָעַת תְּחוּמִין מִיתְּתָא הִיא** - וכי אתה אינך סובר שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד, והרי בהכרח צריך אתה להודות בכך, **וּמָה אִיתּוֹ שָׁבַת** אדם **בְּמַעֲרָה, שָׁבְתוֹכָהּ** יש חלל של **אַרְבַּעַת אַלְפִים** אמה, **וְאִילּוּ עַל גַּבָּהּ** של המערה יש **פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אַלְפִים אַמָּה**, לפי שכותלי המערה משופעים לצד הגג', **לֹא נִמְצָא מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ** - וכי אינך מודה שרשאי אותו אדם להיות מהלך את כל שיעור גגה של המערה, וכן רשאי להיות מהלך **חוּצָה לָהּ** - מחוץ לגג המערה **אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל צד.

פירוש, מערה זו שני פתחים יש לה בשני קצותיה, אחד למזרח ואחד למערב, ואדם הקונה שביתה בתוך המערה רשאי לילך בשבת את חלל המערה כולה, וכן רשאי הוא ליצא בכל אחד מן הפתחים שירצה, ולילך הימנו אלפיים אמה לכל רוח. ומאחר ורוחב גגה של מערה זו הוא פחות מארבעת אלפים אמה, נמצא שתחום אלפיים אמה שיש לו מן הפתח המזרחי של המערה לצד מערב מובלע בתוך תחום אלפיים אמה שיש לו מן הפתח המערבי לצד מזרח

א. **ואין** לאסור בזה משום עשיית אהל בשבת, לפי שאין דרך בנין בכך, ולפיכך מותר להעמיד אדם בתורת דופן שלישית בסוכה, אבל בכלים דרך בנין הוא, ולפיכך אין להתיר בהם אלא מחיצה רביעית. רש"י (ל"ח ע"ב - ל"ט ע"א)[כ]. ב. **בגורה** היתה הגמרא שמאחר והוצרכו לאנשים רבים למחיצה זו, אי אפשר שלא יכינו את סיבת הדבר שנקראו לבוא לשם. ועל זה דוחה הגמרא שאפשר לעשות זאת אף בלא ידיעתם, תורת חיים (ל"ט ע"ב). ג. **כן** מתבאר מדברי רש"י במסכת יבמות (מב. ד"ה ניכן), ש'מנגיד' הוא לשון מכת מרדות. ד. **לְהַלָּן** בגמרא יבואר דברי המשנה בפיסקה זו. ה. **לְהַלָּן** (מה) יבואר דין זה בגמרא. ו. **דהיינו**, באופן שיש לאדם שני תחומים שונים, כגון כאן שמתחילה קבע את שביתתו בביתו ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח, ולאחר מכן יצא מחוץ לתחום ברשות ונתנו לו חכמים תחום אחר של אלפיים אמה, אזי אם שני התחומים הללו מובלעים זה בזה (דהיינו שיש ביניהם פחות מארבעת אלפים אמה), נידונים הם כתחום אחד, לענין כך שרשאי הוא להלך קרוב לארבעת אלפים אמה ולשוב לביתו, ואז הוא חוזר לתחומו הראשון בלבד. ז. **רש"י** (ל"ט ע"ב ד"ה).

[ראה ציור]. ולפיכך רשאי הוא לילך את כל גגה של המערה כאחד[נ]. ויש להוכיח מכאן שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד[נא].

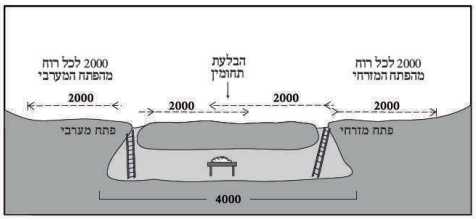

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רבה לאביי, **וְלֹא שָׁנֵי לָךְ** - וכי אין אתה מחלק, **בֵּין הֵיכָא** - בין אופן **דְּשָׁבַת בַּאֲוִיר מְחִיצוֹת מִבְּעוֹד יוֹם, דְּהֵיכָא** - לבין אופן **דְּלֹא שָׁבַת בַּאֲוִיר מְחִיצוֹת מִבְּעוֹד יוֹם.** כלומר, אכן במערה מורה אני לך שמאחר ושני התחומין מובלעים זה בזה הם נידונים כתחום אחד, אך אין הדברים אמורים אלא שם, ששבת האדם באויר מחיצות המערה מבעוד יום, וקנה שביתה בשני פתחי המערה יחדיו, אבל באופן שבו עוסקת המשנה, שאדם יצא מתחומו ברשות חכמים, הרי לא שבת מתחילה באויר מחיצות התחום השני, ולפיכך אין הוא קונה שני תחומים כאחד, אלא משעה שקנה שביתה במקום אחר הפסיד את שביתתו הראשונה, ואין לו אלא אלפיים אמה ממקום שבו הוא עומד, ואף אם תחום שביתתו השניה מובלע בתחום שביתתו הראשונה אין בכך כלום, ואינו רשאי לשוב לביתו.

אביי שב ומקשה על שיטת רבה: וְהֵיכָא דְּלֹא שָׁבַת לֹא - ובמקום שלא שבת אדם מתחילה באויר המחיצות השניות, סובר אתה שאין הבלעת תחומין מועילה לדון אותם כתחום אחד.

וְהָתָנֵן - והרי שנינו במשנה (לעיל נג:), לגבי אדם שיצא מחוץ לתחום במזיד, שלדעת חכמים אפילו אם יצא אמה אחת אינו רשאי להכנס, ואילו **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, אם יצא **שְׁתַּיִם** - שתי אמות, **יָכְנַס** - רשאי הוא לשוב ולהכנס לתוך התחום, אבל אם יצא **שָׁלֹשׁ** אמות, **לֹא יָכְנַס. מבררת הגמרא: מַאי** הוא הטעם בשיעור זה של שתי אמות, **לָאו** - האם אין לומר, **שרבי אֱלִיעֶזֶר סְבַר כשיטתו, דְּאָמַר** במשנה להלן בסמוך, לגבי אופן מדידת ארבע אמות שנתנו חכמים ליוצא מחוץ לתחום, **וְהוּא דְּאָמַר כְּאַבָּיֵי**, דהיינו, שיש לדון את האדם שיצא מחוץ לתחום כאילו הוא עומד באמצע ריבוע של ארבע אמות על ארבע אמות, ולפיכך אינו רשאי לילך אלא שתי אמות לכל צד. **וְנִמְצָא לשיטתו שֶׁאַרְבַּע אַמּוֹת** החדשות **דְּיָהֵב לֵיהּ רַבָּנַן** - שנתנו לו חכמים ליוצא חוץ לתחום, **בְּמָאן דְּיָהֵיב דְּמוֹ** - כאילו הן מובלעות בתוך תחומו הראשון, כיון שרשאי הוא לדברי רבי אליעזר לילך שתי אמות ממקום עמידתו, ועל ידי כך הוא מגיע עד לתחום אלפיים אמה של מקום שביתתו הקודם, ולפי שהתחומים דבוקים זה לזה יש לדון אותם כמובלעים. **וְקָאָמַר** - ועל כך אמר רבי אליעזר במשנה, שאם יצא שתי אמות מתחומו ישוב **וְיָכְנַס. אֲלָא** - יש ללמוד מכך, **שֶׁהַבְּלָעַת תְּחוּמִין מִילְּתָא הִיא** - שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד, אף שלא שבת מתחילה באויר מחיצות התחום השני, ושלא כדברי רבה.

הגמרא מקשה על קושייתו של אביי: אֲמַר לֵיהּ רַבָּה בַּר בַּר חָנָה לְאַבָּיֵי, וּמִדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר קְמוֹתְבַתְּ לֵיהּ לְמָר - וכי מדברי רבי אליעזר מקשה אתה על רבה, והרי נחלקו עליו חכמים שם במשנה, וסוברים הם שאפילו אם יצא אמה אחת אינו רשאי לשוב לתחומו הראשון, ונמצא שלשיטתם אין הבלעת תחומין מועילה כלל.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ אביי, **אִין** - אכן מקשה אני עליו מדברי רבי אליעזר, משום **דְּשָׁמַעְתְּ לֵיהּ מִינֵּיהּ דְּמָר** - שמעתי מרבה, **דַּעֲד כַּאן לָא פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** - שלא נחלקו חכמים במשנה על דברי רבי אליעזר, **אֶלָּא** ביוצא חוץ לתחום **לְצורך דָּבָר הֶרְשׁוּת**, שבזה הם סוברים שאפילו אם יצא אמה אחת אינו רשאי לחזור, ואין מועילה לו הבלעת התחומין, **אֲבָל** ביוצא **לְדָבָר מִצְוָה מודו לֵיהּ** - מודים חכמים לרבי אליעזר שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד. ומאחר ומשנתנו עוסקת באדם שיצא לדבר מצוה, אם כן יש לתמוה מדוע סובר רבה שאין מועילה בה הבלעת תחומין[א].

★

שנינו במשנה: וְכָל הַיּוֹצְאִין לְהַצִּיל חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן.

מקשה הגמרא: וַאֲפִילּוּ טובְא - וכי אפילו אם נתרחקו היוצאים להציל מרחק רב ממקומם רשאים הם לחזור, **וְהָא אָמְרַתְּ רֵישָׁא** - והרי שנינו ברישא של המשנה, שהיוצא מחוץ לתחום ברשות חכמים יש לו **אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח, **וְתו לָא** - ולא יותר[ב].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אכן אין הם רשאים לילך אלא אלפיים אמה מן המקום שבו הם עומדים[ג], וכוונת המשנה 'חוזרין למקומן' היינו **שֶׁחוֹזְרִין בְּכְלֵי זַיִן לִמְקוֹמָן.** כלומר, שאף על פי שנסתיימה המלחמה מכל מקום רשאים הם ליקח עמם את כלי מלחמתם, ואינם צריכים להניחם במקום שבו הם עומדים[ד].

הגמרא מקשה על הקושיא 'ואפילו טובא' ומאי קושְׁיָא - מה מקום יש להקשות סתירה מן הרישא של המשנה המפרשת שהיוצאים ברשות אין להם אלא אלפיים אמה, לבין הסיפא 'שכל היוצאים להציל חוזרים למקומן', **דְּיָהֵיב** - הרי יתכן לומר, שדין היוצאים **לְהַצִּיל** את ישראל ולהלחם בנכרים **שָׁאנֵי** - שונה מדין היוצאים לשאר ענייני מצוה. דהיינו, יתכן לומר שהרישא של המשנה עוסקת באדם היוצא להעיר עדות החודש, או מיילדת היוצאת לילד, או היוצא להציל מן הנהר וכדומה, שכל אלו נתנו להם חכמים תחום אלפיים אמה לכל רוח, אך אינם רשאים לחזור למקומם הראשון, אם רחוק הוא יותר מאלפיים אמה, לפי שאינם צריכים לכך, אבל הסיפא של המשנה עוסקת ביוצאים להלחם בחיל הנכרים, ולהם התירו חכמים לשוב לעירם אפילו אם רחוקה היא מהם יותר מאלפיים אמה, לפי שיש לחוש שמא ירדפו האויבים אחריהם וירגיזום.

א. **כתב** הרי"ף ז'וקם רבה [בתיובתא] ולא פריק ולא מידי, הלכך הלכתא כרב שימי בר חייא, דסבר הבלעת תחומין מילתא היא. ב. **בלומר**, נתבאר לעיל (מז:) שבאופן שיצא אדם מחוץ לתחום ברשות חכמים, אזי אם אינו רחוק ארבעת אלפים אמה מעירו (דהיינו שתחום אלפיים אמה שנתנו לו חכמים מובלע בתוך תחום אלפיים אמה לה העיר), רשאי הוא לשוב לעירו (לשיטת רב שימי בר חייא, ולפי הפירוש השני שנתבאר ברש"י לעיל (שם ד"ה כל שימי - הסמ) מודה בזה אף רבה), ואם נתרחק יותר אין לו אלא אלפיים אמה לכל רוח, ואילו מדברי המשנה 'כל היוצאים להציל חוזרים למקומם', משמע שהרחיק הרבה מהעיר ואפילו יותר מארבעת אלפים אמה, רשאי הוא לחזור לכיתו, וכיצד יתכן הדבר. על פי דברי רש"י (ד"ה ואפילו). ג. **באופן** שאין באלפיים אמה אלו מובלעות בתוך תחומן הראשון, שאם מובלעים הן רשאים לחזור לביתם. ד. **ואין** אומרים שמאחר וכבר נעשה מעשה, ישליכו את כלי זיינם מעליהם ולא יחללו את השבת בחזרתם. ושטעם הרבר מפורש להלן, רש"י (ד"ה שמחלל). ה. **'חצר** גדולה היתה בירושלים, ובית יעוץ (פא:) היתה נקראת, ולשם כל העדים מתכנסין, ובית דין בורקין אותם שם'. משנה במסכת ראש השנה (כב:).

ו. **ואין** תושבים בזה לאיסור העברת ארבע אמות ברשות הרבים, ואף לא לאיסור הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד, לפי שסכנת נפשות יש בדבר אם יניחו את כלי זיינם בחוץ, כמבואר להלן. רבינו יהונתן (ד"ה אבל). ז. **ונקטה** הגמרא 'את עצמן' בלשון סגי נהור, כאדם התולה קללתו בחבירו. ויש הגורסים 'את ישראל'. ח. **רש"י** (ד"ה בקבלי), ובמאירי (מוה"ק, ד"ה והלכתא) כתב, שטעם ההיתר בעיר הסמוכה לספר הוא משום שיש לחוש שיתגלגל הדבר מעסקי ממון לעסקי נפשות.

עליה את השבת אפילו אם באו נכרים על עסקי ממון, **וְתַרְגּוּמָא** - והכוונה בזה לעיר **נְהַרְדְּעָא**, שהיתה סמוכה מצידה האחד למקומות שדרו בהם נכרים, ומצידה השני לעיירות שישבו בהם בני ישראל[ט].

הגמרא מביאה ראיה לכך שעיר הסמוכה לספר מהלים עליה את השבת: דָּרַשׁ רַבִּי דּוֹסְתַּאי דְּמָן [-ממקום ששמם] **בִּירִי, מַאי דִּכְתִיב** - מה בא ללמדנו הכתוב (תהלים ס"ד כ"ו) **וַיַּגִּידוּ לְדָוִד וֵאמֹר, הִנֵּה פָלְשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּקְעִילָה** [-שם מקום], **וְהִמָּה שֹׁסִים** [-בוזזים] **אֶת הַגָּרְנוֹת'. תְּנָא** בברייתא, **קְעִילָה עִיר** של ישראל **הַסְּמוּכָה לְפֶתַח הֵיתָה, וְהֵם** - הפלשתים **לֹא בָּאוּ** עליה **אֶלָּא עַל עִסְקֵי תֶּבֶן וָקֶשׁ, דִּכְתִיב** - כמו שנאמר **וְהִמָּה שֹׁסִים** [-בוזזים] **אֶת הַגָּרְנוֹת, וּכְתִיב** בפסוק שלאחריו, **וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּה' לֵאמֹר, הַאֵלֵךְ וְהִכֵּיתִי בַּפְּלִשְׁתִּים הָאֵלֶּה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל דָּוִד לֵךְ וְהִכִּית בַּפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת קְעִילָה**'. דהיינו ששאל דוד באורים ותומים ויצא להלחם בפלשתים, ומסר את נפשו להציל את ישובי קעילה, אף על פי שבאו עליהם על עסקי ממון, לפי שעיר הסמוכה לספר היתה. ויש להוכיח מכאן שמותר לחלל את השבת כדי להלחם בנכרים הבאים על עיר ספר, אף אם אינם באים אלא על עסקי ממון'.

מבררת הגמרא: מַאי קָמַבָּעְיָא לֵיהּ - במה נסתפק דוד, שהוצרך לשאול באורים ותומים. **אִילֵימָא** - אם תאמר שנסתפק **אִי שָׁרֵי אִי אָסוּר** - האם מותר להלחם בפלשתים בשבת, אף שלא באו אלא על עסקי תבן וקש, או שאסור, אם כן מדוע שאל באורים ותומים, **הָרֵי בֵּית דִּינוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי קָיְימִים**, והיה לו לשואלו שאלה זו, לפי שאין שואלים באורים ותומים ענייני איסור והיתר[יא].

מבארת הגמרא: אֶלָּא שאלתו היתה **אִי מְצָלַח אִי לָא מְצָלַח** - האם יצליח במלחמתו בהם או לא. **דַּיְקָא נָמֵי** - ואכן כך יש לדייק מדברי הכתוב, **דִּכְתִיב שהשיב לו הקדוש ברוך הוא לֵךְ וְהִכִּית בַּפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת קְעִילָה**', דהיינו, שתנצח את הפלשתים ותושיע את ישובי העיר, **שְׁמַע מִינָּהּ** שזו היתה שאלתו, אם יצליח במלחמתו או לא[יב].

* * *

משנה משנה זו עוסקת באדם ששבת מחוץ לעיר בתוך תחום אלפיים אמה, אך לא ידע שהוא סמוך לעיר.

מִי שֶׁיָּשַׁב בַּדֶּרֶךְ בערב שבת סמוך לשקיעת החמה, ולא ידע שהוא קרוב לעיר בתוך התחום, ולפיכך לא נתכוין לקנות שביתתו בתוכה[יג], **וְאָמַד** ממקומו לאחר חשיכה **וְרָאָה שֶׁהָרֵי [זֶה] הוּא עומד סָמוּךְ לָעִיר** בתוך אלפיים אמה של תחומה[יד], **[הוֹאִיל] וְלֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לָכָךְ** - לקנות שביתה בעיר, הרי זה **לֹא יָצָא** לתוכה. כלומר, אין דינו ככבני העיר הרשאים לילך את כל העיר ואלפיים אמה סביב לה, אלא קנה שביתה במקומו, ורשאי לילך משם אלפיים אמה לכל רוחה[טו], ואם כלה תחומו באמצע העיר אינו רשאי לילך בה עוד. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.**

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יָצָא לתוך העיר ויהא דינו כאילו שבת בתוכה, כיון שאילו היה יודע שהעיר קרובה לא היה קונה שביתה במקומו אלא עם בני העיר.

רבי יהודה מביא ראיה לדבריו ממעשה שהיה עם רבי טרפון: אֲמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה הָיָה וְנִכְנַס רַבִּי טַרְפוֹן בְּלֹא תְחוּמָיו. כלומר, מעשה היה ברבי טרפון ששבת סמוך לעיר, ולא ידע שהוא בתוך תחומה, ועל כן לא נתכוין לקנות שביתתו בתוכה אלא במקום שבו הוא עומד, ולאחר שנודע לו על כך נכנס לתוך העיר כאילו שבת בתוכה.

*

גמרא **הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את המעשה שהיה עם רבי טרפון: תָּנְיָא** בברייתא, **אֲמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְחָשְׁכָה לוֹ** לו החמה בערב שבת, **וְלֹן מחוץ לָעִיר**, לפי שלא היה יודע שהוא עומד בתחומי העיר. **לַשַּׁחֲרִית** - בבוקר יום השבת **מָצְאוּהוּ רוֹעֵי בָקָר, אָמְרוּ לוֹ רַבִּי חֲבֵרַי הָעִיר** עומדת **לִפְנֵיךָ, הִכָּנֵס. וְנִכְנַס** רבי טרפון לעיר, **וְיָשַׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְדָרַשׁ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ.**

(אָמְרוּ לוֹ לרבי יהודה), **וכי מִשָּׁם** סבור אתה להביא **רְאָיָיה** לדבריך, הרי יש לדחות ראיה זו, **שָׁמָּא בָּלְבּוֹ** של רבי טרפון **הָיְתָה** מחשבה לקנות שביתה בעיר, ויודע היה שהעיר סמוכה למקום שביתתו בתוך אלפיים אמה[טז], **אוֹ** שמא יש לומר **שֶׁבֵּית הַמִּדְרָשׁ** שבעיר **מוּבְלָע בְּתוֹךְ תְּחוּמוֹ הָיָה**, כלומר, עומד היה בתוך אלפיים אמה למקום שביתתו מחוץ לעיר, ולפיכך ראשי היה רבי טרפון להכנס לשם אף אם לא נתכוין לקנות שביתה בעיר.

* * *

משנה משנה זו עוסקת באדם ששכח בדרך בערב שבת בין השמשות, ולא נתכוין לקנות שביתה במקומו.

מִי שֶׁשָּׁכַח בַּדֶּרֶךְ בערב שבת, **וְלֹא יָדַע שֶׁחֲשֵׁיכָה** עליו החמה, קנה שביתה במקומו **וְיֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.** אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי.**

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לא קנה שביתה[יז], וממילא **אֵין לוֹ** לילך **אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת** לכל רוח. דהיינו, שנתנו לו חכמים תחום של שמונה אמות על שמונה אמות, והוא עומד באמצעו, וממילא רשאי להלך ארבע אמות לכל צד[יח].

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יש לו ארבע אמות **וְהוּא** עומד **בְּאֶמְצָעָן.** דהיינו, אינו רשאי ללילך ארבע אמות גם למזרח וגם למערב, שהן שמונה אמות על שמונה אמות, אלא נותנים לו תחום של ארבע אמות על ארבע אמות, ודנים אותו כאילו עומד באמצעו, ונמצא שיש לו רשות ללילך שתי אמות לכל צד.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְאֵיזֶה רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה יֵלֵךְ. כלומר, יש לו ארבע אמות על ארבע אמות, אך אין דנים אותו כאילו עומד באמצעו, אלא רשאי לבחור לו צד אחד ללילך בו ארבע אמות אלו.

וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה לרבי אליעזר, **שֶׁאִם בָּירַר לוֹ** - בחר מתחילה ליטול תחום שתי אמות לכל צד, או שבחר ארבע אמות לצד מסוים, **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶחָזוֹר בּוֹ** ולברור ארבע אמות לצד אחר.

הָיוּ שְׁנַיִם - שני בני אדם שישנו מחוץ לעיר בערב שבת בין השמשות, שיש לכל אחד מהם תחום ארבע אמות, אם היו **מְקֻצָּת** מארבע **אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה** מובלעות **בְּתוֹךְ** ארבע **אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה**, כגון באופן שעמדו במרחק שש אמות זה מזה, שיש ביניהם שתי אמות ששניהם רשאים להלך בהם, **מֻבְלָעִין** דברי מאכל המצויים עמם **וְאוֹכְלִין** ביחד **בְּאֶמְצַע** - בשתי אמות אלו המשותפות לשניהם.

ט. **כתב** רש"י (ד"ה מתגעגע) 'אי זו היא עיר בבבל דהויא סמוכה לספר, נהרדעא'. ומבואר מדבריו, שנהרדעא היתה עיר הסמוכה לגבול. ובתורת חיים (ד"ה ומגנג) תמה על כך, אם כן מדוע נקטה הגמרא שבבל דינה כמו עיר הסמוכה לספר, היה לה לומר שבבל היא עיר הסמוכה לספר. ועל כן פירש שאכן נהרדעא לא היתה עומדת על הגבול, אלא באמצע המדינה היתה, אך מאחר והיו סמוכים לה ישראל מצד אחד וגויים מצד אחר היה דינה כמו דין עיר הסמוכה לספר, שהותר לחלל בה את השבת אפילו על עסקי ממון.

י. **לחלן** בהערה יבואר אם היה מעשה זה בשבת או בחול, וכיצד ניתן ללמוד הימנו לעיר שצורו עליה נכרים.

יא. **רש"י** (ד"ה הרי) וכוונתו לדברי הגמרא במסכת תמורה (טז:), שנתבאר שם שלא רצו לשאול באורים ותומים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, לפי ש'לא בשמים היא'. מהר"ץ חיות (בכתי"ס שם). יב. **הקשו** התוספות (ד"ה אי) מאחר ונתבאר ששאלתו של דוד באורים ותומים היתה אם יצליח במלחמתו או לא, אם כן, כיצד מדייק רבי דוסתאי מכאן שמותר לחלל את השבת על מנת להלחם בנכרים הבאים על עיר ספר, אפילו אם באים על עסקי תבן וקש, הרי יתכן שלא היה מעשה זה בשבת אלא בחול. ותירצו, שאף אם מעשה זה היה בחול מכל מקום יש להוכיח מכאן שמותר אף לחלל את השבת, שהרי מדברי הכתוב 'ונלחמים בקעילה' מתבאר שהיתה זו מלחמה ממש, ונמצא, שמסר דוד את נפשו על מנת להציל את ישובי קעילה, אף שלא היו בסכנת נפשות, ומאחר והותר למסור את הנפש על מלחמה זו ממילא מותר אף לחלל עליה את השבת. וכדברי התוספות משמע אף מפירוש רש"י (ד"ה ואם), שכתב 'והם לא באו וכו', ואף על פי כן מסר דוד עצמו להציל'.

יג. **כן** הוא הדין, שאדם העומד בתוך תחומה של העיר ומתכוין לקנות שביתה בתוכה דינו כאנשי העיר לכל דבר, ורשאי הוא ללילך את העיר כולה ואלפיים אמה סביב לה לכל רוח.

יד. **'פירוש'**, מי שישב בדרך בין השמשות, והיה נעור, אלא כי מפני שהיה יושב לא הכיר שהיה קרוב לעיר, וכשעמד על עמדו אחרי שחשכה ראה שהיה בתוך תחום העיר בין השמשות'. ריטב"א (ד"ה מי). ומכוונתו לדברי תנגאל גורס 'מי שישן בדרך ועמד והרי הוא קרוב לעיר'.

טו. **ויבדוד** שיעור זה על ידי שילך אלפיים פסיעות בינוניות, כמו שנתבאר בדברי הגמרא לעיל (מג:). ופסיעות בינוניות היינו שלא ירחיב את רגליו וירחיקם זו מזו כדרך שהוא רץ, אלא כמהלך בינוני, וזהו שיעור אמה אחת בין רגל לרגל. רבינו יהונתן (ד"ה ונקץ).

טז. **אדם** הישן בעיר בשעת בין השמשות מודים חכמים שהוא קונה שביתה במקומו, לפי שמן הסתם דעת בני העיר לקנות שביתה בעירם, אבל כאן שאינו נמצא בעירו סוברים חכמים שאינו קונה שביתה אלא אם כן היה ניעור ונתכוין לכך. על פי דברי המאירי (מו"ס"ק, ד"ה מי שישן).

וּבְלָבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא זֶה [-אחד מהם] את פיתו או שאר חפציו **מִתּוֹךְ** ארבע אמות **שֶׁלּוֹ לְתוֹךְ** שתי אמות החצוניות **שֶׁל חֲבֵרוֹ**, לפי שהם חוץ לתחומיה[א].

הָיוּ שְׁלָשָׁה אנשים, שנים החיצונים מרוחקים זה מזה שמונה אמות, **וְהָאֶמְצָעִי מוּבָלָע בֵּינֵיהֶן** - עומד באמצע בין שניהם, ונמצא שיש לו שתי אמות משותפות עם כל אחד מהם[ב], **הוּא מוּתָּר** להשתמש **עִמָּהֶן** - עם כל אחד מהם, בשתי האמות המובלעות לו עמהם, **וְהֵן מוּתָּרִין** להשתמש **עִמּוֹ** באותן שתי אמות, **וּשְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים אֲסוּרִין** להשתמש **זֶה עִם זֶה**, שהרי אין להם תחום המשותף לשניהם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְמָה יש לדמות דין זה, **לְשָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת הֻפְתָּחוֹת זוֹ לָזוֹ** - שיש פתח בין הראשונה לשניה ובין השניה לשלישית, **וּפְתוּחוֹת** חצירות אלו אף **לָרְשׁוּת הָרַבִּים**, דהיינו שכל אחת מהן יש לה גם פתח בפני עצמה לרשות הרבים[ג]. שאם **עֵירְבוּ** עירובי חצירות **שְׁתַּיִם** החיצונות **עִם הָאֶמְצָעִית**, אך לא עירבו החיצונות זו עם זו, **הִיא** - האמצעית, **מוּתֶּרֶת** לטלטל **עִמָּהֶן** - עם החיצונות, **וְהֵם מוּתָּרוֹת** לטלטל **עִמָּהּ, וּשְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת** לטלטל **זוֹ עִם זוֹ**[ד].

ואף במשנתינו הדין כן, שמאחר ותחתם ארבע אמות של השנים החיצונים מובלע עם תחומו של האמצעי ראשים הם להשתמש עמו בשתי האמות המשותפות לשניהם, אך החיצונים אסורים זה עם זה, לפי שאין תחומם משותף כללה.

*

גמ' אָמַר הגמרא מסתפקת בביאור שיטת רבי יוחנן בן נורי: **רַבָּא**, **מַאי קָסָבַר** - מה היא סברתו של **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי**, שאמר במשנתינו שאדם ישן קונה שביתה במקומו, **מִכְּדֵי קָא סָבַר** - האם הוא סובר **שְׁחָפְצֵי הֶפְקֵר קוֹנִין שְׁבִיתָה** במקום שבו הם עומדים בכניסת השבת, אף שאין להם בעלים המכוונים להקנות להם שביתה זו, ולפיכך אם זכה בהם אדם בשבת אינו רשאי לטלטלם יותר מאלפיים אמה לכל רוח, אפילו אם הניח עירובי תחומין לאיזה צד. וסובר רבי יוחנן בן נורי שגם אדם ישן דינו כחפצי הפקר, וקונה שביתה במקומו בלא שיתכוין לכך. **וּבְדִין הוּא דְּלֵיפְּלוֹג בָּבָלִים** - ומן הדין היה שיחלקו רבי יוחנן בן נורי וחכמים לגבי כלים של הפקר[ה], שלדברי רבי יוחנן הם קונים שביתה במקומם ויש להם אלפיים אמה לכל רוח, ולדברי חכמים אינם קונים שביתה אלא נגררים אחר הזוכה בהם בשבת[ו], וממילא היינו יודעים שהם חולקים אף לגבי אדם ישן שדינו כחפץ של הפקר. **וְהָא דְּקָמִיפַּלְגִי** - אלא טעם הדבר שנחלקו **בְּאָדָם** ולא בכלים, כדי **לְהוֹדִיעֲךָ** את **כּוֹחָן דְּרַבָּנָן** - כוחם של חכמים, **דְּאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא לְמֵימַר** - שהיה מקום לומר שגם חכמים הסוברים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה מכל מקום מודים בם באדם ישן שקונה שביתה במקומו, וטעם הדבר הוא **הוֹאִיל וְאָדָם נִיעוּר** [-ער] **קָנֶה** שביתה לפיכך אף אדם **יָשֵׁן נָמֵי קָנֶה** שביתה[ז].

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לפשוט הספק: אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, **גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ מַעֲרֶב יוֹם טוֹב,** ולא זכה בהם אדם עד כניסת החג, קנו שביתה במקום **וְיֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ,** ואם זכה בהם אדם בחג אינו רשאי להוציאם חוץ לתחומם, אף אם הניח עירובי תחומין. אבל גשמים שירדו **בְּיוֹם טוֹב,** לא קנו שביתה במקומם, **וְהֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם** הזוכה בהם ראשון[ח].

ומבארת הגמרא כיצד יש לפשוט מכאן את הספק: אִי אָמְרַתְּ בְּשָׁלְמָא - דברי הברייתא [הסוברת שגשמים של הפקר קונים שביתה במקומם] מבוארים הם, אם תאמר **דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שְׁחָפְצֵי הֶפְקֵר קוֹנִין שְׁבִיתָה** במקומם, **הָהוּא מַגִי** - שברייתא זו מי אמרה, **רַבִּי יוֹחָנָן** בן נורי **הִיא, אֲבָל אִי אָמְרַתְּ** - אבל אם תאמר שרבי יוחנן בן נורי סובר **שְׁחָפְצֵי הֶפְקֵר אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה,** אם כן יש לתמוה, **הָא מַגִי** - כשיטת מי נאמרה ברייתא זו, הסוברת שמי גשמים קונים שביתה במקומם, הרי זה **לָא** כשיטת **רַבִּי יוֹחָנָן** בן נורי **וְלָא** כשיטת **רַבָּנָן.**

הגמרא מנסה לדחות ראיה זו: יָתְיֵב [-ישב] **אַבָּיֵי, וְקָאָמַר לַהּ לָהָא שְׁמַעְתָּתָא** - ואמר לשמועה זו, שיש לפשוט הספק מדברי הברייתא. **אָמַר לֵיהּ רַב סָפְרָא לְאַבָּיֵי, וְדִילְמָא** - שמא נאמר **שְׁגֶּשָׁמִים הֲבָמוּכְיָן לְעִיר עֲסָקִינַן** - הברייתא עוסקת, **וַאֲנָשִׁי אוֹתָהּ הָעִיר דַּעְתָּם עֵילָּויְיהוּ** - על גשמים אלו, שחפצים הם לזכות בהם, ולפיכך הן קונים שביתה במקומם כאנשי אותה העיר, אך אין להוכיח מכאן לענין דין חפצי הפקר אם קונים שביתה או לא.

אָמַר לֵיהּ אביי לרב ספרא, **לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - אל תעלה על דעתך לומר כן, שטעם הדבר שיש להם אלפיים אמה לכל רוח הוא משום דעת אנשי העיר, אלא בהכרח צריך לומר שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם. **דְּתָנֵן** - שכך שנינו במסכת ביצה (נט:), **בּוֹר שֶׁל** אדם **יָחִיד** דין המים שבו **כְּרַגְלֵי** אותו **יָחִיד,** ואם לקחם אדם אחר ממנו בשבת אינו רשאי להוליכם אלא למקום שמותר לבעל הבור לילך[ט]. **וּבור שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר** דין המים שבו **כִּרְגְלֵי אוֹתָהּ הָעִיר,** דהיינו, שמותר להוליכם בכל העיר ואלפיים אמה סביב לה לכל רוח, אך אם עירב אחד מאנשי העיר למזרח או למערב אינו רשאי להוליכם עמו[י]. **וּבור** הפקר העומד בדרך לשימושם **שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל** העולים לארץ ישראל[יא], דין המים שבו **כִּרְגְלֵי הַמָּמְלָא** משם בתחילה, ואם נתנם לאדם אחר אינו רשאי להוליכם אלא במקום שמותר לממלא לילך[יב]. מבואר מדברי המשנה, שחפצי הפקר אינם קונים שביתה במקומם, ולפיכך המים שבבור עולי בבל נמשכים הם אחר רגלי הממלאים.

שמחלוקת רבי יוחנן בן נורי וחכמים היא בין לגבי חפצי הפקר ובין לגבי אדם ישן[יג].

אוֹ דִילְמָא - או שמא נאמר באופן אחר, **דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי בָּאן** [-בכל מקום] **שְׁחָפְצֵי הֶפְקֵר אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה** במקומם, ובזה הוא מודה לדברי חכמים, **וְהָכָא** - וכאן לגבי אדם ישן **הֵיינוּ טַעְמָא** - טעם הדבר שקונה שביתה משום **דְּהוֹאִיל וְאָדָם נִיעוּר** [-ער] **קָנֶה** שביתה במקומו לפיכך אדם **יָשֵׁן נָמֵי קָנֶה** שביתה.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לפשוט הספק: אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, **גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ מַעֲרֶב יוֹם טוֹב,** ולא זכה בהם אדם עד כניסת החג, קנו שביתה במקומם **וְיֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ,** ואם זכה בהם אדם בחג אינו רשאי להוציאם חוץ לתחומם, אף אם הניח עירובי תחומין. אבל גשמים שירדו **בְּיוֹם טוֹב,** לא קנו שביתה במקומם, **וְהֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם** הזוכה בהם ראשון[יד].

ומבארת הגמרא כיצד יש לפשוט מכאן את הספק: אִי אָמְרַתְּ בְּשָׁלְמָא - דברי הברייתא [הסוברת שגשמים של הפקר קונים שביתה במקומם] מבוארים הם, אם תאמר **דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שְׁחָפְצֵי הֶפְקֵר קוֹנִין שְׁבִיתָה** במקומם, **הָהוּא מַגִי** - שברייתא זו מי אמרה, **רַבִּי יוֹחָנָן** בן נורי **הִיא, אֲבָל אִי אָמְרַתְּ** - אבל אם תאמר שרבי יוחנן בן נורי סובר **שְׁחָפְצֵי הֶפְקֵר אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה,** אם כן יש לתמוה, **הָא מַגִי** - כשיטת מי נאמרה ברייתא זו, הסוברת שמי גשמים קונים שביתה במקומם, הרי זה **לָא** כשיטת **רַבִּי יוֹחָנָן** בן נורי **וְלָא** כשיטת **רַבָּנָן.**

הגמרא מנסה לדחות ראיה זו: יָתְיֵב [-ישב] **אַבָּיֵי, וְקָאָמַר לַהּ לָהָא שְׁמַעְתָּתָא** - ואמר לשמועה זו, שיש לפשוט הספק מדברי הברייתא. **אָמַר לֵיהּ רַב סָפְרָא לְאַבָּיֵי, וְדִילְמָא** - שמא נאמר **שְׁגֶּשָׁמִים הֲבָמוּכְיָן לְעִיר עֲסָקִינַן** - הברייתא עוסקת, **וַאֲנָשִׁי אוֹתָהּ הָעִיר דַּעְתָּם עֵילָּויְיהוּ** - על גשמים אלו, שחפצים הם לזכות בהם, ולפיכך הן קונים שביתה במקומם כאנשי אותה העיר, אך אין להוכיח מכאן לענין דין חפצי הפקר אם קונים שביתה או לא.

אָמַר לֵיהּ אביי לרב ספרא, **לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - אל תעלה על דעתך לומר כן, שטעם הדבר שיש להם אלפיים אמה לכל רוח הוא משום דעת אנשי העיר, אלא בהכרח צריך לומר שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם. **דְּתָנֵן** - שכך שנינו במסכת ביצה (נט:), **בּוֹר שֶׁל** אדם **יָחִיד** דין המים שבו **כְּרַגְלֵי** אותו **יָחִיד,** ואם לקחם אדם אחר ממנו בשבת אינו רשאי להוליכם אלא למקום שמותר לבעל הבור לילך[יא]. **וּבור שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר** דין המים שבו **כִּרְגְלֵי אוֹתָהּ הָעִיר,** דהיינו, שמותר להוליכם בכל העיר ואלפיים אמה סביב לה לכל רוח, אך אם עירב אחד מאנשי העיר למזרח או למערב אינו רשאי להוליכם עמו[יב]. **וּבור** הפקר העומד בדרך לשימושם **שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל** העולים לארץ ישראל[יג], דין המים שבו **כִּרְגְלֵי הַמָּמְלָא** משם בתחילה, ואם נתנם לאדם אחר אינו רשאי להוליכם אלא במקום שמותר לממלא לילך[יד]. מבואר מדברי המשנה, שחפצי הפקר אינם קונים שביתה במקומם, ולפיכך המים שבבור עולי בבל נמשכים הם אחר רגלי הממלאים.

א. **חפצי** של אדם הם כרגליו ואינו רשאי להוציאם מחוץ לתחומו. רש"י (ד"ה ופלגי). עוד כתב, שאחרבי אמות שנתנו לו חכמים דינם כרשות היחיד, ולפיכך אסור לו להוציא מהם לרשות הרבים, או להכניס מרשות הרבים אליהם. ואין זה דומה לדין אלפיים אמה שנתנו חכמים לאדם שקנה שביתה, שהם אינם נידונים לו כרשות היחיד, שהרי אינו רשאי לטלטל בהם, ולפיכך אין בהם איסור הוצאה והכנסה. וראה במהרש"ל ומהרש"א (כתי"ם שם) שדנו מדוע הנצרך רש"י ליתן שני טעמים באיסור ההוצאה מחוץ לארבע אמות.

ב. **כן** משמע מדברי רש"י (ד"ה ומפקמני), שהאמצעי עומד באמצע ממש, במרחק ארבע אמות מכל אחד מהם, וכן כתב בפסקי הרי"ד (ד"ה ויש). אמנם בריטב"א (לעיל מח: ד"ה ויש לפרש) כתב, שמדובר באופן שהאמצעי עומד במרחק שש אמות מן האחד ושתי אמות מן השני, ובירר לו את ארבע אמותיו לצד זה המרוחק ממנו שש אמות [וכשיטת רבי יהודה הסובר שרשאי הוא לבחור לאיזה צד שרוצה את ארבע אמותיו], ושנים החיצונים ביררו את ארבע אמותיהם לצד האמצעי, ונמצא שכל אחד מהם מובלע בשתי אמות עם תחומו של האמצעי.

ג. **בשם** הדבר שצריך שיהא לכל אחת מהן פתח לרשות הרבים, לפי שאם הראשונה לבדה פתוחה לשם והפנימיות עוברות דרכה, אזי אף אם עירבה החיצונה לעצמה הפנימיות אוסרות עליה [אם לא עירבו עמה], שכן נידונות הן עמה כחצר אחת, כמבואר בסוגיית הגמרא להלן (עמ:). רש"י (ד"ה שתחומים).

ד. **הגמרא** להלן (מח:) מקשה על דין זה, שמאחר והניחו החיצונות את עירובן אצל האמצעית נמצא שכולן נידונות כחצר אחת, ואם כן מדוע אסורות החיצונות זו עם זו. ומתרצת הגמרא בשני אופנים: האחד, שאין מדובר באופן שהניחו החיצונות עירוב אצל האמצעית, אלא שהניחה האמצעית עירוב אצל כל אחת מן החיצונות, ונמצא שאין כאן עירוב אחד לכולן. השני, שאמנם מדובר באופן שהניחו החיצונות את עירובן אצל האמצעית, אך לא הניחוהו בבית אחד, אלא כל אחת מהן הניחה עירובה בבית אחר שבחצר האמצעית, ולפיכך אין הן נידונות כחצר אחת.

ה. **הגמרא** להלן (מח:) מבארת את כוונת דברי רבי שמעון, שמאחר ונחלקו עמו חכמים (לעיל מט:) בדין זה [של שלש חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים, כשעירבו החיצונות עם האמצעית ולא עירבו זו עם זו], לדעת רבי שמעון החיצונות מותרות עם האמצעית והאמצעית מותרת עמהם, ואילו שתי החיצונות אסורות זו עם זו, ואילו לדעת חכמים כולן אסורות אלו באלו. לפיכך אמר להם רבי שמעון לחכמים, הרי דין זה של שלש חצירות דומה לדין שלשה אנשים המבואר במשנה [שהיו שני החיצונים עומדים בריחוק שמונה אמות זה מזה והאמצעי ביניהם], ובזה הרי מודים אתם לי שהחיצונים מותרים עם האמצעי והוא מותר עמהם, ורק שני החיצונים אסורים זה עם זה, ואם כן, מדוע לגבי שלש חצירות אין אתם סוברים כן. והשיבו לו חכמים 'התם אורושי דיורין, הכא לא אורושי דיורין', ופירש רש"י שם (ד"ה ופחמי), שבחצירות דרים אנשים רבים ואין הכל יודעים להזהר שלא להעביר חפצים ודברי

זמאירך, תַּנְיָא - שנינו בברייתא, שהמים שב**בּוֹר** שֶׁל **שָׁבָטִים**, דהיינו בור של עולי בבל, **יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ**, כלומר, שקנו שביתה במקומם ואינם כרגלי הממלא. ואם כן, **מַשְׁיְינן אַהֲדָדֵי** - יש להקשות סתירה בין המשנה לברייתא. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ** - האם אין ללמוד מכך, דה**א** - הברייתא סוברת כשיטת **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי** שחפצי הפקר קונים שביתה, ו**הָא** - המשנה סוברת כשיטת **רַבָּנָן** שחפצי הפקר אינם קונים שביתה[ד].

וזו היא תשובתו של אביי לרב ספרא, שמאחר ומצינו מחלוקת תנאים בדרין חפצי הפקר אם קונים שביתה או לא, מעתה יש לומר שאף הברייתא שהובאה לעיל לגבי גשמים שירדו מערב יום טוב אינה עוסקת בגשמים הסמוכים לעיר, אלא כשיטת רבי יוחנן בן נורי היא, הסובר שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם.

כִּי אֲתָא - כאשר בא אביי **לְמָחוֹזֵי** [-לפנין] **דְּרַב יוֹסֵף, אֲמַר לֵיהּ** אביי לרב יוסף, **הָכִי קָאָמַר** - כך אמר לי **רַב סָפְרָא**, שיש לדחות את ההוכחה מן הברייתא של גשמים שירדו מערב יום טוב, לפי שניתן להעמידה בגשמים הסמוכים לעיר, **וְהָכִי אֲהַדְרֵי לֵיהּ** - וכך השבתי לו, שאין דחייה זו מועילה, מאחר וכבר מצינו מחלוקת תנאים במקום אחר לגבי חפצי הפקר אם קונים שביתה.

אֲמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **וְאַמַּאי לָא תֵּימָא לֵיהּ מְגוּפֵהּ** - מדוע אינך אומר לרב ספרא שמגוף דברי הברייתא מוכח שאין היא עוסקת בגשמים הסמוכים לעיר, **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - שאם תעלה על דעתך לומר **בְּגַשְׁמֵי הַסְּמוּכִין לָעִיר עָסְקִינַן**, אם כן יש לתמוה, **הָאי** - מדוע נקטה הברייתא לשון זה **יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ**, **הָא** - הרי **'כְּרַגְלֵי אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר' מֵיבָעְיָא לֵיהּ** - צריכה היתה הברייתא לומר, לפי שהלשון 'יש להם אלפיים אמה' שייך רק באלו הקובעים שביתה מחמת עצמם, אבל גשמים הסמוכים לעיר ששביתתם נקבעת מחמת בני העיר שייך בהם הלשון 'כרגלי אנשי אותה העיר'[ה]. אלא בהכרח צריך לומר שאין הברייתא עוסקת בגשמים הסמוכים לעיר אלא בגשמים של הפקר, והיא סוברת כשיטת רבי יוחנן בן נורי שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם.

★

הגמרא מבררת את דברי הברייתא שגשמים היורדים ביום טוב הרי הם כרגלי כל אדם: אֲמַר מָר - שנינו לעיל בברייתא, שגשמים שירדו **בְּיוֹם טוֹב הֲרֵי הֵן כִּרְגְלֵי כָּל אָדָם** הממלאם, שמאחר ולא קנו שביתה מערב יום טוב נגררים הם אחריו.

מקשה הגמרא: וְאַמַּאי - מדוע דינם של גשמים אלו כרגלי כל אדם, **לֵיקְנֵי שְׁבִיתָה בְּאוֹקְיָינוֹס** - היה להם לקנות שביתה בין השמשות כשהיו עדיין בים האוקיינוס, שהרי מי הגשמים מן הים הם באים[ט], ונמצא שלאחר שקנו שביתה יצאו מתחומם, ומעתה אין לטלטלם אלא בארבע אמות בלבד[י]. **לֵימָא** - לכאורה יש לומר מחמת קושיא זו, שהברייתא **דְּלָא כְּשִׁיטַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** היא, **דְּאִי כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָא אָמַר** - הרי הוא סובר (תענית ט:) **שְׁכָל הָעוֹשֶׂה כְּזִיּוּף מֵמֵי אוֹקְיָינוֹס הוּא שׁוֹתֶה**, לפי שמי הים מתאדים ויורדים לאחר מכן כגשם[יא].

מתרצת הגמרא: אֲמַר רַבִּי יִצְחָק, הָכָא - כאן, בברייתא זו, **בְּעָבִים שֶׁנִּתְקַשְּׁרוּ** - בעננים שנתאספו כבר **מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב עַסְקִינַן** - אנו עוסקים, דהיינו, שנתאדו מי הים מערב יום טוב ונאספו בתוך העננים, ולפיכך לא קנו שביתה באוקיינוס[יב], ועל כן כשיורדים הם על הארץ ביום טוב נגררים אחר רגלי הממלאם.

שבה הגמרא ומקשה: וְרֵיקָא הֲנָךְ אַזָּלֵי וְהָנָךְ אֲחֲרִינֵי נִיגְּהוּ - שמא עננים אלו שנתקשרו מערב יום טוב הלכו למקום אחר, ואלו העננים המורידים עתה גשמים ביום טוב אחרים הם, שנאספו מימיהם ביום טוב עצמו, וקנו שביתה מערב יום טוב בים אוקיינוס, ולאחר מכן יצאו חוץ לתחומם, ואם כן כיצד מותר ביום טוב להזיזם ממקומם.

מתרצת הגמרא: דְּאִית לָהוּ סִימָנָא בְּגַוַּיְיהוּ - מדובר באופן שיש לו למלא סימן בעננים אלו, לידע שהם אותם העננים שנתקשרו מערב יום טוב, ולא באו אחרים תחתם.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה אמור תירוץ אחר, שאף אם יש לו ספק בדבר, מכל מקום **הֲוֵי סָפֵק דְּרַבָּנַן** - הרי זה ספק בדין דרבנן, ו**כל הוא בידינו** שכל **סָפֵק דְּרַבָּנַן** הולכים בו **לְהַקֵּל**, ועל כן אף בזה יש להקל ולומר שאלו הם העננים שנתקשרו מערב יום טוב[יג].

שבה הגמרא ומקשה: אף אם לא קנו מי הגשמים שביתה באוקיינוס, לפי שכבר נתאספו בעננים מערב יום טוב, מכל מקום עדיין יש לתמוה, **וְלֵיקְנֵי שְׁבִיתָה בָּעָבִים** - שיקנו מים אלו שביתה בתוך העננים, שהרי שהו בתוכם בשעת בין השמשות, ונמצא שלאחר מכן כשירדו הגשמים לארץ יצאו חוץ לתחומם ואין להם אלא ארבע אמות בלבד. ומאחר והברייתא מתירה להוליכם כרגלי כל אדם, **תִּיפְשׁוֹט מִינַּהּ** - יש לפשוט מכאן **דְּאֵין** דין **תְּחוּמִין** נוהג **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה** טפחים[יד], ועל כן אין מי הגשמים קובעים שביתה בתוך העננים, **דְּאִי יֵשׁ** דין **תְּחוּמִין** למעלה מעשרה אם כן **לֵיקְנֵי שְׁבִיתָה בָּעָבִים.**

דוחה הגמרא: אין לפשוט מכאן את הספק אם דין תחומין נוהג במקום שהוא למעלה מעשרה, **לְעוֹלָם אֵימָא** [-אומר] **לָךְ שֵׁשׁ** דין **תְּחוּמִין** למעלה מעשרה, ו**מכל** מקום לא קנו מי הגשמים שביתה בתוך העננים, משום ד**מֵיָּא בָּעֲבִיטָא מִיבְּלַע בְּלַעֵי** - מי הגשמים בלועים בתוך העננים, והרי הם כמי שאינם, ולפיכך אינם קונים שביתה כלל בשעת בין השמשות.

יד. **ואף** שאין חילוק בדין בין 'כרגלי אנשי אותה העיר' ובין 'אלפיים אמה לכל רוח', מכל מקום היתה הברייתא צריכה לדייק בלשונה ולכתוב בלשון הראוי לגשמים הקונים שביתה מחמת בני העיר, ולא לנקוט בלשון שיש לטעות בו ולסברו שהגשמים קונים שביתה מחמת עצמם. על פי דברי רש"י (ד"ה יש)[ח].

טו. **הייני** לשיטת רבי אלישעזר, כמבואר להלן בהמשך הדברים. וראה שם בעיוני הפשט. כתבו התוספות (ד"ה ניקוט), שאף שמי הגשמים באים ממי הים העליונים, הגבוהים מקרקעית הים יותר מעשרה טפחים, מכל מקום אין דינם תלוי בספק הגמרא לעיל (מג.) אם יש תחומין למעלה מעשרה', שמאחר וכל המים מונחים זה על זה נידונים אף המים העליונים כאילו מונחים על גבי קרקע, ואין זה דומה לספינה השטה במים שאינה נידונת כמונחת על גבי הקרקע.

טז. **אף** שבאו מי הגשמים מן העננים הגבוהים למעלה מעשרה טפחים מכל מקום נאספים הם בטלטול, מאחר וקבעו בשעת בין השמשות שביתה למטה מעשרה טפחים בים אוקיינוס. ואין זה דומה למעשה של רבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה, שנתבאר בגמרא לעיל (מג.) שאם באו ממקום שהוא גבוה למעלה מעשרה טפחים יכולים הם לקבוע שביתה בשבת במקום אליו הגיעו, לפי שהם לא היו עומדים בבין השמשות במקום הראוי לשביתה, אבל כאן שקבעו המים שביתה ויצאו חוץ לתחומם נאסרו. תוספות (ד"ה ניקוט).

יז. **ולהלן** יבואר בגמרא מדוע אין המים קונים שביתה בעננים.

יח. **אף** שמי גשמים אלו הם בכלל 'דבר שיש לו מתירין', שהרי יש להם היתר לאחר השבת, ודעת רב אשי במסכת ביצה (ד.) היא שבדבר שיש לו מתירים אין אומרים 'ספוקא דרבנן לקולא', מכל מקום בדין עירוב הקילו חכמים יותר משאר דינים דרבנן. תוספות (ד"ה אימא).

יט. **והוא** ספק בדברי הגמרא לעיל (מג.).

שבה הגמרא ומקשה: אם המים בלועים בעננים **בְּלָל שֶׁבֶּן** שיש לאסור לטלטלם ביום טוב, שמאחר ומים אלו לא היו קיימים כלל בערב שבת נמצא **דְּהַוּוּ לְהוּ נוֹלָד דְּאֶתְיָרִי**[א] - יש בהם איסור 'נולד'[ב], ואסורים גם לגמרי, ואין לטלטלם אפילו בתוך ארבע אמות[ג].

ומחמת קושיא זו חוזרת בה הגמרא ומיישבת באופן אחר[ד]: אֶלָּא טעם הדבר שלא קנו המים שביתה בעננים משום **דְּגַיְּא בְּעַבִים מִינַּד נָיְידִי** - שהמים שבתוך העננים נעים ונדים הם, וכל דבר שאינו קבוע במקום אחד אינו קונה שביתה.

מוסיפה הגמרא: הַשְׁתָּא דְּאַתְּיָת לְהָכִי - עתה לאחר שבאת לתירוץ זה, **אוֹקֵינוּם נָמֵי לֹא לִישְׁוּ לָךְ** - יש ליישב כך גם את הקושיא שהקשינו לעיל, שיקנו המים שביתה באוקיינוס, ואין צריך לתרץ שנתאספו העננים מערב יום טוב, אלא **כְּגַיְּא בְּאוֹקְיָינוּס נָמֵי מִינַּד נָיְידִי** - אף המים שבאוקיינוס נעים ונדים הם, ולפיכך אינם קונים שביתה במקומם, ואפילו אם נתקשרו העבים ביום טוב אינם נאסרים בטלטול. **וְתַנְיָא** - ושנינו כך בברייתא, **נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין** - הנמשכים הלאה ממקום נביעתם[ה], **וּמַעְיָינוֹת הַנּוֹבְעִין** מתוך הקרקע במקומם ואינם נמשכים הלאה[ו], **הֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם** הממלאם לשבת או ביום טוב, אף אם שייכים הם לאדם אחר, שמאחר ונעים ונדים הם אינם קונים שביתה במקומם[ז], אלא נגררים אחר רגלי הממלא[ח].

הגמרא מפרשת את פסק ההלכה במחלוקתם של רבי יוחנן בן נורי וחכמים: אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, שאדם ישן קונה שביתה במקומו ויש לו אלפיים אמה לכל רוח.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, בְּפֵירוּשׁ שְׁמִיעַ לָךְ - האם שמעת בפירוש מרבי יהושע בן לוי שפסק הלכה כרבי יוחנן בן נורי, **אוֹ מִבְּלָלָא שְׁמִיעַ לָךְ** - או שהבנת כך מכלל דבריו, דהיינו, ששמעת ממנו דבר אחר ודייקת מכך שהוא סובר כרבי יוחנן בן נורי.

אָמַר לֵיהּ רבי יעקב בר אידי לרבי זירא, **בְּפֵירוּשׁ שְׁמִיעַ לִי** - שמעתי בפירוש מרבי יהושע בן לוי שפסק כן.

מבררת הגמרא: מַאי בְּלָלָא - מאיזו מימרא של רבי יהושע בן לוי אפשר היה לדייק שהוא נוקט להלכה כשיטת רבי יוחנן בן נורי, שמחמת כן הוצרך רבי זירא לשאול את רבי יעקב בר אידי אם שמע בפירוש או לא.

מבארת הגמרא: אפשר היה ללמוד זאת ממה **דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּעֵירוּב.** כלומר, שבכל מחלוקת בדיני עירובין ותחומין[ט] הלכה כדעת המיקל[י]. ויש ללמוד מדברינו שהלכה כדברי רבי יוחנן בן נורי, המיקל באדם ישן שקונה שביתה במקומו ויש לו אלפיים אמה לכל רוח.

שבה הגמרא ומבררת: וְתַרְתֵּי לָמָּה לִי - מדוע הוצרך רבי יהושע בן לוי ללמדנו שתי פעמים שהלכה כרבי יוחנן בן נורי, פעם אחת בפירוש ופעם שניה במה שפוסק כדברי המיקל בעירוב, הרי די היה באחת מן המימרות.

אָמַר רַבִּי זֵירָא, צְרִיכֵי - צריכים אנו לשתי המימרות. **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** - שאם היה רבי יהושע בן לוי משמיענו רק **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, הָנָה אָמֵינָא** - סבורים היינו לומר, שכוונתו לפסוק כמותו **בֵּין לְקוּלָּא,** שאדם ישן, שקונה שביתה במקומו ורשאי לילך אלפיים אמה לכל רוח[יא], **וּבֵין לְחוּמְרָא,** כגון לגבי כלי המקר, שסובר רבי יוחנן בן נורי שהם קונים שביתה במקומם[יב], ושוב אין אדם רשאי להוליכם כרגליו[יג]. **קָא מַשְׁמַע לַן** רבי יהושע בן לוי **שֶׁהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּעֵירוּב**[יד], ולפיכך אין לפסוק כדברי רבי יוחנן בן נורי אלא לגבי אדם ישן, שבזה מיקל רבי יוחנן יותר מחכמים, אבל לגבי כלי המקר שחכמים מקילים יותר מרבי יוחנן הלכה כמותם[טו].

מקשה הגמרא: וְלֵימָא - שיאמר רבי יהושע בן לוי רק את המימרא **שֶׁהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּעֵירוּב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לָמָּה לִי** - ומדוע הוצרך לומר במפורש שהלכה כדברי רבי יוחנן בן נורי.

מתרצת הגמרא: אִיצְטְרִיךְ - הוצרך רבי יהושע בן לוי לומר זאת, משום שאם היה אומר רק שהלכה כדברי המיקל בעירוב, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא** - סבורים היינו לומר, **דַּהֲנֵי מְיַיחֵי** - שכלל זה נאמר רק כשיש מחלוקת של **יָחִיד בְּמָקוֹם** [-כנגד] **יָחִיד, וְרַבִּים בְּמָקוֹם רַבִּים, אֲבָל** במחלוקת של **יָחִיד בְּמָקוֹם רַבִּים,** כמחלוקתו של רבי יוחנן בן נורי עם חכמים, **אֵימָא לָא** - שמא אין הלכה כמו היחיד כנגד המרובים, ולפיכך הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שאף בזה הלכה כדעת היחיד המיקל כנגד הרבים המחמירים[טז].

רבא מקשה על צריכותא זו: אָמַר לֵיהּ רָבָא לְאַבַּיֵי, מִכְּדֵי - הרי דין **עֵירוּבִין דְּרַבָּנַן** - מדברי חכמים הוא[יז], ואם כן, **מַה לִּי יָחִיד בְּמָקוֹם יָחִיד וּמַה לִּי יָחִיד בְּמָקוֹם רַבִּים.** כלומר, אכן בדין דאורייתא יש עדיפות לרבים על היחיד, ולפיכך אילו היה דין תחומין מן התורה צריך היה להשמיענו שאפילו כאשר היחיד מיקל והרבים מחמירים הלכה כדברי היחיד[יח]. אבל מאחר ודין תחומין מדברי חכמים הוא, ובדין דרבנן אין עדיפות לרבים על היחיד, אם כן מדוע הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שהלכה כרבי יוחנן בן נורי באדם ישן.

רב פפא מקשה על דברי רבא: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לָרָבָא, וְכִי בְּדִבְרֵנוּ לֹא שָׁנוּ לָן - אין חילוק **בֵּין יָחִיד בְּמָקוֹם יָחִיד לְיָחִיד בְּמָקוֹם רַבִּים, וְהָתְנַן** - והרי שנינו במסכת נדה (ו:), **רַבִּי אֶלְעָזָר**[יט] **אוֹמֵר, בָּא אִשָּׁה** - בין צעירה ובין זקנה, **שָׁעְבְּרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ עוֹנוֹת** - שלש תקופות של שלושים יום, דהיינו תשעים יום שלא בחזקת דם, הרי היא בחזקת מסולקת דמים, ואם לאחר מכן חזרה וראתה דם **הֲרֵי שָׁתָה** - די לטמאה משעת ראייתה, ואין חוששים לטמא טהרות שעסקה בהן מקודם לכן, כפי שנוהגים בשאר נשים שאינן מסולקות דמים. אמנם דעת חכמים אינה כן, אלא הם סוברים שרק אשה זקנה שעברו עליה שלש עונות שלא ראתה דיה שעתה, אבל צעירה מטמאה למפרע, אפילו אם הפסיקה לראות שתים יום[כ]. **וְתַנְיָא** - ושנינו על כך בברייתא, **מַעֲשֶׂה** היה שבאה שאלה כזו לפני רבי, על אשה צעירה שעברו עליה שלש עונות בלא ראיית דם ואחר כך ראתה, **וְעָשָׂה רַבִּי בְּשִׁיטַת רַבִּי אֶלְעָזָר,** וטיהר את הטהרות שעסקה בהן סמוך לראייתה. **לְאַחַר שְׁנָזְקְקָה** רבי שלא עשה כראוי, לפי שחכמים חולקים בדבר, לא ביטל את הוראתו, אלא **אָמַר בְּדֵי הוּא רַבִּי**

א. **הבי"ח** גורס 'דאסירי'. ב. **כדי** לבאר הענין יש להקדים מעט בענין איסור 'נולד'. נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון במסכת שבת (מג:) בדין כלים שנשברו ביום טוב, אם מותר להסיק בהם את התנור. רבי יהודה אוסר מדין מוקצה, מאחר שבערב יום טוב לא היו כלים אלו עומדים להסקה, שהרי שלמים היו, ורק כשנשברו ביום טוב נעשו עומדים להסקה, ואילו רבי שמעון סובר שאין איסור 'נולד' נמצא, שלא היה בעולם כלל, כמו ביצה שנולדה ביום טוב, מודה אף רבי שמעון שאסורה היא באכילה משום מוקצה, כמבואר בדברי התוספות כאן (ד"ה כל צרכו). ולענין פסק ההלכה במחלוקת זו, מבואר במסכת ביצה (כ.) שיש חילוק בין יום טוב לשבת, שמאחר ודרך בני אדם להקל בדיני יום טוב, מחמת שהותרו בו כמה דברים בשבת, לפיכך התמירו בו חכמים בדין נולד יותר משבת, ואסרו לטלטל בו שברי כלים וכדומה, אבל בשבת אין לאסור משום 'נולד' אלא דבר שהוא חדש לגמרי, כמו ביצה שנולדה. ג. **אף** שמכאבר במסכת פסחים (נ:) שמי פירות בלועים בתוך הפירות, מכל מקום אין בהם איסור 'נולד' [אלא רק גזירה שמא יסחוט], לפי שאינם בלועים כל כך כמו בלויות המים בעננים אלא ניכרים בפרי, ועוד, שמאחר ויש שם אוכל על המשקים לפיכך אף בשעה שיוצאים מהפרי אין דינם כנולד אלא כ'אוכלא דאיפרי' [-אוכל שנפרד], ואינם נאסרים, כמבואר במסכת ביצה (ב.). תוספות (ד"ה כל). ד. **כלומר,** הגמרא חוזרת בה ממה שנקטה ש'מיא בעיבא מיבלע בליעי', וסוברת שאין הם בלועים בתוך העננים אלא רק כנוסים ומונחים שם, ולפיכך אין בהם איסור 'נולד', ומה שלא קנו שביתה הוא מטעם אחר, כמבואר להלן. ה. **רש"י** (פסח נג. ד"ה נהרות). ו. **רש"י** (שם ד"ה ומעיינות). ז. **שאף** המעיינות הנובעים במקומם ואינם נמשכים הלאה, מכל מקום נדים הם במקומם מחמת בניבתם. ח. **נחלקו** הראשונים לעיל (מ:) בדין 'כרגלי כל אדם' הנאמר כאן, דעת התוספות שם (ד"ה כיוס) שהכוונה היא אפילו כענין 'כרגלי הממלא' הנאמר לעיל, דהיינו שהמים נגררים אחר הממלא הראשון, ואפילו אם מסרם לאחר אינם נגררים אחר השני, אלא עומדים בתחומו של הראשון. אך דעת רש"י במסכת ביצה (נא. ד"ה הכי) שאין להם שביתה כלל, אלא כל אדם מוליכם כרגליו למקום שעירב. וכן כתב הרא"ש [והובאו דבריו בריטב"א כאן (ד"ה ופלוגתייהו)]. ט. **שאף** תחומין בכלל דיני עירוב הם. רש"י (ד"ה מעירובין). י. **כתב** הב"ח (סי' שפה סי"ב), שאין אומרים כלל זה אלא לגבי מחלוקת, אבל במקום שישנם שני פירושים ואין יודעים כמי לפרש יש להחמיר. וכן במקום שיש ספק שלא נפשט פוסקים להחמיר [וראה שם שתלה זאת במחלוקת הראשונים]. יא. **זקוקא** היא אצלו, שהרי לדברי חכמים אינו קונה שביתה ואין לו אלא ארבע אמות. יב. **כפי** שנתבאר בדברי הגמרא לעיל (מ:), שטעמו של רבי יוחנן בן נורי הסובר שאדם ישן קנה שביתה, לפי שהוא סובר שכל תפצי המקר קונים שביתה, ומכילא אף אדם ישן נידון כתפץ של המקר. יג. **וחומרא** היא אצלם, שהרי לדברי חכמים לא קנו הכלים שביתה ורשאי להוליכם כרגליו. יד. **יבו"ה** היתה הגמרא ליישב שהוצרך רבי יהושע בן לוי לומר 'הלכה כדברי המיקל בעירוב' כדי ללמד על שאר מקומות, אלא שהעדיפה לומר שאף בסוגיא זו הוצרך לשני הכללים. תוספות (ד"ה סוף). טו. **כך** סוברים אבני נזר (או"ח סי' שלט), שרק תחומין אינו אלא מדרבנן, ונוקטים אנו להלכה כמותם לפי שהם מן האמוראים המאוחרים. ואף שדעת רבי יהודה (לעיל לה.) שרק תחומין מן התורה הוא ויש להחמיר בספיקם, ולהלן (פא:) אומר שמואל שכל מקום ששנה רבי יהודה בהלכות עירובין הלכה כמותו, מכל מקום בענין זה אין הלכה כמותו. רא"ש (סי' ג). טז. **יש** להוכיח מכאן שדין זה ש'הלכה כדברי המיקל בעירוב' נאמר אף בדיניים דאורייתא, שכך משמע מדברי הגמרא, שאם דין תחומין מן התורה היה רבי יהושע בן לוי משמיענו שהלכה כדברי המיקל אפילו בדיני כנגד רבים. תוספות (ד"ה לימעוטי), ובהגהות של תורה (ד"ה ממכן) תמה בזה, כיצד יחכן להקל בספק דאורייתא. וכתב, שלשיטת הרמב"ם הסובר (מועה"פ פ"ו ה"ג) שכל ספק דאורייתא דינו מן התורה להקל ורק חכמים החמירו בו מישהכל קרוייה זו, אך גם לשיטתו עדיין יקשה כיצד אפשר להקל ביחיד המיקל כנגד רבים המחמירים, הרי דין תורה הוא 'אחרי רבים להטות' (שמות כג ב). וכתב, שיתכן לומר שדין 'אחרי רבים להטות' ואמר רק באופן שדנו יחד בבית דין ועמדו למנין. יז. **הב"ח** גורס 'רבי אליעזר', וכן להלן בכל השמה. יח. **כדי** לבאר הענין היטב יש להקדים הסוגיא במסכת נדה. נחלקו שמאי והלל במשנה בתחילת מסכת נדה (ב.) בדין אשה שראתה דם ומקרתה לכן עסקה בטהרות. שמאי אומר 'כל הנשים דיין שעתן', דהיינו, שדי לנו לטמא האשה משעת האייתה ואילך, ואין לחוש שמא היתה טמאה כבר מקודם לכן בשעה שעסקה בטהרות. ואילו הלל סובר שמטמאים את האשה למפרע מהפעם הקודמת שבדקה והיתה טהורה, לפי שיש לחוש שמיד לאחר מכן הגיע דם לבית החיצון ולא הרגישה בו, ודם זה מטמא את האשה אף קודם שיצא לחוץ. ודעת חכמים שם במשנה שאין להחמיר כל כך לטמאה מן הבדיקה האחרונה, אלא מטמאים אותה מעת לעת קודם שראתה, ואם בדקה בתוך זמן זה אין מטמאים אותה אלא משעת הבדיקה. עוד נתבאר במשנה שם (ג.), שיש ארבע נשים שהכל מודים בהן שהן בחזקת מסולקות דמים, ולפיכך אין מטמאים אותן למפרע אלא משעת האייתן בלבד. ואלו הן, בתולה שעדיין לא התחילה לראות, מעוברת, מניקה ומזקינה. ונחלקו שם רבי אליעזר וחכמים בדין אשה שעברו עליה שלש עונות שלא ראתה בהן דם, דהיינו תשעים יום, ואחר כך ראתה, האם מטמאים אותה למפרע או לא. דעת רבי אליעזר שמאחר ולא ראתה שלש עונות הרי היא בחזקת מסולקת דמים, ומעתה אף שחזרה לראות אין מטמאים אותה [בראייה הראשונה] אלא משעת האייתה. ודעת חכמים שאין אומרים כן לעיל (מ:), שאפילו אם עדים מעידים שלא ראתה שלש עונות היא בחזקת מסולקת דמים, אבל אשה צעירה אף אם הפסיקה לראות שלש עונות אין היא מסולקת דמים, ואם חזרה וראתה מטמאה למפרע.

אֶלָּעָזָר לְסָמוֹךְ עָלָיו בְּשָׁעַת הַדְּחָק, לפי שהיה זה בשני בצורת, וחשש רבי להפסד הטהרות שנגעה בהן האשה[יט].

מברית הגמרא: מַאי 'לְאַחַר שְׁנָזְקַר', כלומר, באיזה דבר נזכר רבי לאחר מכן. **אִילֵימָא** - אם נאמר שהכוונה היא **לְאַחַר שְׁנָזְקַר** רבי שנפסק בבית המדרש **דְּאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר אֶלָּא כְּרַבָּנָן**, וכשבא המעשה לפניו לא זכר זאת, אם כן אף שהיה זה **בְּשָׁעַת הַדְּחָק הֵיכִי עָבִיד בָּהּ**[יא] - אין עשה כשיטת רבי אליעזר שלא כדין, הרי צריך היה לבטל את הוראתו. **אֶלָּא** בהכרח צריך לומר **דְּלָא אִיתְּמַר הָלְכָתָא** - שלא נפסקה הלכה בבית המדרש **לֹא כְּרַבִּי אֶלְעָזָר וְלֹא כְּרַבָּנָן**, וכוונת הברייתא היא **שֶׁלְּאַחַר שְׁנָזְקַר** רבי **דָּלָאו יְחִיד פָּלֵיג עָלַיְיהוּ** - שלא חכם יחיד הוא החולק על רבי אלעזר, **אֶלָּא** חכמים **רַבִּים פָּלְגִי עָלַיְיהוּ** - נחלקו עליו, והיה מן הדין לעשות כדעת הרבים, **אֲמַר, כְּדֵי הוּא רַבִּי אֶלְעָזָר לְסָמוֹךְ עָלָיו בְּשָׁעַת הַדְּחָק**, ולא ביטל את הוראתו.

מתבאר מדברי הברייתא, שאף בדין טומאת אשה למפרע שהוא מדברי חכמים יש לפסוק כדעת הרבים[ב], ושלא כרבא הסובר שבדרבנן אין חילוק בין יחיד למרובים.

הגמרא מביאה ראיה נוספת שאף בדיני דרבנן יש לפסוק להלכה כדעת הרבים כנגד היחיד: אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא קָרְבָא, וְאָמְרֵי לַהּ - ויש אומרים שאמר זאת **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק קָרְבָא, וְכִי בְּדָרְבָּנָן לָא שָׁנֵי** - אין חילוק **בֵּין יָחִיד בְּמָקוֹם יָחִיד לְבֵין יָחִיד בְּמָקוֹם רַבִּים, וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא במסכת מועד קטן (כ), **שְׁמוּעָה קְרוֹבָה** - אדם ששמע על מיתת קרובו זמן קצר לאחר המיתה, **נוֹהֶגֶת** - יש לו לנהוג אבילות של **שִׁבְעָה** ימים משעת השמועה, שבהם נאסר עליו לרחוץ גופו ולכבס בגדיו, ואבילות של **שְׁלֹשִׁים** יום משעת השמועה שבהם אסור לו להסתפר ולגהץ את בגדיו. אבל שמועה **רְחוֹקָה** - אם שמע על כך רק זמן מרובה אחר המיתה, **אֵינָהּ נוֹהֶגֶת** - אין מוטל עליו לנהוג דיני אבילות **אֶלָּא יוֹם אֶחָד** בלבד. **וְאֵי זוֹ הִיא** שמועה **קְרוֹבָה וְאֵיזוֹ הִיא** שמועה **רְחוֹקָה**, אם שמע **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים** יום מן המיתה הרי זו שמועה **קְרוֹבָה**, אך אם שמע **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים** יום מן המיתה הרי זו שמועה **רְחוֹקָה. אלו דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אַחַת** [-בין] **שְׁמוּעָה קְרוֹבָה וְאַחַת** [-ובין] **שְׁמוּעָה רְחוֹקָה נוֹהֶגֶת** - יש עליו לנהוג דיני אבילות של **שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים** מיום השמועה.

וְאָמַר על כך **רַבָּה בַּר חָנָּה אָמַר** [-בשם] **רַבִּי יוֹחָנָן, בְּמָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא יָחִיד הַמֵּיקֵל וְרַבִּים** חולקים עליו **וְהַמְּחַמִּירִין, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּחְמִירִין הַמְרוּבִּים, חוץ מִמחלוקת זוֹ** של רבי עקיבא וחכמים, **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא מֵיקֵל וְחֲכָמִים מַחְמִירִין** מכל מקום **הֲלָכָה כְּדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא.**

וְטַעַם הדבר שפסק רבי יוחנן כרבי עקיבא, משום **דְּאָמַר לַהּ בְּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּאִבֵּל** - בדיני אבילות[כא].

מדייקת הגמרא, **בָּאבֵילוּת הוּא דְּאִקֵּילוּ בָּהּ רַבָּנַן** - רק בדיני אבילות יש לפסוק כיחיד המיקל, לפי שהקילו בהם חכמים, **אֲבָל בְּעָלְמָא** - בשאר דברים, **אַפֵּילּוּ כְּדָרְבָּנָן שָׁנֵי** [-יש חילוק] **בֵּין יָחִיד בְּמָקוֹם רַבִּים לְבֵין יָחִיד בְּמָקוֹם** [ראה שם בהערה].

כ. **שהרי** דין אבילות של שבעה ושלושים אינו מן התורה, ואף על פי כן אין פוסקים שם כדברי היחיד אלא משום שכלל הוא בידינו להקל בדיני אבילות, ויש ללמוד מכך שבשאר דינים דרבנן מחמירים כדעת המרובים.

שבכל מקום הלכה כרבים המחמירים 'חוץ מזו', אין כוונתו למעט שאר דיני אבילות, אלא למעט שאר הלכות, אבל באבילות לעולם הלכה כמיקל. עוד כתבו, שאפילו באבילות של יום הראשון שהוא מן התורה הלכה כדברי המיקל באבל, כמו שמצינו לגבי 'הלכה כדברי המיקל בעירובין' שנאמר אף בדין דאוריית[א], כפי שיש להוכיח משאלת הגמרא לעיל 'מכדי עירובין דרבנן' וכו' [ראה שם בהערה].

כא. **כתבו** התוספות (ד"ה לאבל), שיש לפסוק כדברי המיקל באבל אפילו ביחיד כנגד רבים, ואף שאמר רבי יוחנן

יט. **בן** פירש רש"י (ד"ה בשעת) ובתוספות (ד"ה למעך) תמהו עליו, שהרי מבואר במסכת נדה (ט:) שבשני בצורת אף חכמים מודים שאין מטמאים האשה למפרע, ולא היה רבי צריך לשיטת רבי אליעזר. ובתוספות הרא"ש (ד"ה למעך) כתב, שאף שלא היה זה בשני בצורת מכל מקום היתה הפת דחוקה לתלמידים, וכאופן כזה רבנן מטמאים, והוצרך רבי לסמוך על שיטת רבי אליעזר. ובתוספות במסכת נדה (ו: ד"ה בשעת) כתבו, שהשואל כבר הלך לדרכו והיה טורח גדול לדרוף אחריו [וראה שם עוד ביאור בזה].

יט. **שהרי** לא פסק רבי כרבי אליעזר אלא בדיעבד ובשעת הדחק.

כב. **כתבו** התוספות (ד"ה לאבל), שיש לפסוק כדברי המיקל באבל אפילו ביחיד כנגד רבים, ואף שאמר רבי יוחנן

הגמרא שבה לבאר באופנים נוספים מדוע הוצרך רבי יהושע בן לוי לפסוק הלכה כרבי יוחנן בן נורי, אף על פי שכבר פסק הלכה כדברי המיקל בעירוב: וְרַבָּא **פָּפָּא אָמַר, אִיצְטְרִיךְ** - הוצרך רבי יהושע בן לוי לפסוק כרבי יוחנן בן נורי לענין אדם ישן הקונה שביתה במקומו, ולא די היה במה שנוקט להלכה כדברי המיקל בעירוב, משום **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** - סבורים היינו לומר, **דְּהָנֵי מִילֵּי** - שכלל בעירובי **חֲצֵירוֹת, אֲבָל בְּעֵירוּבֵי תְּחוּמִין** שדינם חמור יותר מעירובי חצירות, כפי שיבואר להלן, **אֵימָא לָא** - שמא תאמר שאין הולכים בהם אחר המיקל, **קָרֵיבָא** - לכך הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו, שאף בסוגייתנו העוסקת בעירובי תחומין נוקטים אנו להלכה כדברי רבי יוחנן בן נורי המיקל כנגד חכמים המחמירים.

הגמרא מבארת מנין לומדים שדין עירובי חצירות קל מדין עירובי תחומין: וְמִנָּא תֵּימְרָא - ומנין יש לך לומר, **דִּשְׁנֵי הֵן** - שישנו חילוק **בֵּין** דין **עֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת לְדִין עֵירוּבֵי תְּחוּמִין, דְּתָנַן** - שכך שנינו לקמן (פט:) במשנה, לגבי הדין שנתבאר שם שאין מערבין לאדם שלא מדעתו, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בָּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שצריך את דעת האדם שמערבים לו, **בְּעֵירוּבֵי תְּחוּמִין**, שיש בעשייתם חובה לזה שמערבים עבורו, שאם מניחים לו עירוב לצד מזרח הוא מפסיד את הליכתו לצד מערב, **אֲבָל בְּעֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת מְעָרְבִין** עבור אדם **בֵּין יָדָעַת וּבֵין שֶׁלֹּא יָדָעַת**, משום **שֶׁזָּכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְאֵין חָבִין לְאָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו**. דהיינו, דבר שהוא זכות לאדם ניתן לעשות לו אף שלא מדעתו, אך דבר שיש בו חובה אין עושים אלא מדעתו. ולפיכך, עירובי חצירות שזכות הם לו ניתן לערב אף שלא מדעתו, אבל עירובי תחומין שיש בהם חובה אין לערב אלא מדעתו.

מתבאר מדברי המשנה, שדין עירובי חצירות קל מדין עירובי תחומין לענין עשיית עירוב שלא מדעת, ולפיכך סבורים היינו לומר שאף הכלל 'הלכה כדברי המיקל בעירוב' לא נאמר בעירובי תחומין אלא בעירובי חצירות, והוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שאין הדבר כן[א].

הגמרא מביאה ישוב נוסף בשיטת רבי יהושע בן לוי: רַב אָשֵׁי אָמַר, אִיצְטְרִיךְ - הוצרך רבי יהושע בן לוי לפסוק הלכה כרבי יוחנן בן נורי, ולא די היה במה שאמר ש'הלכה כדברי המיקל בעירוב', משום **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** - סבורים היינו לומר, **דְּהָנֵי מִילֵּי** - שכלל זה נאמר רק **בְּמחלוקת** של **שִׁיעוּרֵי עֵירוּב**, כגון באדם שהניח עירוב לכמה שבתות במקום משתמר, ולאחר מכן נתמעט האוכל משיעור שתי סעודות[ב], שנחלקו תנאים בדין זה להלן (פט:) אם ניתן לסמוך על הנותר בתורת עירוב, בזה סוברים אנו כדעת המיקל המכשירו, שמאחר וכבר הוחזק העירוב כהלכתו שבת אחת אפשר להקל בו בשבתות שלאחר מכן. **אֲבָל** **בְּמחלוקת** של **תְּחִילַּת עֵירוּב**, כגון שהניחוהו בשבת זו ועדיין לא נתחזק שנעשה כהלכתו, או במקום שאין עוסקים בעשיית עירוב כלל, **אֵימָא לָא** - יש לומר שאין הולכים בזה אחר המיקל, ולפיכך סבורים היינו לומר שאין הלכה כרבי יוחנן בן נורי במחלוקתו עם חכמים לגבי אדם ישן, שהרי לא הוחזקה שם עשיית עירוב[ג], ועל כן הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שאף בזה הלכה כדברי רבי יוחנן בן נורי המיקל[ד].

הגמרא מביאה ראיה שדין שיירי עירוב קל מתחילת עירוב: וְמִנָּא תֵּימְרָא - ומנין יש לך לומר **דְּשָׁנֵי הֵן** - שיש חילוק **בֵּין שִׁיּוּרֵי עֵירוּב לִתְחִילַּת עֵירוּב,**

א. **הב"ח** גורס 'רב פפא' בהשמטת האות ו'. ב. **רש"י** (ד"ה כשיורי). וכוונתו, למבואר במשנה שם (לעיל פ:) ששיעור עירוב לרבים המערבים יחדיו [דהיינו יותר משמונה עשר אישׁ] הוא כדי מזון שתי סעודות לכולם, אמנם באופן שיש רק אנשים מועטים המערבים יחד, שיעור העירוב הוא כנגזרת לכל אחד, שהוא שיעור חשיבות מאכלים לגבי דיני שבת. ג. **שאין** מחלוקת זו עוסקת בשיעור שנעשה עירוב, אלא הניחוהו הוא אם אדם ישן קונה שביתה במקומו או לא. ד. **כן** ביאר הריטב"א (ד"ה מ"מ), שאין כוונת רב אשי לומר שסברים היינו שרבי יהושע בן לוי אמר את הכלל 'הלכה כדברי המיקל בעירוב', רק לענין מחלוקתם של רבי יוסי וחכמים בשיירי עירוב, שהרי ודאי הדבר שמשום מחלוקת זו לבדה אין צריך לומר 'כלל', אלא כוונתו היא שכל מקום שכבר נתחזק עירוב כהלכתו נקרא 'שיירי עירוב', וכל מקום שלא נתחזק [או שאין עוסקים שם בעירוב] נקרא 'תחילת עירוב', ולפיכך מדמה רב אשי את מחלוקתם של רבי יוחנן בן נורי וחכמים ל'תחילת עירוב', לפי שאינם עוסקים בעשיית עירוב כלל. ובתוספות חיים (ד"ה מ"ד) דייק מדברי רש"י (ד"ה כשיורי) שפרש הדברים כפשוטם, שאכן סבורים היינו לומר שהכלל 'הלכה כדברי המיקל בעירובי' נאמר רק על מחלוקתם של רבי יוסי ורבנן בעירוב שנשתייר בו פחות משיעור [וכן מפורש יותר ברש"י על הרי"ף], ותמה מאד על פירוש זה. ה. **שהוא** כדי מזון שתי סעודות לכל דרי החצר, או כשיערו גרוגרת לכל אחד. ו. **כן** פירש רש"י (ד"ה וגם), שעיקר דין עירוב בתחומין הוא, ולא תיקנו חכמים עירוב חצירות אלא כדי שלא ישתכח דין עירוב [בתחומין] מן הדורות הבאים. ובתוספות (ד"ה ד"ת ס"ה תמה, מה ענין תחומין אצל עירובי חצירות. וכעין זה הקשה ביתר ביאור המהרש"א (בפנ"י ד"ה ש"מ בדרך 'ממה נפשך', אם כוונת רש"י היא כדי שלא ישתכח דין עירוב חצירות, אם כן יש לתמוה מה בכך שישתכח מאחר שאין לו שום עיקר מן התורה, ואם כוונתו שתיקנו עירוב חצירות שלא ישתכח עירוב תחומין יש לתמוה מה ענין זה אצל זה, הרי עירוב חצירות הוא משום איסור רשויות, בעוד שעירוב תחומין הוא משום איסור יציאה חוץ לתחום. וכתב ליישב פירוש רש"י, שאכן כוונתו שתיקנו חצירות משום תחומין, אך אין הכוונה על עיקר תקנת עירובי חצירות, אלא על כך שהצריכו חכמים שיניח בעירוב חצירות מאכל כדי שיעור שתי סעודות, ותקנה זו לא היתה אלא משום עירובי תחומין, שבהם לעולם צריך שיעור, ואין בהם חילוק בין תחילת עירוב לשיירי עירוב. אמנם, להלן (פ:) במשנה פירש רש"י (ד"ה לפ) את דברי רבי יוסי באופן אחר, שכוונתו היא שבאופן שנשתתפו כל דיירי המבוי יחד על ידי 'שיתופי מבואות' היה מן הדין שלא להצריך כל חצר שכמבוי לעשות בנוסף לכך עירובי חצירות, כיון שכבר נעשו כל דרי המבוי כדרים בבית אחד, אלא שמכל מקום

תיקנו חכמים שיניח זאת כדי שלא תשתכח תורת עירובי חצירות מן התינוקות, ומאחר ואין זה מעיקר הדין הקילו בהם חכמים לענין שיירי עירוב. ובתוספות כאן (ד"ה שלש) כתבו שאין נראה לפרש כן, לפי שאין המשנה עוסקת כלל בעירובי חצירות אלא בשיתופי מבואות, כפי שפותחת המשנה הקודמת לה (לעיל עמ':) 'כיצד משתתפין', ואף שנקטה המשנה בלשון 'ולא אמרו לערב בחצירות' מכל מקום כוונתה לשיתופי מבואות, שכן דרך הגמרא בכמה מקומות. ז. **התוספות** להלן (פב: ד"ה פמפם) גורסים בדברי הגמרא בסוגייתנו 'הלכה כדברי יוסי מחבירו', דהיינו, שהלכה כמותו רק כשנחלק עם יחיד ולא כשנחלק עם רבים. וכן היא דעת הרי"ף ורוב מן הראשונים. ח. **פירוש**, כלל הוא בידינו שבכל מקום שנחלקו שני תנאים ולא נפסקה הלכה כאחד מהם, אזי בדין של תורה הלך אחר המחמיר ובדין של סופרים הלך אחר המיקל, ואילו רבי עקיבא ורבי יוסי ורבי הלכה כמותם אף כשהם מקילים בדין של תורה. תוספות (ד"ה ואלא) ורא"ש (פ"א סי' ט). ט. **כן** מתבאר מתוך דברי רש"י (ד"ה מעיון), שלדברי רבי אסי מותר להורות כן ברבים, וביתר ביאור נתפרש כן בדברי רש"י בסמכת ברכות (נג: ד"ה כל). י. **ונתבארו** גדרי 'הלכה' 'מטין' ו'נראין' לפי שיטת רש"י בסוגיא. אמנם בתוספות (ד"ה כי סליק) הקשו על פירושו, מה צורך יש לרבי יוסי ברבי חנינא לומר 'נראין' לענין שאם עשה כן אין מבטלים מעשיו, הרי ודאי הדין כן, שמאחר ומדובר במחלוקת שלא נפסקה הלכה כאחד מן הצדדים ממילא אי אפשר לבטל את מעשיו. ולפיכך פירשו באופן אחר, ש'הלכה' הכוונה היא שאם יעשה אדם כפי הדעה השניה מבטלים את מעשיו, ו'מטין' הכוונה היא שמורים כן אפילו בציבור, ואם ירצה אדם לעשות כדעה השניה מותר, אך אם עשה כן בפועל אין מבטלים מעשיו, ו'נראין' היינו שמורין כן להלכה אם בא אדם לעשות כדעה השניה אין מוחים בידו.

יא. **נתבאר** מימרא זו על פי המבואר בחידושי המאירי (מו"ק ד"ה ר' יעקב), הגורס 'כלשון הזה אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן', ומפרש [כדברי רש"י] שהכוונה היא שכשם שנחלקו האמוראים לגבי דברי רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן זו לגבי זו, כך נחלקו אף לגבי המימרא של רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן. אמנם מדברי התוספות (ד"ה כלשון) והראשונים בסוגיא משמע שגרסו 'אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן' [בלא התיבות 'כלשון הזה']. והביאור התוספות [וביתר ביאור בתוספות רבינו פרץ (ד"ה וכפי יוסף)], שרבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן חולק על רבי יעקב ורבי זעירא, שכן הם פסקו ש'הלכה כרבי יוסי מחבריו', דהיינו, אפילו במקום שהרבים חולקים עליו, ואילו לדברי רבי יעקב בר אידי בשם רבי יוחנן אין הלכה כמותו אלא כשנחלק עם תנא יחיד, אך אם חולק על הרבים אין הלכה כמותו. מדברי רש"י (ד"ה כלשון) אין מבוארת כל כך שיטתו בסוגיא

הָשְׁתָּא - ומעתה יש לך ללמוד מקל וחומר, שאם **בְּמָקוֹם** שחולק רבי שמעון עם **רַבִּי יְהוּדָה** לֵיתָא - אין הלכה כרבי רבי שמעון אלא כרבי רבי יהודה, אזי **בְּמָקוֹם** שחולק רבי שמעון עם **רַבִּי יוֹסֵי מֵימָרָא** - האם צריך לומר שהלכה כרבי רבי יוסי, הרי מאחר והלכה כרבי יהודה כנגד רבי שמעון, והלכה כרבי יוסי כנגד רבי יהודה, ממילא פשוט הדבר שהלכה כרבי יוסי כנגד רבי שמעון[יב].

אִיבַּעְיָא לְהוּ - נסתפקו בני הישיבה, כשנחלקו **רַבִּי מֵאִיר** וְ**רַבִּי שִׁמְעוֹן**, **מַאי** - הלכה כדברי מי[יג].

תֵּיקוּ - תעמוד שאלה זו בספק, לפי שלא נפשטה.

הגמרא מביאה דעה החולקת על כללים אלו: אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא, לֵיתְנְהוּ לְהָנֵי כְּלָלֵי - אין אנו נוקטים להלכה ככללים אלו, שהלכה כתנא פלוני בכל מקום שנחלק עם אחרים, אלא יש להכריע כפי הסברא, במקום שמסתבר כדעת תנא אחד יש לפסוק כמותו, ובמקום שמסתבר כדעת החולק עליו יש להכריע כן.

מבררת הגמרא: מִנָּא לֵיהּ - מנין לו **לְרַב מְשַׁרְשִׁיָא הָא** - דין זה, שאין לסמוך על כללים אלו. **אֵילֵימָא** - אם נאמר שלמד זאת **מֵהָא דְּתָנֵן** - ממה ששנינו במשנתינו (לעיל מה:), לענין שלושה אנשים שישנו מחוץ לעיר בכניסת שבת, ולפיכך קנה כל אחד מהם תחום של ארבע אמות בלבד, והיו השנים החיצונים עומדים במרחק שמונה אמות זה מזה, והשלישי קנה שביתה ביניהם, שהרין בזה שהאמצעי רשאי להשתמש עם כל אחד מן החיצונים, לפי שיש לו תחום משותף של שתי אמות עם כל אחד מהם, אך החיצונים אינם רשאים להשתמש זה עם זה, מאחר שאין תחומם משותף כלל. ועל כך שנינו במשנה, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִלּוּ הָבֵר דּוֹמֶה, שְׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ** - שיש פתח בין הראשונה לשניה ובין השניה לשלישית, **וּפְתוּחוֹת** אף **לִרְשׁוּת הָרַבִּים** - שכל אחת מן החצירות יש לה פתח בפני עצמה לרשות הרבים, שהרין בזה שאם **עֵירְבוּ** - הניחו עירוב חצירות, **שְׁתַּיִם** - שתי החצירות **הַחִיצוֹנוֹת** יחד **עִם** החצר **הָאֶמְצָעִית, הֵיא מוּתֶּרֶת** להשתמש **עִמָּהֶן וְהֵן מוּתָּרוֹת** להשתמש **עִמָּהּ, וּשְׁתַּיִם** - ושתי החצירות **הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת** להשתמש **זוֹ עִם זוֹ.** אמנם חכמים חולקים על רבי שמעון בדין זה, וסוברים שכל שלושת החצירות אסורות להשתמש זו עם זו[יד]. **וְאָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שהאמצעית מותרת להשתמש עם החיצונות. **וְכַמָּה פְּלִיגִי עֲלֵיהּ** - ומי הוא החולק על רבי שמעון בזה, **רַבִּי יְהוּדָה**, שהוא בן מחלוקתו של רבי שמעון בכל מקום[טו], ואם כן יש לתמוה, כיצד יתכן שהלכה כרבי שמעון, **וְהָא אָמְרַתְּ** - והרי נתבאר בכללים שהובאו לעיל, שכאשר נחלקו **רַבִּי יְהוּדָה** וְ**רַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ** - האם אין ללמוד מכך, דְּלֵיתְנְהוּ - שאין אנו סוברים לכללים אלו.

דוחה הגמרא: וְכַאי קוֹשְׁיָא - מה מקום יש להקשות על כללים אלו ממה שפסק רב הלכה כרבי שמעון, **דֵּילְמָא** - הרי יתכן לומר, **הָכָא דְּאִיתְמַר אִיתְמַר** - שבמקום שנאמרה הלכה במפורש כרבי שמעון הולכים אחר הפסק שנאמר, ואילו **הָכָא דְּלָא אִיתְמַר לָא אִיתְמַר** - ובמקום שלא נאמרה הלכה מפורשת כאחד מן הצדדים הולכים לפי הכללים שנתבארו לעיל[טז].

הגמרא מנסה להוכיח ממקום אחר שאין נוקטים כללים אלו להלכה: אֶלָּא יש להוכיח זאת **מֵהָא דְּתָנֵן** - ממה ששנינו (לעיל נט.), **עִיר** שהיתה **שֶׁל יָחִיד, כולמר, שלא היו רגילים לעבור בה שישים ריבוא אנשים, ולפיכך לא היה לה** דין ירשות הרבים[יז], ומותרים היו דיירי העיר להניח עירוב חצירות אחד לכל העיר ולעשותה כחצר אחת המותרת בטלטול. ולאחר מכן נוספו בעיר דיירים חדשים או שנקבעו בה שווקים, **וְנַעֲשֵׂית** על ידי כן עיר **שֶׁל רַבִּים**, שנכנסים בה שישים ריבוא אנשים, מותרים הם להיות **מְעָרְבִין אֶת** העיר **בּוֹזֶה** כבתחילה[יח]. ועיר שהיתה מתחילה **שֶׁל רַבִּים** - שהיו מהלכים בה שישים ריבוא איש, ואסור היה לערב את כולה כאחד, לפי שחששו חכמים שמא לא יידעו האנשים שהניחו בה עירוב, ויסברו שמותר לטלטל ברשות הרבים, ולאחר מכן נתמעטו דיוריה **וְנַעֲשֵׂית** עיר **שֶׁל יָחִיד** - שאין נכנסים בה שישים ריבוא, **אֵין מְעָרְבִין אֶת בּוֹזֶה** כאחת, לפי שיש לחוש שתחזור להיות עיר של רבים, ויטעו הדרים בה ויסברו שמותר להמשיך ולערב את כולה, **אֶלָּא אִם כֵּן עוֹשֶׂה** לה שיור **חוּצָה לָהּ** - משייר מספר בתים, אפילו אם עומדים הם מחוץ לעיר, ואינו כוללם עם עירוב העיר[יט], ועל ידי כך יהא ניכר שטעם היתר הטלטול בעיר הוא משום העירוב שבה, ולא יבואו לטלטל בעיר של רבים שאין בה עירוב. ושיעור הבתים שצריך לשייר מחוץ לעירוב העיר הוא **בְּגוּדָל** של **הָעִיר** ששמה 'חֲדָשָׁה' שהיתה **בִּיהוּדָה**[כ], **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשִּׁים דִּיוֹרִין. אלו דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,**

זו, לפי שהוא גורס 'כלשון הזה אמר רבי יעקב בר אידי', ומפרש שהכוונה היא שגם בזה נחלקו האמוראים אם 'הלכה' או 'מטין' או 'נראין', והיה נראה שכוונתו לפרש כפי שנתבאר למעלה בשם המאירי, שיש כאן התחלה של מימרא חדשה 'כלשון הזה אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן, רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה' וכו', אמנם בגאון יעקב (ד"ה כפי יסו) הבין מדברי רש"י שסובר שיש להניח נקודה אחר תיבת 'אידי', והוו סיום המימרא הקודמת, וכוונת הגמרא היא שאף רבי יעקב בר אידי סובר כשיטת רבי יעקב ורבי זריקא, ולאחר מכן מתחילה מימרא חדשה 'אמר רבי יוחנן, רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה' וכו'. ונמצא לשיטתו שנחלקו רש"י והראשונים אם רבי יעקב בר אידי סובר כרבי יעקב ורבי זריקא או כרבי יוחנן.

יב. כתב הרא"ש (פר' ט) שאף על פי שרב חולק על רבי יוחנן ואינו סובר לכללים אלו, כמבואר בדברי הגמרא להלן (מז.), מכל מקום הלכה כדברי רבי יוחנן. אמנם אין כללים אלו אמורים אלא באופן שלא נאמר במפורש לפסוק באופן אחר.

יג. ביומר נתבאר לעיל שכשנחלק רבי מאיר או רבי שמעון עם רבי יהודה הלכה כמותו, וכל שכן כשנחלקו עם רבי יוסי [שהלכה כמותו אף לגבי רבי יהודה], אך לא נתבאר מה הוא פסק ההלכה באופן שנחלק רבי מאיר עם רבי שמעון.

יד. מבואר בדברי הגמרא להלן (מז.), שכוונתו של רבי שמעון היתה להביא ראיה ממשנתינו לגבי שיטתו בדין שלש חצירות, וכך אמר להם לחכמים, כשם שמודים אתם לי בדין שלשה בני אדם במשנתינו שהאמצעי מותר עם החיצונים אף על פי שהחיצונים אסורים זה עם זה, כך תהרו לי גם לגבי שלש חצירות שתהא האמצעית מותרת עם החיצונות אף על פי שהחיצונות אסורות זה עם זה. והשיבו לו חכמים שאין לדמות העניינים זה לזה, לפי שבבתים דרים אנשים רבים, ויש חשש שלא כולם יידעו להזהר ויבואו להוציא מחצר חיצונה אחת לחיצונה השניה דרך האמצעית, אבל בשלשה בני אדם אין לחוש לכך.

טו. רש"י (ד"ה מלמ). ובאופן נוסף כתב לבאר, שמאחר ומתחילה הוכא במשנה (לעיל מה.) דינו של רבי יהודה 'לאיתה שירדה ליטול', ובהמשך מביאה המשנה את דברי רבי שמעון 'למה הדבר דומה' וכו', ומבואר בדברי הגמרא להלן (מח.) שרבי שמעון אמר זאת להחכמים החולקים עליו שם בדין שלש חצירות (ראה הערה לעיל), ומשמע שאמר זאת להחכמים שהובאו מקודם לכן במשנה, דהיינו רבי יהודה, ומכאן יש ללמוד שרבי יהודה הוא החולק על רבי שמעון בדין שלש חצירות.

טז. לפי שאין רומה ל'דגלי מדבר', שהיו שם שישים ריבוא איש. רש"י (לעיל נט. ד"ה מעלין). וראה בדברי הראשונים שם שנחלקו על רש"י, ומפרשים ש'עיר של יחיד' היינו שהיתה העיר מתחילה של אדם אחד שהיה משכיר בתים לאחרים, ולאחר מכן מכרה לרבים.

יז. והיינו באופן שאין בה רשות הרבים גמורה שחרבה שש עשרה אמה, ואם יש בה, מבואר בדברי הגמרא להלן כיצד יש לתקנה. רש"י (לעיל נט. ד"ה מעלין).

יח. אך יכולים הם לעשות עירוב לעצמם אם ירצו. כן מתבאר מדברי רש"י (פס ד"ה אלמא).

יט. וזכרת בספר יהושע (עו ו) 'צנן וחדשה ומגדל גד'. ונתבאר עניינה להלן (ע) בגמרא 'תניא, אמר רבי יהודה, עיר אחת היתה ביהודה וחדשה שמה, והיו בה חמשים דיורים אנשים ונשים וטף, ובה היו משערים חכמים'.

אין צריך לשייר כל כך, אלא די בשיור של **שְׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת** שֶׁל שְׁנֵי שני **בָּתִּים**, דהיינו, שיוצא מכלל עירוב העיר שלש חצירות שיש בכל אחת שני בתים, ועל ידי כך יהא היכר שטעם היתר הטלטול בעיר הוא משום העירוב, ולא יבואו לטלטל בלא עירוב. **וְאָמַר** על כך **רַב חִסְדָּא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, חֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. וּמַאן פָּלִיג עֲלֵיהּ** - ומי הוא התנא החולק על רבי שמעון בזה, **רַבִּי יְהוּדָה**, ואם כן יש לתמוה, כיצד פוסק רב הלכה כרבי שמעון, **וְהָא אָמְרַתְּ** - והרי נתבאר בכללים לעיל, שבאשר חולקים **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה.** אלא בהכרח צריך לומר שאין אנו סוברים כללים אלו.

דוחה הגמרא: וְתַנָּאֵי קוֹשְׁיָא - מה מקום יש להקשות על כללים אלו ממה שפסק רב הלכה כרבי שמעון, **דְּיִלְמָא הָכָא נָמֵי** - שמא אף כאן הטעם הוא כפי שנתבאר לעיל, **דַּהֲיָיכָא דְּאִיתְתַּר אִיתְתַּר** - שבמקום שבו נאמרה הלכה במפורש כתוא מסוים יש לנהוג כן, אפילו אם זה סותר לכללי הפסק, ואילו **הֵיכָא דְּלָא אִיתְתַּר לָא אִיתְתַּר** - אך במקום שלא נפסקה הלכה כאחד הצדדים יש לנהוג כפי הכללים[א].

הגמרא מנסה להוכיח ממקום אחר שאין לילך אחר הכללים שהובאו לעיל: אֶלָּא יש להוכיח זאת **מַהָא דְּתַנְיָא** - ממה ששנינו (לקמן פו:), אדם **הַמְפַנֶּה אֶת בֵּיתוֹ וְהָלַךְ לְשָׁבוּת בְּעִיר אַחֶרֶת,** ולא נשתתף בעירוב עם בני החצר קודם שעזב את ביתו, **אֶחָד נָכְרִי וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל** - בין אם גוי הוא ובין אם יהודי, **אוֹסֵר לָבְנֵי חֲצֵירוֹת** - הרי הוא אוסר על בני החצר לטלטל מן הבתים לחצר, מאחר שיש לו רשות באותה חצר ולא עירב עמהם, ואף על פי שאינו שוהה בעיר בשבת, מכל מקום דירה בלא בעלים שמה דירה. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** בין נכרי ובין ישראל **אֵינוֹ אוֹסֵר** על בני החצר, מאחר ואינו שוהה בעיר בשבת, ודירה בלא בעלים אין שמה דירה. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, נָכְרִי אוֹסֵר** על בני החצר, לפי שיכול הוא לשוב בשבת לעירו, ולפיכך אינו מסית דעתו מביתו, ודרי זה כאילו הוא דר עדיין שם, אבל **יִשְׂרָאֵל** שהלך לעיר אחרת **אֵינוֹ אוֹסֵר** על בני החצר, **מִפְּנֵי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל לָבֹא בְּשַׁבָּת** מעיר אחרת לעירו, ולפיכך הוא מסית דעתו מביתו, והרי זה כדירה שאין לה בעלים שאינה אוסרת על שאר בני החצר[ב]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילּוּ** אם **הִנִּיחַ אֶת בֵּיתוֹ וְהָלַךְ** בערב שבת **לְשָׁבוּת אֲצֶל בִּתּוֹ** הדרה **בְּאוֹתָהּ הָעִיר, אֵינוֹ אוֹסֵר** על בני החצר, אף שיכול לשוב לביתו בשבת, מפני **שֶׁכְּבָר הִסִּיחַ** את **דַּעְתּוֹ** מלדור בביתו באותה שבת[ג]. **וְאָמַר** על כך **רַב חִסְדָּא בַּר גּוּרְיָא אָמַר** [-בשם] **רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**[ד].

עתה מבוארת הגמרא כיצד יש להוכיח מכאן שאין נוקטים להלכה כמו הכללים שאמר רבי יוחנן: וּמַאן פָּלִיג עֲלֵיהּ - מי הוא החולק במשנה על דברי רבי שמעון, **רַבִּי יְהוּדָה**, הסובר שרק אם הלך בעל הדירה לעיר אחרת אינו אוסר, אבל אם הוא שוהה באותה העיר אוסר על בני החצר[ה], ואם כן יש לתמוה, כיצד פסק רב להלכה כרבי שמעון, **וְהָא אָמְרַתְּ** - והרי נתבאר לעיל שבמחלוקת **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה.** אלא בהכרח צריך לומר שרב אינו סובר לכללים אלו.

דוחה הגמרא: וְתַנָּאֵי קוֹשְׁיָא - מה מקום יש לקושיא זו, **דִּלְמָא הָכָא נָמֵי** - שמא יש לומר אף כאן, **דַּהֲיָיכָא דְּאִיתְתַּר אִיתְתַּר** - שבמקום שנאמרה הלכה במפורש כדעת תנא פלוני יש לילך אחר הנאמר, **וְהֵיכָא דְּלָא אִיתְתַּר לָא אִיתְתַּר** - אך במקום שלא נפסקה הלכה יש לילך אחר הכללים.

הגמרא מנסה להוכיח ממקום אחר שאין נוקטים להלכה ככללים אלו: אֶלָּא יש להוכיח **מַהָא דְּתַנְיָא** - ממה ששנינו להלן (מז:), שאדם המהלך בדרך בערב שבת ואין עמו פת שיוכל להניחה במקום מסוים ולקנות בו שביתה[ו], ושאי לקנות שביתה על ידי שמהלך ברגליו אל המקום שחפץ לקנות בו שביתה. ואומרת על כך המשנה, **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ** חכמים, **הָעֲנִי מְעָרֵב בְּרַגְלָיו** בלא פת. כלומר, אדם זה שהוא בא בדרך ואין עמו פת נידון כעני, ולפיכך הקילו בו חכמים שיהא רשאי לערב על ידי הילוך רגליו בלא להניח פת.

ונחלקו שם תנאים מה דינו של אדם הישוב בביתו ונידון כעשיר לענין זה. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֲנִי אֵין לִי אֶלָּא עָנִי** - אנו סוברים שאין אדם רשאי לערב ברגליו אלא אם כן הוא מהלך בדרך ואין לו פת שנידון כעני, אבל הישוב בביתו ויש לו פת נידון כעשיר ואינו יכול לקנות שביתה על ידי הילוך רגליו, אלא על ידי הנחת פת[ז]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר רשאים לקנות שביתה ברגליהם בלא הנחת פת, וְלֹא אָמְרוּ** חכמים **שֶׁמְּעָרְבִין בְּפַת אֶלָּא** כדי **לְהַקֵּל עַל הָעָשִׁיר שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיַעֲרֵב בְּרַגְלָיו.** דהיינו, שלא יהא צריך לטרוח ולהלך למקום שהוא חפץ לקנות בו שביתה, אלא יוכל לשלוח שליח להניח שם פת שעבורו, ועל ידי כך יקנה שביתה באותו מקום[ח].

עתה מבארת הגמרא כיצד יש להוכיח ממשנה זו שאין הלכה כמו הכללים שאמר רבי יוחנן: וְזִמְּתָנִי לֵיהּ - שונה היה **רַב חִנְיָא בַּר אַשִׁי לְחִנְיָא בַּר רַב** משנה זו **קַמֵּיהּ** [-לפני] **דְּרַב,** ושנה לפניו את שיטת רבי יהודה **שֶׁאֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר** רשאים לקנות שביתה ברגליהם בלא הנחת פת. **וְאָמַר לֵיהּ רַב** לרב חייא בר אשי, **חַיֵּים בְּהּ נָמֵי** - הוסף לשנות במשנה זו, **חֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה.** ולכאורה יש לתמוה, **תַּרְתֵּי לְמָּה לֵי** - מדוע צריך להשמיענו שתי פעמים שהלכה כרבי יהודה, **וְהָא אָמְרַתְּ** - והרי נתבאר בכללים לעיל שבכל מקום בו נחלקו **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה.** אלא יש ללמוד מכך שאין סוברים להלכה כללים אלו, ולפיכך הוצרך רב להשמיענו שבמשנה זו הלכה כרבי יהודה.

דוחה הגמרא: וְתַנָּאֵי קוֹשְׁיָא - מה מקום יש להקשות מכאן על רבי יוחנן, **דִּילְמָא** - הרי יתכן לומר **דְּרַב לֵית לֵיהּ חֲכֵינֵי בְּלָלֵי** - שרב אכן אינו סובר לכללים אלו, אך רבי יוחנן חולק עליו בזה, וכלל הוא בידינו (פסח ד:) שבמחלוקת רב ורבי יוחנן הלכה כדברי רבי יוחנן.

הגמרא מנסה להוכיח מדברי רבי יוחנן עצמו שאינו סובר לכללים אלו: אֶלָּא יש להוכיח **מַהָא דְּתַנַּן** - ממה ששנינו במסכת יבמות (מג:), **הַיְבָמָה** - אשה שמת בעלה בלא בנים, והזקוקה ליבום או חליצה מאחי בעלה, **לֹא תֶחֱזִיק וְלֹא תְתַיַּבֵּם עַד שֶׁיִּהוּ לָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים** - עד שיעברו שלשה חדשים ממיתת בעלה[ט], **וְכֵן שְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים** שנתאלמנו או נתגרשו מבעליהן, אף אם אינן זקוקות ליבום או חליצה, **לֹא נָשְׂאוּ וְלֹא יִתְאָרְסוּ לְאַחֵר, עַד שֶׁיִּהוּ לָהֶן שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים** מזמן מיתת הבעל או הגירושין, **אֶחָד בְּתוּלוֹת וְאֶחָד בְּעוּלוֹת, אֶחָד אֲלָמְנוֹת וְאֶחָד גְּרוּשׁוֹת, אֶחָד אֲרוּסוֹת וְאֶחָד נְשׂוּאוֹת.** כלומר, בין אם נתאלמנו או נתגרשו מן הבעל הראשון כשהיו מאורסות, שעדיין בתולות הן, ובין אם נתאלמנו או נתגרשו מן הנישואין, שכבר נבעלו לראשון, בכל ענין צריכות להמתין שלשה חדשים קודם שינשאו או יתארסו לאחר. אלו דברי תנא קמא.

וטעם איסור זה, לפי שאם לא תמתין ותנשא מיד לאחר, ותלד לאחר שבעה חדשים, לא נדע אם ולד זה הוא מבעלה הראשון, ונולד לתשעה חדשים, או שהוא מבעלה השני, ונולד לשבעה חדשים, ועניין זה עלול לגרום למכשולות רבים[י], ולפיכך צריכה להמתין שלשה חדשי הבחנה קודם שתנשא לאחר[יא], ולאחר המתנה זו אף אם תלד לשבעה חדשים מנישואיה יהא הדבר ברור שהוא בנו של השני. ואף על פי שטעם זה אינו שייך אלא באשה שהיתה נשואה מתחילה וחפצה עתה להנשא לאחר, מכל מקום גזר תנא קמא אפילו באשה שהיתה מאורסת מתחילה שלא תנשא ואף לא תתארס שלשה חדשים, גזירה משום נשואה הבאה להנשא[יב].

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נשים שהיו **נְשׂוּאוֹת** מתחילה ונתאלמנו או נתגרשו, **יִתְאָרְסוּ** - מותרות הן להתארס מיד, שהרי אינן יכולות להתעבר מן השני עד

א. לְכאורה יש לתמוה, מה סברה הגמרא בקושייתה, הרי כבר תירצה כן לעיל שיש לחלק בין מקום שנאמר במפורש למקום שלא נאמר. תירץ הריטב"א (ד"ה ומ"מ), שיתכן שלא נאמרו פירכות אלו בזמן אחד ובבית מדרש אחד, אלא בשני זמנים או בשני מקומות שונים. ובאופן שני תירץ, שכוונת הגמרא להוסיף ולהקשות, שמאחר ומצינו מקומות נוספים שהלכה כרבי שמעון לגבי רבי יהודה, שמא יש ללמוד מכך שלעולם הלכה כרבי שמעון במחלוקותיו עם רבי יהודה. **ב. דהיינו,** שאף רבי יוסי מודה לדברי רבי יהודה שדירה בלא בעלים אין שמה דירה, אך הוא סובר שדירת נכרי נקראת דירה שיש לה בעלים אף כשהולך מחוץ לעיר, לפי שיכול לשוב בשבת, ולפיכך אינו מסית דעתו מביתו, והרי זה כאילו הוא מתגורר עדיין עמהם. **ג. מבואר** בדברי הגמרא לקמן (פו:), שלא אמר רבי שמעון דין זה אלא באדם ההולך להתארח אצל בתו, שאין לחוש שמא יעזוב את ביתה באמצע השבת וישוב לביתו, אבל אדם שהולך להתארח בבית בנו יש מקום לחוש שמא תתקוטט עמו כלתו ויעזוב את ביתם באמצע השבת וישוב לביתו, ולפיכך אף מתחילה אינו מסית דעתו מביתו, והרי זה אוסר אף בבית באמצע השבת. **ד. אין** כוונת רבי שמעון לחלוק על רבי יהודה ולומר שדווקא ישראל אינו אוסר אבל נכרי אוסר, אלא מדה הוא לדברי שניהם, ואם נכרי ובין ישראל אינו אוסר, ובא להקל יותר שישראל אינו אוסר אפילו באותה העיר. תוספות (לקמן פס: ד"ה לימלמו). **ה. שכן** היא דרך הנחת עירובי תחומין, שמניח פת במקום שבו הוא רוצה לקנות שביתה, ויש לו משם אלפים אמה לכל רוח. **ו. מבואר** בדברי הגמרא לקמן (פו:), שטעמו של רבי מאיר הוא משום שסובר שעיקר עירוב בפת, דהיינו, שעיקר דין עירוב הוא שיניח האדם פת במקום בו הוא חפץ לשבות, אלא שהקילו חכמים על ההולך בדרך ואין לו פת שיכול לקבוע שביתה על ידי הילוך רגליו, אך אדם הישוב בביתו ויש לו פת חייב לערב בפת דווקא [כן הוא ביאור דברי רבי מאיר לשיטת רב נחמן שם, ורב חסדא חולק ומפרש באופן אחר, עיין שם]. **ז. מבואר** בדברי הגמרא לקמן (פו:), שטעמו של רבי יהודה הוא משום שסובר 'עיקר עירוב ברגל', דהיינו, שעיקר דין עירוב הוא שילך האדם ברגליו למקום שבו הוא חפץ לקנות שביתה, ולפיכך בין עני ובין עשיר יכולים לקנות שביתה ברגליהם, אלא שהקילו חכמים על מי שאינו חפץ לטרוח שיוכל לשלוח שליח להניח פת במקום השביתה. **ח. כמבואר** במסכת יבמות (מג:), שאם יסברו בטעות שהוא בנו של השני בעוד שבאמת הוא בנו של הראשון יש לחוש שמא ישא את אחותו מאביו, ויימם אשת אחיו מאמו, ויציא את אמו לשוק, ויפסוד את יבמתו לשוק'. וראה ברש"י שם ביאור חששות אלו בהרחבה. **ט. כלומר,** על ידי המתנה של שלשה חדשים ניתן יהיה להבחין אם היא מעוברת או לא, ולפי זה לידע אם הוא בנו של הראשון או של השני. **י. שאין** אשה יולדת לעשרה חדשים. **יא. כלומר,** עיקר דין ההבחנה הוא באשה שהיתה נשואה מתחילה לבעל אחר, ובאה עתה להנשא לאחר, שמאחר והיתה נשואה יתכן שנתעברה מבעלה הראשון, ומאחר ועתה באה להנשא לאחר יש לחוש שמא תתעבר הימנו, ולא נדע להבחין של מי הולד, אבל אם היתה מתחילה מאורסת לבעלה הראשון אין מקום לחשש, שהרי ברור הדבר שלא נתעברה הימנו, ואם תתעבר לאחר נשואיה לשני יהא הדבר ידוע שבנו של השני הוא, וכמו כן אין מקום לחוש באשה שהיתה נשואה מתחילה וחפצה עתה להתארס לְאַחֵר בתוך שלשה חדשים, שהרי אם תלד בתוך תשעה חדשים ממיתת בעלה או מן הגירושין יהא הדבר ברור שבנו של הראשון הוא, שהרי אינה נושאת לשני עד לאחר שלשה חדשים, ומכל מקום גזר תנא קמא אף על אורסה הבאה להנשא, או על נשואה הבאה להתארס, ואפילו

שעת נישואין, אמנם לא ינשאו עד לאחר שלשה חדשים[ב]. ונשים שהיו מתחילה אֲרוּסוֹת ונתאלמנו או נתגרשו, יָנְשְׂאוּ - מותרות הן להנשא מיד, שהרי לא היו יכולות להתעבר מן הבעל הראשון, לפי שלא היו נשואות לו, חוּץ מֵאֲרוּסָה שֶׁבְּיהוּדָה - מאשה שהיתה מאורסת בארץ יהודה, שאינה רשאית להנשא תוך שלשה חדשים ממיתת בעלה או גירושיה, מִפְּנֵי שֶׁבָּאוּ של האורס שבארץ יהודה גַּם בָּהּ בארוסתו, כלומר, רגיל הוא בה ומכירה, לפי שהיו רגילים ביהודה ליחד את המאורסים קודם כניסתם לחופה[ג], ויתכן שנתרצתה ונבעלה לו, ועל כן צריכה להמתין שלשה חדשי הבחנה כנשואה.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַנָּשִׁים הנשואות יְתֵאָרְסוּ - מותרות הן להתארס מיד, ואין גוזרים על אירוסין משום נישואין, חוּץ מִן הָאַלְמָנָה - אשה שמת בעלה, שאינה רשאית להתארס בתוך שלושים יום למיתת בעלה, מִפְּנֵי הֲרִיבוּי - לפי שהיא חייבת בדיני אבילות על בעלה[ד], אבל גרושה מותרת להתארס מיד לאחר גירושיה[ט].

וְאָמְרִינַן במסכת יבמות (מג:), רַבִּי אֲחָאזַר לָא קָבֵי מְדָרְשָׁא - לא בא לבית המדרש, אֲשְׁכְּחֵיהּ - פגש לְרַבִּי אַסִּי דַּהֲוָה קָאֵים - שהיה עומד. אֲמַר לֵיהּ רבי אלעזר לרבי אסי, מַאי אֲמוּר בְּבֵי מְדְרָשָׁא - מה אמרו בבית המדרש. אֲמַר לֵיהּ רבי אסי, הָכִי אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, המתיר לגרושה להתארס מיד לאחר גירושיה.

מבררת הגמרא: ממה שפסק רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי, מִכְּלָל - משמע, דְּיָחִידָאָה קָפֵיג עֲלָיהּ - שתנא קמא החולק על רבי יוסי ואוסר על נשואה להתארס דעת יחיד היא, שאם היתה זו דעת רבים לא היה רבי יוחנן פוסק הלכה כרבי יוסי כנגד הרבים[ט].

מבארת הגמרא: אֵין - אכן כך, דברי תנא קמא דעת יחיד הם. וְהָתַנְיָא - ויש להוכיח כן ממה ששנינו בברייתא, הָרֵי שֶׁהָיְתָה אשה נשואה שנתאלמנה או נתגרשה, ובחדשים שקדמו למיתה או לגירושין היתה רְדוּפָה לְיִיפָּךְ לְבֵית אֲבִיהָ, כלומר, היתה רגילה לחיות רוב ימיה בבית אביה המתגורר בעיר אחרת ממקום מגורי בעלה, וממילא לא היתה רגילה עם בעלה, אוֹ (שהיתה) וְשֶׁהָרִיחַ[י] לָהּ בָּעֵגֶם עִם בַּעְלָהּ ולא שימשה עמו, אוֹ שֶׁהָיְתָה בַּעְלָהּ זָקֵן אוֹ חוֹלֶה ואינו ראוי לשמש, אוֹ שֶׁהָיְתָה הִיא חוֹלָה ואינה מקבלת טורח תשמיש, או שהותזוקה עֲקָרָה על ידי שנישאת לשלשה בני אדם ולא ילדה[יא], או שהיתה זְקֵנָה או קְטַנָּה, וְכֵן אם היתה אֲיִלּוֹנִית - עקרה מלידה, שאין לה סימני נערות לעולם[יב], וְכֵן אם היתה אשה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְיִלֵּד מחמת סם ששתתה[ב], אוֹ שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין בחדשים שקדמו למיתתו או לגירושין, וְכֵן אשה הַמְּשֻׁלַּחַת ולד לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ, כּוּלָּן - כל נשים אלו, אם חפצות הן להנשא לאחר צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, ואף על פי שודאי הדבר שאינן מעוברות מן הבעל הראשון, מכל מקום יש לגזור אף בהן משום שאר נשים הראויות להתעבר מבעליהן. אלו דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי מְאִיר. רַבִּי יוֹסֵי מְתֵירִי לנשים אלו לְיִינָּשֵׂא מִיָּד[יג], ואינו גוזר בהן משום שאר נשים. מבואר מדברי הברייתא, שרבי מאיר הוא החולק על רבי יוסי בדינים אלו, והוא תנא קמא שבמשנתנו, ולפי שדעת יחיד הוא, פסק רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי.

עתה מבארת הגמרא כיצד יש להוכיח שרבי יוחנן אינו סובר את כללי הפסק שהובאו לעיל בשמו: הרי לכאורה יש לתמוה, לָמָּה לִי - מדוע הצריך רבי יוחנן לפסוק הלכה כרבי יוסי במחלוקתו עם רבי מאיר, וְהָא אָמְרַתְּ - והרי רבי יוחנן עצמו אמר לעיל שבכל מקום שנחלקו רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יוֹסֵי הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. אלא בהכרח יש ללמוד מכך שרבי יוחנן לא אמר כללים אלו מעולם, אלא אמוראים אחרים אמרום מדעת עצמם, ולפיכך הוצרך רבי יוחנן להשמיענו שבמשנה זו הלכה כדברי רבי יוסי.

דּוּחֲקָה הַגְּמָרָא: וְכִי אֵי קוֹשְׁיָא - מה מקום יש לקושיא זו, דְּלָמָּא - הרי יתכן לומר שרבי יוחנן עצמו אמר כללים אלו, ומכל מקום הוצרך לפסוק כאן הלכה כרבי יוסי במחלוקתו עם רבי מאיר, לְאַפּוֹקֵי - כדי להוציא מִדְּרַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שיש לפסוק הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר בְּגִיטִּין[יד] - בכל מקום שהוא מחמיר לאסור משום גזירה[טו], ועל כן הוצרך רבי יוחנן להשמיענו שאף על פי שרבי מאיר מחמיר כאן יותר מרבי יוסי, מכל מקום אין הלכה כמותו אלא כרבי יוסי.

הגמרא מנסה להוכיח ממקום אחר שרבי יוחנן עצמו אינו סובר כללים אלו: אֲפִילּוּ - יש להוכיח כן מֵהָא דְּתַנְיָא - ממה ששנינו בברייתא, הוֹלֵכִין - מותר לילך לְעָרִיךְ שָׁלֹשׁ נְבָרִים, דהיינו, יום שוק הנקבע ליום חג של גוים[טז], וְלוֹקְחִים [-קונים] מֵהֶן שם בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת[יז], בָּתִּים שָׂדוֹת וּכְרָמִים[יח], וְכוֹתֵב שטרות לראיה שקנה מהם, וּמַעֲלֶה את השטרות בְּעֲרָבָאוֹת שֶׁלָּהֶן - לפני הדיינים שלהם שיתחמו עליהם, ואף על פי שנותן להם חשיבות בזה, ויש לחוש שמא ילכו וידוו על כך לעבודה זרה[יט], מכל מקום רשאי הוא לעשות כן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּכַוָּנַת מַתָּנָה את רכושו מִיָּדָן של הגוים, שהרי אם לא יחתים את דייניהם על השטרות עלולים המוכרים לערער על המכירה. וְאֵם הָיָה הלוקח מהם כֹּהֵן רשאי הוא להיות מְטַמֵּא בְּחוּצָה לָאָרֶץ - ליצא לחוץ לארץ ולישטמא בטומאת ארץ העמים שהיא טומאה מדרבנן, כדי לְדוּן וְלִבְרֵר עִמָּהֶן על מכירה זו. וְכֵיצַד שֶׁרשאי הוא להיות מְטַמֵּא בְּטומאת חוּצָה לָאָרֶץ בְּדִ רשאי הוא להיות מְטַמֵּא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת.

מקשה הגמרא: בֵּית הַקְּבָרוֹת מֻקָּצֶה דְּאִתְּתָךְ - וכי תעלה על דעתך שרשאי הוא להיות נטמא בבית הקברות, הרי טוּמְאָה דְּאוֹרַיְיתָא הִיא, ולא הותר לעבור על לאו דאורייתא משום הפסד ממון.

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ כוונת הברייתא שרשאי להיות נטמא בְּטומאת בֵּית הַפְּרָס שהיא מִדְּרַבָּנָן, דהיינו, שרשאי לילך בשדה שנחרש בו קבר ואין ידוע היכן הוא, ואף שגזרו חכמים טומאה על כל השדה, מכל מקום הקילו לו לילך שם משום הפסד ממון.

ממשיכה הברייתא: וְכן רשאי הכהן להיות מְטַמֵּא בטומאות אלו כדי לְיִשָּׂא אִשָּׁה וְלִלְמוֹד תּוֹרָה[כ]. אֲמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי רשאי הוא ליטמא לצורך לקנות מהם בתים ושדות וכרמים בימי אידם, לפי שעל ידי קניה זו הוא ממעט את הכושם, או משום יישוב ארץ ישראל. רש"י (ד"ה לייתי), והריטב"א (ד"ה תוכלמין) כתב, שטעם ההיתר בכל אלו משום שהוא צריך לדברים אלו לתשמיש ביתו, ואינו יכול לקנותם אלא ביריד, ולפיכך הרי זה נידון כ'דבר האבד', ובאופן זה לא אסרו חכמים לסחור עם הגוים ביריד. כה. **רש"י** (ד"ה בשלמא) ולדבריו החשש בזה הוא משום שיורו לעבודה זרה שלהם. ובריטב"א במסכת ע"ז (ע. ד"ה ומיהו) פירש, שהחשש בזה הוא משום עצם הדבר שנותן להם חשיבות, ויש בזה איסור משום 'ואויבינו פלילים', ומכל מקום כאן התירו כמבואר בהמשך דברי הברייתא. כו. **ראה** בתוספות במסכת בכורות (כט. ד"ה שהיתה), שהאריכו לדון האם היתר זה נאמר רק בלימוד תורה ונשיאת אשה או גם בשאר מצוות.

בארוסה הבאה להתארס, שאף על פי שבזה אין חשש משום צד, מכל מקום לא חילקו חכמים בדין זה ואסרו בכל ענין. יב. **ואם** תלד בתוך תשעה חדשים למיתת הבעל או לגירושין יהא הדבר מבורר שולד זה מן הבעל הראשון הוא, שאם היה מן הבעל השני נמצא שנולד לששה חדשים, וולד הנולד לששה חדשים אינו חי, רש"י (ד"ה ואפילו). יג. **כמבואר** במסכת כתובות (יב.), שהיו מייחדים החתן והכלה קודם כניסתם לחופה כדי שיהיה ליבו גס בה, ולא יהיו מתבישים זה מזה. יד. **כמבואר** במסכת יבמות (מג:). טו. **בזוגית** רבי יוסי לחלוק על דברי תנא קמא ועל דברי רבי יהודה, שתנא קמא אוסר בין על הנשואות להתארס ובין על הארוסות להנשא [ואפילו על הארוסות להתארס], ורבי יהודה מתיר בין בזה ובין בזה, ואילו רבי יוסי סובר שהנשואות מותרות להתארס [ונוסל שכן הארוסות], אך הארוסות אסורות להנשא. רש"י (ד"ה לא קבי מדרשא)[ג]. טז. **אף** שרבי יהודה סובר כרבי יוסי בעניין זה, מכל מקום אם דברי תנא קמא הם דעת הרבים היה רבי יוחנן פוסק הלכה כמותם, ולא כרבי יהודה ורבי יוסי. גאון יעקב (ד"ה מכלל). יז. **כן** היא הגירסא במסכת יבמות (מג:). יח. **כן** פירש רש"י כאן (ד"ה ופקיעם), ש'עקרה' היינו מחמת מזל, שהותזוקה עקרה על ידי שנישאת לשלשה בני אדם ולא ילדה. אמנם במסכת יבמות (מג: ד"ה ופקיעם) פירש רש"י שהכוונה בזה לאשה שניטל הרחם שלה ואינה יכולה ללידה. יט. **'אויבינו'** הוא מלשון איל זכר שאינו יולד, כמבואר במסכת כתובות (ט. ד"ה אויבינו). כ. **רש"י** (ד"ה ולילמוד) ובמסכת כתובות (ס: ד"ה שלמוד) כתב רש"י 'שנעקר בית הרחם שלה'. כא. **כן** פירש רש"י כאן (ד"ה ומפקיע), ש'הלכה כרבי מאיר בגירושין' היינו

שֶׁאֵין מִן הַכְּלוּ זוֹכֶה אָדָם בַּתַּלְמוּד - לא מכל רב זוכה אדם ללמוד תורה, שיש רב שמשנתו סדורה בפיו ושונה לתלמידיו בדרך קצרה, ואם מוצא רב כזה ראשי לימטא כדי ללמוד הימנו, אף כשיש רבנים אחרים שיכול ללמוד מהם בטהרה[א]. **וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי**, שיש להביא ראיה לדבריו אלו מִמַּעֲשֶׂה שהיה **בְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן, שֶׁהָלַךְ אֵצֶל רַבּוֹ** לחוץ לארץ **לְמָקוֹם** ששמו **צִיפּוֹרִי**[ב], כדי **לִלְמוֹד תּוֹרָה**, אף שהיה מוצא אחרים שילמדוהו בארץ ישראל[ג].

עתה מבארת הגמרא כיצד יש ללמוד משם שרבי יוחנן אינו סובר את הכללים שנשנו לעיל: וְאָמַר על כך **רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי.** ויש לתמוה, **לָמָּה** לי - מדוע הוצרך רבי יוחנן לפסוק הלכה כרבי יוסי במחלוקתו עם רבי יהודה, **וְהָא אָמְרַתְּ** - והרי נתבאר בכללים שהובאו לעיל שבכל מקום בו נחלקו **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי.** אלא בהכרח שרבי יוחנן עצמו אינו סובר כללים אלו, ואמוראים אחרים אמרום מדעת עצמם.

דוחה הגמרא: אֲמַר אַבָּיֵי, אִיצְטְרִיךְ - הוצרך רבי יוחנן לפסוק כרבי יוסי, אף שהוא סובר שהלכה כמותו בכל מקום בו נחלק עם רבי יהודה, משום **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** - סבורים היינו לומר, **דְּהָנֵי מִילֵּי בְּמַתְנִיתִין** - שאין כללים אלו אמורים אלא כשנחלקו התנאים במשנה, **אֲבָל** כשנחלקו **בְּבָרַיְיתָא אֲמִינָא לָא** - שמא אין הולכים אחר כללים אלו[ד], **קָא מַשְׁמַע לַן** - לפיכך הוצרך רבי יוחנן להשמיענו שאף בברייתא נוהגים כללים אלו, והלכה כרבי יוסי במחלוקתו עם רבי יהודה[ה]. מאחר ונתבאר שאין להוכיח מדברי רבי יוחנן שאינו סובר כללים אלו, אם כן יש לתמוה, מדוע אמר רב משרשיא לעיל (מו:) שאין סוברים להלכה את כללי הפסק שנתבארו שם.

מבארת הגמרא: אֶלָּא הָכִי קָאָמַר - כך היתה כוונתו של רב משרשיא לומר, **הָנֵי כְּלָלֵי לָאו דְּבָרִי הַכּל נִינְהוּ** - כללים אלו אינם מוסכמים על דעת הכל, **דְּהָא רַב אִית לֵיהּ הָנֵי כְּלָלֵי** - שהרי רב אינו סוברם, וכפי שנתבאר לעיל (מ"ח) שיש להוכיח כן ממה שהוצרך לפסוק הלכה כרבי יהודה במחלוקתו עם רבי מאיר, לגבי אחד עני ואחד עשיר מערבים ברגליהם.

★

הגמרא דנה לגבי חפצי נכרי אם קונים שביתה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, חֲפָצֵי נָכְרִי אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה במקומם, ולפיכך אם שאל אדם מישראל כלים מן הגוי לשבת או ביום טוב ראשי הוא להוליכם כרגליו[ו], וכמו כן אם הביא הנכרי כלים מחוץ לתחום אינם נאסרים בטלטול.

מבררת הגמרא: לְמָאן - לשיטת מי אמר שמואל את דינו, **אִילֵּימָא** - אם נאמר שפסק כן **לְרַבָּנַן** - לשיטת חכמים, הסוברים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה במקומם[ז], אם כן יש להקשות, **פְּשִׁיטָא** - דין זה פשוט הוא, ולא הוצרך שמואל להשמיענו זאת, **דַּהֲשְׁתָּא** - שהרי לדברי חכמים אפילו **חֲפָצֵי הֶפְקֵר דְּלֵית לְהוּ** [-שאין להם] **בְּעָלִים אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה**, אף שהיה מקום לומר שיקנו שביתה לעצמם לפי שאינם תלויים באחר, ואם כן, **חֲפָצֵי הַנָּכְרִי דְּאִית לְהוּ** [-שיש להם] **בְּעָלִים, מִיבָּעְיָא** - וכי צריך לומר שאינם קונים שביתה, הרי נגררים הם אחר בעליהם, וכשם שהנכרי אין לו דין שביתה כך חפציו אינם קונים שביתה. **אֶלָּא** בהכרח צריך לומר, ששמואל אמר דין זה **אֵיבָא** [-לשיטתו] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי**, הסובר שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם, **וְקָא מַשְׁמַע לַן** שמואל, **דַּאֲמַר הָאֲמַר** - באיזה אופן אמר **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי** שחפצים **קוֹנִין שְׁבִיתָה, הָנֵי מִילֵּי** - דברים אלו אמורים דווקא **בַּחֲפָצֵי הֶפְקֵר, דְּלֵית לְהוּ בְּעָלִים** - שאין להם בעלים שיגררו אחריהם, **אֲבָל חֲפָצֵי הַנָּכְרִי דְּאִית לְהוּ** [-שיש להם] **בְּעָלִים, לָא** - אין הם קונים שביתה לעצמם, אלא נגררים אחר בעליהם, ולפיכך, כשם שאין הבעלים הנכרים קונים שביתה כך חפציהם אינם קונים שביתה.

הגמרא מקשה על דברי שמואל מברייתא: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה, שנינו בברייתא, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר**, אדם מישראל **הַשּׁוֹאֵל** - נוטל בהשאלה **כְּלֵי מִן הַנָּכְרִי** הדר בעירו **בְּיוֹם טוֹב**[ח], **וְכֵן הַמַּשְׁאִיל לוֹ לַנָּכְרִי** בן עירו **כְּלֵי מַעֲרָב יוֹם טוֹב**, וקנה הכלי שביתה ברשות הנכרי בכניסת היום טוב, **וְהֶחֱזִירוֹ לוֹ** הנכרי לישראל את הכלי **בְּיוֹם טוֹב. וְכֵן הַבָּלִים וְהָאוֹצָרוֹת** [-פירות שעשאם אוצר] של הפקר **שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹךְ הֶחָתוּם** של העיר, כל אלו קנו שביתה במקומם בשעת בין השמשות[ט], ולפיכך **יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְנִכְרֵי שֶׁהֵבִיא לוֹ** לישראל **פֵּרוֹת מֵחוּץ לַתְּחוּם, הֲרֵי זֶה** הישראל **לֹא יְזִיזֵם מִמְּקוֹמָן** - מארבע אמות שלהם, לפי שפירות אלו קנו שביתה במקומם בכניסת היום טוב, ולאחר מכן הוציאם הגוי מחוץ לתחומם, ונמצא שאין להם עתה אלא ארבע אמות[י]. מבואר מדברי הברייתא שחפצי נכרי קונים שביתה במקומם, ולפיכך יש להם אלפיים אמה לכל רוח כשהם בתוך תחומם, וכשיצאו ממנו אין להם אלא ארבע אמות.

עתה מבארת הגמרא כיצד יש להקשות מברייתא זו על דברי שמואל, הסובר שחפצי נכרי אינם קונים שביתה אפילו לשיטת רבי יוחנן בן נורי: אִי אָמְרַתְּ בַּשְׁלָמָא - דברי הברייתא מבוארים הם, אם תאמר **דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שְׁחֲפָצֵי נָכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה**, שיש לומר **הָא מַנִּי** - ברייתא זו הסוברת שחפצי נכרי קונים שביתה בשיטת מי היא עומדת, בשיטת **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי הִיא**[יא], **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** - אך אם תאמר **דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שְׁחֲפָצֵי הַנָּכְרִי אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה**, אם כן יש לתמוה, **הָא מַנִּי** - ברייתא זו כשיטת מי היא, **לֹא כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְלָא כְּרַבָּנַן.**

ומחמת קושיא זו מבארת הגמרא את דברי שמואל באופן אחר: אלא אָמוֹקֵם [אקיים] **קְסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שְׁחֲפָצֵי הַנָּכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה**, כפי שהוא סובר לגבי חפצי הפקר, ודברי רבי שמעון בן אלעזר בברייתא הם כשיטת רבי יוחנן בן נורי, **וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר** שחפצי נכרי אינם קונים שביתה, **בְּרַבָּנַן** - אמר זאת בשיטת חכמים, הסוברים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה, וממילא גם חפצי נכרי דינם כן. **דְּקָאָמְרַתְּ** - ומה שהקשינו לעיל מדוע הוצרך שמואל לומר לְשִׁיטַת **רַבָּנַן** שחפצי נכרי אינם קונים שביתה, **פְּשִׁיטָא** - הרי דבר זה פשוט הוא, שמאחר וחפצי הפקר אינם קונים שביתה לשיטתם, כל שכן שחפצי נכרי אינם קונים שביתה. יש לתרץ שהוצרך שמואל להשמיענו זאת, **דְּמָהוּ דְּתֵימָא** - לפי שהיה מקום לומר, שאף שמעיקר הדין חפצי נכרי אינם קונים שביתה מכל מקום תקנו חכמים שיקנו, **גְּזֵירָה בְּעָלִים דְּנָכְרֵי אַבְּעָלִים דְּיִשְׂרָאֵל** - מאחר שיש לחוש שאם יראו בני אדם שחפצי נכרי אינם קונים שביתה יטעו לומר שאף בחפצי ישראל הדין כן, **קָא מַשְׁמַע לַן** שמואל שאין חכמים חרשישים לזה, ולפיכך הם סוברים שחפצי הנכרי אינם קונים שביתה. נמצא לדברי שמואל, שנחלקו חכמים ורבי יוחנן בן נורי בין לענין חפצי הפקר ובין לענין חפצי נכרי, שלדברי חכמים אלו ואלו אינם קונים שביתה[יב], ולדברי רבי יוחנן בן נורי שניהם קונים שביתה[יג].

הגמרא מביאה את דעת רבי יוחנן החולק על שמואל: וְרַב חִיָּיא בַּר אַבִּין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חֲפָצֵי נָכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה, אפילו לשיטת חכמים הסוברים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה. **גְּזֵירָה בְּעָלִים דְּנָכְרֵי אַבְּעָלִים דְּיִשְׂרָאֵל.** נמצא לדברי רבי יוחנן, שלא נחלקו רבי יוחנן בן נורי וחכמים אלא בחפצי הפקר, אם קונים שביתה או לא, אבל בחפצי נכרי הכל מודים שקונים שביתה[יד].

★

הגמרא מביאה מעשה בענין בהמת נכרים שבאה מחוץ לתחום ביום טוב: הָנְהוּ דְּכָרֵי - מעשה היה באילים, **דַּאֲתוּ** - שהביאום נכרים ביום טוב מחוץ לתחום **לְמָקוֹם** ששמו **מַבְרַכְתָּא, שָׁרֵא לְהוּ** - התיר להם **רָבָא לְבָנֵי עִירוֹ מֵחוּצָה לָהּ**[טו] עירו **לְמֵיזַן מֵינַיְיהוּ** - לקנות אילים אלו מן הנכרים לצורך סעודת יום טוב ולהביאם לעירם, שהיתה מחוזא סמוכה למברכתא בתוך ארבעת אלפים אמה, והיו מניחים עירובי תחומין ביניהן[טז].

אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרָבָא, מַאי דַּעְתָּךְ - מה היא סברתך להתיר אילים אלו שבאו ביום טוב מחוץ לתחום, משום שסובר אתה את הדין **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שֶׁחֲפָצֵי נָכְרִי אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה**, ונמצא שלא יצאו כלל מחוץ לתחום. ויש לתמוה על דבריך, **הָא** - הרי כלל הוא בידינו, שבכל מקום שנחלקו **שְׁמוּאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן,** והרי **אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַבִּין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁחֲפָצֵי נָכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה, גְּזֵירָה בְּעָלִים דְּנָכְרֵי אַבְּעָלִים דְּיִשְׂרָאֵל,** ונמצא שאילים אלו קנו שביתה במקומם בכניסת היום טוב, ומאחר ויצאו לאחר מכן מן התחום אין להם אלא ארבע אמות במקום עמידתם, וכיצד מתיר אתה לבני עירך מחוזא לטלטל אילים אלו עד לעירם.

הֲדַר אָמַר רָבָא - ומחמת קושיא זו חזר בו רבא מהוראתו, ואמר, **לֵיזְדַּבְּנוּ לְבָנֵי מַבְרַכְתָּא** - יש להתיר למכור אילים אלו רק לבני העיר מברכתא, ומותרים הם לטלטלם בכל העיר, ואף על פי ש'אין להם אלא ארבע אמות', משום **הָכְווֹ מַבְרַכְתָּא לְדִידְהוּ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דִּמְיָא** - לפי שכל העיר מברכתא נידונית כארבע אמות[יז], אבל אסור להוציאם חוצה לה, ולפיכך אין בני מחוזא רשאים ליטלם עמם לעירם.

★

הגמרא מביאה דין התלוי במחלוקת רבי יוחנן בן נורי וחכמים: תָּנֵי [-שנה] **רַבִּי חִיָּיא, חֲרָם** - מצודת דגים, שהיו עושים על ידי העמדת גדר של קנים[יח], הנמצאת בתוך בריכת מים **שֶׁעוֹמֶדֶת בֵּין שני תְּחוּמֵי שַׁבָּת** של שתי עירים, **צָרִיךְ** והחזירו לו הנכרי ביום טוב, ועירב אותו אדם מערב יום טוב למזחו או למערב, אינו רשאי לטלטל חפץ זה עמו לשם, לפי שקנה החפץ שביתה במקומו, ואין לו אלא אלפיים אמה לכל רוח. רש"י (י"ח ע"ב ס"ה). ה. **בלימוד**, רבי שמעון בן אלעזר הסובר בברייתא שחפצי נכרי קונים שביתה, אמר כן בשיטת רבי יוחנן בן נורי. רש"י (י"ח ע"ב ס"ה). ו. **התוספות** אינם גורסים תיבה זו. ז. **וכשיטת** רבן גמליאל במשנה לעיל (מ:) לגבי אדם שהוציאוהו נכרים מן התחום והוליכוהו לעיר אחרת או נתנוהו בדיר או בסהר, שרשאי להלך בכל השטח המוקף מחיצות, ונידון הוא לו כארבע אמות. ונתבאר לעיל (מ:) בגמרא, שהלכה כדברי רבן גמליאל בדיר וסהר, והוא הדין בעיר המוקפת מחיצות. רש"י (י"ח ע"ב ס"ה-ס"ט).

א. **לפי** שבברייתא מתחלפים לעיתים שמות התנאים, ויש לחוש שמא המימרא המובאת בשם רבי יוסי אינה של רבי יוסי אלא של רבי יהודה, והמימרא המובאת משמו של רבי יהודה היא של רבי יוסי, ולפיכך היה מקום לומר שאין לילך בזה אחר כללי הפסק שהובאו לעיל. רש"י (י"ח ע"ב ס"ב). ב. **היינו** חכמים שנחלקו לעיל במשנה (מה.) על רבי יוחנן בן נורי, וסוברים שאדם שהיה ישן בשעת בין השמשות אינו קונה שביתה, לפי שדין אדם ישן כדין חפצי הפקר, וסוברים חכמים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה במקומם, כמבואר בדברי הגמרא שם (מה:). ג. **נקבה** הברייתא 'יום טוב' שכן הטלטול לצורך יום טוב מותר בו אפילו ברשות הרבים. ד. **ואם** השאיל אדם מישראל חפץ לנכרי בערב יום טוב,

לעשות **מְחִיצָה שֶׁל בָּרָזֶל**, כדי **לְהַפְסִיקוֹ** - להפסיק בין שני חלקי הבריכה.

דהיינו, כגון באופן שיש שתי עיירות העומדות במרחק של ארבעת אלפים אמה זו מזו, ויש ביניהן בריכה מליאה מים, וכל אחת מן העיירות שואבת מים מבריכה זו, צריכים תושבי העיירות לעשות מחיצה של ברזל באמצע הבריכה, כדי להפריד בין המים השייכים לתחום העיירה האחת ונגררים אחר שביתתה, לבין המים השייכים לתחום העיירה השניה נראה ציור]. שאם לא יעשו כן נמצא שמתערבים המים אלו באלו, וכאשר שואבים תושבי העיירה האחת מן המים שבצידם, נוטלים הם אף מן המים השייכים לתחום העיירה השניה[א], ומאחר ומים אלו יצאו חוץ לתחומם נאסרו בטלטול[ב].

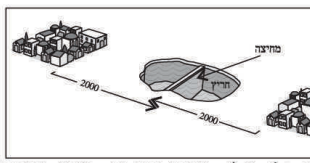

הגמרא מביאה דעה החולקת על דין זה: מְחַיֵּיךְ עֲלֵיהּ - שוחק היה **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא** על דין זה ששנה רבי חייא[ג].

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא קָא מְחַיֵּיךְ - מדוע שוחק היה על דין זה, **אִילֵימָא** - אם נאמר שטעם הדבר הוא **מִשּׁוּם דְּתָנֵי לָהּ** - רבי חייא שנה ברייתא זו **כְּשִׁיטַת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי**, הסובר שחפצי הפקר קונים שביתה, ולשיטה זו יוצא דין זה **לְחוּמְרָא**, שאסור להביא את המים שבתחום העיר האחת אל העיר האחרת, **וְאֵיתוּ** - ואילו רבי יוסי ברבי חנינא **קַבְּרֵיהּ לֵיהּ בְּרַבָּנָן** - סובר כשיטת חכמים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה[ד], ולשיטה זו יוצא דין זה **לְקוּלָּא**, שמותר להביא מים מתחום העיר האחת לתחום העיר האחרת[ה], ומשום כך היה שוחק על דברי רבי חייא, אם כן יש לתמוה, **וְמִשּׁוּם דְּקַבְּרֵי לָקוּלָּא מַאן דְּתָנֵי לְחוּמְרָא מְחַיֵּיךְ עֲלֵיהּ** - וכי מפני שהוא סובר להקל יש לו לשחוק על מי ששונה להחמיר[ו].

ומחמת קושיא זו מבארת הגמרא את שחוקו של רבי יוסי ברבי חנינא באופן אחר: מִשּׁוּם משום כך היה שוחק, **מִשּׁוּם דְּתָנְיָא** בברייתא, **גְּזֵרוֹת הַמּוֹשְׁכִין** - הנמשכים הלאה ממקום נביעתם[ז], **וְטַעֲנִיגוֹת הַנּוֹבְעִין** מתוך הקרקע במקומם ואינם נמשכים הלאה[ח], **חֲרֵי הֵן בִּרְגְלֵי כָּל אָדָם** בשבת או ביום טוב[ט], אף אם שייכים הם לאדם אחר, שמאחר ונעים ונדים הם אינם קונים שביתה במקומם[י].

נמצא לפי זה, שהמים הנובעים בבריכה בין שתי עיירות אינם קונים שביתה כלל, ואין צריך מחיצה להפסיק ביניהם, ולפיכך שוחק היה רבי יוסי ברבי חנינא על דין זה.

מקשה הגמרא: וְדִלְמָא בְּמִכְווָנִין - שמא עוסקת הברייתא שהביא רבי חייא במים העומדים במקום אחד ואינם נמשכים או נובעים, ולפיכך קונים הם שביתה, ואסור להוציאם מתחום העיר האחת לתחום העיר האחרת, ומדוע שחק על כך רבי יוסי ברבי חנינא[יא].

ומחמת קושיא זו מבארת הגמרא את שחוקו של רבי יוסי ברבי חנינא באופן אחר: אֶלָּא מִשּׁוּם כך שחק, **דְּקָתָנֵי** - לפי ששנה רבי חייא בברייתא **שִׁבְרֵיךְ מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל לְהַפְסִיקוֹ**, ועל כך יש לתמוה, מדוע צריך דווקא מחיצה של ברזל, **וְכִי אֵין שָׁנָא קַנִּים דְּלָא** - מדוע לא די במחיצה של קנים, בהכרח צריך לומר, שהטעם הוא משום **דְּעַיָּילֵי בְּהוּ מַיָּא** - שנכנסים מים בין הקנים, ואין מחיצה זו מועילה להפריד בין המים שבתחום העיר האחת לבין המים שבתחום העיר האחרת, ואם כן יש להקשות, מה תועלת יש במחיצה **שֶׁל בַּרְזֶל**, הרי בה **נָמֵי עַיָּילֵי בְּהוּ מַיָּא** - אף בזו נכנסים המים מלמטה, שהרי סתם מחיצה גבוהה עשרה טפחים ואינה מגעת עד קרקעית המים, ואף אם תגיע עד הקרקע אינה יכולה לחסום את מעבר המים לגמרי. ולפיכך שוחק היה רבי יוסי ברבי חנינא על דברי רבי חייא.

מקשה הגמרא: וְדִלְמָא בְּמַיִם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לָזוּב - שמא כוונת הברייתא שצריך היה להניח בין התחומים מחיצה של ברזל שתפסיק לגמרי ביניהם, אך מאחר ואי אפשר לעשות כדבר הזה, ממילא אין תקנה למים אלו, ואין תושבי העיירות רשאים לשאוב מבריכה זו בשבת. ומדוע שחק על כך רבי יוסי.

ומחמת קושיא זו מבארת הגמרא את שחוקו של רבי יוסי ברבי חנינא באופן אחר: אֶלָּא לפיכך שוחק היה על דין זה, **מִשּׁוּם דְּקָא הוּא** - קולא היא **שֶׁהִקֵּלּוּ חֲכָמִים** לגבי מחיצה העומדת **בְּמַיִם**, שדי בזה במחיצה כל שהיא, אף שעוברים המים מעליה ומתחתיה, ובלבד שיהא בה עשרה טפחים. ולפיכך תמה היה עליו מדוע הצריך מחיצה של ברזל, הרי די במחיצה של קנים.

ומצינו שהקילו חכמים במחיצה העומדת במים, **כְּדְרַבִּי טַבְלָא** - כמו ההוראה שהורה רב לרבי טבלא, **דְּאָמַר רַבִּי טַבְלָא מַיִם** - שאל **רַבִּי טַבְלָא מָרֵיהּ, מְחִיצָה הַתְּלוּיָה** באויר, דהיינו, שתחתיתה של המחיצה גבוהה יותר משלשה טפחים מן הקרקע, **מַהוּ שֶׁתְּתִּיר** לטלטל **בְּחוּרְבָּה**, שלא תהא נידונת כפרוצה לרשות הרבים. **אָמַר לֵיהּ** רב לרבי טבלא, **אֵין מְחִיצָה תְּלוּיָה מְתֻרֶּרֶת אֶלָּא בְּמַיִם**, משום **דְּקָל הוּא שֶׁהִקֵּלּוּ חֲכָמִים בְּמַיִם** - קולא מיוחדת היא שהקילו חכמים לגבי מחיצה העשויה לחצרן במים, שבזה אין צריך דיני מחיצה גמורה אלא די בכל שהוא[יב], אבל בשאר מקומות צריך מחיצה גמורה, ולפיכך אין מחיצה תלויה מתרת בחורבה.

מבואר מדברי רב, שדי לעשות מחיצה תלויה במים, אף שהמים נכנסים מלמטה, ויש ללמוד מכך שגם מחיצה של קנים מועילה במים, אף שהמים נכנסים בין הקנים, ולפיכך שוחק היה רבי יוסי ברבי חנינא על רבי חייא שהצריך מחיצה של ברזל.

★

שנינו במשנה (לעיל מח.): **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע וכו'**, רבי אליעזר אומר, והוא באמצען, רבי יהודה אומר, לאיזה רוח שירצה ילך.

מקשה הגמרא: רַבִּי יְהוּדָה הסובר שרשאי הוא לילך ארבע אמות לאיזה רוח שירצה, **הֵיכִי תָּנֵא קָמָא** - הרי זה ממש כשיטת חכמים החולקים על רבי יוחנן בן נורי וסוברים שאין לו אלא ארבע אמות[יג].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּא, שְׁמוֹנָה אמות **עַל שְׁמוֹנָה** אמות **אִיקְּפוּ בֵּינֵיהֶן** - יש ביניהם. כלומר, דעת חכמים היא שאדם שלא קנה שביתה מערב שבת יש לו ארבע אמות לכל הצדדים, דהיינו שיש לו ששה של שמונה אמות על שמונה אמות שהוא עומד באמצעו, ואילו רבי יהודה סובר שיש לו ארבע אמות על ארבע אמות בלבד, אלא שרשאי הוא לבחור לאיזה צד יטול ארבע אמות אלו[יד].

תָּנֵיָא נָמֵי הָכִי - ואכן כך שנינו בברייתא, **יֵשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה** אמות **עַל שְׁמוֹנָה** אמות, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**, והוא הנזכר במשנתינו כ'חכמים'.

הגמרא מפרשת באיזה ענין נחלקו חכמים ורבי יהודה: וְאָמַר רַבָּא, מַחְלוֹקֶת זו של חכמים ורבי יהודה אם יש לו ארבע אמות על ארבע אמות או שמונה על שמונה, לא נאמרה אלא לענין **לְהָנֵּף, אֲבָל** לענין **לְטַלְטֵל דִּבְרֵי הַכֹּל אַרְבַּע אַמּוֹת אֵין, פָּחוֹת לֹא** - הכל מודים שאין הוא רשאי לטלטל אלא בארבע אמות על ארבע אמות ולא יותר, דהיינו, שאף חכמים הסוברים שרשאי להלך שמונה אמות, מודים הם שאינו רשאי לטלטל אלא בארבע אמות[טו].

הגמרא מבארת מהיכן לומדים דין ארבע אמות: מבררת הגמרא: **וְהָנֵי** - אלו **אַרְבַּע אַמּוֹת** שנתנו חכמים לאדם שלא קנה שביתה בערב שבת, **הֵיכָא קָתְיְיבָא** - היכן רמוזים הם בתורה[טז].

א. **לפי** שמים אלו אינם קונים שביתה במקומם להיות להם אלפיים אמה לכל רוח, אלא נמשכים אחר תחומי העיירות, ונמצא שמים העומדים בסוף אלפיים אמה לעיר האחת, אסורים לזוז ממקומם כלל לצד העיר השניה, לפי שכלה תחומם במקום שבו הם עומדים. רש"י (לעיל מז: ד"ה נתיק).

ב. **בהגהות** רי"א חבר (ל"ח מאיץ) ציין לדברי הגמרא במסכת סנהדרין (נ:), שם מתבאר שבכל מקום שנאמר בס"ח 'מחכו עליה במערבא', הכוונה היא לרבי יוסי ברבי חנינא. ג. **כלומר**, אף הוא סובר להלכה כרבי יוחנן בן נורי, אמנם אינו פוסק כמותו אלא במקום שהוא מיקל, כגון באדם ישן, אבל באופן שהוא מחמיר יותר מחכמים, כמו בסוגיא זו, הלכה כחכמים ונכפי שנתבאר בדברי הגמרא לעיל (מו:), שאפשר ר'הלכה כדברי המיקל בעירוב' אין הלכה כרבי יוחנן בן נורי אלא במקום שהוא מיקל]. ריטב"א (ל"ח מאיץ). ד. **שאף** על פי שנתקטים אנו להלכה כדברי המיקל בעירוב, מכל מקום יש לָשָׁנות גם את דיני המחמיר, כמו שנתבאר לעיל (נ:), שהוי בית הלל שונים אף את דבריהם של בית שמאי, לפי ש'אלו ואלו דברי אלהים חיים', ולפיכך נתקשתה הגמרא מדוע שחק רבי יוסי ברבי חנינא על הברייתא ששנה רבי חייא, הלא אף רבי חייא לא נתכוין לפסוק כך להלכה, אלא רק שנה ברייתא זו. תורת חיים (ל"ח ואילך). ה. **נהרות** המושכין, היינו סתם נהרות, שיש להם משך להלאה ממקום מקור נביעתן'. רש"י במסכת ביצה (לט: ד"ה נהרות), ועוד. ו. **'טבעיות** הנובעין, ואין יוצאין מגומות נביעתן למישך הלאה'. רש"י שם (ד"ה וטעינות). ז. **ראה** לעיל (מז:) בהערה, שנתקלקו הראשונים בדין 'כרגלי כל אדם' הנאמר כאן, ודעת התוספות (שם ד"ה פיסס) שהכוונה היא ממש כענין 'כרגלי הממלא' הנאמר שם, דהיינו שהמים נגררים אחר הממלא הראשון, ואפילו אם מסרם לאחר אינם נגררים אחר השני אלא עומדים בתחומו של הראשון. אך דעת רש"י במסכת ביצה (לט: ד"ה אחי) שאין להם שביתה כלל, אלא כל אדם מוליכם כרגליו למקום שעירב. וכן כתב הרמב"ך (והובאו דבריו ברשב"א (לעיל מז: ד"ה ואפילו)). ח. **שאף** המעיינות הנובעים במקומם נאמרו (ל"ח מאיץ) שם מתבאר שבכל מקום נעים ונדים הם במקומם מחמת נביעתם. ט. **כתב** הריטב"א (ל"ח ואילך), שאף על פי שנקטה הגמרא בלשון 'יוליכנה במכתנסין', מכל מקום הכוונה היא שדאי הדבר שיש לפרש כן, ולא דקדקה הגמרא בלשון זה. י. **נקט** 'חורבה' משום שמצויות בה מחיצות התלויות באויר, שנפל חלקן התחתון ולא נשאר אלא חלקן העליון. רש"י במסכת שבת (קפ: ד"ה מפולקסין). יא. **וכפי** שנתבאר במשנה, שמודה רבי יהודה לרבי אליעזר שאם בחר ליטול שתי אמות לכל רוח שוב אינו יכול לחזור בו, ומבואר מכך שאין לו אלא ארבע אמות, אלא שרשאי הוא לבחור באיזה אופן ליטלם, ולפיכך אף אם יבחר ארבע אמות אלו בשלימותם לאחד מן הצדדים שוב לא יוכל לחזור בו. רש"י (ל"ח מאיץ). יב. **כתב** הרשב"א (ל"ח מאיץ), שכוונת דברי רבא שהכל מודים שאסור לטלטל יותר מארבע אמות הינו לגבי טלטול בבת אחת, שאסור לאדם לעקור חפץ מתחילת שמונה אמות ולהניחו בסופן, אבל מכל מקום רשאי הוא לדעת רבי מאיר לטלטל מתחילה בארבע אמות הסמוכים אליו מצד אחד, ולאחר מכן בארבע אמות הסמוכים לו מצד אחר. רש"י שם (ד"ה ואפילו). יג. **כן** פירש בחידושי המאירי (ל"ח ד' מאיץ).

מבארת הגמרא: דְּתַנְיָא - כמו ששנינו בברייתא, נאמר בכתוב (שמות טז כט) 'שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו', ויש ללמוד מכך שנתנה תורה מקום לאדם שאיבד את שביתתו **תַּחְתָּיו** - כפי שיעור גופו, **[וְכַמָּה** הוא שיעור **תַּחְתָּיו],** גופו של אדם אורכו **שָׁלֹשׁ אַמּוֹת**[יט], **וְאַמָּה** נוספת נדרשת **בְּדֵי** שיוכל **לְפָשְׁטוֹ** את **יָדָיו וְרַגְלָיו**[כ], ונמצא שהשיעור הנצרך לאדם הוא ארבע אמות. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.**

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, גופו של אדם אורכו **שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, וְאַמָּה** נוספת נדרשת **בְּדֵי שְׁיָטוֹל** - שיוכל ליטול **הַחָפֵן מִתַּחַת מַרְגְּלוֹתָיו**[כא], **וּמְנִיחַ** - ולהניחו **תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו**[כב].

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מה חילוק יש ביניהם בדין, הרי לדעת שניהם שיעור 'תחתיו' הוא ארבע אמות.

מבארת הגמרא: אֵיכָא בֵּינַיְיהוּ - החילוק ביניהם הוא לענין אם די **בְּאַרְבַּע אַמּוֹת מְצוּמְצָמוֹת**[כג], או שצריך ארבע אמות מרווחות. לדברי רבי מאיר הסובר שהאמה הרביעית נדרשת כדי שיוכל האדם לפשוט ידיו ורגליו צריך ארבע אמות מרווחות[כד], ואילו לדברי רבי יהודה הסובר שהאמה הרביעית נדרשת כדי שיוכל ליטול חפץ מתחת מרגלותיו ולהניחו תחת מראשותיו די לזה באמות מצומצמות.

הגמרא מבררת כיצד מודדים ארבע אמות אלו: אָמַר לֵיהּ רַב מְשַׁרְשִׁיָא לְבְרִיהּ - לבנו, **כִּי עַיְילַתְּ לְקָמֵיהּ דְּרַב פָּפָּא** - כאשר תכנס לפני רב פפא, **בָּעֵי מִינֵּיהּ** - שְׁאַל אותו שאלה זו. **אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁאָמְרוּ** חכמים ליתן לאדם שלא קנה שביתה בערב שבת, כיצד מודדים אותם, האם **בְּאַמָּה דִּידֵיהּ יַהֲבִינַן לֵיהּ** - נותנים לכל אדם ארבע אמות לפי שיעור אמה שלו[כה], ונמצא שאדם גבוה יהיה שיעור ארבע אמות שלו גדול יותר משל אדם הנמוך ממנו, **אוֹ בְּאַמָּה שֶׁל קֹדֶשׁ יַהֲבִינַן לֵיהּ** - נותנים לכל אדם שיעור שוה של ארבע אמות, שבכל אמה יש ששה טפחים ביניוניים, כפי מידת האמה שעשה משה רבינו במשכן.

וממשיך רב משרשיא ואומר לבנו, **אִם אָמַר לָךְ** - אם יאמר לך רב פפא **שַׁאֲמוֹת שֶׁל קֹדֶשׁ יַהֲבִינַן לֵיהּ** - שנותנים לכל אדם שיעור קצוב של ארבע אמות, כאמה של קודש שהיו בה ששה טפחים, אמור לו, **עֹז מְלָךְ הֲכָשָׁן מָה תְּהֵא עָלַיי,** כיצד יוכל לשכב בארבע אמות אלו, הרי ארוך הוא הרבה יותר משיעור זה. כלומר, כיצד נותן אתה שיעור קצוב לכל אדם, הרי ישנם אנשים גבוהים ביותר שלא די להם בשיעור זה.

וְאִם אָמַר לָךְ - ואם יאמר לך רב פפא **בְּאַמָּה דִּידֵיהּ יַהֲבִינַן לֵיהּ** - שמודדים לכל אדם לפי אמה שלו, **אֵימָא לֵיהּ** - אמור לו, **מַאי טַעְמָא לָא קָתָנֵי לָהּ** - מדוע לא נשנה דין זה **לְגַבֵּי** המשנה במסכת כלים (פי"ז מ"ו), **יֵשׁ שֶׁאָמְרוּ הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם.** כלומר, המשנה שם מונה כמה דברים שמודדים אותם לכל אדם כפי גודלו[כו], אך אינה מונה בתוכם את שיעור ארבע אמות לענין שבת, ואם אכן מודדים שיעור זה לכל אדם כפי גודלו מדוע אינו נמנה שם.

כִּי אָתָא לְקָמֵיהּ דְּרַב פָּפָּא - כאשר בא בנו של רב משרשיא לפני רב פפא ואמר לו את דברי אביו, **אָמַר לֵיהּ** - אמר לו רב פפא, **אִי דַּיְינִינַן כּוּלָּא הַאי** - אם היינו מדקדקים כל כך בכל הש"ס, לא היינו יכולים לתרץ את כל הדיוקים, ומכיוון **לָא הֲוֵי תָּנֵינָן** - לא היינו שונים. ולגופו של ענין השיב לו, **לְעוֹלָם בְּאַמָּה דִּידֵיהּ יַהֲבִינַן לֵיהּ** - אכן מודדים ארבע אמות אלו לכל אחד כשיעור ארכו[כז], **דְּקָא קָשֵׁיָא לָךְ** - ומה שהוקשה לך, **מַאי טַעְמָא לָא קָתָנֵי** - מדוע לא נשנה דין ארבע אמות **גַּבֵּי** המשנה במסכת כלים **יֵשׁ שֶׁאָמְרוּ.** התשובה לכך היא, **דְּלָא פְּסִיקָא לֵיהּ** - אין ההלכה קבועה בזה, **מִשּׁוּם דְּאִיכָּא** - מאחר שיש אדם שהוא **נָגִיד בָּאֲבָרָיו,** דהיינו, שאיבריו קצרים למידת גופו, לפי שגופו באורך בינוני ואילו ידו קצרה, ואדם כזה אין די לו בארבע אמות כפי שיעור אמה שלו, אלא צריך ליתן לו ארבע אמות בינוניות, כפי שיעור אמה של קודש[כח], ומאחר ואין ההלכה קבועה בזה לא נשנה דין ארבע אמות במשנה שם.

★

שנינו במשנה (לעיל מה.-ב): **הָיוּ שָׁנִים, מְקַצַּת אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה וכו'.** היו שלשה והאמצעי מובלע ביניהן, הוא מותר עמהן והן מותרין עמו, ושנים החיצונים אסורין זה עם זה. אמר רבי שמעון, למה הדבר דומה לשלש חצירות הפתוחות זו לזו וכו'.

הגמרא מבארת את מהלוקתם של רבי שמעון וחכמים. מבררת הגמרא: לְמָה לֶיהּ לְמֵימַר לְמָה הַדָּבָר הוֹמֶה - לשם מה הוצרך רבי שמעון לדמות דין שלשה אנשים לדין שלש חצירות.

מבארת הגמרא: הָכִי קָאָמַר לְהוּ - כך אמר להם **רַבִּי שִׁמְעוֹן לָרַבָּנָן, מִבְּדֵי** [ל-הרי] **לְמָה הַדָּבָר הוֹמֶה,** כלומר, לְמַה יש לדמות את דין שלושת אנשים אלו, אשר החיצונים עומדים במרחק שמונה אמות זה מזה ואינם רשאים להשתמש זה עם זה, והפנימי עומד ביניהם ורשאי להשתמש עם כל אחד מהם, יש לדמות זאת **לְדִין שֵׁשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ,** ובנוסף לזה **פְּתוּחוֹת** כל אחת גם **לְרְשׁוּת הָרַבִּים,** ועירבו השתים החיצונות עם האמצעית, אך לא עירבו ביניהן. ומאחר ויש לדמותם זה לזה, אם כן תמה אני עליכם, **מַאי שְׁנָא הָתָם דְּלֵיגֵיתוּ** - מדוע שם לגבי שלש חצירות חולקים אתם עלי, וסוברים שמאחר והחיצונות אסורות להשתמש זו עם זו ממילא אסורות הן אף עם האמצעית[כט], **וּמַאי שְׁנָא הָכָא דְּלָא דְּלֵיגֵיתוּ** - ואילו כאן לגבי שלשה אנשים אינכם חולקים, אלא מודים אתם שרשאי האמצעי להשתמש עם החיצונים, אף שהחיצונים אסורים זה בזה.

מבררת הגמרא: וְרַבָּנָן - מה יענו חכמים על טענתו של רבי שמעון.

מבארת הגמרא: שחכמים סוברים שיש חילוק בין שלש חצירות לשלשה אנשים, משום **שֶׁהָתָם** - שם, לגבי שלש חצירות, **אֲנוּשֵׁי דְּיוּרִין** - ישנם אנשים רבים הדרים בחצירות אלו, ולפיכך יש לחוש שלא יידעו כולם להזהר, ויבואו להוציא כלים שבשבתו בחצר חיצונה אחת אל החצר החיצונה השניה דרך האמצעית, ודבר זה אסור לעשותו, מאחר שלא עירבו החיצונות אלו עם אלו, ולפיכך צריך לאסור את הטלטול על כל דיירי החצירות, אבל **הָכָא** - כאן, לגבי שלשה אנשים, **לָא אֲנוּשֵׁי דְּיוּרִין** - אין הדיירים מרובים, ויכולים החיצונים להזהר שלא לטלטל מזה לזה, ולפיכך אין לאסור עליהם לטלטל עם האמצעי העומד בתוך תחומם[ל].

★

שנינו במשנה: וְשָׁתַיִם הַחִיצוֹנוֹת כו' אסורות זו עם זו.

הגמרא מבררת את טעם האיסור בזה. מקשה הגמרא: וְאַמַּאי - מדוע החיצונות אסורות זו בזו, והרי **בֵּינַיִם דְּעָרְבֵי לְהוּ חִיצוֹנוֹת בְּהָדֵי אֶמְצָעִית** - מאחר ועירבו דיירי החצירות החיצונות יחד עם החצר האמצעית, והניחו את העירוב בבית שבחצר האמצעית, **הַוְיָא לְהוּ חָדָא** - נעשו כולם כדרים בבית אחד, דהיינו באותו הבית בו הניחו את העירוב, והותרו כולם להשתמש זה עם זה בכל הבתים והחצירות[לא], ומדוע אסורות החיצונות זו עם זו.

מביאה הגמרא שני תירוצים על קושיא זו. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּגוּן - המשנה עוסקת באופן **שֶׁנָּתְנָה** החצר **הָאֶמְצָעִית עֵירוּבָהּ בָּזוֹ וְעֵירוּבָהּ בָּזוֹ.** דהיינו, שאין מדובר באופן שנתנו החיצונות את עירובן באמצעית, שאם היו עושים כן אכן היו נידונים כולם כדרים בבית אחד, והיו הכל מותרים זה בזה, אלא מדובר באופן שהאמצעית הניחה עירוב שני פעמים, האחד בבית שבחצר החיצונה האחת, והשני בבית שבחצר החיצונה השניה, ונמצא שהאמצעית נידונית כאילו דרה בשניהם, אבל החיצונות אינן נידונות כאילו דרות הן בבית אחד, ולפיכך אינן מותרות להשתמש זו עם זו אלא עם האמצעית בלבד.

תירוץ נוסף: וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר שהמשנה עוסקת באופן **שֶׁנָּתְנוּ** החיצונות את **עֵירוּבָן בָּאֶמְצָעִית,** מכל מקום אין החיצונות מותרות זו בזו. **בְּגוּן** - לפי שהמשנה עוסקת באופן **שֶׁנָּתְנוּ**

יח. **'לפשוט** ידיו' היינו למותבם מעל לראשו. אמנם לא נתבאר ענין 'לפשוט רגליו', וכתב בזה בתוספות רי"ד (ד"ה פרוש) 'פירוש, כשהאדם עומד זקוף מכביד הגוף על הרגלים ואינו יכול לפשוט פרקי רגליו, אבל כששוכב פושט הפרקים ורגליו מאריכות'. טז. **'ורגליותיו,** כלומר ממתנים ולמטה'. רש"י (מאי ג"ל ד"ה מקן). טז. **כלומר,** שאין די לאדם בשיעור מצומצם להנחת גופו, אלא צריך הוא אמה נוספת שיוכל לעשות בה את חפציו. יז. **אמות** 'מצומצמות' הן אמות 'עצבות' [הנזכרות לעיל (ג:) בגמרא]. שיעורין של תורה (סי' נ פוס יג), וביאר המאירי שם (ד"ה ומ"מ) בשם 'גדולי הדורי' (תרשב"א) שאמה 'עצבה' פחותה מאמה 'שוחקת' שיעור חצי אצבע. ובשם הרמב"ם (פירוש משמעויות פ"ב) הביא, שאמה מצומצמת נמדדת בטפחים שאצבעות הידים מהודקות בהן, בעוד שאמה שוחקת נמדדת בטפחים שאצבעות הידים מרווחות בהן, ונכנס האויר ביניהם. יח. **מאחר** שפישוט ידים ורגלים יותר מאמה הוא, ולפיכך אין די בארבע אמות מצומצמות. רש"י (ד"ה נגיד). יט. **'אמה'** של אדם, היא השיעור שבין המרפק ועד ראש האצבע האמצעית [הנקראת 'אמה']. שו"ע הגר"ז (סי"ח סמ"ק כ). כ. **כך** הוא לשון המשנה שם (כלים פי"ז מ"ח) 'ויש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם, הקומץ את המנחה, והחופן את הקטורת, והשוחה כמלא לוגמיו ביום הכיפורים, וכמזון שתי סעודות לעיוורים'. כא. **אכנס** אין הדברים אמורים אלא לענין הילוך, אבל לענין טלטול מודדים באמות של קודש, דהיינו ארבע אמות של ששה טפחים, לפי שאיסור העברת ארבע אמות ברשות הרבים נלמד מהלכה למשה מסיני, ויש בו שיעור שוה לכל אדם, להעברת ארבע אמות מן המקום שבו החפץ עומד. תוספות רי"ד (ד"ה נטלוהו). כב. **אכנס** אדם שהוא גדול בגופו כענק מלך הבשן וידיו קצרות למידת גופו אין משערים לו בארבע אמות של קודש, שהרי לא יוכל לישב בהם, אלא משערים לו באמות בינוניות של אדם כמותו. רשב"א (ד"ה פשמה). כג. **כמבואר** בדברי הגמרא להלן (מט:). כד. **שכן** הוא הדין בכמה אנשים הדרים בחצר אחת, שאסורים הם לטלטל מן בתיהם לחצר, לפי שהבית הוא רשות מיוחדת לכל אחד והחצר היא רשות כולן, ואסור להוציא מרשות לרשות בלא עירוב, ולפיכך נוטלים פת מכל אחד מן הדרים בבתים שבחצר, ומניחים אותה באחד הבתים שבחצר, ואז נידונים כולם כאילו דרים הם באותו הבית, וכל החצר נידונת כחצר של אותו הבית, ולפיכך רשאים כולם לטלטל בכל החצר והבתים שבתוכה. ואם חפצים דיירי חצר זו לטלטל לחצר אחרת, אזי נוטלים הם את העירוב שגבו מכל דיירי החצר ומניחים אותו בבית שבחצר האחרת. וסברה הגמרא עתה שמדובר באופן שהניחו החיצונות את עירובם בבית שבחצר האמצעית. רש"י (ד"ה פ"ג).

בְּשָׁנֵי בָתִּים שבחצר האמצעית, דהיינו, דיירי החצר החיצונה האחת נתנו עירובם באחד מן הבתים שבחצר האמצעית, ואילו דיירי החצר החיצונה השניה נתנו את עירובם בבית אחר העומד בחצר האמצעית, ומאחר שלא נתנו עירובן בבית אחד אין דיירי החצרות החיצונות נידונים כדרים במקום אחד, ולפיכך אסורים הם זה בזה[א].

הגמרא מקשה על דברי רב ששת: בְּמַאן - כשיטת מי סובר רב ששת, המפרש ששנים שהניחו עירוב בשני בתים שבחצר אחת אינם נידונים כדרים יחדיו, האם הוא סובר כְּשִׁיטַת **בֵּית שַׁמַּאי. דְּתַנְיָא** - שהרי כך שנינו בברייתא, **חֲמִשָּׁה** אנשים הדרים בבתים שונים בחצר אחת, **שָׁנְּטוּ אֶת עֵירוּבָן** - שגבו מכל אחד מדיירי החצר פת לצורך עירובי חצירות, **וְנָתְנוּהוּ** לעירוב זה **בִּשְׁנֵי בָתִּים** שונים העומדים בבית אחד, מקצת העירוב בכלי אחד, ומקצתו בכלי אחר, נחלקו התנאים האם העירוב מועיל באופן זה. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵין עֵירוּבָן עֵירוּב, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים עֵירוּבָן עֵירוּב.**

וסברה הגמרא עתה, שאין חילוק בין עירוב המונח בבית אחד בשני כלים, לעירוב המונח בשני בתים שבחצר אחת[א], ונמצא שרב ששת הפוסל עירוב המונח בשני בתים סובר כדעת בית שמאי, ודבר זה תמוה הוא, שהרי כלל הוא בידינו שהלכה כבית הלל במחלוקתם עם בית שמאי.

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר שרב ששת סובר כשיטת **בֵּית הִלֵּל** אין בכך קושיא, **עַד כָּאן לֹא קָאָמְרֵי בֵּית הִלֵּל הָתָם** - שלא אמרו בית הלל שם להכשיר את העירוב, **אֶלָּא** באופן שהוא מונח **בִּשְׁנֵי כֵלִים** העומדים **בְּבַיִת אֶחָד, אֲבָל** עירוב המונח **בִּשְׁנֵי בָתִּים** שבחצר אחת **לֹא** הכשירוהו בית הלל, ונמצא שדברי רב ששת הם כדעת הכל[ב].

הגמרא מקשה על דברי רב יהודה ורב ששת: אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אָוְיָא לְרַב אַשִׁי, לְרַב יְהוּדָה קָשְׁיָא וְלְרַב שֵׁשֶׁת קָשְׁיָא - יש להקשות בין על תירוצו של רב יהודה ובין על תירוצו של רב ששת[ג].

והוא מפרש את דבריו, **לְרַב יְהוּדָה קָשְׁיָא** - יש להקשות על דברי רב יהודה, **דְּאָמַר** שהמשנה עוסקת **בְּגוֹן שֶׁנָּתְנָהּ** החצר ה**אֶמְצָעִית** את **עֵירוּבָהּ בְּזוֹ** - בחיצונה האחת, **וְעֵירוּבָהּ בָּזוֹ** - וכן הניחה עירוב נוסף אצל החצר החיצונה השניה. **וְעַל כָּךְ** יש לתמוה, **בֵּינַיְן דְּעֵירְבָה** החצר **הָאֶמְצָעִית בְּחַדֵּי** - יחד עם החצר **הַחִיצוֹנָה** האחת, **הַוְיָא לֵיהּ חֲדָא** - נעשו שתיהן כאחת, **וְכִי חֲדְרָה וְאַרְבָּה בְּחַדֵּי אִידָךְ** - וכאשר חזרות האמצעית ומערבת עם החיצונה השניה, **שְׁלִיחוּתָהּ עֲבְדָה** - עושה היא זאת ממילא אף בשליחותם של דיירי החצר החיצונה הראשונה, ונעשו כולן כדרות בבית אחד[ד], וממילא יש להתיר אף את דיירי החצרות החיצונות להשתמש זה עם זה[ה].

וּלְרַב שֵׁשֶׁת קָשְׁיָא - והקושיא שיש להקשות על דברי רב ששת היא, כיצד ניתן להעמיד את המשנה באופן שנתנו דיירי החצרות החיצונות את עירובם בשני בתים שונים שבחצר האמצעית, הרי אם כך **תֵּיהֲוֵי** - יש לדונם **חֲמִשָּׁה** אנשים **שֶׁשְּׁרוּיִין** - הדרים בבתים שונים **בְּחַצֵּר אַחַת, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב** עם חבריו, שהדין בזה **דְּאָמְרֵי אֲחַדְדֵי** - שהם אוסרים זה על זה, ואפילו אם עירבו שאר דיירי החצר זה עם זה אסורים כולם לטלטל מבתיהם לחצר[ו]. ואף כאן מאחר ודיירי החצרות החיצונות נידונים כדרים בשני בתים שונים בחצר האמצעית, ולא עירבו זה עם זה, ולפיכך אסורים הם זה עם זה, אם כן יאסרו אף על הדרים בחצר האמצעית להוציא מבתיהם אל החצר.

הגמרא מתרצת את שתי הקושיות: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לרב אחא בריה דרב אויא, **לְרַב יְהוּדָה קָשְׁיָא וְלֹא לְרַב שֵׁשֶׁת קָשְׁיָא** - אין להקשות לא על תירוצו של רב יהודה ולא על תירוצו של רב ששת.

והוא מפרש את דבריו. **לְרַב יְהוּדָה לֹא קָשְׁיָא** - אין להקשות על דברי רב יהודה מדוע אין האמצעית עושה את שליחותה של החיצונה, **דְּעֵירְבָה לַהּ אֶמְצָעִית בַּהֲדֵי חִיצוֹנָה** - שמאחר ועירבו דיירי האמצעית עם דיירי החיצונה, **וְאילו** דיירי **הַשְּׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת בַּהֲדֵי הֲדָדֵי לֹא עֵירְבוּ** - לא הניחו עירוב אלו עם אלו, **ובזה נָפְלָא דַּעְתֵּיהּ** - גילו דיירי החצר החיצונה הראשונה את דעתם, **דְּבָהָא נִיחָא לֵיהּ** - שטוב בעיניהם להניח עירוב עם דיירי האמצעית, **וּבְהָא לֹא נִיחָא לֵיהּ** - אך לא טוב בעיניהם להניח עירוב עם דיירי החצר החיצונה השניה, ולפיכך אי אפשר לומר שדיירי האמצעית יהיו שליחים של דיירי החיצונה האחת לערב עם דיירי החיצונה השנית.

וּלְרַב שֵׁשֶׁת לֹא קָשְׁיָא - וכמו כן אין להקשות על דברי רב ששת, שהרי זה כחמשה הדרים בחצר אחת ולא עירב אחד מהן, משום **שאם אָמְרוּ** חכמים שעל ידי העירוב נעשו המניחים כאילו הם **דִּיּוֹרִין** - דרים באותה חצר שהניחו בה העירוב לענין **לְהַקֵּל** על המניחים, שיהיו רשאים לטלטל מחצרם לחצר שהניחו בה העירוב, האם **יאמְרוּ** חכמים שנידונים הם כ**דִּיּוֹרִין** [-דרים] באותה חצר לענין **לְהַחֲמִיר**, שאם הניחו שנים עירוב בחצר אחת ולא עירבו זה עם זה יאסרו את החצר על אלו הדרים בה מתחילה[ז], הרי אין הם דרים שם בפועל. ונמצא, שאף על פי שהניחו דיירי החצרות החיצונות את עירובם בחצר האמצעית, ונידונים הם כדרים בה לענין להקל עליהם שיהיו רשאים לטלטל מחצרם לחצר האמצעית, מכל מקום אינם נידונים כדרים בה לענין להחמיר, ולפיכך אף שלא עירבו זה עם זה אינם אוסרים את החצר על אלו הדרים בה מתחילה.

*

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור דברי רבי שמעון במשנה ובשיטת חכמים החולקים עליו: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, זוֹ - מימרא זו שנתבארה לעיל (מה:) במשנה, לגבי שלוש חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים, שאם עירבו החיצונות עם האמצעית ולא עירבו זו עם זו, היא מותרת עמהן והן עמה ורק החיצונות אסורות זו עם זו, היא **דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֲבָל חֲכָמִים** חולקים בזה, **וְאוֹמְרִים שִׁשּׁוּת אַחַת** [-החצר האמצעית] **מְשַׁמֶּשֶׁת לְשֵׁתֵּי רְשׁוּיוֹת** [-החצרות החיצונות], כלומר, ששתי החצרות החיצונות רשאיות להשתמש עם החצר האמצעית, שמאחר ועירבו עמה רשאיות הן לטלטל חפצים ששבתו בחצרותיהן אליה[ח], **אֲבָל לֹא** רשאיות **שְׁתֵּי הָרְשׁוּיוֹת** החיצונות להיות **מְשַׁמְּשׁוֹת שְׁרִשּׁוּת אַחַת** האמצעית, דהיינו, שאין היא רשאית להשתמש עמהן, שמאחר ועירבה עם שתיהן והן לא עירבו זו עם זו נמצא שנמשכת היא אחריהן לשני צדדים שונים, ולפיכך אסורה היא בשתיהן[ט].

נמצא לדברי רב, שבין לרבי שמעון ובין לחכמים רשאים דיירי החצרות החיצונות להשתמש עם האמצעית, ונחלקו לגבי דיירי החצר האמצעית, שרבי שמעון מתיר אף להם להשתמש עם החיצונות, וחכמים אוסרים[י].

וממשיך רב יהודה ואומר, **כִּי אֲמַרְתָּהּ קַמֵּיהּ דְּשְׁמוּאֵל** - כאשר אמרתי מימרא זו של רב לפני שמואל, נחלק עליו, **וְאָמַר לַי,**

א. **ריטב"א** (ד"ה ומפקין). ובאופן נוסף כתב לבאר, שסברה הגמרא עתה שמה שנקטה הברייתא שהניחו העירוב בשני כלים, הכוונה היא לשני כלים העומדים בשני בתים, שמן הסתם אילו היו חפצים להניח העירוב בבית אחד לא היו צריכים לחלקו לשני כלים. ב. **אמנם** אין הקושיות שוות, שלדברי רב יהודה יש להקשות על האיסור, מדוע אסורות החיצונות זו עם זו, ואילו לדברי רב ששת יש להקשות על ההיתר, מדוע מותרות החיצונות עם האמצעית, כמבואר בהמשך דברי הגמרא. רישב"א (ד"ה ומפקין). ג. **כלומר**, משנה שעירבה האמצעית עם החיצונה השניה [בשלישיתם של הראשונה] נעשו שלושתם כדרים בבית החיצונה השניה, ומעתה אין צריך כלל לעירוב הראשון שעירבה האמצעית עם החיצונה הראשונה, ולא בא אותו עירוב אלא לעשות את האמצעית שליחה של החיצונה הראשונה לערב עם החיצונה השניה. ריטב"א (ד"ה ומפקין). ד. **כתב** רש"י (ד"ה ומפקין), שיש הגורסים 'שליחותה עבדה' ואידך מיהא לישתרי', דהיינו, שקושיית הגמרא היא שאפאחר והאמצעית עירבה תחילה עם החיצונה האחת ולאחר מכן עם השניה, נמצא שעירבה עם השניה אף עבור הראשונה, ולפיכך יש להתיר את החיצונה הראשונה להשתמש בחצר החיצונה השניה, אך השניה לא תהא מותרת עם הראשונה, שהרי עירבה האמצעית עם הראשונה קודם שעירבה עם השניה, ונמצא שלא היתה שליחתה של השניה לערב עם הראשונה. אמנם כתב רש"י שאי אפשר לומר כן, שהרי מאחר ועירבה האמצעית עם השניה בשליחותה של הראשונה נמצא שמעמה דרים כולם בבית אחד שבתצר, ואין כאן כמה רשויות, ולפיכך רשאים כולם להוציא מבתיהם לחצר.

ה. **ואפילו** אם עירב אותו דייר עם מקצת שכניו [אך לא עם כולם] אוסר הוא את החצר על כל הדרים בה, וכפי שנתבאר לעיל לגבי חמשה שגבו את עירובם ונתנוהו בשני כלים, שרק באופן כזה מתירים בית הלל, אבל אם נתנוהו בשני בתים מודים הם שאין כאן עירוב, אף על פי שעירבו השנים לעצמם והשלושה לעצמם. רש"י (ד"ה לא עשו). ו. **כלומר**, אם הניחו דיירי חצר אחרת עירוב יחד עם אלו הדרים בה, ולאחר מכן הניחו דיירי חצר נוספת עירוב עם הדרים בחצר הראשונה, ושני אלו לא עירבו זה עם זה, וכי יאסרו את החצר על הדרים בה משום שדנים אנו אותם כדרים בחצר זו ולא עירבו זה עם זה. ז. **שהרי** כל אחת מן החיצונות לא עירבה אלא עם האמצעית, ואין כאן רשות אחרת המושכת אותה לצד אחר. רש"י (ד"ה ומפקין). ח. **כלומר**, מאחר ושתי החיצונות לא עירבו זו עם זו יש כאן שתי רשויות שונות, ומכיון שהאמצעית עירבה גם עם זו וגם עם זו, נמצא שזו מושכתה לכאן כאילו דרה היא עמה והשניה מושכתה לדור עמה, והרי אין אדם יכול לדור בשני מקומות כאחד, ולפיכך דנים אנו אותה מחד גיסא כאילו היא דרה בחיצונה האחת, ואסורה להשתמש עם השניה, ומאידך, כאילו דרה עם השניה ואסורה עם הראשונה [אך אילו היו מעורבות החיצונות זו עם זו היו נידונות כל השלוש כאילו דרות הן ברשות אחת, ומותרות היו כולן זו בזו]. רש"י (ד"ה ואפילו). ט. **ואין** חילוק בזה בין אם נתנו החיצונות את עירובן באמצעית ובין אם נתנה האמצעית את עירוביה בשתי החיצונות, אלא בכל ענין היא אסורה שמעמה והן מותרות עמה. רש"י (ד"ה ואפילו).

אַף זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן, כלומר. אפילו רבי שמעון המיקל מודה שאין האמצעית מותרת להשתמש עם החיצונות, אלא רק החיצונות משתמשות עם האמצעית, **אֲבָל חֲכָמִים** מחמירים עוד **וְאוֹמְרִים, שֶׁשָּׁתְּנוּ אֲסוּרוֹת** להשתמש זו עם זו, בין החיצונות עם האמצעית ובין האמצעית עם החיצונות, וכל שכן שהחיצונות אסורות זו עם זו[א].

נמצא שנחלקו רב ושמואל בשני ענייניים. האחד, בשיטת רבי שמעון, שלדברי רב מתיר רבי שמעון בין לחיצונות להשתמש עם האמצעית ובין לאמצעית להשתמש עם החיצונות, ואינו אוסר אלא לחיצונות להשתמש זו עם זו, ואילו לדברי שמואל אין רבי שמעון מתיר אלא לחיצונות להשתמש עם האמצעית, אך אוסר הוא על האמצעית להשתמש עם החיצונות. ועוד נחלקו רב ושמואל בשיטת חכמים, שלדברי רב אף שהם אוסרים לאמצעית להשתמש עם החיצונות מכל מקום הם מתירים לחיצונות להשתמש עם האמצעית, ואילו לדברי שמואל סוברים חכמים ששלשתן אסורות להשתמש זו עם זו[ב].

הגמרא מביאה ראיה לדברי שמואל: תָּנְיָא בברייתא **בְּוָותֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה אֲזַיְּבָא דְּשִׁמּוֹאֵל** - כפי שאמר רב יהודה בשם שמואל. וכך שנינו שם, על הדין שנתבאר במשנה לגבי שלשה אנשים שישנו בדרך, והיו השנים החיצונים רחוקים שמונה אמות זה מזה, והאמצעי ביניהם, שהדין הוא ששני החיצונים מותרים עם האמצעי והוא מותר עימם, אך החיצונים אסורים זה עם זה. ועל כך **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְשֵׁשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ וּפְתוּחוֹת** גם **לִרְשׁוּת הָרַבִּים**, שאם **עֵירְבוּ שְׁתַּיִם** החיצונות **עִם** החצר **הָאֶמְצָעִית**, אזי הדין בזה הוא שזו [-החיצונה האחת] **מְבִיאָה** דברי מאכל **מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ** אל החצר האמצעית **וְאוֹכֶלֶת** שם, **וְזוֹ** [-החיצונה השניה] **מְבִיאָה** אף היא את מאכליה **מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ** אל החצר האמצעית **וְאוֹכֶלֶת** שם, זו [-החיצונה הראשונה] **מַחֲזֶרֶת מוֹתָרָהּ** - רשאית להחזיר את הנותר מסעודתה מן החצר האמצעית **לְתוֹךְ בֵּיתָהּ, וְזוֹ** [-החיצונה השניה] רשאית אף היא להיות **מַחֲזֶרֶת** את **מוֹתָרָהּ** - הנותר מסעודתה, מן החצר האמצעית **לְתוֹךְ בֵּיתָהּ; אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, שֶׁשָּׁתְּנוּ אֲסוּרוֹת** להשתמש זו עם זו.

מבואר מברייתא זו, שרבי שמעון מתיר לחיצונות להשתמש עם האמצעית, אך אינו מתיר לאמצעית להשתמש עם החיצונות, שהרי מפרש הוא בדבריו שהחיצונות מביאות את סעודתן אל האמצעית, ואינו נוקט דוגמא הפוכה שהאמצעית מביאה סעודתה אל החיצונות. והיינו כדברי שמואל.

עוד מבואר מדבריה בברייתא, שחכמים אוסרים על שלשתן להשתמש זו בשל זו, ושלא כדברי רב הסובר שהם מתירים לחיצונות להשתמש עם האמצעית.

הגמרא מבארת ששמואל סובר כשיטתו לגבי דין שאמר במקום אחר: וְאָזַדָּא שְׁמוּאֵל דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, לדברי שמואל הסובר שאף לרבי שמעון אין שתי רשויות משמשות לרשות אחת הולך בזה כשיטתו, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, חָצֵר שֶׁעומדת בֵּין שְׁנֵי מְבוֹאוֹת**, כלומר, שהיא פתוחה מצידה האחד למבוי אחד ומצידה השני למבוי אחר [ראה ציור][ג], **ורגילים** דיירי החצר לצאת ולבוא בימות החול דרך שני המבואות, אזי אם **עֵירְבָה** אותה החצר **עִם שְׁנֵיהֶם** - עם שני המבואות יחדיו, **אֲסוּרָה** להשתמש **עִם שְׁנֵיהֶם**, לפי שהיא נמשכת אחר שתי רשויות שונות, והיינו כשיטת רבי שמעון

[לדברי שמואל] בשלש חצירות, שהאמצעית אסורה להשתמש עם החיצונות, לפי שהן מושכות אותה לשני צדדים.

ובזה סובר שמואל כשיטתו, לפי שאם היה סובר כדברי רב שרבי שמעון מתיר לאמצעית להשתמש עם החיצונות, לא היה נוקט להלכה לגבי חצר שבין שני מבואות שאם עירבה עם שניהם אסורה עם שניהם, מאחר ששמואל סובר את הכלל 'הלכה כדברי המיקל בעירוב', ולפיכך היה לו לפסוק כדברי רבי שמעון המיקל, אלא בהכרח יש ללמוד מכך שהוא סובר שאף רבי שמעון המיקל אינו מתיר אלא לחיצונות להשתמש עם האמצעית, אך האמצעית אסורה להשתמש עם החיצונות, וממילא אף בחצר שבין שני מבואות הדין כן, שאם עירבה החצר עם שני המבואות אסורה היא להשתמש עמהם, אך הם רשאים להשתמש עמה[ד].

הגמרא ממשיכה לבאר את הדינים שאמר שמואל לגבי חצר שבין שני מבואות: אִם לֹא עֵירְבָה החצר **עִם שְׁנֵיהֶם** - עם שני המבואות, כלומר, שלא עירבה לא עם זה ולא עם זה, הרי היא **אוֹסֶרֶת עַל שְׁנֵיהֶן** לטלטל מחצרותיהם למבוי, לפי שיש לדיירי החצר דריסת רגל במבואות אלו, ונידונים הם כדרים במבוי, ומאחר שלא עירבו עמהם הרי זה גורם לבטל את העירוב שעשו דיירי המבואות לעצמם[ה].

הָיְתָה בְּאֶחָד רְגִילָה וּבְאֶחָד אֵינָהּ רְגִילָה - היו דיירי החצר רגילים לצאת ולבוא רק דרך מבוי אחד, ואילו במבוי השני אינם רגילים להשתמש, ולא עירבו לא עם זה ולא עם זה, **זֶה** המבוי **שֶׁרְגִילָה** החצר להשתמש **בּוֹ, אֲסוּר** - נאסר על דיירי להוציא מחצרותיהם למבוי, לפי שדיירי החצר נידונים כדרים במבוי זה, והרי לא עירבו עמם, **וְזֶה** המבוי **שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה** להשתמש **בּוֹ, מֻתָּר** לדיירי המבוי לטלטל בתוכו.

הגמרא מביאה דיוק שאמר רבה בר רב הונא לגבי אופן זה שהיתה רגילה להשתמש במבוי אחד: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, אם **עֵירְבָה** החצר **עִם** אותו המבוי **שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה** להשתמש **בּוֹ, הוּתַּר** המבוי שהיא **רְגִילָה** להשתמש בו **לָעֲצָמוֹ**, כלומר, שרשאים דיירי אותו המבוי לטלטל מחצרותיהם למבוי, לפי שסילקו דיירי החצר את עצמם מלהשתמש במבוי זה, ולפיכך אינם נידונים עתה כדרים בו, ואינם מקלקלים את העירוב שעירבו דיירי המבוי לעצמם.

וְאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר שְׁמוּאֵל, אִם עֵירֵב רַגִּיל לָעֲצָמוֹ - אם עירבו דיירי המבוי שהיתה אותה חצר רגילה להשתמש בו בינם לבין עצמם, ולא עירבו עם דיירי החצר, **וְזֶה שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ לֹא עֵירֵב** - ואילו דיירי המבוי שלא היתה החצר רגילה להשתמש בו לא עירבו אפילו בינם לבין עצמם, **וְהִיא** - החצר **עַצְמָהּ לֹא עֵירְבָה** עם אף אחד מן המבואות, **אִי חוֹחֶן אוֹתָהּ** שתיכנס וחצא בשבת זו **אֲבַל** אותו מבוי **שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה** להשתמש **בּוֹ**, לפי שדיירי אותו מבוי לא עירבו בינם לבין עצמם, וממילא אסורים הם בטלטול בתוך המבוי, ונמצא שאין דרישת הרגל של דיירי החצר גורעת מהם כלל, אך אין דיירי החצר רשאים להכנס ולהיצא דרך אותו מבוי שהיו רגילים בו תמיד, לפי שבני אותו מבוי הניחו עירוב בינם לבין עצמם, ורשאים הם לטלטל בתוך המבוי, ואם תהיה לבני החצר דרישת רגל עליהם הרי הם מקלקלים את עירובם של דיירי המבוי. **וְכֵגוֹן זֶה** - ובאופן כזה **נוֹתְנִין** חכמים **עַל** בני החצר שלא ינהגו **בְּמִדַּת קְדוּמִּי**ן, לילך דרך המבוי שעירב ולקלקל עירובו, אלא ילכו דרך המבוי שלא עירבו.

★

הגמרא מביאה מחלוקת בענין אדם המקפיד על עירובו: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, דיירי חצר שהניחו פת לצורך עירובי חצירות, ואחד מהם הוא אדם **הַמְקַפִּיד עַל עֵירוּבוֹ**, ההיינו שהוא מקפיד על הפת שנתן שלא יאכלנה אדם מבני החבורה, **אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב** - בטל העירוב כולו. ונשאר הדבר הוא, לפי

א. **הקשה** רש"י (ד"ה אף) כיצד מפרש שמואל בשיטת רבי שמעון שהחצר האמצעית אסורה להשתמש עם החיצונות, הרי רבי שמעון אמר במפרש לעיל (מט:) במשנה 'הא מותרת עמהן והן מותרות עמה'. תירץ, ששמואל יפרש שכוונת רבי שמעון היא לענין שימוש עמהן בחצר שלה, שאף היא רשאית להשתמש בה עמהן אך אינה רשאית להוציא את חפציה אליהן. עוד הקשה, שמן הלשון שנקט שמואל 'אף זו דברי רבי שמעון' משמע שכוונתו להחיר אף את האמצעית בחיצונות כדרך שמותרות החיצונות באמצעית, שאם לא כן לא היה לו לומר 'אף', ותירץ, שכוונת הדברים כך היא, אף רבי שמעון המיקל יותר מחכמים בדין שלש חצירות, אוסר הוא על החצר האמצעית להשתמש בחיצונות. עוד כתב רש"י, שיש המפרשים את דברי שמואל 'אף זו דברי רבי שמעון', שכוונתו שרבי שמעון מתיר אף לחיצונות להשתמש עם האמצעית, שהרי הוא מתיר אפילו לאמצעית להשתמש עם החיצונות. ולפי שיטה זו לא נחלקו רב ושמואל בביאור דברי רבי שמעון, אלא שניהם מודים שרבי שמעון מתיר בין לחיצונות להשתמש עם האמצעית ובין לאמצעית להשתמש עם החיצונות, ואינו אוסר אלא לחיצונות להשתמש זו עם זו, ונחלקו רב ושמואל רק בשיטת חכמים, שלדברי רב חכמים מתירים לחיצונות להשתמש עם האמצעית, ואינם אוסרים אלא לאמצעית להשתמש עם החיצונות, ואילו לדברי שמואל חכמים סוברים ששלשתן אסורות להשתמש זו עם זו. והקשה רש"י על פירוש זה מדברי הגמרא להלן, ולפיכך דחה אותו ופירש כאופן הראשון [וראה עוד להלן בעיוני הפשט את שיטת רבינו תם בסוגיא זו, הסובר אף הוא שלא נחלקו רב ושמואל בדברי רבי שמעון אלא בשיטת חכמים בלבד].

ב. **כוונת** הברייתא להשמיענו בזה, שאין חרושתם שמא יחליפו את המותרות, ותיטול כל אחת את מותרה של החיצונה השניה. תורת חיים (ד"ה זו).

ג. **ולא** נשתתפו דיירי שני המבואות זה עם זה, תוספות רבינו פרץ (לעיל מח: ד"ה ואחד).

ד. **שכן** הוא הדין בבני מבוי ששכח אחד מהם ולא עירב, שאוסר הוא על כולם. ריטב"א (ד"ה גמ').

והתקנה לזה היא שתערב החצר עם אחד מן המבואות, ועל ידי כך היא מסתלקת מן המבוי השני ואינה אוסרת עליו. רש"י (ד"ה ואחד) ותוספות.

משמע מדבריו, שאין די בכך שיערבו דיירי החצר בינם לבין עצמם, שאף באופן כזה עדיין יאסרו בני המבואות משום דרישת הרגל של בני החצר, אלא צריך שיערבו בני החצר עם בני אחד המבואות. אמנם דעת הרשב"א והריטב"א (ד"ה גמ') אינה כן, שכתבו שאין החצר אוסרת על המבואות אלא באופן שלא עשתה עירוב בינם לבין עצמם, ורשאים הם לטלטל בתוך המבוי, ואם תהיה לבני החצר דרישת רגל עליהם הרי הם מקלקלים את עירובם של דיירי המבוי. **וְכֵגוֹן זֶה** - ובאופן כזה **נוֹתְנִין** חכמים **עַל** בני החצר שלא ינהגו **בְּמִדַּת קְדוּמִּי**ן, לילך דרך המבוי שעירב ולקלקל עירובו, אלא ילכו דרך המבוי שלא עירבו.

ה. **שכן** היתה דרכם של אנשי סדום לומר 'שלי שלי', ולא היו מהנים את חבריהם אפילו בדבר שלא היה להם בו חסרון כלל. על פי רש"י (ד"ה מתח).

ו. **כן** כתב בחידושי המאירי (לעיל מח: ד"ה נמלח), 'דוחין אותה היום אצל אותו שאינה רגילה בו, שהתה היום משמשת תשמישה התדיר במבוי זה שאינה רגילה בו, כדי שלא ליאסר על הרגיל, וכגון זה כופין על מידת סדום'. וכעין זה פירש רבינו יהונתן לעיל (ו. ד"ה ואלמלא). אמנם הרמב"ן (ד"ה ואלמלא) כתב, שאין שייך כאן דין כפיה, אלא הכוונה היא שבכל ענין כעין זה בעלמא כופין על מידת סדום, ולפיכך יש לדון כאן כאילו נסתלקה החצר מן המבוי שהיא רגילה בו, כדי שלא תאסור עליו. ומשמע מדבריו שרשאים דיירי החצר להמשיך ולהשתמש בשבת במבוי זה, ומכל מקום אינם אוסרים עליהם [וכן כתב בחזון איש (סי"ח סי"ב ס"ק ח)]. והשיג על דברי הנודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' נט) הסובר שבכל מקום שהותר משום 'כופין על מידת סדום' אסורים המסתלקים ברשות חבריהם].

שָׁמָּה שָׁמּוֹ - כיצד נקראת הפת שנותנים בני החצר, 'עֵירוּב' שָׁמּוֹ, כלומר, שיהיו כולם שותפים ומעורבים בפת זו, ולא ימחה אחד מהם בחבירו אם ירצו לאכול מן הפת שנתן[ז].

רַבִּי חֲנִינָא אֲמַר, אף אם אחד מבני החצר מקפיד על האחרים שלא יאכלו משלו, מכל מקום **עֵירוּב עֵירוּב, אֲפִילּוּ שְׁנָקְרָא** אותו אדם **מֵאֲנָשֵׁי** המקום ששמו **נַרְדִּינָא**, שהיו ידועים בקמצנותם וצרות עינם[ח].

הגמרא מביאה דין נוסף שאמר שמואל באותו ענין: אֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר שְׁמוּאֵל, הַחוֹלֵק אֶת עֵירוּבוֹ אֵינוֹ עֵירוּב, כלומר, אם אספו בני החצר פת מכל הדרים שם והניחוה בבית אחד בשני כלים שונים, אין עירוב זה מועיל, והיינו מן הטעם שנתבאר לעיל 'מה שמו עירוב שמו', שצריך שיהיה כל העירוב מעורב יחדיו בכלי אחד.

מקשה הגמרא: בְּמַאן - כשיטת מי סובר שמואל בזה, האם **בְּבֵית שַׁמַּאי, דְּתַנְיָא** - שהרי כך שנינו בברייתא, **חֲמִשָּׁה** אנשים הדרים בחצר אחת **שָׁזְבוּ אֶת עֵירוּבָן** - שנתן כל אחד מהם פת לצורך עירובי חצירות, **וְנָתְנוּהוּ בִּשְׁנֵי בָּתִּים** שונים בבית אחד, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵין זֶה עֵירוּב, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים חָבֵי זֶה עֵירוּב**. נמצא, ששמואל שאמר שעירוב שנחלק לשני כלים אינו מועיל סובר כשיטת בית שמאי, וכיצד יתכן הדבר, הרי כלל הוא בידינו שהלכה כבית הלל במחלוקותיהם עם בית שמאי.

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר ששמואל סובר כְּ**בֵית הִלֵּל** אין בכך קושיא, משום **דְּצַד בָּאן לֹא קָאָמְרִי בֵּית הִלֵּל הָתָם** - לא אמרו בית הלל שם שהחולק עירובו הרי זה עירוב, **אֶלָּא** באופן **דְּכָלְיָין כֻּלְּהוּ וַאֲיַיתֵר** - שמילא כלי אחד מן העירוב, ולא היה בו די מקום להניח את כל הפת, ולפיכך הוצרך בעל כרחו להניח את שארית העירוב בכלי נוסף, **אֲבָל הֵיכָא דְּפָלֵיגֵי מִיפְּלֵג, לֹא** - אבל באופן שחילקו מתחילה מדעתו בשני כלים מודים בית הלל שאין עירוב זה מועיל, ולפיכך אמר שמואל 'החולק את עירובו אינו עירוב'.

מבררת הגמרא: וְתַרְתֵּי לָמָּה לִי - מדוע הוצרך שמואל להשמיענו את שני הדינים הללו, גם דין 'המקפיד על עירובו' וגם דין 'החולק את עירובו', הרי טעם אחד לשניהם, שצריך שיהא העירוב של כל בני החצר מעורב יחד, ולפיכך אין הוא מועיל אם מקפיד עליו או אם חילקו לשני חלקים, ואם כן די היה בכך שישמיענו את אחד מן הדינים הללו, ולמדים היינו מכך אף את הדין השני.

מבארת הגמרא: צְרִיכִי - הוצרך שמואל להשמיענו דין זה בשני אופנים, משום **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן הָתָם** - שאם היה משמיענו רק שם לגבי המקפיד על עירובו, סבורים היינו לומר, שטעם הדבר שאין עליו שם 'עירוב' **מִשּׁוּם דְּקָפֵיד** - מאחר שמקפיד על אחרים שלא יאכלו מפיתו, **אֲבָל הֵכָא** - אבל כאן לגבי חולק את עירובו, שאין אחד מבני החצר מקפיד על חבריו אם יאכלו מפיתו, **אֵימָא לֹא** - סבורים היינו שאין חלוקה זו פוסלת את העירוב. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָכָא** - ואם היה משמיענו כאן לגבי החולק את עירובו, סבורים היינו לומר שרק באופן כזה העירוב פסול **מִשּׁוּם דְּפָלֵיגֵי מִיפְּלֵג** - מאחר וחילקו לשני חלקים, ובכל בכך את שם ה'עירוב', שהרי אינו מעורב, **אֲבָל הָתָם** - אבל שם לגבי המקפיד על עירובו, שכל העירוב מונח בכלי אחד, **אֵימָא לֹא** - סבורים היינו שאין זה פוסל את העירוב, **צְרִיכָא** - לכך הוצרך שמואל להשמיענו בשניהם.

הגמרא מקשה סתירה בדברי שמואל: אֲמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב יְהוּדָה, בְּבִי מַצְרָתָא [-בבית הבד] **דְּבֵי רַב וַצְּאִי, וְזִמֵּי** [-וכיו] **אֲמַר שְׁמוּאֵל הַחוֹלֵק אֶת עֵירוּבוֹ** בשני כלים **אֵינוֹ עֵירוּב, וְהָאֲמַר** [-והרי אמר] **שְׁמוּאֵל**, שבעל **הַבַּיִת שֶׁפִּינְּיחָן בּוֹ** את **בְּעֵירוּב** של כל דיירי החצר, **אֵינוֹ צָרִיךְ לִיתֵּן** אף הוא **אֶת הַפַּת** עם שאר בני החצר. ויש לברר, **מַאי טַעְמָא** - מה טעם הדבר שאין הוא צריך ליתן פת משלו, **לָאו** - האם אין הטעם **מִשּׁוּם דְּאָמַר** - מאחר ששמואל סובר, **דְּכֵיוָן דְּמַנָּה בְּסָפֵק בְּמַאן הָכָא דְּמַנָּה הָכָא** - שמאחר ומן הסתם יש לבעל הבית פת המונחת בסל שבביתו, ניתן לצרפה לעירוב יחד עם הפת של שאר בני החצר, אף שאין היא מונחת עמם בכלי אחד, ואם כן יש להקשות, מדוע החולק את עירובו בשני כלים אינו עירוב, הרי **הָכָא נָמֵי** - אף בזה יש לומר, **דְּכֵיוָן דְּמַנָּה בְּסָפֵק בְּמַאן דְּמַנָּה הָכָא דְּמַי** - שמאחר והניח פת בסל אחר שבאותו הבית, הרי זה כאילו היא מונחת כאן עם פת העירוב של שאר דיירי החצר.

מתרצת הגמרא: אֲמַר לֵיהּ רב יהודה לרבי אבא, **הָתָם** - שם, לגבי בית שמניחים בו את העירוב, אין הטעם שבעל הבית פטור מלהניח פת משום שיש לו כבר פת המונחת בסל שבביתו, אלא **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין** לו **פַּת** בביתו כלל אין הוא צריך להניח עירוב עם שאר בני החצר, **מַאי טַעְמָא** - ומה הוא טעם הדבר, משום **דְּכוּלְּהוּ הָכָא דְּיָרֵי** - לפי שטעם הנחת הפת על ידי בני החצר הוא כדי שיהיו נידונים כאילו הם דרים בבית שהניחו בו את פיתם, אבל בעל הבית שדר שם בפועל אינו צריך להניח פת לצורך כך.

★

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים כיצד מועילה הנחת פת לעירוב להתיר הטלטול באותה חצר: אֲמַר שְׁמוּאֵל, טעם הדבר שהנחת **עֵירוּב** מצרפת את כל בני החצר לרשות אחת הוא **מִשּׁוּם קִנְיָן**. כלומר, שעל ידי נתינת הפת מקנה בעל הבית שבו מונח העירוב חלק בביתו לכל דיירי החצר, ונמצא שכולם שותפים בבית ובחצר שסביבו, ולפיכך מותר לטלטל מן הבתים לחצר, שאין כאן אלא רשות אחת בלבד[טו].

וְאִם תֹּאמַר - ואם תקשה, **מִפְּנֵי מָה אֵין** דיירי החצר קוֹנִין חלק באותו הבית **בְּנְתִינַת מָעָה** של כסף, ומה הטעם שתיקנו חכמים ליתן פת בדווקא. התירוץ הוא, **מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲה כֶּסֶף אֵינָהּ מְצוּיָה** אצל בני אדם **בְּעֲרֵבֵי שַׁבָּתוֹת**, ונמצא שפעמים לא יוכלו לערב מחמת חסרון המעות, ועל כן תיקנו חכמים שיערבו על ידי נתינת פת המצויה בבתים[טז].

מקשה הגמרא: הֵיכָא דְּעָרַב מִיחוּ לָקָנֵי - באופן שעירב אדם על ידי נתינת מעות צריך היה שיועיל העירוב מכל מקום, שהרי קונה הוא חלק באותה דירה, ומה טעם אמרו חכמים לקנות דווקא בפת ולא במעות.

מתרצת הגמרא: גְּזֵירָה - גזרו חכמים שלא תועיל נתינת מעות, משום שחששו **שֶׁמָּא יֹאמְרוּ** שנתינת **מָעָה** כסף היא **עִיקָּר** העירוב, ולא ידעו שאפשר לערב אף בפת, **וְזִמְנִין דְּלָא שָׁכִיחַ מָעָה** - ולעיתים לא יהיו מעות מצויות בידם, **וְלָא אָתֵי לְאֵיעָרוּבֵי כְּלָל** - ולא יערבו בפת, **וְאָתֵי עֵירוּב לְאֵיקַלְקוּלֵי** - ועל ידי כך יהיה קילקול, שתשתכח תורת עירוב מישראל.

הגמרא מביאה את דעת החולק בזה: רָבָה אָמַר, טעם הדבר שהנחת **עֵירוּב** מצרפת את דיירי החצר לרשות אחת הוא **מִשּׁוּם דִּירָה**. כלומר, שעל ידי נתינת הפת באחד הבתים שבחצר נידונים הכל כאילו דרים הם באותו הבית, לפי שדרך האדם לדור במקום שבו הוא מניח את פיתו, ומבטל את דירתו שבחצר לדירה זו, ונמצא שהכל דרים ברשות אחת, ולפיכך רשאים הם לטלטל בה[יא].

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מה חילוק יש להלכה בין שיטת שמואל הסובר 'עירוב משום קנין', לשיטת רבה הסובר 'עירוב משום דירה'.

מבארת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ - יש חילוק ביניהם לענין שלשה דברים. האחד, האם ניתן לערב על ידי נתינת **כֶּלִי**. לדעת הסובר 'עירוב משום קנין' ניתן לעשות בכלי 'קנין סודר', כדרך שאר קנינים[יב], אך לדעת הסובר 'עירוב משום דירה' אי אפשר לערב אלא בפת, שכן אין אדם דר אלא במקום פיתו ולא במקום כליו.

החילוק השני ביניהם הוא לענין עשיית עירוב על ידי הנחת פת, שיש בה כדי מזון שתי סעודות, **וְהִיא פַּחוֹת מְשֻׁנָּה פְּרוּטָה**, שלדעת הסובר 'עירוב משום קנין' אי אפשר לעשות קנין על ידי פת שאין בה שוה פרוטה[יג], אך לדעת הסובר 'עירוב משום דירה' די בכך שיש בה כדי מזון שתי סעודות[יד].

ז. 'שיהו כולן מעורבין ומרוצין בו', שלא ימחה זה בחבירו, אלא שותפות נוחה ועריבה'. רש"י (ר"ש מיוחס). כתב בתוספות רבינו פרץ (ר"ש המקשקש), שלשיטה זו צריך אדם ליזהר שלא לערב בדבר חשוב, כגון משטירה וכיוצא בה, לפי שברור הדבר שהוא מקפיד עליה, וכעין זה כתבו התוספות לקמן (פפ. ר"ש פין), שלא יערב בדבר שתיקן לעצמו לכבוד שבת או בדבר חשוב.

ח. **'פירוש'**, אומה קפדנית היא, שאפילו האחין והשותפין שבהן מקפידין בשותפותיהן זה עם זה'. ריטב"א (ר"ח מפי תנא). ט. **כדי** לבאר ענין חילוק רשויות והעירוב שמצדקן, יש להביא את דברי הטור (סו"ס סי' שפה), 'חצר שהרבה בתים פותחין לתוכו, מן התורה מותרין לטלטל בכל החצר ומבתיהם לחצר, שהרי רשות היחיד גמורה היא, אבל חכמים אסרו לטלטל מבתיהם לחצר עד שיערבו, מפני שהבתים הם רשויות מיוחדות לכל אחד שלו והחצר רשות משותפת לכולם, ודומה קצת לרשות הרבים, ואם היו מוציאין מהבתים לחצר יאמרו שמותר להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים וכו', אבל התירו אותו על ידי עירוב, שנותנין פת מכל בית ובית ונותנין אותו באחד מבתי החצירות, שעתה אנו רואין כאילו כולם דרין באותו הבית, וכאילו כל חצר מיוחד לאותו בית, ואינו דומה לרשות הרבים'.

י. **ואף** בשאר דברים אין מערבים עירובי חצירות אלא בפת בלבד, לפי שהיא מצויה ביותר. ולגבי שיתופי מבואות הקילו חכמים (לקמן פפ), שאין צריך פת בדווקא, דהי בשאר דברים שמצויים קצת, ומכל מקום אין השתוף מועיל במעות לפי שאינן מצויות כלל. תוספות (ר"ש מפאנו). וצריך לומר, שאף כלי מצוי בבתים יותר משאר דברים, שהרי מבואר להלן בסמוך שלדעת הסובר 'עירוב משום קנין' ניתן לערב אף על ידי נתינת כלי. שפת אמת (מסו' שם).

יא. **כתב** הרשב"א (לקמן עה.) ושטמ"ק (ר"ח ותשב"ץ), שאף לדברי שמואל הסובר 'עירוב משום קנין' אין ההכונה שקונה סתם חלק בדירה שבה מונח העירוב, אלא שקונה בה חלק כדי לדור בה, דהיינו, שאף הוא מודה לדברי רבה שעיקר ענין עירוב הוא שקובע את דירתו שם, אלא שרבה סובר שדי בזה שמניח את הפת שם כדי לקבוע את דירתו באותו מקום, ואילו שמואל סובר שאין די בכך, אלא צריך לקנות חלק בדירה על ידי הפת שנותן תמורתה, ובכך נקבעת דירתו באותו מקום. והביא הרשב"א ראיה לדבריו, שאף שמואל מודה שעיקר הענין הוא 'דירה', שהרי שמואל עצמו אמר לעיל ש'כיצד שמניחין בו עירוב אינו צריך ליתן את הפת, מאי טעמא דכולהו הכא דיירי', דהיינו, שעיקר דין עירוב הוא לקבוע את דירתו במקום נתינת הפת, ולפיכך זה שדר כבר באותה דירה אינו צריך ליתן פת כלל.

יב. **ואפילו** אם אין בכלי זה שוה פרוטה ניתן לעשות בו קנין, כמבואר במסכת שבועות (מ:). ריטב"א (ר"ח מלא).

יג. **אף** שנתכאב (לעיל פסחים) שאפשר לעשות 'קנין סודר' בכלי שאין בו שוה פרוטה, אין הדבר מועיל אלא בכלי, אבל בשמשתמשים בפת או בכל דבר אחר לצורך עשיית קנין צריך שיהא בהם שוה פרוטה. ריטב"א (ר"ח מלא).

וְהַחילוק הַשלישי ביניהם, הוא לענין אדם השולח פת ביד קָטָן לערב עבורו עירובי חצירות, שלדעת הסובר 'עירוב משום קנין' אין שליחות הקטן מועילה, שהרי אינו יכול לקנות ולהקנות, אך לדעת הסובר 'עירוב משום דירה' מועיל העירוב, כיון שעל ידי העירוב בפת נידון השולח כאילו הוא דר באותו הבית, והקטן אינו פועל כאן מאומה[א].

הגמרא מקשה על שיטת שמואל ורבה: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרָבָה, לְדִידְךָ דְּאָמַר שְׁמוּאֵל קָשְׁיָא - בין לשיטתך שסובר אתה 'עירוב משום דירה', ובין לשיטת שמואל הסובר 'עירוב משום קנין' יש להקשות, **הָא תָּנְיָא** - הרי שנינו בברייתא, **חֲמִשָּׁה שֶׁגָּבוּ אֶת עֵירוּבָן** - חמשה אנשים הדרים בחצר אחת, וגבו מכל אחד מהם פת לעירוב והניחוהו באחד הבתים שבחצר, ועתה חפצים הם לערב עם דיירי חצר אחרת, כדי שיוכלו לטלטל מחצרם אל החצר האחרת, והדין בזה הוא שצריכים ליטול את העירוב שהניחו בבית שבחצרם ולהניחו בבית שבחצר האחרת, אזי **שֶׁאִם מִלֵּיכִין אֶת עֵירוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר** - לחצר האחרת, אין צריך שיתנו כולם פת לצורך כך, אלא **אֶחָד מוֹלִיךְ לְכוּלָּן** - נותן פת משלו בשביל כולם[ב]. ולכאורה יש לתמוה, כיצד מועיל העירוב עבור כולם, הרי לשיטת שמואל ש'עירוב משום קנין' **הוּא גּוּפֵהּ דָּקָא קָנֵי וְתוּ לָא** - נמצא שרק אותו אדם הנותן את הפת הוא הקונה חלק בחצר האחרת, אך שאר הדרים עמו באותה חצר לא עשו קנין כלל, וכן לשיטתך ש'עירוב משום דירה' יקשה, **הוּא גּוּפֵהּ דָּקָא דָּיֵיר וְתוּ לָא** - הרי רק אותו אדם הנותן פת לצורך עירוב לחצר האחרת נידון כאילו דר בה, ואילו האחרים הדרים עמו בחצר אינם דרים בחצר האחרת כלל[ג].

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, **לָא לְדִידִי קָשְׁיָא וְלָא לְשְׁמוּאֵל קָשְׁיָא** - אין זו קושיא לא לשיטתי ולא לשיטת שמואל, לפי שהכל סוברים דְּשָׁלְיְחוּתָא דִּכְווֹתֵהּ קָא עָבֵיד - שאותו אדם מניח את העירוב בשליחות כל אלו הדרים עמו בחצר, ולפיכך, בין אם 'עירוב משום קנין' ובין אם 'עירוב משום דירה' מועילה שליחותו לקנות או לקבוע דירה עבורם בחצר האחרת.

הגמרא מביאה פסק הלכה בענין מחלוקת חכמים ורבי שמעון בשלש חצירות: אָמַר רַבָּה אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, לגבי שלש חצירות הפתחות זו לזו ופתחותן לרשות הרבים, שהאמצעית מותרת להשתמש עם החיצונות וכן החיצונות עם האמצעית, ורק השנים החיצונות אסורות להשתמש זו עם זו[ד].

* * *

משנה משנה זו מפרשת את דינו של אדם הקובע שביתתו במקום מרוחק על ידי אמירה: **מִי שֶׁגָּבָא בָּדֶרֶךְ** בערב שבת, **וְהִשְׁכָּבָה לוֹ** - היה היום עומד להחשיך, **וְהָיָה מַכִּיר אִילָן אוֹ גְּדֵר** [-חומת אבנים] הנמצאים במרחק אלפיים אמה ממקום עמידתו, ומן האילן או הגדר ועד לביתו יש אלפיים אמה נוספות, **וְאָמַר** אותו אדם הרוצה קובע את **שְׁבִיתָתִי תְּחָתָיו** - תחת נופו של האילן, כדי שאוכל לילך ממנו והלאה אלפיים אמה ולהגיע לביתי בשבת[ה], **לֹא אָמַר כְּלוּם** - אין אמירתו זו מועילה, לפי שלא בירר את ארבע האמות של מקום שביתתו, שהרי נופו של האילן רחב יותר מארבע אמות.

ואם אמר הרוצה קובע את **שְׁבִיתָתִי בְּעִקָּרוֹ** - במקום שבו עומד גזע האילן, קנה שם שביתה, מאחר שבירר את המקום המדויק שהוא חפץ לשבות בו[ו], ורשאי להיות **מְהַלֵּךְ** לאחר כניסת השבת **מִמְּקוֹם** שבו עומדות **רַגְלָיו** עתה **וְעַד עִיקָּרוֹ** של האילן **אַלְפַּיִם אַמָּה**, וכן להמשיך ללכת **מֵעִיקָּרוֹ** של האילן **וְעַד לְבֵיתוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה** נוספות, לפי שמקום שביתתו הוא בעיקרו של האילן, ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח, **וְנִמְצָא** שרשאי הוא **לְהיוֹת מְהַלֵּךְ בְּשַׁחֲשֵׁיכָה** - לאחר החשיכה, **אַרְבַּעַת אַלְפַּיִם אַמָּה**, ממקום עמידת רגליו ועד לביתו [ציור א].

וְאִם אֵינוֹ מַכִּיר אילן או גדר העומד במרחק אלפיים אמה, **אוֹ שֶׁאֵינוֹ** יָדוּעַ לוֹ שֵׁיכוֹל לקבוע שביתתו במקום מסוים הרחוק אלפיים אמה ממקום עמידתו, **וְאָמַר** הריני קובע את **שְׁבִיתָתִי בְּמְקוֹמִי** - במקום שבו אני עומד עתה, **זֶה לוֹ מְקוֹמוֹ** - קנה שביתה במקומו, ויש לו רשות לילך משם **אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ**.

המשנה מביאה מחלוקת תנאים כיצד מודדים אלפיים אמה לכל רוח: אלפיים אמה אלו **גְּבוּלוֹת** הן, כלומר, שדנים כאילו יש עיגול של אלפיים אמה לכל רוח מסביב למקום שביתתו, **אֶלָּא דִּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, אלפיים אמה אלו **מְרוּבָּעוֹת** הן, **כְּמִבָּא מְרוּבָּעַת** - כמו לוח מרובע, דהיינו, שדנים כאילו יש ריבוע של אלפיים אמה לכל צד מסביב למקומו, **כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשְׁקָר לְזָיוֹת** - כדי שירויח בזה את הפינות של המרובע, דהיינו, שיוכל ללכת באלכסון יותר מאלפיים אמה, שמאחר והוא רשאי לילך אלפיים אמה באמצע הריבוע, נמצא שיש לו רשות לילך באלכסונו אלפיים ושמונה מאות אמה[ז], אבל העיגול אין לו פינות, ונמצא שלעולם אינו רשאי לילך אלא אלפיים אמה בדיוק [ציור ב].

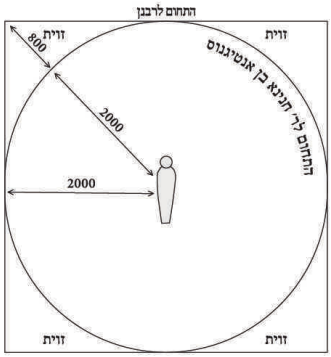

המשנה מביאה מחלוקת תנאים מי רשאי לערב על ידי הילוך רגליו בלא נתינת פת: וְזוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ חכמים **הָעֲנִי מְעָרֵב בְּרַגְלָיו**. כלומר, באופן כזה שאדם מהלך בדרך ואין עמו פת, ונירון הוא עתה כעני, בזה אמרו חכמים שרשאי לקבוע שביתתו על ידי הילוך רגליו, ואינו צריך להניח שם פת.

אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אֲנִי אֵין לִי - אין אנו סוברים דין זה של עירוב ברגל **אֶלָּא** במהלך בדרך הניירון **כְּעָנִי**, אבל אדם הנמצא בביתו אינו רשאי לקבוע שביתה ברגליו, אלא חייב להניח פת.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר - דין קביעת שביתה על ידי הילוך ברגל נאמר בין בעני ובין בעשיר, **וְלֹא אָמְרוּ** חכמים להיות **מְעָרְבִין בְּפַת אֶלָּא** כדי **לְהָקֵל עַל הֶעָשִׁיר שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיַעֲרֹב בְּרַגְלָיו**. כלומר, חכמים הקילו על אדם שיש לו פת, שאינו חייב לילך ברגליו למקום שבו הוא חפץ לקבוע שביתתו, אלא יכול לשלוח שליח שיניח עבורו שם פת, ובכך יקנה שביתה, אך אם הוא רוצה לילך ולקבוע שביתה ברגליו רשאי לעשות כן, ואינו צריך להניח שם פת.

*

גמרא **הגמרא מבררת את כוונת דברי המשנה 'לא אמר כלום': מַאי** - מה היא כוונת המשנה שאם אמר אדם על אילן או גדר 'שביתתי תחתיו, **לֹא אָמַר כְּלוּם'. מֵבִיאָה הַגְּמָרָא מַחֲלוֹקֶת אֲמוֹרָאִים בְּעִנְיָן זֶה: אָמַר רַב**, כוונת דברי המשנה היא **שֶׁלֹּא אָמַר כְּלוּם כָּל עִיקָּר** - שלא הועילו דבריו כלל, **דַּאֲפִילּוּ לְהַחְתִּיו שֶׁל אִילָן לֹא מְצִי אָזֵיל** - שאינו רשאי לילך אפילו עד תחת נופו של האילן, אלא אסור לו לזוז מארבע אמות שעומד בהם. שכן במקום שמעידתו אינו קונה שביתה, לפי שעקר את דעתו מלקנות בו את שביתתו, שהרי חפץ היה לקנות שביתה תחת האילן, ואילו תחת האילן אינו קונה שביתה מאחר ולא בירר את ארבע האמות שהוא חפץ לשבות בהן[ח], ונמצא שאין לו שביתה כלל, ואינו רשאי לילך אלא ארבע אמות לכל רוח ממקום עמידתו.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר, כוונת דברי המשנה **'לֹא אָמַר כְּלוּם'** היא שאינו רשאי לילך עד **לְבֵיתוֹ**, שלענין זה לא הועילו דבריו, **אֲבָל לְהַחְתִּיו שֶׁל אִילָן מָצֵי אָזֵיל** - רשאי הוא לילך, לפי שקנה שם שביתה[ט]. וְטעם הדבר שאינו רשאי לילך לביתו, אף שקנה שביתה תחת האילן, משום **שֶׁנִּשְׁתָּה** לו **תַּחְתָּיו** [-רוחב

א. **טעם** הדבר שרשאי הוא ליתן פת משלו עבור כולם, שמאחר וכבר עירב מתחילה עם חבריו הרי הוא קונה עתה לצורך כולם. רש"י (י"ט ע"ב). ב. **שכן** רשאי אדם לילך ממקום שביתתו אלפיים אמה לכל רוח, ונמצא, שאם קבע שביתתו תחת האילן רשאי הוא לילך ממקום רגליו ועד האילן אלפיים אמה, ולאחר מכן מן האילן ועד לביתו אלפיים אמה נוספות. ג. **ויודע** הוא שמעיקרו של האילן ועד ביתו אין יותר מאלפיים אמה. רש"י (י"ט ע"ב). ד. **והיינו** באופן שאין עיקרו של האילן רחב יותר מארבע אמות, שאם הוא רחב כשיעור זה אזי אין מבורר איזה ארבע אמות נתכוין לקנות. ריטב"א (י"ט ע"ב). והוסיף, שנמצא לפי זה שאין חילוק בין אדם הקובע שביתה תחת נופו של האילן לבין הקובע שביתה בעיקרו, שכשני האופנים צריך שלא יהיה המקום רחב יותר משמונה אמות, אלא שמכל מקום סתמה המשנה שניתן לקבוע שביתה רק בעיקרו של אילן ולא בנופו, לפי שסתם עיקר אילן אין ברוחבו שמונה אמות, וסתם נופו של אילן יש ברוחבו שמונה אמות. ה. **כתבו** התוספות (י"ט ע"ב ד"ה ממקום), שאמירה זו אינה מעכבת, שאפילו אם אינו אומר מאומה קונה שביתה במקום בו הוא נמצא, כפי שמוכח מכמה מקומות, אלא שנקטה המשנה בלשון אמירה משום הרישא, שקובע שביתה במקום שעדיין לא הגיע אליו, שבזה ודאי אינו מועיל בלא אמירה. או שנקטה הגמרא כן משום הסיפא להלן 'העני מערב ברגליו', שיש לדייק מכך שעשיר אינו יכול לערב ברגליו, אפילו אם אמר בפירוש שחפץ לקנות שביתה במקום זה. ו. **שהרי** 'כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשא באלכסונא' (סוכה ח), דהיינו שכל מרובע שיש באמצעו אמה אחת יש באלכסונו אמה ושתי חמישיות, ונמצא שריבוע של אלפיים אמה יש באלכסונו אלפיים ושמונה מאות אמה. ז. **ואף** על פי שכל השטח שתחת נופו של האילן נמצא בתוך אלפיים אמה למקום עמידתו, מכל מקום אינו קונה שם שביתה כלל, לפי שדעת רב היא ששביתה שאין מקומה מבורר אין עליה שם 'שביתה'. רש"י (י"ט ע"ב ד"ה ממקום). ח. **מאחר** וכל רוחב האילן עומד בתוך אלפיים אמה למקום עמידתו, ונמצא שקנה שם

נופַן שֶׁל **אִילָן** ׳חָמֵר גָּמָל׳, כלומר, מושך אותו לשני צדדים[ט], שאם **בָּא לְמַדּוֹד** את תחומו **מִן הַצָּפוֹן** - מצידו הצפוני של האילן הפונה לצד ביתו, כדי שיוכל לילך משם אלפיים אמה נוספות עד לביתו [ציור ג], **מוֹדְדִין לוֹ מִן הַדָּרוֹם** של האילן, כלומר, אומרים לו שמא קבעת את שביתתך בחלקו הדרומי של האילן, בארבע אמות הראשונות הנוטות לצד מקום עמידתך, ומשם עד ביתך יש יותר מאלפיים אמה [ציור ד], ולפיכך אינך רשאי לילך לביתך בשבת. ואם **בָּא לְמַדּוֹד** את תחומו **מִן הַדָּרוֹם** - מצידו הדרומי של האילן, הפונה לצד המקום שבו היה עומד בשעת כניסת השבת, וחפץ הוא עתה לחזור לאחוריו מעט [ציור ה], **מוֹדְדִין לוֹ מִן הַצָּפוֹן**, כלומר, אומרים לו שמא קבעת את שביתתך בצידו הצפוני של האילן, שהוא במרחק אלפיים אמה בדיוק ממקום עמידתך עתה [ציור ו], ונמצא שאינך רשאי לשוב לאחוריך אפילו אמה אחת[יא].

שביתה מכל מקום, אלא שאין ידוע היכן בדיוק. ולהלן (נ:) מבואר בגמרא, שאם חלק מנוף האילן עומד מחוץ לאלפיים אמה שלו מדה שמואל שלא קנה שביתה כלל, לפי שיש לחוש שמא רצה לקנות שביתה בסוף נופו של האילן, ועומד הוא עתה רחוק יותר מאלפיים אמה ממקום שביתתו, ולפיכך אין הוא רשאי לזוז ממקומו.

ט. **משׁ׳** הוא לאדם המנהיג חמור וגמל כאחד, שדרך הנהגת החמור היא שהמנהיגו הולך אחריו, ואילו בגמל הדרך היא שהמנהיגו הולך לפניו ומושכו, ונמצא שהמנהיג חמור וגמל יחד נמשך לשני צדדים, שהרי צריך הוא לפנות גם לפניו וגם לאחריו. רש״י (נעל נח. ד״ה סבי).

י. **בלומר׳**, המשנה עוסקת באופן שיש ממקום עמידתו ועד סוף נופו של האילן אלפיים אמה בדיוק, ויש מעיקרו של האילן עד ביתו אלפיים אמה בדיוק [ציור ז], ונמצא שאילו היה קובע את שביתתו בעיקרו של האילן רשאי היה לילך ממקום עמידתו ועד ביתו [ואם היה קובע שביתתו בסוף נופו של האילן, היה רשאי להמשיך עוד כמה אמות לאחר ביתו], ואילו היה קובע שביתתו בתחילת נופו של האילן, אזי היה אפנם נאסר עליו לילך לביתו, אך רשאי היה לחזור לאחוריו כמה אמות, כשיעור רוחב נופו של האילן. אבל מאחר ואין ידוע היכן הוא מקום השביתה, לפיכך יש להחמיר עליו לשני הצדדים, שמחד גיסא אינו רשאי לילך לביתו, לפי שיש לחוש שמא קבע שביתתו בתחילת נופו של האילן, ומשם ועד לביתו יש יותר מאלפיים אמה, ומאידך גם אינו רשאי לחזור לאחוריו כלל, מאחר ויש לחוש שמא קבע שביתתו בסוף נופו של האילן, ומשם יש בדיוק אלפיים אמה עד מקום עמידתו. נמצא לדברי שמואל, שרשאי אותו אדם לילך ממקום עמידתו עתה לצד ביתו קרוב לארבעת אלפים אמה, חרץ משיעור רוחבו של האילן, כגון, אם רוחבו כשלושים אמות רשאי הוא לילך שלושת אלפים תשע מאות ושבעים אמות, ומפסיד שלושים אמות, מאחר שלא פירש את מקום שביתתו.

יא. **הקשה** בתוספות רי״ד (ד״ה ומחלפ), מדוע נקט שמואל בלשון ׳אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל׳, הרי מלשון זה משמע שאינו רשאי לילך אלא עד לתחתיתו של האילן, ואילו דעת שמואל היא שרשאי לילך קרוב לארבעת אלפים אמה עד סמוך לביתו. ותירץ שכוונת הדברים כך היא, ׳לתחתיו של אילן מצי אזיל׳ לקנות שם שביתה, וממילא רשאי הוא לילך משם אלפיים אמה לכל רוח.

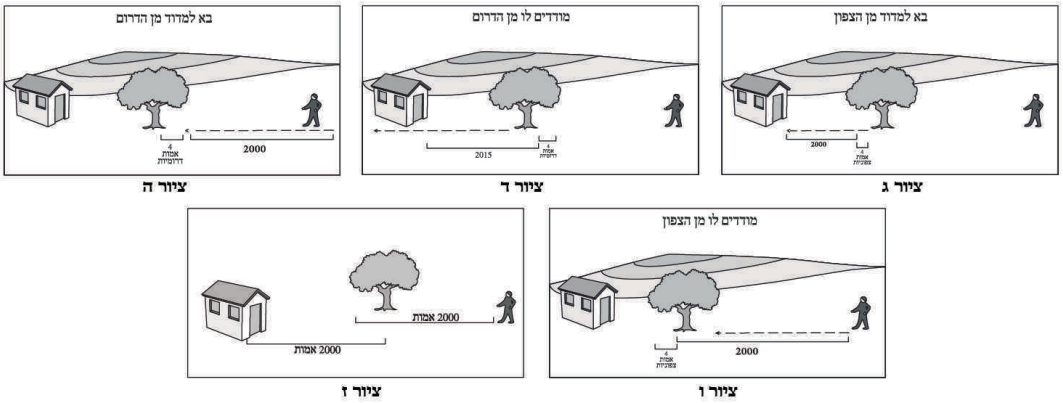

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור שיטת רב ש'לא אמר כלום כל עיקר':

אָמַר רָבָה, מַאי טַעְמָא דְּרַב - מה הוא טעמו של רב, הסובר שאדם הקובע שביתה תחת האילן לא אמר כלום, **מִשּׁוּם דְּלָא מְפַיְּים אֲתָרֵיהּ** - משום שלא ביירר את מקום שביתתו, שהרי לא פירש באלו ארבע אמות שתחת האילן חפץ הוא לקנות שביתה, וסובר רב שצריך שיהא מקום השביתה מבורר וניכר, ושביתה שאינה מבוררת אינה מועילה כלל.

וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רָבָה - ויש אומרים שאמר רבה באופן אחר, **מַאי טַעְמָא דְּרַב, מִשּׁוּם דְּקָסָבַר** - לפי שרב סובר **שָׁבָּ דבר שֶׁאֵינוֹ** יכול לחול **בְּזֶה אַחַר זֶה, אִפִּילּוּ בְּבַת אַחַת אֵינוֹ** חל כלל. כלומר, שבכל ענין שאם יעשה אדם שני מעשים בזה אחר זה לא יחול השני, מאחר שהראשון מפריע לו לחול, אזי אם יעשה את שני המעשים כאחד אין חל אפילו אחד מהם[א]. ומאחר ואם קבע אדם שביתה בארבע אמות מסוימות, אינו יכול לחזור ולקבוע שביתה בארבע אמות נוספות, שהרי מקום שביתתו של אדם הוא בארבע אמות ולא בשמונה, ולפיכך אם קבע אדם שביתה תחת צילו של אילן שהוא רחב שמונה אמות, אינו קונה אפילו ארבע אמות מתוכן[ב].

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מה חילוק יש להלכה בין שתי הלשונות בדברי רבה.

מבארת הגמרא: אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ - החילוק ביניהם הוא באופן **דְּאָמַר** אותו אדם שהיה בא בדרך **לֵיקְנוּ לִי בְּאַרְבַּע אַמּוֹת סְגוֹ שְׁמוֹנָה** - חפץ אני לקנות ארבע אמות מתוך השמונה אמות שתחת האילן, אך לא פירש אלו ארבע אמות הוא חפץ לקנות. **מַאן דְּאָמַר** - לדעת הסובר שטעמו של רב הוא **מִשּׁוּם דְּלָא מְפַיְּים אֲתָרֵיהּ** - שלא ביירר את מקום שביתתו, **הָא לָא מְפַיְּים אֲתָרֵיהּ** - אף זה לא ביירר את מקום שביתתו, ולפיכך הדין נותן שלא יקנה שביתה כלל. **וּמַאן דְּאָמַר** - ולדעת הסובר שטעמו של רב הוא **מִשּׁוּם שָׁבָּ** דבר **שֶׁאֵינוֹ** יכול לחול **בְּזֶה אַחַר זֶה אֲפִילּוּ בְּבַת אַחַת אֵינוֹ** חל, ולפיכך אדם הקובע שביתה בשמונה אמות אינו קונה אפילו ארבע מתוכם, **הָאי בְּאַרְבַּע אַמּוֹת דְּמֵי** - כאן הדבר דומה לאדם הקונה שביתה בארבע אמות בלבד, **דְּהָכָא אַרְבַּע אַמּוֹת קָאָמַר** - שהרי כאן הוא אמר שרוצה לקנות רק ארבע אמות מתוך השמונה, ולפיכך הועילה שביתתו אף שלא ביירר את מקומה.

★

הגמרא דנה בדינו של רבה ש'כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו':

גּוּפָא - הובא לעיל, **אָמַר רָבָה, כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ** יכול לחול **בְּזֶה אַחַר זֶה אֲפִילּוּ בְּבַת אַחַת אֵינוֹ** חל. **אִיתְיְבֵיהּ** [-הקשתה] **אַבַּיֵי לְרָבָה**, שנינו בתוספתא (דמאי פ"ג ה"י), אדם **הַמְּרַבֶּה בְּמַעֲשְׂרוֹת** - המפריש מפירותיו מעשר ראשון יותר מכפי השיעור הנצרך, וכגון שבמקום שיפריש עשירית כנצרך, הפריש חומש, **פֵּירוֹתָיו** שהפריש עליהם מעשר זה נעשו **מְתוּקָּנִין**, שפקע מהם דין טבל על ידי הפרשה זו, **וּמַעֲשְׂרוֹתָיו מְקוּלָּקָלִין** - אך המעשר עצמו שנותן ללוי הרי הוא מקולקל, לפי שאין חל שָׁם מעשר על התוספת[ג], ונמצא שיש כאן תערובת של טבל ומעשר.

ועתה מבאר אביי כיצד יש להוכיח מברייתא זו שלא כדברי רבה: שהרי יש לתמוה, **אֲמַאי** - מדוע פירותיו מתוקנים ופקע שיבלם, **לֵיקְנֵי** - הרי יש לומר בזה את הכלל שאמר רבה, **שָׁבָּ** דבר **שֶׁאֵינוֹ** יכול לחול **בְּזֶה אַחַר זֶה אֲפִילּוּ בְּבַת אַחַת אֵינוֹ** חל, ומאחר ואין אדם יכול להפריש מעשר בזה אחר זה, כיון שלאחר ההפרשה הראשונה כבר נתקנו כל הפירות, ומעתה אם מפריש מעשר נוסף מן הפירות המתוקנים אין חל עליו שם 'מעשר' כלל, ממילא יש לומר שאם מפריש חומש בבת אחת אין חל שָׁם 'מעשר' אפילו על עשירית מן הפירות, ואם כן נותרו כל פירותיו בטיבלן, ומדוע שנינו ש'פירותיו מתוקנים'. ובהכרח יש להוכיח מכאן שלא כדברי רבה, אלא אף על פי שאין אדם יכול להפריש מעשר בזה אחר זה, מכל מקום אם הפריש חומש בבת אחת חל שָׁם 'מעשר' על עשירית מן הפירות.

דוחה הגמרא: שָׁאנֵי מַעֲשֵׂר - שונה הדבר לגבי מעשר, **דְּאִיתְיְהִיב לְחַצָּאִין** - שאין חייבים לקרוא שָׁם מעשר על פירות שלֵמים, אלא ניתן להפריש מחצית מכל פרי, **דְּאִי אָמַר תְּקַדּוֹשׁ פָּקְעָה דְּחִיטְתָא קָדְשָׁה** - שאם יטול אדם חומש מתבואתו ויאמר הריני מפריש חצי מכל גרגיר חיטה לתרומה, אין חל הפרשה זו ונתקנה תבואתו, ולפיכך אף כאשר מפריש חומש סתם, אין חל שָׁם 'מעשר' על הכל, אלא רק על חצי מכל פרי או גרגיר חיטה, ונמצא שאינו מפריש אלא מעשר בלבד, ולפיכך נתקנו פירותיו כראוי[ג]. ומכל מקום מעשרותיו מקולקלים, מאחר שלא נתכוין להפריש מעשר על החצי השני של הפירות שנותן ללוי[ד], ונמצא שנותן לו פירות שחציים מעשר וחציים טבל[ה].

הגמרא מוסיפה להקשות על דברי רבה: וְהָרֵי מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה[ו], **דְּלַיְתֵיהּ** - שאי אפשר להפרישו למחצה, שכן אין חל שָׁם 'מעשר בהמה' אלא על בהמה שלימה[ז], ואף אינו חל על שתי בהמות בזו אחר זו, שאם קרא להבהמה העשירית 'עשירי' ולאחר מכן קרא גם לבהמה האחת עשרה 'עשירי' אין חלה עליה קדושה כלל, **וְאַף** על פי כן **אָמַר (רבה)**[ח], שאם **וַאֲזוּ שְׁנַיִם בָּעֲשִׂירִי** - יצאו שתי בהמות יחד בשעה שהיתה הבהמה העשירית ראויה לצאת, **וְקָרָאן** הבעלים לשתיהן בשם **'עֲשִׂירִי'**, הדין בזה הוא **שֶׁעֲשִׂירִי וְאֶחָד עָשָׂר מְעוֹרְבִין זֶה בָּזֶה**, כלומר, שחל על אחת הבהמות שם 'עשירי', ונעשית מעשר בהמה, ואילו הבהמה הנוספת שקראה 'עשירי' דינה כמו 'אחד עשר שקראו עשירי', וחלה עליה קדושת שלמים, ונמצא שיש כאן תערובת של בהמת מעשר יחד עם בהמת שלמים, שאין יודע על מי מהן חלה קדושת מעשר ועל מי חלה קדושת שלמים[ט].

מתבאר מדין זה, שאף על פי שמעשר בהמה אינו חל על שתי בהמות זו אחר זו, מכל מקום הוא חל על אחת מהן כשהקדישן בבת אחת, ושלא כדברי רבה[י].

מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה - שונה הדבר לגבי מעשר בהמה, **דְּאִיתְיְהִיב בָּזֶה אַחַר זֶה** - שניתן להפריש למעשר שתי בהמות בזו אחר זו **בְּבָטְעוּת, דְּתָנֵּן** - שכך שנינו במסכת בכורות (פ.), אדם שטעה **וְקָרָא לַכֶּבֶשׂ** שיצא **תְּשִׁיעִי** בשם **'עֲשִׂירִי'**, **וְלַכֶּבֶשׂ** שיצא **עֲשִׂירִי**, קרא בטעות בשם **'תְּשִׁיעִי'**, **וְלַכֶּבֶשׂ** שיצא **אֶחָד עָשָׂר** טעה וקרא **'עֲשִׂירִי'**[יא], **עֲשָׂיָתָן מְקוּדָּשִׁין**'. ומאחר ומצינו אופן שחלה קדושה על הבהמה האחת עשרה לאחר שכבר חלה קדושה על העשירית, לפיכך ניתן להקדישן אף בבת אחת, שאם קרא 'עשירי' לשתיהן כאחת חלה קדושת מעשר על אחת מהן וקדושת שלמים על השניה.

הגמרא מקשה עוד על דברי רבה: וְהָרֵי חלות תְּרוּמָה[יב], שצריך להביא עם קרבן התודה ארבעים חלות ולא יותר, **דְּלַיְתֵיהּ בְּבָטְעוּת** - שאי אפשר להקדיש יותר מארבעים חלות אפילו על ידי טעות[יג], **וַאֲזוּ בָּזֶה אַחַר זֶה** - ואף אי אפשר להקדיש ארבעים חלות נוספות לאחר שחיטת הזבח[יד], וכמו כן 'ליתה לחצאין', שאי אפשר להביא שמונים חלות ולהקדיש חצי מכל חלה, **וְאִיתְּמַר** - ומכל מקום נאמרה מחלוקת בבית המדרש, לגבי בהמת **תּוֹדָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה עַל שְׁמוֹנִים חַלּוֹת** כאחת[טו]. **חִזְקִיָּה אָמַר, קָדְשׁוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים** - חלה קדושת תודה על ארבעים חלות מתוך השמונים, ואילו **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לֹא קָדְשׁוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים** - אין חלה עליהן קדושה כלל, ואפילו לא על ארבעים מתוך השמונים. מבואר מדברי חזקיה, שאף על פי שאי אפשר להפריש ארבעים חלות תודה ונוספות לאחר שכבר הפריש ארבעים מתחילה, מכל מקום אם הפריש שמונים כאחת חלה קדושה על ארבעים מתוכן, ואין אומרים בזה 'כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו'[טז].

מתרצת הגמרא: הָא אִיתְּמַר עָלָּהּ - הרי נאמר בבית המדרש בביאור מחלוקת זו, **אָמַר רַבִּי (יִרְמְיָה**[יז]**), הָכָל מוֹדִים** - בין חזקיה ובין רבי יוחנן, **הֵיכָא דְּאָמַר לֵיקְדְּשׁוּ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים דְּקָדְשׁוּ** - שאם אמר במפורש שאין כוונתו להקדיש אלא ארבעים חלות מתוך השמונים[יח], ודאי חלה קדושה על ארבעים[יט]. וכמו כן מודים, אילו אמר ש**לֹא יְקָדְּשׁוּ אַרְבָּעִים** חלות **אֶלָּא אִם כֵּן קָדְשׁוּ כָּל שְׁמוֹנִים** החלות, בוודאי **כֵּיוָן עָלָּמָא לֹא פְּלִיגִי** - לא נחלקו חזקיה ורבי יוחנן **דְּלָא קָדְשׁוּ** - שאין חלה קדושה אפילו על ארבעים, **כִּי פְּלִיגִי בְּסָתְמָא** - ונחלקו רק באופן שמביא שמונים חלות בסתם, ואינו מפרש את כוונתו. **מָר סָבַר** - דעת חזקיה היא, שאותו אדם **לְאַחֲרִיוּת קָא מְכַוֵּין** - הביא ארבעים חלות נוספות כדי שאם יאבדו הראשונות או יטמאו יוכל להביא את החלות הנוספות, שהרי חייב אדם באחריות חלותיו, **וְלָא תְּנָאֵי אֲרִיתִינְהוּ** - ולא הביאם אלא על תנאי, שאם יפסלו הראשונות ייצא ידי חובתו באלו, ולפיכך קדשו ארבעים חלות מתוך השמונים, כיון שאין כוונתו להקדיש את כולן כאחת, והרי זה כאומר 'יקדשו ארבעים מתוך שמונים'[יט].

א. **כגון** המקדש שתי אחיות כאחת, שמאחר ואין אדם יכול לקדש את אחות אשתו, לפיכך אם קידש שתי אחיות כאחת אין חלים הקידושין אפילו על אחת מהן. ב. **שהרי** אמרה תורה במפורש ליתן 'מעשר', דהיינו אחד מתוך עשר, ולפיכך אם הוסיף על שיעור זה אין חל שָׁם 'מעשר' על התוספת, ואין זה דומה לתרומה שלא נתנה בה תורה שיעור. רש"י (ד"ה שימשין). ג. **אבל** לגבי שביתה תחת האילן אי אפשר לומר כן, שהקובע שביתה תחת אילן שיש ברוחבו שמונה אמות יקנה חצי מכל אמה, כיון שחייב אדם לקבוע שביתה בארבע אמות העומדות במקום אחד. רש"י (ד"ה קסבר). ד. **שהרי** נתכוין לתתם ללוי, ואין אדם מפריש מעשר על מה שהוא נותן ללוי. שיטה לא נגדע למי (קידושין נ. ד"ה שימשין). ה. **שכך** אמרה תורה (ויקרא כ"ז ל"ב) 'והעשירי יהיה קודש לה'', פירוש, יהיה קדוש כולו לשם מעשר. רש"י (ד"ה והרי). ו. **יש** הגורסים 'ובהמה', ומהרי"ל וב"ח גורסים 'רבה' כלפנינו, שאם לא כן מה מקום יש להקשות מדברי רבא אל דברי רבה. ז. **ובמשנה** שם מתבאר מה דינו של כל אחד מהם, והתשיעי שקראו עשיריי יראה עד שיפול בו מום ונאכל במומו לבעלים, העשירי שקראו תשיעי הרי הוא מעשר גמור, והאחד עשר שקראו עשיריי קרב שלמים. ח. **בגון** אם הפריש ארבעים לחמי תודה, וטעה, וכסבור היה שלא הפריש, וחזר וקרא שם על ארבעים לחמים נוספים, אין חלה עליהם קדושה, שהרי הקדש בטעות הוא. רש"י (ד"ה ליקדשו). ט. **שחישות** קרבן התודה היא המקדשת את הלחמים שעמה, כמבואר במסכת מנחות (עה:). רש"י (שם). י. **וצריך** לאכול את כל שמונים החלות בקדושה במשך יום ולילה, שהרי אין יודע אלו הן ארבעים החלות שנתקדשו. רש"י (ד"ה קסבר). יא. **ואף** שרבי יוחנן חולק על חזקיה, מכל מקום נוקטים אנו להלכה כדברי חזקיה, שהיה רבו של רבי יוחנן. רשב"א (ד"ה ומיהו). יב. **במסכת** קידושין (נ.) הגירסא היא 'אמר רבי יהושע בן לוי'. יג. **ואת** השאר הביא לאחריות, שאם יאבדו או יטמאו אלו, יהיו אלו תחתיהן. רש"י (קידושין נ. ד"ה ולא). יד. **כשם** שנתכבד לעיל לגבי שביתה, שאם אמר שחפץ לקנות שביתה בארבע אמות מתוך שמונה, הרי זה קונה שביתה שם [אלפי הלשון השני ברבה, שאין חסרון בכך שאינו מברר מקום שביתתן]. רש"י (ד"ה יקדשו).

וּמַר סָבַר - ואילו דעת רבי יוחנן היא, שאדם זה לֶחָרְבָּן גָּדוֹל קָא מְכַוֵּין - נתכוין להביא קרבן גדול של שמונים חלות, ומאחר ואי אפשר לעשות כן, לא חלה קדושה אף על ארבעים מתוכן, לפי ש׳כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו׳[א].

★

הגמרא מבארת באיזה אופן הקובע שביתתו תחת האילן קונה שביתה: אָמַר אַבָּיֵי, **לָא שָׁנוּ** במשנה שאדם הקובע שביתה תחת נופו של אילן ׳לא אמר כלום׳ [ולשיטת רב, ש׳לא אמר כלום כל עיקר׳[ב]], **אֶלָּא בְּאֵילָן שֵׁישׁ תַּחְתָּיו שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה**, כלומר, שרוחב נופו של האילן הוא שתים עשרה אמה או יותר, שבאופן כזה אין אנו יודעים היכן נתכוין לקבוע את שביתתו, אם בארבע אמות הצפוניות או הדרומיות או האמצעיות, ולפיכך לא אמר כלום, **אֲבָל בְּאֵילָן שֶׁאֵין תַּחְתָּיו** רוחב **שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה** הועילו דבריו לקנות שביתה תחת האילן, **שֶׁחֲרֵי מֻקָּצָת בֵּיתוֹ נִיכָּר**, כלומר, ניתן לברור ארבע אמות מתוכן שבודאי קנה אותו אדם שביתה בחלקן, והן ארבע אמות האמצעיות, שאפילו אם קנה שביתה בארבע אמות הצפוניות או הדרומיות מכל מקום בהכרח קנה שביתה גם בחלק מועט מן האמצעיות [ציור א][ג], ודי בבירור זה כדי לקבוע שביתה תחת האילן[ד].

הגמרא מקשה על דברי אבוי: מַתְקִיף לַהּ [-הקשה] **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מַפְּאי** - מנין לך לומר **דְּבָאַרְבְּעֵי מִצְיָעְתָא קָא מְכַוֵּין** - שאדם זה קבע שביתתו בארבע אמות האמצעיות, **דִּלְמָא** - שמא יש לומר **בְּאַרְבְּעֵי דְּהָאי גַּיסָא וּבְאַרְבְּעֵי דְּהָאי גַּיסָא קָמְכַוֵּין** - שקבע שביתה בארבע אמות החיצוניות שבצד זה או שבצד האחר. כלומר, מי הבדיל לך את ארבע אמות האמצעיות מן השאר, ומה בכך שמקצת ביתו ניכר בהן, הרי מכל מקום עדיין יתכן שקבע שביתתו בארבע אמות הצפוניות או הדרומיות, ואין הן מובלעות אלו באלו, ונמצא שאין מקום שביתתו מבורר, ומדוע קונה שביתה באופן כזה.

ומחמת קושיא זו אומר רב הונא את הדין באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, לָא שָׁנוּ במשנה שאדם הקובע שביתה תחת האילן ׳לא אמר כלום׳, **אֶלָּא בְּאֵילָן שֵׁישׁ תַּחְתָּיו** רוחב **שְׁמוֹנָה אַמּוֹת**, שבאופן כזה אין שביתתו מבוררת, לפי שאין ידוע אם בחר לו ארבע אמות צפוניות או דרומיות, **אֲבָל בְּאֵילָן שֵׁישׁ תַּחְתָּיו** רק **שֶׁבַע אַמּוֹת** קנה שביתה, **שֶׁחֲרֵי מֻקָּצָת בֵּיתוֹ נִיכָּר** בהם, שאפילו אם קנה שביתה בארבע אמות דרומיות או צפוניות מכל מקום ברור שהדבר שקנה שביתה גם באמה האמצעית, שהרי היא משותפת לשתיהן [ציור ב], ומאחר שמבוררת שביתתו באמה זו די בכך כדי שתועיל אמירתו לקנות שביתה תחת האילן[ה].

הגמרא מביאה בריייתא המסייעת לדברי רב ובריייתא המסייעת לדברי שמואל: תָּנָיא בָּוֹתְיתָהּ דְּרַב - שנינו בברייתא כשיטת רב, שהקובע שביתתו תחת האילן לא קנה שביתה כלל, **וְתָנָיָא כָּוֹתְיתָהּ דִּשְׁמוּאֵל** - ושנינו בברייתא אחרת כשיטת שמואל, הסובר שקנה שביתה תחת האילן, אלא שאין מבורר באיזה צד, ולפיכך ידו על התחתונה.

ועתה מפרשת הגמרא את הדברים: תָּנָיא בָּוֹתְיתָהּ דְּרַב - שנינו בברייתא כשיטת רב. **מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ** בערב שבת, **וְחָשְׁכָה לוֹ** - והיה היום עומד להחשיך, **וְהָיָה מְצִיר אֶילָן אוֹ גָּדֵר** הרחוק אלפיים אמה ממקום עמידתו, **וְאָמַר** הרינו קובע את **שְׁבִיתָתִי תַּחְתָּיו** של אותו אילן או גדר, **לֹא אָמַר כְּלוּם**, לפי שלא ביירר את מקום שביתתו. **אֲבָל אִם אָמַר** הרינו קובע את **שְׁבִיתָתִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי** המוקף מחיצות, קנה שם שביתה, אף שאינו מברר באלו ארבע אמות הוא חפץ לשבות באותו מקום, ורשאי להיות **מְהַלֵּךְ** לאחר כניסת השבת אלפיים אמה **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם**, וכאשר **הִגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם** הוא **מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלּוֹ**, לפי שכל המקום נידון כארבע אמות, ולפיכך אינו גורע מתחום אלפיים אמה שלו, **וְכֵן** רשאי להמשיך ולהלך **חוּצָה לָהֶם אַמָּה** נוספות לכל רוח, שהרי קנה שם שביתתו.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שרשאי להלך את כולו ועוד אלפיים אמה סביב לו, אם קבע שביתה **בְּמָקוֹם הַמְסוּיָּם** - מקום מיוחד, הנחלק משאר הבקעה בכך שיש לו מחיצות סביבו, **כְּגוֹן שֶׁשָּׁבַת** [-קבע שביתתו] **בְּתַל** [-גבעה] **שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְהוּא מְאֻרָּבָּע אַמּוֹת וְעַד בֵּית סָאתַיִם**, כלומר, שיש בו לא פחות מארבע אמות ולא יותר מבית סאתיים[ו]. **וְכֵן** אם קבע שביתתו **בְּבִקְעָה שֶׁהִיא עֲמוּקָה עֲשָׂרָה** טפחים, **וְהִיא מְאֻרָּבָּע אַמּוֹת וְעַד בֵּית סָאתַיִם**, שכן באופנים אלו נידונים הבקעה או התל כארבע אמות. **אֲבָל** אם קבע שביתה **בְּמָקוֹם פָּשׁוּט** - שאינו מיוחד לעצמו להיות נידון כולו כארבע אמות[ז], **אֵין** לוֹ בו שיעור שביתה **אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת**, ומשם יש לו אלפיים אמה לכל רוח[ח].

הָיוּ שְׁנַיִם מהלכים בדרך, **אֶחָד** מהם **מְצִיר** מקום הראוי לשביתה במרחק אלפיים אמה ממקום עמידתם, **וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מְצִיר** לאותו מקום, **זֶה שֶׁאֵינוֹ מְצִיר מוֹדֵר** את **שְׁבִיתָתוֹ לַמְּצִיר**, כלומר, אותו שאינו מכיר אומר לו ׳תהא שביתתי עמך׳[ט], **וְהַמְּפוֹרָשׁ אוֹמֵר** תהא **(שביתתי) [שְׁבִיתָתְנִי][י] בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי.**

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שבמקום שאינו מסויים קונה שביתה בארבע אמות ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח, **בְּשָׁנִים** [-כשבירר] **אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁקָּבַע** לשביתתו באותו מקום, כגון שאמר שחפץ לקנות שביתה בעיקרו של אילן, **אֲבָל** אם **לֹא פֵּירַשׁ** [-ביירר] את **אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁקָּבַע** שם, כגון שאמר שקובע שביתה תחת נופו של אילן, הרי זה **לֹא יָזוּז מִמְּקוֹמוֹ** - מארבע אמותיו, שמאחר ולא ביירר את מקום שביתתו לא קנה שביתה כלל, ואין לו אלא ארבע אמות[יא].

מבואר מדברי הברייתא, שבאופן שאין אדם מברר את מקום שביתתו אינו קונה שביתה כלל, כדברי רב, ושלא כדברי שמואל הסובר שקונה שביתה מכל מקום, אלא שידו על התחתונה.

מקשה הגמרא: לֵימָא - האם יש לומר, **תֵּיהֲוֵי תְּיוּבְתֵּיהּ דְּשְׁמוּאֵל** - שיש מברייתא זו פירכא על דברי שמואל.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - באיזה אופן עוסקת בריייתא זו, **כְּגוֹן דַּאֵיקָא** [-כשיש] **מְקוֹם** עמידת **רַגְלָיו וְעַד עִיקָּרוֹ** של האילן **תְּרֵי אַלְפֵי וְאַרְבַּע גָּרְמִידֵי** - אלפיים וארבע אמות[יב], **דְּאִי מוֹקְמִית לֵיהּ בְּאִידָךְ גִּיסָא דְּאִילָן** - שאם נעמיד את שביתתו של אותו אדם בצידו השני של האילן, **קָם לֵיהּ לְבַר מִתְּחוּמָא** - נמצא שהוא עומד בכניסת השבת מחוץ לתחומו, ואינו רשאי לילך אלא ארבע אמות [ציור ג], ולפיכך אומרת

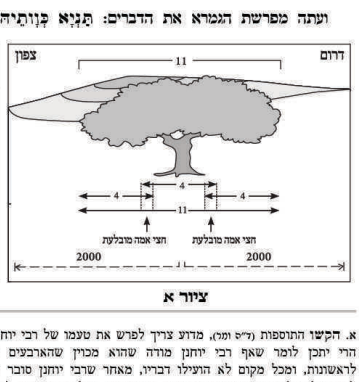

ציור א

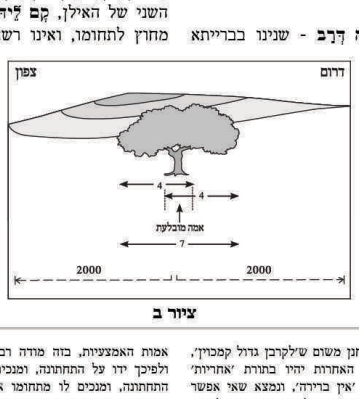

ציור ב

ציור ג

א. **הקשו** התוספות (ד״ה ומר), מדוע צריך לפרש את טעמו של רבי יוחנן משום ש׳לקרבן גדול קמכוין׳, הרי יתכן לומר שאף יוחנן מודה שהוא מכוין שהאכרבעים האחרות יהיו בתורת ׳אחריות׳ לראשונות, ומכל מקום לא הועילו דבריו, מאחר שרבי יוחנן סובר ׳אין בהירה׳, ונמצא שאי אפשר לברר אלו חלות הן הראשונות הבאות עם הקרבן, ואלו הן הבאות לאחריות, ולפיכך אי אפשר להביא אף אחת מהן עם הקרבן. ותירצו, שאי אפשר לומר כן, לפי שענין ׳בהירה׳ אינו שייך לכאן, שאין אנו צריכים לברר אלו הן החלות הבאות עם הקרבן, אלא חלה עליהן קדושה בכל מקום שהן [ומספק יאכל את כולן בקדושה]. ב. **ראה** הערה להלן בסמוך. ג. **כגון** באופן שרוחבו של האילן אחד עשר אמה, שאם קנה שביתה בארבע אמות האמצעיות מוטב, ואם קנה באחד מן הצדדים הרי בהכרח קנה שביתה אף בחצי אמה מן האמצעיות. רש״י (ד״ה ניחל). ד. **דברי** אבוי נאמרו לשיטת רב, הסובר שכוונת המשנה ׳לא אמר כלום׳ היינו שאינו קונה שביתה כלל תחת האילן, לפי שלא ביירר את מקום שביתתו, ועל כך בא אבוי לומר שאין הדברים אמורים אלא באופן שלא ביירר את מקום שביתתו כלל, והיינו כשיש תחת האילן שתים עשרה אמה או יותר, אבל באופן שביירר את מקצת שביתתו, כגון באופן שאין תחת האילן שתים עשרה אמה, שוראי קנה שביתה בחלק מארבע אמות האמצעיות, בזה מודה רב לדברי שמואל שקנה שביתה תחת האילן, אלא שאין ידוע היכן, ולפיכך ידו על התחתונה, ומנכים לו מתחומו את שיעור רוחבו של האילן. ה. **אלא** שידו על התחתונה, ומנכים לו מתחומו את שיעור רוחבו של האילן. רש״י (ד״ה בשלמא). ו. **שיעור** ׳בית סאתיים׳ הוא קרקע שאורכה מאה אמה ורוחבה חמשים, כחצר המשכן, או קרקע מרובעת ששטחה דומה לשטח של קרקע כזו, דהיינו שיש בה מעט יותר משבעים אמה על שבעים אמה. ז. **שאם** שיעורו פחות מארבע אמות אין בכך חידוש שרשאי להיות מהלך את כולו, שהרי סתם שביתה היא בשיעור ארבע אמות. ואם הוא יותר משיעור בית סאתיים אין מועילות לו המחיצות, מאחר שלא הוקף לצורך דירה, ומכילא אינו נידון כארבע אמות. רש״י (ד״ה כמקום). ח. **כגון** שאין לו מחיצות או שיש בו יותר משיעור בית סאתיים. רש״י (ד״ה אבל מקום). ט. **לְהַחֲזִן** יבואר בברייתא שהיינו דווקא באופן שבירר את מקום שביתתו, ואז קנה בו שביתה בארבע אמות, ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח. י. **רש״י** (לגלן נג. ד״ה מוסכת). יא. **על** פי הגהות ציוניום. יב. **שהרי** במקום שמיתתו אינו חפץ לקנות שביתה, וכאן אינו יכול לקנות לפי שלא ביירר את מקומו, ונמצא שאין לו שביתה כלל. רש״י (ד״ה לא). יג. **ארבע** אמות לשביתה ואלפיים אמה לתחומו. רש״י (ד״ה הכא).

הברייתא **דְּאִי פָּחֵים אַרְבַּע אַמּוֹת מִבֵּצֵי אִיזֵּל** - שאם בירר לו ארבע אמות תחת האילן בצד הסמוך אליו העומד בתוך תחומו קנה שם שביתה, ורשאי לילך עד לשם, וכן אלפיים אמה נוספות אל ביתו, **וְאִי לָא** - אך אם לא בירר את מקום שביתתו, **לָא מֵבֵצֵי אִיזֵּל** - אינו רשאי לילך יותר מארבע אמות, שמא קבע שביתה בצידו השני של עיקר האילן, והרי הוא עומד מחוץ לתחום שביתתו[יד].

הגמרא מביאה את הברייתא שבה שנינו כשיטת שמואל: תָּנְיָא בברייתא **בְּוֹתֵיהּ** [-כשיטתו] **דִּשְׁמוּאֵל.** אדם **שֶׁטָּעָה וְעֵירַב שְׁתֵּי רוּחוֹת** - הניח שני עירובי תחומין, אחד לצד דרום ואחד לצד צפון, מאחר **שֶׁמְּדוֹמֶה הוּא שֶׁמְּעָרְבִין (לוי) שְׁתֵּי רוּחוֹת** - סבור היה שניתן לערב לשני צדדים שונים, כדי שיוכל לילך בבוקר לצד דרום ובערב לצד צפון. **אוֹ שֶׁאָמַר שֶׁעֵרוּבִי צָאוּ וְעָרְבוּ לִי** - הניחו עלי פת לעירובי תחומין, והלך **אֶחָד** מהם **וְעֵירֵב עָלָיו** [-בשבילו] **צָפוֹן, וְאֶחָד** מהם **עֵירֵב עָלָיו צַד דָּרוֹם,** הדין הוא שמאחר וקנה שביתה רק באחד מן המקומות, ואין ידוע באיזה מהם, יש להחמיר עליו את חומרי שניהם, ולכן **מְהַלֵּךְ צָפוֹן צְעִירוּבוֹ צַד דָּרוֹם,** כלומר, רשאי להיות מהלך מביתו לצד צפון כפי השיעור שנותר לו מן העירוב שהניחו עליו לצד דרום. כגון אם הניחו לו עירוב במרחק אלף אמה מביתו לצד דרום נמצא שאם קבע שביתתו שם רשאי הוא לילך משם ועד ביתו אלף אמה, ועוד אלף אמה מביתו לצד צפון. וכן רשאי להיות מהלך **צַד דָּרוֹם** כְּפִי השיעור שמניח לו **עֵירוּבוֹ צָפוֹן,** שאם הניחו עליו את העירוב השני במרחק אלף אמה מביתו לצד צפון, רשאי להלך משם לביתו אלף אמה, ומביתו והלאה לצד דרום עוד אלף אמה נוספות. **וְאִם מֵיצִּינוּ עָלָיו אֶת הַתָּחוּם,** דהיינו, שהניחו עליו את העירובין במרחק אלפיים אמה מביתו לצד צפון ובמרחק אלפיים אמה מביתו לצד דרום, נמצא שביתו עומד באמצע בין שני העירובין, ולפיכך **לֹא יָזוּז מְמְּקוֹמוֹ** בשבת, שהרי אינו יכול לילך אפילו אמה אחת לצד צפון, שמא קבע שביתתו במרחק אלפיים אמה מביתו לצד דרום, וכן אינו רשאי לילך כלל מביתו לצד דרום, שמא קבע שביתתו במרחק אלפיים אמה מביתו לצד צפון[טו].

מבואר מדברי הברייתא, שבאופן שיש לאדם ספק היכן קנה את שביתתו אין אומרים שלא קנה שביתה כלל, אלא מחמירים עליו את חומרי שניהם, ואם כן אף באילן יש לומר כן, שמאחר ויש ספק אם קנה שביתה בתחילת נופו של האילן או בסופו יש ליתן לו שביתה בשניהם מספק, ולהחמיר עליו את חומרי שני הצדדים, אך מכל מקום יהא רשאי להלך למקום שמתירים לו שניהם, כדברי שמואל, ושלא כדברי רב הסובר שמאחר ואין מקום שביתתו מבורר אינו קונה שביתה כלל[טז].

מקשה הגמרא: לֵימָא - האם יש לומר, **תֵּיהֲוֵי תִּיובְתֵּיהּ דְּרַב** - שיש מברייתא זו פירכא על דברי רב[יז].

מתרצת הגמרא: רַב תַּנָּא הוּא וּפְלִיגִי - רב, אף שאמורא הוא, נידון כתנא, ולפיכך הוא יכול לחלוק על דברי הברייתא[יח].

*

שנינו במשנה: אִם אָמַר תהא **שְׁבִיתָתִי בְּעִיקָּרוֹ** של האילן קנה שם שביתה, **וּמֵהָכָּךְ מִמְּקוֹם רַגְלָיו וְעַד עִיקָּרוֹ** של האילן **אַלְפַּיִם אַמָּה,** וכן רשאי להמשיך לילך **מֵעִיקָּרוֹ** של האילן ועד **לְבֵיתוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה** נוספות, **וְנִמְצָא** שהוא **מֵהָכָּךְ מְשֻׁחָשֶׁיכָה** [-לאחר החשיכה] שיעור **אַרְבַּעַת אַלְפַּיִם אַמָּה,** ממקום עמידתו ועד ביתו.

יד. **בְּזוֹמֵר,** דין זה שאמר שמואל לעיל שאדם האומר 'שביתתי תחת האילן' קנה שם שביתה אלא שידו על התחתונה, נאמר רק באופן שכל האילן עומד בתוך אלפיים וארבע אמות למקום עמידתו, שבאופן כזה אפילו אם קנה שביתה בצידו המרוחק של האילן מכל מקום עדיין הוא עומד בתוך תחומו, ולפיכך קנה שם שביתה בכל ענין, אלא שמאחר ולא בירר את מקום שביתתו ידו על התחתונה, ומפסיד מתחומו כפי שיעור רוחבו של האילן [שאם חפץ לילך אלפיים אמה מן הקצה המרוחק של האילן לעבר ביתו הרחוק משם אלפיים אמה, אומרים לו שמא קבעת שביתה בחלקו של האילן הסמוך אליך, ויש משם יותר מאלפיים אמה עד לביתך, ואם חפץ לשוב מעט לאחוריו מן המקום שבו הוא עומד עתה, אומרים לו שמא קבעת שביתה בחלקו המרוחק של האילן, העומד ברחוק אלפיים וארבע אמות ברזיק ממקום עמידתך, ולפיכך אין אתה רשאי לשוב לאחוריך אפילו פסיעה אחת]. אבל באופן שמקצת מן האילן עומד מחוץ לאלפיים וארבע אמות למקום עמידת רגליו, כגון מדרה שמואל לרב שאם לא בירר את מקום שביתתו אינו קונה שביתה כלל, שהרי יתכן שקבע את שביתתו בצידו המרוחק של האילן, ונמצא שהוא עומד עתה מחוץ לתחומו, ולפיכך אינו רשאי לזוז מארבע אמותיו. על פי דברי רש"י (ד"ה לפי-סצמן).

טו. **ראה** בדקדוקי סופרים שיש למחוק תיבה זו.

טז. **ואינו** נידון ככני עירו, לפי שלא רצה לקנות שביתה בביתו, אלא בעירובין שהניחו עליו במרחק אלפיים אמה מחוץ לעיר. רש"י (ד"ה לפי).

יז. **שהרי** לדברי רב אפילו אם לא מיצעו עליו את התחומין אינו רשאי לזוז ממקומו, לפי שלא רצה לקנות שביתה בביתו אלא במקום שבו התנחו עירוביו, ולא בירר באיזה עירוב מהם חפץ הוא לזכות, ולפיכך אינו קונה שביתה כלל. רש"י (ד"ה לימא).

יח. **הקשה** רש"י (שם), מה פירכא היא זו, הרי יש חילוק גדול בין הענינים, שכן הברייתא עוסקת באדם שרוצה לקנות שביתה בשני מקומות מבוררים, אלא שאי אפשר לעשות כן, ובאופן כזה יתכן שמודה רב שקונה שביתה באחד מהם, ומאחר שאין ידוע באיזה מהם קנה שביתתו נותנים עליו את חומרי שניהם, אבל המשנה עוסקת באדם שחפץ לקנות שביתה תחת האילן, שהוא מקום שאינו מבורר, ובזה סובר רב שלא קנה כלל, מאחר ששביתה שאינה מבוררת אינה מועילה, ואילו במקום עמידתו גילה דעתו שאינו חפץ לקנות שביתה. ותירץ, שקרשיית הגמרא כך היא, שמאחר ויודעים אנו שחפץ היה לקנות שביתה תחת האילן, אלא שאין ידוע היכן, אם כן יש לדונו כאילו הניח שני עירובי תחומין תחת האילן, האחד בצפונו והאחד בדרומו וליתן עליו את חומרי שניהם, אך מדוע סובר רב שאינו קונה שביתה כלל. עוד כתב, שיש להוכיח מכאן שלא כשיטת הלישנא אחרינא' שהובאה לעיל (מט: ספמפ) בדעת שמואל, הסובר שאף לדברי שמואל אינו קונה בודאות שביתה תחת האילן, אלא באחד משני המקומות, או במקום עמידתו או תחת האילן, ולפיכך רשאי לילך עד האילן, אך אינו רשאי להמשיך משם אפילו פסיעה אחת. שהרי לפירוש זה יש להקשות אף על שמואל מדברי הברייתא, שכן מבואר בה שיש ליתן לו שביתה תחת האילן, ורשאי לילך משם אלפיים אמה לכל רוח, אלא שמנכים לו את שיעור רוחבו של האילן.

נא. [א] מי שהוציאוהו פרק רביעי עירובין

הגמרא מבארת באיזה אופן נאמר הדין של המשנה: אָמַר רָבָא, וְהוּא - דין זה של המשנה, שאם בירר את מקום שביתתו בעיקרו של אילן קנה שם שביתה, נאמר רק באופן **דְּכִי רְהִיט לְעֵיקָּרוֹ מֵעִי** - שאם ירוץ ממקום עמידתו יוכל להגיע לעיקרו של האילן קודם חשיכה[א], באופן כזה מועילה אמירתו לקנות שם שביתה, ומעתה אין הוא צריך לרוץ לשם קודם כניסת השבת, אלא רשאי להלך בנחת לאחר החשיכה, וכן להלך משם עוד אלפיים אמה עד לביתו, אבל אם אינו יכול להגיע לעיקרו של האילן קודם החשיכה אפילו אם ירוץ, אינו קונה שם שביתה[ב].

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, **וְהָא חֶשְׁכָה לֵיהּ קָתָנֵי** - והרי שנינו במשנתינו שהיה היום עומד להחשיך, ומשמע שלא יכול היה להגיע אל מקום שביתתו קודם החשיכה.

השיב לו רבא לאביי, כוונת המשנה היא **שֶׁחֶשְׁכָה לְבֵיתוֹ** - שאינו יכול להגיע לביתו קודם החשיכה, ואפילו אם ירוץ, **אֲבָל לְעֵיקָּרוֹ שֶׁל אִילָן מֵצֵי אָזֵיל** - יכול הוא להגיע, אם ירוץ, ולפיכך קונה הוא שם שביתה, אף אם לא עזב את מקום עמידתו.

אֵיכָּא דְּאָמְרִי אָמַר רָבָא - ויש אומרים שרבא תירץ את קושיית אביי באופן אחר, שכוונת המשנה **שֶׁחֶשְׁכָה לֵיהּ** היינו **כְּי מַטְּנֵי קַלְּי קַלֵּי** - כאשר הולך הוא לאט לאט, **אֲבָל רְהִיט מֵעִי** - אבל אם ירוץ יוכל להגיע קודם החשיכה.

הגמרא מביאה מעשה בענין אדם המוסר שביתתו לחבירו: רָבָה וְרַב יוֹסֵף הֲווּ קָא אָזְלֵי בְּאוֹרְחָא - היו הולכים בדרך בערב שבת, והיה היום עומד להחשיך, **אָמַר לֵיהּ רָבָה לְרַב יוֹסֵף, תְּהֵא שְׁבִיתָתְנוּ תּוּתֵי דֵּיקְלָא דְּסָבֵי אֲחוּזַּי** - תחת דקל הנושא את אחיו, דהיינו שהיה אילן אחר נסמך עליו. **וְאָמְרֵי לֵיהּ דְּרִיךְ מְרֵיהּ מָרְגָּנָא** - תחת הדקל הפורה את בעליו ממס, דהיינו שעושה פירות הרבה, ובעל הדקל מוכרם ופורע בהם את המס המוטל עליו. **(יָדַע לֵיהּ מָר) אָמַר לֵיהּ** רב יוסף לרבה, **לָא יָדְעָנָא לֵיהּ** - איני מכיר דקל זה. **אָמַר לֵיהּ** רבה לרב יוסף, **סָמוֹךְ עָלַי** - מסור לי את שביתתך, ואקבע שם את שביתת שנינו.

דְּתָנְיָא - שכך שנינו בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם הָיוּ שְׁנַיִם** מהלכים בדרך, **אֶחָד מֵצִיר** אילן או גדר במרחק אלפיים אמה ממקום עמידתם, **וְאֶחָד שְׁאָנַנִי מֵצִיר** לאילן או גדר זה, אזי **זֶה שֶׁאָנַנִי מֵצִיר** לאותו מקום **מוֹסֵר** את **שְׁבִיתָתוֹ** לַחֲבֵרוֹ, כלומר, אומר הוא לו 'תהא שביתתי עמך', **וְזֶה שֶׁמֵּצִיר אוֹמֵר תְּהֵא שְׁבִיתָתְנוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי**, וכך קונים שניהם שביתה באותו המקום[ג].

אומרת הגמרא: וְלָא הִיא - מה שאמר רבה לרב יוסף דין זה בשמו של רבי יוסי אין האמת כן, שהרי נשנה דין זה בסתם לעיל בברייתא, **וְלָא תָּנָא** לֵיהּ **כְּרַבִּי יוֹסֵי** - ולא שנה רבה לרב יוסף דין זה בשמו של רבי יוסי **אֶלָּא כִּי הֵיכִי דְּלֵיקַבֵּל** לֵיהּ **מִינַּיְיהוּ** - כדי שיקבל דין זה ממנו, **מְשׁוּם** שכלל הוא בידינו **דְּרַבִּי יוֹסֵי גְּמִיזְקוֹ עִמּוֹ** - טעמו עמו בכל דין שהוא אומרי.

★

שנינו במשנה: אִם אֵינוֹ מֵצִיר אוֹ שְׁאֵינוֹ בָּקִי וכו', ואמר שביתתי במקומי, זכה לו מקומו אלפיים אמה לכל רוח.

מבררת הגמרא: הֲנֵי [-אלו] **אַלְפַיִם אַמָּה** של תחום שבת, **הֵיכָן בְּתִיבִי** - היכן כתובים הם בתורה[ד].

מבארת הגמרא: דְּתָנְיָא - שכך שנינו בברייתא, נאמר בפסוק (במדבר לה ה) **'שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו', 'תַּחְתָּיו'** היינו מקום מושבו של אדם בארבע אמות, **אֵין** הן **אַרְבַּע אַמּוֹת** לארם הניצא מחוץ לתחום בשבת, שאינו רשאי לילך אלא ארבע אמות. עוד נאמר שם **'אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ', 'מִקּוֹמוֹ' אֵין אֶלָּא אַלְפַיִם אַמָּה** של תחום שבת!

שבה הגמרא ומבררת: מִנָּא לָךְ - מנין יש ללמוד ששיעור 'מקומו' הוא אלפיים אמה.

מבארת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, לָמְדְנוּ מָקוֹם מִמָּקוֹם וּמָקוֹם מִגִּיסָה, כלומר, נאמר כאן לגבי תחום שבת 'אל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ', ויש ללמוד תיבת 'מקום' הנאמרת כאן מתיבת 'מקום' שנאמרה לגבי הורג בשגגה (במדבר לה יג) **'וְשָׁמְתָה לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה',** ומאחר ושם נאמר במקרא אף תיבת 'גיסה', יש ללמוד תיבה זו בגזירה שוה לענין המקרא 'אל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ', ומעתה יש לדון מקרא זה כאילו נאמרה אף בו תיבת 'גיסה'.

וְגִיסָה מִגִּיסָה וְגִיסָה מִנְּגִיעָה - לאחר שלמדנו שהמקרא 'אל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ' נידון נכתבה בו תיבת 'גיסה', יש לשוב וללומדו בגזירה שוה מתיבת 'גיסה' אחרת, שנאמרה אף היא לגבי הורג בשגגה (במדבר לה כה) 'את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה', ומאחר ונאמרה זה נאמרה תיבת 'גבול' יש ללמוד גזירה שוה למקרא 'אל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ' כאילו נכתבה בו תיבת 'גבול'.

וְגִבּוֹל מִנְּגִיעָה וְנָגִיעַ מֵחוּץ - ועתה, לאחר שלמדנו שהמקרא 'אל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ' נידון כאילו נאמרה בו תיבת 'גבול', יש ללומדו בגזירה שוה מתיבת 'גבול' שנאמרה שם בפסוק שלאחריו (שם לה ח) 'וּמֵעֵצֹא אוֹתוֹ גּוֹאֵל הַדָּם מֵחוּץ לִגְבוּל עִיר מִקְלָטוֹ', ומאחר ובפסוק זה נכתבה תיבת 'חוץ' יש לדון אף את המקרא 'אל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ' כאילו נאמרה בו תיבת 'חוץ'.

וְחוּץ מֵחוּץ - ועתה, לאחר שלמדנו שהמקרא 'אל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ' נידון כאילו נאמרה בו תיבת 'חוץ', יש ללומדו בגזירה שוה מתיבת 'חוץ' שנאמרה לגבי מגרשי הלויים, **דִּכְתִיב** (שם לה ה) **'וּמַדַּדְתֶּם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וגו'**, **וְאֶת פְּאַת נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת יָם אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בְּתָוֶךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים,** ומאחר ובמקרא זה נזכר שיעור אלפיים אמה יש ללמוד לענין תחום שבת ששיעורו אלפיים אמה.

מקשה הגמרא: מדוע יש ללמוד ממקרא זה בגזירה שוה ששיעור תחום שבת הוא אלפיים אמה, **וְנֵילַף** - הרי ניתן ללמוד שיעור אחר מן הפסוק שלפניו, שאף בו נאמר ענין 'חוץ', שכך נאמר שם (שם לה ג) **'מִגְרַשׁ הֶעָיר וְחוּצָה אֶלֶף אַמָּה',** ואם כן יש לומר ששיעור תחום שבת אינו אלא אלף אמה בלבד.

מתרצת הגמרא: דָּנִין - יש ללמוד בגזירה שוה את תיבת 'חוץ' **מְתִיבַת** 'חוץ', **וְאֵין דָּנִין** את תיבת 'חוץ' **מִתיבת** 'חוצה', לפי שאין התיבות שוות זו לזו.

שבה הגמרא ומקשה: וּמַאי נָפְקָא מִינָּהּ אם התיבות שוות זו לזו או לא, **הָא תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** - והרי שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל בברייתא זו, כתוב אחד אומר (ויקרא יד נה) **'וְלַכֹּהֵן'**, וכתוב אחד אומר (שם יד מד) **'וּבָא הַכֹּהֵן', זוֹ הִיא שִׁיבָה זוֹ הִיא בִּיאָה**, כלומר, אף על פי שאין התיבות שוות זו לזו, מכל מקום מאחר ומשמעות שניהם אחת היא, שהולך הכהן מביתו לבית המנוגע[ה], לפיכך ניתן ללמוד גזירה שוה מזו לזו[ו], ואם כן, אף כאן אפשר ללמוד את תיבת 'חוץ' מתיבת 'חוצה'[ז].

א. **ואפי'** אם הוא עצמו אינו יכול לרוץ, די בכך שיכול היה אדם אחר להגיע לשם במרוצה. מאירי (לעיל מט:) ד"ה ומתני' ר' מאיר). בשם הראב"ד. אמנם מלשון פסקי הרי"ד (ד"ה אמר שביתתו) משמע שצריך שיוכל הוא עצמו לרוץ.

ב. **יאין** לו אלא אלפיים אמה לכל רוח ממקום שהוא עומד בו כשחשכה. רמב"ם (פירוש המשניות פ"ו ה"ג). ובהשגות הראב"ד שם כתב, שאם יש בין המקום שהוא עומד בו כשחשיכה לבין המקום שנתכוין לשבות בו יותר מאלפיים אמה, הרי הוא כמי שיצא חוץ לתחום, ואין לו אלא ארבע אמות. ומדברי השו"ע (או"ח סי' שמ סי"ח) משמע, שאף אם הוא עומד בתוך אלפיים אמה למקום שנתכוין לשבות בו, מכל מקום אין לו אלא ארבע אמות, לפי שעקר דעתו ממקום עמידתו, ואילו במקום שבו חפץ היה לשבות אינו יכול לקנות שביתה.

ג. **גאונין** יעקב (ד"ה מוסר) הסתפק האם דין זה של 'מוסר שביתתו למכיר' נאמר רק באופן שהמכיר קונה שביתה באותו מקום גם לעצמו, או שאף אם אינו קובע שם שביתה לעצמו יכול הוא לקבוע זאת עבור חבירו מטעם שליחות.

ד. **בכסבת** גיטין (שם). מונה הגמרא את שבחי החכמים, ועל רבי יוסי נאמר שם 'גמזקו עמו', וכתב רש"י שם (ד"ה גמזקו) 'פרודשו עמו לתת טעם לכל דבריו, שהיה מיישב את דבריו'. אמנם רש"י כאן (ד"ה גמזקו) כתב לבאר באופן נוסף [על פי ביאור הרש"ש בדבריו], שתיבת 'גמזקו' היא צירוף של שתי תיבות 'גמו קו', 'גמו' הינו דיבורו, 'קו' הינו ישר, וכוונת הדברים היא ש'דיבורו ישר', דהיינו שכל דבריו ישרים ושקולים.

ה. **פירוש**, הכהן הם המדים בתורה, ועל איזה מקרא המסמיכה חכמים, לפי מה שאנו נוקטים להלכה שדין תחומין אינו אלא מדרבנן. ריטב"א (ד"ה איכא). אף שדין אלפיים אמה של תחום שבת נזכר כבר בכמה משניות קדמות, מכל מקום עיקר דינם נשנה במשנה זו, שהרי נקטה המשנה בלשון 'זכה לו מקומו אלפיים אמה לכל רוח', ולא בלשון 'יש לו אלפיים אמה לכל רוח' כפי שנקטה בשאר המקומות, ולפיכך מבררת הגמרא כאן מנין לומדים שיעור זה. תורת חיים (ד"ה ומני).

ו. **אל** יצא איש ממקומו אלו אלפיים אמה של תחום שבת, ולא במפורש, שאין תחומין אלא מדברי סופרים, ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר. רש"י על התורה (שמות טז כט). ואם כן צריך לומר שהלימוד הוא אסמכתא בעלמא, ועיקר הטעם הוא משום שחכמים עשו הרחקה לאיסור דאורייתא והעמידוהו על שיעור אלפיים אמה, משום שאלפיים אמה הוא שיעור מגרש העיר ושדיך לעיר (במדבר לה ה). תורת חיים (ד"ה ומני).

ז. **שאף** דברי הכתוב 'ושב הכהן' אינם מתפרשים ששב הכהן מן הבית המנוגע לביתו, אלא מביתו לבית המנוגע, והרי זה כמו 'ובא הכהן', ונמצא ש'זו הוא היא שיבה זו היא ביאה'. רש"י (פסוקים שם; ד"ה זו). ח. **בזוטר**, ניתן ללמוד גזרה שוה מ'שיבה' ל'ביאה' כאילו נאמר בשניהם 'שיבה' או בשניהם 'ביאה'. רש"י (מנ"ח מכ: ד"ה זו). ענין גזירה שוה זו נתבאר בתורת כהנים (מהורע פרשה ז אלפא ד-ז) לגבי נגעי בתים, שהרי הוא שאם נראה נגע בבית צריך להסגירו במשך שבוע אחר, ואם לאחר הסגר זה פשה [-גדל] הנגע מכמות שהיה צריך לחלץ את האבנים שבהן הנגע מקירות הבית ולהניח אחרות תחתיהן, ולהסגיר את הבית לשבוע נוסף, ואם לאחר מכן חזר הנגע לקירות הבית [אפילו אם לא פשה יותר מכפי שהיה מתחילה] צריך לנתוץ את הבית כולו. ובאופן שלא פשה הנגע לאחר שבוע השני אך חלקים אחרים של האבנים, אלא מסגירים את הבית לשבוע נוסף. ואם לאחר השבוע השני פשה הנגע, לא נתבאר במפורש במקרא שצריך לנתוץ מיד את הבית, או שיש לחלץ את האבנים ולהסגירו לשבוע שלישי. ועל כך לומדת הברייתא גזירה שוה, נאמר בנגע הפושה בשבוע הראשון 'ושב הכהן', ונאמר בנגע העומד בינינו בשבוע הראשון ופושה בשני 'ובא הכהן', ויש ללמוד שדינם שוה זה לזה, שכשם שבנגע שפשה בשבוע הראשון חולץ את האבנים ונותן לו שבוע נוסף, כך הוא הדין בפושה בשבוע השני, שאין נותצים את הבית מיד, אלא חולצים האבנים ונותנים לו שבוע שלישי של הסגר, ורק אם חזר הנגע לאחר מכן נותצים את הבית. רש"י (ד"ה ושב). ט. **יבוזה** היתה הגמרא להקשות מדברי רב חסדא עצמו, הלומד בגזירה שוה את המקרא 'אל יצא איש ממקומו', מן המקרא 'ושמתי לך מקום', שהרי אם ניתן ללמוד 'ממקומו' מ'מקום' ניתן גם ללמוד 'חוץ' מ'חוצה', אלא שהעדיפה הגמרא להקשות מ'שב הכהן ובא הכהן' כדי להוכיח שאפילו תיבות אלו שאינן דומות כלל זו לזו ניתן ללומדן בגזירה שוה. ועוד, שבברייתא שם מפורש 'זו היא שיבה זו היא ביאה', והיינו, שניתן ללמוד גזירה שוה אף בתיבות שאינן שוות, אם עניינם אחד הוא. גאון יעקב (ד"ה ת"ש).

מתרצת הגמרא: הָנֵי מִילֵּי - כלל זה, שניתן ללמוד תיבות שאינן דומות בגזירה שוה אם עניינם אחד הוא, נאמר רק **הֵיכָא דְּלֵיכָּא מִידֵי דְּדָמֵי לֵיהּ** - במקום שאין תיבה אחרת הדומה לגמרי לאותה תיבה, **אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא מִידֵי דְּדָמֵי לֵיהּ** - אבל במקום שישנה תיבה הדומה לה ממש, **מִדְּדָמֵי לֵיהּ יָלְפִינַן** - יש להעדיף ללמוד גזירה שוה מן התיבה הדומה לה יותר, ולפיכך אף כאן יש ללמוד את תיבת 'חוץ' מתיבת 'חוץ' שנאמרה לגבי שיעור אלפיים אמה, ולא מתיבת 'חוצה' שנאמרה לגבי שיעור אלף אמה.

★

שנינו במשנה: אַלְפַּיִם אַמָּה עֲגוּלּוֹת דברי רבי חנינא בן אנטיגנוס, וחכמים אומרים מרובעות כטבלא מרובעת, כדי שיהיה נשכר לזויות.

הגמרא מבררת את טעמי מחלוקתו של רבי חנינא בן אנטיגנוס עם חכמים: מקשה הגמרא: **וְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס**, מה טעמו, הרי יש להקשות עליו בדרך **'מַה נַּפְשָׁךְ', אִי אִית לֵיהּ גְּזֵירָה שָׁוָה** - אם הוא סובר את הגזירה שוה שלומדים חכמים מן המקרא 'וּמַדּוֹתָם מְחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֳדָמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה', אם כן מדוע הוא סובר שאלפיים אמה אלו הן עגולות, הרי במקרא זה **פֵּיאוֹת כְּתִיבָן** - נכתב לשון 'פאה', ומשמעות לשון זה היינו מקום מרובע שיש לו זויות, ואם כן יש למדוד אלפיים אמה מרובעות. **וְאִי לֵית לֵיהּ גְּזֵירָה שָׁוָה** - ואם אין הוא סובר לגזירה שוה זו שלמדו חכמים', אם כן **אַלְפַּיִם אַמָּה מְנָא לֵיהּ** - מנין הוא יודע ששיעור תחום שבת הוא אלפיים אמה.

מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם אִית לֵיהּ גְּזֵירָה שָׁוָה - אכן הוא סובר לגזירה שוה זו, אלא שלשיטתו נאמר דין 'פיאות' רק לגבי מגרשי הלויים ולא לגבי תחום שבת. **וְטַעַם הַדָּבָר הוּא**, משום **דִּשְׁאנֵי הָכָא** - שונה הדבר כאן, **דְּאָמַר קְרָא** (במדבר לה ה) **'וְזֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים'**, ותיבת 'זה' למעט היא באה, לומר לך **לָזֶה** - למדידת מגרשי הלויים **אַתָּה נוֹתֵן פֵּיאוֹת** - זויות, **וְאִי אַתָּה נוֹתֵן פֵּיאוֹת דְּשׂוּבְתֵי שַׁבָּת** - לאלפיים אמה של תחום שבת, אלא יש למודדן עגולות בלא זויות.

מבררת הגמרא: וְרַבָּנַן - חכמים החולקים על רבי חנינא בן אנטיגנוס, מדוע אינם סוברים כשיטתו למעט מתיבת 'זה' שאין ליתן זויות לתחום שבת.

מבארת הגמרא: תָּנֵי רַב חֲנַנְיָה אוֹמֵר, כָּזֶה יְהוּ כָּל שׂוּבְתֵי שַׁבָּת, כלומר, לשיטת חכמים תיבת 'זה' אינה באה למעט, אלא אדרבה לרבות, שכך יש למדוד גם את אלפיים אמה של תחום שבת, ליתן להם זויות[יא].

הגמרא מביאה דין לגבי טלטול ברשות הרבים בשבת: אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אדם **הַמַּעֲבִיר** חפץ **אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** בשבת, **אֵינוֹ חַיָּיב** על כך משום איסור טלטול ברשות הרבים, **עַד שֶׁמַּעֲבִיר הֵן וַאֲלַכְסוֹנָן** - עד שיעבירו כשיעור אלכסון של ארבע אמות, דהיינו, חמש אמות ושלש חמישיות האמה[יב].

הגמרא מביאה דין נוסף בענין זה: אָמַר רַב פָּפָּא, בָּדִיק לֵן רָבָא - ניסה אותנו רבא בשאלה זו, לבדוק אם נדע להשיב. **עַמּוּד** העומד **בְּרֹאשׁוֹת הָרַבִּים, גַּבּוֹהּ עֲשָׂרָה** טפחים **וְרוֹחַב אַרְבָּעָה** טפחים, שדינו כרשות היחיד[יג], **האם צָרִיךְ** שיהיו ארבעה טפחים אלו **הֵן וַאֲלַכְסוֹנָן אוֹ לָא**, כלומר, האם צריך שיהא בעמוד רוחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים בריבוע, כדי שיהיה לו אלכסון, ואם הוא עגול אינו נידון כרשות היחיד עד שיהא רחב כשיעור אלכסון של ארבעה טפחים, דהיינו חמשה טפחים ושלש חמישיות, או שאף עמוד עגול שרוחבו ארבעה טפחים נידון כרשות היחיד.

וממשיך רב פפא ואומר, **וְאֶמְרִינַן לֵיהּ** - והשבנו לו לרבא, **לָאו הֵיינוּ** - האם אין זה הדין **דְּרַב חֲנַנְיָה, דְּתַנְיָא**, בברייתא, **רַב חֲנַנְיָה אוֹמֵר, כָּזֶה יְהוּ כָּל שׂוּבְתֵי שַׁבָּת**, שצריך ליתן להם אמות מרובעות שיש בהן אלכסון, ולפיכך אף בעמוד יש לומר כן[יד], שאינו נידון כרשות היחיד עד שיהא רחב כשיעור ארבעה טפחים בריבוע[טו].

★

שנינו במשנה: וְזֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ הָעֲנִי מְעָרֵב בְּרַגְלָיו, אָמַר רַבִּי מֵאִיר אֲנִי אֵין לִי אֶלָּא עָנִי וְכוּ', רבי יהודה אומר אחד עני ואחד עשיר לא אמרו מערבין בפת אלא להקל על העשיר שלא יצא ויערב ברגליו.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור מחלוקתם של רבי מאיר ורבי יהודה: **אָמַר רַב נַחְמָן, מַחְלוֹקֶת** זו של רבי מאיר ורבי יהודה, היא באופן שאומר אדם 'תהא שביתתי **בְּמָקוֹמִי'**, כלומר, שחפץ הוא לקנות שביתה במקום שבו הוא עומד, ואף בזה סובר רבי מאיר שרק עני המהלך בדרך רשאי לערב כן, ולא עשיר היושב בביתו, משום **דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר שְׁעִיקַּר** דין **עֵירוּב** שתיקנו חכמים לקנות שביתה בכניסת השבת, הוא **בָּפַת** - על ידי הנחת פת במקום שבו הוא חפץ לשבות, ולא על ידי הליכה ברגלים,

---

יא. **אֶלָּא** הוא סובר שחכמים גזרו על דיני תחומין בלא שתהא להם אסמכתא לכך מן התורה. ריטב"א (ד"ה אלא). יב. **ברש"י** (ד"ה ואמרינן) תמה על כך, שהרי בכל מקום מצינו שתיבת 'זה' למעט היא באה ולא לרבות. אמנם כתב, שמצינו כן אף במסכת מנחות (נה:). יג. **שכן** כלל הוא בידינו (סוכה ה:) 'כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסנא', דהיינו, שכל ריבוע שיש בו אמה על אמה יש באלכסונו אמה ושתי חמישיות, ונמצא, שריבוע שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות יש באלכסונו ארבע אמות ושמונה חמישיות, שהן חמש אמות ושלש חמישיות. יד. **שהרי** אין זה דומה לאלפיים אמה של תחום שבת, שזהו שטח של אלפיים אמה, ובזה יש מקום לחלק בין שטח מרובע שיש לו אלכסון לבין שטח עגול שאין לו זויות, אבל באיסור טלטול ארבע אמות ברשות הרבים לא אסרה תורה שטח של ארבע אמות, אלא רק להוליך חפץ למרחק של ארבע אמות, ואם כן אין שייך לחלק בזה בין אם מוליכו לאורך או לרוחב או באלכסון. טו. **כמבואר** במסכת שבת (צח:). **חקשה** הרשב"א (ד"ה ומתני') מדוע צריך היה רב פפא לפשוט לרבא את שאלתו מדברי רב חנניה, היה לו לפשוט זאת משיטת חכמים במשנתינו, הסוברים שאלפיים אמה של תחומים מרובעות הן. וכמו כן יש לתמוה על רבא, וכי בדק את רב פפא בדבר המפורש במשנה. ותירץ, שהמשנה עוסקת רק באלפיים אמה של תחום שבת, ומאחר דין תחומין הוא מדרבנן יתכן לומר שרק בזה הקילו חכמים ליתן פיאות בערי הלויים, אך בדין רשויות שהוא מן התורה יש להחמיר ולמדוד בלא אלכסון, ולפיכך פשט לו רב פפא מדברי רב חנניה 'כזה יהיו כל שובתי שבת', שהוא לומד דין זה מן המקרא, ולפיכך יש לומר כן אף לגבי דינים דאורייתא. טז. **או** שיהא עגול בשיעור כזה שיש בתוכו ריבוע של ארבעה טפחים, דהיינו שקוטרו חמשה טפחים ושלש חמישיות.

אלא שאדם עָנִי, כלומר, המהלך בדרך ואין עמו עתה פת[א], הוּא דְּאָקֵילוּ רַבָּנָן עִירּוּבֵיהּ - הוא זה שהקילו חכמים עליו לערב ברגליו בלא פת[ב], אֲבָל אדם עָשִׁיר, כלומר, אדם היושב בביתו[ג], לֹא התירו לו לערב ברגל, אלא צריך להניח פת במקום שבו הוא חפץ לקנות שביתתו[ד]. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, שִׁעוּר דין עֵירוּב הוא על ידי הליכה בָּרֶגֶל[ה], ולפיכך אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר - בין עניים ובין עשירים רשאים לעשות כן, לקבוע שביתה במקומם על ידי הילוך רגליהם[ו], אף בלא הנחת פת[ז]. אֲבָל לקבוע שביתה בְּמָקוֹם פָּלוֹנִי המרוחק ממקום עמידתו עתה על ידי אמירה בלבד, דְּבָרֵי הַכֹּל - בזה מודים הכל, ואפילו רבי יהודה, עָנִי אֵין - שרק לעני הקילו חכמים שיכול לקבוע שביתתו באופן כזה, אבל לאדם עָשִׁיר לֹא[ח].

ועתה מפרש רב נחמן את דברי המשנה לפי שיטתו: מה ששנינו במשנתינו וְזוּ הִיא שֶׁאָמְרוּ העני מערב ברגליו, שמשמע מכך שעירוב ברגל אינו מעיקר הדין, אלא קולא שהקילו חכמים על העני, מַאן קָתָנֵי לַהּ - מי הוא התנא ששנה דברים אלו, רַבִּי מֵאִיר, הסובר שעיקר דין עירוב הוא בפת, וְאַהֲנֵיָא קַאֵי - ועל איזה דין נאמרו דבריו, אַאֵינוּ מֻכְרָח אוֹ שָׁאֵינוֹ בָּקִי בְּהֲלָכָה - על הסיפא של המשנה, העוסקת באדם שאינו מכיר מקום הראוי לשביתה בריחוק אלפיים אמה ממקום עמידתו, או שאינו בקי בהלכה ואינו יודע שרשאי הוא לעשות כן, ולפיכך קבע שביתה במקום עמידתו, ועל כך אמר רבי מאיר שאפילו שביתה כזו שקובע ברגליו ממש, לא נאמרה אלא בעני שהקילו בו חכמים, אבל עשיר אינו מערב אלא בפת, שכן עיקר דין עירוב הוא בפת[ט].

ומה ששנינו בסיפא של המשנה וְלֹא אָמְרוּ מְעָרְבִין בְּפַת אֶלָּא לְהַכֹּל על העשיר שלא ייצא ויערב ברגליו, שמשמע מכך שעיקר דין עירוב אינו בפת, מַאן קָתָנֵי לַהּ - מי הוא ששנה דברים אלו, רַבִּי יְהוּדָה, הסובר שעיקר דין עירוב הוא ברגל, ולפיכך בין עני ובין עשיר רשאים לערב ברגליהם במקום שביתתם, ולא תקנו חכמים דין עירוב על ידי הנחת פת אלא כדי להקל על העשיר, שלא יהיה צריך ליצא ולערב ברגליו, אלא יוכל לשלוח את שלוחו להניח פת במקום שבו הוא חפץ לקנות שביתה.

הגמרא מביאה את דעת רב חסדא החולק על דברי רב נחמן בביאור מחלוקת התנאים במשנה: וְרַב חִסְדָּא אָמַר, מַחְלוֹקֶת רבי מאיר ורבי יהודה היא באדם האומר יְהֵא שביתתי בְּמָקוֹם פָּלוֹנִי, שאין כאן לא עירוב בפת ולא עירוב ברגל אלא אמירה סתם, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר, עָנִי אֵין עָשִׁיר לֹא - שרק בעני הקילו חכמים שיהא רשאי לקבוע שביתתו באופן כזה על ידי אמירה ולא בעשיר, וְאִילּוּ רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר - בין עני ובין עשיר רשאים לעשות כן. אֲבָל באדם האומר יְהֵא שביתתי בְּמָקוֹמִי, דְּבָרֵי הַכֹּל - הכל מודים, ואפילו רבי מאיר, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר - שבין עני ובין עשיר רשאים לעשות כן, משום שאף רבי מאיר מודה דְּעִירּוּב בָּרֶגֶל הוא, ולפיכך רשאי גם העשיר לקבוע שביתה ברגליו, ואינו חייב להניח פת במקום שביתתו.

ועתה מפרש רב חסדא את דברי המשנה בשיטתו: מה ששנינו במשנתינו וְזוּ הִיא שֶׁאָמְרוּ העני מערב ברגליו, שמשמע מכך שעירוב ברגל אינו מעיקר הדין, אלא קולא שהקילו חכמים על העני, מַאן קָתָנֵי לַהּ - מי הוא התנא ששנה זאת, דְּבָרֵי הַכֹּל היא, שאף רבי מאיר מודה שעיקר דין עירוב ברגל הוא, ולפיכך בהכרח צריך לומר שלא תקנו חכמים דין עירוב בהנחת פת, אלא כדי להקל על העשיר שלא יטרח לילך ולערב ברגליו אלא יוכל לשלוח על ידי שליחו[י].

הגמרא מביאה ברייתא בשיטת רב נחמן: תָּנְיָא בברייתא [בשיטתו] דְּרַב נַחְמָן, שמחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה היא לגבי עשיר, אם רשאי הוא לקבוע שביתה במקומו בלא פת, אבל לענין קביעות שביתה במקום אחר על ידי אמירה, מודים הכל שרק עני רשאי לעשות כן ולא עשיר. וכך שנינו שם, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר מְעָרְבִין בְּפַת - על ידי הנחת פת במקום שביתתם. וְלֹא עָנִי עָשִׁיר מחוץ לַתְּחוּם בערב שבת וְאָמַר יְהֵא שְׁבִיתָתִי בְּמָקוֹמִי[יא], לְפִי שֶׁלֹּא אָמְרוּ חכמים שרשאים להיות מְעָרְבִין בָּרֶגֶל, אֶלָּא לְמִי שֶׁעָשָׂה בָּרֶגֶל וְחִשְּׁבָה לו, כלומר, שאפילו באופן כזה שקובע שביתה במקום עמידתו ולא במקום מרוחק, לא התירו חכמים לעשות כן אלא לאדם הבא בדרך הנידון כעני, אבל שיהיה בביתו אינו רשאי לילך ולערב ברגליו, אלא דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר - בין עני ובין עשיר רשאים להיות מְעָרְבִין בָּרֶגֶל. וְיֵצֵא עָשִׁיר - ומותר לעשיר ליצא מחוץ לַתְּחוּם וְיֹאמַר יְהֵא שְׁבִיתָתִי בְּמָקוֹמִי, וְזֶה הוא עִיקָּרוֹ שֶׁל עֵירוּב - וזה הוא עיקר דינו של עירוב לערב בהילוך רגליו, ולפיכך אף עשיר רשאי לעשות כן[יב]. וְהִתִּירוּ חֲכָמִים לְבַעֲלֵי הַבָּתִּים [-לעשיר] לְשַׁלֵּחַ את עֵירוּבוֹ [-פת לעירוב], בְּיַד עַבְדּוֹ או בְּיַד בְּנוֹ או בְּיַד שְׁלוּחוֹ, להניחו במקום שבו הוא חפץ לקנות שביתה, בְּשָׁבְעִי לְהַכֹּל עָלָיו שלא יהיה צריך לילך לשם ברגליו.

מבואר מדברי הברייתא כשיטת רב נחמן, שמחלוקתם של רבי מאיר ורבי יהודה היא לגבי עשיר החפץ לערב ברגליו. ומאחר ונקט רבי יהודה שרשאי העשיר ליצא ולערב ברגליו, יש ללמוד עוד מדבריו שאף הוא מודה שאין העשיר רשאי לקבוע שביתה במקום אחר על ידי אמירה, שאם לא כן אין הוא צריך ליצא ברגליו למקום שביתתו.

א. **רש"י** (ד"ה עני). וראה בהערה להלן בענין גדרי עני ועשיר הנזכרים כאן. ב. **והיינו** בשני אופנים, האחד, כשאינו מכיר אילן או גדר בריחוק אלפיים אמה, אזי עומד הוא במקום שבו רוצה לשבות ואומר 'שביתתי במקומי'. והשני, באופן שמכיר אילן או גדר, יכול הוא לומר 'שביתתי במקום פלוני'. רש"י (ד"ה עני). ג. **רש"י** (ד"ה עשיר). וראה הגהות וציונים שבכתבי יד ודפוסים האשונים לא נכתבו ברש"י התיבות 'כגון יושב בביתו'. וראה בזה להלן בהמשך ההערה. כתבו הרשב"א (ד"ה עני) והריטב"א (ד"ה עני), שבכל מקום שנזכר בסוגייתנו ענין 'עני' ו'עשיר' אין הכוונה לעני ועשיר ממש, אלא כל אדם המהלך בדרך בערב שבת וחשכה עליו החמה, ואין עיקר יציאתו כדי לקנות שביתה ולחזור לביתו, אלא יציאתו היתה כדי לילך למקום מסוים, הרי זה נידון כעני, ואפילו יש בידו פת, ואילו אדם היושב מביתו על מנת לקנות שביתה ולחזור לביתו הרי זה נידון כעשיר, ואפילו אין בידו פת, לפי שלא חילקו חכמים בדינים אלו, ומאחר ופתם אדם היושב בביתו או היוצא מביתו מערב שבת כדי לקנות שביתה, יש לו פת או אוכל אחר בסלו, נידון הוא כעשיר לענין זה, וצריך לערב ברגלו ולא ברגליו, ומאחר ופתם אדם המהלך בדרך אין בידו פת מרובה נידון הוא כעני לענין זה, ולא הצריכוהו חכמים להימנע מלאכול את פיתו, לצורך עירוב, אלא רשאי הוא לערב ברגליו. והוסיף הריטב"א, שכן נראה עיקר מדברי רש"י בסוגייתנו, דוק ותשכח. אמנם בבית יוסף (סוף סימן תפו ד"ה ויתיקו) כתב, שמדברי רש"י (בד"ה עני) שכתב 'הבא בדרך ואין עמו פת' משמע שכדי שיהא בעשיר צריך שני תנאים, האחד שיהא מהלך בדרך, והשני שאין עמו פת, אבל המהלך בדרך ויש עמו פת נידון כעשיר. ובדרישה שם נחלק על הבית יוסף בזה, וסובר שאין להוכיח כן מדברי רש"י, אלא אף הוא מודה שאדם המהלך בדרך נידון כעני, כיון שמסתמא אין עמו פת, עיין שם שהאריך בביאור הדברים. ד. **ואם** לא הניח פת אלא יצא מביתו כדי לערב ברגליו ולחזור לביתו, לא קנה שביתה ואינו יכול לזוז ממקומו, לפי שעקר את דעתו משביתת עירו, ואילו במקום שבו חפץ היה לקנות שביתה ברגליו לא הועילה שביתתו. רבינו יהונתן (ד"ה זאת). אמנם מדברי רש"י להלן (ס. ד"ה ואפילו) ותוספות לעיל (מט: ד"ה ואפילו) מבואר שאינם סוברים כן, אלא מפרשים שאדם הנמצא בעירו וחפץ לקנות שביתה במקום אחר, דעתו היא שאם לא תועיל שביתתו שם לא תיבטל שביתתו בביתו, ומהילא יהא דינו כאנשי עירו. ה. **ביאור** סברת מחלוקתם של רבי מאיר ורבי יהודה כך היא, לדברי רבי מאיר עיקר עירוב בפת ולא ברגל, לפי שכאשר מביא אדם עמו פת מגלה הוא את דעתו שחפץ לשבות באותו מקום ולא במקום אחר, אבל כאשר הוא מערב ברגליו אין ניכר לכל שהוולך לשם בשביל לקנות שביתה, אלא אם תלמיד חכם הוא סבורים האנשים ששקוע היה בתלמודו ונמשך עד לאותו מקום, ואם עם הארץ הוא סבורים האנשים שאיבד חמור ויצא לחפשו שם. אמנם דעת רבי יהודה היא להיפך, שעיקר עירוב הוא ברגל ולא בפת, לפי שכאשר טורח האדם בעצמו לילך ברגליו לקנות שביתה ניכר הדבר יותר מאשר הוא שולח את שליחו להניח עבורו פת. ראה בזה עוד את הנתונתן (ד"ה ומודה). ו. **כלומר**, אדם המהלך בדרך ונידון כעני רשאי לקבוע שביתה במקומו, ואילו אדם היושב בביתו ונידון כעשיר יכול לילך למקום שבו הוא חפץ לקנות שביתה ולישב שם עם חשיכה ולשוב לביתו. תוספות רבינו פרץ (ד"ה ל' יהודה). ז. **וכפי** שאמר רבי יהודה במשנתינו 'לֹא אמרו לערב בפת אלא כדי להקל על העשיר', דהיינו, שעיקר תקנת עירוב היתה לערב ברגל. רש"י (ד"ה פיקח). ח. **כלומר**, אדם המהלך בדרך ונידון כעני, והוא מכיר אילן או גדר בהמשך הדרך רשאי לומר 'שביתתי תחתיו', אבל אדם היושב בביתו ונידון כעשיר אינו רשאי לומר 'שביתתי במקום פלוני', אפילו אם מכיר שם אילן או גדר. תוספות רבינו פרץ (ד"ה עני). ט. **ולא** רצה רב נחמן להעמיד את דברי המשנה 'זוהי שאמרו העני מערב ברגליו' על הרישא של המשנה העוסקת באדם שהיה מכיר אילן או גדר מרוחקים וקבע בהם שביתה, לפי שבאופן כזה היו דברי המשנה מוסכמים על דעת הכל, שאף רבי יהודה מודה שרק עני רשאי לקבוע שביתה במקום פלוני על ידי אמירה, ואילו מדברי המשנה מוכח שדין זה נאמר רק לשיטת רבי מאיר. תוספות (ד"ה ואהנייא) ורבינו יהונתן (ד"ה עני) כתב שאכן דברי המשנה 'זוהי שאמרו העני מערב ברגליו' לדברי הכל הן, ומדובר באופן שקובע שביתה במקום פלוני על ידי אמירה. וצריך לומר שהיתה גירסתו שונה מן הגירסא שלפנינו, שהרי לגירסתינו מפורש בגמרא שרבי מאיר הוא זה שאמר כן[כא]. י. **כלומר**, רק באדם המהלך בדרך ולא ביישב בביתו. יא. **אף** שרבי מאיר מודה ש'עיקר עירוב ברגל', מכל מקום הוא סובר שדין זה נאמר רק באופן שמערב אדם ברגליו ממש, דהיינו שקובע שביתה במקומו, אבל לקבוע שביתה במקום מרוחק על ידי אמירה, אין זו אלא קולא שהקילו חכמים בעני ולא בעשיר. ואילו רבי יהודה סובר שאף בעשיר הקילו כן, אף שגם הוא מודה שאין זה מעיקר דין עירוב. רש"י (ד"ה ואהנייא). אף שגם רבי יהודה מודה שעירובו על ידי אמירה אינו מעיקר דין עירוב, מכל מקום לא יכול היה רב חסדא להעמיד את דברי המשנה 'זוהי שאמרו העני מערב ברגליו' גם לשיטת רבי יהודה, לפי שבמשנתנו מבואר שרק עני רשאי לעשות כן, ואילו לשיטת רב חסדא סובר רבי יהודה שבין עני ובין עשיר מערבים באמירה, ולפיכך הוצרך להעמיד זאת כרבי מאיר דווקא. רש"י (ד"ה ס"ד חכו). וכתב הריטב"א (ד"ה וכל חכמ"ת), שאף על פי שמלשון המשנה 'זוהי שאמרו העני מערב ברגליו', משמע שעוסקת היא באדם הקונה שביתה במקומו על ידי הילוך רגליו, ולא באדם הקונה שביתה במקום מרוחק על ידי אמירה, מכל מקום ניתן לפרש זאת אף לענין הקונה שביתה באמירה, לפי שהדין הוא שהמערב במקום רחוק על ידי אמירה, אין אמירתו מועלת אלא אם כן יכול הוא לרוץ ברגליו ולהגיע לשם קודם החשיכה. יב. **חכשו** התוספות (ד"ה וכל), לשיטת רבי יהודה הסובר [לדעת רב חסדא] שאפילו עשיר יכול לקבוע שביתה במקום מרוחק על ידי אמירה, מה היא הקולא שהקילו חכמים בכך שהתירו לערב בפת, כדי שלא יצטרך העשיר לערב ברגליו, הרי אפילו בלא פת יכול העשיר לשב בביתו ולומר 'שביתתי במקום פלוני'. ותירצו, שהקולא היא באופן שאין אילן או גדר וכיוצא בזה במקום שבו רוצה העשיר לקנות שביתה, ולפיכך אין הוא יכול לקבוע בו שביתה על ידי אמירה, ובזה הקילו חכמים שיוכל לשלוח את שלוחו שיניח עבורו פת ויקנה לו שביתה, ולא יצטרך לילך ולערב ברגליו. יג. **אין** כוונת הברייתא מחוץ לתחום ממש, אלא כוונתה לסוף התחום. ואם תאמר שהדברים כפשוטן, יש לבאר זאת לגבי אדרבא אמות של מקום שביתה שיש לאדם מחוץ לתחום אלפיים אמה שלו. רש"י (ד"ה מ"ש וכל).

וממשיכה הברייתא ואומרת, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּאַנְשֵׁי בֵּית** [-משפחת] **כְּסָל וּבְאַנְשֵׁי בֵּית גּוֹרְיוֹן**, שהיו דרים **בְּמָקוֹם** שממנו **אֲרוֹמָא**[יא], **שֶׁהָיוּ מְחֻפָּיִן גְּרוֹגְרוֹת** [-תאנים מיובשות] **וְצִימּוּקִין** [-ענבים מיובשים שנצטמקו] **בְּעֲנִיִּים בַּשֵּׁנִי בְּצוֹרָת**, **וְהָיוּ בָאִין עֲנִיֵּי כְפָר שִׁיחִין וַעֲנִיֵּי כְפַר חֲנַנְיָה** הדרים בתוך ארבעת אלפים אמה לארומא, **וְהָיוּ מְחַשְּׁכִין עַל הַתָּחוּם**, כלומר, היו קובעים מערב שבת שביתה ברגליהם בריחוק אלפיים אמה מכפריהם, **וּמְחֻלָּרֶת** ביום השבת היו **כַּשְׁכִּיכִין וּבָאִין** לארומא, כדי ליטול מחלוקת הגרוגרות והצימוקים. ומכאן מביא רבי יהודה ראיה לדבריו שאף אדם עשיר רשאי לקבוע שביתה ברגליו, שהרי אנשי כפר שיחין וכפר חנניה אף שעניים היו מכל מקום נידונים הם כעשירים לענין עירוב, לפי שיצאו מבתיהם כדי לקנות שביתה, ולא יתכן לומר שלא היה להם בביתם כדי מזון שתי סעודות, ואף על פי כן רשאים היו לקנות שביתה ברגליהם.

וגם ממעשה זה יש להוכיח כרב נחמן, שמאחר ואנשי הכפרים נידונים כעשירים, ולפיכך צריכים הם לילך ולהחשיך על התחום ברגליהם, ואינם רשאים לקבוע שביתה באמירה בלבד, ואף לשיטת רבי יהודה, ובהכרח שלא נחלקו התנאים אלא לענין אדם הקובע שביתתו ברגליו, אבל לגבי קביעת שביתה באמירה, הכל מודים שרק עניים המהלכים בדרך רשאים לעשות כן[יב].

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב נחמן ממשנה: אָמַר רַב אַשִׁי, מַתְנִיתִין נָמֵי - אף מן המשנה להלן (נב.) יש לדייק כשיטת רב נחמן, שגם רבי יהודה אינו מתיר לעשיר לערב במקום אחר על ידי אמירה, אלא לקבוע שביתה ברגליו בלבד. **דְּקָתָנֵי** - שהרי שנינו בה, **מִי שֶׁיָּצָא לְיַיֵּשֵׁב עִיר שְׁמֻעֲרָבִין לָהּ**, כלומר, שיצא מעירו בערב שבת על מנת לילך מבעוד יום לעיר אחרת הנמצאת בסוף ארבעת אלפים אמה מעירו, **וְלאחר** שהתחיל לילך **הֶחֱזִירוּ חֲבֵרוֹ** מדרך זו, שאמר לו עת חמה היא או עת צינה היא, ואין כדאי להלך עתה, ולפיכך שב לעירו, ועתה חפץ הוא לילך בשבת לאותה העיר, הרי בזה **שהוּא** עצמו **מוּתָּר** לו **לְיַיֵּשֵׁב** לשם בשבת, **וְכָל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין** לילך[יג]. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, **מַאי שְׁנָא אִיהוּ וּמַאי שְׁנָא אִינָךְ** - מדוע שונה דינו מדינם של שאר בני העיר, הרי מאחר ולא הניח עירוב באמצע הדרך, יש לאסור אף עליו ליצא מתחום אלפיים אמה של עירו. **וְאָמַר** על כך **רַב הוּנָא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - באיזה אופן עוסקת המשנה, **בְּגוֹן שֶׁנִּשַּׁשׁ לוֹ** לאותו אדם **שְׁנֵי בָתִּים**, בית אחד בעיר זו ובית שני באחרת, ויש מרחק של **שְׁנֵי תְּחוּמֵי שַׁבָּת בֵּינֵיהֶן**, דהיינו ארבעת אלפים אמה. והחילוק בינו לבין שאר בני העיר כך הוא, **אִיהוּ** - הוא עצמו, **בֵּינוֹ דְּנָפְקָא לֵיהּ לְאוֹרְחָא** - מאחר שכבר יצא לדרך לילך לביתו שבעיר האחרת, **הֲוָה לֵיהּ עָנִי** - דינו כעני המהלך בדרך[יד], שיכול לקנות שביתה באמירה בלבד[טו], ולפיכך הוא קונה שביתה באמצע הדרך שבין שתי העירם, אף שלא הגיע לאותו המקום, ומעתה רשאי הוא לילך לעיר האחרת בשבת. **וְהָנָךְ** - אבל שאר בני העיר, **עֲשִׁירִים נִינְהוּ** - דינם כעשירים, ולפיכך אין הם יכולים לערב באמירה בלבד[טז], ומאחר ולא עירבו ברגליהם לא קנו שביתה שם אלא בעירם, ואינם רשאים לילך אלא עד אלפיים אמה מתחומי העיר[יז].

אֲמָּא - הרי מוכח מהמשנה, שאף רבי יהודה מודה, **כָּל בְּמָקוֹם פָּלוֹנִי** - שבכל ענין שחפץ אדם לקנות שביתה במקום מסויים על ידי אמירתו, **עָנִי אֵין עָשִׁיר לֹא** - רק עני רשאי לקנות שביתה באופן כזה אבל לא עשיר, וכדברי רב נחמן.

מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ - אכן יש להוכיח מן המשנה כדברי רב נחמן[יח].

מַתְנֵי לֵיהּ - שנה לו **רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי לְחִיָּיא בַּר רַב מַתָּנָה** [-לפני] **דְּרַב, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר** ראשים הם להיות מערבים ברגליהם.

אָמַר לֵיהּ רַב לרב חייא בר אשי, **מַיִם בָּהּ נָמֵי** - הוסף על כך **שַׁהֲלָכָה** זזה **כְּרַבִּי יְהוּדָה** המתיר לעשיר לערב ברגליו, וכדברי רב נחמן, הסובר שאף רבי יהודה לא התיר לעשיר אלא לקבוע שביתה במקומו, אך לא במקום אחר על ידי אמירתו.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: רַבָּה בַּר רַב חָנָן, הֲוָה רָגִיל דַּאֲתֵי - רגיל היה לבוא בשבת **מִמקום** שממנו **אַרְטִיבְנָא לְפוּמְבְּדִיתָא**, ומאחר ורחוקים היו זה מזה יותר משיעור אלפיים אמה, צריך היה להניח עירובי תחומין באמצע הדרך,

---

יד. **מקום** זה נזכר בספר שופטים (ט מא) 'וישב אבימלך בארומה'. יעב"ץ (ד"ה מאנשי). טו. **ואין** לדחות שבאמת היו רשאים לקבוע שביתה באמירה בלבד, אלא שלא היו מכירים אילן או גדר העומדים באמצע הדרך, שהרי רגילים היו לילך לשם תדיר, ולא יתכן שלא היו מכירים איזה אילן או גדר באמצע, אלא ודאי יש להוכיח מכאן שלא היו רשאים לקבוע שביתה באמירה אלא ברגליהם בלבד. תוספות רבינו פרץ (ד"ה ומאמר). טז. **יבואר** באיזה אופן עוסקת המשנה, האם מדובר שמיעוטו בני העיר להניח עבורם עירוב תחומין בפת, ומחמת שחזר מדרכו לא הניח הפת עבורם, או שביקשו למסור את שביתתם בידו, כיון אדם שאינו מכיר אילן או גדר שרשאי הוא למסור את שביתתו לאדם המכיר. יז. **דהיינו**, מאחר שלא יצא על מנת לילך לאותה העיר בערב שבת, לפיכך הוא נידון כעני ורשאי לקנות שביתה במקום מרוחק על ידי אמירה. רש"י (ד"ה ומאמר). יח. **כתב** רש"י (סה), שאדם זה הנידון כעני אינו צריך לומר שחפץ הוא לקנות שביתה במקום מסוים בסוף התחום, אלא מאחר שהדבר ברור שרוצה היה בקניית שביתה זו כדי שיוכל לילך לעיר האחרת למחר, הרי זה כאילו אמר במפורש שקובע את שביתתו שם [ולפיכך העמיד רב הונא את המשנה באופן שיש לו שני בתים, שאם לא היה לו בית בעיר האחרת לא היינו אומרים שבורור הדבר שרוצה לקבוע שביתה בסוף התחום אף בלא אמירה, אלא תושששים היינו שמא חזר בו מרצונו לילך לאותה העיר. רש"י (ד"ה אף)]. והוסיף רש"י, שאדרבה, בהכרח צריך לומר שהמשנה עוסקת באופן שלא אמר מאומה, שהרי לא נכתב במשנה 'ואמר שביתתי במקום פלוני'. וראה שם עוד שהאריך להוכיח כן אף מדברי רבי מאיר במשנה. אמנם בתוספות רי"ד (ד"ה זו) כתב שדברי רש"י אינם נראים כלל, אלא מדובר באופן שאומר במפורש שחפץ לקבוע שביתה במקום פלוני. ולהלן (נב.-נג.) יבואר שאף רש"י עצמו פירש כן בפירושו השני בסוגיא להלן, וכן היא דעת רוב הראשונים שם. יט. **ואפילו** אם יאמרו במפורש שחפצים לקנות שביתה במקום פלוני אין הדבר מועיל להם, שאם כוונת המשנה להשמיענו באופן שלא אמרו כן במפורש מה חידוש יש בזה, הרי פשוט הדבר שמאחר ולא גילו דעתם ולא אמרו מאומה אין הם קונים שם שביתה. רש"י (ד"ה ומאמר). כ. **בדברי** הגמרא כאן מתבאר שישנם שני חילוקים בינו לבין בני העיר. האחד, שהוא כבר יצא לדרך בעוד שהם נשארו בביתם. ומדברי רש"י כאן (סה) מבואר שעיקר החילוק הוא לגבי היציאה לדרך, אלא שהוצרכה הגמרא להוסיף שיש לו בית בעיר האחרת, שאם לא כן תולים היינו שנתייאש מלילך עוד לאותה העיר ואין כוונתו לקבוע שביתה בחצי הדרך. אמנם מדברי הראשונים להלן (נב.) מבואר שעיקר החילוק הוא בזה שיש לו דירה נוספת בעיר האחרת, וכוונת הגמרא בזה שהוסיפה החילוק של היציאה לדרך להשמיענו שאפילו אם הם היו יוצאים לדרך לא היה הדבר מועיל להם, מאחר ואין להם דירה בעיר השניה. ויבואר הענין להלן שם. כא. **אמנם** רב חסדא יכול ליישב את דברי המשנה כשיטתו, ולהעמיד באופן שלא אמרו 'שביתתינו במקום פלוני', ולפרש שאילו אמרו כן היו קונים שביתה אף שעשירים הם, ואף שאין חידוש בכך שאינם קונים בלא אמירה, מכל מקום החידוש הוא לגבי אותו שהחזיק בדרך, שקונה אף בלא אמירה. תוספות רבינו פרץ (ד"ה ומאמר) ובריטב"א (ד"ה ומאמר) הוסיף על כך, שמכל מקום עדיין יש כאן הוכחה לדברי רב נחמן, לפי שמסתבר יותר לומר שנקט התנא של המשנה חידוש אף לגבי שאר בני העיר, ולא רק לגבי אותו שיצא לדרך, ולפיכך מסתבר יותר להעמיד באופן שהם אמרו 'שביתתינו במקום פלוני', ואף על פי כן אינם קונים שם שביתה לפי שעשירים הם. אמנם מאחר וניתן לדחות כדברי רב חסדא אין כאן הוכחה גמורה, ולפיכך נקטת הגמרא להלן (נב.) 'והא רב נחמן ותניא כוותיה', דהיינו שיש מהברייתא ראיה לדברי רב נחמן, ואין הגמרא מזכירה שיש ראיה לדבריו אף מהמשנה, לפי שראיה זו ניתן לדחותה, וכמו שנתבאר.

וְלפיכך **אָמַר** - רגיל היה לומר בכל ערב שבת כשהוא בביתו, **תְּהֵא שְׁבִיתָתִי בְּצִינְתָּא**, והוא מקום הנמצא בין תחומי שתי הערים, ועל ידי קביעות שביתה זו היה מהלך בשבת עד לפומבדיתא.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבה בר רב חנן, **מַאי דְּאָתֵיתְ** - מדוע סובר אתה שרשאי הנך לקבוע שביתה על ידי אמירה אף שיושב אתה בביתך ונידון כעשיר, ודאי סובר אתה את הכלל שבכל מחלוקת שבין **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה**, וְכן סובר אתה כפי ש**אָמַר רַב חִסְדָּא שְׁמֻחְלְטָא** התנאים היא באדם האומר שביתתי **בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי**, ונמצא, שרבי יהודה שהלכה כמותו מתיר לעשיר לקבוע שביתה במקום פלוני על ידי אמירה, ועל כן נוהג אתה כך להלכה. ואם כן יש לתמוה על הנהגתך זו, **וְהָא** - והרי **רַב נַחְמָן** אינו סובר כדברי רב חסדא, אלא הוא סובר שנחלקו התנאים רק באדם הקובע שביתה ברגליו, ובזה מתיר רבי יהודה אף לעשיר לקבוע שביתתו ברגליו, אבל לענין קביעות שביתה במקום מרוחק על ידי אמירה, מודה רבי יהודה שרק אדם המהלך בדרך ונידון כעני רשאי לעשות כן, ולא אדם היושב בביתו הנידון כעשיר. **וְתָנֵיא כְּוָותֵיהּ** - ושנינו בברייתא כדברי רב נחמן[א].

אָמַר לֵיהּ רבה בר רב חנן לאביי, **הָדְרִי בִּי** - הריני חוזר בי מהנהגתי זאת, ולא אוסיף לקבוע שביתה באמירה בלבד.

★

הגמרא מביאה ספק לגבי אדם המניח פת לעירוב תחומין: אָמַר רַבִּי בַּר חָמָא, הֲרֵי אָמְרוּ חכמים, **שָׁבָת** - אדם הקונה שביתה ברגליו במקום מסוים בכניסת השבת, **יֵשׁ לוֹ** שם **אַרְבַּע אַמּוֹת** לקבוע דירתו בהם, ובנוסף לארבע אמות אלו יש לו משם ואילך תחום של אלפיים אמה לכל רוח. ומעתה יש לדון, באדם **הַנּוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ** - המניח פת במקום על ידי שליח שבו הוא חפץ לשבות, ואינו קונה שם שביתה ברגליו, האם **יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת** לשביתה, חרץ מתחום אלפיים אמה, **אוֹ לָאו**[ב].

הגמרא מנסה לפשוט הספק ממשנתינו: אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לפשוט הספק. שנינו במשנתינו, **לֹא אָמְרוּ** חכמים שקְּטָרְבִין בָּפַת, **אֶלָּא כְּדֵי לְהַקָּל עַל הָעֲשִׁיר שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיִקָּרֵב בָּרַגְלָיו**, אלא יוכל לשלוח את שלוחו להניח פת עבורו במקום שבו הוא חפץ לשבות. **וְאִי אָמְרַתְּ** - ואם תאמר, שאדם הקובע שביתה על ידי הנחת פת **אֵין לוֹ** ארבע אמות לשביתתו, אלא רק תחום אלפיים אמה לכל רוח, אם כן יש להקשות על דברי המשנה, **הַאי** - וכי תקנה זו של עירוב בפת **לְהַקָּל** על העשיר היא באה, הרי **לְהַחְמִיר הוּא**, שמפסיד ארבע אמות.

אלא בהכרח צריך לומר שאף הקובע שביתה על ידי הנחת פת, יש לו ארבע אמות לשביתתו חוץ מאלפיים אמה לתחומו, ולפיכך אין בזה אלא קולא לעשיר שלא יטרח להלך ברגליו לקבוע שביתתו.

דוחה הגמרא: שאין לפשוט מכאן את ספיקו של רמי בר חמא, אלא יתכן לומר שאכן הקובע שביתה בפת אין לו ארבע אמות לשביתתו, **וְאִפְּיֵיהּ הָכִי נִיחָא לֵיהּ** - ואף על פי כן נוח לו לעשיר לקבוע שביתתו באופן כזה, **כֵּיוָן דְּלָא נָטְרַת וְנָפְקָא לֵיהּ** - כדי שלא יצטרך לטרוח לצאת לקבוע שביתה ברגליו, אף שמפסיד ארבע אמות. וממילא מבוארים דברי המשנה שלא אמרו כן חכמים אלא כדי להקל על העשיר[ג].

★ ★ ★

משנה משנה זו עוסקת באדם שהיתה דעתו לילך לעיר אחרת מערב שבת, וחזר בו, ועתה חפץ הוא לילך לשם בשבת.

מִי שֶׁיָּצָא לֵילֵךְ בָּעִיר שֶׁמִּעֲרָבִין בָּהּ, כלומר, אדם שיצא מעירו בערב שבת על מנת לילך לעיר אחרת הסמוכה לעירו בתוך ארבעת אלפים אמה, אשר ניתן לילך אליה בשבת על ידי הנחת עירוב תחומין מערב שבת, אבל הוא חפץ היה להגיע לשם מבעוד יום, ולא יצא על מנת להניח עירוב ולשוב לביתו. והתחיל כבר בהליכתו לשם, **וְהֶחֱזִירוּ חֲבֵירוֹ** מדרכו זאת, שאמר לו אין העת רואיה לילך, לפי שזמן חמה או צינה הוא, ואכן חזר אותו אדם לעירו בערב שבת, ועתה חפץ הוא לילך בשבת לאותה העיר. הדין בזה **שהוא עצמו מוּתָּר לֵילֵךְ** לאותה העיר בשבת, מאחר ואומדים אנו את דעתו, שאף על פי שחזר מדרכו מכל מקום וראי נתכוין לקנות שביתה מערב שבת בחצי הדרך, כדי שיוכל להלך לשם בשבת[ד], ומכיון שהיה מהלך בדרך באותה שעה, הרי הוא נידון כעני שרשאי לערב במקום מרוחק[ה]. **וְכָל שאר בְּנֵי הָעִיר**, אף אם אמרו שחפצים הם לקבוע שביתה בחצי הדרך כדי שיוכלו לילך למחר לעיר האחרת, **אֲסוּרִין** הם לילך לשם בשבת, שמאחר ולא התחילו להלך מערב שבת אינם נידונים כעניים אלא כעשירים, ולפיכך אינם רשאים לקבוע שביתה באמירה אלא בהילוך רגליהם או בהנחת פת בלבד[ו]. אלו **הֶחֱבֵרַי רַבִּי יְהוּדָה.**

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל אדם **שֶׁהוּא יָכוֹל לֵילֵךְ** - לקבוע שביתה באמירה, **וְלֹא עֵירֵב** אלא שתק, כגון אדם זה שיכול היה לומר בפיו שחפץ הוא לקנות שביתה בחצי הדרך ולא אמר כן, **הֲרֵי זֶה חָמוֹר נָמֵל** - יש להחמיר עליו לשני הצדדים[ז], מאחר ויש להסתפק אם אכן היתה כוונתו לקבוע שביתה בחצי הדרך, או שחזר בו ונתכוין לקנות שביתה בעירו, ולפיכך מחמירים אנו עליו שאינו רשאי לילך אלא כאלפיים אמה שבין ביתו לסוף התחום, שבאלפיים אמה אלו רשאי הוא לילך ׳ממה נפשך׳, בין אם קבע שביתתו בעירו ובין אם קבע שביתתו בחצי הדרך, אבל אינו רשאי לילך אלפיים אמה מביתו לצד השני שמא קבע שביתה בחצי הדרך, וכמו כן אינו רשאי לילך מסוף התחום והלאה, שמא קבע שביתתו בעירו ואין לו משם אלא אלפיים אמה בלבד[ח].

★

גמרא הגמרא מבררת את הדין של המשנה: מַאי שְׁנָא אֵיהוּ, וּמַאי שְׁנָא אֲנָא - מה חילוק יש בין אותו אדם שיצא לילך לעיר האחרת מערב שבת וחזר, שרשאי הוא לילך לשם בשבת, לבין שאר בני העיר שאינם רשאים לעשות כן, הרי מאחר וחזר אותו אדם לביתו בערב שבת, הדין נותן שיהא דינו כשאר בני העיר.

מבארת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - באיזה אופן עוסקת המשנה, **בְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ** לאותו אדם **שְׁנֵי בָּתִּים**, בית אחד בעיר האחת ובית שני בעיר האחרת, **וְבֵינֵיהֶן** - בין שני הבתים יש שיעור של **שְׁנֵי תְּחוּמֵי שַׁבָּת** - ארבעת אלפים אמה[ט], ויצא בערב שבת על מנת לילך מבעוד יום לביתו שבעיר האחרת, והחזירו חבירו. וביאור החילוק בינו לבין בני העיר כך הוא, **אִיהוּ** - הוא, **מֵהֵיכָן דְּמָפֵיק לֵיהּ לְאוֹרְחָא** - מאחר ויצא לילך לעיר האחרת בערב שבת, **הָוֵה לֵיהּ כְּעָנִי** - דינו כעני, ורשאי לערב אף במקום המרוחק מעמידת רגליו, ולפיכך קנה שביתה בחצי הדרך שבין העירים[י], ויכול לילך בשבת לביתו שבעיר האחרת. **וְהֵנֵי** - ושאר בני העיר, שלא יצאו ללדרך בערב שבת, **עֲשִׁירֵי נִינְהוּ** - דינם כעשירים, שאינם רשאים לערב אלא בהילוך רגליהם או

א. **כְּפִי** שנתבאר בדברי הגמרא לעיל (פ.). ב. **בְּיאור** הספק כך הוא, לפי שדין ארבע אמות למדים אנו מן המקרא (שמות טו כט) ׳שבו איש תחתיו׳, כמבואר לעיל (פ.), ומקרא זה עוסק באדם הקובע שביתה ברגליו, ולפיכך יש לומר שלא נאמר דין זה אלא באדם הקובע שביתתו באופן כזה, אבל השולח את שלוחו להניח עבורו פת שאינו מהלך ברגליו במקום שביתתו אינו קונה ארבע אמות, או שמא אין הדבר כן, שהרי טעם הדבר שמועילה הנחת פת לקנות שביתה הוא משום שדנים אנו כאילו הבעלים עצמו עומד שם, ולפיכך יש ליתן לו ארבע אמות לשביתה כאילו קנה שם שביתה ברגליו. תוספות רי״ד (מהדו״ק פ״ח ע״ב מ״ב). ג. **כתב** הרא״ש (פי׳ ט״ו) בשם הרמב״ם (פיהמ״ש פ״ו מ״ב), וכן הסכים הרשב״ם (פ״ד ע״ב ד״ה אלא), דהלכה כרב. והקשה בפת יש לו ארבע אמות. שאף על פי שהגמרא דוחה את הראיה שהביא רבא, מכל מקום כך היא ההלכה, שהרי נקטה הגמרא בפשיטות לעיל (פ:) ׳כיון דאמר רבא הנותן עירובו יש לו ארבע אמות׳, ומוכח מכך שרבא לא חזר בו מדבריו. ד. **וכדובר** באופן שבדרך חזרתו לא אמר בפירוש שחפץ הוא לקנות שביתה באמצע הדרך, אלא שברור הדבר שזו היא כוונתו, וכפי שמבואר בדברי הגמרא להלן בסמוך, שמדובר באדם שיש לו שני בתים בשתי הערים, ולפיכך פשוט הדבר שלא עקר את דעתו מלילך לביתו שבעיר האחרת. רש״י (ד״ה ונפיק). ה. **ואין** לקונסו על מה שלא נטל עמו פת לערב, שהרי סבור היה שיגיע לעיר האחרת מבעוד יום, ולפיכך לא יהיה צריך לערב. רבינו יהונתן (ד״ה ונפיק). ו. **לֹא** נתבאר מדברי המשנה מה ענין שאר בני העיר לכאן, והיכן מצינו שהיה רצונם לקבוע שביתה בדרך שבין העירים. וכתב הרי״ף, שמדובר באופן ששאר בני העיר ביקשו מאותו אדם שיערב עליהם. ובבעל המאור (ד״ה חם) תמה על כך, שהרי אין אדם יכול לערב ברגליו עבור אדם אחר. ובדמב״ן במלחמות (שם) וכן בהשגות הראב״ד (שם) ביארו, שכוונת עזרא, שהרהרה, הרי״ף היא ששאר בני העיר ביקשו שיערב עבורם בפת, שיניחנה באמצע הדרך שבין העירים, אלא שמאחר והחזירו לה הגיע לאותו מקום ולא הניחה עבורם, ועל כך מכאת המשנה שאף על פי שבני העיר אנוסים היו, לפי שלא היו יודעים שאינו מניח הפת עבורם, ונודע להם על כך רק בזמן שכבר לא היתה שהות בידם לצאת ולערב ברגליהם או להניח פת, אף על פי שאמרו ׳תהא שביתתנו במקום פלוני׳, מכל מקום אינם קונים שם שביתה. לפי שמאחר ולא יצאו ללדרך הם נידונים כעשירים ואינם קונים שביתה באמירה. ממנם ברבינו יהונתן (ד״ה ונפיק) כ׳ביאר את דברי הרי״ף באופן אחר, שהמשנה עוסקת באדם שהיה מהלך בדרכו לעיר האחרת, ופגשוהו אנשי עירו שהיו באים ממלאכתם שבשדות, והחזירוהו מדרכו ואמרו לו שישאר ללון בעיר בלילה, ולמחרת יילכו הם עמו לעיר האחרת. ואמר אותו אדם ׳תהא שביתתי במקום פלוני שבין שתי הערים׳, ואמרו אף הם ׳תהא שביתתנו במקום המסוים הניכר לך׳ [דהיינו שלא הכירו המקום, אלא שסמכו עליו מדין ׳מוסר שביתתו למכירו׳], ועל כך משמיעה המשנה שרק הוא רשאי לילך למחר לאותה העיר, לפי שהחזיק בדרך ונידון כעני הרשאי לקנות שביתה באמירה, אבל שאר בני העיר נידונים כעשירים ואין מועילה להם אמירתם. ז. **משלּ״ת** הוא לאדם המנהיג חמור וגמל כאחד, שדרך הנהגת החמור היא שהמנהיגו הולך מאחוריו, ואילו בגמל הדרך היא שהמנהיגו הולך לפניו ומושכו, ונמצא שהמנהיג חמור וגמל יחד נמשך לשני צדדים, שהרי צריך הוא לפנות גם לפניו וגם לאחריו. רש״י (לעיל ל:, ד״ה חמיר). ח. **כן** פירש רש״י (ד״ה חו״מ), וברבינו יהונתן (ד״ה ומי מפ״ק) כתב, שהספק לדברי רבי מאיר אינו בכוונתו של אותו אדם, אלא ספק ברור, האם לדעתו כעני מאחר שהחזיק בדרך, או כעשיר מאחר ויכול היה לאחר חזרתו לשלוח שליח שיניח עבורו פת באותו מקום. ט. **אין** הכוונה שיש ביניהם בדיוק ארבעת אלפים אמה, שאם כן לא יוכל להכנס בבית השני כלל, אפילו אם מניח עירובי תחומין, שהרי סוף התחום שלו כלה בכניסת הבית, אלא הכוונה בזה שיש יותר מאלפיים אמה ביניהם, ולפיכך אינו יכול להלך מבית לבית בלא להניח עירובי תחומין. רשב״א (ד״ה ומי מפ״ק). י. **ולֹא** יצא על דעת לקנות שביתה בחצי הדרך ולשוב לביתו, אלא על מנת לילך בערב שבת עד לביתו שבעיר האחרת ולקבוע שם שביתתו. רש״י (לעיל פ: ד״ה שמע). יא. **אף** אם לא אמר בפירוש ׳תהא שביתתי במקום פלוני׳, שמאחר והדבר ברור שרצונו לקבוע שביתתו בחצי הדרך כדי שיוכל לילך לשם למחר, ממילא אף אם לא אמר כן בפירוש דינו כאילו אמר זאת. רש״י (לעיל פ: ד״ה שיהו). וכתב עוד, שהרהרה, בהכרח צריך לומר שלא אמר כן בפירוש, שהרי לא נזכרה אמירה זו במשנה, ועוד, שאילו אמר כן לא היה נחלק רבי מאיר על תנא קמא [שהרי טעמו של רבי מאיר משכותב ׳הרי זה חמר גמל׳, לפי שהוא חושש שמא חזר בו מכוונתו לקנות שביתה בחצי הדרך, וחפץ לקנות שביתה בעירו, והיינו בהכרח באופן שלא אמר בפירוש שחפץ לקבוע שביתה בדרך, שאם אמר כן מה מקום יש להסתפק בכוונתו]. ואם תאמר שמא לעולם מדובר שאמר בפירוש ׳תהא שביתתי במקום פלוני׳, ומשום הדרהר שהרי זה חמר גמל׳ אינו משום ספק בכוונתו, אלא משום שסובר רבי מאיר שדינו כעשיר [או שמסתפק אם יש לדונו כעני או כעשיר]. אם כן לא היה לו לדונו כ׳חמר גמל׳, אלא צריך היה לומר

בהנחת פתי', ומאחר ולא עשו כן מערב שבת לא קנו שביתה אלא בעירם, ואינם רשאים לילך לעיר האחרת[נא].

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב הונא שהמשנה עוסקת באדם שיש לו שני בתים: תָּנְיָא נָמֵי הָכִי - שנינו כך בברייתא, **מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָּתִּים** בשתי ערים שונות, **וּבְיָנֵיהֶן** - בין שני הבתים יש שיעור של **שְׁנֵי תְּחוּמֵי שַׁבָּת** - ארבעת אלפים אמה, **עַיִן שֶׁהֶחֱזִיק** בעל הבתים **בָּדֶרֶךְ**, דהיינו, שהתחיל לילך מביתו שבעיר האחת לביתו שבעיר השניה, אף שחזר בו מדרכו, **קָנָה עֵירוּב** באמצע הדרך שבין הבתים, ואפילו אם לא אמר במפורש שחפץ לקנות שביתה שם. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. יָתֵר עָלָיו בֶּן** - תוספת על דין זה **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה**", **שֶׁאֲפִילּוּ** אם **מְצָאוֹ חֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ** אל תלך עתה לעיר האחרת, אלא **לֵין** [-קבע לינתך] **פֹּה** בעיר זו, לפי **שֶׁעַת חֲמָה הוּא** או **שֶׁעַת צִינָּה הוּא** ואין הזמן ראוי לילך, ושמע בקולו ולא הלך לאותה העיר, אף על פי כן **לָמַּחַר** ביום השבת הרי הוא **מֻשָּׁכִים וְהוֹלֵךְ** לביתו שבעיר האחרת, לפי שנתכוין לקבוע שביתתו בחצי הדרך.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים במה נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי ברבי יהודה: אָמַר רָבָה, לוֹמַר - שיאמר לו חבירו 'לין פה', **בּוֹדֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּצָרִיךְ** - לא נחלקו התנאים, אלא הכל מודים שצריך שיאמר לו כן", לפי שאם חוזר הוא מדעתו יש לחוש שמא נמלך בעצמו, ואין כוונתו לילך עוד לאותה העיר, ואינו חפץ לקבוע שביתתו באמצע הדרך, ותהיה אז שביתתו ככני העיר, אבל כאשר החזירו חבירו משום חמה או צינה יש לתלות שכוונתו לילך לשם למחר, ולפיכך קובע שביתתו בחצי הדרך, אף שלא אמר כן במפורש. **כִּי פְּלִיגִי** - ובמה נחלקו התנאים, הוא האם צריך גם **לְהַחֲזִיק** בדרך, דהיינו להתחיל לילך. דעת רבי יהודה היא שאינו קונה שביתה באמצע הדרך אלא באופן שכבר התחיל לילך מערב שבת לביתו שבעיר האחרת. ואילו דעת רבי יוסי ברבי יהודה היא, שאפילו אם שמע חבירו שהוא רוצה ליצא, ואמר לו קודם יציאתו 'לין פה בביתך הלילה משום חמה או צינה', מכל מקום יכול הוא לקבוע שביתתו בחצי הדרך, ולילך לעיר האחרת למחר[נב].

וְרַב יוֹסֵף אָמַר, לְהַחֲזִיק בדרך **הָכּוֹדֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּצָרִיךְ** - לא נחלקו התנאים, אלא הכל מודים שצריך לעשות כן, ואם חזר בו קודם שהתחיל לילך אינו קונה שביתה בחצי הדרך, מאחר שנידון כעשיר ולא כעני. **כִּי פְּלִיגִי** - שאין לו אלא ארבע אמות, לפי שאינו קונה שביתה במקומו מאחר שחפץ הוא לקנות שביתה בחצי הדרך, ושם אינו יכול לקנות שביתה באמירה לפי שנידון הוא כעשיר, ומצא שאינו קונה שביתה כלל. אלא בהכרח מדובר שלא אמר במפורש שחפץ לקנות שביתה בחצי הדרך, ולפיכך יש להסתפק אם דעתו היתה לקנות שביתה שם או בעירו, ועל כן דינו כ'חמר גמל' ורשאי הוא להלך באלפים אמה שבין עירו לאותו מקום. ובתוספות רבינו פרץ (ד"ה ר' מאיר) כתב שיש לדחות הדברים, וניתן להעמיד באופן שאמר במפורש שחפץ לקבוע שביתה באמצע הדרך, וטעמו של רבי מאיר הוא משום שמסתפק אם נידון כעני או כעשיר, ואף על פי כן הרי הוא 'חמר גמל' ואינו מאבד לגמרי את שביתת עירו, לפי שדעתו של אדם היא שאם לא יקנה שביתה במקום שבו הוא חפץ לא יפסיד על כל פנים את שביתת ביתו. וכן היא דעת רש"י עצמו בפירוש השני שהוא מביא להלן בסמוך (ד"ה וכ' יוסף). יב. **ואפי'לּוּ** אם אומרים במפורש שחפצים לקנות שביתה בחצי הדרך אינם קונים שם שביתה, לפי שנידונים הם כעשירים, ואדרבה, בהכרח יש להעמיד באופן שאמרו במפורש שרוצים הם לקנות שם שביתה, שאם לא כן מה חידוש יש בדבר שאינם רשאים ללך לעיר האחרת למחר. רש"י (לעיל עמ' ד"ה הצ). יג. **לְהַלָּן** בסמוך יבואר בגמרא מה מוסיף רבי יוסי ברבי יהודה על דברי רבי יהודה. יד. **כִּבְי** ששנינו במשנה 'והחזירו חבירו', שודאי משום חמה וצינה חזר, אבל דעתו לקנות שביתה בסוף התחום. רש"י (ד"ה לומר). ואף שבברייתא לא נזכר שהחזירו חבירו, מכל מקום אף היא עוסקת באופן כזה. תוספות רי"ד (ד"ה מי). טו. **וּבְעֵצוּ** של רבי יוסי ברבי יהודה הוא, שמאחר והחליט אותו אדם בדעתו לצאת לדרך, אלא שעיכבו חבירו, מעתה כבר נידון הוא כ'החזיק בדרך', שלא חילקו חכמים בענין זה, כשם שלא חילקו בין אדם שהתחיק בדרך הרבה, לבין אדם שרק יצא מביתו, אף שיכול הוא עדיין לחזור בקלות לביתו וליטול עמו פת. רשב"א (ד"ה לומר). טז. **וּמַה** שאנינו במשנתינו 'והחזירו חבירו' אין זה בדווקא, שכן הוא הדין אף אם חזר מעצמו, אלא שנקטה המשנה את המקרה הרגיל, שאינו חוזר סתם מעצמו. רש"י (ד"ה וכ' יוסף). יז. **נִמְצָא** שלדברי רבה רבי יהודה מחמיר שצריך גם לומר וגם להחזיק, ואילו רבי יוסי ברבי יהודה מיקל שדי בהחזיק ולא אמר, ואילו רבי יוסי ברבי יהודה מחמיר שצריך את שניהם. והקשה רש"י (שם) על פירוש זה, כיצד יתיישב לדברי רב יוסף הלשון 'יתר על כן אמר רבי יוסי ברבי יהודה, אפילו מצאו חבירו' וכו', הרי מלשון זה משמע שכוונת רבי יוסי להקל, ואילו לדברי רב יוסף הוא בא להחמיר. וכתב, שיש המתרצים שאף שרבי יוסי מחמיר לענין אמירה מכל מקום מיקל הוא לענין החזיק בדרך יותר מרבי יהודה, שאינו מצריך אלא יציאה מועטת. אך דחה רש"י את דבריהם משני טעמים, האחד, שאין חילוק בין יציאה מועטת למרובה, שאם פסע פסיעה אחת חוץ לביתו נידון כ'החזיק בדרך', ואם לא עשה כן אין זו חזקה. והשני, שהרי אמר רב יוסף שלא נחלקו התנאים בדין 'להחזיק' אלא בדין 'לומר', ואילו לחיורתי זה נמצא שנחלקו בשניהם. ומחמת כן פירש רש"י הסוגיא באופן אחר, עיין שם. אמנם בתוספות רי"ד (ד"ה מי) נקט לעיקר את הפירוש הראשון שהביא רש"י, וכתב שלפירוש זה אין לגרוס בדברי הברייתא את התיבות 'יתר על כן' ו'אפילו', אלא כך יש לגרוס 'רבי יוסי ברבי יהודה אומר, מצאו חבירו' וכו' [וכן כתוב ברש"י שלפנינו (שם) במאמר המוסגר, אלא שהמהרש"ל מחקן, לפי שמוכח מקושיות רש"י שלא סבר לגירסה זו]. יח. **יְכוֹלָה** היתה הגמרא לומר כמו כן 'כרבה ואליבא דרבי יהודה', שהרי אף הוא מצריך גם 'לומר' וגם 'להחזיק', אלא נקטה הגמרא אחד מהם. רש"י (ד"ה לומר). ובריטב"א (ד"ה כלא יפסק). הקשה על כך, שבאופן כזה שהגמרא רוצה להעמיד כשיטת אחד האמוראים, אין לה להעדיף את האחד על השני, מאחר דדברי עולא מתיישבים לשניהם. ועוד, שאילו רצתה הגמרא להעמיד כאחד מן האמוראים היה לה להעדיף את רבה על פני רב יוסף משני טעמים, האחד, משום שכלל הוא בידינו שבכל מקום שבו נחלקו רבה ורב יוסף הלכה כרבה [אחרון משלשה מקומות]. והשני, מאחר שרבה אומר דינו בדעת רבי יהודה, ואילו רב יוסף אומר דינו בדעת רבי יוסי בנו של רבי יהודה, ובמחלוקת כזו הלכה כדברי רבי יהודה ולא כבנו רבי יוסי. יט. **רש"י** (ד"ה ליתני). והריי"ף גרס 'רב יהודה אית ליה ברתותא'.

מברירת הגמרא: בְּמָאן - כשיטת מי סובר רב נתן בר אושעיא, שהצריך גם להחזיק בדרך וגם לומר 'לין פה'.

מבארת הגמרא: בָּרַב יוֹסֵף וְאַיְּיבָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, המצריך את שני הדברים כאחד.

(לֹא בְּרַבָּה וְאַיְּיבָא דְּרַבִּי יְהוּדָה[א]).

★

שנינו במשנה: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר בָּל שֶׁיָּכוֹל לֶעָרֵב כו' ולא עירב הרי זה חמר גמל.

הגמרא מקשה מדוע הוצרך רבי מאיר להשמיענו ש'הרי זה חמר גמל': הָא תְּנִינָא חָדָא זִימְנָא - הרי כבר שנינו דין זה פעם אחת (לעיל נה:), לגבי פת של עירוב תחומין שנתגלגלה מחוץ לתחום, או שנפל עליה גל, או נשרפה, שאם מבעוד יום אירע דבר זה אין כאן עירוב, אך אם אירע כן לאחר החשיכה הרי זה עירוב. ובאופן שיש פָּסֵק אימתי אבד העירוב, **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמְרִים חֲרֵי זֶה חָמֹר גָּמָל**, כלומר, יש כאן ספק שמושכו לשני צדדים, שאם אבד העירוב מבעוד יום נמצא שלא עירב הבעלים כלל אלא קנה שביתה בביתו, אך אם אבד לאחר החשיכה קנה שביתה במקום עמידת הפת, ולפיכך מספק יש להחמיר עליו שאינו רשאי לילך אלא את אלפיים האמה שבין ביתו למקום שבו הניח את עירובו.

נמצא, שכבר למדנו ממשנה זו את דעתו של רבי מאיר, שבכל אופן שיש להסתפק אם קנה אדם שביתה בביתו או במקום עירובו 'הרי זה חמר גמל', וממילא יודעים אנו שאף במשנתינו הדין כן, שמאחר ויש להסתפק אם קנה שביתה בביתו או בחצי הדרך שבין הערים אינו קונה אלא את אלפיים האמה שבין שניהם, ומדוע הוצרך רבי מאיר לשוב ולהשמיענו דין זה.

מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת, טעם הדבר שהוצרך רבי מאיר להשמיענו דין זה במשנתינו, **דְּלֹא תֵּימָא טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר** - כדי שלא תאמר בשיטתו של רבי מאיר, שדווקא במשנה לעיל שקָּסֵק עֵירֵב קָסֵק לֹא עֵירֵב הוּא דְּהָוֵי [כדינו להיות] **חָמֹר גָּמָל**, כיון שאין אנו יודעים אם היה העירוב קיים בשעת בין השמשות, **אֲבָל** במשנתינו שמדובר באופן שוַדַּאי לֹא עֵירֵב, כלומר, שיש לתלות שוראי אין כוונתו לערב, שהרי קרוב לביתו הוא ויכול היה לערב בפת, או לומר 'תהא שביתתי במקום פלוני' ולא עשה כן, ולפיכך **לֹא הָוֵי חָמֹר גָּמָל** - אין לדונו כספק הנמשך לשני הצדדים, אלא ברור הדבר שאין עירובו קונה כלל, ויש לו אלפיים אמה מביתו לכל רוח, ולפיכך משמיענו רבי מאיר שאין הדין כן, **אֶלָּא אֲפִילּוּ** באופן שנראה הדבר שוַדַּאי לֹא עֵירֵב מכל מקום **הָוֵי חָמֹר גָּמָל**, **דְּהָא הָכָא** - שהרי כאן במשנתינו מדובר באופן שנראה הדבר שוַדַּאי לֹא עֵירֵב, 'מכל מקום סובר רבי מאיר דְּקָא הָוֵי - שדינו להיות כְּחָמֹר גָּמָל, לפי שעדיין יש לנו להסתפק בכוונתו אם רצה לקנות שביתה בעירו או בסוף התחום, ולפיכך אין לו אלא את אלפיים האמה שביניהם[ב].

★ ★ ★

משנה משנה זו עוסקת באדם שיצא מחוץ לתחום במזיד.

מִי שֶׁיָּצָא חוּץ לָתְּחוּם במזיד ומדעת שלא לשם מצוה[א], **אֲפִילּוּ** אם יצא רק **אַמָּה אַחַת לֹא יָכְנֹס** - אינו רשאי לחזור ולהכנס לתוך התחום[ב]. אלו דברי תנא קמא.

רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר, אם יצא **שְׁתַּיִם** - שתי אמות, **יָכְנֹס** - רשאי הוא לשוב לתוחמו הראשון, אך אם יצא **שָׁלֹשׁ** אמות, **לֹא יָכְנֹס**[ג].

★

גמרא הגמרא מבארת דינו של אדם שהוציא רגל אחת מחוץ לתחום: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אדם שעומד כשרַגְלָיו **אַחַת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלָיו אַחַת חוּץ לָתְּחוּם**, דהיינו, שהוציא רגלו האחת מחוץ לתחום ועדיין לא הוציא את רגלו השניה, ועתה חפץ הוא לשוב לתחומו הראשון, **לֹא יָכְנֹס**, כלומר, דינו כאדם שיצא בשני רגליו מחוץ לתחום, שאיבד את שביתתו הראשונה[ד]. **דְּתַנְיָא** (ספרא פ' יג) **'אִם תֵּשֵׁב מִשָּׁבַת רַגְלֶךָ'**, ותיבה זו אף שבלשון רבים היא נקראת, 'רגלין', מכל מקום **'רַגְלֶךָ' תָּנֵי**[ה], היא נכתבת בלשון יחיד, ויש ללמוד מכאן שאף המוציא רגל אחת מחוץ לתחום נידון כיוצא שאיבד את שביתתו.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא - והרי שנינו בברייתא, שאם **רַגְלָיו אַחַת** עומדת **בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלָיו אַחַת** עומדת **חוּץ לָתְּחוּם** הרי זה **יָכְנֹס**, כלומר, שאינו נידון כיוצא מחוץ לתחום, ולא איבד את שביתתו הראשונה, ושלא כדברי רבי חנינא.

מתרצת הגמרא: הָא מָנֵי - ברייתא זו שיטת מי היא, שיטת **אֲחֵרִים הִיא, דְּתַנְיָא** - שכך שנינו בברייתא, **אֲחֵרִים אוֹמְרִים, לָמָּקוֹם שֶׁרֹּובּוֹ הוּא נִזְקָר**[ו]. כלומר, דנים את האדם לפי המקום שרוב גופו עומד, ומאחר והמוציא רגל אחת מחוץ לתחום עומד עדיין ברובו בתוך התחום, לפיכך סוברים אחרים שדינו כאילו לא יצא כלל, ורשאי הוא לשוב לתחומו הראשון. אבל רבי חנינא אינו סובר כן, ולפיכך אמר שהמוציא רגל אחת חוץ לתחום לא יכנס.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בדעת רבי חנינא: אִיתָא דְּאָמְרֵי - ויש אומרים את דברי רבי חנינא באופן אחר. **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא**, אדם שעומד **רַגְלָיו אַחַת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלָיו אַחַת חוּץ לָתְּחוּם, יָכְנֹס** - רשאי הוא לשוב לתחומו הראשון, **דְּכָתִיב 'אִם תֵּשֵׁב מִשָּׁבַת רַגְלֶךָ'**, ותיבה זו אף שהיא נכתבת בלשון יחיד, 'רגלך', מכל מקום **רַגְלֶיךָ קְרִינַן** - קוראים אנו אותה בלשון רבים, 'רגלין'[ז], ולפיכך יש ללמוד משם שכל שלא הוציא את שני רגליו מחוץ לתחום אינו נידון כיוצא, ורשאי הוא לשוב לתחומו הראשון.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא - והרי שנינו בברייתא, שאדם שהוציא רגל אחת מחוץ לתחום **לֹא יָכְנֹס**, ושלא כדברי רבי חנינא.

מתרצת הגמרא: הוּא, דְּאָמַר כָּאֲחֵרִים - סובר כשיטת אחרים, **דְּתַנְיָא** - שכך שנינו בברייתא, אחרים אומרים **לָמָּקוֹם שֶׁרֹּובּוֹ הוּא נִזְקָר** - האדם נידון אחר המקום שרוב גופו עומד בו, ומאחר והמוציא רגל אחת נשאר רוב גופו בתוך התחום אין לדונו כאדם שיצא מחוץ לתחום.

★

שנינו במשנה: רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר שְׁתַּיִם יָכְנֹס שָׁלֹשׁ לֹא יָכְנֹס.

הגמרא מקשה מתיבה בדברי רבי אליעזר: וְהָתַנְיָא - והרי שנינו בברייתא, **רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר**, אם יצא **אַחַת** מחוץ לתחום **יָכְנֹס** - רשאי הוא לשוב לתחומו הראשון, אבל אם יצא **שְׁתַּיִם** - שתי אמות, **לֹא יָכְנֹס**, והרי זה סותר למבואר במשנתינו שלדברי רבי אליעזר אם יצא שתי אמות יכנס, ורק אם יצא שלש לא יכנס.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא - אין להקשות סתירה מן המשנה לברייתא, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **הָא** - המשנה הסוברת ש'שתים יכנס' עוסקת באופן **דְּעָבַר חָדָא וְקָם אַתְּרָתֵי** - שיצא אמה אחת ועומד באמצע האמה השניה, דהיינו, שלא יצא שתי אמות שלימות, ונמצא שתחום שתי אמות שנתנו לו חכמים מובלע בתוך תחומו הראשון, ולפיכך רשאי הוא לשוב אליו. **הָא** - הברייתא הסוברת ש'שתים לא יכנס' עוסקת באופן **דְּעָבַר תַּרְתֵּי וְקָם אַתְּלָתָא** - שיצא שתי אמות שלימות ועומד עתה באמה השלישית, ובאופן כזה כבר אין תחומו החדש מובלע בתחומו הראשון, ולפיכך אינו רשאי לשוב ולהכנס.

שבה הגמרא ומקשה: וְהָתַנְיָא - והרי שנינו בברייתא אחרת, **רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר, אֲפִילּוּ** אם יצא **אַמָּה אַחַת** מחוץ לתחום **לֹא יָכְנֹס**, והרי זה סותר למה שנתבאר במשנה ובברייתא שהיוצא אמה אחת רשאי לשוב לתחומו הראשון.

מתרצת הגמרא: כִּי תַּנְיָא הָהִיא - ברייתא זו נשנתה **לְעִנְיַן מוּדָּד**, ולא לענין יוצא חוץ לתחום. דהיינו, אדם שהיה מהלך בדרך, ונחשב לו החמה,

---

א. **רש"י** (ד"ה מי שיצא). אמנם ברבינו יהונתן (ד"ה מי שיצא) כתב 'מי שיצא חוץ לתחום במזיד ומדעת שלא לשם מצוה, או בשוגג'. ב. **בלומר**, אף שהוא רשאי לילך אדבע אמות לכל רוח [שכן היא שיטת חכמים במשנה לעיל (מא.)] שאדם שאיבד את תחומו יש לו אדבע אמות לכל רוח], וממילא יכול הוא להכנס שלש אמות לתוך תחומו הראשון, מכל מקום אינו יכול לשוב לשביתתו הראשונה, שרשאי היה להלך בכל העיר ואלפיים אמה סביב לה לכל רוח, אלא קבע שביתתו במקום שאליו יצא, ויש לו משם אדבע אמות בלבד לכל רוח. על פי דברי רבינו יהונתן (ד"ה לֹא), אמנם מדברי הרמב"ם (פסח סכ"ז ה"ט) מבואר שלמד המשנה כפשוטה, שאסור לו להכנס כלל לתוך העיר. וביאר שטעם הדבר הוא משום שאדבע אמות שיש לו לאדם תחילתן ממקום שעומד בו, ולפיכך אין לו לילך אלא מעמידת רגליו ולחוץ. כלומר, שהרמב"ם פוסק כשיטת רבי יהודה (לעיל מא.) שיש לו אדבע אמות לצד אחד בלבד, אלא שהוא רשאי לבחור לאיזה צד חפץ הוא לילך, וסובר הרמב"ם שאדם היוצא חוץ לתחום גילה דעתו שחפץ לבחור אדבע אמות אלו לצד זה שיצאתו, ולפיכך אינו רשאי לילך לצד העיר אפילו אמה אחת. וראה בראב"ד שם שתמלק עליו, וסובר שאין הדין כן אלא אם בירר את אמותיו בפירוש, ואמר שחפץ ליטלם לצד שכנגד העיר. **ג. נתבאר** בדברי הגמרא לעיל (מא.), שטעמו של רבי אליעזר הוא משום שסובר 'הבלעת התחומין מילתא', דהיינו, שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד, ומאחר וסובר רבי אליעזר שהיוצא מחוץ לתחום יש לו שתי אמות לכל רוח [כמו שאנינו לעיל (פס) 'רבי אליעזר אומר והוא באמצען', כלומר, שהוא עומד באמצע ריבוע של אדבע אמות על אדבע אמות ויש לו שתי אמות לכל צד], נמצא שאם יצא פחות משתי אמות אזי תחומו החדש שנתנו לו חכמים מובלע בתחומו הראשון, ולפיכך רשאי הוא לשוב לדינו כאילו לא יצא. אבל אם יצא שלש אמות, שאף אם יילך את תחום שתי האמות שנתנו לו חכמים הוא יכנס להלך בכל העיר ואלפיים אמה סביב לה לכל רוח, אלא קבע שביתתו במקום שאליו יצא, ויש לו משם אדבע אמות בלבד לכל רוח. על פי דברי רבינו יהונתן (ד"ה לֹא), אמנם מדברי הרמב"ם (פסח סכ"ז ה"ט) מבואר שלמד המשנה כפשוטה, שאסור לו להכנס כלל לתוך העיר. וביאר שטעם הדבר הוא משום שאדבע אמות שיש לו לאדם תחילתן ממקום שעומד בו, ולפיכך אין לו לילך אלא מעמידת רגליו ולחוץ. כלומר, שהרמב"ם פוסק כשיטת רבי יהודה (לעיל מא.) שיש לו אדבע אמות לצד אחד בלבד, אלא שהוא רשאי לבחור לאיזה צד חפץ הוא לילך, וסובר הרמב"ם שאדם היוצא חוץ לתחום גילה דעתו שחפץ לבחור אדבע אמות אלו לצד זה שיצאתו, ולפיכך אינו רשאי לילך לצד העיר אפילו אמה אחת. וראה בראב"ד שם שתמלק עליו, וסובר שאין הדין כן אלא אם בירר את אמותיו בפירוש, ואמר שחפץ ליטלם לצד שכנגד העיר. **ג. נתבאר** בדברי הגמרא לעיל (מא.), שטעמו של רבי אליעזר הוא משום שסובר 'הבלעת התחומין מילתא', דהיינו, שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד, ומאחר וסובר רבי אליעזר שהיוצא מחוץ לתחום יש לו

וקבע שביתתו במקומו, ומעתה רשאי הוא להלך אלפיים אמה לכל רוח, והלך לצד העיר הסמוכה למקום שביתתו, וכלו אלפיים אמה שלו בריחוק אמה אחת מסוף תחום העיר, דהיינו בריחוק אלפיים ואחת אמות מן העיר עצמה, אינו רשאי לכיכר עוד כלל, לפי שאף אם היו אלפיים אמה שלו מוליכים אותו לתוך תחום העיר אינו רשאי להלך יותר, דְּתַנַּן - שכך שנינו במשנתינו (לעיל פט.), וְהַמּוֹדֵד - אדם שקבע שביתתו בדרך ומודד את המרחק שנותר לו אל עבר העיר, שֶׁאָמְרוּ חכמים שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, אינו רשאי להלך יותר מהם כלל, אֲפִילּוּ אם סוֹף תְּחִלָּתוֹ בָּהּ בְּמְעָרָה. כלומר, אפילו אם כלו אלפיים אמה שלו באמצע מערה, אינו רשאי לילך עד סופה[נא].

* * *

משנה משנה זו עוסקת באדם שהיה בא בדרך והחשיך לו היום בעודו מחוץ לתחום.

מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ חוּץ לַתְּחוּם - אדם שבא מן הדרך בערב שבת, ולא היה סיפק בידו להיכנס לתוך תחום עירו עד שחשכה עליו החמה, אֲפִילּוּ אם הוא עומד רק אַמָּה אַחַת מחוץ לסוף תחום העיר, דהיינו בריחוק אלפיים ואחת אמות מן העיר עצמה, הרי זה לֹא יִכָּנֵס לעיר, אלא קובע שביתה במקומו, ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח, ונמצא שאינו רשאי לילך אלא עד אמה אחת סמוך לעירו[נב]. אלו דברי תנא קמא.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אם הוא עומד בריחוק חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת מסוף תחום העיר, דהיינו בריחוק אלפיים וחמש עשרה אמות מן העיר עצמה, הרי זה יִכָּנֵס לתוך העיר בשבת, לפי שֶׁאֵין הַמְשׁוּחוֹת מְמַצְּיָן אֶת הַמְּדוֹת מֻכָּנֵי הַשּׁוּעָלִין. כלומר, אלו המודדים הממונים למדוד את תחומי העיר ולהניח סימן בסוף אלפיים אמה של תחומה אינם מצמצמים להניח הסימן בסוף אלפיים אמה בדיוק, מאחר ויש אנשים טועים שאינם מכירים הסימן ויוצאים מחרץ לתחומי העיר, ועל כן נהגו המודדים להניח את הסימן בתוך תחום אלפיים אמה של העיר, כדי שאם יטעה אדם ויצא מעט מחרץ לתחום לא יעבור איסור[נג].

וסובר רבי שמעון, שמאחר ואדם זה לא יצא במזיד מחרץ לתחום אלא נאנס ולא הגיע לתחום העיר קודם שבת, לפיכך יש להתיר לו להכנס לעירו[נד], שהרי לאמיתו של דבר כבר הגיע לתוך תחומה[נה].

*

גמרא **הגמרא מביאה ברייתא המכארת את כוונת דברי רבי שמעון במשנה 'מפני הטועים': תָּנָא** - שנו חכמים בברייתא, שכוונת דברי המשנה 'מפני הטועים' היינו מִפְּנֵי טוֹעֵי הַמִּדָּה, כלומר, אלו האנשים הטועים ואינם מכירים את הסימן שמניחים המודדים לציין את סוף התחום[נו].

הדרן עלך מי שהוציאוהו

פרק חמישי - כיצד מעברין

פרק זה ממשיך לעסוק בדיני עירובי תחומין, ומפרש את אופן מדידת תחום אלפיים אמה סביב הערים. בסוף הפרק יתבארו גם מדיני עירובי חצירות.

משנה משנה זו מפרשת את דין 'עיבורה של עיר', דהיינו, מקומות שונים העומדים בסמוך לעיר ומצטרפים אליה להיות כמותה, ומודדים מהם והלאה את תחום אלפיים אמה של העיר.

יֵצֵא מְעַבְּרִין אֶת הֶעָרִים, כלומר, כיצד דנים את העיר כ'מעוברת', להוסיף עליה חלקים שאינם מגופה של העיר[נז]. אם היה בסוף העיר **בַּיִת נָכְנָס וּבַיִת יוֹצֵא**, דהיינו, עיר שאין לה חומה העומדת בפני עצמה, אלא הבתים העומדים בקצה העיר משמשים לה כחומה[נח], ובתים אלו אינם עומדים בקו שוה, אלא אחד מהם נכנס לתוך העיר או בולט לצד חוץ. או שהיה לעיר **פִּגּוּם נִכְנָס וּפִגּוּם יוֹצֵא**, דהיינו, שהיתה העיר מוקפת חומה, ובחומה זו יש מגדלים עגולים, ופעמים שמגדלים אלו בולטים לצד פנים העיר ופעמים שהם בולטים לצד חוץ[נט]. או **שֶׁהָיוּ שָׁם** באחת הקרנות של העיר **גְּדוּדִיּוֹת** [-שברי חומה של חורבות בתים][ס] שהן **גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים**[סא],

---

ח. **והיינו** באופן שכלו אלפיים אמה של תחומו וארבע אמות הראשונות שנתנו לו חכמים למקום שביתתו, ונמצא שיש לו אלפיים וארבע אמות. רש"י (ד"ה למודדן). ט. **ואם** אמר 'יהא שביתתי בעיר', לא הועילו דבריו כלל לקנות שם שביתה, שהרי רחוק הוא ממנה יותר מאלפיים אמה, אמנם מאחר והוא מגלה בזה את דעתו שאינו רוצה לקנות שביתה במקומו איבד את שביתתו, ואין לו אלא ארבע אמות לכל רוח, כדין היוצא מחרץ לתחום. רבינו יהונתן (ד"ה מי שהשקין). בתירוצי המאירי (ד"ה מי) כתב, שהמשנה עוסקת באדם שהיה מהלך בדרך ואינו מתכוין לקנות שביתה במקומו, אלא סבור היה שיש סיפק בידו להגיע לעיר קודם כניסת השבת, וחשכה לו החמה כשהיה קרוב לתחום העיר, שבאופן כזה אינו קונה שביתה במקומו [כיון שאינו חפץ בכך] ואף לא בתוך העיר, ואין לו אלא ארבע אמות לכל רוח. והוסיף, שאפילו אם נתכוין אותו אדם לקנות שביתה, אינו יכול לעשות זאת בתוך כדי הליכתו, אלא אם כן עמד במקומו. י. **כתב** השפת אמת (ד"ה מי), שיש לתמוה לדברי רבי שמעון, כיצד יתכן הדבר שהיו המודדים מחמירים לקבוע את סוף תחומה של העיר במקום שעדיין אין הוא כלה, הרי פעמים רבות מביאה חומרא זו לידי קולא, כגון אם הניח אדם עירוב במרחק אלפיים אמה מביתו, ונתגלגל העירוב לתוך חמש עשרה אמות שמחוץ לתחום, שדנים אנו אותו כאילו לא הניח עירוב, ודינו ככני עירו שרשאי להלך בכל העיר ואלפיים אמה סביב לכל רוח, והרי אם אמות אלו מתחומי העיר הם נמצא שמעיקר הדין עירובו עירוב, ואם כן אינו רשאי להלך מביתו אלא לצד עירובו ולא לצד השני. יא. **אבל** באדם היוצא מחרץ לתחום אין מקילים בזה, אלא אפילו אם יצא אמה אחת מחרץ לתחום אינו רשאי להכנס, וכפי שנתבאר במשנה לעיל, ואף אם יצא בשוגג, לפי שהיה לו להזהר וליתן דעתו שלא ייצא, ובאמת שהוציאוהו נכרים לאונסו מחוץ לתחום יש להסתפק אם מחמיר בו רבי שמעון, גזירה משום היוצא לדרך, או שמאחר ואנוס הוא דינו כמי שהחשיך מחוץ לתחום, שאין מחמירים בו אם עומד עד חמש עשרה אמה סמוך לתחום העיר. רבינו יהונתן (ד"ה מפני). וכן כתב בתוספות רי"ד (ד"ה כי) שאף רבי שמעון אינו מחיר אלא במי שהחשיך ולא באדם שפשע ויצא מחוץ לתחום, אמנם כתב שמדברי הירושלמי (פ"ד ה"י) משמע שנחלק רבי שמעון אף על המשנה הקדמות לענין מי שיצא מחוץ לתחום, שאף בזה הוא מתיר עד חמש עשרה אמה. יב. **נתבארו** דברי רבי שמעון לפי הפירוש הראשון שכתב רש"י במשנה, ולפירוש זה כתב רש"י (ד"ה שפגום) ששיעור חמש עשרה אמה שנקט רבי שמעון אינו בדווקא. וכן כתב הרע"ב (פ"ה מ"ו) 'לאו דוקא דהוה הדין פחות או יותר מעט'. וביאר הדברים בתוספות יום טוב (שם), שבכל מקום היו המודדים מרחיקים את סימן המידה מסוף התחום כפי השיעור שסברו שיכולים האנשים לטעות באותו מקום. שבמקום מישור אין הטעות מצויה כל כך כמו במקום שיש בו הרים ובקעות. ערוך כתב רש"י (ד"ה מפני) לפרש את ענין 'מפני הטועים' באופן אחר, שה'טועים' הם המודדים בעצמם, שהיו מודדים על ידי חבלים, וסברו היו שמקום אחיזת ידיהם בחבל אינו מן המידה, ולפיכך היו מחסרים בטעות חמש עשרה אמה ממידת אלפיים אמה של סוף התחום. וביאר רש"י, שלפירוש זה נקטה המשנה בדווקא שיעור חמש עשרה אמה, לפי שמבואר בדברי המשנה להלן (מ:) שהיו מודדים שיעור אלפיים אמה על ידי ארבעים חבלים של חמשים אמה כל אחד, ומאחר והיו מחסרים מן המידה את מקום אחיזת ידיהם, ושיעור אחיזת יד הוא טפח וחצי אצבע, נמצא שמכל חבל היו ממעטים שני אחיזות [שלשני מודדים האחזים בשני קצות החבל], שהם שני טפחים ואצבע אחת, ובצירוף ארבעים חבלים היו ממעטים שמונים טפחים, ועוד ארבעים אצבעות שהם עשרה טפחים, ובסך הכל תשעים טפחים שהם חמש עשרה אמות[נז].

יג. **כתב** הרשב"א (ד"ה ר' שמעון), שמדברי הרי"ף נראה שאינו פוסק להלכה לא כרבי אליעזר בדין הבלעת תחומין ולא כרבי שמעון בדין מי שהחשיך בתוך חמש עשרה אמה לתחום העיר. אמנם הרשב"א נחלק עליו בזה ופוסק כשניהם. וכתב, שמאחר ואין אנו פוסקים כרבי אליעזר במה שהוא סובר שאדם היוצא מחרץ לתחום יש לו שתי אמות לכל רוח, אלא כדברי חכמים שיש לו ארבע אמות לכל רוח [או כרבי יהודה שיש לו ארבע אמות לאיזו רוח שיבחר], נמצא להלכה, שאדם שהחשיך שמונה עשרה אמה חוץ לתחום, והוא עומד באמה התשע עשרה, רשאי להכנס לתוך התחום ולהיות בכני העיר, שהרי מקילים אנו עליו להמשיך את תחום העיר עוד חמש עשרה אמה כשיטת רבי שמעון 'שאין המשוחות ממציין את המידות', וכמו כן מקילים אנו עליו שאם תחומו החדש מובלע בתחומו הראשון רשאי הוא לשוב למקומו, וכשיטת רבי אליעזר, ונמצא שהעומד באמה התשע עשרה מחוץ לעיר תחום ארבע אמות שלו מובלע בתוך תחומה האמיתי של העיר, ולפיכך קובע הוא שביתה בתוכה כאחד מבני העיר, אלא אם כן יודעים אנו בבירור שבעיר זו דקדקו המודדים וקבעו את סימן התחום בריחוק אלפיים אמה בדיוק מן העיר, שבאופן כזה מודה אף רבי שמעון שאין נותנים לו חמש עשרה אמות נוספות על תחום העיר. יד. **מבואר** בדברי הגמרא להלן (נג.) שהוא מלשון אשה מעוברת [שנוסף עליה העובר אף שאינו מגופה ממש], ואף כאן מוסיפים על העיר חלקים שאינם מגופה]. וכוונת משנה זו היא לברר את ענין 'עיבורה של עיר', ששנינו להלן (ס.) 'הנותן עירובו בעיבורה של עיר', ומבואר שם שיש תוספת שנידונית כמו העיר, ולפיכך מבררת עתה המשנה באיזה אופן יש עיבור לעיר. רש"י (ד"ה פלג). בחידושי המאירי (ד"ה מוסף) מארין לבאר את לשון 'מעברין', שלכאורה נראה ממשמעות הלשון שאנו עושים פעולה של עיבור, דהיינו מוסיפים ובונים בתים סמוך לעיר, ואין הכוונה כן, אלא ביאור הלשון הוא שמחזיקים את העיר בחורת 'מעוברת', דהיינו שמצרפים אליה את הבתים העומדים בסמוך לה. וראה שם עוד בדבריו. טו. **'עיר** שאין לה חומה בפני עצמה, אלא מוקפת בתים סמוכות זו לזו, וחומות חיצונות של בתים נעשות חומה לעיר', רש"י במסכת מגילה (ה: ד"ה מוקפת). טז. **רש"י** (ד"ה פיגם) ובתוספות (ד"ה פיגם) כתבו בשם רבינו חננאל ש'פגום' היינו בנין העשוי כעין שובך. והוסיפו, שאין הכוונה לשובך ממש, שהרי מבואר בדברי הברייתא להלן (נב:) שאין הוא נעשה עיבור לעיר. אמנם בחידושי המאירי (ד"ה ופיגם) ביאר לשיטה זו שהכוונה היא שובך ממש, והיינו שובך שיש בו בית דירה לאדם, ומה שמבואר להלן שאין השובך מתעבר עם העיר היינו בשובך שאין בו בית דירה. אמנם הוא עצמו מפרש ענין 'פגום' באופן אחר, שהכוונה היא לבתים שאינם שלמים [אלא שחסר מקום הראוים הם לדירה]. יז. **רש"י** (ד"ה פיגם). ומבואר בדברי הגמרא להלן (נב:) שיש להם שלש מחיצות ואין עליהם תקרה. ובחידושי המאירי (ד"ה יש) כתב, ש'גדודיות' הן מחיצות שנעשו מאליהן שלא בידי אדם. והוסיף, שכוונת המשנה להשמיענו שלא רק בתים המשמשים לדירה מצטרפים אל העיר, אלא אפילו אלו שאין דרים בהם, אלא שראויים הם לדירה על ידי הדחק, נעשים 'עיבורה של עיר'. יח. **ועומדים** הם בתוך שבעים אמה ושוירים לעיר [וכן בכל שאר האופנים שעוסקת המשנה]. רש"י (ד"ה פיגם).

לוח לימוד ה

ה	כה	כסלו	תשפה	עירובין	ב	ע"א
ו	כו	כסלו	תשפה	עירובין	ב	ע"ב
ש	כז	כסלו	תשפה	עירובין	ג	ע"א
א	כח	כסלו	תשפה	עירובין	ג	ע"ב
ב	כט	כסלו	תשפה	עירובין	ד	ע"א
ג	ל	כסלו	תשפה	עירובין	ד	ע"ב
ד	א	טבת	תשפה	עירובין	ה	ע"א
ה	ב	טבת	תשפה	עירובין	ה	ע"ב
ו	ג	טבת	תשפה	עירובין	ו	ע"א
ש	ד	טבת	תשפה	עירובין	ו	ע"ב
א	ה	טבת	תשפה	עירובין	ז	ע"א
ב	ו	טבת	תשפה	עירובין	ז	ע"ב
ג	ז	טבת	תשפה	עירובין	ח	ע"א
ד	ח	טבת	תשפה	עירובין	ח	ע"ב
ה	ט	טבת	תשפה	עירובין	ט	ע"א
ו	י	טבת	תשפה	עירובין	ט	ע"ב
ש	יא	טבת	תשפה	עירובין	י	ע"א
א	יב	טבת	תשפה	עירובין	י	ע"ב
ב	יג	טבת	תשפה	עירובין	יא	ע"א
ג	יד	טבת	תשפה	עירובין	יא	ע"ב
ד	טו	טבת	תשפה	עירובין	יב	ע"א
ה	טז	טבת	תשפה	עירובין	יב	ע"ב
ו	יז	טבת	תשפה	עירובין	יג	ע"א
ש	יח	טבת	תשפה	עירובין	יג	ע"ב
א	יט	טבת	תשפה	עירובין	יד	ע"א
ב	כ	טבת	תשפה	עירובין	יד	ע"ב
ג	כא	טבת	תשפה	עירובין	טו	ע"א
ד	כב	טבת	תשפה	עירובין	טו	ע"ב
ה	כג	טבת	תשפה	עירובין	טז	ע"א
ו	כד	טבת	תשפה	עירובין	טז	ע"ב
ש	כה	טבת	תשפה	עירובין	יז	ע"א
א	כו	טבת	תשפה	עירובין	יז	ע"ב
ב	כז	טבת	תשפה	עירובין	יח	ע"א
ג	כח	טבת	תשפה	עירובין	יח	ע"ב
ד	כט	טבת	תשפה	עירובין	יט	ע"א
ה	א	שבט	תשפה	עירובין	יט	ע"ב
ו	ב	שבט	תשפה	עירובין	כ	ע"א
ש	ג	שבט	תשפה	עירובין	כ	ע"ב
א	ד	שבט	תשפה	עירובין	כא	ע"א
ב	ה	שבט	תשפה	עירובין	כא	ע"ב
ג	ו	שבט	תשפה	עירובין	כב	ע"א
ד	ז	שבט	תשפה	עירובין	כב	ע"ב
ה	ח	שבט	תשפה	עירובין	כג	ע"א
ו	ט	שבט	תשפה	עירובין	כג	ע"ב
ש	י	שבט	תשפה	עירובין	כד	ע"א
א	יא	שבט	תשפה	עירובין	כד	ע"ב
ב	יב	שבט	תשפה	עירובין	כה	ע"א
ג	יג	שבט	תשפה	עירובין	כה	ע"ב
ד	יד	שבט	תשפה	עירובין	כו	ע"א
ה	טו	שבט	תשפה	עירובין	כו	ע"ב
ו	טז	שבט	תשפה	עירובין	כז	ע"א
ש	יז	שבט	תשפה	עירובין	כז	ע"ב
א	יח	שבט	תשפה	עירובין	כח	ע"א
ב	יט	שבט	תשפה	עירובין	כח	ע"ב
ג	כ	שבט	תשפה	עירובין	כט	ע"א
ד	כא	שבט	תשפה	עירובין	כט	ע"ב
ה	כב	שבט	תשפה	עירובין	ל	ע"א
ו	כג	שבט	תשפה	עירובין	ל	ע"ב
ש	כד	שבט	תשפה	עירובין	לא	ע"א
א	כה	שבט	תשפה	עירובין	לא	ע"ב
ב	כו	שבט	תשפה	עירובין	לב	ע"א
ג	כז	שבט	תשפה	עירובין	לב	ע"ב
ד	כח	שבט	תשפה	עירובין	לג	ע"א
ה	כט	שבט	תשפה	עירובין	לג	ע"ב
ו	ל	שבט	תשפה	עירובין	לד	ע"א
ש	א	אדר	תשפה	עירובין	לד	ע"ב
א	ב	אדר	תשפה	עירובין	לה	ע"א
ב	ג	אדר	תשפה	עירובין	לה	ע"ב
ג	ד	אדר	תשפה	עירובין	לו	ע"א
ד	ה	אדר	תשפה	עירובין	לו	ע"ב
ה	ו	אדר	תשפה	עירובין	לז	ע"א
ו	ז	אדר	תשפה	עירובין	לז	ע"ב
ש	ח	אדר	תשפה	עירובין	לח	ע"א
א	ט	אדר	תשפה	עירובין	לח	ע"ב
ב	י	אדר	תשפה	עירובין	לט	ע"א
ג	יא	אדר	תשפה	עירובין	לט	ע"ב
ד	יב	אדר	תשפה	עירובין	מ	ע"א
ה	יג	אדר	תשפה	עירובין	מ	ע"ב
ו	יד	אדר	תשפה	עירובין	מא	ע"א
ש	טו	אדר	תשפה	עירובין	מא	ע"ב
א	טז	אדר	תשפה	עירובין	מב	ע"א
ב	יז	אדר	תשפה	עירובין	מב	ע"ב
ג	יח	אדר	תשפה	עירובין	מג	ע"א
ד	יט	אדר	תשפה	עירובין	מג	ע"ב
ה	כ	אדר	תשפה	עירובין	מד	ע"א
ו	כא	אדר	תשפה	עירובין	מד	ע"ב
ש	כב	אדר	תשפה	עירובין	מה	ע"א
א	כג	אדר	תשפה	עירובין	מה	ע"ב
ב	כד	אדר	תשפה	עירובין	מו	ע"א
ג	כה	אדר	תשפה	עירובין	מו	ע"ב
ד	כו	אדר	תשפה	עירובין	מז	ע"א
ה	כז	אדר	תשפה	עירובין	מז	ע"ב
ו	כח	אדר	תשפה	עירובין	מח	ע"א
ש	כט	אדר	תשפה	עירובין	מח	ע"ב
א	א	ניסן	תשפה	עירובין	מט	ע"א
ב	ב			עירובין	מט	ע"ב
ג	ג	ניסן	תשפה	עירובין	נ	ע"א
ד	ד	ניסן	תשפה	עירובין	נ	ע"ב
ה	ה	ניסן	תשפה	עירובין	נא	ע"א
ו	ו	ניסן	תשפה	עירובין	נא	ע"ב
ש	ז	ניסן	תשפה	עירובין	נב	ע"א
א	ח	ניסן	תשפה	עירובין	נב	ע"ב
ב	ט	ניסן	תשפה	עירובין	נג	ע"א
ג	י	ניסן	תשפה	עירובין	נג	ע"ב
ד	יא	ניסן	תשפה	עירובין	נד	ע"א
ה	יב	ניסן	תשפה	עירובין	נד	ע"ב
ו	יג	ניסן	תשפה	עירובין	נה	ע"א
ש	יד	ניסן	תשפה	עירובין	נה	ע"ב
א	טו	ניסן	תשפה	עירובין	נו	ע"א
ב	טז	ניסן	תשפה	עירובין	נו	ע"ב
ג	יז	ניסן	תשפה	עירובין	נז	ע"א
ד	יח	ניסן	תשפה	עירובין	נז	ע"ב
ה	יט	ניסן	תשפה	עירובין	נח	ע"א
ו	כ	ניסן	תשפה	עירובין	נח	ע"ב
ש	כא	ניסן	תשפה	עירובין	נט	ע"א
א	כב	ניסן	תשפה	עירובין	נט	ע"ב
ב	כג	ניסן	תשפה	עירובין	ס	ע"א
ג	כד	ניסן	תשפה	עירובין	ס	ע"ב
ד	כה	ניסן	תשפה	עירובין	סא	ע"א
ה	כו	ניסן	תשפה	עירובין	סא	ע"ב
ו	כז	ניסן	תשפה	עירובין	סב	ע"א
ש	כח	ניסן	תשפה	עירובין	סב	ע"ב
א	כט	ניסן	תשפה	עירובין	סג	ע"א
ב	ל	ניסן	תשפה	עירובין	סג	ע"ב
ג	א	אייר	תשפה	עירובין	סד	ע"א
ד	ב	אייר	תשפה	עירובין	סד	ע"ב
ה	ג	אייר	תשפה	עירובין	סה	ע"א
ו	ד	אייר	תשפה	עירובין	סה	ע"ב
ש	ה	אייר	תשפה	עירובין	סו	ע"א
א	ו	אייר	תשפה	עירובין	סו	ע"ב
ב	ז	אייר	תשפה	עירובין	סז	ע"א
ג	ח	אייר	תשפה	עירובין	סז	ע"ב
ד	ט	אייר	תשפה	עירובין	סח	ע"א
ה	י	אייר	תשפה	עירובין	סח	ע"ב
ו	יא	אייר	תשפה	עירובין	סט	ע"א
ש	יב	אייר	תשפה	עירובין	סט	ע"ב
א	יג	אייר	תשפה	עירובין	ע	ע"א

העמוד היומי

ב	יד	איר	תשפה	עירובין	ע	ע"ב
ג	טו	איר	תשפה	עירובין	עא	ע"א
ד	טז	איר	תשפה	עירובין	עא	ע"ב
ה	יז	איר	תשפה	עירובין	עב	ע"א
ו	יח	איר	תשפה	עירובין	עב	ע"ב
ש	יט	איר	תשפה	עירובין	עג	ע"א
א	כ	איר	תשפה	עירובין	עג	ע"ב
ב	כא	איר	תשפה	עירובין	עד	ע"א
ג	כב	איר	תשפה	עירובין	עד	ע"ב
ד	כג	איר	תשפה	עירובין	עה	ע"א
ה	כד	איר	תשפה	עירובין	עה	ע"ב
ו	כה	איר	תשפה	עירובין	עו	ע"א
ש	כו	איר	תשפה	עירובין	עו	ע"ב
א	כז	איר	תשפה	עירובין	עז	ע"א
ב	כח	איר	תשפה	עירובין	עז	ע"ב
ג	כט	איר	תשפה	עירובין	עח	ע"א
ד	א	סיון	תשפה	עירובין	עח	ע"ב
ה	ב	סיון	תשפה	עירובין	עט	ע"א
ו	ג	סיון	תשפה	עירובין	עט	ע"ב
ש	ד	סיון	תשפה	עירובין	פ	ע"א
א	ה	סיון	תשפה	עירובין	פ	ע"ב
ב	ו	סיון	תשפה	עירובין	פא	ע"א
ג	ז	סיון	תשפה	עירובין	פא	ע"ב
ד	ח	סיון	תשפה	עירובין	פב	ע"א
ה	ט	סיון	תשפה	עירובין	פב	ע"ב
ו	י	סיון	תשפה	עירובין	פג	ע"א
ש	יא	סיון	תשפה	עירובין	פג	ע"ב
א	יב	סיון	תשפה	עירובין	פד	ע"א
ב	יג	סיון	תשפה	עירובין	פד	ע"ב
ג	יד	סיון	תשפה	עירובין	פה	ע"א
ד	טו	סיון	תשפה	עירובין	פה	ע"ב
ה	טז	סיון	תשפה	עירובין	פו	ע"א
ו	יז	סיון	תשפה	עירובין	פו	ע"ב
ש	יח	סיון	תשפה	עירובין	פז	ע"א
א	יט	סיון	תשפה	עירובין	פז	ע"ב
ב	כ	סיון	תשפה	עירובין	פח	ע"א
ג	כא	סיון	תשפה	עירובין	פח	ע"ב
ד	כב	סיון	תשפה	עירובין	פט	ע"א
ה	כג	סיון	תשפה	עירובין	פט	ע"ב
ו	כד	סיון	תשפה	עירובין	צ	ע"א
ש	כה	סיון	תשפה	עירובין	צ	ע"ב
א	כו	סיון	תשפה	עירובין	צא	ע"א
ב	כז	סיון	תשפה	עירובין	צא	ע"ב
ג	כח	סיון	תשפה	עירובין	צב	ע"א
ד	כט	סיון	תשפה	עירובין	צב	ע"ב
ה	ל	סיון	תשפה	עירובין	צג	ע"א
ו	א	תמוז	תשפה	עירובין	צג	ע"ב
ש	ב	תמוז	תשפה	עירובין	צד	ע"א
א	ג	תמוז	תשפה	עירובין	צד	ע"ב
ב	ד	תמוז	תשפה	עירובין	צה	ע"א
ג	ה	תמוז	תשפה	עירובין	צה	ע"ב
ד	ו	תמוז	תשפה	עירובין	צו	ע"א
ה	ז	תמוז	תשפה	עירובין	צו	ע"ב
ו	ח	תמוז	תשפה	עירובין	צז	ע"א
ש	ט	תמוז	תשפה	עירובין	צז	ע"ב
א	י	תמוז	תשפה	עירובין	צח	ע"א
ב	יא	תמוז	תשפה	עירובין	צח	ע"ב
ג	יב	תמוז	תשפה	עירובין	צט	ע"א
ד	יג	תמוז	תשפה	עירובין	צט	ע"ב
ה	יד	תמוז	תשפה	עירובין	ק	ע"א
ו	טו	תמוז	תשפה	עירובין	ק	ע"ב
ש	טז	תמוז	תשפה	עירובין	קא	ע"א
א	יז	תמוז	תשפה	עירובין	קא	ע"ב
ב	יח	תמוז	תשפה	עירובין	קב	ע"א
ג	יט	תמוז	תשפה	עירובין	קב	ע"ב
ד	כ	תמוז	תשפה	עירובין	קג	ע"א
ה	כא	תמוז	תשפה	עירובין	קג	ע"ב
ו	כב	תמוז	תשפה	עירובין	קד	ע"א
ש	כג	תמוז	תשפה	עירובין	קד	ע"ב
א	כד	תמוז	תשפה	עירובין	קה	ע"א
ב	כה	תמוז	תשפה	פסחים	ב	ע"א
ג	כו	תמוז	תשפה	פסחים	ב	ע"ב
ד	כז	תמוז	תשפה	פסחים	ג	ע"א
ה	כח	תמוז	תשפה	פסחים	ג	ע"ב
ו	כט	תמוז	תשפה	פסחים	ד	ע"א
ש	א	אב	תשפה	פסחים	ד	ע"ב
א	ב	אב	תשפה	פסחים	ה	ע"א
ב	ג	אב	תשפה	פסחים	ה	ע"ב
ג	ד	אב	תשפה	פסחים	ו	ע"א
ד	ה	אב	תשפה	פסחים	ו	ע"ב
ה	ו	אב	תשפה	פסחים	ז	ע"א
ו	ז	אב	תשפה	פסחים	ז	ע"ב
ש	ח	אב	תשפה	פסחים	ח	ע"א
א	ט	אב	תשפה	פסחים	ח	ע"ב
ב	י	אב	תשפה	פסחים	ט	ע"א
ג	יא	אב	תשפה	פסחים	ט	ע"ב
ד	יב	אב	תשפה	פסחים	י	ע"א
ה	יג	אב	תשפה	פסחים	י	ע"ב
ו	יד	אב	תשפה	פסחים	יא	ע"א
ש	טו	אב	תשפה	פסחים	יא	ע"ב
א	טז	אב	תשפה	פסחים	יב	ע"א
ב	יז	אב	תשפה	פסחים	יב	ע"ב
ג	יח	אב	תשפה	פסחים	יג	ע"א
ד	יט	אב	תשפה	פסחים	יג	ע"ב
ה	כ	אב	תשפה	פסחים	יד	ע"א
ו	כא	אב	תשפה	פסחים	יד	ע"ב
ש	כב	אב	תשפה	פסחים	טו	ע"א
א	כג	אב	תשפה	פסחים	טו	ע"ב
ב	כד	אב	תשפה	פסחים	טז	ע"א
ג	כה	אב	תשפה	פסחים	טז	ע"ב
ד	כו	אב	תשפה	פסחים	יז	ע"א
ה	כז	אב	תשפה	פסחים	יז	ע"ב
ו	כח	אב	תשפה	פסחים	יח	ע"א
ש	כט	אב	תשפה	פסחים	יח	ע"ב
א	ל	אב	תשפה	פסחים	יט	ע"א
ב	א	אלול	תשפה	פסחים	יט	ע"ב
ג	ב	אלול	תשפה	פסחים	כ	ע"א
ד	ג	אלול	תשפה	פסחים	כ	ע"ב
ה	ד	אלול	תשפה	פסחים	כא	ע"א
ו	ה	אלול	תשפה	פסחים	כא	ע"ב
ש	ו	אלול	תשפה	פסחים	כב	ע"א
א	ז	אלול	תשפה	פסחים	כב	ע"ב
ב	ח	אלול	תשפה	פסחים	כג	ע"א
ג	ט	אלול	תשפה	פסחים	כג	ע"ב
ד	י	אלול	תשפה	פסחים	כד	ע"א
ה	יא	אלול	תשפה	פסחים	כד	ע"ב
ו	יב	אלול	תשפה	פסחים	כה	ע"א
ש	יג	אלול	תשפה	פסחים	כה	ע"ב
א	יד	אלול	תשפה	פסחים	כו	ע"א
ב	טו	אלול	תשפה	פסחים	כו	ע"ב
ג	טז	אלול	תשפה	פסחים	כז	ע"א
ד	יז	אלול	תשפה	פסחים	כז	ע"ב
ה	יח	אלול	תשפה	פסחים	כח	ע"א
ו	יט	אלול	תשפה	פסחים	כח	ע"ב
ש	כ	אלול	תשפה	פסחים	כט	ע"א
א	כא	אלול	תשפה	פסחים	כט	ע"ב
ב	כב	אלול	תשפה	פסחים	ל	ע"א
ג	כג	אלול	תשפה	פסחים	ל	ע"ב
ד	כד	אלול	תשפה	פסחים	לא	ע"א
ה	כה	אלול	תשפה	פסחים	לא	ע"ב
ו	כו	אלול	תשפה	פסחים	לב	ע"א
ש	כז	אלול	תשפה	פסחים	לב	ע"ב
א	כח	אלול	תשפה	פסחים	לג	ע"א
ב	כט	אלול	תשפה	פסחים	לג	ע"ב

המבחנים הקרובים ב'עמוד היומי':

יום חמישי ח' שבט

יום שישי ט' שבט פרשת בשלח

עירובין ח. - כב:

יום חמישי ו' אדר

יום שישי ז' אדר פרשת תצוה - זכור

עירובין כג. - לז:

יום שישי ו' ניסן פרשת ויקרא

עירובין לח. - נא: